VÁRNAI PÉTER

OPERALEXIKON

Szaklektor: Meixner Mihály

ELŐSZÓ

E kötettel az első magyar operalexikont veszi kézhez az olvasó. A szerző - a maga mentségére is - hadd említse meg bevezetésként: milyen szempontok vezették az anyag összeállításában, mi az, amit az olvasó megtalál a kötetben és mi az, amit nem.

A lexikon tartalmazza az operaénekesek adatait, amennyire hozzáférhetők voltak, a XVII. századtól napjainkig. Amennyiben hozzáférhetők voltak: az olvasó, sajnos, nem fogja megtalálni például jó néhány mai világsztár adatait, éppen, mert nem hozzáférhetők. Nem szerepelnek még a lexikonokban vagy más összefoglaló munkákban, s a hanglemezfelvételek kísérőfüzetei éppen adataikat hallgatják el. Az operaénekes ugyanis különös jelenség. Egy-egy énekes, vagy pláne énekesnő születési és debütálási adatai forrásmunkáról forrásmunkára változnak. Az életkor önkényes megváltoztatásához nem kell kommentár; a debütálás, az első színpadralépés legtöbbjüknél az első nagy szerepet jelenti, pedig vajmi kevés olyan énekes van, aki első színpadralépésekor Izoldát vagy Otellót énekelte volna. A lexikon szerzője azonban a forrásmunkákra kell, hogy hagyatkozzék. Ezért nem tehetett egyebet, mint hogy a különböző születési évszámok közül a legkorábbit, a debütálások közül pedig a legkisebb szerepet választotta. Így talán közel járt az igazsághoz. Ezekért a születési és debütálási adatokért azonban felelősséget nem vállalhat.

A következő címszócsoport: maguk a művek. Az operairodalom közel négy évszázada alatt állítólag negyvenezer mű készült. Ebből a horribilis mennyiségből természetesen csak válogatni lehetett. Kiemelten szerepelnek a nemzetközi repertoár főművei. Tartalmi kivonatokat nem közlünk; az érdeklődőnek számos operakalauz áll rendelkezésére. A repertoárhoz tartozó, de nem mindenhol játszott művek esetében egy-egy mondatos utalás található a darab jelentőségére, esetleg cselekményére. Szerepelnek témakörönkénti összefoglaló címszavak, elsősorban a mitológia és a történelem területéről. Ezekben a téma rövid körvonalazása után az azt feldolgozó jelentősebb szerzők és művek szerepelnek. (Néhány esetben ezt a felsorolást a téma legismertebb képviselőjéhez függesztettük hozzá.)

A legfontosabb és legnépszerűbb áriák vagy egyéb részletek címszavait kétféleképpen is megtalálhatja az olvasó. Az eredeti nyelvű szöveg éppúgy szerepel, mint a magyar fordítás. Az eredeti nyelvű kezdősornál csak utaló szerepel, maga a címszó, az ismertetés a nálunk ismert fordításnál található. (A szerző bevallja, hogy néhány esetben nem vette figyelembe az éppen jelenleg hivatalosnak tekinthető fordítást...)

Természetesen külön címszavakat kaptak a szerepek is. Az olvasó mindegyiknél megtalálja a hangfaj megjelölését is.

Ezek a lexikon leglényegesebb személyi és tárgyi címszavai. A személyi címszavak közt szerepelnek azonban karmesterek, rendezők, tervezők, sőt, az irodalom legjelentősebb szövegírói is. A tárgyiak közt felsoroltuk az énektechnikai, zenei, dramaturgiai fogalmakat, valamint az operaüzem legfontosabb terminus technicusait. Felvettük a világ vezető operaházainak és fesztiváljainak ismertetését, valamint néhány olyan címszót, mely az opera és a társművészetek kapcsolatát világítja meg.

Nincsen olyan lexikonja a világnak, amely elérné a teljességet, erre a szerzők és a szerkesztők legfeljebb csak törekedhetnek. Ebben az operalexikonban is nyilvánvalóan fog az olvasó hiányosságokra bukkanni. Befejezésül hadd mondja el a szerző, mi az, amit tudatosan és szándékosan hagyott ki. Nem szerepelnek e címszavak közt a zeneszerzők. Ez ugyanis szinte teljes *zenei* lexikonná tette volna a céljában szakosított *opera*lexikont. Nem kapja meg az olvasó az operatörténet korszakonkénti összefoglaló címszavait sem, illetve csak részben. Az

opera műfajának legfontosabb korszaka - ha a mai repertoárt, a ma is népszerű darabokat tekintjük - az a periódus, amit nagyjából Gluck és Richard Strauss munkásságával határolhatunk el. Az erre a korszakra vonatkozó operatörténeti, stílusismereti tudnivalókat az olvasó az egyes művek ismertetésénél találhatja meg.

Teljességre egy szempontból törekedett a szerző: a ma működő magyar operaénekesi, karmesteri és rendezői gárdát - reméli - sikerült teljes egészében bemutatnia.

Végül hadd mondjak köszönetet mindazoknak, akik munkámban segítettek. Hálával tartozom a budapesti és a vidéki operák művészeti titkárságainak, akik a mai magyar anyag összegyűjtésében voltak segítségemre, név szerint: *Fejér Pálnak* és *Mátyus Zsuzsának* (Budapest), *H. Péteri Nikolának* (Debrecen) és *Horkits Erzsébetnek* (Szeged), valamint *Dr. Nádor Tamásnak*, aki a pécsi adatok megszerzésében segített. *Dr. Vasady Balogh Lajos* a Postás Opera Együttes, *Mura Péter* a Gördülő Opera és a Miskolci Nemzeti Színház volt operaegyüttese, *Kertész László* és *Vajda Dezső* a Déryné Színház adataihoz juttatott hozzá. *Ormay Imrénének* köszönöm az énektechnikai címszavakhoz nyújtott segítségét.

Kiemelten kell köszönetet mondanom *Galsay Ervinnek*, aki - mint a magyar operajátszás „élő computere" - igen sok fontos adatot juttatott el hozzám. A magyar énekesekre vonatkozó adatokon kívül tőle kaptam információkat a budapesti Vígoperára, részben a Gördülő Operára, valamint az OMIKE Operaegyüttesre vonatkozóan.

Hálával tartozom adatszolgáltatásaikért *Giorgio Gualerzi*nek (Torino) és *Janusz Lentowski*nak (Varsó). Hálásan gondolok minden magyar operaművészre is; mindnyájan készséggel álltak rendelkezésemre egy kérdőíves adatszolgáltatásban.

Végül, de nem utolsósorban mondok köszönetet feleségemnek, aki a munka minden fázisában segített.

Budapest, 1975. újév napján

Várnai Péter

RÖVIDÍTÉSEK

Általános rövidítések

karm. - karmester
op.én. - operaénekes(nő)
rend. - rendező
zsz. - zeneszerző

Hangfajok

S - szoprán
MS - mezzoszoprán
A - alt
T - tenor
Bar - bariton
Bbar - basszbariton
B - basszus

Operaházak

	T., Th.	- Teatro, Theater, Théâtre
	S.	- olasz operaházak nevében a San (szent) rövidítése
Bécs:	B.	- Burgszínház, Burgtheater
	K.	- Kärntnerthortheater
	S.O.	- Staatsoper
Berlin:	S.O.	- Staatsoper
Budapest:	E.SZ.	- Erkel Színház
	N.Sz.	- Nemzeti Színház
	OH	- Operaház
	V.Sz.	- Városi Színház
Brüsszel:	La M.	- Théâtre de La Monnaie
Genova:	C.F.	- Teatro Carlo Felice
London:	C.G.	- Covent Garden
	S.W.	- Sadler's Wells
Milánó:	Sc.	- Teatro alla Scala
Moszkva:	B.	- Bolsoj Tyeatr
Nápoly:	S.C.	- Teatro San Carlo
New York:	Met	- Metropolitan Opera House
Párizs:	O.	- Opéra
	O.C.	- Opéra-Comique
Róma:	C.	- Teatro Costanzi
Velence:	F.	- Teatro La Fenice

A

Aarika, Anneli (1928-) - finn op.én. (A). Budapesten tanult és 1951-1961 az OH tagja volt. Kadosa Huszti kalandjának egyik kis szerepében debütált. Kivételesen szép hanganyagú, inkább lírai alt (Ulrica, Márfa), de jó komika is. 1961-ben visszatért hazájába, ahol a Finn-Magyar Társaság igen aktív titkára.

Abbado, Claudio (1933-) - olasz karm. Muzsikus családból származik. Tanulmányait Milánóban és Bécsben végezte. 1958-ban megnyerte a Mitropoulos-versenyt; ezzel indult nemzetközi karrierje. Hangversenypódiumon és operaházban egyaránt világsikert aratott. 1969 óta a Sc. állandó karmestere, 1971-ben pedig a Bécsi Filharmonikusok választották vezetőjükké. - Abbado egyesíti magában a Toscanini-iskola erényeit (abszolút precizitás, a szerző akaratának mindenekfölött való tisztelete, temperamentum, szín- és ritmusérzék) a mai generáció korszerű elveivel. A zenetörténet minden stíluskorszakában otthonos, egyaránt nagyszerű előadásokat produkál Monteverditől a modernekig.

Abbott, Emma (1850-1891) - amerikai op.én. (S). A londoni C.G.-ben debütált, Donizetti „Az ezred lánya" női főszerepében. Később saját operatársulatot is alapított. Specialitása volt, hogy betétként népszerű balladákat énekelt operaszínpadi fellépésein.

A béke boldog réve - Verdi Macbethje IV. felvonásában a címszereplő (Bar) élettől búcsúzó áriája.

Abencérages, Les - Cherubini 3 felv. operája (1813, Párizs, O.), Étienne Jouy szövegére.

Abendlich strahlt der Sonne Auge → *Alkonyi napsugár az égen*

Abigaille (Abigél) - Verdi Nabuccójának női főszerepe (S). Nabucco lánya, aki visszautasított szerelme és kétes származása miatt válik gonosszá. Rendkívül nehéz technikai követelmények elé állítja alakítóját; első megformálója Giuseppina Strepponi, Verdi későbbi felesége volt.

Ábrányi - kiváló magyar muzsikuscsalád a múlt században és századunk első felében. Jelentős tagjai: *Á. Kornél* (1822-1903) - zeneszerző és zeneíró. A Zenészeti Lapok egyik megalapítója s ebben a minőségében a Wagner érdekében vívott harc egyik vezére. Számos operát fordított magyarra. - *Ifj. Á. Emil* (1882-?) - zeneszerző és karm. 1911-ben az OH dirigense, 1921-ben a V.Sz. igazgatója. Számos operát komponált. - *Ábrányiné Wein Margit* (1864-1948) - op.én. 1884-1899 az OH tagja, 1901-1916 a Zeneakadémia énektanára.

Abscheulicher! Wo eilst du hin → *Hah, átkozott! Hová rohansz?*

Abu Hasszán - C. M. Weber 1 felv. operája (1811, München), F. K. Hiemer szövegére. - Abu Hasszán és felesége, Fatima különböző ravasz tréfák révén megszabadulnak adósaiktól.

Abul Hasszán - Cornelius Bagdadi borbélyának címszereplője (B), a bonyodalmat megoldó ravasz borbély mester.

A buon mercato → *Itt van a vásár*

Académie de Musique et de Danse → *Párizsi Nagyopera*

a cappella - kíséret nélkül éneklendő kórusrészlet vagy szólistaegyüttes. Főleg az olasz operákban (Rossinitől Verdiig) gyakori eset, hogy a zeneszerző valamely különleges drámai hatás kedvéért kíséret nélküli együttest ír elő. (Egyik legszebb példája a Végzet hatalma „Rataplan"-ja.) Az a cappella-részletek előadása - főleg a bonyolultabb szólamvezetésű szólistaegyüttesek esetében - meglehetősen nehéz feladat.

Accompagnato - *recitativo*

Ach Belmonte! - Mozart Szöktetése II. felvonásának zárókvartettje, Konstanza (S), Blonde (S), Belmonte (T) és Pedrillo (T) többrészes együttese, a mozarti ensemble-művészet egyik remekműve.

Ach, ich fühl's → *Meg sem állt*

Ach, ich liebte → *Ó, mi rég volt*

Achilles - Gluck Auliszi Iphigeniájában a címszereplő vőlegénye (T), a híres görög hős. L. még *Akhillész.*

Ach, so fromm → *Lány, ó, lány*

Acis és Galathea - Händel 3 felv. dalműve (masque-ja), John Gay szövegére. Még Nápolyban (1708) írt Händel egy azonos című serenatát, majd átdolgozta a zenét, kétszer is (1718, Cannons; 1732, London, Haymarket). Ma főleg oratorikus formában játsszák.

Acis és Galathea - Az Ovidius Metamorfózisaiból való poétikus történet: a tengeri nimfa, Galathea és a szép Acis szerelmének regéje, mely a félszemű Polüphémosz küklopsz féltékenysége folytán tragikus véget ér, a következő szerzőket ihlette operaírásra: Charpentier (1678), Lully (1686), Händel (1708, ill. 1718 és 1732), Stölzel (1715), Haydn (1762), Bianchi (1795) és Naumann (1801).

Ackté, Aino (1876-1944) - finn op.én. (S). Párizsban debütált, a Faust Margitjaként, később főleg drámai szerepekben tűnt ki. Ő volt az első Salome Angliában. 1938-ban a helsinki Opera igazgatója lett.

Adalgisa - Bellini Norma c. operájának egyik női főszerepe (S vagy MS). Ő is papnő, akárcsak Norma, s ő is szereti Pollionét, a római hadvezért. Amikor tudomást szerez Norma és Pollione kapcsolatáról, lemond szerelméről.

Adam, Theo (1926-) - német op.én. (Bbar). Gyermekkorában a drezdai Kreuzchor tagja volt. Énekesi tanulmányai után 1949-ben szülővárosában, Drezdában debütált. Az 50-es évek végén már korunk legnagyobb sztárjainak egyike, aki állandó állomáshelyén, a berlini S.O.-n kívül a világ szinte minden operaházában és fesztiválján fellép. 1952 óta vesz részt a bayreuthi ünnepi játékokon, 1963-ban énekelte először itt mindhárom Wotant. - Adam elsősorban Wagner-énekes; hanganyaga és egész művészi habitusa mindenekelőtt erre a szerepkörre predesztinálja. Semmiképpen sem egyoldalú: híres szerepei közé tartozik Don Juan, a Così fan tutte Don Alfonsója vagy a Fidelio Pizarrója is. Nagyszerű Bach-énekes, számos oratórium és kantáta lemezfelvételének kimagasló szólistája. Ezt a stílusérzéket nyilván még a Kreuzchorban eltöltött gyermekévei alatt szívta magába, ez mutatkozik meg oratórium fellépésein vagy pl. Händel-operákban nyújtott nagyszerű alakításaiban. Adam hangjának szépségével és volumenével hat elsősorban. A szerepek nála nem annyira az árnyalt hangadás eredményeként épülnek fel, hanem a hanganyag szépsége és a színészi játék átéltsége segítségével. Dalénekesként is nagyhírű, bár ezen a területen az ún. „régi iskolát" képviseli.

Adamberger, Valentin (1743-1804) - német, főleg Bécsben működő op.én. (T). Az első Belmonte és a Don Juan első bécsi Don Ottaviója. Mozart számos koncertáriát is írt számára.

Adami, Giuseppe (1878-1946) - olasz író. Az ő műve Puccini A fecske, A köpeny és - R. Simonival közösen - Turandot c. műveinek szövegkönyve. Kiadta Puccini leveleit, és életrajzot is írt a zeneszerzőről. Librettókat írt Zandonai részére is.

Addio del passato → *Ó, szépség, ó, vígság*

Addio, dolce svegliare → *Én édes, én bűvös álmom*

Addio fiorito asil → *Ég áldjon, virágos ház*

Addio, Firenze → *Ó, szép Fiorenza*

Addio Roma, addio patria → Octavia (MS) megrázó búcsúéneke Rómához Monteverdi Poppea megkoronázása c. operájának III. felvonásában.

Addio senza rancor → *Váljunk, de nem haraggal*

Adél - J. Strauss Denevérjének szobalány szerepe (S). Az operettszubrett szerepkör legvirtuózabb, legsokoldalúbb mintapéldája.

Ader, Rose (1890-1955) - osztrák op.én. (S). 1915-ben debütált Hamburgban, ahova rövid bécsi szerződés után 1921-ben vezetőénekesként tért vissza. A két háború közti évek nagy sztárjainak egyike volt, 1933-ban a nácizmus elől emigrált. 1949-től haláláig Buenos Airesben élt. Jelentős lírai és koloratúrszoprán volt.

Adina - Donizetti Szerelmi bájital-jának női főszerepe (S). Őt hódítja meg Nemorinónak a bűvös ital - a jóféle bordói bor.

Adini, Ada (1855-1924) - amerikai op.én. (S). Pauline Viardot-Garcia növendéke volt, Varese-ben debütált 1867-ben, mint Dinóra. Olaszországban, Berlinben, Párizsban, Londonban és az USA-ban szerepelt hatalmas sikerekkel, ő volt 1893-ban az első Scala-beli Walkür Brünnhildája. Szerepköre a Wagner-hősnőktől a magas koloratúrszoprán szerepekig terjedt.

Adler Adelina (1892-1941) - magyar op.én. (S). 1912-ben kezdte pályáját a V.Sz. elődjében, a Népoperában, 1915-ben lett az OH tagja, majd visszatért a V.Sz. gárdájába. 1921-ben Svájcban vendégszerepelt, később Moszkvában és Berlinben. Pályája második felében Adler-Aquila néven szerepelt.

A dobriadóra - Verdi A végzet hatalma c. operája II. felv. 1. képében Preziosilla (MS) dala, mellyel háborúba toboroz katonákat.

Adonisz - A gyönyörű ifjú, akiért Aphrodité és Perszephoné vetélkednek, és akit egy vadkan öl meg: Monteverdi (1639), Cambert (1662, nem adták elő), Legrenzi (1676), Charpentier (1685), Keiser (1697), Pepusch (1715) és Pugnani (1784) operáinak hőse.

Adriana Lecouvreur - Francesco Cilea 4 felv. operája (1902, Milánó, T. Lirico), Colautti szövegére. Magyar bem.: 1934, bpesti OH. A híres XVIII. sz.-i színésznő és Szász Móric herceg tragikus szerelmi története.

Aegisthus - Richard Strauss Elektrájában Klytemnestra szeretője (T).

Aeneas - Trója mítoszi királyfia, Dido szerelmese és Róma alapítója, igen sok zeneszerzőt ihletett operára. A legtöbb mű alapja Vergilius Aeneise (lásd még: Dido): Monteverdi (1641), Pallavicini (1675), Draghi (1678), Fux (1731), Telemann (1731), Jommelli (1755), Traetta (1760, 1761, két különböző darab), Piocinni (1775), Righini (1793).

Aetius - A nagy római hadvezér, Attila egykori barátja, majd ellensége, több operában szerepel, elsősorban Metastasio szövegkölteménye révén (olaszosan Eziónak írva): Alessandro Scarlatti (1686), Porpora (1728), Händel (1733), Leo (1740), Jommelli (1741), Bonno (1749), Gluck (1750), Traetta (1754), Graun (1755), Hasse (1755), Gassmann (1760), J. Chr. Bach (1770), Sacchini (1770), Gazzaniga (1772), Mysliweczek (1775), Mercadante (1826), valamint Verdi Attilája (1846).

A férfinép állhatatlan - Mozart Così fan tutté-jának I. felvonásában Despina (S) humoros, második részében siciliano ritmusú áriája.

A földön... - A Verdi Otellója III. felvonását lezáró hatalmas concertato kezdősora, Desdemona (S) szólamában.

Africaine, L' → *afrikai nő, Az*

afrikai nő, Az - G. Meyerbeer 5 felv. operája (1865, Párizs, O.), Scribe szövegére. Magyar bem.: 1866, pesti N.Sz. A mű hőse a nagy portugál felfedező, Vasco da Gama, aki szerelmi bonyodalomba keveredik egy indiai királynővel (tehát nem „afrikai nővel"!). A nő önfeláldozása menti meg Vasco da Gama életét. A szerző mintegy 20 évig dolgozott művén, melynek premierjét nem érte meg.

Agamemnon - Gluck Auliszi Iphigeniájában a görögök hadvezére, a címszereplő atyja (Bar).

Agátha - Weber Bűvös vadász-ának női főszereplője (S). Majdnem áldozatul esik a Sátánnak és a Sátán segítségével öntött bűvös golyónak, de a szent remete megmenti életét.

Ágay Karola (1934-) - magyar op.én. (S). Pályáját a Honvéd Művészegyüttesben kezdte, az Operaházban 1955-ben debütált az Éj királynőjeként. Ekkor még csak vendégművészként lépett fel, 1957-ben lett a színház tagja. Rövid idő alatt az együttes vezető koloratúrszopránja lett, aki az összes nagy koloratúr-primadonna szerepeket nagy sikerrel szólaltatja meg. Nemcsak ebben a szerepkörben, de lírai szopránként is igen magas színvonalú produkciók fűződnek nevéhez. 1969-ben a Met-ben szerepelt, 1973-ban a moszkvai B.-ban. Virtuóz koloratúr-technika, kitűnő színészi készség jellemzi. Legismertebb alakításai: Zerbinetta, Violetta, Gilda, Lucia, Ford Alice, Szilágyi Erzsébet. Liszt-díjas, érdemes művész.

Agrippina - G. F. Händel 3 felv. operája (1709, Velence, S. Giov. Grisost.), V. Grimani szövegére. A hatalmas sikerű előadás után kapta Händel az „il caro Sassone" („A drága szász") nevet. - Néró anyját, a véres császárnőt opera-színpadra vitte még: Strungk (1699) és Porpora (1735); szerepel a legtöbb Néróról és Claudiusról szóló operában is.

Aguiari, Lucrezia (1743-1783) - olasz op.én. (S). La Bastardella néven is ismerték (törvénytelen gyermek volt). A 18. század leghíresebb sztárjainak egyike. Mozartnak is igen jó véleménye volt művészetéről: őtőle tudjuk, hogy Aguiari hangja az egyvonalas C-től a négyvonalasig (!) terjedt.

A haláltól csak temiattad félek - Puccini Toscájának III. felvonásában a címszereplő (S) és Cavaradossi (T) nagy szerelmi kettőse.

A hangja! - Verdi Trubadúrja IV. felv. 1. képében Leonóra (S) és Luna (Bar) kettőse. A többrészes duett Verdi középső alkotókorszakának egyik legszélesebben kidolgozott, legnagyobb méretű együttese. Az olasz színházi zsargon egyenesen „duettone"-nak, „nagy duett"-nek nevezi.

Ah! Chi mi dice mai → *Erre van, erre jár tán*

Ah! Du wolltest mich nicht deinem Mund küssen lassen → *Ah! Nem tűrted el, hogy a te szád csókom érje*

Ah, édes párom - Manrico (T) szerelmi áriája Verdi Trubadúrja III. felvonásának második képében. Hangneme alapján f-moll vagy Desz-dúr áriaként is szokták emlegetni.

Ah, fors'é lui → *Hátha ő lesz az álomkép*

Ahi! Caso acerbo - Monteverdi Orfeójának II. felv.-ban Sylvia nimfa (A) tragikus, a korban hipermodernnek számító eszközökkel megoldott elbeszélése Eurydike haláláról.

Ah, je ris de me voir → *Ékszerária*

Ah! **La paterna mano** → *Ó, hogy apátok féltőn*

Ahlersmeyer, Mathieu (1896-) - német op.én. (Bar). 1929-ben debütált Mönchengladbachban, Wolframként. Klemperer Kroll-operájának tagja, majd 1931-34 a hamburgi opera első hősbaritonja. 1934-44-ig Drezdában működött, 1945-ben visszatért Hamburgba. 1953-tól visszavonulásáig (1961) a nyugat-berlini opera tagja volt. Korának egyik leghíresebb, hősi színezetű német baritonistája volt, aki közreműködött Strauss Hallgatag asszonyának premierjén, ő volt Egk Peer Gynt-jének első címszereplője, és részt vett 1947-ben Einem Danton halála c. operájának bemutatóján. Szerepköre Mozarttól Verdin át a modernekig terjedt.

Ah! Manon, mi tradisce → *Ó, Manon, hova süllyedek*

Ah, mért nem vagy már hű barátom - René (Bar) áriája Verdi Álarcosbál c. operájának III. felvonásában, melyben Richard gróf iránti bosszúérzésének és az elmúlt szép szerelmes napokra való fájdalmas emlékezésnek ad hangot.

Ah, nem tűnik el a fájdalom - Verdi Rigolettója I. felvonása 2. képében a címszereplő (Bar) és Gilda (S) kettőse, melyben az apa anyjáról beszél leányának.

Ah! Nem tűrted el, hogy a te szád csókom érje - Richard Strauss Salomében a címszereplő (S) darabot záró hatalmas monológja.

Ah, no lám → *Ékszerária*

Ahol állok - Cherubin (MS) áriája Mozart Figarójának I. felvonásában. A kamasz-szerelem gáttalan áradásának legcsodálatosabb zenei ábrázolása.

Ah, per sempre → *Végre, végre*

Ah si, ben mio → *Ah, édes párom*

Ah! Sii maledetto → *A rút elvakultság*

Aida - Verdi 4 felv. operája (1871, Kairó), Antonio Ghislanzoni szövegére. (A közhiedelemmel ellentétben az Aida nem a Szuezi-csatorna megnyitására, hanem az új kairói operaház felavatására készült.) Magyar bem.: 1875, bpesti N.Sz. Az Aida partitúrája Verdi ún. középső korszakának legérettebb alkotása. Minden egyesül benne, amit addigi fejlődésében elért, de már utat mutat ez a muzsika - főleg harmóniai tekintetben - az utolsó remekművek új szemlélete felé. Az Aida egyben Verdi stílusának azt az összetevőjét is a legfelsőbb szinten mutatja be, amelyet a francia nagyopera hatásának nevezhetnénk. Az ismert francia jelenet-típusok: balett-zene, nagy tablók, nagy együttesek, bevonulási induló stb., valamint az egyes számok terjedelmes (de *sohasem* terjengős!) kidolgozása - ebben a muzsikában tökéletesen olvad össze Verdi ismert stílusjegyeivel. Az ún. „Nilusparti felvonás"-t pedig úgy tarthatjuk számon, mint Verdi zenedramaturgiai lángelméjének egyik legtökéletesebben megoldott felvonásformáját.

aiglon, L' → *sasfiók, A*

Ai nostri monti → *Oly jó lesz otthon*

Aix-en-Provence-i fesztivál - 1948 óta minden évben megrendezésre kerülő zenei ünnepség, középpontjában operaelőadásokkal, főleg Mozart, Rossini, Gluck, valamint Cimarosa, Rameau, Grétry és Haydn műveivel. Itt indult Graziella Sciutti, Teresa Berganza, Teresa Stich-Randall és Léopold Simoneau karrierje.

Ajkam ha mondja: „gyermekem" - Verdi Simon Boccanegrája I. felvonásában Amélia (S) és a címszereplő (Bar) nagy duettjének zárószakasza.

A jó bor meg nem árt - Verdi Otellója I. felvonásában Jago (Bar) bordala, melybe fokozatosan az egész együttes bekapcsolódik. A többstrófás bordalt végig hatalmas feszültségben tartja a hihetetlen ritmikus változatosság, ritmikus erő és az együttes-építkezés mesteri mivolta. Az Otello-partitúra egyik legzseniálisabb - és egyik legvadabb része.

Akasztófa-ária - Ozmin (B) vérszomjas, de ugyanakkor komikus bosszúáriája Mozart Szöktetés-ének III. felvonásában. Az énekszólam *D*-ig megy le.

Akhillész - A görög hős életének legfőként a szkhüroszi epizódját dolgozták fel operaszínpadon, azt a történetet, amelyben Akhillész női ruhában tartózkodik Lükomedész udvarában. Itt fedezi fel Odüsszeusz, hogy a Trója elleni háborúba hívja. Idevágó műveket írt: Draghi (1663), Legrenzi (1664). Draghi (1668, másik darab), Caldara (1736), Keiser (1764), Jommelli (1749), Hasse (1759), Bertoni (1764), Naumann (1767), Arne (1767), Gassmann (1768), Paisiello (1780), Sarti (1781), Pugnani (1785), Gazzaniga (1790) és Cherubini (1804, balett). A felsorolt művek legtöbbje Metastasio Achille in Sciro c. librettójára készült. - A trójai hadjárat Akhillészét Lotti (1707), Cimarosa (1798), Paër (1806) és Goldmark (1899) vitte operaszínpadra. Szerepel a hős Gluck Auliszi Iphigeniájában is.

Aki a földön árva - Verdi Trubadúrja I. felvonása 2. képében Manrico (T) kétstrófás, hárfakíséretes szerenádja a színfalak mögött.

Aki hűtlen, pórul jár - Haydn 2 felv. vígoperája (1773, Eszterháza), ismeretlen költő szövegére. Az utóbbi évtizedekben elég gyakran újítják fel, így t. k. 1959-ben az OH stúdióelőadásaként.

A király mondta - Delibes 3 felv. operája (1873, Párizs, O.C.), Gondinet szövegére. Magyar bem.: 1879, pesti N.Sz.

Akkor, midőn oly lángolón - Donizetti Lammermoori Luciájának I. felvonásában a címszereplő (S) kétrészes nagyáriájának gyors szakasza.

álarc, Az - Hubay Jenő 3 felv. operája (1931. OH), Góth Sándor és Martos Ferenc szövegére, Rudolf Lothar nyomán.

álarcosbál, Az (tulajdonképpen: *Egy* álarcosbál) - Verdi 3 felv. operája (1859, Róma, T. Apollo), Antonio Somma szövegére. Scribe librettója nyomán. (Utóbbit Auber zenésítette meg, 1833-ban.) Magyar bem.: 1864, pesti N.Sz.

Verdi ún. középső alkotói korszakának nagy jelentőségű darabja. A mű kapcsán vívta meg Verdi egyik legádázabb harcát a cenzúrával, amely az eredeti librettó királygyilkosságát nem engedélyezte. A Nápolyban kitűzött bemutatóra ezért nem került sor. Rómában is csak úgy engedélyezték, hogy az eredeti szöveg III. Gusztáv svéd királyából Richard gróf lett, és a színhelyet áthelyezték Svédországból az amerikai angol gyarmatokra. (Az utóbbi években több helyen kísérleteznek az eredeti verzió helyreállításával.) Zeneileg azért nagy jelentőségű az Álarcosbál, mert Verdi stílusa itt vált jellegzetesen ellenpontossá, s mert a Rigoletto óta folyamatban levő dramaturgiai átalakulás (zárt számok fellazítása, a karakterizálás visszatérő motívum-hálózatban megjelenő formája stb.) itt érik meg véglegesen.

Alba hercege - Donizetti 4 felv. operája Scribe szövegére. Eredetileg 1840-ben került volna a párizsi O.-ban bemutatásra, a tervből azonban nem lett semmi. Scribe később a librettót átírta Verdi számára, ebből lett a Szicíliai vecsernye szövegkönyve. Donizetti partitúráját 1875-ben fedezték fel Bergamóban, bemutatójára Rómában került sor 1882-ben.

Albanese, Licia (1913-) - olasz op.én. (S). A parmai Teatro Regióban debütált 1935-ben, Pillangókisasszonyként. 1940-től a Met szerződteti, számos Toscanini-produkció főszereplője, többek között a Bohémélet és a Traviata lemezfelvételeié.

Albani, Emma (1847-1930) - kanadai op.én. (S). Párizsban t. k. Duprez tanítványa, 1869-ben Messinában debütál, Aminaként. Ekkor veszi fel az Albani művésznevet. Főleg Londonban, a C.G.-ben működött, ő volt a C.G.-ben az első Mignon, Elza, Tannhäuser-Erzsébet, Senta, Desdemona. 1911-ig énekelt, majd tanár lett. Önéletrajza jelentős forrásmű.

Alberich - Wagner Nibelung-tetralógiájának fontos szereplője (Bar). Szerepel a Rajna kincsében, a Siegfriedben és az Istenek alkonyában. A szerelemről lemondva ő kovácsolja a Rajna aranyából a világuralmat jelentő gyűrűt. A tőle elrabolt gyűrűre mondott átka a tetralógia cselekményének egyik legfőbb mozgatója.

Albert Herring - Benjamin Britten 3 felv. kamara-vígoperája (Glyndebourne, 1947), E. Crozier szövegére (Maupassant nyomán). Magyar bem.: OH, 1960. A címszereplőt erényessége - azaz: málészájúsága - jutalmaként egy falu Májuskirályává választják, de elhagyja az erény útját, azaz végre megismeri az élet örömeit.

Albert Miklós (1939-) - magyar op.én. (T). 1965-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban Pinkertonként. 1968 óta az OH tagja, a spinto-tenor szerepkörben (Don Carlos, Pinkerton, Mantuai herceg).

Alberti, Werner (1860-1934) - német op.én. (T). Pályáját hangversenyénekesként kezdte, majd Angelo Neumann szerződtette a prágai Német Operaházhoz. 1888-ban itt debütált Manricóként. Bécsben, Oroszországban és Itáliában vendégszerepelt többször, 1899-1902 a bpesti OH tagja volt. Pályája végén még a Kroll-opera tagja lehetett, majd visszavonulása után tanított.

Alboni, Marietta (1823-1894) - olasz op.én. (A). Még tanulóévei alatt hangja annyira megtetszett Rossininak, hogy személyesen tanította be neki operái altszerepeit. Bolognában debütált 1847-ben, Pacini Saffójában. Főleg Angliában és az USA-ban működött, 1863-ban bekövetkezett visszavonulásáig. Pályája talán legfurcsább esete: a C. G. Ernani-premierjén ő énekelte Carlos *baritons*zerepét (!). Az operatörténet legnagyobb altistáinak egyike.

Alceste - Chr. W. Gluck 3 felv. operája (Bécs, 1767), R. Calzabigi szövegére (Euripidész nyomán). Magyarorsz. bem.: 1817, pesti Német Sz. Gluck nagy reform-operáinak egyike; a partitúra előszava a zeneszerző elveinek foglalata.

Alcina - G. F. Händel 3 felv. operája (1735, London, C.G.), A. Marchi szövegére, Ariosto nyomán.

Alcina → *Ruggiero*

Alcindor - Puccini Bohéméletében Musette gazdag, öreg gavallérja (B).

Alda, Frances (1883-1952) - új-zélandi op.én. (S). A párizsi O.C.-ban debütált 1904-ben, Massenet Manonjának címszerepében. Európai karrier után 1908-ban a Met szerződteti, egészen 1930-ig. Toscanini élete végéig barátja volt, Gatti-Casazza, a Met híres igazgatója a férje. Nagy művészete mellett botrányairól is híres volt.

Áldanak hálás népeid → *Bevonulási induló*

Áldást, békét - Rossini Sevillai borbélya II. felvonásában Almaviva (T) és Bartolo (B) humoros köszöngető duettje.

Aldeburghi fesztivál - 1948-ban alapította Britten, E. Crozier és Peter Pears, Britten szülőföldjén, a kelet-angliai tengerpart városkájában. Itt került bemutatásra t. k. Britten operái közül a Játsszunk operát (1949), a Noé bárkája (1958), a Szentiványéji álom (1960) és a Curlew River (1964).

Áldjon meg isten - Erkel Hunyadi Lászlója III. felv. 3. képében Gara Mária (S) és a címszereplő (T) búcsúkettőse.

Áldlak élet! - Wagner Siegfriedje III. felvonásában Brünnhilde (S) és Siegfried (T) hatalmas kettősének kezdősora, az álomból ébredő Brünnhilde első szavai.

Áldott érc, hősies fegyver - Siegfried (T), majd Brünnhilde (S) azonos szövegű és dallamú, de egymással ellentétes esküje Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájának II. felvonásában.

Aleko - Rachmaninov egyfelv. operája (1893, Moszkva), Nemirovics-Dancsenko szövegére, Puskin A cigányok c. elbeszélő költeménye nyomán.

Alessandro Stradella - Fr. Flotow 3 felv. operája (1844, Hamburg), W. Friedrich szövegére, a nagy olasz zeneszerző kalandos életéről.

Alfani-Tellini, Ines (1900-) - olasz op.én. (S). 1921-ben debütált Firenzében. Két évvel később Toscanini a Sc.-hoz szerződtette, majd a T. Colón tagja volt. A század első évtizedeinek azon olasz énekesnői közé tartozott, akik elsősorban Mozart-szerepekben arattak sikereket. 1942-ben visszavonult.

Alfio - Mascagni Parasztbecsületében Lola férje (Bar) és a csapodár Turiddunak párbajban gyilkosa.

Alfonso - 1. Donizetti A kegyencnő c. operájának egyik főszereplője, Kasztília királya (Bar). - 2. Mozart Così fan tutte c. operájának cinikus filozófusa (Bar), a nők hűségére tett fogadás értelmi szerzője.

Alfonso és Estrella - Schubert 3 felv. operája, F. von Schober szövegére. A mű 1821-22-ben készült, bemutatására csak 1854-ben került sor Weimarban, Liszt vezényletével.

Alfred - Arne masque-ja (1740, Cliveden), Thomson és Mailet szövegére. A mű fináléjában felhangzó ének Rule Britannia címmel nemzeti himnusz lett. - A nagy angolszász király szerepel még: Burney (1759), Mayr (1819), Donizetti (1823), Rair (1851) operáiban is.

Alfréd - 1. Verdi Traviatájának férfi főszereplője (T), Violetta szerelmese. - 2. J. Strauss Denevérjében Rosalinda operaénekes-szeretője (T), aki a pásztoróráról a férj helyett börtönbe kerül.

Alice - Verdi Falstaffjában Ford felesége (S), a kövér lovag imádatának tárgya.

Alienor - Hubay 4 felv. operája epilógussal (1891, OH), Edmond Haraucour szövegére.

Alkesztisz - Admetosz király felesége a hőse annak a mítosznak, amelynek során a királyné leszáll az Alvilágba, hogy férje életben maradhasson. Héraklész segítségével azonban győz a halálon. Számos opera készült erre a témára, köztük a nevezetesebbek: Lully (1674), Strungk (1693), Draghi (1699), Lampugnani (1745), Händel (1749), Gluck (1767), valamint Donizetti dramatikus kantátája.

Alkibiadész - A görög hadvezér a következő operákban szerepel: P. A. Ziani (1667), M. A. Ziani (1680), Pollarolo és Gasparini (1709), Piccinni (1824).

Alkonyi napsugár az égen - Wagner a Rajna kincse c. zenedrámájának zárójelenete, Wotan (Bbar) Walhallát köszöntő monológja.

Állami Operaház, Budapest - Az önálló magyar operaház igénye a múlt század 60-as évei óta volt napirenden. 1873-ban írták ki a tervpályázatot, melyet Ybl Miklós nyert meg. A megnyitó előadásra 1884. szeptember 27-én került sor. A neorenaissance stílusú épület díszítését

többek közt Lotz, Than, Székely Bertalan, Feszty festőművészek, ill. Stróbl Alajos, Huszár Adolf szobrászművészek készítették. A nézőtér befogadása 1476 személy.

Az Operaház színvonalát elsősorban karmesterei biztosították. Számos nemzetközileg is elismert, nagy dirigens működött itt, mint pl.: Erkel Sándor, Gustav Mahler, Nikisch Artúr, Kerner István, Egisto Tango, Sergio Failoni, Otto Klemperer, Lamberto Gardelli, Ferencsik János. Az énekes-együttesből számosan váltak világhírűekké. Hogy csak néhányat említsünk: Rózsa S. Lajos, Németh Mária, Anday Piroska, Pataky Kálmán, Svéd Sándor, Kóréh Endre, Székely Mihály.

A színház megnyitásától a Magyar Királyi Operaház nevet viselte egészen 1945-ig (csak 1918-19-ben volt Magyar Nemzeti Operaház a neve). 1945 óta viseli a Magyar Állami Operaház elnevezést. Lásd még: *Nemzeti Színház, Budapest* és *Erkel Színház*.

Alla vita → *Ezrek élte*

Alles fühlt der Liebe Freuden → *Másnak bezzeg szép az élet*

All'idea di quel metallo → *Ilyenfajta játszi elme*

Állj mellénk, bosszú istene - Verdi Aidája I. felv. 2. képében - a templomjelenetben - Radames (T), Ramfisz (B) és a papkórus nagy imajelenetének kezdősora.

Álljon bár a máglya - Konstanza (S) virtuóz nagyáriája Mozart Szöktetés a szerájból c. operájának II. felvonásában. Tipikus - és a mű zenei anyagából kissé kiütköző - seria nagyária; Mozart maga írja róla apjának: ezt az áriát „kissé feláldoztam Cavalieri kisasszony gégéjének". Zenekari kíséretében koncertáns hegedű, cselló, fuvola és oboa működik közre.

Allmächt'ge Jungfrau → *Erzsébet imája*

Almaviva gróf - 1. Rossini Sevillai borbélyának ifjú szerelmese (T), aki Figaro segítségével nyeri el Rosináját. - 2. Mozart Figarójában - az előző mű folytatásában - hűtlenségének és csapodárságának büntetését látjuk (Bar).

Al mio furor sfuggite invano → *Vigyázzon jól, ha kedves élte*

Almira - G. F. Händel 3 felv. operája (1705, Hamburg), Fr. Feustking szövegére. Händel első operája.

Álmos - Mosonyi Mihály 3 felv. operája. Szigligeti Ede szövegére. A szerző 1862-ben komponálta művét, bemutatására azonban csak 1934-ben került sor az OH-ban.

Álomkép, amit lelkem lát - Strauss Rózsalovagja III. felvonásában Sophie (S) és Octavian (MS) szerelmi kettőse, a mű zárórésze; mozarti ihletésű és finomságú, gyönyörű lírikus kettős.

Álom volt - Verdi Don Carlosa I. felvonásában a címszereplő (T) szerelmi áriája. (Az eredeti verzióban ez az ária a fontainebleau-i képben volt, a négyfelvonásos változatban Verdi a kolostorképbe tette át.)

Alpár Gitta (1903-) - magyar op.én. (S). Apja zsinagógai kántor volt, aki Hilgermann Lauránál taníttatta lányát. 1923-ban debütált a bpesti OH-ban, Gildaként. 1925-ben München-be, majd 1927-ben a berlini S.O.-be került. 1930 óta főleg operetténekesnőként működött: 1933-ig Berlinben, majd Bécsben, végül 1936 óta Amerikában. Igen sok film főszerepét játszotta, különösen miután a híres filmszínész, Gustav Fröhlich felesége lett.

Als du in kühnem Sange → *Ha versenydalra bátran nyílt az ajkad*

Alsen, Herbert (1906-) - német op.én. (B). 1929-ben debütált Hagenben. Drezdában, majd Wiesbadenben működött, innen került 1935-ben a bécsi S.O.-ba. 1949-ig e színház vezető basszistája volt. Számos vendégjátéka Európa és az USA minden jelentős operaházába elvitte

(Bpesten is fellépett). Jelenleg a Fertő-tó melletti Mörbischben él, ahol nyaranként opera- és operettfesztivált rendez. A háborúk közti évek egyik legnagyobb Wagner-basszistája volt, igazi „kormos" basszus hang birtokosa, akit már hanganyaga is ideális Hagenné és Hundinggá tett.

Als Eva aus dem Paradies → *Suszterdal*

Als junger Liebe Lust → *Szerelmes ifjúságom után*

Al suon del tamburo → *A dobriadóra*

Alszeghy Kálmán (1852-1927) - magyar rendező. 1872-1888-ig a bpesti N.Sz. tagja mint színész, majd rendező. 1888-tól az OH művésze, ugyancsak rendezői minőségben, 1896-tól főrendezőként. Az OH örökös tagja volt.

Als zullendes Kind → *A síró babát*

alt - a mély női hangosztály neve. Hangterjedelme kb. a nagy *F*-től a kétvonalas *a*-ig tart. Lásd még: *kontraalt, koloratúralt*.

Althouse, Paul (1889-1954) - amerikai op.én. (T). Az első amerikai énekes, aki európai karrier nélkül kapott szerződést hazájában. A Met első Trisztánja. Visszavonulása után tanár lett, növendékei közé tartozik Richard Tucker, Eleanor Steber és Irene Dalis.

Altoum - Puccini Turandotjában Kína császára (T), Turandot apja.

Alva, Luigi (1927-) - perui op.én. (T). Szülővárosában, Limában debütált, 1949-ben. Hat évvel később már a Piccola Scalában énekli a Titkos házasság tenorszerepét. Azóta korunk jelentős énekesei közé tartozik, elsősorban káprázatos koloratúra-technikája révén. Mozart és Rossini művei jelentik legsajátabb világát; napjaink versenytárs nélküli legjobb Almavivája. Ezt a szerepet többször lemezre is énekelte.

alvajáró, Az - Bellini 2 felv. operája (1831, Milánó, T. Carcano) Romani szövegére. Magyarorsz. bem.: 1832, pesti Német Színház; 1841, pesti N.Sz.

Alvajáró jelenet - Verdi Macbethjének IV. felvonásában a Lady (S) hatalmas magánjelenete. Az addig gonosz és kegyetlen Lady ebben a jelenetben tulajdonképpen megváltást nyer - ezt sugalmazza Verdi egyidejűleg helyzetfestő és megrázóan lírikus muzsikája. Érdekes, hogy a jelenetet bevezető zenekari előjáték dallama (amely már a nyitányban is szerepel) az ária folyamán nem ismétlődik.

Alvarez, Albert (1861-1933) - francia op.én. (T). Gentben debütált, majd kisebb színpadok után 1892-ben a párizsi O. vezető tenoristáinak egyike lett. Főleg a francia repertoár vezető szerepeiben aratott nagy sikereket, mind Párizsban, mind a Met-ben.

Alvaro - Verdi A végzet hatalma c. operájának szerencsétlen sorsú főszereplője (T), aki a sors kegyetlen véletlenei folytán gyilkosa lesz szerelmese, Leonóra atyjának és bátyjának.

Alváry Lőrinc (1909-) - magyar szárm. op.én. (B). Bpesti tanulmányok és néhány itthoni fellépés után az USA-ba vándorolt ki. 1940-től San Franciscóban, 1942-től a Met-ben működött. Főleg karakterszerepeket énekelt (Ochs, Kecal, Leporello stb.); 1942-1959 a New York-i Filharmonikusokkal számos hangversenyen vett részt, Toscanini, Walter és Bernstein vezényletével. Számos európai és amerikai operaházban vendégszerepelt. Kivándorlása óta a Lorenzo Alvary nevet vette fel.

Alvary, Max (1856-1898) - német op.én. (T). Weimarban debütált, s csakhamar a Met Wagner-tenorja lett. Ő énekelte itt először Logét és a Siegfried címszerepét. Bayreuthban és a C.G.-ben is fellépett, az utóbbiban az 1892-es Mahler-vezényelte Ring-ciklusban. Az első Wagner-tenor, aki szakálltalanul lépett színpadra.

Alzira - Verdi 2 felv. operája (1845, Nápoly, S.C.), S. Cammarano szövegére, Voltaire azonos című drámája nyomán. A perui környezetben játszódó darab csúnyán megbukott; Verdi maga így jellemezte évtizedekkel később: „Valóban csúnya egy darab."

Amadis - Lully 5 felv. operája, előjátékkal (1684, Paris, O.), Ph. Quinault szövegére. Ugyane témára operát írt még Händel (1715), J. Chr. Bach (1779) és Massenet (1922).

Amahl and the night visitors → *Amahl és az éjszakai látogatók*

Amahl és az éjszakai látogatók - Giancarlo Menotti 1 felv. operája (1951, NBC-televízió), a zeneszerző szövegére, Hieronymus Bosch egy festménye nyomán. A Háromkirályokról szóló darab az első, egyenesen a tv számára készült opera.

Amami, Alfredo → *Drágám, szerelmem*

Amaro sol per te → *A haláltól csak temiattad félek*

Amato, Pasquale (1878-1942) - olasz op.én. (Bar). Nápolyban debütált 1900-ban, Georges Germont szerepében, 1908-21 között a Met vezető baritonistája, az első Jack Rance Puccini Nyugat lányában. Kora egyik legnagyobb énekese, mind hangi, mind színészi képességek szempontjából. 1921-ben visszavonult a színpadtól, 1935-től tanárként működött.

A mcenszki járás Lady Macbethje → *Katyerina Izmailova*

Amelia - három Verdi-hősnő neve: 1. A Haramiákban Carlo Moor jegyese (S), kit vőlegénye szúr le a kétségbeesés paroxizmusában. 2. Az Álarcosbálban René büntelenül-hűtlen felesége (S). 3. A Simon Boccanegrában Simone Maria nevű leánya, aki talált gyermekként Amelia Grimaldi néven nevelkedik.

Amelia al ballo → *Amelia bálba megy*

Amelia bálba megy - Giancarlo Menotti 1 felv. vígoperája (1937, Philadelphia), a zeneszerző szövegére. Menotti első érett és sikeres operája. Magyar bem.: 1962, debreceni Csokonai Színház. - Amelia elhatározza, hogy - ha törik, ha szakad - elmegy a bálba. Kísérője azonban nem férje, nem is a szeretője, hanem a nyomozó rendőrfőnök lesz.

Amfiparnaso, L' - Orazio Vecchi „madrigálkomédiája" (vsz. 1594, Modena). A színpadon mímelt cselekménnyel egyidejűleg kórus-madrigálokat énekelnek. Mai terminológiával „szcenírozott kórusműnek" neveznénk. Az opera egyik előfutáraként tartjuk számon.

Amfortas - Wagner Parsifaljának Grál-királya (Bar). Elbukott Kundry csábításával szemben, elragadta tőle Klingsor a szent lándzsát, mellyel mély, nem gyógyuló sebet ütött az oldalán. A seb csak akkor gyógyul be, mikor Parsifal a visszaszerzett szent lándzsával megérinti.

Ám ha itt gyógyfű teremne mégis - Amelia (S) áriája Verdi Álarcosbáljának II. felvonásában, az akasztófák dombjának tövében.

amico Fritz, L' → *Fritz barátunk*

Amneris - Verdi Aidájának királylánya (MS), a címszereplő szerelmi vetélytársa.

Amonasro - Verdi Aidájában az etiópok királya (Bar), Aida apja.

Ámor - Gluck Orfeuszában a szerelem istene (S).

Ámor isten - A grófné (S) cavatinája, szerelmi bánatának panasza Mozart Figaro házassága c. operájának I. felv. 2. képében.

Am stillen Herd → *Víg télidőn*

Ámul szemem - Wagner Tannhäuserje II. felvonásában Wolfram (Bar) dala a tiszta szerelemről; a dalnokverseny első éneke.

Anch'io dischiuso un giorno → *Egykor kitártam én is szívemet*

Ancona, Mario (1860-1931) - olasz op.én. (Bar). Jogot tanult, majd diplomata lett, s csak ezután kezdett énekelni. Triesztben debütált 1890-ben. 1893-1903-ig a londoni C.G. tagja (az első londoni Tonio), ugyanebben az időben kezd vendégszerepelni a Met-ben is. Az I. világháború idején vonult vissza, és tanítással foglalkozott.

Ancora un passo → *Csak hamarosan*

Anday Piroska (1903-) - magyar op.én. (A). Pályáját hegedűművészként kezdte, Hubay tanítványa volt. Énekesi tanulmányait Mme Charles Cahiernél és Anthesnél végezte, 1920-ban debütált a bpesti OH-ban. A következő évben már a bécsi S.O.-ben vendégszerepelt, melynek eredményeként Schalk le is szerződteti. Negyven éven keresztül, 1961-ig volt a S.O. tagja (Rosette Anday néven). A bécsi opera nagy korszakának egyik legjelentősebb drámai altistája volt, akinek szerepköre Glucktól és Mozarttól a modernekig terjedt. Kifejezésben gazdag és gyönyörű színű alt hangja nemcsak az operaszínpadon, hanem a koncertpódiumon is európai hírnevet szerzett neki. Igen gyakran vendégszerepelt itthon is.

Anders, Peter (1908-1957) - német op.én. (T). Berlinben debütált 1931-ben, Reinhardt Szép Heléna-produkciójában. 1936-1948 a berlini S.O. tagja. Kezdetben Mozart-szerepekben jeleskedett, később áttért a hőstenor-szerepekre (Otello, Walther). A legmuzikálisabb német tenorok egyike volt. Sok filmben is fellépett, lemezrepertoárjában jelentős rész jut a könnyűzenének. Autóbaleset áldozata lett.

Andersen, Hans Christian (1805-1875) - meséi nyomán sok operát írtak. Nevezetesebbek: Stravinsky: A csalogány (1914), Bruneau: Az Édenkert (1923), Sekles: A tíz csók (1926), Toch: Borsószem királykisasszony (1927), Wagner-Régeny: A meztelen király (1928), Reutter: Királylány és disznópásztor (1938) és Ránki: Pomádé király új ruhája (1953, ill. 1972).

Anderson, Marian (1902-) - amerikai én. (A). Bár főleg koncerténekesként működött, ő volt az első néger énekesnő, aki fellépett a Met-ben (1955, Ulrica). Toscanini mondta róla: „Ilyen hang egyszer születik egy évszázadban".

Andor Éva (1939-) - magyar op.én. (S). 1964-ben debütált a Figaro Fanchette-jeként. Azóta az OH egyik vezető lírai szopránja és igen gyakran szerepeltetett oratóriumszólista. Utóbbi minőségében Európa igen sok zenei centrumában fellépett, de vendégszerepelt New Yorkban is. Operaénekesként Lipcsében, Drezdában, Bécsben, Frankfurtban és a Szovjetunióban vendégszerepelt. Legjelentősebb szerepei: Mimi, Pamina, Susanne, Annuska, Pogner Éva, Sophie, Bess, Margit. Liszt-díjas.

Andrade, Francisco d' (1859-1921) - portugál op.én. (Bar). San Remóban debütált 1882-ben, mint Amonasro. 1906-21 a berlini Hofoper művésze. Világhíres volt rendkívül elegáns és magávalragadó Don Juan-alakítása. - Testvére, Antonio d'Andrade is op.én. volt (T).

András Béla (1909-) - magyar karm. Pályáját a V.Sz.-ban kezdte, majd 1941-ben a kolozsvári N.Sz. operarészlegének karmestere lett. 1946-49 a bpesti Vígopera igazgatója és vezető karmestere volt. Már előbb, a háború előtt és alatt sok szabadtéri operaelőadást vezényelt koncertformában, t. k. a Károlyi-kertben. Később a Vasas Művész-együttes, majd az Irodalmi Színpad zeneigazgatója volt. (Vö. Bpesti Vígopera).

André Chénier - Umberto Giordano 4 felv. operája (1896, Milánó, Sc.), Luigi Illica szövegére. Magyar bem.: 1897, bpesti OH. A nagy francia forradalom idején játszódó darab főszereplője a híres költő, Chénier (T), aki beleszeret Madeleine de Coigny grófnőbe (S). A rémuralom alatt halnak meg mindketten a guillotin alatt, hiába próbálja megmenteni őket Gérard (Bar), aki előbb inas a Coigny-kastélyban, majd forradalmár lesz.

Andresen, Ivar (1896-1940) - norvég op.én. (B). Stockholmban debütált, az Aida Királyaként, 1919-ben. A drezdai, majd a berlini opera tagja volt. Főleg Wagner-szerepekben aratott nagy sikereket, de kitűnő Sarastro és Ozmin is. Gyönyörű és hatalmas hang, kiváló színészi képesség - ezek voltak legfontosabb erényei.

Andromakhé - Hektor felesége, a hitvesi szeretet mintapéldája sok opera hősnője lett: Caldara (1724), Feo (1730), Jommelli (1745), Perez (1752), Sacchini (1763), Grétry (1780), Martin y Soler (1781), Paisiello (1798).

Andromeda - Kepheus etiópiai király lánya, akit egy tengeri sziklához kötöznek Poszeidón kiengesztelésére. Perseus szabadítja meg és veszi feleségül. A következő operák szólnak a történetről: Manelli (1637, ezzel nyitották meg az első nyilvános operaházat, a velencei San Cassianót), J. W. Franck (1679), M. A. Ziani (1714), Porpora (1730), Leo (1747), Paisiello (1770), Fiorillo (1771), Gazzaniga (1775), Michael Haydn (1780), Reichardt (1788), Eisner (1807). (Vö. *Perseus*)

Angelica nővér - Puccini 1 felv. operája (1918, New York, Met), Forzano szövegére. A Triptichon 2. része. Magyar bem.: 1922, bpesti OH.

Bár Puccini igen szerette ezt a művét, sőt egy időben legjobb alkotásai közé sorolta, ma a többinél - és főleg a Triptichon másik két darabjánál - színtelenebbnek érezzük. E benyomás oka egyrészt talán abban rejlik, hogy a darabnak kizárólag női szereplői vannak és így az énekes-rész maga nélkülözni kénytelen a változatosságot, másrészt a mű nagy részének nincs drámai cselekménye, életképek sorozatából áll. Lényegesen ritkábban kerül előadásra, mint a Triptichon másik két darabja.

A cselekmény egy apácakolostorban játszódik. Itt él társnői közt Angelica nővér (S), akit nemesi családja záratott kolostorba, mivel „bűnös szerelemben" fogant gyermeket szült. Nagynénje, a gőgös hercegnő (A) látogatja meg, és könyörtelenül közli vele, hogy gyermeke meghalt. Angelica kétségbeesésében öngyilkos lesz, ám halála előtt - bűne megbocsátásának jeleként - látomásában megjelenik előtte Szűz Mária és halott gyermeke.

Angélique - Jacques Ibert 1 felv. vígoperája (1927, Párizs, Théatre Bériza), Nino szövegére. Boniface úgy akar megszabadulni házsártos feleségétől, Angélique-től, ...hogy eladja. Magyar bem.: 1943, V.Sz.; tv. film: 1972.**Angelotti** - Puccini Toscájában az Angyalvárból megszökött politikai fogoly (B).

Angerer Margit (1903-) - magyar szárm. op.én. (S). Bpesti debütálása után 1926-ban a bécsi S.O. szerződtette, melynek 1938-ig egyik vezető szopránja volt. Híres Strauss-énekesnő, korának egyik legjobb Octavianja. Emellett drámai szerepekben is nagy sikereket aratott. 1938 óta Londonban él, ahol egy ideig hangversenyénekesként működött.

Angliai Erzsébet - A nagy angol királynő és szerelme, Essex gróf a következő művek szereplői: Rossini (1815), Carafa (1818), Donizetti (1829), Mercadante (1833), Donizetti (Roberto D'Evereux, 1837).

Angyal Nagy Gyula (1914-) - magyar op.én. (T). A kolozsvári N.Sz.-ban, majd 1943-tól az OH-ban működött. Az OH-ban Cavaradossiként debütált. A spinto- és a karakter-tenor szerepkörben működött. 1957-ben elhagyta az országot, és pályája is lezárult.

Aniara - Karl Birger Blomdahl 2 felv. operája, „az emberiség revüje az űrkorszakban" (1959, Stockholm), Erik Lindegren szövegére, Harry Martinson eposza nyomán. Az első olyan opera, amely egy űrhajó fedélzetén játszódik.

Anitua, Fanny (1887-) - mexikói op.én. (MS). A római Teatro Costanziban debütált 1909-ben, Orfeuszként. A 20-as években Toscanini Scala-együttesének tagja.

Anna Bolena - Donizetti 2 felv. operája (1830, Milánó, T. Carcano), F. Romani szövegére. Magyarorsz. bem.: 1833, pesti Német Színház. Első előadásain Pasta, Rubini és Lablache énekelték a tragikus sorsú angol királynőről szóló opera főszerepeit, majd eltűnt az opera-repertoárról. 1957-ben a Scala Callasszal és Visconti rendezésében újította fel, azóta újra játsszák világszerte.

Annibale, Domenico (1705?-1779) - olasz kasztrált szopránénekes. Händel londoni együttesének egyik sztárja, az első Poro. Londonon kívül főleg Drezdában működött.

Annina - 1. Violetta komornája (S vagy MS) Verdi Traviatájában. - 2. Olasz kalandornő, Valzacchi társa (MS) Strauss Rózsalovagjában.

Annuska - 1. Weber Bűvös vadász-ának szubrettszerepe (S). A mindig vidám fiatal lány karakterbeli ellenpólusa a komoly és érzelmes Agáthának. - 2. Verdi Falstaffjában Fordék lánya (S), Fenton szerelmese.

Ansatz - A hangindítás, egy-egy frázis kezdő hangja megütésének nálunk is meggyökeresedett német szakkifejezése.

Anselmi, Giuseppe (1876-1929) - olasz op.én. (T). Először hegedűs, majd Giulio Ricordi tanácsára énekes lesz. Athénban debütált 1896-ban, Turidduként. Világjáró művész, de legtöbbet Madridban énekelt; szívét is az ottani színházi múzeumban őrzik. A bel canto jeles képviselője, a legszebb és legárnyaltabb tenorhangok egyikének birtokosa.

Ansseau, Fernand (1890-1972) - belga op.én. (T). Előbb baritonista, majd tenorrá képzik át. Dijonban debütált 1913-ban, Massenet Heródiásának Keresztelő Szt. János szerepében. Karrierjének fő állomásai a párizsi O.C. és Chicago. Ereje teljében, 1939-ben visszavonult, és a brüsszeli Konz. tanára lett. Főleg francia operákban volt az 1920-as, 30-as évek egyik nagysikerű énekese.

Antalffy Albert (1924-) - magyar op.én. (B). 1951-ben debütált az OH-ban, a Bohémélet Colline-jaként. Több ízben vendégszerepelt külföldön, így Barcelonában, Torinóban, Helsinkiben, Bécsben. 1969 óta Bécsben tanít is. Énekelte az irodalom majd minden vezető basszus-szerepét; kiváló muzikalitása révén egyike vezető oratóriumszólistáinknak.

Anthes, Georg (1863-1923) - német op.én. (T). Julius Stockhausen növendéke volt, 1888-ban debütált Maxként Freiburgban. A következő évben Drezdába szerződött vezető hőstenorként, itt működött 1902-ig. Egyike volt a leghíresebb német Wagner-tenoroknak (1892-ben Bayreuthban is fellépett). 1902-ben egy évadon át a Met művésze, majd 1903-1913-ig a bpesti OH vezető tenoristája. Visszavonulása után a Zeneakadémia tanára, és - 1920-tól - az OH főrendezője volt. Anthes neve fogalom a magyar operatörténetben: ő volt az az énekes, aki a bpesti közönséggel tulajdonképpen megszerettette Wagner műveit; más szerepeiben is a publikum első számú kedvence volt. Nemcsak hangjával, hanem igen artisztikus és finom színészi képességeivel is iskolát teremtett Magyarországon a Wagner-felfogás terén, melyet tanárként és rendezőként is továbbadott. Énekesek egész nemzedékét nevelte a Zeneakadémián.

Antigonae - Orff operája 5 jelenetben (1949, Salzburgi Ünnepi Játékok), Szophoklész tragédiájának Hölderlin-féle német fordítására. - Egyike a leggyakrabban játszott Orff-műveknek.

Mint többi darabjában, a szerző ebben a műben is tulajdonképpen a prózai tragédiát viszi színpadra, a zene csak egyike a színpadi előadás elemeinek, de semmiképpen sem a legfontosabb.

Antigoné - Oidipusz lánya, aki Kreón nagybátyja parancsa ellenére eltemeti pártütő fivérét és ezért halállal lakol, a következő operák hősnője (a legtöbb Metastasio szövegére): P. A. Ziani (1660), Wagenseil (1750), Galuppi (1754), Mysliweczek (1773), Gazzaniga (1781), Zingarelli (1790), Guglielmi (1790), Honegger (1927), Orff (1949).

Antónia - Hoffmann, a költő egyik szerelmese Offenbach Hoffmann meséi c. operájában (S), a hármas szopránszerep lírai része. A tüdőbajos lányt Miracle doktor énekelni kényszeríti, abba hal bele.

Antónia anyjának hangja - az előbb említett hősnő anyja (A). Csak hangja hallatszik, ill. egyes rendezésekben a róla készült festmény elevenedik meg.

Anyám! Anyám! → *Búcsú az anyától*.

Anyegin - Csajkovszkij 3 felv. operája (1879, Moszkva, növendékelőadásként; 1881, Moszkva, B.), a zeneszerző és Silovszkij szövegére, Puskin verses elbeszélése nyomán. Magyar bem.: 1902, bpesti OH.

Csajkovszkij legismertebb operája; a műfaji megjelölés: „Lírai jelenetek" a zene jellegét is meghatározza.

A pénzből nem jutott elég - Gershwin Porgy és Bess c. operájának II. felvonásában Porgy (Bar) dala, melyben a boldog szegénységet dicsőíti.

Apollo és Hyacinthus - Mozart latin-nyelvű iskolai énekesjátéka (1767, Salzburg), Rufinus Widl szövegére. Kompozíciója idején Mozart mindössze 11 éves volt.

Appia, Adolphe (1862-1928) - svájci szcenikus és díszlettervező. Párizsban tanult, majd Bayreuth és Wagner hatása alá került. A mai inszcenálási irányzatok egyik úttörője, a dramaturgiailag indokolt világítás és a stilizált, egyszerű vonalú díszlettervezés kezdeményezője. A Wagner-unokák bayreuthi reformja túlnyomóan Appia elveire és könyveire támaszkodik.

appoggiatura - 1. az előke általánosan használatos neve. 2. A XVIII. sz.-i recitatívókban különleges eset: amikor egy zárófrázisban a zeneszerző két azonos magasságú hangot ír, az énekesnek az első hang helyett annak felső váltóhangját kell énekelnie. (Pl. ha a szólamban *f-d-d-* áll, *f-e-d-*t szokás énekelni.)

Aprile, Giuseppe (1732-1813) - olasz op.én. (férfi A) és pedagógus. 1763-ban debütált, majd különböző német és olasz operaházakban szerepelt igen nagy sikerrel. Visszavonulása után korának egyik legjelentősebb énektanára volt, solfeggióit (1791) ma is használják az énekoktatásban.

Arabella - Richard Strauss 3 felv. operája (1933, Drezda), Hofmannsthal szövegére. Magyar bem.: 1934, bpesti OH. - Az elszegényedett Waldner grófnak különböző komplikációk után sikerül két lányát, Arabellát és Zdenkát férjhez adnia. Arabella a dúsgazdag Mandryka neje lesz, Zdenkát nővére egyik udvarlója, Matteo veszi el.

Aragal, Giacomo (tkp. Jaime) (1939-) - spanyol op.én. (T). Barcelonában debütált, és hamarosan nemcsak hazájában, hanem Európa-szerte kitűnő nevet szerzett magának. Pályája kezdetén kizárólag lírai tenor-szerepeket énekelt (Bellini, Donizetti, Traviata-Alfréd, Rodolphe), az 1960-as évek vége felé áttért a spinto-szerepkörre. 1964 óta igen gyakran vendégszerepel Bpesten, közönségünk egyik kedvence. Kitűnő színész, aki főleg jó megjelenésével és színészi készségével teremt atmoszférát a színpadon.

Aramburgo, Antonio (1838-1912) - spanyol op.én. (T). Firenzében debütált 1872-ben, a Norma Pollionejaként. 1876-ban már Párizsban énekli A végzet hatalma Alvaróját, és ettől kezdve Európa-szerte sikert sikerre halmoz. Igazi olasz hőstenor, „tenore di forza". 1889-ben Lisszabonban megbukik, a közönség megelégelte zenei bizonytalanságait és a zenei szövegtől

eltérő modorosságait. 1890-95 még Oroszországban is fellép, majd visszavonul és Monte-videóban tanít.

Arangi-Lombardi, Giannina (1891-1951) - olasz op.én. (S). Mezzóként debütált 1920-ban a római T. Costanziban, mint Lola. Toscanini Scala-együttesének nagyszerű drámai szopránja, kiváló Aida és Gioconda. Később Milánóban, majd Ankarában tanár.

Arányi Dezső (1859-1923) - magyar op.én. (T). 1890-ben debütált Brnóban, a Hugenották Raouljaként. E színház, majd a berlini Kroll-opera tagja, 1893-1900 a bpesti OH vezető lírai tenorja. Hét évig különböző külföldi színházaknál működött (1902-1907 a prágai Német Operaházban, ahol részt vett a Hegyek alján bemutatóján), majd 1907-től ismét az OH tagja volt. A századforduló idejének jelentős magyar lírai hősi tenorja, híres szerepei főleg a francia repertoárból valók, de ugyanakkor jelentős Mozart-énekes is, aki pl. Salzburgban Don Ottaviót énekelte.

aranykakas, Az - Rimszkij-Korszakov 3 felv. operája, epilógussal (1909, Moszkva), Bjelszkij szövegére, Puskin költeménye nyomán. Magyar bem.: 1968, bpesti E.Sz.

A szerző utolsó operája és egyben politikailag legmerészebb szatírája. A cenzúra nem is engedélyezte előadását a szerző életében, annyira átlátszóak az utalások Oroszország korabeli politikai életére. (Dodon király és udvartartása II. Miklós cárral és udvarával azonosítható, a király által vezetett vesztett háború pedig az orosz-japán háborúval.) A zene egyrészt akkoriban merészen modernnek számító harmóniai és hangszerelési fordulataival, másrészt a Rimszkijnél oly gyakori, itt azonban központivá váló orientális tematikával tűnik ki.

A cselekmény a legendás Dodon királyról (Bar) szól, akinek egy csillagjós (T) csodálatos aranykakast (S) ajándékoz. Ha a kakas kukorékol, veszély fenyegeti a királyt és az országot. A király tehetetlen hadvezérével és még tehetetlenebb fiaival háborúba indul, amelyet elveszít. Találkozik azonban Semaha titokzatos és gyönyörű királynőjével (S), akit meny-asszonyaként visz vissza országába. Ekkor jelentkezik megígért jutalmáért a csillagjós, és a királynő kezét kéri. Dodon megöleti az asztrológust, őt viszont az aranykakas éles csőre sebzi halálra. A királynő kacagva tűnik el a semmiben. Az epilógusban az életrekelt csillagjós kérdi a közönséget: vajon valóságot látott-e vagy mesét.

arany meg az asszony, Az - Kenessey Jenő 1 felv. operája (1943, OH), Krúdy Gyula szín-művére.

Kenessey egyetlen operája, egyben pályájának legnagyobb sikere. A bemutató óta sokszor felújította az OH, és vidéki operaházaink is játszották. Stílusában igen szellemesen és vonzóan keveredik a Puccini-stílusú melodika és a legfőként Debussyre emlékeztető harmóniavilág. Jelenetei, áriái és kettősei hatásos, jó dramaturgiával felépített számok, a szerepek nemcsak énekesi, de színészi feladatot is jelentenek.

A cselekmény Lőcse városában játszódik, a középkorban. Wolfgang (B), a gazdag polgár, felesége, Anna (S) és Rotaridesz zsoldoskapitány (T) a főszereplői. A kapitányt beszállásolják Wolfgang házába, és a polgár fiatal felesége szerelemre gyullad a daliás katona iránt. Rotaridesz viszonozza is a szerelmet. Wolfgang azonban meg tudja védeni házát és becsületét. Azzal áltatja a zsoldoskapitányt, hogy aranyat tud csinálni. Rotaridesz megtömi zsebét a Wolfgang által készített hamis aranyakkal, s Wolfgang ekkor hívatja az őrséget. A fiatal katonát elviszik s a halál vár rá, mert Lőcse szigorú törvényei halállal büntetik a pénzhamisítót. Anna asszony visszaül kedvenc helyére, az ablak elé, és szomorúan nézi az eleredt hóesést... élete ismét bezáródott a polgárház négy fala közé.

arbore di Diana, L' (Diana fája) - Martin y Soler 2 felv. vígoperája (1787, Bécs, B.), Lorenzo da Ponte szövegére. A szerző legsikeresebb műve az Una cosa rara mellett. Magyarorsz. bem.: 1788, Pozsony; 1789, pesti Német Színház (mindkettő németül).

Ardon gl'incensi → *Tömjénfüst árad*

A rétet kóboroljuk át → *Tündér-dal*

Arhipova, Irina (1925-) - szovjet op.én. (MS). A szverdlovszki operában debütált, Rimszkij-Korszakov Cári menyasszony c. operájában. 1956-ban lett a moszkvai B. tagja, s rövid idő alatt a színház vezető mezzója. Hazáján kívül több európai fővárosban (Bpesten is) és az USA-ban vendégszerepelt. A drámai szerepek állnak hozzá legközelebb, legteljesebb, külföldön is megcsodált alakításai: Amneris, Carmen, Eboli, Márfa, a Jenufa Templomos asszonya, Marina stb.

ária - az opera (oratórium, kantáta) egy vagy többrészes szólóének-formája. A firenzei operakísérletek még nem ismerték, itt a recitativikus parlando, az énekbeszéd volt szinte kizárólagos megjelenési formája az éneknek. Már Monteverdinél kialakul a zárt formájú ária, rendszerint egyszerű dalformában. Alessandro Scarlatti műhelyében születik meg a *da capo* ária, mely aztán több évszázadig uralkodó marad; lényege a háromrészesség (ABA), melynek középső része rendszerint (nem mindig!) a visszatérő főrésszel ellentétes zenei anyagot hoz. A visszatérés mindig variált; ha nincs is kiírva, a bel canto fénykorában az énekes saját fantáziája szerint variálta, elsősorban dús ékesítésekkel. - Lully és Rameau, majd Gluck is, rövidebbre fogják az áriaformát, visszavezetik a dalszerűséghez, de ugyanakkor a dráma vonalvezetése alá rendelik. - A késő-nápolyi iskola, majd Rossini, Bellini és Donizetti kezén alakul ki az a típus, amely közbeékelt recitativo accompagnatókkal négyrészessé teszi az áriát (azaz később, Verdinél: a drámai nagyjelenetet): recitativo - lassú szakasz - recitativo - gyors szakasz (cabaletta vagy stretta). Verdi érett műveiben tűnik el ez a típus, a Végzet hatalma Carlos-áriája (Urna fatale) az utolsó képviselője e formának. Már a korai Verdi-operákban azonban megjelenik az ária új típusa, mely teljesen a drámai követelményeknek megfelelően alakítja ki formáját. (Pl. Rigoletto II. felv.-beli jelenete, melyben a lassú-gyors sorrend megfordul). - Wagnernél eltűnik a hagyományos áriaforma, a zárt formaképlet csak drámailag indokolt helyen jelenik meg (pl. Walther dalai a Nürnbergi mesterdalnokokban); egyébként a deklamáció és az arioso követik egymást, hol az egyik, hol a másik kerül az előtérbe. - A romantika késői mestereinél lazává válik a hagyományos formaképlet, rendszerint egy melodikus mag rövid kibontásává válik az ária, többé-kevésbé kötött formában (pl. Puccininál). A mai operákban a zárt formaképlet eltűnik, kivéve a szándékos, „neoklasszicista" megoldásokat (Stravinsky: The Rake's Progress).

aria cantabile - A XVIII. sz.-i olasz terminológia szerint érzelemmel teljes, széles ívelésű dallamon nyugvó, virtuóz ária.

aria con pertichini - olyan áriatípus, amelybe egy vagy több mellékszereplő (pertichino) is egy-egy mondat erejéig beleszól, vagy mellékszólamot énekel (pl. Verdi: Macbeth - a Lady alvajáró áriája).

aria di bravura - dúsan ékített, virtuóz ária.

aria di mezzo carattere - A XVIII. sz.-i olasz terminológia szerint az aria cantabile és az aria di bravura között félúton álló ária-típus.

aria d'imitazione - a XVIII. sz.-i olasz terminológia szerint az olyan ária elnevezése, amelyben az énekszólam és a zenekar egyaránt valamilyen természeti jelenséget utánoz.

aria di portamento - A XVIII. sz.-i olasz terminológia szerint méltóságteljes, lassú tempójú ária, melynek jellegzetességét a hosszan tartott hangok adják meg.

aria di sortita - A XVII-XVIII. sz. olasz operájában úgyszólván minden ária ilyen, azaz a szereplő a *kimenetel*, a színpad elhagyása előtt énekli.

Ariadné - Minósz krétai király lánya, aki megmenti Thészeuszt a labirintusból és a Minotaurusztól, s akit a görög hős Naxosz szigetén elhagy. Ariadné később Bacchus-Dionüszosz felesége lesz. - Egyike a leggyakrabban megzenésített operatémáknak: Monteverdi (1608), Cambert (1674), Kusser (1692), Porpora (1714), Keiser (1727), Marcello (1727, bem.: 1913), Porpora (1733, másik mű), Händel (1734), Leo (1735), Galuppi (1763), Benda (1775, melodráma), Holzbauer (1780), Haydn (1790, drámai jelenet), Righini (1795), R. Strauss (1916), Milhaud (1929), (Vö. *Thészeusz*.)

Ariadne auf Naxos → *Ariadné Naxos szigetén*

Ariadné Naxos szigetén - Richard Strauss 1 felv. operája prológussal (1912, Stuttgart - 1916, Bécs), Hugo von Hofmannsthal szövegére. Magyar bem.: OH, 1919. - Eredeti formájában Molière Úrhatnám polgár c. komédiája után került színre (a Molière-darabhoz Strauss kísérőzenét írt), majd előjátékkal bővülve önálló operává vált. *Prológus:* A gazdag úr komoly operatársulatot és zenés-táncos commedia dell'arte együttest szerződtet, majd szeszélyében elrendeli, hogy a két együttes a két darabot egyidejűleg játssza. Az opera kétségbeesett zeneszerzőjét (MS) előbb mestere (Bar), majd a komédiások sztárja, Zerbinetta (S) próbálja megvigasztalni. - *Az opera:* A Naxoson elhagyott Ariadné (S) sirámait Zerbinetta és társai kommentálják. Ariadné halálvágyával a komédiások az élet szépségét és a könnyed életfelfogást állítják szembe. A megérkező Bacchust (T) Ariadné először a Halálnak tartja. A mitológiai pár szerelmi kettőse összefonódik Zerbinetta és egyik komédiás hódolója egymásratalálásával.

Ariane és Kékszakáll - Paul Dukas 3 felv. operája (1907, Párizs, O.C.), Maeterlinck drámája nyomán. A szerző egyetlen operája. Kérdéses, de talán Bartók ismerte a darabot, amely négy évvel a Kékszakállú herceg vára előtt került bemutatásra.

Ariane et Barbebleue - *Ariane és Kékszakáll*

Arianna - Monteverdi operája 8 jelenetben, prológussal (1608, Mantova), Ottavio Rinuccini szövegére. Ezt a művet játszották a híres velencei T. San Moisè 1639-es megnyitásakor is. A szövegkönyv teljes egészében megmaradt, a zenéből csak a híres - Monteverdi egyházi szövegű átiratában is ismert - Lamento.

aria parlando - A XVIII. sz.-i olasz terminológia szerint a deklamációra súlyt helyező ária elnevezése.

Arié, Raphael (1920-) - bolgár op.én. (B). Előbb hegedül, majd énekelni tanul. Koncerten már 1939-ben fellép, de csak a háború után debütál Szófiában. 1946-ban megnyeri a genfi versenyt, s egy év múlva már a Sc.-ban énekel. Az olasz operaházak állandó vendége, főleg Verdi-szerepekben (pl. Attila) jelentős sikerekkel. A The Rake's Progress ősbemutatóján ő alakítja Trulove szerepét.

arietta - kisméretű, inkább dalszerű ária. Néha így nevezik a cavatinát is.

Arimondi, Vittorio (1861-1928) - olasz op.én. (B). 1883-ban debütált Varesében, Gomez IGuarany c. operájában. Tíz évig kisebb olasz színpadokon lépett föl, majd 1893-ban a Sc. művésze lett. Még ugyanebben az évben ő énekelte Pistolt a Falstaff bemutatóján. Pályája további során Verdi és Wagner-énekesként Európa és Amerika minden nagy operaházában fellépett.

arioso - a recitativo accompagnato és az ária közt félúton álló forma. Az énekszólamban a deklamáció és a kibontott, kötött formájú dallam egyaránt szerepelhet, a zenekari kíséret zártabb formát képvisel.

Arkel - Debussy Pelléas és Mélisande-jában Allemonde aggastyán, vak királya (B).

Arkor, André d' (1901-) - belga op.én. (T). A két háború közti évtizedek jelentős Mozart-tenorja. A háború után a liége-i opera igazgatója.

Arlecchino - 1. Ferruccio Busoni 1 felv. „capriccjója" (1917, Zürich), a komponista szövegére. - 2. Leoncavallo Bajazzókjában Beppo (T) szerepe a komédiában.

Arlesiana, L' (Az Arles-i lány) - Francesco Cilea 3 (ered. 4) felv. operája (1897, Milánó, T. Lirico), L. Murenco szövegére, Daudet drámája nyomán. „È la solita storia" kezdetű tenoráriája ma is népszerű.

Armida - Tasso Megszabadított Jeruzsálemje egyik epizódja, a gyönyörű varázslónő Armida és Rinaldo lovag kalandjai, a műfaj kezdete óta a kedvelt operatémák közé tartozik. A következő művek a legjelentősebbek (a darabok címe egyes esetekben nem Armida, hanem Rinaldo): *olasz operák:* Ferrari (1639), Graun (1751), Traetta (1760), Jommelli (1771), Salieri (1771), Sacchini (1772), Gazzaniga (1773), Mysliweczek (1780), Haydn (1784), Cherubini (1782), Zingarelli (1786), Righini (1799), Rossini (1817). Ugyane téma más címmel: Händel (1711), Vivaldi (1718), Cimarosa (1778), Sarti (1785), Guglielmi (1789). *Francia operák:* Lully (1686), Gluck (1777), Sacchini (másik darab, 1783). *Német opera:* Zumsteeg (1790). *Cseh mű:* Dvořák (1903).

Armide et Renaud (Armida és Rinaido) - Lully 5 felv. operája (1686, Párizs, O.), Ph. Quinault szövegére, Tasso Megszabadított Jeruzsálemje nyomán.

Arndt-Ober, Margaret (1885-1971) - német op.én. (MS). Frankfurtban debütált 1906-ban. A berlini S.O. tagja volt 1906-tól 1944-ig. Korának híres karakterénekesnője. Az első világháború idején a Met-ben működött, ahol ő alakította először a Rózsalovag Octavianját; Amerika hadbalépésekor azonban internálták. A Jenufa híres, Kleiber-vezényelte berlini premierjén ő volt a Templomos asszony.

Arnold - Rossini Tell-jének egyik hőse (T), a szerelem és a hazafi-kötelesség közt vergődő fiatalember. Az irodalom egyik legmagasabb fekvésű tenorszerepe.

Arnold, Irmgard (1914-) - német op.én. (S). Pályáját egy bajor vándortársulatnál kezdte, Zeller Madarászának női főszerepével debütált. Innen a müncheni operettszínházhoz került, majd 1940-ben lépett operaszínpadra Augsburgban. 1950-ben szerződtette Felsenstein a berlini Komische Operhez, melynek ma is tagja. Nagyszerű színésznő, s így tökéletesen meg tud felelni a Felsenstein-féle operaelőadási koncepciónak. A Komische Operben sok főszerepet énekelt, így t. k. az ottani híres Ravasz rókácska-előadás címszerepét.

Arnoldson, Sigrid (1861-1943) - svéd op.én. (S). Adelina Patti sógoránál, M. Strakoschnál, majd Désirée Artôt-nál tanult; Moszkvában debütált 1886-ban, Rosinaként. Korának egyik nevezetes koloratúrsztárja. Az 1900-as években visszavonult.

árnynélküli asszony, Az - Richard Strauss 3 felv. operája (1919, Bécs, S.O.), Hofmannsthal szövegére.

Bonyolult allegorikus történet a humanitásról, szeretetről, önfeláldozásról.

Aroldo → *Stiffelio*

Arrigo - Verdi Szicíliai vecsernye c. operájában patrióta olasz (T), a darab egyik főszereplője, akiről a cselekmény folyamán kiderül, hogy az elnyomó francia kormányzó fia.

Arroyo, Martina (1940-) - amerikai op.én. (S). 1959-ben debütált a Met-ben, a Don Carlos Mennyei hangjaként. A következő években a Met-ben kisebb szerepeket énekelt csak, de ugyanakkor számos európai operaházba már főszerepekre hívták meg. 1963-ban a zürichi opera vezetőszopránja, és 1965-ben érkezik el nagy kiugrásához, amikor a Met-ben a megbetegedett Birgit Nilsson helyett énekli az Aida főszerepét. Azóta a világ egyik vezető szopránénekese. Európa és Amerika minden operaházának ünnepelt vendége. Elsősorban hangszépségével hat, a karakterizálás, a hanggal való szerepformálás terén teljesítményei elmaradnak énektudása és virtuozitása mögött.

Artaxerxes - Xerxes perzsa király fia, számos mű hőse a XVIII. sz.-ban (a legtöbb darab Metastasio szövegkönyvére készült): Hasse (1730), Duni (1731), Vinci (1732), Leo (1740), Gluck (1741), Graun (1743), Galuppi (1749), Jommelli (1749), Majo (1762), Paisiello (1765), Piccinni (1766), Sacchini (1768), Mysliweczek (1774), Guglielmi (1775), Cimarosa (1781), Anfossi (1788), Zingarelli (1794), Isouard (1795). Más szövegkönyvekre: Arne (1762), Lesueur (1801).

Arthur király - Purcell 5 felv. „dramatikus operája" prológussal, valójában „masque" (1691, London, Dorset Gardens), Dryden szövegére. Ma főleg a hangversenypódiumon él a mű, 1974-ben nálunk is ebben a formában szólaltatták meg.

Artôt, Désirée (1835-1907) - belga op.én. (S). Pauline Viardot tanítványa, Meyerbeer ajánlatára szerződteti a párizsi Opera. Előbb mezzo, majd 1859-től koloratúrszoprán. A kor nagy énekes-díváinak egyike. 1868-as oroszországi turnéja idején Csajkovszkij akarja feleségül venni, de a következő évben Mariano Padilla spanyol baritonhoz megy hozzá. A bpesti N.Sz.-ban is többször fellépett. - Lánya, *Lola Artôt de Padilla* (1880-1933) szintén énekesnő volt (MS), főleg Berlinben működött.

A rút elvakultság - Verdi Don Carlosa IV. felvonásában Erzsébet (S), Eboli (MS), Posa (Bar) és II. Fülöp (B) kvartettje, négy személy, négy jellem és négy konfliktus csodálatos egyidejű ábrázolása.

Árva Józsi három csodája - Kósa György 1 felv. mesejátéka (1933, OH). Márkus László és Mohácsi Jenő szövegére.

Árván, a dermesztő magányban - A címszereplő (S) halál-jelenetének kezdő sorai Puccini Manon Lescaut-ja IV. felvonásában.

Árva népünk - Verdi Macbethje IV. felv. 1. képében a skót menekültek ötszólamú kórusa.

Ascanio in Alba - Mozart 2 felv. „serenatá"-ja (1771, Milánó), G. Parini szövegére. A bemutatón jelenlevő J. A. Hasse ezt mondta volna: „Ez a fiú mindnyájunkat elfeledtet majd!"

Ashton lord - Donizetti Lammermoori Luciájában a címszereplő bátyja (Bar), a politikai ambícióinak húgát feláldozó skót nemesúr. Olasz nyelvterületen: Enrico.

A síró babát - Wagner Siegfriedjének I. felvonásában Mime (T) monológja, melyben elmondja, hogyan nevelte fel Siegfriedet.

Asmus, Rudolf (1921-) - cseh szárm. német op.én. (Bbar). Ostravában debütált 1941-ben. 1944-53-ig a brnói, 53-59-ig a prágai opera tagja. 1956-tól vendégszerepelt több ízben a berlini Komische Operben, 1959 óta állandó tagja a színháznak. Fő szerepei: Leporello, Mozart-Figaro, Borisz és a Hoffmann meséi négyes bariton-szerepe.

Assassinio nella catedrale → *Gyilkosság a katedrálisban*

Asszád - Goldmark Sába királynője c. operájában Salamon kedvelt tisztje, Szulamit vőlegénye és Sába királynője szerelmének áldozata (T). A magas regiszter igénye miatt egyike az irodalom legnehezebb tenorszerepeinek.

Asszonyok, lányok - Mozart Figarójában Cherubin (S vagy MS) canzonettája a mű II. felvonásában.

Astaroth - Goldmark Sába királynője c. operájában a királynő rabszolganője (S).

A szívemnek hiába mondom - Bizet Carmenje III. felvonásában Micaela (S) áriája, melyben az ég segítségét kéri az előtte álló feladat végrehajtásához.

A szív nagy szenvedélye száll a dalban - Verdi Falstaffja III. felv. 2. képében Fenton (T) lírikus szerelmi áriája.

A szőlő tűz-levének - Johann Strauss Denevérje II. felvonásában felhangzó pezsgő-dal, melyben az egész vendégsereg részt vesz, Orlovszky (MS vagy T), Eisenstein (T) és Adél (S) vezetésével.

Asztrológus - Rimszkij-Korszakov Aranykakas c. operájának egyik főszereplője (T), a prológus és az epilógus hőse.

Atala - Sárosi Ferenc 5 felv. operája (1881, pesti N.Sz.), Váradi Antal szövegére.

A te grave cagion → *Hozzád nagy fontos ügy vezet*

A te l'estremo addio - *Nagy ősök fényes vára*

A terra! → *A földön...*

Atlantov, Vlagyimir (1938-) - szovjet op.én. (T). Mindkét szülője a leningrádi Operaház tagja volt. Ő maga előbb karvezetői, majd énekesi tanulmányokat folytatott, és 1963-ban debütált a Kirov Operaházban. Újabb tanulmányi idő következett Olaszországban, majd 1967-ben a B. tagja lett. Rövid idő alatt a színház vezető lírai-spinto tenorja és európai hírű, számos operaházban nagy sikerrel vendégszereplő művész. Főleg Puccini-szerepekben és a klasszikus orosz repertoárban nyújt kiváló alakításokat. Többször fellépett Bpesten is.

Attila - Verdi 3 felv. operája prológussal (1846, Velence, F.), Temistocle Solera szövegére. A korai Verdi-oeuvre nagyjelentőségű darabja. Magyarorsz. bem.: 1852, egy olasz stagione a pesti N.Sz.-ban; 1972, Margitszigeti Szabadtéri Színpad (olaszul); 1974, debreceni Csokonai Sz. (magyarul). - Attila (B) hadai betörnek Észak-Itáliába, az előle menekülő lakosság ekkor alapítja meg Velencét. A hun király csak akkor hátrál meg, mikor látomásában égi szózatot hall, amelyet az elébe vonuló Leó pápa (B) szó szerint megismétel. A politikai bonyodalomban részes Aetius római hadvezér (Bar), az ezt kísérő szerelmi cselekményszálban pedig Odabella (S), a szép aquileiai lány és annak kedvese, Foresto (T). Az eredeti szövegkönyvben a darab végén Odabella megöli Attilát (a magyar előadások ezt a történelem-ellenes momentumot ellenkezőjére fordítják).

Auden, Wystan Hugh (1907-) - angol költő, Chester Kallman-nal együtt írta Stravinsky „The Rake's Progress" és H. W. Henze „Elégia ifjú szerelmesek számára" c. operáinak szövegkönyvét.

Au fond du temple saint - Nadir (T) és Zurga (Bar) híres kettőse Bizet Gyöngyhalászok c. operájának I. felvonásában.

Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny → *Mahagonny városának felemelkedése és bukása*

A un dottor della mia sorte → *Engem ily butának nézni*

Austral, Florence (1894-1968) - ausztrál op.én. (S). 1922-ben debütált Londonban, Brünnhildeként. Továbbra is főként Angliában működött, mint a két háború közti évtizedek neves drámai szopránja (Aida, Izolda stb.). Hatalmas hangja és stíluskészsége volt sikerének titka.

Autori, Fernando (1884-1937) - olasz op.én. (B). Palermóban debütált 1913-ban. Főleg Mozart-szerepekben volt kora egyik neves buffo-basszusa.

Avant de quitter ces lieux → *Véres harcok hajnalán*

A vár udvarán - Hagen (B) monológja Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámája I. felvonásában.

Ave Maria - Verdi Otellója IV. felvonásában Desdemona (S) imája.

A vén ember megátkozott - Verdi Rigolettója I. felv. 2. képében a címszereplő (Bar) és Sparafucile (B) kettőse. A jelenet különlegessége, hogy a vezető dallamok a zenekarban szólalnak meg, az énekszólamban csak recitatívikus frázisok vannak.

A village Romeo and Juliet → *Falusi Rómeó és Júlia*

Az a barna jó lesz nékem - Fiordiligi (S) és Dorabella (MS) kettőse Mozart Così fan tutté-ja II. felvonásában, melyben mindketten a másik nővér vőlegényét választják ki maguknak.

Az asszony ingatag - A mantuai herceg (T) áriája Verdi Rigolettójának III. felvonásában. A legenda szerint Verdi csak a velencei premier előtt egy-két nappal adta át a szerep első alakítójának, Raffaele Mirate-nak a kottát, nehogy a dallam idő előtt népszerűvé váljék. Az operairodalom legnépszerűbb áriáinak egyike.

Az ég áldása e házon - Ford (Bar) és Falstaff (Bar) rendkívül humoros kettőse Verdi operája II. felv. 1. képében.

Az ég királyi asszonya - Leonóra (S) férfikar-kíséretes jelenete Verdi A végzet hatalma c. operája II. felvonásának végén.

Az ég megáld, te hű barát - Wagner Lohengrinje I. felvonásában a címszereplő (T) búcsúdala a hattyúhoz.

Az ég úgy fénylett - Verdi Traviatája I. felvonásában Violetta (S) és Alfréd (T) szerelmi kettősének kezdő sora.

Az eisenachi várban egy furcsa alak → *Kleinzack legenda.*

Az éj ezüstös fátyla - Leonóra (S) kétrészes nagyáriája Verdi Trubadúrja I. felv. 2. képében.

Az Éj királynője - Mozart Varázsfuvolájának egyik főszereplője (S). A köztudattal szemben tulajdonképpen nem intrikus, bár feltétlenül negatív figura. Két áriája a koloratúrszoprán-irodalom legnehezebb feladata.

Az erdőt járva sípolok - Papageno (Bar) bemutatkozó dala Mozart Varázsfuvolájának I. felvonásában. Dallama jellegzetes német népdal-hangot üt meg.

Az ily jött-ment csúnya fráter - Mozart Szöktetés a szerájból c. operája I. felvonásában Ozmin (B) többrészes nagyáriája. Mozart ebben az áriában adja meg Ozmin teljes karakterképét, beleértve az önmagából kivetkőzött dühöt; ezt az ábrázolja, hogy az ária más hangnemben ér véget, mint amiben elkezdődött.

azione sacra - 1. a vallásos tárgyú templomi színjáték neve, mint ilyen, az opera előfutárainak egyike. - 2. néha vallásos tárgyú operák műfaji megjelölése (pl. Rossini: Mózes).

azione teatrale - időnként előforduló XVII. sz.-i olasz kifejezés az operára.

Azra - Zádor Jenő 3 felv. operája (1936, OH), Lányi Viktor szövegére. Szép Ernő nagy sikerű színműve nyomán.

Azucena - Verdi Trubadúrjának cigányasszonya (MS), a mű tulajdonképpeni főszereplője. Az ő mániákus bosszúvágya a cselekmény irányítója.

Azucena elbeszélése - Verdi Trubadúrja II. felvonásában Azucena (MS) drámai elbeszélése anyja máglyahalálláról. A verdii formarobbantás egyik zseniális példája: tulajdonképpen kötetlen drámai monológ, olyan formatípus, amelyben a szerkezetet és az egyes szakaszok hangulati egymásutánját kizárólag a drámai szituáció, a szöveg határozza meg. Külön érdekesség és újítás, hogy a monológ közepén Verdi a zenekarban felidézi az előző, ún. máglyária motívumát.

B

Baba-ária - Offenbach Hoffmann meséi c. operája Olympia-jelenetében az automata bábu, Olympia (S) virtuóz koloratúrszoprán áriája. Az automata szerkezetének lejárását Offenbach megkomponálta.

bábopera - Szinte magától értetődő, hogy az évezredes bábművészet hamarosan az új műfaj megszületése után részt kért magának az opera világában. Valószínűleg Ziani Damira Placata c. műve volt ez első bábopera, Velencében mutatták be 1680-ban. (Velence híres operaházai közül több is játszott éveken keresztül báboperákat.) Híres bábopera-együttes működött Eszterházán, Haydn Philemon és Baucisa az ő számukra készült. Napjainkban a római Teatro dei Piccoli, a salzburgi Marionetten Theater és néhány kísérletével a budapesti Állami Bábszínház viszi tovább a műfajt. Lásd még: *Pedro mester bábjátéka.*

Baccaloni, Salvatore (1900-1969) - olasz op.én. (B). Gyermekkorában a Sixtusi kápolna fiú-szoprán énekese volt. Rómában debütált 1922-ben, a Sevillai borbély Bartolójaként. 1926-ban Toscanini szerződtette a Sc.-hoz, itt vált belőle nagyszerű buffo-basszus. Leghíresebb szerepe Don Pasquale volt; ragyogó Leporello, Bartolo, Ozmin. A glyndebourne-i fesztivál, a Covent Garden, a Met állandó vendége, a két háború közti évtizedek talán legnagyobb basszus-buffója.

Bacchus - R. Strauss Ariadné-jában ő vigasztalja meg és veszi nőül a bánkódó Ariadné-t (T). Az előjátékban is megjelenik, mint a Tenorista. A mű végleges változatának 1916-os bécsi ősbemutatóján Környei Béla énekelte a szerepet.

Bada, Angelo (1875-1941) - olasz op.én. (T). Az epizódszereplők kategóriájának világhíressé vált képviselője, 1908-38 között a Met együttesének tagja, híres és nagyszerű Sujszkij, Spoletta és Valzacchi.

Badini, Ernesto (1876-1937) - olasz op.én. (Bar). Paviában debütált, a Sevillai borbély címszerepében. 1913-ban, a Verdi-centenárium parmai ünnepségein Toscaninivel énekli a Falstaff Fordját; a nagy karmester 1921-ben a Sc.-hoz szerződteti, ahol haláláig működik. Főleg buffo-szerepekben vált elismertté (pl. Gianni Schicchiként).

bagdadi borbély, A - Peter Cornelius 2 felv. vígoperája (1858, Weimar, Liszt vezényletével), saját szövegére, az 1001 éjszaka egyik meséje nyomán. Magyar bem.: 1891, bpesti OH. 1884-ben Felix Mottl átdolgozta a darabot, azóta német színpadokon népszerű. - A minden lében kanál Abul Hasszán borbély (B) segíti céljához, a szép Marziana (S) kezéhez a fiatal Nureddint (T). Abul Hasszán a basszus-buffók parádés szerepe.

bagdadi kalifa, A - Boieldieu 1 felv. operája (1800, Párizs, O.C.), Saint-Just szövegére. Magyarorsz. bem.: 1810, pesti Német Színház.

Bahr-Mildenburg, Anna (1872-1947) - osztrák op.én. (S). Hamburgban debütált 1895-ben. Hamarosan Európa vezető Wagner-szopránjainak egyike: 1897-ben már Bayreuthban lép fel Kundryként. Bécsben a nagy Mahler-gárda egyik büszkesége. Münchenben, majd Berlinben tanít visszavonulása után, 1921-26 Münchenben rendezőként is tevékenykedik. Férje a híres író, Hermann Bahr.

Bajazid - Murád fia és utóda, az európai hódításokat végrehajtó török szultán, akit azonban Tamerlán legyőzött és elfogott, a következő operák hőse: Gasparini (1719), Leo (1722), Duni (1732), Jommelli (1753), Generali (1814), Cikker (1957).

Bajazzók - Leoncavallo 2 felv. operája (1892, Milánó, T. Dal Verme), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1893, bpesti OH.

Mascagni Parasztbecsülete mellett a verizmus iskola-alapító darabja. Erős drámai hatások, de nem a legjobb ízlés, naturalista effektusok és inkább deklamáló, mint szélesen kibontott melódiák (mint Mascagni művében) jellemzik a partitúrát. (A zenekari Intermezzo áthidaló jellegét kihasználva, általában egyvégtében szokták játszani a két felvonást.)

A darabot bevezető Prológban (rendszerint Tonio, néha Canio énekli) Leoncavallo a verizmus művészeti elveit mondja el.

Baker, Janet (1933-) - angol op.én. (A). Napjaink egyik legnevesebb altistája, aki nemcsak operaszínpadon, hanem oratóriumszólistaként és dalénekesként is világsikeres művésznő, minden nagy opera és fesztivál gyakori vendége.

Baklanov, George (1882-1938) - orosz op.én. (Bar). Kijevben debütált 1903-ban. 1910-től a londoni C.G., majd 1917-től a chicagói opera tagja. Híres Scarpia, Escamillo és Rigoletto. Óriási hanganyag és színészi modorosság egyaránt jellemezte.

Balassa Imre (1886-1974) - magyar kritikus, zeneíró. Több éven keresztül az OH dramaturgja és a színház múzeumának őre volt. A magyar operai élet „nagy öregjeinek" egyike, aki szóban és írásban, ismeretterjesztő előadásokon és könyvekben, kritikákban harcolt a magyar operakultúra ügyéért.

Bald prangt, den Morgen zu verkünden → *Már int a hajnal rózsaujja*

balett az operában - Tánc, ének, zenekar és színjáték színpadi összetartozása nagymértékben jellemzi már a kezdeti, XVII. sz.-i operakísérleteket, később az olasz operából lassan eltűnik a balett, s csak a XIX. sz.-i darabokban (Verdi) lesz újra fontos résztvevője a műfajnak. A francia operatörténet viszont kezdettől fogva összefonódik a színpadi tánc fejlődésével. Lully, Rameau és kortársaik operaformája éppúgy elképzelhetetlen balett nélkül, mint Gluck párizsi reformoperái. A francia nagyopera hasznosítja az önálló színpadi balett eredményeit, s ettől kezdve egyre gyakoribb a romantikus operákban a balettbetét (Faust, Carmen, Aida, Tannhäuser). Az orosz opera, s nyomában a kelet-európai nemzeti iskolák a népiesség jegyében - vagy az egzotikum aláhúzására - alkalmazzák a balettet (Igor herceg, Májusi éj, Hovanscsina, Eladott menyasszony, Halka, Hunyadi László, Bánk bán). Századunkban, nyilván az önálló balett hatalmas fejlődésének negatív hatásaként, teljesen eltűnik az operákból a balett.

ballabile - az operai balett-betét olasz elnevezése.

ballad-opera - XVIII. sz.-i angol operaforma. Prózai dialógusban zajlik a cselekmény, betétdalokkal. A zeneszámok rendszerint utcai, népszerű dalokra alapulnak. A műfaj első terméke Ramsay The Gentle Shepherd-je 1725-ből; leghíresebb képviselője Gay és Pepusch Koldusoperája.

ballet-opéra - XVI-XVII. sz.-i francia operatípus, főleg Lully és Rameau műhelyéből ismert fogalom. Az operai és a balett-elemek, tehát az énekszámok és a táncbetétek állandóan váltják egymást, egyaránt fontosak.

Balling, Michael (1866-1925) - német karm. Brácsásként kezdte pályáját, karmesteri működése Bayreuthban kezdődik, asszisztensként. Wagner-dirigensként lett Európa-szerte híres. 1912-ben Hans Richter utóda lett Manchesterben. 1919-től haláláig Darmstadtban főzeneigazgató. 1913-ban rövid ideig a bpesti OH vezető karnagya, de még első fellépte előtt elüldözték. A Wagner-operák Breitkopf-féle összkiadását szerkesztette.

Balogh Éva (1924-) - magyar op.én. (S). 1952-ben debütált az OH Gördülő Opera-stagionéjában, Mimiként. 1963-tól 1968-ig a debreceni Csokonai Színház tagja, itt Améliaként debütált. Működési ideje alatt a színház sok sikert aratott, vezető drámai szopránja volt (Tosca, Fidelio-Leonóra, Trubadúr-Leonóra, Melinda, Ford Alice, Desdemona, Aida, Elvira, Gioconda, Tannhäuser-Erzsébet). Liszt-díjas.

Bampton, Rose (1908-) - amerikai op.én. (S). Előbb mezzo szerepeket énekelt (debütálás: 1932, New York, Met, mint a Gioconda Laurája), majd áttért a drámai szoprán szerepkörre, mint ilyen 1937-ben debütált, ugyancsak a Met-ben, mint a Trubadúr Leonórája. Ettől kezdve váltogatja a szerepkört, egyaránt nagyszerű Kundry és Donna Anna, Amneris és Sieglinde.

Bán Elemér (1917-) - magyar op.én. (T). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban Yamadori hercegként. 1944-ig e színházban, 1945-től 1949-ig a szegedi N.Sz.-ban, 1949 óta a debreceni Csokonai Színházban működik, a buffo-tenor szerepkörben.

Bandrowska-Turska, Ewa (1899-) - lengyel op.én. (S). Egyike a század legismertebb lengyel operaénekesnőinek. A drámai szoprán szerepekben aratott jelentős sikereket Európa-szerte - sokszor vendégszerepelt Bpesten is -, s éppily nevezetes dalénekes is volt.

Bánk bán - Erkel Ferenc 3 felv. operája (1861, pesti N.Sz.), Egressy Béni szövegére. Katona József drámája nyomán.

Erkel Ferenc főműve, a par excellence „magyar nemzeti opera". Mint már a Hunyadiban, ebben az operában is kettős forrásból táplálkozik Erkel zenéje: a kor hagyományosnak vélt verbunkos stílusát használja fel alapanyagként, és ezt a készen kapott olasz-francia formai keretekbe ágyazza bele. A drámai koncepció tekintetében leginkább Donizetti és Bellini dramaturgiája volt a mintakép. A dallamok rendkívül kifejezőek, bár a Verdi értelmében vett dallam-dramaturgiáról, tehát a különböző karakterek szembenállásából fakadó zenei karakter-ellentétről a Bánk bánban nincsen szó. (Jellemző, hogy pl. a végletesen ellentétes szenvedélyektől dúlt Gertrudis-Bánk kettősben mindkét szereplő dallamanyaga azonos.) Felhasználja Erkel a korszak internacionális dallamtípusait is, általában azokkal a szereplőkkel kapcsolatban, akik a darab „negatív" táborához tartoznak. (Kivétel itt is van: Bánk első áriája ugyane stíluskörbe tartozik.)

A művet 1940-ben az OH igen alapos átdolgozásban újította fel. Egressy elavult szövegét Nádasdy Kálmán dolgozta át, többnyire Katona drámájának textusát segítségül véve, míg a zenét Rékai Nándor revideálta. A zenei átdolgozás a zárt számok kivételével az egész művet érintette, de Rékai csak a műből magából származó zenei anyagot használt fel. Két változat is készült: az egyikben (ezt mutatták be 1940-ben) Bánkot bariton szólamra írták át és Tiborcot basszusra, a másik - ezt tartja műsoron ma is az OH - meghagyta az eredeti hangfaj-eloszlást.

Bánk bán! Te Itt? - Erkel Bánk bánja II. felvonásában Gertrud (MS) és Bánk (T) monumentális kettőse, a mű drámai csúcspontja.

Banquo - Verdi Macbethjében a címszereplő hadvezértársa, majd áldozata (B).

Banti, Brigida Giorgi (1756-1806) - olasz op.én. (S). Utcai énekesnőként kezdte pályáját, majd Párizsban kocsmákban énekelt, itt figyel fel rá a párizsi Opera igazgatója és leszerződteti. A kezdeti, tanulatlanságból fakadó nehézségeket hamar legyőzi, s európai hírű énekesnő lett. Főleg Londonban aratott nagy sikereket, később visszatért Itáliába. Kivételesen nagyméretű gégéjét a bolognai városi tanácsra hagyta; spirituszban tárolták. Londoni működéséről, főleg ádáz intrikáiról érdekesen számol be emlékirataiban Lorenzo da Ponte.

Barabás Sári (1918-) - magyar szárm. op.én. (S). Pályáját balerinaként kezdte, majd 1939-ben Gildaként debütált (V.Sz.). A háború után Németországba került, ahol 1949 óta a müncheni opera tagja. Opera- és operett-színpadon egyaránt európai hírnevet szerzett magának.

Baracchi, Aristide (1885-1964) - olasz op.én. (Bar). Kisebb olasz színpadokon kezdte pályáját, majd 1907-1909 a Met énekese lett. Ezután visszatért Olaszországba, és évtizedekig minden nagy operaház, főleg a Sc. legnevezetesebb comprimario-baritonistája volt. Számos premier részese, így t. k. a Turandot első Mandarinja. Kimeríthetetlen repertoárja volt a comprimario- és karakterszerepekből, minden jelentős előadás és rengeteg hanglemezfelvétel részese. (Pl. nem kevesebb, mint négy teljes Bohémélet-lemez Schaunardja volt.)

Barak - Richard Strauss Az árny nélküli asszony c. operája egyik főszereplője (Bbar).

Baranovič, Kresimir (1894-) - jugoszláv karm. Belgrádban, Zágrábban és Pozsonyban volt operadirigens.

Barátom, egy szót még! - Verdi Don Carlosa IV. felvonásában Posa (Bar) búcsúáriája, halála előtt.

Barbaja, Domenico (1775-1841) - olasz impresszárió. Pincérként kezdte (ő találta fel a tejszínhabot!), volt cirkusz-igazgató és játékbank-tulajdonos. 1809-től a nápolyi San Carlo, majd a bécsi K., a Theater an der Wien, 1826-32 a Sc. bérlő-igazgatója. Kora operai diktátora volt. Számos zeneszerzőt „fedezett fel", így ő rendelte Rossini, Donizetti és Bellini első sikeres darabjait, ő bízta meg Webert az Euryanthe megírásával.

Barbarina - Mozart Figarójában Antonio kertész lánya (S). Időnként a színlapok - Beaumarchais eredetije alapján - Fanchette-nek nevezik.

Barbier, Jules (1822-1901) - francia librettista. Michel Carréval vagy egyedül ő írta a Faust, a Dinóra, a Mignon, a Hamlet és a Hoffmann meséi szövegkönyvét.

Barbier von Bagdad, Der → *bagdadi borbély, A*

Barbieri, Fedora (1920-) - olasz op.én. (MS). Firenzében debütált 1940-ben, mint a Titkos házasság Fidalmá-ja. Rövidesen világjáró nagy sztárként ünneplik hazájában, Amerikában, Dél-Amerikában és Európa fesztiváljain. Gyönyörű hangjához kiváló színészi készség és abszolút biztos muzikalitás járul. Leghíresebb szerepei a drámai Carmentől, Amneristől, Azucenától és Ebolitól a lírai Orfeuszon és Hamupipőkén át a ragyogó komikai Quickly-ig fogják át az irodalmat.

Barbieri-Nini, Marianna (1820-1887) - olasz op.én. (S). Vaccai és Pasta növendéke volt, 1840-ben debütált Firenzében, Donizetti Lucrezia Borgiájaként. Kora nagynevű énekese és színésze volt; ez utóbbi képessége miatt bízta rá Verdi a Macbeth Ladyjének bemutatását (ő volt egyébként a Két Foscari és A kalóz női főszerepeinek első megszemélyesítője is.) Emlékiratai Verdi próbamódszerének leírását is tartalmazzák.

Barbirolli, Sir John (1899-1970) - angol karm. Nemcsak világhírű koncertdirigens volt, de számos operaházban is működött, így a C.G.-ben, a S.W.-ben, a bécsi S.O.-ban. Számos operát dirigált hanglemezre.

barcarola - a velencei gondolások jellegzetes 6/8-ban ringatódzó dala. A korai velencei operaiskola viszi be a zenés színpadra, ahol igen gyakran alkalmazzák azóta is. A leghíresebbé Offenbach Hoffmann meséi c. operája velencei képének (nálunk II. felv.) nyitó kettőse vált, melyet Giulietta (S) és Miklós (MS) énekel kóruskísérettel.

Bardi, Giovanni → *Camerata*

Bardolf - Verdi Falstaffjában a kövér lovag egyik szolgája (T).

Bárdos Anna (1928-) - magyar op.én. (S). A szegedi N.Sz.-ban debütált 1952-ben, Cherubinként. 1956 óta a pécsi N.Sz. tagja. Főbb szerepei: Violetta, Cso-Cso-Szán, Amélia, Nedda. Romániában és Jugoszláviában vendégszerepelt.

Bárhol jársz most - A mantuai herceg (T) áriája Verdi Rigolettójának II. felvonásában, melyben az elrabolt Gilda iránti szerelmének ad kifejezést.

bariton - a férfi énekes középső hangosztálya. A különböző országokban más és más a baritonhang alfajainak megjelölése, a legismertebbek: lírai bariton (George Germont), hősbariton (Amonasro), karakterbariton (Melitone), buffo-bariton (Gianni Schicchi) és basszbariton (Wotan).

Barlay Zsuzsa (1933-) - magyar op.én. (A). Pályáját a Rádió Énekkarában kezdte, majd hangversenyénekesnő volt, 1961 óta az OH tagja. Ebben az évben debütált az Anyegin Olgájaként. Azóta a drámai mezzo-alt szerepkörben számos nagyszerű alakítást mondhat magáénak. Legnagyobb sikerét Rossini Hamupipőkéjének címszerepében aratta, bebizonyítva virtuóz technikai tudását a rendkívül nehéz szerepben. Főbb szerepei: Azucena, Erda, és a Poppea megkoronázása Arnalta dajkája. A legtöbbet foglalkoztatott oratóriumszólisták egyike, muzikalitása itt jut érvényre leginkább. Vendégszerepelt Párizsban, Bernben, Hamburgban, Nápolyban, Rómában, Moszkvában, Prágában. Liszt-díjas.

Bármi ha sérti - Don Ottavio (T) áriája Mozart Don Juanjának I. felvonásában. Az ária - mely dallamvilágát tekintve a mű egyik legcsodálatosabb részlete - nem szerepelt az ősbemutatón, Mozart az 1788-as első bécsi előadásra írta.

Barnaba - Ponchielli Giocondájában az inkvizíció kémje (Bar), a darab intrikus főszereplője.

barokk opera - A barokk kor operáinak zenei és stiláris jegyeire nézve vö.: *Díszlet, Velencei opera, Nápolyi opera, Metastasio* címszavakat, valamint Monteverdi operáinak ismertetéseit. A fogalom inkább az előadásra vonatkoztatható általános érvénnyel: a barokk opera mindenekelőtt a látványosságot helyezi előtérbe. Ekkor születnek meg a különböző díszletmegoldások, ekkor kap döntő szerepet az operaelőadásokon a különböző „csodákat" produkáló színpadgépezet. Nemcsak a királyi és fejedelmi udvarok költenek tízezreket egy-egy előadás kiállítására, az impresszáriók vezette polgári operaházak is a minél fényesebb színpadi megjelenítésre törekednek. A barokk opera fogalma egyébként szinte elválaszthatatlan az opera seria túlnyomórészt koturnusos pátoszától, a metastasiánus szövegköltemények tól, a kasztráltak virtuozitásától és a sztárkultusztól.

Barrientos, Maria (1883-1946) - spanyol op.én. (S). 15 éves korában Barcelonában lépett először fel. Karrierje főleg a Met-ben bontakozott ki, ahol az irodalom nagy koloratúrszoprán szerepeiben aratott hatalmas sikereket.

Bársony Dóra (1889-1972) - magyar op.én. (A). Évtizedeken át az OH vezető altistái közé tartozott (Carmen, Amneris), pályája második szakaszában karakterszerepeket énekelt.

Barszova, Valerija (1892-) - szovjet op.én. (S). Moszkvában debütált, s itt volt a B. vezető szopránja 1920 és 1948 között. Orosz operák főszerepein kívül mint Rosina, Violetta és Gilda volt nevezetes. Visszavonulása után a moszkvai Csajkovszkij konzervatóriumban tanított.

Bartha Alfonz (1929-) - magyar op.én. (T). 1955-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban Traviata-Alfrédként. 1959-ig e színház, azóta az OH tagja. Éveken keresztül a lírai tenor szerepkör egyik vezető énekese, kitűnő Mozart-tenor. Rossini és Donizetti műveiben, Alfrédként és a Falstaff Fentonjaként is jelentős sikereket aratott. 1961-ben a berlini S.O. állandó vendége, énekelt Londonban és más európai zenei központokban is. Liszt-díjas.

Bartoletti, Bruno (1926-) - olasz karm. 1953-ban debütált Firenzében, ahol rövidesen a Teatro Comunale állandó karmestere lett. A római operaház művészeti vezetője volt, jelenleg a chicagói Lyric Opera vezetőkarnagya. Budapesten is vendégszerepelt. Több jelentős - főleg modern - mű olasz bemutatója fűződik nevéhez.

Bartolo - 1. Rosina gyámapja (Bar) Rossini Sevillai borbélyában. - 2. Ugyanez a szereplő öregkorában (B) Mozart Figarójában.

Bartolucci Viktória (1861-1915) - olasz származású magyar op.én. (A). Firenzében született, de már fiatal korában Magyarországra került. 1881-ben debütált a pesti N.Sz-ban, melynek 1884-ig, a színház operarészlegének megszűntéig volt tagja. Az OH-ban folytatta működését, egészen 1890-ig, ahol az 1899-1900-as évadban még vendégszerepelt. Énekelte mindkét színházban az irodalom vezető szerepeit, leghíresebb alakításai Azucena, Amneris, Carmen és Orfeusz voltak.

Bary, Alfred von (1873-1926) - német op.én. (T). Orvosi tanulmányokat folytatott, majd Lipcsében gyakorló orvos is volt. Hangját Nikisch fedezte fel. 1903-ban debütált Drezdában, Lohengrinként. Oly sikert aratott, hogy 1904-14 Bayreuthban minden nagy Wagner-tenor-szerepet elénekelt. Kora egyik leghíresebb Wagner-tenorja volt. 1918-ban vissza kellett vonulnia, mert látása igen megromlott. Hátralevő éveiben ismét orvosként tevékenykedett.

Basch Vilmos (1849-?) - magyar op.én. (Bar). Pályáját orvosként kezdte, s csak aztán tanult énekelni. Németországban és Hollandiában működött, 1884-től 1898-ig a drezdai opera tagja volt. Visszavonulása után hazatért Bpestre.

Basile, Arturo (1916-1968) - olasz karm. Pályáját oboistaként kezdte, majd a 40-es évek közepén lett karmester. 1947-ben debütált Torinóban, a Manon Lescaut-val. Egyike volt a jeles olasz repertoárdirigenseknek; Renata Tebaldival igen szoros barátságban volt, s így gyakran hívták meg őket együtt. Számos előadást vezényelt Amerikában és más külföldi operaházakban is.

Basilides Mária (1886-1946) - magyar op.én. (A). 1911-ben debütált a V.Sz.-ban, méghozzá a színház megnyitó előadásán, Jean Nouguès Quo vadis c. operájának Poppea szerepében. 1915-ig volt e színház tagja, ez idő alatt már elénekelte Azucenát, Mignont, Carment, Ulricát. 1915-ben szerződtette az OH, amelynek haláláig egyik ékessége és büszkesége volt. Szerepköre rendkívül széles körű: az említett nagy Verdi-szerepeken kívül nagyszerű Wagner-énekes, valamint Márfa, Orfeusz, Delila, Bánk-Gertrudis, Gluck-Klytaimnestra és Pique Dame-Grófnő. Ő volt az első magyar Márfa, ő énekelte először a Székely fonó Háziasszonyát. Igen sokszor vendégszerepelt külföldön, a 20-as években Berlinben állandó vendég. Operai pályafutásának csúcspontjait azok a szerepek jelentették, amelyekben Basilides mindent felülmúló stílusismeretére és muzikalitására volt szükség: így Monteverdi Orfeójának Hírhozója, a két Erda; a Háziasszony és Márfa. Nemes egyéniségéhez is ezek a szerepek álltak legközelebb. Nem tartozott a hatásra törekvő, látványos eszközökkel operáló énekesek közé; gyönyörű, kiegyensúlyozott és fénykorában bársonyosan puha hangját sohasem öncélúan használta. A művészi alázat, a mű és a szerző szolgálata: ez volt emberi és művészi hitvallása. Nemcsak az operaszínpadon aratott Európára szóló sikereket; az oratóriumpódiumnak és a daléneklésnek még nagyobb mestere volt. Nem volt olyan oratórium-előadás Magyarországon, amelyen ne Basilides Mária lett volna az alt-szólista, és évtizedeken keresztül az ő dalestéi tartották ébren a műdal kultuszát hazánkban. A magyar műveknek, Bartók és Kodály alkotásainak egyik legjelentősebb propagátora. Haladó szellemű művész, aki számtalan munkáselőadáson és -hangversenyen lépett fel. Az OH örökös tagja volt.

Basilio - 1. Pap és énekmester (B) Rossini Sevillai borbélyában. - 2. Ugyanő később, Almaviva gróf szolgálatában (T) Mozart Figarójában. - 3. Respighi A láng c. operájában Bizánc ravennai helytartója (Bar).

Basiola, Mario (1892-1965) - olasz op.én. (Bar). 1918-ban debütált. Öt évvel később már utazó sztár, majd 1925-31 a Met művésze. Korának egyik legnagyobb Verdi-baritonja, a Met-ben Titta Ruffóval és de Lucával felváltva énekelték az olasz operák bariton-szerepeit. 1933-ban

visszatért Olaszországba, ahol 15 éven keresztül a Sc, a Római Opera és a többi nagy színház ünnepelt művészei közé tartozott. 1946-ig állt színpadon, ekkor Ausztráliában telepedett le és tanított.

Bassi, Amadeo (1874-1949) - olasz op.én. (T). 1897-ben debütált Castelfiorentinóban, Marchetti Ruy Blas-jában. 1906-ban már a Met sztárjainak egyike, részt vesz Radamesként a Teatro Colón megnyitó előadásán. 1921 és 1926 közt Toscanini Scalájában Wagner-tenorként működik.

Bassi, Luigi (1766-1825) - olasz op.én. (Bar). 1784-1806-ig a prágai olasz társulat tagja. Ő alakította 1787-ben, huszonegy évesen, Don Juant a Mozart-opera ősbemutatóján. 1815-től a drezdai olasz opera igazgatója volt.

Bastianini, Ettore (1922-1967) - olasz op.én. (Bar). Basszistaként kezdte pályáját. 1945-ben Ravennában debütált Colline-ként. Bariton-debütje a Met-ben volt, 1951-ben, mint Georges Germont. Sajnálatosan rövid pályafutása alatt főleg Verdi-baritonként aratott nagy sikereket a Met-től a Scaláig, a Covent Gardentől Salzburgig. Magas fekvésű baritonja főleg mikrofonon át volt hódító; igen sok hanglemezfelvétele maradt fenn, igazán ezeken bontakozott ki nagy jellemábrázoló készsége.

Bastien és Bastienne - Mozart 1 felv. daljátéka (1768, Bécs, Dr. Mesmer kerti színpadán), F. W. Weiskern szövegére. Magyar bem.: 1892, bpesti OH. A 12 éves Mozart bájosan népies muzsikája kedves, szelíd konfliktusú pásztorjátékot ölel körül. (A szöveg Favart-nak Rousseau A falusi jós-ára készült paródiájának átköltése.) A három könnyű énekesszerep (2 S, 1 B) és a kis vonószenekar miatt műkedvelő, sőt iskolai együttesek kedvelt darabja.

basszbariton → *bariton*

basszus - a férfi énekes mély hangosztálya. Az egyes alosztályok inkább a szerepkarakter, semmint a fekvés alapján nyerték elnevezésüket, s amellett országok szerint is változnak. A legfőbbek és általában elfogadottak: mélybasszus vagy basso profondo (Sarastro, Ozmin), basszus-buffo (Basilio, Don Pasquale), szeriőz basszus vagy basso cantante (II. Fülöp, Pater Guardian, karakterbasszus (Mefisztó), magas basszus (Pogner, Gáspár).

Bathori, Jane (1876-1970) - francia én. (S). 1898-ban debütált Párizsban hangverseny-énekesként, majd 1900-ban Nantes-ban operaszínpadon. Két évvel később Toscanini a Sc.-hoz szerződtette. Néhány évig még Brüsszelben énekelt, majd 1904-től kizárólag hang-versenyénekesként tevékenykedett. A század első fele avantgarde művészetének (Hatok, Ravel, Honegger stb.) egyik leglelkesebb propagátora volt.

Báthory Zsigmond - Horusitzky Zoltán 3 felv. történelmi operája (1957, Greiz), a zeneszerző és Romhányi József szövegére. Magyar bem.: 1960, OH.

Báthy Anna (1901-1962) - magyar op.én. (S). Pályáját a V.Sz.-ban kezdte, 1928-ban a Tannhäuser Erzsébetjeként debütált. Az itt töltött két év alatt már igen sok vezető szerepet énekelt, főleg Wagner és Verdi hősnőit. 1929-ben debütált az OH-ban, Améliaként, s első évadjában már 8 főszerepet vett át. Több évtizeden keresztül Báthy Anna volt az OH vezető drámai szopránja: szinte az összes nagy Verdi szerepet énekelte, valamint Wagner jugendlich-dramatisch hősnőit, Mozart operáinak legtöbb szoprán-szerepét, Fideliót, Toscát stb. Kiváló Strauss-énekesnő is volt, az első magyar Arabella s az egyik legjobb Tábornagyné. Ő alakította először a Székely fonó Leányát, Adrienne Lecouvreur-t, Jaroszlavnát, Rodelindát és a Peter Grimes Ellen Orfordját. Ugyancsak évtizedeken keresztül szinte elképzelhetetlen volt oratórium-előadás nélküle: nagyszerű dalénekes is volt. - Báthy Anna művészi portréjának legjellegzetesebb vonásai a tökéletes muzikalitás és stílusérzék, valamint az egyéniség emel-kedett, mindig kicsit ünnepélyes-magasztos jellege. Ezért voltak legjobb szerepei azok,

amelyekben ez a karakter dominál: Fidelio-Leonóra, Tábornagyné, a két Erzsébet, Agátha és Desdemona. A két háború közti „nagy nemzedék" egyik legjelesebb tagja, alakításai ma is modellként állnak az őt még halló közönség és énekesek előtt. Koncerténekesnőként egyike volt az új magyar muzsika leglelkesebb propagátorainak. Az OH örökös tagja, Kossuth-díjas, Kiváló művész volt.

Bátori Mária - Erkel Ferenc operája 2 felvonásban (1840, pesti N.Sz.), Egressy Béni szövegére, Dugonics András drámája nyomán. Erkel első operája.

battaglia di Legnano, La → *legnanói csata, A*

Batti, batti → *Verd meg, verd meg*

Battistini, Mattia (1856-1928) - olasz op.én. (Bar). 1878-ban debütált a római T. Argentinában, a Kegyencnő Alfonsó-jaként. A század első éveiben már ő a legnagyobb olasz baritonista. Több mint 80 szerepet énekelt, s még 70. évén túl is fellépett. Magas fekvésű, rendkívül könnyed és mozgékony bariton birtokosa, a bel canto-stílus nemes képviselője. Az egész világon nagy megbecsülésnek örvendett, de érdekes módon soha nem vendégszerepelt az USA-ban.

Baum, Kurt (1908-) - cseh. szárm. amerikai op.én. (T). Egy bécsi énekverseny megnyerése után, 1933-ban Manricóként debütált Zürichben. Innen a prágai Német Operaházhoz került, majd 1939-ben Amerikába emigrált. 1941-1962-ig a Met francia és olasz repertoárjának egyik vezető énekese volt.

Bayreuth - A bajorországi kisvárosban, melyet Wagner ünnepi színháza helyéül kiszemelt; 1872-ben tették le a Festspielhaus alapkövét; az építési költségekre a különböző országok Wagner-egyesületei, magánosok adták össze a pénzt, de végül is II. Lajos bajor király adománya tette lehetővé az építkezés befejeztét. 1876. augusztus 13-án volt a megnyitó; a Rajna kincse, majd a teljes Ring-ciklus került előadásra. Richter János vezényelt, az énekesek között ott volt Materna, Unger, Niemann, Betz, Lilli Lehmann, a nézőtéren Liszt, Grieg, Bruckner, Mahler, Csajkovszkij, Saint-Saëns, Nietzsche, I. Vilmos császár és II. Lajos király. A hatalmas deficit miatt 1882-ig nem volt előadás, ekkor mutatták be a Parsifalt, Hermann Levi vezényletével. Wagner halálától, 1883-tól 1908-ig Cosima Wagner, 1908-tól 1930-ig Siegfried Wagner, 1931-1944 Winifred Wagner, 1951-1966 Wieland és Wolfgang Wagner, 1966 óta Wolfgang Wagner az ünnepi játékok vezetője. 1973-ban alapítvánnyá alakult át, azzal a feltétellel, hogy a művészeti vezetés mindig a Wagner-családé marad.

Bayreuthban az eltelt évszázad alatt úgyszólván minden jelentős karmester és énekes fellépett. Legnagyobb jelentőségére azonban a Wagner-unokák, Wieland és Wolfgang működése révén jutott Bayreuth. Ők - főleg Wieland Wagner - teljesen új alapokra helyezték nagyatyjuk műveinek előadói stílusát: végletekig leegyszerűsített színpadkép, rendkívül differenciált világítástechnika, szinte koreografált színjátszás segítik elő a darabok szimbolikus és univerzális értelmezését. Ezzel az „új-bayreuthi" stílussal új korszak köszöntött be az operarendezésben, s nemcsak Wagner műveivel kapcsolatban.

A Festspielhaus 1800 nézőt fogad be. Főleg fából és téglából épült; akusztikai tervezése - a teljesen láthatatlan zenekarral - még Wagner műve. A színház klasszikus amfiteátrum-forma, páholyok nélkül. Akusztikája a világ legjobbjai közé tartozik.

Bayreuthban áll Wagner villája, a Wahnfried is; kertjében van eltemetve Richard és Cosima Wagner.

Bärenhäuter, Der → *medvebőrös, A*

Bäumer, Margarete (1898-1969) - német op.én. (S). 1920-ban debütált Wuppertalban. Különböző német színpadokon, valamint egy amerikai német társulatnál működött, majd 1934-ben a lipcsei opera vezető drámai szopránja lett. Kora neves Wagner-heroinája volt, aki még 1950-ben is énekelte Lipcsében Izolda szerepét. 1954-től a lipcsei zeneakadémia énektanára.

Beard, John (1717 körül-1791) - angol op.én. (T). Händel társulatának tagja, majd számos oratórium-bemutatójának szólistája: az első Sámson, Judas Maccabeus, Jefte és Belshazzar. Híres Macheath a Koldusopera felújításain, 1761-1767 a C.G. managere.

Beatrice di Tenda - Bellini 2 felv. operája (1833, Velence, F.), Romani szövegére. Magyar-orsz. bem.: 1838, pesti Német Színház; 1840, pesti N.Sz. - Bellini érett korszakának egyik legjelesebb alkotása, utolsó előtti befejezett műve.

Beatrice és Benedict - Berlioz 2 felv. operája (1862, Baden-Baden), a zeneszerző saját szövegére, Shakespeare Sok hűhó semmiért c. vígjátéka nyomán.

Beaumarchais, Pierre Augustin Caron de (1732-1799) - francia drámaíró. Nemcsak azzal vonult be a zenetörténetbe, hogy az ő színművei nyomán készült Rossini és Paisiello Sevillai borbélya és Mozart Figaro házassága c. operája. Beaumarchaís maga is írt operalibrettót, pl. Salieri Tararé-jához (Párizs, O., 1787), melynek előszava érdekes operadramaturgiai tanulmány. Műkedvelő muzsikus lévén, ő maga is írt a Sevillai borbélyhoz betétdalokat, valósínűleg spanyol dalok alapján.

Bechi, Gino (1913-) - olasz op.én. (Bar). 1936-ban debütált Empoliban, mint Georges Germont. Rövidesen a vezető olasz baritonisták egyike, a Scala, a római operaház, a Colón szívesen látott művésze lett. Főleg a dramatikus Verdi-szerepekben (Jago, Amonasro) aratott sikereket. Nem hangszépségével, hanem kifejezőkészségével vívott ki elismerést magának. 1965-ben vonult vissza.

Beck János (1828-1904) - magyar op.én. (Bar). 1847-ben debütált Bécsben, majd Németországban működött. 1853-1884 a bécsi Hofoper ünnepelt művésze, kiváló Mozart-, Verdi- és Wagner-énekes.

Beck Vilmos (1869-1925) - magyar op.én. (Bar). 1892-ben debütált az OH-ban, majd rövid idővel később a bécsi Hofoper tagja lett. Vendégszerepelt Olaszországban, Angliában, sőt Amerikában is. Korának neves Wagner-énekesei közé tartozott.

Beckmans, José (1897-) - francia op.én. (Bar.) 1919-ben debütált Liège-ben, Escamillókent. 1925 óta a párizsi O.C., majd a Nagyopera tagja, később rendezője.

Beckmesser - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok-jában a vaskalapos, rosszindulatú városi írnok (Bar). „Modell"-je Eduard Hanslick, a nagynevű és Wagner-ellenes bécsi kritikus volt, a zeneszerző először a „Hans Lich" nevet akarta adni a figurának.

Becsüld a mesterdalnokot - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operája III. felvonásában Sachs (Bbar) nagy monológja, a darab eszmei summázása: a mesterdalnokok tartották fenn a német művészetet a nehéz időkben, ezért megbecsülés jár nekik.

Becsület! Latrok! → *Becsület-monológ*

Becsület-monológ - Verdi Falstaffjának I. felvonásában a címszereplő (Bar) szellemes (és véresen komoly) tirádája a becsületről.

Beecham, Sir Thomas (1879-1961) - angol karm. Fő működési területe volt az opera; az ő és az angol operai élet tragédiája, hogy egyszer sem sikerült hosszabban és állandó együttessel dolgoznia. Csak 1913-ban, ill. 1915 és 1920 közt állt fenn a Beecham Opera Company, amely különböző londoni színházakban működött. Beecham többször volt a C.G. vezetője; a két

háború közt Németországban és az USA-ban (Met) vendégszerepelt gyakran. Ő mutatta be Londonban a legtöbb Strauss-operát. Nagy Mozart- és Wagner-dirigens volt.

Begányi Ferenc (1937-) - magyar op.én. (B). 1964-66 az OH énekkarának tagja, azóta magánénekese. 1966-ban debütált Basilióként. Kiugrása a Gavazzeni vezényelte Don Carlos-felújítás II. Fülöpje volt, azóta operaházunk egyik legsikeresebb drámai basszusa. (Mefisztó, Hovanszkij Iván, Ochs, Főinkvizítor, Banquo, Porgy.) Vendégszerepelt Olaszországban, az NSZK-ban, a Szovjetunióban, Prágában és Szófiában. Liszt-díjas.

Beg Bajazid - Ján Cikker 3 felv. operája (1957, Pozsony), Ján Smrek szövegére. Magyar bem.: 1963, szegedi N.Sz.

beggar's opera, The → *koldusopera, A* (Gay-Pepusch, Britten)

Beh szép mulatság - Erkel Bánk bánja I. felvonásában a finale kezdősora, Melinda (S) szemrehányó ariosója.

Beilke, Irma (1904-) - német op.én. (S). 1926-ban debütált a berlini Városi Operában. E színházban, majd 1936-ig különböző más német színpadokon tevékenykedett, míg 1936-tól 1958-ig ismét Berlinben, ahol az egyik vezető énekes volt. Koloratúr és lírai szoprán szerepekben egyaránt neves művésze a két háború közti időszaknak.

Bei Männern → *Ha férfi szívét szikra éri*

Beirer, Hans (1911-) - osztrák op.én. (T). Linzben debütált 1936-ban. Svájcban működött, majd 1945-58 a nyugat-berlini opera egyik vezető Wagner-tenorja lett. Azóta a hamburgi opera tagja. Európán kívül Dél-Amerikában is vendégszerepelt, mindenhol Wagner-énekesként aratta sikereit.

Békés András (1927-) - magyar rend. A Nemzeti Színházban, az Ifjúsági Színháznál, Kecskeméten és Szegeden működött, 1960 óta az OH rendezője. Kifejezetten intellektuális, de mindig a zenéből kiinduló rendezései egyaránt gondot fordítanak a látványosságra és a gondos, lélektani elmélyüléssel megoldott játékmesteri tevékenységre. Legsikeresebb rendezései: A végzet hatalma, Nabucco, az OH új Tetralógia-felújítása (a Siegfriedet kivéve), Hovanscsina. Álarcosbál. Augsburgba és Wuppertalba hívták meg vendégrendezésre a Trisztán ill. a Walkür produkcióira. A Színművészeti Főiskola tanára. Erkel-díjas, Érdemes művész.

Békét, békét! - Leonóra (S) áriája Verdi A végzet hatalma c. operájának utolsó jelenetében.

Béla futása - Ruzitska József 2 felv. daljátéka (1822, Kolozsvár), Kótsi Patkó János szövegére, Kotzebue drámája nyomán. Az első zenéjében fennmaradt, igazi magyar opera. Siklós Albert átdolgozásában 1937-ben az OH felújította.

bel canto - szószerint: szép ének. Jelentése kettős: 1. a hagyományos, XVII-XIX. sz.-i olasz énekművészet. Fő jellemzői: a salaktalan technika, a széles legato-ívek, s a szép, könnyed, gördülékeny hangvétel. Mindez persze ellentétben áll a drámai éneklésmóddal, s a bel canto épp ezért akkor hanyatlott le, mikor Bellini, majd főleg Verdi műveiben az utóbbi került előtérbe, erőteljes akcentusaival, deklamálási igényével s gégéből énekelt magas hangjaival. 2. A bel canto korszak dallamvilága, az arányosan épített, melódia-szépségekkel telt dallamok stílusa.

Belcore - Donizetti Szerelmi bájital c. vígoperájában a szerelmes őrmester (Bar), aki minden „rámenőssége" ellenére sem kapja meg a szép Adina kezét.

belépő - az egyes főszereplők bemutatkozó jelenete vagy első színpadralépésükkor felhangzó áriája (pl. Figaro belépője, Torreádor-dal).

Belgrádi Operaház - 1829-ben kezdték szervezni a szerb főváros zenei és benne operai életét. 1882-ben nyílt meg a belgrádi Nemzeti Színház, itt is játszottak operákat. Az első nemzeti operát 1903-ban adták itt: Binicki Alkonyatkor c. művét. 1920-ban alakult meg az önálló opera. Napjainkban a belgrádi opera számos világhírű művészt bocsájtott szárnyra, és igen nagyhírűvé vált énekkara, melyet gyakran hívnak meg - főleg orosz operákban - vendégszereplésre és lemezfelvételre.

Belizár - Justinianus bizánci császár hadvezére, a bizánci birodalom hatalmának egyik megalapítója, aki udvari intrikák következtében vesztette életét. Operát írtak róla: Philidor (1796), Saint-Lubin (1827), Donizetti (1836).

Bella figlia dell'amore → *Halld a szómat, édes lánykám*

Belle nuit, o nuit d'amour - *barcarola*

Bellerophon - görög mondai hős, aki a Pegazus segítségével legyőzi a Khimérát. Operát írtak róla: Sacrati (1642), Lully (1679), Graupner (1708), Keiser (1717), Araja (1750), Terradellas (1746) és Mysliweczek (1765).

Belletti, Giovanni Battista (1813-1890) - olasz op.én. (Bar). 1837-ben debütált Stockholmban. A XIX. sz. nagy baritonistáinak egyike, Jenny Lind gyakori partnere. Főleg Meyerbeer-szerepeiben volt elismert művész.

Bellezza, Vincenzo (1888-1964) - olasz karm. A nápolyi S.C.-ban debütált, az Aidával. Hazájában, majd a Colónban, a Met-ben (1926-35) és a londoni C.G.-ban (1926-30, 1935-36) működött, később visszatért Olaszországba. Számos operafelvétel dirigense.

Bellincioni, Gemma (1864-1950) - olasz op.én. (S). Apja neves basszus-buffo volt. Nápolyban debütált 1881-ben, s még ebben az évben Gildát énekelte, az akkor 68 éves Tamberlik partnereként. Ő volt az első Santuzza, Fedora, az első olasz Salome. Férje Roberto Stagno tenorista volt. A 80-as évek végén állandó vendége a bpesti OH-nak, ő volt az Otello magyar bemutatójának Desdemonája. (Leánya, Bianca Stagno-Bellincioni énekesnő Bpesten született.) Hatalmas drámai tehetség, akinek művészetét Verdi és Puccini is csodálta.

Belmonte - Mozart Szöktetés a szerájból c. operájának ifjú hősszerelmese (T), spanyol nemesúr, aki csak Szelim basa humánus gondolkodása révén szerzi vissza Konstanzáját.

Belohorszky Sári (1938-) - magyar op.én. (S). 1965-ben szerződteti a drezdai opera stúdiója, ugyanez évben debütál a Figaro házassága Koszorúslányaként. 1968-tól a görlitzi, 1970-től a greifswaldi opera vezető énekese. Főbb szerepei: Cso-Cso-Szán, Tosca, Don Carlos-Erzsébet, Desdemona, Violetta stb.

Bencze Miklós (1911-) - magyar op.én. (B). 1946-ban debütált az OH-ban, a Trubadúr Ferrandójaként. 1957-ig volt az OH tagja, mind a buffo, mind a karakter- és cantante-basszus szerepkörben jelentős sikereket aratott. Kiváló Leporello, Basilio, Mefisztó stb. volt. Az USA-ban él mint énektanár.

Bende Zsolt (1926-) - magyar op.én. (Bar). Még főiskolás korában, 1955-ben debütált az E.Sz.-ban, Polgár Tibor Kérők c. operájában. 1955-57 a szegedi N.Sz. tagja volt, 1957 óta az OH művésze. A lírai bariton szerepkörben működik, egyike a jelenlegi művészgárda leguniverzálisabb tagjainak. Repertoárján éppúgy szerepelnek a nagy lírai alakok (Posa, Anyegin), mint a vígoperai figurák (Malatesta, Figaro), Mozart hősei (Don Juan, Almaviva, Papageno), mint a nagy karakter-szerepek (Melitone). Vendégszerepelt a népi demokratikus országokban, a skandináv államokban, Brüsszelben, Londonban. 1967-ben a Glyndebourne-i Fesztiválon énekelte a Szerelmi bájital Belcoreját. 1974 óta a Zeneművészeti Főiskola tanára. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Bender, Paul (1875-1947) - német op.én. (B). Boroszlóban debütált 1900-ban. 1903-ban már a müncheni opera tagja, 1922-27 a Met állandó vendége. Híres Wagner-énekes, Ozmin, Sarastro és Ochs báró. Visszavonulása után Münchenben tanított. Kora egyik legnagyobb dal- (főleg ballada-)énekese.

Benkő Etelka (1877-1921) - magyar op.én. (S). Pályáját 1894-ben Győrben kezdte, mint operetténekesnő. Már mint a neves író, Ambrus Zoltán felesége lett 1902-ben az OH tagja, a színház egyik leglelkesebb és ügybuzgóbb művésze. A lírai szoprán szerepkörben működött (Nedda, Margit, Micaela, Musette).

Benkő Henrik (1858-1918) - magyar karm. A N.Sz. zenekarának tagjaként kezdte pályáját, majd 1887-1910 az OH karmestere volt. Főleg az olasz repertoárt vezényelte, valamint baletteket. Zeneszerzéssel is foglalkozott, a Nemzeti Zenede zeneszerzéstanára volt.

Bennem részvétet ébreszt - Aida (S) és Amneris (MS) érzelmektől és szenvedélytől fűtött drámai kettőse Verdi Aidája II. felv. 1. képében.

Benois, Nicola (1911-) - orosz származású olasz díszlettervező. Apjával, a Gyagilev-balettnál is működő hírneves festővel, Alekszandr Benois-val dolgozott, majd 1924-ben Toscanini a Sc.-hoz hívja meg, a Borisz és a Hovanscsina díszleteinek megtervezésére. Itáliában maradt és most is ott él. Főleg a Sc.-nak dolgozik ma is, de számos más olasz operaház, valamint a Buenos Aires-i T. Colón is gyakran szerződteti. Terveit elsősorban a festőiség jellemzi.

Benoit - Puccini Bohéméletében a háziúr (T vagy B).

Benucci, Francesco (1745-1824) - olasz op.én. (B). Bécsben, majd Londonban működött. Ő volt 1786-ban az első címszereplője Mozart Figarójának és 1790-ben az első Guglielmo a Così fan tutte-ben.

Benvenuto Cellini - Berlioz 2 felv. operája (1838, Párizs, O.), L. de Wailly és Auguste Barbier szövegére. Berlioz első operája. Először megbukik, majd Liszt Weimarban bemutatja (átdolgozott 3 felv. változatban), ekkor sikert arat. Ma inkább csak nyitánya él már. A híres XVI. sz.-i szobrász és ötvös önéletrajzán alapuló opera Cellini szerelméről és a Perseus-szobor megalkotásáról szól.

Benyovszky - Doppler Ferenc 3 felv. operája (1847, pesti N.Sz.), Köffinger Rudolf szövegére, Kotzebue színműve nyomán. 1849 után *Afanasia* címen játszották. - A témát feldolgozta még: Champein (1800), Boieldieu (1800), Generali (1831).

Benza Ida (1846-1880) - magyar op.én. (S). 1865-ben debütált Bécsben. 1868-ban a Sc.-ban, 1870-ben Torinóban aratott jelentős sikereket. 1869-ben ő volt az átdolgozott Végzet hatalma Sc.-beli premierjén Preziosilla (nem túl nagy sikerrel). 1871-ben tért vissza csak hazájába, s ettől kezdve a N.Sz. primadonnája volt (a Hugenottákban debütált). Itthon is főleg Verdi-szerepekben aratott nagy sikereket, ő volt az első magyar Végzet-Leonóra. Hatalmas hangterjedelme lehetővé tette, hogy a mezzo-Preziosillától a magas szoprán Éj királynőjéig terjedjen szerepköre. Kitűnő Aida, Melinda, Fidelio-Leonóra stb. 1873-ban Nagy Imre, a N.Sz. híres drámai színésze vette feleségül.

Benza Károly (1812-1872) - magyar op.én. (B). Benza Ida apja. 1834-ben debütált Debrecenben, egy vándortársulatnál. A 40-es években lett a N.Sz. tagja, mint basszus-buffo. 1860-ban vonult vissza.

Beppo - Leoncavallo Bajazzókjában a vándorszíntársulat egyik tagja (T), a commedia dell'arte-ban Arlecchino szerepét játssza.

Berceli Tibor (1921-) - magyar op.én. (Bbar). 1948-ban debütált a Postás operaegyüttesnél, Gluck Rászedett kádijának címszerepében. 1957 óta a pécsi N.Sz. tagja, a hősbariton szerepkörben (Escamillo, Pizarro, Bűvös vadász-Gáspár stb.).

Berczelly István (1938-) - magyar op.én. (Bar). 1967-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, Don Juanként. Három évadon át e színház, 1970 óta az OH tagja. A lírai és a karakterbariton szerepkörben működik, legjobb szerepei: Saklovityij, René. Valentin, Háry, Gunther.

Berdál Valéria (1933-) - magyar op.én. (S). 1955-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, a Hoffmann meséi Antóniájaként. Azóta is e színház tagja. Kiváló szubrett, csengő hanggal és kedves játékkészséggel (Mimi, Gilda, Oszkár, Fidelio-Marzellina, Falstaff-Annuska). Liszt-díjas, Érdemes művész.

Berenice - E néven egyrészt egy kyréniai hercegnőt, III. Ptolemaiosz feleségét, másrészt Heródes Agrippa judeai király lányát vitték operaszínpadra. Az első az égbe csillagképként helyezett hajáról nevezetes, a másik arról, hogy Titus császár akarta feleségül venni. Operát írtak róluk: Draghi (1695), Strungk (1698), Pollarolo (1700), Caldara (1714); Apostolo Zeno szövegére, Lucio Vero címmel: Graupner (1710), Perti (1717), Araja (1735), Fasch (1739), Sacchini (1764); más szövegkönyvekre: Keiser (1705), Porpora (1710), Händel (1737), Galuppi (1740), Piccinni (1764), Spontini (1798), Zingarelli (1811), Carafa(1818).

Berenice - Händel 3 felv. operája (1737, London, C.G.), Antonio Salvi szövegére. A darab nem aratott sikert.

Berg Ottó (1895-1973) - magyar karm. 1919-45-ig volt az OH tagja, a legtöbbet foglalkoztatott repertoárdirigensek egyike. Főleg Wagner-műveket vezényelt sikerrel. Az 50-es években betanító-korrepetitorként ismét az OH-ban működött egy ideig.

Berganza, Teresa (1934-) - spanyol op.én. (MS). Aix-en-Provence-ban debütált 1957-ben, a Così fan tutte Dorabellájaként. Még ebben az évben a Scalában énekel, majd az utazó világsztár karrierje nyílik meg előtte. Gyönyörű fényű, bársonyos hang és káprázatos koloratúr-technika jellemzi; e két erény főleg a nagy Rossini-altkoloratúra szerepek (Rosina, Hamupipőke) utolérhetetlen megformálójává tette.

Berger, Erna (1900-) - német op.én. (S). Drezdában debütált, a Varázsfuvola első fiújaként, 1926-ban. Karrierje 30 évet fogott át, 1955-ig énekelt a világ nagy operaházaiban (Berlin, London C.G., Met). Azóta tanít. Rendkívül kifejezésteljes, frissen csengő hang birtokosa volt, elsősorban Mozart-szerepekben és Gildaként volt elismert és ünnepelt világsztár.

Berglund, Joel (1903-) - svéd op.én. (Bbar). Stockholmban debütált 1929-ben, Monteroneként. Csakhamar világhírű énekes, a két háború közti évtizedek egyik vezető Wagner-énekese (1942, Bayreuth-Hollandi). Zürichtől a T. Colón-ig, Bécstől a Met-ig sikert sikerre halmoz. Bpesten is énekelt, 1949-1952 közt a stockholmi operaház igazgatója volt.

Bergonzi, Carlo (1924-) - olasz op.én. (T). Pályája kezdetén baritonista. Leccében debütált, Figaróként, 1948-ban. Három év után tenoristává képezik át, s második debütálására 1951-ben Bariban kerül sor, André Chénier-ként. Világkarrierje az 50-es évek közepén indul, 1956 óta énekel a Met-ben. Ma napjaink egyik vezető tenoristája. A gyönyörű hanganyagon és a tökéletes technikai tudáson túl a kifejezés gazdagságával és árnyaltságával hat mindenekelőtt Bergonzi művészete. Eszközei egyszerűek, de a szerepet, a szituációt, a jellemet tökéletesen kifejezésre juttatják. Főleg Verdi- és Puccini-szerepekben érte el megérdemelt világhírét. Több ízben fellépett Budapesten.

Berkes János (1946-) - magyar op.én. (T). 1971-ben debütált az OH-ban, Lenszkijként, azóta a színház tagja a lírai tenor szerepkörben.

bérletrendszer - Általában az operaházak fő bevételi forrása. Az éves bérlet nem minden helyen ismert; néhol csak bizonyos darabokra érvényes a bérlet.

bérletszünet - A bérleten kívüli előadások neve. Nálunk rendszerint a nagy külföldi vendégművészek lépnek fel bérletszünetes előadáson.

Berlin → *Staatsoper Berlin, Komische Oper, Deutsche Oper, Krolloper*

Bernacchi, Antonio (1685?-1756) - olasz kasztrált op.én. (A). Velencében és Bolognában kezdte pályáját, majd Londonba került, s Händel társulataiban is működött, Senesino utódaként (1716-1730). 1730 után visszatért hazájába és énekmester lett.

Bernauerin, Die - Carl Orff operája 2 részben (1947, Stuttgart), a zeneszerző szövegére, bajor dialektusban, egy régi bajor népi színjáték nyomán.

Bernstein, Leonard (1918-) - amerikai karm. Nemcsak hangversenydirigensként, de operakarmesterként is jelentős művész. 1946-ban ő vezényelte a Peter Grimes amerikai bemutatóját, 1953-ban a Scala híres, Visconti-rendezte Médea-felújítását, Callasszal a címszerepben, ugyanitt, ugyanazokkal Bellini Alvajáróját. Nevezetes világsiker volt 1966-os bécsi Falstaffja, Fischer-Dieskauval a címszerepben, Zeffirelli rendezésében.

Berry, Walter (1929-) - osztrák op.én. (Bbar). 1950-ben debütált a bécsi S.O.-ban, ahol rögtön a Mozart-repertoár vezető énekeseinek egyike lett. 1952-ben már a salzburgi ünnepi játékokon arat sikert, s azóta napjaink egyik leghíresebb Mozart-énekese. Valamennyi nagy operaházban és fesztiválon fellépett, de állandó állomáshelye mindig Bécs maradt. Berry művészete nem a hangszépség varázsával hat, hanem tökéletesen kidolgozott színészi produkcióival és az ezzel nagyszerű homogeneitásban ötvöződő hangi árnyaltsággal. Nemcsak a Mozart-művekben, hanem Wagner és Strauss operáiban. Valamint oratóriumokban is napjaink élvonalbeli énekesei közé tartozik. Kiváló dalénekes.

Berta - Rossini A sevillai borbély c. operájában Bartolo házvezetőnője (MS).

Bertati, Giovanni (1735-1815) - olasz librettista. A XVIII. sz. utolsó harmadának egyik legnépszerűbb és legtöbbet foglalkoztatott olasz szövegírója. Elsősorban buffa-szövegeket írt - köztük Cimarosa Titkos házasság c. operájáét. Don Juan-szövege közvetlen elődje és modellje da Ponte Mozart számára írt librettójának.

Bertram, Theodor (1869-1907) - német op.én. (Bbar). Apja is, anyja is operaénekes volt, apja tanította. 1889-ben debütált Ulmban. Hamburgban, Berlinben és Münchenben működött, majd az USA-ban. Kora egyik legnagyobb Wagner-hősbaritonja volt, főleg Wotanként aratott hatalmas sikereket. Felesége is operaénekes volt, akinek halála után Bertram az ital rabja lett, és 1907-ben Bayreuthban öngyilkosságot követett el.

Berts Mimi (?-?) - magyar op.én. (MS). A századforduló idején az OH egyik jeles énekesnője volt, mind a mezzo, mind a drámai szoprán szerepeket énekelte. 1904-ben a müncheni operaházhoz szerződött, de a 10-es években visszatért Budapestre. Híres Zsidónő-Recha, Donna Elvira stb.

Besanzoni, Gabriella (1890-1962) - olasz op.én. (MS). Viterbóban debütált 1911-ben, a Norma Adalgisájaként. A Sc.-ban Toscanini alatt énekelte Orfeuszt, majd főleg a két Amerikában működött.

Be szép is volt a hősi harc - Erkel Bánk bánja II. felvonásában Bánk (T) és Tiborc (Bar) nagy kettősének zárórésze.

betétária, betétszám - A XVIII. sz. nagy sztárkultusza idején gyakori eset volt, hogy egy-egy énekescsillag külön áriákat íratott - esetleg más zeneszerzőkkel - a maga külön használatára. Így pl. Mozart és Haydn igen sok ilyen betétáriával gazdagította az irodalmat. A XIX. sz.-ban

- és néha napjainkban is még - bármilyen népszerű ária vagy dal betöltheti a betétszám funkcióját, ám csak megengedhető alkalommal (Sevillai borbély ének lecke jelenete - ehhez ugyan Rossini maga írt a szituációval dramaturgiailag összefüggő betétáriát -; Denevér báli képe).

Betz, Franz (1835-1900) - német op.én. (Bar). Hannoverben debütált 1856-ban, a Lohengrin királyaként. Főleg Berlinben és Münchenben működött. Kora legnagyobb Wagner-énekeseinek egyike: ő volt 1868-ban Münchenben az első Hans Sachs és az első, 1876-os bayreuthi Ring-ciklusban Wotan. Hangterjedelmére és sokoldalúságára jellemző, hogy Berlinben ő énekelte először Verdi Falstaffjának címszerepét.

Bevonulási induló - 1. Verdi Aidája II. felv. 2. képében felhangzó monumentális kartétel, mely a győztesen visszatérő Radamest és katonáit dicséri. 2. Lásd *Vendégek bevonulása*.

Bianca e Faliero - Rossini 2 felv. operája (1819, Milánó, Sc.), Felice Romani szövegére, Manzoni tragédiája nyomán.

Bianca e Fernando - Bellini 2 felv. operája (1826, Nápoly, S.C.), Domenico Gilardoni szövegére. Bellini első nyilvános előadásra került operája.

Bianca és Giuseppe - Johann Friedrich Kitti cseh-német zeneszerző 4 felv. operája (1848, Prága), Richard Wagner szövegére. Wagner 1836-ban saját maga számára írta a librettót, de nem zenésítette meg soha. 1842-ben átdolgozta Reissiger részére, de az sem komponálta meg.

Bianchi, Bianca (1855-1947) - német op.én. (S). Pauline Viardot-García növendéke volt, Karlsruhében debütált, 1873-ban, a Figaro Fanchette-jeként. 1874-ben Londonban arat sikereket, majd német operákban és Bécsben működik. Főleg Mozart szubrett-szerepekben volt elismert, de szerepköre igen kiterjedt volt. Az 1880-as években a bpesti OH egyik ünnepelt sztárja, 1902-ben visszavonult a színpadtól, s Münchenben, majd a salzburgi Mozarteumban tanított.

Biberach - Erkel Bánk bánjában szereplő kóbor lovag, cinikus „lézengő ritter” (Bar).

bibliás ember, A - Wilhelm Kienzl 2 felv. operája (1895, Berlin, S.O.), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1896, bpesti OH. Valamikor igen népszerű opera, pályája első négy évtizedében 5000-nél több előadást ért meg. Szentimentális cselekménye egy nagyon jóságos és egy nagyon gonosz testvér történetéről szól.

Biesu, Maria (1933-) - szovjet op.én. (S). Előbb énekkari tag volt, majd 1961-ben debütált a kisinyovi operaházban, Aidaként. Azóta is e színház tagja, vezető drámai szopránja. 1965-67 Olaszországban tanult, 1967-ben megnyerte a Csajkovszkij-versenyt és Tokióban a „Legjobb Pillangókisasszony”-énekversenyt. Leghíresebb szerepei: Liza, Tatjána, Nedda, Tosca, Agátha, Pillangókisasszony.

Bignio Lajos (1839-1907) - magyar op.én. (Bar). 1858-ban debütált a pesti Német Színházban, az Ernani Don Carlosaként. A következő évben a N.Sz. tagja, 1863-83-ig a bécsi Hofoper művésze. Ekkor visszatért Bpestre, és 1891-ig az OH tagja volt. Korának egyik legjelentősebb baritonistája, számos bemutató, illetve magyar premier főszereplője. Főleg a lírai szerepekben aratott nagy sikereket. Hangversenyeken Liszt és Brahms is kísérte.

Billington, Elizabeth (1765-1818) - angol op.én. (S). J. Chr. Bach volt a mestere, 1783-ban debütált Dublinben, a Koldusopera Pollyjaként. 1786-tól a C.G. tagja, majd 1794-től a nápolyi király Olaszországba viszi. Később visszatér Londonba, ahol további sikereket arat - állítólag a walesi herceg szeretője is volt. Korabeli tudósítások szerint hangjának fuvolaszerű könnyedsége volt fő erénye.

Billy Budd - Benjamin Britten 4 felv. operája (1951, London, C.G.), E. M. Forster és E. Crozier szövegére, egy befejezetlen Melville-novella nyomán. A műnek nincs női szereplője, mert egy XVIII. sz.-i hadihajón játszódik. Cselekménye a derék Billy Budd matrózról szól, akit a szigorú flotta-törvény értelmében felakasztanak, mivel - nem szándékosan - megöli kínzóját.

Bindernagel, Gertrud (1894-1932) - német op.én. (S). 17 éves korában már színpadon volt. Kisebb német színházak után 1920-ban a berlini S.O. tagja lett, mint vezető Wagner-szoprán. Tragikus volt halála: férje lőtte agyon féltékenységből, mikor egy előadás után elhagyta a berlini operaházat.

Bing, Sir Rudolf (1902-) - osztrák származású angol menedzser. 1923-tól Bécsben impresszárió, majd Darmstadtba, később Berlinbe kerül. A nácizmus uralomra jutásakor előbb a glyndebourne-i fesztivál „general managere" (1936-1947), majd a részben általa alapított Edinburgh-i fesztivál vezetője (1947-1949). 1950-ben lett a Met igazgatója, 1970-ig. Igazgatásának két évtizede alatt a Met egyik virágkorát élte: Binget zenei képzettsége, kereskedelmi érzéke és emberi jótulajdonságai egyaránt ideális operaigazgatóvá tették.

Bin ich nun frei? → *Szabad vagyok?*

Birkás Lilian (1916-) - magyar op.én. (MS majd S). 1944-ben debütált az OH-ban, Octavianként. Pályája kezdetén mezzo-szerepeket énekelt (Octavian, Cherubin stb.), majd áttért a lírai-drámai szoprán szerepkörre (Salome, Tatjána, Cso-Cso-Szán, Tosca, Manon, Wozzeck-Marie). 1960-ban a Római Operában énekelte Salomét, 1965-ben Prágában Octaviánt. Hangversenyeken Olaszországban, Bécsben, Brüsszelben és a skandináv államokban vett részt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

„Bis!" - francia és olasz nyelvterületen ismert kiáltás, a magyar „hogyvolt!"-nak felel meg.

Bispham, David (1857-1921) - amerikai op.én. (Bar). Az első amerikai énekes, aki nemzetközi sikert aratott. Már gyermekkorában részt vett amatőr operaelőadásokon, majd 28 évesen kezdett Itáliában komoly énektanulmányokba. 1891-ben debütált Londonban. A következő években már Mahler vezénylete alatt énekelte Kurwenalt az angol fővárosban, és 1896-ban a Met együttesének tagja lett. 1903-ig volt e színház vezető baritonistáinak egyike, főleg Wagner-operákban aratott nagy sikereket.

Biterolf - Wagner Tannhäuserében a dalnokversenyen részt vevő egyik lovag, a katonai erények hirdetője (B).

Bjelov, Jevgenyij (1913-) - szovjet op.én. (Bar). Mérnökként kezdte pályáját. A II. világháború alatt egy katonai kórházban fedezték fel hangját, műkedvelő hangversenyen. 1947-ben debütált a moszkvai B.-ban, melynek azóta is énekese. Főleg a klasszikus orosz repertoárban arat sikereket, pl. az Anyegin címszerepében.

Bjoner, Ingrid (1929-) - norvég op.én. (S). 1957-ben debütált Oslóban, Donna Annaként. Olyan nagy sikert aratott, hogy rögtön szerződtették a wuppertali operához, és vendégül hívták Stockholmba, Bécsbe és Berlinbe. A következő években is főleg Németországban működött, 1960-tól Bayreuth vendégeként is. 1965 óta a müncheni operaház vezető drámai szopránjainak egyike, napjaink neves Wagner- és Strauss-hősnője.

Björling, Jussi (Johan) (1907-1960) - svéd op.én. (T). 1930-ban debütált Stockholmban, Don Ottavióként. A harmincas évek végén már utazó világsztár, főleg a Met-ben énekel. Sajnálatosan rövid élete végén a stockholmi Királyi Opera igazgatója volt. Björling századunk legnagyobb művészei közé tartozott. A legszebb tenorhangok egyike, akinél a hangszépség azonban soha nem volt öncél: mindig a kifejezés állt éneke, alakításai előterében. Főleg

Verdi-szerepeiben volt szinte utolérhetetlen, de skálája Mozarttól a múlt sz.-i orosz operákig terjedt. 1937-ben és 1942-ben Bpesten is vendégszerepelt.

Björling, Sigurd (1907-) - svéd op.én. (Bar). 1935-ben debütált Stockholmban, Alfióként. Leo Blech tanácsára tér át a Wagner-szerepekre; Londonban, a Met-ben, 1951-ben Bayreuthban énekel. Nem rokona Jussi Björlingnek.

Blachut, Beno (1913-) - cseh op.én. (T). 1939-ben debütált Olomoucban, 1941 óta a prágai Nemzeti Színház vezető tenoristája. A repertoár nagy tenorszerepei mellett főleg cseh operákban aratott jelentős sikereket. Oratóriuménekesként is kitűnő.

Blanc, Ernest (1923-) - francia op.én. (Bar). Marseille-ben debütált 1950-ben, Tonióként. 1957 óta a párizsi O. tagja. Verdi, Wagner és Mozart szerepekben egyaránt kitűnik. Bayreuthban Telramundot, Glyndebourne-ben Don Juant énekelte.

Blanchart, Ramón (1865-1934) - spanyol op.én. (Bar). 1885-ben debütált Barcelonában, Valentinként. Pár évvel később már Londonban szerepelt, majd 1892-ben a Sc.-hoz került. Az Otello Jagóját Maurellel felváltva énekelte a premier után. Európa és Amerika nagy operaházait járta pályája további során, a 10-es évek végén áttért a buffo-basszus szerepkörre, majd énektanár volt.

Blankenheim, Toni (1923-) - német op.én. (Bar). 1947-ben debütált Frankfurtban, ahol három évig működött. 1950 óta a hamburgi opera egyik vezető baritonistája. Európai hírű Beckmesser és Wozzeck, modern művek avatott tolmácsolója.

Blech, Leo (1871-1958) - német karm. Aachenen és Prágán át vezetett pályája a berlini Staatsoper főzeneigazgatói posztjához, melyet 1913-tól 1923-ig, majd - rövid bécsi tevékenység után Kleiberrel megosztva 1937-ig töltött be. A nácik kiüldözik, ekkor Rigába, majd Stockholmba megy. 1949-ben tért vissza Nyugat-Berlinbe, mint a Deutsche Oper karnagya. Zeneszerzőként is tevékenykedett.

Bleecker-Street-i szent, A - Menotti 3 felv. operája (1954, New York), a zeneszerző szövegére.

Blick' ich umher → *Ámul szemem*

Blonde - Mozart Szöktetésében Konstanza vidám, nyelves és bátor komornája (S). Érdekes, hogy e szubrettszerep ambitusa mindkét irányban nagyobb, mint a primadonnáé, Konstanzáé.

Blum Tamás (1927-) - magyar karm. 1945-ben lett az OH tagja, korrepetitorként. 1953-58 a debreceni Csokonai Színház vezető karmestere; 15 operát mutatott be e színházban, köztük a Varázsfuvolát és a Falstaffot. 1958-73-ig ismét az OH-ban működött, karmesterként. 1973 óta Svájcban él. Műfordítással is foglalkozott, igen sok opera - t. k. Wagner Ringje, Mesterdalnokok - az ő fordításában kerül színre. Liszt-díjas.

bocca chiusa - olasz szakkifejezés a csaknem zárt szájjal történő, szöveg nélküli éneklésre. Főleg a kórusnál alkalmazzák, mint pl. a Rigoletto viharjelenetében, a Pillangókisasszony „zümmögő kórusában" vagy a Wozzeck kaszárnyajelenetében.

Bockelmann, Rudolf (1892-1958) - német op.én. (Bbar). Lipcsében debütált, a Lohengrin Hirdetőjeként, 1923-ban. Útja Hamburgon át vezetett a berlini S.O.-hez, melynek 1932-45-ig egyik vezető énekese volt. 1928-42 közt Bayreuth állandó szereplője (Sachs, Wotan). Korának egyik legjelesebb Wagner-énekese. A nácikkal szimpatizált, így pályáját a háború után nem folytathatta; utolsó éveiben tanított.

Bodanzky, Artur (1877-1939) - osztrák szárm. amerikai karm. Bécsben tanult, előbb hegedűs, majd 1902-4 Mahler asszisztense volt a Hofoperben. Prága, Mannheim, a londoni C.G. után 1915-ben a Met-ben a német repertoár vezető karnagya lett, haláláig. A neves karmester „negatív híressége" volt, hogy a Wagner-műveket kegyetlenül „meghúzta".

Bodó Erzsi (1904-1944?) - magyar op.én. (S). 1927-ben debütált az OH-ban, miután 1924-27-ig már a V.Sz.-ban működött, Ábrányi Monna Vannájának címszerepében. A két háború közti évtizedek jelentős drámai szopránja volt, főleg Verdi- és Wagner-hősnőket alakított nagy sikerrel.

Bodorfi Henrik (1824-1875) - magyar op.én. (Bar). Pályáját 1847-ben prózai színészként kezdte, Kassán. Vidéki színpadokon működött, majd 1863-74 a N.Sz. tagja volt. Karrierjét vidéki színpadokon zárta le. Főleg komikus szerepekben aratott sikereket, de jeles Valentin, Petur bán, Luna és Tell Vilmos is volt.

Bódy József (1922-) - magyar op.én. (B). 1952-ben debütált az OH-ban, Sparafucileként. Azóta e színház egyik vezető basso-cantantéja, gyönyörű hangú Sarastro, Doszifej, Fülöp, Ramfis. 1966-68 a berni opera tagja. Liszt-díjas.

Bognár Vilma (1845-1904) - magyar op.én. (S). 15 éves korában szerződtette a N.Sz. 1862-ben Olaszországban és Bécsben tanult tovább, majd német és holland operaházakban működött. 1867-69 a drezdai opera tagja volt. 1869-1880 a pesti N.Sz. egyik ünnepelt sztárja lett. Visszavonulása után a Nemzeti Zenedében tanított. - Apja és első tanára, *Bognár Ignác* (1811-1883) zeneszerző, pályáját szintén énekesként kezdte, tagja volt a bécsi, a coburgi, a pesti, brnói és innsbrucki operaegyütteseknek, 1841-47 Kolozsvárott volt rendező, majd 1847-62-ig a N.Sz. karigazgatója.

Bogya Róza (?-?) - magyar op.én. (S). Az Ernani Elvirájaként debütált 1854-ben a pesti N.Sz.-ban. Még ebben az évben - noha szoprán volt - ő alakította először hazánkban Azucenát. Nem sokáig volt a N.Sz. tagja, egyike azoknak az énekeseknek, akik Erkel időnként szerencsétlen személyi politikája miatt távoztak a színháztól. 1857-ben Olaszországban, majd Párizsban, Berlinben és Londonban szerepelt, legtöbbször Rosa de Ruda néven. Legjobb szerepei: Elvira, Norma, Adalgisa.

Bohème, La → *Bohémélet*

Bohémélet - Puccini 4 felv. operája (1896, Torino), Giacosa és Illica szövegére, Murger regénye nyomán. Magyar bem.: 1905, Bpest, OH. Puccini egyik főműve, a „népszerű" trilógia első darabja; a szerző stílusa - mind dramaturgiailag, mind zeneileg - a Bohéméletben kristályosodott ki először. A mű műfajilag vegyes: vígoperai hang legalább annyi van benne, mint lírai vagy tragikus. - A bemutatót Toscanini vezényelte.

Bohémélet - Leoncavallo operája (1897, Velence, F.) ugyanerre a témára, a zeneszerző saját szövegére. Magyar bem.: 1897, Bpest OH, fél évvel az ősbemutató után (*Bohémek* címen). Puccini művének árnyékában nem tudott megmaradni a színpadon.

Bohnen, Michael (1887-1965) - német op.én. (Bbar). Düsseldorfban debütált, a Bűvös vadász Gáspárjaként, 1910-ben. 1913-ban mára berlini Staatsoper tagja, ahol az 1922-32 évtizeden kívül (ekkor a Met-ben énekel) 1945-ig működik. A háború után, 1945-47 a nyugat-berlini opera első intendánsa. Hatalmas hanganyaga, kimagasló színészi képességei egyaránt híressé tették. Ambitusa lehetővé tette, hogy basszus és bariton szerepeket egyaránt énekeljen.

Boito, Arrigo (1842-1918) - olasz zeneszerző és librettista. A komponista munkásságát a Mefistofele és a félbenmaradt Nerone jelzi (utóbbit Toscanini fejezte be). A librettista Verdi révén vonult be a zenetörténetbe: ő írta az Otello és a Falstaff szövegkönyveit. Nemcsak az az érdeme, hogy a librettó-irodalom két legnagyobb remekét ő írta, hanem az is, hogy rávette az

öreg Verdit munkássága folytatására. Egyébként ő dolgozta át a Simon Boccanegra Piave-féle szövegét és ő írta (Tobia Gorrio álnéven) Ponchielli Giocondájának librettóját. Olaszra fordította a Rienzit és a Tristant. (Ő volt az olasz wagneriánusok egyik vezére.)

Bokor Margit (1905-1949) - magyar szárm. op.én. (S). 1928-ban debütált a bpesti OH-ban. 1931-35 a drezdai opera tagja, ahol ő volt az Arabella első Zdenkája. 1935-38-ig a bécsi S.O.-ban működött, majd 1939-ben kivándorolt Amerikába. A két háború közti évtizedek jónevű Strauss-szopránja volt, híres Octavian.

Bolberitz Tamás (1940-) - magyar karm. 1966 óta az Operaház tagja, korrepetitor, majd karmester.

Boldog az - Beethoven Fideliója zárójelenetének kezdő sora. A monumentális finálét Pizarro kivételével az összes szólista, valamint a kórus énekli.

Boldog lelkek tánca - Gluck Orfeusza II. felvonásának híres balettképe, fuvolaszólóval.

Boldog üdvöm napja - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájának III. felvonásában Éva (S), Magdaléna (MS), Walther (T). Dávid (T) és Sachs (Bbar) kvintettjének kezdősora.

Bolhadal - Goethe Faustjában Mefisztó híres dala az Auerbach-pincében. Operában lásd Berlioz „Faust elkárhozása" c. művében.

bolond, A - Szabados Béla 3 felv. „zenés legendája" (1911, OH), Rákosi Jenő szövegére.

Bolond, bolond - A Verdi Falstaffja II. felv. I. képében levő Ford-Falstaff duett egyik szakasza, melyben a két szereplő egy régi madrigált idéz fel.

Bolsoj Tyeatr, Moszkva → A város első operaházát, a Petrovszkij-színházat 1780-ban nyitották meg. Társulatát korábban Nagy Katalin hozta létre. Az első előadásokon csak orosz szerzők műveit - a legkorábbi orosz operákat adták elő. A színház 1805-ben leégett. Húsz évig csak magánszínházakban játszottak operát, míg 1825-ben megnyílt a Bolsoj. 1853-ban újabb tűzvész áldozata lett a színház belső tere; a rekonstrukció (1856) után 2000 személy befogadására alkalmas a nézőtér.

1880-ban alakult meg a Mamontov-féle társulat, amely Szolodovnyikov impresszárió vezetésével komoly vetélytársa volt a Bolsojnak; többek között Rimszkij-Korszakov több operáját ez az együttes mutatta be.

A forradalom után átszervezett Bolsoj 1918-ban nyitotta meg kapuit. Az orosz operakultúra súlypontja ekkor tevődött át Pétervárról Moszkvára. A színházhoz csatolták a Mamontov-opera épületét is. A Bolsoj főleg az orosz-szovjet repertoárt tartja műsoron, operaegyüttese éppúgy, mint világhírű balettje. Természetesen szerepelnek a programon az ismert repertoár-operák is, de csak második vonalban.

A színház énekesgárdája - főleg az utóbbi évtizedekben - jónéhány világhíres művészt mutathat fel. A külföld főleg azóta ismerte meg a Bolsoj kimagasló színvonalát, hogy 1964-ben megindultak az együttes vendégjátékai; először a Scalában szerepeltek, majd a világ több más zenei centrumában.

A Bolsojon kívül a Sztanyiszlavszkij-Nyemirovics-Dancsenko Színház is játszik operát Moszkvában.

bolygó hollandi, A - Wagner 3 felv. operája (1843, Drezda), a zeneszerző saját szövegére, a legenda egy Heine-féle verziója alapján. Az operatörténet egyik hírhedt esete, hogy a Párizsban igen rossz anyagi körülmények között élő Wagner a Nagyoperának eladta a szövegkönyvet, azt az ugyancsak hírhedt Dietsch megzenésítette, s így ez a mű az ősbemutatónál egy évvel korábban felhangzott. Magyar bem.: 1873, pesti N.Sz.

Wagner első olyan operája, amelyben - bár nagyrészt még a hagyományos nagyoperai formákat és hangot alkalmazza - már későbbi elvei is megjelennek: vezérmotívumtechnika, átkomponáltság, a zenekar szerepének megnövekedése, a deklamáló arioso.

Bonci, Alessandro (1870-1940) - olasz op.én. (T). Parmában debütált 1896-ban, a Falstaff Fentonjaként. Rövidesen minden nagyobb olasz operában fellép, 1900-ban már Londonban, 1906-ban New Yorkban énekel. 65 éves korában vonult vissza. A század első évtizedeinek Caruso mellett legnagyobb tenoristája volt. Míg nagy riválisa a drámai énekben, Bonci a bel canto líraiságában tűnt ki. Épp ezért leghíresebb alakításai a Rossini-, Bellini és Donizetti-operák tenorszerepei voltak, ízlése, technikai tudása és stiláris finomsága sok tisztelőt szerzett számára.

Bondini, Pasquale (?-1789) - olasz op.én. (B). 1781-1788 közt a prágai olasz opera igazgatója volt. Ő rendelte meg Mozarttól - a Figaro 1786-os fergeteges prágai sikere után - a Don Juant. Később Lipcsében működött.

Boninsegna, Celestina (1877-1947) - olasz op.én. (S). 1899-ben debütált Piacenzában, Sába királynőjeként. Olaszországban és az USA különböző operaházaiban aratott nagy sikereket. Kora egyik legszebb szopránhangjának birtokosa volt, s egyben az árnyalatokban gazdag kifejezés nagy művésze. Híresebb volt hanglemezfelvételek művészeként, mint színpadon.

Bonisolli, Franco (1937?-) - olasz op.én. (T). 1962-ben debütált, Puccini Fecskéjének Ruggierójaként, miután korábban megnyerte az olasz nemzeti énekversenyt. Spoletóban ugrott ki a Visconti rendezte Traviatában. Azóta a spinto-szerepkör egyik legjobb fiatal képviselője (Alfréd, Mantuai herceg, Nemorino, Cavaradossi, Rodolphe).

Bonynge, Richard (1930-) - ausztrál karmester. Pályáját zongoristaként kezdte, majd miután feleségül vette Joan Sutherlandet (l. *ott*), áttért a vezénylésre. Felesége produkcióit vezényli, operában és lemezre. Középszerű dirigens, de Sutherland révén neve ismertté lett.

Borban az ésszel senki sem számol → *Pezsgőária*

Borbély Gyula (1930-) - magyar karm. 1953 óta az OH tagja, előbb korrepetitor, majd 1955 óta karmester. Ez évben debütált Polgár Tibor A kérők c. operájának elvezénylésével. Mozart operáit, a Tannhäusert, a Salomét és Hovanscsinát dirigálta sikerrel. Vendégszerepelt Ausztriában, Franciaországban és a népi demokratikus országokban. 1953 óta hangverseny-dirigensi tevékenységet is folytat. Liszt-díjas.

bordal - (olaszul: brindisi, németül: Trinklied). Számos operában találkozunk különböző jellegű és célú bordallal. Lehet dramaturgiai funkciójú, mint pl. Violetta és Alfréd bordal-kettőse a Traviatában, és lehet pusztán zsánerkép-jellegű betét, mint a Bánk bán Keserű bordala vagy a Turiddué a Parasztbecsületben. Lehet határozott karakterizáló jellege is, ennek a fajtának utolérhetetlen remeke Don Juan pezsgőáriája. (Ez utóbbiból kiderül, hogy az ital minéműsége nem változtatja a bordal jellegét. A Mártában, Flotow operájában például sördal van.)

Bordás György (1937-) - magyar op.én. (Bar). Még főiskolás korában, 1964-ben debütált az OH-ban, Menotti Telefonjában. Főleg a buffo-bariton szerepkörben működik (Beckmesser, Alberich, Melitone, Mozart-Figaro).

Bordoni, Faustina (1695-1781) - olasz op.én. (S). Velencében lépett először színpadra, Pollarolo Ariodanté-jában. 1716-ban. Mesterei Gasparini és Benedetto Marcello voltak. Csakhamar egész Itáliát meghódítja; 1726-ban Händel londoni együttesének körülrajongott és csillagászati összegekkel megfizetett sztárja lett. A közönséget hibátlan technikával, szép megjelenésével és intelligenciájával hozta lázba, mindaddig, míg a nagy vetélytárs, Francesca Cuzzoni meg nem jelent a színen. (Kettejük rivalizálását parodizálja az eredeti Koldusopera

Polly-Lucy veszekedése.) 1730-ban Johann Adolf Hasse, a kor híres német komponistája vette feleségül, s mindketten Drezdában telepedtek le. A 70-es években a házaspár Faustina szülővárosába, Velencébe tért vissza. Mindketten ott is haltak meg, a velencei San Marcuola templomban vannak eltemetve.

Borg, Kim (1919-) - finn op.én. (B). 1947-ben kezdett énekelni, Aarhusban debütált 1951-ben. Különböző operaházakban vendégszerepelt, majd 1959-ben a Met tagja lett. Rövid, de nagy sikerekben gazdag pályája során karakter-basszbaritonként éppúgy nagy hírnevet szerzett, mint oratórium- és dalénekesként. Jeles Mozart-, Muszorgszkij-énekes volt, híres Mefisztó és Scarpia. Bpesten is fellépett.

Borgatti, Giuseppe (1871-1950) - olasz op.én. (T). 1892-ben debütált Faustként Castelfrancóban. Később áttért a Wagner szerepekre, és Toscanini Siegfriedként vitte a Scalába. Olaszország első Wagner-tenorja volt a század első évtizedeiben.

Borghi-Mamo, Adelaide (1829-1901) olasz op.én. (MS). Urbinóban debütált 1843-ban, Mercadante Az eskü című operájában. Nagy sikerrel szerepelt Olaszországban, Párizsban (1854-60) és Londonban, Halévy és Mercadante több operájának premierjén énekelt.

Borghi-Mamo, Erminia (1855-1941) - olasz op.én. (S). Előbbi lánya. Párizsban született, egy órával azután, hogy anyja még Azucena szerepét énekelte. A század utolsó éveiben aratott sikereket, pl. Puccini operáiban. Boito 1875-ben rábízta az átdolgozott Mefistofele kettős női főszerepét a darab bolognai premierjén.

Borgioli, Armando (1898-1945) - olasz op.én. (Bar). Milánóban debütált, Amonasróként, 1925-ben. Két évvel később már a londoni C.G. tagja (1927-39), majd a Met egyik sztárja (1931-35). Légitámadás áldozata lett egy vasúti utazás közben. Kora leghíresebb baritonistái közé tartozott, főleg Verdi- és Puccini-szerepekben volt kiváló.

Borgioli, Dino (1891-1960) - olasz op.én. (T). A milánói Teatro Dal Verme-ben debütált 1917-ben. Karrierjét Nellie Melba indította el, mikor búcsúturnéjára őt szerződtette partnerként. Ettől kezdve a nagy színházak és nagy fesztiválok állandó vendége. Főleg Mozart- és Rossini-énekesként volt nevezetes, a két világháború közti évtizedeknek Tito Schipa mellett talán legjobb lírai tenorja volt.

Bori, Lucrezia (1887-1960) - spanyol op.én. (S). 1908-ban debütált a római T. Costanziban, Micaelaként. Két év múlva (1910) már Carusóval Párizsban énekli Manont, 1911-ben ő az első olasz Octavian. 1915-ben gégeműtéten esik át és csak 1919-ben tér vissza a színpadra, Monte-Carlóban. 1921-től visszavonulásáig, 1936-ig a Met nagy sztárja. Csodálatosan hajlékony, csilingelő hang, óriási stílusismeret és mély átélés jellemezte. Legnagyobb sikereit Puccini-szerepeiben aratta.

Borisz búcsúja és halála - Muszorgszkij Borisz Godunovja 9. képének, az általános gyakorlat szerint az egész műnek befejező része, melyben Borisz (Bbar) elbúcsúzik fiától, Fjodortól és meghal.

Boriszenko, Veronika (1918-) - szovjet op.én. (MS). A háború miatt csak későn fejezhette be tanulmányait, így 1944-ben debütált a kijevi operában. 1946-tól a B. nagy sikereket arató művésze.

Borisz Godunov - Muszorgszkij 4 felv. operája prológussal (1874, Pétervár), a zeneszerző szövegére, Puskin drámája és Karamzin történelmi munkája nyomán. Több verzió létezik: 1. az eredeti (1868-69), melyet a pétervári opera elutasított. 2. ennek átdolgozása, mely 1874-ben színre került. 3. Rimszkij-Korszakov átdolgozása és hangszerelése bem.: Pétervár, 1896. A későbbiek során kisebb átdolgozások még történtek. A képek sorrendje és kihagyása szinte előadásról előadásra változik. Mintegy fél évszázadig a Rimszkij-verziót játszották világszer-

te, újabban egyre több opera tér vissza az eredetihez. Utóbbi első külföldi előadása: 1935, London, Sadler's Wells. Magyar bem.: 1913, bpesti OH.

A Borisz a „zenés népdráma" megjelenése az opera műfajában. Lényegében kórusopera, főszereplője: a nép. A mű modellt adott számos követőnek, mind zeneileg, mind a dramaturgiai koncepció tekintetében. Újításait, a maga idejében teljesen szokatlan hangvételét az eredeti verzió tárja fel igazán; a Rimszkij-átdolgozás mindezt lecsiszolta, megszelídítette.

Borkh, Inge (1917-) - német op.én. (S). Luzernben, a Cigánybáró Ciprájaként debütált 1940-ben. 1952-ig Svájcban, majd Németországban működik. Mivel pályáját színésznőként kezdte, legnagyobb sikereit a nagy drámai szoprán játékszerepekben aratta: Salome, Elektra, Lady Macbeth.

Boronat, Olimpia (1867-1934) - olasz op.én. (S). 1885-ben debütált Nápolyban vagy Genovában, majd 1891-től Pétervárott és Varsóban működött. Kiváló koloratúrszoprán volt; visszavonulása után Varsóban tanított.

Borosini, Francesco (kb. 1690-?) - olasz op.én. (T). Händel londoni együttesének egyik ékessége, az első Tamerlano.

Boschi, Giuseppe (?-?) - olasz op.én. (B). Händel londoni együttesének neves tagja 1710 és 1728 közt.

Bosio, Angiolina (1830-1859) - olasz op.én. (S). Tizenhat évesen debütált Milánóban, a Két Foscariban. Európa-szerte és Amerikában is elismert sztár, t. k. az első angliai Gilda és Violetta. Igen fiatalon halt meg egy orosz turné során, pár napos betegség után.

Bouvier, Helène (1905-) - francia op.én. (A). 1930-ban debütált Nantes-ban, Orfeuszként. 1939-ben lett a párizsi O. és O.C. tagja, a francia főváros vezető altistája. A háború utáni évek leghíresebb francia énekesnői közé tartozott, nemzetközileg elismert Delila, valamint modern opera- és oratóriumalkotások neves szólistája.

Bovy, Vina (1900-) - belga op.én. (S). 1920-ban debütált a brüsszeli La M.-ben. Három évig volt e színház tagja, majd Olaszországban énekelt. 1927-36-ig a Colón, majd különböző spanyol operák művésze, 1936-39 a Met tagja. Korának egyik neves drámai szopránja volt. 1947-ben a genti opera igazgatója lett.

Böhm Endre (1901-1952) - magyar op.én. (Bar). Rostockban debütált 1932-ben, mint Don Juan. Kezdetben az olasz repertoárral, majd a 40-es évektől Wagner-énekesként járta a világot. Szerepelt a Met-ben, a C.G.-ben és többször Bpesten. Kibontakozó világkarrierjét akadályozta meg tragikus halála: Zürichben Bolygó hollandiként a süllyesztőbe zuhant. Hősi csengésű, nemesfényű hang birtokosa és kitűnő színész volt.

Böhm Gusztáv (1823-1878) - magyar karm., rendező és zeneszerző. A pesti N.Sz.-ban karmesterként és rendezőként egyaránt működött, sőt számos opera szövegkönyvét ő fordította magyarra. Híre külföldre is eljutott, ő rendezte a Rienzi Sc.-beli és a Lohengrin trieszti bemutatóját. Több operát írt.

Böhm, Karl (1894-) - osztrák karm. Pályáját szülővárosa, Graz operaházában kezdte. Innen Karl Muck ajánlatára Münchenbe került 1921-ben, Bruno Walter mellé. További karrierje Darmstadton (1927-31), Hamburgon (1931-34), Drezdán (1934-42) át vezette Bécsbe, ahol előbb 1942-44-ig, majd a háború után a Theater an der Wien-beli ideiglenes házban és az újjáépített S.O.-ben főzeneigazgató 1955-ig. Salzburg és Bayreuth állandó vendége, csakúgy, mint a világ minden nagy operaházának. Korunk egyik legnagyobb élő karmestere. Egyaránt otthonos a régi és az új zenében. Legendás hírűek ragyogó Mozart-produkciói, korszakos

bayreuthi Tristanja, kora legnagyobb Strauss-dirigenseinek egyike (ő dirigálta a Daphne és a Hallgatag asszony premierjét) és mintaszerűek Berg-tolmácsolásai.

Böhme, Kurt (1908-) - német op.én. (B). Drezdában debütált 1930-ban, a Bűvös vadász Gáspárjaként. 1950-ig itt működött, azóta a müncheni opera tagja, de állandó vendége a nagy európai színpadoknak (főleg Bécsnek). Elsőrangú Ochs báró és jelentős Wagner-énekes.

Börcsök István (1937-) - magyar op.én. (Bar). 1963 óta a szegedi N.Sz. tagja, előbb az énekkarban, majd 1971 óta magánénekesként. 1971-ben debütált Escamillóként.

Braham, John (1774-1856) - angol op.én. (T). Korának leghíresebb angol énekese, főleg az olasz repertoárban és Händel műveiben volt igen népszerű. Mint képzett muzsikus, gyakran saját magának komponált betétáriákat. Az első Hüon Weber Oberonjának 1826-os londoni ősbemutatóján. Pályája utolsó szakaszában hangja baritonná mélyült, Don Juant és Tell Vilmost énekelte.

Brambilla - neves olasz énekes-család. 1. *Marietta B.* (1807-1875), altista volt, s Donizetti több operájának bemutatóján szerepelt. - 2. *Teresa B.* (1813-1895) korának nevezetes szopránja, az első Gilda, Párizstól Pétervárig ünnepelt sztár. - Hat más Brambilla-nővér is énekes lett. - *Teresina B.* (1845-1921), jeles drámai szoprán, de főleg énekmesterként vált híressé.

Brandt, Marianne (1842-1921) - osztrák op.én. (MS). Grazban debütált 1867-ben, a Zsidónő címszerepében. Neves Wagner-szoprán, Bayreuthban Kundry szerepét énekelte. 1890-től Bécsben énektanár.

Brangäne - Izolda szolgálója és bizalmasa Wagner Tristanjában (MS). Ő adja Izolda kezébe a méreg helyett a bájitalt.

Brankovics György - Erkel Ferenc 4 felv. operája (1874, pesti N.Sz.), Ormai Ferenc és Odry Lehel szövegkönyvére, Obernyik Károly drámája nyomán. A mű különlegessége, hogy egyrészt próza-librettóra készült, másrészt az Erkel-operákban eddig kizárólagos magyar hangvétel mellett feltűnnek - a cselekményből adódóan - balkáni népzenei elemek is. - A művet az E.Sz. 1962-ben Kókai Rezső zenei és Romhányi József szövegi átdolgozásában - sikertelenül - felújította.

Brannigan, Owen (1908-1973) - angol op.én. (B). 1943-ban Newcastle-ban debütált, Sarastróként. A Sadler's Wells opera tagja, kitűnő buffóénekes volt. Több Britten-opera premierjén énekelt főszerepei, így pl. ő volt a Szentivánéji álom első Zubolya.

Branzell, Karin (1891-1974) - svéd op.én. (MS). Stockholmban debütált 1912-ben, egy d'Albert-operában. 1922-44 közt a Met egyik vezető mezzója.

Braun, Hans (1917-) - osztrák op.én. (Bar). 1941-ben debütált Königsbergben. 1945 óta a bécsi S.O. tagja, a színház egyik jeles, klasszikus és modern művekben egyaránt működő karakter-baritonja.

Braun, Victor (1935-) - kanadai op.én. (Bar). Torontóban debütált a 60-as évek elején, majd 1963-ban Európába tette át működése székhelyét. Jeles lírai bariton, aki mind Mozart-szerepeiben (1970: Salzburg, Figaro-Gróf), mind a lírikus Wagner-szerepekben (Wolfram) jelentős sikereket arat. Főleg az NSZK operaházaiban énekel.

Brecht, Bertók (1898-1956) - német drámaíró. Az ő drámái nyomán készült Weill Koldus-opera (1928), Mahagonny (1930), Der Jasager (1930), Wagner-Régeny Persische Episode (1950), valamint Roger Sessions (1947) és Paul Dessau (1951) Lucullus elítéltetése című operája. Dramaturgiai elvei hatással voltak a mai operajátszási koncepció kialakulására is, pl. az, hogy operát ma már ritkán visznek „kuliináris élvezetként" színpadra, Brechtre megy vissza.

Bregenzi fesztivál - 1956 óta évenként megrendezésre kerülő nyári zeneünnep külön e célra a Bodeni-tóra épített színpadon, 6400 személyes nézőtérrel. Műsorán főleg Mozart- és XVIII. sz.-i olasz operák, valamint bécsi operettek és balettek szerepelnek.

Breisach, Paul (1896-1952) - osztrák karm. Pályáját a bécsi S.O.-ban kezdte, Richard Strauss asszisztenseként. 1921-ben a mannheimi, 1924-ben a berlini operaház karnagya. A nácizmus elől Amerikába emigrált, és 1941-1946-ig a Met, majd haláláig a San Franciscó-i opera volt működésének színhelye. Bpesten is vezényelt.

Breitenfeld, Richard (1869-1943) - cseh szárm. német op.én. (Bar). 1897-ben debütált Kölnben, Luna grófként. 1902-ig e színház tagja volt, majd Frankfurtba került, ahol közel harminc évig volt a vezető baritonisták egyike. Bayreuthban is több ízben fellépett. A theresienstadti gettóban halt meg, valószínűleg 1943-ban.

Breitner Tamás (1929-) - magyar karm. Tanulmányai végeztével a Fővárosi Operettszínház karmestere lett. 1970 óta a pécsi N.Sz. zeneigazgatója és a pécsi Filharmonikus Zenekar vezetője. Egyike legtehetségesebb karmestereinknek, pécsi operabemutatói mindegyikét nagy siker fogadta. Olaszországban, Ausztriában, Finnországban és a Szovjetunióban, valamint a népi demokratikus országokban vendégszerepelt. Liszt-díjas.

Brema, Marie (1856-1925) - angol op.én. (MS). 1891-ben debütált Londonban, Lolaként, a Parasztbecsület első angol előadásán. Később keresett Wagner-énekesnő, többször szerepelt Bayreuthban is. 1910 táján saját társulatot szervezett, visszavonulása után a Royal College of Music operatanszakát vezette.

Breuer, Hans (1868-1929) - osztrák op.én. (T). A bayreuthi ünnepi játékokon debütált 1894-ben, a Lohengrin és a Parsifal kis szerepeiben. Karrierje elsősorban Bayreuthban ívelt fel, ahol 1896-1914-ig énekelte Mimét és Dávidot. 1900-1920-ig a bécsi S.O. ünnepelt tagja volt, mint korának egyik legnagyobb tenor-buffója. A Wagner-szerepeken kívül kiváló Mozart-énekes is volt (Monostatos, Basilio stb.).

Bréval, Lucienne (1869-1935) - svájci szárm. francia op.én. (S). 1892-ben a párizsi Operában debütált, az Afrikai nő címszerepében. Korának egyik jelentős francia énekművésze, számos francia opera premierjének résztvevője (pl. Dukas operájában az első Ariane).

Brilioth, Helge (1931-) - svéd op.én. (Bar, majd T). 1959-ben debütált a stockholmi operában, baritonistaként. 1964-ben debütált mint tenor, ugyancsak Stockholmban, Don Joséként. Hamar a hőstenor szerepkörre tért át, ebben első nagy sikere Otello volt, majd 1969-ben már Bayreuthban énekli Siegmundot. Napjaink egyik legkeresettebb és legjobb fiatal Wagner-tenorjai közé tartozik.

brindisi → *bordal*

British National Opera Company - 1922-ben alakult operaegyüttes, melyet a Beecham-féle operatársulat (lásd *ott*) tagjai hoztak létre. Művészeti vezetője Frederic Austin volt. Általában a C.G.-ben játszottak, bemutatták a teljes Ringet, a Parsifalt, a Tristant, valamint számos angol operát. Az állandó tagok mellett neves vendégművészek is részt vettek munkájában, így pl. Nellie Melba és Joseph Hislop. 1929-ben a C.G. társulatába olvadtak be.

Brnói Operaház - 1884-ben nyílt meg, befogadása 1195 személy. Jelenleg Leos Janáčekről van elnevezve. Janáček legtöbb operáját itt mutatták be, s három Martinů-operának is itt volt a premierje. A színház 1965-ben új épületet kapott.

Brogni - Halévy A zsidónő c. operájának egyik főszereplője (B), a konstanzi zsinat egyik kardinálisa.

Bronszkája, Jevgenyija (1884-?) - szovjet op.én. (S). 1902-ben debütált Tifliszben. Két évig a kijevi opera tagja, majd 1905-től a moszkvai B. művésze. Hatalmas sikereket aratott nemcsak hazájában, hanem Olaszországban és Amerikában is. 1911-23 a pétervári, ill. leningrádi opera ünnepelt művésze, majd visszavonulásától 1950-ig a leningrádi Konzervatórium tanára. Korának egyik jelentős koloratúrszopránja volt.

bronzlovas, A - Auber 3 felv. operája (1835, Párizs, O.C.), Scribe szövegére.

Brouček úr kirándulásai - Janáček 2 részes operája (1920, Prága), a zeneszerző szövegére, Svatopluk Čech szatírája nyomán. A két rész két önálló opera, de általában egy estén szokták adni: 1. Brouček úr kirándulása a Holdba, 2. Brouček úr kirándulása a XV. századba.

Broulik Ferenc (1853-1930) - cseh szárm. op.én. (T). 1884-1896 és 1900-1903 az OH tagja volt, a színház vezető tenoristáinak egyike. Számos premier és magyarországi bemutató előadás főszereplője.

Brouwenstijn, Gré (1915-) - holland op.én. (S). 1947-ben debütált Amsterdamban, Toscaként. Az 50-es években ívelt magasra a karrierje, 1951 és 1956 közt Bayreuthban énekelt és Stuttgartban Wieland Wagner rendezésében alakította a Fidelio Leonóráját. Európa és Amerika számos operaházának és nagy fesztiváljának szívesen látott vendége. Átható erejű hangja és muzikalitása tette híressé.

Brownlee, John (1900-1969) - ausztráliai op.én. (Bar). Nellie Melba fedezte fel Melbourneben, és ő hozta Londonba. Marcelként debütált 1926-ban a Bohémélet III. és IV. felvonásában, Nellie Melba búcsúestjén. 1927 és 1936 közt a párizsi opera tagja, 1937-től 1957-ig a Met egyik sztárja. 1957-től haláláig a Manhattan School operatanszakának vezetője. Legnevezetesebb sikereit a glyndebourne-i fesztiválon aratta, ahol 1935-től kezdve Fritz Busch vezénylete alatt énekelte Don Juant, a Figaro házassága Almaviváját és a Così Don Alfonsóját. Rendkívül meleg és szép baritonhangja páratlan alakítókészséggel és stiláris biztonsággal egyesült, amint ezt pl. a Don Juan klasszikussá vált glyndebourne-i felvételén is hallhatjuk.

Bruna-Rasa, Lina (1907-) - olasz op.én. (S). 1925-ben debütált Genovában, Boito Mefistofeléjének Helénájaként. A 30-as évek egyik nagy olasz világsztárja, elsősorban a verista operák főszerepeinek híres alakítója. Mascagni kedvelt énekese; ővele vette fel a szerző a Parasztbecsületet hanglemezre. Pályáját elmezavar törte meg, 1937-ben egy előadás közben a zenekarba akarta vetni magát. Ennek ellenére tovább énekelt és időnként hangversenyeket adott.

Bruscantini, Sesto (1919-) - olasz op.én. (Bar). 1949-ben debütált a milánói Sc.-ban, a Titkos házasság Geronimójaként. Két év múlva már a glyndebourne-i fesztivál vendége, s napjaink legnagyobb buffo-baritonjainak egyike. Mozart- és Rossini-szerepekben lett világhíres, ragyogó technikája, kiváló stílusérzéke és ellenállhatatlan humora révén. A 60-as évek elején bővíti szerepkörét, s azóta drámai-komoly alakításai is sikeresek (főleg a Verdi-operák vezető baritonszerepei).

Bruson, Renato (1936-) - olasz op.én. (Bar). 1961-ben debütált, a következő évben már Rómában, 1969-ben a Met-ben énekel. Elsősorban bel canto énekes, főleg Donizetti figuráinak kitűnő és világhíres alakítója. Az utóbbi években tért át a drámaibb szerepekre (Rigoletto, Macbeth, Posa), gyönyörű hangja és karakterformáló képessége révén itt is nagy sikert arat.

Brutus - Caesar fogadott fia, majd gyilkosa a következő operákban szerepel: Draghi (1692), Logroscino (1750), Cimarosa (1783), valamint a legtöbb Julius Caesarról szóló opera.

Brünnhilde - Wagner Nibelung-tetralógiájának egyik központi alakja (S). A Walkürben, a Siegfriedben és Az istenek alkonyában lép színpadra. Wotan kedvenc gyermeke ő, a walkür, aki szembe mer szállni a főistennel. A Walkür végén Wotan álomba meríti, melyből Siegfried ébreszti fel a Siegfried III. felvonásában. Az Istenek alkonyában telik be sorsa.

Brünnhilde! Áldott arám! - Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámája III. felvonásában Siegfried (T) haláljelenetének kezdő sora.

Brünnhilde! Heilige Braut! → *Brünnhilde! Áldott arám!*

Brünnhilde záróéneke - Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájának zárójelenete, t. k. Brünnhilde (S) hatalmas monológja. Nemcsak szövegében, de a zenében is a Ring mondanivalójának összefoglalása. Zárómotívumként a megváltás dallama hangzik fel, s ezzel - sok kommentátor és rendező szerint - a Ring befejező kicsengése optimistává válik.

Bucklaw Arthur - Donizetti Lammermoori Luciájában Lucia férje (T), akit a szerencsétlen nő tébolyodott állapotában megöl.

Búcsú az anyától - Mascagni Parasztbecsületében Turiddu (T) drámai monológja, Alfióval való párbaja előtti búcsúja anyjától.

Búcsúzom tőled - Verdi Otellójában a címszereplő (T) szenvedélyesen fájdalmas monológja a II. felvonásban.

Budai Lívia (1950-) - magyar op.én. (A). 1973-ban debütált az OH-ban, a Parasztbecsület Luciájaként. Hangverseny- és dalénekesként is működik.

Budanovics Mária (1889-) - magyar op.én. (MS). 1914-ben debütált az OH-ban, Azucenaként. Negyven éven át volt a színház tagja, évtizedeken keresztül a vezető drámai altok egyikeként. Sokszor vendégszerepelt külföldön, így Berlinben, Firenzében, Ostendében stb. Nagy drámai temperamentuma elsősorban Wagner-szerepeiben érvényesült (Fricka, Brangäne, Ortrud stb.), de kitűnő alakításokat nyújtott Verdi operáiban, Gertrudisként, Carmenként, Delilaként és egyik legjobb szerepében, Respighi A láng c. operája Eudoxiájaként. Az OH örökös tagja, érdemes művész.

buffa, buffo - 1. Vígopera. 2. Olyan énekes, aki vígoperai szerepeket énekel. Érdekes módon szinte kizárólag férfi énekesek specializálják magukat buffo-szerepekre. „Szoprán-buffo" - ismeretlen fogalom, viszont tenor-, bariton- és basszus-buffo igen sok van. Könnyed hangadás, mozgékony technika („hadaró ária"!) és kitűnő színészi készség a jellemzői a jó buffónak.

buffonista harc - 1752-54 között Párizs közönsége megoszlott: az olasz buffa rajongói álltak szemben a francia komoly opera pártjával. Az egyik párt Pergolesire, a másik Rameau-ra esküdött. Rousseau és Diderot is részt vettek a polémiában, mindketten az olasz oldalon. Mint minden hasonló harc, ez sem hozott „végleges győzelmet" egyik pártnak sem.

Bukaresti Operaház - A román fővárosban 1787-ben játszott először operát egy olasz társulat. Az 1853-ban megnyitott Nemzeti Színházban operákat is játszottak. A Román Operatársaság 1920-ban alakult, saját otthont is kapott, melyet egy Enescu vezényelte Lohengrin-előadással nyitottak meg. Az új, modern operaházat (befogadása 1100 fő) 1953-ban nyitották meg. A múltban a legjelesebb román művészek külföldre mentek, ma otthon működnek. Különösen a 40-50-es években volt kiváló gárdája a színháznak.

Bumbry, Grace (1937-) - amerikai op.én. (MS). Párizsban tanult, 1959-ben Londonban debütált, majd a párizsi O.-ban lépett fel Amnerisként 1960-ban, azonnal szenzációs sikert aratott. Több európai operaház hívta meg vendégszereplésre, és 1961-ben már - első néger énekesként - Bayreuthban lépett fel. Azóta korunk egyik legjelentősebb drámai mezzójaként - az utóbbi években a drámai szoprán szerepkörben is megpróbálkozva - világjáró sztár. Fő

szerepei: Amneris, Eboli, Carmen, Vénusz, Lady Macbeth stb. Csodálatos hanganyaga éppúgy napjaink egyik legnagyobb művészévé teszi G. Bumbryt, mint átgondolt és átélt, gesztusokban és hangi árnyalatokban egyaránt megmutatkozó szerepformáló készsége. Sötét drámai izzás árad hangjából és játékából, ám ugyanakkor a lírikus karaktereket is nagyszerűen alakítja.

buona figliuola, La - Piccinni 3 felv. operája (1760, Róma), Goldoni szövegére, Richardson Pamela c. regénye nyomán. („La Cecchina" címen is játszották.) Az „érzelmes stílus", a „larmoyant" kora-romantika legnagyobb opera-sikere. Sikerszériája párját ritkítja korában. Piccinni maga is megírta a mű folytatását (La Buona Figliuola Maritata, Bologna 1761), majd Lattilla is (La Buona Figliuola supposta Vedova, Velence 1766).

Buona sera, mio signore → *Isten önnel, drága ember*

Burg, Robert (1890-1946) - német op.én. (Bar). Prágában született, és az ottani Német Operaházban debütált 1915-ben. 1916-tól 1944-ig a drezdai opera tagja volt, és nagy része volt a 20-as évek német Verdi-reneszánszában. Ő volt Hindemith Cardillac-jának első címszereplője. Híres Wagner-énekes is, Bayreuthnak tíz éven át (1933-1942) állandó Alberichje. Drezdában, koncert közben szívroham vetett véget életének.

Burgstaller, Alois (1871-1945) - német op.én. (T). Korában neves Wagner-tenor, az első Met-beli Parsifal (1903). Mivel ez a New York-i Parsifal-előadás a mű bayreuthi lekötöttségének lejárta előtt zajlott le, Burgstallert „száműzték" Bayreuthból, noha addig az egyik vezető énekese volt a Festspielhausnak.

Burgszínház, Bécs - Az osztrák főváros nevezetes operaháza 1869-ig, a Hofoper megnyitásáig. Itt zajlott le Gluck Orfeuszának, Alcestéjének, Paris és Helénájának, Mozart Szöktetésének. Figarójának és Così̀jának, Cimarosa Titkos házasságának ősbemutatója. Ma Bécs első drámai színháza.

Burian, Karel (1870-1924) - cseh op.én. (T). A brnói Nemzeti Színházban debütált 1891-ben, Manricóként. Világhíres Wagner-tenor, az első Heródes (Drezda, 1905). Egész Európát végigénekelte, 1906-13 a Met művésze. Igen gyakran vendégszerepelt Bpesten, a magyar közönség egyik kedvence volt; rengeteg anekdota ismert róla. Hihetetlen muzikalitás, nagy és kifejező hang volt legfőbb énekesi erénye.

burning fiery furnace, The (A tüzes kemence) - Britten 1 felv. operája, „egyházi parabolája" (1966, Aldeburghi Fesztivál), W. Plomer szövegére.

Burzio, Eugenia (1872-1922) - olasz op.én. (S). 1903-ban debütált Torinóban. 1906-ban lépett fel először a Sc.-ban, majd a következő évben hatalmas sikert aratott Catalani Loreley c. operájában. Ettől kezdve a verista irodalom legnevesebb szoprán-tolmácsolóinak egyike volt. Nemcsak ezeket a szerepeket énekelte, gazdag drámai szopránja és szenvedélyes alakítókészsége a nagy klasszikus operákban (pl. Norma) is hatalmas sikereket aratott. Rövid pályafutásának szívbaja vetett véget.

Busch, Fritz (1890-1951) - német karm. Pályájának állomásai: 1909 Riga, 1912 Aachen, 1918 Stuttgart, 1922 Drezda. Itteni 11 éve a drezdai opera fénykora volt. 1933-ban emigrál. Buenos Airesben és a Met-ben vezető karnagy, zenei vezetője 1934-51 közt a glyndebourne-i fesztiválnak. Minden stílusban otthonos nagy művész, Mozart-tolmácsolásai (Don Juan-, Figaro-, Così-hanglemeze a klasszikus felvételek közé tartozik) éppoly híresek voltak, mint Verdi- vagy Wagner-produkciói.

Busenello, Giovanni Francesco (1598-1659) - olasz költő és librettista. A szövegkönyvirodalom első jelentős nagy alakja, nem alkalmi librettó-gyáros, hanem igazi, nagy költő. Legtöbb szövegkölteményét Francesco Cavalli számára írta, de legjelentősebb alkotása, mely

nevét halhatatlanná tette: Monteverdi Poppeájának librettója. Nemcsak önálló költői értékei és nagyszerű dramaturgiája, emelkedett hangja és kitűnő jelenetépítkezése miatt fontos ez a szövegkönyv; ez az első mű, amely nem mitológiai témát visz színpadra, hanem valóban élt történelmi személyeket. Busenello szövegköltményei humánus drámák, szereplői hús-vér emberek, szenvedélyei valós, igazi szenvedélyek.

Butterfly → *Cso-Cso-Szán*

Bűbájos hangok - Goldmark Sába királynője c. operája II. felvonásában Asszád (T) lírikus-szenvedélyes és technikailag igen nehéz szerelmi áriája.

Büchner, Georg (1813-1837) - német író. Drámáinak megzenésítései közül természetesen Berg Wozzeckje (1925) a legnevezetesebb, de nem az egyetlen. A Wozzeckből operát írt Gurlitt (1926) és Pfister (1930), a Leonce és Lenát ketten komponálták meg, a Danton halálából pedig G. von Einem írt nagy sikerű operát (1947).

Bühne - a színpad német neve. Többesszámban (Bühnen) a színház megjelölésére is szolgál.

Bühnenfestspiel - Wagner így határozta meg a Nibelung-tetralógia műfaját (színpadi ünnepi játék.)

Bühnenweihfestspiel - Wagner ezt a kifejezést használta a Parsifal műfaji meghatározására (áhítatos ünnepi színjáték).

Bülow, Hans von (1830-1894) - német zongoraművész és karmester. Dirigensi pályájának operai súlypontja az 1864-1869 közti müncheni öt év volt. Ekkor vezényli a Tristan (1865) és a Nürnbergi mesterdalnokok (1868) ősbemutatóit. Később, 1878-80 közt Hannoverben volt operai vezetőkarnagy.

Bűnbánat űzött → *Római elbeszélés*

Bűn és bűnhődés - Petrovics Emil 3 felv. operája (1969, OH), Maár Gyula szövegére, Dosztojevszkij regénye nyomán.

Petrovics második operája (a C'est la guerre-től egy Lysistrate c. „koncertvígopera" választja el). Zenei anyaga sok elemet felhasznál, dodekafóniát és oroszos népdalt egyaránt. Dramaturgiája gyakran alkalmazza a filmszerű váltásokat, technikailag igénybe veszi a hangszórón közvetített énekhangot, mint a belső monológok kifejezését.

Az opera cselekménye összevonva, de híven követi Dosztojevszkij regényét.

Bűvös erő volt e virágban → *Virágária*

bűvös szekrény, A - Farkas Ferenc 2 felv. vígoperája (1942, OH), Kunszery Gyula szövegére.

Farkas első színpadi műve, egyben egyik legjelentősebb sikerdarabja. Az ezeregyéjszakai témájú és hangulatú vígopera muzsikája rendkívül szellemes, móddal alkalmazott keleties elemekkel, és széles kantilénájú ariosókkal. A mű csúcspontja egy nagy együttes-jelenet, melyet a „bűvös szekrény"-be zárt póruljárt udvarlók énekelnek. A művet több ízben felújították és külföldön is bemutatták.

bűvös vadász, A - C. M. Weber 3 felv. operája (1821, Berlin), Fr. Kind szövegére. Magyarorsz. bem.: 1822, pesti Német Színház; magyarul: 1825, Kolozsvár, 1827 Pest, 1838 pesti N.Sz.

Weber nagy jelentőségű romantikus daljátéka, a német operai romantika és a népies-népszerű hang első nagy diadala. Több szempontból jelentős állomás, nemcsak a német opera, hanem általában a műfaj történetében. A német népdalnak mint gyakori alapanyagnak szerepeltetése

talán nem is olyan jelentős, mint az, hogy a mű kifejezetten szimfonikus koncepciójú és hogy benne a vezérmotívum-technika (Sámiel!) már szinte teljesen kifejlett módon jelentkezik. Ugyancsak jelentős az énekkar hangsúlyos szerepeltetése (a mű kórusai bizonyos szempontból az egész romantikus kar-irodalom modelljét adják).

A kísérteties-kalandos cselekmény hősei: Max vadász (T), akit társa, Gáspár (B) Sámiel (prózai szerep), a „bűvös vadász" képében megjelenő Sátán kezére akar juttatni, ezzel akarja saját elkárhozott lelkét megmenteni; Agátha (S), a főerdész lánya, Max menyasszonya és Annuska (S), utóbbi unokahúga. Gáspár és Sámiel gaz tervét a környéken élő szent remete (B) hiúsítja meg, aki a lövészversenyen az Agátha szívébe szánt bűvös golyót Gáspár keblébe irányítja. A fejedelem (Bar) megkegyelmez Maxnak, aki próbaidő után elnyerheti Agátha kezét és a főerdészi hivatalt.

Byron, George Gordon (1788-1824) - angol költő művei alapján a következő operák készültek: *Az abydosi menyasszony* - Lebrun (1848), Poniatowski (1848); *A kalóz* - Schumann (1844. töredék), Verdi (1848); *Lara* - Maillart (1864); *Parisina* - Donizetti (1833); *Manfred* - Petrella (1872); *Don Juan* Haidée-epizódja - Fibich (1896); *Marino Faliero* - Donizetti (1835); *A két Foscari* - Verdi (1844).

C

cabaletta - a XVIII. sz. végéig nagyjából a *cavatinával* egyenlő (l. *ott*), tehát annyi, mint: rövid ária. A XIX. sz.-ban a többrészes nagyária gyorstempójú, igen gyakran indulóritmusú zárószakasza. L. *ária, stretta*.

Caballé, Montserrat (1933-) - spanyol op.én. (S). 1957-ben debütált Baselben, Mimiként. E színházban, majd Brémában működött 1962-ig. 1965-ben a glyndebourne-i fesztiválon következett be nemzetközi karrierjének elindulása, amikor hatalmas sikerrel énekelte a Figaro házassága Grófnéját és a Rózsalovag Tábornagynéját. Még ugyanebben az évben Amerikában vendégszerepelt, s az év végén Margitként debütált a Met-ben. Azóta világjáró sztár lett, napjaink egyik legnagyobb szopránénekesnője. Elsősorban a lírai és „jugendlich-dramatisch" szerepekben ért el világsikereket, mindenekelőtt minden regiszterében tökéletesen kiegyenlített hangja által, mely napjaink egyik, ha nem *a* legszebb szoprán hanganyaga. Színpadi játéka sok kívánnivalót hagy maga után, de a hallgató örömmel felejti el ezt a fogyatékosságot Caballé hangjának varázsos szépsége hallatán.

Cadi dupé, Le → *rászedett kádi, A*

Caffarelli (Caffariello) (1710-1783) - olasz op.én. (kasztrált S), eredeti nevén Gaetano Majorano. Porpora növendéke volt, 1724-ben (!) debütált Rómában. Itáliai, elképesztő sikerű fellépései után 1738-ban fél évig Händel londoni társulatának sztárja. Később Nápolyban, Párizsban és Lisszabonban működött (utóbbiban túléli a híres 1755-ös földrengést), majd Nápolyba visszavonulva hatalmas vagyonából hercegi rangot és palotákat vásárolt. Nemcsak tökéletes tudása, de összeférhetetlen természete is sztárrá tette. Korának leghíresebb kasztráltjai közé tartozott. (A Sevillai borbély éneklecke-jelenetében Bartolo őrá hivatkozik.)

Cahier, Mme Charles (1870-1951) - amerikai op.én. (A). 1904-ben Nizzában debütált. 1907-11 Bécs, 1912-től a New York-i Met vezető altistája. Többször vendégszerepelt Bpesten is. Visszavonulása után a New York-i Curtis Institute énektanára volt.

Calatrava márki - Verdi A végzet hatalma c. operájában Leonóra apja (B), akit Alvaro fegyvere véletlenül megöl.

calife de Bagdad, Le → *bagdadi kalifa, A*

Callas, Maria (1923-) - görög op.én. (S). Athénben debütált 1938-ban, Santuzzaként. Amerikai évei után 1947-ben tűnt fel Európában, a veronai Arénában (Gioconda). Ettől kezdve világsztár, sőt ő volt a II. világháború után *a* díva, korunk nagy primadonnája. Fantasztikus tudása, technikája, óriási színészi készsége és lenyűgöző atmoszférája, no meg hírhedt sztár-botrányai tették világhíressé. Szerepkörének horizontjára Lilli Lehmann óta nem volt példa: skálája Izoldától és Brünnhildától Luciáig és Violettáig terjed. Tulajdonképpen Callas kezdte el az ún. „beporosodott" operák feltámasztását, s kiderült, hogy olyan művek, mint Cherubini Medeája vagy Donizetti Anna Bolenája - egyáltalán nem „porosak". Igazi modern énekes-színész, aki mindig a szövegből, a cselekményből, a drámából indul ki. A 60-as évek vége felé kezdett karrierje hanyatlani. 1973-ban rendezőként mutatkozott be Torinóban.

Calvé, Emma (1858-1942) - francia op.én. (S). 1882-ben debütált a brüsszeli La M.-ban, Margitként. 1884-ben az O.C. vezető szopránjainak egyike, majd Olaszországban működött. Ő volt az első Santuzza. Hamarosan Európa és Amerika minden nevezetes operaházában szerepelt; szoprán létére a múlt század utolsó éveinek leghíresebb Carmenje. Szerepköre aránylag szűk volt, de hangjának gazdagságával és árnyalatainak bőségével, valamint színpadi játékának magával ragadó temperamentuma folytán korának egyik leghíresebb operaénekese

lett. Massenet az ő számára írta Sapho és La Navarraise c. operáit. 1910-ben visszavonult a színpadtól, de még másfél évtizedig hangversenyénekesként tevékenykedett.

Calzabigi, Raniero (1724-1795) - olasz költő, librettista. Hányatott, igazi XVIII. sz.-i kalandor-életútja során t. k. kiadta Metastasio összes szövegkölteményét, Casanovával és bátyjával lottóüzlete volt Párizsban, ahonnan emiatt száműzték. Bécsbe került, s itt kezdődik korszakos jelentőségű együttműködése Gluckkal (1762 Orfeusz, 1767 Alceste, 1770 Paris és Heléna). A glucki reformban oroszlánrésze van Calzabiginek; librettóírói elvei (tömörség, mellékcselekmények mellőzése stb.) a legszerencsésebben találkoztak Gluck azonos elgondolásaival.

cambiale di matrimonio, La (A házassági szerződés) - Rossini 1 felv. vígoperája (1810, Velence, T. San Moisé), Rossi szövegére. Rossini első színrekerült operája. A bemutató emlékét a San Moisé színház egykori helyén álló épület falán emléktábla hirdeti ma is. A mű egyik kettősének zenéjét Rossini később a Sevillai borbélyban használta fel.

Camerata - Költők és muzsikusok társasága, akik a XVI sz. végén Firenzében, előbb Giovanni de' Bardi, majd Jacopo Corsi házánál gyűltek össze. Legnevezetesebb tagjai: Vincenzo Galilei (a csillagász atyja), Jacopo Peri, Giulio Caccini, Emilio de' Cavalieri zeneszerzők, Ottaviano Rinuccini költő. Vitáikból és beszélgetéseikből alakul ki az opera műfaja. Ők maguk ugyan az ógörög drámákat akarták új életre kelteni, ill. azok elképzelt mintájára új műveket alkotni, az eredmény azonban egy teljesen új - bár nem egy előzménnyel rendelkező - műfaj, az opera lett. Alapelvük a monodikus stílus és a stile rap. presentativo volt. A műhelyükben megszületett első opera Peri Dafnéja, Rinuccini szövegére, mely 1594-ben került előadásra (zenéje elveszett).

Cammarano, Salvatore (1801-1852) - olasz költő, librettista. Számos múlt sz.-i híres opera szövegkönyvét írta. Így az ő műve a Lammermoori Lucia, a Belisario, a Pia de' Tolo, a Roberto D'Evereux, a Maria di Rudenz (valamennyi Donizetti műve), az Alzira, a Legnanói csata, a Luisa Miller és a Trubadúr (Verdi művei). Pacini és Mercadante több operájának librettóját is ő írta.

Campanari, Giuseppe (1855-1927) - olasz op.én. (Bar). Pályáját csellistaként kezdte a Sc. zenekarában, s csak ezután tanult énekelni. 1893-ban debütált New Yorkban. Két évvel később a Met művésze lett, és három évadon keresztül az olasz repertoár főszerepeit énekelte. Visszavonulása után hangversenyénekes és énektanár volt.

campana sommersa, La → *elsüllyedt harang, A*

campanello, Il → *csengő, A*

Campanini, Cleofonte (1860-1919) - olasz karm. Parmában, szülővárosában debütált a Carmennal. Pályáját a Met korrepetitoraként kezdte, a századforduló éveiben jött vissza Olaszországba, ahol a kor egyik legnagyobb operakarmestere lett. Ő vezényelte a Pillangókisasszonynak, Cilea Adriana Lecouvreur-jének és Giordano Siberiájának bemutatóját. 1906-tól haláláig ismét az USA-ban működik, előbb a New York-i Manhattan Operában, majd Chicagóban.

Campanini, Italo (1845-1896) - olasz op.én. (T). Előbbi bátyja. Odesszában debütált 1869-ben, mint Manrico. Ő volt az első olasz Lohengrin a nevezetes 1871-es bolognai premieren, valamint a Met 1883-as megnyitó Faust-előadásán a címszereplő. Impresszárióként is működött, öccsét ő vitte Amerikába.

campiello, Il (A terecske) - Wolf-Ferrarri 3 felv. vígoperája (1936, Milánó, Sc), Ghisalberti szövegére, Goldoni komédiája nyomán. Az utcai veszekedést provokáló két anya szerepét - tenoristák éneklik...

Campora, Giuseppe (1923-) - olasz op.én. (T). 1949-ben beugrással debütált Bariban, Rodolphe-ként. Két évig kisebb színpadokon énekelt, majd 1951-ben Serafin a Sc.-hoz szerződtette. Ettől az időponttól kezdve indult nemzetközi karrierje, amely a Met-ig, a veronai és firenzei ünnepi játékokig ívelt. Lírai szerepekben aratott nagy sikereket.

Camporese, Violante (1785-1839) - olasz op.én. (S). Arisztokrata származású és arisztokratához férjhezment énekesnő, aki csak 30 éves korában kezdte pályafutását. Főleg Londonban működött, elsősorban Mozart-operákban szerepelt, de ő volt Rossini Tolvaj szarkájának és Otellójának első angliai női főszereplője. 1824-ben visszavonult a színpadtól.

Čangalović, Miroslav (1921-) - jugoszláv op.én. (B). Hazai pályakezdése után az 50-es évek közepén indult el nemzetközi karrierje, részben a belgrádi és zágrábi operaegyüttesek vendégjátékai révén. Elsősorban a klasszikus orosz repertoár nagy szerepeiben vált világhírűvé (Borisz, Doszifej), de nagy sikereket aratott a Don Carlosban és főleg Massenet Don Quichotte-jának címszerepében. Gyönyörű és nagy volumenű énekhang, muzikalitás és - bár nem kimagasló - színészi képesség jellemzik művészi alakját.

Caniglia, Maria (1905-) - olasz op.én. (S). Torinóban debütált 1930-ban, Richard Strauss Elektrájának Chrysotemiseként. A két háború közti időszak vezető olasz drámai szopránja. Már bemutatkozása évében elkerül a Scalába is, ahol 1942-ig ő a díva. A világ minden nagy operaszínpadán fellépett, gyakran vendégszerepelt Budapesten is. Hatalmas erejű, de ugyanakkor rendkívül árnyalt hangja éppúgy kulcsa volt világsikerének, mint erőteljes drámai játékkészsége. Legnagyszerűbb teljesítményét a Toscában és az Álarcosbálban nyújtotta.

Canio - Leoncavallo Bajazzókjának férfi főszereplője (T), aki féltékenységi felindulásában a színpadon megöli feleségét. A darab commedia dell'arte betétjében Pagliaccióként szerepel.

Cantelli, Guido (1920-1956) - olasz karm. Pályáját koncertdirigensként kezdte, így lett világhírű. 1956-ban fordult figyelme az operaműfaj felé, amikor a Piccola Scalában nagyszerű Così fan tuttét vezényelt. Kinevezték a Scala zenei vezetőjévé, de néhány nap múlva repülőszerencsétlenség során életét vesztette.

canterina, La (Az énekesnő) - Haydn 2 felv. vígoperája (1767, Pozsony), Goldoni nyomán. Magyarnyelvű bem.: 1959, Bpest. Haydn egyik legjobb operája, amely az utóbbi évtizedekben sok helyen került előadásra. Magyar tv-film: 1974.

canzone, canzonetta - provençal eredetű kifejezés, amely a zenetörténet során számos jelentéssel bírt. A XVIII. sz. óta használatos az operaműfajban, drámai kontextuson kívüli, betétszerű és rendszerint rövid áriák megjelölésére. Ebben az értelemben legszebb mintapéldája talán Mozart Figarójában Cherubin „Asszonyok, lányok" kezdetű canzonéja. Többféle értelmezhetőségére jellemző, hogy Azucena ún. „Máglya-áriája", ez a nagyon is a drámához tartozó részlet, ugyancsak a Canzone feliratot viseli.

Capecchi, Renato (1923-) - olasz op.én. (Bar). Hegedülni tanult, s csak a háború után kezdte meg énektanulmányait. 1949-ben Amonasróként debütált Reggio Emiliában. 1950-ben már a Sc.-ban, 52-ben a Met-ben énekel, azóta főleg karakter-bariton szerepekben, napjaink egyik legnagyobb művészeként lép fel a világ nagy operaszínpadain. Hihetetlen muzikalitása a legfantasztikusabb beugrásokra is képessé teszi. Ragyogó színész, aki azonban nemcsak gesztusokkal és mimikával játszik, hanem hangjának ezernyi árnyalatával is. Ezek a tulajdonságai teszik mindenekelőtt a karakterszerepek kimagasló tolmácsolójává. Híres Wozzeck, nagyszerű Ping és ragyogó buffo-bariton.

Cappuccilli, Piero (1930-) - olasz op.én. (Bar). 1956-ban debütált a milánói T. Nuovóban, Tonióként. Néhány év alatt Olaszország leghíresebb baritonistáinak egyike (1964-ben énekelt először a Sc.-ban), majd egy-két év leforgása után világsztár. Jelenleg a leghíresebb és

legjobb hősbariton, a Verdi-operák vezető bariton szerepeinek vitán felül legjobb alakítója. Inkább lírai karakter, akihez épp ezért az öreg Germont, Luna Posa, Boccanegra és René állnak legközelebb. A drámai szerepekben is kiváló alakításokat nyújt, hiszen elsőrangú színész. Akár lírai, akár drámai szerep: Cappuccilli mindig nagy hangi bravúrral, rendkívül árnyaltan oldja meg feladatát.

Capriccio - Richard Strauss 1 felv. operája (1942, München), Clemens Krauss és a zeneszerző szövegére. Egyike Strauss késői operáinak, melynek témája is az operára vonatkozik: vajon ebben a műfajban a szöveg vagy a zene fontosabb-e. A végig konverzációs stílusú darab természetesen nem oldja meg a kérdést.

Capsir, Mercedes (1895-1969) - spanyol op.én. (S). 1914-ben Gildaként debütált Barcelonában, szülővárosában. 1922-ig Spanyolországban és Dél-Amerikában működött, ezután került Olaszországba. 1924-ben Toscanini szerződtette a Sc.-ba. Csakhamar világkarriert futott be, mint kora egyik legnagyobb koloratúrszopránja. Pályája végén, az 1940-es években tért át a lírai szerepekre. Komponált is, így pl. a Sevillai borbély éneklecke-jelenetében saját Mozart-variációit énekelte. Művészi arcképének fő vonásai a nagyvolumenű hang, a kristálytiszta intonáció és a bravúrosan virtuóz technika voltak.

Capuana, Franco (1894-1969) - olasz karm. Bresciában debütált 1919-ben. 10 évig különböző kisebb olasz színházakban működött, majd 1930-ban a nápolyi S.C.-hoz került vezető karmesterként. Több évadon át a Scalában működött, hosszabb ideig zenei vezető is volt itt. Általában a nem olasz repertoár (pl. Wagner és Strauss) specialistájaként ismerték el hazájában. Az Olasz Állami Stagione 1962-es bpesti vendégjátékát ő vezette.

Capuleti e i Montecchi, I (Rómeó és Júlia) - Bellini 4 felv. operája (1830, Velence, F.), Felice Romani szövegére, Shakespeare tragédiája nyomán. Magyarorsz. bem.: 1833, pesti Német Színház; (Montecchi és Capuletti párt címen); 1838, pesti N.Sz. A szerző egyik legnagyobb sikerű darabja; premierjén nem kisebb sztárok, mint Giuditta és Giulia Grisi, valamint Rubini énekelték a főszerepeket. A librettó eléggé szabadon kezeli a történetet, így pl. happy enddel fejezi be.

Cardillac - Paul Hindemith 3 felv. operája (1926, Drezda), Ferdinand Lion szövegére, E. T. A. Hoffmann Scudéry kisasszony c. novellája nyomán. A szerző 1952-ben átdolgozta a szövegkönyvet, ennek bemutatója ugyanez évben a Zürichi Operában volt. Címszereplője ötvös, aki megöli vevőit, csakhogy ne kelljen megválnia alkotásaitól.

Carelli, Emma (1877-1928) - olasz op.én. (S). Altamurában debütált 1895-ben, Mercandante Vesztaszüzében. 4 év múlva a Sc. szerződteti, ő volt az első olasz Tatjána Csajkovszkij Anyeginjében. Legnagyobb sikereit verista operákban, Mascagni és Leoncavallo műveiben aratta. Fő működési területe a T. Colón és a római opera volt, amelyet 1912-től 1926-ig igazgatott is.

Carelli Gábor (1915-) - magyar szárm. op.én. (T). 1951 óta a Met énekese, ahol egyike volt a legtöbbet foglalkoztatott lírai, majd comprimario-tenoroknak. A 60-as évektől kezdve többször vendégszerepelt Bpesten énekesként és érdekes operajátszás-történeti rádióelőadások írójaként.

Cár és ács - Lortzing 3 felv. operája (1837, Lipcse), a zeneszerző szövegére. Magyarorsz. bem.: 1841, pesti Német Színház; 1848, bpesti N.Sz. Lortzing legnépszerűbb operája.

Carestini, Giovanni (1705-1760?) - olasz op.én. (férfi A). 1721-ben debütált Rómában, Bononcini Griselda c. operájában. Több mint tíz évig Itália egyik legnevesebb kasztrált énekese volt, kezdetben szoprán, majd a hang változása következtében alt szerepeket énekelt. Kortársai szerint a legnagyobb kasztráltak közé tartozott. Londonban Händel társulatának lett

a tagja, és sikerrel küzdött meg Farinellivel is. 1735-ben tért vissza hazájába, ahol az operaházak koronázatlan királyainak egyike lett.

cári menyasszony, A - Rimszkij-Korszakov 3 felv. operája (1899, Moszkva), L. A. Mej drámájának szövegére.

Carina, Anna (1839-1885) - osztrák szárm. magyar op.én. (S). Zongoristának készült, majd t. k. Marchesi növendékeként tanult énekelni. 1863-ban lett a pesti N.Sz. tagja. Ő volt az első magyar Margit, Álarcosbál-Amélia, valamint Erkel Dózsájának első Csáky Laurája. Pár éves bécsi megszakítással 1878-ig volt a N.Sz. tagja. Ekkor visszavonult és a jeles újságíró, Frankenburg Adolf felesége lett.

Carl, Henriette (1802-1890) - német op.én. (S). 1835 és 1850 közt a pesti Német Színház ünnepelt sztárja, társulatának legfőbb ékessége volt. Mint Rosina, Lucia, Norma stb. hatalmas sikereket aratott. Visszavonulása után tanítással foglalkozott.

Carlo ch'è sol il nostro amore - *Vigaszra vár tőlem Don Carlos*

Carl Rosa társulat - Angliában működő operaegyüttes, amely különböző vezetés alatt és különböző megszakításokkal 1875-től 1958-ig állt fenn. Nevezetes bemutatókat tartott, így pl. ez a társulat játszotta először Angliában Puccini Manonját, Bohéméletét és Giordano André Chénier-jét. Több angol opera bemutatása is az ő érdemük.

Carmen - Georges Bizet 4 felv. operája (1875, Párizs, O.C.), Meilhac és Halévy szövegére, Prosper Mérimée novellája nyomán. Magyar bem.: 1876, bpesti N.Sz.

Eredeti formájában próza-dialógusos „opéra comique", később általában Guiraud recitativóival játszották (ennek a verziónak bemutatója az ősbemutató évében, Bécsben volt). A Carmen minden verista opera kiindulópontja, anélkül azonban, hogy a századvégi verizmus túlzásaiba, naturalizmusába esne. Innen veszi kezdetét a wagneri világ mitológiai légköre elleni küzdelem, az operának reális talajra való áthelyezése. Bizet nem érte már meg darabjának világsikerét, a 33. előadás estjén halt meg. (Az ősbemutató bukása: legenda, mivel a kritika ugyan erősen lerántotta a darabot, közönségsikere azonban - ha nem is elsöprő erejű - volt.)

Carmina Burana - Carl Orff szcenikus kantátája latin, alnémet és ófrancia szövegekre (1937, Frankfurt). Noha a szerző eredeti elképzelése a színpadi előadás volt, napjainkban általában oratorikus formában kerül előadásra. Színpadi változatában az egyes dalokat és kórustételeket mimikus játék, tánc és vetített képek kísérik.

Caron, Rose (1857-1930) - francia op.én. (S). 1884-ben Brüsszelben debütált, az Ördög Róbert Alice-jaként. A brüsszeli La M.-ben több opera ősbemutatóján énekelt főszerepet, majd 1885-ben a párizsi opera tagja lett. Ő volt az első francia Sieglinde és Desdemona. 1902-es visszavonulása után a Conservatoire énektanára.

Caro nome → *Zengje hát*

Carosio, Margherita (1908-) - olasz op.én. (S). 1924-ben debütált Novi Ligure-ben, Lammermoori Luciaként. Pályája kezdetén szubrett, majd lírai szoprán. A londoni C.G., a milánói Sc. és a nápolyi S.C. szívesen látott vendége a II. világháború körüli években.

Carracciolo, Juanita (1890-1924) - olasz op.én. (S). 1908-ban debütált Genovában, Mascagni Az álarcosok c. operájában. 1920-ig kisebb olasz színpadokon énekelt, majd Rómában aratott hatalmas sikert Manon Lescaut-ként. 1922-ben Toscanini alatt énekelte a Sc.-ban a Mesterdalnokok Éváját. Úgy tűnt, hogy világkarrier előtt áll, amikor megbetegedett és fiatalon meghalt.

Carré, Marguerite (1880-1947) - francia op.én. (S). 1899-ben debütált Nantes-ban, Mimiként. 1902-ben lett a párizsi O.C. tagja, majd a színház igazgatójának, Albert Carrénak felesége. (1924-ben elváltak, majd 5 év múlva újra összeházasodtak.) Mint a korabeli krónikák - pl. Puccini levelei - említik, szeszélyes sztár volt, hangja kissé hideg, de játéka kitűnő. Az O.C.-ban 15 főszerep első bemutatója, többek között az első párizsi Pillangókisasszony.

Carré, Michel (1819-1872) - francia librettista. A múlt század második felének egyik legkeresettebb francia szövegírója. Ő írta Meyerbeer számára a Dinóra, Gounod-nak a Faust, a Rómeó és Júlia és még hat más operája szövegkönyvét, Thomas Hamletjét és Mignonját és Offenbach Hoffmannját. A híres színigazgató és rendező, Albert Carré nagybátyja.

cartellone - az évi program olaszországi neve. Általában feltünteti az évad folyamán játszott operákat és a közreműködő művészeket.

Carteri, Rosanna (1930-) - olasz op.én. (S). Az olasz rádió 1948-as énekversenyének megnyerése után a következő évben debütált Rómában, a Caracalla-termákban, Elzaként. Két év múlva már a Sc. énekese, majd meghódítja Angliát és Amerikát is. Híres drámai szoprán, több modern opera női főszerepének első alakítója, többek közt az első Szovjetunión kívüli Prokofjev: Háború és béke-előadás Natasája (1953, Firenze).

Caruso, Enrico (1873-1921) - olasz op.én. (T). Szülővárosában, Nápolyban, a T. Nuovóban debütált 1894. november 16-án, Morelli L'amico Francesco c. operájában. Első színpadra lépése máris oly sikeres volt, hogy rögtön utána Olaszország szinte minden operaháza szerződtette. Már pályája első éveiben jelentős főszerepeket bíztak rá ősbemutatókon, így pl. ő volt az Adriana Lecouvreur (1902) és a Fedora (1898) tenorfőszerepeinek első alakítója. Londonba 1902-ben, a New York-i Met-be 1903-ban jutott el. A Met sztárja volt egészen 1920-ig; e 17 év alatt csak ebben a színházban 40 szerepet énekelt, 600 előadáson. Met-beli karrierjének talán tetőpontja volt a Nyugat lánya 1910-es bemutatója, melyen ő alakította Dick Johnson szerepét. Fiatalon, 49 éves korában, rövid betegség után halt meg szülővárosában. Holttestét üvegkoporsóban helyezték örök nyugalomra.

Az operajátszás utolsó száz évében Caruso volt *a* tenorista; sőt, még ma is, fél évszázaddal halála után, ő az összehasonlíthatatlan példakép. Hangjának legfőbb jellegzetessége talán az volt, hogy úgyszólván minden szerephez külön-külön, más és más hangszínt talált. Inkább mély, baritonális színezete volt hangjának, ez tette alkalmassá a legsúlyosabb hőstenorszerepek éneklésére. Játékkészsége is legendás, mint feljegyezték, a nap folyamán is már úgy mozgott, járt és élt, mint amilyen szerepet aznap este énekelt. Hangi és színészi képességei a visszaemlékezések szerint talán a Canio-szerepben ötvöződtek össze a legcsodálatosabb egésszé. Ő volt az első énekes, aki világsikerének tekintélyes százalékát hanglemezeinek köszönheti. Felvételeinek időbeli skálája 1902-től 1920-ig terjed. Ezek a hanglemezek - eredeti formájukban vagy „kitisztítva" - ma is minden szempontból modellként szolgálhatnak minden énekes számára.

Egyívben felfutó karrierje, szerencsétlen házassága és tragikus halála számos regényes, többnyire hamis film és könyv ihletőjévé vált.

Carvalho, Léon (1825-1897) - francia impresszárió. Énektanulmányokat is végzett, de csakhamar a színházigazgatás lett tulajdonképpeni működési területe. Párizsban tevékenykedett a múlt század 50-70-es éveiben (az O.C.-nak 1876-tól 1887-ig volt igazgatója). Rendező is volt. Nevét és működését nem lehet elválasztani a múlt századi francia operaélettől, pl. Verdi párizsi pályafutásától. Igazgatása alatt égett le az O.C. 1887-ben; Carvalhót hanyagság okozta emberölés címén (131-en haltak meg a tűzvészben) bebörtönözték, ám 1891-ben rehabilitálták és visszahelyezték pozíciójába.

Carvalho, Marie → *Miolan-Carvalho, Marie*

Casanova, Giovanni Jacopo (1725-1798) - a hírhedt XVIII. sz.-i kalandor több szempontból is kapcsolatba került az opera történetével. 12 kötetes önéletrajzának számos operai vonatkozása van, barátja volt Mozart librettistája, da Ponte. Személye és élete több operát inspirált: Lortzing (1841), Pulvermacher (1890), Rózycki (1923), Andreae (1924).

Casazza, Elvira (1887-1965) - olasz op.én. (MS). San Remóban debütált, Azucenaként, 1910-ben. 1915-től 1940-ig tagja a Sc. együttesének, egyike Toscanini kedvenc énekesnőinek. Főleg karakteralakításaival lett híres, pl. Mrs. Quickly-jével. 1948-tól Pesaróban, majd Rómában énektanár volt. Cassio - Verdi Otellójában a ciprusi sereg hadnagya (T), Jago gonosz rágalmainak egyik célpontja.

Casta Diva - Norma áriája kórussal Bellini Normájának I. felvonásában. Az ária tárgya: könyörgés a Hold istennőjének A Casta Diva-ária ma is a bel canto ária és a tökéletesen kiegyensúlyozott, arányos dallamformálás egyik legmagasabb színvonalú mintapéldája. Emellett Bellini stílusának is legfőbb reprezentánsa.

Castagna, Bruna (1908-) - olasz op.én. (A). Mantovában debütált 1925-ben, a Borisz Godunov Mannájaként. Már ebben az évben szerződteti a Sc. is, ahol megszakításokkal tíz évig, a Met-ben ugyanennyi ideig működött. Főleg Verdi-szerepeiben volt elismert.

Castil-Blaze, Francois (1784-1857) - francia zeneíró. Egy jelentős francia operatörténet szerzője, a Journal des Débats rettegett kritikusa és jeles operaszöveg-fordító. Viszont az ő lelkén szárad Weber Bűvös vadászának franciára való átültetése és eltorzítása, a Robin des Bois.

Castor és Pollux - Rameau 3 felv. operája prológussal (1737, Párizs.), P. J. Bernard szövegére. Századunkban gyakran kerül felújításra a mű, melyet sokan Rameau legjelesebb operájának tartanak.

Catalani, Angelica (1780-1849) - olasz op.én. (S). 1797-ben debütált Velencében, Simone Mayr Lodoiskájában. Főleg Párizsban és Londonban működött, 1814-től 1817-ig a párizsi olasz operaházat igazgatta is. Már 1819-ben visszavonult a színpadtól, és énekiskolát alapított. Korának egyik legnagyobb és legjobban fizetett primadonnája volt.

Catarina Cornaro - Gyönyörű XV. sz.-i velencei patríciuslány, akit Ciprus királyához adtak nőül. Mikor a király 8 hónappal később mérgezésben meghalt, Catarina Cornaro jogán a Velencei Köztársaság elfoglalta Ciprust. Catarina kedvelt operahősnő volt a XIX. sz.-ban: Halévy (1841), Franz Lachner (1841), Donizetti (1844), Pacini (1846), Fáy Gusztáv (1870).

Cato - Az uticai bölcs főleg Metastasio szövegkönyve révén lett a XVIII. sz.-ban kedvelt operahős: Vinci (1727), Leo (1732), Hasse (1732), Duni (1735), Vivaldi (1737), Graun (1747), Jommelli (1749), Gassmann (1760), Majo (1763), J. C. Bach (1764), Piccinni (1770), Paisiello (1788). Már korábban, más szövegkönyvre: Pollarolo (1701), Keiser (1715).

Catulli Carmina - Carl Orff szcenikus kantátája (1943, Lipcse), Catullus költeményeire. Csakúgy, mint a Carmina Buranát, ezt a darabot is napjainkban inkább a hangversenydobogón szokták megszólaltatni. Pedig eredeti, színpadi játékkal és tánccal megoldott szcenikus formájában jobban érvényre jut a mű koncepciója.

Cava, Carlo (1928-) - olasz op.én. (B). Spoletóban debütált 1955-ben, Rossini Az olasz nő Algírban c. operájában. Hamarosan Itália neves sztárjainak egyike lett, majd világszerte elismert basso cantante: 1959-ben énekelt először a Sc.-ban, 1968-ban a Met-ben. Bpest közönsége is megismerhette, olasz stagionékkal járt nálunk. Nem annyira hangszépségével tűnik ki, mint rendkívül árnyalatgazdag, mindig karakteres szerepformálásával. Kitűnő Zaccaria, Silva stb.

Cavalieri, Katharina (1760-1801) - osztrák op.én. (S). Salieri növendéke volt, és már 15 éves korában színpadra lépett. 1776-ban a bécsi német opera tagja. Az első Konstanza és a Színigazgató első Mme Silberklang-ja, az első bécsi Donna Elvira. Mozart igen nagy véleménnyel volt művészetéről, ezt írta róla: „Erre az énekesnőre Németország büszke lehet." Nagyszerű virtuóz koloratúrkészsége lehetett, amint ezt Konstanza C-dúr áriájában láthatjuk, melyet Mozart, mint ő maga írta, „kissé feláldozott Cavalieri kisasszony mozgékony gégéjének".

Cavalieri, Lina (1874-1944) - olasz op.én. (S). Nápolyban debütált 1900-ban, Mimiként. Főleg Puccini-szerepekben tűnt ki hazájában és Amerikában, ahol több évig volt a Met, a Manhattan Opera és a chicagói operaház tagja.

cavalieri di Ekebu, I (Az ekebui lovagok) - Zandonai 4 felv. operája (1925, Milánó, Sc.), A. Rossato szövegére, Selma Lagerlöf Gösta Berling c. regénye nyomán.

Cavaradossi - Puccini Toscájának férfi főszereplője (T), a tragikus véget ért festőművész. (Egyébként: valóban élt, történelmileg hiteles alak, csakúgy, mint Floria Tosca, az énekesnő.)

cavatina - rövid, inkább dalszerűen formált, lírai ária. Mozart Figarójában Fanchette dala (IV. felv.) a klasszikus, Faust cavatinája Gounod operájának III. felv.-ban a romantikus cavatina mintapéldája.

Cavelti, Elsa (1914-) - svájci op.én. (MS). 1936-ban debütált Katowicében. 1939-ben a drezdai opera tagja lett, majd a háború kitörésekor hazatért Svájcba. A zürichi opera vezető altistája volt, s a háború után mind opera-, mind oratóriuménekesként nagy sikereket aratott világszerte. A későbbiek során egyre inkább a drámai szoprán szerepkörre tért át.

Cebotari, Maria (1910-1949) - orosz szárm. német op.én. (S). Szülőföldjén vándortársulatoknál, majd a moszkvai Művész Színházban működött. Drezdában debütált op.én.-ként, 1931-ben, Mimiként. 1936-ig Drezdában, 1936-44-ig a berlini Staatsoperban, 1946-49 Bécsben énekel. Strauss Hallgatag asszonyának első címszereplője. Einem Danton halála c. operájában az első Lucille, Martin „Le vin herbé"-jében az első Iseut. Sikereinek titka: bájos, csengő szopránja, szép megjelenése és kiművelt technikája.

Cecchele, Gianfranco (1940?-) - olasz op.én. (T). 1964-ben debütált Cataniában. Első fellépései oly nagy sikert eredményeztek, hogy azonnal szerződtette a Sc. Azóta napjaink legnagyobb tenorsztárjai közé tartozik, a világ minden nagy operaházának és fesztiváljának ünnepelt és állandó vendége. Egyaránt kiváló alakítója a Verdi- és Puccini-hősöknek, valamint a bel canto-korszak (Bellini, Donizetti) tenorfőszerepeinek. Nemcsak hangszépsége oka világsikerének: rendkívül árnyalatgazdag hangi szerepformálás és jó színészi készség is jellemzik. Az OH-ban is fellépett vendégként.

Cehanovsky, George (1895-) - orosz szárm. amerikai op.én. (Bar). 1921-ben debütált Leningrádban, Valentinként. 1923-ban az USA-ba emigrált, ahol előbb kisebb társulatoknál működött, majd 1926-ban a Met tagja lett. 36 éven keresztül ő volt a Met nélkülözhetetlen comprimario-baritonistája.

cenzúra - akárcsak a drámai színház, az opera is alá volt vetve a cenzúrának. Olaszországban és főleg Angliában az egyházi cenzúra letiltotta a színpadról a bibliai tárgyú darabokat, Olaszországban és a szabadságharc után nálunk a politikai cenzúra okozott igen sok kellemetlenséget. Talán Verdinek volt a legtöbb baja a különböző cenzori hivatalokkal.

Celeste Aida - *Ó, szép Aida*

Cenerentola, La → *Hamupipőke*

Cephalus és Procris - a mitológiai témára Caccini (1600), Hidalgó (1660, az első spanyol opera), Elisabeth Laguerre (1694, az első zeneszerzőnő megjelenése a párizsi operaszínpadon), Araja (1755, az első oroszországi operák egyike) és Grétry (1773) írtak operát.

Ceresa, Luigi (?-1884) - olasz op.én. (T). 1863-ban egy olasz stagione tagjaként vendégszerepelt a N.Sz.-ban, oly sikerrel, hogy Erkel szerződtette. Nagy sikereket aratott a hőstenor szerepkörben, ő volt nálunk az első Álarcosbál-Richard. A francia és az olasz repertoár vezetőszerepei mellett énekelte Hunyadi László és Bánk bánt is.

Cerquetti, Anita (1931-) - olasz op.én. (S). Spoletóban debütált 1951-ben, Aidaként. Rövid karrierjének egy 1958-as operáció vetett véget. Addig főleg a nagy drámai Verdi-szerepekben aratott sikereket (Amelia, Abigaille, Aida stb.).

Červená, Sona (1925-) - cseh op.én. (A). Könnyűzenével kezdte pályáját, operaszínpadon 1954-ben debütált Brnóban. 1958 óta a berlini S.O. tagja, Európa-szerte ismert és elismert opera- és oratóriuménekesnő.

C'est la guerre - Petrovics Emil 1 felv. operája (1961, OH), Hubay Miklós drámájára.

A szerző első operája, eredetileg a rádió számára készült. Stílusa egyesíti a szabadon kezelt tizenkétfokúságot és a szélesívű, Puccinira emlékeztető dallamosságot. Rendkívül éles karakterellentétek teszik izgalmasan drámaivá a művet, melyet annak idején joggal neveztek a magyar opera új korszaka első igen jelentős eredményének. A bpesti bemutató után a művet sok európai operaház előadta.

Chavanne, Irene von (1868-1938) - osztrák szárm. német op.én. (A). 1885-ben debütált Drezdában, és egész pályája során e színház tagja volt. Ő volt Strauss Salomèjának első Heródiása. 1915-ben vonult vissza.

Che farò senza Euridice → *Veszve minden boldog álom*

Che gelida manina → *Ó, mily hideg e kis kéz*

Ch'ella mi creda libero → *Hadd higgyen engem szabadnak*

Che puro ciel → *Mily tiszta ég*

Cherubin - a minden nőbe szerelmes apród (S vagy inkább MS) Mozart Figarójában.

Che soave zeffiretto → *Levél-kettős*

Che v'agita così? → *Mi hozta lázba önt!*

cheval de bronzé, Le - *bronzlovas, A*

Chiara, Maria (1942-) - olasz op.én. (S). Rómában debütált 1965-ben, Henze Az ifjú lord c. operájában. A veronai Arénában aratta első nagy sikereit, ekkor indult nemzetközi karrierje. Kiváló képességű, artisztikusan finom hangadással és biztos muzikalitással rendelkező lírai szoprán (Liu, Desdemona, Micaela, Amelia Grimaldi).

Chi mi frena il mio furore? → *Mért van úgy halálra válva?*

Chookasian, Lili (1925?-) - amerikai op.én. (A). Egy Bruno Walter vezényelte Mahler-hangversenyen tűnt fel Chicagóban. Operaszínpadon a Norma Adalgisájaként debütált, napjaink egyik legjelesebb karakter-altistája, aki mind az opera, mind a hangversenyélet területén jelentős sikereket mondhat magáénak. A Met és a City Center opera állandó tagja.

Christie, John (1882-1962) - a glyndebourne-i fesztivál alapítója és vezetője. Gazdag orgonagyáros, aki sussexi birtokán, Glyndebourne-ban kezdeményezte 1934-ben a fesztivált.

Christoff, Boris (1918-) - bulgár op.én. (B). Ifjúkorában kórustag, majd Olaszországban végzi tanulmányait, t. k. R. Stracciarinál. 1946-ban debütált a római T. Argentínában, Collineként. A következő évben már a Scala színpadán énekel, majd rövidesen kora versenytárs nélküli legjobb basszistája. Az irodalom nagy drámai basszusszerepeiben főleg az *egységes alakítás* nagyszerűségével tűnt fel: nála a hang modulációja és a színészi játék egyenrangú tényezők. Kiegyenlített, jellegzetesen érdes szláv basszusa igen hajlékony és színgazdag. Valóságos mestere a maszknak; gesztusai takarékosak, de minden lényegeset megmutatnak. Leghíresebb szerepei: II. Fülöp, Fiesco, Borisz, Doszifej. Több ízben vendégszerepelt Bpesten is.

Christophe Colomb (Kolumbusz Kristóf) - Darius Milhaud operája 2 részben, 27 képben (1930, Berlin S.O.), Paul Claudel szövegére. A műben a szövegköltő Claudelnek éppoly fontos szerepe van, mint a zeneszerzőnek. Claudeltől származik az alapgondolat, mely Kolumbusz életét misztikus allegóriaként értelmezi. Kolumbuszról operát írt még: Ottoboni (1690, elveszett), Morlacchi (1828), Carnicer (1831), Franchetti (1892, a 400 éves centenáriumra), Egk (1931, átd. 1941) és Vaszilenko (1938).

Chrysothemis - Elektra szelíd nővére (S) R. Strauss Elektrájában.

Chudy József (1751?-1813) - magyar zszerző és karm. Pozsonyban kezdte pályáját, 1785-88 Erdődy gróf színházának karmestere volt. 1789-ben a pesti Német Színház, 1793-ban az itteni magyar társulat, majd 1798-1801-ig ismét a Német Színház dirigense. Ő írta az 1793-ban bemutatott első magyar operát, a Pikkó hertzeg és Jutka Perzsit. Nemcsak muzsikusként tevékenykedett, volt egy fizikai találmánya is, az „optikai és akusztikai távíró".

Cibber, Susanna (1714-1766) - angol op.én. (MS). 1732-ben debütált, bátyja, a híres zeneszerző Thomas Arne tanította énekelni. Opera- és oratóriuménekesként egyaránt nevezetes volt. Ő énekelte az altszólót a Messiás dublini bemutatóján (1742); a „He was despised"-áriát úgy adta elő, hogy egy pap így szólt hozzá: „Asszony, legyenek ezért bűneid megbocsátva!" Gyakran szerepelt Händel oratórium-előadásain, 1746-tól azonban csak színpadon énekelt.

Cid - A középkori spanyol nemzeti hős és szerelme, Ximena igen sok XVIII-XIX. sz.-i operának központi figurája (egyesek Rodrigo néven ismertek): Händel (1708), Piccinni (1763), Paisiello (1776), Sacchini (1783), Farinelli (1797), Pacini (1853), Cornelius (1865), Massenet(1885).

Cielo e mar! - Enzo (T) áriája Ponchielli Giocondájának II. felvonásában. Ma inkább koncertszámként hallhatjuk.

cigánybáró, A - Johann Strauss 3 felv. operettje (1885, Bécs, Theater an der Wien), Schnitzer szövegére, Jókai egy novellája nyomán. Magyar bem.: 1886, bpesti Népszínház; 1895, bpesti OH. A Denevér mellett a Cigánybáró Johann Straussnak az az operettje, amelyet általában az operaházak szoktak előadni. S a mű ezt a kitüntetést egyrészt megérdemli, másrészt igényli: énekszólamai és zenekari igénye olyan, hogy azt csak a klasszikus operamuzsikára hivatott előadóművészek tudják megszólaltatni, másrészt a partitúra oly gazdag nagyszerű megoldású, karakterisztikus és melódiadús elemekben, hogy igazi helye az operaszínpadon van.

Cigánykórus - Verdi Trubadúrja II. felv. 1. képében szereplő híres vegyeskar, melynek kíséretében a zenekarban üllők is megszólalnak.

Cigna, Gina (1900-) - francia szárm. olasz op.én. (S). Tanárai közt volt Emma Calvé, Rosina Storchio és Hariclea Darclée. 1927-ben debütált a milánói Sc.-ban, a Rajna kincse Freiájaként. 1933-tól kora vezető drámai szopránjainak egyike, világhíres Tosca és (főleg) Turandot. A világ nagy operáinak állandó vendége, többször szerepelt Bpesten is, Turandotként fellépett a Szegedi Játékokon is. Hatalmas hang, nagy drámai erő jellemezte énekét. 1948-ban autó-

baleset érte, s le kellett mondania a színpadi éneklésről. Azóta Kanadában és a római S. Cecília akadémián tanít.

Cinti-Damoreau, Laure (1801-1863) - francia op.én. (S). 1819-ben debütált a párizsi Théâtre-Italienben, Cherubinként. 1826-35 a Nagyopera tagja, egyike a kor nagy primadonnáinak. Ő volt Rossini Korinthos ostroma, Mózes (párizsi változat), Ory grófja és Tell Vilmos c. operáinak első női főszereplője, Meyerbeer Ördög Róbertjének első Izabellája. 1834-43 az O.C. tagja, itt több Auber-mű premierjén vett részt. Visszavonulása után tanított, ének-tankönyvet is írt.

Ciò m'accora → *Furcsa dolgok*

Cioni, Renato (1934-) - olasz op.én. (T). Titta Ruffo növendéke volt, 1959-ben debütált a Spoletói Fesztiválon, Donizetti Alba hercege c. operájában. Hamarosan neves spinto-tenor lett, a két Amerika és Európa operaházainak ünnepelt sztárja. 35 szerepből álló repertoárjában elsősorban Bellini és Donizetti művei dominálnak, de sikeresen alakít Verdi- és Puccini-hősöket is. Mivel gyakran volt partnere a legnagyobb szoprán-sztároknak, „a primadonnák tenoristája"-ként szokták emlegetni. Bpesten is többször fellépett.

City Center Opera, New York - New York második operaházát 1944-ben alapították. Első zenei vezetője (1944-től 1951-ig) a magyar származású Halász László volt. A színház nem Met-féle sztár-opera, fő célkitűzése a műsor érdekességének és a modern szellemű rendezésnek biztosítása (pl. 1949 és 1962 közt 20 ősbemutatót tartottak). A City Centerben játszották először Amerikában Bartók Kékszakállúját, Einem Per-jét, Martin Vihar-ját, Orff Hold-ját stb.

Clarkson, Stanley (1905-1961) - ausztrál op.én. (B). Sydneyben debütált 1940-ben, Sarastróként. 1948-tól haláláig a londoni S.W.-opera vezető basszistája.

Claudel, Paul (1868-1955) - francia költő és drámaíró. Ő írta Honegger Johanna a máglyán (1938), Milhaud Oresztész-trilógia (1963) és Kolumbusz Kristóf (1930) c. műveinek szövegkönyvét.

Claudius - A dán király Thomas és Szokolay Hamletjében (mindkettő Bar).

Claussen, Julia (1879-1941) - svéd op.én. (MS). 1903-ban debütált a stockholmi operában. Sikeres fellépései egész Európában nevessé tették, szerepelt Angliában, Franciaországban és Németországban. 1917-ben a Met tagja lett, melynek visszavonulásáig - 1932-ig - egyik vezető drámai mezzója volt.

Clément, Edmond (1867-1928) - francia op.én. (T). 1889-ben debütált az O.C.-ben, Gounod Mireille-jében. Tíz évig az O.C. vezető tenorja, majd a Met művésze. Korának egyik jelentős francia tenoristája.

clemenza di Tito, La → *Titus kegyessége*

Cleopatra - A híres egyiptomi királynőről mintegy 20 operát írtak. Az elsőt 1704-ben Mattheson; az előadásokon a szerző hol a zenekarban játszott, hol énekelt. (Ezzel a művel kapcsolatos Mattheson és Händel hírhedt párbaja, Händel ugyanis az egyik előadáson nem volt hajlandó átadni a helyét a szerzőnek a csembalónál.) Más híresebb Cleopatra-operák: Graun (1742), Piccinni (1770), Cimarosa (1789), Paër (1809), Massé (1885, T. Gautier nyomán), Massenet (1914), Malipiero (1938, a Shakespeare-tragédia nyomán).

Cleva, Fausto (1902-1971) - olasz szárm. amerikai karm. Pályafutása főleg a Met-hez kapcsolódik, itt volt először korrepetitor, majd 1935-1942 közt karigazgató, végül 1950-től az olasz repertoár vezető karmestere. Más amerikai városokban is működött, így pl. művészeti vezetője volt 1944-1946 közt a chicagói operának.

Cluytens, André (1905-1967) - belga karm. Szülővárosában, Antwerpenben végezte tanulmányait, és az itteni operánál kezdte pályáját 1926-ban, a Gyöngyhalászok vezénylésével. 1947 óta a párizsi O. és O.C. világhírű karmestere. Több ízben vezényelt Bayreuthban is (ő volt az első francia dirigens az ünnepi játékok keretében). Elsősorban francia művek tolmácsolásával vált világhíressé, de a klasszikus és modern repertoár más stilusterületein is jelentős sikereket aratott.

Coates, Albert (1882-1953) - orosz szárm. angol karm. Tanulmányait Lipcsében végezte, itt volt Nikisch mellett korrepetitor (Nikisch tanára is volt Coates-nak). Elberfeldben, Drezdában, majd Mannheimben működik, 1914-1918 a pétervári opera művészeti vezetője. 1914-ben vezényel először Londonban, további pályája színhelyén. Ő dirigálta Saljapinnal a címszerepben 1929-ben a Borisz híres londoni előadását. A 30-as években saját operatársulata is volt egy ideig. Zeneszerzőként is tevékenykedett.

Coates, Edith (1908-) - angol op.én. (MS). Pályája kezdetén drámai színésznő, az Old Vic Shakespeare-társulat tagja. Később operakórusokban énekelt, szólószerepként a Rigoletto Giovannájaként debütál. 1931 és 1946 között a S.W. vezető mezzoszopránja. Leghíresebb szerepe a Pique Dame öreg grófnéja volt.

Coates, John (1865-1941) - angol op.én. (T). Előbb baritonista, majd átképzi magát tenorrá. A Beecham-társulat egyik jeles tagja volt, kiváló Wagner-énekes.

Cobelli, Giuseppina (1898-1948) - olasz op.én. (S). Piacenzában debütált 1924-ben, Giocondaként. A két háború közti évtizedek egyik neves olasz Wagner-énekesnője, híres Izolda. Több modern olasz opera bemutatójának főszereplője, t. k. Respighi „A láng" c. operájának első Eudoxiája.

Cocteau, Jean (1889-1963) - francia költő. Honegger Antigonéjának, Stravinsky Oedipus Rex-ének, Milhaud A szegény matróz c. operájának és Poulenc Az emberi hang (La voix humaine) c. monodrámájának szövegköltője.

Coertse, Mimi (1932-) - dél-afrikai op.én. (S). Bécsben tanult, a nápolyi S.C.-ban debütált 1955-ben, a Parsifal egyik viráglányaként. 1956 óta a bécsi S.O. tagja. Főleg Mozart-szerepekben vált híressé, de kiváló Olympia, Gilda és Zerbinetta is.

Colas Breugnon - Kabalevszkij operája (1938, Leningrád, Kirov Opera), V. Bragin szövegére, Romain Rolland regénye nyomán.

Colbran, Isabella (1785-1845) - spanyol op.én. (S). Madridban, majd Olaszországban tanult, 1801-ben Párizsban debütált. Hat év múlva már a Sc. színpadán áll, és 1811-ben a kor operaüzemének diktátora, Domenico Barbaja Nápolyba szerződteti. A nagyhatalmú impresszárió-nak éppúgy szeretője, mint Nápoly királyának, azonban mind a kettőt elhagyta 1815-ben, hogy Rossinival éljen együtt. 1822-ben össze is házasodtak. Ő énekelte Rossini Elisabetta, Otello, Armida, La donna del lago, Mosè, Semiramis és Maometto II. c. operáinak vezető szopránszerepeit a darabok premierjén. A század első két évtizedében Colbrant tartották Európa legjelentősebb drámai koloratúrszopránjának. Zeneszerzéssel is foglalkozott, négy füzet dalt írt.

colla parte, colla voce - az énekszólam szabad mozgásának követésére irányuló megjegyzés a partitúra zenekari részében. Olyan ütemekben vagy szakaszokban írják elő, amikor az énekhang teljesen kötetlen ritmusban énekel - esetleg kadenciát - és a kíséret (rendszerint álló akkord) addig tart, illetve akkor lép be, amikor az énekes az adott szakaszt befejezi, illetve annak bizonyos hangjához elér.

Colline - Puccini Bohéméletében a filozófus (B), aki egyetlen vagyonától, kabátjától válik meg, hogy Mimin segítsen.

Colombo, Scipio (1913-) - olasz op.én. (Bar). Alessandriában debütált, Marcelként, majd 1947-ben a Sc. szerződtette. Énekelt hosszabb ideig Svájcban, majd Hollandiában és több vezető, nagy dalszínházban. A II. világháború utáni évek egyik jelentős olasz hősbaritonja.

Colzani, Anselmo (1918-) - olasz op.én. (Bar). Bolognában debütált 1947-ben, a Lohengrin Hirdetőjeként. 1953-tól énekel a Sc.-ban. 1960-tól a Met-ben. Több modern mű bemutatóján vett részt, így pl. ő volt Milhaud Dávidjának első címszereplője az 1955-ös Sc.-beli premieren. A klasszikus repertoárból főleg a karakterszerepeket énekli; érdes, de karakterisztikus hangja pl. kiváló Jágóvá teszi.

Combattimento di Tancredi e Clorinda → *Tankréd és Klorinda párviadala*

Come dal ciel - *Mintha a föld*

Come in quest' ora bruna → *Csillagok fénye reszket*

Come rugiada al cespite - Verdi Ernanija I. felvonásában a címszereplő (T) szerelmi áriája.

Come scoglio → *Mint a szikla*

Come un bel dì di maggio - A címszereplő áriája Giordano André Chénier-jének IV. felvonásában: visszaemlékezés az életre, a kivégzés előtti pillanatokban.

commedia dell'arte - az olasz vásári komédiának nemcsak az irodalmi vígjátékra, hanem az operára is jelentős hatása volt. Mindenekelőtt természetesen a vígoperára: az első, XVIII. sz.-i periódus opera buffáinak szerepkarakterei többé-kevésbé megegyeztek a commedia dell'arte-éival. Szinte valamennyiben ott van az öreg Pantalone, a hencegő Capitano, az ügyes és ravasz szolga, Ariecchino, a még ravaszabb Brighella. Nem nehéz felfedezni például ezeket a karaktereket olyan ma is élő vígoperákban, mint a Sevillai borbély. A commedia dell'arte szereplői megjelennek a Bajazzók betétjátékában, az Ariadne Naxos szigetén-ben, Busoni Ariecchinójában és Mascagni Az álarcosok c. darabjában. Áttételesen ide tartozik Puccini Turandotjában a három miniszter is.

commedia per musica - a vígopera olasz elnevezése a XVIII. sz.-ban.

comprimario - a kis szerepek elnevezése az olasz terminológiában, pl. Spoletta a Toscában, Bardolf és Pistol a Falstaffban stb. A comprimario-szerep lényege nem a terjedelem, hanem az, hogy részes a cselekményben és önálló *karaktere* van.

comte d'Ory, Le → *Ory grófja*

Concepción - Ravel Pásztoróra c. operájában az órásmester kikapós felesége (S).

concertato - A XIX. sz.-i olasz operákban azoknak a nagy együttes-jeleneteknek elnevezése, amelyekben több magánszereplő és esetleg kórus is részt vesz. Rossini, Bellini, Donizetti, Verdi és kortársaik darabjaiban igen gyakori. Formai felépítésében esetleg tempóváltás is előfordulhat, hangnemváltás (rendszerint mollból dúrba) ugyancsak. Verdinél a drámai összeütközés eszközévé válik, elődeinél inkább cselekményt megállító, lírikus nyugvópont. Tulajdonképpen minden kvintett és annál nagyobb együttes is concertato, és nagyon elmosódik a határ a concertato és a finale között. Vö. *Finale*.

Condotta ell'era in ceppi - *Azucena elbeszélése.*

Connais-tu le pays? → *Isméred-e azt a hont?*

Conner, Nadine (1911-) - amerikai op.én. (S). Pályáját rádióadásokban kezdte, majd egy operatársulatnál működött. 1941 óta a Met tagja, itt ez évben Paminaként debütált. 1958-ig a színház vezető szopránjainak egyike. 1953 óta Európában is gyakran vendégszerepelt, főleg Mozart operáiban.

Conried, Heinrich (1855-1909) - osztrák, szárm. amerikai színházvezető. Pályáját prózai színészként kezdte Bécsben. 1888-ban az USA-ba került, 1903-tól haláláig a Met igazgatója volt. Vezetése alatt lett a színház a világ első operaházainak egyike.

Constanze! Constanze! Dich wiederzusehen! → *Konstanza, Konstanza! Ma láthatlak végre!*

contes d'Hoffmann, Les - *Hoffmann meséi*

Conti, Gioacchino - *Gizziello*

contralto → *Alt*

convitato di pietra, Il (A kővendég) - Righini 3 felv. operája (1777, Bécs), N. Porta szövegére. A Don Juan téma egyik jelentős feldolgozása, Mozart művének egyik elődje.

Cooper, Emil (1877-1960) - orosz szárm. amerikai karm. Ogyesszában, Kijevben, majd Moszkvában működött. Ő vezényelte 1909-ben az Aranykakas bemutatóját, a Mesterdalnokok és a Ring első orosz előadásait. 1922-ben emigrált, 1929-től Chicagóban, majd a Met-ben dirigált.

Coppelius - Offenbach Hoffmann meséi c. operája négyes bariton főszerepének része.

Coppola, Piero (1888-1971) - olasz karm. 1909-ben kezdte pályáját a milánói Sc.-ban, majd különböző európai és amerikai operaházakban működött, főleg Párizsban. Hangverseny- és operadirigensként egyaránt jó nevet vívott ki magának. Zeneszerzőként is tevékenykedett.

Cordes, Marcel (1920-) - német op.én. (Bar). 1941-ben debütált Chebben. Pályáját csak 1948-ban folytathatta, ekkor kisebb német színpadokon működött, majd 1954 óta a müncheni opera tagja. Erőteljes és kifejezésgazdag baritonhang birtokosa, főleg modern művekben arat jelentős sikereket.

Cordon, Norman (1904-1964) - amerikai op.én. (B). 1933-ban debütált egy turné-társulatnál, az Aida királyaként. Chicagóban, majd a Met-ben működött, mint korának egyik neves amerikai basszistája.

Corelli, Franco (1923-) - olasz op.én. (T). Spoletóban debütált 1952-ben, Don Joséként. Pályája nagy ívben emelkedett: 1954 Sc, 1957 London, C.G., 1961 Met. Ekkor már világhíres, sőt egyesek szerint a 60-as évek legnagyobb tenoristája. Nagyszerű hőstenor, főleg Puccini-szerepekben kiváló.

Corena, Fernando (1916-) - olasz-svájci op.én. (B). A genfi énekverseny megnyerése, Gui tanácsai és milánói tanulmányok után Triesztben debütált 1947-ben, Varlaamként. Csakhamar világhírű lesz, a háború utáni évek legnagyobb basszusbuffo-énekese. A legnagyobb operák és a legnevezetesebb fesztiválok versengenek érte, a Met-től (ahol Baccaloni utódja) Salzburgig (Ozmin).

Coriolanus - Az árulóvá váló római hadvezér több opera hőse, ám a legutolsó kivételével egyik sem támaszkodik Shakespeare tragédiájára: Cavalli (1669), Perti (1683), Pollarolo (1698), Caldara (1717), Graun (1750) és Jan Cikker (1969).

Cornelius, Peter (1865-1934) - dán op.én. (T). Előbb baritonista (debütálás: Koppenhága, 1892, Escamillo), majd tenor (debütálás ugyanott, 1899-ben, a Bolygó hollandi kormányosaként). Pár év múlva neves, nemzetközi hírű Wagner-tenor (1906 Bayreuth, 1908-09 C.G., a Richter vezényelte Ringben). Nem azonos a zeneszerzővel!

corregidor, A - Hugo Wolf 4 felv. operája (1896, Mannheim), Rosa Mayreder szövegére. Álarcon novellája nyomán. Wolf egyetlen befejezett operája. Cselekménye - az azonos forrás nyomán - ugyanaz, mint de Falla Háromszögletű kalap c. balettjének: hogyan védi meg a szép molnárné becsületét saját maga és férje a kéjsóvár kormányzótól.

corsaro, Il - *kalóz, A* (Verdi)

Corsi, Jacopo → *Camerata*

Cortigiani! → *Szolgalelkek!*

Cortis, Antonio (1891-1952) - spanyol op.én. (T). 1915-ben comprimario-szerepekkel kezdte pályáját, lassan jutott fel a vezető szerepekig. Nemzetközi pályája 1920-ban, Rómában kezdődött. Évekig működött Chicagóban. Híres Puccini-hőstenor volt (Kalaf, Dick Johnson). Egyike a nagyon kevés énekesnek, aki karrierje tetőpontján (a 30-as évek közepén) lépett le a színpadról.

Cortiz, Marcello (1915-1962) - prágai születésű osztrák op.én. (Bar). 1940-ben debütált Milánóban. Különböző operaházakban működött, majd a bécsi S.O. tagja lett, 1950-től rendezőként is tevékenykedett.

Così fan tutte (Ilyenek a nők) - Mozart 2 felv. vígoperája (1790, Bécs, Burgszínház); Lorenzo da Ponte szövegére. Magyarorsz. bem.: 1797, pesti Német Színház; 1930, bpesti OH. (Állítólag a librettó megtörtént eset nyomán készült.)

A legtöbbet vitatott Mozart-opera.

Cselekményének „erkölcstelensége" miatt igen sokszor átdolgozták; zenéjével is sokáig értetlenül álltak szemben. Ma sem „kasszadarab", noha az operairodalom remekei közé tartozik. Néhány részlet (Ferrando „Un aura amorosa"-áriája, az eljegyzési ünnepség kvartettje stb.) kivételével Mozart mindent: hagyományos formákat, jellemeket, szituációkat „idézőjelbe tesz"; az említett részek tiszta lírája annál inkább érvényesül. Így a Così előadása mind a rendezés, mind a zenei megvalósítás szempontjából igen nehéz feladat.

Cossotto, Fiorenza (1935-) - olasz op.én. (MS). 1955-ben a Sc.-ban kezdte pályáját, kisebb szerepeket énekelve. Kiugrására 1961-ben került sor, amikor Simionatóval felváltva énekelte a Sc.-ban a Kegyencnő Leonóráját. Ettől az időtől kezdve a nagy utazó világsztárok sorába emelkedett, napjaink egyik legjelentősebb drámai mezzója (alt szerepeket is énekel). Legfőbb erőssége a csodálatosan zengő, tökéletesen kiművelt és minden regiszterében kiegyenlített hang. Az árnyalatgazdag kifejezés terén lehet ugyan a hallgatónak hiányérzete, de ezt a hiányosságot mindenképpen feledteti ez az eszményi hangcsoda és az alakításokon átütő, igazi olasz temperamentum. Cossotto repertoárja a klasszikus irodalom összes nagy alt- és drámai mezzo-szerepeit magába foglalja; csak a Wagner-repertoár nagy szerepeit nem énekelte.

Cossutta, Carlo (1932-) - olasz op.én (T). Argentínában tanult, és ott is kezdte pályáját, mint a T. Colón vezető tenoristája. Európába 1962-ben költözött vissza, Lisszabonban lépett fel először, Gabriele Adornóként. A 60-as évek közepén már a nagy tenor-sztárok egyike, Róma, a Sc, a C.G., a Met, Bécs, Berlin, Párizs és többek közt Bpest ünnepelt vendége. Mindenekelőtt Verdi-tenorista, legjobb szerepei: Gabriele, Carlos, Mantuai herceg és Otello. Egyike napjaink legjobb tenorhangjainak: sötétfényű, érces, igazi hőstenor. Ugyanakkor rendkívül érzékeny az árnyalatokra, s ezzel az árnyalatgazdagsággal, a színekben gazdag hangi alakítással építi fel szerepeit.

Cotogni, Antonio (1831-1918) - olasz op.én. (Bar). 1852-ben debütált Rómában, a Szerelmi bájital Belcoréjaként. 1860-ban énekelt először a Sc.-ban, 1867-89 közt a londoni C.. tagja. 1902-ben visszavonult és a római Santa Cecilia akadémia tanára lett. Korának egyik leghíresebb énekmestere; tanítványai voltak t. k. Jan de Reszke, Battistini, Lauri-Volpi, Gigli és Mariano Stabile.

Coup de glotte - francia énektechnikai szakkifejezés, körülbelüli magyar fordítása: nyelvütés. Így nevezik egy-egy hang hirtelen és hangsúllyal történő megszólaltatását, indítását. Nagyon elővigyázatosan kell alkalmazni, és csak kivételes drámai hangsúlyok esetében, mert egyébként káros a hangra.

Covent Garden Opera, London - Az első színházépület - mely egy egykori kolostor kertjének helyén épült, innen az elnevezés - 1732-ben nyílt meg. Itt volt Händel három operájának bemutatója (Alcina 1735, Atalanta 1736, Berenice 1737), de a színház programja döntő mértékben prózai volt. 1808-ban leégett, a következő évben újjáépítve nyílt meg. Itt volt a premierje Weber Oberonjának 1826-ban; a színház 1847-ben Királyi Olasz Operaház lett egy időre. Ez az épület is leégett 1856-ban. A mai C.G. operaházat 1858-ban nyitották meg. Csak a két világháború alatt szüneteltek azóta az előadások.

A színház híres zenei vezetői voltak: Bruno Walter (1924-31), Beecham (1932-39), R. Kubelík (1955-58) és Solti György (1961-1972).

Mivel a C.G. a világ vezető operaházainak egyike, gyakorlatilag minden nagy világsztár fellépett itt. Premierjei közül az utóbbi évtizedek angol bemutatói nevezetesek (Britten, Walton, Tippett művei).

Crabbé, Armand (1883-1947) - belga op.én. (Bar). Brüsszelben debütált 1904-ben, a Mesterdalnokok Éji őreként. Főleg Londonban működött, de sokat énekelt Amerikában is. Elsősorban a híres buffo-szerepekben aratott sikert, pl. Gianni Schicchiként, Beckmesserként és a Sevillai borbély Figarójaként.

Crass, Franz (1929-) - német op.én. (B). Pályáját prózai színészként kezdte, operaénekesként Krefeldben debütált 1954-ben. 1956-ban lett a hannoveri opera tagja, ma is e színház az otthona. Közben azonban európai hírű énekes lett, és a német nyelvterület minden nagy operaházában állandó vendég (1959 óta Bayreuth előadásainak egyik oszlopa). Mindenekelőtt Wagner-énekes, világviszonylatban is elsőrangú Gurnemanz. Mozart-szerepekben is kiváló alakításokat nyújt.

Credo - Jago (Bar) monológja Verdi Otellója II. felvonásában. A mű egyetlen részlete, mely nem Shakespeare tragédiájából való, Boito ötlete volt. A monológ nemcsak a Verdi-oeuvre, hanem az egész irodalom egyik leggrandiózusabb drámai jelenete: az emberi gonoszság szinte már metafizikus síkon való ábrázolása, de amellett az egzisztenciális félelem képe is. Formailag is remekmű, ugyanakkor zenei kifejező eszközei tökéletesen adják vissza a szöveg szavait és szavakon túli értelmét.

Credo in un dio crudel → *Credo*

cremonai hegedűs, A - Hubay 2 felv. operája (1894, OH), F. Coppée és H. Beauclair szövegére. Hubay legsikeresebb operája, melynek híres hegedűszólóját gyakran ő maga játszotta.

crescendo, decrescendo - a hangerő fokozatos növelése ill. fogyasztása. A XVIII. sz. óta jelzik, de nagyon valószínű, hogy mindig ismerték. Aligha képzelhető el ugyanis érzelmileg feszült, szenvedélyes előadásmód - akár énekben, akár hangszeren -, amely ne alkalmazná a fokozatos dinamikai átmenetet.

Crescentini, Girolamo (1762-1846) - olasz op.én. (férfi S). 1783-ban debütált Rómában, s csakhamar európai hírű kasztrált sztár lett; „az olasz Orfeusz" néven ismerték. Cimarosa az ő számára írta Orazi e Curiazi c. operáját. Bécsben a császári család énektanára lett. Napóleon érdemrenddel tüntette ki. 1816-tól haláláig a nápolyi Konzervatórium tanára volt.

Crespel - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában Antónia apja (B).

Crespin, Régine (1927-) - francia op.én. (S). 1950-ben debütált Mulhouse-ban, mint Elza. Hamarosan európai, majd világhírű Wagner-énekesnő, Bayreuth és a salzburgi Karajan-fesztivál állandó vendége. Wagner-szerepein kívül a Rózsalovag Tábornagynéjaként is igen híres.

Crimi, Giulio (1885-1939) - olasz op.én. (T). Trevisóban debütált, Catalani La Wallyjának tenorfőszerepében, 1912-ben. 1916-tól 1924-ig Amerikában működött, ő volt Puccini Triptichonja 1918-as Met-beli ősbemutatóján az első Henri (A köpeny) és az első Rinuccio (G. Schicchi). 1924-28-ig Olaszországban énekelt, majd, a színpadtól visszavonulva, tanított. Növendékei közé tartozik t. k. Tito Gobbi is.

crociato in Egitto, Il (Az egyiptomi kereszteshadjárat) - Meyerbeer 2 felv. operája (1824, Velence, F.), Rossi szövegére. Magyarorsz. bem. (németül): 1826, Pozsony, 1828 pesti Német Színház. A szerző utolsó és egyben legsikeresebb olasz operája.

Crooks, Richard (1900-1972) - amerikai op.én. (T). 1927-ben Hamburgban debütált, Cavaradossiként. Főleg az USA-ban működött, 1933-43 a Met tagjaként. Legjobb alakításai a francia operák tenorszerepei voltak: Des Grieux (Massenet), Faust, Wilhelm Meister; nyilván azért, mivel a drámai szerepekhez szükséges nagy hanganyaggal Crooks nem rendelkezett, viszont az igen finom árnyalatok, a piano-kultúra mestere volt.

Cross, Joan (1900-) - angol op.én. (S). Kórustagság, majd kis szerepek alakítása után 1931-46 a londoni S.W. opera vezető szopránja, 1943-45 igazgatója. 1947-54 a C.G. tagja. Több Britten-opera (Peter Grimes, Lucretia, Albert Herring, Gloriana) női főszerepeinek első megszemélyesítője. 1955 óta tanár.

Crozier, Eric (1914-) - angol író és rendező. Britten Albert Herring, Játsszunk operát és Billy Budd c. operáinak librettistája.

Crudel! Perchè finora → *De mondd, szerelmes szómnak*

Cruvelli, Jeanne (1826-1907) - német szárm. francia op.én. (S). Velencében debütált 1847-ben, az Ernani Elvirájaként. Az 50-es évektől kezdve a párizsi Théâtre-Italien, majd az O. egyik primadonnája; az akkori időkben csillagászati összegnek számító százezer frankos gázsival szerződtette a Nagyopera. Nemcsak drámai erejéről és hangi adottságairól volt híres, hanem botrányairól is. A Szicíliai vecsernye premierjén ő alakította Elena szerepét - miután a bemutató előtt hetekre eltűnt Párizsból legújabb szeretőjével.

Cuénod, Hugues (1902-) - svájci op.én. (T). Előbb a genfi Konzervatórium énektanára, majd koncerténekes s csak azután operaénekes. Korunk egyik legkitűnőbb karaktertenorja, kis szerepek - pl. Mozart Figarójában Basilio nagyszerű megformálója.

Cunitz, Maud (1911-) - német szárm. angol op.én. (S). 1934-ben debütált Gothában. Kisebb német operaházak után 1941-44 a stuttgarti opera, 1945-1950 a bécsi S.O. tagja, 1950 óta a müncheni opera gárdájához tartozott. Napjaink egyik neves Mozart- és Strauss-énekese, híres Arabella, Octavian és Donna Elvira volt.

Curlew River - Britten 1 felv. operája, „egyházi parabolája" (1964, Aldeburghi Fesztivál), W. Plomer szövegére.

Curtin, Phyllis (1922-) - amerikai op.én. (S). 1946-ban kezdte énekesi pályáját, különböző amerikai társulatoknál, 1953-ban a New York-i City Center Opera tagja lett. Salome alakítása oly nagy sikert aratott, hogy Európába is meghívták (1959-ben a T. Colónban, 1960-61-ben a bécsi S.O.-ban énekelt), majd 1961-ben a Met együttesének tagja lett. A jelenlegi amerikai operaénekes gárda egyik jeles tagja. Számos amerikai mű premierjén vett részt.

Cuzzoni, Francesca (1700?-1770) - olasz op.én. (S). Velencében lépett először színpadra, majd 1723-ban Händel londoni társulatának ünnepelt és körülrajongott sztárja lett. Nemcsak művészetével, hanem veszekedéseivel és botrányaival is kiérdemelte a sztár nevet - híres háborúskodása a korszak másik nagy szopránjával, Faustina Bordonival. Végül is Bordoni győzött, és Cuzzoni visszatért Velencébe. 1734-ben újra Angliában működött, de pályája már lehanyatlóban volt. Nagy szegénységben halt meg (egy ideig Hollandiában az adósok börtönében is volt), öreg korában gombokat készített, ebből tartotta fenn magát.

Cvejic, Biserka (1923-) - jugoszláv op.én. (A). 1950-ben debütált Belgrádban, a Rigoletto Maddalenájaként. A belgrádi opera tagja volt 1960-ig, ettől kezdve a bécsi S.O.-ban működik, 1961 óta a Met-ben is. Sötét tónusú althangja egyaránt sikereket aratott az olasz és a német repertoárban, egyformán jeles Amneris, Carmen és Brangäne.

Cyrano de Bergerac - Rostand romantikus drámája - bármennyire is „operás" maga a mű - mindössze két rövid életű művet ihletett: Walter Damrosch (1913) és Alfano (1936) darabjait.

Cyrus - A nagy perzsa király, a perzsa birodalom megalapítója különösen Metastasio két szövegkönyve (Ciro in Babilonia és Ciro riconosciuto) révén lett kedvelt operahős: Cavalli (1665), Albinoni (1710), Scarlatti (1712), Conti (1715), Leo (1727), Caldara (1736), Jommelli (1744), Hasse (1751), Sarti (1756), Piccinni (1759), Benda (1766), Rossini (1812).

Cyrus Babilonban - Rossini 2 felv. operája (1812, Ferrara), Aventi szövegére.

Czakó Mária (1935-) - magyar op.én. (S). 1967-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, Donna Annaként. Azóta e színház tagja a drámai szoprán szerepkörben. A Don Carlos Erzsébetét Grazban is énekelte.

Czanik Zsófia (1920-) - magyar op.én. (S). 1947-ben debütált az OH-ban, Améliaként. Több évtizeden át a színház vezető drámai szopránjai közé tartozott. Szinte valamennyi Verdi-opera szoprán szerepét énekelte, kitűnő Tosca, Santuzza és Fidelio volt. Lengyelországban és Csehszlovákiában vendégszerepelt.

Czerwenka, Oscar (1924-) - osztrák op.én. (B). Grazban debütált 1947-ben, a Bűvös vadász Remetéjeként. 1951 óta a bécsi S.O. és Volksoper tagja. Közel 80 szerepet énekel, főleg a vígoperai repertoárt. Elsőrangú Ochs báró, ezzel az alakításával érte el a legnagyobb sikereit Bécsben és a nagy fesztiválokon (Bpesten is).

Czibulka Alajos (1768-1845) - cseh szárm. op.én. (T), karm. és zeneszerző. 1785-ben Grazban kezdte pályáját mint korrepetitor. 1797-ben került Pestre, mint a Német Színház karmestere. Ugyanitt énekesként is tevékenykedett, majd a színház bérlője volt. 1816-33 a pest-budai magyar színházban is működött, egyidejűleg a belvárosi templom orgonistája és regens chori-ja volt.

Czilley Ulrik - Erkel Hunyadi Lászlójában V. László gonosz, magyarfaló tanácsosa, akit Hunyadi párthívei megölnek (Bbar).

Czinka Panna balladája - Kodály Zoltán és Balázs Béla zenés színjátéka. Bem.: 1948, OH. 1974-ben a szegedi N.Sz. átdolgozott formában felújította.

Cs

Csabai László (1907-) - magyar op.én. (T). Tanulmányait többek közt Fritz Feinhalsnál végezte, majd 1932-33 Berlinben, a következő évadban Brnóban, 1935-től a V.Sz.-ban működött. 1938-ban egy Svájcban működő olasz operatársulat művésze lett, majd 1945-ben a Met szerződtette. Igen sokáig működött New Yorkban, részben lírai tenor, részben comprimario szerepekben. (Énekelt Toscanini klasszikus Otello felvételén is.) Kiváló dalénekes és oratóriumszólista. Jelenleg a St. Louis-i egyetem énektanára. Amerikában *Leslie Chabay* néven szerepel.

Csak a csendre jól vigyázzunk - Rossini Sevillai borbélya II. felvonásában Rosina (S vagy A), Almaviva (T) és Figaro (Bar) tercettje, amelyet akkor énekelnek, mielőtt el akarnak szökni Bartolo házából.

Csak hamarosan - Puccini Pillangókisasszony I. felvonásában a címszereplő (S) színfalak mögött kezdődő belépő áriája, női kari kísérettel.

Csak kábítsd a szíved - Violetta (S) és Alfréd (T) bordal-kettőse kórussal Verdi Traviatájának I. felvonásában.

Csak tréfa ez, vagy gúnyolódik → *Kacagókvintett*

csalogány, A - Stravinsky 3 felv. operája (1914, párizsi O.), a zeneszerző és Mityusov szövegére, egy Andersen-mese nyomán.

Stravinsky első operája: az első felvonást 1909-ben még Oroszországban írta, a másik kettőt 1914-ben Svájcban. A komponista „oroszos" periódusának ritkán előadásra kerülő darabjai közé tartozik a mű; az opera zenei anyagának felhasználásával írt szimfonikus költemény gyakrabban szólal meg.

A cselekmény követi az Andersen-mesét a kínai császárról, akinek jobban tetszik a gép-csalogány éneke, mint az igazié, de akit halálos betegségéből az igazi csalogány éneke gyógyít meg.

Csányi János (1931-) - magyar op.én. (T). 1962-ben debütált a Pécsi N.Sz.-ban, előtte a kaposvári színház tagja volt. 1966-69 a Fővárosi Operettszínháznál működött, azóta az OH tagja. Főleg Wagner-tenorként lép fel.

Csarnok-ária - Erzsébet (S) áriája a Tannhäuser II. felvonásában, melyben a rég nem látott csarnokot, a dalnokverseny színhelyét üdvözli.

csavargó és királylány, A - Poldini 1 felv. meseoperája (1903, OH), A. I. Seligmann szövegére, Andersen nyomán.

Csavdar, Jelizaveta (1925) -) - szovjet op.én. (S). 1948-ban debütált a kijevi operában, melynek azóta is ünnepelt művésze a koloratúrszoprán szerepkörben. Több ízben vendégszerepelt Budapesten is.

Csel - Bartay Endre 2 felv. vígoperája (1839, pesti N.Sz.), Jakab István szövegére.

Cselre cselt - Schubert 1 felv. operája (1861, Frankfurt), I. Castelli szövegére, Arisztofanész Lüzisztratéja nyomán. Magyar bem.: 1885, pesti N.Sz. - Schubert életében nem került előadásra az opera. (Néha Házi háborúság címmel játsszák.)

csendes Don, A - Dzserzsinszkij 4 felv. operája (1935, Leningrád), Leonyid Dzserzsinszkij szövegére, Solohov regénye nyomán. A legsikeresebb szovjet operák egyike.

Csengery Adrienne (1946-) - magyar op.én. (S). Még főiskolásként, 1969-ben debütált az OH-ban, a Figaro Fanchette-jeként. 1970 óta az OH. tagja. A szubrett-lírai szoprán szerepkörben lép fel (Pamina, Oszkár, Lauretta, Lulu). Vendégszerepelt Münchenben és hangversenyénekesnőként Európa számos városában. A legmodernebb művek kiváló előadója.

Csengettyű-ária - Delibes Lakméjában a címszereplő híres virtuóz koloratúr-áriájának mellékneve. Az elnevezés a szövegben szereplő bűvös csengőre és a zenekarban ezt megelevenítő harangjáték-szólóra utal.

csengő, A - Donizetti 1 felv. vígoperája (1836, Nápoly, T. Nuovo), a zeneszerző saját szövegére, egy francia vaudeville nyomán. Magyar bem.: 1926, bpesti OH. A legenda szerint Donizetti egy hét alatt írta meg szövegestől a darabot, hogy egy impresszáriót a bukástól megmentsen. A rendkívül szellemes és mulatságos történetben a vidám Enrico (Bar) a legkülönbözőbb álruhákba öltözve akadályozza meg, hogy Don Annibale Pistacchio patikus (B) végigélvezhesse nászéjszakáját az ifjú Serafinával (S), Enrico egykori kedvesével.

Csernyi György - Mátray-Rothkrepf Gábor zenéje, Balog István színművéhez. (1812, Pest). Az első zenéjében fennmaradt magyar színpadi mű, az első dokumentálható magyar operaelőfutár.

Csikós Attila (1942-) - magyar szcenikus és díszlettervező. 1965 óta a Bayreuthi Ünnepi Játékok munkatársa, Wieland, majd Wolfgang Wagner tervező-asszisztense. 1968 óta az OH tagja, vezető szcenikusként. 1969-ben debütált díszlettervezőként, a Trubadúrral.

Csillag Róza (1834-1892) - magyar op.én. (MS). Pályáját a pesti N.Sz. énekkarában kezdte, majd 1846-ban Hunyadi Mátyásként debütált. 1851-ben a bécsi K. szerződtette, 1853-ban már Londonban, 1859-ben a párizsi O.-ban énekelt. Leghíresebb szerepe a Próféta Fides-e volt.

Csillagok fénye reszket - Verdi Simon Boccanegrája I. felvonásában Amelia Grimaldi (S) lírikus áriája.

Csillogj, bűvös varázstükör → *Tükörária*

Csínom Palkó - Farkas Ferenc 3 felv. daljátéka (1951, E.Sz.), Dékány András és Bálint Lajos szövegére.

Farkas első és máig is legsikeresebb alkotása a könnyebb fajsúlyú daljáték terén. A történelmi tárgyú és zenéjében is ennek megfelelő stílusú magyar daljáték igen jólsikerült kísérlete. A művet számos helyen bemutatták, film is készült belőle. A szerző e művére kapta Kossuth-díját.

Cso-Cso-Szán - Pillangókisasszony (S) japán neve Puccini operájában.

csodahegedű, A - Werner Egk 3 felv. operája (1935, Frankfurt), Ludwig Andersen szövegére, Pocci nyomán. Magyar bem.: 1942, bpesti OH.

csók, A - Smetana 3 felv. vígoperája (1876, Prága), E. Krásnohorská szövegére. Vidám falusi történet a félénk vőlegényről és menyasszonyáról.

Csókja csalfa - Mozart Don Juanja II. felvonásában Elvira (S) háromrészes nagyáriája, jellemábrázolásának és cselekményben szerepének fordulópontja. Az 1788-as bécsi előadásra készült.

Csokonai Színház, Debrecen - A színház mai épületét 1865-ben nyitották meg. Befogadása 670 személy. 1949 óta államosítva, önálló operatársulat 1952-től. Addig - mint általában a magyar vidéki városok legtöbbjében - csak szórványosan voltak Debrecenben operaelőadások. Az önálló társulat egyik fénykora az 50-es évek közepe volt, amikor Vámos László néhány ragyogó rendezése (Falstaff, Otello, Bánk bán stb.) keltett feltűnést. 1958-1970 közt

Rubányi Vilmos volt a zeneigazgató, ebben a periódusban főleg a modern darabok premier-jeiről nevezetes a színház (Britten, Weill, Pongrácz, Tardos, Csenki, Williamson művei). Jelenleg az operarendező Kertész Gyula az igazgató. Szabó László a zenei vezető; több ifjúkori Verdi-mű bemutatása fűződik személyükhöz.

Csongor József (1923-) - magyar op.én. (T). 1960-ban debütált a Pécsi N.Sz.-ban, Bánk bánként. 1966-ig e színház, azóta a debreceni Csokonai Színház tagja a hőstenor szerepkörben (Florestan, Carlos, Cavaradossi, Manrico, Tannhäuser, Ernani stb.). Többször vendégszerepelt a bpesti OH-ban.

D

da capo ária - A XVII-XVIII. sz. háromrészes, ismétléses nagyária-formája. Vö. - *ária*.

Daddi, Francesco (1864-1945) - olasz op.én. (T). 1891-ben debütált Milánóban. A következő évben ő volt a Bajazzók első Beppója. Ezt követően 15 évig a legnagyobb olasz operaházak, elsősorban a Sc. vezető tenor-buffója volt. 1907-ben Amerikában telepedett le és főleg Chicagóban működött 1920-ig énekesként, majd tanárként. Pályája záró szakaszában buffóbasszus-szerepeket énekelt. A századforduló éveinek egyik legjelentősebb buffója volt.

Dafne - Jacopo Peri operája: prológus és 6 jelenet, Ottaviano Rinuccini szövegére. Jacopo Corsi házában adták elő, vsz. 1594 karneválján. Az első opera, a világhódító műfaj első megjelenése a Dafne. Zenéje elveszett.

Az Apollo szerelmi üldözése elől babérfává változva megmenekülő Daphné története számos opera tárgya a műfaj első századában. Rinuccini szövegét Jacopo Corsi, valamint Caccini (vsz. 1600) és Gagliano (1608) is megzenésítette, sőt Martin Opitz fordításában erre a librettóra írta Heinrich Schütz az első német operát (1627); Peri, Caccini, Schütz és részben Corsi zenéje elveszett.

Dai campi, dai prati - Boito Mefistofeléjének I. felvonásában Faust (T) áriája.

Daland - Wagner Bolygó hollandijában Senta pénzsóvár apja (B), norvég hajós.

Dal az esthajnalcsillaghoz - Wolfram (Bar) ábrándos dala Wagner Tannhäuserének III. felvonásában.

Dalibor - Smetana 3 felv. operája (1868, Prága), E. Spindler szövegére. Magyar bem.: 1909, bpesti OH. A csehek egyik nemzeti operája, témája szerint a „szabadító opera" késői leszármazottja: az ártatlanul bebörtönzött Dalibort élete árán menti meg szerelmese, Milada.

Dalis, Irene (1929-) - amerikai op.én. (MS). 1953-ban debütált Oldenburgban, Ebolikén. A következő évben már a nyugat-berlini opera tagja, 1956-tól a Met-ben is énekel. 1961-től állandó résztvevője a Bayreuthi Ünnepi Játékoknak. Főleg Wagner-szerepekben vált híressé.

Dal labbro il canto estasiato vola → *A szív nagy szenvedélye száll a dalban*

Dallapozza, Adolf (1936?-) - osztrák op.én. (T). Aránylag későn kezdett tanulni, és 1962-ben debütált Bécsben, a Don Pasquale Ernestójaként. Elsősorban Mozart-tenorként szerzett nemzetközi hírnevet, Bécsben, Münchenben, Hamburgban és Salzburgban lezajlott előadásokon. Sikerszerepei közé tartozik a Longjumeau-i postakocsis címszerepe, amelyben különösen csillogtathatja párját ritkító magas regiszterét. Mozart mellett Bellini és Donizetti tenorhőseit alakítja kitűnően.

Dalla Rizza, Gilda (1892-) - olasz op.én. (S). 1910-ben debütált Bolognában, Massenet Wertherjének Charlotte-jaként. Puccini-szerepekben vált neves művésszé, a szerző őrá bízta a Triptichon római bemutatóján Angelica nővér és Lauretta szerepét, s korábban egyenesen neki írta a Fecske női főszerepét (bem.: Monte-Carlo, 1917). Toscanini is nagyra becsülte tudását, 1923-ban a Scalába szerződtette. Több olasz opera főszerepét vitte először színpadra, Puccini elsősorban egyéniségének finomságát dicsérte. Visszavonulása után énektanár lett.

Dalla sua pace → *Bármi ha sérti*

dal Monte, Toti (1898-1975) - olasz op.én. (S). Zongoristának készült, majd énektanulmányokat folytatott; a Scalában debütált 1916-ban, Zandonai Francesca da Rimini-jének Biancafiore szerepében. Kisebb olasz színházakban énekelt, mígnem egy IX. szimfónia-

előadáson Toscanini fel nem fedezi rendkívüli képességeit és a Sc.-ba szerződteti. A koloratúr-szoprán szerepkörben világsztár lett, az utolsó régi típusú „dívák" egyike. Tiszta, ragyogó technikájú, nem nagy volumenű hangja mindenhol a nagy siker biztosítéka lett. Visszavonulása után tanított, sőt az 50-60-as években egy időre visszatért a színpadra, mint prózai színésznő.

Dalmorés, Charles (1871-1939) - francia szárm. amerikai op.én. (T). 1899-ben debütált Rouenban. A brüsszeli La M.-ban és a londoni C.G.-ben működött, majd 1906-tól a New York-i Manhattan Opera és a chicagói opera vezető tenoristáinak egyike, a francia repertoárban és Wagner műveiben.

Dalnoki Béni (1838-1914) - magyar op.én. (T). Tanulmányait Bécsben végezte, majd különböző magyar vidéki színtársulatoknál szerepelt. 1880-ban lett a N.Sz., majd 1904-ben az OH tagja. Kitűnő tenor-buffo volt.

Dalnoki Viktor (1868-1960) - magyar op.én. (Bar). Dalnoki Béni fia. Orvosi és énektanulmányait egyidejűleg végezte, és pályája során mindkét területen működött. Pozsonyban lépett színpadra, 1902-ben a bécsi, 1903-ban a bpesti opera tagja lett. Kitűnő színész, aki főleg buffo-szerepeiben aratott jelentős sikereket. 1928-tól a V.Sz. főrendezője is volt.

Dal tuo stellato soglio → Rossini Mózesének IV. felvonásában megszólaló hatalmas és a maga korában hallatlanul népszerű ima-együttes. Témájára készült Paganini híres Mózes-fantáziája.

dame blanche, La → *fehér nő, A*

Damnation de Faust, La → *Faust elkárhozása*

D'amor sull'ali rosee → *Vágyódva száll a sóhajom*

Damrosch, Leopold (1832-1885) - német szárm. amerikai karm. Igen jelentős szerepe volt New York zenei életében, a Met hírnevének egyik megalapozója. Fia, *Walter* (1862-1950), Bülow növendéke követte, ő dirigálta a legtöbb amerikai Wagner-bemutatót.

Dancaire - Bizet Carmenjában az egyik csempész (Bar).

Danco, Susanne (1911-) - belga op.én. (S). Genovában debütált 1941-ben, Fiordiligiként. Főleg Mozart-énekesnőként és modern művekben (pl. Wozzeck) lett híres. Elsőrangú Elvira, Fiordiligi, Mélisande. Dalénekesként is kiváló.

Dandini - Ramiro herceg inasa (Bar) Rossini Hamupipőkéjében; az opera folyamán többször „helyettesíti" álruhában urát.

D'Angelo, Gianna (1928-) - olasz szárm. amer. op.én. (S). Toti dal Monte növendéke volt, 1954-ben debütált a Római Operában. Azóta számos nagy operaházban lépett fel, így a Sc.-ban, a párizsi O.-ban, 1961 óta a Met-ben. Kitűnő technikájú és kivételes muzikalitású koloratúr-szoprán.

Dán Királyi Opera - Koppenhágában a XVIII. sz. közepe óta játszanak operát. Hol olasz, hol francia vagy német társulatok szerepeltek (két jelentős ősbemutató: 1722 R. Keiser: Ulysses, 1749 Gluck: La contesa dei Numi). Az első dán operát Walter írta: A hűség próbája (1774). Hartmann egyik művében walkür-együttes szerepel, egy másikban a dán nemzeti himnuszt dolgozta fel. A jelenlegi épületet 1874-ben nyitották meg, befogadása 1300 fő, 1927-1951 között zenei vezetője Egisto Tango volt. 1943-ban - a náci megszállás alatt! - itt tartották a Porgy és Bess első Amerikán kívüli előadását.

Danon, Oskar (1913-) - jugoszláv karm. Hazáján kívül is gyakran szerepel operadirigensként, Olaszországtól az USA-ig.

Dante Alighieri (1265-1321) - az Isteni színjáték több epizódjából lett opera, elsősorban Francesca da Rimini történetéből: Mercadante (1828), Generali (1829), Götz (1877), Thomas (1882), Napravnik (1902), Rachmaninov (1906), Mancinelli (1907), Ábrányi Emil (1912), Zandonai (1914). Ugyancsak a Divina Commedia egyik epizódja Puccini Gianni Schicchijének (1918) alapja is.

Danton halála - Gottfried von Einem 2 részes operája (1947, Salzburg, Fricsay Ferenc vez.), a zeneszerző és Boris Blacher szövegére, Büchner drámája nyomán. Magyar bem.: 1964, szegedi N.Sz.

Dantons Tod → *Danton halála*

Dapertutto - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában a költő lelkére (tükörképére) törő sátáni figura (Bar), a darab velencei képében. A négyes baritonszerep része.

Daphne - Apollo által szeretett és űzött szűz, akit Zeusz babérfává változtat. (A mondát Ovidius Metamorphosesa énekli meg.) Gyakran feldolgozott mondai téma: Peri (1594, az első opera), Gagliano (1607), Schütz (1627, elveszett, az első német opera), Cavalli (1640), Pollarolo (1705), Händel (1708), J. J. Fux (1714), Astorga (1726), R. Strauss (1938).

Daphne - Richard Strauss 1 felv. operája (1938, Drezda), Joseph Gregor szövegére, a mitológiai témára. Magyar bem.: 1940, bpesti OH.

da Ponte, Lorenzo (1749-1838) - olasz költő, librettista. A zenetörténetbe a Mozart számára írt három librettóval került be: Figaro házassága (1786), Don Juan (1787) és Così fan tutte (1790). Kalandos életútja során volt pap, szemináriumi tanár, kalandor, Bécsben udvari színpadi költő, Londonban színházi ember és könyvkereskedő, New Yorkban olasz tanár. Élete végén, 1825-ben, majd 1833-ban ő rendezett először olasz stagionékkal operaelőadásokat New Yorkban. Izgalmas és színes emlékirataiban írta meg hányatott életét.

Dara, Enzo (1938-) - olasz op.én. (Bar). A Piccola Sc.-ban debütált 1968-ban, Rossini A próbakő c. operájában. Napjaink egyik legkiválóbb buffo-baritonja, párját ritkító, szinte fantasztikus „hadaró”-technikával. Elsősorban Rossini és Mozart operáinak buffo-szerepeiben nyújt kitűnő alakításokat.

Darclée, Hariclea (1868-1939) - román op.én. (S). Eredeti neve Haricly Hartulary volt. 1888-ban debütált a párizsi O.-ban, a Faust Margitjaként. Karrierje a következő évben indult, mikor Patti helyett ugrott be Gounod Rómeó és Júliájába. 1890-ben ment Olaszországba, a Sc. együttesének tagja lett, ahol 1892-ben ő volt az első La Wally; 1900-ban Rómában ő az első Tosca, 1898-ban uo. Mascagni Irisének első címszereplője. Széles skálájú repertoárján Bellini és Donizetti operáitól a nagy drámai figurákig terjedtek a szerepek. 1918-as visszavonulása után a Verdi-alapította milánói szegény muzsikusok otthonában élt, majd nyomorban halt meg szülővárosában, Bukarestben.

Dardanus - A Tróját megalapító hős a következő operáknak adott címet: Rameau (1739), Stamitz (1770), Paisiello (1738), Sacchini (1784).

Dardanus - Rameau 5 felv. operája, prológussal (1739. Párizs, O.), de la Bruère szövegére. - A mű táncai ma is igen népszerűek, és gyakran szerepelnek hangverseny-programokban.

Darvas Ibolya (1910-) - magyar op.én. (S). 1929-ben debütált a bpesti V.Sz.-ban, a Hugenották Valois Margitjaként. E színházban, Szegeden, az OMIKE együttesben, az OH-ban működött. Vendégszerepelt Németországban, Svájcban, Csehszlovákiában. Koloratúrszoprán szerepkört töltött be (Gilda, Violetta, Rosina, Konstanza stb.).

Das schöne Fest → *Szép ünnepünk, Szent János nap*

Das süsse Lied verhallt → *Elhalt a nászi dal*

Dávid - 1. Milhaud 5 felv. operája (koncertverzió: 1954, Jeruzsálem; színpadi bem.: 1955, Milánó, Sc), Armand Lunel szövegére. - 2. Hans Sachs inasa (T) Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájában.

Davide, Giovanni (1790-1864) - olasz op.én. (T). Apja (és mestere) ugyancsak tenorista volt; 1810-ben debütált Bresciában. Négy év múlva már a Sc. együttesében van, s Rossini több művének (A török Itáliában, Otello stb.) bemutatóján énekel főszerepeket. Londonban is fellépett, majd hangjának hanyatlásakor a pétervári olasz opera vezetője lett; itt is halt meg. Stendhal szerint kora egyik legjobb énekese, félelmes hírű rögtönző, de épp e területen gyakran vált ízléstelenné.

Dávid király - Honegger 2 részes „drámai zsoltára" (1921, Mézières, Th. du Jorat), René Morax szövegére, a Biblia nyomán.

Honegger első drámai műve, amelyet azonban igen ritkán játszanak színpadi verzióban. A bibliai történet főleg prózadrámaként pereg le, a zene tulajdonképpen csak betétszámok (indulók, kórustételek, dalok stb.) sorozata.

Davidov, Alekszandr (1872-1937) - orosz-szovjet op.én. (T). 1893-ban debütált Tifliszben. Az ogyesszai operában, majd 1896-tól a moszkvai, Mamontov-féle magánoperaházban működött. Ez utóbbiban ő volt a Szadko premierjének első címszereplője. 1900-tól 1917-ig a pétervári opera tagja, de 1912 után, fokozódó süketsége miatt alig lépett fel. A Szovjetunió érdemes művészeként halt meg. Korának egyik híres hőstenorja volt.

Davidova, Vera (1906-) - szovjet op.én. (A). 1929-ben debütált Leningrádban, a Hugenották Urbainjeként. Három évig e színházban, 1932-től visszavonulásáig a B.-ban működött, mint a színház vezető altistája. Elsősorban az orosz repertoárban fűződnek nevéhez nagyszerű alakítások (pl. Márfa), de a klasszikus operák nagy altszerepeit is kimagaslóan énekelte (Carmen, Amneris).

Davies, Cecilia (1750-1836) - angol op.én. (S). Dublinban, majd Londonban kezdte pályáját, később Bécsben énekel; itt t. k. Mária Terézia leányait tanította énekelni. 1771-ben Olaszországban lépett fel, a milánói közönség „L'Inglesina" néven ünnepelte és Caterina Gabriellin kívül minden olasz szopránnál többre értékelte. 1773-77 között a londoni olasz opera primadonnája, 1784-ben visszavonult.

Davis, Colin (1927-) - angol karm. Zenekari muzsikusként, majd hangversenydirigensként kezdte pályáját. Operakarmesterként akkor tűnt fel, amikor 1959-ben Klemperer helyett vezényelte a Don Juan egy koncertelőadását. 1960-ban a londoni S.W. vezető karmestere lett. Vezényelt a glyndebourne-i fesztiválon, a C.G.-ben és a Met-ben. Jelenleg - 1972 óta - a C.G. vezető karmestere. Napjaink legjobb angol operadirigense.

Davis, Ellabelle (1907-1960) - amerikai op.én. (S). A híres néger énekesnő elsősorban a hangversenypódiumon aratott világraszóló sikereket, de jelentős színpadi karriert is befutott. Legnagyobb sikerét a Sc.-ban aratta 1949-ben, Aidaként.

Davy, Gloria (1931-) - amerikai op.én. (S). Pályája kezdetén (1953) megnyerte a Marian Anderson-díjat, majd 1954-ben egy Porgy-társulat Bess-jeként vett részt világkörüli turnén. 1956-ban lett a Met tagja, azóta is számos európai és amerikai operaházban és fesztiválon lépett fel. Jelenleg Zürichben él. Nemcsak hangjával, hanem muzikalitásával és főként stílusérzékével aratott nagy sikereket, elsősorban az olasz repertoár drámai szoprán szerepeiben.

De Angelis, Nazareno (1881-1962) - olasz op.én. (B). Gyermekkorában a Sixtusi-kápolna kórusának volt tagja; Acquilában debütált 1903-ban, Donizetti Linda di Chamounix c. operájának Podestájaként. Az összes nagy olasz operában énekelt, kora talán legnagyobb olasz basszistája volt. Igazi „basso cantante" (Rossini: Mózes, Bellini: Norma - Oroveso stb.), de

nagyszerű drámai ereje révén grandiózus Főinkvizitor, Mefistofele is. Híresek voltak Wagner-alakításai.

De Begnis, Giuseppe (1793-1849) - olasz op.én. (B). 1813-ban debütált Modenában, Pavesi Ser Marcantoniojában. Hamarosan kora legnagyobb buffo-basszusainak egyike, Rossini rábízta a Hamupipőke bemutatóján (1817) Don Magnifico szerepét. Később Angliában működött, New Yorkban halt meg.

De Begnis-Ronzi, Giuseppina (1800-1853) - olasz op.én. (S), G. de Begnis felesége. Genovában debütált, 1817-ben. Férjével együtt Angliában működött, de Párizsban is nagy sikerei voltak, főleg Donna Anna-alakítását tartották nagyra, bár szerepköre a koloratúr-szubrett repertoár volt.

Debicka, Hedwig von (1890-?) - lengyel szárm. német op.én. (S). 1910-ben debütált a prágai Német Operaházban. 1914-ben Bécsbe költözött, 1924-ig a Volksoper tagja volt. 1924-től 1936-ig a berlini S.O.-ban működött, majd visszavonulása után előbb Rómában, később Bécsben tanított. A két háború közti évtizedek egyik jelentős koloratúra-, illetve lírai szoprán énekesnője volt.

Debora e Jaele - Ildebrando Pizzetti 3 felv. operája (1922, Milánó Sc, Toscanini vez.), a zeneszerző szövegére, a Bírák könyve XVI. fej. alapján. Olaszországban gyakran felújítják.

debreceni bíró, A - Böhm Gusztáv 3 felv. vígoperája (1863, pesti N.Sz.), Szigligeti Ede szövegére, Jókai nyomán.

De Caux Mimi (1825-1906) - magyar op.én. (S). Erdélybe származott francia család tagja. 1840-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, majd 1842-ben a pesti N.Sz. tagja lett. Nemcsak az operaműfajban, hanem a népszínművekben is jelentős sikereket aratott. Már ünnepelt sztárja volt a színháznak, amikor Párizsba ment, hogy tudását Manuel Garcíánál tökéletesítse.

decrescendo → *crescendo*

De Franceschi, Enrico (1885-1945) - olasz op.én. (Bar). Pályáját Olaszország kisebb színpadain kezdte, majd 1917-ben a T. Colón tagja lett. Hosszabb ideig működött Dél-Amerikában, majd 1924-ben visszatért hazájába. Az összes nagy olasz operaházban, Hollandiában és Bécsben (itt igen gyakran) énekelt, mint korának egyik legképzettebb baritonistája. Bpesten is fellépett. A II. világháború végén Torinóban öngyilkos lett.

De Hidalgo, Elvira (1882-) - spanyol op.én. (S). 16 éves korában Nápolyban debütált, Rosinaként. Oly nagysikert aratott, hogy hamarosan a monte-carlói opera vezető énekeseinek egyike lett, majd 1910-ben a Met-é. Visszavonulása után Athénban, majd Ankarában és Milánóban énektanárként működött, Maria Callas az ő növendéke volt.

Deh! Non parlare al misero → *Ah, nem tűnik el a fájdalom*

Deh, vieni alla finestra → *Ó, nézz ki már az éjbe*

Deh vieni, non tardar → *Rózsa-ária*

Deidamia - Händel 3 felv. operája (1740, London), P. Rolli szövegére. A mester utolsó, egyébként meglehetősen sikertelen operája.

De jó, de szép a gondolat - Beethoven Fideliója I. felvonásában Marcellina (S) kétstrófás lírai áriája.

dekabristák, A - Saporin 4 felv. operája (1953, Moszkva, B.), V. A. Rozsgyesztvenszkij szövegére. A mű az 1825-ös híres pétervári felkelésről szól.

deklamáció - A szövegmondás művészete, az operaénekes egyik legfontosabb feladata. Már az énektanítás rendkívül nagy súlyt fektet a helyes, jól artikulált és érthető szövegkiejtésre. A színpadon működő énekeseket karmesterek és rendezők taníthatják tovább, illetve állíthatják elé a jó deklamálás követelményét. Vannak stílusok, így pl. Wagner vagy a modern operák, de a XVIII. sz.-i olasz buffa recitatívói is idetartoznak, amelyekben *elengedhetetlen*, hogy a közönség lehetőleg minden szót értsen. Ám ezt az igényt csak az említett stílusoknál felállítani: hamis szemlélet. Nincs az a stílus, még a legzeneibb kiindulású bel canto-mű sem, amelynél a szöveg érthetetlensége, mássalhangzók elharapása vagy magánhangzók eltorzítása ne befolyásolná a hallgató élményét. És mivel minden különbség és eltérés ellenére az opera lényegében *drámai műfaj*, ez az egy tény is megköveteli az énekestől, hogy szövegmondása érthető legyen. Nincs ugyanis az a zenei élmény, ami felérne a zene és a dráma együttes élvezetével.

Delila - a csábító filiszteus nő (MS), Sámson árulója Saint-Saëns operájában. (Szokolay Sándor Sámsonjában szopránszerep.)

Della Casa, Lisa (1919-) - svájci op.én. (S). 1941-ben debütált Solothurnban, Pillangókisasszonyként. 1943-50 a zürichi operaházban énekel, attól kezdve - főleg a Karajan-éra alatt - a bécsi S.O. egyik dísze. Közben azonban már 1947-ben Salzburgban lép fel, s ezt követően a nagy fesztiválok és operaházak állandó vendége. Elsősorban Mozart- és R. Strauss-énekes; a Rózsalovag mindhárom vezető szopránszerepét énekelte. Leghíresebb alakítása is Strauss-műből való: az Arabella címszerepe.

Delle faci festantí al barlume → *Fáklyafényét a dús ünnepélynek*

Deller, Alfred (1912-) - angol énekes (kontratenor). A híres koncerténekes, a renaissance és barokk zene egyik legjelentősebb mai tolmácsolója, a Deller Consort vezetője operaszínpadon is működik: őneki írta Britten a Szentivánéji álom Oberon szerepét.

Delle Sedie, Enrico (1822-1907) - olasz op.én. (Bar). Pistoiában debütált, 1851-ben, Nabuccóként. Nagy sikerrel énekelt Európa-szerte, noha feltűnően kis hangvolumene miatt „a hangnélküli bariton" („il baritono senza voce") gúnynevet kapta. Auber meghívására a párizsi Conservatoire tanára volt, tankönyvet is írt.

Delly Rózsi (1918-) - magyar op.én. (S). 1946-ban debütált az OH-ban, Santuzzaként. Egész rövid idő alatt a színház vezető gárdájába került, évtizedeken át úgyszólván az egyetlen Wagner-heroina volt. Egyaránt otthonos a drámai mezzo és a drámai szoprán szerepkörben, éppúgy nagy sikerrel énekelte Turandotot, mint Ortrudot, Brünnhildát, Izoldát és Gertrudist, Ebolit, Amnerist és Sába királynőjét. Vendégszerepelt Londonban, Párizsban, Brüsszelben, Bernben és a népi demokratikus országokban. Hatalmas hanganyag, teljesen kiegyenlített regiszterek és nagy drámai feszültség: ezek teszik emlékezetessé alakításait. Kiváló művész.

Delmas, Jean-François (1861-1933) - francia op.én. (B). A párizsi Nagyoperában debütált 1886-ban, a Hugenották St. Bris szerepében. 1911-ig egyik vezető basszistája a színháznak, több francia opera bemutatóján vett részt. Wagner-énekesként is kitűnt, ő volt az első francia Gurnemanz.

Del Monaco, Mario (1915-) - olasz op.én. (T). Már 13 éves korában fellépett operaszínpadon, majd 20 éves, amikor Tullio Serafin a római opera stúdiójába hívja tanulni. 1939-ben debütált Pesaróban, Turidduként. A háború után rövid idő alatt a világ minden nagy operaszínpadán szívesen látott vendég lett, sokan őt tartották ezekben az évtizedekben a világ vezető tenoristájának. Del Monaco legfőbb erényei: hatalmas erejű, nagy átütő képességgel rendelkező hanganyaga, melyet ugyanakkor a szerep kívánalmainak megfelelően tud árnyalni; prózai színészhez méltó színpadi játékkészsége van és valósággal megtestesítője az „italianità" fogalmának, azaz színpadi művészetében benne foglaltatik az olasz operaénekes minden erénye

és hibája. Természetes, hogy egy Del Monaco-kaliberű művésznél a közönség mindig elfelejtette e hibákat, melyeket talán inkább temperamentumból fakadó túlzásoknak lehetne nevezni. Egész művészi lényéből árad a rendkívül intenzív drámai erő; éppen ezért váltak leghíresebb szerepeivé a nagy drámai hőstenor-figurák, mindenekelőtt legnagyobb alakítása, Verdi Otellójának címszerepe. Bpestre már pályájának lehajló ívében került, de még ekkor is csodálatra méltó erővel szólaltatta meg Otellót, Sámsont és Caniót.

Delim, Maria (1875-1932) - francia op.én. (A). A párizsi O.C.-ban debütált 1892-ben. Az O.C.-ban hat évig énekelt, majd átszerződött a Nagyoperához, ahol 1898 és 1910 között ő volt a vezető alt énekesnő. Házassága miatt 1903-1908 visszavonult a színpadtól, de aztán újra fellépett. Verdinek igen nagy véleménye volt róla, mikor a Falstaff párizsi bemutatóján (1894) Mrs. Quicklyként szerepelt.

De los Angeles, Victoria (1923-) - spanyol op.én. (S). A barcelonai konzervatórium növendéke volt, és már tanulmányai ideje alatt nyilvánosan fellépett Monteverdi Orfeójában. A barcelonai Teatro Liceo-ban debütált 1945-ben, Mozart Figarójának Grófnőjeként. 1947-ben megnyerte a genfi nemzetközi énekversenyt, és két év múlva már világsztárként ünnepelték. 1951-től lép fel folyamatosan a Met-ben. Világsikerét előbb a lírai, majd a drámai szoprán szerepkörben csodálatosan szép és árnyalt, rendkívül kifejezésteljes hangjának, színpadi megjelenésének és játékának, valamint átélő képességének köszönheti. Dalénekesként is kiváló. Egyénisége egyaránt reagál mind az opera, mind a dal terén lírára és drámára, humorra és érzelmességre.

De Luca, Giuseppe (1876-1950) - olasz op.én. (Bar). Piacenzában debütált 1897-ben, a Faust Valentinjeként. Kisebb olasz színpadokon énekelt, majd az 1903-1904-es évadtól kezdve a Sc. tagja volt. Már első Sc.-beli évadjában részt vett a Pillangókisasszony hírhedt, óriási bukással járó premierjén, ő volt az első Sharpless. A század első évtizede vége felé már világsztár, 1915-től 1935-ig a Met tagja. Ez alatt az időszak alatt 100 különböző operában több mint nyolcszázszor lépett fel, és ugyancsak New York-i tartózkodása idejére esik, hogy ő alakította először a Gianni Schicchi címszerepét. Hetvenedik életévén túl is énekelt még, 1947-ben ünnepelték pályafutása arany jubileumát. Ekkor vonult vissza a színpadról, és hátralevő három éve alatt a híres Juilliard iskola tanára volt. A század első felében De Luca volt az olasz énekesgárda egyik legfényesebb csillaga, a világ vezető baritonistáinak egyike. Hanganyagának szépsége, makulátlan technikája és muzikalitása tette naggyá.

De Lucia, Fernando (1860-1925) - olasz op.én. (T). Nápolyban, szülővárosában debütált 1885-ben, a Faust címszerepében. A századforduló idején már világhíresség, főleg Verdi- és Puccini-szerepekben aratott nagy sikereket; bel canto technikája révén ugyanakkor Rossini és Bellini műveinek tenorfőszerepeit is kiválóan énekelte. Élete végén jóhírű énekmester volt, többek között ő képezte tovább Rösler Endre hangját.

De Lussan, Zélie (1863-1950) - francia op.én. (MS). Amerikában működött, 1885-ben debütált Bostonban. Korának egyik leghíresebb Carmenje volt.

De Marchi, Emilio (1861-1917) - olasz op.én. (T). Hivatásos katonatiszt volt, csak aztán kezdett énekelni. 1886-ban debütált a milánói T. dal Vermében. 1909-ig állt a színpadon, mind Olaszországban, mind Spanyolországban és Amerikában nagy sikereket aratva. Ő volt 1900-ban az első Cavaradossi. Visszavonulása után Milánóban volt énekmester.

Demetrius - Demetriosz Szótér szíriai király főleg Metastasio szövegkönyve nyomán került gyakran operaszínpadra: Strungk (1696), Pollarolo (1701), Caldara (1731), Hasse (1732), Gluck (1742), Jommelli (1753), Galuppi (1761), Piccinni (1762), Paisiello (1765), Guglielmi (1773), Mysliweczek (1773). Más szövegkönyvekre: Rossini (1812), Mayr (1824).

Demeur, Anne (1824-1892) - francia op.én. (S). Bordeaux-ban debütált 1842-ben, Lammermoori Luciaként. Pályafutásának csúcspontját a 40-es, 50-es években Londonban érte el, majd visszatért Párizsba. Ő volt Berlioz Beatrice és Benedictjének premierjén az első Beatrice (1862), valamint a Trójaiak Karthágóban c. Berlioz-opera első Didója (1863). A párizsi O. 1870-es Berlioz-fesztiválján is szerepelt még, sőt a Trója bevétele 1879-es koncertbemutatóján Kasszandrát alakította.

De' miei bollenti spiriti → *Egykor az ifjú tűzben*

démon, A - Rubinstein 3 felv. operája (1875, Pétervár), P. A. Viszkovatov szövegére, Lermontov költeménye nyomán. A mű Oroszországban, majd a Szovjetunióban igen népszerű, külföldön azonban ritkán kerül előadásra (Londonban 1881-ben mutatták be, mint az első Angliában játszott orosz operát). Címszerepe igen széles skálájú alakításra nyújt alkalmat a basszistáknak; Saljapin gyakran és előszeretettel énekelte áriáit. - A romantikus cselekmény a szabad tudás Démonjáról szól, aki hiába próbálja megszerezni magának Tamara hercegkisasszony szerelmét.

De mondd, szerelmes szómnak - Mozart Figaro házassága c. operája II. felvonásában Susanne (S) és a Gróf (B) kettőse. A mozarti lélekábrázolás egyik legnagyobb remeke: a zenéből érezhető, hogy Susanne, aki a cselekmény szerint csak színlelve adja meg magát a grófnak, hogyan kap lángra a gróf lírai hevétől.

Démophoon - Athén királya, Thészeusz fia tragikus szerelme révén került operaszínpadra, elsősorban Metastasio szövegkönyve révén: Caldara (1733), Duni (1735), Leo (1735), Gluck (1742), Jommelli (1743), Graun (1746), Hasse (1748), Galuppi (1749), Sarti (1753), Piccinni (1762), Majo (1764), Vaňhal (1764), Anfossi (1773), Paisiello (1775), Mysliweczek (1775), Cherubini (1788).

De Muro, Fernando (1881-1955) - olasz op.én. (T). 1911-ben debütált Rómában, Turidduként. Még ugyanebben az évben ő volt Mascagni Isabeau c. operájának első tenor-főszereplője a Buenos Aires-i premieren. A következő évben került a Sc.-ba, s ettől kezdve mint kora egyik legjelentősebb hőstenorja működött Itáliában és a két Amerikában. Fénylő és kifejezésgazdag hőstenor hang birtokosa volt, világhíres Otello.

De Muro Lomanto, Enzo (1902-1952) - olasz op.én. (T). 1925-ben debütált, Alfrédként, Catanzaróban. Lírai és főleg bel canto szerepekben európai hírű énekes volt, a 20-as, 30-as évek egyik nagy sztárja. 1929-1932 Toti dal Monte férje. Vendégszerepelt Bpesten is.

Demuth, Leopold (1861-1910) - cseh szárm. op.én. (Bar). 1889-ben debütált Halléban, Hans Heilingként. Lipcsében, majd Hamburgban működött, 1897-től haláláig pedig a bécsi S.O. tagja volt. Korának egyik legjobb Mozart- és Wagner-énekese (Bayreuthban Hans Sachsot énekelte), gyönyörű hang birtokosa és kitűnő stíluskészségű művész. Egy hangverseny során szívrohamot kapott és meghalt.

Dene József (1938-) - magyar op.én. (Bbar). 1962-ben debütált az OH-ban, a Borisz Godunov Várnagyaként. 1970-ig volt az OH tagja, mint egyik legtehetségesebbje a fiatalabb énekesgárdának. Tolmácsolásait a kiegyenlített és szép hangon kívül a tökéletes karakterábrázolás jellemzi. Nagyszerű Mozart-énekes (Leporello, Figaro, Papageno), és európai viszonylatban is remek Alberich. 1970-ben a zürichi operaházhoz szerződött, s ezzel megindult nemzetközi karrierje, amely 1973-ban már Bayreuthba is elvitte. Liszt-díjas.

De Negri, Giovanni Battista (1850-1923) - olasz op.én. (T). Kereskedőnek készült, s csak azután tanult énekelni. 1878-ban debütált Bergamóban, Donizetti Poliutójának címszerepében. A 80-as években már a legnagyobb olasz hőstenorok között tartották számon, Tamagno után őt ismerték el a legjobb Otellónak. 1898-ban visszavonult és Torinóban volt énekmester.

denevér, A - Johann Strauss 3 felv. operettje (1874, Bécs, Th. a. d. Wien), Haffner és Genée szövegére, egy francia vaudeville nyomán. Magyar bem.: 1882. bpesti Népszínház, 1895 bpesti OH.

Azon kevés operettek egyike, amelyek a repertoár integráns részeként kerültek az operaházak műsorára (először a bécsi S.O. játszotta, 1894-ben, Mahler vezényletével). E ténynek egyetlen kézenfekvő magyarázata: a Denevér zenéje vígoperákat maga mögé utasító, kivételesen szellemes *remekmű*. Sok operaházban hagyomány, hogy szilveszterkor a Denevér kerül előadásra.

Denzler, Robert (1892-1972) - svájci karm. Kisebb megszakításokkal 1915-től 1947-ig a zürichi opera zenei vezetője volt; ő vezényelte 1937-ben Alban Berg Lulujának és 1938-ban Hindemith Mathis, a festő-jének ősbemutatóit.

De Palma, Piero (1928-) - olasz op.én. (T). 1948-ban, az Olasz Rádió énekversenyén indult pályája. Hamarosan Itália-, majd világszerte elismert comprimario-tenor lett, aki több mint 150 szerepből álló repertoárral rendelkezik. A világ minden jelentős, nagy operaházában megfordult, s alig van olasz operának lemezfelvétele, amelyen ne szerepelne. A comprimario minden jeles tulajdonságával rendelkezik: hajlékony, árnyalatgazdag hanggal, kitűnő játékkészséggel és abszolút biztos muzikalitással.

De Paolis, Alessio (1893-1964) - olasz op.én. (T). Bolognában debütált 1919-ben, Mantuai hercegként. 1921-ben Toscanini vezényletével a Sc.-ban énekli a Falstaff Fentonját. Több olasz színház vezető lírai tenorja volt, majd pályája második felében a karakterszerepekhez fordult, és egyike volt a század legkiválóbb comprimario-énekeseinek.

Der alte Sturm, die alte Müh'! → *Megunt szavak, a régi harc*

De Reszke, Edward (1853-1917) - lengyel op.én. (B), Jan de Reszke öccse. Varsóban, majd Olaszországban tanult, Escudier, a párizsi O. igazgatója szerződtette, és ebben a színházban debütált 1876-ban, az Aida párizsi bemutatóján mint Fáraó, Verdi vezényletével. Négy év múlva már Londonban énekel, 1891-ben Amerikában. Bátyjával együtt a párizsi O., a Met, a londoni C.G. vezető énekese volt a múlt sz. utolsó évtizedeiben. Olasz és francia operákban lépett fel nagy sikerrel, pályája későbbi szakaszán áttért a Wagner-szerepekre és kitűnő Hans Sachs, Marke és Hagen volt. 1903-ban visszavonult és visszatért hazájába, ahol az I. világháború kitörése után nyomorban élt, előbb egy pincében, majd egy barlanglakásban. Az operajáték történetének egyik legnagyobb basszistája volt: gazdag, nagy és biztos magassággal rendelkező hanganyag, a basszistáknál ritka hangi mozgékonyság, valamint igen erőteljes drámai véna jellemezték.

De Reszke, Jan (1850-1925) - lengyel op.én. (T). Edward De Reszke bátyja. Ő is előbb Varsóban, majd Milánóban tanult, pályakezdésekor baritonként lépett a színpadra. Debütálása Torinóban zajlott le 1874-ben, a Kegyencnő Alfonz királyaként. Még ugyanebben az évben Londonban lép fel, két évvel később Párizsban. Testvére tanácsára képezte át magát tenoristává. Öt évig csak hangversenyeken énekelt, majd 1884-ben Massenet Heródiásának párizsi bemutatóján ő volt Keresztelő János. Akárcsak öccse, ő is New York, Párizs és London nagy sztárja, és pályája későbbi szakaszán ő is áttért a Wagner-szerepekre. Élete végén Párizsban, majd Nizzában énekmester. Árnyalatgazdag és igen szép hang birtokosa volt, amihez személyének kedvessége és drámai színjátszó készsége járult. - Nővérük, *Josephine De Reszke* (1855-1891) ugyancsak énekes volt (S), nagy sikerrel szerepelt a párizsi O. színpadán, de karrierje tetőpontján visszavonult, és egy báró felesége lett.

Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen → *Pokoli lánggal ég a bosszú bennem*

Déri Jenő (1869-1942) - magyar op.én. (T). 1896-ban debütált. 1900-tól 1906-ig volt az OH tagja, mint korának egyik legjelentősebb karakter-tenorja.

Der Männer Sippe sass hier im Saal → *Itt körben ült sok vad férfinép*

Dermota, Anton (1910-) - jugoszláv szárm. osztrák op.én. (T). 1936-ban debütált a bécsi S.O.-ban, a Traviata Alfrédjaként. Rövid időn belül a S.O. és a salzburgi Ünnepi Játékok vezető Mozart-énekese lett. Már 1937-ben énekelt Salzburgban, Toscanini Varázsfuvolájában még mint első őrtálló szerepelt, de rövid idő múlva már Tamino volt. Dalénekesként is a legkiválóbbak közé tartozott.

Demesch, Helga (1939-) - osztrák op.én. (S). A berni operában debütált 1960-ban. 1963-66 a wiesbadeni, 1966-69 a kölni, 1970 óta a kölni és a nyugat-berlini opera tagja. Már berni szerződése óta főleg a Wagner-szerepekben arat jelentős sikereket, igazi kiugrását is az jelentette, amikor 1967-ben Bayreuthban énekelte a Tannhäuser-Erzsébetet. 1969 óta Karajan salzburgi Húsvéti Fesztiváljának állandó sztárja, nemcsak a Ringben és Izoldaként, hanem Fidelio-Leonóraként is. Egyike korunk jelentős drámai szopránjainak, aki nem annyira hangja volumenével, mint mélyen átélt és rendkívül stílusos előadói művészetével hódítja meg a közönséget. Bpesten is fellépett.

Der Tag seh' ich erscheinen → *Felkel immár a fényes nap*

Dervaux, Pierre (1917-) - francia karm. Hangversenydirigensként kezdte pályáját, majd 1954-ben az O.C. vezető karnagya lett. 1956-tól a Nagyopera első dirigense. Koncert-karmesterként igen sokszor vendégszerepelt Bpesten, zeneszerzéssel is foglalkozik.

Der Vogelfänger bin ich ja → *Az erdőt járva sípolok*

Der Widerspenstigen Zähmung → *makrancos hölgy, A*

Déry Gabriella (1933-) - magyar op.én. (S). 1958-ban debütált az OH-ban, Szilágyi Erzsébetként. Pályája kezdetén inkább koloratúr-hősnőket énekelt (Violetta stb.), de rövidesen áttért a drámai szoprán szerepkörre, és Takács Paula örökébe lépve, ő lett az OH vezető drámai szopránja. Énekében a töretlen szépségű hanganyag és a kifejezett drámai alakítókészség dominál. Énekeli az összes Verdi-hősnőt (Gilda kivételével), Turandotot, Toscát, Strauss Ariadne-ját és Tábornagynéját stb. Jellegzetesen korszerű, árnyalatokban gazdag szerepformálás teszi alakításait kimagaslóvá. Vendégszerepelt Moszkvában, Berlinben, Lipcsében, Belgrádban és Kubában. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Déryné, Széppataki Róza (1793-1872) - magyar színésznő és op.én. (S). Egész fiatal korában színpadon volt már, 1812-ben ő énekelte Mátray Gábor Csernyi Györgyének női főszerepét. 1815-50 különböző vándortársulatokkal járta az országot, és mind drámai színészként, mind operaénekesnőként rendkívül nagy sikereket aratott. Szerepelt Budán, Kassán, Aradon, Pozsonyban, Nagyváradon stb. Ő volt korának legjobb Rosinája, Normája, énekelt a Varázsfuvolában, az Olasz nő Algírban c. Rossini-műben stb. 1839 után sokszor fellépett a pesti N.Sz.-ban is. - Déryné neve fogalommá vált a magyar színészet történetében: a kultúrát terjesztő, igazi kultúr-missziót teljesítő vándorszínészet legnevesebb képviselője volt.

Déryné Színház Operaegyüttese - A magyar falvakat és kisvárosokat színházi előadásokkal ellátó Déryné Színház 1963 óta operákat is felvett programjába. Ezzel bizonyos szempontból a Gördülő Opera funkcióját vállalta magára, azzal a különbséggel, hogy kis együttesével (mindössze 7-8 tagú kamarazenekarral játszanak) a legkisebb falusi kultúrházban is tudnak előadást tartani. Az operaműsor természetesen az irodalom könnyebb fajsúlyú darabjaiból tevődik össze: Denevér, Az ezred lánya, Szerelmi bájital, Don Pasquale, Fra Diavolo, Eladott menyasszony. Sevillai borbély stb. Magyar művet eddig kettőt játszottak: Ránki Pomádéját és ugyancsak Ránkinak a Fábri-féle Körhinta filmből a Déryné Színház számára készült művét.

Egy-egy darabot általában 70-100 ízben játszottak eddig, az ország egész területén. Valamennyi darabot az operaprogram kezdeményezője, a színház főrendezője, *Kertész László* rendezte. Karmesterként általában az együttes zenei vezetője, *László Endre* vagy *Orosz István* tevékenykedik. A műveket természetesen át kell hangszerelni a rendelkezésre álló kamaraegyüttesre; ezt a munkát általában *Németh Amadé* végzi. - Az együttes vezető énekesei: *Káldi Rita* (S, 1949-), *Kálny Zsuzsa* (S, 1944-), *Szele Margit* (S, 1928-), *Iván József* (T, 1925-), *Németh József* (T, 1930-), *Bordás Dezső* (Bar, 1926-), és *Vajda Dezső* (B, 1922-). - Az operaműfaj országos népszerűsítésében mindenképpen ezé az együttesé a legnagyobb érdem. Különböző eszközökkel, így pl. pantomimban feloldott nyitánnyal, a cselekmény egyszerűsítésével és mindenekelőtt a prózai színészet nívóján megoldott játékkal viszik közel a falu és a kisváros számára esetleg még idegen műfajt közönségükhöz.

Der Zar lässt sich photographieren (A cár lefényképezteti magát) - Kurt Weill 1 felv. operája (1928, Lipcse), Georg Kaiser szövegére. Ez az első Weill-opera, amelyben az amerikai jazz-stílus befolyása érvényesül.

De Sabata, Victor - *Sabata*

Deschamps-Jehin, Blanche (1857-1923) - francia op.én. (A). 1879-ben debütált a La M.-ben, Mignonként. A 80-as években került a párizsi O.C.-hez, ahol a vezető altisták egyike volt egészen 1902-ig. Számos francia mű ősbemutatóján vett részt, t. k. Lalo Ys királya, Gounod Botcsinálta doktorja, Charpentier Lousie-ja premierjén. Ő volt az első francia Delila is.

Desdemona - Otello tragikus sorsú hitvese (S) Verdi és Rossini Otellójában.

déserteur, Le (A szökevény) - Monsigny 3 felv. operája (1769, Párizs, Com. Italienne), J. M. Sedaine szövegére. Korának egyik legnevezetesebb, egész Európában bemutatott operája, a romantikus opera-típus egyik előfutára, egyben a „szabadító opera" (l. *ott*) tipikus képviselője. Magyarorsz. bem.: 1788, Pozsony.

Deserto sulla terra → *Aki a földön árva*

Des Grieux - Massenet Manonjának és Puccini Manon Lescaut-jának szerelmese (T).

Desormière, Roger (1898-1963) - francia karm. 1925-től 1930-ig Gyagilev Orosz balettjének dirigense, 1937-től a párizsi O.C. karmestere. Főleg francia művek specialistája, több francia operát ő mutatott be. 1950-ben visszavonult.

Despina - Mozart Così fan tutte-jében Fiordiligi és Dorabella ügyes, nyelves és ravasz szobalánya (S). Magyarországon Rosina néven szerepel.

Dessaui Operaház - A múltban szigorú Wagner-kultusza révén ismert színház, München után itt játszották először A nürnbergi mesterdalnokokat és a bayreuthi előadások énekesei és karmesterei látogatták gyakran. A színházépületét 1885-ben nyitották meg, befogadása 1245 személy; 1938-ban, majd 1949-ben újjáépítették.

Dessoff, Ottó (1835-1892) - német karm. Pályáját kisebb német színházaknál kezdte, majd 1860-75 a bécsi Opera vezető karmestere volt. Ő mutatta be Goldmark Sába királynője c. operáját. 1875-81 a karlsruhei, 1881-től haláláig a frankfurti opera karnagya.

Destinn, Emmy (1878-1930) - cseh op.én. (S). Eredeti neve Ema Kitti volt, s tanárának. Marie Loewe-Destinn-nek nevét vette fel. Berlinben debütált 1898-ban, Santuzzaként. A század első éveiben már világsztár, 1908-tól 1921-ig a Met vezető szopránja. Ő volt az első bayreuthi Senta, az első berlini Salome, az első londoni Pillangókisasszony, Tatjána és Minnie. Ez utóbbi szerepet ő alakította az 1910-es New York-i ősbemutatón is. 1921-ben vonult vissza. Nemcsak nagyszerű énekesnő volt, de elsőrangú színészi képességekkel is

rendelkezett, ez tette alkalmassá nagy drámai szerepeinek világviszonylatban is kiemelkedő megformálására.

Deutekom, Cristina (1940?-) - holland op.én. (S). Amszterdamban debütált 1963-ban, az Éj királynőjeként. Oly hatalmas sikert aratott ebben a szerepben, nemcsak hazájában, hanem Európa számos nagy operaházában, hogy igen hamar nemzetközi karriert futott be. 1970-ben már megnyerte az olasz zenekritikusok „Bel canto díját". 1967 óta rendszeresen vendége a Met-nek, valamint a két Amerika számos operaházának. Az Éj királynőjén kívül a nagy Verdi-szerepekben aratott jelentős sikereket.

Deutsche Oper, Berlin - A német főváros „városi operaházát" 1922-ben nyitották meg. Művészi színvonala 1925 és 1934 közt volt a legmagasabb, ezekben az években t. k. Bruno Walter állt a színház élén. 1944-ben bombák rombolták le a 2300 személyes charlottenburgi házat. 1945 és 1961 közt más épületekben működött, mint Nyugat-Berlin operaháza, ekkor avatták fel a modern architektúrájú új színházépületet. A Deutsche Oper zenei vezetői a háború után: Leo Blech, Fricsay Ferenc, Arthur Rother, jelenleg Lorin Maazel.

Deutsche Oper am Rhein - Düsseldorf és Duisburg nyugat-német városok operaházainak közös neve. A düsseldorfi operát 1875-ben építették fel, 1956-ban építették újjá, befogadása 1400 személy; a duisburgi Városi Színházat 1912-ben nyitották meg és 1950-ben építették újjá. Befogadása 1183 fő. 1958-tól 1962-ig Alberto Erede vezette főzeneigazgatóként a színházat. Egyike a legjelentősebb nyugatnémet operaházaknak; számos mai mű itt élte meg bemutatóját (Klebe: A haramiák, 1957 és Křenek: V. Károly c. művének átdolgozott verziója, 1958).

deux avares, Les → *két fösvény, A*

deux journées, Les → *vízhordó, A*

devin du village. Le → *falusi jós, A*

deviza-ária - A XVII. sz.-ban Velencében kialakult áriatípus, mely az egész barokk korszakban alkalmazásra került. Lényege: az énekes szólista kezdi az áriát a vezető dallam első motívumának megszólaltatásával (ez az ún. deviza), s csak ezután kerül sor a zenekari ritornellóra (l. *ott*).

Devrient, Eduard (1801-1877) - német op.én. (Bbar). A híres színész, Ludwig D. testvére, Mendelssohn barátja és a Máté passió-felújítás egyik kezdeményezője és szereplője. Korának egyik legjelentősebb német énekese volt. 1819-ben debütált a berlini operában, majd prózai színész lett, 1844-46 Drezdában volt főrendező, 1852-69 a karlsruhei udvari színház igazgatója. A dramaturgia egyik úttörője német földön, írt operaszövegkönyveket is, így t. k. Marschner Hans Heiling c. operájáét, ennek főszerepét is ő énekelte először (1833, Berlin).

dialektus-operák - Már a XVIII. sz. óta ismertek különböző helyi dialektusokban írt művek, főleg vígoperák. Van olyan köztük, amely teljes egészében nyelvjárásban készült, s van, amelynek csak egyes részletei. Az előbbiek közül a leghíresebbek: Pergolesi: Lo frate 'nnamorato (nápolyi), Orff: Die Bernauerin (bajor), Schoeck: Vom Fischer un syner Fru (plattdeutsch), Vsaÿe: Piér li Houïeu-ja (vallon). Az utóbbiak közül természetesen a Rózsalovag a legnevezetesebb, melynek nagy része bécsi dialektusban íródott. Ide sorolható Kodály Székely fonója is.

dialogues de Carmélites, Les (A karmeliták párbeszédei) - Poulenc 3 felv. operája (1957, Milánó, Sc.), Georges Bernanos szövegére, Gertrude von le Fort novellája nyomán. - Poulenc leghíresebb operája, tárgya a karmelita apácák üldözése és kivégzése a nagy francia forradalom idején.

diamantes de la couronne. Les → *korona gyémántjai, A*

Diana - A szűzies Vadászistennő főleg Endümionnal és Akteónnal kapcsolatban került operaszínpadra (a darabok egy része Metastasio szövegkönyvére): Bononcini (1693), Philidor (1698), Keiser (1702 és 1712, két darab), Leo (1717), J. J. Fux (1717), Alessandro Scarlatti (1721), Jommelli (1763), Michael Haydn (1770), Piccinni (1784).

Diaz, Justino (1940-) - amerikai op.én. (Bar). Puerto Ricóban debütált (szülővárosában), 1957-ben, Menotti A telefon c. operájában. Kisebb szerepeket énekelt kisebb amerikai társulatoknál, majd a 60-as évek elején a Sc.-ban, a Spoletói Fesztiválon, majd Salzburgban énekelt nagy sikerrel. 1963 óta a Met tagja, egyik főszereplője volt a színház új épülete megnyitásakor előadott Barber-operának, az Antonius és Cleopátrának. A fiatal operaénekesgárda igen nagy tehetségű tagja.

Dibuk, A - Lodovico Rocca operája (1934, Milánó, Sc.), Simoni szövegére, An-Ski jiddis drámája nyomán. A bemutatón az egyik főszerepet Palló Imre énekelte. - Ugyane témára (egy héber legenda nyomán, mely szerint a holtak szelleme megszállhat élő személyeket) az amerikai David Tamkin is írt operát (1951, New York, City Center), sőt, Gershwin operatervei között is szerepelt (csak akkor tett le a tervről, amikor megtudta, hogy Rocca már dolgozik a darabon.)

Dich, teure Halle → *Csarnok-ária*

Dickens, Charles (1812-1870) - angol író. Egyetlen kirándulása az operaszövegkönyv területére a The Village Coquettes című librettója volt, John Hullah zeneszerző számára (1836). Regényei és írásai alapján számos angol opera készült, más nemzetbeli zeneszerzők csak a Házitücsök-re írtak dalművet: Goldmark (1896) és Zandonai (1905).

Dickie, Murray (1924-) - angol op.én. (T). Londonban debütált 1947-ben, Almavivaként. 1952-ig a londoni C.G., majd 1952-től a bécsi S.O. tagja. Elsősorban Mozart-énekesként nevezetes, de ugyanakkor kitűnő karakteralakításai vannak Wagner és Strauss műveiben is.

Dick Johnson - A Nyugat lánya c. Puccini-opera főhőse (T), aki Ramerrez néven banditavezér is.

Dido és **Aeneas** - A karthágói királynő és a trójai királyfi, Róma későbbi megalapítója, nagyon sok opera főhőseivé váltak. Ide soroljuk az Aeneasszal külön foglalkozó műveket is. *Német operák:* Steffani (1699), Graupner (1707), Haydn (1778), Holzbauer(1779); *francia operák:* Piccinni (1783), Berlioz (1863); *angol operák:* Purcell (1689), Pepusch (1716), Arne (1734), Storace (1792); *olasz operák:* Cavalli (1641), Pallavicino (1686); Metastasio szövegére: Scarlatti (1724), Albinoni (1725), Vinci (1730), Duni (1740), Porpora (1740), Hasse (1743), Jommelli (1746), Galuppi (1752), Traëtta (1764), Sarti (1767), Piccinni (1767), Majo (1769), Anfossi (1775), Guglielmi (1785), Gazzaniga (1787), Cherubini (1787), Paisiello (1795), Paër (1810), Rossini (1811, kantáta), Mercadante (1823).

Dido és Aeneas - Purcell 3 felv. operája (1689, London, J. Priest lányiskolájában), Nahum Tate szövegére, Vergilius Aeneis-e nyomán. Magyar bem.: 1938, bpesti OH.

Purcell egyetlen valódi operája (többi színpadi műve ugyanis ún. „masque", azaz prózával és tánccal vegyes műfaj vagy pedig színpadi kísérőzene). Az a hatalmas drámai erő, amely a többi Purcell-féle színpadi műben is megnyilvánul, itt különösen érvényre jut. Annak ellenére, hogy - nyilván a megrendelő félként szereplő leányiskola együttesét figyelembevéve - a zenekari apparátus kicsi és az énekszólamok nem túl nehezek. Csak sajnálni lehet, hogy az amúgy is igen fiatalon meghalt Purcell a Dido-ban kipróbált valódi operaműfajt nem tudta több alkotással gazdagítani. A zene egyaránt gazdag drámai és lírai szépségekben (utóbbiakra legnevezetesebb példa a művet záró Lamento), hangfestő és humoros részletekben.

Karthágó királynője, Dido (S) nem tudja magát rászánni, hogy bevallja szerelmét, mely a menekülő trójai királyfihoz, Aeneashoz (T vagy Bar) fűzi. Udvarhölgye, Belinda (S) és az egész udvar azonban tisztán látja a helyzetet, és rábeszélik a királynőt: nyújtsa kezét Aeneasnak. - A boszorkányok (3 A) elhatározzák, hogy romlásba döntik Didót. Vihart idéznek fel, mely a vadászaton levő udvart szanaszét kergeti, majd egyikük Mercuriusként jelenik meg Aeneas előtt, és figyelmezteti kötelességére: tovább kell hajóznia Itália felé. - Karthágó kikötőjében Aeneas útra készül; a boszorkányok örömujjongásban törnek ki. Dido szerelmi bánatában meghal.

Di due figli vivea → *Két fiút szült*

Didur, Adam (1874-1946) - lengyel op.én. (B). 1894-ben debütált Rio de Janeiróban. A század első évtizedeinek egyik legnagyobb basszistája, 1908-tól 1932-ig a Met vezető énekeseinek egyike. (1913-ban ő volt az első amerikai Borisz Godunov.) Élete végén visszatért hazájába, ahol előbb a lwówi opera igazgatója, majd Katowicében énekmester.

Die Frist ist um → *Időm lejárt*

Dienst - *Korrepetitor*

Dies Bildnis ist bezaubernd schön → *Kép-ária*

Dietsch, Pierre-Louis (1808-1865) - francia karm. és zszerző. A legkülönösebb zenetörténeti figurák egyike, számos kellemetlen eset „hőse". Ő komponálta meg a Wagnertől megvett Bolygó hollandi szövegkönyvet, majd ő vezényelte a Tannhäuser óriási bukást eredményező párizsi bemutatóját és Verdi Simon Boccanegrájának azt a párizsi premierjét, amely olyan rossz volt, hogy Verdi a próbák közepén távozott. Zeneszerzőként: az ő műve a múlt század egyik leghíresebb hamisítványa, az ún. „Arcadelt: Ave Maria".

Die Weisheitslehre dieser Knaben → *E három gyermek bölcs tanácsa*

Dimitrij - 1. A trónkövetelő ál-cárevics (T) Muszorgszkij Borisz Godunovjában, aki valójában Grigorij Otrepjev szökött szerzetes. - 2. Az ál-cárevics nemcsak Muszorgszkij Borisz Godunovjában szerepel. Operát írtak róla: Eberlin (1755), Jonciéres (1876), Dvořák (1882).

Di Murska, Ilma (1836-1889) - horvát op.én. (S). Firenzében debütált 1862-ben. Pályája nagyrészében London operaházainak sztárja volt, ő énekelte először Londonban - olaszul! - a Bolygó hollandi Sentáját. Három oktáv terjedelmű hangja volt, és így a legmagasabb koloratúrszerepeket is (pl. Éj királynője) énekelte.

Dinne, perchè in quest'eremo → *Miért, hogy elvonulsz*

Dinóra - Meyerbeer 3 felv. operája (1859, Párizs, O.C.), Barbier és Carré szövegére. Ma már eltűnt az operaházak repertoárjáról, viszont „Árnyéktánc" melléknevű virtuóz koloratúráriája ma is kedvelt koncertszám. Magyar bem.: 1860, bpesti N.Sz.

Dio, che nell'alma infondere → *Úristen, ki nékünk lelket adtál*

Dio di Giuda → *Nézz rám, nagy Isten*

Dio! Mi potevi scagliar → *Vesd uram, Isten, reám sújtó kezed*

Dio ti giocondi, o sposo → *Kísérje lépted áldás*

Dippel, Andreas (1866-1932) - német op.én. (T) és impresszárió. 1887-ben debütált Brémában, és három év múlva már a Met tagja. A század első évtizedeiben részben a Met, részben a chicagói Opera igazgatója is volt. Repertoárja óriási volt, több mint 150 szerepet énekelt, és így bármikor be tudott ugrani beteg kollégái helyett.

Di Provenza → *Hát nem él szívedben már*

Di quella pira → *stretta 2.*

Di rigori armato - Richard Strauss Rózsalovagja I. felvonásában az Olasz énekes (T) áriája. Kitűnő stílusparódiája a XVIII. sz.-i bel canto áriának.

Dir töne Lob → *Üdv szálljon rád*

Di Stefano, Giuseppe (1921-) - olasz op.én. (T). 1946-ban debütált Reggio Emiliában, Massenet Manonjának Des Grieux-jeként. Már két év múlva a Met-ben énekli a Mantuai herceget, és ettől kezdve óriási ívben fut fel karrierje a világsztárok első vonalába. Még Toscaninivel is működött együtt, a nagy karmester pályájának utolsó szakaszában. Kezdetben a könnyebb lírai tenorszerepekben lépett fel, később, az 50-es évektől kezdve átváltott a hőstenor szerepkörre. Bársonyosan szép, gyönyörű, igazi olasz tenorhang birtokosa volt, híresek voltak puha pianissimói. Emellett hangjában és játékában egyaránt erős drámai készség is megnyilvánult. A 60-as évek vége felé pályája lehanyatlott, 1973 óta operarendezéssel kísérletezik (Maria Callas társaságában).

díszlet, díszlettervezés - Bár az opera előfutárai általában díszletek közt kerültek előadásra, jelenlegi tudásunk szerint a firenzei operák színpadán semmiféle díszlet nem volt. Csak a római Barberini-palotában rendezett operaelőadásokon vezették be - a látványosság fokozására - a díszleteket. Ezt vették át a különböző olasz fejedelmek udvari színházai is, s itt alakult ki a mai operaszínpad: díszletekkel, proszcéniummal, zenekar elhelyezésére alkalmas térrel. Ebben az időben, amely már a barokk képzőművészet virágkora, a díszletek hatalmas festett, tehát kétdimenziós vásznak. Ma is csodájára járhatunk a XVIII. sz.-i, rendszerint nagy művészek által festett perspektivikus díszleteknek. A kezdeti korszak nagy díszletfestői olaszok voltak: mindenekelőtt a Galli-Bibiena család. Utánuk az ugyancsak generációkon keresztül díszletfestéssel foglalkozó Galliarik vették át a vezetést. (Bernardino és Fabrizio Galliari festették a Scala első színpadképeit.) Olaszországban a későbbi idők nevezetes tervezői, illetve festői Alessandro Sanquirico, Carlo Ferrario és Antonio Rovescalli voltak. A Scalában és a többi olasz operaházban hosszú ideig ismeretlen volt a „torony" és a zsinórpadlás, a kulissza-színpadot csak síneken tolt kulisszákkal tudták bedíszletezni.

Európa többi országának is az olaszok mutattak utat. A legszebb díszleteket Drezda, München, majd később Bécs operáiban láthatta a közönség.

A századforduló idején az operaszínpadon is utat törtek maguknak a különböző reformirányzatok. Alfred Roller (l. *ott*), Caspar Neher (l. *ott*) és társaik munkásságának köszönhető a modern, háromdimenziós színpadkép megalkotása. Századunk díszlettervezői koncepciójára Adolphe Appia (l. *ott*) és Edward Gordon Craig eszméi gyakoroltak döntő hatást. Noha napjainkban is találkozunk még többé-kevésbé naturális színpadképpel (pl. Felsenstein Komische Operjában), általában elmondható, hogy a stilizálás és a szimbolika a mai díszlettervezés legfőbb tendenciái. Századunk középső évtizedeiben a következő díszlettervezők tettek szert európai vagy világhírnévre: Alexandre és Nicola Benois, Giorgio De Chirico, Franco Zeffirelli, Luchino Visconti, Helmut Jürgens, Ita Maximovna, Teo Otto, Georges Wakhevitch, Josef Svoboda, a magyar művészek közül Oláh Gusztáv, Fülöp Zoltán.

disztonálás - A hang magasságának eltévesztése, hamis éneklés, gikszer. Oka lehet a rossz énektechnika vagy a rossz hallás, esetleg pillanatnyi indiszpozíció.

Di tanti palpiti - Tankréd (MS) szerelmi áriája Rossini Tancredi c. operájának I. felvonásában. A múlt század első felének talán legnépszerűbb és legismertebb operaáriája, számtalan feldolgozásban is népszerűvé vált (pl. Paganini). Velencében „Rizs-áriának" hívták, mivel állítólag Rossini úgy nyilatkozott, hogy négy perc alatt komponálta, ameddig egy rizsétel megfőttére várt.

Dite alla giovine → *Lányának mondja meg.*

Di' tu se fedele → *Tengerészballada*

diva - A primadonnák olasz elnevezése (szó szerint: „istennő").

Divinités du Styx - Gluck Alcestéjében a címszereplő (S) hatalmas monológja.

Dobay Lívia (1912-) - magyar op.én. (S). 1934-ben debütált az OH-ban, Neddaként. Néhány év alatt a színház vezető lírai szopránja lett, aki elsősorban Puccini-szerepeiben nyújtott világviszonylatban is nagyszerű alakításokat. Ő volt talán a legjobb magyar Mimi és Pillangó-kisasszony és kétségtelenül a legkiválóbb Ford Alice. Édes csengésű és rendkívül árnyalatgazdag hangja kiváló színészi képességekkel párosult; alakításai minden szerepében példamutatóak voltak. Az 50-es évek közepe táján vonult vissza.

Dobbs, Mattiwilda (1925-) - amerikai op.én. (S). Az 1952-es Holland Fesztiválon debütált Stravinsky Csalogányának címszerepében. A következő évben már a glyndebourne-i fesztiválon énekli Zerbinettát, és csakhamar a Met egyik vezető énekese. A 60-as évek egyik legjobb magas koloratúrszopránja, kiváló Éj királynője, Olympia és Gilda.

Dobránszky Zsuzsa (1941-) - magyar op.én. (S). 1968-ban debütált az OH-ban, Améliaként. Azóta a drámai szoprán szerepkörben működik (Amélia, Turandot, Trubadúr- és Végzet hatalma-Leonóra).

Dobrowen, Issay (1894-1953) - orosz karm. Moszkvában Tanyejevnél, majd Bécsben Godowskynál zeneszerzés- és zongora-tanulmányokat folytat, de csakhamar a karmesteri pályát választja. A moszkvai B.-ban debütált 1919-ben. Közvetlenül a forradalom után még Lenin környezetéhez tartozott, Beethoven Apassionatáját ő játszotta el neki. Később elhagyta a Szovjetuniót, 1923-tól Drezdában vezető-karmester Fritz Busch mellett. Ő rendezte e színházban az első német Borisz Godunov-előadást. Drezdából a bécsi Volksoperhez, majd a szófiai operaházhoz szerződik. 1928 és 1936 között koncertdirigens, 1936-tól kezdve állandó vendége a bpesti OH-nak. Tulajdonképpen Dobrowen ismertette meg a magyar közönséggel az orosz zenés népdrámákat. Ő vezényelte és részben rendezte 1936-ban a Hovanscsina, 1938-ban az Igor herceg magyarországi bemutató előadásait. 1937-ben óriási sikerű Bohémélet-felújítást vezényelt nálunk. A nácizmus előretörésekor igen durva körülmények között utasították ki Magyarországról. 1941-től haláláig a stockholmi Királyi Opera karmestere és rendezője. A II. világháború után a Sc.-ban is több ízben vezényelte az orosz repertoár darabjait.

Dodon - Rimszkij-Korszakov Aranykakas c. operájában a tutyi-mutyi, tehetetlen király (Bar).

Doktor és patikus - Dittersdorf kétfelv. vígoperája (1786. Bécs, K.), Gottlieb Stephanie szövegére. Magyarorsz. bem.: 1787, pesti Német Színház.

Doktor Faust - Ferruccio Busoni operája 2 prológussal, közjátékkal és 3 jelenetben (1925, Drezda), a zeneszerző szövegére, a Faust-legenda és Marlowe drámája nyomán. A darab befejezetlenül maradt, Philipp Jarnach pótolta a hiányzó részeket Busoni vázlatai alapján. - Jelentős műve a XX. sz.-i operairodalomnak, t. k. mivel Berget megelőzve először e műben kerültek be a hangszeres zene formái az opera konstrukciójába. Az utóbbi évtizedekben nagy sikerrel újították fel a művet Olaszországban és az NSZK-ban.

Doktor und Apotheker → *Doktor és patikus*

Dolci, Alessandro (1888-1954) - olasz op.én. (T). 1910 táján debütált, 1916-ban már a Sc.-ban énekelte Radamest. Ettől kezdve pályája Amerika és Olaszország közt oszlott meg: egyaránt ünnepelték hazájában és a különböző amerikai színpadokon. Számos Strauss-mű olaszországi

bemutatóján énekelt, így t. k. ő volt az első olasz Heródes, Bacchus és Ägistus. Hősi színezetű hangja mellett a kortársak főleg nagyszerű deklamációját dicsérték.

Doluhanova, Zara (1918-) - szovjet op.én. (A). 1938-ban debütált a jereváni operaházban. 1944 óta a moszkvai B. tagja. 1949-ben megnyerte a bpesti VIT énekversenyét, 1950-ben a lipcsei Bach-ünnepségen keltett nagy feltűnést. Hangversenyturnéi során Európa és Dél-Amerika számos városában vendégszerepelt. - Doluhanova egyaránt mestere a daléneklésnek és az operaszínpadnak. Repertoárja Bach-kantátáktól a bel canto korszak altkoloratúra szerepein át a mai szovjet szerzőkig terjed. Hatalmas kifejezőerő nyilvánul meg énekében; nem nagy volumenű, de rendkívül kiművelt hangja és káprázatos technikája mellé kifinomult stíluskészség járul. Napjaink legnagyobb szovjet énekesnője.

Domahidy László (1920-) - magyar op.én. (B). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, a Traviatában. 1947 óta az OH tagja, mint karakterbasszus. Vendégszerepelt Londonban, Párizsban, Brüsszelben, az NSZK-ban, a Szovjetunióban, Kínában és a népi demokratikus országokban. Főbb szerepei: Ozmin, Kecal, Hunding, Pomádé király, Varlaam.

Domgraf-Fassbänder, Willi (1897-) - német op.én. (Bar). Előbb egyházzenei tanulmányokat folytatott, majd egy szereplése nyomán az aacheni opera szerződtette, itt debütált 1922-ben. Berlin, Düsseldorf és Stuttgart pályájának állomásai, mielőtt ismét Berlinbe kerül, ahol az S.O. vezető lírai baritonja lett, egészen a háború végéig. Főleg Mozart-szerepekben vált világhírűvé: a glyndebourne-i fesztivál megnyitó estjén, 1934-ben a Figaro címszerepét énekelte, ugyanitt később Papagenót és a Così fan tutte Guglielmóját alakította. Toscanini emlékezetes 1937-es salzburgi Varázsfuvola-előadásán ő volt Papageno. A háború után Hannoverben, Bécsben, Münchenben és Nürnbergben működött, az utóbbi színháznál főrendezőként. Karrierjének történetéből is kiderül, hogy nemcsak hangja és muzikalitása, hanem színészi készsége is részes volt nagy sikereiben. Lánya, *Brigitte Fassbänder* (MS) a müncheni opera vezető mezzója, számos fesztivál ünnepelt vendége.

Domingo, Placido (1941-) - spanyol op.én. (T). Énekes szülök gyermeke, tanulmányait Mexico Cityben végezte, itt is debütált, Alfrédként. 1966-ban már a New York-i City Center Opera új házának megnyitásán szerepelt, s itt oly hatalmas sikert aratott, hogy 25 éves korában egyik napról a másikra sztár lett. 1968-tól a Met, 1969-től a Sc. művésze. Azóta minden nagy operaház és fesztivál állandó vendége. Domingót bízvást tekinthetjük napjaink legnagyobb tenoristájának. Nemcsak eszményien szép hanganyaga révén válik azzá; sőt, a hang nála soha nem más, mint eszköz, az alakítás, a kifejezés, a szerep tökéletes megformálásának egyik, de nem kizárólagos eszköze. Színészi képessége - mely egyaránt megnyilvánul gesztusaiban, arcjátékában és hangja árnyalásában prózai színészhez méltó. Alakításainak minden momentuma tökéletesen kidolgozott, lélektanilag megalapozott. Karmesteri tanulmányokat is folytatott, s így érthető, ha a muzikalitás szempontjából is kifogástalan minden produkciója. Ily módon azzal a ritka esettel állunk szemben, amikor egy énekes minden eszközzel rendelkezik, ami csak a pályához, illetve a valóban egyedülállóan tökéletes alakításokhoz szükséges. 1973-as bpesti bemutatkozása a háború utáni magyar operatörténet legnagyobb sikere volt. - Szerepköre főleg az olasz repertoárt öleli fel, a spinto-szerepektől (Cavaradossi, Des Grieux stb.) a hőstenor-szerepekig (Manrico, Radames, Otello).

Dominguez, Oralia (1928-) - mexikói op.én. (A). 1950-ben debütált Mexico Cityben. 1953-ban Európába jött, és még ugyanebben az évben a Sc.-ban énekelt. Napjaink nagy énekeseinek egyike, aki mind az operaszínpadon, mind az oratóriuméneklésben kimagasló tolmácsolásokat nyújt. Hatalmas volumenű, kissé egzotikus színezetű, bársonyos alt hangján kiválóan érvényesülnek a preklasszikus és klasszikus művek szerepei, valamint Wagner hősnői.

domino noir, Le → *fekete dominó, A*

Don Alfonso - A cinikus filozófus (Bar) Mozart Così fan tutte-jában.

Don Annibale - Donizetti A csengő c. operájában az idős gyógyszerész (B), akit a patika csengője állandóan megzavar nászéjszakáján.

Donath, Helen (1940-) - amerikai op.én. (S). 1961-ben debütált Kölnben. 1963-ban Hannoverbe került, jelenleg a müncheni opera tagja. Világjáró művész, aki Európa és Amerika nagy színházaiban a lírai és jugendlich-dramatisch szoprán szerepkörben arat nagy sikereket. Repertoárjának fénypontjai: Sophie, Pamina, Micaela, Masenyka, Oszkár. Kitűnő dalénekes és oratóriumszólista.

Don Carlos - Verdi 5 ill. 4 felv. operája (1867, Párizs, O.), Méry és Du Locle francia szövegére, Schiller drámája nyomán. Az operának három verziója ismeretes: az eredeti francia nyelvű 5 felvonásos párizsi változat, az 1884-es Scala-beli 4 felvonásos verzió (az eredeti első felvonása nélkül), valamint az 1887-es, ugyancsak olasz variáns, ismét az első felvonással. (A két utóbbi Ghislanzoni olasz fordításában.) Újabb variáns-lehetőség: balettel vagy balett nélkül. A 30-as években több helyen, így pl. nálunk is Franz Werfel és Lothar Wallerstein dramaturgiai átdolgozásában került színre. Magyar bem.: 1868, pesti N.Sz., az ötfelvonásos változatban; OH: 1934; felújítás: 1969, bpesti E.Sz., az 1884-es változatban.

A Don Carlos Verdi második párizsi darabja, melyben már nemcsak kísérletezik a francia nagyopera stílusának saját koncepciójába való beolvasztásával, mint a Szicíliai vecsernyében, hanem teljesen meg is hódítja, sőt a maga képére formálja ezt az operatípust.

Don Carlos - 1. Az előbbi opera főhőse (T). - 2. D. C. di Vargas: Verdi A végzet hatalma c. művében Leonóra bátyja (Bar), aki vérbosszút akar állni apja vétlen gyilkosán. - 3. Verdi Ernani c. operájában az ifjú V. Károly (Bar), akkor még csak spanyol király, aki Ernani és Don Silva vetélytársa Elvira szerelméért.

Don Fernando - Beethoven Fideliójában az igazságosztó, szinte a Gondviselést megszemélyesítő miniszter (Bar).

Don Giovanni Tenorio - Gazzaniga 1 felv. operája (1787, Velence), Bertati szövegére. Da Ponte Bertati szövegkönyvét teljes jelenetezésében és konstrukciójában átvette Mozart Don Juanjának librettójához.

dongó, A - Rimszkij-Korszakov Szaltán cár c. operájának egyik hangfestő zenekari közzenéje, amely számtalan hangszerre készült virtuóz átiratban vált világszerte népszerűvé.

Don José - Bizet Carmenjének férfi főszereplője (T), a Carmenért szökött katonává, csempésszé, majd gyilkossá váló tizedes.

Don Juan, Don Giovanni - Mozart 2 felv. operája (1787, Prága), Lorenzo da Ponte szövegére, a Don Juan-legenda és Bertati Gazzaniga számára írt szövegkönyve nyomán. Magyarorsz. bem.: 1797, pesti Német Színház; 1826, Brassó, 1827, Pest.

Az „operák operája", a zenetörténetírók és a közönség nagy részének véleménye szerint a műfaj legnagyobb remeke. Az eredeti műfaji megjelölés: „dramma giocoso", azaz vidám dráma értelmében a muzsikában keverednek a vígoperai és a tragikus elemek.

Teljesen részletes zenei elemzés nélkül aligha lehet a Don Juant értékelni. Tulajdonképpen minden üteméről kimutatható lenne a helyzet- és jellemábrázolás, valamint a konfliktusok zenei bemutatásának mindent felülmúló csodája. Éppígy lehetetlen röviden végezni a mű formai felépítésének megvilágításával (a Figaro házassága mellett a Don Juan is egyik mintapéldája annak, hogyan növeli Mozart a felvonások introdukcióinak és finaléinak terjedelmét, s hogyan közelít evvel az átkomponált operakoncepcióhoz). A mozarti dramaturgia is a Don Juanban ér el tetőpontjára: visszatérő motívumok magyarázzák a cselekményt,

vagy annak a szövegben nem tárgyalt, lélektani motivációit. Néhány példa erre: a II. felv. Elvira-Don Juan-Leporello tercettjében Don Juan már előlegezi a következő szerenád dallamát, mintegy kipróbálja azt; Donna Annának valóságos vezérmotívuma van, mely számos helyen visszatér. Mozart zsenijének egyik legnagyszerűbb megnyilvánulása, hogy sem a darabot záró morálban, sem a mű egészében nem érezzük, hogy Don Juan, a minden társadalmi korlát ellen lázadó „élet-démon" bűnös lenne.

Igen nehéz lenne a Don Juan csúcspontjait megjelölni; minden száma remekmű. A legnagyszerűbb részletek talán a következők: az I. felv. introdukciója, Elvira első áriája, a Regiszter-ária, Zerlina és Don Juan duettinója, a Pezsgőária és a teljes első finale (főleg annak „álarcos-tercettje"), a II. felv.-ból az említett tercett, a nagy szextett, a temető-jelenet, és mindenek felett a kőszobor-jelenet, a második finale.

Don Juan-téma - Mozart halhatatlan remekművén kívül a következő Don Juan-operákat ismeri az irodalom: Letellier (1713), Gluck balettje (1761), Righini (1777), Tritto (1783), Gazzaniga (1787), Gardi (1787), Fabrizi (1788), Gardi (másik darab, 1818), Camicer (1818), Pacini (1832), Dargomizsszkij (1872), Delibes (1880), Graener (1914), Alfano (1914, átdolg. 1941), Nádor Mihály (1920), Enna (1925), Lattuada (1929), Goossens (1937).

Don Magnifico - Rossini operájában Hamupipőke apja (Bbar).

Donna Anna - 1. Mozart Don Juanjában a Kormányzó leánya (S), Don Ottavio jegyese. - 2. Nádor Mihály 1 felv. operája (1920, bpesti OH), Mohácsi Jenő szövegére, E. T. A. Hoffmann novellája nyomán.

donna del lago, La (A tó asszonya) - Rossini 2 felv. operája (1819, Nápoly. S.C.), Tottola szövegére, Walter Scott költeménye nyomán. Magyarorsz. bem.: 1822, pesti Német Színház.

Donna Diana - Rezniček 3 felv. vígoperája (1894, Prága), a zeneszerző szövegére, Moreto komédiája nyomán. Az opera maga lekerült a repertoárról, remekművű nyitánya azonban állandó hangversenydarab.

Donna Elvira - Don Juan elhagyott kedveseinek egyike (S) Mozart operájában.

Donna non vidi mai → *Ily földöntúli szép lányt*

Donner - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájában a vihar istene (Bar).

Don Ottavio - Donna Anna jegyese (T) Mozart Don Juanjában.

Don Pasquale - Donizetti 3 felv. vígoperája (1843, Párizs, Th. des Italiens), Ruffini és a zeneszerző szövegére. A bemutatót Grisi, Tamburini és Lablache énekelték. Magyar bem.: 1846, pesti N.Sz.

Donizetti legjobb vígoperája, az olasz opera buffa késői korszakának egyik remeke. A legjobb buffa-hagyomány a legmagasabb szinten ötvöződik a darabban a finom lírával, sőt helyenként a drámai jellemábrázolással.

Don Quijote-téma - Cervantes regénye egészében és részleteiben számos opera forrásává vált. A legnevezetesebbek: Purcell (1694), Conti (1719), Feo (1726), Caldara (1727), Padre Martini (1730), Boismortier (1743), Holzbauer (1755), Philidor (1762), Paisiello (1769), Piccinni (1770), Salieri (1771), Dittersdorf (1795), Garcia (1827), Mendelssohn (1827), Mercadante (1829), Donizetti (1833), Hervé (1848), Luigi Ricci (1881), Jacques-Dalcroze (1897), Kienzl (1898), Heuberger (1910), Ábrányi (1917), de Falla (1923) és Frazzi (1952). Az említett operák természetesen a regény egy-egy epizódját dolgozzák fel, kivéve a leghíresebbet, Massenet Saljapin számára írt Don Quichotte-ját (1910, Monte-Carlo), amely a „búsképű lovag" egész történetét színre viszi.

Don Sébastien - Donizetti 5 felv. operája (1843, Párizs, O.), Scribe szövegére. A zeneszerző utolsó befejezett operája. Magyar bem.: 1846, pesti Német Színház, ugyanabban az évben magyarul is, pesti N.Sz.

Donzelli, Domenico (1790-1873) - olasz op.én. (T). 1808-ban debütált Bergamóban egy comprimario-szerepben. Nápolyban, Rómában, Londonban és Bécsben énekelt. Rossini és Mercadante számos főszerepet írt számára, ő volt az első Pollione Bellini Normájának 1831-es Sc.-beli premierjén.

Doppler Károly (1825-1900) - lengyel szárm. magyar karm., fuvolaművész és zeneszerző. Erkel egyik másodkarmestere évtizedeken keresztül a N.Sz.-ban. miután bátyjával, az ugyancsak fuvolaművész és zeneszerző *Doppler Ferenccel* a színház zenekarában működött.

Dorabella - A becsapott menyasszonyok egyike, Fiordiligi nővére (S vagy MS) Mozart Così fan tutté-jában.

Doráti Antal (1906-) - magyar karm. Noha hangversenydirigensként lett világhíres, Dorátinak van operai múltja is. 18 éves korában az OH-ban kezdte pályáját mint korrepetitor, 1929-ben Münsterben, majd Berlinben volt operakarmester, 1931-ben pedig a Párizsban működő Gyagilev-Baletthez szerződött.

Dorfbarbier, Der → *falusi borbély, A*

Dori, La - Cesti operája (1661, Firenze), A. Apolloni szövegére. A szerző és egyben a század egyik legnagyobb sikerű, legnépszerűbb operája.

Dósa Mária (1914-) - magyar op.én. (MS). 1937-ben debütált az OH-ban, Monteverdi Orfeójában. 1971-ig volt az OH tagja. Főbb szerepei: Gertrudis. Amneris, Brangäne, Azucena.

Doszifej - Az óhitűek feje (B) Muszorgszkij Hovanscsinájában.

Dosztojevszkij, Fjodor (1821-1881) - orosz regényíró. Művei alapján több híres opera készült: *A játékos* - Prokofjev (1929); *A holtak házából* - Janáček (1930); *Bűn és bűnhődés* - Sutermeister (1948), Petrovics (1969); *A Karamazov testvérek* - O. Jeremiás (1928), ennek betétnovellájából, *A főinkvizitor* címen - Blacher (1948).

Douphol - Verdi Traviatájában Violetta egykori szeretője (Bar).

Dove guardi splendono → *Fények gyúlnak*

Dove sono i bei momenti → *Gyorsan hervad*

Dovunque al mondo → *Ó, mért is szegném*

Dózsa György - Erkel Ferenc 5 felv. operája (1867, pesti N.Sz.), Szigligeti Ede szövegkönyvére, Jókai tragédiája nyomán.

Dönch, Karl (1915-) - német op.én. (Bbar). Görlitzben debütált 1936-ban. Kisebb német és osztrák színházak után 1947-ben a bécsi S.O. tagja lett. E színház egyik legjobb karakterbaritonja, híres Beckmesser és Don Alfonso. Számos Wagner-szerepben és modern művekben is fellépett, nemcsak Bécsben, hanem különböző európai és amerikai operaházakban is.

Dőry Dénes (1931-) - magyar karm. A Budapesti MÁV Szimfonikusok zenekarában működött, majd az OH-hoz került korrepetitorként, 1968-tól karmesterként.

Drága éj, szerelmes éj → *barcarola*

Drágám, szerelmem - Verdi Traviatájának II. felv. 1. jelenetében Violetta (S) nagy kitörése. Dallama egyben Violettának az egész művön átvonuló alapmotívuma, melyet Verdi többek között már az előjátékban előlegez.

dragons de Villars, Les → *remete csengettyűje, A*

dramaturg - Ma már általában minden operaháznál működő színpadi szakember, aki az új művek megalkotásánál librettista és zeneszerző segítségére van. Gyakran a színház rendezőinek és igazgatójának testülete látja el a dramaturg feladatát.

dramaturgia - Műfajunkra vonatkoztatva az opera zenedrámai szerkezetét és koncepcióját értjük e fogalom alatt. Tehát ide tartozik az egyes alakok zenei jellemzése, a köztük levő kapcsolatok lélektani kimélyítése a zene segítségével (pl. visszatérő motívumok vagy más közös jegyek), a mű egyes jeleneteinek és felvonásainak, illetve a darab egészének szerkezeti felépítése (a feszültség fokozása és enyhítése stb.), tehát mindaz a zenei eszköz, amely a drámát szolgálja az operán belül. A nagy mesterek, Monteverditől Richard Straussig kitűnően értették és a maguk stílusán belül másként és másként oldották meg a műfaj dramaturgiai problémáit.

drame lyrique - A komoly opera francia elnevezése Lullytől napjainkig.

dramma giocoso - Késő XVIII. sz.-i olasz elnevezése az olyan vígoperáknak, amelyekben tragikus epizódok is előfordulnak. Halhatatlan mintapéldája Mozart-da Ponte Don Juan-ja. Lásd: *Opera semiseria*.

dramma per musica - XVII-XVIII. sz.-i olasz műszó; eredetileg megzenésítésre szánt librettót jelölt, később magát az operát, de csak annak seria-változatát értették alatta.

Dr. Cajus - Verdi Falstaffjában Ford Annuska kérője (T), a mű legkomikusabb szereplőinek egyike.

Dreigroschenoper, Die → *koldusopera, A* (Brecht-Weill)

Drei Pintos, Die → *három Pinto, A*

Drezdai Operaház - A szász főváros operai tradíciója a XVII. sz.-ig nyúlik vissza, amikor Heinrich Schütz itt komponálja az első német operát, az elveszett zenéjű Daphnét (1627). A város operai élete egészen a XIX. sz. elejéig olasz hatás alatt állt, az opera vezetői általában olasz muzsikusok, kivéve az 1730-tól 1763-ig terjedő korszakot, amikor J. A. Hasse a vezető, de ő is olasz nyelvű és olasz stílusú operákat írt. Csak amikor Weber áll a színház élére, akkor kerül át a súlypont a német operazenére (1816-1826). Drezda híres operaházát, a Gottfried Semper tervei alapján épült színházat 1841-ben nyitották meg; 1869-ben leégett, 1878-ban újjáépítették, 1945-ben megint megsemmisült. Webert 1843-ban Wagner követte, aki 1849-ig volt a színház karmestere, ekkor a forradalomban való részvétele miatt száműzték. Már 1842-ben itt volt a Rienzi, a következő évben a Bolygó hollandi, majd 1845-ben a Tannhäuser bemutatója. A drezdai opera újabb fénykorát Ernst von Schuch neve fémjelzi: 1882-től karmestere, 1889-től 1914-ig művészeti igazgatója a színháznak. Ebben az időben t. k. Marcella Sembrich, Ernestine Schumann-Heink, Karel Burian, Eva van der Osten tartozott a drezdai opera énekesgárdájába. Schuch Strauss-kultuszt honosított meg Drezdában: itt volt a Feuersnot, a Salome, az Elektra, a Rózsalovag, az Egyiptomi Heléna, majd később az Arabella, a Hallgatag asszony és a Daphne bemutatója. Schuch-t Reiner Frigyes követte, majd 1922-ben Fritz Busch. Az ő idején Drezdában indul meg a német Verdi-renaissance. 1933 után Buschnak el kell hagynia Németországot, Karl Böhm kerül a színház élére. A Böhm-korszakban ugyancsak nagyszerű énekesgárda működött itt: Maria Cebotari, Elisabeth Rethberg, Elisabeth Höngen, Richard Tauber, Max Lorenz, Paul Schöffler, Kurt Böhme, Gottlob Frick. A II. világháború után ideiglenes jelleggel egy prózai színházba költözött az

együttes; 1945-től 1948-ig Joseph Keilberth, 1950-től 1953-ig Rudolf Kempe, majd Konwitschny, Matačič, Suitner következett a vezető karmesterek sorában. Jelenleg Rudolf Neuhaus áll az együttes élén.

Drottningholm - Stockholm közelében épült udvari színház (megnyitották: 1766). 1777 és 1792 közt állandóan játszott, majd 1912-ig üzemen kívül helyezték. Ekkor restaurálták és azóta, főleg 1948-tól kezdve ismét rendszeresen játszanak benne. Kedves szokás, hogy a főleg XVIII. sz.-i művekből álló repertoárt teljesen korhű módon szólaltatják meg, a zenekar tagjai korabeli ruhákban és parókában játszanak.

Drury Lane Színház - London egyik legrégibb színházépülete. Kezdetben drámai műveket játszottak benne, a XVII-XVIII. sz.-tól kezdve operát is. A múlt sz. közepe táján olasz művek előadásának színhelye, 1867 és 1877 közt, a Haymarket színház leégése után annak együttese veszi át. Itt zajlottak le az első angliai Wagner-előadások (a 80-as években Richter János vezényletével). A 80-as évektől kezdve hol a Carl Rosa együttes, hol a C.G. veszi igénybe. Századunk 10-es éveiben Beecham orosz operaprodukciói itt kerülnek színre. Azóta csak elvétve játszanak operát e színházban.

Dubrovniki fesztivál - A gyönyörű dalmát városban a II. világháború után nyári fesztivált rendeznek évenként, amelynek során hangversenyek és prózai produkciók mellett szabadtéri operaelőadásokat is tartanak, gyakran a nemzetközi sztárgárda részvételével.

due Foscari, I → *két Foscari, A*

duca d'Alba, Il → *Alba hercege*

duenna, A → *Eljegyzés a kolostorban*

duett - Két énekhangra írt kompozíció, az operaműfaj kedvelt jelenettípusainak egyike. A különböző korokban különböző formai megoldásokat alkalmaztak; a formát zeneileg és dramaturgiailag egyaránt értve. A múlt századi bel canto-operában és a romantikus német daljátékokban, a francia lírikus operákban gyakori a két párhuzamosan vezetett szólam technikája (szinte kizárólag terc- és szextpárhuzamok). Wagner és Verdi kettősei általában „felelgetők", és amennyiben a két szereplő más és más gondolatnak, érzelemnek, hangulatnak ad kifejezést, dallamuk is különbözik egymástól. A verista operában - de már korábban és később is van rá példa - gyakori a két szólam unisono vagy oktávokban való vezetése.

Dufranne, Hector (1870-1951) - belga op.én. (Bar). 1896-ban debütált a La M.-ban. 1899-ben a párizsi O.C. tagja lett, hosszú évekre. Ő volt 1902-ben a Pelléas első Golaud-ja, 1911-ben a Pásztoróra első Ramirója. A tizes években Amerikában működött, majd 1922-ben visszatért Párizsba. Ekkor vett részt mint Don Quijote de Falla Pedro mester-ének bemutatóján. Még 1939-ben is énekelt.

Dugazon, Lousie (1755-1821) - francia op.én. (MS). Favart-né mellett a kor legnevesebb opéra comique-énekesnője. Annyira híres volt, hogy nevéről „Dugazon-szerepeknek" hívja a francia terminológia a szoprán szerepkörök egynémelyikét.

Duhan, Hans (1890-1971) - osztrák op.én. (Bar), rendező és karm. 1910-ben debütált Troppauban, majd 1914-ben a bécsi S.O.-hoz került, amelynek 1940-ig volt tagja. Rendkívül sokoldalú művész volt: operaénekesként éppúgy a legjobbak közé tartozott, mint ahogy korának egyik legnagyobb dalénekese volt. Ezenkívül - pályája utolsó évtizedeiben - rendezett, a bécsi zeneakadémia színpadi játék-tanára volt, vezényelt és komponált is. Bécs zenei életének legnépszerűbb egyéniségei közé tartozott.

Dulcamara - Donizetti Szerelmi bájitalának ártalmatlan kuruzslója, csodadoktora (B), aki a konfliktust megoldó bájitalt, azaz egy jó üveg vörösbort ad el Nemorinónak.

Du Locle, Camille (1832-1903) - francia librettista. Éveken keresztül a párizsi O. titkára, majd az O.C. igazgatója. Ő írta - Joseph Méry-vel - Verdi Don Carlosának eredeti francia librettóját, valamint részt vett az Aida és A végzet hatalma szövegkölteményének kialakításában.

Dumas, Alexandre (id.) (1802-1870) - francia író. Művei nyomán a következő operák készültek: Donizetti: Gemma di Vergy (1834), Flotow: La duchesse de Guise (1840), Saint-Saëns: Ascanio (1890), Kjui: A szaracén (1899), Humperdinck: Heirat wider Willen (1905), De Lara: A három testőr (1921).

Dumas, Alexandre (ifj.) (1824-1895) - francia író. Művei nyomán néhány sikertelen és a repertoárról szinte azonnal eltűnt opera készült, de neve az opera-műfajban is halhatatlanná vált: A kaméliás hölgy alapján írta Piave Verdi Traviatájának szövegkönyvét (1853).

Duncan, Robert Todd (1904-) - amerikai op.én. (Bar). Csak 1934-ben debütált operaénekesként, addig tanult, majd a Harvard Egyetem tanára volt, néger létére. Gershwin őt választotta az 1935-ös premieren a Porgy férfifőszerepére; ezt a szerepet aztán világszerte számos helyen alakította. A II. világháború végével tért csak vissza az USA-ba, ahol énekesként, prózai színészként, valamint dalénekesként tevékenykedett.

Dunn, Mignon (1934?-) - amerikai op.én. (A). 1958-ban debütált a Met-ben, a Borisz Godunov Dajkájaként. Eleinte kis szerepeket énekelt, majd egyre inkább áttért a vezető szerepekre, a 70-es évek elején már a Met egyik vezető altistája. Jeles Carmen stb.

Dunque io son → *Szóval én, ó, hihető-e?*

Dunque l'onta di tutti → *Rajta bosszúra fel*

Dunszt Mária (1936-) - magyar op.én. (S). 1962-ben debütált az OH-ban, Melindaként. A drámai és a jugendlich-dramatisch szoprán szerepkörben hamar kiugró sikereket aratott. Repertoárja Margittól és a Sába Sulamithjától Trubadúr-Leonóráig, Elzáig és a Jenufa Templomos asszonyáig terjed. Sok külföldi vendégjátékon vett részt, 1965-67 a gelsenkircheni opera állandó vendége volt, turnézott Bulgáriában, Csehszlovákiában és az NDK-ban. Oratóriumszólistaként is gyakran szerepel. Liszt-díjas.

Duo de la fontaine (Kettős a forrás mellett) - Debussy Pelléasának II. felvonásában felhangzó kettős Pelléas (T) és Mélisande (S) között, melynek során rádöbbennek arra, hogy szeretik egymást.

Duprez, Gilbert (1806-1896) - francia op.én. (T). 1825-ben debütált a párizsi Odéon színházban, Almavivaként. Olaszországban képezte magát tovább, és Donizetti őt választotta a Lucia 1835-ös nápolyi premierjén Edgar első alakítójául. Visszatért Párizsba, ahol a Nagyopera vezető tenorja volt 1837 és 1845 között; ő volt az első címszereplő Berlioz Benvenuto Cellinijében, az első Fernando A kegyencnőben és az első Poliuto Donizetti Les Martyrs c. művében. Ő vette át Nourrit szerepeit is. 1842-től 1850-ig a Conservatoire énektanára, majd saját énekiskolát alapított. Nyolc operát komponált és két énektankönyvet írt.

Durazzo, Giacomo (1717-1794) - olasz színházvezető. 1752-től 1764-ig a bécsi udvari opera igazgatóhelyettese, majd igazgatója, ún. „Musikgraf". Mint ilyen, részese, támogatója és propagálóra Gluck és Calzabigi operareformjainak. Később kegyvesztett lett az udvarnál, és Olaszországban működött követként. Ekkor vásárolta össze különböző helyekről az úgyszólván teljes Vivaldi-hagyatékot, benne a zeneszerző számos operapartitúrájával.

Durch die Wälder → *Lombos erdőn*

Durch Mitleid wissend, der reine Thor - A „balga szent" eljövetelét, Amfortas megváltását hírül adó égi szózat kezdősora Wagner Parsifaljában.

Durigó Ilona (1881-1934) - magyar énekesnő (A). Bár hangversenyénekesként lett európai hírű művész, szerepelt - pályája kezdetén - operaszínpadon is: a bpesti, a frankfurti és a baseli operaházakban működött.

Duval, Denise (1921-) - francia op.én. (S). A párizsi O.C.-ben debütált 1947-ben, Pillangó-kisasszonyként. Évtizedekig a két párizsi operaház vezető énekeseinek egyike, számos mai francia opera női főszerepeinek első alakítója (pl. Poulenc: Az emberi hang c. egyszemélyes operájáé). Sok európai és amerikai operaház és fesztivál vendége. 1965-ben visszavonult.

Dux, Claire (1885-1967) - lengyel op.én. (S). Kölnben debütált 1906-ban, Paminaként. Pályafutásának további állomásai: Berlin, London, Chicago. Házassága után, 1923-ban, ereje teljében visszavonult a színpadtól.

Dühöd ég vad lángra gyúlva - Verdi A végzet hatalma c. operája IV. felvonásában Alvaro (T) és Don Carlos (Bar) duettjének lassú középszakasza, az opera eszmei csúcspontja. A vezetődallamot Verdi már a nyitányban megszólaltatja.

Dvořáková, Ludmila (1923-) - cseh op.én. (S). 1949-ben debütált Ostravában, Katja Kabanovaként. 1954-ben a prágai Národní Divadlo, 1958-ban a pozsonyi N.Sz. tagja lett. 1960-ban került a berlini S.O.-ba, melynek ma is vezető drámai szopránja. Főleg Wagner-heroinaként aratott jelentős sikereket világszerte, a Met-től Bayreuthig és Párizstól Bécsig. Hatalmas hanganyag, nagyszerű deklamáció, átélt hangi alakítás - ezek a tulajdonságai teszik napjaink egyik legjelentősebb Wagner-hősnőjévé. Énekli a Fidelio címszerepét, Santuzzát, Carlos-Erzsébetet stb. Bpesten is többször vendégszerepelt.

Dyck, Ernest van (1861-1923) - belga op.én. (T). A párizsi Théâtre Eden-ben debütált 1887-ben, a Lohengrin francia premierjén. A következő évben Mottl vezényletével már Bayreuthban énekli a Parsifal címszerepét, és ettől kezdve Európa vezető Wagner-tenorjainak egyike. Művészetének széles skálájára jellemző, hogy vérbeli Wagner-hőstenor létére Massenet Wertherjének címszerepét és Manonjának Des Grieux-jét is óriási sikerrel alakította.

Dzsamileh - Bizet 1 felv. operája (1872, Párizs, O.C.), Louis Gallet szövegére, Musset Namouna c. költeménye nyomán. Magyar bem.: 1895, bpesti OH. A zeneszerző korai operáinak egyike, melyben különösen a keleti kolorit tűnik fel. Az ezeregyéjszakai Keleten játszódó opera tárgya: miként nyeri meg Dzsamileh, az odaliszk urának, Harunnak szerelmét.

Dzserzsinszkája, Kszénia (1889-1961) - szovjet op.én. (S). 1913-ban debütált a moszkvai Szergejevszkij színházban, Csajkovszkij Mazeppájában. 1915-ben lett a B. tagja, melynek 1948-ig volt ünnepelt művésze. A drámai szoprán szerepkörben aratott nagy sikereket, és kitűnt intonációjának kristálytisztasága. 1947-től a Moszkvai Konzervatórium tanára volt.

E

Eames, Emma (1865-1952) - amerikai op.én. (S), Párizsban tanult, ott is debütált az O.-ban, Gounod Rómeó és Júliájában, Júliaként. Párizsból elüldözték, tíz éves londoni működésének Melba féltékenysége vetett véget. A századforduló idején Amerikában énekel, majd ereje teljében visszavonult. Paminától Aidáig, Toscától Sieglindéig terjedt szerepköre.

Easton, Florence (1884-1955) - angol op.én. (S). 1903-ban debütált egy angol vándortársulatnál, a Tannhäuser Pásztorfiújaként. Berlinen és Hamburgon át ívelt pályája a Met-ig, ahol - megszakításokkal - 1917-től 1936-ig énekelt. Ő volt 1918-ban az első Lauretta Puccini Schicchijében. Szerepköre Brünnhildétől és Izoldától Toscán át Carmenig terjedt. 150 szerepet énekelt, négy nyelven. A század első évtizedeinek egyik legnagyobb szopránja volt.

Ebers, Clara (1902-) - német op.én. (S). 1924-ben Karlsruhében debütált, majd kisebb német színpadok után 1928-34 a frankfurti, 1934-től negyedszázadon át a hamburgi opera tagja volt. Igen sikeres, európai hírű működése során a koncertdobogón is jó nevet szerzett magának.

Ebert, Carl (1887-) - német rendező. Reinhardt színész-tanítványa volt, majd az opera területére lépve, először Darmstadtban (1927-31), aztán a berlini Städtische Operben működött. 1933-ban emigrált. 1934-ben a Glyndebourne-i fesztivál egyik megalapítója, 1936-47 a Török Nemzeti Opera vezetője. Amerikában is tevékenykedett, majd 1956-ban ő lett az új nyugat-berlini operaház intendánsa (1961-ig). Főleg Verdi- és Mozart-rendezései voltak híresek; igen intenzív próbamunkája eredményeként minden részletében alaposan kidolgozott előadásokat produkált.

Eboli - Erzsébet királyné udvarhölgye és a darab intrikusa (MS) Verdi Don Carlosában.

Ébred a hajnal → *Cigánykórus*

Ecco purch'a voi ritorno - Monteverdi Orfeójában a címszereplő nagyáriája, az áriaforma egyik első megjelenése.

Ecco ridente → *Már a mosolygó hajnal*

Echo és Narcissus - Gluck 3 felv. operája (1779, Párizs, O.), L. T. de Tschudy szövegére. Gluck utolsó operája.

Eda-Pierre, Christiane (1935?-) - martinique-i szárm. francia op.én. (S). 1958-ban debütált Nizzában, a Gyöngyhalászok Leilájaként. Jelenleg a párizsi O. vezető koloratúrszopránja, híres Lakmé, Gilda, Éj királynője stb. Vendégszerepelt a moszkvai B.-ban és a Met-ben is.

Edelmann, Otto (1916-) - osztrák op.én. (B). Gerában debütált 1938-ban, Figaróként. 1947-től a bécsi S.O. tagja, főleg Ochs báróként aratott világszerte sikereket.

Édes bosszú - Mozart Figarója I. felvonásában Bartolo (B) dühös áriája.

Edgar - 1. Puccini 4 (majd 3) felv. operája (1889, Milánó, Sc.), Ferdinando Fontana szövegére, Musset drámája nyomán. Puccini második operája, ma teljesen letűnt a repertoárról. - 2. Donizetti Lammermoori Luciájában a címszereplő szerelmese (T), a darab férfihőse.

Edinburgh-i fesztivál - 1947 óta évenként megrendezett ünnepség, központjában operaciklussal. Különlegessége, hogy minden évben más operaház vendégszerepel, teljes együttesével. (1973-ban a bpesti OH.)

Edvina, Louise (1880-1948) - francia-kanadai op.én. (S). Párizsban Jan De Reszke tanítványa; a londoni C.G.-ban debütált, Margitként. Főleg Angliában és az USA-ban működött, mint a francia szerepek kiváló alakítója.

Ég áldjon, föld - Aida (S) és Radames (T) búcsúkettőse, haláluk muzsikája Verdi Aidájának IV. felvonásában.

Ég áldjon, virágos ház - Pinkerton (T) áriája Puccini Pillangókisasszonyának III. felvonásában: búcsúja a szép emlékektől.

Ég áldjon, te bátor, szépséges lány! → *Wotan búcsúja*

Ég az örömtűz → *Tűzkórus*

Egli è salvo → *Ő felépül*

Egy igaz ember - Prokofjev 3 felv. operája (1948, Leningrád), Mira Mendelson, a zeneszerző felesége szövegére.

egyiptomi Heléna, Az - Richard Strauss 2 felv. operája (1928, Drezda), Hofmannsthal szövegére. Magyar bem.: 1932, bpesti OH.

Egy kérésem volna - Alvaro (T) és Carlos (Bar) lírikus kettőse Verdi A végzet hatalma c. operájának III. felvonásában.

Egykor az ifjú tűzben - Alfréd (T) áriája Verdi Traviatájának II. felvonásában, melyben Violettával való boldog szerelméről énekel. (A kétrészes ária második, gyors szakaszát - végén magas C-vel - gyakran elhagyják.)

Egykor kitártam én is szívemet - Abigaille (S) kétrészes nagyáriája Verdi Nabuccója II. felvonásában. A lírai első szakasz még Bellini hatását mutatja, a cabaletta azonban már a korai Verdi-stílus jellegzetes képviselője.

Egy óhajom van régóta - A címszereplő (T) és Erzsébet (S) többrészes, drámai feszültségű és lírai szakaszokkal ékes nagyméretű kettőse Verdi Don Carlosa II. felvonásában.

Egy tűzről pattant lányka - Papageno (Bar) dala - kissé becsípve - Mozart Varázsfuvolájának II. felvonásában. A zenekari kíséretben szolisztikusan kezelt harangjátékot ír elő Mozart. Beethoven változatokat írt dallama felett, gordonkára és zongorára.

Együtt és egyedül - Mihály András 3 felv. operája (1966, OH), a zeneszerző saját szövegére, részben Hubay Miklós drámája nyomán.

A szerző eddigi egyetlen operája. Dramaturgiája részben a filmszerű vágástechnikát alkalmazza, zenei dramaturgiája a legkülönbözőbb műfaji elemeket egyesíti egyéni hangvételben. A történet az illegális kommunista párt világába viszi a nézőt. E három gyermek bölcs tanácsa - Mozart Varázsfuvolája 1. finálejának recitativikus nagyjelenete Tamino (T) és az öreg pap (Bar) között.

È il sol dell'anima → *Napfény és boldogság*

Ein Mädchen oder Weibchen → *Egy tűzről pattant lányka*

Einsam in trüben Tagen → *Elhagyva, búval telten*

Ein Schwert verhiess mir der Vater → *Ha végveszélybe visz sorsom*

Ein Wintermärchen → *Téli rege*

Eipperle, Trude (1910-) - német op.én. (S). Stuttgartban kezdte pályáját, majd kisebb német színpadok után 1938-ban a müncheni opera tagja lett, a háború után a kölni, 1951 óta ismét a stuttgarti operában működik. Bayreuthban és Salzburgban is sikerrel lépett fel, főleg Strauss- és Wagner-operákban vált ki.

Eisenstein - Johann Strauss Denevér c. operettjének kikapós férj-figurája (T).

Ei voleva regnare → *Ő világuralomra tört*

Ej, barátim - Leoncavallo Bajazzókjában Canio (T) rövid monológja, melyben a vele tréfálkozó parasztokat kioktatja: más az élet és más a színpad. Az életben ő nem Pagliaccio, nem tűrné Nedda hűtlenkedését.

Éjszakai repülés - Luigi Dallapiccola 1 felv. operája (1940, Firenze, Pergola), a zeneszerző szövegére, Antoine de Saint-Exupéry regénye nyomán. A zeneszerző első operája. A történet látszólag pusztán egy technikai kérdésről, az éjszakai légijáratok megindításáról szól; valójában az emberi helytállás himnusza, de ugyanakkor forró vallomás a zsarnokság ellen is. A mű zenei anyaga dodekafon szerkesztésű. Korunk egyik legjelentősebb operája, zenéje és gondolatvilága révén egyaránt. Magyar tv-film: 1961.

Ékszerária - Margit (S) keringő-ritmusú áriája Gounod Faustjának III. felvonásában, melyben nem ismer önmagára, mikor a Mefisztó által háza küszöbére rejtett ékszerekkel feldíszíti magát.

Eladó az egész világ → *Rondó az aranyborjúról*

eladott menyasszony, Az - Smetana 3 felv. vígoperája (1866, Prága). Karel Sabina szövegére. Az 1866-os változat még daljátékforma volt; egy 1869-es átdolgozás után 1870-ben nyerte el végső, teljesen operai formáját. Magyar bem.: 1893, bpesti OH. Smetana főművének tekintik e kedves darabot, a szerző viszont nem értett egyet ezzel az értékeléssel. Annyi biztos, hogy igen szerencsés kézzel olvasztotta bele Smetana a rövidre fogott, zártszámos formaképletekbe a cseh népdalok és néptáncok szellemében fogant tematikus anyagot.

È la solita storia - Federico (T) áriája Cilea Arlesiana c. operájának II. felvonásában; a tenoristák koncertműsorának kedvelt száma,

Eleázár - Zsidó aranyműves (T), Halévy A zsidónő c. operájának férfi főszereplője.

Éledj hát újra → *Kovács-dal*

Elegie für junge Liebende (Ifjú szerelmesek elégiája) - H. W. Henze 3 felv. operája (1961, Schwetzingen), W. H. Auden és Chester Kallman szövegére.

Elektra - 1. Richard Strauss 1 felv. operája (1909, Drezda), Hofmannsthal szövegére, Szophoklész tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1910, bpesti OH. Strauss második jelentős operája, mely főleg expresszionista vadságával tűnik ki. - 2. Mozart Idomeneo-jában a viszonzatlan szerelmében bosszúra szomjas görög királylány (S). Mitológiailag ugyanaz a személy.

Elena - Verdi Szicíliai vecsernye c. operájának hősnője (S), Arrigo szerelmese.

elenco artistico - az olasz terminológiában egy színház egy-egy évadbeli műsorának (a „cartellone”-nak) teljes művész-névsora (énekesek, karmesterek, rendezők, tervezők stb.).

Elértem legforróbb vágyamat - Erkel Hunyadi László III. felvonásában (1. kép) Gara nádor (Bar) diadalittas áriája. (Az ária eredetileg a Dózsa György-ből való.)

Elhagyjuk, drágám, e bűnös várost - Verdi Traviatájának III. felvonásában a haldokló Violetta (S) és Alfréd (T) kettőse.

Elhagyva, búval telten - Elza (S) elbeszélése Wagner Lohengrinjének I. felvonásában, melyben elmondja, hogy álmában hogyan látta meg megmentő lovagját.

Elhalt a nászi dal - Wagner Lohengrinje III. felvonásában a címszereplő (T) és Elza (S) nagy szerelmi kettősének kezdősora.

Eliana - Mihalovich Ödön 3 felv. operája (1908, OH), Heinrich Herrig szövegére, Tennyson nyomán.

Elias, Rosalind (1929-) - amerikai op.én. (MS). 1948-ban debütált egy amerikai társulatnál, a Rigoletto Maddalenájaként. Olaszországban tovább tanult és fellépett a Sc.-ban és a nápolyi S.C.-ben. 1954 óta a Met művésze. Napjaink egyik neves mezzója, aki Mozart-szerepekben (Cherubin, Dorabella) éppúgy nagy sikereket arat világszerte, mint Octavianként és modern operákban.

Elisabetta, regina d'Inghilterra (Angliai Erzsébet) - Rossini 2 felv. operája (1815, Nápoly, S.C.), Giovanni Schmidt szövegére. Magyarorsz. bem.: 1819, pesti Német Színház. Nyitánya - mely eredetileg a szerző Aureliano in Palmira c. operáját vezette be - ma a Sevillai borbély nyitánya (még Rossini idejéből származó elrendezés).

Angliai Erzsébet még néhány opera főszereplője: Pavesi (1810), Donizetti (Roberto D'Evereux, 1837), Brittai (1953, Gloriana).

elisir d'amore, L' → *Szerelmi bájital*

Eljegyzés a kolostorban - Prokofjev 4 felv. vígoperája (1946, Leningrád), Mira Mendelson és a zeneszerző szövegére, Sheridan komédiája nyomán. Magyar bem.: 1962, szegedi N.Sz.

El kell válnunk - Posa (Bar) kétrészes nagyáriájának kezdőszavai Verdi Don Carlosának III. (ill. IV.) felvonása első képében; ennek az áriának a során öleti meg orvul az inkvizíció Posát.

Ella giammai m'amo → *Ő sohasem szeretett*

Ella mi fu rapita → *Őt elrabolták tőlem*

Elle a fui, la tourterelle → *Messze szállt, messze a gerle*

Ellen Orford - Britten Peter Grimesének jószívű tanítónője (S), Grimes szerelme.

Ellinger Jozefa (1852-1920) - magyar op.én. (S). Ellinger József lánya, Maleczky Vilmos felesége. Hangverseny-énekesnőként tűnt fel egy bpesti Liszt-hangversenyen. 1872-ben a N.Sz. tagja lett (a Tell Vilmos Mathilde-jaként debütált), majd 1885-ben az OH művésze. Sokat vendégszerepelt külföldön, főleg Németországban. Legnagyobb sikereit az olasz koloratúrszoprán szerepekben aratta. 1892-ben a zeneakadémia énektanára lett. Növendékei közé tartozik: Sándor Erzsi, Medek Anna, Sebeők Sári, Rózsa Lajos, és lánya, Maleczky Bianca.

Ellinger József (1820-1891) - magyar op.én. (T). Pályáját 1845-ben kezdte Pozsonyban, az ottani együttes énekkarában. Bécsben tökéletesítette tudását, és első sikeres fellépése 1848-ban Regensburgban zajlott le. Különböző német színházakban, majd 1852-53 Bécsben szerepelt, végül 1854-ben a pesti N.Sz. tagja lett. A 60-as években Rotterdamban énekelt, 1866-ban tért vissza Pestre, ahol 1880-ig volt az N.Sz. egyik vezető tenoristája. Sok opera bemutatójának vagy magyarországi premierjének főszerepeit énekelte, t. k. ő volt az első magyar Rienzi, Don Carlos, Radames, Alvaro stb., valamint több Erkel-opera hőse: az első Bánk, Dózsa stb.

Elmendorff, Karl (1891-1962) - német karm. Düsseldorfban, Wiesbadenben, Münchenben, Mannheimben és Berlinben működött. Elsősorban Wagner-dirigensként szerzett hírnevet: 1927-1942 közt Bayreuth állandó karmesterei közé tartozott.

Elmo, Cloe (1909-1962) - olasz op.én. (A). 1934-ben debütált Santuzzaként, Cagliariban. Hamarosan jelentős karriert futott be, a Sc, a Római Opera, a firenzei Maggio Musicale ünnepelt szólistája volt. 1947-48 a Met-ben énekelt. Pályája delelőjén Toscanini Falstaff-produkcióiban énekelte Mrs. Quicklyt. 1954-től haláláig Ankarában volt énektanár.

elsüllyedt harang, Az - Respighi 4 felv. operája (1927, Hamburg), Claudio Guastalla szövegére, Hauptmann azonos című drámája nyomán.

Élt Thulében egy jó király - Gounod Faustja III. felvonásában Margit (S) rokka mellett énekelt balladája, melyet minduntalan a Faustról való álmodozása szakít félbe.

E lucevan le stelle → *Levélária*

Elvino - Bellini Alvajáró c. operájának ifjú szerelmese (T).

Elvira - 1. → *Donna Elvira*; - 2. Bellini Puritánok c. operájának női főszereplője, Lord Walton lánya (S); - 3. Rossini Az olasz nő Algírban c. művében a bej eltaszított felesége (S); - 4. Verdi Ernanijában egy spanyol nemes hölgy, akiért a műben hárman is versengenek: Ernani (őt szereti Elvira), Don Silva és V. Károly király.

Elza - Wagner Lohengrinjében Brabant hercegnője (S).

emberi hang, Az - Poulenc 1 felv. „lírai tragédiája" (1959, Párizs O.C.), Cocteau szövegére. A 45 perces darab tulajdonképpen monodráma, egyetlen szereplője van.

ember tragédiája, Az - Ránki György 2 felv. operája (1970, OH), a zeneszerző szövegére, Madách műve nyomán.

Ránki legnagyobb szabású színpadi alkotása, az első magyar kísérlet a Tragédia opera-színpadra vitelére. A zeneszerző ügyes kézzel állította össze a szövegkönyvet, egyetlen képet sem hagyott ki, sőt, a képek közötti összekötő zenével is ábrázolja a történelem folyamatát. Stílusa mérsékelten modern, számos eszközt felhasznál, és mindenekelőtt a tartalom kifejezésére, valamint a hatásosságra törekszik. A főszerepek természetesen azonosak a Madách-mű szerepeivel.

Emilia - Jago felesége, Desdemona bizalmasa (A) Verdi Otellójában.

Emma - Muszorgszkij Hovanscsinájában fiatal német lány (S), Andrej Hovanszkij szerelme.

Emperor Jones → *Jones császár*

Én édes, én bűvös álmom - Puccini Bohéméletének III. felvonásában Mimi (S), Musette (S), Rodolphe (T) és Marcel (Bar) kvartettje. Puccini ebben a részletben Verdi együttesépítő dramaturgiáját követi: Mimi és Rodolphe lírikus-szentimentális, széles ívelésű dallamvonalát Musette és Marcel hegyes, szarkasztikus és töredezett frázisai ellenpontozzák.

Én édes, jó apácskám - Lauretta (S) áriája Puccini Gianni Schicchijében, melyben szerelmi boldogsága érdekében kéri apját, hogy az segítsen Buoso rokonain.

Én édes szerelmem - Mozart Così fan tutté-jának II. felvonásában Dorabella (S vagy MS) és Guglielmo (Bar) kettőse, melynek során az elcserélt menyasszonyok közül az első behódol.

énekkar - Már a műfaj születése után röviddel fontos szerephez jut a kórus: Monteverdi Orfeójának egyik jelentős karakterisztikuma, hogy a firenzeiekkel ellentétben beviszi az énekkart - méghozzá időnként drámai funkcióban - az operaszínpadra. A XVII-XVIII. sz. folyamán Olaszországban úgyszólván teljesen eltűnik a kórus, a francia opera viszont megtartja. Talán ide kapcsolódik Gluck, mikor az Orfeuszban visszaállítja jogaiba az énekkart (az első kép gyászjelenetében és az alvilágban drámai főszereplőként). A múlt század folyamán úgyszólván nincs opera kórus nélkül. Szerepe viszont stílusonként változik: a francia nagy-

operában mintegy staffázsként szerepel csak, a romantikus olasz stílusban szintén, noha mindkettőben önálló kórustételek is vannak. A korai Wagner-művekben (Tannhäuser, Lohengrin), a Mesterdalnokokban, majd a Parsifalban viszont organikusan kapcsolódik a drámához. A késői Verdi-művekben (Boccanegra, Aida, Otello), de mindenekelőtt Muszorgszkij „zenés népdrámáiban" főszereplővé lesz. A kelet-európai nemzeti romantika operáiban ugyancsak a leglényegesebb összetevők egyike az énekkar („Meghalt a cselszövő"). Eredeti ógörög értelmében is bevonul a kórus a modern operába (Stravinsky: Oedipus Rex, Honegger: Johanna a máglyán, Orff: Catulli Carmina), de inkább a műfajilag meghatározatlan darabokban.

Az operakórust általában a szabályos S-A-T-B összeállításban, illetve külön női- vagy férfikarként alkalmazzák. Létszáma a nagy operaházakban 70-100 fő. Rendszerint külön gyermekkar is van a nagyobb színházakban (Carmen, Bohémélet).

enfant et les sortilèges, L' → *gyermek és a varázslatok, A*

En fermant les yeux - Des Grieux (T) „álomáriája", szerelmi látomása Massenet Manonjában.

Engedelmet! - Mrs. Quickly (A) és a címszereplő (Bar) kettőse Verdi Falstaffja II. felv. I. képében.

Engem ily butának nézni - Rossini Sevillai borbélya I. felv. 2. képében Bartolo (B) többrészes nagyáriája, rendkívül virtuóz igényekkel, főleg a középső „hadaró" szakaszban.

Engen, Kieth (1925-) - amerikai op.én. (B). Az USA-ban, majd Bécsben tanult, pályája kezdetén hangversenyénekes volt. 1954-ben debütált Grazban, 1955 óta a müncheni operaház első basszistája. Nemcsak az operaszínpadon, hanem - talán elsősorban - oratóriuménekesként is jelentős sikereket arat.

English Opera Group - Britten, John Piper tervező és Eric Crozier librettista által 1946-ban alapított operatársulat, melynek fő célkitűzése új operák bemutatása. Elsősorban az aldeburghi fesztiválon arattak jelentős sikereket, Britten kamaraoperáinak (Albert Herring, Koldusopera, The Turn of the Screw, Noé bárkája), valamint régebbi műveknek bemutatásával, illetve felújításával. Európa és Amerika számos országában vendégszerepeltek, 1964-ben a Szovjetunióban is.

Én hívtalak ide - Verdi Don Carlosa V. felvonásában Erzsébet (S) és a címszereplő (T) búcsúkettőse. A többrészes duett folyamán mindkét szereplő jellemző zenei témái megjelennek, mintegy összegezve tragikus sorsú szerelmük egész történetét.

Én hősöm - Mozart Varázsfuvolája II. felvonásában Pamina (S), Tamino (T) és Sarastro (B) tercettje.

Én, rabja képzeletnek - Erkel Hunyadi Lászlója III. felvonásának 1. képében V. László (T) ariettája.

Enrico → *Ashton*

ensemble - 1. Az opera előadóművészeinek kollektív elnevezése, egy színház vagy egy mű előadásának együttese. - 2. Formailag az operák egyes nagyjelenetei, amelyekben több magánszereplő és esetleg kórus is részt vesz. Lásd: *concertato*.

ente autonomo - Az olasz operaházak önkormányzati jellegének hivatalos elnevezése. Az elnevezés és a rendszer maga Toscanini 1922-29-es Sc.-beli korszakában keletkezett.

Entführung aus dem Serail, Die → *Szöktetés a szerájból*

entr'acte - *közzene*

En vain pour éviter → *Kártya-ária*

Enzo - Ponchielli Giocondájában ifjú genovai nemesúr (T), a címszereplő őbelé szerelmes, Enzo azonban Alvise Badoero feleségét, Laurát szereti.

Enyém a várok trónja - Borisz (Bbar) nagymonológja, lelkiismeretfurdalással terhelt áriája Muszorgszkij Borisz Godunovja II. felvonásának 2. jelenetében.

Épine, Margherita de l' (?-1746) - olasz op.én. (S). 1704 és 1718 közt a londoni Drury Lane színházban működött, állítólag ő volt az első Angliában fellépő olasz operaénekes. Szerepelt 1710-ben az Almahide c. operában, amely az első teljes egészében olasz nyelven előadott opera volt Angliában. Később Händel társulatának is tagja, 1718-ban a zeneszerző Pepusch vette feleségül.

Era la notte - *Nemrég egy estén*

Erb, Karl (1877-1958) - német op.én. (T). A stuttgarti opera kórusában működött, de néhány hónap után már szólószerepeket énekelt. Lübeckben, majd újra Stuttgartban, majd Münchenben működött (ez utóbbi helyen 1913-1925). Ő volt 1917-ben Pfitzner Palestriná-jának első címszereplője. Főleg Mozart-szerepekben tűnt ki. Kora egyik legnagyobb Bach-énekese, főleg Evangelistája. Maria Ivogün (l. *ott*) férje volt.

Ercole amante (Szerelmes Héraklész) - Cavalli 5 felv. operája (1662, Párizs), Francesco Buti szövegére. A mű eredetileg XIV. Lajos esküvőjére készült, de Cavalli nem fejezte be idejében a kompozíciót. A párizsi bemutatón a darab megbukott.

Ercse Margit (1943-) - magyar op.én. (MS). Még főiskolás korában, majd egy újabb évadon át (1966-67) a pécsi N.Sz. tagja, 1968 óta az OH művésze. Pécsett debütált 1966-ban, a Julius Caesar Cornelia szerepében. Az OH együttesével Franciaországban és a két Németországban vendégszerepelt. A drámai mezzo szerepkörben, Verdi és Wagner műveiben tűnik ki alakítókészsége (Eboli, Amneris, Preziosilla, ill. Vénusz, Istenek alkonya-Brünnhilde, Fricka).

Erda - A föld istennője, az „ősanya", minden tudás forrása (A) Wagner Ringjében; a Rajna kincsében és az Istenek alkonyában jelenik meg. Ő szüli Wotannak Brünnhildét.

Erdélyi Miklós (1928-) - magyar karm. Pályáját a bpesti Vígoperában kezdte, majd énekkari karmester, a Rádió Énekkar egyik vezetője volt, 1951 óta az OH tagja. 1957-ben debütált a Toscával. Azóta a színház legtöbbet foglalkoztatott dirigensei közé tartozik. Elsősorban Mozart operáival aratott jelentős sikereket, de végigvezényelte szinte az egész repertoárt. Számos nagysikerű felújítás és premier fűződik nevéhez. A pontos kidolgozás, a mély poézis jellemzik karmesteri tevékenységét. Hangversenydirigensként Európa úgyszólván minden országában szerepelt (1974-ben a Berlini Filharmonikusokat dirigálta), 1972-ben az USA-ban turnézott. 1969-ben a Római Rádió az ő vezényletével vette fel Prokofjev Háború és békéjét. Kossuth- és Liszt-díjas, Érdemes művész.

Erdész Zsuzsa (1933-) - magyar op.én. (S). 1956-ban debütált az OH-ban, Luciaként. Azóta e színház tagja, a koloratúrszoprán és szubrett szerepkörben. Kiváló színészi képessége és jó humora kitűnő szubrettté teszik (Annuska, Adél, Rosina, Titkos házasság-Carolina). Vendégszerepelt Párizsban, Londonban, Skandináviában és a népi demokratikus országokban.

Erdős Richárd (1881-1912) - magyar op.én. (B). 1906-ban debütált az OH-ban, a Rajna kincse Fasoltjaként. Hatalmas sikerrel énekelte az irodalom nagy basszus-szerepeit négy évadon keresztül. 1911-ben a frankfurti operához szerződött, ám tragikusan korai halála véget vetett induló nemzetközi karrierjének.

Erdőzsongás - Wagner Siegfriedje II. felvonásának egyik jelenete, melyben az egyedülmaradó Siegfried (T) az erdő hangjait hallgatja. Tulajdonképpen zenekari kép, Wagner egyik legcsodálatosabb természetfestő muzsikája.

Érdy Pál (1905-1952) - magyar op.én. (Bar). Énekesi karrierje először külföldön bontakozott ki, miután pályáját a V.Sz.-ban megkezdte. Németországban működött, majd a párizsi O. tagja volt. Még a háború kitörése előtt hazatért, de ekkor már csak az OMIKE Operaegyüttesében léphetett színpadra. 1945-49 a szegedi N.Sz. tagja volt, itt Iván Hovanszkijként debütált. 1949-52 közt működött az OH-ban a hős- és karakter-bariton szerepkörben. Kiváló színész volt, ezért álltak hozzá közel a karakterszerepek (pl. Rigoletto, Scarpia).

Erede, Alberto (1909-) - olasz karm. Weingartner, majd Fritz Busch mellett működött, Torinóban debütált 1935-ben, Wagner Tetralógiájának elvezénylésével. Busch Glyndebournebe is magával vitte. Később Európa-szerte, 1950 és 1955 között a Met-ben vezényelt, 1956-tól 1962-ig a düsseldorf-duisburgi Deutsche Oper am Rhein főzeneigazgatója. Olasz operák és a Mozart-művek kiváló szakértője, koncertdirigensként is híres.

Erhardt, Otto (1888-1971) - német rendező. Különböző német operaházaknál működött 1933-ig; t. k. ő rendezte Monteverdi Orfeójának első német előadását Boroszlóban 1913-ban, valamint Strauss Egyiptomi Helénájának bemutatóját 1928-ban Drezdában. A nácizmus hatalomrajutása után Bécsben és Salzburgban, a londoni C.G.-ben, majd 1939-től 1956-ig a Buenos Aires-i Teatro Colónban volt főrendező.

Ericsdotter, Siw (1926-) - svéd op.én. (S). Nanny Larsèn-Todsen növendéke volt, 1949-ben debütált Stockholmban, e színház tagja volt 1954-ig. Azóta a hamburgi opera tagja, de szerepelt a nyugat-berlini, a bécsi, a stuttgarti, a párizsi és több olasz operaházban. Mindenekelőtt Wagner-énekesként jelentős, de kitűnő Strauss-hősnő is.

Erik - Wagner Bolygó hollandi c. operájában szereplő vadász (T), Senta szerelmese.

Eri tu che macchiavi → *Ah, miért nem vagy már hű barátom*

Erkel Ferenc (1810-1893) - magyar zszerző és karm. Zeneszerzői tevékenységét e lexikon operáinak önálló címszavainál ismerteti. A karmester-Erkel neve éppúgy összeforrott a magyar operajátszással, mint ahogy a zeneszerző a magyar opera tulajdonképpeni megteremtője volt. 1836-37 a pesti Német Színház másodkarmestere volt, majd a N.Sz. megnyitása után néhány hónappal, 1838 januárjában e színház zenei vezetője lett. 1838-tól fél évszázadon keresztül ő vezette a főváros operaéletét. Kezdetben ő volt az egyetlen dirigens, majd amikor a színház repertoárja és előadói gárdája bővült, ezt a feladatot megoszthatta Dopplerrel, Huberrel, majd fiával, Erkel Sándorral. Műsorpolitikája mindig az éppen feltörőben levő és Európa-szerte sikereket arató zeneszerzők alkotásaira támaszkodott, így először Donizetti és Bellini, majd a 40-es évektől mindenekelőtt Verdi, később Meyerbeer és Gounod operáit mutatta be. Mindig lépést tartott a korral, s az említett művek pesti bemutatóit rendszerint alig néhány év választotta el az ősbemutatótól. Korabeli memoárokat és újságcikkeket olvasva, előtűnnek azonban fogyatékosságai is: elég szerencsétlen személyi politikát folytatott, nem kevés jó énekes miatta hagyta el a N.Sz.-at. Valósággal érthetetlen az a harc, amelyet Wagner ellen vívott; évtizedeken keresztül gátolta a Wagner-művek pesti előadásait. Mind e hibák ellenére éppúgy Erkelben kell látnunk a magyar operajátszás irányító géniuszát, mint ahogy ő volt a zenekari koncertek megszervezője, a kórusmozgalom egyik elindítója, a Zeneakadémia vezetője és - elsősorban - az első jelentős magyar zeneszerző.

Erkel József (1813-1860?) - magyar op.én. (T). 1833-ban kezdte pályáját Kolozsvárott, majd a megalakuló N.Sz.-nak lett tagja. 1840-ben az ő jutalomjátéka volt Erkel Ferencnek, testvérének Bátori Máriája, a darab premierje. Később Hamburgba került énekesnek, de szülővárosában. Gyulán halt meg.

Erkel Sándor (1846-1900) - magyar karm. Erkel Ferenc negyedik fia. 1861-ben lett a N.Sz. tagja, majd korrepetitora. Erkel Ferenc zeneakadémiai igazgatói kinevezése után a színház első karmestere, 1876-86 igazgatója, majd ismét első karnagya. (1884-től tisztségei természetesen az OH-ra vonatkoznak.) 1889-ben, mikor Mahler állt az OH élén, a sértődött Erkel Berlinbe akart szerződni, de végül is maradt. - Korának egyik legjelentősebb magyar dirigense volt, mind az operában, mind a hangversenydobogón. Számos művet ő mutatott be Magyarországon, így t. k. Verdi késői alkotásait, a Requiemet, Wagner nem egy művét stb. Zeneszerzéssel is foglalkozott, Salamon király c. operája azonban nem készült el. A Filharmonikusok elnök-karnagyaként a magyar zenekari életet emelte igen magas nívóra.

Erkel Színház - 1911. december 7-én nyitották meg a főváros legnagyobb befogadású színházát, az akkor Népopera, majd később Városi Színház néven ismert épületet. (Befogadása 2500 személy.) Az első évtizedekben saját operai társulata volt, első zenei vezetője Ábrányi Emil. Itt kezdte pályáját Reiner Frigyes, aki a Népoperában vezényelte a Parsifal bemutatóját 1914-ben. A 20-as években Márkus Dezső, 1927-ben egy rövid időre Felix Weingartner, később Komor Vilmos a színház főzeneigazgatója. Itt zajlott le a magyar operatörténet két legnagyobb személyi bukása, a Carusoé és a Galli-Curcié. Az operaegyüttes tagjai között volt pályája kezdetén Basilides Mária, Báthy Anna és Halmos János. - 1951 óta a főváros második állandó operaháza, Erkel Színház néven. Az Állami OH igazgatása alá tartozik, a magánénekes-gárda közös, az Erkel Színháznak azonban külön ének- és zenekara van. Itt tartják általában a nagy sztárok vendégfellépteit, különösen amióta a színház épületét (akusztikai szempontból is) felújították.

Erkölcsi folt sötétlik bennem - Verdi Don Carlosa III. felvonásában Eboli (MS) nagy monológja, melyben lelkiismeretfurdalásának ad hangot.

Ernani - Verdi 4 felv. operája (1844, Velence, F.), Piave szövegére, Victor Hugo drámája nyomán. Magyarorsz. bem.: 1846, pesti Német Színház, 1847, pesti N.Sz.

Verdi korai alkotóperiódusának főleg vad szenvedélyességéről nevezetes és a múlt században igen népszerű operája. Ma már ritkán kerül színpadra Olaszországon kívül.

Elvira (S) szerelméért hárman versengenek: Ernani (T), a rablóvezér, Don Silva (B) spanyol grand és Don Carlos (Bar), a későbbi V. Károly. Különböző kalandok közepette Ernani és Don Silva egyezséget kötnek: a grand és Ernani félreteszik vetélkedésüket, és együtt küzdenek Don Carlos ellen Elvira kiszabadításáért. Ám ha Silva belefúj Ernani kürtjébe, az önkezével vet véget életének. Carlost császárrá választják, s ő nemcsak megkegyelmez az ellene támadó összeesküvőknek, köztük Silvának és Ernaninak, hanem Elvirát nőül is adja Ernanihoz, akiről kiderül, hogy nem más, mint Don Juan aragóniai herceg. Az esküvőn azonban megjelenik Silva, megfújja a kürtöt, és Ernani adott szavához híven megöli magát.

Ernani, involami - Verdi Ernanija I. felvonásában Elvira (S) szerelmi áriája.

Ernesto - 1. Norina szerelmese (T), Don Pasquale unokaöccse Donizetti operájában. - 2. Donizetti A csengő c. vígoperájában szereplő vidám fiatalember (Bar), aki különböző álruhákban jelentkezve, lépten-nyomon megzavarja Don Annibale nászéjszakáját.

Ernst Henrik (1848-?) - magyar op.én. (T). Ernst-Kaiser Jozefa fia. 1872-ben lett a lipcsei opera tagja, ahol előbb baritonistaként, majd tenoristaként működött. Időnként Bpesten is vendégszerepelt, így 1895-ben még fellépett az OH-ban. Visszavonulása után Bécsben élt.

Ernster Dezső (1898-) - magyar op.én. (B). Plauenben debütált 1923-ban a Tannhäuser Hermann őrgrófjaként. Pályájának további állomásai: Wuppertal, Duisburg, majd Berlin. Innen Dessauba és Düsseldorfba került, hogy a nácizmus uralomrajutása után a grazi operaház tagja legyen. Az Anschluss után visszatért Bpestre; a németek itt is utolérik és egy koncentrá-

ciós táborba kerül. Kiszabadulása után a New York-i Met német repertoárjának vezető basszistája, 1946-tól 1959-ig. Ettől kezdve visszavonulásáig, 1966-ig a Deutsche Oper am Rhein tagja. Jelenleg Zürichben él. Világsikerét csodálatos átélőkészségének és minden regiszterében kiegyenlített, gyönyörű hanganyagának köszönhette. Sokszor vendégszerepelt Bpesten, ahol egyébként 1940 és 1944 között a Goldmark-termi operaelőadások vezető énekeseinek egyike volt. Mindenekelőtt Wagner- és Mozart-szerepekben nyújtott kiváló alakításokat.

Ero, a tréfacsináló - Jakov Gotovac 3 felv. vígoperája (1935, Zágráb), M. Begovics szövegére. Egyike a legsikeresebb jugoszláv operáknak, Európa-szerte játsszák. Magyar bem.: 1967, szegedi N.Sz.

Erre van, erre jár tán - Mozart Don Juanjának I. felvonásában Donna Elvira (S) belépő áriája, „hiszteroid" karakterének csodálatos zenei megformálása.

Er sterbe! → *Ő vesszen!*

Erwartung, Die → *Várakozás*

Erzsébet - 3 felv. opera, Erzsébet királyné első magyarországi látogatása emlékére. II. felvonását Erkel, I. és III. felvonását a Doppler-testvérek komponálták, Czanyuga József szövegére. Bem.: 1857, pesti N.Sz.

Erzsébet - 1. Hermann őrgróf unokahúga, Tannhäuser „égi szerelme" (S) Wagner operájában. - 2. Fülöp király neje (S), Don Carlos reménytelen szerelme Verdi operájában.

Erzsébet imája - Wagner Tannhäuserjének III. felvonásában Erzsébet áriája, melyben halálvágyának ad kifejezést.

Escamillo - Bizet Carmenjában a bikaviador (Bar), Carmen egyik szerelme.

È scherzo od è follia → *Kacagókvintett*

Es gibt ein Reich - A címszereplő (S) nagy monológja a halál birodalmáról Strauss Ariadne Naxos szigetén c. operájában.

Esküszöm a bosszús égre! - Otello (T) és Jago (Bar) bosszú-kettőse Verdi operájának II. felvonásában.

È sogno? O realtà → *Való ez? Vagy álom?*

Esultate! → *Nagy dicsőség!*

Észak csillaga, Az - Meyerbeer 3 felv. operája (1854, Párizs, O.C.), Scribe szövegére. Sikerére jellemző, hogy Párizsban egy év alatt 100 előadást ért meg! A darab cselekménye Nagy Péter és Katalin körül zajlik. Magyar bem.; 1856, pesti N.Sz.

Északiak - Leevi Madetoja 3 felv. operája (1924, Helsinki), Järvikuoma szövegére. Magyar bem.: 1943, OH.

Eszenyi Irma (1925-) - magyar op.én. (MS). 1946-ban debütált az OH-ban, a Carmen Mercedeseként. Azóta a drámai mezzo szerepkörben működött, Wagner (Brünnhilde, Izolda, Ortrud, Vénusz) és Verdi (Amneris, Eboli) műveiben egyaránt jelentős alakításokkal. Sok helyen énekelte a Kékszakállú Juditját. Szerepelt az Aix-en-Provence-i, Besançon-i Fesztiválon, hangversenyénekesként Franciaországban, az NSZK-ban és Libanonban.

Etcheverry, Bertrand (1900-1960) - francia op.én. (Bar). A párizsi O.-ban debütált 1932-ben, a Rigoletto Cepranó-jaként. 1937-től haláláig az O.C. tagja; kora legismertebb Golaud-ja (Pelléas), híres Borisz és Mefisztó.

étoile du Nord, L' → *Észak csillaga, Az*

Euch Lüften → *Hűs szellő*

Eudoxia - 1. A császár unokahúga (S), Lipót herceg menyasszonya Halévy A zsidónő c. operájában. - 2. Basilio helytartó anyja (MS) Respighi A láng c. operájában.

Euridice - Jacopo Peri operája (1600, Firenze, Pitti palota). Ottavio Rinuccini szövegére. Az első opera, amelyet zenéjével együtt ismerünk. (A legelső operának, Peri Dafnéjának zenéje elveszett.)

Euridiké - Orfeusz felesége (S), Monteverdi, ill. Gluck operájában, valamint a számtalan azonos témájú operában.

Euripidész (i. e. 480-406) - ógörög drámaíró. A tragédiáin alapuló operák közül a legnevezetesebbek: *Alkesztisz:* Gluck (1767), E. Wellesz (1924); *A bacchánsnők:* Wellesz (1931), Ghedini (1948); *Hekuba:* Malipiero (1941), Martinon (1951); *Hyppolitos:* Rameau (1733); *Iphigenia Auliszban:* D. Scarlatti (1713), Gluck (1774); *Iphigenia Tauriszban:* Campra (1704), D. Scarlatti (1713), Gluck (1779); *Médea:* Cherubini (1797); *Oresztész:* Křenek (1930).

Euryanthe - C. M. Weber 3 felv. operája (1823, Bécs, K.), Helmine von Chézy szövegére. Magyarorsz. bem.: 1826, pesti Német Színház. A korai romantika legjelentősebb operáinak egyike, a Fidelio és a Lohengrin közti legfontosabb összekötő láncszem. Több kísérlet dacára sem megmenthető a mai színpad számára, lehetetlenül rossz, vadromantikus librettója miatt.

Éva - Veit Pogner aranyműves lánya (S) Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájában.

Evangelimann, Der → *bibliás ember, A*

Evans, Sir Geraint (1922-) - angol op.én. (Bar). A londoni C.G.-ben debütált 1948-ban, a Mesterdalnokok Éji őre szerepében. Rövidesen világhírűvé válik, s a Sc.-tól a Met-ig, Glyndebourne-től Salzburgig szívesen látott vendég. Lírikus és karakterszerepekben egyaránt kiváló, emellett nagyszerű színész. Mozart-szerepekben és Verdi karakteralakjaiban (Falstaff, Melitone) a legjobb, de híres Beckmesser és Scarpia is.

evirato - olasz megjelölés a kasztrált énekesekre (l. *ott*).

Ez a világ mily furcsa - Verdi Falstaffjának monumentális zárófúgája. A 14 szólamú fúga nemcsak Verdi kontrapunktikus tudásának csodálatos mintapéldája és képviselője, hanem egyben a mű gondolati-tartalmi szférájának is legtökéletesebb megnyilatkozása. Már maga az ötlet is zseniális: a világ furcsaságán és tulajdonképpen minden dolgok hiábavalóságán való elmélkedést, az egymás kikacagását a legkötöttebb zenei formában, a fúgában kifejezni - csak egy lángésznek juthat eszébe.

Ezio - Händel 3 felv. operája (1732, London), Metastasio szövegére.

Ez óra éltem boldog álma - Leonóra (S) és Florestan (T) kettőse Beethoven Fideliójának II. felvonásában: a sokat szenvedett pár egymásra találásának boldog pillanatáról szól.

ezred lánya, Az - Donizetti 2 felv. vígoperája (1840, Párizs, O.C.), Vernoy de Saint-Georges és Bayard szövegére. Magyarorsz. bem.: 1844, pesti Német Színház; 1844, pesti N.Sz.

Donizetti első francia szövegű operája, legnagyobb sikereinek egyike. Az érzelmes történet hősnője Mari (S), aki katonák közt nő fel, majd kiderül róla, hogy grófkisasszony, de a cselekmény végén természetesen egyszerű katona kedvesévé lesz.

Ezrek élte - Verdi Álarcosbál c. operája I. felvonásában René (Bar) lírai áriája.

F

Fabius Cunctator - A pun háborúk híres római hadvezére, a halogató taktikus több opera hőse lett: Bortnyánszkij (1778, Metastasio szövegére), Bertoni (1778), Cherubini (1780), Domenico Puccini (1800, Giacomo Puccini nagyapja).

Fabbri, Guerrina (1868-1946) - olasz op.én. (A). Viadanában debütált 1885-ben, a Gioconda Vak asszonyaként. A századforduló jeles koloratúra-altja. Híres Hamupipőke.

Fábry Edit (1923-) - magyar op.én. (S). 1943-ban debütált az OMIKE Operaegyüttesben, Oszkárként. 1946-47 a bpesti Vígopera, 1947-48 az OH tagja, 1950-52 a berlini S.O. stúdiójának tagja, 1957-59 a drezdai Staatstheater művésze. 1964-től a Bartók Szakiskola, 1974-től a Zeneakadémia énektanára. A lírai szoprán szerepkörben működött (Violetta, Mimi, Nedda).

Faccio, Franco (1840-1891) - olasz karm. Pályája kezdetén főleg zszerzőként tevékenykedett, Boitóval együtt ketten voltak az akkori olasz avantgarde vezéralakjai. (Flandriai menekültek c. operáját 1863-ban a Sc.-ban, Hamletjét - Boito szövegére - 1865-ben Genovában mutatták be.) 1871-ben lett a Sc. karmestere. Ő vezényelte 1872-ben az Aida európai premierjét és 1887-ben az Otello ősbemutatóját. Az első modern szellemű, nagy olasz karmestert látja benne az előadóművészet története.

Fafner - Wagner Tetralógiájában szereplő óriás (B). A Rajna kincsében ő építi bátyjával, Fasolttal a Walhallát, s az aranykincsért megöli testvérét. A Siegfried II. felvonásában sárkányként őrzi a kincset, míg Siegfried meg nem öli.

Failoni, Sergio (1890-1948) - olasz karm. Milánóban debütált 1921-ben, Rameau Platée c. operájának vezénylésével. Különböző olasz színházakban és főleg a veronai Arénában (szülővárosában) működött, majd 1928-ban a bpesti OH-hoz szerződött. 1948-ig, haláláig volt dalszínházunk vezető karmestere.

Failoni mindenekelőtt az olasz repertoár és a Wagner-művek vezénylésével, illetve a művek stílusának ápolásával végzett hatalmas munkát Operaházunkban. Igen sok darab az ő inicia-tívájára került műsorra, így t. k. a Don Carlos, a Simon Boccanegra, Puccini Triptichonja, Respighi A láng-ja stb. Nem a betanító karmester típusába tartozott; az előadásokon azonban lendületével és félelmetes ritmuskultúrájával csodálatos légkört tudott teremteni. Ennyiben a Toscanini-iskolához tartozott (akit egyébként ideáljának tekintett). Nagy gonddal ápolta a modern magyar repertoárt is, Bartók és Kodály színpadi műveit. Kitűnő koncertdirigens is volt. Működése még ma is érezhető az OH olasz repertoárbeli előadásain. A II. világháború befejezése után indult volna meg nagy nemzetközi karrierje, amikor 1948-ban a IX szimfónia próbája közben szívrohamot kapott, melyből már nem épült fel.

fairy queen, The → *tündérkirálynő, A*

Faites-lui mes aveux → *Helyettem kis virág*

Fáklyafényét a dús ünnepélynek - Verdi Simon Boccanegrája III. felvonásában a címsze-replő (Bar) és Fiesco (B) nagy duettje, melynek során az évtizedes ellenségek békét kötnek.

Falcon, Marie Cornélie (1812-1897) - francia op.én. (S). A párizsi O.-ban debütált 1832-ben az Ördög Róbert Alice-jaként. Pályafutása mindössze hat évig tartott, ekkor elvesztette hangját, és vissza kellett vonulnia. Ez a hat év azonban annál jelentősebb; ő volt a Zsidónő első Rechá-ja, a Hugenották első Valentine-ja, Auber (az Álarcosbál első feldolgozása) Báli éj c. darabjának első Ankerstroemnéja. Híres Donna Anna és Vesztaszűz-címszereplő is. Neve

egyenlővé lett a francia terminológiában a drámai szoprán szerepkörrel, annyira, hogy ma is „falcon” néven tartják nyilván ezt a szerepkört.

Falstaff - Verdi 3 felv. vígoperája (1893, Milánó, Sc.), Boito szövegére, Shakespeare Windsori víg nők és IV. Henrik c. művei nyomán. Magyar bem.: 1927, bpesti OH.

Verdi utolsó operája, s számos méltatója szerint legnagyobb remekműve. Az aggastyánkorban, közel 80 évesen írt vígopera - nem lehet ezt elég nyomatékosan hangsúlyozni - nem stílusváltás Verdi életművében, aminthogy az Otello sem az. A Falstaff minden zenei eleme, a koncepció maga és a zenei dramaturgia egyenes vonalban öröklődik a középső verdii alkotóperiódus nagy műveiből. A Falstaffban azonban mindez összegeződik, át- meg átitatódik modernebb (főleg harmóniabeli) hatásokkal. Minden tömörebbé válik a partitúrában, a régebbi, szélesen kibontott áriák helyét esetleg csak néhányütemes kantiléna tölti be. A hangszeres formák is helyet kapnak, így pl. az I. felv. 1. jelenete szabályos szonátaforma.

A témát Dittersdorf (1796), Salieri (1798), Balfe (1838), Nicolai (Windsori víg nők, 1849, l. *ott*) és Adam (1856) is operaszínpadra vitte.

Falu bolondja - Muszorgszkij Borisz Godunovjának csodálatos karakterfigurája (T), a drámai igazság szócsöve; az egész operairodalom egyik legremekebb epizód-szerepe.

falusi borbély, A - Schenk 1 felv. operája (1796, Bécs, B.), J. és P. Weidmann szövegére. A Singspiel egyik leghíresebb példája, a szerző legsikeresebb darabja. Magyar bem.: 1808, Kolozsvár; a bpesti Vígopera A csodadoktor címen sokszor játszotta.

falusi jós, A - Jean-Jacques Rousseau 1 felv. „interméde”-je (1752, Fontainebleau, nyilvános bem. 1753, Párizs, O.), a zeneszerző saját szövegére. A nagy filozófus kitűnő és képzett muzsikus is volt. Ezt a kis operácskát annak bizonyítására írta, hogy az igazi operaműfaj: a vígopera. A kis műnek nemcsak hogy óriási sikere volt, de nagy hatással volt a francia, sőt a német daljáték kialakulására is. Modellként szolgált rengeteg hasonló jellegű és cselekményű darabnak, melyek közül a leghíresebb Mozart Bastien és Bastienne-ja. A falusi jós cselekménye ez utóbbival azonos.

Falusi Rómeó és Júlia - Frederic Delius 3 felv. operája prológussal (1907, Berlin, Krolloper, németül), a zszerző saját szövegére, Gottfried Keller novellája nyomán. Delius legismertebb operája.

falzett, falsetto - Az énekes természetes regisztere feletti éneklés egyik fajtája, a művészi énekben nélkülözhetetlen segédeszköz. A középkorban és a XV-XVIII. sz.-ban, sőt, Angliában még a múlt században is falzettisták énekelték a női szólamokat az egyházi muzsikában, azaz olyan férfiénekesek, akik női hangon tudtak énekelni. Ma is fontos kelléke az operaénekesnek a falzett, bár színtelen hangot eredményez, és csak akkor használják, ha múlhatatlanul szükség van rá.

Fancelli, Giuseppe (1833-1888) - olasz op.én. (T). A milánói Sc.-ban debütált 1866-ban. Ő volt 1872-ben az első európai Aida-premier Radamese. A visszaemlékezések szerint hatalmas hangja és minden kortársát felülmúlóan biztos magas C-je volt; ugyanakkor azonban nem tudott kottát olvasni.

Fanget an! → *Kezdje hát!*

Faninal - Újsütetű nemes és gazdag kereskedő (Bar) Richard Strauss Rózsalovagjában. Sophie atyja.

Faniska - Cherubini 3 felv. operája (1806. Bécs, K.), J. Sonnleither szövegére. Magyarorsz. bem.: 1807. pesti Német Színház.

Faragó András (1919-) - magyar op.én. (Bbar). 1947-ben debütált a bpesti Vígoperában, Rimszkij-Korszakov Mozart és Salieri c. művének Salierijeként. 1949 óta az OH tagja. A színház egyik vezető énekese, aki főleg hangszépségével aratja sikereit. A Wagner- és Verdi-repertoárban egyaránt jelentős alakításokat nyújt; a Kékszakállú címszerepét Európa és Amerika számos operaházában és hangverseny-pódiumán énekelte. Walkür-Wotanként az USA-ban és Lipcsében lépett fel. Kölnben a Borisz címszerepét énekelte. Liszt-díjas, Kiváló művész.

Farinelli (eredeti nevén: Carlo Broschi) (1705-1782) - olasz op.én. (kasztrált S). Porpora növendéke volt, és mestere Eumene c. operájában debütált 1722-ben. Bécsben, majd Londonban halmozott sikert sikerre. Londonban szereplései alatt a nők izgalmukban elájultak. 1737-ig működött az angol fővárosban, hol Händel, hol a vetélytárs Porpora társulatánál. 1737-ben Madridban lépett fel; V. Fülöp királynak annyira megtetszett a hangja, hogy évi 50 ezer frankért ottfogta az udvarban. A király mélabújának eloszlatására minden este ugyanazt a négy dalt énekelte el. A következő uralkodó, VI. Ferdinánd alatt is Madridban élt, s meggyőzte a királyt egy olasz opera felállításának szükségességéről. Ferdinánd Calatrava-rendet és nemességet adományozott neki. Élete végén visszatért hazájába, és bolognai palotájában élt. Kora legnagyobb férfiszopránjai közé tartozott, a bel canto énektechnikának és a rögtönző díszítőművészetnek abszolút ismerőjeként. Ékesítéseit lejegyezte, azok ma is hozzáférhetőek.

Farkas Sándor (1888-1970) - magyar op.én. (Bar). 1911-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, a Lakmé Nilakanthájaként. 1917-ben lett az OH tagja, és rövidesen a színház vezető lírai baritonjai közé tartozott. Egyaránt otthon volt Verdi és Wagner világában. Ő volt az első magyar Mr. Ford. Lírikus egyéniségéhez legközelebb álló szerepeiben: mint Wolfram, Amfortas és Salamon aratta a legnagyobb sikereit. 1954-ben vonult vissza. Az OH örökös tagja volt.

Farkas (Wolf) Károly (?-1907) - magyar op.én. (T). Pályáját a bécsi K. művészeként kezdte, s még mint ennek a tagja lépett fel először 1845-ben a pesti N.Sz.-ban. 1846-51 volt a színház szerződött tagja, ez idő alatt ő énekelte először a Nabucco Ismaele-jét, Ernanit és Jacopo Foscarit. Alakította Hunyadi Lászlót, Lionelt és még több más szerepet. 1856-ban a bécsi udvari operához került, 1857-ben Berlinbe; 1862-től haláláig Bécsben tanított. T. k. az ő növendéke volt Marie Geistinger, a híres operettprimadonna és Hilgermann Laura.

Farkaskaland - Pedro (T) drámai monológja D'Albert Hegyek alján c. operájának I. felvonásában.

Farrar, Geraldine (1882-1967) - amerikai op.én. (S). Berlinben debütált 1901-ben, a Faust Margitjaként. Ezután lett Lilly Lehmann növendéke. 1906-tól 1922-ig a Met vezető szopránja, mintegy 500-szor énekelt ez idő alatt 29 szerepet. 1918-ban ő alakította először az Angelica nővér címszerepét. Főleg Puccini-szerepekben szerzett igen nagy népszerűséget, melyet csak megtoldott mintegy tucatnyi filmjével.

Farrell, Eileen (1920-) - amerikai op.én. (S). Pályáját hangversenyénekesként kezdte, de már ekkor számos opera koncertelőadásán működött közre. 1956-ban debütált Tampában, Santuzzaként. San Franciscón és Chicagón át került 1960-ban a Met gárdájába. Azóta a sztárok közt tartják számon, számos európai operaházban és fesztiválon lép fel. Egyrészt a Wagner-repertoárban, másrészt modern művek és „elfelejtett" operák (pl. Cherubini Medeája) előadásain aratott nagy sikert.

Fasolt - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájában az egyik óriás (B), vö. *Fafner*.

Fassbänder, Zdenka (1880-1954) - cseh op.én. (S). 1899-ben debütált Karlsruhében. 1906 és 1919 között a müncheni opera vezető drámai szopránja, főleg Wagner- és Strauss-szerepekben kiváló énekesnő. Felix Mottl felesége volt.

Fatal mia donna! → *Nem volt itt semmi?*

Faure, Jean-Baptiste (1830-1914) - francia op.én. (Bar). A párizsi O.C.-ban debütált 1852-ben, Massé Galathea c. operájában. 1861-ben a Nagyopera szerződtette, amelynek 17 éven át vezető baritonistája maradt. Ő volt az első Nelusko (Meyerbeer Afrikai nő c. operájában), Posa (Verdi Don Carlosában) és Hamlet (Thomas művében). Híres Don Juan és Tell Vilmos. Az 50-es évek végén a Conservatoire énektanáraként is működött; két énektankönyvet írt.

Faust - Gounod 5 felv. operája (1859, Párizs, Théâtre Lyrique) Barbier és Carré szövegére, Goethe drámájának I. része alapján. Magyar bem.: 1872, pesti N.Sz.

Az operairodalom egyik legsikeresebb, több mint 25 nyelvre fordított darabja. (T. k. ezzel nyitották meg 1883-ban a New York-i Met-et.) Egyébként a meyerbeeri nagyoperát felváltó, de azzal bizonyos szempontból rokon, francia típusú lírikus opera első és legsikeresebb képviselője, a további hasonló művek modellje. A cselekménynek nem sok köze van tulajdonképpen Goethe tragédiájához, legfeljebb annak külső vázát veszi át; német nyelvterületen ezért „Margarete" címen játsszák.

Faust elkárhozása - Berlioz 5 felv. „drámai legendája" (koncertbem.: 1846, Párizs, O.C.; színpadi premier: 1893, Monte-Carlo), a zeneszerző és A. Gandonnière szövegére, Goethe drámájának Gérard de Nerval-féle francia fordítása nyomán. Magyar színpadi bem.: 1904, bpesti OH. A mű több helyen - főleg befejezésében - eltér a Goethe-drámától. Több ízben próbálkoztak a színpadi formával, de a darab elsősorban a hangverseny-repertoárban él.

Faust-téma - Részben a legenda, a népkönyv, részben Goethe drámája nyomán, illetve más feldolgozások alapján a következő operákat tartja számon a történet: a legrégibb valószínűleg J. E. Galliard 1715-ben, Londonban bemutatott „Harlequin Faustus" c. pantomimja. Ezután következik néhány német Singspiel, majd az igazi operák: Spohr (1818), Bishop (1827), Bertin (1831), Berlioz (1846), Gounod (1859), Boito (1868), Busoni (1925), Pousseur (1968).

Favart, Charles-Simon (1710-1792) - francia librettista és színházvezető. Először a párizsi O.C.-ban működött, majd Szász Móric herceg felkérésére Belgiumban szervez színházat, 1758-tól 1769-ig az O.C. igazgatója. Nevéhez fűződik a vásári komédia, e különleges francia vígoperaműfaj kialakítása, megnemesítése. Több mint 150 szövegkönyvet írt, t. k. Grétry, Philidor és Gluck részére. Az Opéra-Comique-ot ma is „Salle Favart"-nak nevezik hivatalosan. - Felesége, *Marie Favart* (1727-1772) - a XVIII. sz.-i Párizs egyik legkedveltebb primadonnája, a Comédie Italienne sztárja volt. (S)

Favero, Mafalda (1905-) - olasz op.én. (S). 1927-ben debütált Parmában, Liuként. 1929-ben Toscanini szerződteti a Sc.-hoz, ahol 1942-ig, majd 1945-50 a vezető énekesek egyike. Főleg a verista és a francia operák főszerepeiben aratott nagy sikereket, de több olasz opera bemutatóján is részt vett.

favola per (v. in) musica - XVIII. sz.-i olasz kifejezés az operalibrettóra. (Pl. Monteverdi első művének pontos címe: La Favola d'Orfeo.)

Favola d'Orfeo, La → *Orfeo* (Monteverdi operája)

favorité, La → *kegyencnő, A*

fecske, A - Puccini 3 felv. operája (1917, Monte-Carlo), Giuseppe Adami szövegére, Wilner és Leichert német librettójának fordítására. A darab eredetileg a bécsi Karltheater számára készült, operettként. Az I. világháború kitörése megakadályozta a terv létrejöttét, s Puccini is elkedvetlenedett az operettműfajtól. Átdolgozta a darabot és Raoul Gunsbourgnak adta át a monte-carlói opera számára. Magyar bem.: 1927, bpesti V.Sz.

Ifjúkori művein kívül ez az egyetlen Puccini-opera, amely egy színpadon sem tudott lényegében gyökeret verni.

Története egyfajta Kaméliás-hölgy story. Magda (S), az öreg Rambaldo (B) szeretője, lelkiismeretességből lemond a fiatal Ruggero (T) szerelméről.

Federica - Verdi Luisa Millerjében szereplő hercegnő (MS), akit Walter gróf fiához akar hozzáadni.

fedés, fedett hangok - A váltóhangok (l. *ott*) fölötti uralom és a regiszterek közti átmenet biztosításának legfőbb kelléke. Az énekes „fed", azaz sötétíti a hangszínt, és ezáltal képes áthidalni a váltóhangok okozta nehézségeket.

Fedora - Umberto Giordano 3 felv. operája (1898, Milánó, T.L.), Colautti szövegére, Sardou drámája nyomán. Magyar bem.: 1902, bpesti OH. A cselekmény: Loris Ipanov orosz nihilista (T) tragikus szerelme Fedora Romanov (S) hercegnő iránt.

Fedra - Ildebrando Pizzetti 3 felv. operája (1915, Milánó, Sc.), d'Annunzio szövegére, a görög monda nyomán.

Feen, Die → *tündérek, A*

fegyverkovács, A - Lortzing 3 felv. operája (1846, Bécs, Theater an der Wien), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1891, bpesti OH.

Fehenberger, Lorenz (1912-) - német op.én. (T). Templomi énekes volt, majd 1939-ben Grazban debütált operaénekesként. 1941-45 a drezdai, 1946-tól a müncheni opera tagja volt. Egész Európát végigjárta vendégszereplései során, mint korának egyik jelentős Wagner-tenorja. Hangverseny- és oratóriuménekesként is jelentős eredményeket ért el.

fehér nő, A - Boieldieu 3 felv. vígoperája (1825, Párizs, O.C.), Scribe szövegére, Walter Scott két regényének motívumai nyomán. Magyarorsz. bem.: 1826, pesti Német Színház, 1830, Kolozsvár. A múlt sz. egyik nagy sikerdarabja.

Fehér Pál (1900-1959) - magyar op.én. (T). Tanulmányait a Zeneakadémián, majd Milánóban végezte, 1928-36 a berlini Krollopera tagja volt, a Klemperer-éra idején. A nácizmus elől hazatért, itt előbb a V.Sz., majd az OMIKE együttesben működött, 1946-tól haláláig az OH tagja. Lírai és spinto-szerepeket énekelt, legjobb alakítása, amelyet már a Krolloperában is nagy siker kísért, a Hoffmann meséi címszerepe volt. Érdemes művész.

Feinhals, Fritz (1869-1940) - német op.én. (Bbar). Essenben debütált 1895-ben, a Bajazzók Silviójaként. 1898-1927 közt a müncheni opera vezető baritonistája, korának talán legnagyobb Wagner-énekese (főleg Hans Sachs-alakítása volt legendás hírű). Mozart és Verdi műveit is nagy sikerrel énekelte és játszotta; nagyságának egyik kulcsa éppen kitűnő színészi készsége volt.

fejhang - Nem azonos a falzettel. Az ún. fejrezonancia kihasználása, amelynek segítségével az énekesnő a magas piano állásokat képezi.

fekete dominó, A - Auber 3 felv. operája (1837, Párizs, O.C.), Scribe szövegére. Magyar bem.: 1842, pesti N.Sz.

Fekete Mária (1938-) - magyar op.én. (S). Erfurtban debütált 1968-ban, Gildaként. Két évig e színház, 1971 óta a szegedi N.Sz. tagja, a koloratúrszoprán szerepkörben. (Lucia, Olympia, Éj királynője, Rosina stb.)

Fekete Pál (1900-1959) - magyar op.én. (T). 1930-ban lett az OH tagja, előbb az énekkarban működött, majd 1945-től magánénekesként. Már kórustagsága ideje alatt is feltűnt néhány kisebb szólószerepben (1931-ben debütált, a János vitéz Strázsamestereként), a háború után

sok kiváló karakteralakítással aratott sikert. A legjobb magyar comprimario-tenorok egyike volt, aki pl. olyan szerepekben, mint a Hovanscsina Írnokja, vagy a Godunov Falu bolondja az előadás főszereplőjévé tudott válni.

Felbér Mari (?-1892) - magyar op.én. (S). 1838-ban debütált a N.Sz.-ban, Donizetti Beatrice di Tenda-jának Agneseként. 1842-ig volt a színház tagja, majd Kolozsvárott működött. Ő volt Erkel Bátori Máriájának első címszereplője; a lírai koloratúrszoprán szerepkörben működött (Adina, Beatrice di Tenda, Norma stb.).

Felbermayer, Anny (1924-) - osztrák op.én. (S). 1951-ben debütált a bécsi S.O.-ban, amelynek ma is tagja. 1952 óta állandó résztvevője a salzburgi ünnepi játékoknak. Jelentős Mozart-énekesnő, aki dalénekesként és oratóriumszólistaként is hírnévre tett szert.

Felkel immár a fényes nap - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operája II. felvonásában Beckmesser (Bar) szerenádja, melyet Sachs minduntalan félbeszakít kalapácsütéseivel.

Fellner Ferenc (1900-1966) - magyar op.én. (T). 1923-ban debütált a bécsi Volksoperben, Turidduként, miután tanulmányait a bpesti Zeneakadémián elvégezte. Különböző német színpadokon tevékenykedett, t. k. 1924-27 a prágai Német Operaházban, 1929-33 Münchenben, majd 1933-36 Csehszlovákia különböző színpadain. Vendégszereplései során bejárta egész Németországot, Ausztriát és Csehszlovákiát, többször vendégszerepelt Bpesten is. Színpadi pályája lezárása után Bpesten tevékenykedett kiváló dalénekesként és belgyógyászként. Szerepköre Mozarttól Wagnerig, Puccinitól és Richard Strausstól a klasszikus operettekig terjedt. Oratóriumszólistaként t. k. Bruno Walter vezénylete alatt is fellépett Bécsben.

Félni nem kell - Otello (T) haláljelenetének kezdőszavai, az operairodalom egyik legtragikusabb monológjának bevezető sorai.

Felsenstein, Walter (1901-) - osztrák szárm. német rendező. Pályája kezdetén színész, majd egyre inkább az operarendezés lesz igazi működési területe. Kölnben, Frankfurtban, Münchenben, a nácizmus hatalomrajutása után Zürichben működik. 1947 óta a berlini Komische Oper intendánsa és főrendezője.

Napjaink nagyhatású és sokat vitatott operarendezője, iskolateremtő művész. Elvei szerint az opera - színjáték, melyben a színésznek úgy kell élnie, hogy egyetlen és természetes közlési formája az éneklés legyen. Produkciójának központjában tehát az *éneklő ember* áll.

Elveit, elképzeléseit egyedülállóan alapos próbamunkával realizálja. Felsenstein színpada nem ismeri az üres, semmitmondó „operás" gesztusokat. Minden kórustag is egyénítetten oldja meg „nép" feladatát. Ennyiben teljesen pozitív Felsenstein művészete. Vitákra az ad okot beállításai kapcsán, hogy egyrészt alig ismeri a színpadkép stilizáltságát, másrészt - s ez a lényegesebb - gyakran önkényesen átértelmezi, sőt megváltoztatja a művek dramaturgiáját.

Leghíresebb produkciói: Hoffmann meséi, Otello, Figaro, Varázsfuvola, Ravasz rókácska (Janáček) és Carmen.

Feltámadás - 1. Alfano 4 felv. operája (1904, Torino), Cesare Hanau szövegére, Tolsztoj regénye nyomán. - 2. Ján Cikker 3 felv. operája (1962, Prága), a zeneszerző szövegére, ugyancsak Tolsztoj regénye alapján.

felújítás - A darabok felfrissítésének többféle módja van. Teljes *felújítás*, ha mind a rendezés, mind a díszletek és jelmezek, valamint természetesen az énekes-gárda is kicserélődik, újjá változik. *Részleges felújítás*, ha a meglevő rendezésbe új énekesek állnak be; természetesen a teljes szereposztás felfrissítését nevezhetjük csak felújításnak. Így hívják minden esetben a

darabok újbóli műsorra tűzését, akkor is, ha esetleg évtizedekig nem szerepelt a mű a színház műsorán, és így tulajdonképpen a felújítás premierszámba megy.

Fenena - Verdi Nabuccójában a babiloni király zsidóvá lett lánya (MS).

Fenjed a pallost - Puccini Turandot c. operája I. felvonásának hatalmas kórustétele, a hóhérlegények és a nép vérszomjas jelenete.

Fenton - Annuska szerelmese (T) Verdi Falstaffjában és Nicolai Windsori víg nők-jében.

Fenton, Lavinia (1708-1760) - angol op.én. (S). Prózai színésznőként kezdte pályáját, majd 1728-ban ő énekli először a Koldusopera Pollyját. Később visszavonult a színpadtól, Bolton herceg szeretőjeként, majd feleségeként.

Fények gyúlnak - Verdi Otellója II. felvonásában a Desdemonát üdvözlő kórus kezdősora.

Ferencsik János (1907-) - magyar karm. 1927-ben lett az OH tagja, mint korrepetitor. Első vezénylése balett-előadás volt, 1930-ban: Rimszkij-Korszakov Seherezádéja. Operát ugyanebben az évadban dirigált először, beugrásként, a Jancsi és Juliskát. Évekig dolgozott mint vezénylő korrepetitor, s már fiatal korában kitűntek ragyogó képességei. A 30-as évek végén már a vezető karmesterek közé tartozik, 1945 után a színház első karmestere, majd főzeneigazgatója lett. Mint operakarmester is beutazta a világot. A 40-es évek végén a bécsi S.O. állandó karmestere, dirigált Németországban, Olaszországban, Finnországban, a népi demokratikus országokban stb. Elnök-karnagya volt a Filharmonikus Társaságnak, ma is vezető karnagya az Állami Hangversenyzenekarnak. Éveken keresztül a Nemzeti Zenede, majd a Zeneakadémia karnagyképzőjének vezető tanára. - Ferencsik operadirigensi művészetének, főleg pályája érett korszakában (az 1945 utáni évtizedekben) két legjellegzetesebb vonása: a zenei precizitásra való maximális törekvés és a tolmácsolás karakterekben megnyilvánuló átéltsége. Számára a precizitás alapvető kiindulópont, amely nélkül nincs igazi produkció, viszont erre az alapra építi fel az énekben és a zenekarban a komponista által megkívánt karakterek teljes megformálását. Bár az irodalom minden területén otthonos, egyaránt kitűnő Mozart- és Verdi-, Wagner- és Bartók-dirigens, legigazibb területe Mozart, a Bartók- és Kodály-művek, valamint Wagner és Puccini világa. Operai működésének fontosságáról, hatásáról, nevelő munkájáról és az általa vezényelt bemutatókról tanulmánykötetet lehetne írni. Az ő neve fémjelzi az Operaház háború utáni működését. 1974-ben vált meg az OH-tól; azóta csak koncertdirigensként működik. Kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló művész.

fermata - Egy hang vagy szünet értékén túli kitartására utasító előadási jel; az olasz terminológia - a magyar is - a *corona* szót használja.

Fernand Cortez - Spontini 3 felv. operája (1809, Párizs, O.), Esmenard és Jouy szövegére. Magyarorsz. bem.: 1815, pesti Német Színház. A komponista egyik nagy sikerdarabja.

ferne Klang, Der → *távoli hang, A*

Ferrando - 1. Mozart Così fan tutté-jában az egyik katonatiszt (T), Dorabella vőlegénye. - 2. Verdi Trubadúrjában a Luna grófok öreg harcosa (B).

Ferrani, Cesira (1863-1943) - olasz op.én. (S). Torinóban debütált 1887-ben, Micaelaként. Kora igen neves lírai szopránja: az első Manon Lescaut (1893) és Mimi (1896), az első olaszországi Mélisande (Sc., 1908, Toscaninivel). Híres Mesterdalnok-Éva és Elza. 1909-ben visszavonult.

Ferri, Baldassare (1610-1680) - olasz op.én. (férfi S). 1625-ben debütált Varsóban, majd Bécsben működött. 1675-ben visszatért hazájába. Korának egyik híres kasztrált sztárja volt.

Ferrier, Kathleen (1912-1953) - angol op.én. (A). Pályáját nagyszerű, sőt, korunk egyik legnagyobb dalénekeseként kezdte. Operai debütálása (1946, Britten: Lucrezia, Glyndebourne)

után is főleg dal- és oratóriuménekes maradt. Nagy operai szerepe Gluck Orfeusza volt. Csodálatos, teljesen kiegyenlített hanganyag, óriási muzikalitás és stílusérzék, valamint mindenkit megragadó művészi egyszerűség jellemezték a tragikusan fiatalon meghalt nagy művésznőt.

festa teatrale - XVIII. sz.-i műfaji meghatározás mitológiai vagy még inkább allegorikus ünnepi operákra, melyeket egy-egy dinasztikus ünnepségre vagy állami eseményre írattak. Pl.: Mozart Ascanio in Alba c. műve.

festes de l'Amour et de Bacchus, Les (Ámor és Bacchus ünnepei) - Lully 3 felv. operája, előjátékkal (1672, Párizs, O.), Quinault, Molière és Benserade szövegére. Lully első operája, melynek zenei anyaga részben a szerző korábbi balettjeiből való.

festes Vénitiennes, Les (Velencei ünnepek) - Campra operája (1710, Párizs), A. Danchet szövegére. Egyike az első francia operáknak.

festők és festmények - több opera tárgyát alkotják. Benvenuto *Cellini*ről öt operát írtak, köztük a leghíresebb Berliozé (magyar opera is foglalkozik Cellinivel: Kern Leó műve, 1884). *Dürer* Baussnern, *Grünewald* Hindemith, *Michelangelo* Isouard, *Rembrandt* Badings és Klenau egy-egy színpadi művének lett hőse. *Leonardo* Mona Lisája szerepel Schillings azonos című darabjában, Granadost *Goya* képei, Gardnert *Gauguin*, Menotti Amahl-ját H. *Bosch*, R. Strauss Friedenstagját *Velasquez* festményei ihlették.

Festspiel - Általában a zenei ünnepségek német neve, speciálisan a bayreuthi és a salzburgi ünnepi játékok elnevezése.

fesztivál - A renaissance idején az udvari ünnepségek neve, rendszerint valamely esemény ünnepi díszeként. A múlt sz.-ban főleg egyes zeneszerzők műveinek sorozatos előadását értették alatta (pl. az 1862-es angliai Händel-fesztivál).

Napjainkban rendszerint nyáron, gyakran szabadtéren kerülnek lebonyolításra. Igen sok közülük nem egyéb turisztikai-kommerciális csalogatónál. A komoly és rangos operafesztiválok, megindulásuk kronologikus sorrendjében a következők: Bayreuth (1876), Wiesbaden (1900), München (1901), Verona (1913), Salzburg (1920), Firenzei Maggio Musicale (1933), Szeged (1933, ill. 1959), Glyndebourne (1934), Edinbourgh (1947), Aldeburgh (1948), Aix-en-Provence (1948), Holland (1949), Spoleto (1958), Salzburgi húsvét (1967). L. az egyes címszavakat külön is.

Feuersnot (Tűz-ínség) - Richard Strauss 1 felv. operája (1901, Drezda), E. von Wolzogen szövegére. A szerző második operája, ma letűnt a repertoárról.

Feuerzauber → *Tűzvarázs*

fiamma, La → *láng, A*

Fidelio - Beethoven 2 (eredetileg 3) felv. operája (1805, Bécs, Th. a. d. Wien), Josef Sonnleithner szövegére, J. N. Bouilly, Gaveux számára írt francia librettója nyomán. A 2. verzió (1806, Bécs, Th. a. d. Wien), Stefan von Breuning szövegátdolgozása, ekkor lesz a mű 2 felvonásos. A 3., végleges változat (1814, Bécs, K.) alapos szövegrevízióját G. Fr. Treitschke végezte, Beethoven ekkor több új számot is írt a darabhoz. Magyarorsz. bem.: 1816, pesti Német Sz.; 1839. pesti N.Sz.

Beethoven egyetlen operája, saját szavaival „szenvedések gyermeke" (l. a három verziót). Tulajdonképpen gyökeres szakítás az opera német hagyományával; némi hatással van rá a korabeli francia opera, különösen annak „szabadító operának" nevezett típusa (melynek épp a Fidelio a legkiemelkedőbb, halhatatlan képviselője). Szimfonikus zenekari nyelvezete egyik őse - Weber közvetítésével - Wagnernek. Izzó drámai muzsikája vérbeli operává teszi, ellentétben a sokszor hangoztatott „oratóriumszerű" jelzővel.

A műhöz Beethoven négy nyitányt írt: a három Leonóra-nyitányt és a Fidelio-nyitány néven ismert E-dúr művet. A III. Leonóra-nyitányt egy Mahlertől eredő tradíció nyomán gyakran játsszák közzeneként a II. felvonás változása alatt. (Tulajdonképpen helytelenül, hiszen ez a nyitány előrevetíti ezen a helyen a konfliktus megoldását.)

Fides - Meyerbeer Próféta c. operájában Leideni János anyja (MS), az opera egyik főszereplője, a múlt sz.-i mezzók kedvelt parádés nagy szerepe.

Fiesco - genovai patrícius (B), a címszereplő nagy ellenfele Verdi Simon Boccanegrájában.

Figaro - A ravasz sevillai borbélymester (Bar) Rossini operájában, majd Almaviva gróf komornyikja és ellenfele (Bbar) Mozart Figaro házassága c. operájában.

Figaro - Beaumarchais két (illetve tulajdonképpen három) Figaro-színműve Mozart és Rossini művein kívül más megzenésítésekben is részesült, így: Paisiello (1776), Isouard (1797), Paër (1797), Portugal (1799), Bishop (1819), Carafa (1820), Mercadante (1827), Luigi Ricci (1833), K. Kreutzer (1840), Lauro Rossi (1846).

Figaro belépője - Rossini Sevillai borbélyában a címszereplő (Bar) önmagát bemutató, saját ügyességéről áradozó áriája. Minden baritonista tudásának egyik próbaköve.

Figaro házassága - Mozart 2 felv. operája (1786, Bécs, Burgszínház). Lorenzo da Ponte szövegére, Beaumarchais komédiája nyomán. Magyarorsz. bem.: 1795, pesti Német Színház; 1858, pesti N.Sz.

Mozart három olasz mesteroperája közül az első. Míg a Don Juan az élet és halál hatalmas konfrontációja, a Così a mindent felülről néző Mozart véleménye az emberkékről, a Figaro a teljes élet portréját adja. Jellemző, hogy talán az egyetlen opera a műfaj történetében, amelynek nincs főszereplője, vagy ha úgy tetszik, minden alakja főszereplő. Bár természetesen a szövegkönyv adta humort Mozart zenéje tökéletesen érvényre juttatja, a Figaro-zene lényege mégsem ez, hanem az élet minden színének felvillantása.

Az eredeti elképzelés az olasz buffák mintájára: két felvonás. Minthogy a felvonások két-két képre oszlanak, gyakran tekintik a művet - márcsak a képek terjedelme miatt is - négyfelvonásosnak.

(A darab magyar címe tulajdonképpen Figaro lakodalmaként lenne helyes. Ez adja vissza mind az eredeti cím értelmét, mind a cselekményt.)

Figlia! A tal nome palpito → *Ajkam ha mondja: „gyermekem”*

figlia di Jorio, La → *Jorio leánya*

Figner, Nyikolaj (1857-1919) - orosz op.én. (T). A pétervári Mariinszkij Színház vezető tenoristája 1887 és 1903 közt, a Pique Dame első Hermannja. Híres Lenszkij, Otello, Canio és Don José. Felesége, *Medea Mei-Figner* (1858-1952), szintén op.én. volt, híres Carmen és Tatjána.

filar la voce - Olasz énektechnikai kifejezés azokra a tartott hangokra, amelyeken sem crescendo, sem diminuendo nincsen és színük is változatlan marad. Ugyanezzel egyértelmű az olasz filar il tuono, un filo di voce és a francia filer la voix és filer le son (szó szerinti fordításban: „fonni a hangot”).

Filippeschi, Mario (1907-) - olasz op.én. (T). Colornóban debütált 1937-ben. Pályája kezdetén lírai, majd később hőstenor szerepeket énekelt, ez utóbbiakkal (Arnold, Pollione, Manrico, Radames, Don Carlos) vált híressé. Több filmben is szerepelt.

fille du régiment, La → *ezred lánya. Az*

filosofi immaginarii, I (A képzelt filozófusok) - Paisiello 2 felv. operája (1779, Pétervár, Ermitage), Giovanni Bertati szövegére. Magyarorsz. bem.: 1788, Pozsony, majd (magyarul, A magokkal elhitetett filozófusok címmel) 1793, Pest. 1972-ben felújították a Szentendrei Teátrumban.

filosofo di campagna, Il (A falusi filozófus) - Galuppi 3 felv. operája (1754, Velence, S. Samuele), Goldoni szövegére. A zeneszerző leghíresebb műve és egyben saját korának legsikeresebb vígoperája.

finale - Az operában: egy-egy felvonás zárórésze. A történelmi fejlődés során stílusonként, sőt műfajonként változó törvényeknek engedelmeskedik felépítése. Mozart óta figyelhető meg egyre erősbödő tendenciaként a finale terjedelmi növekedése. Erre a leghíresebb példa a Figaro sokrészes és zenei-dramaturgiai szempontból egyaránt fokozásos megoldású két finaléja. A későnápolyi és kora XIX. sz.-i olasz operában pl. szabály, hogy a kétfelvonásos seriának csak az első felvonása, míg a háromfelvonásos buffának ugyancsak az I. felvonása torkollik többrészesen kiépített finaléba. Ez a tendencia tehát egyértelműen mutat az *át-komponáltság*, a zenedrámai egység felé, és távolodik el egyre inkább a zártszámos szerkesztéstől. Más és más módszerekkel, teljesen különböző kiindulásból Verdi és Wagner egyidejűleg oldja meg a finale-komplexus eliminálását azáltal, hogy - Wagner hamarabb, Verdi később - a teljes felvonást teszik drámai egységgé.

A klasszikus finalékban rendszerint a darab összes szereplője és a kórus is részt vesz. A formai felépítés általában kisebb-nagyobb áriatípusok, rendszerint fokozódó létszámú együttesek, s esetleg külön kartételek összefűzéséből áll. A klasszikus olasz formatörvény a mű végén vagy rövidrefogott kórustételt, vagy esetleg kórus-közbevágásos ariettát alkalmaz (utóbbira lásd pl. Rossini Sevillai borbélyának befejezését). A Singspiel-típusban és az opéra comique-ban rendszerint dalformálású vaudeville a záró finale (pl. Szöktetés a szerájból).

Fin ch'han dal vino → *Pezsgőária*

finta giardiniera, La (Az ál-kertészlány) - Mozart 3 felv. operája (1775, München), Calzabiginek Coltellini által átírt szövegére. Magyar bem.: Hevesi Sándor adaptációjában, Goldoni A fogadósnő c. komédiájának felhasználásával, Mirandolina címen: 1924, bpesti OH. Mozart egyik legjobb fiatalkori operája, melyben már érett stílusának számos jegye meg-mutatkozik. Calzabigi eredeti librettóját 1774-ben Anfossi komponálta meg. Ugyanezzel a címmel Piccinni is írt 1770-ben vígoperát.

finta semplice, La (A színlelt együgyű) - Mozart 3 felv. operája (1769, Salzburg), Coltellini szövegére, Goldoni nyomán.

finto Stanislao, Il → *Pünkösdi királyság*

Fiordiligi - Mozart Così fan tutte-jában az egyik becsapott lány (S), Ferrando menyasszonya, Dorabella nővére.

fioritura → *koloratúra*

Firenze - Az operaműfaj szülővárosa. Lásd: *Camerata, Teatro della Pergola, Teatro Comunale, Maggio Musicale*.

Firenze è come un albero fiorito → *Királyi lomb virul Firenze fáján*

firenzei opera - A Camerata kezdeményezése nyomán megszületett új műfaj kezdetben nem állt másból, mint meglehetősen doktriner recitatívók sorából. A zeneszerzők célja az volt, hogy a szöveget érvényesítsék; ezért a kísérő apparátust a minimálisra szorították, száműzték a kórust, és csak hellyel-közzel juttatták szóhoz az ariózusabb vagy díszített éneklést. A műfaj

első nagy mesterének, Monteverdinek kellett eljönni ahhoz, hogy a száraz firenzei típusból valódi színpadi dráma, az igazi opera megszülessék.

Firszova, Vera (1918-) - szovjet op.én. (S). 1945-ben énekversenyt nyert, 1947-ben a moszkvai B. tagja lett. A háború utáni évek neves szovjet énekesei közé tartozott.

Fischer, Emil (1838-1914) - német op.én. (Bbar). Grazban debütált 1857-ben Boieldieu Párizsi Jánosának címszerepében. További útja Pozsonyon, kisebb német színpadokon, majd Drezdán át vezet a Met-hez, melynek 1891-ig egyik vezető Wagner-énekese. Ő volt az első amerikai Sachs, Marke, Wotan és Hagen. Visszavonulása után New Yorkban énektanár. Hetvenéves korában egy ünnepi előadáson még elénekelte a Mesterdalnokok III. felvonásának 1. képében Sachs szerepét.

Fischer, Ludwig (1745-1825) - német op.én. (B). Korának egyik legnagyobb basszistája, az első Ozmin. Mozartnak nemcsak pályatársa, de jó barátja is volt. Két és fél oktáv terjedelmű hangja volt, párját ritkító mély regiszterrel, amit többek közt az Ozmin-szerep terjedelme is bizonyít. Felső regiszterének biztonságára jellemző, hogy 1812-ben, a mű első londoni előadásán a Figaro grófját énekelte.

Fischer, Res (1896-1974) - német op.én. (A). Baselben debütált 1927-ben. Frankfurtban, majd főleg Stuttgartban énekelt, ez utóbbi helyen 1941-től visszavonulásáig a vezető altista volt. Orff Antigonae-jának címszerepét ő énekelte először.

Fischer-Dieskau, Dietrich (1925-) - német op.én. (Bar). Tanulmányait a háború szakította félbe, és csak hadifogságból való szabadulása után kezdődött pályafutása. Dalénekesként tűnt fel, és ez a művészi terület az, amelyet fellépése teljesen megújított. Fischer-Dieskau dalkoncepciója mindig a szövegre és az abból fakadó, rendkívül színgazdag hangi árnyalásra, valamint a tökéletesen hibátlan szövegkiejtésre épül. Dalénekesi működése korszakalkotó jelentőségű, utána szinte már nem is lehet másként dalt énekelni.

Operai pályafutása 1948-ban kezdődött a nyugat-berlini Operaházban, Posa márkiként. Azóta is ennek a színháznak tagja. 1954-ben már Bayreuthban szerepel, 1957 óta a salzburgi ünnepi játékokon. Operaszínpadon ugyanazok az elvek vezérlik, mint a daléneklésben, ám itt segítségül hívhatja egészen kivételes színészi képességeit is. Elsősorban Mozart és Richard Strauss műveiben, valamint egyes Verdi-operákban fűződnek nevéhez emlékezetes sikerek: Don Juan, Almaviva gróf. Faninal, Mandryka (Arabella), Rigoletto, Falstaff. Számos modern operában is nagyszerű produkciói vannak: Doktor Faust, Mathis der Maler, Wozzeck, Kékszakállú, Henze: Elegie für junge Liebende. Korunk egyik legnagyobb énekese.

Fisher, Sylvia (1910-) - ausztrál op.én. (S). 1949-ben volt színpadi debütálása a londoni C.G.-ben, a Fidelio Leonórájaként. A C.G. vezető drámai szopránja 1958-ig, kitűnő Tábornagyné, Sieglinde. Olaszországban és Amerikában is gyakran vendégszerepelt, tagja Britten English Opera Groupjának is.

Flagstad, Kirsten (1895-1962) - norvég op.én. (S). Oslóban debütált 1913-ban, a Hegyek alján Nurijaként. Húsz éven át csak Skandináviában szerepelt, és már a visszavonulás gondolatával foglalkozott, amikor Bayreuthba hívták kis szerepek alakítására. 1943-ban énekelte a Festspielhausban Sieglindét, ekkor kezdődött világkarrierje, és azonnal kora legnagyobb Wagner-szopránjának ismerték el. További pályafutása a Met-hez és a londoni C.G.-hez fűződik. 1954-ben vonult vissza, de még ezután is készültek vele hanglemezfelvételek. 1959-60-ban a Norvég Nemzeti Operaház igazgatója volt. Nemcsak hangjának szépségével, hanem énektudásával, hangerejével és egyéni légkörével hatott.

Fledermaus, Der → *denevér, A*

Fleischer Antal (1891-1945) - magyar karm. Pályáját a V.Sz.-ban, majd 1915-től az OH-ban korrepetitorként kezdte. (Az OH-ban Egisto Tango mellett dolgozott.) 1917-ben kezdett vezényelni (a Mignonnal debütált), és a 20-as évektől egyike volt a színház vezető dirigenseinek. Ő mutatta be Bpesten a Falstaffot, a legtöbb Strauss-operát, Gluck Auliszi Iphigeniáját stb. 1919-35 a Nemzeti Zenede karnagyképzőjének vezetője volt. Hangverseny-dirigensként francia, olasz, spanyol és finnországi turnékon vett részt, ő kezdeményezte és mutatta be a Háry-szvitet. Zeneszerzéssel is foglalkozott. 1939-ben a fajvédelmi törvények miatt távozott az OH-tól, s alig, hogy 1945-ben újra kezdhette volna itteni működését, meghalt. Karmesteri portréján talán a temperamentum, a szenvedélyesség volt a legfontosabb vonás. A német repertoárban (Wagner és Strauss) aratta legnagyobb sikereit.

Fleischer, Editha (1898-) - német op.én. Lilly Lehmann növendéke volt, Berlinben debütált 1919-ben. 1926-tól 1935-ig a Met művésze, több amerikai bemutató résztvevője. Gyakran vendégeskedett a Buenos Aires-i Teatro Colónban, egy ideig az itteni operaiskolát is vezette. 1950-től a bécsi Zeneakadémia énektanára.

Flesch Ella (1900-1957) - magyar szárm. op.én. (S). A nagy hegedűművész, Flesch Károly unokahúga. Bpesten és Bécsben tanult, 1922-ben a bécsi S.O.-ban debütált, Aidaként. 1925-ig e színház tagja, majd 1925-34-ig a müncheni opera egyik vezető szopránja. 1934-ben el kellett hagynia Németországot, ekkor Prágába, majd Bécsbe ment, és 1938-ban az USA-ba emigrált. 1943-47 a Met együttesének tagja volt, majd New Yorkban énekmester. A 20-30-as évek egyik igen jelentős drámai szopránja, híres Tosca, Salome, Vénusz és Octavian. Vendégszerepelt Bpesten is.

Fleta, Miguel (1893-1938) - spanyol op.én. (T). Triesztben debütált 1919-ben, Zandonai Francesca da Rimini-jének Paolójaként. Négy év múlva már a Met és a Sc. szerződteti. Ő volt 1926-ban az első Kalaf. Egyéni jellemző tulajdonsága volt híres piano-kultúrája, amit néha a modorosságig túlzásba vitt.

fliegende Holländer, Der → *bolygó hollandi, A*

Florestan - Az ártatlanul bebörtönzött spanyol nemes (T), Leonóra férje Beethoven Fidelió-jában.

Fluth - Nicolai Windsori víg nők c. operájában szereplő polgár (Bar), Verdi Falstaffja Fordjának megfelelője.

Fodor Aranka (1885-?) - magyar op.én (MS). 1906-ban debütált az OH-ban, Amnerisként. 1911-ig, majd rövid londoni vendégszereplés után 1912-től 1927-ig volt az OH tagja. A század első évtizedeinek egyik legjobb drámai mezzója, híres Carmen, Delila, Azucena, Amneris, Klütaimnésztra (ezt a szerepet ő énekelte először Magyarországon).

Fodor János (1906-1973) - magyar op.én. (Bbar). 1937-ben debütált a V.Sz.-ban, az Aida Királyaként. 1938-ban lett az OH tagja, ahol egycsapásra a vezető énekesek közé került. Már első évadjában elénekelte a Walkür Wotanját, amely frenetikus sikert aratott, hiszen évtizedek óta ilyen csodálatos zengésű és ilyen hatalmas basszbariton-hang nem szólalt meg az OH színpadán. Pályája további során mint karakterénekes aratta legnagyobb sikereit. Ő volt a legjobb magyar Varlaam, kiváló Főinkvizítor és jelentős Wagner-énekes. Félelmetes hangerejéhez ösztönös, nagyszerű színészi készség járult. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Fodor-Mainvielle, Joséphine (1789-1870) - magyar szárm. francia op.én. (S). Egy Hollandiába kivándorolt magyar huszárkapitány unokája, a maga idejében híres hegedűművész, Fodor József lánya. Miután szülei 1794-ben Pétervárra költöztek, itt tanult, és 1810-ben, Fioravanti Le cantatrici villane c. operájában itt debütált. Európai hírű sztár lett. Londonban éppúgy hatalmas sikerrel énekelt - főleg Mozart és Rossini műveiben -, mint Párizsban, Nápolyban

vagy Bécsben. (Ez utóbbi helyen az 1824-25-ös évadban hatvanszor énekelte el a Semiramis címszerepét.) 1825. dec. 9-én Párizsban ismét ezt a szerepet énekelte, amikor előadás közben elvesztette hangját. Ezután Nápolyban telepedett le, majd két sikertelen színpadra való visszatérési kísérlet után visszavonultan élt Fontainebleau-ban. 1857-ben tankönyvet adott ki. A magyar irodalomban Jókai állított neki emléket az Egy magyar nábobban.

fogoly, A - Luigi Dallapiccola 1 felv. operája prológussal (1950, Firenze, T. Comunale), a zszerző szövegére, Villiers de l'Isle-Adam egyik elbeszélése és Coster Ulenspiegelje nyomán.

A mai operairodalom egyik legnagyobb remeke e mű. A szerző harcos elkötelezettsége éppúgy naggyá teszi, mint az alkalmazott zenei technika tökéletes kiegyensúlyozottsága. Mint oly sok Dallapiccola-műben, A fogolyban is a szabadság a központi téma. Mivel a mű a háború és a fasiszta elnyomás legsötétebb időszakában keletkezett, a darab kicsengése mélységesen pesszimista. A zenében az egyénien kezelt dodekafónia uralkodik, amely azonban tökéletesen összeötvöződik a Verditől örökölt, igazi olasz drámaisággal és dallaminvencióval.

Az Inkvizíció zaragozai börtönében szenved a Fogoly. A Prológusban az Anya (S) mondja el szörnyű látomását II. Fülöpről, a zsarnokról és a halálról. Majd (az első jelenetben) búcsút vesz fiától, a Fogolytól (Bar). A Fogoly elmondja, hogy börtönőre „testvérem"-nek szólította és ez reményt kelt benne. Amint az Anya távozik, megjelenik a Börtönőr (T). Most már nemcsak a megszólítással táplálja a reményt, hanem nyíltan beszél a közeli szabadulásról s elmondja, hogy Flandria fellázadt Fülöp ellen. Amint elmegy, a Fogoly észreveszi, hogy a börtön ajtaja nyitva maradt. Kirohan, majd végiglopakodik a börtön sötét folyosóin, s végül a szabadban találja magát, a kertben. Amint kitárja karját az ég felé, az előtte álló fa árnyékából egy másik kar kulcsolódik köréje: a Főinkvizítoré, aki nem más, mint a Börtönőr. A Főinkvizítor kenetteljes szavakkal vezeti a Foglyot a háttérben fellángoló máglya felé. A legszörnyűbb tortúrával, a csalárd módon felkeltett reménnyel meggyötört Fogoly utolsó szava - világosan érezhető kérdő hangsúllyal -: „A szabadság?"

Fonókórus - Wagner A bolygó hollandi c. operájának II. felvonásában felhangzó női kar, a rokka pergését festő zenekari kísérettel.

Ford - Alice férje (Bar), gazdag windsori polgár Verdi Falstaffjában és Nicolai Windsori víg nőkjében, utóbbiban Fluth néven.

Forgács Éva (1933-) - magyar op.én. (S). 1957-ben debütált az OH-ban, a Tannhäuser Pásztorfiújaként. Egy évadon át volt az OH tagja, majd pályáját hangverseny-énekesnőként folytatta. 1966-67 a linzi operaház művésznője a jugendlich-dramatisch szerepkörben (Aida, Ariadne, Gutrune stb.). Kitűnő dalénekes.

Forgács Júlia (1949-) - magyar op.én. (S). 1971-ben debütált az OH-ban, Gildaként. Azóta e színház tagja a koloratúrszoprán-szerepkörben (Gilda, Lucia, Éj királynője, Gara Mária, Siebel). Számos énekversenyen nyert díjat. Vendégszerepelt hangverseny-énekesnőként Bécsben, Párizsban, Münchenben és a népi demokratikus országokban.

Forma ideal - Boito Mefistofele-jének IV. felvonásában Faust (T) szerelmi himnusza Heléná-hoz.

Fornichi, Cesare (1883-1949) - olasz op.én. (Bar). Fiatal korában ügyvéd volt, csak aztán kezdett énekelni tanulni. 1911-ben debütált Milánóban. Pályája hamar kibontakozott, és már a 10-es évek közepén nemcsak Olaszországban számított az élvonalba, hanem vendégszerepelt Oroszországban és a T. Colónban is. Európai hírű drámai bariton volt, rendkívül nagyvolumenű hanggal, drámai kifejezőkészséggel.

Forradalmi jelenet - Muszorgszkij Borisz Godunovjának 8. képe, a szerző eredeti elképzelése szerint a mű záróképe. A cár ellen fellázadt paraszti tömegek a főszereplői e jelenetnek,

amely tulajdonképpen hatalmas kórustabló több tételben. A két szökött szerzetes és a két jezsuita, valamint az ál-Dimitrij szerepe lényegtelen a kórus mellett. Főszerephez jut viszont - egyedül a szólisták közül - a falu bolondja (T), akinek Oroszországot sirató szavaival ér véget a kép, s Muszorgszkij koncepciója szerint az opera.

Forray Gábor (1925-) - magyar díszlettervező. 1950 óta az OH tagja, jelenleg vezető tervezője. Számos premier és felújítás színpadterveit készítette, stílusa a modern megoldású díszletekben (Poppea, Istenek alkonya) éppoly meggyőző, mint a hagyományosban (Pelléas, Nabucco, Hovanscsina). Triesztben, Münchenben, Berlinben, Nyugat-Berlinben, Augsburgban és Wuppertalban szerepelt vendégtervezőként. Kétszeres Erkel-díjas, Érdemes művész.

Forsell, John (Johan) (1868-1941) - svéd op.én. (Bar). Stockholmban debütált 1896-ban, Figaróként. Énekelt Londonban és a Met-ben, Salzburgban, Bécsben és Berlinben, de működésének fő színhelye Stockholm maradt. Korának egyik legjobb Don Juanja. 1923-tól 1939-ig a Svéd Királyi Opera igazgatója. Tanítással is foglalkozott, az ő növendéke volt t. k. Jussi Björling és Set Svanholm.

Fort, Luigi (1907-) - olasz op.én. (T). 1930-ban debütált. Pályája első éveiben Hollandiában aratott nagy sikereket, majd 1936-ban a Sc.-hoz került. A II. világháború idején nem énekelt, az ellenállási mozgalom tevékeny tagja volt. A háború után már nem tudta sikersorozatát folytatni, 1950-ben visszavonult.

forza del destino, La → *végzet hatalma, A*

Forzano, Giovacchino (1883-1970) - olasz író és rendező. Operaénekesnek készült, majd librettista lett. Ő írta Puccini Gianni Schicchi és Angelica nővér c. operáinak, Mascagni A kis Marat, Lodoletta, Leoncavallo Oedipo Re és Wolf-Ferrari Sly c. műveinek szövegét. 1904 óta foglalkozik rendezéssel, a Sc.-ban (pl. a Turandot premierje!), Bécsben, Rómában, és a veronai Arénában tevékenykedett.

Fourestier, Louis (1892-1972) - francia operakarm. 1927-32 a párizsi O.C., 1938 óta a Nagyopera dirigense.

Fölséges úr van itt? - Verdi Don Carlosa IV. felvonásában II. Fülöp (B) és a Főinkvizítor (B) nagyjelenete. Verdi nagyoperai stílusának egyik legjellegzetesebb példája: a jelenet során zárt forma nem alakul ki, az összecsapó szenvedélyek - illetve a király kétségei és a Főinkvizítor hideg racionalizmusa - önmaguktól teremtik meg a drámai formát, melynek lényege egyetlen zenei formula: a fokozás.

Főnemes! Plebejus! - Verdi Simon Boccanegrája I. felv. fináléjában Boccanegra (Bar) hatalmas békeszózata. Monológjába, mely Verdi egyik legszebb és leghatásosabb műve, az egész együttes bekapcsolódik.

Förstel, Gertrude (1880-1950) - német op.én. (S). Apja a lipcsei Gewandhaus-zenekar tagja volt, ő maga zongoraművészként kezdte pályáját. Angelo Neumann fedezte fel hangját. 1900-ban debütált a prágai Német Operaházban, mint az Alvajáró Aminája. 1906-ig Prágában működött, majd 1912-ig a bécsi S.O. ünnepelt sztárja volt. Ő énekelte először Bécsben a Rózsalovag Sophie-ját. Ugyanezekben az években Salzburg és Bayreuth is állandó vendégei közé számították, 1912-től csak hangverseny-énekesként működött. Pályája végén Kölnben volt tanár. Nemcsak briliáns koloratúrtechnikával, hanem finom és árnyalt énekével is kiérdemelte a kortársak nagy elismerését.

Förster-Lauterer, Bertha (1869-?) - cseh szárm. osztrák op.én. (S). 1888-ban debütált Prágában. Hosszú ideig a bécsi S.O. tagja volt, mint a jugendlich-dramatisch szerepkör neves képviselője.

Fra Diavolo - Auber 3 felv. vígoperája (1830, Párizs, O.C.), Scribe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1830, pesti Német Színház, magyarul: 1835, pesti N.Sz.

Auber legsikeresebb, ma is élő opéra comique-ja. Cselekménye: A grófi álöltözetben „tevékenykedő" bandität, Fra Diavolót (T) hogyan teszi ártalmatlanná Lorenzo (T), a daliás kapitány és szerelmese, a fogadóslány Zerlina (S). Egy alternatív befejezés szerint Fra Diavolo el tud szökni.

Fra due litiganti il terzo gode (Két veszekedő közt a harmadik nevet) - Sarti 3 felv. vígoperája (1782, Milánó), Goldoni komédiájára. Magyarorsz. bem.: 1785, Pozsony (németül). Egyik áriadallamát Mozart a Don Juan asztali zenéjében idézte. Korának igen népszerű sikerdarabja volt.

Francesca da Rimini - Dante írja le a Pokol V. énekében Francesca és Paolo Malatesta tragikus szerelmének történetét. A szinte romantikus cselekmény, szenvedély-gazdagságával és tragikumával igen sok opera tárgya lett: Mercadante (1828), Generali (1829), Götz (1877), Thomas (1882), Rachmaninov (1906), Zandonai (1914).

Francesca da Rimini - 1. Rachmaninov 3 felv. operája (1906, Moszkva), M. I. Csajkovszkij szövegére, Puskin drámája alapján. - 2. Zandonai 4 felv. operája (1914, Torino), d'Annunzio tragédiája nyomán. Olaszországban gyakran adják elő, a komponista legjobb műveként tartják számon. Magyar bem.: 1929. bpesti OH.

Franci, Benvenuto (1891-) - olasz op.én. (Bar). 1918-ban debütált Rómában, Mascagni Lodoletta c. operájában. A 30-as években a római opera és a Sc. egyik vezető baritonistája. Nem hangszépségével, hanem izzó drámai atmoszférájával aratta világszerte nagy sikereit. Épp ezért legjobb szerepei a nagy karakter-alakok voltak: Scarpia, Rigoletto, Macbeth, Telramund. - Fia *Carlo Franci* neves operakarmester.

Francillo-Kaufmann, Hedwig (1878-1948) - osztrák op.én. (S). 1898-ban debütált Stettinben. Sok nagy német és osztrák operaház tagja volt, de hosszabb ideig egyiknél sem működött. Kora egyik legjelesebb és leghíresebb koloratúrszopránja volt, utolérhetetlen magas regiszterrel. 1927-ben visszavonult és Berlinben, Bécsben, majd a II. világháború idejétől Rio de Janeiróban volt énektanár.

Frankfurti Operaház - 1880 és 1933 közt számos neves karmester tevékenysége révén aranykorát élte a színház: itt működött t. k. Weingartner, Clemens Krauss és Steinberg. A háború után Solti, Matačič, jelenleg Christoph von Dohnányi a vezető. 1951-ben nyitották meg az új, modern operaházat, melynek befogadása 1430 személy. Jelentős premierek: Schönberg: Von heute auf morgen (1930), Egk: A csodahegedű (1935), Orff: Carmina Burana (1937) és Az okos lány (1943).

Franklin, David (1908-1973) - angol op.én. (B). John Christie és Fr. Busch fedezte fel; 1936-ban debütált Glyndebourne-ben, Komturként. 1947-50 a C.G. vezető basszistája, 1955-ben visszavonult. Tanított és könyveket írt, t. k. operalibrettókat is.

Frantz, Ferdinand (1906-1959) - német op.én. (Bbar). Kasselben debütált 1927-ben, a Mesterdalnokok Ortel szerepében. Fő pályaállomásai: Hamburg (1937-1943) és München (1943-59). Mint korának egyik neves Wagner-énekese, többször vendégszerepelt külföldön is. Nagy hangterjedelme révén szerepköre Gumemanztól Hans Sachsig terjedt.

Franz - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában Crespel süket, öreg szolgája (T), a négyes tenorszerep egyik része.

Franz, Paul (1876-1950) - francia op.én. (T). 1909-ben debütált a párizsi O.-ban, Lohengrinként. 1938-ig a Nagyopera vezető hőstenorja, az első párizsi Parsifal (1913). Visszavonulása után a Conservatoire énektanára.

Frasquita - Bizet Carmenjében az egyik cigánylány (S), Carmen barátnője.

Fráter Gedeon (1919-) - magyar karm. 1938 óta az OH tagja (1946-ig Failoni korrepetitorakéntt), 1948 óta a színház balett-karmestere. Ebben a minőségében az OH balettegyüttesének minden külföldi turnéján részt vett.

Frau ohne Schatten, Die → *árnynélküli asszony, Az*

Frei, Gerhard (1912-) - német op.én. (B). 1940-ben debütált Görlitzben. Pályája a háború után folytatódott, előbb Hallében, majd 1948 óta a berlini Komische Operban, illetve 1953-tól a berlini S.O.-ban működik. Kormos hangú, jó színészi képességekkel rendelkező Ozmin, Hunding, Marke, Borisz, Rocco stb.

Freia - Az ifjúság istennője (S) Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájában.

Freischütz, Der → *bűvös vadász, A*

Fremstad, Olive (1871-1951) - svéd szárm. amerikai op.én. (S). 1890-ben debütált Bostonban, egy Sullivan-operettben. 1893-tól Berlinben Lilly Lehmannál tanul és Kölnben még Azucenaként debütált újra, 1895-ben. München, Bécs, Bayreuth, a londoni C.G. pályájának további állomásai. 1903-1914 a Met együttesének tagja. Ekkor már drámai szoprán, elsősorban Wagner-énekesnő. Korának egyik nagy Izoldája és Brünnhildéje.

Freni, Mirella (1936-) - olasz op.én. (S). Modenában debütált 1955-ben, Micaelaként. Olasz és holland színpadokon szerepelt az 1960-as évek elejéig, ekkor következett be igazi kiugrása. 1963-ban ő a híres Sc.-beli Karajan-Zeffirelli-féle Bohémélet Mimije. Mozarttól Pucciniig énekli a lírai szopránok nagy szerepeit. Finom, igen árnyalatgazdag hangja, biztos muzikalitása és kedves egyénisége korunk egyik legjelentősebb operai művészévé tették.

Freudig begrüssen wir die edle Halle → *Vendégek bevonulása*

Frezzolini, Erminia (1818-1884) - olasz op.én. (S). Első mestere apja, Giuseppe Fr., kora híres buffo-basszusa (az első Dulcamara) volt. 1838-ban debütált Firenzében, Bellini Beatrice di Tendájának címszerepében. Nagy sikerrel énekelt hazájában, Angliában, az USA-ban (ő volt az első New York-i Gilda). Verdi nagyon nagyra tartotta; ő volt a Lombardok első Viclindája és az első Giovanna d'Arco. 1860-ban vonult vissza.

Frick, Gottlob (1906-) - német op.én. (B). A stuttgarti opera kórusának tagja, szólistaként Coburgban debütált, 1927-ben. Kisebb színházak után 1940-50 Drezdában, 1950-53 Berlinben, 1953-tól Münchenben és Bécsben működik, de a háború utáni években a nemzetközi karrier is megnyílt előtte. Wagner-, Mozart- és Verdi-szerepekben egyaránt feltűnt, egyike korunk „all round"-énekeseinek.

Fricka - Wotan felesége (MS) Wagner A Rajna kincse és Walkür c. zenedrámáiban.

Fricsay Ferenc (1914-1963) - magyar karm. Már 19 éves korában vezényel Szegeden. 1945-1948 a bpesti OH karnagya. Nemzetközi pályafutása 1947-ben indult meg, amikor a beteg Klemperer helyett ő vezényli Einem Danton halála c. operájának salzburgi ősbemutatóját. 1951-52 Berlinben, 1956-58-ban Münchenben főzeneigazgató. Élete utolsó két évében az újjáépült nyugat-berlini opera karmestere. Korunk jelentős operadirigenseinek egyike volt, aki mind zeneileg, mind a dráma szempontjából kiváló előadásokat produkált.

Friedenstag (A béke napja) - Richard Strauss 1 felv. operája (1938, München), Joseph Gregor szövegére, egy Calderón-dráma nyomán.

Friedland, Brünnhilde (1924-) - német op.én. (S). 1947-ben debütált Drezdában, az ottani Népoperában. 1950 óta a drezdai operaház tagja, elsősorban Wagner-heroinaként ismert énekes. Bpesten is többször vendégszerepelt.

Friedmund darf ich nicht heissen → *Friedmund nem illenék hozzám*

Friedmund nem illenék hozzám - Wagner Walkürje I. felvonásában Siegmund (T) nagy monológja, melyben addigi balsorssal terhes életét mondja el.

Friedrich, Götz (1930-) - német rendező. Pályáját Felsenstein asszisztenseként kezdte a berlini Komische Operben, s csakhamar a színház rendezője és tudományos munkatársa lett. Joachim Herz mellett Felsenstein legjelesebb tanítványa. 1972 óta a hamburgi opera rendezője. Mint mestere, Friedrich is a klasszikus repertoár alkotásainak mai szemléletű, marxista szellemű rendezéseivel tűnt ki, s akárcsak Felsenstein, ő is néha a túlságos aktualizálás tévútjára kerül. Óriási feltűnést keltett az ebben a szellemben koncipiált bayreuthi Tannhäuser-rendezéssel, mely magasztaló kritikákat éppúgy kapott, mint dühös kirohanásokat.

Frisch zum Kampfe! → *Síkra szállok*

Frissen száguld jó lovam - Mascagni Parasztbecsületében Alfio (Bar) belépő áriája.

Fritz barátunk - Mascagni 3 felv. operája (1891, Róma, C.), P. Suardon szövegére. Magyar bem.: 1892, bpesti OH.

Froh - A Tavasz istene (T) Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájában.

Fuchs, Eugen (1895-) - német op.én. (Bar). 1914-ben debütált Nürnbergben. Kisebb német színpadok után 1930-ban a berlini S.O.-hoz került, amelynek több mint 30 éven át tagja volt. Híres buffo-bariton, korának egyik legjelentősebb Beckmessere. Még 1961-ben is énekelt Bayreuthban.

Fuchs, Marta (1898-1974) - német op.én. (S). 1928-ban debütált Aachenben. Drezdában (1930-36), Berlinben (1936-42) és Stuttgartban (1949-51) volt vezető drámai szoprán. Elsősorban Wagner-énekesnő (Bayreuth állandó vendége a 30-as és 40-es években)

Fugère, Lucien (1848-1935) - francia op.én. (Bar). Kávéházakban, majd Offenbach Bouffes-Parisiennes-jében énekelt, mígnem 1877-ben az O.C. tagja lett. 33 éven át vezető baritonja volt az O.C.-nak, több mint 100 szerepet énekelt. Több Puccini-mű párizsi premierjén vett részt, de kiváló Mozart-énekes is volt. Még 80 éves korában is énekelt.

Fuggi, crudele, fuggi → *Hagyj el, te gyilkos, hagyj el*

Fu la sorte dell'armi → *Bennem részvétet ébreszt*

Fuoco di gioia → *Tűzkórus*

Furcsa dolgok - Otello (T) és Jago (Bar) szinte felvonásnyi, hatalmas duettjének kezdőszavai Verdi Otellójának II. felvonásában.

Fúriák tánca - Gluck Orfeuszának nagy táncjelenet-sorozata a II. felvonásban.

Furtwängler, Wilhelm (1885-1954) - német karm. A század egyik legnagyobb dirigensművésze; koncert- és operakarmesteri működése egyaránt korszakos jelentőségű. Az opera terén főleg csodálatos Wagner-tolmácsolásai voltak híresek. (Berlin, Párizs, Milánó, Bayreuth, Bécs, Salzburg.)

A közmondásosan visszafogott Furtwängler-tempókban mindig a teljes élet szólalt meg. Akár Wagnert, akár Mozartot vagy a Fideliót vezényelte, a nagy élmény mindig a *dráma* volt. Hogy mindez a tökéletes muzikalitás, a hibátlan tökéletesség jegyében szólalt meg - mindez csak a hömpölygően széles, monumentális drámai folyamat hátterében volt észrevehető. Ő és

Toscanini - két ellenpólus, de ugyanakkor Walterrel és Klempererrel - a század karmester-művészetének csúcsai is.

Fülöp Attila (1942-) - magyar op.én. (T). 1968-72 a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat hangmérnöke volt, ezzel párhuzamosan folytatta énektanulmányait és szerepelt koncerténekesként. 1971-ben debütált az OH-ban, Taminóként. Azóta e színház tagja, a lírai tenor szerepkörben. Hallatlanul muzikális és rendkívüli stíluskészségű művész; épp ezért igen sok oratórium szólóját énekelte, nemcsak Bpesten, hanem külföldön is.

Fülöp Zoltán (1907-) - magyar díszlettervező. 1924-ben lett az OH tagja, ahol 1967-es nyugdíjbavonulásáig Oláh Gusztáv mellett a legtöbb díszletet tervezte. Főleg a hagyományos stílusban dolgozott, de működése utolsó éveiben az absztraháltabb, modernebb stílust vette át. Ma is működik, különböző szabadtéri színpadok számára (Szeged, Margitsziget stb.) dolgozik. Kiváló művész, Kossuth-díjas. Külföldi operaházak számára is tervezett díszleteket, így Milánóban, Moszkvában, Novoszibirszkben és több NSZK-beli városban.

II. Fülöp király - Verdi Don Carlosának tulajdonképpeni főszereplője (B), Spanyolország zsarnoki, de emberi magánya miatt szerencsétlen királya.

Füredi Mihály (1816-1869) - magyar op.én. (Bar). Fiatal korában kovácsmester volt, énekesként a N.Sz. kórusában kezdte pályáját, 1837-ben. Különböző vándortársulatoknál működött, majd 1842-ben visszatért Pestre. Bécsi tanulmányok után 1845-ben szerződött a N.Sz.-hoz, melynek 1863-ig volt első baritonistája. A legtöbb bemutatón és magyar premieren ez idő alatt ő énekelte a vezető baritonszerepeket. Így ő volt az első Petur, Rigoletto, Luna, Germont, Nabucco stb. Híres Figaro, Gara nádor. Népdalokat is gyűjtött, melyeket nyomtatásban Bartalus, Mosonyi és Bognár Ignác adott ki; igen népszerű népszínmű-énekes is volt. 1863-ban megvált a N.Sz.-tól, mert összeütközésbe került Erkellel.

Fűzfa, fűzfa - Desdemona (S) tragikus dala Verdi Otellójának IV. felvonásában. A szomorú dal strófáit Desdemona Emiliához intézett szavai szakítják meg időnként. A drámai nagyjelenet egyik legszebb példája: a recitatívikus és ariózus szakaszok alig különböztethetők meg egymástól.

G

Gábor Artemis (1936-) - magyar op.én. (S). Főiskolás korában, 1957-ben az Éj királynőjeként debütált az OH-ban. 1960-61 a szegedi N.Sz., 1962 óta az OH tagja, a koloratúrszerepkörben (Konstanza, Lucia, Rosina stb.). 1964 óta rendszeresen vendégszerepel Grazban, az ottani főiskolán tanít is. Hangversenyénekesként is gyakran lép fel.

Gábor József (1878-1929) - magyar op.én. (T). Pályáját prózai színészként kezdte, majd Berlinben, Milánóban és a bécsi Volksoperben működött, 1904-től haláláig volt az OH tagja. Szerepköre igen kiterjedt volt: Wagner operáinak vezető szerepeitől (Tannhäuser. Parsifal stb.) a nagy karakterszerepekig (Heródes, Dávid, Loge), a lírai tenor alakoktól (Rodolphe) a buffo szerepekig (Pedrillo) szinte az egész műfaji skálát megszólaltatta pályafutása során. A háború körüli évtizedek egyik legjelentősebb magyar énekese, majd énektanára volt.

Gabriele Adorno - Verdi Simon Boccanegrájában genovai nemes (T), Amelia Grimaldi szerelme.

Gabrieli, Adriana (1755 k.-?) - olasz op.én. (S). La Ferrarese néven ismerték, és ezen a néven korának egyik legnagyobb sztárja volt. 1783-ban debütált Londonban. Később Milánóban, majd Bécsben működött, ő volt 1790-ben a Così fan tutte első Fiordiligije. Da Ponte - aki egyébként kedvese volt az énekesnőnek - szójátékot engedett meg magának a librettóban, mikor a két nővért „dame ferraresi"-nek, azaz ferrarai hölgyeknek nevezi. Mozart az ő számára írta az „Al desio di chi t'adora" koncertáriát, melyet La Ferrarese a Figaro IV. felv.-ban énekelt mindig.

Gabrielli, Caterina (1730-1796) - olasz op.én. (S). La Coghetta néven ismerték. Porpora növendéke volt, valószínűleg Velencében debütált 1754-ben, Galuppi Antigonéjában. Gluck olasz operái közül számosnak főszerepét alakította először, később Londonba került körülrajongott sztárként. Nemcsak tüneményes technikája, rendkívül hajlékony hangja révén (ezt Burney elbeszéléséből tudjuk), hanem szeszélyes sztárallürjei miatt is híres, sőt hírhedt volt. - Nővére, *Francesca* is énekesnő volt, de csak a seconda donna szerepkörig jutott el (ennek ellenére gyakran összetévesztik Adriana Gabriellivel).

Gadski, Johanna (1872-1932) - német op.én. (S). Berlinben debütált 1889-ben, a Bűvös vadász Agáthájaként. Különböző európai színpadok után a Met-hez szerződött, ahol 1898-tól - hároméves megszakítással - 1917-ig egyike volt a vezető Wagner-szopránoknak. Fénykorában igen sokat szerepelt Bayreuthban és a müncheni operafesztiválon. Amerikát akkor hagyta el, amikor férjét, mint ellenséges hatalom állampolgárát, 1917-ben internálták.

Gailhard, Pierre (1848-1918) - francia op.én. (B) és színházvezető. A párizsi O.C.-ban debütált 1867-ben. Több Offenbach-, Auber- és Thomas-mű premierjén alakított vezető szerepeket. A párizsi Nagyoperának 1884-től 1908-ig volt vezetője; Wagner legtöbb művének bemutatóját Párizsban ő szervezte.

Galeffi, Carlo (1882-1961) - olasz op.én. (Bar). Rómában debütált 1904-ben, a Lammermoori Lucia Ashtonjaként. Pályája igen gyorsan ívelt fel, és már 1910-ben a Met-ben énekelt. Európa és főleg Dél-Amerika nagy operaszínpadainak állandó vendége volt. Sok Mascagni-opera vezető szerepét énekelte a művek premierjein, s ő volt a Gianni Schicchi európai premierjének első címszereplője, valamint az első olasz Amfortas. Bár a nagy drámai szerepek (Rigoletto, Boccanegra, Nabucco stb.) alapozták meg hírnevét, fölényes biztonságú technikája, rendkívül hajlékony és puha pianókra is képes hangja alkalmassá tették a bel canto szerepek éneklésére is.

Galicin herceg - Muszorgszkij Hovanscsinájában a reformer párt feje (T), akit Nagy Péter száműz.

Galickij herceg - Igor herceg sógora, iszákos, megbízhatatlan bojár Borodin operájában (Bbar).

Gall, Yvonne (1885-1972) - francia op.én. (S). 1908-ban debütált a párizsi O.-ban, az Istenek alkonya francia premierjén az egyik sellőt énekelte. Hamar Párizs nagy primadonnáinak egyike lett, mind az O.-ban, mind az O.C.-ban. Egész Európát meghódította vendégjátékai során, a 20-as években Amerikában is vendégszerepelt. Visszavonulása után a párizsi Conservatoire énektanára lett. Főleg a francia repertoárban aratott nagy sikereket fényesen csengő és árnyalatokban gazdag hangjával és művészetével.

Galli, Caterina (1727 k.-1804) - olasz op.én. (MS). Londonban debütált 1743-ban, Galuppi Enrico c. operájában. Az angol főváros egyik operai sztárja volt, később Händel oratórium-előadásainak egyik állandó résztvevője. Bár még hetvenéves korában is részt vett oratórium-előadásokon, nyomorban halt meg.

Galli, Filippo (1783-1853) - olasz op.én. (T, később B). Bolognában debütált 1804-ben, és évekig egyike volt Itália vezető tenoristáinak. Egy betegség következtében hangja basszussá mélyült; Paisiello biztatására újrakezdte tanulmányait, és csakhamar korának egyik legnagyobb basszistája lett. Mint ilyen, 1812-ben debütált Velencében, Rossini L'inganno felice c. operájának bemutatóján. Számos Rossini- és Donizetti-mű főszerepeinek első alakítója lett (pl. Tolvaj szarka, II. Mohamed, Anna Bolena). 1840 tájékán hangja lehanyatlott, ekkor Lisszabonban, majd Madridban karvezető, 1842-től 1848-ig a párizsi Conservatoire-ban énektanár lett. Mindennek ellenére szegénységben halt meg. - Testvére, *Vincenzo* (1798-1858) Milánóban, Londonban és Bécsben működő, jónevű buffo-basszista volt.

Galli-Curci, Amelita (1882-1963) - olasz op.én. (S). Autodidakta módon tanult énekelni. Trapaniban debütált 1906-ban, Gildaként. 1910-ben Rómában, 1916-ban Chicagóban, 1921-ben a Met-ben énekelt. A nagy koloratúrszoprán szerepek legjobb és legsikeresebb alakítója volt a század első évtizedeiben. Kivételes technikai készsége és félelmetes magassága feledtette hangjának bizonyos fokú élességét. 1930-ban már óriásit bukott Bpesten, gégebaja miatt vissza is kellett vonulnia. 1935-ben kísérelte meg egy műtét után a visszatérést (Mimi), de ekkor már nem tudta visszaszerezni hírnevét és végleg visszavonult.

Galli-Marié, Célestine (1840-1905) - francia op.én. (MS). Strassbourgban debütált 1859-ben. Három év múlva már az O.C. vezető énekeseinek egyike: 1866-ban ő az első Mignon és 1875-ben az első Carmen.

Gallos, Hermann (1886-1957) - osztrák op.én, (T). A bécsi Akadémiai Kórus tagja volt, az együttes egyik amerikai turnéja során fedezték fel hangját. 1915-ben debütált a bécsi S.O.-ben, melynek haláláig tagja volt. Ő volt a színház vezető tenor-buffója évtizedeken keresztül, és egyben a bécsi közönség legnagyobb kedvenceinek egyike. Utolérhetetlenül alakította Pedrillo, Jaquino és Monostatos szerepeit, emellett nagyszerű oratórium- és dalénekes is volt. 1937-től haláláig a bécsi Zeneakadémián tanított.

Galsay Ervin (1923-) - magyar op.én. (B). 1942-ben debütált a Goldmark-teremben, a Windsori víg nők Reichjeként. 1946-48 a budapesti Vígopera tagja, egyidejűleg 1946-tól az OH énekese 1973-ig. A színház egyik jeles basszus-buffója volt, Don Pasquale, Bartolo, Rocco stb. voltak főbb szerepei. Amellett: az igazi comprimario énekes, aki számára nincsen kis szerep, illetve aki a kis szerepekből is jelentős alakításokat formál (Sekrestyés, Crespel, Antonio és számos más kis szerep). Érdemes művész.

Galvany, Maria (1878-1949) - spanyol op.én. (S). 1896-ban debütált. Előbb hazájában, majd a századforduló idején már Olaszországban is a sztárok közé tartozott. Legnagyobb sikereit Dél-Amerikában aratta. Európában t. k. saját társulatával turnézott. Az első világháború után lehanyatlott csillaga, és Rio de Janeiróban szegényházban halt meg. Fantasztikus technikájú koloratúrszoprán volt, akinek számára semmilyen technikai nehézség nem létezett.

Gamrekeli, David (1911-) - szovjet op.én. (Bar). 1925-ben debütált a tbiliszi operaházban. 1944-ben szerződtette a B., amelynek évekig egyik vezető énekese volt. Főleg a klasszikus orosz repertoárban jeleskedett.

Gáncs (Gabry) Edit (1929-) - magyar szárm. op.én. (S). 1951-ben debütált a bpesti OH-ban, Farkas Csínom Palkójának Éduskájaként. 1957-ig volt az OH tagja; 1958-61 a brémai, 1961-71, majd 1973-tól a kölni opera tagja. Kertész István felesége. Elsősorban Mozart-énekesnőként aratott jelentős sikereket (Pamina, Zerlina, Blonde, Grófné), de ugyanígy kiváló Strauss-énekesnő is. Nagyszerű muzikalitására jellemző az a hatalmas siker, amellyel B. A. Zimmermann „Katonák" c. operájának hihetetlenül nehéz női főszerepét énekelte.

Gara Mária - Erkel Hunyadi Lászlójában a címszereplő menyasszonya (S).

Gara nádor - Erkel Hunyadi Lászlójában az egyik intrikus (Bar), aki hatalomvágyában László vesztét okozza, és lányát, Máriát is feláldozza a király kéjvágyának.

Garbin, Edoardo (1865-1943) - olasz op.én. (T). 1891-ben debütált Vicenzában, Alvaróként. Két évvel később már a Sc. tagja és a Falstaff első Fentonja. (Felesége, Adelina Stehle ugyanezen a premieren Annuskát énekelte.) 1900-ban Leoncavallo Zazájának első férfi főszereplője volt, ekkor már európai hírű nagy sztár. Ő volt annak a palermói Bohémélet előadásnak Rodolphe-ja, amelyen a darab igazi sikersorozata elindult. Pályája végén Milánóban volt énektanár, számos nagyhírű énekes az ő keze alól került ki. (T. k. ő volt Rösler Endre egyik mestere is.) A századforduló évtizedeinek egyik legjelentősebb lírai tenorja volt.

García - világhíres spanyol op.én. család. 1. *Manuel* (1775-1832) (T). 1808-ban debütált Párizsban, Paër Griseldájában. Három év múlva már Rossini Elisabettájának Norfolk szerepét énekli a mű premierjén és 1816-ban a Sevillai borbély római bemutatóján ő volt az első Almaviva. Útja Párizsba és Londonba vezetett, majd ő az első, aki olasz társulattal operaelőadásokat rendez (még Lorenzo da Ponte szervezői közreműködésével) New Yorkban. 1826-ban ő rendezi a Don Juan New York-i premierjét, s a nézőtéren ott ült a szövegíró... A múlt század első évtizedeinek legnagyobb énekmestere lett belőle. (Mellékesen több mint 100 operát írt.) Növendékei közé tartozik elsősorban három gyermeke: Maria, Pauline és Manuel II., rajtuk kívül Méric-Lalande, Nourrit és Géraldy. - 2. *Manuel II.* (1805-1906!) (B). New Yorkban debütált 1825-ben, a Sevillai borbély Figarójaként. Csak négy évig működött színpadon, 1829-től kezdve csak tanítással foglalkozott. Az első énekmester volt, aki tudományos alapon foglalkozott az énekpedagógiával; ő találta fel a gégetükröt. Növendékei közé tartozott Jenny Lind, Mathilde Marchesi és Julius Stockhausen. - 3. *Gustave* (1837-1925) (Bar). Manuel II. fia és tanítványa. Londonban debütált, Don Juanként. Olaszországi színpadi pályafutás után Londonban telepedett le és mint apja, ő is a Royal Academy of Music tanára lett. - 4. *Albert* (1875-1946) (Bar), előbbi fia. Ő is főleg tanítással foglalkozott. - 5. *Maria → Malibran*. - 6. *Pauline → Viardot*.

Gardelli, Lamberto (1915-) - olasz karm. Karmesteri pályafutását Tullio Serafin asszisztenseként kezdte. 1946-55-ig Stockholmban működött, ahol udvari karmesterré is kinevezték. Újabb hat évig Koppenhágában volt a Rádiózenekar karmestere, majd 1961-ben a bpesti OH állandó vendége lett. Számos nagysikerű premier és felújítás fűződik nevéhez, így: Ory grófja, Manon Lescaut, A végzet hatalma, Figaro házassága, Carmen, Macbeth, Lombardok. Azóta vissza-visszatér Bpestre, hol hangversenydirigensként, hol a Margitszigeti Szabadtéri Színpad

operakarnagyaként. A Szigeten Verdi Attilájának magyarországi ősbemutatóját ő dirigálta, ugyanitt került színre évtizedek után először Boito Mefistofele-je. Állandó karmestere volt a Met-nek, a C.G.-nek, főzeneigazgatója a berni operaháznak. Az utóbbi időkben utazó karmesterként járja a világot. Gardelli művészetét mindenekelőtt a korai Verdi-operák tolmácsolásaiban lehet megragadni és jellemezni: óriási ritmikus kultúra és hangszínfantázia jellemzi zenekarát, az énekeseket pedig mindenkor a kifejezés primátusára igyekszik nevelni. Lendülete és drámaisága ugyancsak hozzájárul karmesteri erényeihez. A 70-es évektől sorozatban készülnek vezénylete alatt a korai Verdi-operák példamutató hanglemezfelvételei.

Garden, Mary (1877-1967) - angol op.én. (S). Amerikában nevelkedett, majd Párizsban tanult. 1900-ban került az O.C.-ba. 1902-ben ő volt az első Mélisande. További pályáján több bemutató fűződik nevéhez. 1907-ben visszatér Amerikába. A chicagói opera tagja, majd 1919-20-ban igazgatója lett. Miután óriási deficitet teremtett, a következő évben már leváltották, de 1931-ig maradt tagja a társulatnak.

Gardoni, Italo (1821-1882) - olasz op.én. (T). 1840-ben debütált Viadanában, Donizetti Roberto D'Evereux-jének címszerepében. Olasz, francia és német földön működött, majd Londonba került, ahol 1847-ben ő volt Verdi Haramiák c. operájának premierjén az első Carlo Moor.

Gar viel und schön → *Sok szépet hallott már*

Gassi Ferenc (1850-1896) - magyar op.én. (T). 1879-ben debütált a N.Sz.-ban. 1886-ig működött itt, ill. az OH-ban, mint a színház egyik jeles hőstenorja (ő volt az első magyar Stolzingi Walter).

Gaszparjan, Goar (1922-) - szovjet op.én. (S). Kairóban született, ott is tanult. 1948-ban tért haza a Szovjetunióba, ettől kezdve a jereváni operaház tagja. Tipikus mikrofon-hang: tüneményes magas regisztere (Erna Sack-szerű kivételes magassága van), koloratúrtechnikája főként mikrofonban érvényesül. Hangjának volumene oly kicsi, hogy színpadon szinte elvész.

Gáti István (1948-) - magyar op.én. (B). Főiskolás korában, 1971-ben debütált az OH-ban, a Carmen Zunigájaként. 1972 óta a színház tagja a karakter-basszus szerepkörben. Kiváló jellemszínész, aki hangi árnyalatokkal éppúgy hozzájárul az alakításhoz, mint játékával. A bayreuthi Ifjúsági Találkozón, Salzburgban és Trevisóban vendégszerepelt. Kitűnő dalénekes.

Gatti, Gabriella (1916-) - olasz op.én. (S). 1934-ben debütált, és 1937-ben már a Római Opera jelentős primadonnái közé tartozott. 1940 óta énekelt a Sc.-ban. Visszavonulása után a római Santa Cecilia akadémia énektanára lett. A 40-es évek egyik jelentős szopránja, aki Mozart műveiben éppúgy nagy sikereket aratott, mint a súlyos Verdi- és Wagner-szerepekben.

Gatti-Casazza, Giulio (1869-1940) - olasz színházvezető. 1893-ban - mérnöki tanulmányok után - a ferrarai Teatro Municipale-ban került először színház élére. Oly sikeresen működött, hogy 1898-ban a Sc. vezetője lett, ahol Toscaninival együttműködve hatalmasan felfejlesztette a színházat; az ő idejében mutatta be a Sc. a Borisz Godunovot és a Pelléast, ekkor lettek gyakoriak a Wagner-előadások is. Neve azonban a Met-tel fűződött össze, melynek 1908-tól 1935-ig volt igazgatója. Ő tette a New York-i operaházat azzá, aminek ma is ismerjük, ő szerződtette oda a világ összes nagy sztár énekesét és karmesterét. Igazgatósága alatt 177 mű került színre, összesen ötezer estén. Emlékiratai (Memories of Opera) nemcsak a Met történetének, de a század első évtizedei teljes operai életének egyik legizgalmasabb, forrásmunkaszámba menő krónikája.

Gavazzeni, Gianandrea (1909-) - olasz karm. Pályája kezdetén inkább zeneszerzőként tevékenykedett, és csak a II. világháború utáni években futott fel karmesteri pályája. Egyike

korunk legnagyobb operadirigenseinek (művészetét Bpest közönsége is megismerhette az 1969-es Don Carlos-felújítás alkalmával). Vezénylésmódjában az olasz karmesterek temperamentuma ötvöződik a képzett zeneszerző analitikus képességével és a zeneesztétikai szakíró stílusismeretével. Az összes nagy olasz operaháznak és fesztiválnak állandó vendég-karmestere (hosszabb ideig a Sc. művészeti igazgatója) és világszerte elismert utazó dirigens. Számos könyve is megjelent.

Gay, John (1685-1732) - angol költő, színműíró és színigazgató. Bár ő írta Händel Acis és Galathea-jának londoni verziójához a szövegkönyvet, később ellene fordult a német mesternek. Világhírnevét a Koldusoperának köszönheti, melynek ugyancsak ő a librettistája és egyben színrehozója. A mű hatalmas sikere a darab folytatásának megírására késztette, Polly címen. 1732-ben, halála évében ő építtette fel az első C.G. színházat.

Gay, Maria (1879-1943) - spanyol op.én. (A). Szobrászként kezdte pályáját, majd 1902-ben Brüsszelben debütált, Carmenként. A század első évtizedeiben már jelentős sikereket aratott Francia- és Olaszország színpadain, Londonban és a Met-ben (itteni bemutatkozásakor, ugyancsak Carmenként, Caruso partnere volt). 1913-ban a híres tenorista, Giovanni Zenatello felesége lett, s neki is jelentős része volt a veronai Aréna operaelőadásainak létrehozásában. Visszavonulása után New Yorkban volt énektanár.

Gayarré, Julián (1844-1890) - spanyol op.én. (T). Padovában debütált 1868-ban. A 70-es évek végén Londonba került, ahol a közönség nagy kedvenceinek egyikévé vált. Később visszatért Olaszországba, ahol ő volt 1876-ban a Gioconda első Enzója és a posthumusan előadott Donizetti-opera, a Duca d'Alba első címszereplője.

Gayer, Catherine (1937-) - amerikai op.én. (S). Tanulmányait Amerikában végezte, majd Berlinben tovább tanult. Ez idő alatt bízták rá (1961-ben) Nono Intolleranza c. operájának női főszerepét. A következő évben a nyugat-berlini opera tagja lett, ma is ebben az együttesben működik. Elsősorban Mozart-énekes (Éj királynője, Konstanza, Cherubin), de énekli a többi nagy koloratúr-szerepet is, köztük Zerbinettát. Hangversenyénekesként talán még híresebb: az avantgarde muzsika egyik világszerte elismert propagátora.

gazza ladra, La → *tolvaj szarka, A*

Gaz világ - Verdi Falstaffja III. felv. 1. képében a címszereplő (Bar) nagy monológja, Verdi jellemábrázoló művészetének egyik legcsodálatosabb remeke.

Gazsó János (1916-) - magyar op.én. (Bar). 1957-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Márta Plumkettjeként. Azóta e színház tagja a hősbariton szerepkörben (Escamillo, Scarpia, Amonasro, Almaviva stb.). Hangversenyénekesként Francia- és Olaszországban vendégszerepelt.

Gedda, Nicolai (1925-) - orosz szárm. svéd op.én. (T). Stockholmban debütált 1952-ben, a Longjumeau-i postakocsis címszerepében. Bemutatkozása oly hatalmas sikerrel járt, hogy azonnal meghívták Párizsba, az Aix-en-Provence-i fesztiválra és Londonba. Azóta korunk legnagyobb tenoristái közt tartják nyilván, méghozzá olyan művészként, aki egyaránt kimagasló teljesítményt nyújt az opera, az oratórium és a dal terén. Káprázatos technikájú, csengő magas regiszterű és rendkívül árnyalatgazdag hangja, hihetetlen muzikalitása és stíluskészsége - ez áll a világ minden részén (több ízben nálunk is) aratott sikerei mögött. Bach és Händel oratóriumaitól Mozart, Verdi és Puccini operáin át modern szerzőkig ível repertoárja.

Geliebter, komm → *Szerelmem, jöjj*

Gemma di Vergy - Donizetti 2 felv. operája (1834, Milánó, Sc.), E. Bidera szövegére, Dumas regénye nyomán. Magyar bem.: 1839, pesti N.Sz.

Gencer, Leyla (1927-) - török op.én. (S). Ankarában debütált 1950-ben, Santuzzaként. Olaszországban tanult tovább, itteni karrierje 1953-ban a nápolyi S.C.-ban, majd 1956-ban a Sc.-ban kezdődött. Főleg a nagy drámai Verdi- és Donizetti-szerepekben aratott jelentős sikereket világszerte.

Gencsy Sári (1929-) - magyar op.én. (S). 1950-ben debütált az OH-ban, Gildaként. A koloratúrszoprán és szubrett szerepkörben működött (Violetta, Lucia, Rosina, Zerlina stb.). A Szovjetunióban, Londonban, az NSZK-ban, Párizsban, Panamában vendégszerepelt. Érdemes művész.

Geneviéve - Debussy Pelléasában Pelléas és Golaud anyja (A).

Genovéva - Az ártatlanul eltaszított, erdőben bolyongó, majd ártatlansága kiderültével felmagasztalt brabanti szentről - részben Tieck és Hebbel drámája nyomán - a következő operák készültek: Haydn (1777), Piccinni (balett, 1820), Hüttenbrenner (1825), Offenbach (1829, operett), Schumann (1850), Pedrotti (1854).

Genovéva - Schumann 4 felv. operája (1850, Lipcse), Robert Reinick szövegére, Tieck és Hebbel tragédiái nyomán. Schumann egyetlen, sikeresnek nem mondható operája.

Gentele, Goeran (1917-1972) - svéd rend. 1950-63-ig a stockholmi Királyi Operaház rendezője volt, majd a színház igazgatója lett. 1972-ben neki kellett volna átvenni Rudolf Bing helyét a Met élén; egy tragikus autóbaleset következtében erre már nem kerülhetett sor.

Georgette - Puccini Köpeny c. operájának hősnője (S), Marcel felesége, Henri kedvese.

Gérald - Delibes Lakméjában szereplő angol tiszt (T), Lakmé szerelme.

Gérard - Giordano André Chénier-jében forradalmi vezér (Bar), aki hiába próbálja megmenteni a költő életét.

Gere Lola (1906?-) - magyar op.én. (MS). 1930-ban debütált az OH-ban, melynek 1944-ig volt tagja. Sokoldalú énekes, aki a nagy Verdi mezzo-szerepektől (Azucena, Amneris) a kitűnő karakter-alakításokig (Preziosilla, Maddalena, Láng-Agnese) terjedő szerepkört töltött be.

Gerl, Franz Xaver (1764-1827) - német-osztrák op.én. (B). Leopold Mozart vezetése alatt működött a salzburgi templomi énekkarban, később Schikaneder Theater auf der Wieden-beli társulatának első basszistája lett. 1791-ben ő volt az első Sarastro (felesége, Barbara az első Papagena). Mozart az ő számára írta a gyakran előadott Per questa bella mano koncertáriát. Zeneszerző is volt.

Geszty Sylvia (1934-) - magyar szárm. op.én. (S). Már főiskolás korában több verseny díjnyertese volt. 1961-ben a berlini S.O. szerződtette, ahol csakhamar kiugrott és európai hírű koloratúrszoprán lett. Főleg Mozart-szerepekben és Zerbinettaként aratott hatalmas sikereket, számos nagy operaházban. Kiváló stíluskészség, jó színészi játék és ragyogó technika ötvöződik művészetében. Elsőrangú dalénekes is. 1972 óta a stuttgarti opera tagja.

Germont Georges - Alfréd atyja (Bar) Verdi Traviatájában.

Geronimo - Cimarosa Titkos házasság c. operájában gazdag bolognai kereskedő (B), két lány atyja.

Gerster Etelka (1855-1920) - magyar szárm. op.én. (S). Bécsben tanult, majd Verdi ajánlására szerződtette a velencei Fenice színház, ahol 1876-ban Gildaként debütált. 1890-ig Olasz-, Német- és Franciaországban, valamint Angliában és Amerikában egyike volt a nagy sztároknak. 1878 és 1887 között New Yorkban Patti vetélytársa volt a népszerűségben. Visszavonulása után, 1896-tól énekiskolát vezetett Berlinben.

Gertrudis, Gertrud - 1. A gyermekek anyja (MS) Humperdinck Jancsi és Juliska c. mese-operájában. - 2. Hamlet anyja (S) Thomas Hamletjében. - 3. ugyanaz (A) Szokolay Hamletjében. - 4. Magyarország királynéja (MS) Erkel Bánk bánjában.

Gerusalemme → *Lombardok*

Gessler - Rossini Tell Vilmosában a kantonok zsarnoki helytartója (Bbar), akit Tell öl meg.

Ghione, Franco (1886-1964) - olasz karm. Pályáját zenekari kürtösként kezdte, 1913-ban debütált karmesterként. 1919-ben a barcelonai opera dirigense, majd 1922-ben Toscanini asszisztense a Sc.-ban. A következő évtizedekben az USA-ban működött, majd 1940-től a T. Colón egyik vezető karmestere lett. Egyike volt a neves olasz repertoár-dirigenseknek.

Ghirardini, Emilio (1885-1965) - olasz op.én. (Bar). Buenos Airesben debütált 1910-ben, Rigolettóként. Pályája elején Dél-Amerikában működött, s azért tért vissza Itáliába, hogy önkéntesként harcoljon a háborúban. 1919-től Olaszország nagy operaházaiban működött, mint jelentős karakterbariton. 1937-ig énekelt, majd Rómában énekmester lett.

Ghislanzoni, Antonio (1824-1893) - olasz librettista, eredetileg baritonista volt. Mintegy 80 szövegkönyvet írt, köztük a leghíresebbet, az Aidáét. Vele dolgoztatta át Verdi 1869-ben a Végzet hatalma Piave-féle librettóját.

Giacosa, Giuseppe (1847-1906) - olasz költő és librettista. Luigi Illica társaságában ő írta t. k. Puccini Bohémélet, Pillangókisasszony és Tosca c. operáinak szövegkönyvét.

Già i sacerdoti adunansi → *Már összegyűlnek papjaink*

Già nella notte densa → *Sűrű, sötét az éj*

Giannini, Dusolina (1902-) - amerikai op.én. (S). Apja, Ferruccio is operaénekes volt, aki Olaszországból Amerikába vándorolt ki. Ővele vette fel 1896-ban Emil Berliner első operalemezeit. Színházat is nyitott Philadelphiában, ahol lánya 11 éves korában a Gioconda Vak asszonyaként debütált. Később Marcella Sembrich tanítványa lett, és igazi debütálására Hamburgban került sor 1925-ben, Aidaként. Berlin, Bécs és London voltak következő állomásai, majd a Met, ahol 1935-től 1942-ig a színház vezető drámai szopránja Volt. Hatalmas hanganyaga és drámai ereje mindenekelőtt a nagy Verdi-szerepekben tette elismertté. - Testvére, *Vittorio* jeles komponista.

Gianni Schicchi - Puccini 1 felv. vígoperája (1918, New York, Met; 1919, Róma), Giovacchino Forzano szövegére, Dante Commediájának egy epizódja papján. A Trittico harmadik darabja. Magyar bem.: 1922, bpesti OH.

Puccini egyetlen vígoperája (bár számos tragikus kimenetelű művében kifejezett vígoperai részek, sőt felvonások vannak). A buffa történetének késői záróköve, stílusának egyetlen forrása van csak, amelyre koncepciójában is támaszkodik: Verdi Falstaffja. A címszerep egyike a bariton-repertoár legragyogóbb alakítási lehetőségeinek. Jellemző az egész mű színjátékra való beállítottságára, hogy Puccini nem hangfajokat, hanem a szereplők *életkorát* jelölte a partitúrában.

Giaiotti, Bonaldo (1932-) - olasz op.én. (B). 1958-ban debütált a milánói T. Nuovóban, Colline-ként. 1960-ban már a Met szerződtette, ahol az olasz repertoár nagy szerepeit énekelte. Karrierje ezután természetesen magasra ívelt hazájában is. Ma a legkeresettebb basszisták közé tartozik, bár nagyvolumenű és minden regiszterében kiegyenlített, gyönyörű hanganyagán kívül nem sok előadói erénye van.

Giasone (Jázon) - Cavalli 3 felv. operája prológussal (1649, Velence, SS. Giov. e Paolo), G. Cicognini szövegére. Cavalli legnépszerűbb operája, melyet napjainkban több helyen is felújítottak.

Gigli, Benjamino (1890-1957) - olasz op.én. (T). 1914-ben megnyert Parmában egy énekversenyt („Megtaláltuk *a* tenort!" - mondta a zsűritag Bonci), s ugyanebben az évben Rovigóban debütált, a Gioconda Enzójaként. 1918-ban már a Sc.-ban alakítja Faustot Boito Mefistofelejében, Toscanini alatt; 1920 - a Met-et hódítja meg. Caruso halála után egyértelműen Gigli lett valóban *a* tenor, a világ legünnepeltebb énekeseinek egyike. 1932-ben otthagyja a Met-et, anyagi okokból, és visszatér hazájába (- és Európába, ahol vendégjátékai során Bpestet is felkeresi).

Ellentmondásos jelenség Gigli. Kétségtelenül az operatörténet legcsodásabb tenorhangjainak egyike volt az övé. Technikája oly makulátlan és oly biztos volt, hogy még 60 éves korában is úgy énekelt, mint fiatalon. Ugyanakkor nem volt mentes a stílusbeli kisiklásoktól, önkényes díszítéseket alkalmazott; mindig mintha egy kissé nápolyi dalt énekelt volna (amelynek egyébként versenytárs nélkül legragyogóbb tolmácsolója volt). Távol állt tőle a drámai izzás, akár hangi, akár - igen jelentéktelen - játékbeli alakítására gondolunk.

Legjelentősebb lírai szerepei voltak: Nemorino, a két Des Grieux, Lyonel (Márta), André Chénier, Turiddu, mantuai herceg, Rodolphe.

Gilda - Rigoletto tragikus sorsú lánya (S) Verdi operájában.

Gilly, Dinh (1877-1940) - francia op.én. (Bar). A párizsi O.-ban debütált 1899-ben, Reyer Sigurd c. operájában. Tulajdonképpeni karrierje 1909-ben a Met-ben indult, majd Londonban folytatódott. Hangja nem volt nagy erejű, viszont igen intelligens és muzikális énekes volt. Visszavonulása után Londonban énekiskolát vezetett.

Gino, Luisa (?-?) - olasz op.én. (S). 1852-ben egy olasz stagione pesti fellépésekor szerepelt először a N.Sz. színpadán, a Haramiákban és az Attilában. Erkel szerződtette, és még ebben az évben magyarul énekelte a Két Foscari Lucreziáját. Pár hónappal később ő volt az első magyarországi Gilda, majd 1853-ban megvált a színháztól.

Gioconda - Ponchielli 4 felv. operája (1876, Milánó, Sc.), „Tobia Gorrio", azaz Arrigo Boito szövegére, Hugo „Angelo" c. tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1883, pesti N.Sz.

Ponchielli egyetlen igazán sikeres operája, ma is gyakran szerepel a műsorokon. Stílusa Verdire támaszkodik, szerepei igen hálásak.

A bonyolult szerelmi történet hősei: Gioconda (S), a velencei utcai énekesnő, aki a száműzött, de álöltözetben a városba visszatért Enzo Grimaldót (T) szereti; Laura (MS), akit viszont Enzo szeret, s aki Alvise Badoero (B) inkvizítor felesége; Barnaba (Bar), az inkvizíció besúgója, aki Giocondát akarja megkapni és ezért a darab intrikájának szálait irányítja. A végén Gioconda önfeláldozása árán Laura és Enzo egymáséi lesznek.

Giovanna d'Arco (Jeanne d'Arc) - Verdi 4 felv. operája (1845, Milánó, Sc.), Solera szövegére, Schiller „Az orleans-i szűz" c. drámája nyomán. A „gályarabság éveinek" - ahogy Verdi korai alkotói periódusát nevezte - jellegzetes terméke: ragyogó részletek és általában elnagyolt kidolgozás jellemzik. Kezdetben sikert aratott, majd lekerült a repertoárról; 1870-ben Patti kedvéért Párizsban felújították, de ez sem segített rajta. Még korunk nagy Verdi-renaissance-ában is csak elvétve kerül itt-ott színre.

Giovanna di Guzman - Verdi Szicíliai vecsernye c. operájának olasz változata kezdetben ezen a címen és az eredetihez képest cselekmény- és színhelymódosítással került színre. Néhány helyen a múlt században ezt a verziót adták elő, így t. k. az 1856-os magyar bemutatón a pesti N.Sz.-ban.

Gira la cote → *Fenjed a pallost*

Giraldoni, Eugenio (1871-1924) - olasz op.én. (Bar). Apja is baritonista volt, anyja pedig híres drámai szoprán, Carolina Ferni, Pasta növendéke. Tanulmányait anyjánál végezte, 1891-ben debütált a New-York-i Met-ben, Escamíllóként. Korának híres drámai baritonja, 1900-ban, a római bemutatón az első Scarpia.

Giraud, Fiorello (1868-1928) - olasz op.én. (T). Apja, Lodovico Giraud (1846-1882) is híres tenor volt, fia 1891-ben debütált Vercelliben, Lohengrinként. A következő évben ő volt a Bajazzók premierjén Canio megszemélyesítője. Pályája további során mint a verista operák és a Wagner-zenedrámák nagynevű hőse aratott jelentős sikereket, így t. k. ő énekelte Toscaninival a Sc.-ban az Istenek alkonya Siegfriedjét, s ő volt az első olasz Pelléas.

gioielli della Madonna, I → *Madonna ékszerei, A*

Giselda - Verdi Lombardok c. operájában Arvino lánya (S), a mű hősnője.

Giulia - Spontini A vesztaszűz c. operájának címszereplője (S).

Giulietta - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában a velencei kép hősnője (S), a gyönyörű kurtizán.

Giulini, Carlo Maria (1914-) - olasz karm. Kezdetben hangversenydirigens, a RAI egyik zeneigazgatója. 1951-től foglalkozik intenzíven operadirigálással: 1956-ig a Sc. egyik vezető karmestere, 1958 óta főleg a londoni C.G.-ben működik. A nagy európai fesztiválok szívesen látott vendége. Híresek Sc.-beli produkciói, melyeket Luchino Visconti rendezett, s főszereplőjük Callas volt (pl. Gluck: Alceste; Traviata). - Korunk egyik legjelentősebb dirigens-egyénisége, s bár tevékenységének súlypontja ma is inkább a koncertmuzsikára esik, operaprodukcióiban is a Toscanini-típusú szenvedélyességét és ugyanakkor abszolút precizitást ötvözi össze.

Gizziello (1714-1761) - olasz op.én. (kasztrált S), eredeti nevén: Gioacchino Conti. A híres Gizzi-től tanult, innen színpadi neve. 1730-ban Rómában debütált, 1736-ban már Händel londoni társulatának egyik sztárja: az első Ariodante, Arminio, Giustino, valamint az Atalanta és a Berenice első főszereplője. 1743-1753 között Lisszabonban énekelt, de közben egy ünnepi előadás kedvéért 1747-ben Nápolyba látogat, hogy Caffariellóval együtt szerepeljen. 1753-ban visszavonult.

Gjaurov, Nikola (1929-) - bolgár op.én. (B). Moszkvai tanulmányok után Szófiában debütált 1956-ban, Don Basilióként. 1959-ben már a Sc. színpadán ünneplik, azóta világsztárként járja a nagy operaházakat és fesztiválokat. Napjaink legnagyobb basszistájaként tartják számon. Ha ez az értékelés túlzott is, mivel vannak Gjaurovnál a komplex alakítás terén nagyobb basszisták is, az biztos, hogy a *hangmatéria* vonatkozásában hangosztályának legjelesebb képviselője. A nagy „basso cantante" szerepekben (Fülöp király) éppoly kiváló, mint a drámai (Borisz) vagy karakteralakok (Mefisztó) megformálásában.

Gjuzelev, Nikola (1936-) - bolgár op.én. (B). 1961-ben debütált Szófiában. Csakhamar európai hírű énekes, majd Amerikát is meghódítja. Több ízben vendégszerepelt Bpesten. Igazi sötét, „kormos" szláv basszus, kitűnő magas regiszterrel. Így nemcsak a nagy basszusszerepeket (II. Fülöp, Mefisztó stb.) énekli, hanem a magasabb fekvésű karakterfigurákat is, mint pl. a Hoffmann meséi Lindorfját.

Gloria all'Egitto → *Bevonulási induló*

Gloriana - Benjamin Britten 3 felv. operája (1953, London, C.G.), W. Plomer szövegére, Lytton Strachey Erzsébet és Eissex-je nyomán. A mű II. Erzsébet koronázási ünnepségeire készült.

Glossop, Peter (1928-) - angol op.én. (Bar). 1954-ben már a londoni S.W. vezető baritonja volt, de pályája igazán akkor indult meg, amikor 1958-ban megnyerte a szófiai énekversenyt. Ettől kezdve egyenes ívben lendült fel karrierje: hazájában a C.G. vezető baritonistája lett és a legtöbb nagy operaház - köztük a bpesti - gyakori vendége. (A szegedi játékokon is fellépett.) Glossop nemcsak kiművelt, minden regiszterében kiegyenlített, gyönyörű hanganyagának köszönheti világsikerét, hanem annak is, hogy egyike korunk kitűnő énekes-színészeinek. A nagy olasz hősbariton szerepek állnak hozzá a legközelebb, de kitűnő karakteralakítások is fűződnek nevéhez.

Gluck, Alma (1884-1938) - román származású amerikai op.én. (S). A Met-ben debütált 1909-ben, Massenet Wertherjének Sophie-jaként. Csak három évadon keresztül énekelt a Met-ben; Marcella Sembrichnél végzett újabb tanulmányok után hangversenyénekesként tevékenykedett.

glückliche Hand, Die (A szerencsés kéz) - Schönberg 1 felv. zenedrámája (1924, Bécs, Volksoper), a zeneszerző szövegére. A művészet és a boldogság kérdését tárgyaló mű az expresszionista Schönberg-stílus képviselője. Egy énekes szereplője van (Bar), két másik szerep csak mimikus, az énekkar a mű elejét és végét kommentálja.

Glyndebourne-i fesztivál - John Christie (l. *ott*) glyndebourne-i birtokán 1934-ben kis operaházat építtetett, hogy ideális környezetben ideális operaelőadásokat produkáljon. Az ötletet Christie felesége, Audrey Mildmay énekesnő sugallta. Az első fesztivált 1934. május végén nyitották meg Mozart Figarójával, a következő estén a Così val. Már ekkor két nagy művész áll a fesztivál élén: Fritz Busch a karmester és Carl Ebert a rendező. Öt év múlva, 1939-ben duplájára növelték a színház befogadóképességét (ekkor lett 600 személyes), ma már 800 nézőt fogad be. Főleg Mozart operáit játszották az első években. Híresekké és hanglemezfelvételük révén klasszikusokká váltak ezek a Mozart-produkciók (köztük talán a legnevezetesebb az 1936-os Don Juan, John Brownlee-val a címszerepben, Pataky Kálmánnal, Ina Souezzel, Luise Helletsgruberrel és Salvatore Baccalonival). A háború éveiben szünetelt a fesztivál, 1946-ban kezdte újra működését, otthont adva t. k. az English Opera Group-nak. Ekkor már Rudolf Bing a vezető. 1950-től kezdve évenként kerül megrendezésre a glyndebourne-i operaünnep, melynek műsora immár nem korlátozódik a Mozart-művekre, de most is főleg a ritkán játszott régebbi és újabb operairodalom bemutatására törekszik.

Gmirja, Borisz (1903-) - szovjet op.én. (B). Kikötői munkás, majd matróz volt, s csak 1936-ban debütált Harkovban. Három év múlva a kijevi Opera tagja, majd a moszkvai B. ünnepelt művésze. Meleg, kifejezésgazdag hangjával és művészetével egyike volt a legjelentősebb szovjet operaénekeseknek.

Gobbi, Tito (1915-) - olasz op.én. (Bar). 1938-ban debütált Rómában, Georges Germont-ként. Igazi karrierje a háború utáni években indult meg, azóta a 70-es években történt fokozatos visszavonulásáig a világ minden operaszínpadának ünnepelt sztárja. Karrierje külső eseményeinek leírásánál lényegesen fontosabb Gobbi művészportréjának megrajzolása. Korunk talán legnagyobb férfiénekese, aki visszaállította jogaiba azt a fajta drámai kifejezésmódot az operaszínpadon, amelyet csak régebbi idők kivételes nagyságai képviseltek, ám amelyre minden nagy komponista gondolt, aki műveinek színpadi előadásával is foglalkozott.

Gobbi számára a kiindulópont mindig az ábrázolt alak jelleme és az opera cselekményében elfoglalt szerepe. Ez határozza meg a maszktól kezdve a színészi játékig, és ami a legfontosabb: a hangszín dramaturgiai indíttatású kiválasztásáig a szerep teljes felépítését. Alakításaiban nem választható szét az ének, a kifejezés és a gesztus. Mindez teljesen homogén egységet alkot és egyetlen célja van: a dráma szolgálata. Gobbinak nem volt soha behízelgően meleg, ún. „szép" hangja; viszont ezzel a hanggal minden elképzelhető árnyalatot meg tud oldani.

Verdi és Puccini nagy drámai hősei: Rigoletto, Boccanegra, Macbeth, Nabucco és mindenekelőtt Jago és Falstaff, illetve Scarpia, Jack Rance és Schicchi - ezek állottak Gobbi repertoárjának középpontjában. Ugyanakkor híres Wozzeck, Don Juan, Figaro is volt. Jellemző színészi készségére, hogy 26 film főszerepét játszotta és énekelte. Énekesi pályája befejeztével rendezéssel kezdett foglalkozni, e téren - utóbbi évtizedeinek fő színhelyén - Londonban mutatkozott be 1965-ben, a Simon Boccanegra színpadra állításával. Bpesten több ízben vendégszerepelt.

Goda Gizella (1900-1961) - magyar op.én. (S). 1919-29 volt az OH tagja, mint a koloratúr-szoprán-szerepkör egyik jeles képviselője (Lakmé, Violetta, Melinda).

Goethe, Johann Wolfgang von (1749-1832) - német költő. Művei alapján a következő jelentősebb operák készültek: *Götz von Berlichingen:* Goldmark (1902); *Erwin und Elmire:* Vogler (1781), Schoeck (1916); *Az ifjú Werther:* Kreutzer (1792), Massenet (1882); *Scherz. List und Rache:* Winter (1790), E. T. A. Hoffmann (1799), Bruch (1858), Wellesz (1928); *Jery und Bätely:* Reichardt (1801), K. Kreutzer (1810), A. Marx (1825); *Faust:* Berlioz (1829, ill. 1846), Gounod (1859), Boito (1858), Zöllner (1887); *Wilhelm Meister:* Thomas (1866).

Gogol, Nyikolaj Vasziljevics (1809-1852) - orosz író. Regényei és elbeszélései alapján készültek a következő operák: *Karácsonyéj:* Csajkovszkij (1874, 1885-ben Cserevicski címmel átdolgozva), Rimszkij-Korszakov (1895); *Májusi éj:* Rimszkij-Korszakov (1879); *Szorocsinci vásár:* Muszorgszkij (1880); *Egy őrült naplója:* Humphrey Searle (1958); *A házasság:* Muszorgszkij (töredék, 1868), Martinů (1953); *Az orr:* Sosztakovics (1928); *A revizor:* Zádor (1935), Egk (1957).

Golaud - Mélisande férje (Bar) és Pelléas bátyja Debussy operájában.

Goldoni, Carlo (1707-1793) - olasz drámaíró és librettista. Mintegy 150 színművet és operalibrettót írt. Eredeti operalibrettói közül a leghíresebbek: Gassmann: *L'amore artigiano*; Galuppi: *L'Arcadia in Brenta, Il conte Caramella, Il mondo alla roversa, Il mondo della luna, Il filosofo di campagna*; Haydn: *Il mondo della luna, Lo speziale*; Gluck: *Il Tigrane*. Komédiái nyomán készültek a következő művek: Paisiello: *Il ciarlone*; Sarti: *Il due litiganti, Le gelosie villane*; Martinů: *La locandiera*; Wolf-Ferrari: *A négy házsártos, A kíváncsi asszonyok*; Malipiero: *Tre commedie Goldoniane*. A La locandiera alapján írt új szövegkönyvet *Mirandolina* címen Hevesi Sándor Mozart La finta giardinierá-jához (1924, bpesti OH).

Goldovsky, Boris (1908-) - orosz szárm. amerikai karm. és rendező. Amerikában és Angliában tevékenykedik, számos mai mű bemutatójának zenei vagy színpadi vezetője volt.

Golovanov, Nyikoláj Szemjonovics (1891-1953) - szovjet karm. Pályáját 1919-ben, a moszkvai B.-ban kezdte. Tanított, zeneszerzőként működött, vezette a moszkvai rádió zkarát, majd 1948-tól haláláig ismét a B.-ban vezényelt mint első karmester. A klasszikus orosz repertoár és az új szovjet zeneszerzők kitűnő ismerője volt.

Goltz, Christel (1912-) - német op.én. (S). 1935-ben debütált Nürnberg-Fürthben, Agáthaként. 1936-tól 1950-ig a drezdai opera tagja, azóta főleg Münchenben, Bécsben és Berlinben működik vezető énekesként. Orff Antigonae-jának és Liebermann Pénelopéjának első címszereplője, híres Strauss-énekesnő, Saloméja és Elektrája e szerepek legjobb alakításai közé tartozik. Hangja három oktáv terjedelmű, nagyszerű énektudása mellett kitűnő színésznő is.

Goossens - híres angol muzsikus család. Az opera területén működő tagjai közül három karmestert kell említeni: 1. *Eugene I.* (1845-1906). A belga származású család első tagja, aki Angliában telepedett le 1873-ban. Később a Carl Rosa társulat karmestere, ő dirigálta az első angol Tannhäuser-előadást. - 2. *Eugene II.* (1867-1958). Előbbi fia. Ő is a Carl Rosa társulatnál kezdi pályafutását, majd különböző más, alkalmi operatársulatok karmestere. 1917-ben

Beecham társulatához csatlakozik. - 3. *Eugene III.* Előbbi fia (1893-1962), a család leghíresebb, zeneszerzőként is nevezetes tagja. Noha több operatársulatnál (t. k. Beechamnél) működött, fő működési területe a hangversenypódium volt.

Gorr, Rita (1926-) - belga op.én. (MS). 1949-ben debütált Antwerpenben, Frickaként. 1952-ig Strasbourgban énekelt, majd mikor ebben az évben megnyeri a lausanne-i énekversenyt, a párizsi O. szerződteti. Londonon át innen vezet útja a New York-i Met-hez 1962-ben. Főleg Wagner- és Verdi-szerepekben kiváló énekesnő. Bayreuthban is szerepelt.

Gortva Irén (1939-) - magyar op.én. (MS). 1971-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, az Álarcosbál Ulricájaként. Azóta e színház tagja a drámai mezzoszoprán szerepkörben.

Górzynski, Zdzislaw (1895-) - lengyel karm. Franz Schalk növendéke volt Bécsben. Pályája a II. világháború után bontakozott ki, ekkor lett különböző lengyel operaházak, így a varsói, lódzi, poznani vezetőkarnagya, majd a Teatr Wielki egyik műv. igazgatója. Kiváló operadirigens, igazi repertoárkarmester.

Goyescas - Granados 3 felv. operája (1916, New York, Met), Fernando Periquet utólagos szövegével, Goya/képek nyomán készült zongoradarabok felhasználásával.

Gozzi, Carlo (1720-1806) - olasz író. Meséi nyomán a következő jelentősebb operák készültek: *A három narancs szerelmese:* Prokofjev (1919); *Szarvaskirály:* H. W. Henze (1956); *La donna serpente:* Wagner (Die Feen, 1834), Casella (1931); *Turandot:* Reissiger (1835), Bazzini (1867), Busoni (1917), Puccini (1924); *I pitocchi fortunati:* Benda (1780).

Göndöcs József (1919-) - magyar op.én. (T). Pályáját a Rádió Énekkarában kezdte. 1951 óta az OH tagja. 1952-ben debütált, Canióként. Nagy szerepei ezenkívül Siegmund, Hovanszkij Andrej és Denevér-Alfréd; számos comprimario- és karakterszerepet is énekel.

görög passió, A - Martinů 4 felv. operája (1961, Zürich), a zeneszerző szövegére, Nikosz Kazantzakisz regénye alapján. A cselekmény azonos az „Akinek meg kell halnia" c. Dassin-filmével.

Götterdämmerung → *istenek alkonya, Az*

Götz von Berlichingen - Goldmark 5 felv. operája (1902, bpesti OH), A. M. Willner szövegére, Goethe drámája nyomán.

Graarud, Gunnar (1886-1960) - norvég op.én. (T). Mérnöki tanulmányok után folytatott csak énekstúdiumokat, 1919-ben debütált Kaiserslauternben. Különböző német színházak (köztük Hamburg) után került 1928-ban a bécsi S.O.-ba, ahol 1937-ig a vezető Wagner-tenorok egyike volt. Bayreuthban 1927 óta szerepelt, valamennyi jelentős tenorszerepet énekelte itt. Salzburgban Strauss műveiben aratott nagy sikereket. Nemcsak hatalmas hangereje, hanem kifejezőkészsége és drámai fokozó képessége tette a két háború közötti évtizedek egyik legjelentősebb Wagner-tenorjává.

Graf, Herbert (1904-1973) - osztrák szárm. amerikai rendező. A híres bécsi kritikus, Max Graf fia. Münsterben, Boroszlóban, majd Frankfurtban működött, a nácizmus elől az USA-ba emigrált. 1936-tól 1960-ig a Met rendezője, 1960-tól 1963-ig a zürichi opera igazgatója, 1965-től a genfi opera vezetője. Olaszországban is igen sokat rendezett, a Sc.-ban éppúgy, mint a veronai Arénában; az operafesztiváloknak is állandó vendége volt. Hagyományos stílusú rendező volt, aki főleg a színpadképekre és a tömegek mozgatására helyezte a fő súlyt.

Grál-elbeszélés - Lohengrin (T) monológja Wagner operájának III. felvonásában, melyben leleplezi kilétét és hírt ad a Szent Grál csodáiról. Tematikája már a mű nyitányában exponálva van.

Gralserzählung → *Grál-elbeszélés*

Granadai éji szállás - Konradin Kreutzer 2 felv. operája (1834, Bécs, Theater in der Josefstadt), K. J. Braun szövegére, F. Kind drámája nyomán. Magyarorsz. bem.; 1834, Pesti Német Színház; 1888, OH. - A múlt sz. egyik legnépszerűbb romantikus operája.

Granda, Alessandro (1898-1962) - perui op.én. (T). Állítólag fél-néger, fél-indián származású; a perui kormány költségén tanult Milánóban. 1927-ben debütált Comóban, Mascagni Iris-ében. A következő évben már a Sc.-ban énekelt, t. k. Toscanini vezénylete alatt a Mantuai herceget. Igen szép lírai-spinto hangjával jelentős sikereket aratott világszerte (t. k. Bpesten is), főleg Puccini operáiban.

Grandi, Margherita (1899-) - olasz op.én. (S). 1932-ben debütált Milánóban, Aidaként. Pályája Olaszországban és Angliában bontakozott ki. A régi dívák örököse stílusában, de ugyanakkor kiváló színésznő és érzelemgazdag énekes volt.

Grand Théâtre, Lyon - A dél-franciaországi nagyvárosban 1756 óta játszanak operát. A jelenlegi épületet 1831-ben nyitották meg, befogadása 1800 személy. A francia Wagner-kultusz bölcsőjeként ismert, itt volt pl. a Nürnbergi mesterdalnokok első francia nyelvű előadása.

Granforte, Apollo (1886-1975) - olasz op.én. (Bar). 18 éves korában Argentínába vándorolt ki, itt tanult énekelni, és itt, Rosarióban debütált 1913-ban, Georges Germont-ként. A háború alatt tért vissza Olaszországba, és 1918-ban ugrott ki Milánóban. 1921-ben már a Sc. sztárénekese, majd világot behálózó turnék következnek pályáján, t. k. Nellie Melba társulatával. A II. világháborúig működött színpadon, mint kora egyik legnagyobb olasz baritonistája. Ezután Ankarában volt énektanár, rövid ideig a prágai Národní Divadlo igazgatója, végül Milánóban ismét pedagógus. Granforte egyike volt korunkban az első olyan énekesnek, akik szakítottak a „csak éneklés" hagyományával és alakításaikban a hang dramaturgiai árnyalását, valamint a színpadi játékot éppoly fontos követelménynek tekintették, mint a biztos technikai alapokon nyugvó és szép színű éneklést.

Grassi, Cecilia (1740-?) - olasz op.én. (S). 1760-ban debütált Velencében, majd hosszú ideig London egyik énekes sztárja lett. 1774-ben Johann Christian Bach vette nőül. Annak halála után, 1782-ben hazatért.

Grassini, Josephine (1773-1850) - olasz op.én. (A). 1789-ben debütált Parmában. 1800-ban Napóleon vitte Párizsba, majd Londonban működött 1829-ig. Visszavonulása után tanított: növendékei közé tartozott Giuditta Pasta és Giulia Grisi.

Grau, Maurice (1849-1907) - cseh szárm. amerikai színházvezető. Impresszárióként, társulatvezetőként működött, majd 1897-ben a Met igazgatója lett (1903-ig). Igazgatásának éráját a Met egyik aranykorának nevezik. Ő hozott olyan sztárokat a színházhoz, mint a két De Reszkét, Maurelt, Melbát, Calvét, ő csinált sztárt Lilian Nordicából, Marcella Sembrichből, Giuseppe Campanariból. Ő vezette be, hogy a darabokat eredeti nyelven adják elő, és az ő idejében hangzottak el Wagner zenedrámáinak első teljes, kihagyás nélküli előadásai.

Graveure, Louis (1888-1965) - angol op.én. (T). Operetténekesként, majd építészként kezdte pályáját, 1915-ben lépett fel először hangversenyen, ekkor baritonista volt. 1928-ig hangversenyénekes volt az USA-ban, sőt tanított is. 1928-ban tért vissza Európába, s ekkor kezdődik operaénekesi pályája, ezúttal már tenoristaként. 1929-ben debütált Berlinben. Hatalmas karriert futott be opera- és operetténekesként, valamint filmszínészként. A híres színésznő, Camilla Horn volt a felesége. A II. világháború kitörése előtt visszatért Amerikába, és énektanítással foglalkozott.

Graziani, Francesco (1828-1901) - olasz op.én. (Bar). Ascoli Picenóban debütált 1851-ben. 1855-1880 a londoni C.G.-ben működött, ő volt az első angliai Luna, Posa és Amonasro. Gyönyörű hangú, de nem muzikális, nem ízléses és rosszul játszó énekes volt. - Testvére, *Lodovico* (1820-1885) (T) volt az első Alfréd a Traviata 1853-as velencei premierjén.

Greeff-Andriessen, Pelagie (1860-1937) - osztrák op.én. (S). Pályája elején operetténekesnő volt, majd Berlinben jelentkezett operaénekesként: tehetségtelenként elutasították. Angelo Neumann vándor Wagner-színházához csatlakozott, és 1884-ben a lipcsei opera tagja lett. Vendégszerepelt Bécsben, Berlinben, Salzburgban, 1886-ban Bayreuthban aratott hatalmas sikert Brangäneként, majd pályája végén a kölni, később a frankfurti opera köztiszteletben álló tagja lett. Kora neves Wagner-hősnői közé tartozott.

greek passion, The → *görög passió, A*

Gregor, Joseph (1888-1961) - osztrák zeneíró és librettista. Ő írta Richard Strauss 3 késői operájának, a Daphnénak, a Friedenstagnak és a Die Liebe der Danaenak szövegkönyvét.

Gregor József (1940-) - magyar op.én. (B). 1964-ben debütált a Szegedi N.Sz.-ban, Sarastróként. Azóta e színház basszistája, a magyar énekesgárda egyik legnagyobb büszkesége. Csodálatosan kiegyenlített hang, mély átélés és nagyszerű karakter-alakítás jellemzi minden fellépését. A repertoár minden nagy basszus-szerepét énekelte, de óriási sikerrel alakította Verdi Falstaffjának címszerepét is. Elsőrangú oratóriuménekes. Vendégszerepelt Berlinben, Wiesbadenben, Linzben és a népi demokratikus országokban. Liszt-díjas.

Greindl, Josef (1912-) - német op.én. (B). 1936-ban Krefeldben debütált, Hundingként. 1942 óta Berlinben működik, előbb mint a S.O., jelenleg mint a nyugat-berlini Opera tagja. Főleg Wagner-énekes, 1951 óta Bayreuth állandó vendége. Világjáró művész.

Gremin herceg - Csajkovszkij Anyeginjében Tatjána férje (B).

Grenvil - Verdi Traviatájában Violetta orvosa (B).

Grigorij - Muszorgszkij Borisz Godunovjában szereplő fiatal szerzetes (T), aki trónkövetelőnek adja ki magát, azt állítván, hogy ő az életben maradt cárevics, Dimitrij.

Grill János (?-1854 előtt) - magyar op.én., karm. és zszerző. 1830-32 a pesti Német Színház énekese, 1832-45 karmestere volt. Operát, kantátákat (pl. Liszt 1839-es pesti ünneplésére), dalokat írt.

Grisi, Giuditta (1805-1840) - olasz op.én. (MS). Bécsben debütált, 1826-ban. Pályája sokat ígérően indult, Bellini neki írta a Rómeó és Júlia Rómeó-szerepét. Később húga fényes karrierje őt a háttérbe szorította, s fiatalon is halt meg.

Grisi, Giulia (1811-1869) - olasz op.én. (S), előbbi húga és növendéke. Milánóban debütált 1828-ban, Rossini Zelmira c. operájában. 1830-ban ő énekelte először Bellini Júliáját a velencei Fenice-színházbeli premieren, nővére volt ugyanakkor Rómeó. A Sc.-ban ő volt az első Adalgisa Bellini Normájában (1831), majd Párizsban a Puritánok első Elvirája és a Don Pasquale első Norinája. Gyönyörű, gazdag és hajlékony hang, s drámai erő - ez volt sikerének titka.

Grisko, Mihail (1905-) - szovjet op.én. (Bar). 1936-ban debütált a kijevi operában, melynek visszavonulásáig volt tagja. Orosz operákban és Verdi-művekben aratott nagy sikereket.

Grist, Reri (1935-) - amerikai op.én. (S). 1959-ben debütált Santa Fében, Blondeként. Igen rövid idő alatt hatalmas nemzetközi karriert futott be, napjainkban a legnagyobb koloratúrszubrettek egyike, világhíres Susanne, Blonde, Zerlina, Despina, Rosina és Zerbinetta. Kristálytiszta énekhangja, nagyszerű színészi adottságai, temperamentuma és kimagasló stílus-

érzéke indokolja világkarrierjét. A világ valamennyi nagy operaházának és élvonalbeli fesztiváljának állandó vendége.

Grob-Prandl, Gertrude (1917-) - osztrák op.én. (S). 1939-ben debütált a bécsi Volksoperben, ahol hat évig működött. Ezután a zürichi opera tagja lett, majd 1947-ben a bécsi S.O. szerződtette, azóta is itt működik. 1954-től a berlini S.O.-ben is énekel. Napjaink jelentős drámai szopránja, híres Wagner-hősnő, Donna Anna és Turandot.

Grobe, Donald (1929-) - amerikai op.én. (T). 1953-56 hangversenyénekes volt, ekkor áttelepült Európába, és 1957-től 1960-ig a hannoveri, azóta a nyugat-berlini opera tagja. Napjaink egyik jelentős lírai tenorja, aki azonban kiváló karakter-alakításokat is nyújt, t. k. modern művekben.

Grófné - Mozart Figarójában Almaviva gróf felesége (S), a Sevillai borbély egykori Rosinája, aki különböző kalandok után visszanyeri férje szerelmét.

Groh, Herbert Ernst (1906-) - svájci op.én. (T). 1927-ben debütált Darmstadtban, majd a frankfurti és kölni opera tagja volt. 1930-tól kezdve főleg operettet és könnyűzenét énekelt, ebben a minőségében a háború körüli évek egyik nagy sztárja volt.

Grosavescu, Trajan (1894-1927) - román op.én. (T) Pályáját a bukaresti operában kezdte, majd 1924-ben a bécsi Volksoper, 1925-ben a S.O. tagja lett. Hatalmas karrier előtt állott, kora egyik legragyogóbb hangú hőstenorja volt (főleg az olasz repertoárban tűnt ki), de pályája és élete tragikus hirtelenséggel ért véget: alaptalan féltékenységében felesége agyonlőtte.

Grossmächtige Prinzessin - Zerbinetta (S) recitatívója és áriája Strauss Ariadnéjában. Az irodalom technikailag egyik legnehezebb koloratúra-áriája.

Gruber, Ernst (1918-) - osztrák szárm. német op.én. (T). 1945-ben debütált Grazban. 1950-53 a weimari, 1953 óta a lipcsei opera tagja. Főleg Wagner-tenorként jelentős.

gruppetto - a számtalan bel canto-ékesítés egyike, a főhang körülírása az alsó és a felső váltóhanggal. (Németül: Doppelschlag). Minden stílusban köznyelvi formulává vált, pl. Wagner nagyon kedvelte.

Grümmer, Elisabeth (1911-) - német op.én. (S). Három évig prózai színésznő volt, énekesként 1941-ben debütált Aachenben, a Parsifal első viráglányaként. A háború után bontakozott ki világkarrierje: Bécs, Berlin és Hamburg operaházainak volt tagja. Lírai, poétikus szopránja és nemes koloratúrája révén főleg Mozart, Wagner és R. Strauss operáinak hősnőit alakította kiválóan. A nyugat-berlini Zeneakadémia énektanára.

Grüning, Wilhelm (1858-1942) - német op.én. (T). 1881-ben debütált Danzigban. Különböző német operaházak után 1898-ban a berlini S.O. tagja lett. Már korábban, 1895-ben ő volt Kienzl Bibliás ember c. operájának első címszereplője. Főleg Wagner-énekesként becsülték, a század utolsó éveiben gyakran szerepelt Bayreuthban. 1911-től haláláig énekmester volt Berlinben.

Guadagni, Gaetano (1725 körül-1792) - olasz op.én. (kasztrált A, majd S). Parmában debütált 1747-ben. A következő évben Londonba megy egy vígopera-társulattal, s Händelnek annyira megtetszik, hogy fellépteti a Messiásban és a Sámsonban. Lisszabonban tovább tanul Gizziellónál, és 1762-ben ő alakítja először Gluck Orfeuszának címszerepét. Később visszatért Londonba, és Burney tanúsága szerint az operaszínpad legnagyobb korabeli színésze volt.

Guarnieri, Antonio (1883-1952) - olasz karm. Csellistaként kezdte pályáját, 1904 óta vezényelt. Előbb Bécsben működött, majd 1929-ben Toscanini utóda lett a Sc.-ban. A két háború közti évtizedek legjelentősebb olasz operadirigenseinek egyike.

Guarrera, Frank (1923-) - amerikai op.én. (Bar). Bostonban debütált 1949-ben. A Met kitűnő énekese (Figaro, Ford, Tonio stb.).

Gudehus, Heinrich (1845-1909) - német op.én. (T). 1871-ben debütált Berlinben, Spohr Jessondájában. Kisebb német színházakban működött, majd 1880-90 a drezdai opera vezető tenorja volt. Kora egyik leghíresebb Wagner-énekese, Bayreuth egyik oszlopa. Angliában és az USA-ban is szerepelt.

Guelfi, Giangiacomo (1924-) - olasz op.én. (Bar). 1950-ben debütált Spoletóban, Rigolettóként. Üstökösszerűen felívelő karrierje két év alatt elvitte a Sc.-ba és a különböző olasz színpadokra, majd hamarosan a világ nagy operaházaiba is. A drámai hősbariton szerepek állnak legközelebb egyéniségéhez, és erőteljes hanganyagához: elsősorban Verdi nagy figurái (Macbeth, Boccanegra, Amonasro), valamint Scarpia és Jack Rance, Escamillo és Alfio. Nemcsak a drámai, hanem a jellegzetesen lírikus figurák, mint Tell is sikeres alakításai közé tartoznak.

Guerrini, Adriana (1907-1970) - olasz op.én. (S). 1935-ben megnyerte az Olasz Rádió énekversenyét, ezután főleg a rádióban énekelt. Pályája a háború után bontakozott ki, nemcsak hazájában, hanem Európa különböző operaházaiban. Lírai és drámai szerepekben egyaránt jelentős művésznő, híres Aida, Violetta, Végzet hatalma-Leonóra és Tosca volt.

Guglielmetti, Anna-Maria (1895-) - olasz op.én. (S). A 20-as években rövid, de jelentős pályát futott be. Nemcsak Olaszországban, hanem számos európai városban, t. k. Bpesten is gyakran vendégszerepelt nagy sikerrel. Kora egyik jelentős koloratúrszopránja volt. A húszas évek vége felé hirtelen elvesztette hangját, majd újra tanult énekelni, és 1930 táján még néhányszor fellépett a genfi operában. Később ugyane városban volt pedagógus.

Guglielmo - Mozart Così fan tutte-jében az egyik tiszt (Bar), Fiordiligi vőlegénye.

Guglielmo Ratcliff - Mascagni 4 felv. operája (1895, Milánó, Sc.), Maffei szövegére, Heine tragédiája nyomán. A szerző ifjúkori műve, melyet később átdolgozott, Maffei irodalmi Heine-fordítását igénybe véve. - Ugyanezt a tárgyat vitte operaszínpadra Kjui is (1869).

Gui, Vittorio (1885-) - olasz karm. 1907-ben debütált Rómában, a Gioconda vezénylésével. A Sc.-ban működött Toscanini mellett. Egyik megalapítója a firenzei Maggio Musicalénak. A nagy olasz operakarmesterek nesztora, nemcsak az ismert repertoár-darabok kitűnő vezénylésével vált híressé, hanem azzal is, hogy igen sok „elfelejtett" opera felélesztése fűződik nevéhez. Az olasz mestereken kívül Gluck és Mozart áll hozzá legközelebb. Több ízben vezényelt Bpesten is.

Guillaume Tell → *Tell Vilmos*

Gulbranson, Ellen (1863-1947) - svéd op.én. (MS). Stockholmban debütált 1889-ben, Amnerisként. Nagy európai karriert futott be, főleg Wagner-énekesnőként. 1896-1914 közt Bayreuth állandó Kundryja és Brünnhildéje.

Gulin, Angeles (1939-) - spanyol op.én. (S). 1958-ban debütált Montevideóban (itt is tanult), az Éj királynőjeként. 1965-ben visszatért Európába, s a düsseldorfi opera tagja lett. 1966-ban megnyerte a bussetói Verdi-énekversenyt; azóta számos Verdi-opera főszerepét alakítja. Kivételes szépségű hangját, nagyszerű technikáját a bpesti közönség is megismerhette.

Gunsbourg, Raoul (1859-1955) - román szárm. francia színházvezető. 1890-ben lett a montecarlói opera igazgatója, több mint fél évszázadon át. Ez idő alatt több nagy jelentőségű premier zajlott le színházában: Berlioz: Faust elkárhozása (színpadi verzió, 1893). Massenet: Don Quichotte (1910), Puccini: A fecske (1917), Ravel: A gyermek és a varázslatok (1925),

Honegger: Judith (1926), Honegger-Ibert: Sasfiók stb.; emellett számos modern balett. Zeneszerző is volt, több operát írt.

Gunther - A Gibichungok fejedelme (Bar), Gutrune bátyja és Hagen fél-testvére Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájában.

Guntram - R. Strauss 3 felv. operája (1894, Weimar), a zeneszerző szövegére. Strauss első operája, teljesen letűnt a repertoárról.

Gura, Eugen (1842-1906) - német op.én. (Bbar). 1865-ben debütált Münchenben, Lortzing A fegyverkovács c. operájában. Boroszló, Lipcse, Hamburg és München operáinak vezető énekesei közé tartozott. 1876-ban ő az első bayreuthi Donner és Gunther, u. itt énekelte később Markét és Sachsot is. - Fia, *Hermann Gura* (1870-1944) - ugyancsak op.én. (Bar), majd rendező, egy ideig a berlini Komische Oper igazgatója.

Gurnemanz - Wagner Parsifaljában az öreg Grál-lovag (B), a mű egyik főszereplője.

Gurszky János (1936-) - magyar op.én. (T). 1970-ben debütált a Pécsi N.Sz.-ban, Taminóként. 1974-ig e színház, azóta az OH tagja.

Gutheil-Schoder, Marie (1874-1935) - német op.én. (S). Weimarban debütált, 1891-ben. 1900-ban Mahler szerződteti Bécsbe, ahol 1926-ig a S.O. énekesgárdájának egyik dísze. Mezzo, drámai és lírai szoprán szerepekben egyaránt kiváló volt, szerepköre Carmentől Paminái terjedt. Híres Octavian és Elektra.

Guthrie, Frederick (1924-) - amerikai op.én. (B). A háborúban katona volt, s így csak 1950-ben debütált egy kisebb amerikai operatársulatnál. 1953-ban Európába települt át, s még ugyanebben az évben Karajan léptette fel egy hangversenyen. 1954-58 a bécsi S.O., azóta a frankfurti opera tagja. Jelentős Mozart-énekes és oratóriumszólista.

Guthrie, Tyrone (1900-) - angol rendező. A S.W. és a C.G. színpadán számos rendezése keltett éles vitákat.

Gutrune - Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájában Gunther húga (S), akibe a bájital révén Siegfried beleszeret.

Güden, Hilde (1917-) - osztrák op.én. (S). Zürichben debütált 1939-ben, Cherubinként. Münchenen át került 1946-ban Bécsbe, ahol azóta is a S.O. tagja. Korunk nagy Mozart-szopránjainak egyike, aki azonban R. Strauss műveiben éppúgy otthonos, mint az operett világában vagy századunk modern operáiban. Hajlékony, árnyalatokban igen gazdag hangja és muzikalitása, nem utolsó sorban pedig ragyogó humora tették világsztárrá.

Günstling, Der → *kegyenc, A*

Günther von Schwarzburg - Ignaz Holzbauer 3 felv. operája (1777, Mannheim), A. Klein szövegére. Magyarországi bem.: 1792, pesti Német Színház. Az első nagyszabású német opera seria, mely hosszú ideig követő nélkül maradt.

Gy

Gyagilev, Szergej Pavlovics (1872-1929) - orosz színházvezető. Bár nevét az Orosz Balett - sőt általában: a modern balett - megteremtése tette fogalommá, nagy szerepe volt az orosz operák külföldi propagálásában is. Párizsban, Londonban és Monte-Carlóban hangversenyszerűen és színpadi előadásban egyaránt több orosz művet mutatott be, így t. k. a párizsi O.-ban a Borisz Godunov első Oroszországon kívüli bemutatóját szervezte meg (Saljapinnal a címszerepben), majd 1913-ban a Hovanscsina ugyancsak első Oroszországon kívüli előadását (a Théâtre des Champs-Élysées-ben). Ő vitte színpadra 1923-ban Stravinsky Mavráját, majd 1927-ben az Oedipus Rexet. Monte-carlói működése idején francia operákat tűzött műsorra, köztük Poulenc, Gounod és Chabrier műveit.

Gyászában nyújtsatok vigaszt - Don Ottavio (T) áriája Mozart Don Juanjának II. felvonásában.

Gyenge Anna (1890-?) - magyar op.én. (S). Már gyermekkorában Amerikába került, itt is tanult és a Met-ben debütált 1920-ban, Musette-ként. 1925-ben a drezdai opera szerződtette, itt működött 1930-ig (ő volt az első német Turandot). 1929-ben hatalmas sikert aratott a C.G.-ben mint Donna Anna, majd visszatért Amerikába. 1931-ben a Wozzeck amerikai bemutatójának Marie-ja volt, Stokowsky vezénylete alatt. Visszavonulása óta Philadelphiában tanított. Nemzetközi sikerei idején is gyakran vendégszerepelt Bpesten. Korának jelentős drámai szopránjai közé tartozott, nagy volumenű és drámai feszültséget árasztó hangja Mozarttól a modernekig minden stílusban jól érvényesült. (Külföldön *Anne Roselle* néven szerepelt.)

gyermek és a varázslatok, A - Ravel 2 részes „lírai fantáziája" (1925, Monte-Carlo), Colette szövegére. A darabban állatok, bútorok, játékok, fák énekelnek; egy rossz kisfiút tanítanak rendre.

Gyerzsinszkája, Kszenyija (1889-1951) - szovjet op.én. (S). 1913-ban debütált Moszkvában, egy magántársulatnál. 1915-től 1947-ig a B. népszerű és kitűnő művésze. 1947-től haláláig a moszkvai Konzervatórium énektanára.

Gyilkosság a katedrálisban - Pizzetti 2 felv. operája (1958, Milánó, Scala), a zeneszerző szövegére, T. S. Eliot drámája nyomán. Pizzetti legjobb és legtöbbet játszott operája.

Gyorsan hervad - A grófné (S) nagy áriája - szerelmi bánatának és reményének kifejezése - Mozart Figaro házassága c. operájának II. felvonása 1. képében.

gyöngyhalászok, A - Bizet 3 felv. operája (1863, Párizs, Th.-Lyrique), Cormon és Carré szövegére. Magyar bem.: 1888, bpesti OH.

Bizet lírikus és egzotikus koloritú operáinak legkitűnőbbje. - A cselekmény Ceylonban játszódik, hősei Zurga (Bar), a gyöngyhalászok törzsének feje, barátja, Nadir (T) és az istenség papnője, Leila (S). Zurga segíti barátját a papnőt szerelmük kibontakozásában, majd menekülésükben, noha ő is szereti Leilát. Segítőkészségének, baráti érzéseinek áldozatává válik, a törzs tagjai megölik.

Híres tenorrománca (számtalan átiratban, sajnos, könnyűzenévé torzítva is), valamint tenor-bariton kettőse él a műsorokon, maga az opera ritkán kerül előadásra.

Gyulai Edit (1935-) - magyar op.én. (S). 1969-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban mint operettprimadonna. 1971-ig e színház, azóta a Pécsi N.Sz. tagja a koloratúr-lírai szoprán szerepkörben (Adél, Musette, Éj királynője stb.).

Gyurkovics Mária (1913-1973) - magyar op.én. (S). 1937-ben debütált az OH-ban, Gildaként, oly hatalmas sikerrel, hogy azonnal magánénekesnek szerződtették. Rövid idő alatt átvette Sándor Erzsi és Szabó Lujza örökét, ő lett a színház versenytárs nélküli vezető koloratúr-szopránja. Csodálatosan meleg hanganyag, virtuóz technika és kifinomult lírai alkat jellemezte fellépéseit. Ugyanakkor hangjának árnyalatgazdagságával nagyszerűen adta vissza a szerepek karaktereit is. Repertoárja magába foglalta az összes nagy primadonna-szerepet, mint: Gilda, Konstanza, Éj királynője, Zerlina, Lucia, Oszkár, Rosina, Lakmé, Gara Mária, Norina. A lírai szerepek közül énekelte Sophiet, Mártát. Pályája végén ragyogó kabinet-alakításban vitte színpadra az Albert Herring suta tanítónőjét, ekkor tudta meg a közönség, milyen komikai érzéke volt a nagy koloratúr-sztárnak. Súlyos betegsége miatt visszavonult a színpadtól. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Gyűljön mind a Nílus-partra - Verdi Aidája I. felvonása 1. képe fináléjának nagy indulótétele.

Gyűlölj minden trónbitorlót - Gabriele (T) és Fiesco (B) duettinója Verdi Simon Boccanegrája I. felvonásában. (A magyar fordítás, amely a Werfel-átdolgozás nyomán készült, teljesen ellentétben áll az eredeti szöveggel. Abban Fiesco - mint Pater Andrea - megáldja Gabriele és Amélia frigyét, a magyar fordítás amolyan reakciós hitvallás.)

H

Habanera - Carmen (A) belépőáriájának közismert neve Bizet operájában. Nevét az áriában alkalmazott kubai-spanyol habanera tánc ritmusáról nyerte.

Ha bármely korban - Csajkovszkij Anyeginje III. felv. 1. képében Gremin herceg (B) áriája a szerelem életkort nem ismerő hatalmáról.

Habet Acht → *Óvd magad*

Hab mir's gelobt → *Most lesz vagy később*

Háború és béke - Prokofjev 5 felv. operája (1946, Leningrád, Kis Színház), a zeneszerző és Mira Mendelson (Prokofjev felesége) szövegére, Tolsztoj regénye alapján. Az eredeti, 13 képből álló és két estére tervezett változatot a szerző lerövidítette. E 11 képes verzió bem.: uo. 1955.

hadaró-ária - A XVIII-XIX. sz.-i buffa egyik jellegzetes ária-típusa. Az igen gyors - olasz! - beszéd zenei képe: rendszerint egy vagy néhány hangon kell a sok szöveget rövid idő alatt elhadarni. Általában basszus- vagy bariton-hangra készül; nemcsak áriákban, hanem együttesekben is használatos (pl. Sevillai borbély, I. finale).

Hadd higgyen engem szabadnak - Dick Johnson (T) búcsúáriája Puccini Nyugat lánya c. operájának III. felvonásában.

hadifogoly, A - Goldmark 2 felv. operája (1899, Bécs, S.O.), E. Schlicht szövegére. Magyar bem.: 1899, OH. (A cím magyarul félrevezető: hadifogoly nőről, Akhillész rabnőjéről, Briseisről van szó.) A bécsi bemutatót Mahler vezényelte.

Ha én király lennék - Adam 3 felv. operája (1852. Párizs, Th.-Lyrique), d'Ennery és Brésil szövegére. - Adam a maga idején igen népszerű dalműve, amely ma úgyszólván teljesen letűnt a repertoárról. Nyitánya azonban a sétahangversenyek állandó műsorszáma maradt.

Ha férfi lelkedet → *Keserű bordal*

Ha férfi szívét szikra éri - Pamina (S) és Papageno (Bar) kettőse Mozart Varázsfuvolájának I. felvonásában.

Hagbarth és Signe - Mihalovich Ödön 3 felv. operája (1882, Drezda), Adolf Stern szövegére. Magyar bem.: 1886, OH.

Hagen - Alberich fia, Gunther és Gutrune féltestvére (B) Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájában.

Hagyj el, te gyilkos, hagyj el - Mozart Don Juanja I. felvonásában Donna Anna (S) és Don Ottavio (T) megrázó, drámai duettje.

Hah, átkozott! Hová rohansz? - Leonóra (S) háromrészes monumentális áriája Beethoven Fideliójának I. felvonásában: drámai recitativo - lírikus nyugodt adagio - feszült ritmikus allegro (a két főrészben három koncertáns kürt szólójával).

Hah! Itt a pillanat - Beethoven Fideliója I. felvonásában Pizarro (Bbar) démonikus bosszúáriája férfikar részvételével. A romantika bosszúáriáinak modellje.

Hai ben ragione → *Jobb is, ha némán*

Hai già vinta → *Hogy a pört már megnyerték?!*

Haitzinger, Anton (1796-1869) - osztrák op.én. (T). Bécsben debütált 1821-ben, Rossini Tolvaj szarka c. operájában. Ő volt 1823-ban az Euryanthe első Adolárja. Londonban is sikerrel szerepelt, majd Karlsruhéban énektanár volt.

Hajdan nagyszerű csata dúlt Kazánban - Muszorgszkij Borisz Godunovjának II. felv. 1. képében Varlaam (Bbar) részeg nótája Iván cár kazáni csatájáról. Az operai realizmusnak, Muszorgszkij emberábrázoló művészetének egyik legcsodálatosabb képviselője.

Hajdú Ilona (?-?) - magyar op.én. (S). 1910-ben debütált az OH-ban, a Fra Diavolo Zerlinájaként. Bécsben, Münchenben, Berlinben majd New Yorkban is vendégszerepelt, közben azonban állandóan énekelt az OH-ban is. A 10-es, 20-as évek legjobb koloratúr-szubrettjei közé tartozott, jeles Mozart- és Puccini-énekesnő volt.

Hajkin, Borisz (1904-) - szovjet karm. Az első karm.-növendék, aki a moszkvai Konzervatóriumon kapott diplomát. 1928-ban a Sztanyiszlavszkij-színházban kezdte pályáját, melynek 1933-35 első karnagya volt. 1936-1954 Leningrádban működött, 1954 óta a B. karmestere. Kiváló opera- és koncert-dirigens. Bpesten is vezényelt.

Hajnal a Moszkva folyó felett - Muszorgszkij Hovanscsinájának zenekari előjátéka.

Hajnalban az elsőt leltem - Bartók Kékszakállú herceg vára c. operájában a címszereplő (B) nagy darabzáró monológja.

Hajós Zsigmond (1848-1911) - magyar op.én. (T). 1868-ban debütált a N.Sz.-ban, melynek 1872-ig volt tagja. Ezután Európa számos színházában énekelt, majd 1882-ben visszatért Bpestre. Ismét a N.Sz., majd az OH tagja, 1882-89, ill. 1897-98. Az első jeles magyar Wagner-tenor.

Haken, Eduard (1910-) - cseh op.én. (B). 1941 óta a prágai Národní Divadlo tagja, a legkiválóbb cseh operaénekesek egyike. Sötét, kormos basszushang birtokosa, jeles karakterszínész.

Halál-híradás - Brünnhilde (S) és Siegmund (T) kettőse Wagner Walkürje II. felvonásában, melyben a walkür közli a hőssel, hogy az a Hundinggal vívott párbajban meg fog halni.

Halász Gitta (1896-?) - magyar op.én. (S). 1918-ban debütált az OH-ban, Ábrányi Don Quijote c. operájának Királylány szerepében. Három évtizeden át, 1948-as visszavonulásáig, a legjobb magyar szubrettek egyikeként működött. Elsősorban Mozart-énekesként volt kiváló - példamutató alakításokban vitte színpadra az összes Bpesten játszott Mozart-opera szubrett szerepeit. Csengő hang, stílusérzék, és kitűnő színészi képesség jellemezték. Oratórium-szólistaként is jó nevet szerzett magának. Az OH örökös tagja.

Halász László (1905-) - magyar szárm. amerikai karm. Prágán, Bécsen és Salzburgon át vezetett pályája Amerikába, ahol 1943-51 közt a New York-i City Center Opera igazgatója és vezető karmestere volt.

Halévy, Ludovic (1834-1908) - francia szövegíró, a zeneszerző Halévy unokaöccse. Meilhac-kal együtt ő írta a Carmen, a Gerolsteini nagyhercegnő, a Szép Heléna librettóit, valamint más vaudeville-, operett- és vígopera-szövegkönyveket Lecocq, Delibes és mások számára.

Halka - Moniuszko 2, majd 4 felv. operája (1847, Vilna - 1858, Varsó), Wolski szövegére. Magyar bem.: 1952, bpesti OH.

Moniuszko első és egyben legsikeresebb operája; Lengyelországon kívül a világ számos más helyén is bemutatták. A kelet-európai nemzeti romantikus operaiskola lengyel ágának kezdeményező műve. A drámai történet ellenére zenéje mindenekelőtt lírikus és éppen a sok lírai betét (pl. kartételek és balett-számok) miatt drámaellenes. A zene legfőbb értékei azonban éppen a népi muzsikán alapuló lírikus áriák, kórusok és táncok.

A cselekmény a XVIII. sz.-ban, a Lengyel-Tátra vidékén játszódik. Janusz (Bar) hűtlenül elhagyja az elcsábított Halkát (S), hogy a gazdag nemeslányt, Zsófiát (MS) vegye feleségül. Hiába vigyáz a szerencsétlen leányra a derék parasztlegény, Jontek (T), Halka megőrül, és gyermekével együtt egy szakadékba veti magát.

Halkan, halkan - Agátha (S) híres áriája Weber Bűvös vadászának II. felvonásában. A többrészes nagyária típusának képviselője. Zárórészének dallama a mű nyitányának melodikus melléktémája.

Hallei Városi Színház - Händel szülővárosának régi operaháza a II. világháborúban megsemmisült, az új épületet 1951-ben nyitották meg. Befogadása 1035 személy. Évenként itt kerül megrendezésre a Händel-fesztivál, amelynek fő jelentősége az, hogy folyamatosan bemutatja Händel operáit. Példamutató előadásokban, stiláris hűségre törekedve vitték színre t. k. a Deidamia, Radamisto, Ottone, Tamerlano, Poro c. operákat.

hallgatag asszony, A - Richard Strauss 3 felv. operája (1935, Drezda), Stefan Zweig szövegére. Ben Jonson Epicoene c. drámája nyomán.

Halljátok szózatom → *Márfa jóslata*

Hallod-e, hű barátom → *Kabátária*

Hallod itt, hallod ott - Verdi Álarcosbál c. operája II. felvonásában Amelia (S), Richard (T) és René (Bar) izgatott drámai tercettje, Verdi együttes-építő zsenijének egyik legnagyobb remeke. (Sajnos, általában erősen meghúzzák ezt a tercettet, s így a tökéletesen kiegyensúlyozott zenei szerkezet nem jut érvényre.)

Hallottam szelíd szavát - Rossini Sevillai borbélyának I. felvonásában Rosina (A vagy S) cavatinája, melyben Almaviva (azaz Lindoro) iránti szerelmének ad hangot.

Halmi László (1920-) - magyar op.én. (Bbar). 1954-ben debütált az OH-ban, Monteroneként, 1967 óta a Szegedi N.Sz. tagja.

Halmos János (1887-1961) - magyar op.én. (T). Pályája kezdetén kórustag volt, majd baritonistaként működött. 1928-ban szerződtette az OH, amelynek 1944-ig vezető tenoristája volt. Az ő vállán nyugodott szinte a teljes Verdi-repertoár, és általában az olasz-francia hőstenor-szerepkör. Nem tartozott a jó színészek közé, de hallatlanul teherbíró hangja mindig sikert aratott. Fénykorában a Sc.-ban, Boroszlóban és Firenzében vendégszerepelt. Az OH örökös tagja volt.

Ha majd a végzet elragad - Verdi Álarcosbáljának III. felvonásában Richard gróf (T) mélabús, lemondó hangú áriája.

Ha már a sorsom eldőlt - Verdi Álarcosbálja III. felv. 1. képében Amélia (S) könyörgő áriája.

Hamari Júlia (1942-) - magyar op.én. (A). Bpesti tanulmányai befejezése után 1966-ban a stuttgarti opera ösztöndíjasa lett; jelenleg a düsseldorfi Deutsche Oper am Rhein tagja. Nemzetközi pályája már 1966-ban elindult, amikor Bécsben a Máté-passió altszólóját énekelte. 1967-ben már Karajan salzburgi Carmenjében énekli Mercedest, s azóta Európa egyik legkeresettebb oratóriumszólistája és dalénekese, valamint számos operaház vendégművésze. Gyönyörű hanganyag, nagy énektudás, briliáns virtuozitás, kitűnő színészi játék, de mindenekelőtt nagy karakterizáló képesség és elsőrangú stíluskészség jellemzik.

Hamburgi Operaház - Németország legelső operatársulata működött Hamburgban: a Theater am Gänsemarktot 1678-ban nyitották meg Johann Theile Ádám és Éva c. daljátékával. 1750-ig állt fenn ez a színházépület, s ez idő alatt majdnem 300 operát mutattak be, részben német, részben olasz nyelven. Korai időszakának legnevesebb alakja Reinhardt Keiser volt, aki 1696-

1703-ig állt a színház élén és látta el azt művekkel. Ebben az időszakban működött Mattheson, sőt a fiatal Händel is. (itt mutatták be az Almirát, első színpadi művét.) 1738-tól az opera olaszok kezébe került, főleg a Mingotti-társulat itteni szereplése jelentős. Az operaházat 1874-ben avatták fel. Művészeti vezetői közt olyan neveket találunk, mint Mahler (1895-97), Klemperer (1910-14), Böhm (1930-33). Egy légitámadás 1943-ban a földdel egyenlővé tette a színház nézőterét. 1945-ben az aránylag épen maradt színpadi részt egészítették ki ideiglenesen. Az új opera épületét 1955-ben nyitották meg. Befogadása 1650 személy. Első intendánsa Günther Rennert volt (1946-56), majd 1959-ben Rolf Liebermann vette át a színház vezetését. Már Rennert alatt is, de főleg a Liebermann-érában Hamburg operaháza a modern operakísérletek legfőbb színhelyeinek egyike lett. Liebermann rendszeresen, évenként mutatott be egy-egy új, a színház számára írt művet.

Hamlet-téma - A külön kiemelt Thomas- és Szokolay-operákon kívül a következő Hamlet-feldolgozásokat ismerjük: Gasparini (1705), Domenico Scarlatti (1715), Caruso (1790), Faccio (1865) és Mercadante (1882).

Hamlet - Thomas 5 felv. operája (1868, Párizs, O.), Barbier és Carré szövegére, Shakespeare tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1870, pesti N.Sz.

Hamlet - Szokolay Sándor 3 felv. operája (1968, OH), Shakespeare drámájának Arany János fordította szövegére. (A szöveg összeállítása a zeneszerző munkája.)

Szokolay második operája, mely szinte 180 fokos fordulattal tér el első nagy sikerdarabjának, a Vérnásznak stílusvilágától. Annak vérbő verizmusával szemben a Hamlet az értelemre ható, kifejezetten intellektuális alapokon álló zenedráma. Zenei szerkesztése szigorúan dodekafón, még a színjáték-jelenetben is. A művet a bpesti bemutató után színre hozta a kölni opera is.

A cselekmény - természetesen összevonásokkal és húzásokkal - híven követi a Shakespeare-tragédiát.

Hammerstein, Oscar (1846-1919) - német szárm. amerikai színházvezető. Emigránsként érkezett Amerikába, ahol különböző foglalkozások után színházi író lett. 1906-ban fordult érdeklődése az opera felé, ekkor alapítja a Manhattan Opera House-t, mely sikerrel rivalizált a Met-tel. 1908-ban Philadelphiában szervez operát, míg 1910-ben a Met közbenjárására tíz évre eltiltják az operai tevékenységtől. Ekkor Londonba utazik, ahol a következő évben ugyancsak új operát nyit. Majd visszatér New Yorkba, és a Lexington Opera House-zal kísérletezik, ám a Met a korábbi ítéletre hivatkozva ebben megakadályozza. - Unokája, *Oscar Hammerstein* (1895-) a legsikeresebb amerikai musical-szerzők egyike.

Hámory Imre (1909-1967) - magyar op.én. (Bar). 1934-ben debütált az OH-ban, Petur bánként. 1945-ig, majd 1957-65 volt az OH tagja, a közben eltelt években a debreceni Csokonai Színház művésze volt. A lírai bariton szerepkörben működött, de jó karakterfigurákat is formált.

Hamupipőke - Rossini 2 felv. vígoperája (1816, Róma), Jacopo Ferretti szövegére. A briliáns vígopera híven követi cselekményében az ismert mesét. Magyarorsz. bem.: 1820, pesti Német Színház; 1966, bpesti E.Sz.

A témára Rossinin kívül Isouard (1810), García (1826), Massenet (1899), Wolf-Ferrari (1900) és Buttykay Ákos (1912) írt operát.

Hanajev, Nyikandr (1890-?) - szovjet op.én. (T). Tehetségét katonakorában fedezték fel, így csak későn kezdte pályáját. 1926-ban lett a moszkvai B. tagja, melynek visszavonulásáig egyik legjobb hőstenorja volt.

Handel Berta (1869-1927) - magyar op.én. (A). Pályáját külföldön kezdte, majd 1892-ben az OH tagja lett. 1916-ig működött, mint a színház egyik vezető altistája, aki azonban a drámai mezzo-szerepeket is énekelte. Visszavonulása után tanított. - Lánya, *Diósy Edith* szintén operaénekesnő volt (S), különböző német színházakban, 1927-39 az OH-ban működött.

hanglemez, hangrögzítés - Amióta Edison 1877-ben feltalálta a hangrögzítés első módszerét, a fonográfot, az opera és az operaénekesek a különböző hangfelvételi eljárásokkal készült rögzítések középpontjában álltak. A viaszhengeres fonográf korában egy gazdag New York-i művészetkedvelő, Gianni Battini készítette az első felvételeket (1890-es évek). Ezek nagy része megsemmisült; fennmaradt viszont tetemes részében Lionel Maplesonnak a század első évtizedéből származó fonogram-gyűjteménye, mely a Met előadásai alatt, páholyból vagy a színpadról lett felvéve. Az operafelvételek lényegében akkor indultak meg, amikor Emil Berliner 1887 táján bevezette a hanglemezt. Lényegében igaz a korabeli mondás: „Caruso csinálta a gramofont és a gramofon csinálta Carusót". Ez a nagy művész tette igazán népszerűvé a hanglemezt a századforduló idején. Az első teljes operafelvétel a Trubadúr volt (tetemes húzásokkal), 1903 és 1906 közt készült részletekben és 16 különböző énekessel. A hanglemez első virágkora egybeesett a nagy énekes-virtuózok korával. Úgyszólván minden jelentős művészről maradt fenn hangdokumentum (talán az egy Jan de Reszke kivételével). A legtöbb lemezt Carusóval és Saljapinnal készítették.

Amikor az 1920-as években bevezették az elektromos-mikrofonos felvételi eljárást, ez már a hangszeres művészek népszerűségének időszaka volt. Így az operafelvételek egy időre háttérbe szólaltak az először élvezhetően realizálható zenekari hanglemezek mögött. A húszas évek végén azonban megindul újra a teljes operák felvétele. Elkészítik az első bayreuthi felvételeket (1928, Trisztán), majd a Sc. együttesével az olasz repertoár is újra sorra kerül (1928, Rigoletto - ez a kezdet). A népszerű operarepertoár (Verdi-Puccini) majd minden darabját szinte egyidejűleg elkészíti a Columbia és a His Masters Voice.

Teljesen új horizontokat nyit 1950-ben a hosszanjátszó (long playing) módszer, majd a 60-as években a sztereofónia bevezetése. Ma már az állandó repertoár többszörösen fel van véve, és számtalan hanglemez örökíti meg a kevésbé ismert, ritkán előadott műveket is. Szinte gyakorlattá vált, hogy egy-egy ilyen „újjáélesztést" mindjárt lemezre is felvesznek.

A hanglemez-kultúra hihetetlen megnövekedése magyarázza a ritkaságok kultuszát is. Egyrészt a nagy cégek, másrészt különböző társaságok jelentetik meg technikailag felfrissítve, „kozmetikázva" a régi nagyságok primitív műszaki körülmények közt készült felvételeit, másrészt rádiós archívumok mélyéről vagy akár magánemberek rádióból történt átvételeiről visznek át lemezre komplett előadásokat vagy hangversenyeket. Mindennek van „föld alatti" útja is: óriásira duzzadt a „kalózlemezek" piaca.

Amennyire szinte felmérhetetlenül áldásos az operakultúra általánossá tételében a hanglemez, annyira veszélyes is. A magnó vágási technikája és a sztereofónia óta a „high fidelity" lemezeken szinte nincs határa a „kozmetikázás" lehetőségeinek. Ezáltal a közönség füle elszokik a természetes hangzási dimenzióktól - élő produkció sohasem lehet olyan tökéletes színpad és zenekar hangzásegyensúlyában, mint a hanglemez. A másik veszély a sztárprodukció. A világ élvonalbeli művészeihez szokott hanglemez-gyűjtő nehezen fogadhatja el az azokénál alacsonyabb színvonalat.

Hankiss Ilona (1935-) - magyar op.én. (S). 1956-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, Oszkárként. 1966-ig e színház, azóta az OH tagja a koloratúr-szubrett és lírai szoprán szerepkörben. Főbb szerepei: Cherubin, Norina, Oszkár, Mimi, Lauretta, Suzanne, Fidelio-Marzellina. Vendégszerepelt hangversenyénekesként, ill. színpadon Olaszországban, Ausztriában és az NSZK-ban. Liszt-díjas.

Hann, Georg (1896-1950) - osztrák op.én. (Bbar). A müncheni operaház vezető énekeseinek egyike, közel negyedszázadon át, 1927-től haláláig. Főleg basszus-buffóként volt neves (Windsori víg nők-Falstaff, Ochs, Leporello, Kecal), de kitűnő alakításokat nyújtott drámai szerepekben is, főleg Wagner műveiben.

Hannibál - A nagy karthágói hadvezér különböző szövegköltemények feldolgozásában lett operahős: P. A. Ziani (1661). J. W. Franck (1681), Porpora (1731), Salieri (1801), Luigi Ricci (1830).

Hans Heiling - Marschner 3 felv. operája prológussal (1833, Berlin), Devrient szövegére. A német korai romantika egyik legjelentősebb alkotása Weber és Wagner közt. A rendkívül szertelen, vadromantikus szöveg ennek megfelelő megzenésítést kapott; ebben áll jelentősége.

Hanslick, Eduard (1825-1904) - osztrák zenekritikus. A múlt sz. talán leghíresebb kritikusa, Wagner esküdt ellensége, a konzervatív ízlés apostola. E jelzők azonban nem fedik teljesen Hanslick működésének jelentőségét. Összegyűjtött és több kötetben megjelent kritikáit ma olvasva, gyakran elcsodálkozhatunk kritikai éleslátásán, értékítéleteinek helyességén. Wagner-ellenes írásaiban is gyakoribb a Wagner-őrület és a wagneriánusok bírálata, mint a műveké maguké. Egyébként nemcsak Wagnerrel állt szemben, hanem pl. Verdivel is. Mindez talán onnan ered, hogy a meggyőződéses Brahms-hívő Hanslick inkább az instrumentális muzsika híve volt, vagy pedig abból, hogy - mint híres esztétikai művéből, a Vom Musikalisch-Schönen-ből kiviláglik - a zene öncélúságát, „abszolút" jellegét hirdette. Wagner azzal állt bosszút rajta, hogy a Mesterdalnokok Beckmesser figuráját tudatosan róla mintázta, annyira, hogy a vaskalapos városi írnok eredeti neve Hans Lich lett volna.

Hans Sachs - 1. Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájának főszereplője (Bbar), a filozófus-költő-suszter-mesterdalnok. - 2. Lortzing operája a suszter-költőről (1840, Lipcse), a zeneszerző és Ph. Reger szövegére.

Ha più forte sapore → *Nekem már csak az ízlik*

haramiák, A - Verdi 4 felv. operája (1947, London, Her Majesty's Th.), Malfei szövegére, Schiller drámája nyomán. Magyar bem.: 1852, pesti N.Sz.

A korai Verdi-oeuvre érdekes alkotása, főleg a gonosz Moor-testvér, Francesco ábrázolása révén, melyben Jago figurájának körvonalai tűnnek már elő.

A cselekmény követi Schiller nagyromantikus drámájának vonalát: a két Moor-fivér közül a jó és derék Carlo (T) haramia lesz, bátyja, Francesco (Bar) mesterkedései miatt. Francescót eléri sorsa, de Carlo is tragikus véget ér, mivel haramia-múltja nem engedi, hogy visszatérjen az emberek közé. Mielőtt megölné magát, leszúrja szerelmét, Ameliát (S) is.

Harmath Éva (1930?-) - magyar op.én. (S). 1954-ben debütált a Fővárosi Operettszínházban, 1955 óta a Szegedi N.Sz. tagja. 1956-58-ig Miskolcon, 1958 óta ismét Szegeden működik, a lírai-drámai szoprán szerepkörben. Ausztriában, az NDK-ban, Münchenben, az USA-ban és a népi demokratikus országokban vendégszerepelt. Liszt-díjas.

Harmonie der Welt, Die (A világ harmóniája) - Paul Hindemith 5 felv. operája (1957, München), a zeneszerző szövegére. Hindemith utolsó operáinak egyike, melynek főhőse Kepler. Mint a Mathis der Mahler esetében, Hindemith ebből a műből is készített három-tételes szimfóniát.

három narancs szerelmese, A - Prokofjev 4 felv. operája (1921, Chicago), a zeneszerző szövegére, Gozzi komédiája nyomán. Magyar bem.: 1965, Szegedi N.Sz.

három Pinto, A - Carl Maria Weber töredékben maradt operája Theodor Hell szövegére. Gustav Mahler fejezte be és hangszerelte. Bem.: 1888, Lipcse.

Harrell, Mack (1909-1960) - amerikai op.én. (Bar). Hegedülni tanult, és csak aztán kezdett énekstúdiumokba. 1935-ben indult hangversenyénekesi pályafutása, melynek során több ízben szerepelt modern operák koncertszerű előadásán. 1939-ben debütált a Met-ben, a Tannhäuser Biterolfjaként. A színház egyik vezető baritonistája volt két évtizeden keresztül.

Harshaw, Margaret (1912-) - amerikai op.én. (A, majd S). 1942-ben debütált a Met-ben, Az istenek alkonya 2. nornájaként. Nyolc évig altszerepeket énekelt, majd 1950-ben áttért a szoprán szerepkörre. Főleg Wagner-szopránként volt nevezetes művésze a Met-nek (1964-ig). Több európai operaházban is szerepelt.

Hartmann, Rudolf (1900-) - német rendező. Kisebb német színházak után 1934-ben került a berlini S.O.-hoz, ahol Clemens Krauss rendező-munkatársa lett. 1938-tól a müncheni operaháznál működik, előbb rendezőként, majd intendánsként. A hagyományos stílusú de jelentős rendezői egyéniséggel bíró Hartmann számos mai mű bemutató előadását rendezte, mint pl. Strauss utolsó műveiét.

Harwood, Elizabeth (1938-) - angol op.én. (S). 1960-ban megnyerte a Kathleen Ferrier-versenyt, majd 1961-ben a londoni S.W.-ben debütált. 1968-ban a C.G. tagja lett és 1970-ben elindult nemzetközi karrierje, ekkor hívta meg Karajan a Salzburgi Ünnepi Játékokra. Azóta az utazó világsztárok egyike. Énekli az összes nagy Mozart-szerepet, a bel canto-operák vezető figuráit, a Hoffmann meséi hármas női főszerepét és Zerbinettát.

Háry János - Kodály Zoltán daljátéka 4 „kalandban", elő- és utójátékkal (1926. bpesti OH), Paulini Béla és Harsányi Zsolt szövegére, Garay János költeménye nyomán.

Kodály műve nem opera; mégis jelentős helyet foglal el a magyar opera történetében, hiszen első ízben tölti meg a magyar népdallal a színpadi nagyforma kereteit. Lényegében-valóban daljáték, azaz prózai szöveggel összekötött dalbetét-, illetve zenekari közjáték-sorozat. Operai hangot - a fogalom formai és dramaturgiai értelmében - a mű tetőpontja, az utolsó zenei egység üt meg, a Felszántom a császár udvarát kezdetű finálé.

Haselbeck Olga (1888-1961) - magyar op.én. (S). 1909-ben debütált az OH-ban. Tanulmányait ezután is folytatta, Milánóban és - Siegfried Wagnernél - Bayreuthban. Ő volt a 20-as évek legjelentősebb magyar Wagner-heroinája, vendégszerepelt Brünnhildeként és Ortrudként Berlinben is. Ő volt Bartók Kékszakállújának első Juditja. Hatalmas hanganyag és izzó drámai erő jellemezte énekét. 1932-ben vonult vissza.

Hasselt-Barth, Anna (1813-1881) - holland op.én. (S). A bécsi opera tagja volt, majd 1852-1854 a N.Sz. művésznője. Jeles drámai szoprán, aki azonban mélyebb fekvésű szerepeket is énekelt, mint pl. a Próféta Fides-ét. A korabeli francia és olasz repertoár szerepei mellett, amelyeket magyarul énekelt, alakította Szilágyi Erzsébetet is.

Ha száll a szél - Donizetti Lammermoori Luciájának I. felv. 2. képében a címszereplő (S) és Edgar (T) szerelmi búcsúkettősének zárószakasza. A kettős témája az őrülési jelenetben reminiszcenciaként tér vissza.

Hát elmegyek, ám az a fő - Mozart Szöktetése II. felvonásában Blonde (S) és Ozmin (B) duettje, melyben Blonde elutasítja a pocakos háremőrt.

Ha telt a serleged - Verdi Macbethje II. felvonásában a Lady (S) bordala 2 strófában. A strófák közt megjelenik Banquo szelleme, s így az áriának induló bordal nagyjelenetté válik.

Hát jósolj → *Tengerész-ballada*

Hat man nicht auch Gold beineben → *Hogyha nincsen pénz a zsebben*

Hát nem él szívedben már - Georges Germont (Bar) áriája Verdi Traviatája II. felvonásában, melyben fiát hívja vissza a szülői házba. Nálunk időnként „Apa-áriának" is nevezik.

Ha új tavasz éled - Saint-Saëns Sámson és Delila c. operájának I. felvonásában Delila (A) nagy áriája.

Hauk, Minnie (1851-1929) - amerikai op.én. (S). Brooklynban debütált 1866-ban, Bellini Alvajárójának Aminájaként. London, Párizs, Brüsszel, Moszkva és Berlin ünnepelt sztárja volt, szerepköre Carmentől Manonig terjedt. 1873-tól 1875-ig a pesti N.Sz. tagja, ő énekelte először Magyarországon az Aida címszerepét. 1890-ben visszatért Amerikába, egy évadon át a Met-ben énekelt, majd saját társulatot szervezett, de ezzel is csak egy évadon át működött. Ereje teljében vonult vissza és Wagner egykori tribscheni villájában élt.

Ha végveszélybe visz sorsom - Siegmund (T) monológja az atyjától ígért kardról és Sieglinde iránt felébredt szerelméről Wagner Walkürjének I. felvonásában.

Ha versenydalra bátran nyílt az ajkad - Wagner Tannhäuserjének I. felvonásában Wolfram (Bar) hosszabb szólórésze a finálé együttesében, melyben elmondja Tannhäusernek, hogy Erzsébet mennyire várja őt.

Havi-Szabó társulat - 1847-től 1860-ig működő operaegyüttes, melynek vezetője Havi Mihály és Szabó József volt. Tagjai közt oly jelentős művészek akadtak, mint Pauli Richárd, Ormay Ferenc, Jekelfalussy Albert, a karmester Káldy Gyula, s az első magyar prímabalerina, Aranyvári Emília. Nemcsak a magyar vidéket járták be, hanem vendégszerepeltek Bécsben (tolmácsolásukban a Hunyadi László megbukott), Olaszországban, Párizsban, Brüsszelben és Bukarestben. A pesti és a kolozsvári N.Sz. mellett a Havi-Szabó társulat volt a legjelentősebb magyar operaegyüttese a múlt századnak.

Ha! Welch' ein Augenblick! → *Hah! Itt a pillanat*

Ha, wie will ich triumphieren → *Akasztófa-ária*

Haymarket Színház, London - (másnéven: King's Theatre). 1705-ben nyitották meg Greber Gli amori d'Ergasto c. operájával, az első olasz operával, mely Londonban előadásra került. 1710-ig osztozott a színházon a dráma és az opera, az operákat is hol angol, hol olasz nyelven szólaltatták meg, de ettől kezdve a Haymarket kizárólag az olasz opera otthona lett. 1729 és 1734 Között Händel és Heidegger vezette a színházat, ez idő alatt Händel 24 operáját és 7 pasticcióját adták elő itt. 1789-ben leégett az épület, addig azonban számtalan olasz opera előadásának színhelye volt, t. k. Bononcini és Cimarosa műveié. Az új Haymarket-színházat - Paisiello Sevillai borbélyával - 1793-ban nyitották meg. Az akkori világ legnagyobb sztárjai állandó vendégek voltak, és minden nevezetesebb Mozart-, Gluck-, majd Rossini- és Meyerbeer-operát itt mutattak be. 1837-ben nevet változtatott, Her Majesty's Theatre lett; amint a C.G. csillaga felemelkedett, úgy hanyatlott ennek a színháznak hírneve. Itt játszották ugyan először Londonban a Ringet, Verdi néhány operáját, a Carment és a Faustot, és itt működött Beecham társulata, ám az utolsó 30 évben egyetlen operaprodukciója sem volt.

Hazám, hazám - Erkel Bánk bánja II. felvonásában a címszereplő (T) nagyáriája. A „Hazám, hazám" szavak az ária második részének széles dallamú témájára esnek.

házasság, A - Muszorgszkij befejezetlen operája Gogol vígjátékának változatlan szövegére. Csak egy felvonás készült el zongoraváltozatban (1864), de ez a szerző énekes stílusának kialakulásában igen jelentős állomás. - Ugyane Gogol-vígjáték nyomán készült B. Martinů azonos című egyfelvonásos operája (1954, Hamburg).

Háziasszony - Kodály Székely fonójának női főszereplője (A).

házitücsök, A - Goldmark 3 felv. operája (1896, Bécs, S.O.), A. M. Willner szövegére, Dickens novellája nyomán. Magyar bem.: 1896, bpesti OH.

Házy Erzsébet (1931-) - magyar op.én. (S). 1951-ben debütált a Rigoletto Apródjaként, a Gördülő Opera egyik ózdi előadásán. Pályája kezdetén kis szerepeket énekelt, majd áttért a lírai alakításokra. Már ekkor feltűnt kitűnő színpadi megjelenése mellett színészi készségével is. Igazi működési területét akkor találta meg, amikor a 60-as években elkezdett drámai szerepeket énekelni. Oroszlánrészt vállal az új magyar operák bemutatásában, ő volt a Vérnász, a Hamlet, az Együtt és egyedül, a Bűn és bűnhődés és a Sámson női főszereplője. Szerepkörének skálája az operettprimadonna alakításoktól (külföldön is!) Cherubinon és Mimin át Saloméig terjed. Kossuth-díjas, Érdemes művész.

Häfliger, Ernst (1919-) - svájci op.én. (T). Salzburgban debütált, Orff Antigonae-jában, Tiresiasként, 1949-ben. 1953 óta a nyugat-berlini operaház tagja, s világjáró művész. Korunk egyik legjelentősebb Mozart-tenorja, emellett specialistája a modern műveknek is (kiváló Stravinsky-Oedipus).

Hänsel und Gretel → *Jancsi és Juliska*

häusliche Krieg, Der → *Cselre cselt*

Hegedűs Ferenc (1856-1929) - magyar op.én. (B). Pályáját vidéki társulatoknál kezdte, t. k. Kassán és Kolozsvárott működött. 1887-től az OH művésze, kiváló buffo (Beckmesser, Papageno stb.). 1923-ban vonult vissza.

Heger, Robert (1886-) - német karm. 1909-ben debütált Ulmban. Kisebb német színházak után a berlini S.O. egyik vezető karmestere lett (1933-1950).

Hegyek alján - D'Albert 2 felv. operája előjátékkal (1903, Prága, Német Operaház), Rudolf Lothar szövegére, Guimera katalán költő drámája nyomán. Magyar bem.: 1908, bpesti OH.

A verista stílus egyetlen híressé vált nem olasz alkotása. D'Albert zenéjében a Leoncavallo-Mascagni irányzat elvei a wagneri zenedráma harmóniavilágával és zenekarkezelésével ötvöződnek össze. A maga korában - mint általában a verista operák - igen nagy feltűnést keltett és sikert aratott. Ma már lassanként letűnik a színpadokról, főleg zenei anyagának elég gyakran nem túl nemes jellege folytán.

Sebastiano földesúr (Bar), hogy rossz anyagi helyzetén segítsen, gazdag nőt akar feleségül venni. Ezért szeretőjét, Mártát (S) hozzáadja hegyi pásztorához, az egyszerű és becsületes Pedróhoz (T). Pedrónak fogalma sincs az előzményekről, és nem érti a falubeliek gúnyolódását. Márta, akit a földesúr mindennek ellenére meg akar tartani szeretőjeként, mélységesen megveti a legényt, hiszen azt hiszi, eladta magát. A falu legöregebb lakója, Tommaso (B) rábeszéli Mártát, hogy mondjon el mindent őszintén Pedrónak, ugyanakkor felvilágosítja a gazdag menyasszony apját is mindenről. Pedro, csakúgy, mint valamikor a nyájára törő farkast, puszta kézzel megfojtja Sebastianót, és Mártát kézenfogva visszamegy a tiszta levegőjű és tiszta erkölcsű hegyekbe.

Hegyes Gabi (1941-) - magyar op.én. (S). 1968-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, a János vitéz Királykisasszonyaként. Azóta e színház tagja a koloratúrszoprán- és szubrett-szerepkörben.

Hé, hé! A mindenségit! → *Melitone prédikációja*

Heil dir, Sonne! → *Áldlak élet!*

Heimchen am Herd, Das → *Házitücsök*

Heine, Heinrich (1797-1856) - német költő. Jelentős zenekritikusi munkássága is van, mindenekelőtt párizsi beszámolói rendkívül érdekesek. Művei nyomán néhány opera is készült: *William Ratcliff:* Kjui (1869), Mascagni (1895), Andreae (1914); *Memoiren des Herrn von Schnabelewopski:* Wagner (A bolygó hollandi, 1843).

Heinisch József (?-1840) - osztrák szárm., Magyarországon működő karm. és zszerző. 1812-ben került hazánkba, 1824-1830 a kolozsvári, 1830-36 a kassai társulat karmestere volt. 1837-ben ő lett a N.Sz. másodkarmestere. „Mátyás királynak választása" c. 3 felv. operáját 1834-ben a Várszínházban mutatták be, zenés prológust irt 1837-ben a N.Sz. megnyitására, átdolgozta Ruzitska Béla futása c. operáját és Arnold György Kemény Simonját.

Heinrich - Wagner Tannhäuserében a dalnokversenyen részt vevő egyik lovag (T).

Hej, Afrikában fogva volt - Mozart Szöktetése III. felvonásában Pedrillo (T) szerenádja.

Hej, mikor én még - Verdi Falstaffjának II. felv. 2. képében a címszereplő (Bar) könnyed hangvételű dalocskája saját ifjúkoráról.

Heldy, Fanny (1888-1973) - belga op.én. (S). A brüsszeli La M.-ben debütált, 1913-ban. A következő évtől a párizsi O. és O.C. vezető lírai szopránjainak egyike lett, több mint húsz éven át. Toscanini Sc.-beli Pelléasában ő énekelte Mélisande szerepét. Főleg francia operákban vált híressé.

Heléna - A trójai háborút kipattantó szépség több operában szerepel: 1. Gluck: *Paris és Helénáj*ában, 2. Boito: *Mefistofelé*jében, 3. Strauss: *Az egyiptomi Heléna* c. operájában. (Mindhárom S.)

Helletsgruber, Luise (1898-) - osztrák op.én. (S). 1922-ben debütált a bécsi S.O.-ban, melynek pályája végéig tagja maradt. Kora egyik legjobb Mozart-énekesnője volt: 1928 óta a Salzburgi Ünnepi Játékok ünnepelt Donna Elvirája és Cherubinja, 1934 óta a Glyndeburne-i Fesztivál állandó vendége, itteni produkcióit a Figaro, a Don Juan és a Così fan tutte immár klasszikusnak nevezhető, Fritz Busch vezényelte lemezfelvételei őrizték meg. 1943-ban vonult vissza.

Helle Wehr! Heilige Waffe → *Áldott érc, hősies fegyver*

Helyettem kis virág - Gounod Faustjának III. felvonásában Siebel (S) kétstrófás dala, az opera talán legnépszerűbb és legismertebb száma.

Hempel, Frieda (1885-1955) - német op.én. (S). Schwerinben debütált, ahol II. Vilmos császár is hallotta és egyenes kérésére a berlini opera szerződtette. Korának egyik legnagyobb énekese volt, oly hatalmas hangterjedelemmel, hogy a Wagner-darabok szopránszerepeitől az Éj királynőjéig, a Rózsalovag Tábornagynéjától Rosináig terjedt szerepköre. 1919 után visszavonult a színpadtól, és csak hangversenyeken énekelt.

Henderson, Roy (1899-) - angol op.én. (Bar). A londoni C.G.-ben debütált 1929-ben, a Rajna kincse Donnerjeként. A glyndebourne-i fesztiválok állandó vendége volt és híres Mozart-énekes. Később nagynevű énekpedagógus lett, t. k. ő volt Kathleen Ferrier mestere is.

Henius, Carla (1919-) - német op.én. (S). 1943-ban debütált Kasselben. 1946-1951 a darmstadti, 1951-56 a mannheimi opera tagja. Azóta főleg koncerténekesként, a mai művek egyik jeles propagátoraként működik és tanít.

Henke, Waldemar (1876-1945) - német op.én. (T). Pályája kezdetén drámai színész volt, s csak 1898-ban lett operaénekes. 1911-től két évtizeden át a berlini S.O. ünnepelt tenor-buffója volt. Részt vett a Wozzeck premierjén is. Énekesi pályája befejezése után rendezőként tevékenykedett. Valószínűleg szülővárosa, Königsberg ostromakor halt meg.

Henri - Puccini A köpeny c. operájának fiatal rakodómunkása (T), Georgette szerelmese és Marcel áldozata. (Az eredeti szövegkönyvben neve: Luigi.)

Héraklész - A mitológia legnagyobb görög hőse szinte számtalan operában lépett színpadra. Van olyan, melynek ő a főszereplője, de van, amelyikben csak mellékalakként jelenik meg. A

szinte végtelen sorból a következő nevezetesebb darabok emelhetők ki, témánként csoportosítva: *általában Héraklészről:* J. P. H. Krüger (1694), Ristori (1730). *H. születése:* Arne (1763). *H. a válaszúton:* Hasse (1760), Schweitzer (1773), Paisiello (1783), Righini (1789), Mayr (1809). *H. hőstettei:* Manelli (1651), P. A. Ziani (1662), Sartorio (1678), J. J. Fux (1710), Majo (1764), Piccinni (1792). *H. szerelmeiről:* Cavalli (1662), Keiser (1699), Gasparini (1709), Porpora (1744), Mayr (1803). (Vö. *Alkesztisz*)

Herlea, Nicolae (1927-) - román op.én. (Bar). 1950-ben debütált Bukarestben, a Bajazzók Silviójaként. Azóta e színház vezető baritonistája. 1951-ben három énekverseny díját nyerte meg: Genfben, Prágában és Brüsszelben. Mindez hatalmas karriert eredményezett, sokszor szerepelt a Sc.-ban, a B.-ban, a Met-ben, a C.G.-ben és Salzburgban. Főleg az olasz repertoárban arat rendkívül nagy sikereket.

Hermann - 1. Thüringia őrgrófja (B), a Minnesänger-lovagok pártfogója Wagner Tannhäuserében. 2. A kártyára mindent feltevő, önmagát őrületbe kergető katonatiszt (T) Csajkovszkij Pique Dame-jában.

Heródes - Richard Strauss Saloméjában Judea tetrarchája (T), Salome mostohaapja.

Heródiás - 1. Richard Strauss Saloméjában Heródes felesége, Salome anyja (MS). - 2. Massenet 4 felv. operája (1881, Brüsszel, La M.), P. Milliet és G. Hartmann szövegére, Flaubert elbeszélése nyomán. Magyar bem.: 1882, pesti N.Sz.

Héro és Leander - A görög költő, Muszaiosz megénekelte romantikus szerelmespár történetét számosan feldolgozták operaszínpadra: Pistocchini (1679), Mayr (1793), Paër (1795), Kurpinski (1816), Bottesini (1879).

Herrmann, Josef (1903-1955) - német op.én. (Bar). 1925-ben debütált Kaiserslauternben. Kisebb színpadok után 1939-45 a drezdai opera tagja lett, majd élete utolsó évtizedében a nyugat-berlini opera művésze volt. Számos vendégjátékán főleg Wagner-szerepekben aratott nagy sikereket, de egyike volt a jelentős Wozzeckeknek is.

Hertz, Alfred (1872-1942) - német szárm. amerikai karm. Hallében debütált 1891-ben. 1902-től 1915-ig a Met német repertoárjának vezető karmestere. Ő dirigálta a Parsifal 1903-as, engedély nélküli New York-i bemutatóját, aminek az lett a következménye, hogy Cosima Wagner kívánságára az összes német operaház bezárta kapuit előtte. Hertz dirigálta egyébként a Rózsalovag és a Salome amerikai bemutatóit is.

Hess, hess, te kismadár! → *Tiszaparti jelenet*

Hétfátyoltánc - Richard Strauss Saloméjában a címszereplő nagy táncjelenete.

heure espagnole, L' → *Pásztoróra*

Hevesi Sándor (1873-1940) - magyar rendező. A század talán legnagyobb magyar prózai rendezője egy ideig az opera műfajával is foglalkozott. 1912-15 az OH főrendezője volt, s később is több operarendezés fűződik nevéhez. Főrendező korában zajlott le az első centenáris Verdi-ünnepség; ez években - 1913 körül - viszi a színpadra a Rigolettót, Trubadúrt, Traviatát és az Aidát, megindítva ezzel - Egisto Tango karmesterrel és a tervező Bánffy Miklóssal együtt - a hazai és egyben az európai Verdi-renaissancet (a külföldet megelőzve!). Mozart-rendezései is korszakosak; itt Kerner a társa. Ő viszi színpadra először a Borisz Godunovot is. A nagy rendező nagy tévedése: 1924-ben Mozart La finta giardinierájára „ráhúzza" Goldoni Fogadósné c. komédiáját, „Mirandolina" címmel.

Hiába bújtál el, Alvaro - Verdi A végzet hatalma c. operája IV. felvonásában Alvaro (T) és Don Carlos (Bar) nagy, többrészes duettjének kezdősora.

Hier sitz ich zur Wacht → *A vár udvarán*

Hier soll ich dich denn sehen - *Itt újra látlak téged*

Hilbert, Egon (1899-1968) - osztrák színházvezető. 1946-1953-ig a bécsi S.O. ügyvezető igazgatója volt, majd 1960-tól haláláig ismét a S.O.-t vezette. Ezúttal Herbert von Karajannal közösen működött, de ellentéteik miatt Karajan 1964-ben lemondott állásáról.

Hilgermann, Laura (1867-1937) - osztrák op.én. (MS). 1885-ben debütált Azucenaként a prágai Német Operaházban. 1889-ig e színház tagja, majd egy évtizedig a bpesti OH vezető mezzója. Még részese lehetett Mahler pesti működésének, a nagy karmester 1900-ban a bécsi S.O.-hoz is szerződtette. 1920-ig maradt Bécsben, ekkor visszatért Bpestre, ahol a Zeneakadémia neves énektanára lett. Pályája során mind alt, mind szoprán szerepeket énekelt, híres Wagner-heroina, de ugyanakkor jelentős Mozart-énekesnő is volt.

Hillebrecht, Hildegard (1927-) - német op.én. (S). 1951-ben debütált Freiburgban, mint Trubadúr-Leonóra, ezután Düsseldorf, majd 1956-61 Köln operaházainak tagja, azóta a müncheni opera ünnepelt művésznője. Számos fesztiválon is vendégszerepelt, mindenhol megcsodálták hatalmas hangját és drámai erejét Verdi, Puccini, Mozart és Wagner operáiban.

Himfy - Poldini 3 felv. operája (1938, OH), Mohácsi Jenő szövegére.

Himnusz a Naphoz - Rimszkij-Korszakov Aranykakasában Semaha királynőjének (S) keleties hangú, dúsan kolorált áriája a II. felvonásban.

Hinckley, Allen C. (1877-1954) - amerikai op.én. (B). Cosima és Siegfried Wagner is tanította. 1903-ban debütált Hamburgban, a Lohengrin Királyaként. 1908-ban a Met-be szerződtetik, ahol ő Toscanini első Wagner-előadásainak basszusfőszereplője. Bayreuthban és Beecham társulatában is gyakran lépett fel.

Hines, Jerome (1921-) - amerikai op.én. (B). San Franciscóban debütált 1941-ben, Biterolfként. 1946-ban a Met együttesének tagja lesz, majd világjáró sztár. Korunk nagy basszistáinak egyike; hangjának nemes szépsége és jó színészi készségei Wagner- és Verdi-szerepekben egyaránt naggyá tették (Gurnemanz, Fülöp, főinkvizítor, Banquo, Borisz - ezek legjobb szerepei). 1962-ben nagy sikerrel énekelte Boriszt - oroszul - a moszkvai B.-ban. Bpesten is énekelt.

Hin und zurück → *Oda-vissza*

Hirzel, Max (1888-1957) - svájci op.én (T). 1917-ben kezdte pályáját Zürichben, miután korábban mérnökként tevékenykedett. 1923-ban a drezdai opera közkedvelt első lírai tenorja lett. 1937-ben el kellett hagynia Drezdát, mert nyíltan kiállt a nácizmus ellen: visszatért Svájcba, és még sokáig énekelt Zürichben, Bázelban és Bernben. Bpesten is gyakran hallhatta a közönség.

Hislop, Joseph (1884-) - angol op.én. (T). Stockholmban debütált 1916-ban, Faustként. Londonban működött főleg, s bár neves Verdi- és Puccini-alakítások fűződnek nevéhez, a francia repertoárban aratta legnagyobb sikereit. Visszavonulása után tanár lett; ő képezte ki Birgit Nilssont.

Hisz emlékszem én is egy lányra - Strauss Rózsalovagja I. felvonásában a Tábornagyné (S) mélabús, rezignált, lírai szépségekkel teljes monológja.

Hívtál Petur bán - Erkel Bánk bánja I. felvonásában a címszereplő (T) és Petur (Bar) drámai duettje.

Ho capito → *Jól van, jól van*

Hoengen, Elisabeth (1906-) - német op.én. (MS). Wuppertalban debütált 1933-ban. Düsseldorfon és Drezdán keresztül vezetett pályája Bécsbe, ahol a háború utáni években a S.O. egyik vezető énekese lett. Utazó világsztár. Sötét színű mezzója és kiváló színészi képességei főleg a nagy drámai szerepekre - Lady Macbeth, Ortrud, Klütaimnésztra - predesztinálják; ezekben aratta legnagyobb sikereit.

Hoesslin, Franz von (1885-1945) - német karm. Reger és Mottl tanítványa, St. Gallenben debütált. Számos német opera karmestere volt 1940-ig, ekkor Svájcba emigrált a nácizmus elől. Bayreuthban sok évadon át vezető karmester. Főleg Wagner-dirigens volt, gyakran vezényelt Ring-ciklusokat a bpesti OH-ban is. Repülőszerencsétlenség áldozata lett.

Hofbauer Zsófia (1840-1916) - magyar op.én. (A). Pályáját külföldön kezdte: vendégszerepelt Ausztriában, Németországban, Hollandiában, sőt Amerikában is. 1859-ben lett a pesti N.Sz. tagja, annak 1867-ig vezető altistája. Ő volt a Bánk bán első Gertrudisa.

Hoffman, Grace (1924-) - amerikai op.én. (MS). Európában tanult, Firenzében debütált 1952-ben, az Aida papnőjeként. 1953-55 a zürichi, a stuttgarti opera, majd a bécsi S.O. tagja. Híres Verdi- és Wagner-heroina, kitűnő Eboli, Amneris, Kundry és Brangäne.

Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus (1778-1822) - német író és muzsikus. Irodalmi tevékenysége a legjelentősebb, de jeles zeneszerző (az első romantikus operák írója) és a mai értelemben vett zenekritika megalapítója. Bambergben, Lipcsében és Drezdában operakarmesterként is működött. Művei alapján készült operák: Offenbach: Hoffmann meséi (1880), Busoni: Die Brautwahl (1910), Hindemith: Cardillac (1926), Malipiero: Capriccio di Callot (1942).

Hoffmann, Ludwig (1895-1963) - német op.én. (Bbar). 1918-ban debütált Bambergben. Korának egyik jelentős Wagner-énekese, mind a bariton, mind a basszus-szerepkörben. Neves oratóriuménekes is volt.

Hoffmann meséi - Offenbach 3 felv. operája elő- és utójátékkal (1881, Párizs, O.C.), Barbier és Carré szövegére, E. T. A. Hoffmann novellái nyomán. Magyar bem.: 1882, bpesti N.Sz.

A recitatívók és a hangszerelés befejezése Ernest Guiraud műve. Mivel Offenbach meghalt, mielőtt befejezhette volna művét, véglegesnek tekinthető formája a darabnak nincs. Előadások szerint változhat a felvonások sorrendje, valamint a befejezés megoldása.

A bevett gyakorlat szerint Lindorf, Coppelius, Dapertutto és Miracle, illetve Andres, Cochenille (Spalanzani szolgája), Pitichinaccio és Ferenc (Crespel szolgája) négyes szerepét ugyanazon énekes alakítja. Ha van olyan nagyképességű és sokoldalú énekesnője a színháznak, a hármas női főszerepet is egy művész énekli. (Nehéz feladat! Olympia koloratúra-, Giulietta drámai és Antónia lírai szopránt igényel.) A II. és III. felvonást helyenként felcserélik.

Hofmannsthal, Hugo von (1874-1929) - osztrák költő. Operalibrettistai tevékenysége elválaszthatatlan Richard Strausstól; több mint negyedszázados együttműködésük korszakos jelentőségű. Hofmannsthal szövegkönyvei azon kevés librettó közé tartoznak, melyek zene nélkül, irodalmi értékük révén is megállnák helyüket. Strauss számára írt munkái: Elektra (1908), Rózsalovag (1910), Ariadne (1912, ill. 1916), Az árnynélküli asszony (1917), Az egyiptomi Heléna (1927, ill. 1933) és Arabella (1932). Egon Wellesz számára: Alkesztisz (1924).

Hogy a pört már megnyerték?! - Mozart Figarója II. felvonásában a Gróf (Bar) háromrészes nagyáriája. Ebben a jelenetben derül fény arra, hogy Almaviva gróf alakja tulajdonképpen „előtanulmány" Don Juanhoz.

Hogy Évát a nagy Úristen → *Suszterdal*

Hogyha kél az esti szellő → *Levél-kettős*

Hogyha könnyet ont a kedves - Mozart Szöktetése III. felvonásában Belmonte (T) áriája; néha elhagyják, néha a II. felvonásba helyezik át.

Hogyha nevemet kérdezed - Rossini Sevillai borbélya I. felvonásában Almaviva (T) gitárkíséretes szerenádja.

Hogyha nincsen pénz a zsebben - Beethoven Fidelio c. operája I. felvonásában Rocco (B) áriája a pénz hatalmáról. A Fidelio-zene Singspiel-rétegének tipikus képviselője.

Hogyha tán gróf uram - Mozart Figaro házassága c. operája I. felvonásában a címszereplő híres áriája, melyben „hadat üzen" gazdájának, Almaviva grófnak.

Hoiho! Ihr Gibichs-Mannen → *Hojhó! Ki Gunther földjén*

Hojhó! Ki Gunther földjén - Hagen (B) komor-fenyegetően kezdődő, majd egyre vidámabbá váló, nászra hívó szózata Gunther hűbéreseihez, Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámája II. felvonásában.

Hojotohó! - Brünnhilda (S) és a walkürök harci kiáltása Wagner Walkürjének II., ill. III. felvonásában.

Hol a szőke, hol a barna - Puccini Manon Lescaut-jának I. felvonásában Des Grieux (T) kedves, lírikus ariettája.

hold, A - Carl Orff 3 felv. operája (1939, München), a zeneszerző szövegére, egy Grimm-mese nyomán. Magyar bem.: 1962, Szegedi N.Sz.

Orff „kis világszínház"-nak nevezi darabját; színpada a középkori misztériumjátékok hármasosztását követi: ég-föld-föld alatt. - A mese négy legényről szól (T, Bar, Bar, B), akik ellopják egy szomszédos faluból - egy fáról - a holdat. Sok baj támad emiatt (a halottak is életrekelnek egy jelenetben), mígnem Péter (B), az ég őre (*nem* Szent Péter) megszerzi és az égre akasztja.

Mint minden Orff-operában, A holdban is csak több összetevő *egyike* a zene. Színjáték, tánc és díszlet éppoly fontos, mint a muzsika, amelynek lényege ebben a műben is a ritmus. Dallamai gyakran idézik a német népdal világát.

Holdas éjszakában - Eboli (MS) spanyol ritmusú kétstrófás dala Verdi Don Carlosa II. felvonásában. „Fátyol-dalnak" is nevezik.

holdbéli világ, A - Haydn 3 felv. vígoperája (1777, Eszterháza), Goldoni szövegére. 1959-ben Robbins Landon rekonstrukciójában támadt új életre. Magyar bem. ebben a formában: 1971, Budai Vár.

A kedves librettó egy csillagbolond papáról, lányairól és egy ál-csillagász udvarlóról szól. Utóbbi a Holdra „varázsolja" a lányok apját, s ezzel a trükkel a lányok férjet kapnak.

Holdkórus - Puccini Turandot c. operája I. felvonásában felhangzó kórustétel, a Hold invokációja. Közvetlenül kapcsolódik a hóhérlegények kórusához.

Holland fesztivál - 1947-ben alapított zenei ünnepség, általában a késő tavaszi hónapokban. Egyedülálló jellegzetessége, hogy több helyen (Amsterdamban, Hágában és Rotterdamban) zajlik le egyidejűleg. A fesztivál operabemutatói az amsterdami Városi Színházban vannak, rendszerint teljes együttesek vendégjátékaként. Az utóbbi években sok avantgarde opera bemutatójára került sor a Holland fesztiválon.

Hollósy-Lonovics Kornélia (1827-1890) - magyar op.én. (S). Tanulmányait Bécsben és Milánóban végezte. Korfuban debütált, az Ernani Elvirájaként. Nagy sikere miatt azonnal szerződtette a torinói T. Regio. 1846-ban lett a N.Sz. tagja s visszavonulásáig, 1862-ig a közönség legünnepeltebb kedvence volt (számos vidéki turnéja következménye, hogy nemcsak a főváros, de a vidék közönsége is benne látta a kor nagy operai díváját). Noha elsősorban koloratúrszoprán volt - leghíresebb szerepei: Rosina, Violetta, Gara Mária stb. - a drámai szerepkörben is tevékenykedett. Ő volt az első Melinda, az első magyar Violetta és Ernani-Elvira. 1860-ban lett Lonovics József földbirtokos felesége, de még két évig énekelt, s csak azután vonult vissza.

Hollreiser, Heinrich (1913-) - német karm. Pályáját 1932-ben Wiesbadenben kezdte, 1938-tól különböző német operaházaknál működött (Mannheim. München, Düsseldorf), 1952-től a bécsi S.O., 1961-től a nyugat-berlini operaház egyik vezető dirigense. Jónevű repertoár-karmester.

Hollweg, Ilse (1922) - német op.én. (S). 1943-ban debütált Saarbrückenben. 1946-ban Düsseldorfba került, innen Berlinen és Hamburgon át vitt az útja a bécsi S.O.-hoz. Azóta jelentős Mozart-énekesnőként lép fel különböző fesztiválokon, de - kiváló koloratúrénekesnő lévén - Zerbinetta szerepét is nagy sikerrel énekelte. Egyike a legmodernebb muzsika propagátorainak, aki a darmstadti kurzusokon is előad.

Holm, Richard (1912-) - német op.én. (T). Kielben debütált 1936-ban. 1948 óta a müncheni opera tagja. Mozart-tenorként, valamint a Mesterdalnokok Dávidjaként lett világszerte ünnepelt művész.

holtak házából, A - Janáček 3 felv. operája (1930, Brno), a zeneszerző szövegére, Dosztojevszkij regénye nyomán. A szerző utolsó operája, bemutatására Janáček halála után került sor. (A szöveget O. Zítek, a zenét Břetislav Bakala fejezte be.) Nem összefüggő cselekmény: egy-egy felvonás egy-egy fogoly története. Janáček művészi végrendelete, humanizmusának legszebb példája. A partitúra mottója: „Minden emberi lényben ott van az isteni szikra."

holt város, A - E. W. Korngold 3 felv. operája (1920, Hamburg), Paul Schott üvegére. A szerző leghíresebbé vált operája.

Hol vagy, halovány hold → *Holdkórus*

Homer, Louise (1871-1947) - amerikai op.én. (A). Vichyben debütált 1898-ban, a Kegyencnő Leonórájaként. 1900-19 a Met vezető altistája, a Toscanini-produkciók egyik nagy sztárja. Híres Orfeusz és csodált Wagner-énekesnő.

Homlokom lángol - A címszereplő (Bar) nagy monológja, himnusza a tengerhez, Verdi Simon Boccanegrája III. felvonásában.

Hónapok háza - Siklós Albert misztériuma 3 képben (1927, OH), Törzs Jenő szövegére.

Hópelyhecske - Rimszkij-Korszakov 4 felv. operája prológussal (1882, Pétervár), a zszerző szövegére, Osztrovszkij népmesei ihletésű színműve nyomán.

Hopf, Hans (1916-) - német op.én. (T). Paul Bender növendéke volt, 1936-ban debütált egy bajor stagione keretében. Különböző német színházak után a müncheni opera szerződtette, 1949 óta itt vezető énekes. Jeles Wagner-énekes, híres Max (Bűvös vadász) és Otello. A 60-as évek elején Bayreuth állandó vendége.

Horatiusok és Curiatiusok - A Rómáért küzdő három testvér, akik legyőzik az Alba Longa-i három testvért, több olasz opera hőseivé váltak: Marcello (1720), Bertoni (1746), Zingarelli (1794), Cimarosa (1797), Mercadante (1830), valamint Salieri francia szövegre készült operája (1786).

Horne, Marylin (1934-) - amerikai op.én. (MS). Pályáját hangversenyénekesként kezdte (ő énekelte a híres Carmen Jones filmben Carmen szerepét, szinkronizálva a színésznőt). 1957-ben debütált a gelsenkircheni Városi Színházban, a Hoffmann meséi Giuliettájaként. Három évig működött ennél a színháznál, de közben már Európa számos operaházában vendégszerepelt. Amerikába visszatérve a San Franciscó-i opera tagja lett, ahol a Wozzeck Marie-jával lépett színpadra először, olyan szereppel, amelyet már Európában is nagy sikerrel alakított. Ettől az időtől kezdve hol szoprán, hol mezzo szerepeket énekel, s egyike napjaink híres utazó világsztárjainak. Fő szerepei a bel canto-opera világába tartoznak: Rossini Semiramisának Arsacéja, az Olasz nő Algírban Isabellája, a Hamupipőke főszerepe, a Norma Adalgisája stb.

Horváth Bálint (1937-) - magyar op.én. (T). 1968-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Bánk bán Ottójaként. 1973-ig e színházban, azóta a Pécsi N.Sz.-ban működik, a lírai és hőstenor szerepkörben (Cavaradossi, Alfréd, Don Carlos, Manrico, Asszád, Turiddu, Canio stb.).

Horváth Eszter (1938) - magyar op.én. (S) 1965-ben debütált Miskolcon operett-primadonnaként, majd 1967-70 a Pécsi N.Sz. (itt debütált operaénekesnőként, a Faust Margitjával), 1970-73 a Szegedi N.Sz., azóta az OH tagja. Főleg Puccini-szerepekben aratott sikereket (Manon, Tosca). Liszt-díjas.

Horváth László (1906-1975) - magyar op.én. (B). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, a Bánk bán II. Endréjeként. 1944-ig e színház, majd egy évadig az OH, 1956-67 ismét az OH tagja. A közbeeső időben mint egyik leggyakrabban foglalkoztatott oratóriuménekesünk működött. Főleg Wagner-szerepekben aratott sikereket.

Horváth Pál (1937-) - magyar op.én. (T). 1968-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Bánk bán Ottójaként. 1973-ig e színház, azóta a Pécsi N.Sz. tagja a spinto- és a drámai szerepkörben (Cavaradossi, Manrico, Radames, Carlos, Turiddu stb.).

Horváth Zoltán (1928-) - magyar rendező. 1956-ban Miskolcon, a Tosca rendezésével kezdte pályáját. Azóta működött a pécsi és a debreceni társulatnál operarendezőként, jelenleg a Szegedi N.Sz. főrendezője. Rendezéseit a debreceni, ill. a szegedi társulattal Parmában, Reggióban ill. Újvidéken is siker fogadta. Egyike legkiválóbb fiatal operarendezőinknek, koncepciója mindig ötletes és a művek mondanivalójának mély elemzéséről tanúskodik. Erkel-díjas.

Hotter, Hans (1909-) - német op.én. (Bbar). Orgonista, egyházi muzsikus volt, azután kezdett énekelni. 1929-ben Opavában debütált, a Varázsfuvola Öreg papjaként. Prága, Boroszló, Hamburg (1934-38) után a bécsi és a müncheni operák tagja lett. Korunk nagy énekes-színészeinek egyike: talán Wagner-szerepeiben adta legjelentősebb alakításait (Gurnemanz, Wotan), melyekben a hangszépség, a muzikalitás és a stílusos átélés mindenekelőtt a kifejezést szolgálja. Nagy Verdi-énekes is, s így érthető, hogy nemcsak Bayreuth, de a többi nagy operaház és fesztivál is állandóan foglalkoztatta. Korunk dalénekesei közt is az első helyen állt. A 60-as évek vége felé fokozatosan visszavonult a színpadtól, és operarendezéssel kezd foglalkozni.

Hová, hová tűnt el a tavasz napja? - Csajkovszkij Anyeginje II. felv. 2. képében Lenszkij (T) nagy áriája, búcsúja az élettől.

Hovanscsina - Muszorgszkij 5 felv. operája (1886, Pétervár, a szerző halála után), a komponista szövegére. Magyar bem.: 1936, bpesti OH, Dobrowen vezényletével és rendezésében.

Muszorgszkij második nagy „zenés népdrámája". A mű zongoravázlatban maradt fenn, befejezetlenül. A vázlatok alapján Rimszkij-Korszakov hangszerelte és dolgozta át a művet,

általában ebben a verzióban játsszák. (Van a finálénak egy Stravinsky-Ravel féle változata is, az egész művet - az eredetihez Rimszkijnél hívebben - Sosztakovics is átdolgozta. Nálunk a Rimszkij-változatban vált igen népszerűvé a darab.)

Mint a Borisz Godunov, a Hovanscsina is a szenvedő népet teszi meg főszereplőnek. Ennek ellenére a darab sokkal lírikusabb, mint idősebb testvérműve. Muszorgszkij népi ihletésű s néhol a népdalt idézetként is alkalmazó dallaminvenciójának csodás tárháza.

Hovanszkij Andrej - Muszorgszkij Hovanscsinájában Iván herceg fia, Márfa szerelme (T).

Hovanszkij Iván - Muszorgszkij Hovanscsinájában a sztrelecek vezére, a konzervatív bojárok feje (Bbar).

Hová sietsz, leányka? → *Csengettyűária*

Woward, Kathleen (1880-1956) - amerikai op.én. (A). Európában tanult és Metzben debütált 1907-ben, Azucenaként. Különböző színházak és vándortársulatok után 1916-ban a Met művésze lett, egészen 1928-ig. Ő volt a Gianni Schicchi első Zita anyója. Sok filmben lépett fel és újságíróként is tevékenykedett. Gyönyörű, sötét fényű alt hangja leginkább leghíresebb szerepében, Gluck Orfeuszában aratott a maga idején nagy sikert.

Hozzád nagy fontos ügy vezet - a címszereplő (S) és Amonasro (Bar) lírai és drámai részletekben gazdag kettőse Verdi Aidája III. felvonásában.

Höffgen, Marga (1921-) - német op.én. (A). 1952-ben debütált Berlinben, hangversenyénekesnőként. Azóta is mint napjaink legjelentősebb dal- és oratóriuménekesnője tevékenykedik. Színpadon kizárólag a Rajna kincse és a Siegfried Erdájaként lépett fel, de ezt a szerepet a világ minden jelentős színpadán - ideértve Bécset, Londont, Buenos Airest és Bayreuthot - elénekelte.

hősbariton → *bariton*

hőstenor → *tenor*

Huber Károly (1828-1885) - magyar hegedűs, zszerző és karm. Pályáját 1844-ben a N.Sz. zenekarában kezdte. 1851-ben egy évig a bécsi opera koncertmestere, majd 1852-től 1871-ig a N.Sz.-ban tölti be ugyanezt a posztot. 1862-től Erkel mellett másodkarmester. Operakarmesteri tevékenysége: ő volt Erkel mellett a repertoárdirigens, de néhány bemutatót is ő vezényelt. Hubay Jenő apja.

hugenották, A - Meyerbeer 5 felv. operája (1836, Párizs, O.), Scribe és Deschamps szövegére. Magyar bem.; 1852, pesti N.Sz.

A tipikus „francia nagyopera", annak minden értékével és negatívumával. A múlt század egyik legnépszerűbb repertoárdarabja, nem utolsósorban ragyogó szerepei miatt.

Hugo, Victor (1802-1885) - francia költő, író. Művei nyomán számos opera készült: *Hernani:* Mazzucato (1844), Verdi (1844); *Marion Delorme:* Bottesini (1862), Ponchielli (1885); *Notre Dame:* Mazzucato (1840), Bizet (1859), Pedrell (1875), Fr. Schmidt (1914); *A király mulat:* Verdi (Rigoletto, 1851); *Lucrezia Borgia:* Donizetti (1833); *Marie Tudor:* Pacini (1843), Balfe (1856), Bognár Ignác (1856), Gomes (1879), Wagner-Régeny (A kegyenc, 1934); *Angelo:* Mercadante (Az eskü, 1837), Ponchielli (Gioconda, 1876), Kjui (1876), Bruneau (1928); *A nevető ember:* Enna (1920).

Huguet, Josefina (1871-1951) - spanyol op.én. (S). 1891-ben debütált Barcelonában. Hazája mellett elsősorban Olaszországban és Európa számos más nagyvárosában is szerepelt, mint kora egyik jeles koloratúrszopránja.

Hunding - Sieglinde férje (B) Wagner Walkürjében.

Hunyadi hattyúdala - Erkel Hunyadi Lászlója III. felv. 3. képének verbunkosjellegű, lassú tempójú zenekari előjátéka.

Hunyadi László - Erkel Ferenc operája 3 felvonásban (1844, pesti N.Sz.), Egressy Béni szövegére, Tóth Lőrinc drámája nyomán.

Erkel első remekműve, az első igazi magyar opera. Zenei anyagában a verbunkos, másfelől a kor - főleg Donizetti és Bellini által képviselt - nemzetközi operai hangja uralkodik. A forma ugyancsak az olasz, ill. a francia opera ismert jelenet-típusaiból és áriaformáiból tevődik össze. Az egész művet azonban áthatja egy olyan temperamentum, egy olyan hősi pátosz, amely ma is a Hunyadi legfőbb értéke, s amely a maga idején valóban forradalmi újítás volt. Ez az a mű, amely a szabadságharcot megelőző időszak legadekvátabb zenei képviselője.

1933-ban az OH átdolgozott formában mutatta be a darabot. Revideálták és korszerűsítették a prozódiailag rossz Egressy-féle szöveget, átalakították a jelenetezést is. Ezt a munkát Nádasdy Kálmán, ill. Oláh Gusztáv végezte. Az átdolgozás során szükségesnek mutatkozott zenei kiegészítéseket és retusálásokat az OH akkori igazgatója, a jeles zeneszerző, Radnai Miklós végezte el.

Huron, Le - Grétry 2 felv. operája (1768, Párizs), Marmontel szövegére, Voltaire nyomán. Egyike azoknak a daraboknak, melyek követik a XVIII. sz. egzotizmusát, a bennszülöttet, a színesbőrűt szimpatikusabbnak és humánusabbnak mutatván be, mint az európai fehér embert.

Huszár Klára (1923-) - magyar rendező. 1956 óta az OH tagja, 1958-ban, egy operaházi stúdió-előadáson debütált Menotti A telefon c. operájának rendezésével. Sokszor rendezett a két Németországban, valamint Szombathelyen és a fertőrákosi barlangszínpadon (e két helyen éveken keresztül a művészeti vezető posztját is betöltötte). Műfordítóként is tevékenykedik.

huszti kaland, A - Kadosa Pál 2 felv. vígoperája (1951, OH), Szabolcsi Bence szövegére, Jókai novellája nyomán.

Húzd rá, Jonny - Ernst Křenek operája 2 részben, 11 képben (1927, Lipcse), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1928, bpesti Városi Színház.

Az első jazz-opera, cselekményében és részben zenéjében. Főhőse, Jonny (Bar), a néger jazz-zenekarvezető, aki annyira híres lesz, hogy a záróképben az Északi-sarkon ülve nézi, mint táncol az egész világ az ő zenéjére. A fővonalat két szerelmi bonyodalom is színezi. A zene természetesen igen sok korai jazz-elemet tartalmaz, egyébként eléggé „szelíden" modern. Ma már meglehetősen érthetetlen, hogy a maga idején miért okozott oly nagy felháborodást (Bpesten például szélsőjobboldali tüntetést).

Hüni-Mihacsek, Felicia (1891-) - magyar szárm. osztrák op.én. (S). 1919-ben Bécsben debütált. Itt, majd Münchenben működött, mint a két háború közti évek egyik legjobb Mozart-primadonnája és Strauss-hősnője.

Hüon - Weber Oberonjának lovag-főszereplője (T), akit kalandjaiban a tündérkirály kürtje segít.

Hüpermnésztra - A Danaidák történetének egyik főhősnője, az egyetlen, aki nem részesül az örök kárhozat büntetésében, az egyetlen, aki nem öli meg, nővéreihez hasonlóan, a férjét. A következő művek készültek mondájából: Gluck (1742), Hasse (1744), Duni (1745), Galuppi (1751), Jommelli (1752), Sarti (1766), Mysliweczek (1769), Majo (1770), Martin y Soler (1784), Carnicer (1843).

Hüsch, Gerhard (1901-) - német op.én. (Bar). Osnabrückben debütált 1924-ben. Tevékenységének fő színhelye Berlin volt, ahol évtizedeken át ő a vezető Mozart-énekesek egyike. Ugyanakkor kiváló Wolfram, ezt a szerepet Bayreuthban is énekelte. Korának egyik leghíresebb dalénekese.

Hűség kísér → *Nászinduló*

Hűs szellő - Wagner Lohengrinje II. felvonásában Elza (S) monológja az éjszakában, szíve boldogságát önti ki benne.

Hyppolite et Aricie - Rameau 5 felv. operája prológussal (1733, Párizs, O.), S. J. Pellegrin szövegére, Euripidész drámája nyomán. Rameau egyik leghíresebb operája.

I

Ich baue ganz auf deine Stärke → *Hogyha könnyet ont a kedves*

Ich gehe, doch rate ich dir → *Hát elmegyek, ám az a fő*

Idamantes - krétai királyfi (kasztrált S, ma T) Mozart Idomeneójában.

idézetek - Több ízben előfordul, hogy zeneszerzők saját műveikből vagy máshonnan vett idézeteket szőnek be operáik partitúrájába. (Ennek oka lehet dramaturgiai, önéletrajzi, vagy szolgálhatja egyszerűen a humort.) Néhány példa: Britten az *Albert Herring*ben a Trisztán bájital-motívumát idézi, Giordano az *André Chénier*ben a Carmagnole-t és a Marseillaise-t, Strauss a *Capriccio*ban Gluck, Piccinni, Mozart, Wagner és Verdi, valamint saját műveit, Mozart a *Don Juan* asztali zenéjében Martin y Soler Una cosa rara-jából, Sarti egy operájából és saját Figarójából idéz, Offenbach az *Orfeusz az alvilágban* c. operettjében Gluck Orfeuszából, Puccini a *Pillangókisasszony*ban az amerikai himnuszból és Wagner a *Mesterdalnokok*ban saját Trisztánjából vesz át néhány ütemet.

Idomeneo - Mozart 3 felv. operája (1781, München), G. B. Varesco szövegére, a monda és egy francia operalibrettó nyomán. Magyar bem.: 1966, Szegedi N.Sz.

Mozart legjelentősebb műve a hagyományos opera seria típusban. Utána következő öt mesteroperája már vegyíti a seria és a buffa elemeket, vagy a Singspiel típusába tartozik. Az Idomeneo egyetlen tehertétele éppen a tradicionális keret, melyet már majdnem szétfeszít Mozart hallatlan drámai erejű (de lírikus részletekben is igen gazdag) muzsikája. (Pályája végén, a Titusszal még egyszer visszatért a seriához.)

A cselekmény Idomeneo krétai királyról (T) szól, aki Poszeidónnak fogadalmat tesz egy tengeri viharban: feláldozza az első embert, akivel Krétában találkozik. Az első: saját fia, Idamantes (kasztrált S, ma T). A királyfit ketten is szeretik: Ilia (S), a fogoly trójai királylány és Elektra (S) görög hercegnő. Poszeidón végül megkegyelmez és minden jóra fordul.

Időm lejárt - Wagner Bolygó hollandija I. felvonásában a címszereplő (Bbar) hatalmas monológja.

Ifjú éltem boldog álmát - Beethoven Fideliójának II. felvonásában Florestan (T) hatalmas, három részes nagy áriájában a tulajdonképpeni ária kezdősora. (Témája a Leonóra-nyitányok lassú bevezetésében már szerepel.) Az ária Beethoven drámai vénájának egyik legcsodálatosabb megnyilvánulása, mind a bevezető recitativo félelmetes hangfestései, mind a lassú szakasz fájdalmas lírája, mind pedig a gyors rész fékevesztett, vizionárius száguldása révén.

Ifjú gárda - Mejtusz 3 felv. operája (1947, Kiev), Malisko szövegére, Fagyejev regénye nyomán. Magyar bem.: 1953, OH.

ifjú lord, Az - H. W. Henze 3 felv. vígoperája (1965, Nyugat-Berlin), Ingeborg Bachmann szövegére, egy Hauff-mese nyomán.

Igor herceg - Borodin 4 felv. operája prológussal (1890, Pétervár), a zeneszerző szövegére, a középkori Igor-ének nyomán. A befejezetlenül maradt darabot Rimszkij-Korszakov és Glazunov egészítette ki és hangszerelte. Magyar bem.: 1938, OH.

Borodin egyetlen operája, melyen szinte egész életén át dolgozott és amelyet végül is töredékben hagyott csak hátra. Jellegében a Muszorgszkij által kezdeményezett „zenés népdráma”-műfajtípus képviselője; zenei anyagában azonban nemcsak a népdalra támaszkodik, hanem az

ún. bilinákra, a régi orosz hősi énekekre is. A poloveci képekben az orosz Kelet dallamvilága kerül az első helyre.

I've got plenty o' nuttin - *A pénzből nem jutott elég*

Igyál kincsem, csak igyál - Johann Strauss Denevérjének I. felvonásában Rosalinda (S) és Alfréd (T) bordal-kettőse.

Így hát a bűn - Wagner Walkürje III. felvonásában Brünnhilde (S) és Wotan (Bbar) nagy kettősének kezdősora.

Il balen del suo sorriso → *Tündöklőbb az ő orcája*

Il cavallo scalpita → *Frissen száguld jó lovam*

Il core vi dono → *Én édes szerelmem*

Il était une fois à la cour d'Eisenach → *Kleinzack-legenda*

Il était un roi de Thulé → *Élt Thuléban egy jó király*

Il Guarany - Gomes 4 felv. operája (1870, Milánó, Sc.), a zeneszerző szövegére. A brazil nemzeti opera.

Ilia - Priamosz király lánya (S), Krétában fogoly trójai hercegnő Mozart Idomeneójában.

Ilitsch, Daniza (1914-1965) - jugoszláv szárm. op.én. (S). 1936-ban debütált a berlini S.O.-ban, Neddaként. 1938-1947 a bécsi S.O. sztárjainak egyike, majd több évadon keresztül a Met tagja. 1959-ben visszavonult. A háborús évtizedek egyik legjelentősebb drámai szopránja, főleg Strauss műveiben aratott igen nagy sikereket.

Ilka és a huszártoborzó - Doppler Ferenc 2 felv. operája (1849, pesti N.Sz.), Czanyuga József szövegére. Erkel művei mellett a legnépszerűbb magyar operák egyike a múlt században.

Il lacerato spirito - Néha, főleg angol nyelvterületen, ezzel a szövegsorral idézik Fiesco áriáját Verdi Simon Boccanegrája előjátékából. Helytelenül, mert ez a sor sem a recitatívónak, sem az ariosónak nem kezdete. (Vö. *Nagy ősök fényes vára.*)

Illica, Luigi (1857-1919) - olasz színműíró és librettista. Giuseppe Giacosa társaságában ő írta Puccini három leghíresebb operájának, a Bohéméletnek, a Pillangókisasszonynak és a Toscának szövegkönyveit, de beledolgozott már a Manon Lescaut librettójába is. Más komponisták számára írt szövegkönyvei közül legjelentősebbek: Catalani: La Wally, Mascagni: Irisz, Giordano: André Chénier. Összesen mintegy 80 librettót írt.

Il mio tesoro → *Gyászában nyújtsatok vigaszt*

Ilosfalvy Róbert (1927-) - magyar op.én. (T). 1949-1954-ig a Néphadsereg Művészegyüttesének szólistája, azóta az OH tagja. 1966 óta a kölni operához köti állandó szerződés. A 60-as évek közepe tájától világkarriert futott be: vendégszerepelt San Franciscóban, a londoni C.G.-ben, München, Bécs, Berlin operaházaiban, New Yorkban. A háború utáni évek egyik legnagyszerűbb magyar énekestehetsége. Nemcsak minden regiszterében csillogó, fényes és átütő erejű hanganyagával, hanem a szerepek mind hangi árnyalatokban, mind színészi játékban megnyilvánuló átélésével aratja nagy sikereit. Főbb szerepeinek áttekintése is mutatja sokoldalúságát: Tamino és Rodolphe lírai szerepeitől a spinto Des Grieux-n és Dick Johnsonon át a hőstenor Alvaróig, Manricóig és Don Joséig terjed szerepköre. 1966 óta számos produkcióját vették világcégek hanglemezre. Kossuth- és Liszt-díjas.

Ilosvay, Maria von (1913-) - magyar szárm. német op.én. (MS). 1937-ben megnyerte a bécsi nemzetközi énekversenyt, s ennek eredményeként az Alberto Erede vezetése alatt álló Salzburg Opera Guild szerződtette amerikai turnéra. 1940 óta a hamburgi opera tagja. Többször énekelt Bayreuthban, a kisebb Wagner-szerepek (pl. Waltraute) jeles alakítójaként.

Ilyenfajta játszi elme - Rossini Sevillai borbélyának I. felvonásában Almaviva (T) és Figaro (Bar) kettőse, melyben megbeszélik Rosina meghódításának haditervét.

Ily földöntúli szép lányt - Des Grieux (T) szerelmi áriája Puccini Manon Lescaut-jának I. felvonásában.

imbroglio - Tulajdonképpen dramaturgiai szakkifejezés, mely a cselekményszálak összebonyolódását jelzi. Az opera területén megvan ugyanez az értelme is, de jelenti ennek megfelelően a zenei anyag, tehát a szólamszövés bonyolulttá válását is. Dramaturgiailag legcsodálatosabb példája a Figaro házassága első finálója, zeneileg talán a Mesterdalnokok I. és II. felvonásainak zárórésze.

Ime, donna → *Regiszterária*

Immer ist Undank Loge's Lohn! → *Szidalom Loge bére csak!*

Im Mohrenland gefangen war → *Hej, Afrikában fogva volt*

impressario in angustie, L' (A bajbajutott színigazgató) - Cimarosa 1 felv. opera buffája (1786, Nápoly, T. Nuovo), Diodati szövegére. A kor egyik legnépszerűbb buffája, Haydn 1790-ben Eszterházán mutatta be, Goethe 1791-ben Weimarban, saját fordításában. 1797-ben, ugyancsak Weimarban, Mozart Színigazgatójának zenéjével bővítve adták elő.

impresszárió - olasz szakkifejezés, mely a nemzetközi szaknyelvbe is átment. Itáliában - főleg a XVII-XIX. sz.-ban egy-egy operatársulat vezetőjét, igazgatóját jelentette. Ma inkább művészek közvetítésével foglalkozó személy vagy intézmény neve.

Inaffia l'ugola → *A jó bor meg nem árt*

Inasok tánca - Wagner Nürnbergi mesterdalnokokjában a III. felvonás táncbetétje.

Inbrunst im Herzen → *Római elbeszélés*

incoronazione di Poppea, L' → *Poppea megkoronázása*

In des Lebens Frühlingstagen → *Ifjú éltem boldog álmát*

Indes galantes, Les (A gáláns Indiák) - Rameau „opera-balett"-je 4 felv.-ban, prológussal (1735, Párizs, O.), L. Fuzelier szövegére. A szerző legnagyobb sikerű színpadi műve; színérzéke, drámaisága ebben a partitúrában ér tetőpontjára.

In diesen heil'gen Hallen → *Itt megtisztul a lélek*

Infantino, Luigi (1921-) - olasz op.én. (T). 1943-ban debütált a parmai T. Regióban, Rodolphe-ként. A háború utáni években bontakozott ki karrierje, mintegy húsz éven át a legismertebb és legkeresettebb lírai tenorok egyike volt, Rossini műveinek ünnepelt tolmácsolója.

infedelte delusa, L' → *Aki hűtlen, pórul jár*

Infelice! E tuo credevi - Verdi Ernanija I. felvonásában Don Silva (B) fájdalmas hangulatú áriája.

In fernem Land → *Grál-elbeszélés*

In Feuerstrom der Reben → *A szőlő tűz-levének*

Ingelbrecht, Désiré (1880-1965) - francia karm. 1932-től a párizsi O.C., 1945-től a Nagy-opera egyik vezető dirigense.

Inghilleri, Giovanni (1894-1954) - olasz op.én. (Bar). 1919-ben debütált a milánói T. Carcanóban, a Faust Valentinjeként. A két háború közti évtizedek híres hősbaritonja, a nagy drámai szerepek neves alakítója. Kiváló Jago, Amonasro, Scarpia, Saklovity és Gérard (André Chénier).

In quelle trine morbide → *Nincs ékszer ennél gyönyörűbb*

In questa reggia → Sok század éve

inszcenálás - színpadra állítás. A német „Neuinszenierung" = felújítás.

intendáns - német nyelvterületeken az operaházak igazgatójának neve. Általában nem a művészeti vezető értendő alatta, hanem az adminisztratív-gazdasági igazgató.

intermedium → *intermezzo* 1.

intermezzo - 1. A középkor és a renaissance idején: ünnepségek vidám témájú közjátéka, rendszerint zenével. - 2. Az operaműfaj XVII. sz.-i történetében: a komoly, tragikus tárgyú opera seriák szüneteiben előadásra kerülő vidám, rendszerint népi vagy commedia dell'arte-jellegű zenés komédia. Önállósodásából alakult ki a vígopera, az opera buffa. Örök életű mintapéldája Pergolesi Úrhatnám szolgálója. (Mivel a seria háromfelvonásos volt, az intermezzo kétrészes; ezt örökölte az önállósuló opera buffa is: rendszerint kétfelvonásos.) - 3. A múlt sz. óta: az operák egy-egy jelenetét vagy felvonásait összekötő zenekari közjáték (pl. Parasztbecsület, Manon Lescaut stb.).

Intermezzo - Richard Strauss 2 felv. vígoperája (1924, Drezda), a zeneszerző szövegére. Cselekménye önéletrajzi, megtörtént esemény. A bemutató díszleteit Strauss lakása alapján készítették, a két főszereplőt Strauss és felesége képmására maszkírozták.

Intolleranza 1960 (Türelmetlenség 1960) - Luigi Nono 2 felv. operája (1961, Velence, F.), a zeneszerző szövegére. A leghíresebb avantgarde-operák egyike, mely a bemutatón hatalmas botrányt kavart, nem utolsósorban kifejezetten baloldali - az olasz munkások helyzetét tárgyaló - librettója miatt. Azóta Európa és Amerika számos színpadán előadták.

intonáció - Az opera előadási praxisában: az énekszólam zeneileg pontos megszólaltatása. Rossz intonáció: hamis éneklés. Nem azonos a technikai vagy egészségi okú hamis hanggal, a gikszerrel. Az intonáció tisztasága: muzikalitás kérdése.

intrada - A korai barokk operákban így is nevezik a művet megnyitó zenekari előjátékot (vö. *Nyitány*).

introduzione - Főleg a XVIII. sz. buffáiban, majd a XIX. sz. romantikus olasz operáiban alkalmazott forma, az egyes felvonások (mindenekelőtt az I. felvonás) megnyitó jelenete. Mozart érett operáiban nagyjából azonos jellegű és felépítésű - több szakaszból álló -, mint a Finale. A múlt sz.-i operatípusban általában rövid kórustétel, néhány szólista közreműködésével. Ez azonban csak az általános képlet, bőven akadnak kivételek: Verdi Lombardokjában például hatalmas kórustétel áll az introduzione helyén, a Rigolettóban ugyancsak kórusjelenet, közbeékelt áriával.

In uomini, in soldati → *A férfinép állhatatlan*

Invano, Alvaro → *Hiába bújtál el, Alvaro*

Io la vidi → *Álom volt*

Io vengo a domandar grazia → *Egy óhajom van régóta*

Iphigenia Auliszban - Gluck 3 felv. operája (1774, Párizs, O.), Roullet szövegére, Racine drámája nyomán. Magyar bem.: 1937, OH.

Gluck híres „reformoperája", párizsi diadalának egyik állomása. Mint a többi reform-műben, ebben is az áriák rövidrefogottsága, a dallamok szövegből fogantatása és a zenekar szerepének fontossá válása a fő stiláris jegyek. Nyitánya a hangversenyműsorok gyakran játszott száma. A művet sokáig Wagner átdolgozásában és újra-hangszerelésében (1847, Drezda) játszották, t. k. nálunk is. Ma már mindenhol visszatértek az eredeti partitúrához.

A cselekmény konfliktusának fő hordozója tulajdonképpen Agamemnon mükénéi király (Bar), akinek Artemisz parancsára fel kellene áldoznia leányát, Iphigeniát (S). Mindenki: a király felesége, Klütaimnésztra (A), Iphigenia vőlegénye, Akhillész (T), és mások is azt hiszik, Agamemnon kész feláldozni leányát, pedig a király mindent megtesz annak érdekében, hogy az áldozatra ne kerüljön sor. Végül is nem tehet mást: az áldozó oltárra állítja leányát. Ekkor hallatszik Artemisz szózata (Wagner átdolgozásában az istennő meg is jelenik): eltekint az áldozattól és Iphigeniát egy felhőben magával ragadja.

Iphigenia a tauroszok földjén - Gluck 4 felv. operája (1779, Párizs, O.), Guillard szövegére, Euripidész drámája nyomán, Magyarorsz. bem.: 1814, pesti Német Színház; 1966, Szombathely, Iseum.

Az „auliszi Iphigenia" párdarabja, mind a zenei stílust, mind a cselekményt illetően. A cselekmény ott kezdődik, ahol az előző darab véget ért. Iphigenia Artemisz templomának papnője lett, a vad tauroszok országában. Ide vetődik menekülése során bátyja, Oresztész (Bar), miután megölte anyját, Klütaimnésztrát. Vele van barátja, Püladész (T) is. Thoasz, a tauroszok királya (Bar) meg akarja öletni a két idegent, de Iphigenia Artemisz segítségével megmenti őket.

Iphigenia-téma - Gluck két operáján kívül a legendakört a következő zeneszerzők vitték operaszínpadra: *Iphigenia Auliszban:* a német szerzők közül idevágó műveket írtak: Keiser (1699), Graun (1729), Danzi (1807); olasz operák: Domenico Scarlatti (1713), Porpora (1735), Jommelli (1751), Majo (1762), Sarti (1777), Martin y Soler (1781), Zingarelli (1787), Cherubini (1787), Mayr (1806), a legtöbb Apostolo Zeno szövegére. *Tauriszi Iphigenia:* Desmarets-Campra (1704), Piccinni (1781) - mindkettő francia szövegre; olasz művek: Domenico Scarlatti (1713), Caldara (1718), Vinci (1725), Traëtta (1758), Galuppi (1768), Jommelli (1771), Carafa (1817).

Iris - Mascagni 3 felv. operája (1898, Róma, C.), L. Illica szövegére. A japán tárgyú opera a Parasztbecsület után a szerző legsikeresebb operája.

Irische Legende (Ír legenda) - Werner Egk operája 5 jelenetben (1955, Salzburg), a zeneszerző szövegére, Yeats nyomán.

Írnok - Muszorgszkij Hovanscsinájának remekbe szabott karakterfigurája, 3 ravasz kisember halhatatlan operai Példája (T).

írók operaszínpadon - A következő operákban szerepelnek színpadi alakként világhírű írók és költők: *Chénier* Giordano művében, *Boccaccio* Suppé operettjében, *Chatterton* Leoncavallo azonos című operájában, *Milton* Spontini művében, *Petrarca* Granados és J. Chr. Kienlen operáiban, *Sappho* Gounod és Massenet azonos című darabjaiban, *Tasso* Donizetti Torquato Tasso c. művében. (Ahol nincs a felsorolásban az opera címe megemlítve, ott az azonos a költő nevével.)

Isabella - 1. Rossini Olasz nő Algírban c. operájának címszereplője (A); - 2. Meyerbeer Ördög Róbertjében Szicília hercegnője (S).

Isis - Lully 5 felv. operája prológussal (1677, Párizs, O.), Ph. Quinault szövegére.

Ismered-e azt a hont? - Thomas Mignon-jában a címszereplő (MS) híres áriája, az eredeti Goethe-vers („Kennst du das Land") strófáira.

ismétlés - Egy-egy népszerű vagy nagyon szépen előadott számot a közönség gyakran megismételtet. Országonként változik az ismétlés szokása, van, ahol egyáltalán nem szoktak ismételni. Karmestertől is függ. Toscanini soha, Klemperer nagyon ritkán engedte meg. Külföldön általában „Bis!" kiáltással („még egyszer") követeli a közönség.

Isolde! Tristan! Geliebter! → *Izolda! Trisztán! Te drága!*

Isolier - Rossini Ory grófja c. vígoperájában a gróf apródja (S).

Ist ein Traum → *Álomkép, amit lelkem lát*

istenek alkonya, Az - Richard Wagner 3 felv. zenedrámája előjátékkal (1876, Bayreuth), a zeneszerző szövegére. A Nibelung-tetralógia utolsó estéje. Magyar bem.: 1892. OH. Vö. *Nibelung gyűrűje, A*

istenek bevonulása a Walhallába, Az - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájának záró-jelenete, lényegében zenekari kép. (Énekszólamok nélkül, koncertszámként is előadásra kerül időnként.)

Isten önnel, drága ember - Rossini Sevillai borbélyának II. felvonásában Rosina (S vagy A), Almaviva (T), Figaro (Bar), Bartolo (B) és Basilio (B) kvintettje.

István király - Erkel Ferenc 4 felv. operája (1885, OH), Váradi Antal szövegkönyvére, Dobsa Lajos tragédiája nyomán. A mű eredetileg az OH nyitódarabjának készült, de csak fél évvel később került bemutatásra.

Italiana in Algeri, L' → *Olasz nő Algírban*

Itt a vérfolt → *Alvajáró jelenet*

Itt az erdő mélye - Muszorgszkij Hovanscsinája V. felvonásában Doszifej (B) hatalmas monológja, áriája a földi út végéről és a halálról.

Itt körben ült sok vad férfinép - Wagner Walkürje I. felvonásában Sieglinde (S) önmagát bemutató elbeszélése.

Itt megtisztul a lélek - Sarastro (B) áriája Mozart Varázsfuvolájának II. felvonásában. A mozarti humanizmus legszebb képviselője. A szöveg „E csarnok mélye szent" soráról néha „Csarnok-áriának" nevezik.

Itt újra látlak téged - Mozart Szöktetésének I. felvonásában Belmonte (T) szerelmi áriája. E C-dúr ária c-moll változata a nyitány középrésze.

Itt van a vásár - Verdi A végzet hatalma c. operája III. felvonásában Trabuco (T) ariettája; a tipikus és jellegzetes „comprimario-ária".

Ivanov, Alekszej (1904-) - szovjet op.én. (Bar). 1930-ban debütált Leningrádban; 1936-ig e színház, majd egy évadon át a szaratovi opera, 1938-tól a B. művésze. Egyike volt a legjobb szovjet hősbaritonoknak.

Ivanov, Andrej (1900-) - szovjet op.én. (Bar). 1925-ben debütált Kijevben. Különböző szovjet operaházak tagja, 1950-től a moszkvai B. művésze.

Ivanov, Nyikoláj (1810-1887) - orosz op.én. (T). A cári gyermekkórus énekese volt, majd Olaszországban tanult, t. k. Fodor Jozefinnél. A pétervári opera közkedvelt énekese volt, de egy konstantinápolyi szerződés miatt kegyvesztett lett, és távoznia kellett az udvari opera-

házból. Itáliában telepedett le, és itt egyike lett a leghíresebb tenoristáknak. Rossini műveiben szerepelt gyakran, a komponista minden vonatkozásban pártfogásába is vette. Jellemző népszerűségére és egyben Rossini gondosságára, hogy amikor 1846-ban Ivanov énekelte Verdi Attilájának Foresto szerepét, Rossini kérésére Verdi új románcot írt Ivanov számára.

Iván Szuszanyin - Glinka 4 felv. operája (1836, Pétervár), Rosen szövegére. Magyar bem.: 1960, Szegedi N.Sz.

Glinka első operája, egyben a nemzeti orosz operastílus kiindulópontja. Mint általában a kelet-európai nemzeti operák, ez a mű is a készen kapott olasz és francia formaképleteket tölti meg népzenei fogantatású melodikus anyaggal.

A cselekmény 1612-ben játszódik, amikor a lengyel hadsereg betört Oroszországba. Iván Szuszanyin (B) élete feláldozásával vezeti tévútra a lengyeleket. A lengyelek a sűrű erdőben pusztulásra ítéltettek, s mikor erre rájönnek, megölik Szuszanyint.

Ivogün, Maria (1891-) - magyar szárm. német op.én. (S). Bruno Walter szerződtette a müncheni operához. Noha világsikereket aratott és kora egyik legelismertebb koloratúrszopránja volt (Mozart, Strauss), színpadi pályája egészségi okokból hamar véget ért. Nagyon híres énektanár lett ezután: növendéke volt Elisabeth Schwarzkopf és Rita Streich is.

ivrogne corrigé, L' (A jó útra tért részeges) - Gluck 2 felv. vígoperája (1760, Bécs, Burgszínház), L. Anseaume szövegére, La Fontaine nyomán. Gluck nagysikerű „opera comique"-jai közé tartozik.

Izolda - Wagner Trisztánjának hősnője (S), a tragikus szerelem áldozata.

Izolda szerelmi halála - Wagner Trisztánjának zárójelenete, melyben Izolda (S) hosszú monológ után holtan hull Trisztán holttestére. A jelenet zenei anyaga azonos a II. felvonás szerelmi kettősének tematikájával. Énekszólam nélkül, önálló zenekari számként is igen gyakran előadásra szokott kerülni a koncertpódiumon, a darab előjátékával együtt.

Izolda! Trisztán! Te drága! - Wagner Trisztánja II. felvonásában a két szerelmes (S és T) hatalmas szerelmi kettősének első része.

J

Jablonkay Éva (1939-) - magyar op.én. (A). 1968-ban debütált az OH-ban, Szokolay Hamletjének Gertrudjaként. Azóta az OH vezető altistái közé tartozik, sikereit főleg átütő erejű, pasztózus hanganyagának köszönheti. Főbb szerepei: Azucena, Ulrica, Delila, Márfa.

Jack Rance - Puccini A nyugat lánya c. operájának seriffje (Bar), Dick Johnson vetélytársa és üldözője.

Jadlowker, Hermann (1877-1953) - lett op.én. (T). Zsinagógai kántorból lett operaénekes, bécsi tanulmányok után. Kölnben debütált 1899-ben. Korának egyik legnépszerűbb hőstenorja, Európa és Amerika operaházainak (köztük a bpestinek is) kedvence és állandó vendége. 1929-ben visszavonult a színpadtól, előbb szülővárosában, Rigában volt énektanár, majd 1938-tól haláláig Tel Avivban.

Jagasich Péter (1933-) - magyar op.én. (T). Pályáját oboaművészként kezdte. 1965-ben kezdett énekelni tanulni, és mint Ferencsik János felfedezettje, 1967-ben lett az OH tagja. Ez évben debütált az Anyegin Triquetjeként. 1969 óta a freiburgi opera tagja. Karaktertenorként éppúgy jeles művész, mint a lírai szerepek alakítójaként (Mozart-művek, Dávid, Fenton stb.).

Jago - 1. Otello gonosz intrikus zászlósa Verdi operájában (Bar); - 2. ugyanaz (T) Rossini művében.

J'ai le bonheur dans l'âme → *Megsúgta a szívem*

jakobinus, A - Dvořák 3 felv. operája (1889, Prága), M. Cervinková-Riegerová szövegére.

Jámbor László (1911-) - magyar op.én. (Bar). 1937-ben debütált az OH-ban, a Varázsfuvola Öreg papjaként. Néhány év alatt a színház vezető hősbaritonjainak egyike lett, az irodalom minden stíluskorszakában otthonos művész. Közel 70 szerepet énekelt pályafutása során, köztük számos nagy Verdi-főszerepet, Wagner műveinek úgyszólván valamennyi bariton szerepét, a Figaro Grófját, Puccini számos vezető bariton-szerepét, Igor herceget, Tell Vilmost, Jochanaant, a Hoffmann négyes bariton-szerepét stb. Egyéniségéhez legközelebb a Wagner-szerepek állnak, legjelentősebb alakításai: Wolfram, Amfortas, Siegfried-Wotan. Igen gyakran foglalkoztatott oratóriumszólista, vendégszerepelt Bécsben, Salzburgban, Moszkvában, Frankfurtban, a népi demokratikus országokban és Brüsszelben. Kossuth- és Liszt-díjas, Kiváló művész.

Jancsi és Juliska - Humperdinck 3 felv. operája (1893, Weimar), Adelheid Wette (a zeneszerző nővére) szövegére, a Grimm-féle mesegyűjtemény alapján. Magyar bem.: 1895, OH.

A meseopera műfajának egyik kiindulópontja ez a mű. Ellentmondásos darab, mert a szerző monstre-zenekarral és wagneri harmóniavilággal dolgozza fel a mesének megfelelő német népdalra támaszkodó zenei anyagot. Ennek ellenére egy új operai zsáner kiindulópontja lett. - A cselekmény híven követi a mesét.

Janik - Smetana Eladott menyasszonyának férfi főszereplője (T), Masenyka szerelme, Micha Tóbiás elveszettnek hitt fia.

Jánosi Péter (1940-) - magyar op.én. (B). 1968-ban debütált az OH-ban, a Don Carlos V. Károlyaként; azóta a színház tagja a comprimario-basszus szerepkörben (Monterone, Biterolf, Aida-Király stb.).

János vitéz - Kacsóh Pongrác 3 felv. operettje. Ősbemutató: 1904, Király Színház. Szövegét Petőfi elbeszélő költeménye nyomán Bakonyi Károly és Heltai Jenő írta. 1931 óta játssza az OH, előbb Buttykay Ákos, újabban Kenessey Jenő zenei átdolgozásában.

Janowitz, Gundula (1939-) - osztrák op.én. (S). Herbert von Karajan felfedezettjeként, tanulmányai végeztével azonnal a bécsi S.O. tagja lett, 1959-ben itt debütált a Figaro Fanchette-jeként. Igen rövid idő alatt futott be káprázatos karriert: pályája második évében már Bayreuthban énekelt, 1964-ben már Glyndebourne-ben. Azóta is napjaink egyik legjelentősebb lírai szopránjaként lép fel a világ minden nagy operaházában és fesztiválján. A lírai szerepkör mellett az utóbbi időben a drámai felé is tendál. Kristálytiszta hang, nemes egyszerűség és rendkívüli muzikalitás jellemzi a műveket, mestereket és szerepeket mindig alázatosan szolgáló Janowitzot. Nem tartozik a kifejezett drámai alkatok közé, ezért is aratja legnagyobb sikereit a kevésbé sokszínű, lírikus szerepekben (Pamina, Agátha stb.) Nagyszerű oratóriumszólista és kiváló dalénekes.

Janssen, Herbert (1895-1965) - német szárm. amerikai op.én. (Bar). Berlinben debütált 1924-ben. 1939-től 1951-ig a Met művésze, főleg Wagner-szerepekben ünnepelt énekes. Amfortas, Gunther és Kurwenal voltak híres szerepei, ezeket Bayreuthban is énekelte. Később a súlyosabb Wagner-szerepekkel (Wotan, Sachs) is megpróbálkozott, de ezek már nem illettek hangjához. Leghíresebb szerepe a Mesterdalnokok Kothnerje volt.

Jaquino - Beethoven Fideliójában a börtön kapusa (T), Marzellina szerelmese.

Járay József (1913-1970) - magyar op.én. (T). 1941-ben debütált az OH-ban, a Tannhäuser Heinrichjeként. Hamar a vezető Puccini-énekesek közé tartozott, kitűnő Cavaradossi és Kalaf volt. 1949-ben külföldre távozott, és főleg Dél-Amerikában működött jelentős sikerrel. 1956-ban tért vissza és 1964-ig volt újra az OH tagja. Pályája utolsó éveit a debreceni Csokonai Színház tagjaként töltötte el. Temperamentumos, biztos magassággal rendelkező spinto-tenor volt, aki Puccini-szerepein kívül Edgarként, Mantuai hercegként és Denevér-Alfrédként aratta legjelentősebb sikereit.

Jaroszlavna - Borodin Igor hercegében Igor felesége (S).

Jasper Bella (1933-) - magyar szárm. op.én. (S). 1958-60-ig volt az OH tagja, 1959-ben Gildaként mutatkozott be itt. Azóta előbb a müncheni Gärntnerplatztheater, majd a nyugat-berlini opera tagja. Kitűnő koloratúrszoprán.

játékos, A - Prokofjev 4 felv. operája (1929, Brüsszel, La M.), a zeneszerző szövegére, Dosztojevszkij regénye nyomán.

Játsszunk operát - Britten 2 részes gyermekoperája (1949, Aldeburgh), Eric Crozier szövegére. Magyar bem.: 1952, Budapest, egy kultúrházban.

Az első részben gyermekek beszélik meg az előadandó opera problémáit felnőttekkel, a közönséget is bevonva. A második rész a „Kis kéményseprő" c. megható történet operásítása könnyed dalocskákkal.

Jázon, Aranygyapjú - Az aranygyapjú elrablásának és az Argonauták utazásának története, valamint az ezzel kapcsolatos borzalmas-tragikus Médea-monda egyike a XVII-XIX. sz.-ban leggyakrabban feldolgozott operatémáknak; Cavalli (1649), Bernabei (1674), Draghi (1682), Kusser (1692), Colasse (1696), Benda (1769, melodráma), Cherubini (1797), Mayr (1813), Pacini (1843).

Jean de Paris (Párizsi János) - Boieldieu 2 felv. operája (1812, Párizs, O.C.), C. de Saint-Just szövegére. Magyarorsz. bem.: 1813, pesti Német Színház; 1825, Kolozsvár (magyarul).

Korának egyik legnagyobb vígoperasikere. Jellemző, hogy nemcsak Párizsban, de 1835-ben már Pesten is játsszák paródiáját (Párizsban Jean de Passy, Pesten Soroksári János volt a paródia címe).

Jeanne d'Arc - a XV. sz.-i francia szabadsághősről és az árulás következtében mágyán meghalt mártírról számos opera készült, több közülük Schiller drámája nyomán. A leghíresebbek: R. Kreutzer (1790), Vaccai (1827), Pacini (1830), Balfe (1837), Verdi (1845), Csajkovszkij (1879), Rezniček (1887) és Honegger (1938).

Jeanne d' Arc au bûcher → *Johanna a mágyán*

Je dis que rien ne m'épouvante → *A szívemnek hiába mondom*

Jedlička, Rudolf (1920-) - cseh op.én. (Bar). 1944-ben debütált Drezdában. 1946-1949 Ústí n. L.-ben működött énekesként és rendezőként, azóta a prágai Národní Divadlo tagja. Egyike a legjobb cseh Mozart-énekeseknek (Don Juan, Almaviva, Guglielmo). Kitűnő színész és jelentős jellemábrázoló művész. Énekesi működése mellett ma is foglalkozik rendezéssel. Számos külföldi operaházban lépett fel, 1958 óta a berlini S.O. állandó vendégei közé tartozik.

Jefta - A leányát feláldozó bíra története főleg oratóriumok témájává lett, de néhány opera is született belőle: Pollarolo (1692), Montéclair (1732), Meyerbeer (1813), Generali (1827).

Její pastorkyňa → *Jenufa*

Jekelfalussy Albert (?-?) - magyar op.én. (T). 1853-ban debütált a pesti N.Sz.-ban, a Próféta címszerepében. 1858-ig volt a színház tagja, ez idő alatt ő énekelte először a Traviata Alfrédját. Később Kolozsvárott és a Havi-Szabó társulatban is működött, majd Olaszországba szerződött. Karrierje kibontakozását fülbaja akadályozta meg.

Jenufa - Janáček 3 felv. operája (1904, Brno), a zeneszerző szövegére, Gabriela Preissová drámája nyomán. Magyar bem.: 1965, Pécsi N.Sz.

Janáček operai főműve, színpadi stílusának első és egyben legnagyobb hatású kikristályosodása. A hallatlan drámai erejű muzsika népi alapokon nyugszik, de egyenes népdal idézet egy sincs benne. Mint minden más alkotásában, Janáček a Jenufában is a beszélt nyelvből levezetett formulák stilizált zenei motívumaiból mozaikszerűen állítja össze a formát. Ragyogó hangszerelése mindig a dráma szolgálatában áll. A technikai különlegességek és érdekességek azonban messze elmaradnak a mű sodró lendülete és lírai gazdagsága mögött.

Jerger, Alfred (1889-) - osztrák op.én. (Bar). Karmesternek készült, ebben a minőségében Passauban debütált 1913-ban. Első énekesi felléptére négy évvel később került sor ugyanitt. 1919-től 1921-ig Münchenben van szerződésben, ettől kezdve 1953-ig a bécsi S.O. vezető baritonistája. Világhíres Mozart-énekes (Don Juan, Guglielmo, Öreg pap), de ugyanígy híresek voltak Strauss-szerepei is. Ő volt az első Mandryka (Arabella). Visszavonulása után a bécsi Volksoperben rendezett és az Akadémián tanított. A két háború közti évtizedek egyik legjelentősebb dalénekese.

Jeritza, Maria (1887-) - cseh op.én. (S). Olomoucban debütált 1910-ben, a Lohengrin Elzájaként. Két év múlva a bécsi Volksoper szerződteti, majd 1913-tól 1932-ig a S.O. híres primadonnája. Az első Strauss-Ariadné és az Árnynélküli asszony első Császárnéja, Korngold Holt város-ának első Mariettája, az első amerikai Turandot és Jenufa. Bécsi működésével szinte egyidejűleg (1921-1932) a Met primadonnája is volt. Nemcsak hatalmas erejű, szép és drámai hangja, hanem gyönyörű színpadi megjelenése és nagyszerű színészi kvalitásai is oka annak, hogy Jeritza a két világháború közti évtizedek talán leghíresebb és legünnepeltebb operai dívája volt, t. k. Bpesten is.

Jersov, Iván (1867-1943) - orosz op.én. (T). A századforduló éveinek neves Wagner-tenorja volt.

Jérum! Jérum! - Hans Sachs (Bar) „suszterdala" Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájának II. felvonásában.

Jérusalem → *Lombardok*

Jeruzsálem - A Szent Városról írt művek (operák és oratóriumok) általában két részre oszthatók: részben Jeruzsálem elpusztításáról szólnak, részben a keresztes háborúk idején felszabadított városról. Ez utóbbiak közül megemlítendő: Pallavicino (1687), Righini (1803), Verdi (1847, a Lombardok Párizs számára készült átdolgozása).

Jessner, Irene (1909-) - osztrák szárm. amerikai op.én. (S). 1929-ben debütált Teplitzben, Elzaként. A prágai Német Operaház tagja volt, majd 1936-tól a New York-i Met-ben működött. Tíz éven át a vezető szopránok egyike volt.

Jessonda - Spohr 3 felv. operája (1823, Kassel), E. H. Gehe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1832, pesti Német Színház.

A korai német romantikus operák egyike, az elsők közt alkalmazza német területen a zenekarkíséretes recitativót a beszélt dialógusok helyett.

Je suis Titania - Thomas Mignonjában Philine (S) polonéz-ritmusú áriája; a koloratúrszoprán énekesnők hangversenyműsorainak ma is kedvelt száma.

jeu de Robin et de Marion, Le (Robin és Marion játéka) - Az opera egyik legkorábbi előfutára, Adam de la Halle zenés játéka, melyet 1271-ben (vagy 1285-ben) mutattak be a nápolyi király udvarában. Kedves kis dalocskák alkotják az egyszerű pásztorjáték zenei anyagát. 1822-ben adták ki nyomtatásban, s azóta néha előadásra is kerül.

Jindrák, Jindřich (1931-) - cseh op.én. (Bar). 1958 óta a prágai Národní Divadlo tagja, jelenleg a színház egyik vezető baritonistája. Részben az olasz hősbariton szerepkörben működik, részben kiváló karakter-baritonista. Több nemzetközi verseny díjazottja, több ízben vendégszerepelt Nyugat-Európában. A prágai Konzervatórium énektanára.

Jobb is, ha némán - Puccini A köpeny c. operájában Henri (T) drámai monológja a munkásélet nyomoráról.

Jobin, Raoul (1906-1971) - kanadai op.én. (T). Párizsban debütált 1930-ban, Gounod Rómeójának Tybaltjaként. 1940-től 1956-ig az O. és az O.C. vezető énekeseinek egyike, 1939-től 1950-ig a Met állandó vendége, sokat szerepelt Dél-Amerikában is. Főleg a francia repertoárban aratott sikereket, korának nevezetes Don Joséja, Hoffmannja és Sámsonja volt. Visszavonulása után Montrealban volt énektanár.

Jochanaan - Keresztelő Szt. János (Bar) neve Richard Strauss Salome-jában.

Jochum, Eugen (1902-) - német karm. Kisebb német színházak után Duisburgban, Hannoverben, majd Hamburgban és Münchenben tevékenykedett főzeneigazgatóként. Bayreuthnak 1953 óta állandó vendége. A legkiválóbb élő német Wagner-dirigensek egyike. - Öccse, *Georg Ludwig Jochum* (1909-1970) ugyancsak karmester, különböző német operaházakban, utoljára Duisburgban működött.

Johanna a máglyán - Arthur Honegger drámai oratóriuma (1938, Basel), Paul Claudel szövegére. Magyar színpadi bem.: 1964, Szegedi Szabadtéri Játékok.

Noha a mű általában hangversenydobogón szokott előadásra kerülni, a szerzők eredeti elképzelését, a színpadi verziót is szokták játszani. A címszerepet prózai színésznő alakítja. Claudel a legdrámaibb pillanatban ragadja meg Johanna történetét: a szerencsétlen lány már a máglya

oszlopához láncolva áll, amikor elvonulnak előtte életének jelenetei. Ezeket mondja el a képzeletében megjelent dominikánus szerzetesnek (prózai szerep). Honegger zenéje a legszerencsésebb módon egyesíti korának modern stílusát a francia népdallal és a valóban tömegekhez szóló hangvétellel. A mű az elkötelezettség mintapéldája is, hiszen akkor készült, amikor Európában mindenki tisztában volt már azzal: a hitleri Németország léte világháborúval fenyegeti a világot. (A mű direkt utalásokat is tartalmazó prológusa 1944-ben készült!).

Johnson, Edward (1878-1959) - kanadai op.én. (T) és színházvezető. New Yorkban, majd Olaszországban tanult, és Eduardo di Giovanni néven Padovában debütált 1912-ben, Chénierként. A következő évben már a Sc. szerződtette, ahol ő volt az első olaszországi Parsifal. A háború alatt Itália egyik vezető tenorja lett, t. k. a Puccini-Triptichon európai bemutatóján (1919, Róma) ő volt az első Rinuccio és Henri. Főleg Wagner-énekesként aratott azonban sikereket. 1922-től 1934-ig a Met vezető énekeseinek egyike, majd 1935-től 1950-ig igazgatója. Visszavonulása után Torontóban volt énektanár.

Jolantha - Csajkovszkij 1 felv. operája (1892, Pétervár), Mogyeszt Csajkovszkij szövegére, Henrik Herz színműve nyomán.

jolie fille de Perth, La → *Perth-i lány, A*

Jól van, jól van - Mozart Don Juanja I. felvonásában Masetto (Bar) gúnyos áriája.

Jones császár - Louis Gruenberg 2 felv. operája (1933, New York, Met), K. de Jaffa szövegére, O'Neill drámája nyomán. A legjelentősebb amerikai operák egyike.

Jones, Gwyneth (1936-) - angol op.én. (S). 1961-ben debütált Zürichben, a Cigánybáró Cziprájaként. Kezdetben alt és mezzo-szerepeket énekelt, de mire 1964-ben a londoni C.G. tagja lett, áttért a drámai szoprán szerepkörre. 1966-ban indult nemzetközi karrierje, bayreuthi fellépésével. Ettől kezdve a világ nagy operaszínpadain és fesztiváljain állandó vendég. Korunk egyik legjobb drámai szopránja: gyönyörű hanganyag, árnyalt előadásmód és jó színészi készség jellemzi, legfeljebb csak muzikális biztonsága hagy némi kívánnivalót. Legjobb szerepei a Wagner-hősnők: Sieglinde, Senta, Pogner Éva, Tannhäuser-Erzsébet és Vénusz. Emellett kiváló Salome, Fidelio-Leonóra, Médea és Carlos-Erzsébet.

Jones, Parry (1891-1963) - angol op.én. (T). Egy amerikai turné után egyike volt azon keveseknek, akik 1915-ben túlélték a Lusitania megtorpedózását. 1919-től 1928-ig különböző angol társulatoknál működött, majd a C.G. tagja lett. Számos modern mű angliai bemutatóján vett részt, híres Wozzeck-kapitány és híres Sujszkij. Élete utolsó éveiben Londonban volt énektanár.

jongleur de Notre-Dame, Le → *Miasszonyunk bohóca*

Jonny spielt auf → *Húzd rá, Jonny*

Jonson, Ben (1572-1637) - angol költő és drámaíró. Művei nyomán a következő nevezetesebb operák készültek: *Volpone:* Gruenberg (1945), Antheil (1953), Zillig (1957), Zimmermann (1957), Burth (1960); *Epicoene:* Salieri (1800, Angiolina), Strauss (1935, A hallgatag asszony).

Jordachescu, Dan (1927?-) - román op.én. (Bar). Színészi és zenei tanulmányok után 1953-ban debütált a bukaresti operaházban. Számos nemzetközi énekverseny első díját nyerte meg, és vendégjátékai során a Sc.-tól a C.G.-ig végigjárta Európa nagy operaházait (Bpesten gyakran lép fel). Hangkaraktere tulajdonképpen a basszbariton-szerepkörre teszi alkalmassá, de éppúgy énekli a nagy lírai szerepeket is (Germont, Escamillo), mint a karakter- és drámai hősöket. Kiváló dalénekes és oratóriumszólista. Művészi portréján a hanganyag szépsége, a mélyen átélt szerepformálás és a hang árnyalatgazdagsága egyformán jelentős vonás.

Jorio leánya - Ildebrando Pizzetti 3 felv. operája (1954, Nápoly, S.C.), d'Annunzio szóról szóra megzenésített tragédiájára. Pizzetti legsikeresebb operája.

Jó szívvel lásd - Wagner A bolygó hollandijának II. felvonásában Daland (B) áriája, melyben bemutatja lányának, Sentának a Hollandit.

Journet, Marcel (1867-1933) - francia op.én. (Bbar). A brüsszeli La M.-ben debütált 1891-ben. Évekig volt a londoni C.G. és a Met, valamint természetesen a párizsi O. tagja. Francia létére, korának egyik leghíresebb Wagner-énekese volt, t. k. Toscanini őt hívta meg Hans Sachs szerepére a Sc.-ba. Wagner-szerepei mellett a francia repertoár volt másik igazi területe: Mefisztó, Escamillo, Golaud. Nemcsak hangja, hanem színészi képessége is hozzájárult hírnevéhez. Sokszor lépett fel Bpesten.

Joviczky József (1918-) - magyar op.én. (T). 1948-ban debütált az OH-ban, a Walkür Siegmundjaként. Szinte azonnal kiugró sikereket aratott, és évtizedeken keresztül ő volt az OH vezető, sőt, időnként egyetlen Wagner-tenorja. Siegmundon, Lohengrinen, Tannhäuseren és Trisztánon kívül énekelte az olasz operák nagy hőstenor szerepeit is. Többször vendégszerepelt hangversenyen és színpadon a népi demokratikus országokban, Olaszországban és Ausztriában. Sötét színezetű, érces hanganyaga kitűnő Wagner-tenorrá tette. Liszt-díjas.

József - Méhul 3 felv. operája (1807, Párizs, O.C.), Duval szövegére, a Biblia nyomán. Magyarorsz. bem.: 1810, pesti Német Színház; 1843, pesti N.Sz.

Méhul leghíresebb és a múlt század egyik legnépszerűbb operája. A lírai szépségekben gazdag (a történet ellenére a drámaiságot úgyszólván teljesen mellőző) zenét t. k. Beethoven is csodálta.

Jöjj csak, itt nincsen senki → *Kendő-tercett*

Jöjj hát - Verdi Macbethjének I. felv. 2. képében a Lady (S) nagy monológja, melyben gondolatban már előkészül a király megölésére.

Jöjj, óh jöjj, nézz reám - Gounod Faustja III. felvonásában Margit (S) és Faust (T) szerelmi kettőse, az opera legszebb lírikus része.

Jöjj karjaimba → *Rózsa-ária*

Jöjj, ó levita - Verdi Nabucco c. operája II. felvonásában Zaccaria (B) imája.

Jő már az este - Puccini Pillangókisasszony c. operája I. felvonásának nagyméretű záró-kettőse, Cso-Cso-Szán (S) és Pinkerton (T) szerelmi duettje.

Juch, Emma (1863-1939) - osztrák szárm. amerikai op.én. (S). Londonban debütált 1881-ben, Philine-ként. Különböző amerikai társulatok - t. k. a sajátja - vezető énekese, az angolnyelvű operaelőadások egyik úttörője Amerikában. Szövegkiejtését hosszú ideig példaként idézték. Oly hatalmas hang-ambitusa volt, hogy szerepköre egyaránt felölelte Sentát és az Éj királynőjét.

Judit - Bartók A kékszakállú herceg vára c. művének női főszereplője (MS).

Judith - Honegger 3 felv. operája (1926, Monte-Carlo), René Morax szövegére, az apokrif Judit könyve nyomán.

Ugyanezt a témát Kozeluch (1799), Szerov (1863), Doppler (1870), Rezniček (1923) és Goossens (1929) is megzenésítette operaként.

jugendlich-dramatisch → *szoprán*

Juhász József (1931-) - magyar op.én. (T). 1958-ban debütált Kaposváron, 1967 óta a szegedi N.Sz. tagja a lírai tenor szerepkörben.

Juhász Pál (1924-) - magyar op.én. (T). A Fővárosi Operettszínházban debütált 1953-ban. Operettbonvivánként, majd operaénekesként működött különböző vidéki színházakban, az OH-ban és az innsbrucki Landestheaterben. 1972 óta a pécsi N.Sz. tagja. A népi demokratikus országokban, Ausztriában és Olaszországban vendégszerepelt.

Juilliard-iskola - Az USA leghíresebb zeneakadémiája, New Yorkban. Több operát az iskola keretében adtak elő először Amerikában, így 1929-ben a Jancsi és Juliskát, 1950-ben a Koldusopera Britten-féle verzióját, 1954-ben R. Strauss Capriccióját. Az operaiskola növendéke volt Glória Davy, Mack Harrell, Charles Kullman, Risë Stevens, Leontyne Price és Thomas Stewart.

Juive, La → *zsidónő, A*

Júlia szép leány - Ottó Ferenc 2 felv. operája (1939, OH), Nyírő J. szövegére.

Julius Caesar - 1. Händel 3 felv. operája (1724, London, His Majesty's Theatre, Senesinóval és Cuzzonival), N. F. Haym szövegére. Händel legjobb és ma is több helyen állandóan műsoron levő operáinak egyike. Magyar bem.: 1966, Pécsi N.Sz. - 2. Gianfrancesco Malipiero 3 felv. operája (1936, Genova, C. F.). a zeneszerző szövegére, Shakespeare drámája nyomán.

Julius Caesarról számos opera készült, köztük híresebbek: Cavalli (1646), Cesti (1651), Sartorio (1677), Bernabei (1681), Keiser (1710), Perez (1762), Zingarelli (1791), Salieri (1800), Pacini (1822 és 1830, két mű).

junge Lord, Der → *ifjú lord, Az*

Jurinac, Sena (1921-) - jugoszláv op.én. (S). Zágrábban debütált 1942-ben, Mimiként. 1944 óta a bécsi S.O. sztárjainak egyike, minden nagy fesztivál és operaszínpad állandó vendége. Korunk egyik leghíresebb Mozart-énekese, talán a legjobb Cherubin. Későbbi éveiben a drámai szerepekre is rátért, Donna Annát, a Figaro Grófnéját, a Don Carlos Erzsébetjét és Desdemonát énekli. A Mozart-repertoár mellett Richard Strauss műveinek hivatott interpretátora, a legtöbb kritika szerint a háború utáni évek legjobb Octavianja és Komponistája (Ariadné).

Juro Jánošík - Ján Cikker 3 felv. operája (1954, Pozsony), Stefan Hoza szövegére.

jutalomjáték - A XVIII. és XIX. sz.-ban szokásos „gázsikiegészítés", azaz olyan előadás, melynek jövedelme a karmesteré, valamelyik énekesé vagy akár az impresszárióé volt. Mindig feltüntették a „jutalmazott" nevét, aki a színlapon külön is „a nagyérdemű közönség jóindulatába ajánlotta magát". Énekesek, szerződtetésükkor, rendszerint kikötöttek maguknak bizonyos számú jutalomjátékot.

K

Kabaivanszka, Raina (1934-) - bolgár op.én. (S). Tanulmányait Szófiában és Olaszországban végezte, 1958-ban debütált Szófiában. A következő évben versenyt nyer Itáliában, azóta Milánóban él, de fenntartotta állandó kapcsolatát a szófiai operával. A Bellini-érem kitüntetettje, melyet rajta kívül eddig csak Toscanini és Callas kapott meg. Utazó világsztár; gyakran fellépett Bpesten is. - Kabaivanszka napjaink legkitűnőbb lírai-drámai szopránjai közé tartozik. Gyönyörű hanganyaga éppúgy kiemeli, mint nagyszerű játékkészsége és - ami a legfontosabb - hangi karakterizáló készsége. Callas típusába tartozik, számára is komplex műfaj az operaéneklés, melyben a színészi játék és a hang árnyaltsága éppoly fontos, mint a precíz muzikalitás és a hangszépség. Pályája kezdetén főleg lírai szerepeket énekelt, elsősorban Puccini hősnőit, újabban egyre több nagy Verdi-heroinát alakít.

Kabátária - Puccini Bohéméletének IV. felvonásában Colline (B) rövid áriája, melyben elbúcsúzik kabátjától, amelyet zálogba tesz, hogy a haldokló Miminek gyógyszert vehessen. A rövidre fogott Puccini-féle áriatípus egyik legpregnánsabb és legszebb példája.

Kacagj, Bajazzó - Leoncavallo Bajazzókjában Canio (T) híres monológja, melyben a megcsalt férj dühe kerül összeütközésbe a jelenésre váró színész készülődésével. A „Kacagj, Bajazzó" nem a monológ kezdősora, csupán csúcsponti frázisa.

Kacagóária - Adél (S) keringőritmusú kétstrófás dala J. Strauss Denevérjében; a magát márkinak kiadó gazdáját, Eisensteint gúnyolja ki.

Kacagókvintett - Verdi Álarcosbáljának egyik legnagyszerűbb részlete, a mű I. felvonásának 2. képében. Résztvevői: Ulrica (A), Oszkár (S), Richard (T), Samuel (B) és Tom (B). A Richard szólamát éneklő tenoristák a kvintett vezetődallamában az énekhangot és a naturális nevetést vegyítik.

Kaczér Margit (1874-1951) - magyar op.én. (S). 1891-ben debütált az OH-ban, melynek 1909-ig volt tagja. Igen sokoldalú énekesnő volt, a Wagner- és Verdi-heroináktól a Hoffmann meséi hármas szerepéig, Donna Elvirától Manonig és Tatjánáig terjedt szerepköre.

Kádár Kata - Hajdú Mihály operája 4 képben (1959, OH), Romhányi József szövegére, az ismert székely népballada nyomán.

kadencia - A XVII-XVIII. sz.-ban az ária több helyén, a XIX.-ben főleg a végső záradékokban szokásos szabad (vagy kiírt) ékesítés. Tonikai kvartszextakkordról indul és tetőpontját - általában csúcsponti magas hangok - a dominánson éri el. Különböző nagy énekes virtuózok kadenciái ma is használatosak. Duett és esetleg nagyobb együttes végén is előfordulhat.

Kafka, Franz (1883-1924) - prágai német író, a XX. sz. irodalmának talán legnagyobb hatású alakja. *A per* c. regényét Gottfried von Einem (1953) és Gunther Schuller (1966), az *Amerikát* Roman Haubenstock-Ramati (1964), *A falusi orvos* c. novelláját H. W. Henze (1951) vitte operaszínpadra.

Kahlenberg, Josef (1886-1962) - német op.én. (T). Későn kezdett csak énekelni tanulni, 1911-ben debütált Kölnben, Turiddukénti. Kisebb német színházaknál működött, majd 1924-től 1942-ig a bécsi S.O. tagja volt. A két háború közti évtizedek neves Wagner-tenorja, t. k. Salzburgban énekelte Trisztánt. Sokszor vendégszerepelt a bpesti OH-ban is. Még 1949-ben is fellépett Trisztánként, majd visszavonult.

Kairói Operaház - 1869-ben nyitották meg. Az eredetileg a megnyitásra rendelt Aida csak 1871-ben került színre. A színház 1972-ben leégett, ekkor veszett oda az Aida eredeti partitúrája.

Kaiser-Ernst Jozefin (1820 k.-1873) - magyar op.én. (S). 1839-ben debütált Kassán, a Beatrice di Tendában. Pályáját 1844-ben a bécsi operában kezdte, majd a pesti Német Színház, 1848-51 különböző német operaházak tagja, végül 1850-61 a N.Sz. híres primadonnája. (A Lammermoori Lucia címszerepében debütált.) Általában férje nevével - Kaiser-Ernstné néven szerepelt. Az említett évtizedben ő volt a N.Sz. első koloratúra- és drámai szoprán énekese, s noha a kritikák elég gyakran megbírálták, alig akadt versenytársa. Ő volt az első magyar Luisa Miller, a Guzman Johanna címen előadott Szicíliai vecsernye női főszereplője. Liszt Esztergomi miséjének első szopránszólistája stb. Fia, *Ernst Henrik*, tenorista volt (l. *ott*).

Kaiser Max auf der Martinswand (Miksa császár a Martinswandnál) - Mosonyi Mihály előadatlan 3 felv. operája, Ernst Pasque szövegére.

Kalaf - A Turandot ifjú tatár hercege (T), a darab diadalmas szerelmes hőse.

Káldy Gyula (1838-1901) - magyar karm., zeneíró, rendező. 1858-ban került kapcsolatba az opera műfajával, ekkor lett a kolozsvári színház karmestere. 1874-ben került a fővárosba, ahol előbb énektanár, majd karmester volt. A N.Sz. kötelékébe rendezőként lépett, 1881-től volt a színház, majd az OH főrendezője, 1888-ig. 1895-1900 az OH igazgatójaként tevékenykedett.

Kalisch, Paul (1855-1946) - német op.én. (T). Olaszországban, majd Münchenben működött, később a berlini operaház, végül a Met énekese. Lilli Lehmann férje.

Kálmán Oszkár (1887-1971) - magyar op.én. (B). 1913-ban debütált az OH-ban Sarastróként. Visszavonulásáig volt a színház egyik legkiválóbb vezető énekese. 1927-29 a berlini Kroll-opera tagja volt, itt szívta magába nagy stíluskészségét, és itt alakult ki univerzalitása, mely az irodalom minden stíluskorszakában otthonossá tette. Egész fiatalon, 1918-ban ő alakította először Bartók Kékszakállújának címszerepét. Az új magyar muzsikának lelkes propagátora volt, számos Kodály-dalt ő mutatott be. Wagner, Mozart, Verdi, Puccini operáiban egyaránt kimagasló alakítások fűződnek nevéhez. Zengő közép- és magas regisztere elsősorban talán a nagy Wagner-szerepekre tette alkalmassá, felejthetetlen Hunding, Hagen és Marke volt. Mint kiváló színész, a nagy karakterszerepeknek is mestere volt; humora révén vált remek Guglielmóvá, Ozminná, Colline-ná. Sokat szerepelt külföldön (Bécs, Barcelona, Helsinki, Prága stb.). Évtizedeken keresztül állandó szereplője volt a budapesti oratórium-előadásoknak, szinte nem volt hangverseny, amelyen ne szerepelt volna. Az OH örökös tagja volt.

Kalmár Magda (1944-) - magyar op.én. (S). 1967-ben debütált az OH-ban a Varázsfuvola Első fiújaként. Néhány év után a színház egyik vezető koloratúrszopránja lett, aki főleg Mozart-szerepeiben aratott kimagaslóan nagy sikereket (Cherubin, Despina, Blonde). 1973-ban ő volt a főszereplője Albán Berg Luluja magyar bemutatójának. Nemcsak akadályt nem ismerő koloratúrkészsége révén vált az OH vezető énekeseinek egyikévé; ragyogó színészi készsége és muzikalitása is főszerepekre predesztinálja. Kiváló oratóriumszólista. Liszt-díjas.

kalóz, A - Bellini 2 felv. operája (1827, Milánó, Sc.), Romani szövegére. Magyarorsz. bem.: 1830, pesti Német Színház.

kalóz, A - Verdi 4 felv. operája (1848, Trieszt), Piave szövegére, Byron nyomán. A mester talán legnagyobb bukása, melyben nagy része van a lehetetlen librettónak, de az összecsapott zenének is. Témája: hogyan menti meg Corradót (T), a nemeslelkű kalózvezért Seid pasa (Bar) karmaiból Gulnara (S), a pasa kedvelt rabnője. Mivel azonban Corrado szerelmese, Medora (S) bánatába belehal, a kalóz is a tengerbe veti magát.

Kalter, Sabine (1890-1957) - német op.én. (MS). 1911-ben a bécsi Volksoperben debütált. 1915-1935 a hamburgi opera vezető mezzója, főleg Wagner-szerepekben ünnepelt énekesnő (Fricka, Ortrud, Brangäne). A nácizmus elől Angliába emigrált, itt a C.G.-ben működött.

kamaraénekes - Német és osztrák operaházakban bevezetett kitüntető cím, melyet a kormány adományoz. Megfelel a mi „örökös tag" címünknek.

kamaraopera - Amit ma az ún. kamaraoperák játszanak, élesen két részre oszlik. A régi - XVII-XVIII. sz.-i - műveknek ez az *eredeti* formája: a kis létszámú - ma annak számító - zenekari együttes és a néhány személyes énekesi gárda a műfajhoz egyes korokban hozzátartozott (pl. Pergolesi Úrhatnám szolgálóját vagy Mozart Bastienjét a maga idején senki nem nevezte volna kamaraoperának). Napjainkban viszont tudatos koncepció eredménye a kamaraopera, mint például Britten Albert Herringje vagy Milhaud több műve.

Kann ich mich auch an ein Mädel erinnern → *Hisz emlékszem én is egy lányra*

kantiléna - Jelenleg és operaműfaji vonatkozásban a szó értelme: igen dallamos részlet, zenei szakasz. Időnként, főleg régi operák partitúráiban, esetleg „rövid ária" értelemben is használatos a kifejezés.

Kappel, Gertrude (1884-1971) - német op.én. (S). Nikisch Artúr növendéke, 1903-ban Hannoverben debütált, a Trubadúr Leonórájaként. Münchenben volt vezető szoprán, gyakran vendégszerepelt a Met-ben. Híres Wagner- és Strauss-heroina.

Karácsonyéj - Rimszkij-Korszakov operája (1895, Pétervár), a zeneszerző szövegére, Gogol elbeszélése nyomán.

Karajan, Herbert von (1908-) - osztrák karm. 1928-ban debütált Ulmban, a Figaróval. Pályájának állomásai: 1928-33 Ulm, 1934-38 Aachen, 1938-45 Berlin, S.O., 1956-1964 Bécs. S.O.; 1958-60, majd 1964-től a Salzburgi Ünnepi Játékok művészeti igazgatója, 1967-től a salzburgi Húsvéti Ünnepi Játékok művészeti vezetője és vállalkozója; a Bécsi Filharmonikusok (1946-1964), a Berlini Filharmonikusok (1955-től) vezető karnagya.

Korunk egyik legnagyobb élő dirigense. Operakarmesterként éppoly korszakos jelenség, mint a hangversenypódiumon. Éppúgy otthonos a német (Mozart-Wagner-R. Strauss), mint az olasz (Verdi-Puccini) repertoárban. A végletes kicsiszolás, a zenei és színpadi karakterábrázolás nagymestere, olasz hév és német elmélyedés egyaránt jellemvonásai közé tartozik. Két ellenpólus: 1948 óta rendszeresen vezényli a Sc.-ban és Salzburgban, ill. Bécsben az olasz repertoár darabjait úgy, hogy produkciói az olasz közönség számára is reveláció számba mennek. Viszont 1967-től Salzburgban húsvétonként bemutatta folyamatosan Wagner Ringjét, alapjaiban reformálva meg a Wagner-művek előadási koncepcióját.

Az általa alapított és vezetett TV-filmgyártó cég számos operaprodukcióját rögzítette. Ezzel és lemezeivel nagyban járul hozzá az operakultúra terjesztéséhez.

Karenina Anna - Hubay Jenő 3 felv. operája (1923, OH), Góth Sándor szövegére, Tolsztoj regénye nyomán.

Karfreitagszauber → *Nagypénteki varázs*

Karikó Teréz (1932-) - magyar op.én. (S). 1960-ban debütált a szegedi N.Sz.-ban Tatjánaként. Azóta e színház tagja, vezető drámai szopránjainak egyike. Főleg Verdi operáiban aratott jelentős sikereket. Vendégszerepelt Bécsben, Olaszországban, Angliában és a népi demokráciákban. Liszt-díjas.

Karizs Béla (1930-) - magyar op.én. (T). Pályáját fővárosi és vidéki színházakban, prózai színészként kezdte. 1963-ban lett az OH tagja, ekkor debütált a Falstaff Bardolfjaként. Öt évig karakterszerepeket énekelt, 1968 óta tért át a hőstenor-szerepekre. Hatalmas hanganyagán jól érvényesül Kalaf, Canio, Des Grieux és Cavaradossi szólama.

Károly Róbert (1937-) - magyar karm. 1964 óta működik a pécsi N.Sz.-ban. Operadirigensként Monteverdi Tankrédjának és Pergolesi Úrhatnám szolgálójának vezénylésével debütált. Zeneszerzőként is tevékenykedik, „Japán halászok" c. egyfelvonásosát 1970-ben mutatta be a pécsi N.Sz.

Káromló szót - Leonóra (S), Alvaro (T) és a Páter Gvárdián (B) tercettje Verdi A végzet hatalma c. operája IV. felv. 2. képében. A darab zárójelenete, mely csak az 1869-es átdolgozáskor került a műbe.

Kártyaária - Bizet Carmenjének III. felvonásában a címszereplő (A) monológja, melyben kártyát vet magának, és abból saját halálát olvassa ki. Tulajdonképpen női tercett középszakasza: a két cigánylány, Frasquita (S) és Mercedes (MS) a másik két résztvevő.

Kártyajelenet - Verdi Traviatája II. felv. 2. képének egyik részlete, melyben az egymással vetélytársként szembenálló Alfréd (T) és Douphol báró (Bar) kártyáznak. A helyzet- és konfliktusábrázolás hallatlan feszültséget árasztó remeke. A zenekar kísérőfigurációja a kártyakeverést és a szívdobogást ábrázolja, efelett hangzanak fel az izgatott párbeszéd melodikus-recitativikus szavai, míg pillérként Violetta (S) kétségbeesett, nagyívű dallamfrázisa az ábrázoláson kívül a formai tagolást is biztosítja.

Kaschmann, Giuseppe (1847-1925) - horvát szárm. olasz op.én. (Bar). 1869-ben debütált Zágrábban. Olaszországban és a Met-ben bontakozott ki karrierje, főleg Wagner-énekesként. 70 éves korában is énekelt még, utolsó periódusában a buffo-szerepkörre tért át.

Kašlik, Václav (1917-) - cseh rendező. Pályáját karmesterként kezdte, 1945-ben ő volt a Smetana Színház néven újra megnyílt prágai Német Operaház első karmestere. Zeneszerzőként is tevékenykedett, de az utóbbi évtizedekben mint rendező lett világhírű. A prágai Národní Divadlóban számos művet rendezett, melyeknek újszerűsége, mély és körültekintő műértelmezése, valamint modern eszközei révén oly nagy sikereket aratott, hogy Európa számos operaházához meghívták vendégrendezésre. Néhány munkája túlzóan modernizáló, így pl. az ő műve a híres, modern miliőbe helyezett prágai (máshol is színre vitt) Carmen. Más rendezései viszont minden szempontból kiválóak, így t. k. az ősbemutató helyén, a mai Tyl Színházban produkált Don Juan.

Kassay János (1916-1971) - magyar op.én. (Bar). 1945-ben Schaunard-ként debütált az OH-ban, de még ebben az évben a szegedi N.Sz.-hoz szerződött. 1949-ben került vissza az OH-hoz, ahol 1954-ig karakter- és comprimario-baritonként szerepelt. Igen jó színész volt, és ezért Gianni Schicchi, valamint a Denevér Frosch-a voltak legjobb szerepei. 1954-től haláláig különböző zenés színházaknál volt korrepetitor.

Kasseli Operaház - Főleg a múlt században virágzó opera, Spohr (1822-57) és Mahler (1883-85) vezetése alatt. Az új színházépületet 1959-ben avatták fel, befogadása 1010 személy.

Kasza Katalin (1942-) - magyar op.én. (S). 1968-ban debütált az OH-ban, Monteverdi Poppeájának Octaviájaként. Szinte azonnal a vezető drámai szopránok egyike lett, aki főleg Wagner-heroinaként nyújt kiváló alakításokat. Hatalmas, kivételesen nagy hanganyag és átélt alakítókészség jellemzi produkcióit. A nagy drámai szerepekben találta meg igazi területét, azokban, amelyekben nemcsak a hangmatériának, hanem a fűtött drámaiságnak van döntő jelentősége: Brünnhilde, Abigél, Lady Macbeth és a Jenufa Templomosasszonya. Kitűnően szólaltatja meg a Kékszakállú Juditját, ezt a szerepet Európa-szerte énekelte, és a Bartók-

összkiadás keretében vele vették hanglemezre a művet. Vendégszerepelt Párizsban, Brüsszelben, Londonban, Rómában, Bécsben, Moszkvában és Törökországban. Liszt-díjas.

kasztráltak - Ha a fiúgyermeket műtéttel megfosztják a nemi érés lehetőségétől, ennek többek közt az a következménye, hogy a gégefő megmarad eredeti nagyságában, és a kasztrált gyermek hangja nem mutál. Viszont a növekedés során mindehhez hozzájárul a férfitest mellkas- és tüdőmérete, tehát egy rendkívüli vivőerejű, de szoprán- vagy altfekvésű hang keletkezik. A kasztráció szokása az ókori Keletre nyúlik vissza, valószínűleg innen került Európába, főleg Olaszországba. Már a XVI. sz.-ban kasztráltak énekeltek a pápai kórusban, a XVII. és XVIII. sz. folyamán hódítják meg az operaszínpadot. Ebben az időben elképzelhetetlen volt operaelőadás férfi szoprán vagy alt főszereplő nélkül; a kasztrált sztárok hírességben, honoráriumban és szeszélyességben versenyeztek a primadonnákkal. Minthogy a fizikai adottságokból fakadó énekesi jótulajdonságaikhoz szinte minden esetben a legmagasabb fokú technikai képzettség és a zeneszerzésig eljutó muzikalitás járult, érthető hatalmas népszerűségük. A legismertebbek: Giovanni Gualberto (Monteverdi első Orfeója, 1607), majd a XVIII. sz. folyamán Senesino, Farinelli, Caffarelli, Guadagni és dal Prato voltak. Gluck Guadagninak írta Orfeusz szerepét, Mozart dal Pratonak az Idomeneo Idamantesét.

Bizonyos tekintetben a „nadrágszerep” a kasztrált-hagyomány folytatása. Egyébként kasztráltak egészen századunk elejéig működtek Rómában, az utolsók egyike, Alessandro Moreschi énekéről hanglemezfelvétel is készült.

Katja Kabanova - Janáček 3 felv. operája (1921, Brno), a zeneszerző szövegére, Osztrovszkij Vihar c. drámája nyomán. Magyar bem.: 1960, OH.

Janáček jellegzetes „oroszos” műveinek egyike. Az „oroszos” jelző azonban csak a választott témára és a mű „hangulatára” vonatkozik, zenéje teljesen Janáček egyéni stílusát képviseli: mozaikszerű formálás, rövid, pregnáns motivika, színes zenekarkezelés, igen erős drámaiság.

A címszereplő Katja (S) elnyomottan él rossz házasságban, zsarnoki anyósa (A) uralma alatt. Hiába próbál Borisz (T) oldalán kitörni a tragikus bilincsekből, nem tud, és inkább a halált választja. Barátnője, Varvara (MS) és annak szerelmese, Kudrjas tanító (T) azonban elindulnak a fojtó kisvárosi atmoszférából egy szabadabb élet felé.

Katona Lajos (1913-) - magyar op.én. (Bbar). 1942-ben debütált az OH-ban, a Carmen Dancaire-jeként. Buffo-basszusként és comprimario-szerepekben tevékenykedik, jeles Bartolo, Tiborc, Tosca-Sekrestyés és Frosch.

Katonakórus - 1. Induló-jellegű kórustétel, férfikarra és zenekarra Verdi Trubadúrjának III. felvonása 1. képében. - 2. Lényegében ugyanez Gounod Faustja IV. felvonásában.

Katulszkája, Jelena (1888-?) - orosz-szovjet op.én. (S). 1909-ben debütált a Mariinszkij Színházban. 1913-ig e színház tagja, majd 1941-ig a B. ünnepelt művésznője. Visszavonulása után a moszkvai Konzervatórium tanára és a B. ének mestere. Nagy hangterjedelmű, a lírai szerepkörben is sikeres koloratúrszoprán.

Katyerina Izmailova - Sosztakovics 4 felv. operája (1934, Leningrád), a zeneszerző és A. Preisz szövegére, Leszkov novellája nyomán. Magyar bem.: 1964, pécsi N.Sz.

A darab eredeti címe: A mcenszki járás Lady Macbethje. Az 1934-es bemutató után t. k. e mű miatt kapott éles kritikát a szerző. A SzU-ban nem is került színre egészen 1963-ig, amikor a jelenlegi címmel, részben átdolgozva újították fel Moszkvában. A mű Sosztakovics fiatalkori „avantgardista” stílusának Az orr mellett legkiválóbb képviselője. Szarkasztikus, rendkívül kifejező, bár időnként éppen a gúny érdekében a szöveg „ellen” dolgozó, virtuózan hangszerelt zene.

A fiatal Katyerina (S) halálosan szenved az Izmailov házban: férje, Zinovij (T) tutyimutyi fráter, míg a ház zsarnok ura, apósa, Borisz (Bar) pokollá teszi életüket. Egy kiút van csak az asszony számára: szerelembe esik egyik szépfiú béresükkel, Szergejjel (T). A szerelem, a végre megismert kielégülés oly hatalmas erejű, hogy Katyerina valóban Lady Macbethként egymásutánban gyilkosságokba keveredik. Először apósát teszi el láb alól méreggel, majd Szergej segítségével agyonveri férjét. Szabaddá válik az út kettejük előtt, ám az egyik szolga éppen az esküvő pillanataiban fedezi fel a pincében a meggyilkolt Zinovij Izmailov holttestét. Mindkettőjüket száműzetésre ítélik. A csapodár Szergej azonban a Szibériába vezető úton összeszűri a levet egy ugyancsak száműzött utcalánnyal, Szonyetkával (MS); Katyerina, vetélytársnőjét magával rántva a folyóba ugrik.

kaukázusi fogoly, A - Kjui 3 felv. operája (1883, Pétervár), V. Krilov szövegére, Puskin nyomán.

Kärntnerthortheater, Bécs - Az osztrák császárváros egyik leghíresebb operaháza. 1708-ban nyitották meg. A XVIII sz. utolsó évtizedeiben vált jelentőssé, annyira, hogy sikerrel konkurrálhatott a Burgszínházzal. 1814-ben itt került színre a Fidelio 3., végleges változata. A századforduló idején Salieri állt a színház élén, majd 1821-ben a híres olasz impresszárió, Barbaja bérelte. Az ő igazgatása alatt zajlott le a színházban Weber Euryanthéjának bemutatója; Barbaja vezette be Bécsben a bérletrendszert is. 1842-ben az udvari zeneszerzővé kinevezett Donizetti került a Kärntnerthortheater élére, e színházban mutatta be a Linda di Chamounix-t és a Maria di Rohan-t. A színház utolsó nevezetes bemutatója 1847-ben zajlott le, amikor először került színre Flotow Mártája. A Staatsoper megnyitása után a színház szerepe Bécs operai életében megszűnt.

Kecal - Smetana Eladott menyasszony c. vígoperájában a minden lében kanál házasságközvetítő (B).

Keesteren, John van (1921-) - holland op.én. (T). 1947-ben debütált Scheveningenben, a Rózsalovag Olasz énekeseként. Pályája további során hazájában, majd Berlinben működött, 1953-ban a Städtische Oper tagja, 1958 óta a müncheni Opera vezető lírai tenorjainak egyike. Napjaink egyik jeles Mozart-tenorja és oratóriumszólistája.

Kegyed Valery kisasszony? - Verdi Traviatája II. felvonásában Violetta (S) és Georges Germont (Bar) kettőse. Verdi középső korszakának egyik legnagyobb méretű és legjelentősebb duettje. Az együttes során még felismerhetők ugyan a hagyományos forma részei: a lassú és a gyors szakasz, de a formakeretet lépten-nyomon lazítják és robbantják azok a változatos tempójú és hangulatú kisebb formaegységek, amelyek a mondanivalót, a karakterábrázolást és a két szereplő súlyos konfliktusát vannak hivatva kifejezni.

kegyenc, A - Rudolf Wagner-Régeny 3 felv. operája (1935, Drezda), Caspar Neher szövegére. A szerző legnagyobb sikerű színpadi műve.

kegyencnő, A - Donizetti 4 felv. operája (1840, Párizs, O.), Royer, Vaëz és Scribe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1842, pesti Német Színház; 1869, pesti N.Sz.

Donizetti egyik nagysikerű tragikus operája. A mű cselekménye a XIV. sz.-i Kasztíliába visz: Fernando, a novicius (T) Leonóra (MS) kedvéért elhagyja a kolostort, de szerelmük tragikus véget ér, mert Leonóra XI. Alfonz király (Bar) szeretője.

Keilberth, Joseph (1908-1968) - német karm. Szülővárosában, Karlsruhében kezdi pályáját (1925-1940). A háború után először Drezdában (1945-50), majd 1951-től haláláig Münchenben főzeneigazgató. Gyakori vendég volt Bayreuthban, jelentős Strauss- és Wagner-dirigens. Egy Trisztán-előadás közben halt meg.

Kékszakáll - Legendás hírű francia főúr (valószínűleg Gilles de Rais személyéről mintázva), aki egyrészt kékesfekete szakálláról, másrészt arról volt nevezetes, hogy állítólag több feleségét megölte. Figurája először Perrault meséiben jelenik meg (1697) az irodalomban. Több színpadi mű hőse: Grétry: Raoul Barbe-Bleu (1789), Offenbach: Kékszakáll (1866), Dukas: Ariane és Kékszakáll (1907), Bartók: A kékszakállú herceg vára (1911), Rezniček: Ritter Blaubart (1920). A legenda szerint Mélisande egyike lett volna Kékszakáll elmenekült feleségeinek.

kékszakállú herceg vára, A - Bartók 1 felv. operája (1918, Budapest, OH), Balázs Béla szövegére. Bartók első színpadi műve; inkább szcenírozott ballada, semmint opera. Jellegzetesen expresszionista alkotás, melyben a külső cselekmény csak látható megjelenési formája a lelki történésnek. A zene legjelentősebb értéke éppen az, hogy ezt a lelki tartalmat éppoly erővel jeleníti meg, mint a külső cselekmény egyes szakaszaiban a programmatikus-leíró részeket. Emellett tökéletesen szerkesztett, a zene öntörvényű folyamatát is maximálisan realizáló muzsika. Hangnemi szerkezete a dramaturgiai követelményeket veszi figyelembe, ez is a szerkesztés csodái közé tartozik. Emellett a darab énekszólamait a magyar operai prozódia alapvetésének tekinthetjük.

Kelemen Zoltán (1936?-) - magyar szárm. op.én. (Bbar). A Zeneakadémián, majd 1956 után a római Santa Cecilián tanult, 1959-ben debütált Augsburgban. 1962-ben lett a kölni opera tagja, ma is e színház művésze. Kiváló karakter-énekes, legjobb szerepei e repertoárba tartoznak: Alberich, Leporello, Pizarro, Ochs, Kothner. 1964 óta énekel Bayreuthban, 1967 óta Karajan salzburgi Húsvéti Fesztiváljain. Buffo-basszistaként is kitűnik, igen jó Falstaff, Gianni Schicchi és Don Pasquale. Hangjának terjedelme révén a basszus és a bariton szerepkört egyaránt énekli.

Kelen Tibor (1937-) - magyar op.én. (T). 1959-ben debütált az OH-ban, a Bohémélet Parpignoljaként. Rövidesen vezetőszerepekhez juttatta kivételes szépségű lírai tenorja (Edgar); hangi adottságai ellenére hőstenor-szerepeket is énekelt, pl. Alvarót, Tell-Arnoldot stb. 1965-ben külföldre távozott.

Kelly, Michael (1762-1826) - angol (ír) op.én. (T) és zeneszerző. Dublinben debütált 1779-ben, Piccinni La buona figliuola c. operájának grófjaként. Itálián át vezetett útja Bécsbe, ahol az udvari opera, a Burgszínház-beli együttes tagja lett. 1786-ban ő volt Mozart Figarójának első Basiliója és Don Curziója. Később visszatért Londonba, a King's Theatre vezető tenoristája és igazgatója lett. Emlékiratai (1826) egyrészt a korabeli operaüzemre, másrészt Mozartra vonatkozóan fontos adatokat tartalmaznak.

Kelston, Lucia (1922-) - amerikai op.én. (S). 1947-ben debütált egy amerikai vándortársulatban, Pillangókisasszonyként. 1950 körül indult meg nemzetközi karrierje, amely elvitte a nagy olasz operákba is. Kiváló drámai szoprán volt, elsőrangú Lady Macbeth és Abigaille. A 60-as évek végén már hanyatlóban levő művészetét tudta csak Bpesten bemutatni.

Kéméndy Jenő (1860-1925) - magyar díszlettervező. 1898-ban lett az OH tagja, haláláig a színház vezető díszlettervezője és szcenikai felügyelője volt. Mint tervező, a meiningeniek stílusát követte pályája kezdetén, de később a valóság pontos ábrázolásától eljutott a festőiséghez. Mint szcenikai vezető, számos színpadtechnikai újítást vezetett be az OH-ban, t. k. ő oldotta meg a Rajna kincse sellőinek természethű mozgatását. Balettszövegkönyveket is írt.

Kemény Simon - 1. Arnold György daljátéka Kisfaludy Károly drámája nyomán (1826, Szabadka). - 2. Ruzicska József 2 felv. operája, ugyancsak a Kisfaludy-dráma nyomán (1822, Kolozsvár). - 3. Erkel 3 felv. operája, Jókai szövegére. Kézirata állítólag Erkel hagyatékában volt, egyetlen részlete kivételével zenéje ismeretlen.

Kemp, Barbara (1881-1959) - német op.én. (S). Strasbourgban debütált 1903-ban. Rostocki és boroszlói szerződések után a berlini S.O. tagja lett (1913-30), majd ugyanott rendezéssel is foglalkozott. Férje Max von Schillings, a neves zeneszerző volt. A két világháború közti évek nagy heroináinak egyike, híres Wagner- és Strauss-énekesnő. Drámai színészi alkata és vonzó megjelenése is hozzájárultak nagy sikeréhez.

Kempe, Rudolf (1908-) - német karm. Lipcsében debütált 1935-ben, Lortzing Vadorzójával. Chemnitzben, majd Weimarban működött, mígnem 1949-52 drezdai főzeneigazgató lett. Később Münchenben, jelenleg Londonban tevékenykedik. Elsősorban Wagner- és Strauss-dirigensként ismert, de ugyanakkor jó tolmácsolója az olasz repertoárnak is. Híres zenekar-nevelő karmester.

Kendelényi Fáni (?-1871) - magyar op.én. (A, majd S). 1864-ben Debrecenben debütált, majd 1865-69-ig a pesti N.Sz. tagja volt.

Kendő-tercett - Otello (T), Cassio (T) és Jago (Bar) hármasa Verdi Otellója III. felvonásában. Nevét onnan nyerte, hogy a tercett során Otello Cassio kezében látja a Desdemona hűtlenségét bizonyítani látszó kendőt.

Kenessey Ferenc (1916-) - magyar rendező. 1950 óta az OH tagja, előtte a bpesti, a kolozsvári, a szegedi N.Sz.-ban működött. 1970-ben a berlini TV-ben rendezte Farkas Ferenc Bűvös szekrény c. operáját.

Kenessey Jenő (1906-) - magyar karm. 1929-ben lett az OH tagja, 1932-től karmesterként. Már pályája kezdetén is főleg baletteket dirigált, 1945 után, visszavonulásáig, ő volt az operaházi balett állandó vezetőkarnagya. Hangversenydirigensként is jelentős sikereket mondhat magáénak. Zeneszerzői tevékenységét szimfonikus és kamaraműveken kívül az Arany meg az asszony c. egyfelvonásos opera (l. *ott*) és a Bihari nótája, a Keszkenő és más balettjei képviselik. Kossuth-díjas, Érdemes művész.

Kényszerű munka - Wagner Siegfriedje I. felvonásában Mime (T) mérges-tehetetlen monológja.

Kép-ária - 1. Tamino (T) áriája a Varázsfuvola I. felvonásában. Kezében Pamina képét tartja, és a festmény hatására máris beleszeret a leányba. - 2. Cavaradossi (T) áriája Puccini Toscájának I. felvonásában. A festő összehasonlítja a Magdalénaként ábrázolt Attavanti marchesa szőke szépségét szerelme, Floria Tosca fekete szépségével.

Kerekes János (1913-) - magyar karm. 1936 óta az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd 1945 óta karmesterként. Az OH nagytehetségű repertoárdirigense, finom ízlésű muzsikus, aki zeneszerzőként is tevékenykedik. Erkel-díjas, Érdemes művész.

Kern, Adele (1901-) - német op.én. (S). 1924-ben debütált Münchenben. Bécs és München, Salzburg és Dél-Amerika ünnepelt sztárja, a leghíresebb koloratúrcsillagok egyike. Híres Zerbinetta és Mozart-szubrett.

Kern Aurél (1871-1928) - Kritikusi és zeneszerzői munkássága mellett 1915-17 az OH igazgatója, s ez időben rendezője is volt.

Kerner István (1867-1929) - magyar karmester. 1884-1895-ig az OH zenekarában játszott, 1895-től a színház karmestere lett. 1903-ban a Filharmonikusok elnökkarnagya, 1919-20 az OH igazgatója, 1927-ben főzeneigazgatója. A háború utáni évtizedekben Kerner egyénisége és szelleme fémjelezte az OH működését. Mozart, Wagner és Strauss műveinek volt hivatott tolmácsolója. Nagy énekeseink egész gárdája került ki keze alól, és vette át tőle a művek és szerzők feltétlen szolgálatának gondolatát, minden zenei interpretáció alapját. Kerner, a

karmester, a zenei precizitás mintaképe volt, s egyben a stílusismeretnek, az átélésnek és a karakter-alkotásnak igazi nagymestere.

Kérő - Kodály Székely fonójának férfi főszereplője (Bar).

kérők, A - Polgár Tibor 3 felv. operája (1955, E.Sz.), Kótzián Katalin szövegére, Kisfaludy Károly vígjátéka nyomán.

Kertész Gyula (1931-) - magyar opera-rendező. Első munkája a szegedi N.Sz. 1956-os Don Juan-előadása volt. E színházban, az OH-ban, majd 1963 óta a debreceni Csokonai Színházban működik rendezőként, utóbbinak 1974 óta igazgatója. A fiatal magyar operarendezői gárda egyik kimagasló tehetsége; debreceni tevékenysége t. k. a Csokonai Színház Verdi-kultuszában és modern repertoárjának kiépítésében is jelentékeny (Mahagonny, Kékszakállú herceg vára. Trubadúr, Nabucco stb.)

Kertész István (1929-1973) - magyar szárm. karmester. Pályáját a Honvéd Művészegyüttesnél, illetve a Győri Filharmonikusok Zenekaránál kezdte, 1955-ben lett az OH tagja. Még ugyanebben az évben debütált a Rigolettóval. 1957-ben Rómában folytatta tanulmányait, majd 1958-1963 az augsburgi opera zenei vezetője lett. 1964-től tragikusan korai haláláig (Haifánál a tengerbe fulladt) a kölni operaház főzeneigazgatója volt. 1965-66 a London Symphony Orchestra vezetőkarnagya, 1970-ben a Chicago melletti Ravinia Festival vezetője. - Kertész elsősorban Mozart-dirigens volt. Már 1961-ben vezényelte Salzburgban a Szöktetést, és mind Augsburgban, mind Kölnben több ízben mutatta be ciklikusan Mozart operáit. Ugyanígy vonzódott Strausshoz, az orosz komponistákhoz (a Szovjetunión kívül elsőként ő mutatta be Kölnben a Borisz Godunov eredeti változatát) és Verdihez. Minden produkciójában a tökéletes kidolgozás ötvöződött össze a lírával, a humorral és a drámaisággal. Koncertdirigensként éppoly nagyszerű volt, mint operakarmesterként.

Keserű bordal - Erkel Bánk bánja I. felvonásában Petur (Bar) általában két strófával énekelt bordala, Vörösmarty Mihály versére.

Kesztyűária - A mantuai herceg (T) kétstrófás áriája Verdi Rigolettójának I. felvonásában. A könnyelmű, szoknyavadász herceg tökéletes portréja, a zenei jellemábrázolás egyik halhatatlan remeke.

Két fiút szült - Ferrando (B) elbeszélése Verdi Trubadúrja első képében. (Ebből az elbeszélésből ismeri meg a hallgató a mű előtörténetét.)

két Foscari, A - Verdi 3 felv. operája (1844, Róma, T. Argentína), Piave szövegére, Byron drámája nyomán. Magyar bem.: 1850, pesti N.Sz.

Annak idején igen népszerű volt a darab, ma már alig kerül előadásra. Egyike Verdi jelentős ifjúkori operáinak, főleg zenedramaturgiai összefüggései és az egész mű sötét színezete révén. Donizetti így kiáltott fel a mű hallatán: „Ez az ember lángész!”

A cselekmény történelmi alapokon nyugszik: Francesco Foscari velencei doge lemondatását tárgyalja, akinek vétkéül rótták fel, hogy fia, Jacopo államellenes tevékenységet folytat. Egyike azon kevés Verdi-operáknak, melyeknek nincs szerelmi vonala.

két fösvény, A - Grétry 2 felv. operája (1770, Fontainebleau), de Falbaire szövegére. Magyarorsz. bem.: 1811, pesti Német Színház.

Grétry egyik legsikeresebb darabja, melynek hatását a muzsika törökös színezete is emelte.

Két huszár - Doppler Ferenc 3 felv. vígoperája (1853, pesti N.Sz.), Czanyuga József szövegére.

két lovagok. Az - Kósa György 3 felv. kamaravígoperája (1936), OH), Keleti Artúr szövegére. A szerző legjobb operája, hallatlanul humoros effektusokkal és rendkívül mulatságos cselekménnyel.

Két női arc bűbáját → *Kép-ária* 2.

Kezdje hát! - Walther (T) sikertelen versenydala Wagner Nürnbergi mesterdalnokok c. operájának I. felvonásában.

Ki ártatlanul bűnös vagyok - Erkel Bánk bánja II. felvonásában Melinda (S) és Bánk (T) búcsúzó kettőse.

Kiepura, Jan (1902-1966) - lengyel op.én. (T). 1924-ben debütált Lwówban, Faustként. 1926-39 közt Európa számos operaházában ünneplik (t. k. Bpesten is) Don Joséként, Cavaradossiként, Rodolphe-ként, valamint - talán leghíresebb szerepében - Kalafként. Mivel igazi bonviván-külsővel és jó színészi képességgel rendelkezett, számos filmben szerepelt, a legtöbben magyar énekesnő-feleségével, *Eggerth Máriával* (1912-). 1939 után Amerikában élt.

kihívás - A függöny előtti meghajlás rendjét rendszerint „tapsrend" szabályozza: milyen sorrendben, egyedül vagy együttesen köszönik-e meg a művészek a tapsot. Egy-egy kiemelkedő siker esetén a kihívás - ha a közönség egy-egy művész nevét kiáltja - megváltoztatja a tapsrendet. Egyébként országonként változik a függöny elé lépés rendje: Olaszországban felvonás közben is van ünneplés (nálunk is), Angliában és a Szovjetunióban az előadás végén van a legnagyobb taps. Német színpadokon általában mindig együtt jelenik meg a szereplőgárda; a berlini Komische Operben a színpadi munkások is kijönnek a tapsra.

Kincses Veronika (1948-) - magyar op.én. (S). 1974-ben debütált az OH-ban, Zerlinaként. Tanulmányai végeztével a római Santa Cecilia Akadémián Gianna Pederzini növendéke volt. Legfiatalabb operaénekes-gárdánk igen nagy reményekre jogosító tehetsége, aki a szubrett és a lírai szoprán szerepkörben egyaránt otthonos.

Kindermann, August (1817-1891) - német op.én. (Bbar). A berlini Opera kórusában kezdte pályáját, majd Lipcsében (1839-1846) és Münchenben (1846-1891) volt vezető énekes. 1882-ben, a Parsifal bemutatóján ő énekelte Bayreuthban először Titurel szerepét.

King Arthur - *Arthur király*

King, James (1925-) - amerikai op.én. (T). Pályáját baritonistaként kezdte, egy amatőr együttesben Alfióként debütált, 1946-ban. 1960-ban átképezi magát tenoristává. Egy Cincinnatti-i énekverseny megnyerése után szerződést kapott Firenzébe és Milánóba, itt kezdte pályafutását. 1962-től a nyugat-berlini Deutsche Staatsoper vezető hőstenorja, s ettől kezdve az ünnepelt világsztárok egyike. 1965 óta Bayreuth állandó vendége, 1966 óta a Met együttesének is tagja. Noha az egész hőstenor-repertoárt énekli, Glucktól Beethovenen át Straussig, elsősorban Wagner-tenorként szerzett világhírnevet. Kiegyenlített és nemesen csengő hangja, kitűnő deklamálása, stílusérzéke és muzikalitása, valamint nem utolsósorban kitűnő színpadi megjelenése született Wagner hőstenorrá tették. Ugyanakkor a kifejezésnek is nagy mestere, bizonyítva, hogy a Wagner-szerepekben éppúgy szükség van a lírai hangvételre, mint a hősire. Napjaink nagy és főleg korszerű művészeinek egyike. Bpesten is fellépett.

Kipnis, Alexander (1891-) - orosz szárm. amerikai op.én. (B). Varsóban, majd Berlinben tanult, 1915-ben Hamburgban debütált. Kisebb színpadok után a berlini S.O. immár világhíres sztár-tagja lett. Később az utazó művész pályáját választotta, hosszabb ideig volt tagja a chicagói operának, állandó vendége a Met-nek, Glyndebourne-nek, Salzburgnak és Bayreuthnak. A nácizmus elől Amerikába emigrált. Egyike volt a két háború közötti évtizedek legnagyobb énekeseinek, főleg Wagner- és Mozart-szerepekben, valamint Roccóként szerzett

világhírnevet. Csodálatos, kiegyenlített és rendkívül színgazdag hanganyag, alakítókészség és nem mindig biztos muzikalitás voltak jellemzői. Híres dalénekes is volt.

Király Sándor (1910-) - magyar op.én. (T). 1939-ben debütált az OH-ban, az Aida Hírnökeként. Hat évig volt a színház tagja, majd 1945-53-ig a szegedi N.Sz. vezető tenoristái közé tartozott. 1954-től nyugalomba vonulásáig (1969) ismét az OH művésze volt. Mindenekelőtt félelmetesen biztos magas regiszterével tűnt ki és ezért Asszádként, Sámsonként, a Tell Vilmos Halászfiújaként és a Rózsalovag Énekeseként aratta legnagyobb sikereit.

Királyfi és királyleány - Humperdinck 3 felv. meseoperája (1910, New York, Met), „Ernst Rosmer" (azaz: Elsa Bernstein-Porges) szövegére. Magyar bem.: 1912, OH.

Királyi lomb virul Firenze fáján - Puccini Gianni Schicchijében Rinuccio (T) himnusza szülővárosához, Firenzéhez.

Kirchoff, Walter (1879-1951) - német op.én. (T). 1906-ban debütált Berlinben, Faustként. 1920-ig a S.O. vezető hőstenorjainak egyike, 1926-tól 1931-ig a Met művésze.

Kirov Operaház, Leningrád - Az egykori cári operaház, a Mariinszkij Színház, illetve a hozzá csatolt Kis Színház 1920-ban lett államosítva, 1935-ben nevezték el Kirovról. Igen sok jelentős szovjet opera bemutatójának színhelye, így t. k. Prokofjev Háború és békéje, Sosztakovics Az orr c. műve és Katyerina Izmailovája itt került először előadásra, valamint számos mai művet itt játszottak először a Szovjetunióban (Wozzeck, Jonny stb.). Igen jelentős sikereket mondhat magáénak a színház balettegyüttese is. A Kirov Operaház a Bolsoj után a Szovjetunió legjelentősebb dalszínháza. (Vö. *Mariinszkij Színház*).

Kirsten, Dorothy (1917-) - amerikai op.én. (S). Chicagóban debütált 1940-ben, Massenet Manonjának egyik kis szerepében. Három év múlva a New York-i City Center Opera, majd 1945-től a Met együttesének tagja lett. Főleg Puccini-operákban aratott nagy sikereket, valamint a Carusóról szóló filmben.

Kísérje lépted áldás - A címszereplő (T) és Desdemona (S) tragikus feszültségű kettőse Verdi Otellója III. felvonásában.

kísértetkastély, A - Moniuszko 4 felv. operája (1865, Varsó), Jan Checinski szövegére. A Halka mellett a lengyelek nemzeti operája. Számos népi elemet, főleg táncritmust tartalmaz, egyébként a francia-olasz vígoperai kereteket és jelenet-típusokat alkalmazza, így t. k. „hadaróáriája" is van.

Kishegyi Árpád (1922-) - magyar op.én. (T). 1946-ban debütált a bpesti Vígoperában, Pedrillóként. 1947 óta az OH tagja a buffo-tenor szerepkörben. A színház egyik legjobb karakterénekese, aki hangjának gazdag színskálájával, elsőrendű színészi készségével és muzikalitásával nagyszerűen oldja meg az irodalom nagy karakterszerepeit (Dávid, mindkét Mime, Bardolf, a Hoffmann meséi négyes szerepe, a Hovanscsina írnoka, Monostatos stb.). Liszt-díjas, Érdemes művész.

kis kéményseprő, A → *Játsszunk operát!*

Kis madárban, napsugárban → *Baba-ária*

kis Marat, A - Mascagni 3 felv. operája (1921, Róma, C.), Forzano és Targioni-Tozzetti szövegére. A francia forradalom idején játszódó darab a szerző aránylag sikeres művei közé tartozik.

Kisvárosi Lady Macbeth → *Katyerina Izmailova*

Kittel, Hermine (1876-1948) - osztrák op.én. (A). Pályáját prózai színésznőként kezdte, és csak 1900-ban lett énekesnő. Harminc éven át (1900-1930) a bécsi S.O. tagja volt. Egyike a

nagy Mahler-együttes tagjainak. Bayreuthban sokszor énekelte Erda szerepét, és fellépett a salzburgi Ünnepi Játékokon is. Európai hírű koncerténekesnő volt, ő énekelte először Mahler Dal a földről című művének altszólóját. 1931-től haláláig Bécsben volt énektanár.

Kiurina, Berta (1882-1933) - osztrák op.én. (S). Zongoristának indult, s csak 1904-ben debütált énekesként. A következő évben már a bécsi S.O. tagja, s e színház egyik büszkesége 1927-ig. Rendkívül szép koloratúrszoprán hang birtokosa, kiművelt technika és nagy, igaz koloratúr-mozgékonyság jellemezte. Neves Mozart-énekesnő volt, és nagy sikereket aratott a hangversenydobogón is.

Klafsky, Katharina (1855-1896) - magyar szárm. német op.én. (S). Pályája a bécsi Komische Oper kórusában kezdődött, majd Mathilde Marchesi növendéke lett. A lipcsei Opera tagja 1876-tól 1886-ig, majd haláláig Hamburgban vezető drámai szoprán. Élete utolsó évét Amerikában, a Damrosch-féle operatársulat tagjaként töltötte. Ereje teljében, fiatalon hunyt el. A német repertoárban, elsősorban Wagner műveiben szerzett európai hírnevet.

klakk - Fizetett tapsolók csoportja. Valószínűleg szinte egyidős a műfajjal. Tagjait az egyes énekesek rendszerint meghatározott tarifa szerint fogadják fel. Legtöbbször valódi műértők a „klakőrök"; Parmában fordult elő, hogy a klakk visszafizette egy rossz tenoristának a pénzt, és a további előadásokon kifütyülte.

Kleiber, Carlos (1930-) - német dirigens, Erich Kleiber fia. Apja dél-amerikai emigrációja idején, Buenos Airesben kezdett zenével foglalkozni. Később kémikus volt, de aztán visszatért a muzsikához, és Münchenben, majd Potsdamban lett operai karmester. Első jelentősebb állomáshelye Düsseldorf volt (1956-1964), majd 1966 óta a stuttgarti opera vezető dirigense. Napjaink egyik legjobb karmestere, mind az opera, mind a hangversenyzene területén. Rendkívül explozív, szenvedélyes muzsikus, aki szinte az extázisig tudja vinni zenekarát és a hallgatóságát egyaránt. Ugyanakkor a filológiai pontosság is jó tulajdonságai közé tartozik. 1974-es bayreuthi Trisztán-dirigálása hatalmas siker volt.

Kleiber, Erich (1890-1956) - osztrák karm. Pályájának állomásai: 1912-18 Darmstadt; 1919-1921 Wuppertal; 1922-1923 Mannheim; 1923-1933 Berlin S.O. (főzeneigazgató); 1933-1956 T. Colón, C.G., Amsterdam.

A XX. sz. első felének egyik legjelentősebb dirigens-egyénisége, egyformán nagy karmester a hangversenypódiumon és az operában. Pályájának tetőpontját a Berlinben töltött tíz év jelzi, t. k. a Wozzeck és Milhaud Christophe Colombe-jának ősbemutatójával, a Jenufa és a Svanda, a dudás berlini premierjével. Erőteljes egyénisége, rendkívüli zenei igényessége és nagy fantáziája egészen magasrendű operakarmesterré tették. Minden színházban, ahol csak működött, valósággal hagyományt teremtett, éppen a tökéletesen precíz zenei kidolgozás terén. Nálunk például évtizedekig emlegették 1936-os Szöktetés-felújítását.

Klein, Peter (1907-) - német op.én. (T). Kisebb német színházak után a hamburgi opera tagja lett (1937-1941), 1942 óta a bécsi S.O. művésze. Híres és kitűnő comprimario, Mozart Figarójának Basiliójaként, Mimeként, Sujszkijként stb. világszerte elismerték. Az utóbbi időben rendezéssel is foglalkozik.

Kleinzack-legenda - A címszereplő (T) áriája Offenbach Hoffmann meséi előjátékában. Az ária gunyoros-vidám hangon kezdődik, hiszen egy mulatságos törpéről szól, majd - igazi hoffmanni ötlettel - szerelmi himnuszba vált át.

Klemperer, Otto (1885-1973) - német karm. Frankfurti és berlini tanulmányai után Mahler mellett tevékenykedett, az ő ajánlatára került Prágába. Itt működött 1907-től 1910-ig, majd Hamburg (1910-1914), Strasbourg (1914-1917), Köln (1917-1924), Wiesbaden (1924-1927), végül Berlin (1927-1933) következett, a legutóbbi helyen a Krolloper művészeti vezetőjeként.

Ebben a színházban igen sok modern mű ősbemutatóját, illetve berlini premierjét vezényelte. 1933-ban emigrált és az USA-ban működött. Innen jött Bpestre, ahol 1947-1950-ig Operaházunk újabb és Mahler óta talán legjelentősebb „aranykorát" fémjelezte. Élete utolsó évtizedeiben Londonban működött, időnként rendezőként is. Nyolcvan éves korán felül is dirigált, sőt, legtöbb teljes operafelvételét ezekben az években készítette. Századunk egyik legnagyobb karmestergéniusza volt. A budapesti közönség még teljes erejében hallhatta és megtanulhatta a Klemperer-vezette előadásokból az igazi drámai Mozart-, Beethoven- és Wagner-stílust. Szavakba alig foglalható a klempereri művészet csodája: legnagyobb benne a művek lényegének, tehát az egyes szerepek, áriák, jelenetek vagy zenekari motívumok karakterének megragadása volt. A magyar közönség még ma is tanúja lehet a továbbélő Klemperer-hagyománynak.

Klingsor - Wagner Parsifaljában a sátáni mágus (Bbar), a Grál-lovagok fő ellensége.

Klose, Margarete (1902-1968) - német op.én. (MS). 1927-ben debütált Ulmban, a Marica grófnő cigánylányaként. 1932-49 a berlini S.O. vezető Wagner-mezzója, 1949-58 a nyugatberlini opera tagja. Bayreuth állandó vendége 1936-42 között. Nemcsak Wagner műveiben, de a Verdi-repertoárban is kitűnő, modern művekben ugyancsak sikeres alakításai voltak (Jenufa, Elektra stb.).

Kluge, Die → *okos lány, Az*

Klütaimnésztra - 1. Gluck Auliszi Iphigeniájában Agamemnon anyja (A). - 2. Strauss Elektrájában férjének gyilkosa (MS).

Kmentt, Waldemar (1929-) - osztrák op.én. (T). Pályáját zongoristaként kezdte, 1949-ben kezdett énekelni tanulni. 1950-ben már a IX. szimfónia tenorszólóját énekelte Karl Böhm vezényletével. 1951 óta a bécsi S.O. tagja, a Mozart-repertoár egyik vezető énekese. Európa igen sok operaházában és fesztiválján lép fel, operaénekesként éppoly híres, mint dalénekesként. Töretlenül szép, kiegyenlített, és ha kell, hősi színezetű tenorján nemcsak a Mozart-szerepek szólalnak meg ideálisan, hanem az irodalom lírai, sőt, karakter-alakításaiban is nagy sikereket mondhat magáénak. Kitűnő színész is, egyike a bécsi zenekultúra letéteményeseinek.

Knappertsbusch, Hans (1888-1965) - német karm. 1911-ben debütált Mülheimben. 1922-ben a müncheni opera főzeneigazgatója lett. Pályája nagy része a bajor fővároshoz kapcsolódik. 1922-36, majd 1954-től halálig itt élt és működött. 1936-50 közt, a nácizmus elleni tiltakozásként a bécsi S.O.-ban működött. 1951 óta dirigált rendszeresen Bayreuthban. Európa számos operájában vendégszerepelt, többször vezényelt Wagner-ciklusokat Budapesten is.

Századunk egyik legnagyobb Wagner-dirigense volt. Wagner-felfogását valami őserő és hieratikus monumentalitás jellemezte (híres lassú tempók!). A Ring és mindenekelőtt a Parsifal volt legjelentősebb produkciója. Wagner mellett R. Strauss, koncertdobogón pedig Bruckner művészete állt igen közel hozzá.

Kniplová, Nagyezsda (1932-) - cseh op.én. (S). 1956-ban debütált Ústí n. L.-ben, az Igor herceg Jaroszlavnájaként. 1950-ig e színház, 1964-ig a brnói opera, azóta a prágai Národní Divadlo tagja. 1963-ban indult meg nemzetközi karrierje, mely Bécsbe, Münchenbe, Salzburgba és a Met-be vitte el. Énekli az olasz repertoárt is, de világhíressé mint Wagner-heroina vált (mindhárom Brünnhilde, Izolda stb.). Többször fellépett Bpesten is.

Knote, Heinrich (1870-1953) - német op.én. (T). 1892-ben debütált Münchenben. A század első évtizedeinek egyik legjelentősebb Wagner-tenorja, világhíres Siegfried, Trisztán és Tannhäuser. Az olasz repertoárban is jeleskedett. Daliás megjelenése és elsőrangú szövegkiejtése tette hatalmas hanganyaga mellett ideális hőstenorrá.

Koch, Hellmut (1908-1975) - német karm. Noha oratóriumdirigensként szerzett világhírnevet, foglalkozott operavezényléssel is: a berlini S.O.-ban az ő vezetése alatt szólaltak meg a barokk művek, így pl. Händel operái.

Kočí, Přemysl (1917-) - cseh op.én. (Bar). 1939 óta működik operaénekesként, 1949-től a prágai Národní Divadlo tagjai jelenleg igazgatója.

Kocsis Irma (1847-?) - magyar op.én. (S, MS). Pályáját Kolozsvárott kezdte 1865-ben. Még ebben az évben a N.Sz. tagja lett, melynek nyugalomba vonulásáig, 1882-ig egyik vezető énekese volt. Énekelte a francia, olasz és német repertoár számos nagy szerepét, ő volt az első magyar Eboli és Vénusz.

Kohn, Karl-Christian (1928-) - német op.én. (B). 1952-ben debütált Düsseldorfban, 1957 óta a müncheni opera tagja. Elsősorban Mozart-énekesként aratott nagy sikereket, de ugyanígy jeles hangversenyénekes is.

koldusopera, A - 3 felv. „ballad-opera" (1728, London), John Gay szövegére. Zenéjét összeállította, adaptálta és részben szerezte John Christopher Pepusch.

A darab ötletét talán Swift adta egy megjegyzésével. Gay mindenesetre remekművet alkotott, mely egyaránt gúnyolja ki a kor politikusait (Macheath szerepében pl. Walpole-t), a híres primadonnák hiúsági botrányait (Polly-Lucy veszekedését vö. a Cuzzoni-Bordoni verekedéssel) és a kor opera seriáinak konvencióit. Az eredeti darabban korabeli utcai dalok, balladák köréből való a zenei anyag. 1886-ig játszották a művet, majd 1920-tól Frederick Austin feldolgozásában közel 1500-szor adták (opera-rekord!).

A további feldolgozások: Brecht-Weill (1928, magyar bem.: 1930, Bpest, Vígszínház), Edward Dent (1944), Britten (1948, magyar bem.: 1975, bpesti E.Sz.), Arthur Bliss (1953, film). Britten feldolgozása szinte új mű számba megy, míg a Brecht-Weill-féle, mindössze egy számot tart meg az eredetiből.

A Brecht-Weill darabot 1928-ban mutatták be Berlinben. Brecht Kipling és Villon verseit is felhasználta. Kurt Weill ún. song-muzsikát írt hozzá, azaz a jazz és az utcai dalok hatását érvényesítette.

Brecht librettója természetesen telve van társadalomkritikai momentumokkal, ezt Weill száraz-csípős zenéje még jobban kiemeli.

Kollo, René (1938-) - német op.én. (T). A 900-as évek híres operettkomponistája, Walter Kollo unokája. Pályáját a könnyűzene területén kezdte, operaénekesként 1965-ben debütált Braunschweigben. 1967-ben a düsseldorfi opera szerződtette, melynek ma is tagja. München, Bayreuth, Bécs, a Sc, a Fenice és 1969 óta Bayreuth és Salzburg ünnepli, mint napjaink egyik legjobb hőstenorját. Főleg Wagner-szerepekben (Stolzingi Walther, Lohengrin, Tannhäuser, Erik) arat jelentős sikereket.

koloratúra - A kifejezés nem az olasz nyelvből ered, mint hinni lehetne, hanem a német Koloratur-ból; a helyes olasz szakszó: fioritura. Általában dúsan ékesített éneklést értünk alatta, a dallam különböző hagyományos figurációkkal való kidíszítését. Ebben az értelemben a koloratúra oly régi, mint maga az ének: pl. a gregorián dallamok állandóan alkalmazzák. Szűkített értelemben véve: az operaária díszített formája, elsősorban szopránhangra. (A történeti anyagban, főleg a bel canto korszakban azonban számos koloratúra-alt és koloratúra-tenor szerepet ismerünk, pl. a Sevillai borbély Rosinája és Almavivája.) Korszakonként változott a koloratúrás ének: hol nem volt más, mint üres virtuozitás, csillogó külső díszítés, hol hozzátartozott a drámai ábrázolás eszközeihez (az Éj királynője).

koloratúralt - A XVIII. sz.-ban nemcsak a szoprán hangosztály, de az alt is ismerte a dúsan ékítményes éneket. Rossini operáiban sok ilyen szerep van (pl. a Sevillai borbély Rosinája is, eredeti hangfekvése szerint).

koloratúr-technika - Akár a szoprán, akár más hangfajok esetében tulajdonképpen különleges természeti gégeadottság, melynek következtében a hang „szalad". Ennek hiányában tanítani nem lehet. A koloratúrszoprán fogalma tehát nem azonos a hangmagassággal, hangfekvéssel: egy énekesnőnek meglehet a legmagasabb regiszter feletti uralma, ha különleges gégeadottsága hiányzik, nem lesz alkalmas az ékítményes énekszólamok megszólaltatására.

Koltay Valéria (1925-) - magyar op.én. (S). 1948-ban debütált az OH-ban, Blondeként, Klemperer vezénylete alatt. Főleg Mozart-szubrettként tűnt ki, énekelt valamennyi nagy Mozart-operában. Ezenkívül Norinaként, Rosinaként mondhat magáénak jelentős alakításokat. Hollandiában, Svájcban, az USA-ban, Skandináviában és Jugoszláviában lépett fel.

Kolombusz Kristóf - Amerika felfedezője a következő operák hőse: Fabrici (1789), Camicer (1818), Morlacchi (1828), Ricci testvérek (1829), Bottesini (1847), Milhaud (1928), Egk (1942).

Komáromy Pál (1892-1966) - magyar op.én. (B). 1913-ban debütált az OH-ban. A színház egyik jelentős karakter- és buffo-basszusa volt, aki azonban drámai szerepekben is kitűnt. 1945-ben ő lett az Operaház igazgatója, ő szervezte újjá a színház társulatát és az ő vezetése alatt kezdődtek meg az előadások. Fő szerepei közé tartozott Iván Hovanszkij, Ochs, Don Pasquale, Paolo Albiani, Bartolo stb. Vendégszerepelt Bécsben, Bayreuthban, Olaszországban és Buenos Airesben.

Komische Oper, Berlin - A régi Scala-színház rekonstruált épületében 1947-ben nyílt meg, befogadása 1338 személy. Intendánsa azóta is Walter Felsenstein. Európa egyik legvitatottabb operaháza, melynek működésére az intendáns-főrendező tevékenysége és elvei nyomják rá bélyegüket. (Vö. *Felsenstein*.)

Komlóssy Erzsébet (1933-) - magyar op.én. (MS). 1955-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban a Székely fonó Háziasszonyaként. Három évadon át működött itt, majd 1958-tól az OH énekesgárdájának vált egyik büszkeségévé. Itthon és külföldön egyaránt igen nagy sikereket aratott, főleg a nagy drámai mezzo-szerepekben (Ulrica, Azucena, Carmen, Amneris és Szokolay Vérnászának Anyája). Igazi drámai művész, aki már színpadra lépésekor is izzó légkört tud teremteni. Hatalmas, átütő erejű hanganyaga éppúgy erre a szerepkörre teszi alkalmassá, mint színészi képességei és mindenekelőtt temperamentuma, mely alakításainak talán legfőbb értéke és jellemzője. De jelentős sikereket aratott a lírai hangolású szerepekben is, mint pl. az Orfeusz címszerepe, Márfa vagy Delila. Sokszor vendégszerepelt külföldön, Londonban, Kölnben, Moszkvában, Rómában, Milánóban, Berlinben stb. Kossuth- és Liszt-díjas.

Komor Vilmos (1895-1971) - magyar karm. Az OH zenekarának brácsásaként kezdte pályáját 1920-ban, karmesterként a Lohengrinnel debütált a bécsi Volksoperben, 1926-ban. 1921-ben lett a Filharmonikusok titkára, majd a Rádió, később a Városi Színház karmestere. 1939-44 az OMIKE Operaegyüttesének vezetője, 1945-től haláláig az OH karmestere. Számos hangversenyszerű operaelőadást vezényelt, t. k. az Állatkertben, ő kezdeményezte ezzel Magyarországon a szabadtéri (és olcsó helyáras) operaelőadásokat. Az OH-ban több bemutató előadást is dirigált, s egyike volt a legsokoldalúbb repertoárkarmestereknek. A háború után sokszor vendégszerepelt külföldön, főleg az NDK-ban (a drezdai opera állandó vendége volt). Hangversenydirigensként is egyike volt a legtöbbet szereplő művészeknek, ő mutatta be Bartók „Falun" c. művét. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

komponista, A - Richard Strauss Ariadnéja előjátékának szereplője (S); a cselekmény szerint ő írja az előadásra kerülő Ariadne-opera muzsikáját.

Koncsak kán - Borodin Igor hercegében a poloveciek vezére (B), aki legyőzi és foglyul ejti Igort. - Lánya, *Koncsakovna* (MS) Igor fiának, Vlagyimirnak szerelmese, majd felesége.

Kondrasin, Kirill (1914-) - szovjet karm. Bár főleg hangversenydirigensként lett világhírű, pályájának tekintélyes részét a moszkvai B. dirigenseként töltötte el. Tanulmányai végeztével lett előbb a leningrádi Kis Színház karmestere, majd 1943-60-ig a moszkvai opera egyik vezető karnagya volt. Több új szovjet operát ő mutatott be.

Konetzni, Anny (1902-1968) - osztrák op.én. (MS). A bécsi Volksoper kórusában énekelt, majd újabb tanulmányok után Chemnitzben debütált 1927-ben, mezzóként. 1931-35 a berlini, 1935-54 a bécsi S.O. tagja volt.

Konetzni, Hilde (1905-) - osztrák op.én. (S). Előbbi húga. Ő is Chemnitzben debütált 1929-ben, Sieglindeként. 1932-36 Prágában, majd a bécsi S.O.-ban működött. A nagy bécsi kultúra örököse, híres Wagner-szoprán, Strauss- és Mozart-énekesnő.

Konstanza - Mozart Szöktetésének hősnője (S), Belmonte szerelme, akit meg akar szöktetni Szelim basa rabságából.

Konstanza! Konstanza! Ma láthatlak végre! - Mozart Szöktetésének I. felvonásában Belmonte (T) szerelmi áriája.

kontraalt - A német és a magyar terminológiában a legmélyebb altfekvés. Inkább hangszínre, mint fekvésre értik. Franciában, angolban és olaszban a „contralto" általában: alt.

kontratenor - Különleges képességű tenorhang, főleg a fejhang-regiszter felerősítése révén áll elő. Nem tévesztendő össze a kasztráltakkal! A kontratenor (mely a női hangok magasságában és színezetével szólal meg) valamikor igen népszerű volt, főleg az oratórium-előadásokon. Az operában B. Britten újította fel: a Szentivánéji álomban Oberon szerepét erre a hangfajra írta.

Konwitschny, Franz (1901-1962) - német karm. Stuttgartban debütált 1926-ban (1933-ig itt működött). Később Freiburgban, Frankfurtban, Hannoverben, majd 1953-tól az NDK-ban (1953-55 Drezda, 1955-1962 Berlin, S.O.) volt főzeneigazgató. Az újjáépített S.O. első zenei vezetője.

konzul, A - Giancarlo Menotti 3 felv. operája (1950, Philadelphia), a zeneszerző szövegére. A szerző ezzel az erősen politikai színezetű darabbal aratta első nagy sikerét.

Kónya Sándor (1923-) - magyar szárm. német op.én. (T). 1951-ben debütált Bielefeldben, Turidduként. Darmstadt, Stuttgart és Hamburg után 1955-ben a nyugat-berlini opera tagja lett. Nagy kiugrását 1958-as bayreuthi sikere jelentette (Lohengrin); ettől kezdve világjáró sztárénekes lett. A 60-as évek közepe óta gyakran vendégszerepelt Bpesten is. - Nagy kultúra, finom stílusérzék és igazi csengő tenorhang jellemzik művészi portréját.

Korcsmáros Péter (1945-) - magyar op.én. (T). A debreceni Csokonai Színházban debütált 1973-ban, a Manon Lescaut Des Grieux-jeként. Azóta e színház tagja a lírai tenor szerepkörben.

Koréh Endre (1906-1960) - magyar op.én. (B). 1930-ban debütált az OH-ban, Sparafucileként. Csodálatos zengésű, igazi „kormos" basszusa hamar feltűnést keltett, és Székely Mihály mellett az OH első basszistája lett. Nemcsak a gyönyörű hang, hanem az egész magasrendű alakítóművészet is oka volt nagy sikereinek. Egyéniségéhez és hangjához a Wagner-szerepek álltak legközelebb, egyike volt a legjobb magyar Hundingoknak, Hageneknek és Fafnereknek. Ugyanakkor hangja alkalmas volt a lírai árnyalatok megszólaltatására is, ez a készsége tette

kiváló Verdi- és Mozart-énekessé. Egyike volt a magyar operajátszás legnagyobb művészeinek. 1948-ban - miután már több ízben vendégszerepelt ott - a bécsi S.O. tagja lett. Itt is főleg Mozart- és Wagner-énekesként aratott jelentős sikereket; ő volt Frank Martin Vihar c. operájának első Kalibánja. Vendégszerepelt a Met-ben (Ochsként), a salzburgi, firenzei és glyndebourne-i fesztiválokon. Tragikusan korai halála zárta le nagy ívben feltörő nemzetközi karrierjét.

Korinthosz ostroma - Rossini 3 felv. operája (1826, Párizs, O.), Soumet és Balochi szövegére. Magyarorsz. bem.: 1827, pesti Német Színház.

Rossini Maometto II. c. olasz szövegű operájának (1820, Nápoly, S.C.) francia szövegre készült átdolgozása. Egyike a francia stílusú „nagyopera" őseinek.

Korjus, Milica (1912-) - bizonytalan nemzetiségű op.én. (S). (Egyes források szerint amerikai, mások szerint lengyel születésű, de lehet, hogy svéd származású.) 1933-ban a berlini S.O. tagja lett, fellépett több híres operaházban, de főleg hangversenyénekesként és filmsztárként aratott nagy sikereket. Kivételes magasságokban is érvényesülő koloratúrszoprán volt. 1936 óta Amerikában él.

Kormányos, hadd az őrt! - Wagner A bolygó hollandi c. operájának III. felvonásában a matrózok nagy kórustétele, melyhez később a hollandi hajójának legénysége is csatlakozik a maga kísérteties énekével. Wagner a két témát ellenpontosan is összefűzi.

Kornai Rezső (1888-1929) - magyar op.én. (Bar). 1913-ban debütált az OH-ban. Főként buffo-szerepekben volt jelentős énekes.

Kornai Richárd (1870-?) - magyar op.én. (B) és díszlettervező. Pályáját prózai színészként kezdte Nagyszebenben, majd különböző magyar és osztrák színpadokon működött. 1895-1913 az OH magánénekese, jeles Ochs, Windsori-Falstaff, Mefisztó és Mozart-Figaro. 1913-ban fülbántalmai miatt lelépett a színpadról, s attól kezdve a színház egyik díszlettervezője volt (fiatal korában festőnek készült).

Kórodi András (1922-) - magyar karm. 1946-ban a Háry János vezénylésével debütált az OH-ban. Azóta a színház egyik vezető karmestere, utóbb első dirigense. 1957 óta a Zeneművészeti Főiskola karmesterképzőjét vezeti, 1967 óta a Filharmóniai Társaság elnökkarnagya. Európa szinte minden országában vendégszerepelt, meghívta a moszkvai B., és a dortmundi opera is vendégdirigálásra. Tevékenysége egyaránt kiterjed az opera és a hangversenyzene műfajára. Számos új magyar opera bemutató előadását vezényelte. Kossuth és Liszt-díjas, Kiváló művész.

korona gyémántjai, A - Auber 3 felv. operája (1841, Párizs, O.C.), Scribe és J. V. de Saint-Georges szövegére. Auber legsikeresebb operáinak egyike. Magyar bem.: 1880, bpesti N.Sz.

Koronázási induló - Meyerbeer Próféta c. operájának egykor rendkívül népszerű zenekari indulója.

Koronázási jelenet - Muszorgszkij Borisz Godunovja I. felvonásának 1. képe, Borisz cárrá koronázásának jelenete. (Az ünneplő kórus főtémája azonos Beethoven op. 59. no. 2., e-moll vonósnégyese Scherzójának témájával.)

Korondy György (1936-) - magyar op.én. (T). 1962-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, Faustként. Négy évadon át e színház tagja, 1966 óta az OH művésze, a lírai és spinto-tenor szerepkörben. (Mozart műveitől Pucciniig és a könnyebb Verdi tenorhősökig, a Lucia Edgarjától a Hoffmann címszerepéig terjed skálája.) Több ízben vendégszerepelt külföldön, Moszkvában, Helsinkiben, Bécsben, az NDK-ban és az NSZK-ban. Hangversenyénekesként is tevékenykedik. Liszt-díjas.

korrepetitor - Az operák zenei betanításában közreműködő muzsikus. Feladata sokféle: zongora mellett, az ún. zongorapróbákon (l. *próba*) ő tanítja be az énekeseknek a szólamot; az együttes próbákon, amikor még nem áll zenekar rendelkezésre, a korrepetitor kíséri zongorán a próbát; az előadások során ő látja el az ún. színpadi szolgálatot („Dienst"), azaz a korrepetitor vezényli a színpadon, a kulisszák mögött megszólaló hangszereket vagy kisebb együtteseket, kórusokat, sőt, ha az énekes olyan pozícióba kerül játék közben, hogy a karmestert nem láthatja, a színpadi szolgálatot ellátó korrepetitortól kapja a beintéseket. A korrepetitorság az operai karmesteri pálya nélkülözhetetlen előiskolája.

Košler, Zdeněk (1928-) - cseh karm. 1948-ban lett a prágai opera korrepetitora, 1951-től karmesterként működik. Egy ideig az olomouci operaház zenei vezetője volt, jelenleg a Národní Divadlo ünnepelt karmesterei közé tartozik; számos külföldi operaházban is szerepelt vendégdirigensként.

Kossowski, Edmund (1920-) - lengyel op.én. (B). Krakkóban debütált 1943-ban. Hosszabb ideig e színház, majd a varsói opera első basszistája. Főleg a drámai és a karakter-szerepekben nyújtott kiváló alakításokat mind a lengyel, mind a nemzetközi repertoárban.

Koszó István (1923-) - magyar op.én. (B, majd T, majd ismét B). 1947-ben debütált az OH-ban, a Tosca Angelottijaként. Igen tehetséges karakter-basszistaként kezdte pályáját, majd 1951-ben tenoristává képezte át magát (e minőségében Cavaradossiként debütált). 1954-ben megszűnt operai szerződése, 1956-ban Németországba távozott, ahol azóta a stuttgarti opera tagja, ismét basszistaként.

Koussevitzky, Serge (1874-1951) - orosz szárm. amerikai karm. Bár pályája mindenekelőtt a hangversenydirigens karrierje volt, az opera terén is voltak érdemei. Az elsők közt vezényelte Nyugat-Európában (pl. Párizsban) Muszorgszkij, Borodin és Rimszkij-Korszakov operáit. Ő rendelte meg Brittentől a Peter Grimes-t.

Kovács-dal - Wagner Siegfriedje I. felvonásában a címszereplő (T) dala, miközben a széttört Nothungot, apja kardját kovácsolja.

Kovács Eszter (1941-) - magyar op.én. (S). 1965-ben debütált az OH-ban, a Carmen Mercedeseként. Néhány évig kisebb szerepeket énekelt, majd 1968 körül áttért a nagy drámai főszerepekre, így t. k. a Wagner-heroinák alakítására. Sieglinde és az Istenek alkonya-Brünnhilde eléneklésére több NSZK operaház meghívta. A Wagner-szerepeken kívül Santuzzát, Fideliót és Jenufát alakította eddig nagy sikerrel. Liszt-díjas.

Kovařovic, Karel (1862-1920) - cseh karm. és zeneszerző. Pályáját a prágai opera zenekarában kezdte, majd Brnóban operadirigens. 1900-1920 a prágai Národní Divadlo művészeti igazgatója és vezető karnagya volt. Az első jelentős cseh operakarmester, aki nagyszerű próbamunkájával és igényességével együttesét európai színvonalra emelte. Számos művet, köztük Janáček Jenufáját ő mutatta be.

Kováts Kolozs (1948-) - magyar op.én. (B). 1970-ben debütált az OH-ban, Ránki Az ember tragédiája c. művében, az Úr hangjaként. Gyönyörű hanganyaggal rendelkező fiatal művész, aki főleg a magasabb fekvésű basszusszerepekben aratott jelentős sikereket (Fülöp, a Lombardok Paganója). Énekli Sarastrót, Doszifejt és több kisebb szerepet is, gyakran szerepel oratóriumszólistaként. Fellépett Frankfurtban, Londonban, Rio de Janeiróban, Torinóban és Helsinkiben.

Kováts Zoltán (1946-) - magyar karm. 1973-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Lammermoori Luciával. Azóta e színház karmestere.

Kozlovszkij, Iván (1900-) - szovjet op.én. (T). 1920-ban debütált Poltavában, 1926 óta tagja a B.-nak. A 30-as, 40-es évek vezető lírai tenorja a Szovjetunióban, kitűnő Lenszkij és Faust, de énekelt súlyosabb szerepeket is, pl. Lohengrint. Karakterszerepekben is kiváló alakítások fűződnek nevéhez, mint pl. a Borisz Godunov Bolondja.

Kozma Lajos (1939-) - magyar op.én. (T). 1961-ben debütált az OH-ban, a Macbeth Malcolmjaként. Három évadon keresztül volt e színház tagja, ez alatt az idő alatt t. k. énekelte Pelléast. 1964-ben Olaszországban telepedett le, s azóta európai hírű művész. Főleg mint Pelléas és mint Mozart-énekes arat sikereket, a nagy operaházakban és fesztiválokon.

Kozub, Ernst (1925-1971) - német op.én. (T). 1952-ben debütált a berlini Komische Operben, Lortzing Cár és ács c. operájában. A háború utáni évek egyik jelentős német hőstenorja, hosszú éveken át a berlini S.O. és a Komische Oper tagja. 1961-től Hamburgban működött. Nemcsak a hagyományos repertoárban, hanem a modern művekben is jelentős alakításokat nyújtott.

Kölni Operaház - A színház régi épületét 1943-ban lebombázták; az új, modern stílusú épület 1957-ben nyílt meg, befogadása 1346 személy. A régi kölni operaház nagy időszaka az 1917-1924 közti periódus volt, amikor Otto Klemperer állt az élén. További nevezetes karmesterek: Otto Lohse, Szenkár Jenő (ő mutatta be Kölnben 1926-ban Bartók Csodálatos mandarinját), Otto Ackermann és Wolfgang Sawallisch. Az új épület első intendánsa Oscar Fritz Schuh, főzeneigazgató Sawallisch volt. 1962-től 1973-ban bekövetkezett tragikus haláláig Kertész István állt a kölni opera élén. A színház egyrészt a klasszikus repertoár kevéssé ismert darabjainak propagálásával, másrészt a legmodernebb tendenciák operai termésének bemutatásával vált híressé. Itt játszották először t. k. Zimmermann előadhatatlan nehézségűnek tartott A katonák c. operáját és számos más modern darabot. Kertész vezetése idején több magyar mű, így pl. Szokolay Hamletje is előadásra került, és az együttesben számos magyar művész kapott helyet állandó tagként vagy vendégként.

König Hirsch → *Szarvaskirály*

Königin von Saba, Die → *Sába királynője*

Königskinder, Die → *Királyfi és királylány*

köpeny, A - Puccini 1 felv. operája (1918, New York, Met), Adami szövegére, Didier Gold azonos című drámája nyomán. A Triptichon első része. Magyar bem.: 1922, OH.

A késői Puccini-stílus egyik legnagyobb remeke a darab. Talán ebben a műben nyilvánul meg leginkább Debussy Puccinira gyakorolt hatása, mind a harmóniavilágban, mind a zenekarkezelésben. Ezek a rendszerint tájleíró „debussyánus" részek azonban csak keretéül szolgálnak a sötét tragédiának, melyet Puccini zenéje izzó drámaisággal bont ki. Rendkívüli színpadi érzékével vegyíti a zeneszerző a különböző elemeket, melyekhez az említetteken kívül francia sanzon-töredékek, sőt, vígoperába való részletek is járulnak. Az egész mű tömörsége a korábbi nagy Puccini-darabok útját követi.

Környei Béla (1875-1925) - magyar op.én. (T). 1896-ban kezdte pályáját a Népszínház énekkarában mint basszista. Temesváron lett szólista, ekkor már bariton, és mire 1907-ben a Népszínházba (a későbbi V.Sz.-ba) került, már Don Josét énekli. 1908-ban lett az OH tagja, a színház vezető hőstenorja. Főleg a Verdi- és Puccini-szerepekben aratott rendkívül nagy sikereket hatalmas erejű hangjával. 1915-ben három évadra a bécsi S.O.-hoz szerződött, ahol t. k. ő volt Strauss Ariadnéja első Bacchusa. 1918-ban hazatért, és 1925-ben, fiatalon, pályája tetőpontján halt meg. Az OH örökös tagja volt.

Kőszeghy Károly (1820-1891) - magyar op.én. (B). Bécsben tanult énekelni, Bartay Endre fedezte fel. 1843-ban debütált a pesti N.Sz.-ban, az Alvajáró Rodolfójaként. 1887-ig volt a

N.Sz., illetve az OH tagja. A legmegbízhatóbb és leggyakrabban szereplő művészek egyike, a társulat oszlopa. Az első magyar II. Fülöp stb. Úgyszólván nem volt bemutató és magyarországi premier, melyen ne kapott volna vezető szerepet. Nemcsak hangjával, hanem - a korabeli kritikák szerint - jó színészi képességeivel is feltűnt.

Köszönöm s hálával viszonzom → *Torreádor-dal*

Köth, Erika (1927-) - német op.én. (S). Tanulmányi ideje alatt jazz-énekesnő volt, hogy ezzel keresse meg a tanuláshoz szükséges pénzt. 1947-ben Christa Ludwiggal osztozva nyeri meg a frankfurti rádió versenyének 1. díját; a következő évben a Denevér Adéljaként debütál Kaiserslauternben. Karlsruhei szerződés után 1953 óta a müncheni és a bécsi opera tagja. Kiváló magas regiszterrel rendelkező koloratúrszoprán (Zerbinetta, Lucia, Éj királynője).

Kövecses Béla (1919-) - magyar op.én. (T). 1946-ban debütált az OH-ban az Aida Hírnökeként. Hamar a színház egyik vezető énekese lett, az 50-es, 60-as években a lírai és a spinto-szerepek kiváló alakítói közé tartozott (Rodolphe, Pinkerton stb.). Érdemes művész.

kővendég, A - Dargomizsszkij 3 felv. operája (1872, Pétervár), Puskin drámájára.

A szerző csak zongoravázlatban hagyta hátra művét, melyet Rimszkij-Korszakov egészített ki és hangszerelt; a nyitány Kjui műve. Dargomizsszkij jövőbemutató alkotása a darab (egyébként a Don Juan-legenda feldolgozása): a szó-, illetve beszédritmus első megjelenése az orosz muzsikában, mint zenei alapanyag. A szerző példáját követték az Ötök operakomponistái is - elsősorban Muszorgszkij -, mikor az orosz recitativót kialakították.

közönség - Az operaelőadás integráns résztvevője. Tőle függ a siker, neki szól az előadás. A közönség reakciója néha katasztrofális bukásokat eredményezhet; művek (Traviata, Pillangókisasszony, párizsi Tannhäuser) éppúgy megbukhatnak, mint énekesek (Caruso, Galli-Curci Pesten!), karmesterek vagy rendezők. Ugyanakkor az ellenkezője is megtörténhetik (pl. Cimarosa Titkos házasságát bécsi premierjén *elejétől-végéig* meg kellett ismételni). Nemzeti karakterek szerint is változik a közönség: az olasz aktív résztvevője a produkciónak, tapsol és belekiált az előadásba, a német számára majdnem templomi szertartás egy operai est. Nagyobb különbség e vonatkozásban nem képzelhető el, mint a veronai Aréna és Bayreuth között.

közzene - Operák felvonásai előtt vagy jelenetei között felhangzó zenekari közjáték. Főleg a múlt századi francia és német daljátékokban volt divatos, akkor valóban a felvonások *között* játszották. Jelentésében és funkciójában vele teljesen azonos az *Intermezzo*.

Krammer Teréz (1868-1934) - magyar op.én. (S). Pályafutását német színpadokon kezdte, tagja volt különböző kisebb operaházaknak, majd a drezdainak. Már ekkor rendkívül sokoldalú énekesként tevékenykedett, koloratúrszerepektől Wagner-heroinákig terjedt szerepköre. 1902-12 az OH tagja. Ő volt az első magyar Tosca és Elektra. 1912-ben két évadra Frankfurtba szerződött, de 1914-ben visszatért Bpestre. Ebben az évben ő énekelte a Parsifal budapesti bemutatóján Kundry szerepét. A háború előtti évek legnagyobb magyar drámai szopránjai közé tartozott.

Kraus, Alfredo (1927-) - spanyol-osztrák szárm. op.én. (T). 1956-ban debütált Kairóban, Mantuai hercegként. A 60-as években már Olaszországban szerepelt nagy sikerrel, t. k. a Sc.-ban. Azóta operaházak és fesztiválok ünnepelt lírai tenorja, Rossini, Donizetti és Bellini műveinek kiváló tolmácsolója.

Kraus, Ernst (1863-1941) - német op.én. (T). Mannheimben debütált 1893-ban, Taminóként. Előbb a Damrosch-féle New York-i operatársulatnál működött, majd 1896-1924 között a berlini S.O. egyik vezető tenoristája. Főleg Wagner-tenorként nevezetes, gyakran lépett fel Bayreuthban.

Kraus, Felix von (1870-1937) - osztrák op.én. (B). Egyetemi doktorátusa után autodidakta módon tanult énekelni és 1899-ben Bayreuthban debütált, Hagenként. A század első évtizedében Bayreuthban és Európa vezető operaházaiban mint kora leghíresebb Wagner-basszistáinak egyike lett elismert. 1908-1924-ig a müncheni operaház művészeti vezetője és a müncheni konzervatórium énektanára.

Kraus, Otakar (1909-) - cseh szárm. angol op.én. (Bar). 1935-ben debütált Brnóban, Amonasroként. 1936-tól 1939-ig a pozsonyi társulat tagja, majd Angliában működött. Több operatársulat tagja volt, 1951-től a C.G.-é. Ő volt az első Nick Shadow Stravinsky The Rake's progress-ében, valamint Britten több operájának premierjén is részt vett. Híres Alberich (Bayreuthban is), nagyszerű színész és a maszk-készítés egyik legnagyobb mestere.

Krause, Tom (1934-) - finn op.én. (Bar). 1956-ban kezdett énekelni tanulni, 1958-ban debütált Nyugat-Berlinben. 1961 óta a hamburgi opera tagja. 1962 óta Bayreuth vendége. Képzett, szép és árnyalatgazdag baritonja főleg Wagner-szerepekben aratott Európa-szerte sikereket, de énekli az olasz repertoárt is.

Krauss, Clemens (1893-1954) - osztrák karm. Brnóban debütált 1913-ban Lortzing Cár és ács-ával. Kisebb színházak után Bécsbe került, ahol Schalk asszisztense volt, majd Frankfurt, Bécs és Berlin következett. 1937-től 1942-ig Münchenben főzeneigazgató. A két háború közti évtizedek egyik legjelesebb operadirigense volt, speciálisan Strauss-karmester. Strauss-szal szoros barátságban is volt: ő vezényelte az Arabella, a Friedenstag, a Capriccio és a Die Liebe der Danae premierjeit, a Capricciónak librettóját is ő írta.

Krauss, Fritz (1883-?) - német op.én. (T). 1911-ben debütált Brémában. Kisebb német színpadok után 1915-21 a kölni, 1921-43 a müncheni opera tagja volt. Sokfelé vendégszerepelt, érdekes módon Wagner- és Mozart-tenorként egyaránt. 1943-ban vonult vissza, és Münchenben lett énektanár.

Krauss, Gabrielle (1842-1906) - osztrák op.én. (S). 1859-ben debütált Bécsben, a Tell Vilmos Mathilde-jaként. 1867-ig Bécsben, aztán Olasz- és Oroszországban, majd Párizsban működött. Ő volt a jelenlegi párizsi operaépület megnyitásán (1875) a Zsidónő címszereplője. Számos francia opera főszerepét ő alakította először, híres drámai hősnő volt. Annyira jó színésznő volt, hogy „az éneklő Rachel"-nek nevezték.

Krebs, Helmut (1913-) - német op.én. (T). Előbb hangversenyénekesként működött, majd 1938-ban a berlini Städtische Operben debütált. 1947 óta a nyugat-berlini opera tagja. Nemzetközileg elismert és mindenhová szívesen hívott vendégművész, mivel az egész régi és az egész új művek avatott tolmácsolója. Ő volt Schönberg Mózes és Áronjának első Áronja, kiváló Kapitány (Wozzeck), ugyanakkor lemezre énekelte és színpadon alakította Monteverdi Orfeóját, az Idomeneo Idamantesét is. Híres Bach-énekes, elismert Evangelista. Zeneszerzéssel is foglalkozik.

Krémer József (1930-) - magyar op.én. (Bar). 1966-ban debütált a pécsi N.Sz.-ban, Händel Julius Caesarjában. 1973-ig e színház tagja, azóta a debreceni Csokonai Színházé, közben három évig az innsbrucki Landestheaterben is működött a hősbariton szerepkörben.

Kremer, Martin (1898-1971) - német op.én. (T). Kasselben debütált, 1924-ben. Wiesbadenen keresztül került 1930-ban Drezdába, ahol 1941-ig volt a színház egyik vezető tenorja. Szerepelt Strauss több művének, így az Arabellának, a Hallgatag asszonynak és a Daphnénak premierjén, Bayreuth egyik neves Dávidja volt. A háború alatt Oslóban működött, 1945 után Wiesbadenben. Korának egyik neves tenor-buffója volt.

Krenn, Fritz (1897-1963) - osztrák op.én. (B). A bécsi Volksoperben debütált, Alfióként. Bécsben, Wiesbadenben, Berlinben, majd 1938-tól haláláig újra a bécsi S.O.-ban működött. Mint korának egyik legjelesebb buffo-basszusa, sokat vendégszerepelt Európában és Amerikában.

Kreppel, Walter (1923-) - német op.én. (B). 1945-ben debütált Nürnbergben, a Hegyek alján Tommasójaként. Kisebb színházak után 1959-ben a müncheni opera tagja lett, 1960-tól ugyanakkor a bécsi S.O. szerződtette. Mozart- és Wagner-szerepekben lép fel sikerrel; nagy volumenű, sötét basszus.

Kriegsgefangene, Die → *hadifogoly, A*

Krips, Josef (1902-1974) - osztrák karm. Weingartner növendéke volt, és a bécsi Volksoperben debütált 1924-ben, a Cigánybáróval. Kisebb német színházak után a bécsi S.O. egyik vezető karmestere, az Anschlussig. A háború után ő volt egyike azoknak, akik Bécs operai életét újjászervezték. Jelentős szerepe volt a Salzburgi Ünnepi Játékok történetében is, már az első, 1935-ös ünnepi játékon is vezényelt.

Krolloper, Berlin - II. Vilmos császár utasítására fogtak hozzá a német főváros második operaházának tervezéséhez. Az építkezés 1914-ben kezdődött, de csak 1924-ben nyílt meg a színház. Fénykorát 1927 és 1931 között élte, amikor Klemperer volt a zenei vezetője. Ekkor a Krolloper Európa legmerészebb kísérleti színházainak egyike lett (Schönberg-, Stravinsky-, Hindemith-bemutatók). A Krolloper 1933-ig működött, ekkor - a Reichstag égése után - ide helyezték át a birodalmi gyűlés székhelyét.

Krombholc, Jaroslav (1918-) - cseh karm. 1940 óta és főleg a háború után a prágai Nemzeti Színház egyik vezető karmestere, Janáček műveinek avatott tolmácsolója (Bpesten ő tanította be az Eladott menyasszony felújítását).

Kronold, Selma (1866-1920) - lengyel szárm. amerikai op.én. (S). Nikisch Artúr tanítványa volt, és Lipcsében debütált 1882-ben, Agáthaként. Később Angelo Neumann Wagner-társulatának lett tagja, majd a berlini operaházban működött. 1891-től különböző amerikai operaházak, így a Met egyik vezető énekese lett. Ő énekelte először Amerikában Santuzzát, Neddát és a Puccini-Manont. 1904-ben visszavonult, majd apáca lett.

Kruglikova, Jelena (1905-) - szovjet op.én. (S). 1933-ban debütált a moszkvai B.-ban, melynek visszavonulásáig egyik vezető művésze volt. Mind a klasszikus orosz, mind a nemzetközi repertoárban jeles alakítások fűződnek nevéhez. Hangversenyénekesként is működött.

Krull, Annie (1876-1947) - német op.én. (S). 1898-ban debütált Plauenben. 1900-ban került a drezdai operába, ahol egy évtizedig sikert sikerre halmozott. Strauss őrá akarta bízni a Salome címszerepét a premieren, de a színház primadonnája, Marie Wittich kapta a szerepet. Annie Krull volt viszont az első Elektra. 1910-től kezdett hanyatlani, és kisebb színpadokon fejezte be működését. Hatalmas erejű drámai szopránja a Strauss-szerepeken kívül Wagner műveiben érvényesült a legjobban.

Krusceniski, Salomea (1872-1953) - lengyel szárm. olasz op.én. (S). 1896-ban debütált Triesztben. A század első évtizedeinek egyik leghíresebb olaszországi heroinája, 1907-től a Sc. sztárjainak egyike. Ő alakította Puccini Pillangókisasszonyának címszerepét az 1904-es bresciai előadáson, amely a Sc.-beli nagy bukás után elindította a mű világsikerét. Híres volt Wagner- és Strauss-szerepekben (az első itáliai Elektra), s ő volt Pizzetti Fédrájának első címszereplője.

Kubelík, Rafael (1914-) - cseh szárm. karm., a híres hegedűművész, Jan Kubelík fia. Pályáját hangversenydirigensként kezdte, majd a brnói opera vezetőkarmestere lett. 1948 óta külföldön él: Edinburgh-ban, majd Londonban tevékenykedett (1955-58 a C.G. zenei vezetője), majd

Münchenben. Tevékenysége megoszlik a hangverseny és az opera között. A Toscanini-típusba tartozó dirigensek egyike, aki egyrészt lendületével, másrészt rendkívüli zenei igényességével szerzett hírnevet magának.

Kuhse, Hannelore (1925-) - német op.én. (S). 1951-ben debütált Gerában. 1952-59 a schwerini, 1959-64 a lipcsei, azóta a berlini opera tagja, egyike a S.O. legjelentősebb drámai szopránjainak. Elsősorban Wagner-heroinaként arat jelentős sikereket, t. k. Budapesten is (Izolda, Brünnhilde, Senta).

Kujbisevi Opera - Az első operaelőadást 1931-ben tartották e városban. 1941-ben ide evakuálták a B.-t, amely az 1938-ban épített új színházépületben játszott. A jelenlegi társulat nemcsak Kujbisevben, hanem az OSzSzSzK délkeleti városaiban is játszik.

Kulka János (1929-) - magyar szárm. karm. 1949-ben lett az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd karigazgatóként, 1953-tól karmesterként. 1957-ben a müncheni operához került, két év után Stuttgartban első karmester, 1961-64 Hamburgban tölti be ugyanezt a pozíciót, 1964-75 a wuppertali opera főzeneigazgatója. 1975-től Stuttgartban „Staatskapellmeister". Főleg wuppertali tevékenysége idején vált híressé, nem utolsósorban azzal, hogy számos modern operát mutatott be. Vezényelt - operában és hangversenyen - Brüsszelben, Granadában, Bostonban, a T. Colónban, a barcelonai Liceóban, Milánóban, a bécsi S.O.-ban stb. Külföldi vendégjátékai során is sok modern művet tanított be, így t. k. a Colónban Schönberg Mózes és Áronját, Genfben Berg Luluját, Bécsben a Katja Kabanovát. Művészetét a rendkívüli precizitás és ugyanakkor színérzék, fantázia, átfűtött temperamentum jellemzik.

Kullman, Charles (1903-) - amerikai op.én. (T). 1929-ben debütált Pinkertonként egy amerikai társulat keretében. Berlinben, majd Londonban működött, 1935-től 1962-ig a Metben. Híres Puccini-énekes, de hőstenor-szerepeket is sikerrel alakított. Jelentős tevékenységet fejtett ki oratóriumszólistaként is.

Kundry - Wagner Parsifaljában a titokzatos, hol jó, hol rossz tetteket végrehajtó nő (S). Még a Golgothára menő Jézus átkozta meg, mert nevetett rajta; Parsifal váltja meg bűneitől.

Kunok - Császár György 4 felv. operája (1848, pesti N.Sz.), Kirchlehner Ferenc szövegére. A múlt sz.-i magyar operarepertoárnak Erkel művei után talán legnépszerűbb és leggyakrabban játszott alkotása.

Kunsági Kálmán (1936-) - magyar op.én. (T). 1969-ben debütált az OH-ban, Petrovics Bűn és bűnhődés c. operájában. Azóta a színház tagja a karakter- és comprimario-tenor szerepkörben.

Kunz, Erich (1909-) - osztrák op.én. (Bar). Opavában debütált 1933-ban, Ozminként. 1940 óta a bécsi S.O. egyik legnevezetesebb tagja, korunk legjobb Mozart-énekeseinek egyike. Leporellója, Figarója, Papagenója világszerte elismert alakítások. Tökéletes stíluskészsége mellé egészen kivételes színészi képességek is járulnak, bővérű bécsi komédiázókedv és káprázatos technika további erényei. A Mozart-szerepeken kívül több ízben énekelte - Bayreuthban is - Beckmessert. Megtestesítője a híres „bécsi kedélynek"; ez teszi utolérhetetlenné leghíresebb szerepében, a Varázsfuvola Papagenójában, és ez teszi alkalmassá arra, hogy a bécsi énekesjátékok (Raimund, Nestroy) felújításain ő legyen az ünnepelt sztár. Igen híres dalénekes. Bpesten is énekelt.

Kupper, Annelies (1906-) - német op.én. (S). Boroszlóban debütált 1935-ben. Kisebb színpadok után a hamburgi társulat tagja lett, majd 1946 óta a müncheni opera tagja. Főleg a lírai szoprán szerepkörben aratott nagy sikereket (Strauss Danae-jának első címszereplője), jeles dal- és oratóriuménekes. A modern zene propagálóinak egyike.

Kurwenal - Trisztán fegyvernöke (Bar) Wagner zenedrámájában.

Kurz, Selma (1874-1933) - osztrák op.én. (S). Hamburgban debütált 1895-ben, Mignonként, ekkor még mint mezzo. 1899-ben Mahler szerződtette a bécsi S.O.-hoz, ahol a híres Mahler-társulat egyik legnagyobb erőssége lett. 1927-ig ún. jugendlich-dramatisch szerepeket énekelt, mint pl. Sieglindét, Tannhäuser-Erzsébetet stb. Majd áttanult koloratúrszopránná, és korának egyik leghíresebb Luciája, Gildája és Violettája lett. Trillái utolérhetetlenek voltak a maguk idejében, technikai kivitelezés és időtartam tekintetében egyaránt.

Kusche, Benno (1916-) - német op.én. (Bbar). Koblenzben debütált 1938-ban; 1946 óta a müncheni opera neves tagja, a háború utáni évek egyik legjobb német karakter-énekese (Beckmesser, Leporello, Ochs stb.).

Kuznyecova, Marija (1880-?) - orosz op.én. (S). Pétervárott debütált 1905-ben. A háború előtti években neves Puccini-énekesként már Európa-szerte vendégszerepelt, hazájában a legnépszerűbb énekesek egyike volt. Szerepköre Carmentől a Lohengrin Elzájáig terjedt. 1920-ban elhagyta a Szovjetuniót, és Barcelonában telepedett le.

Külkey László (1926-) - magyar op.én. (T). 1946-ban debütált az OH-ban, a Trisztán Ifjú hajósaként. Részben a lírai tenor-, részben - főleg - a comprimario- és karakterszerepekben tevékenykedik, ezen a területen egyike legjelesebb művészeinknek. Több mint 60 szerepet alakít. Legjobb tolmácsolásai közt első helyen talán V. László szinte rászabott szerepe áll, valamint a Borisz Bolondja, a Bánk bán Ottója, a Végzet hatalma Trabucója stb. A lírai tenor-szerepkörben énekelte Alfrédot, Windsori-Fentont, Almavivát, Tannhäuser-Walthert. Vendégszerepelt Ausztriában, az USA-ban, Kanadában és a népi demokratikus országokban.

kvartett - Négy szólóénekhangra és esetleg kórusra írt operai együttes. A klasszikus operairodalom előszeretettel alkalmazza; leghíresebb példái: a Rigoletto III. felvonásbeli, a Bohémélet III. felvonásbeli, a Don Juan I. felvonásbeli, a Così II. felvonásbeli, a Fidelio mindkét felvonásbeli kvartettjei stb.

kvintett - Öt szólóénekhangra és esetleg kórusra írt operai együttes. Sok híres példája közül a legnevezetesebb talán a Nürnbergi mesterdalnokok III. felvonásának nagy ötöse és az Álarcosbál kacagókvintettje.

L

Labbra di foco → *Vágyódó ajkak*

Labia, Maria (1880-1953) - olasz op.én. (S). Stockholmban debütált 1906-ban, Mimiként. A következő évben már a berlini S.O. tagja, az első berlini Tosca és Hegyek alján-Márta. Európai és amerikai karrierjének legnagyobb sikereit a verista operák hősnőiként aratta, de híres Salome és Carmen is volt. Szerepköréből nyilvánvaló, hogy nemcsak hangja, de színészi képességei is hozzájárultak hírnevéhez. Visszavonulása után Varsóban, Sienában, majd saját Garda-tó melletti villájában volt énekiskolája. - Nővére, *Fausta Labia* (1870-1935) ugyancsak operaénekesnő volt (S). A stockholmi társulat ünnepelt tagja, aki azonban igen hamar visszavonult a színpadtól. Későbbi éveiben ő is tanítással foglalkozott. - Utóbbi lánya, *Gianna Perea-Lahia* (1908-) a 30-as években olasz színpadokon énekelt.

Lablache, Luigi (1794-1858) - olasz op.én. (B), francia, illetve ír szülők gyermeke. Nápolyban végezte tanulmányait és ott is debütált 1812-ben, Fioravanti La molinara c. operájában. Újabb tanulmányi idő után 1817-ben a Sc., 1824-ben Bécs, 1830-ban London és Párizs voltak pályájának kiemelkedő állomásai (Bécsben ő énekelte a basszus-szólót Mozart Requiemjében azon az előadáson, amelyet Beethoven temetése alkalmával rendeztek). 1856-ig, visszavonulásáig Párizs és London közt osztotta meg idejét, mindkét helyen a legnagyobb sztárok egyike volt. A Puritánok első Riccardója, az első Don Pasquale, Verdi Haramiákjában az első öreg Moor. Hatalmas, két oktáv terjedelmű hangja, technikája és színpadi atmoszférája voltak sikerének előidézői. Termetre is hatalmas volt; egyik leghíresebb szerepében. Leporellóként szokása volt Masettót hóna alá kapni. Egy ideig Viktória királynőt is tanította énekelni. A párizsi O. nagy arany korszaka elképzelhetetlen nélküle.

Labò, Flaviano (1926-) - olasz op.én. (T). Hangját Antonino Votto fedezte fel, 1953-ban debütált Piacenzában, Cavaradossiként. Pályája előbb Olaszországban bontakozott ki, 1957-ben a Met hívta meg, 1960-ban a Sc. Napjaink jó spinto-hőstenorjai közé tartozik, főleg Verdi-szerepekben sikeres énekes. Bpesten a Margitszigeti Színpadon lépett fel, mint Manrico, egy olasz stagione keretében.

Laca Klement - Janáček Jenufájának férfi hőse (T), aki állhatatos szerelmével végül elnyeri Jenufát.

La calunnia → *Rágalomária*

Lachner, Franz (1803-1890) - német karm. és zszerző. Bécsben tanult, és itt is kezdte pályáját, mint a K. karmestere (1826-1834). Kétéves mannheimi működés után 1836-ban a müncheni operaházhoz került, ahol haláláig vezető karmesterként, 1852-től főzeneigazgatóként tevékenykedett. A müncheni opera hírnevét ő alapozta meg. Kezdetben Wagner nagy ellenfele volt, később azonban hívévé szegődött. - Két testvére, *Ignaz* és *Vincenz Lachner* ugyancsak operakarmesterek voltak.

Là ci darem la mano → *Oly csodavár több nincsen*

Laczkó Mária (1911-) - magyar op.én. (S). 1945-ben debütált az OH-ban, Turandotként. Két évtizeden keresztül a színház egyik jelentős drámai hősnője volt (Turandot, Aida, Santuzza, Senta, Tosca stb.).

Laczó Ildikó (1945-) - magyar op.én. (S). 1968-72 az OH tagja. Trubadúr-Leonóraként debütált 1969-ben. 1972 óta az NSZK-ban, Münchenben és Kölnben működik. Kiváló drámai szoprán, aki kiegyenlített hanganyagával és átélt szerepformálásával egyaránt jelentős

sikereket arat (Leonóra, Aida, Tannhäuser- és Don Carlos-Erzsébet, Pillangókisasszony, Santuzza). A kiváló tenorista, Laczó István lánya.

Laczó István (1904-1965) - magyar op.én. (T). Pályáját építészmérnökként kezdte, Rómában. Mascagni biztatására fogott énektanulmányokba. 1935-ben debütált az OH-ban, Cavaradossiként. Igen hamar a színház vezető hőstenorjainak egyike lett, aki nemcsak itthon, hanem Párizsban, Rio de Janeiróban, Torinóban is nagy sikereket aratott. Nemzetközi karrierjének teljes kibontakozását a háború kitörése megakadályozta. A háború után Perugiában Karl Böhm vezénylete alatt énekelt, majd 1949-ben a nápolyi S.C.-ben alakította Kalafot, Callas partnereként. 1963-ban vonult nyugdíjba. Egyike volt a legszebb magyar tenorhangoknak; szinte korlátlan magas regisztere révén egyaránt énekelhette Kalafot és a sötét hangszínt igénylő Otellót. Verdi és Puccini műveiben aratta legnagyobb sikereit, ám nemcsak hangjával, hanem szinte féktelen temperamentumával. Ez a tulajdonsága tette igazi drámai énekessé. Érdemes művész.

Ladányi Ilonka (1904-1952) - magyar op.én. (S). 1932-ben debütált az OH-ban, Oszkárként. 1939-ig, majd 1945-49-ig az OH, a közben eltelt években az OMIKE Operaegyüttes tagja volt. A koloratúrszoprán szerepkörben működött, nagy sikerrel énekelte Gildát, Rosinát, Luciát stb.

La donna è mobile → *Az asszony ingatag*

Ladu, ladu - Muszorgszkij Hovanscsinája IV. felvonása I. képében felhangzó női kar, Iván Hovanszkij dicsőítésére. A népdalfeldolgozás művészetének egyik legnagyobb remeke: Muszorgszkij az eredeti népdal mind a nyolc strófáját másképp harmonizálta.

Lady Harriet - Flotow Mártájának címszereplője (S), a magát „Márta cselédlány"-nak kiadó udvarhölgy.

Lady Macbeth - Verdi Macbethjének hősnője (S).

La fleur que tu m'avais → *Virágária*

La Grange, Anne de (1825-1905) - francia op.én. (S). Zongoraművésznőnek készült, csak azután tanult énekelni. Rövid idő alatt futott be nagy karriert, 22 éves korában már a Sc.-ban énekelte Normát. Bécsben, Berlinben, Pétervárott, Madridban és Amerikában énekelt, hatalmas sikerrel. A pesti N.Sz.-ban 1850-ben lépett fel a Lammermoori Luciában, a Macbethben és a Hunyadi Lászlóban. Ekkor írta számára betétként Erkel az ún. La Grange-áriát. A művésznő később is hű maradt Erkelhez és a darabhoz, 1858-ban Rio de Janeiróban magyarul énekelte az áriát, és 1863-ban jelentős erőfeszítéseket tett - sajnos, sikertelenül - a mű párizsi színrehozatala érdekében.

La Grange-ária - Erkel Hunyadi Lászlója II. felvonásában Szilágyi Erzsébet (S) monumentális és rendkívüli technikai nehézségeket támasztó áriája. Erkel az áriát Anne de La Grangenak írta 1850-ben, mikor a nagy francia énekesnő a Hunyadi Lászlóban vendégszerepelt Pesten.

Lágyan nyílik néma ajka → *Izolda szerelmi halála*

Lágy kis szellő → *Rágalomária*

Laholm, Eyvind (1894-1958) - amerikai op.én. (T). Pályája kezdetén Amerikában operetténekes, majd Európába települt át, 1927-ben Canióként debütált Essenben. A wiesbadeni, a stuttgarti, a frankfurti opera tagja volt, pályáját a Met tagjaként fejezte be. A két háború közti évtizedek jelentős Wagner-tenorjai közé tartozott.

Lahore királya - Massenet 5 felv. operája (1877, Párizs, O.), Gallet szövegére. Magyar bem.: 1879, pesti N.Sz.

Laisse-moi contempler ton visage → *Jöjj, óh jöjj, nézz reám*

Lakmé - Delibes 3 felv. operája (1883, Párizs, O.C.), Gondinet és Gille szövegére. Magyar bem.: 1887, OH.

Delibes legsikeresebb operája, mely főleg keleti színezetű melodikájával, briliánsan virtuóz címszerepével, nagy balettjelenetével aratott sikert.

Lalla Roukh - Félicien David 2 felv. operája (1862, Párizs), Lucas és Carré szövegére, Thomas Moore nyomán. Magyar bem.: 1863, pesti N.Sz. A múlt század egyik legnépszerűbb romantikus operája.

Ugyanerre a témára készült Anton Rubinstein *Feramors* c. operája és Schumann *Paradicsom és péri* c. oratóriuma.

La luce langue → *Már itt az alkony*

La mamma morta - Giordano André Chénier-jének III. felvonásában Madeleine de Coigny (S) elbeszélő jellegű áriája.

Lambert, Constant (1905-1951) - angol karm. és zeneszerző. Bár pályája elsősorban a balett-hez és a hangversenydobogóhoz kötötte, gyakran dirigált operákat is, London mindkét nagy színházában, a C.G.-ben és a S.W.-ben. Purcell Tündérkirálynőjének partitúráját ő dolgozta át modern előadásra.

lamento - A XVII. sz.-i operák egyik gyakori áriatípusa, valamely főszereplő halálának vagy tragikus sorsának mások vagy önmaga által elénekelt siratója. Leghíresebb példái: Monteverdi Arianna-lamentója (az opera egyetlen fennmaradt részlete) és Purcell Dido és Aeneas-ának zárójelenete, Dido panasza.

La mia letizia infondere → *Ó, lány, az égő szívemet*

Lammermoori Lucia - Donizetti 3 felv. operája (1835, Nápoly, S.C.), Cammarano szövegére, Walter Scott regénye nyomán. Magyarorsz. bem.: 1840, pesti Német Színház; 1846, pesti N.Sz.

Donizetti legjelentősebb seriája. Stílusa még a Rossini-típusú seriához áll közel, de már lépten-nyomon felbukkannak benne azok a drámai elemek, melyek később Verdi műveiben jutnak stílusmeghatározó jelentőséghez. De ahhoz, hogy mindez felszínre kerüljön, karmester és énekesek részéről egyaránt meg kell nyilvánulnia a drámai kifejezés erejének, különben az opera kosztümös-díszletes áriakoncertté válik. A híres őrülési jelenet iskolát teremtett, a nagy szextett pedig egyike a romantikus olasz operairodalom legszebb concertatóinak.

Lammers, Gerda (1915-) - német op.én. (S). Tizenöt évi dal- és oratóriuménekesi pálya után 1955-ben debütált Bayreuthban, a Walkür Ortlindéjaként. A kasseli opera tagja, híres drámai szoprán. Barokk, romantikus (Wagner) és modern operákban egyaránt nagy sikereket aratott. Híres Alceste, Izolda, Elektra, Wozzeck-Marie.

L'amor, l'amor → *Bolond, bolond*

L'amour est un oiseau rebelle → *Habanera*

Lamoureux, Charles (1834-1899) - francia karm. Pályáján főleg hangversenydirigensként emelkedett magasba; volt azonban az O. és az O.C. karmestere is. Valószínűleg egyedülálló eset: azért mondott le a Nagyopera karnagyi posztjáról, mert a Don Juan egyik áriájának tempóján vitába keveredett. Wagner művészetének egyik legnagyobb francia propagátora, mind az általa alapított zenekar hangversenyein, mind operában igen sokat tett érte.

Lamperti, Francesco (1811-1892) - olasz énektanár. A múlt század leghíresebb mestereinek egyike, 1850-től a milánói konzervatórium tanára. Metódusa a régi bel canto technikán alapult. Számos tankönyvet, valamint énekgyakorlatot is írt. Növendékei közé tartozott: Emma Albani, Desirée Artôt, Jeanne Cruvelli, Marcella Sembrich, Teresa Stolz, Maria Waldmann. - Fia, *Giovanni Lamperti* (1839-1910) ugyancsak pedagógusként működött, az ő növendéke volt t. k. David Bispham, Marcella Sembrich, Ernestine Schumann-Heink és Roberto Stagno.

Landouzy, Lise (1865-?) - francia op.én. (S). Brüsszelben debütált 1888-ban. 1889-1914-ig a párizsi O.C. európai hírű koloratúrszopránja volt, híres Lakmé és Massenet-Manon. Visszavonulása után énektanár volt.

láng, A - Ottorino Respighi 3 felv. operája (1934, Róma), Claudio Guastalla szövegére. Magyar bem.: 1935, OH.

Respighi legnagyobb sikerű operája; főleg grandiózus kartételeiben jelentős drámai alkotás. A cselekmény és a helyszín módot ad Respighinek sok gregorián és keleties elem bevonására.

A történet a VII. sz.-i Ravennában játszódik; Basilio helytartó (Bar) ifjú felesége, Silvana (S) beleszeret mostohafiába, Donellóba (T). Az asszonyt boszorkánysággal vádolják, s mikor Donello is elhiszi a vádat, az asszony nem tud tagadó esküt tenni.

Láng Fülöp (1832-1900) - magyar op.én. (Bar). Lembergben debütált, a Lucia Lord Ashton-jaként. Különböző német és holland színpadokon működött, 1869-től 1890-ig egyidejűleg volt a pesti N.Sz. és a nürnbergi opera tagja. Ő volt az első magyar Wolfram, Amonasro és Végzet hatalma-Carlos. Oratóriumszólistaként is tevékenykedett.

Lányának mondja meg - Violetta (S) és Georges Germont (Bar) kettősének lassú középrésze Verdi Traviatájában, melyben Violetta vállalja szerelmeséért, Alfrédért a szakítás áldozatát.

Lányi Viktor (1889-1962) - magyar zszerző és író. Munkásságának legmaradandóbb része műfordítói tevékenysége. Igen sok operát fordított magyarra, méghozzá a legmagasabb művészi szinten, kitűnő prozódiával és énekelhetően. Az ő műve Wagner Ringjének, Parsifaljának, a Turandotnak, a Falstaffnak, a Così fan tutte-nek, a Végzet hatalmának, a Traviatának, a Don Carlosnak stb. magyar szövegkönyve.

Lány, ó, lány - Lionel (T) fájdalmasan emlékező, lírikus áriája Flotow Mártájának III. felvonásában.

La pietade in suo favore → *Sem a szó, sem a néma kérés*

Láposi Dániel (1933-) - magyar op.én. (T). 1962-ben debütált a kolozsvári román operában, a Szerelmi bájital Nemorinójaként. 1971-ig e színház, azóta az OH tagja. A lírai tenor szerepkörben működik (Faust, Edgar, Alfréd).

Largo - Händel Xerxesében felhangzó ária (szövegének kezdősora: Ombra mai fù), mely megszámlálhatatlan átiratban vált népszerűvé. A dolog furcsasága: 1. az ária tempójelzése nem Largo, hanem Larghetto. 2. Az átiratok általában valami komoly és méltóságteljes, rendszerint ünnepi, sőt vallásos hangot ütnek meg, holott a Xerxes - vígopera.

Largo al factotum → *Figaro belépője*

Larina - Csajkovszkij Anyeginjében Tatjána és Olga anyja (MS).

La rivedrà nell'estasi → *Őt újra látja majd szemem*

Larsén-Todsen, Nanny (1884-) - svéd op.én. (S). Stockholmban debütált 1906-ban, Agáthaként. 1907-től 1922-ig a stockholmi opera tagja, kezdetben lírai, majd drámai szoprán szerepkörben. A szerepkörváltás után korának egyik leghíresebb Wagner-heroinája lett, a

Met, Sc, London, Párizs, Bayreuth és a német operaházak ünnepelt énekese. A Wagner-szerepeken kívül híres Fidelio-Leonóra, Gioconda és Recha. 1931-ben vonult vissza és énektanár lett.

Lascia ch'io pianga - Händel Rinaldójának híres áriája, a XVIII. sz.-i operairodalom egyik legismertebb - egyébként jellegzetesen chaconne-ritmusú - áriája. Händel több ízben felhasználta a dallamot.

Lasciatemi morire - Arianna lamentója Monteverdi operájában. Vö. *Lamento*.

Lásd, egy szép nap végre - Puccini Pillangókisasszonyának II. felvonásában a címszereplő (S) nagyáriája, melyben Pinkerton visszaérkezését képzeli el.

Lassalle, Jean-Louis (1847-1909) - francia op.én. (Bar). Liège-ben debütált 1869-ben, mint a Hugenották Saint Bris-je. 1872-ben a párizsi O. tagja lett, s 20 évig ő a vezető baritonja a színháznak. Európai hírű énekes, francia és Wagner-szerepekben egyaránt. Gyakran vendégszerepelt Bpesten is. 1901-ben visszavonult és tanított.

Lássátok bennem a legügyesebb borbélyt → *Figaro belépője*

László Magda (1919-) - magyar szárm. op.én. (S). 1943-46 az OH tagja, Amelia Grimaldiként debütált. Később Olaszországban telepedett le. Főleg modern művekben és régi operák felújításában szerzett hírnevet. Dallapiccola A fogoly c. operájában ő alakította először az Anya szerepét, ő volt W. Walton Troilusában az első Cressida. Híres dal- és oratóriuménekes.

László Margit (1931-) - magyar op.én. (S). 1953-ban debütált az OH-ban, Gildaként. Kezdetben kis szerepeket énekelt, majd ő lett az OH egyik vezető Mozart-énekesnője, aki azonban nemcsak a komoly, hanem a szubrett-szerepekben is nagy sikert aratott. Fölényes muzikalitása kimagasló oratóriumszólistává és dalénekessé is teszi. Technikai kultúrája egyike a legjobbaknak, főleg eszményien szép magas pianói tűnnek ki. Igen jó színészi készsége is van; e tulajdonságok együttesen alakították ki egyéniségét, melyben végeredményben a líra dominál. Fő szerepei: Pamina, Euridiké, Mimi, Gilda, Micaela, Rosina, Susanne. Liszt-díjas, Érdemes művész.

L'atra magion vedete? → *Vén Fiesco gőgös vára*

Laubenthal, Horst R. (1942?-) - német op.én. (T). 1967-ben debütált Don Ottavióként, Würzburgban. A következő évben a stuttgarti operához került, melynek ma is tagja. Egyrészt Mozart-tenorként, másrészt hangversenyénekesként és oratóriumszólistaként szerzett hírnevet magának. Főleg ez utóbbi területen tartozik napjaink kiválóságai közé.

Laubenthal, Rudolf (1886-1971) - német op.én. (T). Előbb orvos, majd Lilli Lehmann énekes-növendéke. 1913-ban debütált Berlinben. 1923-33 a Met énekese, számos akkor modern opera USA-premierjének résztvevője.

Laura - Ponchielli Giocondájában Alvise Badoero felesége (MS), Enzo Grimaldo szerelmese.

Laura - Tardos Béla 1 felv. vígoperája (1966, debreceni Csokonai Színház), Gyárfás Miklós szövegére.

Lauretta - Puccini Gianni Schicchijében a címszereplő leánya (S), Rinuccio szerelmese.

Laurisin Lajos (1897-1971) - magyar op.én. (T). 1926-ban debütált az OH-ban, amelynek 1944-ig volt tagja. Ekkor külföldre távozott és pályája is véget ért. Operaházi működése során a legsokoldalúbb énekesek egyike volt, szerepköre Kalaftól, Rodolphe-tól, a mantuai hercegtől és Caniótól a nagy karakterszerepekig (Mime, Dávid) és az OH-ban játszott nagyoperettek táncoskomikusaiig és bonvivánjaiig terjedt.

Lauri-Volpi, Giacomo (1892-) - olasz op.én. (T). Viterbóban debütált 1919-ben, a Puritánok Arturójaként. 1923-24 a Met-ben az olasz repertoár vezető tenorja. Világsztár volt, hírnevét csodálatos hanganyaga, ragyogó magassága és makulátlan legato-technikája alapozta meg. Többször vendégszerepelt Bpesten is. Még az 50-es évek végén is fellépett, sőt még 80 évesen is szerepelt.

La vendetta → *Édes bosszú*

La vergine degli angeli → *Az ég királyi asszonya*

Lavotta szerelme - Hubay Jenő 3 felv. operája epilógussal (1906, OH), Berczik Árpád és Farkas Imre szövegére.

Lavrova, Tatjána (1911-) - szovjet op.én. (S). A leningrádi Kirov Opera neves művésze, híres Manon és Csajkovszkij-Jolantha.

La Wally - Catalani 4 felv. operája (1892, Milánó, Sc.), Illica szövegére. A zeneszerző utolsó és egyben legsikeresebb operája. Toscanini oly magasra becsülte a művet, hogy lányának a hősnő nevét adta.

Lawrence, Marjorie (1909-) - ausztrál op.én. (S). 1932-ben debütált Monte-Carlóban, Tannhäuser-Erzsébetként. 1933-1938 a párizsi O. tagja, 1935-1941 Kirsten Flagstaddal osztozik a Met német repertoárjának vezető szopránszerepein. 1941-ben Mexico City-ben egy Walkür-előadás közben gyermekparalízisben megbénul, de - különleges rendezésekben - tovább énekel Amerikában és Párizsban.

Lawrence, Martin (1909-) - angol op.én. (B). Londonban debütált 1945-ben, Mefisztóként. Neves buffóbasszus.

Lazaro, Francisco (1930?-) - spanyol op.én. (T). Az 1960-as évek elején fedezték fel hangját, pályája akkor lendült fel, amikor Barcelonában beugrásával megmentett egy előadást. Szerepelt Salzburgban, Bécsben és más európai zenei központokban, vendégszerepelt Bpesten is. A hőstenor szerepkör egyik jeles képviselője.

Lázaro, Hipólito (1887-1974) - spanyol op.én. (T). Komolyabb énektanulmányok nélkül kezdte pályáját 1911-ben, Barcelonában. Ezután tanult csak meg igazán énekelni és 1913-ban már a Sc.-ban vesz részt Mascagni Parisinájának bemutatóján. A kritika Rubini fényes, érces hangjához mérte produkcióját. Mascagni is melléállt, és így rövidesen nagy karriert futott be. A háború után a Met-től a Colónig, Bpesttől Veronáig ünnepelték, főleg a verista operák főszerepeiben és Verdi műveiben. 1940-ben New Yorkban búcsúzott el a színpadtól. A század első felének nagy tenorsztárjai közé tartozott.

Lazzari, Virgilio (1887-1953) - olasz szárm. amerikai op.én. (B). 1908-ban debütált egy amerikai társulatnál, Suppé Boccacciójában. 1918-33 a chicagói opera, 1933-50 a Met gárdájának neves basszus-buffója, 1934-39 a salzburgi fesztivál vendége is. Kitűnő énekes-színész.

Lear, Evelyn (1930-) - amerikai op.én. (S). Már tanulmányai idején - a New York-i Juilliard Schoolban - fellépett a Così fan tutte-ban. (Ezen az előadáson találkozott későbbi férjével, Thomas Stewarttal.) 1957-ben ösztöndíjasként Nyugat-Berlinben tanult tovább, a következő évben az ottani operaház szerződtette. Itt, a berlini Deutsche Staatsoperben debütált 1959-ben, Strauss Ariadnéja Komponistájaként. 1960-tól kezdve a világsztárok közé került, nagy kiugrása azonban 1962-ben történt, amikor Bécsben Berg Lulujának címszerepét játszotta. Evelyn Lear napjaink nagy énekes-színészei közé tartozik, akinél a színpadi játék legalább oly nagy súllyal esik a latba, mint a hangi teljesítmény. Nagyszerű muzikalitása teszi alkalmassá a modern operák főszerepeinek megszólaltatására. De nemcsak a modern darabokban, hanem a

klasszikus repertoárban (pl. Mozart és Strauss műveiben) is kiváló alakításokat nyújt. Bpesten is fellépett.

Leben des Orest, Das (Oresztész élete) - Křenek 5 felv. operája (1930, Lipcse), a zeneszerző szövegére, Euripidész Elektrája nyomán. Érdekes kísérlet: az Euripidész-tragédiát szigorúan követő szövegkönyv zenéjében jazz-elemek is felmerülnek.

Leb' wohl, du kühnes, herrliches Kind! → *Wotan búcsúja*

Legenda a láthatatlan Kityezs városáról - Rimszkij-Korszakov 4 felv. operája (1907, Pétervár), V. Bjelszkij szövegére.

legnanói csata, A - Verdi 3 felv. operája (1849, Róma, Teatro Argentina), S. Cammarano szövegére. Verdi talán leginkább patrióta operája, amelyben a középkori környezet (Barbarossa Frigyest legyőzi a Lombard Liga Legnanónál, 1176-ban) éppen csak elfátyolozza az abszolút aktuális forradalmi gondolatot. A római bemutató hihetetlen közönségsiker volt: majd minden számot ismételni kellett. Ez nagyon is érthető: két héttel később kiáltotta ki Garibaldi és Mazzini Rómában a köztársaságot.

Legros, Joseph (1730-1793) - francia op.én. (T). 1764-1783 a párizsi O. híres művésze. Gluck operáiban négy főszerepet alakított premiereken: az auliszi Iphigenia első Akhillésze, az Alceste első Admetosza, a tauriszi Iphigenia első Püladésze és az Orfeusz tenor-változatának első megszólaltatója. Monsigny, Philidor, Grétry és Piccinni is több főszerep első kreálását bízta Legros-ra.

Légy jó csak szívem - Mozart Don Juanjának II. felvonásában Zerlina (S) gordonkaszólós áriája, melyben a Don Juan által elnáspángolt Masettót vigasztalja. Az erotika egyik legcsodálatosabb zenei ábrázolása az ária.

Lehmann, Lilli (1848-1929) - német op.én. (S). A századforduló évtizedeinek talán legnagyobb énekesnője. Szülei is énekesek voltak, anyja tanította. 1865-ben debütált Prágában, a Varázsfuvola első fiújaként. Pályája első szakaszában lírai koloratúrszoprán volt, 1870-85 a berlini operában e szerepkör vezető énekese. 1876-ban részt vett az első bayreuthi Ring-produkcióban (Woglinde, Helmwiege és Erdei madár). A 80-as évek közepén drámai szoprán lett. Ekkortól főleg a nagy Wagner-heroinák szerepeit vitte sikerre: Izoldát (1884-ben Richter alatt, a C.G.-ben), Brünnhildét (elsőként az USA-ban), Carment. 1905-ben a salzburgi Mozart-fesztiválon énekel, s ő a fesztivál művészeti vezetője is. 119 opera 170 szerepét énekelte, három nyelven. Hangversenyénekesként még a 20-as évek elején is fellépett. Visszavonulása után a leghíresebb énektanárok egyike, s egy kitűnő énekmetodika szerzője.

Lehmann, Lotte (1888-) - német op.én. (S). 1909-ben debütált Hamburgban, a Varázsfuvola 3. fiújaként. 1914-38 a bécsi S.O. ünnepelt tagja, korának egyik világsztárja. Strauss Ariadnejának első Komponistája, az Árnynélküli asszony első Färbersfrau-ja, az Intermezzo első Christine-ja, korának legjobb Rózsalovag-Tábornagynéja. Az Anschluss idején elhagyta Bécset, és csak 1955-ben, a S.O. újjáépítésekor tért vissza - közönség és szakma királynőként fogadta. A háború alatt a Met-ben működött, majd az USA-ban tanított; t. k. ő volt a mestere Grace Bumbry-nak.

Lotte Lehmannt feltétlen biztos stíluskészsége, rendkívüli muzikalitása és gyönyörű hangja tette naggyá. Korának zeneiség szempontjából legnagyobb énekese volt.

Lehmann, Marie (1851-1931) - német op.én. (S), Lilli Lehmann húga. Nővére árnyékában a háttérbe szorult, a bécsi S.O. tagja volt. Ő is énekelt az 1876-os első bayreuthi Ring-ben.

Lehoczky Éva (1925-) - magyar op.én. (S). Pályáját a Fővárosi Operettszínházban kezdte, majd hangversenyénekesnő volt, 1966-68 a Karl Marx Stadt-i opera művésze, 1968-69 a szegedi N.Sz. tagja, 1969 óta az OH énekese. A koloratúrszoprán szerepkörben működik, kiváló technikájával tűnik ki (Éj királynője, Konstanza, Olympia, Lucia, Gilda).

Leib, Günther (1927-) - német op.én. (Bar). Előbb hegedűs volt, 1952-ben debütált énekesként Köthenben. Kisebb NDK-beli operaházak tagja, majd 1957 óta a drezdai operaház művésze, s egyben a berlini S.O. állandó vendége. Mozart és Wagner műveiben aratta legnagyobb sikereit (Leporello, Papageno, ill. Beckmesster, Wolfram), valamint Händel operáiban. Kitűnő dalénekes.

Leider, Frida (1888-1975) - német op.én. (S). Hallében debütált 1915-ben, Vénuszként, kisebb német színházak után a hamburgi, majd 1923-40 a berlini opera tagja. Főleg Wagner-hősnőként volt nagy sikerű művész (1928-38 Bayreuth állandó vendége).

Leigh, Adele (1928-) - angol op.én. (S). 1952-ben debütált a londoni C.G.-ben, melynek azóta is egyik vezető szopránja. Főleg Mozart-szerepekben aratott sikereket, egyrészt hangszépsége, másrészt színészi készsége révén. Neves oratóriuménekesnő.

Leila - Bizet Gyöngyhalászok c. operájának hősnője (S), Brahma papnője.

Leinsdorf, Erich (1912-) - osztrák szárm. amerikai karm. Salzburgban Walter és Toscanini asszisztense, majd 1937-től a Met dirigense, 1939-től a német repertoár vezetőkarnagya. Számos más USA-beli opera vezetője is volt, t. k. a City Center-é. Wagner és Verdi műveiben egyaránt kitűnő tolmácsolásai vannak.

Leise, leise → *Halkan, halkan*

Leisner, Emmi (1885-1958) - német op.én. (A). 1911-ben kezdte pályáját hangversenyénekesként, oly nagy sikerrel, hogy 1913-ban már a berlini opera tagja volt. Karrierje során mindenekelőtt dalénekesként volt világhírű, de az operaszínpadon is jelentős sikereket ért el rendkívüli muzikalitásával, stílusbiztonságával és bársonyosan mély csengésű hangjával.

Leitmotív → *vezérmotívum*

Leitner, Ferdinand (1912-) - német karm. Schnabel, Muck és Busch növendéke, Berlinben debütált 1943-ban. Hamburgban, majd Münchenben működött, 1947-től a stuttgarti, jelenleg a zürichi opera főzeneigazgatója.

Le minaccie, i fieri accenti → *Dühöd ég vad lángra gyúlva*

Lemnitz, Tiana (1897-) - német op.én. (S). 1921-ben debütált Heilbronnban. Aacheni és hannoveri szerződések után került a berlini S.O.-ba, ahol 1934-től 1957-ig a színház élvonalába tartozott. Szerepköre Paminától Aidáig, Octaviantól Sieglindéig és Jenufáig terjedt. Mozart-szerepekben éppúgy világhíres volt, mint az olasz és francia repertoárban. Különösen magasszintű piano-kultúrája és muzikalitása volt kiemelkedő. Visszavonulása után Berlinben tanított.

Lendvai Andor (1901-1964) - magyar op.én. (Bar). Bpesti tanulmányai után Bécsben, Milánóban és Münchenben tökéletesítette énektudását, t. k. Fritz Feinhalsnál. Pályája is külföldön kezdődik, elsősorban német operáknál (München, 1928-32). 1934-ben lett az OH tagja, itt Alfióként debütált. 1939-ig, majd 1945-61-ig működött az OH-ban, közben az OMIKE Operaegyüttes művésze volt. Egyike volt a legjobb magyar karakter-baritonoknak. Főleg Wagner-szerepekben aratott hatalmas sikereket, a legkitűnőbb Alberichek és Klingsorok egyike volt. Jelentős színészi adottságai is hozzásegítették a nagy karakter-szerepek megformálásához (Mefisztó, Tonio, Láng-Basilio stb.). A háború után a Zeneművészeti Főiskola énektanára volt. Érdemes művész.

Lendvai György (1937-) - magyar karm. 1959 óta az OH tagja, korrepetitorként, majd 1967 óta karmesterként. Brecht-Weill Mahagonny-jával debütált. Feszültséget árasztó, drámai izzású dirigens. Az elhunyt, kitűnő baritonista, Lendvai Andor fia.

Lengyel Ildikó (1936-) - magyar op.én. (MS). 1961-ben debütált a lipcsei operában, az Anyegin Olgájaként. 1963-ig e színház, 1963-65 a rostocki opera tagja, 1966 óta a szegedi N.Sz. vezető altistája (Eboli, Azucena).

Lenszkij - Csajkovszkij Anyeginjének költője (T), a címszereplő barátja, akit Anyegin öl meg párbajban.

Leonóra - 1. Beethoven Fideliójának hősnője (S), a férjét fiúruhában kiszabadító asszony. (A darab eredeti címe: Leonóra.) - 2. Donizetti Kegyencnőjében Alfonz király szeretője (MS). - 3. Verdi Trubadúrjának tragikus sorsú hősnője (S). - 4. Verdi A végzet hatalma c. művének hősnője (S), aki akaratán kívül vonja magára atyja átkát és fivére bosszúját.

Leonóra 40/45 - Rolf Liebermann 2 felv. operája (1952, Basel), Heinrich Strobel szövegére. A Fidelio-történet modernizálása II. világháborús környezetben.

Leonóra-nyitányok - Beethoven négy nyitányt írt Fidelio c. operájához, ezek közül az első hármat szokták Leonóra-nyitány néven előadni. Az I. nyitány a bemutatóra készült, de Beethoven elvetette; a II. nyitány hangzott el az 1805. november 20-i bemutatón, míg a legnagyszerűbb, a szimfonikus koncerteken igen gyakran megszólaltatott III. nyitány az 1806-os felújításhoz készült. Mahler vezette be azt a szokást, hogy a II. felvonás változásában eljátsszák a III. Leonóra-nyitányt; mivel azonban ez teljesen ellentmond Beethoven intencióinak, napjainkban egyre ritkábban követik ezt az eljárást. Az opera előtt felhangzó ún. Fidelio-nyitányt az 1814-es felújításhoz írta Beethoven.

Leonóra vagy a hitvesi hűség - Jean Nicolas Bouilly 2 felv. operaszövegkönyve. Először Gaveaux zenéjével mutatták be (1798), majd Paër (1804), Mayr (1805) komponálta meg, végül ez a librettó lett Beethoven Fideliójának forrása is (1805, ill. 1814).

Leonova, Darja (1829-1896) - orosz op.én. (A). Korának leghíresebb orosz énekesnője, a klasszikus orosz zeneszerzők: Glinka, Dargomizsszkij, Rimszkij-Korszakov és Muszorgszkij baráti körének tagja. Főleg Muszorgszkijjal volt igen jó kapcsolatban, 1879-ben nagy hangversenykörutat is rendeztek. Számos klasszikus orosz opera alt-főszerepét ő énekelte először, t. k. ő volt az első Márfa. 1880-tól Pétervárott énektanárként működött, korrepetitora Muszorgszkij volt.

Leporello - Don Juan szolgája (B) Mozart operájában.

Le roi l'a dit → *A király mondta*

Lert, Ernst (1883-1955) - osztrák szárm. karm., rendező és zeneíró. Több kisebb német, osztrák opera korrepetitora és karmestere volt, majd 1920-23-ig a frankfurti operaház igazgatója. 1923-1929-ig Toscanini Scalájának egyik vezető rendezője lett. 1936-tól Amerikában élt. A máig is legjobb zenei és dramaturgiai elemzést ő írta Mozart operáiról (Mozart auf dem Theater, 1918).

Lescaut - Manon bátyja (Bar) Puccini és Massenet operáiban.

Lesniewska, Louise (?-?) - lengyel op.én. (S). A múlt sz. középső évtizedeinek híres szopránja, a Sc., Frankfurt, Wiesbaden, Bécs és természetesen Varsó operaházainak ünnepelt művésze. 1854-55 a pesti N.Sz. vezető szopránja. E rövid idő alatt ő énekelte először Magyarországon a Trubadúr Leonóráját, valamint ő volt az Erkel vezette első filharmonikus koncert szólistája.

Les oiseaux dans la charmille → *Baba-ária*

Let us make an opera → *Játsszunk operát*

Leuer, Hubert (1886-?) - osztrák op.én. (T). 1904-ben debütált a bécsi S.O.-ban. Az 1930-as években az OH állandó vendége volt, mint Wagner-tenor.

Levasseur, Nicolas (1791-1871) - francia op.én. (B). A párizsi O.-ban debütált 1813-ban, Grétry Karaván c. operájának Ozmán pasa szerepében. 1819 és 1853 közt a párizsi Théâtre des Italiens és a Nagyopera vezető basszistája, az első Bertram (Ördög Róbert), Marcel (Hugenották) és Zakariás (A próféta). 1853-ban visszavonult, és 1870-ig a Conservatoire énektanára volt.

Levasseur, Rosalie (1749-1826) - francia op.én. (S). Párizsban debütált 1776-ban. Ő volt Gluck Orfeusza francia verziójának első Ámorja, az első Armida és az első tauriszi Iphigenia. Ausztria nagykövetének kedvese lett, és ettől fogva Sophie Arnould néven szerepelt. A Gluck-premiereken kívül Philidor, Piccinni és Sacchini műveiben is alakított a premiereken főszerepet.

Le veau d'or → *Rondó az aranyborjúról*

Levélária - Cavaradossi (T) áriája Puccini Toscájának III. felvonásában. Az elnevezés indoka: az ária éneklése közben írja meg kivégzése előtti búcsúlevelét Cavaradossi.

Levéljelenet - Tatjána (S) nagy magánjelenete Csajkovszkij Anyeginjében, melyben levélben tárja fel érzelmeit Anyegin iránt.

Levélkettős - 1. A grófné (S) és Susanne (S) kettőse Mozart Figarójának II. felvonásában, melyben a grófné levelet diktál komornájának, és ebben találkára hívja Almaviva grófot. - 2. Cso-Cso-Szán (S) és Sharpless (Bar) kettőse Puccini Pillangókisasszonyának II. felvonásában, melyben a konzul nem képes teljes egészében felolvasni Pinkerton levelét.

Levi, Hermann (1839-1900) - német karm. Kisebb színpadok után 1872-1896 között a müncheni operaház főzeneigazgatója volt. Ő vezényelte 1882-ben a Parsifal bayreuthi bemutatóját. Korának egyik legnagyobb operadirigense, egyaránt kitűnő Wagner- és Mozart-interpretátor. Különös, de tény, hogy a kifejezetten antiszemita Wagner éppen legkeresztényebb zenedrámájának premierjét bízta a zsidó Levire...

Lewis, Richard (1914-) - angol op.én. (T). Glyndebourne-ben debütált 1947-ben, Britten Lukréciájában. Glyndebourne és a C.G. egyik kimagasló művésze, Mozarttól a modernekig terjedő szerepkörrel. Több új angol operának főszerepeit először alakította.

Libiamo, libiamo → *Csak kábítsd a szíved*

librettó - Az opera szövegkönyve. Két értelemben használatos: a szövegkönyv mint drámai alkotás és mint nyomdai termék. A korai korszakban (XVII. sz.) a szövegkönyveket kis formátumban nyomtatták - innen a szó kicsinyítőképzős (= könyvecske) eredete. Az első operalibrettó természetesen az első operaalkotás szövegkönyve volt, ez fenn is maradt: Peri Dafnejának librettója. Azóta mintegy harmincezer librettót tartanak számon.

Még a XVIII. sz. folyamán is szokás volt a librettót a darab tartalmának elmondásával kezdeni, és hosszú ideig elképzelhetetlen volt szövegkönyvkiadás ajánlás nélkül.

A szövegkönyv mint drámai műfaj szinte fennállása egész ideje alatt egyetlen alapkérdés különbözőféle megválaszolásán nyugszik. Ez a kérdés: az opera szövegkönyve elsősorban irodalmi alkotás-e, önálló irodalmi értékkel, vagy pedig lazaszövésű jelenetsor, melynek legfőbb feladata, hogy minél jobb versekkel lehetőséget teremtsen a zeneszerzőnek szép és jó zene megírására. Casti egyik komédiájának címét variálják tehát: „Prima la musica e poi le parole" („Előbb a muzsika és aztán a szavak" - vagy fordítva).

Az irodalom nagy librettistái mindig megtalálták az alkalmat a két követelmény egyidejű kielégítésére. Metastasio, Calzabigi, da Ponte, Boito, Hofmannsthal szövegkönyvei irodalmi alkotásoknak tekinthetők a szó legkonkrétabb esztétikai értelmében. Ugyanakkor verselésük, nyelvezetük és stílusuk „elébe megy" a zeneszerzőnek és kínálkozik a megzenésítésre. Ez azonban nem egyedül lehetséges megoldás. Irodalmilag fércműnek számító, rossz szövegkönyvekre születtek operai remekművek - elég, ha néhány igazán nem műremek Piave-librettóra gondolunk, melyekre Verdi főműveit tudta megírni - és az is előfordul, hogy irodalmilag igen értékes, sőt, talán túl értékes alkotások megnehezítették, sőt lehetetlenné tették a zeneszerző munkáját.

A múlt sz. látja megszületni a szövegkönyvíró komponistát. Wagner szövegkölteményeit könyvtárnyi irodalom vitatja pro és kontra. Az ő nyomán indult Leoncavallo vagy korunkban Giancarlo Menotti, mikor operáik szövegkönyvét saját maguk írták meg. Újabban - főleg századunk 20-as éveitől kezdve - egyre gyakoribb, sőt lassanként kizárólagossá válik az a jelenség, hogy az operakomponisták a legnagyobb irodalmi alkotásokat alakítják vagy alakíttatják át librettóvá. Számos esetben kitűnő eredményt hozott ez a módszer (pl. Berg-Büchner: Wozzeck). Ennek a típusú librettónak, illetve operának valószínűleg soha utol nem érhető remeke Verdi-Boito Otellója.

Minden idők legsikeresebb, vagyis leggyakrabban megkomponált szövegkönyveit kétségtelenül Metastasio írta: 27 librettóját 50 zeneszerző ezer operában komponálta meg.

A librettó mint nyomdai termék főleg Olaszországban terjedt el, mind a mai napig. A legkorábbi fennmaradt példányokon látható viaszcseppek bizonyítják, hogy a hallgatók előadás közben gyertyafény mellett kísérték figyelemmel a szöveget. Manapság inkább előzetes tanulmányozás céljára vásárolják a szövegkönyv-nyomtatványokat.

Libusa - Smetana 3 felv. operája (1881, Prágai N.Sz., a színház felavatásakor), J. Wenzig német nyelvű szövegkönyvének E. Spindler készítette cseh fordítására.

Történelmi tárgyú, kifejezetten „ünnepi opera"-jellegű mű, amelynek fő jelenete a darab vége: ebben Libusa királynő látomásában az egész cseh történelmet megjósolja.

licenza - XVII-XVIII. sz.-i operákban így nevezték a művet befejező, legtöbbször ária-formájú szakaszt (de lehetett recitativo vagy kórus is), mely ünnepi alkalmakkor az ünneplendő személy vagy személyek dicsőítését tartalmazta. Rendszerint főúri vagy királyi házasságok, születésnapok stb. alkalmával szólalt meg.

Licinius - Spontini A vesztaszűz c. opciójának hőse (T), Giulia, a vesztaszűz szerelme.

Liebe der Danae, Die (Danaé szerelme) - R. Strauss 3 felv. operája (komp.: 1943, bem.: 1952, Salzburg), Josef Gregor szövegére. 1944-ben, ugyancsak Salzburgban, már a darab jelmezes főpróbájáig jutottak el, de előadásra már nem került sor, mert a náci kormányzat a hadi események miatt leállította az azévi ünnepi játékokat.

Liebermann, Rolf (1910-) - svájci zeneszerző és színházvezető. Néhány sikeres opera (Leonóra 40/45, Penelopé, Nők iskolája) szerzője, de főleg a hamburgi opera intendánsaként szerzett magának nagy hírnevet. 1959-től 1973-ig a modern opera fellegvárává tette színházát, igen sok művet egyenesen az ő megrendelésére írtak korunk jelentős avantgarde zeneszerzői. 1973 óta a párizsi Nagyopera és az O.C. igazgatója.

Liebestod → *Izolda szerelmi halála*

Liebesverbot, Das → *Szerelmi tilalom*

Liebling, Estelle (1884-1970) - amerikai op.én. (S). Marchesi növendéke volt Párizsban. Drezdában debütált Luciaként. Később a párizsi O.C., majd a Met tagja lett. Énekesi pályájánál azonban sokkal jelentősebb pedagógiai tevékenysége. Növendékei közé tartozott: Titta Ruffo, Göta Ljungberg, Max Lorenz, Maria Müller és Beverly Sills.

Ligabue, Ilva (1928-) - olasz op.én. (S). A Sc. operaiskolájában tanult, majd kisebb olasz színpadokon lépett fel. 1957-60 már a glyndebourne-i fesztiválokon szerepelt mint Fiordiligi; 1961 óta a Sc. művészei közé tartozik. Lírai szerepekben aratott európai és amerikai sikereket, napjaink egyik jelentős olasz szopránja.

Ligendza, Catarina (1938?-) - svéd op.én. (S). Mindkét szülője a stockholmi opera tagja volt. Ő maga Linzben debütált. Kisebb német színházakban kezdte pályáját, és már ekkor főleg Wagner-szerepeket énekelt. Jelenleg utazó világsztár, Bayreuth állandó Brünnhildéje, napjaink egyik legjobb - mind hangban, mind stílusban, mind állóképességben kitűnő - Wagner-heroinája.

Limarilli, Gastone (1927-) - olasz op.én. (T). A milánói T. Nuovóban debütált 1956-ban, Canióként. Néhány év alatt Olaszország egyik vezető spinto-tenorja lett, 1959-től mind a római operában, mind a Sc.-ban vezető szerepeket énekel. Napjaink egyik legjobb Don Joséja.

Lincoln's Inn Fields Theatre, London - Három színházépületet ismer az operatörténet ezen a néven, London ugyanazon helyén. Az első 1661-től 1673-ig állt fenn, a második 1695-től 1705-ig. Ebben zajlott le 1700-ban Purcell Dido és Aeneasának első nyilvános előadása. A harmadik színház 1714-ben nyílt meg, itt került sor 1728-ban a Koldusopera bemutatójára. A színház ezután egy olasz társulat otthona lett, melyet Händel egyik ellenlábasa, Porpora vezetett, és melynek sztárja Senesino volt. Ennek ellenére 1741-ben itt mutatták be Händel utolsó operáját, a Deidamiát. A későbbi időkben az épület színházfunkciója megszűnt, majd lebontották.

Lind, Jenny (1820-1887) - svéd op.én. (S). 1838-ban debütált Stockholmban, Agáthaként. Három év múlva Párizsban megbukik és újra kezdi tanulmányait Gardánál. Meyerbeer ajánlatára kerül 1844-ben a berlini udvari operához, ekkor indul világkarrierje. A múlt sz. egyik legnagyobb sztárja volt, „svéd csalogány" néven ismerték, és közel 20 könyvet írtak róla saját korában. Távol állt tőle mindenféle sztár-allűr, ez nyilvánult meg abban is, hogy 29 éves korában visszavonult a színpadtól, s ettől kezdve csak oratórium- és hangversenyénekesként szerepelt. De még operai pályafutása alatt is fő tevékenysége a jótékonykodás volt, erre költötte hihetetlen jövedelmének nagy részét. Verdi az ő számára írta a Haramiák női főszerepét (1847, London). A kortársak elsősorban hangjának tiszta csengését, technikai készségét és nagy hangterjedelmét magasztalták. Élete utolsó éveiben Londonban tanított.

Linda di Chamounix - Donizetti 3 felv. operája (1842, Bécs, K.), Rossi szövegére. Magyar bem.: 1842, pesti Német Színház; 1844, pesti N.Sz.

Lindberg, Helge (1887-1928) - finn énekes (Bar). Mint korának egyik legnagyobb dal- és oratóriuménekese ismert, főleg mint Bach és Händel műveinek avatott tolmácsolója aratott óriási sikereket (Bpesten is). Pályája elején Stuttgartban operaénekesként is tevékenykedett.

Lindorf - Offenbach Hoffmann meséi c. operájának prológusában és epilógusában Hoffmann ellenfele (Bar), a négyes bariton főszerep része.

Lindoro - 1. Rossini Olasz nő Algírban c. darabjában a címszereplő szerelmese (T). - 2. A Sevillai borbély Almaviva grófjának (T) álneve.

Lionel - Flotow Mártájában szereplő ifjú gazdálkodó (T), akiről a darab végén kiderül, hogy gróf, s így semmi akadálya, hogy Lady Harrietet feleségül vehesse.

Liontas Konstantin (1904-) - görög op.én. (T). Tanulmányait a bpesti Zeneakadémián végezte, és pályáját is Bpesten kezdte. 1945-ig a V.Sz.-ban és különböző haladó pártok és mozgalmak rendezvényein lépett fel (t. k. a Vasas-otthonban rendezett operaelőadásokon). 1945-50-ig az OH állandó vendégművésze volt, Cavaradossiként debütált. Szerepköre mind a lírai, mind a spinto-szerepekre kiterjedt. 1950-ben hazatért Görögországba, és azóta diplomataként működik, egy időben a bpesti követség kultúrattaséja volt.

Lipcsei Operaház - A nagy szász város operai története aránylag későn kezdődik: a XVIII. sz.-ban ugyan itt volt a német típusú Singspiel egyik központja, és 1833 és 1850 közt Lortzing működött a városban, de csak a múlt sz. második felében virágzik fel igazán az operai élet. 1876 és 1882 közt Angelo Neumann szervezi itt Wagner-társulatát, 1878 és 1889 között Nikisch Artúr a főzeneigazgató, akinek 1886 és 1888 közt Mahler az asszisztense. A XX. sz.-ban főleg az 1923 és 1933 közti évtized jelentős, amikor Gustav Brecher főzeneigazgatósága alatt Lipcsében zajlik le Křenek Jonnyjának és Orestesének, valamint Weill-Brecht Mahagonnyjának premierje. 1938-ban a város nagy szülöttének, Wagnernek tiszteletére tizenkét hetes fesztivált rendeztek, amelynek során két ciklusban a mester összes műve előadásra került, ideértve a fiatalkori kísérleteket is. 1943-ban lebombázták a színházat. 1960-ban nyitották meg a régi helyen felépült új lipcsei operát (befogadása 1684 személy). A színház élén intendánsként Felsenstein egyik legnevesebb tanítványa, Joachim Herz áll.

Lipkovszka, Ligyija (1884-1955) - orosz op.én. (S). 1907-ben debütált a Mariinszkij Színházban, két évvel később már Amerikában jár, 1910-ben Párizsban és a Met-ben, 1911-ben a C.G.-ben. Egy ideig a nagy baritonista, Baklanov felesége volt. 1919 óta Párizsban élt. A század első felének egyik legjobban képzett, virtuóz koloratúrszopránja. Leghíresebb szerepe Rimszkij-Korszakov Hópelyhecskéjének címszerepe volt.

Lipp, Wilma (1925-) - osztrák op.én. (S). Bécsben debütált 1943-ban, Rosinaként. 1945-ben lett a S.O. tagja. Pályája kezdetén mint a háború utáni évek egyik leghíresebb koloratúrszopránja tett szert hírnévre (Éj királynője, Gilda stb.), később a drámai szoprán szerepkörre tért át, illetve ennek könnyebb kategóriájára (Donna Anna).

List, Emanuel (1890-1967) - osztrák op.én. (B). A Theater an der Wien gyermekkarának tagja volt, majd Amerikában turnézott operetténekesként, és New Yorkban tanult. 1922-ben Bécsben debütált, Mefisztóként. 1923-tól 1933-ig a berlini S.O. vezető basszistája; a nácizmus elől Londonba, majd New Yorkba emigrált. 1933-tól 1950-ig a Met német repertoárjának vezető basszistája, Toscanini és Walter produkcióinak egyik legjelentősebb énekese. Világhíres Hunding, Hagen, Marke, Rocco, Sarastro és Leporello, egyike a legjobb Ochs bárónak. Európai tartózkodása idején állandó vendége Bayreuthnak és Salzburgnak. A század első évtizedeinek világviszonylatban is legelső basszistája.

Liszicián, Pavel (1911-) - szovjet op.én. (Bar). 1940 óta tagja a B.-nak, évtizedeken keresztül a színház vezető baritonistája. Nálunk is többször vendégszerepelt és eljutott a Met színpadára is. Az orosz és szovjet repertoár vezető baritonszerepein kívül kiváló Escamillo és Amonasro. Magas fekvésű, lírikus színezetű hang birtokosa, jó színészi készségű művész.

Liszt Ferenc (1811-1886) - Az opera történetében is jelentős nevet vívott ki magának: weimari karmestersége idején ő vezényelte a Lohengrin és a Bagdadi borbély ősbemutatóit. Ebben az időszakban számos korabeli művet mutatott be, és Weimart Európa egyik operai központjává tette (l. *Weimari Operaház*).

Littasy György (1912-) - magyar op.én. (B). 1939-ben debütált az OH-ban, a Traviata Grenvil-jeként. 1944-ig, majd 1949-57-ig volt az OH tagja, 1945-49 a szegedi N.Sz. művésze. 1957-ben külföldre távozott, egy ideig a dortmundi opera tagja volt. Szegeden és második OH-beli szerződése idején a vezető basszisták egyike volt, aki főleg stílusérzékével és hangi-

színészi alakítóerejével töltötte meg a nagy vezetőszerepeket. Kiváló oratóriumszólista is volt. Az irodalom minden stíluskorszakában otthonos művész, Sarastrótól Doszifejen át a modern operákig.

Littay Gyula (1915-) - magyar op.én. (Bar). 1953-ban debütált a miskolci N.Sz.-ban, Lunaként. 1958 óta a szegedi N.Sz. egyik vezető baritonistája, főleg Verdi-szerepekben sikeres művész (Nabucco, Végzet-Carlos, Luna, Rigoletto stb.).

Little, Vera (1928-) - amerikai op.én. (A). 1950-ben debütált a New York-i City Center operában, Preziosillaként. Az 50-es évek végén már Európa-szerte ismerik és Salzburgban, Berlinben, Olaszországban ünneplik. Hatalmas, kifejezésgazdag althang birtokosa.

Litvinne, Félia (1860-1936) - félig orosz szárm. francia op.én. (S). 1883-ban debütált a párizsi Théâtre des Italiensben, amikor beugrásként énekelte Verdi Boccanegrájának Amélia szerepét. Európa és Amerika számos színházának, de főleg a párizsi O.-nak volt híres énekese. Ő volt az első párizsi Izolda, az első brüsszeli Brünnhilde. 1916-ban visszavonult a színpadtól, 1924-ig hangversenyénekesként tevékenykedett és tanított. Leghíresebb, állítólag soha túl nem szárnyalható alakítása Gluck Alcestéjének címszerepe volt.

Liu - Puccini Turandotjában az önmaga életét feláldozó rabszolgalány (S), Kalaf megmentője.

Livietta e Tracollo - Pergolesi 2 felv. intermezzója (1734, Nápoly, S. Bartolommeo), Tommaso Mariani szövegére. Pergolesi egyik legnagyobb sikerű buffája, eredetileg a zeneszerző Adriano in Siria c. opera seriája szüneteiben adták elő. 1933-ban újították fel Londonban.

Liza - Csajkovszkij Pique Dame c. operájának szerencsétlen sorsú hősnője (S), Herman kártyaszenvedélyének áldozata.

Ljemesev, Szergej (1902-) - szovjet op.én. (T). Az Anyegin egy növendékelőadásán debütált Lenszkijként Moszkvában, 1920-ban. Különböző vidéki színházak után 1932-ben lett a B. tagja, ahol visszavonulásáig a lírai tenor szerepkör vezető énekese volt.

Ljungberg, Göta (1893-1955) - svéd op.én. (S). 1918-ban debütált Stockholmban, Elzaként. A két háború közti évtizedekben a londoni C.G., majd a Met egyik vezető drámai szopránja, híres Wagner-heroina.

Lodoiska - Cherubini 3 felv. operája (1791, Párizs, T. Feydeau), Fillette-Loraux szövegére. Magyarorsz. bem.: 1803, pesti Német Színház.

Lodoletta - Mascagni 3 felv. operája (1917, Róma, C), Forzano szövegére, Ouida regénye nyomán. A témát először Puccini akarta megkomponálni, a jogot árverésen szerezte meg; később azonban elejtette tervét.

Loewe, Sophie (1816-1866) - német op.én. (S). Bécsben, Berlinben kezdte pályáját, majd a 40-es években Olaszország egyik vezető szopránja lett. Verdi őrá bízta az Ernani Elvirájának és az Attila Odabellájának első megszólaltatását. Később a pesti Német Színház tagja volt. Pesten is halt meg.

Loewenberg, Alfred (1902-1949) - német szárm. angol zenetudós. „Annals of Opera: 1597-1940" c. nagyszabású jegyzéke, az operatörténeti kutatások ma nélkülözhetetlen forrásmunkája, kb. 4000 opera adatait tartalmazza.

Loge - A tűz ravasz istene (T) Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájában.

Lo Giudice, Franco (1895-) - olasz op.én. (T). Háborús szolgálata miatt csak 1920-ban debütált Tortonában, Dick Johnsonként. A 20-as években már Olaszország-szerte nagy sikereket arat, tagja Toscanini Scala-együttesének. A harmincas évek végén visszavonult, és Cataniában volt énekmester.

Lohengrin - Wagner 3 felv. operája (1850, Weimar, Liszt vezénylete alatt), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1866, pesti N.Sz.

Az eredeti műfaj-megjelölés szerint: „romantikus opera". Valóban: Wagner korai romantikus stílusának foglalata és záróköve. Már vezérmotívum-technikára épül, de még tartalmazza a romantikus nagyopera minden fegyverét: nagy együtteseket, zárt számokat, tablókat stb. Sok hatást vett fel Weber műveiből; mindezek ellenére már túlnyomórészt teljesen egyéni hangot üt meg.

Lohfing, Max (1870-1953) - német op.én. (B). 1894-ben debütált Metzben, a Bűvös vadász Remetéjeként. Kisebb színpadok után 1898-ban a hamburgi opera ünnepelt első basszistája lett, e színház tagja volt a 30-as évekig. A Mozart- és Wagner-repertoárban aratott nagy sikereket, t. k. Bayreuthban. Neves Hunding, Daland és Don Alfonso.

Lola - Alfio felesége (MS), Turiddu szerelmese Mascagni Parasztbecsületében.

lombardok az első kereszteshábórúban, A - Verdi 4 felv. operája (1843, Milánó, Sc.), Solera szövegére, Grassi eposza nyomán. Magyar bem.: 1974, budapesti E.Sz.

Verdi korai periódusának egyik legjelentősebb darabja, a Nabucco stílusbeli és dramaturgiai párja. (Verdi később - 1847-ben - *Jérusalem* címmel a párizsi O. számára jelentősen átdolgozta; általában azonban az eredeti verziót játsszák.)

Lombardi nella prima crociata, I → *lombardok az első kereszteshábórúban, A*

Lombos erdőn - Max (T) áriája a Bűvös vadász I. felvonásában, illetve az ária első, lassú szakasza, melyben Max a vadászélet szépségeiről énekel.

London, George (1920-) - kanadai op.én. (Bbar). 1942-ben debütált Hollywoodban, a Traviata Orvosaként. 1949-ben Karl Böhm szerződteti a bécsi S.O.-be, ekkor indul világkarrierje. 1951 óta a Met művésze. Gyönyörű hanganyagot mondhat magáénak, nagyszerű színész és nagy atmoszféarteremtő művész. Leghíresebb szerepei: Don Juan, Borisz, Scarpia és Amfortas (Bayreuthban többször énekelte).

London → *Covent Garden, Drury Lane, Lincoln's Inn Fields, Sadler's Wells*

longjumeau-i postakocsis, A - Adam 3 felv. operája (1836, Párizs, O.C.), De Leuven és Brunswick szövegére. Magyarorsz. bem.: 1837, pesti Német Színház; 1904. OH.

Adam legnépszerűbb dalműve. Az ancien régime idején játszódó kedves történet főszereplője a postakocsis, akiből híres operaénekes lesz. Chapelou, a postakocsis belépő áriája - magas *d*-jével - ma is szerves része a virtuóz tenoristák hangversenyprogramjának.

L'onore! Ladri! → *Becsület-monológ*

Loose, Emmy (1914-) - cseh szárm. német op.én. (S). Prágában tanult, 1939-ben Blondeként debütált Hannoverben. 1941 óta a bécsi S.O. tagja, napjaink egyik legjelesebb Mozart-szubrettje. Mint Zerlina, Blonde, Despina Salzburgtól Glyndebourne-ig és Firenzétől Aix-en-Provence-ig igen nagy sikereket aratott.

Loreley - Mendelssohn befejezetlen operája (komp. 1847), E. von Giebel szövegére, a legenda nyomán.

A téma más operai feldolgozásai: Lachner (1846), Wallace (1860), Bruch (1863), Catalani (1880) és Pacius (1887).

Lorengar, Pilar (1928-) - spanyol op.én. (S). Barcelonában debütált 1949-ben, mezzóként. Két évvel később már szopránként nyert ugyancsak Barcelonában énekversenyt. 1954-ben már Európa-szerte ismerik, 1959 óta a nyugat-berlini opera tagja. Napjaink egyik neves lírai szopránja, főleg Mozart-szerepekben tűnt ki. Nemcsak kiegyenlített hangjával, de rendkívül árnyalt énekével is a háború utáni generáció legjelesebb képviselőinek egyike.

Lorenz Kornélia (1919-) - magyar op.én. (S). 1946-ban debütált az OH-ban, Siebelként. 1947-49 a Szegedi N.Sz., majd 1966-ig az OH tagja. A lírai szoprán szerepkörben működött, kiváló Melinda, Mimi és Figaro-Grófné. Több ízben vendégszerepelt a népi demokratikus országokban, operaszínpadon és hangversenydobogón egyaránt.

Lorenz, Max (1901-1975) - német op.én. (T). 1927-ben debütált Drezdában, a Tannhäuser Waltherjeként. 1933-37 a berlini, 1937-től az 50-es évekig a bécsi S.O. tagja. A Met, a C.G., Bayreuth, a többi nagy opera (és több ízben Bpest) gyakori vendégművésze, a 30-as, 40-es évek legjelesebb Wagner-tenorjainak egyike. Hatalmas és gazdagon árnyalt hang, jó színészi készség (egyik nagy szerepe Otello volt!) jellemezték.

Losonczy György (1905-1972) - magyar op.én. (Bbar). 1928-ban debütált az OH-ban, Siegfried-Wotanként. Hamarosan a színház vezető Wagner-hősbaritonja lett, pl. 30 évig ő énekelte egyedül a magyar énekesek közt Hans Sachs szerepét. Végigénekelte az egész Wagner-repertoárt, a nagy Verdi-szerepek közül Jagót, Amonasrót, Mozart-alakításai közül kimagaslik Don Juanja. Nagyszerű színészi készségei révén kiváló Borisz, Scarpia és Iván Hovanszkij volt. Megvolt benne mindaz a tulajdonság, ami a Wagner-hősök alakításához egy énekesnek szükséges: a szerepeket regiszterben és erőnlétben győző hanganyag, kitűnő deklamáció és jó színpadi játék. Vendégszerepelt a bécsi S.O.-ben, Berlinben, Lipcsében, Milánóban és Oslóban. Kossuth-díjas, Érdemes művész, az OH örökös tagja volt.

Loudoni ördögök - Krzysztof Penderecki 3 felv. operája (1969, Hamburg), a zeneszerző szövegére, John Whiting színműve, ill. Huxley regénye nyomán. A cselekmény azonos az ismert Mater Johanna c. Kawalerowicz-filmmel.

Louise - Gustave Charpentier 4 felv. „zenei regénye" (1900, Párizs, O.C.), a zszerző szövegére. Magyar bem.: 1901, OH. A verizmus francia vonalának legjelentősebb képviselője.

Lőrincz Zsuzsa (1918-) - magyar op.én. (MS). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, a Háry Örzséjeként. 1947-49 a Szegedi N.Sz., 1949-től az OH tagja. Jelentős szerepei: Bánk-Gertrudis, Carmen, Maddalena, Örzse.

Lubin, Germaine (1890-) - francia op.én. (S). 1912-ben debütált a párizsi O.C.-ban, a Hoffmann meséi Antóniájaként. 1914-től harminc éven át a Nagyopera vezető énekeseinek egyike; híres Wagner-heroina, az első francia énekesnő, aki Bayreuthban Izoldát és Kundryt énekelte. Nagy és szép hang, kiváló játékkészség jellemezte. Pályája a háború után ért véget, mivel a nácikkal kollaborált.

Lucca, Pauline (1841-1908) - osztrák op.én. (S). 1859-ben debütált Olmütz-ben, az Ernani Elvirájaként. Két év múlva Meyerbeer ajánlatára szerződtette a berlini opera; Meyerbeer több operájának főszerepét tanította be neki. 1874-89 a bécsi opera vezető szopránja volt, majd visszavonult. Legendás hatalmas hangterjedelme két és fél oktávot fogott át, a négyvonalas C-ig. Meyerbeer-szerepein kívül korának legjelentősebb Carmenje, Cherubinja és Faust-Margitja volt.

Lucia - 1. Donizetti Lammermoori Luciájának címszereplője (S), a szerencsétlen sorsú, szerelmi bánatába beleőrülő lány. - 2. Mascagni Parasztbecsületében Turiddu anyja (A).

Lucio Silla - Mozart 3 felv. operája (1772, Milánó), Giovanni da Gamerra szövegére. A „Sturm und Drang" ifjú Mozart egyik legérdekesebb alkotása, mely tobzódik a sötét színekben.

Ugyane témát megzenésítette még: Freschi (1683), Vinci (1722), K. H. Graun (1753, Nagy Frigyes szövegére), J. Chr. Bach (1774), Anfossi (1774).

Lucretia - A Sextus Tarquiniustól megbecstelenített, s ezért önmagát megölő, erényes római asszonyról írt operát: Draghi (1675), Keiser (1705), Marschner (1826), Respighi (1937), Britten (1946).

Lucrezia Borgia - Donizetti 2 felv. operája prológussal (1833, Milánó, Sc.), Romani szövegére, V. Hugo tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1839, pesti N.Sz.

Egyike a napjainkban „újra felfedezett" Donizetti-operáknak. A maga idején igen népszerű volt. 1840-es párizsi bemutatóján, Victor Hugo tiltakozására, átírták a librettót.

Lucullus elítéltetése - Paul Dessau 1 felv. operája (1950, Berlin, S.O.), Brecht szövegére. A modern operairodalom egyik neves és premierje idején sokat vitatott alkotása.

Ugyanezt a szövegkönyvet Roger Sessions amerikai zeneszerző is megkomponálta (1947, Berkeley).

Ludikar, Pavel (1882-1970) - cseh op.én. (Bbar). A prágai Nemzeti Színházban debütált 1904-ben, Sarastróként. Ausztriai, német- és olaszországi fellépések után 1913-ban az USA-ba került és 1926-ig Bostonban, majd 1932-ig a Met-ben működött. 1935-ben visszatért Prágába, mint a Nemzeti Színház igazgatója. 1938-ban ő volt a prágai bemutatón Křenek V. Károly c. operájának első címszereplője.

Ludwig, Christa (1928-) - osztrák op.én. (MS). Szülei is énekesek voltak, apja később az aacheni opera intendánsa. 1946-ban Frankfurtban debütált, a Denevér Oriowsky hercegeként. 1955-ig Darmstadtban, Hannoverben és Hamburgban énekelt, 1954-ben volt salzburgi bemutatkozása, mint Cherubin. 1955-ben került a bécsi S.O. tagjai közé, azóta is ennek a színháznak egyik legnagyobb értéke. Világsztár, de ugyanakkor korunk egyik legnagyobb muzsikusművésze is. Főleg Mozart- és R. Strauss-szerepekben tartozik a szinte utolérhetetlen nagyok közé. A csodálatosan kiegyenlített hang és a makulátlan technika Ludwig számára kizárólag *eszköz*: a prózai színész játék készségével társulva mindez a *kifejezést* szolgálja, az alakításban minden teljes egységbe forr nála, a színpadi alak tökéletes életrekeltésének érdekében. Kiváló oratóriumszólista és nagyszerű dalénekes.

Ludwig, Leopold (1908-) - osztrák karm. Pályájának állomásai: Opava, Brno, Oldenburg, Bécs (1939-1943), Berlin, Städtische Oper (1943-50), Hamburg (1950 óta, főzeneigazgatóként). Világjáró dirigens, a klasszikus és a modern repertoár egyaránt kitűnő tolmácsolója.

Ludwig, Walther (1902-) - német op.én. (T). 1928-ban debütált Königsbergben. Schwerinben működött három évig, majd a berlini Städtische Oper szerződtette vezető lírai tenorként. 1945-ig volt e színház tagja. Mindenekelőtt Mozart-énekesként aratott nagy sikereket (t. k. Salzburgban), finom, artisztikus énekével és stíluskészségével.

Lugo, Giuseppe (1899-) - olasz op.én. (T). A párizsi O.-ban debütált Rodolphe-ként, 1930-ban. A brüsszeli La M. és a párizsi O.C. vezető tenorja volt, majd 1936-tól 1942-ig hazájában is elismert tenorista lett. Főleg Puccini-szerepekben aratott sikert, Giglire emlékeztető hangjával és énekével.

Luigi → *Henri*

Luisa Miller - Verdi 3 felv. operája (1849, Nápoly, S.C.), Cammarano szövegére, Schiller Ármány és szerelem c. tragédiája nyomán. Magyar bem.; 1851, pesti N.Sz.

A Rigolettóval meginduló érett Verdi-stílus előkészítője, a korai alkotókorszak záróköve. Szinte már minden készen áll e műben a stílusváltásra, ha egyáltalán elfogadhatjuk a Verdi-oeuvre stílusperiódusokra való szétbontását. A partitúra különlegessége a - környezetből fakadó - „németes" hang és bizonyos monotematikus tendencia.

A cselekmény kisebb változtatásokkal híven követi a Schiller-tragédiát (a neveket Cammarano részben megváltoztatta). Az öreg katona, Miller (Bar) lányát, Luisát (S) Walter gróf (B) fia, Rodolfo (T) szereti. Walter hallani sem akar a polgárlányról, különösen, hogy fiát Frederica hercegnő (MS) férjeként szeretné látni. Letartóztatja Millert, majd ördögi titkára, Wurm (B) segítségével szerelmes levelet írat alá Luisával. Rodolfo a lány vélt hűtlenségén kétségbeesve, Luisát és saját magát is megmérgezi.

Luise, Melchiorre (1898-) - olasz op.én. (B). 1925-ben baritonként debütált, majd áttért a basszus-buffó szerepkörre. A 30-as, 40-es éveknek egyik legjobb olasz basszus-buffója, híres Bartolo, Dulcamara stb.

Lukács Ervin (1928-) - magyar karm. A Néphadsereg Művészegyüttesének karmestereként 1955-ben debütált mint operadirigens, a Rigolettóval. Rövid ideig Miskolcon működött, 1957 óta az OH tagja. 1962-ben megnyerte a római Santa Cecilia karmester-versenyt. Számos hangversenyt és operaelőadást dirigált külföldön, Európa több államában, Amerikában, Ausztráliában és Kínában. Az OH nagytehetségű dirigensei közé tartozik, főleg a pontos zenei kidolgozás és a színek kikeverése terén ért el jelentős sikereket. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Lukács Miklós (1905-) - magyar karm. Különböző német operaházakban kezdte pályáját (Gera, Greifswald), majd 1943-ban hazatért, és az OH tagja lett. 1944-ben a színház igazgatója, majd 1966-tól ismét ő áll az Operaház élén. 1975-ig a Zeneművészeti Főiskola énektanszakának vezetője, a MÁV Szimfonikusok vezetőkarnagya. 1930-47, valamint 1958-tól sok hangversenyt dirigált Európában és az USA-ban. Főleg Wagner műveinek tolmácsolójaként aratott jelentős sikereket. Kossuth-díjas, Érdemes művész.

Lulu - Alban Berg befejezetlen operája (komp. 1928-1935, bem.: 1937, Zürich), a zeneszerző szövegére, Wedekind A földi szellem és Pandora szelencéje c. drámái nyomán. Magyar bem.: 1973, OH.

Berg második operája, mely töredék maradt: az első két felvonás elkészült, a harmadikból csak két részlet. Ez utóbbit rendszerint némajátékkal szokták megoldani. - A Wozzeckkel szemben a Lulu már teljes egészében dodekafon alkotás, minden hangja egyetlen alapsor különböző változataiból vezethető le. Mint a Wozzeckben, Berg itt is szimfonikus formákat alkalmaz, ezek azonban nem az egyes jelenetek formakereteit adják, hanem személyekhez kapcsolódnak.

Lulu figuráját sokan tartják „női Don Juannak". Ez csak részben helytálló: Lulu a mindenütt jelenlévő szexus, amely tudattalanul, egyszerűen jelenlétével rombol. A bűvkörébe kerülő férfiak tönkremennek, de meg sem érdemlik Lulut. A társadalom kitaszítja; sorsa szükségszerűen fordul tragédiába.

Lumley, Benjamin (1811-1875) - angol operaigazgató. Vezetése alatt lett naggyá a Her Majesty's Theatre; a legnagyobb sztárokat szerződtette Londonba, és ő vitte színre Angliában először Donizetti és a fiatal Verdi legtöbb művét (utóbbiak közül a Haramiákat ő rendelte meg Verdinél). A C.G. megnyitása után vissza kellett vonulnia. Emlékiratai forrásmunkának tekinthetők.

Luna gróf - Verdi Trubadúrjában a Leonórába szerelmes nemesúr (Bar), Manrico vetélytársa.

Luria, Juan(1862-1942) - lengyel szárm. op.én. (Bar). 1885-ben debütált Stuttgartban, két év múlva már a Met-ben szerepelt. A századforduló idején már európai hírű énekes, ő volt t. k. a

Walkür 1893-as Sc.-beli premierjének Wotanja. 1908 után énektanárként működött Berlinben. A nácizmus elől Hollandiába emigrált, de a sors itt is utolérte: 80 éves korában Auschwitzban végezte életét.

lustigen Weiber von Windsor, Die → *windsori víg nők, A*

Lyric Opera, Chicago - A színház mai épületét 1929-ben nyitották meg, befogadása óriási: 3593 fő. 1850-ben volt az első operaelőadás a városban, az első operaépület 1865-71 állt fenn. 1889-ben nyílt meg a Chicago Auditórium. 1910-től a 20-as évek végéig volt a chicagói operaélet első fénykora: Cleofonte Campanini, majd Gino Marinuzzi a zenei vezető, Mary Garden a sztár. (1921: Prokofjev Három narancs szerelmese c. operájának ősbemutatója.) 1954-ben alakult újjá a színház Lyric Opera néven, azóta nemzetközi sztárokkal dolgozik.

Lysiart - Weber Euryanthéjának intrikus grófja (Bar).

Lysistrate - Petrovics Emil 1 felv. „koncert-vígoperája" (hangversenyszerűen: 1962, Bpest; színpadon 1971, OH), Devecseri Gábor szövegére, Arisztophanész nyomán.

M

Maag, Peter (1919-) - svájci karm. Elsősorban koncertdirigensként lett világhírű, de több alkalommal volt operai vezetőkarnagy is, így Bonnban, majd a bécsi Volksoperben. Vendégdirigensként is számos nagy operaházban és fesztiválon működött közre. Hangversenydirigensi erényei: precizitása, hallatlan fantáziája és színgazdag képzeletvilága, valamint stílusismerete operai produkcióit is magas színvonalúvá teszik.

Maazel, Lorin (1930-) - amerikai karm. Már gyermekkorában feltűnt karmesteri tehetsége, majd hegedűsként kezdte igazi pályáját. 1952-től vezényel Európában. 1960-ban mint az Ünnepi Játékok fennállása óta a legfiatalabb karmestert hívták meg Bayreuthba. 1962-ben debütált a Met-ben, majd 1965-71-ig a nyugat-berlini operaház vezető karnagya és zeneigazgatója volt. Maazel az irodalom minden stíluskorszakában otthonos, s így nemcsak a klasszikus repertoárban, hanem a modern művek területén is kiváló produkciók fűződnek nevéhez. Egyike a Toscanini-iskola örököseinek; ő is mindenek elé helyezi az abszolút partitúrahűséget és a szerző akaratának teljes tiszteletét. Ugyanakkor hallatlan temperamentumával és artisztikumával tudja *élővé tenni* a vezényelt művet. Hangversenydirigensként éppoly jelentős, mint operai karmesterként.

Macbeth - Verdi 4 felv. operája (1847, Firenze, Pergola, ill. 1865, Párizs, O.), Piave szövegére, Shakespeare drámája nyomán. Magyar bem.: 1848, pesti N.Sz.; 1961, OH.

Már az 1847-es firenzei verzió is rendkívül érdekes és jelentős mű, az 1865-ös átdolgozás azonban Verdi egyik legnagyobb remekművét eredményezte. Tömörség, izzó drámaiság, sötét színek túlsúlya, igen kifejező zenekari nyelv és különleges hanghatások jellemzik a darabot. A boszorkányjelenetek a vizionárius groteszkség utolérhetetlen példái az egész operairodalomban. Külön érdekesség: a csatajelenet - a Falstaff zárórészéig - a fúgaforma egyetlen képviselője Verdi operai oeuvre-jében. A szövegkönyv teljes hűséggel követi Shakespeare tragédiáját.

Macbeth, Florence (1891-) - amerikai op.én. (S). Párizsban debütált, majd 1914-35 a chicagói opera híres énekesnője volt a koloratúrszoprán szerepkörben. Egy időben saját együttesével járta be az USA-t.

Macduff - Verdi Macbethjében skót nemesúr (T), akinek egész családját kiirtja a zsarnok, s aki a mű végén megöli Macbethet.

Mackerras, Charles (1925-) - ausztráliai karm. 1946-ban telepedett át Európába, 1947-48 Václav Talichnál tanult tovább Prágában. Az 50-es években a londoni S.W. karmestere volt, majd Hamburgban működött. Koncert-, oratórium- és operadirigensként egyaránt kiváló, legsajátabb stílusterülete a barokk muzsika.

Maclennan, Francis (1879-1935) - amerikai op.én. (T). 1902-ben debütált Faustként Londonban. 1904-től az Egyesült Államokban énekelt, egyike volt a legjobb amerikai Wagner-tenoroknak. Florence Easton, a híres szoprán volt a felesége; gyakran adtak duett-hangversenyeket.

MacNeil, Cornell (1925-) - amerikai op.én. (Bar). 1950-ben debütált Philadelphiában, Menotti A konzul c. operája bemutatóján, a mű férfi-főszerepében. Kisebb amerikai színpadokon működött 1952-59-ig, ekkor a Sc.-ban aratott kiugróan nagy sikert, mint az Ernani Don Carlója. Még ugyanebben az évben a Met is szerződtette. Azóta az utazó világsztárok közé tartozik, főleg Verdi-szerepekben arat jelentős sikereket. Kissé kemény hangjához leginkább a nagy karakterszerepek, mint Nabucco, Rigoletto és Amonasro illenek.

Ma dall arido stelo → *Ám ha itt gyógyfű teremne mégis*

Madama Butterfly → *Pillangókisasszony*

Madamigella Valery? → *Kegyed Valery kisasszony?*

Madamina → *Regiszterária*

Madarassy Albert (1915-) - magyar karm. Pályáját zongoraművészként kezdte, hosszabb ideig ő volt Basilides Mária állandó kísérője. A háború után indult karmesteri pályája, egy ideig ő vezette a Postás Operaegyüttest (l. *ott*). 1951 óta az OH tagja, korrepetitorként, majd 1957 óta karmesterként.

Madarász Henrik - Wagner Lohengrinjében Németország királya (B).

Maddalena - A bérgyilkos Sparafucile húga (MS) Verdi Rigolettójában.

Madeira, Jean (1924-1972) - amerikai op.én. (A). Zongoraművész-csodagyermekként indult, 12 éves korában már koncertezett. Énekesként az 50-es évek elején debütált, 1953-ban már a Met-ben énekelt. Hamar szívesen látott vendége a nagy operaházaknak és fesztiváloknak. Bécs, München, London, Salzburg, Bayreuth, Aix-en-Provence színpadain lépett fel állandóan. Sötét színű, árnyalt alt, nagyszerű Carmen, Erda, Klütaimnesztra volt.

Madeleine de Coigny - Giordano André Chénier-jenek tragikus sorsú hősnője (S).

Máder Rezső (1856-1940) - magyar karm. Bécsben tanult, és a bécsi opera korrepetitoraként kezdte pályáját. 1895-1907 az OH karnagya, 1901-1907 igazgatója. Az OH-ból a Népszínházba került, mint vezető, majd a bécsi Volksoperbe. 1921-25 másodízben is meghívják az OH-ba igazgatónak. Egyike azoknak a színházi vezetőknek, akik közönyükkel lesüllyesztették az OH színvonalát. Zeneszerző is volt, Mályvácska királykisasszony c. balettje (1921) gyakran került előadásra. Az OH örökös tagja.

Madonna ékszerei, A - Wolf-Ferrari 3 felv. operája (1911, Berlin), Golisciani és Zangarini szövegére.

Madre, pietosa Vergine → *Mária, irgalmas Szűzanyám*

madrigálopera - Az operaműfaj előfutárjainak egyike a XVI. sz.-ban. Lényegében szcenírozottan előadott madrigálsorozat; a kórus személyesíti meg az összes szereplőt, míg a történést mímelik vagy táncolják. Leghíresebb képviselője: Orazio Vecchi L'Anfiparnaso c. műve (1594). Néhány XX. sz.-i mű - különböző megoldásokkal - tulajdonképpen a madrigálopera felélesztése, így Menotti The unicorn c. műve vagy Orff Catulli Carminája. Sőt, ide kapcsolódnak az ún. énekes balettek is, mint pl. Milhaud Francia saláta c. darabja.

maestro - Olasz cím vagy megszólítás zeneszerzők, karmesterek, néha énekesek részére. *M. al cembalo:* a recitatívókat kísérő muzsikus. *M. concertatore:* a vezénylő karmester. *M. sostituto:* korrepetitor, aki esetleg későbbi előadásokon vezényli is a művet. *M. collaboratore:* korrepetitor. *M. suggeritore:* súgó (az olasz operákban mindig muzsikus, aki be is inti az énekeseket). *M. del coro:* karigazgató. A *Maestro di cappella* kifejezést csak a XVIII. sz.-ig használták általános értelemben, ma kizárólag a templomi karmester neve.

maestro di musica, Il (A karmester) - Pergolesi 1 felv. vígoperája (1731, Nápoly), ismeretlen szerző szövegére. Egyike a számtalan olyan vígoperának, amelynek tárgya maga a zene, ill. az opera „üzeme". Szinte valamennyi XVIII. sz.-i olasz szerző írt hasonló tárgyú operát. A szövegkönyvek - melyek közül kiemelkednek Metastasio, Goldoni, Bertati és Calzabigi művei - mindig szatirikusan állítják a néző elé az énekesek, karmesterek és impresszáriók alakját.

Maeterlinck, Maurice (1862-1949) - belga író. Drámái nyomán a következő operák készültek: Dukas: Ariane és Kékszakáll (1907), Nougès: Tintagil halála (1905), Debussy: Pelléas és Mélisande (1902), Ábrányi Emil; Monna Vanna (1907).

Magdaléna - Pogner Éva dajkája (MS) Wagner Nürnbergi mesterdalnokok c. művében.

Maggio Musicale, Firenze - 1933-ban alapított és 1938 óta - a háborús évek kivételével - évenként megrendezett fesztivál. Alapításában Vittori Gui karmesteré a fő érdem. A fesztivál opera-, balett- és hangversenyműsorból áll, az utóbbi időkben prózadrámát is játszanak. A 60-as években - Roman Vlad vezetése idején - a Maggio Musicale egy-egy központi téma köré csoportosította a programokat. Az operaműsorok egy része a tradicionális repertoár darabjaiból áll; igen gyakran kerül sor azonban „újrafelfedezésekre", ritkán vagy úgyszólván soha nem játszott - főleg olasz - operák felújítására. Néha mai olasz és külföldi művek premierje is része a Maggio műsorának.

Magini-Coletti, Antonio (1855-1912) - olasz op.én. (Bar). 1880-ban debütált, és hamarosan Olaszország-szerte ünnepelt énekes volt. 1891-től a Met-ben is énekelt, a legnagyobb sztárokkal, t. k. a két De Reszkével, Nordicával és Lilli Lehmann-nal.

Magische Töne → *Bűbájos hangok*

Máglya-ária → Azucena (MS) kétszakaszos áriája Verdi Trubadúrja II. felvonásának 1. képében.

Magyar Karácsony - Ádám Jenő misztériumjátéka (1931, OH), Tüdős Klára szövegére.

Mahagonny városának felemelkedése és bukása - Kurt Weill 3 felv. operája (1927. Baden-Baden - 1930, Lipcse), Ben Brecht szövegére. Magyar bem.: 1966, debreceni Csokonai Színház.

Eredetileg „song-játék", majd elkészül az operai változat. - A szélhámosok alapította Mahagonny az anyagi örömök városa, ahol mindenki mindent megkap - amíg fizetni tud. Jimmy (T), a főhős azért végzi a villamosszékben, mert nem tudja kifizetni a whiskyjét.

Mahler, Gustav (1860-1911) - osztrák zszerző és karm. A karmester-Mahler korának legnagyobb dirigense volt, bizonyos tekintetben a mai karmestertípus őse és modellje. Megszállottja volt a partitúrahűségnek, a pontos zenei megszólaltatásnak. Nem tűrt sztárallűröket, *együttes*-munkára nevelte, kényszerítette, terrorizálta énekeseit. A drámai egység megvilágítása érdekében dolgozott együtt rendezőkkel és tervezőkkel (Bécsben Alfred Rollerrel). Zsarnoki - de mindig a művészet érdekében zsarnoki - természete miatt sehol sem maradhatott sokáig, de ahol működött, ott aranykora volt az operakultúrának. Első jelentős állomáshelye Prága volt (1885), majd Lipcse következett (1886-1888). Innen került a bpesti OH élére, tízéves szerződéssel. Igazgatósága alatt eltüntette a deficitet, megszüntette az állandó vendégfellépéseket, magyarul éneklő együttest nevelt, bemutatta a Rajna kincsét, a Walkürt, a Parasztbecsületet. 1888-91 közt működött Bpesten, majd az undorító intrikák miatt lemondott. 1891-97 Hamburg következett, majd a dicsőséges bécsi évtized 1897-1907 közt. Mahler igazgatása alatt érte el a bécsi opera azt a nívót, mely a világ első operaházai egyikévé tette. A híres Mahler-együttes az akkori idők legjelesebb német művészeit foglalta magába, az előadások színvonala világhírű lett, s a deficit itt is eltűnt. Utolsó éveiben New Yorkban tevékenykedett koncert- és operakarmesterként. Mindenekelőtt Mozart- és Wagner-dirigens volt operai területen, de ragyogó előadásokat produkált az olasz és a francia repertoárban is. Bpesti éveiből származik a híres Brahms mondás (az akkor alig 30 éves) Mahlerről: „Aki igazán jó Don Juan-előadást akar hallani, menjen Pestre!"

Maienkönigin, Die → *Május királynője*

Maikl, Georg (1872-1951) - osztrák op.én. (T). 1899-ben debütált Mannheimben, Taminóként. 1904-től 40 éven át volt a bécsi S.O. tagja, de még 78 éves korában is (1950-ben) énekelt e színpadon. A két háború közti évtizedekben Bécs és Salzburg egyik vezető Mozart-tenorja volt.

Maionica, Silvio (1920-) - olasz op.én. (B). 1944-ben debütált Triesztben, a Bohémélet Alcindorjaként. A háború utáni években Olaszország jelentős comprimario- és karakter-basszistáinak egyike lett.

Maison, René (1895-1962) - belga op.én. (T). 1920-ban debütált Genfben, Rodolphe-ként. Különböző európai operaházak után az USA-ba került, ahol 1927-32-ig a chicagói opera, majd 1936-tól a Met együttesének tagja volt. 1950-ben visszavonult, és haláláig Bostonban volt énektanár. Sötéten baritonális hangja kiválóan alkalmassá tette a hőstenor szerepekre.

Majkut, Erich (1907-) - osztrák op.én. (T). A bécsi S.O. kórusának volt tagja, majd 1928-tól ugyane színházban magánénekes. Közel 50 éve a bécsi S.O. egyik jeles karakter-tenorja. Különböző nagy operaházakban és Bayreuthban is énekelt, kitűnő koncert- és oratórium-énekes.

Majorano, Gaetano → *Caffarelli*

Májusi éj - Rimszkij-Korszakov 3 felv. operája (1880, Pétervár), a zeneszerző szövegére, Gogol egyik novellája nyomán.

A forradalom után, 1917. március 12-én, ezzel a művel nyitotta meg kapuit az Orosz Állami Operaházzá változott Mariinszkij Színház.

Május királynője - Gluck művei alapján készült múlt sz.-i „pasticcio" (1888, Bécs), Max Kalbeck szövegére, Favart Les amours champêtres c. paródiája nyomán. Az összeállítás, az adaptáció J. N. Fuchs műve. Magyar bem.: 1913, OH, Kosztolányi Dezső fordításában.

Makai Péter (1932-) - magyar díszlet- és jelmeztervező, rendező. Pályáját a Szegedi N.Sz.-ban kezdte, 1964 óta az OH tagja. Nemcsak itthon, hanem külföldön is szerepelt mint tervező (Koppenhága, Belgrád, München). Az utóbbi években rendezőként is tevékenykedik.

Makláry László (1950-) - magyar karm. 1971 óta a Szegedi N.Sz. tagja, 1972-től a színház karigazgatója.

makrancos herceg, A - Gajáry István 1 felv. operája (1917, OH), Mohácsi Jenő szövegére.

Makrancos hölgy - Herrmann Götz 4 felv. vígoperája (1874, Mannheim), Widmann szövegére, Shakespeare vígjátéka nyomán.

Makropoulos ügy, A - Janáček 3 felv. operája (1926, Brno), a zeneszerző szövegére, Karel Čapek drámája nyomán.

A mű hősnője Emilia Marty énekesnő (S), aki - 300 éves. Birtokában van az életmeg-hosszabbító elixír receptjének. A titkos formulát azonban végül is elégeti és meghal, mert az ilyen hosszú élet csak kibírhatatlan teher lehet.

Makszakova, Marija (1902-) - szovjet op.én. (A). 1923-ban lett a moszkvai B. tagja, a 30-40-es években a színház vezető altistája. Számos alkalommal szerepelt külföldön is. Legnagyobb szerepei: Carmen, Azucena és Márfa.

Malaniuk, Ira (1923-) - lengyel szárm. svájci op.én. (A). 1945-ben debütált Grazban, 1947 óta Zürichben működik, de állandó szerződés köti a müncheni és a bécsi operához is. Bayreuthban és a nagy európai operai központokban is gyakran vendégszerepel. Kitűnő Mozart- és Strauss-énekesnő, időnként a drámai szoprán szerepekben is fellép nagy sikerrel. Bayreuthban Frickát és Magdalénát énekli. Kiváló hangversenyénekesnő.

Malatesta - Don Pasquale orvosa és barátja (Bar) Donizetti operájában. Ő gyógyítja ki az öregurat a „házasodhatnék”-ból.

Maleczky Bianca (1889-1946) - magyar op.én. (S). Különböző tanároknál, de elsősorban anyjánál, Maleczkyné Ellinger Jozefánál végezte tanulmányait. Rövid ideig vidéki társulatoknál szerepelt, majd 1912-ben az OH tagja lett. A koloratúrszoprán-szerepkörben aratott sikereket. 1921-től a Zeneakadémia énektanára volt.

Maleczky Oszkár (1894-1972) - magyar op.én. (Bar). Nagy énekes-család leszármazottja, testvére, Maleczky Bianca éppúgy jeles művész volt, mint anyja, Maleczkyné Ellinger Jozefa, apja, Maleczky Vilmos vagy nagyapja, Ellinger József. 1925-ben a V.Sz.-ban debütált, Wolf-Ferrari Négy házsártos c. operájának Mauriziójaként. 1928-ban lett az OH tagja. Repertoárja, mondhatni, a teljes irodalomra kiterjedt, mind szereptípus, mind stíluskorszak tekintetében. Egyaránt énekelt hősbariton és buffo-szerepeket, egyaránt nagyszerű megszólaltatója volt Mozart, Verdi, Wagner, Puccini vagy Kodály műveinek. Kimagasló színészi képességei és hangjának árnyalatgazdagsága mindenekelőtt buffo-szerepeiben bontakozott ki. Két olyan szerepe volt, amelyben valószínűleg világviszonylatban is az élvonalba tartozott, bár külföldön ritkán járt: Beckmesser és Gianni Schicchi. Ezekben a szerepekben valóban minden árnyalat megszólalt, alakításai gesztusokban, arcjátékban, hangsúlyokban és színekben a tökéletes kidolgozottság és a teljes átélés, sőt azonosulás mintapéldái voltak. S ez a vérbeli buffo-baritonista ugyanakkor példamutatóan tudott elénekelni olyan drámai szerepeket, mint a három Alberich, Pizarro vagy Telramund. Talán nem volt a magyar operajátszásnak univerzálisabb művésze Maleczky Oszkárnál. Évtizedeken keresztül a Zeneakadémia ének- és színpadi játéktanára volt. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Maleczky Vilmos (1845-1924) - lengyel szárm. magyar op.én. (Bar), M. Bianca és Oszkár apja. Emigrált lengyel család sarja, tanulmányait Münchenben végezte. A párizsi operában debütált, majd a bécsi S.O. művésze lett, ide Richter hívta meg. Amikor Richter 1872-ben a pesti N.Sz. karmestere lett, Maleczkyt a magyar fővárosba is szerződtette; a N.Sz.-ban Lunaként debütált. 1888-ig volt a N.Sz., ill. az OH neves hősbaritonja.

malheurs d’Orphée, Les (Orfeusz megpróbáltatásai) - Milhaud 3 felv. operája (1926, Brüsszel, La M.), A. Lunel szövegére. Az ősi mítosz új változata.

Malibran, Maria (1808-1836) - spanyol op.én. (A), a García-család (l. *ott*) híres tagja. Már 5 éves korában énekelt gyermekszerepet Nápolyban, 1825-ben debütált Rosinaként Londonban. Ugyanebben az évben apja társulatával részt vesz egy amerikai turnén, majd 1827-ben visszatér Európába. A következő évtized egyetlen hihetetlen sikerszéria: Párizs, London, Róma, Milánó, Nápoly közönsége őrjöng érte. Fiatalon hunyt el, egy lovasbalesetben szerzett sérülés következtében. Sikerének titka valószínűleg hangterjedelme volt: a kontraalttól a drámai szopránig terjedt szerepköre (az alt-Rosinától Normáig és a Fidelio-Leonóráig). A kortársi feljegyzések szerint hangjának különleges színe és vérbő színpadi temperamentuma is hozzájárult sikeréhez. A híres hegedűs, Charles de Bériot felesége volt.

Maliponte, Adriana (1938?-) - olasz op.én. (S). Tanulmányait Párizsban és Olaszországban (Carmen Melisnél) végezte, számos verseny díjazottja volt. 1958-tól a Sc.-ban kis szerepeket énekelt, majd mikor 1960-ban megnyerte a genfi énekverseny első díját, megindult nemzetközi pályafutása, mely a Met-ig is elvitte. Lírai és könnyebb drámai szerepeket egyaránt énekel (Mimi, Micaela stb.).

Mallinger, Mathilde (1847-1920) - horvát szárm. német op.én. (S). Münchenben debütált 1866-ban, Normaként. 1868-ban ő volt a Mesterdalnokok első Évája. 1869-92 a berlini opera vezető szopránja. Visszavonulása után Prágában, majd Berlinben tanított, t. k. az ő növendéke volt Lotte Lehmann.

Mal reggendo → *Már a grófot*

Malten, Therese (1855-1930) - német op.én. (S). 1873-ban Drezdában debütált, Paminaként, s ugyanitt volt vezető szopránénekesnő három évtizeden át. Híres Wagner-hősnő, a Parsifal 1882-es bayreuthi első előadásain ő is énekelte Kundry szerepét.

mamelles de Tirésias, Les → *Tirésziasz emlői*

Ma mère, je la vois → *Ó, látom én anyám*

Mamma! Mamma! → *Búcsú az anyától*

Mancinelli, Luigi (1848-1921) - olasz karm. és zszerző. A századfordulós évtizedek egyik jelentős olasz dirigense. 1888-1905 a londoni C.G. vezetőkarnagya, ugyanezekben az években első dirigens a madridi operában és a Met-ben is. Ő vezényelte t. k. a Falstaff, a Tosca, a Bohémélet angliai, ill. USA-beli premierjét.

Mandryka - R. Strauss Arabellájában a gazdag földbirtokos (Bar), aki a címszereplő férje lesz.

Manelli, Francesco (1595-1667) - olasz zeneszerző és op.én. (B). Az ő Andromeda c. operájával nyílt meg a világ első nyilvános operaháza, a velencei Teatro S. Cassiano, 1637 februárjában. Manelli két szerepet is énekelt a műben.

Manhattan Opera Company → *Hammerstein, Oscar*

Manheit Jakab (?-1918) - magyar op.én. (Bar). Angelo Neumann társulatánál kezdte pályáját az 1880-as években. 1889-1895 volt az OH tagja, a Mahler-korszak egyik jeles művésze, Mahler egyik kedvence. A francia és az olasz hősbariton szerepkörben tevékenykedett. Visszavonulása után tanított.

Mannheimi Operaház - Az 1779-ben épült színház számos nagy karmester állomáshelye volt; évekig volt itt főzeneigazgató Weingartner, Bodanzky, Furtwängler, Kleiber és Elmendorff. Mannheimben volt Egon Wellesz Alkesztiszének és az Orff-feldolgozású Monteverdi-Orfeónak premierje, az Igor herceg és Stravinsky Csalogánya első német előadása. A színházat 1943-ban lebombázták, az új épület (befogadása 1200 személy) 1957-ben nyílt meg.

Manon - Massenet 5 felv. operája (1884, Párizs, O.C.), Meilhac és Gille szövegére, Prévost regénye nyomán. Magyar bem.: 1905, OH.

Massenet legjobb és legsikeresebb operája, a szentimentális múlt sz.-i francia opera legnevezetesebb képviselője. A darab tragédiája: Puccini azonos tárgyú, de összehasonlíthatatlanul jobb remekműve.

Manon Lescaut - Puccini 4 felv. operája (1893, Torino), Oliva, Prága, Giacosa, G. Ricordi és a zeneszerző szövegére, Prévost regénye nyomán. Magyar bem.: 1894, OH.

Puccini első világsikere. A darabot a még Puccininál is ritkaságszámba menő dallamgazdagság, a rendkívül színes zenekarkezelés, az izzó drámai hang és áradó líra, valamint a víg és tragikus operai hang különös keveredése (I. és II. felv. első fele vígoperai intonáció, a többi tragikus) jellemzi.

Manowarda, Josef von (1890-1942) - osztrák op.én. (B). 1913-ban Prágában debütált. Kisebb színpadok után 1919-ben a bécsi S.O. tagja lett, ahol haláláig a vezető énekesek közé tartozott. Salzburgban 1922-től, Bayreuthban 1931-től énekelt, 1934-től a berlini S.O.-nak is tagja volt. Főleg Wagner-szerepekben tűnt ki (Marke, Gurnemanz, Wotan), de kiváló Fülöp király és Ozmin is volt. Gyakran énekelt Bpesten is.

Manrico - Verdi Trubadúr c. operájának címszereplője (T).

Manru - Paderewski 3 felv. operája (1901, Drezda), Alfred Nossig szövegére. A híres zongoraművész és zeneszerző egyetlen operája.

Mantelli, Eugenia (1860-1926) - olasz op.én. (A). Lisszabonban debütált, 1883-ban. 1894-ben a Met művésze lett, majd saját együttest alakított; később Mascagni társulatában is működött. Híres Amneris, Ortrud, Brünnhilde.

mantuai herceg, A - Verdi Rigolettójának szoknyavadász fejedelme (T), Gilda csábítója.

Manzuoli, Giovanni (1725-1780?) - olasz op.én. (férfi S). Hazájában, Spanyolországban, majd Londonban működött. Ez utóbbi helyen 1764-65-ben a legnagyobb sztárok közé tartozott. Londonból visszatért hazájába, és a toscanai nagyherceg udvari énekese lett. Olaszországi látogatása idején, 1771-ben, énekelni tanította az ifjú Mozartot.

Mányik Ernesztina (1846-1867) - magyar op.én. (MS). Reményi Ede fedezte fel. 1864-ben Párizsban tanult, itt Rossini is segítette. 1866-ban debütált a N.Sz.-ban, a Faustban. Olaszországban nagy sikerrel kezdte nemzetközi pályafutását, de tragikusan korai halála véget vetett karrierjének. Ő volt az első magyar Ortrud.

Maometto II. → *Korinthosz ostroma*

Mapleson, Lionel (1865-1937) - amerikai hegedűs, a Met könyvtárosa. Felbecsülhetetlen értékű gyűjteményt hozott létre levelekből, kéziratokból, műsorokból és partitúrákból, s ő készítette a század elején a híres fonográf-felvételeket (a Met előadásai alatt), igen sok nagy énekes egyetlen vagy ritkaságszámba menő hangdokumentumait.

Mara, Gertrud (1749-1833) - német op.én. (S). Drezdában debütált, majd 1771-ben II. Frigyes személyesen szerződtette Berlinbe. Énekelt Párizsban, Londonban, Bécsben, nagy sikereket aratva hatalmas hangterjedelmével és gyönyörű megjelenésével.

Maragliano, Luisa (1933?-) - olasz op.én. (S). Bernben debütált 1958-ban, Mimiként. A következő évben már a veronai Arénában szerepelt, majd eljutott a Sc.-ba, a Colónba, a Metbe is. Napjaink neves lírai szopránjai közé tartozik, aki azonban a bel canto korszak koloratúrszerepeiben is otthonos és énekli Verdi műveinek drámai szerepeit is.

Már a grófot - Verdi Trubadúrja II. felvonása 1. képében Azucena (MS) és Manríco (T) többrészes nagy kettőse.

Mařák, Otakar (1872-1939) - cseh op.én. (T). 1899-ben debütált Prágában, 1901-ben a bécsi opera tagja lett. 1907-ben visszatért Prágába. Nemcsak hazájában, hanem sok európai operaházban, sőt, Amerikában is nagy sikerrel énekelte az olasz repertoár szerepeit. 1935-től New Yorkban volt énektanár.

Már ama napnak - Erik (T) cavatinája Wagner Bolygó hollandija III. felvonásában.

Már a mosolygó hajnal - Rossini Sevillai borbélya I. felvonásában Almaviva (T) szerenádja.

Már a tábor elpihent - Muszorgszkij Hovanscsinája III. felvonásában Saklovityij bojár (Bar) lírai áriája, a hazaszeretet dala.

Marcel - 1. A bohém festő (Bar), Musette szerelmese Puccini Bohéméletében. - 2. A szajnai hajó gazdája (Bar) Puccini A köpeny c. egyfelvonásosában. (Az olasz librettóban neve: Michele.) - 3. Raoul szolgája, az öreg harcos (B) Meyerbeer Hugenották c. operájában.

Marcellina - 1. Mozart Figarójában Bartolo doktor házvezetőnője (MS), akiről kiderül, hogy Figaro anyja. - 2. Beethoven Fideliójában Rocco lánya (S), aki beleszeret a férfiruhát viselő Leonórába.

Marchesi, Luigi (1755-1829) - olasz op.én. (férfi S). 1775-ben debütált, 1780 tájékán már Itália legnagyobb kasztrált énekeseként emlegették. Münchenben, Bécsben, Pétervárott, Londonban működött, majd 1806-ban visszavonult és Milánóban telepedett le.

Marchesi, Mathilde (1821-1913) - német én. (MS) és énektanár. Bécsi tanulmányok után Párizsban García növendéke lett, aki annyira nagyra tartotta képességeit, hogy amikor abbahagyta a tanítást, minden növendékét neki adta át. Pályáját hangversenyénekesnőként kezdte, majd Salvatore Marchesi neje lett. Bécsben, Kölnben és Párizsban tanított, növendéke volt Emma Calvé, Ilma Di Murska, Emma Eames, Gerster Etelka, Mary Garden, Nellie Melba és Sybil Sanderson.

Marchesi, Salvatore (1822-1908) - olasz op.én. (Bar) és énektanár. New Yorkban debütált, az Ernani Carlosaként, majd Európába visszatérve tanár lett Bécsben és Kölnben. Több szövegkönyvet (Iphigenia, Lohengrin, Tannhäuser) ő fordított olaszra.

Marchisio, Barbara (1833-1919) - olasz op.én. (A). Vicenzában debütált 1856-ban, a Norma Adalgisájaként. Európai hírű altista volt. - Húga, *Teresa Marchisio* (1835-1872) gyakran szerepelt együtt nővérével, Rossini kettejüknek írta öregkori miséjét. Teresa M. később énektanár lett, t. k. ő tanította Rosa Raisát és Toti dal Montét.

Marci - Kodály Háry Jánosának öreg udvari kocsisa (Bar).

Marcoux, Vanni (1877-1962) - francia op.én. (Bbar). 1889-ben debütált Bayonne-ban, Gounod Rómeó és Júliájának Lőrinc barátjaként. A párizsi O.C. híres énekese, számos Puccini-mű párizsi bemutatójának résztvevője. Kivételes színészi adottságai miatt főleg a karakterszerepekben aratott nagy sikereket, Európában és az USA-ban egyaránt. 240 szerep volt repertoárján, köztük talán a leghíresebb Massenet Don Quichotte-ja. A párizsi Conservatoire tanára is volt (1938-43), utolsó aktív éveiben (1948-51) a bordeaux-i operát vezette.

Marczis Demeter (1931-) - magyar op.én. (B). 1959-ben debütált Sparafucileként a pécsi N.Sz.-ban, azóta e színház vezető basszistája. Az irodalom számos főszerepét énekelte, Ozmintól és Sarastrótól Fülöp királyig, Roccóig, Don Juantól Gianni Schicchi-ig és Mefisztóig. Oratóriuménekesként is gyakran lép fel, bel- és külföldön egyaránt. A népi demokráciákon kívül t. k. Angliában, Franciaországban, az NSZK-ban, Olaszországban, Skandináviában, Kanadában és az USA-ban vendégszerepelt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

M'ardon le tempia → *Homlokom lángol*

Márfa - Muszorgszkij Hovanscsinájának női főszereplője, ifjú óhitű özvegy, Andrej herceg elhagyott kedvese (A).

Márfa jóslata - Muszorgszkij Hovanscsinájának II. felvonásában Márfa (A) monológja, melyben megjósolja Golicin hercegnek a száműzetést. A monológ második részének végtelenül szomorú, éneklő témája visszatér a mű IV. felvonásának közzenéjében.

Margit - Berlioz Faust elkárhozása, Gounod Faustja és Boito Mefistofeléje női főszereplője (mindhárom S).

Marguerite de Valois - IV. Henrik francia király jegyese (S), Meyerbeer Hugenották c. operájának egyik főszereplője.

Marherr, Elfriede (1895-) - német op.én. (S). 1916-ban debütált a berlini S.O.-ban és egész pályáján át, több mint 30 évig, e színház tagja volt. Főleg Mozart- és Strauss-énekesként aratott nagy sikereket, de kitűnő volt Wagner-szerepekben is. Visszavonulása után Berlinben volt énekmester.

Maria di Rohan - Donizetti 3 felv. operája (1843, Bécs, K.), Cammarano szövegére. Magyar bem.: 1844, pesti N.Sz.

Maria di Rudenz - Donizetti 3 felv. operája (1838, Velence, F.), Cammarano szövegére.

Mária, irgalmas Szűzanyám - Leonóra (S) többrészes áriája Verdi Végzet hatalma c. operájának II. felv. 2. képében.

Mária Lujza - Kodály Háry Jánosában a császár lánya, Napóleon felesége (MS), aki beleszeret a daliás Háryba.

Mariani, Angelo (1821-1873) - olasz karm. Messinában debütált 1844-ben. 1852-ben lett a genovai C.F. vezetőkarmestere, több mint 20 évig állt e színház élén. Működése eredményeként a genovai zenekar lett Itália legjobb együttese. Ő vezényelte a Tannhäuser és a Lohengrin olasz premierjeit és Verdi műveinek számos nagyszerű előadását. Verdi legszűkebb baráti köréhez tartozott, később azonban a kapcsolat megszakadt.

Marie - Berg Wozzeckjének női főszereplője (S), a szerencsétlen katona kedvese, majd áldozata.

Marié de l'Isle, Jeanne (1872-1926) - francia op.én. (A). A híres francia mezzo, Galli-Marié unokahúga és tanítványa. 1896-ban debütált a párizsi O.C.-ban, 1903-ban nagy sikert aratott Massenet Wertherjében, majd nagynénje utóda lett, mint az O.C. híres Carmenje. Pályája utolsó éveiben Párizsban énektanár volt.

Mariinszkij Színház, Pétervár - Az 1703-ban alapított városban 1736-ban már megrendezték az első operaelőadást. Ekkor vette kezdetét egyben az olasz zeneszerzők szereplése a cári udvarban. Az említett első opera szerzője Francesco Araja, a mű címe A szerelem és a gyűlölet ereje. Araja írta az első orosz nyelvű operát is, A. P. Szumarokov szövegére, de mitológiai tárggyal: Cephalus és Procris (1755). Araját Manfredini (1759-1766), Galuppi (1766-1768), Traëtta (1768-1776), Paisiello (1776-1783), Sarti (1784-1786), Cimarosa (1787-1791), vele egyidőben. Martin y Soler (1788-1794), majd ismét Sarti (1792-1796), végül Caterino Cavos (1797-1798) követte. Ekkor I. Pál cár megtiltotta az olasz operák bemutatását. Az addig eltelt időben természetesen igen sok olasz mű premierje zajlott le a cári operaházban, t. k. Galuppi Tauriszi Iphigeniájáé és Paisiello Sevillai borbélyáé. 1783-ban nyitották meg a Nagyszínház épületét, melyet 1836-ban építettek újjá. 1843-ban újabb olasz operatársulat kezdte meg működését Pétervárott, ez azonban 3 év múlva Moszkvába költözött át. 1850-ben a Nagyszínházzal szemben egy másik operaház nyílt meg, az épületet 9 év múlva tűzvész pusztította el, de 1860-ban Mariinszkij Színház néven újra megnyílt. Ettől kezdve ez volt Pétervár operaháza. 1863-tól 1916-ig a cseh származású Eduard Naprávník volt a zenei vezető. A Mariinszkij Színházban mutatták be Verdi A végzet hatalma c. művét (1862), Valamint a legtöbb klasszikus orosz operát, így Dargomizsszkij Kővendégét (1872), Rimszkij-Korszakov Pszkovi lányát (1873), Májusi éjét (1880), Hópelyhecskéjét (1882) stb., Csajkovszkij Orléans-i szűzét (1881), Pique Dame-ját (1890) és Jolantháját (1892), Rubinstein Démonját (1875), Muszorgszkij Borisz Godunovjának 2. változatát (1874), Hovanscsináját (1886), majd a forradalom győzelme után az első premierek egyikeként a Szorocsinci vásárt (1917).

A színház további történetét l.: *Kirov Operaház, Leningrád.*

Marika - Krausz Mihály 1 felv. operája (1919, OH), Földes Imre szövegére. A Tanácsköztársaság alatt tartott operabemutatók egyike.

Marina - A szandomiri lengyel vajda lánya (MS), az ál-Dimitrij szerelme Muszorgszkij Borisz Godunovjában.

Marino Faliero - Donizetti 3 felv. operája (1835, Párizs, Th. d. Italiens), Bidera szövegére, Byron drámája nyomán. Magyar bem.: 1840, pesti N.Sz.

Már int a hajnal rózsaujja - Mozart Varázsfuvolája II. felvonásában a finalét bevezető fiútercett (S-S-A). Gyakran előadásra kerül háromszólamú kórusként is.

Marinuzzi, Gino (1882-1945) - olasz karm. Palermóban debütált, majd több olasz operaház után a T. Colón dirigense lett. Ő vezényelte Puccini Fecskéjének 1917-es monte-carlói premieriét. 1919-21 Chicagóban működött, 1928-34 a római opera vezetője, 1934-44 (Sabatával) a Scaláé. 1945 augusztusában partizánok ölték meg Milánóban.

Mario, Giovanni (1810-1883) - olasz op.én. (T). Párizsban tanult és a Nagyoperában debütált 1838-ban, az Ördög Róbert címszerepében. Párizs és London közt osztotta meg pályáját. Ő volt 1843-ban a Don Pasquale első Ernestója, Norinát ugyanakkor felesége, Giulia Grisi alakította. Kora egyik legszebb hangú tenoristája volt, elegáns és stílusos énekművész, jó színész és szép ember. (A viktoriánus-kor férfiideáljainak egyike!) Visszavonulása után szegényen halt meg Rómában.

Már itt az alkony - Verdi Macbethje II. felvonásában a Lady (S) drámai monológja. A Macbeth-revízió (1865) egyik legnagyszerűbb hozzátétele az eredeti partitúrához.

Marius - Híres római hadvezér, akit államférfiként elüldöztek, majd újra konzullá választottak. A XVIII. sz.-ban tragikus sorsa több szerzőt megihletett: G. B. Bononcini (1708), Heinichen (1719), Piccinni (1757), Galuppi (1764), Anfossi (1769), Cimarosa (1780), Bertoni (1790), Giordani (1790).

Marke - Cornwall királya, Izolda mindent megbocsátó hitvese (B) Wagner Trisztánjában.

Márki, szívem → *Kacagóária*

Markovits Ilka (1839-1915) - magyar op.én. (S). Bécsben tanult, majd 1859-ben a pesti N.Sz.-ban debütált, Meyerbeer Észak csillaga c. operájában. Igen nagy sikerrel töltötte be a koloratúrszoprán szerepkört, Hollósy-Lonovics Kornélia utóda volt. 1863-ban Pauli Richárd (l. *ott*) felesége lett, 1873-ban elvesztette hangját és visszavonult.

Márkus Dezső (1869-1948) - magyar karm. Különböző prózai színházaknál kezdte pályáját, majd 1895-ben az OH korrepetitora lett. Három évvel később a prágai Német Színházban kezdte operadirigensi pályafutását. Működött Amszterdamban, majd az OH-nál, végül 1911-ben ő lett a Népopera, később Városi Színház főzeneigazgatója. Ebben a minőségében éveken keresztül vezette a második bpesti operaházat.

Márkus László (1882-1946) - magyar rendező. Újságíróként és kritikusként kezdi pályáját, majd 1907-től mint prózai színházi rendező működik. 1923-ban lesz az OH tagja, főrendezőként. 1924-ben már kinevezik igazgatónak, de rövidesen lemond, mígnem 1935-ben újra ő lesz az OH igazgatója. 1944-ig maradt posztján. Rendezőként a hagyományos stílus képviselője volt, de ezt a koncepciót artisztikusan és ízlésesen valósította meg az OH színpadán. Főleg Wagner műveinek rendezése fűződik nevéhez. Az OH örökös tagja.

Mârouf - Henri Rabaud 3 felv. operája (1914, Párizs, O.C.), L. Népoty szövegére. A háború utáni évek igen népszerű francia operája.

Már összegyűlnek papjaink - Verdi Aidája IV. felv. 1. képében Amneris (MS) és Radames (T) hatalmas és drámai izzású nagy duettje.

marquise de Brinvilliers, La - Kollektív opera (1831, Párizs), Scribe és Castil-Blaze szövegére. A zenét Auber, Batton, Berton, Boieldieu, Carafa, Cherubini. Hérold és Paër írták.

Mars - A római hadisten, s főleg Vénusszal való szerelme a következő szerzőket késztette operaírásra: M. A. Ziani (1691), Ariosti (1707), J. J. Fux (1709), Campra (1712), Dittersdorf (1795).

Marsay Magda (1927-) - magyar op.én. (S). A miskolci N.Sz.-ban debütált 1957-ben, Konstanzaként. 1958 óta a debreceni Csokonai Színház tagja. A repertoár szinte valamennyi vezető lírai szoprán szerepét énekli, de drámai koloratúrszopránként is tevékenykedik. Sándor Erzsi óta először ő énekelte el magyar operaszínpadon a Hoffmann meséi hármas női főszerepét. Olaszországban, Párizsban és a népi demokratikus országokban vendégszerepelt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Marschalkó Rózsi (1890-1969) - magyar op.én. (S). 1910-ben debütált az OH-ban, Mignonként. 1929-ig volt az OH művésze. Az operaszínpad mellett a hangversenypódiumon is igen nagy sikereket aratott, egyike az új magyar muzsika lelkes propagátorainak. Székelyhidy Ferenc felesége volt. Visszavonulása után a Nemzeti Zenedében tanított.

Márta - Flotow 4 felv. operája (1847, Bécs, K.), W. Friedrich szövegére. Magyar bem.: 1848, pesti N.Sz.

A romantikus-szentimentális német Singspiel klasszikus példáinak egyike. Ma már inkább csak néhány áriája él, a teljes művet ritkán adják elő.

A cselekmény igen naiv: Lady Harriet udvarhölgy (S) és komornája, Nancy (MS) unják az udvari életet, és a richmondi vásáron beállnak cselédnek két gazdához, Lionelhez (T) és Plumketthez (Bar). A két ál-cselédlány persze megszökik, de közben Lionel beleszeretett Ladybe, azaz „Mártába". A bonyodalom megoldása: Lionelről kiderül, hogy Derby grófjának fia, s így a boldogságnak nincs akadálya.

Márta - 1. Margit szomszédasszonya (MS) Gounod Faustjában. - 2. Ugyanaz Boito Mefistofeléjében (MS). - 3. Szép parasztlány, a földesúr szeretője d'Albert Hegyek alján c. operájában (S). - 4. Lady Harriet (S) álneve Flotow Mártájában.

Martern aller Arten → *Álljon bár a máglya*

Martin, Riccardo (1874-1952) - amerikai op.én. (T). Egyike az első amerikai születésű operaénekeseknek, akik vezető szerepeket alakítottak a Met színpadán. Sbriglia és Jan de Reszke tanítványa volt, 1904-ben debütált Faustként Nantes-ban. 1907-ben került a Met-hez, ahol debütálásként Saljapin mellett énekelte Faust szerepét Boito Mefistofeléjében. 1918-ig volt a Met vezető tenoristáinak egyike.

Martinelli, Giovanni (1885-1969) - olasz op.én. (T). 1910-ben debütált a milánói T. dal Verme-ben, mint Ernani. Puccini ajánlatára ő énekelte a Nyugat lánya olasz premierjén Dick Johnson szerepét. 1913-tól több mint 30 éven át a Met olasz repertoárjának vezető tenoristája. Fényesen csengő hangja, izzó átélőkészsége és árnyalt éneke a század első évtizedeinek egyik „klasszikus" olasz hőstenorjává tették. Híres Otello volt, a szerep egyik legnagyszerűbb megformálója.

Martinez-Patti, Gino (1866-?) - olasz op.én. (T). A századforduló éveinek egyik jeles lírai tenorja, Donizetti, Verdi és Meyerbeer műveinek népszerű hőse.

Martini, Nino (1905-) - olasz op.én. (T). New York-ban tanult énekelni, pályáját film- és rádiószereplésekkel kezdte. 1931-ben debütált Philadelphiában. 1933-tól a Met művésze.

Marton Éva (1944-) - magyar op.én. (S). 1968-ban debütált az OH-ban, az Aranykakas Semaha királynőjeként. Igen rövid idő alatt a színház egyik vezető jugendlich-dramatisch szopránja lett (Tosca, Tatjána, Manon Lescaut, Amelia Grimaldi, Figaro-Grófné), legfőként gyönyörű hanganyaga révén. 1972 óta a frankfurti operaház tagja, de számos más operaszínpadon is vendégszerepel. Az utóbbi időkben tért át a drámai szoprán szerepekre, így pl. ő énekelte nagy sikerrel 1972-73-ban a margitszigeti Attila-előadáson Odabella szerepét.

Masaniello - Az 1647-es nagy nápolyi felkelés vezére számos opera főszereplője lett: Keiser (1706), Bishop (1825), Carafa (1827), Auber (1828), Pavesi (1831), Kazynski (1840).

Mascherini, Enzo (1910-) - olasz op.én. (Bar). 1937-ben debütált Firenzében, Georges Germont-ként. Ismert Verdi-bariton volt (pl. Macbeth, Monforte), az olasz operaházak, New York stb. színpadain szerepelt.

Mascheroni, Edoardo (1852-1911) - olasz karm. A századfordulós évek nagynevű operadirigense. Verdi kívánságára ő vezényelte a Falstaff bemutatóját. Vezető karnagya volt a római T. Apollónak (1885-92), a Sc.-nak (1892-95), vezényelt Német- és Spanyolországban, Dél-Amerikában. Két operát is írt.

Ma se m'è forza perderti → *Ha majd a végzet elragad*

Masenyka - Smetana Eladott menyasszonyának címszereplője (S).

Masetto - Mozart Don Juanjában Zerlina jegyese (Bar), derék és féltékeny parasztlegény.

Masini, Angelo (1844-1926) - olasz op.én. (T). 1868-ban debütált Modenában, a Norma Pollionéjaként. Hamarosan európai hírű művész, az olasz színpadokon kívül Spanyol- és Oroszországban is ünnepelt sztár. Verdi is nagyra tartotta művészetét: Masinira bízta a Requiem tenorszólóját, mind a bemutatón, mind a későbbi turnékon, melyeken Verdi vezényelte a művet Londonban, Párizsban, Bécsben stb. Bár kifejezetten bel canto-énekes volt, ő énekelte Radamest a párizsi, Verdi-vezényelte Aida-premieren. A mester a Falstaffban is fel akarta léptetni Fenton szerepében (áriát is ígért neki), de Masini nem vállalta. Általában a nagy bel canto-tenoristák sorának utolsó tagjaként emlegetik.

Masini, Galliano (1902-) - olasz op.én. (T). 1924-ben debütált, Cavaradossiként. Húsz éven át (1930-50) vezető tenorja a római operaháznak. Jeles spinto-tenor, híres Cavaradossi, Turiddu és Edgar.

masnadieri, I → *Haramiák*

Másnak bezzeg szép az élet - Mozart Varázsfuvolája II. felvonásában Monostatos (T) kétstrófás ariettája.

Mason, Edith (1893-1973) - amerikai op.én. (S). Bostonban debütált 1912-ben, Neddaként. A chicagói opera és a Met élgárdájába tartozott, de sokat szerepelt Európában is, t. k. Toscanini vezénylete alatt Salzburgban.

masque - Az opera egyik előfutára: többnyire allegorikus tárgyú, tánccal és énekkel ékes álarcos (innen az elnevezés) színmű. Angliában a XVII. sz.-ban is kedvelt műfaj, melyet csak az különböztet meg az operától, hogy sok táncos jelenete van és lényege a prózai dialógusokon nyugszik.

Mastromei, Gian Piero (1932-) - olasz op.én. (Bar). Tanulmányait Buenos Airesben végezte, s a T. Colónban debütált 1956-ban, a Rózsalovag egy kis szerepében. Pályája a két Amerikában kezdődött, majd a 60-as évek végén jött át Európába és lett a legtöbb nagy operaház gyakran szerepeltetett művésze. Mind a hősbariton-, mind a karakterszerepekben fellép.

Maszlennyikova, Irina (1918-) - szovjet op.én. (S). 1941-ben debütált a kijevi operában, 1947-ben lett a moszkvai B. művésze. Az újabb szovjet operaénekes-gárda egyik büszkesége, kiváló koloratúrszoprán.

Maszlennyikova, Leokagyija (1918-) - szovjet op.én. (S). A kijevi operában kezdte pályáját, 1946 óta a moszkvai B. ünnepelt tagja, híres lírai szoprán. Magyarországon is több ízben vendégszerepelt.

Matačič, Lovro von (1899-) - jugoszláv karm. Bécsben tanult (Sängerknabe is volt), 1919-ben Kölnben debütált. A háború előtti években hazájában működött (Belgrád), később főleg német nyelvterületen. Főzeneigazgató volt Drezdában, Frankfurtban, sokat dirigált Bécsben és Berlinben. Jelenleg főleg koncertkarmesterként működik.

Materna, Amalie (1844-1918) - osztrák op.én. (S). Szubrettként debütált Bécsben, 1864-ben, majd operettszínházakban szerepelt. 1869-ben lett a bécsi opera tagja (az Afrikai nő cím-szerepében debütált), s e színház egyik dísze volt 1897-ig. Az első Sába, az első bayreuthi Brünnhilde (1876) és Kundry (1882). 1877-ben Wagner londoni hangversenyeinek szólistája. Korának legnagyobb, legendás hírű Wagner-heroinája. Visszavonulása után Bécsben tanított.

Mathilde - Rossini Tell Vilmosában szereplő Habsburg hercegnő (S), Arnold Melchthal szerelmese, aki a svájciak ügye mellé áll.

Mathis, Edith (1933-) - svájci op.én. (S). 1956-ban debütált Luzernben, 1959-63 a kölni, azóta a nyugat-berlini opera tagja. A 60-as években már európai hírű lírai szoprán, főleg Mozart-szerepekben elismert művész. Kitűnő humorral rendelkezik, és így a szubrett-szerepekben is kiváló alakításokat nyújt.

Mathis, a festő - Hindemith operája 7 jelenetben (1938, Zürich), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1968, szegedi N.Sz.

Hindemith legjobb operája, egész oeuvre-jének főműve. Hőse Mathias Grünewald, a nagy német festő, a történelmi keret: az 1542-es német parasztháború.

A nácik betiltották az 1934-ben kitűzött premiert, mire Furtwängler lemondott posztjáról, Hindemith pedig emigrált.

A mű zenei anyagából készült 3 tételes szimfónia Hindemith legnépszerűbb, leggyakrabban játszott darabja. Mind ebben, mind az operában jelentős és döntő stílusfordulat állt be: Hindemith ekkor hagyta el avantgardizmusát és fordult egy erősen kontrapunktikus, de ugyanakkor romanticista stílushoz.

Mathis der Mahler → *Mathis, a festő*

Mátray Ferenc (1922-) - magyar op.én. (T). 1949-ben debütált az OH-ban, Pinkertonként. Mintegy másfél évtizedig a színház egyik legszebb hangú lírai-spinto tenorjaként tartozott a vezető művészek közé. Főleg Puccini operáiban aratott nagy sikereket (Rodolphe, Cavaradossi, Pinkerton és Johnson) az OH-ban, valamint Prágában, Albániában és Ankarában.

Mátray Gábor (1797-1875) - A neves magyar zenetudós pályafutásának jelentős állomása volt 1837, amikor a megnyíló pesti Nemzeti Színház (akkor: Magyar Színház) „zenészeti ügyeit" őrá bízzák. Mátray veti meg az alapját a N.Sz. operarészlegének: ő szerzi be az első kottaanyagokat, szerződteti a zenekart és gondoskodik hangszerekről, kottaállványokról stb. Néhány hónap múlva azonban lemondott e tisztségéről, másirányú elfoglaltságára hivatkozva.

matrimonio segreto, Il → *titkos házasság, A*

Mátyás király - Bertha Sándor 2 felv. vígoperája (1883, Párizs), Milliet és Levallois szövegére. Magyar bem.: 1884, bpesti N.Sz. - A N.Sz. utolsó operapremierje.

Mátyás királynak választása - Arnold György dalműve (1830, Kassa), Szentjóbi Szabó László színműve nyomán. Átdolgozta: Heinisch József.

Mátyás Mária (1927-) - magyar op.én. (S). 1946-ban debütált az OH-ban, a Jancsi és Juliska Altatóbácsijaként. Egészen rövid idő alatt a színház vezető szopránjainak egyike lett, aki mind a lírai, mind a drámai szerepekben jelentős sikersorozatra nézhet vissza. Karrierje kezdetén koloratúrszoprán volt (Éj királynője, Violetta), majd a lírai szerepeken (Margit) keresztül

érkezett el a nagy drámai alakításokig. Vivőerős szopránja és hangi alakítóereje, temperamentuma és színészi készsége egyaránt részes bel- és külföldi karrierjében. Vendégszerepelt Rómában, a dubrovniki fesztiválon, Bécsben, Brüsszelben, Moszkvában, valamint a szocialista államokban. Legjelentősebb szerepei: Fidelio- és Végzet-Leonóra, Tosca, Tannhäuser- és Don Carlos-Erzsébet, Senta, Örzse. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Matzenauer, Margarete (1881-1963) - magyar szárm. német op.én. (A, majd S). Strasbourgban debütált 1901-ben, az Oberon Puckjaként. 1904-11 a müncheni opera, 1911-30 a Met művésze. 1914-ig váltottan énekelt alt- és szopránszerepeket, ettől kezdve áttért a drámai szoprán szerepkörre. Kora jelentős énekese, Bayreuth, a T. Colón és a C.G. gyakori vendége. Egyaránt jelentős Wagner- és Verdi-hősnő.

Matzerath, Ottó (1914-1963) - német karm. Fiatalon kezdte vezetőkarmesteri tevékenységét, már 1938-ban Würzburgban az opera zenei vezetője. 1940-ben Karlsruhéban főzeneigazgató. A háború után inkább hangversenydirigensként tevékenykedett.

Maugeri, Carmelo (1889-?) - olasz op.én. (Bar). 1913-ban debütált Cataniában, Alfióként. Olasz és spanyol színpadokon működött, Zandonai kedvelt énekesei közé tartozott. Később, a 30-as években buffo-szerepekre állt át, és egyike volt ebben a szerepkörben Olaszország vezető énekeseinek.

Maupin - (?-1707) - francia op.én. (S). A francia opera kezdeti korszakának, Campra periódusának ünnepelt sztárja. Kalandos életét Théophile Gautier írta meg regényalakban.

Maurel, Victor (1848-1923) - francia op.én. (Bar). 1868-ban debütált a párizsi O.-ban, a Hugenották de Nevers-jeként. 1870-ben ugrott ki, egy Sc.-beli szereplésekor. Olyan jelentős eredménnyel, hogy Verdi kívánságára ő volt az első Jago (1887) és az első Falstaff (1893). E két szerepet világszerte énekelte, de jelentős Wagner-énekes is volt. Ő támogatta az ifjú Leoncavallót, s ő énekelte először a Bajazzók Tonióját. Nem hangerejével, hangszépségével tűnt ki, hanem érett művészetével és kivételes színészi képességeivel. A Met-ben töltött éveiben hasznosította festő-tanulmányait és díszleteket is tervezett. Visszavonulása után New Yorkban telepedett le, énektanárként. Könyveket is írt, hármat az énektechnikáról, egyet a Don Juan színpadraviteléről; önéletrajzát Lilli Lehmann fordította németre.

Maurer, Franz Anton (1777-1803) - osztrák op.én. (B). 1791-ben, a Varázsfuvola bemutatóján tűnt fel, mint gyermekénekes. Később Frankfurtban, 1801-től Münchenben működött, mint kora egyik neves basszistája. Operákat és dalokat is írt.

Mavra - Stravinsky 1 felv. vígoperája (1922, Párizs, O.), Boris Kochno szövésére, egy Puskin-költemény nyomán.

Ragyogó buffa, melyben Stravinsky neoklasszikus stílusát még oroszos elemek is színesítik; az olasz buffa-tradíció és az orosz románc hangja is megvan a darabban, de mindez csak idézőjelben. A zenekar rendkívül szellemes kezelése a darab egyik fő erénye.

Parasa (S) szerelmesét, Vaszilij huszárt (T) úgy hozza be a házba, hogy női ruhába öltözteti, és mint „Mavrát", az új szakácsnőt mutatja be. A lány anyja (MS) azonban borotválkozás közben rajta kapja „Mavrát", aki kénytelen az ablakon át menekülni.

Max - 1. Weber Bűvös vadászában Agátha szerelmese (T), a fiatal vadász, akit a Sátán megkísért. - 2. Křenek Húzd rá Jonny c. operájának zeneszerző főszereplője (T).

Maximilien (Miksa császár) - Milhaud 3 felv. operája (1932, Párizs, O.), Armand Lunel szövegére, Werfel drámája nyomán.

Maximowna, Ita (1914-) - orosz szárm. díszlettervező. Párizsban és Berlinben tanult. A nagy operaházak állandó munkatársa, díszletterveit mindenhol nagy siker fogadja. Főleg Günter Rennerttel dolgozik együtt, Stuttgartban és Hamburgban, de a Sc.-ban, Párizsban, Glyndebourne-ben is működik.

Mayerhofer, Elfie (1923-) - osztrák op.én. (S). 1940-ben debütált Münchenben. Később Berlinben, 1949-57 a bécsi Volksoperben, azóta a düsseldorfi operában működik, a koloratúr-szoprán szerepkörben. Nemcsak operaszínpadon, hanem operettprimadonnaként is szerepel (filmen is).

Mayr, Richard (1877-1935) - osztrák op.én. (B). Előbb orvosi tanulmányokat folytatott, majd Mahler tanácsára kezdett énekelni tanulni. 1902-ben Bayreuthban debütált, Hagenként. 1902-től haláláig a bécsi S.O. tagja. Nagy és biztos magassággal rendelkező basszushang, fölényes muzikalitás és óriási stíluskészség - ezek tették kora egyik legnagyobb művészévé. Leghíresebb szerepe Ochs báró volt, ezt az alakítását azóta sem múlta felül senki. Híres Wagner-énekes (Gurnemanz!), de éppoly nevezetesek Mozart-alakításai (Leporello, Sarastro, Figaro), főleg a salzburgi produkciókban. Több főszerep első megformálója, t. k. Strauss Árnynélküli asszonyában az első Barak.

Mazeppa - Csajkovszkij 3 felv. operája (1888, Moszkva, B.), a zeneszerző és V. P. Burenyin szövegére, Puskin nyomán.

Mazurok, Jurij (1931-) - szovjet op.én. (Bar). Már tanulmányi évei alatt (1960, 1961) Prágában és Bukarestben énekversenyt nyert. 1963-ban debütált a moszkvai B.-ban, Anyeginként, és rövid idő alatt a színház vezető lírai baritonistájává vált. Európa-szerte vendégszerepel, nálunk is több ízben megfordult. A klasszikus orosz repertoárban (pl. Anyegin) nyújt kitűnő alakításokat, de ugyancsak sikerrel énekli Figarót, Georges Germont-t, Posát, Escamillót.

Mazzi, Giuseppe (?-?) - olasz op.én. (T). Egy olasz stagione tagjaként lépett fel 1852-ben a N.Sz.-ban, oly sikerrel, hogy Erkel partnerével, Luisa Ginóval együtt szerződtette. 1855-ig volt a színház tagja, ő volt az első magyarországi Carlo Moor és Mantuai herceg.

Märzendorfer, Ernst (1921-) - osztrák karm. Főleg hangversenydirigensként működik, de 1958 óta a berlini Städtische Oper dirigense is. Főleg a modern repertoárban fűződnek nevéhez jelentős sikerek.

McCormack, John (1884-1945) - angol op.én. (T). Savonában debütált - itáliai tanulmányok után - 1906-ban, Mascagni Fritz barátunk-ja címszerepében. Csak hat évig szerepelt színpadon (Angliában és az USA-ban), később csak hangversenyen énekelt. Tiszta, szép tenorhang, biztos muzikalitás ezek a tulajdonságok tették nagy művésszé.

McCracken, James (1926-) - amerikai op.én. (T). New Yorkban debütált 1952-ben, Rodolphe-ként. A következő évben már a Met-ben énekel, de egy időre csak kis szerepeket. 1957-ben Európába teszi át működése színhelyét; itt sok nagy színházban énekel vezető szerepeket, és egyben tovább folytatja tanulmányait is. 1960-ban kezdte világkarrierjét, ekkor énekelte először az Otello címszerepét. Azóta az utazó világsztárok egyike, aki főleg a hőstenor szerepekben (Otello, Radames, Florestan stb.) arat világszerte jelentős sikereket, mindenekelőtt hatalmas hanganyagával.

McIntyre, Donald (1926-) - új-zélandi op.én. (Bar). 1959-ben debütált a walesi Nemzeti Operában, Nabuccóként, majd röviddel ezután a S.W. tagja lett. 1967-ben a C.G. művésze, s azóta világjáró sztár. Sokszor lépett fel Bayreuthban (Wotan, Klingsor. Telramund). Híres oratóriumszólista.

Meader, George (1888-?) - amerikai op.én. (T). 1908-ban debütált hangversenyénekesként Londonban, majd 1910-ben a Bolygó hollandi Kormányosaként Lipcsében. A stuttgarti opera

tagja lett, ő volt Strauss Ariadnéja premierjén az első Scaramuccio. A 20-as években tért vissza Amerikába, és 1921-32 a Met kiváló tenor-buffója volt. A Broadway-színházakban operett- és musical-énekesként is működött, filmezett is.

Médea - Cherubini 3 felv. operája (1797, Th. Feydeau), Hoffmann szövegére, Corneille tragédiája nyomán. Magyarorsz. bem.: 1803, pesti Német Színház.

Cherubini legjelentősebb drámai műve. Sokáig feledés borította; mióta az 1953-as firenzei Maggio Musicalén Callasszal a címszerepben felújították, újra népszerű lett és több helyen előadták.

Józon (T) hűtlenül elhagyta feleségét, Médeát (S), és gyermekeit is elvette tőle. Korinthoszba ment, és feleségül akarja venni Kreón király (B) lányát, Dircét (S). Médea követi, minthogy azonban Józon is hajthatatlan, Kreón is ki akarja űzni a városból, cselhez folyamodik, hogy bosszút állhasson. Kreóntól alázatos kérésével még egyetlen napot könyörög ki magának Korinthoszban, Józont pedig az anyai szeretet gesztusával hatja meg. Amikor az egyetlen napra visszakapja gyermekeit, megöli azokat, s ugyanakkor Dircét egy - az esküvőre küldött - mérgezett diadémmal gyilkolja meg. Bosszúja végrehajtása után az Eumenidákkal körülvéve a levegőbe emelkedik és eltűnik a megdöbbent korinthosziak szeme elől. (Vö. még: *Józon. Aranygyapjú*.)

Medek Anna (1885-1960) - magyar op.én. (S). 1908-ban debütált az OH-ban, Tannhäuser-Erzsébetként. Igazi kiugrása 1910-ben volt, mikor az első teljesen magyar nyelvű Lohengrin-előadás Elzáját énekelte. Főleg a jugendlich-dramatisch szerepekben aratott sikereket, az I. világháború körüli évtizedek legnagyobb magyar Sieglindéje, Elvirája, Figaro-Grófnéja. Mimije, Agáthája volt. Úgyszólván nem volt oratóriumelőadás, melyen ne lépett volna fel, és igen nagy sikerrel vendégszerepelt Bécsben, Berlinben és Hamburgban. 1932-ben vonult vissza. Az OH örökös tagja volt.

Mederitsch, Johann (Gallus) (1752-1835) - osztrák zszerző és karm. 1793-96 a pesti Német Színház zenei vezetője. Számos operát írt. valamint kísérőzenét Shakespeare Machbetjéhez.

Meditation - Massenet Thais c. operájának híres hegedűszólós közzenéje. Valamikor a legkülönbözőbb hangszeres átiratokban volt népszerű.

médium, A - Giancarlo Menotti 2 felv. operája (1946, New York, Columbia Egyetem), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1963, pécsi N.Sz.

Hátborzongató krimi-történet Madame Floráról (A), a hamis médiumról, lányáról, Monicáról (S) és a néma szolgáról, Toby-ról, akit a darab végén Madame Flora agyonlő.

medvebőrös, A - Siegfried Wagner 3 felv. operája (1899, München), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1900, OH.

Medveczky Ádám (1941-) - magyar karm. Pályáját az Állami Hangversenyzenekar ütőhangszereseként kezdte (1960-69). 1969 óta az OH tagja. Operadirigensként 1970-ben debütált, a Così fan tutté-val. 1974-ben a TV karmesterversenyének II. helyezettje. Legtehetségesebb fiatal dirigenseink egyike, aki mind az Operaházban, mind a hangversenydobogón stílusérzékével, rendkívüli színfantáziájával és temperamentumával, valamint feszült ritmikájával arat igen nagy sikereket. Liszt-díjas.

Mefistofele - Arrigo Boito 4 felv. operája prológussal (1868, Milánó, Sc.), a zeneszerző szövegére, Goethe tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1882, bpesti N.Sz.

Boito a lehető operai teljesség igényével közelített Goethe művéhez. Megzenésítette a mennybéli Prológust, a Margit-epizódot, a klasszikus Walpurgis-éjt és a Heléna-epizódot is. Partitúrája az akkori idők modern zenéje volt, benne számos Verdi-hatással, de wagneriánus elemmel is.

Joggal változtatta meg Boito a címet; az operának valóban Mefisztó (B) a főszereplője.

Mefisztó - Az ördög a három Faust-operában, Berlioz: Faust elkárhozásában (Bar), Gounod Faustjában (Bbar) és Boito Mefistofeléjében (B).

Mefisztó szerenádja - Gounod Faustja IV. felvonásában Mefisztó (Bbar) gúnyos szerenádja Margit ablaka alatt.

Meghalt a cselszövő - Erkel Hunyadi László I. felvonásának népdallá vált és 1848-ban harci dalként énekelt zárókórusa.

Még mielőtt elvitték - Santuzza (S) monológja, szomorú szerelmi történetének elmondása Mascagni Parasztbecsületében.

Meg Page - Verdi Falstaffjában az egyik „windsori víg nő" (MS), akit Falstaff Alice-hoz hasonlóan megkörnyékez.

Meg sem állt - Pamina (S) fájdalmas-lírikus áriája Mozart Varázsfuvolájának II. felvonásában.

Megsúgta a szívem - Offenbach Hoffmann meséi c. operája Antónia-jelenetében Hoffmann (T) és Antónia (S) szerelmi kettőse.

Megunt szavak, a régi harc - Wagner Walkürje II. felvonásában Fricka (MS) és Wotan (Bbar) kettőse, a Ring-konfliktus tulajdonképpeni kipattanása.

Megy a lány hegyen, völgyön át - Muszorgszkij Hovanscsinája III. felvonásában Márfa (A) balladajellegű és népdalhangulatú, többstrófás dala.

Mei-Figner, Medea - *Figner, Nyikoláj*

Mein Herr, der Singer Meisterschlag → *Uram, míg mesterré ütik*

Mein Herr Marquis → *Kacagóária*

Mein Herr und Gott, nun ruf' ich dich → *Nagy isten, halld, szólítlak én*

Mein Vater! Hochgesegneter der Helden! - Amfortas (Bar) fájdalmas-kétségbeesett, halált hívó monológja Wagner Parsifalja III. felvonásában.

Meistersinger von Nürnberg, Die → *Nürnbergi mesterdalnokok, A*

Melander, Stina-Britta (1924-) - svéd op.én. (S). 1947-ben debütált Stockholmban. Itteni sikerei után lett a hamburgi opera tagja, valamint a nagy európai operaházak és fesztiválok vendégművésze. Koloratúrszoprán és lírai szerepeket, valamint szubrettfigurákat egyaránt igen nagy sikerrel visz színpadra. Az olasz és a német repertoárban, valamint modern művekben egyformán otthonos.

Melandri, Antonio (1891-) - olasz op.én. (T). Oboistaként kezdte pályáját, hangját később fedezték fel, s így csak 1924-ben debütált Novarában. Hamar ismertté vált Olaszország-szerte, 1926-ban már a Sc. színpadán énekelte Kalafot. A 20-as évek végén már nemcsak Európában, de Dél-Amerikában is ünnepelték nagy erejű tenorját, amely a kortársakat Pertilére emlékeztette. Főleg az olasz és azon belül is a verista repertoárban aratta nagy sikereit.

Melba, Nellie (1861-1931) - ausztráliai op.én. (S). A brüsszeli La M.-ben debütált 1887-ben, Gildaként. Két év múlva Londonban kezdődik világkarrierje, a legnagyobb énekesdiadalok

egyike. Valóban *primadonna assoluta* volt, ahol csak fellépett, mindenekelőtt Londonban és New Yorkban. Érdekes pálya: kezdetben magas koloratúrszoprán, Rosinája, Luciája, Gildája alapozta meg hírnevét; aztán áttért a lírai szerepekre (Mimi, Desdemona), sőt, énekelt drámaiakat is (Aida, Elza). Megpróbálkozott a Siegfried-Brünnhildével is, de ez lett pályája egyetlen nagy bukása. Pályája végéig megtartotta hangja friss csengését; technikája - főleg koloratúrája - makulátlan volt. Színészi képességei közepesek voltak, sokan tartották alakításait hidegnek. Visszavonulása előtt számtalan „búcsúhangversenyt" adott. Jellemző világsztári népszerűségére, hogy egy fagylaltfajtát ma is „Pêche-Melba" néven ismernek.

Melchert, Helmut (1910-) - német op.én. (T). Zongoratanulmányai mellett zenetudománnyal is foglalkozott, csak 1934-ben kezdett énekelni tanulni. Hangversenyénekes volt, majd 1939-ben debütált Wuppertalban. 1943 óta a hamburgi opera tagja. Nemzetközi pályafutása a háború után indult meg. Addig Wagner-énekesként volt elismert, azóta mint a modern művek neves interpretátora. Híres Oedipus és Áron.

Melchior, Lauritz (1890-1973) - dán szárm. amerikai op.én. (T). Baritonistaként kezdte pályáját, Silvióként debütált 1913-ban Koppenhágában. Tenor-debütálása a Tannhäuser címszerepe volt, ugyanitt, 1918-ban. 1926-1950 közt a Met Wagner-repertoárjának versenytárs nélküli vezető tenorja (Trisztánt több mint kétszázszor énekelte!). 1924-31 Bayreuth állandó vendége. Hatalmas hangja késő öregkoráig megőrizte csengését, alakításai átéltek, fűtöttek voltak.

Melchissèdec, Léon (1843-1925) - francia op.én. (Bar). 1866-ban debütált a párizsi O.C.-ben, majd 1877-től 1879-ig a Th.-Lyrique, 1879-től a Nagyopera tagja. E színpadon aratta legnagyobb sikereit, a legnagyobb sztárokkal énekelt együtt, és számos francia opera premierjének volt részese. 1894-től a párizsi Conservatoire tanára volt.

Meletti, Saturno (1906-) - olasz op.én. (Bar). 1933-ban debütált Rómában, Marinuzzi egyik operájában. A két háború közti évek jelentős buffo- és karakterbaritonja volt (kitűnő Ford, t. k. Bpesten is), de ugyanakkor a bel canto korszak operáinak lírai szerepeiben is kimagasló alakításai voltak.

Melik-Pasajev, Alekszandr (1905-1964) - szovjet karm. Már 16 éves korában korrepetitor és 18 éves korában Tbilisziben operadirigens. Ezután kezdte csak komolyabb tanulmányait, majd 1930-ban ismét a tbiliszi operaházban, 1931-től haláláig a moszkvai B.-ban vezényelt. Ez utóbbi színháznak 1953-tól vezető karmestere volt. Főleg a klasszikus orosz repertoárt dirigálta, stílusosan, hagyományhűen és nagy sikerrel (t. k. hanglemezre is).

Melinda - Erkel Bánk bánjában a címszereplő felesége (S), a mű tragikus hősnője.

Melinda, te égi név - Erkel Bánk bánja I. felvonásában a címszereplő (T) kétrészes, fájdalmas-lírai áriája.

Melis, Carmen (1885-?) - olasz op.én. (S). Jan De Reszke növendéke volt, 1905-ben debütált, Massenet Thais-ának címszerepében, Novarában. Előbb Olaszországban, majd különböző nagy európai színpadokon aratott sikereket, 1909-től Amerikában működött. (1917-től a T. Colónban.) A 20-as években Milánó és Róma egyik legnagyobb sztárja volt. Főleg Puccini-művekben aratott nagy sikereket, korának egyik legjelesebb Toscája és Minnie-je volt. Pályája végén Milánóban tanított, t. k. Renata Tebaldi mestere volt.

Melis György (1923-) - magyar op.én. (Bar). 1949-ben debütált az OH-ban, a Carmen Moraleseként. Néhány év múlva már a színház első baritonistája. Palló Imre utóda mind szerepkörben, mind népszerűségben. Hanganyagát tekintve lírai bariton, de egyénisége hősbaritonná is tudja tenni. Sőt, épp ez a rendkívül sokszínű egyéniség az indoka talán annak, hogy legnagyobb alakításai éppen a hősbariton-szerepkörbe tartoznak: Don Juan, Végzet-Carlos,

Figaro-Gróf. Igen komplex művészet a Melis Györgyé: a szinte minden árnyalatra képes hang éppúgy fontos benne, mint a zenei magasrendűség, a színészi játék éppúgy, mint a stiláris biztonság, a technikai tudás vagy a sokrétű egyéniség. Mindez együtt adja légkörteremtő képességét. Énekli az összes nálunk játszott Mozart-mű bariton-főszerepeit, Verdi hőseit, s a repertoár majd minden művét, Wagner kivételével. Kiváló dalénekes és oratóriumszólista, számos új magyar mű bemutatása a nevéhez fűződik. Sokszor vendégszerepelt külföldön, főleg parádés szerepében, Don Juanként (Glyndebourne, Bécs, Belgium, Hollandia, Brazília, Szovjetunió, népi demokratikus országok). Kossuth- és háromszoros Liszt-díjas, Kiváló művész.

Mélisande - Debussy Pelléasának törékeny és titokzatos hősnője (S).

Melitone - Verdi A végzet hatalma c. operájának franciskánus szerzetese (Bar). A mű egyik legfontosabb szerepe, igen sokrétű figura: egyaránt vannak komoly és komikus jelenetei.

Melitone prédikációja - Verdi A végzet hatalma c. operája III. felvonásában Melitone (Bar) dühös-felháborodott szózata a vidáman mulatozó katonákhoz. E részletet tekinthetjük Verdi Falstaff-stílusa első megjelenésének, mind zenei eszközei, mind pedig a humoros és drámai elemek összemosása, valamint az „idézőjelbe tevés" szempontjából.

mellhang - Az énekhang mély regisztere, főleg a szoprán és mezzo hangoknak ad különleges, drámai színezetet. Leginkább olasz énekesek alkalmazzák.

Melnyikov, Iván (1832-1906) - orosz op.én. (Bar). Olaszországban tanult, Pétervárott debütált 1867-ben, a Puritánok Riccardójaként. A Mariinszkij Színház vezető baritonistája 1900-ig, az első Borisz, Démon, Igor herceg, Don Juan (Dargomizsszkij Kővendég c. operájában). Énekelt az összes Csajkovszkij-operában, de az Anyegin címszerepében sikertelenül.

melodráma - 1. Az olasz terminológiában gyakran használatos „opera" értelemben. - 2. Önálló műfajként: prózai recitáció zenekari (vagy zongora-) kísérettel. Főleg a XVIII. sz.-ban volt divatos, J. Benda darabjaiban és Mozart Thamos-zenéjében érte el csúcspontjait. - 3. Néha operákban is előfordul, mint pl. a Fidelio börtönképében, mikor Leonóra és Rocco leszállnak Florestan tömlöcébe, vagy a Bűvös vadász Ördögárok-jelenetében. A bécsi iskola műveiben (Berg: Wozzeck, Lulu, Schönberg művei) a melodráma új értelmezésben, ún. Sprechgesangként kelt újra életre.

Melot - Wagner Trisztánjában szereplő lovag (T), aki elárulja a szerelmeseket Marke királynak. Az ő kardja sebzi meg Trisztánt,

Mélységes, néma csend - Donizetti Lammermoori Luciájának I. felvonásában a címszereplő (S) áriája, melyben egyik ősének szörnyű halálát mondja el.

Mengozzi, Bernardo (1758-1800) - olasz op.én. (T). Nápolyban debütált, majd Londonban és Párizsban a vezető énekesek egyike volt. Operákat is komponált. Visszavonulása után, 1794-ben a párizsi Conservatoire énektanára lett.

Menj, vén John - Verdi Falstaffja II. felv. 1. képében a címszereplő (Bar) rövid monológja, melynek vidám indulóhangja húzza alá Falstaff elégedettségét a nők meghódítása miatt. Ugyanez a tematika tér vissza a III. felvonás 1. képének elkeseredett, másik Falstaff-monológjában, mintegy idézőjelbe tett visszaemlékezésként.

Menotti, Tatiana (1911-) - olasz szárm. amerikai op.én. (S). 1931-ben debütált a bécsi Volksoperben, Olympiaként. Pályája kezdetén főleg operetteket énekelt, majd 1935-től visszatért az operaszínpadra mint szubrett. Számos fesztiválon is közreműködött, neves Oszkár, Cherubin és Despina.

Me pellegrina ed orfana → *Mint árva és mint hontalan*

Mercedes - Bizet Carmenjében a címszereplő egyik barátnője, cigánylány (MS).

Mercè, diletti amiche - Verdi A szicíliai Vecsernye c. operája IV. felvonásában Elena (S) bolero-ritmusú dala. Hangversenyműsorokon is gyakran szerepel.

Mérimée, Prosper (1803-1870) - francia író. Művei nyomán a következő operák készültek: *Az oltári szentség hintaja:* Offenbach (La Périchole, 1868), Berners (1923), Büsser (1948); *Carmen:* Bizet (1875); *Colomba:* Pacini (1842), Büsser (1921); *Az Ille-i Vénusz:* Schoeck (1922); *Matteo Falcone:* Kjui (1907); *Pikk dáma:* Halévy (1850).

Merli, Francesco (1887-?) - olasz op.én. (T). 1916-ban debütált a Sc.-ban, Spontini Cortez c. operájában. A 30-as évek egyik legjobb olasz hőstenorja volt, kiváló Otello, Don José, Sámson, Dick Johnson és Kalaf. Érces hangját és temperamentumos énekét Bpesten is gyakran ünnepelték.

Merlin - Goldmark 3 felv. operája (1886, Bécs), Siegfried Lipiner szövegére. Magyar bem.: 1887, OH.

Goldmark második operája, ebben a műben tükröződik leginkább Wagnernek Goldmarkra gyakorolt hatása.

Merrill, Robert (1917-) - amerikai op.én. (Bar). 1944-ben debütált Trentonban, Amonasróként. A következő évben a Met együttesének tagja lett, a színház olasz repertoárjának egyik vezető baritonistájaként. Toscanini gyakran szerepeltette operaelőadásain és lemezfelvételein. Világos színezetű baritonja főleg Verdi-szerepekben aratott sikert.

Merriman, Nan (1920-) - amerikai op.én. (MS). Cincinnatiban debütált 1942-ben, a Gioconda Vak asszonyaként. Hírnevét Toscanini-vezényelte felvételeinek köszönheti, szinte valamennyi amerikai Toscanini-lemezen szerepel (Falstaff, Otello, Orfeusz, Rigoletto, Requiem).

Mert a szerelem mint a lepke → *Habanera*

Mért ontja szét jó illatát - Wagner Mesterdalnokokjának II. felvonásában Hans Sachs (Bbar) gyönyörű monológja. A nyári éj varázslatának ábrázolásával indul, majd átmegy Sachs elmélkedésébe, melynek során, bár nem érti, de mégis elfogadja Walther aznap reggel hallott, új hangú dalát.

Mért van úgy halálra válva? - Donizetti Lammermoori Luciájának híres szextettje a II. felvonásban. A szöveg Edgar szólamából való, ezzel szokták idézni. A szextett az egész operairodalom egyik legszebb együttese, mely nem annyira drámai erejével - megszakítja a cselekményt a legizgalmasabb ponton! -, hanem inkább csodálatosan szép, igazi bel canto dallamvilágával hat. Egyébként szabályos concertato, melynek gyors zárórészét a hangversenyelőadásokon és lemezfelvételeken el szokták hagyni (a teljes színpadi előadásban természetesen elhangzik).

Mese Szaltán cárról → *Szaltán cár története*

messa di voce - Olasz énektechnikai szakkifejezés. Eredménye azonos a crescendo-decrescendo jelenségével, technikailag a piano hang fokozott levegőellátással való felerősítése, majd a folyamat megfordítása.

Mészáros Imre (1866-1913) - Az Operaház igazgatója volt 1900-1901-ig, ill. 1907-12-ig. Az OH örökös tagja.

Mészáros Sándor (1929-) - magyar op.én. (B). 1958-ban debütált az OH-ban, Ramphisként. A basso cantante szerepkörben tevékenykedik. Főbb szerepei: Sarastro, Gvárdián, Fiesco, Rocco, Pimen.

Mészöly Katalin (1944-) - magyar op.én. (A). 1967-ben debütált az OH-ban, Lolaként. 1968 óta a pécsi N.Sz. tagja a drámai mezzo és alt szerepkörben (Ulrica, Azucena, Eboli, Carmen, Cherubin). Romániában vendégszerepelt. Liszt-díjas.

Messze szállt, messze a gerle - Antónia (S) zongorakíséretes dala Offenbach Hoffmann meséi c. operájában.

metafora-ária - A metastasiánus libretto-költészetben használatos módszer az áriákat valamilyen hasonlattal kezdeni („Mint a tenger, úgy viharzik lelkem"). A Così fan tutte híres „Mint a szikla" kezdetű Fiordiligi-áriája is ilyen metafora, de valójában annak igen szellemes paródiája.

A metafora-ária a XVIII. sz.-i zeneszerzőknek számtalan lehetőséget adott hangfestésre, képszerű ábrázolásra; s igen gyakran - főleg a másod-, harmadrendű komponistáknál - ebben ki is merül a zeneszerzői ihlet; megmaradnak a hasonlatnál, a „mint a..." kifejezésénél, de a hasonlítottra, az emberi érzelmekre már alig fordítanak gondot.

Metastasio, Pietro (1698-1782) - olasz költő és librettista. 14 éves korában jelent meg első költői műve. 1730-ig Olaszországban élt, majd haláláig Bécsben, mint császári udvari költő.

Minden idők leghíresebb és leggyakrabban megzenésített librettistája volt. Vannak szövegei, melyeket 60-70 különböző zeneszerző használt fel, az Artasersére egy évszázad alatt 40 opera készült. Sikerének titka kettős: egyrészt valóban *költő* volt a kor számtalan versfaragó mesterembere között, gyönyörű nyelvezettel, csiszolt formakultúrával és virtuóz rímeléssel. Másrészt szövegköltményei arisztokratikusak voltak, s a fennálló társadalmi rendet glorifikálták. Cselekményük fejedelmek, hősök, félistenek közt zajlott, az érzelmek visszafogottak, formálisak. *Ez* volt a kor opera seria-kedvelő, főleg arisztokrata közönségének irodalmi ideálja. Nem Metastasio volt a stílus feltalálója, de legnagyobb mestere kétségkívül ő. Librettói telve vannak különböző bonyodalmakkal, intrikákkal, mellékszálakkal. A cselekményt állandóan megállítják az áriák (általában kétstrófásak, a Da capo-forma kedvéért), amelyek - a kor stílusából fakadóan - az énekes virtuozitás csillogtatására alkalmasak. E csiszolt és kifinomult, de hideg és művi világ ellen két oldalról indult támadás: a seria világán belül Calzabigi és Gluck reformja révén, s - ennél sokkal sikeresebben - a buffa oldaláról. A XIX. sz. második-harmadik évtizedében hatása teljesen megszűnt.

Metropolitan Opera, New York - A színház régi épülete 1883-ban nyílt meg (a városban a XVIII. sz. közepe óta játszottak operákat), befogadása 3615 személy volt. Az első évtizedekben Leopold és Walter Damrosch, valamint Heinrich Conried voltak a nevezetesebb igazgatók. Már a 90-es években nemzetközi sztárgárda működött a Met-ben, Conried szerződtette Carusót, Farrart és Mahlert. 1905-35 közt Giulio Gatti-Cassazza állt a Met élén. Ekkor volt - az első két évadban - Toscanini a színház első karmestere, és ekkor került sor a Nyugat lánya és a Triptichon ősbemutatójára. A Met énekeseinek gárdája egyenlő volt a világ legnagyobb neveinek listájával. Gatti-Cassazza utóda (1935-50) Edward Johnson lett. Az ő igazgatása alatt léptek színpadra a jelentős amerikai énekesek. 1950-től Rudolf Bing került a színház élére. Az addig kizárólag idegen nyelvű előadásokat kezdték az angol nyelvűek felváltani, s ekkor kezd a Met klasszikus operetteket is játszani. Az énekes- és karmestergárda változatlanul világsztárokból áll.

1966-ban nyílt meg a Lincoln Centeren az új Metropolitan. (Befogadása 3800 személy.) Bing 1972-ben visszavonult, utóda jelenleg Schuyler Chapin.

Metternich, Josef (1915-) - német op.én. (Bar). Tánczenekari hegedűs, majd operai kórustag volt, 1945-ben debütált a berlini Städtische Operben, Tonióként. 1954 óta a müncheni és a hamburgi opera tagja, számos alkalommal vendégszerepelt a C.G.-ben, a Sc.-ban és Bécsben. Napjaink egyik jeles Wagner-baritonja, aki azonban az olasz repertoárban és a modern

művekben is kitűnő alakításokat nyújt. 1957-ben ő volt Hindemith Harmonie der Welt-jének premierjén Kepler.

Metzger-Lattermann, Ottilie (1878-1943) - német op.én. (A). 1898-ban debütált Hallében, 1900-ban a kölni, majd 1903-ban a hamburgi opera tagja lett. Innen indult nagy karrierje, amely Európa minden jelentős zenei központjába elvitte, így t. k. Bpestre is. Wagner-énekesnőként volt európai hírű, Bayreuthban is igen gyakran lépett fel. 1934-ben a nácizmus elől Belgiumba menekült, de Belgium megszállása után letartóztatták; Auschwitzban halt meg.

Meyer, Kerstin (1928-) - svéd op.én. (MS). 1952-ben debütált Stockholmban, Azucenaként. Számos nagy operaházban vendégszerepel, t. k. Bayreuthban is. Legjobb szerepei: Octavian, Carmen, Brangäne.

Meyrowitz, Selmar (1875-1941) - német karm. 1900-ban kezdte pályáját Karlsruhében. Felix Mottl asszisztenseként a New York-i Met-ben működött, majd a prágai Német Operaházban, Berlinben, Hamburgban, végül 1924-33 a berlini S.O.-ban volt nagynevű repertoárdirigens.

mezza voce - Körülbelül a pianóval egyenlő dinamikai utasítás az énekszólamban, de jelenti a kifejezés visszafogottságát is.

mezzoszoprán - A női hangosztályok középső regisztere. Országonként és stílusonként változó fogalom. Olasz művekben szinte a drámai szopránnal egyenlő, csak néhány magas hang hiányzik a szólamából és a hangszín sötétebb a szopránnál (Eboli, Amneris). Németországban körülhatároltabb, mélyebb és a felső regisztert alig érintő hangkarakter (Brangäne, Fricka).

Miasszonyunk bohóca - Massenet 3 felv. operája (1902, Monte-Carlo), Maurice Léna szövegére, Anatole France novellája nyomán.

Micaela - Bizet Carmenjében Don José falujabeli szerelme (S), akit Carmen kedvéért elhagy.

Michaeli, Louise (1830-1875) - svéd op.én. (S). Stockholmban debütált, és csakhamar svéd királyi udvari énekesnő lett. Már 1859-ben Londonban vendégszerepelt, később bejárta Európát. Jenny Lind mellett a legnagyobb svéd drámai énekesnőnek tartotta kora. 1863-73 ismét Stockholmban működött.

Michaelis, Ruth (1909-) - német op.én. (A). 1932-ben debütált Halberstadtban. Kisebb német színpadok után a stuttgarti, majd 1939-től a müncheni opera tagja. Nemcsak az operaszínpadon, hanem a koncertpódiumon is nagynevű szólista volt, főleg Bach-énekes. 1956-tól az isztambuli főiskola operatanszakán tanít.

Micheau, Janine (1914-) - francia op.én. (S). A párizsi O.C.-ben debütált 1933-ban, Charpentier Louise-ának egyik kisebb szerepében. 1936-tól a Nagyoperának is tagja, Milhaud Médeájának első címszereplője.

Michele - Puccini A köpeny c. operájának nálunk Marcelként ismert szereplője (Bar).

Mi chiamano Mimi → *Ugy hívnak, hogy Mimi*

Midsummer night's dream → *Szentivánéji álom*

Mielke, Antonia (1852-1907) - német op.én. (S). Koloratúrszopránként kezdte pályáját, később áttért a drámai szerepekre. A Met-ben Wagner-heroinaként lépett már fel. Pályája végén visszatért Berlinbe, és tanítással foglalkozott.

Miért, hogy elvonulsz? - Amélia (S) és a címszereplő (Bar) lírai kettőse Verdi Simon Boccanegrája I. felvonásában. Ennek során fedezi fel Boccanegra, hogy Amélia a lánya.

Mierzwinski, Wladyslaw (1850-1909) - lengyel op.én. (T). Londonban és New Yorkban működött, de sokat énekelt Európában is, t. k. Bpesten. Hangja a magas *d*-ig ment fel, s így főleg a Meyerbeer-operákban volt híres.

Mi ez, minő varázs? - Marzellina (S), Leonóra (S), Jaquino (T) és Rocco (B) kvartettje Beethoven Fideliójának I. felvonásában. Az együttes zeneileg kánonformában épült; hangulatilag pedig tökéletes ábrázolása annak, hogyan áll meg az idő egy pillanatra mind a négy szereplő számára, természetesen négy különböző lélektani okból.

Míg élünk, meg ne kérdezd - Lohengrin tiltó szózatának a mű folyamán vezérmotívumként szereplő (és szállóigévé vált) kezdősora Wagner Lohengrinjé-ben.

Mignon - Thomas 3 felv. operája (1866, Párizs, O.C.), Barbier és Carré szövegére, Goethe Wilhelm Meisters Lehrjahre c. regénye nyomán. Magyar bem.: 1873, pesti N.Sz.

A szentimentális francia lírai operatípusnak a maga idején nagyon népszerű képviselője. Ma csak Mignon „Ismeréd-e azt a hont"-áriája és Philine koloratúrás dala él hangversenyműsorokon.

A romantikus történetben elrabolt gyermekről, emlékezetét vesztett apáról van szó, meg az ifjú Wilhelm Meisterről, aki a darab végén elnyeri Mignont.

Mihajlov, Makszim (1893-) - szovjet op.én. (B). 1924-29 egy moszkvai ortodox templom archidiakónusa volt, 1929-32 hangversenyénekes, majd 1932-től a B. egyik vezető basszistája. A nagy orosz repertoárban voltak kiemelkedő szerepei: Szuszanyin, Koncsak, Varlaam, Pimen.

Mihajlova, Marija (1864-1920) - orosz op.én. (S). 1892-ben debütált Pétervárott, mint a Hugenották Valois Margitja. Még ugyanebben az évben szerepelt Csajkovszkij Jolantha c. operája premierjén. Egész pályája során a pétervári színház tagja volt. Bár sokszor hívták külföldre (így pl. Oscar Hammerstein New Yorkba), soha nem hagyta el az orosz fővárost. 1912-ben vonult vissza. Mint fennmaradt hanglemezei mutatják, korának egyik legszebb és legbiztosabb technikájú koloratúrszopránja volt.

Mi hozta lázba önt? - Amélia (S), Ulrica (A) és Richard (T) tercettje Verdi Álarcosbálja I. felv. 2. képében.

Miklós - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában a költő barátja és kalandjainak társa; nadrágszerep (MS).

Miklóssy Irén (1910-) - magyar op.én. (S). 1933-ban debütált az OH-ban, Lakméként. Kisebb megszakításokkal 1948-ig volt az OH tagja, a koloratúrszoprán szerepkörben (Szilágyi Erzsébet, Violetta, az Éj királynője, a Hoffmann meséi hármas szerepe). Jelenleg énektanár.

Mikó András (1922-) - magyar rendező. 1946 óta az OH tagja, 1948-ban kezdte rendezői pályáját, a Così fan tutté-vel. 1950 óta a Zeneművészeti Főiskola színpadi játék-tanára, 1963-tól az OH főrendezője. Igen gyakran hívták meg vendégrendezésre külföldre, így t. k. Kölnbe, Varsóba, Koppenhágába, Helsinkibe, Karlsruhéba stb. Mikó rendezői egyénisége leginkább a modern darabokban bontakozik ki, ezekben nem riad vissza a legkorszerűbb eszközöktől sem, melyeket egyébként a klasszikus repertoárba tartozó művek színpadra állításánál is előszeretettel alkalmaz. Munkáit feltűnő tömegmozgatás-érzék, a hatásos színpadképek, tablók, a látványosság kedvelése, valamint - főleg ugyancsak a modern alkotásokban - gondosan kidolgozott egyéni beállítások jellemzik. Mint tanár, a fiatal generáció úgyszólván minden tagját ő vezette be a színpadi játék mesterségébe. Érdemes művész, Kossuth-díjas.

Milánó → *T. alla Scala, T. della Cannobiana, T. Carcano, T. Lirico, T. Dal Verme.*

Milanov, Zinka (1906-) - horvát szárm. op.én. (S). 1927-ben debütált Ljubljanában, a Trubadúr Leonórájaként. 1928-35 a zágrábi opera vezető szopránja, Minnie-től Sieglindéig terjedő repertoárral. 1937-ben Salzburgban Toscaninivel énekli a Verdi-Requiem szoprán-szólóját, mire a Met szerződteti. Itt is Leonóraként mutatkozik be, s 1937-től a 60-as évekig vitán felül vezető szopránja a Met olasz repertoárjának. A 40-es évek legnagyobb Verdi-hősnője. A legszebb drámai hangok egyike; átélt, fűtött és árnyalatokban - főleg piano-színekben - gazdag éneklés jellemezték művészetét.

Milaskina, Tamara (1934-) - szovjet op.én. (S). 1958-ban debütált, még főiskolás korában, a moszkvai B.-ban, Tatjánaként. Igen hamar a színház vezető drámai szopránjai közé került, s oly nagy sikert aratott a B. Sc.-beli vendégjátéka során, hogy a nagy milánói operaház vendégszereplésre hívta meg. Fő szerepei: Aida, Carlos-Erzsébet, Tatjána, Faust-Margit, Alice Ford, Liza, Jaroszlavna stb. Bécsben Verdi Aidáját, Párizsban Toscát, Oslóban Tatjánát énekelte nagy sikerrel.

Milde, Hans von (1821-1899) - német op.én. (Bar). A weimari opera hírneves művésze volt Liszt idején, ő volt a Lohengrin első Telramundja. - Felesége, *Rosa Agthe-Milde* (1827-1906) ugyancsak Weimarban működött, ő volt az első Elza. Mindketten jelentős pedagógiai tevékenységet is kifejtettek. - Fiuk, *Franz Milde* (1855-1929) szintén operaénekes volt és ugyancsak tanított.

Mildenburg, Anna → *Bahr-Mildenburg, Anna*

Milder-Hauptmann, Pauline Anna (1785-1838) - osztrák op.én. (S). Schikaneder fedezte fel és Salieri tanította; Bécsben debütált 1803-ban, Süssmayr egyik operájában. Ő volt 1805-ben a Fidelio első Leonórája. 1812-29 közt Berlinben énekel, de Spontinivel, a teljhatalmú és zsarnok igazgatóval összetűzött, s távozni kényszerült. Főleg Gluck-szerepekben (Iphigenia, Alceste, Armida) aratott igen nagy sikereket.

Mildmay, Audrey (1900-1953) - angol op.én. (S). A Carl Rosa-társulatnál kezdte pályáját, majd 1931-ben férjhez ment John Christie-hez (l. *ott*). Ő vette rá férjét a glyndebourne-i opera megépíttetésére és a fesztivál megrendezésére. Főleg Mozart- és Donizetti-operák szubrett szerepeit énekelte a fesztiválokon. A háború után Rudolf Binggel együtt ő vetette fel az Edinburgh-i fesztivál ötletét.

Mild und leise → *Izolda szerelmi halála*

Milinkovič, Georgine von (1913-) - Prágában született, horvát szárm. német op.én. (A). 1937-ben debütált Zürichben. Münchenben, majd Prágában működött, 1948 óta a bécsi és a müncheni opera tagja. 1951 óta Bayreuth, Salzburg és Edinburgh fesztiváljainak vendége. Részt vett Salzburgban Strauss Danae c. operája premierjén. Neves hangversenyénekesnő is.

Mill, Arnold van (1921-) - holland op.én. (B). 1946-ban debütált Brüsszelben. Különböző holland, belga és német színpadok után 1953 óta a hamburgi opera tagja. Számos fesztiválon és nagy operaházban vendégszerepelt. Wagner- és Verdi-énekesként, valamint Don Juanként egyaránt jelentős művész, hatalmas hanganyag és kiváló drámai kifejezés jellemzi énekét.

Miller Lajos (1940-) - magyar op.én. (Bar). 1968-ban debütált az OH-ban, Szokolay Hamletjének Horatiójaként. A fiatal lírai bariton-gárda jelentős egyénisége, aki eddig főleg Verdi-szerepekben mutatta meg képességeit. Vendégszerepelt Prágában, Pozsonyban, Münchenben és az Aix-en-Provence-i fesztiválon. Főbb szerepei: René, Posa, Anyegin, Wolfram. Liszt-díjas.

Millico, Giuseppe (1739-1802) - olasz op.én. (férfi S). Hazájában aratott nagy sikerei után Pétervárott, majd Bécsben (Gluck Orfeuszának 1770-es előadásain), Londonban és Berlinben szerepelt. Komponált is, több operát írt.

Milnes, Sherril (1935-) - amerikai op.én. (Bar). A tanglewood-i fesztiválon kezdődött pályája 1960-ban, a következő évben debütált színpadon, Baltimore-ban, az André Chénier Gérard-jaként. 1962-ben már a chicagói Lyric-ben énekel, 1965-ben a Met-ben. Jelenleg napjaink egyik legnagyobb Verdi-baritonja, aki mind hangszépségével, mind kitűnő színészi játékával és muzikalitásával kiemelkedik pályatársai közül. Karmesteri tanulmányokat is folytatott; így történt, hogy nem egy alkalommal vezényelt olyan felvételt, amelyen kollegája és barátja, Placido Domingo énekelt és ugyanígy az ő énekét kísérte karmesterként Domingo.

Milói Vénusz - Hubay Jenő 1 felv. operája (1935, OH), Góth Sándor és Farkas Imre szövegére.

Mily bűvös látomás e kép → *Kép-ária*

Mily földöntúli hangot ad - Mozart Varázsfuvolája I. finaléjában Tamino (T) fuvolaszólós jelenete, melyben a fuvola hangjára megszelídült állatok gyűlnek az ifjú herceg köré.

Mily furcsa látvány - Verdi Álarcosbálja II. felvonásának finaléja, Amélia (S), René (Bar), Samuel (B), Tom (B) és a férfikar részvételével. Az együttesben csodálatosan kontrasztál az összeesküvők gúnyos kacagása Amélia kétségbeesésével és René indulatával.

Mily nagy bánat - Konstanza (S) fájdalmas-lírikus áriája Mozart Szöktetés a szerájból c. operájának II. felvonásában.

Mily öröm fénye az - Amneris (MS) és Radames (T) kettőse, mely Aida (S) belépésével tercetté változik, Verdi Aidája I. felvonásában.

Mily szép vagy, édesem - Erkel Hunyadi Lászlója II. felvonásában Gara Mária (S) és a címszereplő (T) szerelmi kettőse.

Mily szörnyű sors - A címszereplő (Bar) és Fiesco (B) drámai kettőse Verdi Simon Boccanegrája előjátékában.

Mily tiszta ég - Orfeusz (A) jelenete az eliziumi mezők megpillantásakor, Gluck operájának II. felvonásában.

Mime - Nibelung törpe (T), Siegfried nevelője, majd áldozata Wagner Rajna kincse és Siegfried c. zenedrámáiban.

Mimi - Puccini Bohéméletének tüdővészes varrólánykája (S), a darab tragikus sorsú hősnője.

Minden csitri lány - Mozart Così fan tutte-jának II. felvonásában Despina (S) vidám áriája, melyben úrnőit kitanítja a szerelem örömeire.

Mindig az égbe néz - Verdi Álarcosbál c. operája I. felvonásában Oszkár (S) kétstrófás, sanzonszerű dala Ulrica jósnőről.

Mindszenti Ödön (1908-1955) - magyar op.én. (Bar). Későn kezdett énekelni, 1946-ban debütált a bpesti Vígoperában, majd 1946-ban Silvióként az OH-ban. Sajnálatosan rövid pályafutása alatt főleg a karakter-szerepekben, elsősorban Papagenóként jeleskedett.

Mines of sulphur, The (A kénbányák) - R. R. Bennett 3 felv. operája (1965, London, S.W.), Beverly Cross szövegére. A szerző első operája, a második világháború utáni évtizedek egyik legjobb, stílusában kissé Alban Bergre emlékeztető műve.

Minghini-Cattaneo, Irene (1892-1944) - olasz op.én. (MS). 1918-ban debütált Savonában, Azucenaként. Milánóban, Torinóban, Rómában aratott nagy sikereket, 1925-ben már a veronai Aréna ünnepli, 1928-ban a Sc. Ettől kezdve egész Európára és Dél-Amerikára kiterjedő vendégjátékok növelik hírnevét. 1944-ben légitámadás áldozata lett. Hatalmas hanganyaga és

rendkívüli drámai kifejezőkészsége korának egyik legnagyobb drámai mezzójává tette. Karrierje utolsó periódusában drámai szoprán szerepeket is énekelt.

Mingotti-féle operatársulat - Az egyik legjelesebb XVIII. sz.-i olasz operastagione. 1732-56 működtek, beutazták Ausztriát, Németországot, Skandináviát, Angliát. A társulat vezetője *Angelo* és *Pietro Mingotti* volt. Felléptek Pozsonyban is. 1747-50 az együttes karmestere Gluck volt.

Mingotti, Regina (1722-1808) - olasz op.én. (S). Pietro Mingotti felesége. Porpora növendéke volt; Drezdában és Nápolyban nagy siker fogadta fellépéseit, s mindkét helyen Faustina Bordoni riválisa, sőt, személyes ellensége volt. Spanyol- és Franciaország, majd Anglia lesz tevékenységének színhelye. Mindenhol, de főleg Londonban, nemcsak művészetével és hangjával vált híressé, hanem veszekedéseivel és primadonna-allűrjeivel is.

Miniszter-tercett - Puccini Turandotja II. felv. 1. képe, a három miniszter: Ping (Bar), Pang (T) és Pong (T) többrészes nagyjelenete. Cselekménye nincs, tulajdonképpen komikus-lírikus közjáték. Zenéje annál gazdagabb kifejező dallamokban, hangszerelési megoldásokban és harmóniai különlegességekben.

Minnie - Puccini A Nyugat lánya c. operájának címszereplője (S), a Polkaszalon tulajdonosnője.

Mint a hűvös őszi szellő - Mozart Don Juanja II. felvonásában Anna (S), Elvira (S), Zerlina (S), Ottavio (T), Leporello (B) és Masetto (Bar) szextettje, a Don Juan-partitúra egyik csúcspontja.

Mint álomkép - A címszereplő (Bbar) és Senta (S) nagy kettőse Wagner Bolygó hollandija II. felvonásában.

Mint árva és mint hontalan - Leonóra (S) románca, a szülői háztól való búcsúja Verdi A végzet hatalma c. operájának I. felvonásában.

Mint a szikla - Fiordiligi (S) híres áriája Mozart Così fan tutte-jának I. felvonásában. A történet további folyamatának ismeretében és a Così egészének stílusát tekintve, nyilvánvaló az ária parodisztikus jellege. Fiordiligi bárhogy is hivatkozik sziklaszilárd hűségére, ő is „elbukik" a csábítással szemben. A paródiát az opera seria hagyományos eszközeinek - mint pl. az oktávnál is nagyobb ugrásoknak - túlzott alkalmazása is mutatja.

Mint a tenger - Erkel Hunyadi Lászlója II. felvonásában Szilágyi Erzsébet (S) félelemmel telt, drámai áriája.

Mintha a föld - Verdi Macbethje II. felvonásában Banquo (B) nagyjelenete, tulajdonképpen recitativo és arioso.

Miolan-Carvalho, Marie (1827-1895) - francia op.én. (S). A párizsi O.C.-ban debütált 1849-ben, mint Lucia. 1855-ig az O.C. 1856-67 a párizsi Théâtre Lyrique tagja volt. Ő volt az első Margit, Júlia és Mireille (Gounod operáiban). Londonban, Pétervárott és Berlinben is nagy sikerrel lépett fel. A híres Párizsi operaigazgató, Léon Carvalho felesége.

Miracle - Offenbach Hoffmann meséi c. operájában a költő rossz szelleme az Antónia-képben, mint sarlatán csodadoktor (Bar).

Mira, o Norma - Norma (S) és Adalgisa (S vagy MS) híres duettje Bellini operájában, a mű egyik legismertebb részlete.

Mireille - Gounod 3 (eredetileg 5) felv. operája (1864, Párizs. Th. Lyrique), Carré szövegére, Mistral provençal eposza nyomán.

Mir ist so wunderbar → *Mi ez, minő varázs?*

Misciano, Alvinio (1915-) - olasz op.én. (T). Rómában debütált 1945-ben, a Nyugat lánya egyik szerepében. Az 50-es évek közepén jutott fel pályája a főszerepekhez. A klasszikus és a modern irodalomban egyaránt otthonos művész; jóképességű és biztos muzikalitású lírai tenor.

Miserere - Verdi Trubadúrjának híres jelenete a IV. felvonásban: a börtöntoronyban Manrico (T) fogolytársai éneklik a bűnbánó zsoltárt, Manrico Leonórára emlékezik, míg Leonóra (S) a falakon kívül hallgatja elborzadva.

Misszail - Muszorgszkij Borisz Godunovjának egyik részeges kolduló barátja (T).

Mithridatész - Pontus királya, aki többször legyőzte a rómaiakat, mígnem Pompeius leverte; Mithridatész a vereség után öngyilkos lett. A róla írt operák nagy része Racine tragédiájának átdolgozásaira, másrészt Apostolo Zeno szövegkönyvére készültek: Alessandro Scarlatti (1707), Caldara (1728), Porpora (1733), Terradellas (1746), K. H. Graun (1750), Sarti (1765), Mozart (1770), Sacchini(1777), Zingarelli (1797).

Mit mir, mit mir → *Vélem, vélem*

Mi tradì → *Csókja csalfa*

Mitridate, re di Ponto (Mithridatész, Pontus királya) - Mozart 2 felv. operája (1770, Milánó), Cigna-Santi szövegére. Racine tragédiája nyomán.

Az ifjú Mozart egyik legdrámaibb darabja, melyben szinte már szétfeszíti a hagyományos olasz opera seria kereteit. Ez az izzó drámaiság annál csodálatosabb, mivel a 14 éves Mozart nem élhette át azokat a szenvedélyeket (szerelem, bosszúvágy, apa elleni harc), amelyek a librettó fő mozgatói.

Mitropoulos, Dimitri (1896-1960) - görög karm. Athénben, Brüsszelben és Berlinben (Busoninál) tanult, majd a berlini S.O. korrepetitora volt 1921-25 közt. Pályája elsősorban a koncertdobogón zajlott le; 1954 és 60 közt volt a Met dirigense. Főleg a modern operák terén voltak igen jelentős produkciói (Wozzeck).

Mitterwurzer, Anton (1818-1872) - osztrák op.én. (Bar). Kisebb ausztriai színpadokon kezdte pályáját, majd 1839-ben a drezdai operaház szerződtette. 30 éven át volt e színház egyik oszlopa, korának legjobb német énekesei közé tartozott; főleg Wagner műveiben aratott igen nagy sikereket.

Miura, Tamaki (1884-1946) - japán op.én. (S). Tokióban debütált, Santuzzaként. Puccini Pillangókisasszonyának címszerepét énekelte világszerte.

Mixová, Ivana (1924?-) - cseh op.én. (A). 1949-ben debütált Olomoucban. E színház, majd az ostravai együttes tagja, 1956 óta a prágai Národní Divadlo művésze. A színház vezető altistáinak egyike, európai hírű Carmen.

Mlada - Rimszkij-Korszakov 4 felv. operája (1892, Pétervár), a zeneszerző szövegére. Ugyanerre a szövegre korábban Rimszkij, Borodin, Muszorgszkij és Kjui együttesen írt operát, mely azonban befejezetlenül maradt és előadásra nem került.

M. Nagy Miklós (1941-) - magyar op.én. (Bar). 1970-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Denevér Falkejaként. 1973-ig e színház, azóta az OH tagja. A karakter-bariton szerepkörben működik.

Moffo, Anna (1934-) - amerikai op.én. (S). Az olasz TV-ben debütált 1956-ban, Pillangó-kisasszonyként, színpadra a spoletói Fesztiválon lépett először, ugyanebben az évben, Norinaként. 1961-től a Met együttesének tagja. Hamar futott be világkarriert, operaszínpadon

és filmen egyaránt (utóbbi területen gyönyörű megjelenésével és kitűnő színészi képességeivel). A gyors és forszírozott karrier meg is bosszulta magát: Moffo a 70-es évek elejére letűnt.

Moharózsa - Hubay „zenei novellája" 4 képben, előjátékkal (1903, OH), Max Rothauser szövegére, Ouida nyomán.

Moldován Stefánia (1931-) - magyar op.én. (S). 1954-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, Mimiként. Már Szegeden számos vezető szerepet énekelt, Mozarttól Verdiig és Pucciniig. 1961 óta az OH tagja. A színház egyik legjobb drámai szopránja, aki mind kiegyenlített hangjának szépségével, mind pedig az árnyalatok gazdagságával kitűnik. Főleg remek piano magas regisztere biztosít számára kiemelkedő helyet. Számos hangversenyen és operaelőadáson lépett fel külföldön, Párizsban, Brüsszelben, Londonban, Rómában, Milánóban, Kubában és a népi demokratikus országokban. Mindenekelőtt Verdi-énekesnő (mindkét Leonóra, Desdemona, Amélia), de jelentős Mozart- és Puccini-alakításokat is mondhat magáénak (Donna Elvira, Manon, Tosca, Minnie). Liszt-díjas, Érdemes művész.

Molière (Jean Baptiste Poquelin, 1622-1673) - francia színműíró. Művei nyomán keletkezett operák: *Kényeskedők:* Lattuada (1929); *Nők iskolája:* Liebermann (1955), Mortari (1959); *Élide hercegnője:* Galuppi (1749); *Szerelem, mint orvos:* Wolf-Ferrari (1913); *Botcsinálta doktor:* Gounod (1857); *Tartuffe:* Kósa (1950); *Amphitryon:* Grétry (1788); *Pourceaugnac úr:* Hasse (1727), Franchetti (1897); *Az úrhatnám polgár:* Hasse (1726), Strauss (Ariadne, 1912, ill. 1916), *Képzelt beteg:* Thern Károly (1855).

molinara, La (A molnárlány) - Paisiello 2 felv. vígoperája (1788, Nápoly), G. Palomba szövegére. Ebben a darabban hangzik fel az a „Nel cor più non mi sento" kezdeti ária, amelyre többek között Beethoven is írt variációkat.

Molinari-Pradelli, Francesco (1911-) - olasz karm. 1938-ban kezdte pályáját, hangversenydirigensként. Később a világjáró olasz operakarmesterek egyike lett: a nagy olasz operaházakban, Amerikában, szerte Európában (az 50-es években nálunk is többször) szerepel, elsősorban az olasz repertoárban.

Momcsil - Lubomir Pipkov 3 felv. operája (1948, Szófia), Hriszto Radevszki szövegére.

Mona Lisa - Schillings 2 felv. operája (1915, Stuttgart), Beatrice Dovsky szövegére.

Mon coeur s'ouvre à ta voix → *Szívem kinyílt*

Mond, Der → *hold, A*

mondo della luna, Il → *holdbéli világ, A*

Mondo ladro → *Gaz világ*

Monforte - Verdi A szicíliai vecsernye c. operájában a zsarnok francia helytartó (Bar).

Mongini, Pietro (1830-1874) - olasz op.én. (T). Pályája Londonban teljesedett ki, ahol vezető énekese volt a Her Majesty's Theatre-nek és a C.G.-nek. 1871-ben ő volt az Aida kairói premierjén az első Radames.

Monna Vanna - ifj. Ábrányi Emil 3 felv. operája (1907, OH), az id. Ábrányi Emil fordította Maeterlinck-drámára. - Ugyanezt a témát és ugyancsak Maeterlinck drámájára Février is operaszínpadra vitte (1909, Párizs, O.).

monodráma - 1. XVIII. sz.-i műfaj, tulajdonképpen azonos a melodrámával (l. *ott*, 2.). - 2. Egyszemélyes drámai mű vagy opera neve napjainkban. A műfaj két leghíresebb képviselője Schönberg Erwartungja és Poulenc La voix humaine-je.

monológ - A megjelölés dramaturgiai és nem formai. Lehet zárt formájú ária (Ford monológja a Falstaffban), vagy teljesen szabad „scena” (Pari siamo - Rigoletto monológja). A lényeg, hogy a szereplő egyedül legyen a színpadon és érzelmeinek adjon hangot. A legtöbb esetben az erős drámai feszültségű magánjeleneteket nevezik monológnak.

Monostatos - Mozart Varázsfuvolájában a gonosz szerecsen (T). Tulajdonképpen a darab egyetlen igazán negatív szereplője, Sarastro egyetlen komoly ellenlábasa. E felfogás helyességét igazolja pl. Goethe, aki „Der Zauberflöte zweiter Teil” c. töredékében Monostatosnak főszerepet juttat.

Montarsolo, Paolo (1925-) - olasz op.én. (B). A torinói T. Regióban debütált, s 1950-ben már a Sc.-ban is énekelt. Napjaink egyik legjobb basszus-buffója, ellenállhatatlan humorú Don Basilio, Uberto (Úrhatnám szolgáló), Leporello stb. Nagyszerű énektechnikájához és átütő erejű hanganyagához kiváló színészi képességek járulnak. Számos modern opera bemutatóján vett részt.

Monte-carlói Operaház - 1879-ben nyitották meg a kis színházat (befogadása 600 személy), mely legfényesebb korszakát Raoul Gunsbourg igazgatása alatt érte meg. Részletesen lásd → *Gunsbourg*.

Montefusco, Licinio (1936-) - olasz op.én. (Bar). 1963-ban debütált a firenzei Maggio Musicale-n, Renatóként. Jelentős hősbariton, kissé kemény hangszínnel, de kitűnő színészi és hangi alakítókészséggel. Főleg Verdi-operákban lép fel sikerrel.

Monterone - Verdi Rigolettójának egyik fontos mellékalakja (B): ő átkozza meg Rigolettót.

Montesanto, Luigi (1887-1954) - olasz op.én. (Bar). 1909-ben debütált Palermóban, Escamillóként. Igen hamar nagy karriert futott be hazájában, 1913-ban már őt hívják meg a párizsi Théâtre des Champs-Élysées megnyitó előadására Figarónak. Még ugyanebben az évben Amerikába hívták, és ugyancsak 1913-ban a Salome T. Colón-beli premierjén énekli Jochanaant. 1918-ban a Met énekese lett, ő volt Puccini Köpenyének első Marcelja. Pályája 1940-ig sikerek sorozata volt, a világ szinte minden nagy színpadán fellépett. 1940-ben visszavonult és énektanár lett; az ő növendéke Giuseppe di Stefano.

Monteux, Pierre (1875-1964) - francia karm. Pályája elsősorban a koncertdobogón és Gyagilev Orosz Balettjénél ívelt a legnagyobbak közé. A század 10-es éveiben, majd élete utolsó évtizedében volt operakarmester, a párizsi O.-ban, ill. a Met-ben.

Montezuma - Mexikó utolsó uralkodója, akit Cortez kivégeztetett, sok XVIII. sz.-i opera hőse lett (vö. még a Cortezről szóló operákkal): Vivaldi (1733), K. H. Graun (1755, francia szövegét II. Frigyes írta), Majo (1765), Paisiello (1773), Sacchini (1775), Galuppi (1775), Anfossi (1776), Zingarelli (1781).

Moore, Grace (1901-1947) - amerikai op.én. (S). 1928-ban debütált Párizsban, korábban az USA-ban musicalénekesnő volt. Még 1928-ban a Met művésze lett, s főleg Puccini-szerepekben vált híressé. Karrierjét nem annyira hangja, mint szépsége, valamint filmjei indokolták. Légi katasztrófa áldozata lett. Bpesten is fellépett.

Moore, Thomas (1779-1852) - ír költő. Ő maga is komponált dalokat, az Utolsó rózsa címűt Flotow bedolgozta a Márta zenéjébe. *Lalla Ruokh* c. eposza nyomán Spontini (1822), F. David (1862), Rubinstein (1863) és Stanford (1881) írt operát.

Morel, Marisa (1914-) - olasz op.én. (S). A Sc.-ban debütált Mimiként, 1933-ban. 1941-ig olasz operaházakban és a Met-ben lépett fel. Ekkor saját társulatot alapított Mozart-művek előadására. Aix-en-Provence-ban, Párizsban és több más helyen is szerepelt a társulat.

Morelli, Carlo (1897-) - chilei op.én. (Bar). Firenzében debütált 1922-ben. Csakhamar Olaszország-szerte jó nevet szerzett magának. Fellépett a Sc.-ban is. Később Amerikába került, ahol a chicagói opera, majd 1935-40 a Met énekese volt.

Morena, Berta (1878-1952) - német op.én. (S). 1898-ban debütált Münchenben, Agáthaként. E színház tagja maradt egészen 1924-ig. Korának híres Wagner-hősnői közé tartozott.

Morgenlich leuchtend → *Versenydal*

Moriani, Napoleon (1808-1878) - olasz op.én. (T). 1833-ban debütált Paviában. Kora egyik jeles lírai tenorja volt. Verdi is nagyra becsülte: az Attila és a Lombardok c. operákba külön áriákat írt részére.

Morrò, ma prima in grazia → *Ha már a sorsom eldőlt*

Moscona, Nicola (1907-) - görög szárm. amerikai op.én. (B). 1930-ban debütált Athénben, Sparafucileként. Hazájában működött, majd olaszországi tanulmányok után 1937-ben a Met művésze lett. Ez évtől egészen 1962-ig a Met egyik legtöbbet foglalkoztatott énekese volt, több mint 450 előadáson vett részt, száz operában. Korunk egyik legjobb karakterbasszusa, t. k. számos Toscanini-felvétel énekesgárdájának tagja.

Moser, Edda (1940?-) - német op.én. (S). A világhírű zenetudós, Hans Joachim Moser lánya. Pályáját hangversenyénekesként kezdte, nemcsak a klasszikus, hanem a legmodernebb vokális irodalom interpretátoraként. 1968-ban ugrott ki, amikor Karajan a salzburgi Húsvéti Fesztiválra szerződtette. 1970-ben meghódítja a Met-et és a B.-t. 1971-ben a bécsi S.O.-t. Kivételes képességű koloratúrszoprán, egyike azon keveseknek, akiknél a koloratúra nemcsak könnyeden pergetett díszítés, hanem hordozója lehet súlyos drámai akcentusoknak is. Ezért nagyszerű Éj királynője. Donna Anna és Idomeneo-Elektra. Kiváló dalénekes.

Most lesz, vagy később - R. Strauss Rózsalovagja III. felvonásában Sophie (S), a Tábornagyné (S) és Octavian (MS) tercettje.

Most még tréfa → *Katonakórus 1.*

Most végre láthatlak - Aida (S) és Radames (T) kettőse, az úgynevezett nagy Nílusparti duett Verdi Aidája III. felvonásában.

Mottl, Felix (1856-1911) - osztrák karm. Bécsben végezte tanulmányait, t. k. Bruckner vezetésével. Már az első bayreuthi Festspielen (1876) közreműködött, mint Wagner asszisztense. 1881-től 1903-ig a karlsruhei operát vezette, igen magasra emelve az előadások színvonalát. Közben - 1888-1902 - állandó dirigense volt Bayreuthnak. 1903-11 közt Münchenben működött, 1907-től az opera igazgatója is volt. Mottl gondozta a Wagner-művek zongorakivonatainak publikálását.

Kora egyik legjelesebb karmestere, Mahler és Richter mellett a legnevesebb Wagner-dirigense volt.

Mozart és Salieri - Rimszkij-Korszakov 2 felv. operája (1898, Moszkva), Puskin drámai költeményére. Magyar bem.: 1948, Bpesti Vígopera.

Mózes - Rossini 3 felv. „azione tragicosacrá"-ja (1818, Nápoly, S.C.), Tottola szövegére. A szerző 1827-ben átdolgozta a művet a párizsi Nagyopera számára. Magyarorsz. bem.: 1820, pesti Német Színház.

Rossini egyik legnagyobb remekműve, a nagyopera-stílus olasz változatának kiindulópontja. Mind a 3 felvonásos olasz, mind a 4 felvonásos francia változat gyakran kerül színre napjainkban.

A libretto némi szerelmi bonyodalommal fűszerezi a bibliai történetet.

Mózes és Áron - Schönberg befejezetlen operája (1957, Zürich), a zeneszerző szövegére. (A kompozíciós munka több évtizedig tartott. Két felvonás már 1932-ben készen állott; 1951-ben még revideálta Schönberg a művet, a III. felvonás azonban nem készült el.)

A mű centrális gondolatát Mózes és Áron szerepe adja: Mózes az Isten embere, aki nem képes a gondolatot, a tant megfogalmazni - a szerep prózai. A gondolatnak tolmácsra van szüksége, a tolmácsolás, a mindenki által érthetővé tevés azonban szükségszerűen torzítja az eszmét - ez a feladat jut Áronnak; a szerep énekesszerep (T).

Az elkészült két felvonás az égő csipkebokor-jelenettől a kőtáblák eltöréséig követi a bibliai cselekményt.

Mödl, Martha (1912-) - német op.én. (S). Remscheidben debütált 1942-ben, Cherubinként. 1945-49 mezzóként a düsseldorfi, majd - szopránként - 1949 óta a hamburgi opera tagja. Ugyanez időtől kezdve állandó vendége a bécsi S.O.-nak is. Gyakran lépett fel Bayreuthban, s ő volt a bécsi S.O. megnyitásakor a Fidelio címszereplője. Az utóbbi időkben a nagy drámai karakterszerepeket tolmácsolja kiválóan.

Mögst du, mein Kind → *Jó szívvel lásd*

Mörder, Hoffnung der Frauen (A gyilkos, az asszonyok reménye) - Hindemith 1 felv. operája (1921, Stuttgart), Oskar Kokoschka szövegére.

Mrs. Quickly - Windsori idősebb hölgy (A), Verdi Falstaffjában. Ő közvetíti Ford Alice és Falstaff randevúit.

Muck, Carl (1859-1940) - német karm. Zürichben kezdte pályáját, majd kisebb német színházakban működött. 1886-ban ő lett Angelo Neumann prágai társulatának zenei vezetője, 1892-ben pedig a berlini opera karnagya, 1908-tól főzeneigazgatója. A század 10-es éveitől kezdve egyre inkább a hangversenypódium vonzotta: a bostoni, majd a hamburgi filharmonikusok vezetője volt. Egyike a századvég és a XX. sz. eleje neves Wagner-dirigenseinek. Igen sokszor vezényelt Bayreuthban (1901-1930), és valósággal iskolát teremtett a Wagner-művek előadása terén. Kora legnagyobb Parsifal-tolmácsolójaként tisztelték.

muette de Portici, La → *portici néma, A*

Mugnone, Leopoldo (1858-1941) - olasz karm. Nápolyban, szülővárosában tanult, csodagyerekként kezdte pályáját: 12 éves korában vígoperát írt, melyet be is mutattak, és 16 évesen már a velencei Fenice-ben végigvezényelt egy buffa-stagionét. 1890-ben a Parasztbecsület, 1900-ban a Tosca premierjét ő dirigálta. Korának egyik legjobb olasz operakarmestere volt.

Mullings, Frank (1881-1953) - angol op.én. (T). 1907-ben debütált Coventryben, Faustként. Az első angol Parsifal, híres Wagner-énekes és elsőrangú Otello volt.

Munteanu, Pétre (1919-) - román szárm. op.én. (T). 1940-ben debütált Bukarestben. A háború után előbb hangversenyénekesként tűnt fel Olaszországban, majd 1947-től számos modern és régi mű premierjén vett részt a Sc.-ban. Igen sokoldalú énekes, aki a bel canto operában éppúgy otthonos, mint Mozart műveiben, a modern színpadi alkotásokban éppúgy, mint Bach, Händel és más szerzők oratórium-szólóiban.

Mura Péter (1924-) - magyar karm. 1945-ben lett az OH tagja, mint korrepetitor. 1950-53 a Gördülő Opera zenei vezetője, majd 1953-57 a Miskolci N.Sz. zeneigazgatója, az ottani operarészleg megszervezője. 1957-61 Lengyelországban működött, a varsói, majd a bytomi operaházban, ugyanez időben a katowicei Zeneakadémia operatanszak-tanára. 1961 óta a Miskolci Szimfonikus Zenekar igazgató-karmestere. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Muratore, Lucien (1878-1954) - francia op.én. (T). Pályáját prózai színészként kezdte; énekesként 1902-ben debütált a párizsi O.C.-ban. Igen sok francia opera főszerepét alakította a premieren, 1943-ban az O.C. igazgatója lett. Híres énekes-színész, neves énektanár volt.

Musette - Marcel szerelmese (S) Puccini Bohéméletében.

Musette keringője - Puccini Bohéméletének II. felvonásában Musette (S) kihívóan kacér bemutatkozó áriája, keringő-ritmusban.

Muszely, Melitta (1928-) - magyar szárm. osztrák op.én. (S). 1952-ben debütált Regensburgban, 1954 óta a hamburgi opera tagja. Számos nagy színpadon énekelt, lírai és drámai szoprán szerepekben egyaránt otthonos.

Muzio, Claudia (1889-1936) - olasz op.én. (S). Apja is színházi ember: a C.G. és a Met rendezője volt. Claudia Muzio 1910-ben debütált Messinában, Gildaként. Főleg Amerikában működött, a Met-ben és Chicagóban. Ő volt 1918-ban a Köpeny első Georgette-je. Gyönyörű hangja és sugárzó egyénisége tette világsztárrá. Leghíresebb szerepei Violetta, Desdemona és a Puccini-hősnők voltak.

Muzio, Emanuele (1825-1890) - olasz karm. és zeneszerző. Verdi egyetlen tanítványa és feltétlen, odaadó híve. Levelezésüket Muzio sajnos megsemmisítette, de megmaradtak azok a levelek, melyeket Verdi apósához, Antonio Barezzihez írt: a Verdi-életút egyik leglényegesebb kútforrása ez a levélanyag. Karmesterként is főleg mestere műveit terjesztette és propagálta. Több Verdi-művet mutatott be külföldön: Belgiumban, Franciaországban, Angliában és Amerikában. Ő maga is foglalkozott zeneszerzéssel, operákat, dalokat és zongoraműveket írt.

Müller, Maria (1898-1958) - osztrák-német op.én. (S). Linzben debütált 1919-ben, Elzaként. Prágai és müncheni szerződések után 1920-ban került a berlini S.O. tagjai közé, ahol 1943-ig az egyik vezető szoprán volt. Ugyanakkor 1925-1935 a Met állandó vendége is. Még 1950-52 is énekelt a berlini Städtische Operben. Főleg a jugendlich-dramatisch Wagner-szerepekben volt kora egyik nagy sztárja (Elza, Erzsébet, Éva, Senta), de Verdi-operákban és akkori modern művekben is kiváló produkciói voltak (pl. Jenufa). A két háború közt igen gyakran vendégszerepelt Bpesten. Főleg csengő, meleg hangja és magas színpadi kultúrája tették világsztárrá.

Müncheni Operaház - A bajor fővárosban 1653-ban játszottak először operát. Az első operaház, a híres Residenztheater (vagy - építészéről - Cuvilliès-színház) 1753-ban nyílt meg. Itt volt Mozart La finta giardiniera-jának (1775) és Idomeneójának (1781) bemutatója. A gyönyörű rokokó épület (egy 1958-as rekonstrukció után) ma is áll és működik.

A nagy operaház (Hof- und Nationaltheater) 1818-ban nyílt meg. Főzeneigazgatóinak névsora a legnagyobb neveket tartalmazza: Bülow (1867-69), Wüllner (1869-71), Hermann Levi (1872-96), Mottl (1903-11), Bruno Walter (1911-22), Knappertsbusch (1922-34), Clemens Krauss (1937-44), Solti (1946-52), Fricsay (1955-59), Keilberth (1959-68). Karmestere volt a színháznak Richard Strauss is (1886-89, ill. 1894-98).

Ebben a színházban mutatták be a Trisztánt (1865), a Nürnbergi mesterdalnokokat (1868), a Rajna kincsét (1869) és a Walkürt (1870), Strauss Friedenstag-ját (1938) és Capriccióját (1942), Pfitzner Palestrináját (1917), Orff Holdját (1939) és Hindemith Harmonie der Welt-jét (1957).

München harmadik operaházát, a Prinzregententheatert 1901-ben nyitották meg, ünnepi Wagner-színházként. Az 1943-ban lebombázott Nationaltheaternek ez a színház adott otthont 1945-1963 közt. Ekkor építették újjá a nagy operaházat; a Prinzregententheater azóta főleg operettet játszik.

1901 óta rendezik meg nyaranként a Müncheni Operafesztivált, középpontjában a város nagy szülötte, Richard Strauss műveivel.

Münsel, Patrice (1925-) - amerikai op.én. (S). 18 éves korában debütált, 1943-ban, a Met-ben, mint a Mignon Philine-je. A társulat legfiatalabb tagja volt a Met fennállása óta. 15 éven keresztül a nagy New York-i operaház egyik vezető koloratúrszopránja.

N

Nabucco - Verdi 4 felv. operája (1842, Milánó, Sc.), T. Solera szövegére. Magyarorsz. bem.: 1846, pesti Német Színház; 1847, pesti N.Sz.

Verdi sorrendben harmadik, de tulajdonképpen pályakezdő műve. Bemutatója fergeteges siker volt, ettől kezdve a fiatal maestro országszerte híres zeneszerző lett. A Nabucco bemutatja már mindazt a karaktervonást, ami Verdit elődeitől: Rossinitól, Donizettitől és Bellinitől elválasztja: a szöveg és zene zenedrámai egységét, a dramaturgiailag indokolt együttes-építkezést, a logikus motívumtechnikát és - mindenekelőtt - kifejezést, mint elsődleges célt. A darab eszmeileg három réteget tartalmaz: patrióta-opera („Szállj gondolat”-kórus!), vallásos zenedráma s egyének tragédiája.

Nachbauer, Franz (1835-1902) - német op.én. (T). Kisebb német színpadok után 1866-1890 a müncheni opera tagja volt, ahol ő énekelte először a Nürnbergi mesterdalnokok Waltherjét és a Rajna kincse Froh-ját.

Nachtlager von Granada, Das → *Granadai éji szállás*

Nádas Tibor (1918-) - magyar op.én. (Bbar). 1946-ban debütált a szegedi N.Sz.-ban, a Carmen Zunigájaként. 1949-ig e színház, egy évadon át a Fővárosi Operettszínház, majd 1950 óta az OH tagja. A színház jeles basszus-buffói közé tartozik, főleg Mozart műveiben mondhat magáénak jelentős alakításokat (Papageno, Leporello, Don Alfonso stb.). Néhány drámai szerepet is énekelt (Albiani, Czilley), vendégszerepelt Bécsben és Svédországban.

Nádasdy Kálmán (1904-) - magyar rendező. 18 éves korában kezdődik kapcsolata az opera műfajával: ekkor fordítja le remekül a Gianni Schicchi szövegkönyvét. Három éven át rendezőgyakornokként működött az OH-ban, majd (1926-32) Kodály zeneszerzésnövendéke lett. 1933-ban tért vissza az OH-hoz, ahol évtizedeken át rendezőként, majd 1957-től főrendezőként, 1959-66-ig igazgatóként tevékenykedett. 1948 óta a Színművészeti Főiskola tanára, 1964-74 főigazgatója. - Nádasdy - aki rendezői pályája mellett igen jelentős műfordítói sikereket is magáénak mondhat - éppúgy rányomta bélyegét a magyar operajátszásra, mint kortársa és évtizedeken át rendezőtársa, Oláh Gusztáv. Nádasdy a pillanatnyi intuíció embere, aki zseniális ötletekkel, ám ugyanakkor egységes és mélyen átgondolt, lélektani mélységekig hatoló koncepcióval állította színpadra különböző stíluskorszakok operáit. Legigazibb területe: Puccini világa, amelynek világviszonylatban is egyik legjobb ismerője. A legapróbb részletekig kidolgozta a színészi játékot, ugyanakkor azonban sokat ráhagyott - nagyon helyesen az énekesek rögtönzőkészségére és átélésére. Egyaránt tökéletes biztonsággal vezette a szólistákat és a tömegeket. Pályája utolsó rendezéseiben (pl. A kékszakállú herceg vára, Trisztán) közeledett a legmaibb stílusokhoz, így az új-bayreuthi eszmékhez. Énekesek gárdáját nevelte; mint végzett zeneszerző és nagyszerű muzsikus, minden munkájának kiindulópontja természetesen maga a zene. Számos külföldi operai centrumban volt vendégrendező, főleg Olaszországban (Sc., F., firenzei Maggio Musicale, veronai Aréna, Róma, Palermo). Ő dolgozta át a Hunyadi és a Bánk bán szövegét. Prózai színpadon és filmrendezőként is működött. Háromszoros Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Nádayné Widmár Katalin (?-?) - olasz szárm. magyar op.én. (S). 1872-1888 volt a pesti N.Sz., illetve az OH tagja, kora egyik legjelentősebb művésze. Noha szoprán volt, ő volt az első magyar Carmen. Énekelte az Álarcosbál Améliáját, Fideliót, Paminát, Sentát, Zerlinát, Rosinát stb. Oratóriumszólistaként is tevékenykedett.

Nadir - Bizet Gyöngyhalászok c. operájában Leila szerelmese (T), ifjú gyöngyhalász.

nadrágszerep - Régi eredetű és számos gyökérből táplálkozó gyakorlat szerint néhány férfiszerepet nők énekelnek. A leghíresebbek: Cherubin, Octavian, Siebel, Orlovsky. A nadrágszerepek eredete egyrészt a kasztrált énekesek korának gyakorlatára vezethető vissza, másrészt a prózai színpad idevágó hagyományára.

Nagy dicsőség! - Otello első mondatai Verdi operájának I. felvonásában. Az operairodalom leghatásosabb szerepkezdeteinek egyike. (A zárófázis magas *h*-ja révén a legnehezebbek egyike is...)

Nagy ég, remegek! → *La Grange-ária*

Nagy Ferenc (1935-) - magyar karm. Pályáját a Honvéd Művészegyüttesnél kezdte, majd 1964-69 a pécsi N.Sz. karnagya volt. 1970 óta az OH karmestere és karigazgatója. Operadirigensként Bpesten 1970-ben debütált, a Végzet hatalmával. A Színművészeti Főiskola tanára. Elsősorban Verdi műveit vezényli.

Nagyidai cigányok - Rékai Nándor 3 felv. vígoperája (1906, OH), Várady Sándor szövegére, Arany János elbeszélő költeménye nyomán. A szerző később átdolgozta művét. Kulinyi Ernő szövegváltozatára (1939, OH).

Nagy Isten, halld, szólítlak én - Wagner Lohengrinje I. felvonásában az ún. Király-ima kezdősora. A párbaj előtti nagy együttest vezeti be, melyben a királyon (B) kívül Elza (S), Ortrud (MS), Lohengrin (T), Telramund (Bar) és a vegyeskar vesz részt.

Nagy János (1940-) - magyar op.én. (T). A Néphadsereg Művészegyüttesének (1963-67), az Állami Népi Együttesnek (1967-71) volt tagja. 1971-ben debütált az OH-ban, Don Joséként. Azóta e színház tagja a spinto-szerepkörben (Don José, Cassio, Narraboth, Macduff).

Nagy Károly - A nagy frank király, a német-római császárság megalapítója több opera hőse lett: Pallavicino (1683), Domenico Gabrieli (1688), J. G. Conradi (1692), Alessandro Scarlatti (1716), Elsner (1807).

Nagy Margit (1899-1941) - magyar op.én. (S). 1923-ban debütált az OH-ban, Mimiként. Az OH-nak közel két évtizeden át vezető lírai szopránjai közé tartozott (Margit, Grófné, Octavian). Kiváló oratóriuménekesnő is volt.

Nagy messzi táj → *Grál-elbeszélés*

Nagyopera - 1. A párizsi operaház világszerte elfogadott neve. - 2. A romantikus operairodalom külön műfaji kategóriája, mindenekelőtt a francia stiláris világban. Meyerbeer, de legalább ennyire a szövegíró Scribe fejlesztették ki Párizsban e típust, melynek előzményei Rossini Telljéhez, sőt, Spontinihez nyúlnak vissza. Lényege; tragikus tárgyú, rendszerint történelmi témájú librettó, 4 vagy inkább 5 felvonás, széles zenei kidolgozás, nagy balett jelenetek, látványosság a színpadon és színes hangszerelés a zenekarban, virtuóz énekszerepek. A nagyopera hatott francia földön kívül is: Wagner korai műveiben és Verdi érett korszakában. (Mondhatni, Verdi Don Carlosa és Aidája nemesítette meg az eredetileg gyakran felületes operatípust.) A mai kor kezdi felfedezni, hogy a nagyopera nem oly teljességében elvetendő - főleg tipikus képviselője, Meyerbeer nem -, mint azt a századforduló ideje óta gondolták.

Nagy ősök fényes vára - Fiesco (B) kétségbeesett áriája Verdi Simon Boccanegrája prológusában.

Nagypál László (1915-) - magyar op.én. (T. majd Bar). 1940-ben debütált az OH-ban, Hovanszkij Andrejként. 1964-ig tenoristaként működött, mint a színház egyik legjobb lírai (főleg Mozart-) tenorja. Kimagasló muzikalitás és kiművelt énekhang jellemezte szerepléseit. Nemcsak lírai szerepekben (Mozarton kívül: Hoffmann, Pinkerton, Alfréd stb.) aratott

jelentős sikereket, hanem a drámaiakban is (Don Carlos). Jelentős színészi adottságai és temperamentuma tették kiváló Florestanná, Dimitrijjé, Pique Dame-Hermanná. 1964-től nyugalomba vonulásáig (1974) baritonistaként működött.

Nagypénteki varázs - Wagner Parsifaljának egyik jelenete a III. felvonás 1. képében. Lényegében zenekari muzsika, amely a természet tavaszi ébredését festi. (Gyakran előadásra kerül önálló zenekari számként is.) Gurnemanznak (B) jelentős énekszólója van e részletben.

Nagy Péter - A nagy orosz cár, regényes élete miatt, több romantikus opera főhőse lett: Grétry (1790), Weigl (1814), Mercadante (1827), Donizetti (1827), Lortzing (1837, Cár és ács), Meyerbeer (1854, Észak csillaga). Néma szereplőként színpadra lép Nagy Péter Muszorgszkij Hovanscsinájában is (a IV. felvonás nálunk kihagyott 2. képében).

Nagy Sándor - A makedónok világhódító királyáról készült talán a legtöbb opera a történelmi tárgyú művek között. A legtöbb Metastasio Alessandro nelle Indie c. librettójára. A hatalmas sorból csak mutatóba néhány (a darabok közül számosnak Nagy Sándor ellenfele, Porus a címadója): Händel (1726), Vinci (1729), Porpora (1730). Hasse (1731), Leo (1741), Graun (1744), Gluck (1745), Galuppi (1749), Jommelli (1757), Piccinni (1758), Sacchini (1768), Paisiello (1774), Cimarosa (1781), Cherubini (1784), Anfossi (1787), Pacini (1824). Más szövegkönyvekre: Cavalli (1651), Steffani (1695), Strungk (1698), Lotti (1717), Bononcini (1737), Händel (1737), Paradisi (1741), Sacchini (1770), Catel (1808), Kurpinski (1808).

Nanetta → *Annuska 2.*

Nantíer-Didiée, Constance (1831-1867) - francia op.én. (MS). Torinóban debütált, Mercadante Vesztaszűzében. Párizsban, Londonban, Madridban és Pétervárott énekelt rendszeresen. A Végzet hatalma 1862-es pétervári premierjén ő volt az első Preziosilla.

Napfény és boldogság - Verdi Rigoletto c. operája I. felv. 2. képében Gilda (S) és a herceg (T) szerelmi kettőse.

Nápolyi opera - Amikor a XVII-XVIII. sz. fordulóján Nápoly átveszi a vezetést Velencétől, megszületnek az operaműfaj olyan műfaji és formai újításai is, amelyek a további századok során az operakomponálásban törvénnyé és modellé válnak. Az első nagy nápolyi mester, Alessandro Scarlatti (1660-1725) vezeti be a gyors-lassú-gyors tételrendű ún. olasz nyitányt (sinfonia), a Da capo-áriát (l. *ott*), valamint az énekszólammal koncertáló hangszerszólót. A nápolyi iskola nevéhez fűződik a bel canto stílus (l. *ott*) és mindenekelőtt itt lát napvilágot az opera új és hamarosan világhódítónak mutatkozó műfaja, a vígopera, az opera buffa (l. *ott*). Nápoly mintegy száz évig vezető szerepet játszik az opera történetében. Mesterei: Scarlatti, Leo, Vinci, Pergolesi, Paisiello, Cimarosa és Jommelli - hogy csak a legnevesebbeket említsük - Európa-szerte diadalt diadalra halmoznak, s ami még ennél is fontosabb: stílusukat, koncepciójukat és eszközeiket mindenki átveszi. Nemcsak az opera területén mutatkozik meg ez a hatás, hanem az egyházi muzsikában, sőt, a megszülető szimfonikus irodalomban is.

Nápolyi operaházak - Mint mindenhol máshol, Nápolyban is különböző zenés színpadi előadások előzik meg a tulajdonképpeni operaprodukciókat. Az első operát, Monteverdi Poppeáját egy római együttes játssza a királyi palota színházépületében, 1651-ben. A Teatro San Bartolomeo válik az 1650-es években a nápolyi operaelőadások központjává, itt mutatják be t. k. Alessandro Scarlatti legtöbb művét. 1681-ben leég a színház, de két év múlva helyreállítva újra megnyitja kapuit. Ekkor már operát játszik a Teatro dei Florentini is, majd a XVIII. sz.-ban egyre-másra alakulnak meg az újabb és újabb operaházak, főleg amióta megszületik a buffa: Teatro del Fondo, Teatro Nuovo stb. A San Bartolomeo Európa egyik vezető operaháza, és különösen azzá válik Nápoly leghíresebb, ma is álló dalszínháza, az 1737-ben megnyílt Teatro San Carlo. (A továbbiakra nézve vö. *Teatro San Carlo*.)

Naprávník, Eduard (1839-1916) - cseh szárm. orosz karm. Tanulmányai befejezte után néhány évvel Pétervárott telepedett le, s 1869-ben ő lett a Mariinszkij Színház vezető karmestere. Igen magasra emelte a cári operaház színvonalát, főleg a zenekarét. Pályája alatt több mint 4000 előadást vezényelt, közte a Kővendég (Dargomizsszkij), A pszkovi lány (Rimszkij-Korszakov), a Borisz Godunov és három Csajkovszkij-opera (Opricsnyik, Vakula, a kovács és Az orléans-i szűz) bemutatóját. Több operát is írt.

Národní Divadlo, Prága - Az első operaelőadás 1627-ben volt a cseh fővárosban. Jelentős a XVIII. sz. közepe, amikor olasz társulatok működtek Prágában; a Bondini-féle együttes itt mutatta be Mozart Don Juanját és Titus-át, mindkettőt az 1784-ben emelt, ma is fennálló, gyönyörű Nostitz-féle színházban (ma: Tyl színház). A színház 1807-ig volt az olasz társulatok otthona, ezután német opera lett. Itt működött 1813-tól 1817-ig vezető karmesterként Weber, aki Prágában vezette be a pálcával, pódiumról való dirigálást. 1826-ban mutatták be az első cseh operát, Škroup Üstfoltozóját. 1862-től 1881-ig egy ideiglenes színházban játszottak operát, 1866-tól 1874-ig Smetana igazgatása alatt. Itt került bemutatásra Smetana hat operája, köztük az Eladott menyasszony, a Dalibor, a Két özvegy és a Titok, valamint Fibich és Dvořák első színpadi művei. 1881-ben nyílt meg végre a Moldva partján álló Národní Divadlo (Nemzeti Színház), az épület azonban már két hónap után leégett. Két év múlva újjáépítették; befogadása 1600 személy. A színház legjelentősebb bemutatói kétségkívül a Janáček-művek voltak. Zenei vezetői közül kiemelkedik Karel Kovařovic, Václav Talich, Zdeněk Chalabala és Bohumil Gregor. - A német együttes 1887-ben új épületet kapott (befogadása 1554 személy). Ez a színház egyike volt Európa leghaladóbb operaházainak. Zenei vezetői közt ott találjuk Mahlert, Klemperert, Zemlinskyt. Széll Györgyöt, Steinberget és másokat. Híres volt a színház modern-haladó beállítottsága, számos modern opera, köztük Křenek V. Károlya itt került bemutatásra. 1948-ban Smetana színház néven a Národní Divadlóhoz csatolták. Jelenleg tehát Prágában 3 színházban játszanak operát, amelyekhez hozzásorolhatjuk még az Emil Burian-alapította „D 34" színházat, mely kamaraoperákat játszik időnként, és a Hadsereg együttesének színházát, amelyben ugyancsak sor kerül időnként operaelőadásokra.

Igen sok nagy művész pályája indult a Národní Divadlóban vagy a Német Operában; csak néhány név: Emmy Destinn, Karel Burian, Jarmila Novotná.

Narraboth - Strauss Salomójában az ifjú szíriai katona (T), aki Salome miatt öngyilkos lesz.

Nash, Heddle (1896-1962) - angol op.én. (T). Londonban és Milánóban tanult, utóbbi városban debütált is, 1924-ben, Almavivaként. Működött szinte valamennyi angol társulatban (C.G., S.W., Carl Rosa, Beecham. Glyndebourne). Főleg Mozart-tenoristaként és Dávidként (Mesterdalnokok) volt igen elismert művész. Kitűnő karakter-tenor is volt.

Nászinduló - Wagner Lohengrinjének III. felvonásában felhangzó híres bevezető zene.

Naudin, Emilio (1823-1890) - francia szárm. olasz op.én. (T). Cremonában debütált 1843-ban, Pacini Saffo c. operájában. Párizsban és Londonban működött. Ő alakította először az Afrikai nő Vasco da Gamá-ját (ez volt leghíresebb szerepe), s ő volt az első angliai Don Carlos.

Naval, Franz (1865-1939) - osztrák op.én. (T). 1888-ban debütált Frankfurtban. A bécsi operában működött, ennek a színháznak volt neves lírai tenorja, aki főleg a francia repertoárban aratott jelentős sikereket.

Navarrini, Francesco (1855-1923) - olasz op.én. (B). Trevisóban debütált 1878-ban, Donizetti Lucrezia Borgiájának Alfonsójaként. Olaszországon kívül Londonban és Oroszországban szerepelt. Óriási repertoárja volt, benne az olasz, a francia és a Wagner-repertoár

számos vezető szerepe. Az első Lodovico (Otello). Korának egyik legnagyobb basszistája - a szó konkrét értelmében is: magassága 198 cm volt.

Neate, Ken (1914-) - ausztráliai op.én. (T). Egyetemista korában egy amatőr társulat tagjaként debütált, majd komoly énektanulmányokat folytatott. A háború után a C.G. tagja lett. Legnagyobb sikerét 1963-ban aratta, amikor Bayreuthban Loge szerepét énekelte. Bpesten is fellépett.

Nedda - Canio hűtlen felesége (S) és áldozata Leoncavallo Bajazzókjában.

négy házsártos, A - Wolf-Ferrari 3 felv. operája (1906, München), Pizzolato szövegére, Goldoni komédiája nyomán. Magyar bem.: 1928, OH.

Wolf-Ferrari egyik kedves, velencei környezetben játszódó vígoperája, melynek egyik különlegessége, hogy a főszerepeket négy basszista énekli. Zenéje sikerrel idézi, igen mérsékelten modern eszközökkel, a XVIII. sz.-i Velence hangját.

Négy tengeri közjáték - Ezen a néven játsszák hangversenyeken Britten Peter Grimes c. operájának négy felvonást nyitó zenekari részletét. Az egyes tételek: Hajnal, A vihar. Vasárnap délelőtt, Holdfény.

Neher, Caspar (1897-1962) - német díszlettervező és librettóíró. Münchenben és Bécsben (Rollernél) tanult. Korának egyik legjelentősebb tervezője: 1924-28 Klemperer munkatársa a Krolloperában, 1931-33 Eberté a berlini Städtische Operben. Később Amerikában, a háború után ismét Németországban működött. Leghíresebb díszleteit Verdi Macbethjéhez és a Wozzeckhez tervezte. Librettistaként Weill, Einem és Wagner-Régeny számára dolgozott.

Neidlinger, Gustav (1912-) - német op.én. (Bbar). Mainzban debütált 1931-ben. 1936-50 a hamburgi, 1952-től a stuttgarti opera tagja, ugyanez idő óta Bayreuth állandó Alberichje és Klingsorja. Elsősorban karakterszerepeiben vált híressé.

Nekem már csak az ízlik - Puccini Toscája II. felvonásában Scarpia (Bar) monológja, az erőszakkal megszerzett ölelés gyönyöreiről.

Nel giardin del bello → *Holdas éjszakában*

Nelli, Herva (1915?-) - olasz szárm, amerikai op.én. (S). Sikertelen próbálkozások után 1947-ben indult karrierje, amikor Licia Albanese bemutatta Toscanininek. Hangja - és ő maga is annyira megtetszett a Maestrónak, hogy felléptette híres Otello-produkciójában. Ettől kezdve Nelli volt a késői Toscanini-lemezek szopránja: énekelte a nagy dirigenssel az Aida, az Álarcosbál, az Otello és a Verdi Requiem szoprán-főszerepeit. Szerepelt a Met-ben, a City Center Operában, majd a Sc.-ban is. Lemezei alapján inkább telt, szép és kiegyenlített hangja, semmint vokális kifejezőereje volt sikereinek titka.

Nelusko - Meyerbeer Afrikai nő c. operájának egyik férfi főszereplője (Bar), Selika rabszolgája.

Neményi Lili (1908-) - magyar op.én. (S). Régi színészcsalád tagjaként született, dédanyja, Rácz Mária egyike volt az első vándorszínésznőknek. 1923-ban kezdte pályáját, prózai és operettszínpadon. (Dalénekesként és előadóművészként sok munkáshangversenyen vett részt.) Hangjának kiképzése után kezdett operai szerepeket is vállalni, 1937-ben Debrecenben debütált, mint a Székely fonó Leány-a. (Itt működött férje, a híres rendező, Horváth Árpád.) 1946-68-ig az OH tagja volt. Mindenekelőtt Mozart és Puccini műveiben aratott jelentős sikereket, elsősorban ragyogó színészi képességei révén (Susanne, Zerlina, Pillangókisasszony, Mimi). Vendégszerepelt a népi demokratikus országokban, Bécsben, Párizsban, Londonban, Brüsszelben és az USA-ban. Kiváló művész.

Neményi Lili különös alakja a magyar operajátszásnak: a prózai színpad és az irodalmi chanson levegője (ez utóbbinak egyik legjobb magyar előadója) mindig jótékonyan befolyásolta szerepformálását, bizonyítva, hogy az irodalmi műveltség és a színészi alapozás csak hasznára válhat az operaénekesnek.

Németh Alice (1929-) - magyar op.én. (S). 1956-ban debütált a Szegedi N.Sz.-ban, a Tosca Pásztorfiújaként. E színház tagja, majd az Országos Filharmónia szólistája volt, 1970 óta a pécsi N.Sz.-ban működik lírai szoprán szerepkörben (Pamina, Mimi, Micaela, Carlos-Erzsébet). Hangversenyénekesnőként is jó nevet szerzett magának, főleg mai művek bemutatásával. Drezdában, Berlinben, Brüsszelben, Bécsben, Grazban vendégszerepelt.

Németh Amadé (1922-) - magyar karm. és zszerző. 1940 óta az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd 1952 óta karmesterként. Hosszabb ideig a színház karigazgatója is volt. 1960 óta rendszeres vendégkarmestere a genfi operaháznak, 1970 óta e színház tiszteletbeli főzeneigazgatója; Villon c. operáját is itt mutatták be 1974-ben.

Németh Anna (1908-) - magyar op.én. (A). 1935-ben debütált az OH-ban, a Rajna kincse Erdájaként. Rövid időn belül a színház első altistája lett. A magyar operajátszás történetének talán legszebb alt hangja szólalt meg, ha Németh Anna fellépett. Bársonyosan puha, de ugyanakkor drámai erővel is rendelkező, minden regiszterében kiegyenlített hangja kezdettől fogva hatalmas sikereket aratott. Bár legjobb szerepei a Verdi-figurák voltak (Azucena és Ulrica), ugyanilyen nagyszerű Wagner-énekesnő (a két Erda, Fricka), valamint Carmen és Márfa is volt. Vendégszerepelt Bécsben, valamint Csehszlovákiában.

Németh Gábor (1948-) - magyar op.én. (Bar). 1972-ben debütált az OH-ban, a Rigoletto Marullójaként. Azóta a színház tagja, a lírai bariton szerepkörben (Ping, Gara). Sikeres dalénekes, a Rádió dalversenyének győztese.

Németh József (1942-) - magyar op.én. (Bar). 1970-ben debütált az OH-ban, a Sevillai borbély Őrtisztjeként. 1970-től 1972-ig az OH, majd egy évig a debreceni Csokonai Színház, 1973 óta a pécsi N.Sz. tagja, a lírai és hősbariton szerepkörben (Belcore, Posa, Tonio, Mozart-Figaro, Nabucco, Scarpia). Olaszországban, a Szovjetunióban és Lengyelországban vendégszerepelt.

Németh Mária (1899-1968) - magyar op.én. (S). Itthon Anthes, Nápolyban De Lucia tanítványa volt. Az OH-ban debütált 1923-ban, Améliaként. 1925-42 a bécsi S.O. tagja, de Bpesten állandóan énekelt, mint az OH tiszteletbeli tagja. A két háború közti évtizedek európai hírű drámai szopránja volt, nemzetközileg is elismert Turandot, Tosca, Donna Anna, Verdi-heroina, sőt: Konstanza és Éj királynője. Nem volt jelentős színész, de hatalmas hangjának drámai kifejezőereje bőven kárpótolta a közönséget.

Némethy Ella (1895-1961) - magyar op.én. (MS). 1919-ben debütált az OH-ban, mint Delila. A két háború közti évtizedek legnagyobb drámai mezzója volt, mindenekelőtt Wagner-heroina. Brünnhildéje, Izoldája, Kundryja európai hírű alakítások voltak. Hatalmas hanganyag és modulációkban gazdag éneklés jellemezték tolmácsolásait, ez a hangáradat aratta fellépésein a legnagyobb sikereket. Ugyanakkor grandiózus Amneris és Eboli, fiatalabb éveiben híres Salome, Delila és Carmen, sőt Santuzza és Tosca. Tehát a mély mezzo-szerepektől a drámai szoprán regiszterig terjedt repertoárja. Éppúgy pillére volt a magyar Wagner-kultusznak, mint állandó partnere, Závodszky Zoltán vagy Losonczy György. Sokat vendégszerepelt külföldön: Dél-Amerikában, Olaszországban, Barcelonában. 1948-ban vonult vissza. Az OH örökös tagja volt.

Nemico della patria - Gérard (Bar) nagy monológja Giordano André Chénier-jének III. felvonásában.

Nem ismeretlen énnekem - Donizetti Don Pasqualéja I. felvonásában Norina (S) pajkos bemutatkozó áriája.

Nem! Most nincs itt bohóc! - Leoncavallo Bajazzókja II. felvonásában Canio (T) nagy monológja, melynek során „kilép" a commedia dell'arte szerepből és a valódi élet drámáját viszi be a komédiába.

Nemo - Zichy Géza 3 felv. operája (1905, OH), a zeneszerző szövegére.

Nemorino - Donizetti Szerelmi bájital c. vígoperájának férfi főszereplője (T), a derék parasztlegény, aki a „bájital segítségével" elnyeri Adina kezét.

Nem! Őrült vagyok! - Des Grieux (T) megrendítő áriája Puccini Manon Lescaut-jának III. felvonásában. A kétségbeesett Des Grieux arra kéri a hajóskapitányt benne, hogy követhesse Manont a száműzetésbe.

Nemrég egy estén - Verdi Otellójában Jago (Bar) „álom-elbeszélése", amelyben elhiteti Otellóval, hogy kihallgatta, amint Cassio álmában Desdemona iránti szerelméről és viszonyukról beszélt.

Nem volt itt semmi? - Verdi Macbethje I. felvonásában a címszereplő (Bar) és a Lady (S) drámai kettőse a királygyilkosság után. Az egész duettben a visszafojtott feszültség uralkodik, szinte elejétől végig pianissimo dinamikát ír elő Verdi.

Nemzeti Színház, Budapest - 1837. augusztus 19-én nyílt meg a főváros első állandó kőszínháza, amely kezdettől fogva operát is játszott a prózadráma mellett. A színház fennállásának tizedik napján került sor az első operaelőadásra, Rossini Sevillai borbélyára. Az első zenei vezető Mátray Gábor, az első karmester Heinisch József volt. Már 1838 januárjában a Nemzeti Színházhoz szerződött azonban Erkel Ferenc, aki ettől kezdve több mint 40 éven át az operai élet irányítója volt. A műsor gerincében az első időszakban Rossini, Bellini és Donizetti művei állottak, majd a 40-es évektől kezdve Verdi és Meyerbeer darabjai. Erkel igen hosszú ideig ellenállt Wagner művei bemutatásának, csak 1866-ban került sor az első magyar Wagner-premierre, a Lohengrinre. Erkel mellett Doppler Károly és Huber Károly, majd Erkel fia, Erkel Sándor voltak karmesterek. A színház utolsó évtizedeiben Erkel Sándor volt a legjelentősebb karmestere, kivéve az 1871-75-ös éveket, amikor Richter János állt a színház operai tagozatának élén. Az utolsó operaelőadás 1884. június végén zajlott le a Nemzeti Színházban, ekkor ugyancsak a Sevillai borbélyt játszották.

Nemzeti Színház, Kolozsvár - Erdély fővárosában 1792-ben kezdődött a színházi élet. Az erdélyi nemesek támogatásával működött az első együttes, melynek sokkal kevesebb gondja-baja volt ezért, mint a pesti Kelemen-féle társulatnak. Wesselényi Miklós (az idősebb) érdeme, hogy a társulatot vándor-rendszerre késztette, és ezzel nemcsak Kolozsvár, hanem Debrecen és Nagyvárad, sőt, Miskolc és Szeged színházi kultúráját is megindította. A Nemzeti Színház első, Farkas utcai házát 1821-ben nyitották meg. A társulat kezdettől fogva játszott operát is, tagjai közé tartozott Déryné, Udvarhelyi Miklós, Szentpétery Zsigmond, működött itt Erkel, Pály Elek, Füredi, De Caux Mimi, a Havi-Szabó társulat stb. Számos operának itt volt első magyar nyelvű előadása is. 1827-ben Udvarhelyi Miklós itt szervezte meg az első magyar operatársulatot, mely állandó jelleggel tevékenykedett. - 1906-ban nyílt meg a színház új épülete. A 40-es években, Erdély „visszacsatolása" idején Vaszy Viktor vezetésével működött önálló operaegyüttes Kolozsvárott. - 1920 óta a városnak román operaháza is van.

Nemzeti Színház, Miskolc - A múlt század első évtizedében rendeztek először operaelőadásokat Miskolcon, t. k. az „Erdélyi színjátszó társaság" 1800-1814 között. Előadták az első magyar operát, Chudy József Pikkó hertzeg és Jutka Perzsi-jét. Az 1815-22 évek nagy részét

Miskolcon töltötték. A 20-as évek végén egy másik erdélyi társulat vendégeskedett Miskolcon, az együttes tagja volt t. k. Déryné és Egressy Gábor. A rendszeresebb előadásokra századunk 20-as éveiben került sor, amikor Sebestyén Géza igazgatása alatt sok repertoár-operát játszottak, köztük olyan nehéz feladatot jelentő műveket is, mint az Aida, a Tosca vagy a Hoffmann meséi. Ebben az időben vendégszerepelt több ízben Halmos János Miskolcon. Az előadások rendszerességére példa, hogy egy évben több mint száz operaprodukció volt, s volt olyan eset is, hogy egy hét alatt ötször játszották az Aidát. A felszabadulás után a Gördülő Opera vállalta Miskolc ezirányú művészi ellátását, majd 1954-ben megalakult a Nemzeti Színház önálló operaegyüttese. Zenei vezető Mura Péter volt, az énekesek közt Pálos Imre, Littay Gyula és mások tűntek ki. 1957-ig működött ez az önálló együttes, azóta különböző vidéki operatársulataink vendégszerepelnek Miskolcon.

Nemzeti Színház, Pécs - A színház épületét 1895-ben nyitották meg (befogadása 800 személy). A városban már a múlt században is játszottak operákat, ami természetes is, hiszen Pécs egyike az ország legnagyobb zenei múlttal rendelkező városainak. (A város első kőszínházát 1840-ben nyitották meg; operákat már az első években bemutattak.) Önálló operarészleg 1959 óta van a Nemzeti Színházban. Mind a klasszikus repertoár alkotásait, mind pedig mai műveket műsorán tart az együttes. Több XX. sz.-i operának Pécsett volt a magyarországi bemutató előadása: Menotti: Médium, Sosztakovics: Kisvárosy Lady Macbeth, Janáček: Jenufa.

Befolyással van a pécsi Nemzeti Színház operatagozatának működésére természetesen a világhíres Pécsi Balett is, amelynek tagjai gyakran lépnek fel operai balettegyüttesként is. A színház vezető karmestere volt Paulusz Elemér, Sándor János; jelenleg Breitner Tamás.

Nemzeti Színház, Szeged - A színház 1883-ban nyílt meg; ezt az épületet is a két híres bécsi színházépítész, Fellner és Hellmer tervezték, mint oly sok Monarchia-beli színházat. Befogadása 900 személy. A városban már korábban is jártak vándortársulatok, de a rendszeres operajátszás 1945-ben kezdődött. Ekkor került az operarészleg élére Vaszy Viktor, aki az akkor már felszabadult Szegeden pezsgő zenei életet indított meg. Több operabemutatót is tartott, és együttese tagjai közt a bpesti operaház számos későbbi híressége ott volt. Néhány évi szünet után Vaszy lett a Nemzeti Színház igazgatója, s folytatta korábbi műsorpolitikáját, (1975-ig, visszavonulásáig). Célkitűzése: repertoárdarabok mellett olyan műveket bemutatni, amelyeket a bpesti OH nem játszik. Így több modern alkotás magyarországi ősbemutatója zajlott le Szegeden.

Népopera → *Erkel Színház*

Neri, Giulio (1909-1958) - olasz op.én. (B). 1938-ban debütált a római operaházban, melynek haláláig vezető basszistája volt. Döbbenetes hang, félelmetes alakítókészség tette nagy művésszé. A Wagner- és a Verdi-repertoárban egyaránt otthonos volt.

Néró - A kegyetlen, őrült római császár alakját a műfaj egész történetében a kedvelt operahősök között lehet számontartani: Monteverdi (1642), Pallavicino (1679), Perti (1693), Händel (1705), Domenico Scarlatti (1715), Duni (1735), Rubinstein (1879), Boito (1924).

Nerone - Boito 4 felv. operája (1924, Milánó, Sc.), a komponista szövegére. Boito évtizedekig dolgozott művén, de nem tudta befejezni. A végső kiegészítések Toscaninitől és Tommasinitől származnak.

Ne sírj, kicsi Liu - Puccini Turandotjának I. felvonásában Kalaf (T) áriája.

Nessi, Giuseppe (1887-1961) - olasz op.én. (T). Saluzzóban debütált 1910-ben, Alfrédként. Tullio Serafin tanácsára a karaktertenor-szerepkörre váltott át, s 1921-59 a Sc. vezető comprimario-tenorja volt. Ő volt az első Pang (Turandot). Kora legjobb Bardolfja (Toscaninivel), Spolettája, Gorója stb.

Nessun dorma - *Senki sem alhat*

Neszveda Anna (1849-?) - magyar op.én. (S). 1867-ben debütált Améliaként a N.Sz.-ban, melynek 1874-ig volt tagja. Később német színházakban szerepelt, de időnként vendégjátékokra hazatért. Ő volt az első magyar Don Carlos-Erzsébet. Főleg példás szövegkiejtéséről volt nevezetes.

Ne tettesd, babám → *Mefisztó szerenádja*

Neues vom Tage (Napi hírek) - Hindemith 3 részes operája (1929, Berlin, Kroll), Schiffer szövegére. A szerző 1954-ben átdolgozta a mulatságos, félig-meddig dadaista operát.

Neumann, Angelo (1838-1910) - osztrák színházvezető. Pályája kezdetén tenorista volt, majd különböző operaházak igazgatója: 1876-82 Lipcse, 1882-85 Bréma, 1885-1910 Prága. A lipcsei, majd a prágai együttesre támaszkodva, utazó Wagner-társulatot szervezett, s Európa-szerte vendégszerepelt Wagner műveivel, köztük a teljes Ring-ciklussal (Róma, Pétervár, Párizs, London stb.).

Nevada, Emma (1859-1940) - amerikai op.én. (S). Bécsben, Marchesinél tanult, Londonban debütált 1880-ban, Aminaként (Alvajáró). Európa-szerte és Amerikában is elismert Bellini-énekesnő. Mellképe Pastáé és Malibrané mellett szerepel Bellini cataniai szobrán. - Lánya. *Mignon Nevada* (1886-?) szintén operaénekesnő (S) volt. Rómában debütált, Európa különböző színházaiban szerepelt, majd visszavonulása után Londonban telepedett le.

Névtelen hősök - Erkel Ferenc 3 felv. operája (1880, pesti N.Sz.), Tóth Ede szövegkönyvére.

Neway, Patricia (1919-) - amerikai op.én. (S). Egy USA-beli fesztiválon debütált 1946-ban, Fiordiligiként. 1950-ben ő énekelte Menotti A konzul c. operájának női főszerepét a premieren. A City Center Opera tagja, főleg modern művekben szerzett magának nevet. Az 1950-es években saját operatársulatot szervezett.

Ney Bernát (1863-1938) - magyar op.én. (Bbar). Ney Dávid I. fia. 1892-ben debütált az OH-ban, melynek egyik legjobb comprimario-baritonja volt. Főleg Wagner-művekben nyújtott jelentős alakításokat. 1925-ben vonult vissza.

Ney Dávid I. (1842-1905) - magyar op.én. (B). Bécsben, a Suppé igazgatása alatt álló Carltheaterben kezdte pályáját, előbb kórustagként, majd - Sarastróként debütálva - magánénekesként. Tagja volt a bpesti N.Sz.-nak, majd 1884-től az OH-nak. Több mint 100 szerepet énekelt, köztük pl. a Don Juan mindhárom nagy figuráját, a címszerepet, Leporellót és a Komturt, Figarót. Dalandot, Hans Sachsot, Wotant. Ő volt az első magyar Marke. Legendás hírű énekes, akinek t. k. olyan magas regisztere volt, hogy a tenor-*C*-t is ki tudta énekelni.

Ney Dávid II. (1905-1945) - magyar op.én. (T). Ney Bernát fia. 1929-ben debütált az OH-ban, Siegmundként. Karrierje kétirányú volt: néhány vezető Wagner-szerepet alakított kitűnően (Siegmund, Erik, Walther), emellett számos comprimario-szerepet is énekelt. A fajüldöző törvények következtében el kellett hagynia az OH-t, ekkor az OMIKE Opera-együttes tagja lett, majd mártírhalált halt.

Nézd ott a kéklő vízen - Amélia (S) és Gabriela (T) szerelmi kettőse Verdi Simon Boccanegrája I. felvonásában.

Nézz bosszúra vágyón - Mozart Don Juanja I. felvonásában Donna Anna (S) nagy d-moll áriája, melyben bosszúra hívja fel vőlegényét. Az ária hirtelen elhalkuló és „leeső" záró-akkordjai bizonyítják, hogy Anna távolról sem az a drámai hősnő, amilyennek a hamis tradíció szerint játszani szokták.

Nézz rám nagy Isten - A címszereplő (Bar) kétrészes nagyáriája Verdi Nabuccója IV. felvonásában. Az áriát szinte szürrealista, az álom zavarosságát ecsetelő, a darab néhány korábbi dallamát felidéző zenekari előjáték vezeti be. A lírikus, csellószólós lassú szakaszt követő cabaletta a szituációra és a stílusra egyaránt jellemző indulómuzsika.

Nibelung gyűrűje, A - Wagner négy estére terjedő, monumentális zenedrámájáról könyvtárnyi könyvet és tanulmányt írtak már. Itt csak a legfontosabb adatokat és tudnivalókat foglaljuk össze. A Tetralógia elkészülte 1848-tól 1874-ig tartott. A szöveg fordított sorrendben keletkezett: először a befejező darab (akkor: Siegfried halála címen), majd a történet sorrendjében visszafelé az előzményeket tárgyaló másik három mű. A szövegkönyv négy évig foglalta le Wagner idejét, míg a kompozíciós munka majdnem 20 évet vett igénybe. A zenei alkotás, most már az eredeti sorrendben, 1853-tól 1874-ig tartott, többszöri megszakítással. Wagner terve szerint a Bayreuthi Ünnepi Játékokon került volna először színre a teljes ciklus, ám az első két darab, a Rajna kincse és a Walkür II. Lajos bajor király kívánságára Münchenben került bemutatásra 1869-ben, illetve 1870-ben.

A Tetralógia eszmei magját számos kommentátor magyarázta már, mégpedig a legkülönbözőbb módokon. Általában egyetértenek abban, hogy a mű alapgondolata: az emberiséget meg kell váltani a káros arany, a tőke hatalmától. Ezt az alapgondolatot azonban nem is egy dramaturgiai bizonytalanság, ellentmondás teszi kissé zavarossá. Ebben nyilvánvalóan közrejátszik az is, hogy Wagner a Tetralógia hosszan elhúzódó keletkezése idején ismerkedett meg Schopenhauer filozófiájával, s ez diktálta volna a pesszimista, tragikus befejezést (a világot megváltó hős, Siegfried elbukik).

A mai kor embere számára lényegesen fontosabb a Ring zenéje, mint cselekményének, illetve szövegkölteményének zavaros filozófiája. A Ring-muzsika a teljes operairodalom egyik legcsodálatosabb remekműve. Egyaránt hat a természeti képek lenyűgöző poézise (a Rajna kincse előjátéka, a Siegfried Erdőzsongása stb.) és a lírai részek áradó dallamvilága, a sötétsúlyos drámai jelenetek komor pátosza és az epikus részek széles hömpölygése. A Tetralógiában kristályosodott ki Wagner zenedrámai reformja. A korábbi művekben még fellelhető zártszámos szerkesztés itt már teljesen eltűnik, és átadja helyét egy olyan formaépítkezésnek, amely az egyes jeleneteket dolgozza ki, többé-kevésbé egységes módon, és ezekből fűzi össze a felvonások nagyformáját. Azonban ez a szerkesztésmód is tulajdonképpen csak a Siegfried második részében és az Istenek alkonyában bontakozik ki teljes egészében, nyilván azoknak a tapasztalatoknak eredményeként, amelyeket Wagner a Trisztán és a Nürnbergi mesterdalnokok komponálása közben szerzett. (A Siegfried II. felvonásának közepén szakította meg Wagner a Ring-kompozíciót, s előbb az említett két zenedrámát írta meg, hogy később folytassa a Tetralógia zenéjének kidolgozását.) A jelenetépítkezésben kapják a leglényegesebb szerepet a vezérmotívumok (l. *ott*). Egy-egy *drámailag* összefüggő cselekménysort rendszerint ugyanaz a vezérmotívum foglal *zenei* egységbe.

Az énekszólamok az ariózus koncepcióhoz állnak legközelebb, a recitativo-parlando szinte észrevétlenül megy át a dallamos fogalmazásba. Így keletkezik a sokat említett, de kevéssé definiált „végtelen dallam" módszere. A szövegkezelés is jellegzetes: Wagner teljesen mellőzi (néhány kórusrészlet kivételével) az egyes szavak ismétlését. Csak az Istenek alkonya kórusjelenetei térnek el a hagyományosabb formák irányában a szigorú deklamációtól és jelenetépítkezéstől.

A Tetralógia zenéjének *lényege* azonban a zenekarban szólal meg. A Ring zenekarának stílusa különleges helyet foglal el Wagner életművén belül: nemcsak a vezérmotívumok visszatéréses rendszerét bízza rá a zeneszerző, hanem minden lényeges mondanivalót is. Ezer színben fénylik ez a zenekar és minden jelenségre, fogalomra, gondolatra, a személyek jellemzésére, helyszínek ábrázolására és konfliktusok kibontására megvannak az eszközei. Nincs olyan zeneszerzője a Wagner utáni korszakoknak, akire életreszólóan vagy néhány mű viszonylatában ne hatott volna ez a zenekari nyelv és stílus.

A Ring-ciklus első teljes bemutatása 1876-ban zajlott le Bayreuthban.

Nicolai, Elena (1912-) - bolgár op.én. (MS). Olaszországban tanult, 1938-ban a nápolyi S.C.-ban debütált. Karrierje a háború utáni években teljesedett ki. Európa és Dél-Amerika nagy operaházaiban sikert sikerre halmozott. Az 50-es évek egyik legjelentősebb drámai mezzója.

Nicolini, Ernest (1834-1898) - francia op.én. (T). A párizsi O.C.-ban debütált 1857-ben, Halévy Muskétások c. operájában. Párizsban és Londonban működött, gyakran volt Patti partnere - 1886-tól az életben is: ekkor házasodtak össze. Nicolini volt az első londoni Lohengrin és Radames.

Nicolino (ered.: Nicolò Grimaldi) (1673-1732) - olasz op.én. (férfi A). Itáliai sikerek után 1708-ban Londonba szerződött. Éneke és játéka oly hatalmas sikert aratott, hogy Addison szerint ő volt „a világ legnagyobb zenedrámai előadóművésze, a jelenben és a jövőben egyaránt". Händel társulatánál is működött: ő volt az első Rinaldo.

Nielsen, Alice (1876-1943) - amerikai op.én. (S). 1893-ban operettszínésznőként mutatkozott be Oaklandben. Olaszországi tanulmányok után 1903-ban debütált mint operaénekesnő, Nápolyban. Itáliában és az USA-ban aratott jelentős sikereket mint szubrett (Zerlina, Susanne, Gilda) és mint lírai szoprán (Mimi).

Niemann, Albert (1831-1917) - német op.én. (T). 1849-ben debütált Dessauban. Különböző német operaházak után 1866-88 a berlini opera tagja lett. Wagner-hőstenorként futott be nagyívű karriert: ő volt a hírhedt 1861-es párizsi Tannhäuser-bemutató címszereplője, az 1876-os első bayreuthi Ring-ciklus Siegmundja, az első amerikai Trisztán és Istenek alkonya-Siegfried (1886-88 volt a Met vendége). 1924-ben adták közre levelezését Wagnerrel.

Nie sollst du mich befragen → *Míg élünk, meg ne kérdezd*

Nikisch, Artúr (1855-1922) - magyar szárm. karm. 1877-ig zenekari hegedűsként működik, majd Lipcsében karigazgató lesz. Lipcsében vezényel először operát, Angelo Neumann társulatában. 1879-89 ugyanitt első karmester, 1893-95 a bpesti OH igazgatója. Bpestről - akárcsak Mahler - az intrikák következtében felháborodottan és szerződése felbontásával távozik. Ettől kezdve koncertdirigensként működik, csak szórványosan vezényel operát, főleg Wagner műveit. - Korának Mahler mellett legnagyobb német dirigense. Keze alatt a zenekar szinte „magától" szólt, emberi lénye lenyűgözött minden muzsikust. A robbanékony és dinamikus Mahler lírikus ellentéte volt.

Nikolaidi, Elena (1909-1961) - görög op.én. (A). Hangversenyénekesként kezdte pályáját, majd az athéni operaház tagja lett. Bécsben továbbtanult és 1936-ban Bruno Walter szerződtette a S.O.-hez. Egy évtizedig a S.O. vezető altistái közé tartozott, kamaraénekesnő is lett. Az 1950-es évektől kezdve Amerikában működött, t. k. a Met-ben. A két háború közti évtizedek egyik legjobb mezzója volt, híres Carmen, Amneris és Eboli. Főleg izzó drámaisága és karakterformáló készsége révén lett ünnepelt sztárrá. Több ízben vendégszerepelt Bpesten is.

Nikolov, Nikola (1925-) - bolgár op.én. (T). 1947-ben debütált a várnai operában, Pinkertonként. Már ebben a színházban sok olasz opera vezető tenorszerepét énekelte; 1955-ben lett

a szófiai opera tagja. Nemzetközi kiugrását az 1956-os Vercelli-beli énekverseny megnyerése indította meg. Ettől kezdve a világ minden részén szívesen látott vendég: 1959-ben a Sc.-ban is énekelt. Hangjának szépsége, s főleg a magas regiszterekben sötétté váló színezete szerzett számára hírnevet. Szerepköre a spinto-tól a hőstenorig terjed. Sokszor szerepelt nagy sikerrel Bpesten is.

Nilakantha - Delibes Lakméjában a címszereplő apja (Bar), Brahma papja.

Nilsson, Birgit (1918-) - svéd op.én. (S). Stockholmban debütált 1946-ban, Agáthaként. Már stockholmi periódusa alatt nagy repertoárt énekelt; nemzetközi karrierje 1954-es müncheni szerepléseivel indult. Azóta korunk vitán felül első Wagner-heroinájaként tartja számon a nemzetközi közvélemény. Wagner-szerepein kívül mint grandiózus Verdi-hősnő és Turandot is lenyűgözte minden nagy operaház és fesztivál közönségét. - Nilsson mindenekelőtt a hang varázsával hat; kevés ilyen gyönyörű, tökéletesen kiegyenlített hangú és makulátlan technikájú énekest ismer korunk. De ugyanakkor a hang Nilssonnál mindig a kifejezés szolgálatában szólal meg. Így - bár színészi eszközei korlátozottak - alakításai teljes figurát adnak.

Nilsson, Christine (1843-1921) - svéd op.én. (S). 1864-ben debütált a párizsi Th. Lyrique-ben, Violettaként. Két és fél oktávos hangterjedelme, édes hangszíne és virtuóz technikája révén hódította meg Párizs, London és a Met közönségét (ő alakította Margit szerepét a Met 1883-as megnyitó Faust-előadásán).

Nílusparti ária - Aida (S) áriája Verdi operájának III. felvonásában. A lány távoli hazájáról énekel a Nílus partján, miközben Radamest várja.

Nina pazza per amore (Nina, a szerelem bolondja) - Paisiello 1 felv. buffája (1789, Caserta), Giuseppe Carpani szövegére. A szerző egyik legnagyobb sikerű és Európa-szerte játszott darabja.

Nincs ékszer ennél gyönyörűbb - Manon (S) rövid visszaemlékező áriája Puccini Manon Lescaut-jának II. felvonásában.

Nincs ilyen csillaga a magas égnek - Puccini Toscája I. felvonásának szerelmi kettősében Cavaradossi (T) ariettája.

Nincs itt senki - Leonóra (S) és a Páter Gvárdián (B) többrészes kettőse vagy inkább nagyjelenete Verdi A végzet hatalma c. operájának II. felv. 2. jelenetében.

Nissen, Hans Hermann (1896-1969) - német op.én. (Bbar). 1924-ben debütált a berlini Volksoperben. 1924-től visszavonulásáig a müncheni opera tagja, ugyanakkor Bécs, Berlin, London, Chicago és New York állandó vendége. Híres Wagner-énekes, ünnepelt Wotan és Hans Sachs.

Niun mi tema → *Félni nem kell*

Noni, Alda (1916-) - olasz op.én. (S). 1937-ben debütált Ljubljanában, Rosinaként. 1942-46 a bécsi S.O. tagja, majd világjáró művész, a háború utáni évek egyik legjobb olasz koloratúraszubrettje.

Non imprecare → *Káromló szót*

Non la sospiri → *Szavadban nem szól*

Non mi dir → *Óh, ne mondd*

Non piangere, Liù → *Ne sírj, kicsi Liu*

Non pianger, mia compagna → *Ó, ne sírjál, drága gyermek*

Non più andrai → *Vége már, vége a szép időknek*

Non so più → *Ahol állok*

Non ti fidar → *Ó, rá se hallgass*

No, pagliaccio non son! → *Nem! Most nincs itt bohóc!*

No! pazzo son! → *Nem, őrült vagyok!*

Norcov, Pantyelejmon (1900-) - szovjet op.én. (Bar). 1925-ben debütált Kijevben. Egy évadig a harkovi, majd 1928-tól a moszkvai opera művésze. 35 szerepet énekelt, főleg a lírai repertoárban tevékenykedett. Kiváló Germont, Escamillo, Figaro és Anyegin.

Nordica, Lillian (1857-1914) - amerikai op.én. (S). Donna Elviraként debütált Milánóban, 1879-ben. Pályája kezdetén híres Margit és Ofélia (Gounod-val, illetve Thomas-val tanulta be e szerepeket), főleg Német- és Oroszországban működött. Londonban a C.G. tagja, majd 1891-1910 a Met egyik legnagyobb sztárja volt. Ebben az időben már drámai szoprán, híres Wagner-heroina (az első amerikai énekes, aki Bayreuthban fellépett: 1894, Elza). Drámai és koloratúra szerepeket egyaránt énekelt: egyik estén Brünnhilde volt, a következőn Violetta.

Nordmo-Lovberg, Aase (1923-) - norvég op.én. (S). 1948-ban debütált Oslóban, koncerténekesként. 1953 óta a stockholmi operaház tagja, állandó vendég Bécsben, Londonban, a Met-ben. Híres jugendlich-dramatisch szoprán, Wagner és Verdi műveiben egyaránt sikeres művész. Flagstad utódjának tekintette.

Norejka, Virgiliusz (1930?-) - szovjet op.én. (T). A legkülönbözőbb zenei tanulmányokat folytatta (kürtös és karvezető volt, majd énekkari tag), 1957-ben debütált szólistaként a vilniuszi operaházban. Olaszországban képezte tovább a hangját. A spinto-szerepkörben tevékenykedik, a könnyebb olasz hőstenor-szerepeket is énekli. Vendégszerepelt a Met-ben és több ízben a Sc.-ban, valamint Finnországban és a népi demokratikus országokban, így nálunk is.

Norena, Eidé (1884-1968) - norvég op.én. (S). Oslóban debütált 1907-ben, az Orfeusz Ámorjaként. A húszas években lett világhírű: Toscanini Scalájában éppúgy sztár volt, mint a Met-ben. Híres szerepei: Desdemona, Violetta és Gilda, valamint a Hoffmann meséi hármas szerepe.

Norina - Donizetti Don Pasqualéjának vidám és okos fiatal özvegye (S), Ernesto szerelmese és a címszereplő álfelesége.

Norma - Bellini 2 felv. operája (1831, Milánó, Sc.), Felice Romani szövegére. Magyarorsz. bem.: 1835, pesti Német Színház; 1837, pesti N.Sz.

Bellini leghíresebb és a Puritánok mellett legjelentősebb opera seriája. Nemcsak híres, hosszan szőtt és csodálatos szépségű dallamai teszik nevezetessé, hanem drámaisága is. Accompagnatóinak és részben recitatívóinak dramaturgiájából sokat vett át Verdi is.

A római kori Galliában játszódó történet fő hősei: Norma (S), a druidák főpapnője, Adalgisa (S vagy MS) papnő, Pollione (T), a megszálló rómaiak parancsnoka és Oroveso (B) főpap. Norma atyja. A történetben a szerelem és a hazaszeretet játssza a főszerepet: a gallok harcra készülnek a rómaiak ellen, de Norma nem adja meg a jelet, hiszen szereti Pollionét, akitől két gyermeke is van. A római hadvezér azonban elhagyja Adalgisa kedvéért. Különböző bonyodalmak után Norma feláldozza önmagát az istennő oltárán, és Pollione vele együtt megy a halálba.

Norvég Állami Operaház, Oslo - Norvégiában ugyan már a XVIII. sz. óta voltak operaelőadások, az első nemzeti opera (Thrane műve) csak 1840-ben került színre, és az operaház épületét 1900-ban nyitották meg. (Addig az oslói N.Sz.-ban adtak elő időnként operákat, t. k.

Grieg befejezetlen Olaf Trygvason-ját). 1958-ban létrejött egy országjáró társulat is, melynek első igazgatója Kirsten Flagstad volt.

Noté, Jean (1860-1922) - francia op.én. (Bar). 1885-ben debütált Lille-ben. Hamarosan a párizsi O. neves művésze lett, aki főleg a nagyoperákban aratott sikert. A feljegyzések szerint szinte egyedülálló hangterjedelme volt: a mély basszus regisztertől a tenor magas *C*-jéig terjedt ambitusa. Számos francia opera premierjén volt főszereplő.

Nothung, Nothung, nagyszerű kard! - Siegfried (T) dala Wagner Siegfriedjének I. felvonásában. A dal éneklése közben olvasztja meg a kettétört Nothung darabjait; ezért időnként „Schmelzlied"-nek (olvasztódal) is szokták nevezni.

Nothung! Nothung! Neidliches Schwert! → *Nothung, Nothung, nagyszerű kard!*

Notte e giorno faticar - *Ördög vitte volna el*

Nourrit, Adolphe (1802-1839) - francia op.én. (T), García növendéke volt, Párizsban debütált 1825-ben, Gluck Tauriszi Iphigeniájának Püladészeként. 1837-ig a Nagyopera vezető tenoristája, az első Ördög Róbert, Masaniello (Portici néma), Raoul (Hugenották), Eleázár (Zsidónő), Ory grófja, Arnold (Tell Vilmos). 1837-ben Duprez szerződtetése miatt elhagyta Párizst, és Nápolyba telepedett át. Itt és több olasz operában örömmel fogadták, hatalmas sikerei voltak, de nem tudott úrrá lenni honvágyán és mélabúján: nápolyi szállodája ablakából kivetette magát és így halt meg. Korának egyik legjelesebb tenoristája, a Nagyopera meyerbeeri korszakának hírneves sztárja volt; nagyszerű muzsikus és gyönyörű hang birtokosa.

Novoszibirszki Operaház - A Szovjetunió egyik neves dalszínháza Szibériában. 1945-ben nyitották meg, és azóta több mint száz operát és balettet mutatott be az együttes, köztük Erkel Bánk bánját.

Novotná, Jarmila (1907-) - cseh op.én. (S). Prágában debütált Violettaként, 1926-ban. 1928-tól a berlini, majd 1933-tól 1938-ig a bécsi S.O. tagja, 1939-ben emigrált és 1953-ig a New York-i Met-ben működött. A két háború közti évtizedek egyik leghíresebb, a bécsi operakultúrát továbbvivő énekesnője. Kifinomult művészet volt a Novotnáé, amely elsősorban Octavianként és Elviraként tette világhírűvé; ugyanígy híres volt Paminája, Violettája, Manonja is. Gyönyörű megjelenése miatt operettekben is szívesen látták, t. k. ő volt Lehár Giudittájának első alakítója.

nozze di Figaro, Le → *Figaro házassága*

nozze di Teti e di Peleo, Le (Thétisz és Péleusz lakodalma) - Cavalli operája (1639, Velence, T. San Cassiano), Persiani szövegére.

Nulla! Silenzio! → *Ott benn ... Az asszony virraszt...*

Nume, e custode vindice → *Állj mellénk, bosszú istene*

Nun sei bedankt, mein lieber Schwan → *Az ég megáld, te hű barát*

Nuschi-Nuschi, Das - Hindemith 1 felv. báboperája (1921, Stuttgart), Franz Bley szövegére. Átdolgozott változat: 1931, Königsberg.

nürnbergi baba, A - Adam 1 felv. operája (1852, Párizs, Th. Lyrique), A. de Leuven és L. L. Brunswick szövegére. Magyar bem.: 1863, pesti N.Sz. - Adam egyik legnépszerűbb lírikus vígoperája.

nürnbergi mesterdalnokok, A - Wagner 3 felv. operája (1868, München), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1883, pesti N.Sz.

Különleges helyet foglal el e mű Wagner oeuvre-jében. Egyrészt a mester egyetlen vidám tárgyú műve az érett alkotások közt (a wagneri világban akár vígoperának is tekinthető), másrészt ebben teszi a legtöbb engedményt a hagyományos operakoncepciónak (kvintett!). A partitúra igen bonyolultan ellenpontos (II. felv. verekedési jelenet: fúga), de ugyanakkor a szélesen kibontott dallamosság is ismérvei közé tartozik (Versenydal). Nagy szerephez jutnak benne a kórusok.

Nürnbergi Operaház - A híres bajor város arról nevezetes a német opera történetében, hogy itt mutatták be az első, zenéjében fennmaradt német operát, Staden Seelewig-jét (1644). A jelenlegi színház épülete 1905-ben nyílt meg, a háborús károk után 1945-ben építették újjá. Befogadása 1456 személy. Robert Heger és Fritz Stiedry kezdte Nürnbergben pályáját.

Ny

Nyári éj - Gershwin Porgy és Bess-ének egyik népszerű száma, önállóan is gyakran énekelt és számos jazz-feldolgozásban ismert részlete, az operában Clara (S) bölcsődala.

Nyebolszin, Vaszilij (1898-) - szovjet karm. Pályáját zenekari hegedűsként kezdte, 1919-től datálódik karmesteri pályafutása; 1920-tól a moszkvai B. dirigense. Főleg a klasszikus orosz operákat vezényelte.

Nyelepp, Georgij (1904-1957) - szovjet op.én. (T). 1930-ban debütált Leningrádban. 1944-ig e színház, attól kezdve haláláig a moszkvai B. tagja. Az 50-es években a B. vezető hőstenorja, kitűnő Dimitrij, Hovanszkij Andrej; az orosz repertoár nagy hőstenor szerepeiben aratta legjelentősebb sikereit.

Nyeszterenko, Jevgenyij (1938-) - szovjet op.én. (B). Építészmérnöki tanulmányokkal párhuzamosan folytatta énekesi stúdiumait. 1963-ban a leningrádi Kis Operában debütált, Prokofjev Három narancs szerelmese c. operájának Treff király szerepében. 1971-től a moszkvai B. tagja. - Nyeszterenko korunk egyik legnagyobb basszistája. Fantasztikus volumenű, kiegyenlítettségű és szépségű hanganyag birtokosa, előadói stílusa sokban emlékeztet Saljapinra, anélkül azonban, hogy a szláv basszisták nagy példaképének modorosságait és önkényességeit átvette volna. Nemcsak a fenomenális hanggal hat: szerepformálásai is tökéletesen kidolgozottak, muzikalitásához kétség nem fér. Elsősorban az orosz repertoár nagy basszus-szerepeiben tűnt ki eddig: Boriszként. Koncsakként, Varlaamként, Igorként. A klasszikus operák közül énekelte - e sorok írásáig - Mefisztót, Basiliót, Fülöp királyt, Ferrandót, valamint Boito Mefistofeléjének címszerepét a bpesti Margitszigeti Színpadon.

Nyezsdanova, Antonyina (1873-1950) - orosz-szovjet énekesnő (S). A moszkvai B.-ban debütált 1903-ban, a Szuszanyin Antonyidájaként. E színház nagy sztárja volt évtizedeken keresztül, 1912-ben Párizsban énekelte Gildát. Caruso és Titta Ruffo partnereként. 1930-ig volt a B. tagja, majd Moszkvában tanított. Nemcsak a koloratúrszoprán szerepeket énekelte nagy sikerrel, neves Tosca, Elza és Desdemona is volt.

nyitány - Az operák önálló előzenéje már Monteverdinél megtalálható; ekkor még nem egyéb ünnepélyes hangulatú bevezetőnél. A XVII. sz.-ban alakul ki két alapvető formakoncepció, mindkettő a szimfónia forrásává vált. A Lullytől származó „francia nyitány" képlete: lassú - fúgált gyors szakasz - lassú befejezés; a Scarlatti körül létrejött olasz típusé: gyors-lassú-gyors. Ezek a nyitányok (franciául: ouverture, olaszul: sinfonia) azonban az utánuk következő operaművel sem hangulati, sem tematikus kapcsolatban nem álltak. A XVIII. sz.-ban egyre inkább az egytételes, többnyire szonátaformájú nyitány kerül az előtérbe. Gluck és Mozart kezdeményezése igen jelentős: ekkor kerül a nyitány zenei és tartalmi kapcsolatba az utána következő operával.

A Fidelio Leonóra-nyitányai már az opera teljes mondanivalóját bemutatják szimfonikus eszközökkel. Ezt az utat követi és fejleszti tovább Weber: nála már a nyitány összes témája az opera zenéjéből való. A Rossini-korszak nyitányai briliáns szimfonikus tételek, de mindig csak „általános" bevezetőzenék. (Így volt lehetséges, hogy a Sevillai borbély sinfoniája korábban két történelmi tárgyú seria nyitánya is volt.) - Donizetti, majd Verdi vezeti be a rövidre fogott előjátékot, mely rendszerint az opera egyetlen fontos témáját mutatja be.

Wagner érett művei mindkét módszert követik: a Mesterdalnokoknak, a Trisztánnak, a Parsifalnak önállóan is játszható nyitányuk van, a Ring darabjainak csak rövid „Vorspiel"-jük.

A késői Verdi-művek és Puccini óta igen gyakori, hogy néhány bevezető ütem után máris felmegy a függöny, sőt, R. Strauss nem egy operájában a függöny az első ütemmel esik egybe.

Nyoszolyólányok kara - Weber Bűvös vadásza III. felvonásában felhangzó női kar szólistákkal, dallama népdallá vált Németországban.

Nyugat lánya, A - Puccini 3 felv. operája (1910, New York, Met, Toscanini vezényletével, Destinn, Caruso és Amato főszereplésével), Civinini és Zangarini szövegére, David Belasco drámája nyomán. Magyar bem.: 1912, OH.

Puccini stílusfordulatot jelentő operája a „népszerű trilógia" után. Modernebb harmóniák, népzenei hatások szövik át a régebbi stílus fordulatait e kifejezetten „átmeneti" jellegű műben.

O

ó, áldalak, te drága hajlék - A címszereplő (T) áriája Gounod Faustjának II. felvonásában. Általában „Faust cavatinája” néven ismert.

Ó, áldott szép kéz - Puccini Toscája III. felvonásában a címszereplő (S) és Cavaradossi (T) nagy duettjének első szakasza, t. k. Cavaradossi ariettája.

Ó, az lesz a boldog óra → *Akasztófa-ária*

Oberfrank, Géza (1936-) - magyar karm. Tanulmányai végeztével Rómában Franco Ferrara mesteriskoláján is részt vett. 1961 óta az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd karmesterként, egy ideig az OH karigazgatója is volt. 1964-ben debütált Szokolay Vérnászával. 1974-től a berlini Komische Oper szerződtette zeneigazgatónak. A fiatalabb magyar karmestergárda kimagasló tehetségű tagja, főleg temperamentumával és színérzékével arat sikereket. Műfordítással is foglalkozik. Liszt-díjas.

Oberon - Weber 3 felv. operája (1826, London, C.G.), Planché szövegére, Wieland színműve nyomán. Magyarorsz. bem.: 1829, pesti Német Színház; 1914, OH.

Különös, keverék műfajú darab az Oberon, bizonyos szempontból a masque hagyományára támaszkodik: igen sok benne a próza, s e prózajelenetek között mintegy betétként foglalnak helyet az áriák és egyéb zeneszámok. A történet főhőse egyébként Hüon lovag (T), aki a tündérkirály segítségével győzi le a nehézségeket különböző kalandjaiban, míg végül elnyeri szerelmét, Reziát (S).

Éppen műfaji problémái miatt a darab ma már nemigen kerül színpadra, annál gyakrabban hallható a mű csodálatos nyitánya és Rezia nagyáriája, az ún. Óceán-ária.

Oberspielleiter - Német operaházaknál a főrendező neve.

Oberto, conte di San Bonifacio - Verdi 2 felv. operája (1839, Milánó, Sc.), Piazza, Merelli és Solera szövegére. Verdi első operája.

obligát hangszer - Főleg a XVII-XVIII. sz. operairodalmában használatos kifejezés az énekszólammal koncertáló, azzal szinte egyenrangú, kiemelt hangszerre. (Pl. klarinét és fagott Elvira nagy Esz-dúr áriájában.) A XIX. sz.-i olasz operákban is ismerős még, mint pl. a gordonka az Álarcosbál III. felvonásbeli Amélia-áriájában vagy az oboa Aida Nílusparti áriájában. Koloratúrszoprán áriákban (pl. Lucia őrülési jelenete) gyakran obligát hangszer a fuvola.

A barokk oratórium és kantáta irodalmában még gyakoribb, mint az operában.

„Obbligato” más értelemben is szerepel a régi operairodalomban: minden, ami elhagyhatatlan, kötelező részlet, ezt a jelzőt kapta. Ezenkívül: recitativo obbligato - nagyjából azonos a recitativo accompagnato fogalmával.

Ó, bocsásd meg nékem - Fiordiligi (S) nagy áriája - koncertáló kürttel - Mozart Così fan tutte-jének II. felvonásában.

Obrazcova, Jelena (1939-) - szovjet op.én. (MS). 1964-ben debütált a moszkvai B.-ban, Amnerisként. Ezzel a szereppel aratta legnagyobb sikereit, nemcsak Moszkvában, hanem Európa különböző nagy színházaiban is; líraivá formálta a figurát, s a királylány szerencsétlen szerelmét tette alakítása körpontjává. Ugyanilyen lélektani mélységekig menő alakítást formált a Borisz Marinájából, az Anyegin Olgájából stb. Jeles dalénekesnő. Bpesten is járt.

Obuhova, Nagyezsda (1886-1961) - szovjet op.én. (A). 1917-ben debütált a moszkvai B.-ban, amelynek évtizedeken keresztül ünnepelt vezető altistája volt. Igen híres és kitűnő Orfeusz, Delila, Carmen, Amneris és természetesen elsőrendű alakítója az orosz klasszikus operák alt szerepeinek. Gyönyörű, mélyen csengő hang és finom muzikalitás jellemezte énekét.

oca del Cairo, L' (A kairói liba) - Mozart 2 felv., befejezetlen operája, G. Varesco szövegére. 1783-ban komponálta, töredék maradt. 1867-ben Párizsban, 1870-ben Londonban került különböző kiegészítésekkel bemutatásra.

O Carlo, ascolta → *Barátom, egy szót még!*

Óceán-ária - Ismert, híres nagyária (jelenet) Weber Oberonjából. Rezia (S), a mű női főszereplője énekli: az első részben a tenger fenségéről szól, a másodikban a csónakon érkező Hüont üdvözli.

Ocean, thou mighty monster → *Óceán-ária*

Ochmann, Wieslaw (1937-) - lengyel op.én. (T). 1960-ban debütált, mint Edgar, Bytomban. E színház tagja volt 3 évig, majd egyéves krakkói szerződés után, 1964 óta a varsói Teatr Wielki tagja. A színház vezető lírai tenorja, mind a lengyel, mind a nemzetközi repertoárban. A 60-as évek végén és különösen a 70-es évek eleje óta egyre nagyobb nemzetközi karriert futott be, jelenleg a különböző nagy nemzetközi fesztiválok (Glyndebourne, Salzburg) neves vendége. Nemcsak mint operaénekes, hanem mint modern művek (pl. Penderecki oratóriumai) szólistája is nagy sikereket ért el.

Ochs báró - Strauss Rózsalovagjában a pórul járt vőlegény (B), a Tábornagyné rokona.

O Colombina - Leoncavallo Bajazzókja II. felvonásában Beppo, azaz Arlecchino (T) szerenádja.

Ó csak ne félj, én jó fiam - Mozart Varázsfuvolája I. felvonásában az Éj királynője (S) recitatívója és áriája, melyben Taminót megbízza lánya kiszabadításával.

Octavian - Strauss Rózsalovagjában a címszereplő (MS), a Tábornagyné (S) kedvese, majd Sophie (S) szerelmese.

Oda-vissza - Paul Hindemith 1 felv. „zenés szkeccse" (1927, Baden-Baden), Marcellus Schiffer szövegére. Magyar bem.: 1929, OH.

A cselekmény és a zene szempontjából egyaránt „oda-vissza" zajlik le minden: a férj megöli hűtlen feleségét, de ettől kezdve minden visszafelé, újra lezajlik, és végül a darab úgy ér véget, ahogy elkezdődött. Ennek megfelelően a zene is a felezőponttól kezdve rák-megfordításban hozza vissza az anyagot.

O del mio dolce ardor - Paris híres szerelmi áriája Gluck Paris és Heléna c. operájából.

Odi tu come fremono → *Hallod itt, hallod ott*

O dolci mani → *Ó, áldott szép kéz*

O don fatale → *Erkölcsi folt sötétlik bennem*

Ó, drága csarnok → *Csarnok-ária*

Ó, drága szent Szűz → *Erzsébet imája*

Ó drága szép hazám → *Nílusparti ária*

Ódry Lehel (1837-1920) - magyar op.én. (Bar). Pályáját 1863-ban a N.Sz. énekkarában kezdte. Egy év múlva már szólistaként szerepelt különböző vidéki társulatoknál. 1869-ben lett a N.Sz. magánénekese. Egyike volt a múlt század legjelentősebb magyar énekeseinek, aki

nemcsak Bpesten, hanem Bécsben is jelentős sikereket aratott. Kitűnő emberábrázoló, rendkívül jó színész és jólképzett, muzikális énekes volt. Működése idején, mondhatni, nem volt vetélytársa a N.Sz., illetve az OH színpadán a bariton szerepkörben. Számos mű premierjén vett részt, így t. k. ő volt az első magyar Páter Gvárdián, Sachs, valamint az első Brankovics. Ennek az Erkel-operának szövegét is részben Ódry írta, aki egyébként is sokoldalú művész volt, t. k. festőként is tevékenykedett.

O du mein holder Abendstern → *Dal az esthajnalcsillaghoz*

Odüsszeusz - A trójai háború ravasz hőse, a kóborló hajós, sorsának rendkívül színes és izgalmas története miatt számtalan opera hőse lett. Tárgykör szerint soroljuk fel a jelentősebb műveket. 1. *A teljes történet:* Sacrati (1644), Keiser (1702), Majo (1769), Dallapiccola (1968). 2. *Kirké-epizód:* Bannister (1677), C. F. Pollarolo (1692), Desmarets (1694), Strungk (1697), Cimarosa (1779), Gazzaniga (1786), Anfossi (1788), Paër (1791), Romberg (1807). 3. *Kalüpszó-epizód:* Telemann (1727), Bertoni (1769), Sarti (1776), Guglielmi (1813). 4. *Odüsszeusz hazatérése:* Monteverdi (1641), Draghi (1670), Niccolini-Pallavicino (1685), M. A. Ziani (1694), Perti (1696), C. F. Pollarolo (1698), Galuppi (1741), Gazzaniga (1781), Piccinni (1785), Cimarosa (1795), Mayr (1809). Ide tartoznak azok az operák is, amelyeknek Odüsszeusz fia, Telemakhosz a hőse: Destouches (1714), Alessandro Scarlatti (1718), Gluck (1750), Bertoni (1777), Hoffmeister (1796), Lesueur (1796), Mayr (1797), Boieldieu (1806), Bishop (1815), Mercadante(1824).

Odüsszeusz hazatérése - Monteverdi 5 felv. operája (1641, Velence, T. S. Cassiano), Badoaro szövegére, Homérosz eposza nyomán. Magyar bem.: 1975, OH.

Monteverdi öregkori operáinak egyik legjelentősebbje. (A zenetörténeti kutatás véleménye megoszlik: többen nem tartják autentikus Monteverdi-műnek a darabot.) Ha nem is oly magas szinten, mint a Poppea megkoronázásában, de ebben a darabban is Monteverdi jellem-, helyzet- és konfliktusábrázolásának remekművét figyelhetjük meg. Itt is, mint a Poppeában, keverednek a drámai és a komikus jelenetek, s itt is szinte egyenrangú szerep jut a szólistáknak és a zenekarnak.

A műnek több modern feldolgozása ismeretes, a leghíresebbek Luigi Dallapiccoláé és Raymond Leppardé (ez utóbbit játssza a budapesti Operaház),

Ó édes alkonycsillagom → *Dal az esthajnalcsillaghoz*

Oedipe - Enescu 3 felv. operája (1936, Párizs), E. Fleque francia szövegére, Szophoklész nyomán.

Oedipe à Colone (Oedipusz Kolonoszban) - Sacchini 3 felv. operája (1787, Párizs), N. F. Guillard szövegére, Szophoklész drámája nyomán. Sacchini legnevezetesebb opera seriája.

Oedipus rex (Oedipusz király) - Stravinsky 2 felv. opera-oratóriuma (1927, Párizs, Th. Sarah Bernhardt, oratóriumként; 1928, Bécs, szcenírozva), Cocteau szövegére, Szophoklész tragédiája nyomán, Jean Daniélou latin fordításában. Magyar bem.: 1928, OH.

Noha a darab inkább a hangversenypódiumon kerül előadásra, szokták játszani színpadi verzióban is. Az eredeti elképzelés ez utóbbi; Cocteau és Stravinsky koncepciója szerint díszletek közt, színpadi játékelemekkel, de oratorikusan, mozdulatlan kórussal és frakkos narrátorral kell előadni a darabot. Stravinsky neoklasszikus korszakának egyik legnagyobb remeke a mű. Szikár zenekari hangzás, de ugyanakkor izzó drámaiság jellemzi a muzsikát, melyben igen sok barokk és klasszikus formai megoldás éled újjá.

A cselekmény híven követi a mondát, illetve Szophoklészt, a thébai pestisjárványtól Jokaszté (MS) öngyilkosságáig és Oedipus (T) önmaga-megvakításáig.

Oestvig, Karl (1889-1968) - norvég op.én. (T). Stuttgartban debütált 1914-ben. 1919-ben a bécsi S.O. tagja lett, ahol 1927-ig a Wagner-repertoár vezető énekesei közé tartozott. Sokszor szerepelt Európa zenei központjaiban, t. k. a bpesti OH-ban is. Főleg Lohengrin, Parsifal és Stolzingi Walther szerepeiben aratott nagy sikereket. Ő alakította először a Császár szerepét Strauss Az árnynélküli asszony c. operájában.

Ó, férfivérnek vak dühe - Gabriele (T) szenvedélyes bosszúáriája, mely második részében fájdalmas-líraivá válik, Verdi Simon Boccanegrája II. felvonásában.

Offers, Maartje (1892-1944) - holland op.én. (A). 1917-ben debütált Hágában, Delilaként. A 20-as években a Sc.-ban aratott nagy sikereket, a Toscanini vezényelte Ring-ciklusban. A 20-as évek végén egyre inkább áttért a hangversenyénekesi pályára.

Ognyivcev, Alekszandr (1920-) - szovjet op.én. (B). Tanulmányait aránylag későn kezdte, s a budapesti VIT énekversenyén való kitűnő szereplése után szerződtette a moszkvai B. (1949). Azóta e színház egyik vezető basszistája, nagyhírű, Európában is ismert Borisz, Doszifej és Gremin.

Ohanesian, David (1925?-) - román op.én. (Bar). 1950-ben debütált Tonióként, a kolozsvári N.Sz.-ban. 1958 óta a bukaresti Operaház művésze, a hősbariton szerepkör egyik kitűnő képviselője. Több ízben vendégszerepelt Bpesten is.

Oh de' verd' anni miei - Verdi Ernanija III. felvonásában Don Carlos (Bar) széles ívelésű, lírai áriája.

Óh, éj! Te áraszd rájuk varázsod - Gounod Faustja III. felvonásában Mefisztó (B) invokációja az éjszakához.

Ohms, Elisabeth (1888-1974) - holland op.én. (S). 1921-ben debütált Mainzban. 1923-tól több mint 20 éven át a müncheni opera tagja, korának egyik jelentős Wagner-heroinája. Izoldát, Kundryt, Ortrudot a Sc.-ban (Toscaninivel), a Met-ben és Bayreuthban is énekelte.

Óh, ne mondd - Donna Anna (S) áriája Mozart Don Juanjának II. felvonásában; jegyesét, Ottaviót biztosítja benne szerelméről.

Ó, hogy apátok féltőn - Verdi Macbethjának IV. felvonásában Macduff (T) tragikus hangú áriája, melyben meggyilkolt gyermekeit siratja.

Oh sommo Carlo - Verdi Ernanija III. felvonásának finaléja, szólóegyüttes kórussal. Nagy Károly, illetve a császárrá választott Don Carlos dicsőítése.

Ó, Izisz és Ozirisz - Sarastro (B) áriája Mozart Varázsfuvolájának II. felvonásában: könyörgés az istenekhez, hogy óvják Paminát és Taminót. A hangszerelés különlegessége: az ünnepélyes hang miatt hiányoznak a zenekarból a magas hangú hangszerek, beleértve a hegedűket is.

okos lány, Az - Orff 1 felv. meseoperája (1943, Frankfurt), a zeneszerző szövegére, az ismert Grimm-mese nyomán. Magyar bem.: 1963, bpesti E.Sz.

Oláh Gusztáv (1901-1956) - magyar rendező és tervező. 1921-ben lett az OH tagja, előbb díszlettervezőként, majd rendezőként, pályája utolsó szakaszában a színház vezető főrendezője volt. A magyar színpadi kultúra operai vonatkozásának legnagyobb alakjai közé tartozott. Díszlettervezői minőségében a hagyományos stílust képviselte, azt, amelyben felnőtt, és amely működése idején világszerte divatban volt. Ezen a stíluson belül azonban a maximumot nyújtotta artisztikumban, hangulatban és történelmi-helyi hitelességben. (Több díszlete ma is látható még: Bohémélet, Köpeny stb.) Rendezői munkásságának lényege a minuciózus pontosság, a legapróbb részletekig kidolgozott rendezőkönyv volt. Teljesen a zene alapján állott - mint minden nagy operarendező: a mozgásokat a muzsika ritmusára, hangulat-

váltásaira stb. állította be. S ez természetes, hiszen művelt muzsikus, kiváló zongorista volt. Egy ideig ő irányította az OH balett-programját is, s mondhatni, hogy főrendezőként a színház tulajdonképpeni szellemi vezetője volt. Igen sokszor hívták külföldre, mind rendezői, mind tervezői minőségben. Halála is egy ilyen vendégszereplés alkalmával következett be, mikor Münchenben Fricsaynak állította be a Hovanscsinát. Főiskolai tanárként ő nevelte a fiatal operarendezők gárdáját. Az OH örökös tagja. Kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Ó, lány, az égő szívemet - Verdi Lombardok c. operája II. felvonásában Oronte (T) szerelmi románca.

Olasz nő Algírban - Rossini 2 felv. vígoperája (1813, Velence, T. S. Benedetto), Anelli szövegére. Magyarorsz. bem.: 1819, pesti Német Színház. - Újabban egyre gyakrabban tűzik műsorra (a Magyar Rádió 1971-ben készített felvételt róla), évtizedekig csak ragyogó nyitánya élt a hangversenydobogón.

Ó, látom én anyám - Bizet Carmenjának I. felvonásában Micaela (S) és Don José (T) lírikus kettőse.

Olczewska, Maria (1892-1969) - német op.én. (MS). Pályája kezdetén operetténekesnő, majd Nikisch felfedezi és 1920-ban a lipcsei operához szerződteti. 1923-tól 1936-ig a bécsi S.O. (közben 1924-től 1932-ig a londoni C.G., 1933-tól 1935-ig a Met) tagja. Korának egyik legjelentősebb drámai mezzója, mind a Wagner-szerepekben, mind Verdi operáiban vagy a Carmenben nagy sikereket arató énekesnő. Nemcsak hangjával, hanem kiváló színészi alakításaival is kitűnt. Visszavonulása után, 1947-től a bécsi Zeneakadémia tanára volt.

Oleg uralma - Paskievics, Canobbio és Sarti operája (1790, Pétervár, Ermitázs), Nagy Katalin cárnő szövegére. A cárnő öt más operalibrettót is írt, általában vígoperákat; ez az egyetlen történelmi tárgyú seriája, kifejezetten politikai célzattal.

Olejnicsenko, Galina (1929-) - szovjet op.én. (S). 1952-ben debütált Ogyesszában. 1955-57-ig Kijevben működött, azóta a moszkvai B. egyik igen jelentős koloratúrszopránja. A bukaresti VIT (1953) és Toulouse énekversenyének (1957) első díjasa. Bpest is hallotta.

Olga - Csajkovszkij Anyeginjében Tatjána nővére (MS).

Olimpiai játékok - A játékok alapításának mitológiai története ihlette Metastasio leghíresebb és legtöbbször megkomponált szövegkölteményét: Caldara (1733), Pergolesi (1735), Leo (1737), Duni (1740), Jommelli (1743), Wagenseil (1749), Galuppi (1749), Sarti (1755), Hasse (1756), Piccinni (1761), Gassmann (1764), Bertoni (1765), Arne (1765), Sacchini (1767), Paisiello (1768), J. Chr. Bach (1769), Anfossi (1774), Mysliweczek (1778), Cimarosa (1784), Reichardt (1791).

Olitzka, Rosa (1873-1949) - német op.én. (A). A múlt század egyik legnevesebb drámai altja, London, Párizs, Berlin és a Met nagy sztárja. Emlékezetes Carmen és Delila. - Unokaöccse, *Walter Olitzki* (1903-1949) ugyancsak operaénekes volt (Bar). 1939-47 a Met Wagner-repertoárjának egyik oszlopa.

Olivero, Magda (1914-) - olasz op.én. (S). 1933-ban debütált Torinóban, a Schicchi Laurettájaként. Jelentős lírai szoprán, Puccini szerepeinek egyik legjobb alakítója. Híres Liu, Angelica nővér, Minnie és Manon. Pályáján majd tízéves szünetet okozott házassága (1941), de 1950-ben visszatért a színpadra. Leghíresebb alakítása: Adriana Lecouvreur.

Ollendorf, Fritz (1912-) - német op.én. (B). 1937-ben debütált Baselben. E színház tagja volt 1951-ig. Azóta a düsseldorfi és a stuttgarti együttes tagja. Napjaink egyik nevezetes basszus-buffója, híres Bartolo.

O Lola → *Siciliana*

Oltrabella, Augusta (1901-) - olasz op.én. (S). 1923-ban debütált Milánóban. 1929-ben a Met, 1931-ben a Sc. művésze lett. Fénylő, nagy erejű hangja, muzikalitása és kifejező-készsége a 30-as években nagy sikerekhez juttatták mind Olaszországban, mind Salzburgban. Leghíresebb szerepe Angelica nővér volt. Toscanini felejthetetlen Falstaff-produkcióiban először Annuskát, később Alice-t énekelte. A háború után mint Salome aratott nagy sikereket.

Oly csodavár több nincsen - Mozart Don Juanjának I. felvonásában a híres kettős a cím-szereplő (Bar) és Zerlina (S) közt, amelyben Don Juan - úgy tűnik - sikerrel csábítja a fiatal parasztlányt. Témájára számos variációs mű készült, t. k. Beethoventől és Chopintől.

Oly jó lesz otthon - Azucena (MS) és Manrico (T) elrévült, álomba ringató kettőse Verdi Trubadúrja IV. felvonásának második képében.

Olympia - Offenbach Hoffmann meséi c. operájának egyik női főszereplője (S), a hármas női szerep első része. Olympia az élettelen baba, Spalanzani teremtménye; a szerep lényegében kimerül az egyetlen nagy koloratúráriában.

Ó, Manon, hova süllyedek - Puccini Manon Lescaut-jának II. felvonásában Des Grieux (T) megrázó, tragikus áriája, melyben szemére hányja Manonnak pompakedvelését, a gazdag-ságról lemondani nem tudását.

Ombra mai fù → *Largo*

Ó, mért is szegném - Puccini Pillangókisasszonya I. felvonásában Pinkerton (T) rövid ariettája, könnyelmű jellemének megnyilatkozása.

Ó, mi édes, drága hír - Mozart Szöktetésének II. felvonásában Blonde (S) lelkendező-vidám áriája.

OMIKE Operaegyüttes - 1940-ben alakult meg ez az operaegyüttes, azokból a nagynevű operaénekesekből, akiket a fajüldöző törvények következtében az Operaházból eltávolítottak. Az előadásokat az Izraelita Hitközség Síp-utcai székházának dísztermében, az ún. Goldmark-teremben tartották. Az együttes vezetőkarmesterei Komor Vilmos és Somogyi László voltak, vezényelt még Fraknói Károly és Fischer Sándor. Rendezőként Bálint Lajos, Szabolcs Ernő, Harsányi Miklós és Váradi Tibor működtek közre. Az énekesek nem teljes listája: Ladányi Ilona, Relle Gabriella, Róna Vera, Fábri Edit, Gödry Kató - Spiegel Anni, Sík Olga, Rózsa Vera - Fehér Pál, Ney Dávid, Sipos Jenő - Lendvai Andor, Farkas Sándor, Érdi Pál - Ernster Dezső, Kálmán Oszkár, Galsay Ervin. A műsor megoszlott a repertoárdarabok és az Opera műsorán akkor nem szereplő művek közt. Játszották természetesen a műsorról levett Hoffmann meséit, Sába királynőjét és a Zsidónőt, valamint a Rigolettót, Pillangókisasszonyt, Traviatát, Fideliót, Álarcosbált, Figarót, Szöktetést, Varázsfuvolát, Don Pasqualét (ez utóbbi kettő volt az együttes csúcsteljesítménye), Faustot, Trubadúrt. 1944 márciusáig, a németek bevonulásáig működött az OMIKE-együttes.

Ó, mily boldog az a férfi - Mozart Szöktetésének I. felvonásában Ozmin (B) gúnyos dala a szerelemről.

Ó, mily hideg e kis kéz - Rodolphe ún. bemutatkozó áriájának kezdősora Puccini Bohémélet-ében (az ária végén híres magas C), az I. felvonásban.

Ó, Mimi, kacsódat - Rodolphe (T) és Marcel (Bar) kettőse Puccini Bohémélet-ének IV. felvonásában, melyben mindketten egykori boldog szerelmük emlékét idézik.

Ó Mimi, tu più non torni → *Ó, Mimi, kacsódat*

O mio babbino caro → *Én édes, jó apácskám*

Ó, mi rég volt - Mozart Szöktetésének I. felvonásában Konstanza (S) áriája, melyben Belmonte iránti szerelméről énekel.

Ó, mit jelent ez új gyönyör - Verdi Lombardok c. operája III. felvonásában Giselda (S), Oronte (T) és Pagano (B) tercettje. A nagyméretű együttest valóságos hegedűversenytétel-számba menő bevezető zene előzi meg.

O monumento - Barnaba (Bar) nagy monológja Ponchielli Giocondájának I. felvonásában.

Ó, Nagyúr, érted vágtunk az útnak - Verdi Lombardok c. operája IV. felvonásának nagy kórustétele, a Nabucco Va, pensiero-jának párdarabja.

O, namenlose Freude → *Ez óra éltem boldog álma*

Oncina, Juan (1925-) - spanyol op.én. (T). 1946-ban debütált Barcelonában, Massenet Manonjának Des Grieux-jeként. 1946 és 1952 között az olasz színházak egyik legtöbbet foglalkoztatott tenorja, főleg a Rossini-Donizetti repertoárban sikeres művész. Híres Ramiro (Hamupipőke), Lindoro (Olasz nő Algírban), Almaviva és Ory grófja.

Onegin, Sigrid (1891-1943) - svéd op.én. (A). Stuttgartban debütált 1912-ben, Carmenként. Kisebb színpadok után Münchenben (1919-1922), Berlinben (1926-1933) és a Met-ben (1922-1924) működött. Hatalmas hangereje éppúgy oka volt sikereinek és világhírnevének, mint drámaisága, és althangjához képest biztos és imponáló magas regisztere. Híres Lady Macbeth, Eboli, Orfeusz, Fricka és Brangäne. Leghíresebb szerepe azonban Meyerbeer Prófétájának Fidese volt; ennek a szerepnek ő volt az utolsó nagy tolmácsolója.

Ó, ne sírjál, drága gyermek - Erzsébet (S) kétstrófás románca, melyben a Fülöp által száműzött udvarhölgyet vigasztalja, Verdi Don Carlosa II. felvonásában.

Ó, nézz ki már az éjbe - Don Juan (Bar) szerenádja mandolinkísérettel, Mozart operájának II. felvonásában.

O nuit, étends sur eux ton ombre → *Óh, éj! Te áraszd rájuk varázsod*

O paradiso - Vasco da Gama (T) híres áriája Meyerbeer Afrikai nő c. operájának IV. felvonásában.

O patria mia → *Nílusparti ária*

opera - A kifejezés tulajdonképpen az „opera in musica", azaz „zenés mű" rövidítése. A műfaj kezdeti idejében a szó ismeretlen volt még: hol favola in musica, hol dramma in musica vagy dramma per musica, hol más megjelölés volt használatos. Még a XIX. sz. folyamán is - legalábbis olasz nyelvterületen gyakran kerül alkalmazásra műfajmegjelölésként a melo-dramma kifejezés. A többi európai nyelv - különböző átalakított formákban - az opera szót vette át.

opera buffa - A vígopera olasz elnevezése. A XVII. sz. végén alakult ki maga a műfaj, elsősorban Nápolyban. Kezdetben a tragikus operák szüneteiben előadott intermezzóknak van vidám tárgyuk, majd az önállósuló intermezzo alakul át vígoperává, ettől kezdve ismerős az opera buffa elnevezés is.

opera comique - A francia műfajmeghatározás egyáltalán nem azonos a vígoperát jelölő opera buffával. A francia terminológia szerint minden olyan operaalkotás ide tartozik, amelyben az egyes zeneszámok közt recitativo helyett prózai dialógus hangzik fel. Így tehát például a Fidelio vagy a Carmen eredeti alakja is opera comique. A fogalom tehát nagyjából egyenlő a német Singspiellel.

Opéra-Comique, Párizs - Párizs második operaházának létrejötte a Nagyopera (az Académie Royale de Musique) és a komédiások békekötésére vezethető vissza. A komédiának ugyanis

oly nagy közönségsikere volt, hogy az Académie-nek is meg kellett hátrálnia. 1715-ben építették fel a színházat a komédiások számára: a sikersorozat természetesen folytatódott, sőt erősödött, s így harminc év múlva az Académie hatalmi szóval bezáratta (1745). 1862-ben - miután hétéves szünet után az Opéra-Comique újra kezdett játszani - a társulat egyesült a Comédie-Italienne-nel, s a két együttes 1783-ban költözött a Rue Favart-i új épületbe. Itt működött egészen 1887-ig, mikor is a ház tűzvész áldozata lett. 1898-ban, Albert Carré igazgatása alatt nyílt meg a ma is álló színház (befogadása 1750 személy).

Az Opéra-Comique-ban működése első évszázadaiban a prózadialógusos zenés játékok kerültek színre: Dalayrac, Méhul, Aubert és Boieldieu művei, Donizetti Az ezred lánya c. vígoperája stb. A Théâtre-Lyrique (lásd *ott*) bezárása után, Carvalho igazgatása alatt az opéra comique-műfajú lírikus operák otthonává vált a színház: itt volt a Hoffmann meséi, a Lakmé, a Manon és a Carmen bemutatója. Carré ideje alatt a modern művek otthonává vált, itt élte meg premierjét a Pelléas, az Ariane és Kékszakáll és a Pásztoróra.

1959 óta az Opéra-Comique és a Nagyopera közös igazgatás alatt áll.

opera és film - Operák filmrevitelének legfőbb problémája a képi megoldás, hiszen a két műfaj ebből a szempontból alapvetően ellentétes: az opera a színpad állandó színhelyéhez kötött, míg a film a színhelyek és a nézőpontok gyakori váltását igényli. Így az operafilmek realizálásának két ellentétes módszerét ismerjük: az egyik tulajdonképpen nem más, mint lefényképezett színpadi előadás (ez a leggyakoribb eset), míg a másik kiviszi a cselekményt a színházból, és megpróbálja lehetőség szerint alkalmazni a film sajátos formanyelvét (ilyen volt pl. az olaszok Bajazzo-filmje). A két módszer keveredhetik is, mint pl. a szovjet Igor herceg-filmben, amely színpadi előadásként kezdődik, de rövidesen szabadtéri jelenetekbe megy át. A legtöbb operafilmet Olaszországban készítették, igen sokat Tito Gobbi főszereplésével. Nevezetes még a szovjet Igor-, Borisz- és Hovanscsina-film, az NDK-beli Figaro házassága. Karajan Rózsalovag- és Carmen-filmje, Beecham Hoffmann meséi- és Furtwängler Don Juan-filmje.

A filmnek többféle hatása volt az opera modern fejlődésére. Egyrészt filmvetítést alkalmaz néhány szerző (pl. Alban Berg eredeti elképzelése szerint ez lett volna a Luluban), másrészt a mai operák dramaturgiáját is befolyásolta a film (pl. Petrovics: Bűn és bűnhődés).

Lásd még: *opera és televízió*

opera és televízió - A tv-s operaprodukcióknak ugyanaz a problematikája, mint az operafilmeknek. E területen azonban egy új jelenség, mondhatni, új műfaj született: az egyenesen a tv számára írt opera. Ez számol a képernyő képi megfogalmazás-lehetőségeivel, a play back-eljárással és más vívmányokkal. A leghíresebb tv-operát Stravinsky írta Noé bárkája címen (1962), neves Menotti Amahlja, az első tv-opera (1951). Más lapra tartozik a manapság már számtalannak mondható tv-adaptáció, azaz eredetileg a színpadra készült operák tv-változata. A magyar adaptációk közül Dallapiccola Éjszakai repülésének tv-változata emlékezetes.

operai keringők - A híres osztrák tánc több operában kiemelkedő helyet kapott. Már 1785-ben megjelenik Martin y Soler Una cosa rara-jában. A továbbiakban a következő híres keringőket tarthatjuk számon: a Bohémélet II. felvonásában Musette belépője, az Anyegin II. felvonásának, a Faust II. felvonásának, a Mefistofele I. felvonásának táncjelenetei, Margit Ékszeráriája a Faustban, a Traviata I. felvonásának színpadi zenéje, Johann Strauss Denevérjének számos részlete, a Rózsalovag II. felvonásának finálé és III. felvonásának kezdőjelenetei stb.

opera semiseria - A seria és a buffa összeolvadása: happy endes kimenetelű darab, szomorú, sőt esetleg tragikus elemeket tartalmazó cselekmény után. Megszületése az „érzelmesség korához” kapcsolódik; első nagy remeke Piccinni La buona figliuolája volt (1760). A műfaj

csúcsa a Don Juan. Az opera további útjának egyik ihletője, mivel sokkal közelebb áll az élethez, mint a seria, de kevésbé tipizált alakokkal operál, mint a buffa.

opera seria - A tragikus tárgyú, komoly opera olasz elnevezése a XVII. és főleg a XVIII. sz.-ban. Tárgya rendszerint mitológiai vagy történelmi. Hamar kialakult, majd megmerevedett dramaturgiai keret jellemzi: áriák sora, melyeket a cselekményt előrevivő secco recitatívók kötnek össze, s melyek fűzérét csak ritkán szakítja meg egy-egy együttes vagy - még ritkábban - kórus. A metastasiánus librettó emelte az irodalmi színvonalat, de hozzájárult a megmerevedéshez is, csakúgy, mint a da capo-ária és a bel canto-korszak sztárkultusza. Az opera seria tárgya és légköre révén kezdettől fogva arisztokratikus műfaj volt, a kor uralkodó osztályának ízlését képviselte. Lassú elsorvadását a feltörő vígopera és az ún. semiseria pecsételte meg.

operett - A XVIII-XIX. sz. fordulóján a Singspiellel azonos értelmű, a múlt sz. végén veszi fel egyértelműen mai jelentését.

Ophelia - Polonius lánya, Hamlet szerelme (S) Thomas és Szokolay Hamletjében.

Opricsnyik - Csajkovszkij 4 felv. operája (1874, Pétervár), a zeneszerző szövegére, Zsukovszkij nyomán.

O qual soave brivido → *Szód éltet, mint a napsugár*

Ora e per semre addio → *Búcsúzom tőled*

Órajelenet - Muszorgszkij Borisz Godunovja 5. képében a címszereplő (B) képet záró monológja, az egyre jobban elhatalmasodó lelki elborulás zenei ábrázolásának mélypszichológiai remeke. Nevét onnan nyerte, hogy a jelenet csúcspontján egy, a szobában levő óra ütni kezd.

órák tánca, Az - Ponchielli Giocondájának híres, gyakran önálló koncertszámként is hallható balettje (a III. felvonásban).

Ó, rá se hallgass - Mozart Don Juanja I. felvonásában Donna Anna (S), Donna Elvira (S), Don Ottavio (T) és a címszereplő (Bar) kvartettje, az egységes motívumépítkezés remeke.

Orazi ed i Curiazi, Gli (A Horatiusok és a Curiatiusok) - Cimarosa 3 felv. operája (1796, Firenze), A. S. Sograffi szövegére. A szerző legnevezetesebb opera seriája.

Or co'dadi → *Katonakórus 1.*

Ordassy, Carlotta (1923?-) - magyar szárm. op.én. (S). A bpesti Zeneakadémián tanult zongorázni és énekelni. A háború alatt a Scala stúdiójában folytatta tanulmányait és itt is debütált, a Varázsfuvolában. A háború után került a Met-hez, melyben ma is működik, igen sok kis szerepet énekel.

Orda-Wdowczak, Alfred (1915-) - lengyel op.én. (Bar). 1934-ben debütált a varsói operaházban. Tanulmányai tökéletesítésére Olaszországba utazott, 1937-ben Bécsben énekversenyt nyert, majd, a háború alatt Angliába kerülve, Londonban folytatja tevékenységét.

Oresztész - A mükénéi királyfi, az anyagyilkos herceg, az Erünniszek által üldözött, majd bűnei alól feloldott hős sok opera főszereplője. Itt csak a róla, illetve róla és barátjáról, Püladészról elnevezett operákat soroljuk fel (lásd még: *Iphigenia, Elektra*): Perti (1681), Cimarosa (1783), Morlacchi (1808), K. Kreutzer (1817), Tanyejev (1895), Weingartner (1902), Křenek (1930).

Orfeo - Monteverdi 5 felv. operája prológussal (1607, Mantova, Accademia del'Invaghiti), Alessandro Striggio szövegére. Első felújítására majd 300 év múlva, 1904-ben került sor Párizsban, d'Indy feldolgozásában, koncertformában. Első modern színpadi előadása ugyancsak Párizsban, 1911-ben volt, a Théâtre Réjane-ban.

Különböző stílusú és szempontú modern feldolgozások: d'Indy, Malipiero, Respighi, Maderna, Orff, Goehr stb. gondozásában. Magyar bem.: 1936, OH (Respighi-verzió).

A Camerata kezdeményezései után az Orfeo az operairodalom első nagy remekműve. Monteverdi elfordul a firenzeiek doktriner szárazságától, állandó deklamációjától. Igen színes, részben dramaturgiai funkciójú zenekarkezelésével, kórustételek és zárt, áriaszerű formák beiktatásával az igazi opera - vagy inkább: zenedráma - halhatatlan első modelljét alkotta meg. Striggio irodalmi értékű szövegkönyve is segítette.

A mű követi a mítoszt: Orfeusz (kasztrált A, vagy T, vagy Bar) leszáll az Alvilágba, hogy visszahozza elhunyt feleségét, Euridikét (S). Meglágyítja énekével Hádeszt (B), aki visszaengedi az asszonyt az élők közé, azzal a feltétellel, hogy Orfeusz nem néz rá, amíg fel nem érnek a föld felszínére. Orfeusz nem tudja ezt a feltételt teljesíteni; Euridiké másodszor, s most már véglegesen visszakerül az Alvilágba. A dalnokot Apollo (T vagy Bar) felviszi az Olümposzra.

Orfeusz-téma - Az isteni dalnok, a zene hatalmának megszemélyesítője természetszerűleg vált igen sok opera hősévé. (Soknak közülük Euridiké a címadója): Peri (1600), Caccini (1602), Monteverdi (1607), Stefano Landi (1639, pastorale), L. Rossi (1647), Sartorio (1672), Draghi (1683), Lully fiai (1690), Keiser (1699), J. J. Fux (1715), Wagenseil (1740), K. H. Graun (1752), Gluck (1762), J. Chr. Bach (1770), Bertoni (1776), Guglielmi (1780), G. Benda (1787), F. W. Benda (1788), Paër (1791), Haydn (1793, befejezetlen), Cannabich (1800), Offenbach (1858), Malipiero (1925).

Orfeusz - Gluck 3 felv. operája (1762, Bécs, Burgszínház), R. de Calzabigi szövegére, a görög mítosz nyomán. Magyar bem.: 1883, pesti N.Sz.

Gluck és Calzabigi első „reform-operája", létrejöttében szinte egyenlő érdeme van a zeneszerzőnek és a szövegírónak. Egyszerűség, tömörség, mellékes cselekmények teljes hiánya a szöveg újdonsága; ugyancsak egyszerűség, az áriák dalszerű formálása, a da capo-forma elvetése, nagy kórustételek - a muzsika reformelemei. A műnek két változata van: az olasz szövegű eredeti, kasztrált főszereplővel és az 1774-es francia szövegű, kibővített forma (Párizs számára), tenor-Orfeusszal. Ma általában összevonják a kettőt, és női althangra (ritkán baritonra) bízzák a címszerepet.

Orgeni, Aglaja (1841-1926) - német op.én. (S). 1865-ben debütált a berlini operában, melynek 1886-ig volt művésze a koloratúrszoprán szerepkörben. Ekkor visszavonult és Drezdában lett énektanár.

Orlandi Malaspina, Rita (1938?-) olasz op.én. (S). Bolognában debütált 1965-ben, Ford Alice-ként. A következő évben már a Sc. színpadán énekli a Végzet hatalma Leonóráját, jelenleg a legtöbbet foglalkoztatott drámai szopránok egyike. Igen szép és kiművelt hang, de kissé hűvös egyéniség jellemzi, így fellépései inkább a hang és az énektudás diadalai, semmint a drámáé. Verdi legnagyobb heroina-szerepeit énekli (mindkét Leonóra, Amelia, Aida. Desdemona stb.). A Szigeti Színpadon is fellépett.

Orlando - Händel 3 felv. operája (1733, London), Braccioli szövegére, Ariosto nyomán.

Orlando paladino (Orlando lovag) - Haydn 3 felv. semiseria operája (1782, Eszterháza), N. Porta szövegére. Magyarorsz. bem.: 1786, Pozsony, 1792, pesti Német Színház. Magyarul 1960-ban mutatta be a Magyar Rádió.

orléans-i szűz, Az - Csajkovszkij 3 felv. operája (1881, Pétervár), Zsukovszkij szövegére, Schiller drámája nyomán. A zeneszerző a bemutató után átdolgozta művét.

Orlov, Georgij (1900-) - szovjet op.én. (Bar). 1930-ban debütált a leningrádi Kis Színházban, melynek 1940-ig volt tagja, ekkor került át a Kirov Operaházba. 1949-ben a Kis Színház, majd a Kirov Operaház igazgatója volt.

Orlovsky - J. Strauss Denevérjének unatkozó hercege (MS), akinek bálján a darab bonyodalma lezajlik.

Ormay Ferenc (1835-1876) - magyar op.én. (Bar), Kolozsvárott debütált, majd 1858-ban a N.Sz. szerződtette. Nemcsak operaénekesként működött: prózai színész is volt, valamint műfordító. (T. k. a Faust Siebel-áriájának „Helyettem kis virág...” kezdősorát ma is az ő szövegével éneklik.) Ódry Lehellel közösen ő írta Erkel Brankovics György c. operájának librettóját.

Ormi Jozefa (1830-1881) - magyar op.én. (A). 1851-ben debütált a N.Sz-ban, Donizetti Linda di Chamounix-jában. Hamar elhagyta Magyarországot, a párizsi O.-ban énekelt, majd 1854-től New Yorkban működött.

Ormindo, L’ - Cavalli 3 felv. operája (1644, Velence, T. San Cassiano), G. Faustini szövegére. - Napjainkban több helyen felújították.

Orontea - Cesti 3 felv. operája prológussal (1649, Velence), Cicognini szövegére. A szerző első operája.

Orosz Júlia (1908-) - magyar op.én. (S). 1930-ban debütált az OH-ban, Blonde-ként. Négy évtizedes pályafutása alatt mintegy 80 szerepet énekelt: az irodalom minden stílusában és úgyszólván mindenfajta szerepkörben otthonos volt. Éppoly nagyszerű lírai alakításokat láthatott tőle az OH közönsége (Antónia, Liu, Margit, Lauretta, Pillangókisasszony), mint drámaiakat (Desdemona, Elza, Tosca, Nedda, Pique Dame-Liza) és szubretteket (Blonde, Ford Annuska, Zerlina, Adél). Egyaránt kitűnően ismerte a Mozart-stílust (Susanne, Elvira) és Puccini világát (Liu, Mimi). Kevés ilyen sokoldalú művészt ismert a magyar operajátszás története. Ez a sokoldalúság természetesen megköveteli a hangi adottságok drámai felhasználását és a jó színészi készséget is: Orosz Júlia minddel rendelkezett. A népi demokratikus országokban és Nyugat-Európában igen sokszor vendégszerepelt. Kossuth-díjas, Kiváló művész, az OH örökös tagja.

Oroszlánszívű Richárd - A híres angol király, akit a kereszteshábórúból visszatérve idegenben börtönbe vetnek, majd apródja segítségével megszökik és álruhában visszatér Angliába, sok opera hőse lett: Händel (1727), Telemann (1729), Logroscino (1743), Grétry (1784), Seyfried (1810), Adam (1844). A Walter Scott-féle Ivanhoe-regényből, illetve annak epizódjaiból készült operákban, valamint a Robin Hood-dal kapcsolatos darabokban is rendszerint szerepel.

Oroszlánszívű Richárd - Grétry 3 felv. operája (1784, Párizs, Comédie-Italienne), M. J. Sedaine szövegére. Magyarorsz. bem.: 1811, pesti Német Színház.

Grétry egyik legnépszerűbb operája; zenetörténeti nevezetessége, hogy ebben a műben fordul elő először a wagneri értelemben vett vezérmotívum. Egyik áriájára Beethoven írt zongora-variációkat.

Oroveso - Bellini Normájában a druida főpap (B), Norma atyja.

orr, Az - Sosztakovics 2 felv. vígoperája (1930, Leningrád), Zamjatin, Jonin, Preisz és a zeneszerző szövegére, Gogol novellája nyomán. A szerző első operája. Premierje nagy bukás volt és egyben kiindulása a Sosztakovics elleni pártbírálatoknak. Csak az 1960-as években újították fel Európa különböző operaházaiban, így Düsseldorfban, Firenzében és a berlini S.O.-ban. - A Gogol-novella valósággal szürrealista jellege számos kitűnő lehetőséget ad a

zeneszerzőnek a legkülönbözőbb hangulatú és stílusú jelenetek komponálására. Sosztakovics élt is a lehetőséggel: a sok magánszereplőre és kiszenekarra irt opera a szerző egyik legjobb alkotása. Humoros oldala éppoly kitűnően sikerült, mint komoly vagy szürrealista jeleneteinek zenéje.

Or sai chi l'onore → *Nézz bosszúra vágyón*

Or siam soli → *Nincs itt senki*

Ortrud - Wagner Lohengrinjében a pogány hitű intrikus (MS), Telramund felesége.

Ory grófja - Rossini 2 felv. vígoperája (1828, Párizs, O.), Scribe és Lestre-Poirson szövegére. Magyar bem.: 1962, bpesti E.Sz. Rossini utolsó előtti operája.

A cselekmény a kereszteshábórúk korában játszódik, s arról szól, hogyan próbálja Ory nőcsábász grófja különböző álruhákban és cselekkel, de sikertelenül elcsábítani Fourmoutiers erényes grófnéját, Adélt.

O signore, dal tetto natio → *Ó, Nagyúr, érted vágtunk az útnak*

O sink' hernieder, Nacht der Liebe → *Ó, szállj le, csókok bűvös éje*

O soave fanciulla → *Ó, te gyönyörű lányka*

Osten, Eva von der (1881-1936) - német op.én. (S). Drezdában debütált 1902-ben, és a drezdai operaház egyik vezető énekese volt 1902-1930 közt. Drámai és lírai szerepekben egyaránt európai, sőt, világhírű énekesnő, a század első évtizedei nagy sztárjainak egyike. A Rózsalovag első Octavianja.

Osváth Júlia (1908-) - magyar op.én. (S). 1935-ben debütált az OH-ban, Gara Máriaként. Oly kiugró sikert aratott, hogy már 1937-ben Toscanini szerződtette a Salzburgi Ünnepi Játékokra, az Éj királynője szerepére. Mozart-énekesnőnek indult, énekelte az összes Bpesten játszott Mozart-opera főszerepét (Éj királynője, Pamina, Donna Anna, Fiordiligi. Grófné, Konstanza). A 30-as évek végén kezdte a drámai szerepek éneklését, meglepő módon, de mindjárt jelentős sikerrel, Wagner műveivel (Elza, Pogner Éva). Ettől kezdve bontakozott ki igazi színpadi művészete, amely lényegében az ösztönös zseni diadala volt. Színpadra lépésekor máris az adott szerep levegőjét árasztotta és tulajdonképpen mindent tudott, ami a szerepekhez szükséges. Ő volt *a* magyar Figaro-Grófné, *a* magyar Tábornagyné. De nemcsak az emelkedett tónusú szerepekben volt otthonos; nálánál kihívóbb és közönségesebb, tehát *igazibb* Musette ugyancsak nem szólalt még meg az OH színpadán. Kiválóan alakította Erkel hősnőit, nagyszerű Desdemona és Don Carlos-Erzsébet volt. Az OH örökös tagja, Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Ó, szállj hozzám, ég angyala - Erkel Hunyadi Lászlója I. felvonásában a címszereplő (T) szerelmi románca.

Ó szállj le, csókok bűvös éje - Wagner Trisztánja II. felvonásában a szerelmesek (S és T) nagy kettősének központi lassú szakasza.

Ó, szép Aida - Radames (T) románca Verdi Aidájának I. felvonásában.

Ó, szép Fiorenza - A címszereplő (Bar) gúnyos, figyelmeztető dala a rokonsághoz Puccini Gianni Schicchijében.

Oszkár - Verdi Álarcosbáljában Richard gróf apródja (S).

Ó, szörnyű máglya → *Stretta*

Otava, Zdeněk (1901-) - cseh op.én. (Bar). Pozsonyban debütált 1921-ben, Jagóként, innen Brnóba került, majd 1930-tól a 60-as évek elejéig a prágai Národní Divadlo prominens tagja volt. Főleg a cseh repertoárban és Mozart műveiben aratott jelentős sikereket.

Ó, te gyönyörű lányka - Mimi (S) és Rodolphe (T) szerelmi kettősének kezdősora Puccini Bohémélетének I. felvonásában.

Ó, te hűséges szerelmem - Donizetti Lammermoori Luciája utolsó fináléjában Edgar (T) élettől búcsúzó ariosója.

Otello - Verdi 4 felv. operája (1887, Milánó, Sc.), Arrigo Boito szövegére, Shakespeare drámája nyomán. Magyar bem.: 1887, OH. A mű első Olaszországon kívüli előadása!

Az operairodalom legnagyobb remekeinek egyike, Verdi ún. utolsó korszakának nyitánya. A zeneszerzőt sokban segítette Boito szövegköltéménye, az irodalom talán legjobb librettója. A zene a dramaturg-Verdi legnagyszerűbb erényeit a legmagasabb szinten mutatja: tökéletes formaérzék és koncentráltság, a drámai jellemzés nagyszerűsége, a drámai és zenei szerkesztés tökéletes logikája (egységes motívumhálózat) jellemzik. Ami új ebben a partitúrában, az is a korábbi művek eredményeinek logikus továbbfejlesztése, ill. összefoglalása: a harmóniai nyelvezet árnyaltsága és érzékenysége, a zseniális zenekarkezelés és a hagyományos formák teljes átalakítása (egyetlen tradicionális formaképlet: a III. felvonás nagy concertatója).

Otello, vagy a velencei mór - Rossini 3 felv. operája (1816, Nápoly), Salsa szövegére, Shakespeare nyomán. Magyarorsz. bem.: 1819, pesti Német Sz.

Rossini műve a maga idején egyike volt a mester legsikeresebb alkotásainak. Librettója annyiban tér el a Shakespeare-műtől, hogy a tragikus végkifejlet előtt minden kiderül, s így jórafordul.

O terra, addio → *Ég áldjon, föld*

Ó, tiszta lég → *Rabok kara*

Otsz, Georg (1920-) - szovjet op.én. (Bar). 1951-ben debütált a tallinni operában, melynek ma is tagja. Mind az operaszínpadon, mind a könnyebb fajsúlyú hangversenyszámokban a Szovjetunió egyik legnépszerűbb énekese.

Ott a parton → *Brünnhilde záróéneke*

Ott az árboc - Verdi Otellójában a művet kezdő monumentális „Vihar-kórus”.

Ott benn ... az asszony virraszt... - Puccini Köpeny c. operájában Marcel (Bar) nagy monológja az éjszakai folyó habjai fölött. Kétségeinek, tragédiájának zenébe öntése, a természeti kép és a lelki portré csodálatos zenéje.

Ottó - Erkel Bánk bánjában Gertrudis királyné öccse, Melinda csábítója (T).

Otto, Lisa (1919-) - német op.én. (S). 1941-ben debütált Beuthenben, a Rózsalovag Sophiejaként. Különböző szerződések után Berlinbe került, ahol előbb a S.O., majd 1952 óta a nyugat-berlini opera tagja. Salzburg, Glyndebourne és a nagy operaházak kedvelt vendége, napjaink egyik jeles Mozart-szubrettje.

O tu che in seno agli angeli → *Te, mennybeszállott angyalom*

O tu Palermo - Verdi A szicíliai vecsernye c. operájának II. felvonásában Procida (B) hatalmas áriája szülővárosához. Basszisták koncertműsorainak is kedvelt száma.

Où va la jeune Hindoue? → *Csengettyű-ária*

Óvd magad - Wagner Trisztánjának II. felvonásában Brangäne (MS) színfalak mögötti óvó szózata.

Óvtad-e hírem? - Wagner Trisztánja II. felvonásában Marke király (B) hatalmas monológja, melyben végtelen szomorúsággal vonja kérdőre Trisztánt.

O wär ich schon mit dir vereint → *De jó, de szép a gondolat*

O welche Lust → *Rabok kara*

Oxilla, Giuseppe (1865-1919) - uruguayi op.én. (T). Olaszországban tanult, 1888-ban Milánóban debütált. A következő évben már a Sc.-ban énekel, főleg Otellóként aratott igen nagy sikereket, Tamagno után az egyik legjelentősebb Otellónak öt tartották (a szerepet igen sokszor énekelte az első Jagóval, Victor Maurellel). Mint korának egyik híres hőstenorja, igen nagy sikereket aratott Itáliában, Spanyolországban és Dél-Amerikában.

O zitt're nicht, mein lieber Sohn → *Ó, csak ne félj, én jó fiam*

Ozmin - Mozart Szöktetés a szerájból c. operájának egyik főszereplője (B), Szelim basa főkertésze és háremőre, az emberi gonoszság - helyenként komikusba hajló - portréja.

Ö

Ő felépül - Verdi A végzet hatalma c. operája III. felvonásában Don Carlos (Bar) kétrészes áriájának (vö. *Vészterhes írás*) gyorstempójú második része; az utolsó cabaletta Verdi életművében.

Öhmann, Karl Martin (1887-?) - svéd op.én. (T). Katonai pályára indult, majd zongora- és énektanulmányokat folytatott, s csak 1917-ben debütált Göteborgban. 1919-től a stockholmi opera, 1924-től a Met, majd 1925-től a berlini Städtische Oper tagja. A 20-as, 30-as évek egyik legjelentősebb Wagner-tenorja volt, fényes, sugárzó erejű tenorhang birtokosa.

Ölj meg engemet Bánk - Erkel Bánk bánjának II. felvonásában Melinda (S) lírikus áriája, melyhez Erkel viola d'amore, cimbalom, hárfa és angolkürt összeállítású kísérőegyüttest alkalmazott.

Öltsd fel zekédet → *Kacagj, Bajazzó*

Ön írt ma nekem - Csajkovszkij Anyeginje I. felv. 3. képében a címszereplő (Bar) áriája, melyben elhárítja magától Tatjána szerelmét.

önző óriás. Az - Hubay 1 felv. meseoperája (1936, OH), Márkus László és Mohácsy Jenő szövegére, Wilde novellája nyomán.

ördög és Kata, Az - Antonín Dvořák 3 felv. vígoperája (1899, Prága, N.Sz.), Adolf Wenig szövegére. A cselekmény az ismert népmesén alapul: még az ördög is elmenekül a cserfes, zsémbes vénlány Kata elől.

ördög része, Az - Auber 3 felv. vígoperája (1843, Párizs, O.C.), Scribe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1844, pesti Német Színház; 1846, pesti N.Sz. - A mű főszereplője Carlo Broschi, a XVIII. sz. világhíres kasztrált énekese, a darabot néha ezzel a címmel is játszották.

Ördög Róbert - Meyerbeer 5 felv. operája (1831, Párizs, O.), Scribe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1834, pesti Német Színház; 1843, pesti N.Sz.

Meyerbeer első „nagyoperája", melyben a típus összes jellegzetességei - mind a zeneiek, mind a dramaturgiaiak - felvonulnak. A rendkívül bonyolult és borzalmas történet a XIII. sz.-ban játszódik Palermóban. Hősei: Róbert, Normandia hercege (T), egy halandó nő és a Sátán gyermeke, szerelme, Izabella hercegnő (S), valamint a Bertram lovagként megjelenő Sátán (B).

Ördög vitte volna el - Mozart Don Juanjában az I. felvonás Introduzionéjának kezdete, Leporello (B) monológja, mely később Donna Anna (S), Don Juan (Bar) és Leporello tercettjébe megy át.

Őrjöngő Roland - Nagy Károly unokaöccse és lovagja, a roncesvallesi csata áldozata, valamint a szerelmében őrjöngő hős lovag állítólag azonos személy. Ariosto és Tasso költeményei alapján készültek a róla szóló operák; a műfaj első két évszázadának legkedveltebb témái közé tartozott: Lully (1685), Steffani (1696), Domenico Scarlatti (1711), Vivaldi (1714), Händel (1732), Rameau (1764, töredék), Piccinni (1765), Guglielmi (1771), Piccinni (1778. másik mű), Anfossi (1787), Haydn (1787), Reber (1850).

őrülési jelenet - A XIX. sz.-i olasz romantikus operák egyik kedvelt jelenettípusa. A leghíresebb Donizetti Lammermoori Luciájában van, de Donizetti írt ilyen szcénát az Anna Bolenában és a Linda di Chamounix-ban is, Bellini a Puritánokban, Thomas a Hamletben. Ide

tartozik a Bánk bán Tiszaparti jelenete, sőt talán Lady Macbeth Alvajáró-áriája. A modern művek közt vö. az Elektra, a Wozzeck és a The Rake's Progress egyes jeleneteivel.

Örvény - Eugen Suchon 3 felv. operája (1949, Pozsony), a zeneszerző és Hoza szövegére, Urban elbeszélése nyomán. Magyar bem.: 1960, E.Sz.

Örzse - Kodály Háry Jánosában a címszereplő kedvese (S vagy MS).

Ősi családi sírbolt! - Donizetti Lammermoori Lucia c. operája III. felvonásában Edgar (T) áriája, mely a finálét bevezeti.

Ősi híres család sarjaképpen - Verdi A végzet hatalma c. operája II. felv. 1. képében Don Carlos (Bar) drámai feszültségű, de táncos ritmusú „balladája".

Ő sohasem szeretett - Fülöp király (B) megrendítő monológja Verdi Don Carlosának III. felvonásában.

Összeillünk! - Verdi Rigolettójában a címszereplő (Bar) hatalmas monológjának kezdőszavai, az I. felv. 2. képében; az operai emberábrázolás egyik leggrandiózusabb remeke.

Őt elrabolták tőlem - Verdi Rigolettójának II. felvonásában a herceg (T) áriáját megelőző recitativo kezdősora.

V. Károly - Křenek 2 felv. operája (1938, prágai Német Operaház), a zszerző szövegére. Az átdolgozott verziót 1958-ban Düsseldorfban mutatták be. A szerző legjelentősebb színpadi műve.

V. László - Erkel Hunyadi Lászlójában a gyenge, akaratnélküli, kéjsóvár ifjú király (T).

Őt újra látja majd szemem - Verdi Álarcosbál c. operájának I. felv. 1. képében Richard gróf (T) szerelmi áriája. Témája az előjátékban is benne van, és visszatér az utolsó képben. (Eredeti olasz szövegét a rossz operaszövegkönyv-stílus mintapéldájaként szokták emlegetni.)

Ötvös Csaba (1943-) - magyar op.én. (Bar). 1970-ben debütált az OH-ban, Silvióként. Azóta a színház tagja, a lírai bariton szerepkörben (Végzet hatalma-Carlos, Marcel, Valentin, Ashton stb.).

Ő vesszen! - Beethoven Fideliója II. felvonásában Leonóra (S), Florestan (T), Pizarro (Bbar) és Rocco (B) kvartettje. Beethoven drámai géniuszának legnagyobb remeke, a szenvedélyek egymásbacsapásának, a forrpontig izzott drámai helyzetnek csodálatos ábrázolása. (A tetőponton hangzik fel a színfalak mögött a III. Leonóra-nyitányból ismert trombitafanfár.)

Ő világuralomra tört - Egy szerzetes - V. Károly - (B) ariosója a világi dolgok hiúságáról Verdi Don Carlosa I. felvonásában.

P

Paalen, Bella (1881-1946) - magyar szárm. op.én. (A). Bécsben tanult, majd Düsseldorfban debütált 1904-ben, Fidesként. 1906-37 a bécsi S.O. neves művésze volt. 1939-ben Amerikába vándorolt ki és New Yorkban volt tanár.

Pacchierotti, Gasparo (1740-1821) - olasz op.én. (férfi S). Már 16 éves korában énekelt kisebb szerepeket, 1769-től lett Velence, Bécs, Milánó, majd London operaelőadásainak főszereplője, ünnepelt sztár. Az utolsó nagy kasztráltak egyike. 1792-ben visszavonult, s csak egy Napóleon tiszteletére rendezett előadáson lépett fel még egyszer.

Pace e gioia → *Áldást, békét*

Pace, pace → *Békét, békét!*

Pacetti, Iva (1898-) - olasz op.én. (S). 1920-ban debütált Pratóban, Aidaként. Hamar nagy karriert futott be Olaszországban, majd a római Operában ő énekelte először 1926-ban a Turandot címszerepét. A Sc. Toscanini-érájában ívelt fel a legmagasabbra karrierje; 1942-ig volt a nagy milánói operaház énekese. A 30-as években meghódította Londont és a két Amerikát. A leggyakrabban Gigli partnereként lépett fel, számos hanglemezt is készítettek együtt.

Pacini, Giuseppe (1863-1910) - olasz op.én. (Bar). 1887-ben debütált Firenzében, Francesco Foscariként. Hamar híres lett hazájában, majd 1892-99 Dél-Amerikában működött. 1895-ben részt vett Mascagni Ratcliff c. operája Premierjén a Sc.-ban, ez volt igazi kiugrása. Kora egyik legszebb hangú baritonistája volt, hatalmas és kiegyenlített hanggal, rendkívül kiművelt technikával, híresek voltak hosszan kitartott magas hangjai. Firenzében állítólag előfordult egyszer, hogy egy ilyen tartott hangba a nézőtérről belekiabáltak, szinte kétségbeesve: „Pacini, elég volt!"

Pacini, Regina (1871-?) - portugál op.én. (S). 1888-ban debütált a lisszaboni San Carlos operaházban, az Alvajáró címszerepében. Mintegy másfél évtizedig a portugál főváros közönségének első számú kedvence volt, de nagy sikerrel énekelt olasz, angol, spanyol és más operaházakban is. Ő volt az első tagja a nagy ibériai virtuóz koloratúrszoprán-sornak (Galvany, Barrientos, Capsir stb.). 1907-ben visszavonult, házasságot kötött, férje később Argentína elnöke lett.

Padilla, Mariano (1842-1906) - spanyol op.én. (Bar). Korának jeles baritonistája, Desirée Artôt (l. *ott*) férje.

Pagano - Verdi A lombardok c. operájában Arvino testvére (B), a darab tulajdonképpeni férfi főszereplője, aki gonosz apagyilkosból szent remetévé válik.

Pagliacci, I → *Bajazzók*

Pagliughi, Lina (1908-) - olasz op.én. (S). 1928-ban debütált Milánóban, Gildaként. Igen hamar meghódította az olasz operaszínpadokat és a külföldet is. Mindenekelőtt a nagy koloratúrszerepekben, Rossini, Bellini és Donizetti műveiben tűnt ki tiszta hangja és briliáns technikája. Pályafutásának második szakaszában főleg hanglemezfelvételeket készített és az olasz rádióban énekelt, egészen az 50-es évek végéig.

Pajtásom, jó Lillas Pastia - *Seguidilla*

Páka Jolán (1920-) - magyar op.én. (S). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, Violettaként. 1944-ig e színház tagja, majd 1945-63 az OH művésze. A háborút követő korszak egyik legjobb magyar koloratúrszopránja, aki főleg virtuóz technikájával aratott sikereket (Gilda, Konstanza, Lakmé, Lucia, Rosina stb.).

Pál Tamás (1937-) - magyar karm. 1960 óta az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd karmesterként. 1975-től a Szegedi N.Sz. vezető karnagya. Opera és hangversenydirigensként egyaránt kitűnt a fiatalok közül, lendületével, ritmikus kultúrájával és stíluskészségével. Liszt-díjas.

Palánkay Klára (1924-) - magyar op.én. (MS). 1944-ben debütált az OH-ban, Amnerisként. A háború utáni korszak legjelentősebb magyar drámai mezzója. Hihetetlen temperamentuma, színészi és hangi drámaisága felejthetetlen Amnerisszé, Ebolivá, Azucenává, Ortruddá, Bánk-Gertrudisszá, Carmenné és Ulricává tették. Itthon és igen sok európai fővárosban énekelte nagy sikerrel a Kékszakállú Juditját. Vendégszerepelt (főleg e szereppel) Bécsben, Párizsban, Brüsszelben, Amsterdamban, Torinóban, Edinburgh-ban, Moszkvában stb. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Palcsó Sándor (1929-) - magyar op.én. (T). A Honvéd Művészegyüttes szólistája volt, majd 1957 óta az OH tagja. Ez évben debütált, a Rigoletto Borsájaként. Az OH egyik legsokoldalúbb énekese. Karakter-tenorként (Heródes, Albert Herring stb.) éppoly jelentősek alakításai, mint a modern operák vezető szerepeiben. Wagner műveiben éppoly otthonos (Loge, Dávid, Mime), mint Mozart világában (Pedrillo), vagy az operett stílusában (János vitéz, Barinkay). Palcsó alakításai teljes komplexitásukkal emelkednek ki: számára a szerep mindig egyidejűleg zenei és drámai feladat, hangi árnyalatait éppoly gondosan dolgozza ki, mint a színészi szerepformálás eszközeit. Az az énekes, akinek számára soha nincs „kis szerep", illetve a legkisebb figurából is főszerepet tud csinálni. Oroszlánrészt vállalt magára az új magyar operák színpadravitelében, szerepelt Szokolay, Mihály, Petrovics és Ránki műveiben. Kétszeres Liszt-díjas, Érdemes művész.

Palestrina - Pfitzner 3 felv. „zenei legendája" (1917, München), a zeneszerző szövegére. - A zeneszerző leghíresebb operája, tárgya Palestrina élete és munkássága.

Palet, José (1878-1946) - spanyol op.én. (T). 1901-ben debütált Barcelonában, a Kegyencnő Fernandójaként. 1913-ban Olaszországba került, és a Sc.-ban, Rómában és több nagy olasz színpadon vendégszerepelt. A 20-as években Amerikában énekelt nagy sikerrel. Visszavonulása után Milánóban volt énektanár. Korának egyik legjobb, kifejezésben gazdag és érces hangú hőstenorja volt.

Pálfi Endre (1920-) - magyar op.én. (Bar). 1949-ben debütált az OH-ban, a Traviata Doupholjaként. A comprimario szerepkörben működik, néhány nagy szereppel (Marcel, Sharpless, Valentin).

Palló Imre (1891-) - magyar op.én. (Bar). 1917-ben debütált az OH-ban, Alfióként. Már pályája első éveiben számos vezető szerepet énekelt, és a 20-as évek elején már ő volt az OH vezető baritonistája, mindenekelőtt a lírai bariton szerepkör példamutató tolmácsolója. Csodálatos dikciója (mely a magyar népdalfeldolgozásokban Kodály nagy dicséretét, „a magyar népdalok mesterdalnoka" jelzőt érdemelte ki), minden regiszterében kiegyenlített, bársonyosan szép zengésű hangja, daliás színpadi megjelenése és mély átélő készsége tették egész pályája során a közönség kedvencévé. Legigazibb területét Verdi nagy lírai szerepeiben találta meg: utolérhetetlen Posa márki, Luna, Simon Boccanegra (ez utóbbinak, valamint a Falstaffnak első magyar alakítója) volt. Sok Puccini-szerepet is énekelt, néhány Wagner-szerepet is vállalt, csak Mozart maradt ki repertoárjából. Székely paraszt származása révén vált az egyik legnagyobb Kodály-interpretátorrá (ő volt az első Háry és a Székely fonó első

Kérője). Példátlan erőnléte tette lehetővé, hogy még 70. évén jóval felül is aktív tagja volt az OH-nak (melynek egyébként 1957-59 igazgatója is volt). Sokat vendégszerepelt külföldön, így t. k. 1925-26 Mascagni világjáró stagionéjának volt tagja, 1935-ben a római Opera őt hívta meg Lodovico Rocca „Dybuk"-jának egyik főszerepére. Neve és művészete fogalommá vált a magyar operajátszásban; hozzá hasonló nemesveretű művészt operatörténetünk keveset ismer. Az OH örökös tagja, Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Pallos Gyöngyi (1943-) - magyar op.én. (S). 1968-ban debütált a debreceni Csokonai Színházban, Oszkárként. Azóta e színház tagja a szubrett-szerepkörben (Musette, Micaela, Zerlina). Romániában vendégszerepelt.

Pally, Zenaida (1919-) - román op.én. (MS). A bukaresti opera egyik büszkesége, európai hírű drámai mezzo. Igen gyakran lépett fel Bpesten, többször Szegeden. Leghíresebb szerepei: Amneris, Carmen és Delila. Hatalmas hanganyag jellemzi, mely minden regiszterében ki-egyenlített. Színészi készsége is jó, színpadi megjelenése vonzó - ezek a jótulajdonságai feledtetik, hogy a hangi kifejezés terén vannak hiányosságai.

Palmyra - A híres elő-ázsiai város és főleg hőslelkű utolsó királynője, Zenobia, több XVIII. sz.-i operában szerepel: Albinoni (1694), Strungk (1697), Feo (1713), Leo (1725); Metastasio szövegére: Perez (1751), Piccinni (1756), Hasse (1763); más szövegre: Anfossi (1790), Paisiello (1790).

Palócz László (1921-) - magyar op.én. (Bar). 1943-1947-ig az OH kórusában működött, 1947-49-ig a Szegedi N.Sz. tagja volt, itt debütált, Jagóként. 1949-55-ig a Fővárosi Operett-színházban működött, azóta az OH tagja. Verdi és Wagner világában egyaránt otthonos művész, főbb szerepei: Jago, Falstaff, Telramund. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Pálos Imre (1917-) - magyar op.én. (T). 1954-ben debütált a Miskolci N.Sz.-ban, Manricóként. 1956-ig e színház, azóta az OH tagja, a hőstenor szerepkörben. Fő szerepei: Manrico, Radames, Don Carlos, Kalaf, Sámson, Asszád, Florestan. Liszt-díjas.

Palotai Árpád (1880-1950) - magyar op.én. (Bar). 1913-ban debütált Berlinben. 1919-től 1933-ig az OH magánénekese és rendezője. 1945-50-ig a színház énekmestere. Énekesként és rendezőként egyaránt az OH legbiztosabb támaszainak egyike volt.

Pály Elek (1796-?) - magyar zeneszerző és op.én. (T). 1817-21 egy vidéki operatársulat tagja, majd 2 évig Bécsben korrepetitorkodik. 1825-ben tér vissza Magyarországra, ahol ismét vidéki társulatoknál működik. 1833-ban Budán volt színigazgató. Műfordítóként is tevékenykedett, t. k. az ő műve a Don Juan és a Varázsfuvola első színpadra került magyar fordítása.

Pamina - Az Éj királynőjének leánya, Tamino szerelmese (S) Mozart Varázsfuvolájában.

Pampanini, Rosetta (1900-1973) - olasz op.én. (S). Rómában debütált 1920-ban, Micaelaként, majd újabb tanulmányokat folytatott, és 1924-ben újra debütált Biellában, Mimiként. Erről a sikeres bemutatkozásról kapott hírt Toscanini, és Pampaninit leszerződtette a Scalához. A két háború közti évtizedek egyik legnagyobb lírai szopránja volt, Európában és Amerikában egyaránt hatalmas sikereket aratott. Leghíresebb szerepei közé tartozott Mimi, Cso-Cso-Szán, Liu és Desdemona. 1942-ben visszavonult és tanított; tanítványai közé tartozott t. k. Amy Shuard.

Pandolfini, Angelica (1871-1959) - olasz op.én. (S). A múlt század egyik híres baritonistájának, Francesco Pandolfininek lánya. 1894-ben debütált Modenában, Margitként. 1897-ben már a Sc. művésze, ő volt e színházban az első Mimi. 1902-ben ő alakította először Cilea Adriana Lecouvreurjét, Caruso partnereként. 1909-ben vonult vissza.

Panerai, Rolando (1924-) - olasz op.én. (Bar). Nápolyban debütált 1948-ban, Mózesként. Napjaink egyik legjelentősebb baritonistája, a világ minden nagy operaházának és fesztiváljának szívesen látott vendége. Főleg Mozart-szerepekben tűnik ki, de ugyanígy jelentősek az olasz repertoárból való alakításai. Azok közé az énekesek közé tartozik, akik nemcsak hangjuk szépségével hódítanak, hanem árnyalt, hangban és színpadi játékban egyaránt átgondolt alakításukkal is. Nagyszerű humora nyilvánul meg Figarójában (mind Mozart, mind Rossini művében) vagy Fordjában, ám ugyanakkor a szenvedélyes drámaiság hangját is tökéletesen találja meg Luna grófként vagy Jagóként.

Pang - Puccini Turandotjában a nagymarsall (T).

Panizza, Ettore (1875-1967) - olasz szárm. argentin karm. Milánóban tanult és ott is debütált 1890-ben. Jelentős sikerekben gazdag pályafutásának állomásai: London (1907-14), Milánó, Sc. (1921-29, Toscanini asszisztenseként, majd a 30-as években is), Met (1934-42), T. Colón (1921 óta folyamatosan). Számos mű (t. k. Hovanscsina, Szaltán cár) olaszországi bemutatóját vezényelte. Zeneszerzőként is működött, több operát írt.

Panova, Szofja (1899-) - szovjet op.én. (S). 1934-ben a moszkvai B. kórusának tagja, 1939-től e színház magánénekese. Drámai szoprán (Tosca), de ugyanakkor lírai szerepeket is kitűnően énekelt. Jelentős hangversenyénekesnő is volt.

pantomim az operában - Ritka esetként fordul elő a némajáték az operaszínpadon. A korai intermezzókban aránylag gyakori (pl. a néma Vespone szolga Pergolesi Úrhatnám szolgálójában), később azonban csak kivételes és rendszerint dramaturgiailag is indokolt esetben kap helyet: ilyen eset Auber Portici némájának Fanellája, Wolf-Ferrari Susanne titka c. egyfelvonásosának szótlan inasszerepe. Pantomimmel szokták megoldani Berg Lulujának befejezetlenül maradt harmadik felvonásában a záró esemény színpadra vitelét.

Pantscheff, Ljubomir (1913-) - bolgár szárm. op.én. (B). Tanulmányait Szófiában és Bécsben végezte, az USA-ban kezdte magánénekesi pályáját, 1937-ben. A következő évben a bécsi Volksoper. majd 1945-től a S.O. tagja. Neves comprimario- és karakter-basszus.

Panzéra, Charles (1896-) - svájci szárm. francia op.én. (Bar). 1919-ben debütált az O.C.-ban, Massenet Wertherjében. Korának egyik legnevesebb dalénekese volt, a legtöbb modern francia komponista írt számára dalokat. Színpadon ritkán szerepelt, s ekkor - baritonista létére - főleg a Pelléas címszerepét énekelte.

Paoli, Antonio (1870-1946) - olasz op.én. (T). Főleg verista operákban nagy sikereket arató, kitűnő színpadi játékkészséggel rendelkező és erőteljes hanganyagú énekese a század első évtizedeinek. Híres Canio és Don José volt.

Papagena - Mozart Varázsfuvolájában Papageno társa (S).

Papagena, Papagena! - Mozart Varázsfuvolája II. fináléjában Papageno (Bar) tragikomikus „öngyilkossági" jelenete, mely happy enddel, Papageno és Papagena (S) vidáman turbékoló kettősével végződik.

Papageno - Mozart Varázsfuvolájában Tamino kísérője, a madarász (Bar), a természetes, hétköznapi ember halhatatlan megszemélyesítője.

Papi, Gennaro (1886-1941) - olasz karm. A század első évtizedeinek tipikus olasz utazó karmestere. Pályáját 1909-ben Varsóban kezdte, majd Torinóban, Londonban működött. 1913-16 a Met-ben Toscanini asszisztense volt, 1925-ig működött itt. Egy ideig Chicagóban, majd ismét hazájában, 1935-től haláláig újra a Met-ben vezényelte az olasz repertoár darabjait.

Papp Júlia (1919-) - magyar op.én. (S). 1945-től 1956-ig a szegedi N.Sz., azóta az OH tagja. 1946-ban debütált Szegeden, Toscaként. Főleg Verdi és Puccini heroináit alakította jelentős sikerrel, mind Szegeden, mind Bpesten, ugyanakkor kitűnő Donna Anna is volt. Érdemes művész.

Paprocki, Bogdan (1919-) - lengyel op.én. (T). 1946-ban debütált Bydgoscban. 1947 óta a varsói opera vezető tenorja, évtizedeken keresztül. A lengyel repertoár nagy tenorszerepein kívül a klasszikus művekben is ő énekelte Varsóban a főszerepet. Hangja inkább lírai jellegű, de helytáll a drámai-hősi szerepekben is.

Parasztbecsület - Mascagni 1 felv. operája (1890, Róma, C.), Menasci és Targioni-Tozzetti szövegére, Giovanni Verga novellája, ill. drámája nyomán. Magyar bem.: 1890, OH, Mahler vezényletével.

A Sonzogno-cég 1889-es pályázatán nyertes mű, az ún. verizmus iskolaalapító darabja. Fő érdeme, hogy az olasz operákban már régóta fel-felbukkanó népi, ill. népies melodikát adekvát színpadi környezetbe viszi. Drámai szempontból sok kifogást lehet emelni Mascagni koncepciója ellen, de a darabot behízelgő dallamvilága állandóan és mindenhol műsoron tartja.

Pareto, Graciela (1888-?) - spanyol op.én. (S). Madridban debütált 1908-ban, az Alvajáró címszerepében. Olaszországi szereplések után a londoni C.G., majd a chicagói opera tagja lett. Sokak véleménye szerint az I. világháború utáni időszak legfinomabb koloratúrszoprán hangjának tulajdonosa volt.

Parigi, o cara, lasceremo → *Elhagyjuk, drágám, e bűnös várost*

Paris és Heléna - A trójai háborút kirobbantó szerelmespár történetét szinte megszámlálhatatlan opera vitte színpadra. A műveket két részre lehet osztani: 1. *Paris ítélete:* C. F. Pollarolo (1699), M. A. Charpentier (1700), Arne (1740), K. H. Graun (1752), Salieri (1787, kantáta), Fioravanti (1803). 2. *Heléna elrablása:* Cavalli (1659), Freschi (1677), Bassani (1684), Keiser (1709), Heinichen (1709), Galuppi (1756), Gluck (1770) - Offenbach (1864).

Paris és Heléna - Gluck 5 felv. operája (1770, Bécs, Burgszínház), Calzabigi szövegére. - Gluck és Calzabigi utolsó közösen írt „reformoperája".

Pari siamo → *Összeillünk!*

Parisina - 1. Donizetti 3 felv. operája (1833, Firenze), Felice Romani szövegére, Byron nyomán. Magyar bem.: 1847, pesti N.Sz. (olaszul). - 2. Mascagni 4 (átdolgozás után 3) felv. operája (1913, Milánó, Sc.), Gabriele D'Annunzio szövegére.

Párizs → *Párizsi Nagyopera, Opéra-Comique, Théâtre des Italiens, Théâtre-Lyrique.*

Párizsi Nagyopera - A színház első épületében 1761-től 1763-ig játszottak operákat. Megnyitásakor a pátens első tulajdonosának, Robert Cambert-nek „Pomone"-ját adták elő (1671. március 3.). 1672-87 között Lully uralkodott az „Académie Royale de Musique"-ben, húsz operáját mutatták itt be. 1737 és 1760 közt Rameau volt a fő szerző, 24 operája került színre. Az 1763-as tűzvész után emelt új épület hasonló sorsra jutott 1781-ben. 1794 és 1821 közt a rue de Richelieu-ben állott az opera hajléka, Théâtre des Arts néven; itt működött Spontini és Cherubini, itt helyeztek el először ülőhelyeket a földszinten is. 1822 és 1873 közt, a rue Lepeletier-beli színházépület volt tanúja a párizsi operakultusz fénykorának, Meyerbeer, Auber korának. Itt mutatták be a Tell Vilmost, a Kegyencnőt, a Szicíliai vecsernyét és a Don Carlost, hogy csak a legnevezetesebbekről szóljunk. Az énekesgárda is világnagyságokból állt: pl. Viardot, Nourrit, Duprez, Faure. 1873-ban ez az épület is lángok martaléka lett. 1875-ben nyitották meg végül a párizsi Opera ma is álló palotáját, Charles Garnier művét. A

színház befogadóképessége 2600 személy, a színpadnyílás 30 m széles és 34 m mély. Jelenlegi igazgatója Rolf Liebermann, svájci zeneszerző. Az Opera és az Opéra-Comique 1959 óta közös igazgatás alatt áll.

parlando - Énekszólamokban előforduló olasz szakkifejezés: azt jelzi, hogy az énekesnek a beszédhez közelállóan kell szólamát előadnia. Tehát lényegében a beszédritmus kötetlenségét írja elő. Nem tévesztendő össze a Sprechgesang 2-vel, l. *ott*.

Parly, Ticho (1928-) - dán op.én. (T). A legkülönbözőbb foglalkozások betöltése után (t. k. a Broadwayn volt könnyűzene-énekes) 1958-ban debütált operaénekesként, New Orleansban. A következő évben már Európában működik, Aachen, majd Wuppertal operaházaiban. Az utazó világsztár pályáját választotta később és a Met-től a Sc.-ig, Salzburgtól Bayreuthig és a C.G.-től az OH-ig járta a világot, mint napjaink egyik megbízható, jóképességű Wagner-tenorja.

Parmeggiani, Ettore (1895-1960) - olasz op.én. (T). A milánói T. Dal Vermében debütált 1922-ben, Cavaradossiként. A háborúk közti években Olaszország egyik jeles Wagner-tenorja volt, t. k. a Scalában, ahol élete utolsó éveiben ... a klakk főnöke volt.

Parmi veder le lagrime → *Bárhol jársz most*

Parnasszus - A múzsák lakóhelyéről a következő operák szólnak: Matteo Flecha (1561, madrigál-pastorale), Händel (1734), G. K. Reutter (1738), Gluck (1765).

paródia - 1. A XVIII. és XIX. sz. folyamán igen gyakori volt, hogy a sikeres - vagy akár a bukott - operaújdonságokat kis (ma így mondanánk: kabaré-) színpadokon kifigurázták. Tulajdonképpen Gay és Pepusch Koldusoperája is ide tartozik részben, hiszen a Händel-féle seriát parodizálja többek között. Sok paródiát írtak a Bűvös vadászra, de főleg Wagner műveire. Az utolsó ilyen jellegű mű talán a Trisztánt kifigurázó Tristanderl und Süssholde volt, melyet Münchenben 1865-ben, még a zenedráma bemutatója előtt játszottak. - 2. Időnként az opera vonatkozásában is használt műszó az átszövegezésre, azaz amikor a zeneszerző saját vagy más művének egy-egy részletét zeneileg változatlanul hagyja, s rá új szöveget alkalmaz.

Parr, Gladys (1892-) - angol op.én. (A). London több operaházában, így a S.W.-ben és a C.G.-ben is énekelt, és tagja volt Britten English Opera Group-jának. Híres színésznője volt az angol operaszínpadoknak, több Britten-opera premierjén vett részt.

Parsifal - Wagner 3 felv. „áhítatos ünnepi színjátéka" (1882, Bayreuth), a zeneszerző saját szövegére. Magyar bem.: 1914, bpesti V.Sz. (Reiner Frigyes vezényletével). A Parsifalt 1913. december 31-ig csak Bayreuthban játszhatták; ennek ellenére több helyen (így New Yorkban, Amsterdamban, Zürichben) már korábban is előadták.

Wagner utolsó zenedrámája szövegkönyvében nagy fordulat a szerző korábbi munkáihoz képest. A Parsifal a keresztény misztikához fordul, s részben buddhista tanok is befolyásolták. A zene egyenesvonalú folytatása és továbbfejlesztése Wagner stílusának; az öregkor fáradtságát semmi sem jelzi benne, sőt: bizonyos eszközei a XX. sz. (pl. Debussy) felé mutatnak előre. Egy vonatkozásban tér el a Parsifal elődeitől: a kórus szinte főszereplővé válik benne. (Már a Mesterdalnokokban is jelentős funkciója van az énekkarnak, de nem dramaturgiai, csak a külső díszítést, a staffázst szolgálja.)

A mű cselekményének eszmei központja a III. felv. végén hangzik fel: „Megváltás a megváltónak!". Azaz, mindenkinek meg kell járnia a maga útját, hogy elérjen a megváltáshoz, az üdvhöz, hogy megszabaduljon bűneinek vagy éppen tudatlanságának terhétől. A címadó hős, Parsifal (T), a „balga szent" így hozza meg a Grál bűnbeesett királyának, Amfortasnak (Bar) a megváltást, szimbolikusan: gyógyíthatatlan sebének egyetlen orvosságát, a Grál szent gerelyét. Ezzel a tettével nemcsak Amfortast váltja meg, hanem saját magát is. Ugyanakkor véget vet a titokzatos Kundry (MS) örökös vándorlásának is, egyszerűen azzal, hogy bűn-

bocsánatban részesíti és megkereszteli (Kundry nevetett a keresztvivő Jézuson, és ezért kell örökké vándorolnia). - A többi szereplő: Gurnemanz (B), az öreg és bölcs Grál-lovag, Klingsor (Bbar), a lovagok közül kitaszított gonosz varázsló és a viráglányok (4S, 4A), Klingsor csábító szolganői.

Általános hiedelem szerint a Parsifal Wagner leghosszabb műve. Mint annyi legenda, ez is tévedés. A hosszúság látszatát az kelti, hogy a darabban - áhítatos cselekménye folytán - túlnyomó többségben vannak a lassú tempók.

part du diable. Le → *ördög része, Az*

Parvis, Taurino (1879-?) - olasz op.én. (Bar). A század első éveiben debütált, majd 1906-ban a C.G. és a Met vendége volt. A 10-es években a bpesti OH-hoz szerződött, és egészen Olaszország hadbalépéséig a színház vezető baritonistái közé tartozott. 1929-ig énekelt, főleg hazájában, ekkor visszavonult és visszatért eredeti foglalkozásához: Torinóban ügyvédkedett.

Pasero, Tancredi (1893-) - olasz op.én. (B). Vicenzában debütált 1917-ben, Bellini Alvajárójában. Néhány év alatt világhírűvé tette nagy és gyönyörű hanganyaga, színészi készsége és sokoldalúsága. 1926-52 a Sc. vezető basszistája volt, s közben minden nagy operaházban fellépett. Egyaránt otthonos volt az olasz, francia, német és orosz repertoárban. Legjobb szerepei a Verdi-hősök, Borisz, Gurnemanz és a két Mefisztó voltak.

Pasini, Laura - (1894-1942) - olasz op.én. (S). Előbb zongoraművész volt, majd 1921-ben Milánóban debütált, a Fra Diavolo Zerlinájaként. 1923-ban lett a Sc. művésze. Itt nagy sikereket aratott, t. k. Stravinsky Csalogányának premierjén működött közre. Jelentősek a 20-as években lezajlott torinói fellépései, amikor Conchita Superviával több új életre keltett Rossini-műben lépett fel. Színpadon egyike volt a kor legízlésesebb és legtehetségesebb olasz koloratúrszopránjainak, oratóriuménekesként kiváló stíluskészségről tett tanúbizonyságot.

Passy-Cornet, Adele (1833-1915) - német op.én. (S). Apja, Julius Cornet a múlt század 50-es éveiben a bécsi udvari opera karmestere volt; lánya már 16 éves korában a bécsi opera koloratúrszoprán-sztárja lett. 1857-ben, férjhezmenetele után, visszavonult, majd a bécsi konzervatórium énektanára lett. Férje halála után ismét színpadra lépett, de továbbra is tanított. 1881-92 a budapesti Zeneakadémia énektanára volt, számos magyar művészt ő képzett ki.

Pasta, Giuditta (1798-1865) - olasz op.én. (S). A múlt sz.-i operatörténet szinte már legendás alakja, 1815-ben debütált Bresciában. Tulajdonképpen 1821-ben, Párizsban ugrott ki, ettől kezdve egész Európa operai közönsége ünnepelte, és hihetetlen honoráriumokat kapott (1840-ben Pétervárott 200 000 frankot). Ő volt az első Norma, Adina és Anna Bolena. Sikerének titka maga a hanganyag (a háromvonalas *d*-ig érő terjedelemmel), a ragyogó drámai alakítás és az átütő erejű egyéniség volt. Ugyanakkor - már ereje teljében is - nem minden regiszterében volt kiegyenlített a hangja, s néha elég rossz kritikákat is kapott. 1850 táján elvesztette hangját és visszavonult.

pasticcio - A XVIII. sz.-ban divatos operatípus: egy vagy több zeneszerző kedvelt operáiból összeállított zene, új szövegkönyvre. A pasticciókban az áriák persze új szövegeket, s rendszerint eredeti rendeltetésükkel ellentétes drámai funkciót kaptak (...ha a pasticcióban egyáltalán beszélhetünk drámai funkcióról).

pastorale - Eredetileg zene nélküli, vagy legfeljebb betétdalokkal ékesített prózai színjáték. A XVII. sz.-ban válik - rövid időre - az opera egyik válfajává. Lényege, hogy összefüggő cselekmény nélküli jelenetek sorozata a pásztori életből, rendszerint mitológiai keretben. Főleg francia földön otthonos; az első francia operák - Cambert és Perrin La pastorale-ja (1659) és Pomone-ja (1671) ebbe a műfajba tartoznak. A jellegből következik, hogy a pastoralében bőven nyílt alkalom táncra, balettra és látványosságra.

Pastorale d'Issy (Issy-i pásztorjáték) - Cambert operája, Perrin szövegére. 1659-ben, a Párizs környéki Issyben volt a bemutató. A legújabb kutatásokig ezt a művet tartották az első francia szövegű operának.

pastor fido, Il (A hűséges pásztor) - Händel 3 felv. operája (1712, London, His Majesty's Th.), Rossi szövegére, Guarini költeménye nyomán.

Pásztoróra - Ravel 1 felv. operája (1911, Párizs, O.C.), Franc-Nohain szövegére. Magyar bem.: 1928, OH.

Hallatlanul szellemes, de finom-artisztikus humorú zenés komédia, melynek lényege inkább a zenekarban, semmint az énekszólamokban szólal meg.

Torquemada órásmester (T) elmegy hazulról, hogy megjavítsa a városháza óráját. Túlságosan fiatal felesége, Concepcion (MS) örömmel használja fel az alkalmat, hogy szerelmesét, Gonzalve költőt (T) fogadja. A mesterre várakozó Ramiro öszvérhajcsárt (Bar) úgy távolítja el, hogy ővele viteti egy nagy állóórába rejtve a költőt hálószobájába. Ám a költő csak szép szavakat tud mondani, férfiasságával már bajok vannak. Ugyanez fordul elő a másik udvarlóval, a gazdag Gomezzel (B), akit szintén Ramiro szállít egy óra belsejében a hálószobába. Végül is Concepcion a daliás és izmos Ramiro mellett köt ki, aki már igazi férfinek bizonyul. A hazatérő Torquemada a két udvarlót ott találja az órák belsejében; állítólag belülről vizsgálják meg a megvenni szándékozott órákat.

Pataky Kálmán (1896-1964) - magyar op.én. (T). 1922-ben debütált az OH-ban, Mantuai hercegként. Oly hatalmas sikerrel énekelt első évadjaiban, hogy Franz Schalk már 1926-ban a bécsi S.O.-hoz szerződtette. Gyakran vendégszerepelt az OH-ban, s ugyanakkor Európa és Amerika legnagyobb színpadain is fellépett: Párizsban, a Sc.-ban, a C.G.-ben, Stockholmban, igen gyakran a Colónban; 1936-ban Toscanini vezényletével Salzburgban énekelte Florestant, sokszor fellépett Glyndebourne-ben. 1946-ban még néhányszor énekelt a Colónban, majd visszavonult és Chilében, később az USA-ban telepedett le. - Pataky a XX. sz.-nak talán legnagyobb Mozart-tenorja volt. Eszményien szép hangja, tökéletes stílusismerete, muzikalitásának kiváló mivolta és nem utolsósorban általános kultúrája adta meg számára az alapot a Mozart-szerepek (elsősorban talán Don Ottavio) alakjának tökéletes megformálásához. Ha színpadi játéka hagyott is kívánni valót maga után, hangjának zengése és árnyaltsága mindent elmondott az általa megszemélyesített alakokról. A Mozart-szerepek mellett ideális Puccini-hős is volt Pataky, korának egyik legjobb Rodolphe-ja és Des Grieux-je. Alakított hőstenor szerepeket is (Radamestől Alvarón át Cavaradossiig és Turidduig), de mivel egyéniségének karaktere kifejezetten lírikus volt, ezek az alakításai bizonyos fokig elmaradtak a Mozart-szerepek és a lírikus alakok mögött. Ideális dalénekes és oratóriumszólista volt, nagyszerű Evangelista. A bécsi S.O. kamaraénekese és az OH tiszteleti tagja volt.

Páter Gvárdián - Egy ferences kolostor apátja (B) Verdi A végzet hatalma c. operájában.

patikus, A - Haydn 2 felv. vígoperája (1768, Eszterháza), Goldoni szövegére. Magyar bem.: 1932, OH.

Haydn egyik legremekebb vígoperája, főleg rendkívül humoros, álöltözetes török komédiája a komikus helyzetábrázolás remeke.

Paton, Mary Ann (1802-1864) - angol op.én. (S). 1822-ben debütált Londonban, Susanneként. Még ez évben a C.G. tagja lett, s 1826-ban ő volt az első Rezia Weber Oberonjában. Kivételes magas regisztere, technikája és megjelenésének szépsége miatt kora egyik sztárja lett Angliában és Amerikában. 1844-ben vonult vissza.

Patria oppressa → *Árva népünk*

Patti, Adelina (1843-1919) - olasz op.én. (S). Szülei is énekesek voltak; lányuk egy spanyol turné során született. Már 1850-ben, hétéves korában fellépett hangversenyen, énekelni és zongorázni is tanult. 1859-ben debütált New Yorkban, Luciaként. Világhírét 1861-es londoni fellépéseitől lehet számítani. Európa és Amerika nagy színpadainak állandó vendége lett, és egyben korának legjobban fizetett énekesnője. (Londonban 200 guineát, Amerikában 5000 dollárt kapott egy fellépésért.) Szerződései felmentették a próbák alól és rögzítették nevének betűnagyságát a színlapokon. Leginkább a koloratúrszerepekben lépett színpadra, de énekelt lírai, sőt drámai szerepeket is, így pl. a Faust Margitját és a Trubadúr Leonóráját, sőt Aidát is. Hangjának terjedelme két és fél oktáv volt, a háromvonalas *f*-ig ért. Tisztán csengő hangja és megjelenésének szépsége voltak sikerének titkai; a korabeli beszámolók szerint énekéből hiányzott a temperamentum, és zenei intelligenciája is csak közepes volt. Háromszor ment férjhez, harmadik férje gazdag walesi nemesúr volt; öregkorában készült lemezeit így saját kastélyában vették fel. - Nővére, *Carlotta Patti* (1835-1889) hangversenyénekesnőként vált híressé.

Pattiera, Tino (1890-) - dalmát szárm. op.én. (T). 1915-ben debütált Drezdában, a Varázsfuvola Első őrtállójaként. Már Drezdában nagy sikereket aratott, főleg a kibontakozó Verdi-reneszánsz előadásai során. 1941-ig volt a drezdai opera tagja, közben állandó vendégként Berlinben is szerepelt. Pályája lezárulása után Bécsben volt énektanár, 1950 óta az ottani Zeneakadémián. Pattiera egyike volt a két háború közti évtizedek jelentős olasz hőstenorjainak; fényes hanganyaga ugyanakkor rendkívül hajlékony volt és muzikalitás, stíluskészség is jellemezte. Színészként is elsőrangú alakításokat nyújtott.

Patzak, Julius (1898-1974) - osztrák op.én. (T). Először karmesterséget tanult, és csak később lett énekes. 1926-ban debütált Radamesként, Reichenbergben. 1928-1945 a müncheni opera, 1945-1960 a bécsi S.O. tagja. A két háború közti évtizedek egyik jeles énekese, korának egyik leghíresebb Florestanja. Hangja nem tartozott a legszebbek és a legnagyobbak közé, viszont kimagasló muzikalitása, stílusismerete, szövegkiejtése és a szerepek átélése jellemezte. Oratóriuménekesként is kitűnt. Több ízben vendégszerepelt Bpesten is.

Pauli Richárd (1835-1901) - magyar op.én. (T). 1857-ben debütált Pozsonyban. 1859-61 Kolozsvárott működött, 1862-90 a pesti N.Sz., illetve az OH tagja volt. Korának jeles magyar lírai tenorja, az első magyar Faust és Dávid; ő énekelte először a Verdi-Requiem tenorszólóját is. Kis volumenű hanggal rendelkezett, de igen művelt és muzikális énekes volt. 1882-től a Zeneakadémián tanított. - Felesége, Markovits Ilka (l. *ott*) ugyancsak énekesnő volt.

Pauly, Rosa (1894-) - magyar szárm. op.én. (S). Bécsben tanult, 1918-ban Hamburgban debütált, Aidaként. A kölni, a berlini és a bécsi operaházak, pályája végén a Met együttesének tagja volt. Korának leghíresebb Elektrája, igen neves Salome és Wozzeck-Marie. Visszavonulása óta Izraelben él.

Paur, Emil (1855-1932) - osztrák karm. Pályája kezdetén kisebb német színházakban működött, majd 1893-ban Nikisch utódja lett a bostoni szimfonikusok élén. A század utolsó évében került a Met-hez, ahol a Wagner-repertoár vezető karmestere lett. Néhány évet a londoni C.G.-ben töltött, majd visszatért Amerikába, hangversenydirigensként. 1912-ben kinevezték a berlini S.O. zenei vezetőjévé, de az intendánssal való vitája miatt csak két hónapig töltötte be ezt a pozíciót. Pályája hátralevő részében hangversenydirigens volt.

pauvre matelot, Le (A szegény matróz) - Milhaud egyfelv. operája (1927, Párizs, O.C.), Jean Cocteau szövegére.

Pavarotti, Luciano (1935-) - olasz op.én. (T). 1961-ben debütált. 1964-ben ugrott ki, amikor a Scala híres Karajan-Visconti-féle Bohéméletének Rodolphe-ját énekelte. Ettől kezdve napjaink egyik legnagyobb tenorsztárja, aki minden nagy operaház és fesztivál szívesen látott

vendége. Kezdetben lírai tenor szerepeket énekelt, de egyre inkább áttért a spinto-hangfajra. Igen széles repertoárjában Rodolphe, a Donizetti-művek vezető szerepei, az Álarcosbál Richardja, Alfréd és Nemorino a leghíresebbek. Csodálatosan kiegyenlített hanganyag és rendkívüli drámai kifejezőkészség jellemzi. Bpesten is vendégszerepelt pályája kezdetén.

Pavlánszky Edina (1923-) - magyar op.én. (S). 1946-ban debütált az OH-ban, Szilágyi Erzsébetként. Rövid, de nagy sikerekben gazdag pályát futott be koloratúr-hősnőként (Rosina, Donna Anna stb.), majd áttért a karakterszerepekre. Az Operaház együttesével számos vendégjátékon vett részt.

Pears, Peter (1910-) - angol op.én. (T). Pályája kezdetén a BBC kórusának tagja, Londonban debütált szólistaként 1942-ben, Hoffmannként. A C.G., a S.W. és az English Opera Group tagja. Neve összeforrott Brittenével: Pears volt az első Peter Grimes, Albert Herring, valamint Britten számos más operájának főszereplője. Nem hangjának szépségével ért el világsikereket, hanem rendkívül magas zenei kultúrájával és színészi készségével. Britten operáiban nemcsak énekesként, hanem - a Szentivánéji álom esetében - szövegíróként is közreműködött. Kiváló dal- és oratóriuménekes; gyakran ad dalesteket (Bpesten is) Britten zongorakíséretével.

pêcheurs de perles, Les → *gyöngyhalászok, A*

Pederzini, Gianna (1906-) - olasz op.én. (MS). 1925-ben debütált Messinában, Preziosillaként. Mind a Sc.-nak, mind a római Operának vezető énekese volt a 30-as, 50-es években. Igen híres Carmen, Mignon és Rossini-hősnő, pályája későbbi éveiben jeles karakterénekes. Visszavonulása óta a római Santa Cecilia Akadémia tanára.

Pedrillo - Belmonte szolgája és Blonde kedvese (T) Mozart Szöktetés a szerájból c. operájában.

Pedro - d'Albert Hegyek alján c. operájának főszereplője, a derék hegyi pásztor (T).

Pedro mester bábjátéka - De Falla 1 felv. operája (1923, Sevilla), a zeneszerző szövegére, Cervantes Don Quijotéjának egyik fejezete nyomán.

De Falla legnevezetesebb színpadi műve; már a színpad különlegessége is kiemelt helyet biztosít a darabnak: a néző ugyanis egyidejűleg lát normálszínpadot és bábszínpadot. A cselekményből fakad ez a megoldás: Don Quijote segítséget akar nyújtani a nézőtérről a bábszínpadon megelevenedő lovagi történet szerencsétlen sorsú nőalakjának. Az előadásban is természetesen külön bábmozgató-személyzetnek és külön - statiszta szerepet játszó - nézőknek kell részt venniük. Énekes szerep mindössze három van: Don Quijote (B), a Bábjátékos (T) és a bábjátékos Kikiáltója (S, a szerző előírása szerint gyermek-S); ez utóbbi a tulajdonképpeni főszerep, mert a Kikiáltó mondja el a lovagi történetet, bűbájos-komikus hadarással és nagyképűséggel. - A darab zenéje szellemesen keveri a kor modern effektusait a spanyol népzene hangjával. Zenekari apparátusa nem megy túl a kamarazenekar létszámán.

Peerce, Jan (1908-) - amerikai op.én. (T). Pályája kezdetén tánczenekarokban hegedült és néha énekelt is. Innen musical-eken keresztül vezetett útja az operaszínpadhoz: 1939-ben debütált Cincinnati-ben, Mantuai hercegként. 1941-től a Met olasz repertoárjának egyik vezető tenoristája; Toscanini kedvelt énekese, a mester amerikai operafelvételeinek állandó tenorfőszereplője. Igazi olaszos spinto-tenor, akit hangjának alkata hőstenor-szerepekre is alkalmassá tett. Nemcsak Amerikában, de Európában is a nagy sztárok egyikévé vált.

Peer Gynt - Werner Egk 3 felv. operája (1938, Berlin), a zeneszerző szövegére, Ibsen drámája nyomán. Magyar bem.: 1969, Szegedi N.Sz.

Pelléas és Mélisande - Debussy 5 felv. „lírai drámája” (1902, Párizs, O.C.), Maeterlinck tragédiájának némileg rövidített szövegére. Magyar bem.: 1925, OH.

Debussy egyetlen operája (Tékozló fiú c. drámai jelenete kerül időnként színpadi előadásra). A kezdetben buzgó wagneriánus Debussy ebben a műben számolt le fiatalkora zenei istenével. A Pelléas. noha a történetnek van némi rokonsága a Trisztán-legendával, jellegzetesen anti-wagneriánus alkotás. Már a szöveg is csak utalásokban szól a közönséghez, a zene ezt a misztikus-sejtelmes hangulatot még aláhúzza. A partitúra énekszólamai inkább recitativo-jellegűek, a szavak mögöttes tartalmát, értelmét az ezerszínű zenekar mondja el. Íme, a különös paradoxon: a Wagner-hatás ellen írt mű így válik koncepciójában mégis bizonyos mértékig Wagner követésévé.

Pénelopé → *Odüsszeusz 4.*

Pénze van bőven, párezer tallér - Janik (T) és Kecal (B) kettőse Smetana Eladott menyasszonyában; a házasságközvetítő e kettősben próbálja rábeszélni Janikot, hogy Masenyka helyett más lányt vegyen el.

Perchè tarda la luna → *Holdkórus*

Perc-operák - Darius Milhaud 3 egyfelvonásosa, amelyek valóban „percoperák”: időtartamuk általában 8-10 perc. A három mű: *L'abandon d'Ariane, La Délivrance de Thésée, L'enlèvement d'Europe*. Szövegüket Henri Hoppenot írta, az első kettő bemutatója: 1928, Wiesbaden, a harmadiké: 1927, Baden-Baden. Magyar bem.: 1932, OH. - Különös kísérlet e három mű a műfaj megrövidítésére, igazi avantgarde szemléletű eljárás, melynek folytatása nem volt.

Périer, Jean (1869-1954) - francia op.én. (T és Bar). 1892-ben debütált a párizsi O.C.-ban, Monostatosként. Pályája során hol tenor-, hol baritonszerepeket énekelt, így ő volt az első Pelléas, de ugyanakkor Ravel Pásztorórájának első Ramirója és az első francia Sharpless.

Perlea, Jonel (1900-1970) - román szárm. karm. Münchenben és Lipcsében tanult, majd 1923-ban Bukarestben debütált. Különböző német színházaknál volt szerződésben, majd visszatért hazájába, és 1934-44 a bukaresti Opera vezetőkarnagya volt. A háború után világjáró karmester lett, aki a Scalától a Met-ig - főleg az olasz repertoárban - számos előadást vezényelt.

Per me giunto → *El kell válnunk*

Pernerstorfer, Alois (1912-) - osztrák op.én. (Bbar). 1936-ban debütált Grazban, Biterolfként. Három évig a bécsi Volksoper tagja, 1945 óta a S.O. művésze. Főleg Mozart- és Wagner-énekesként aratott sikereket, Bécsben, Párizsban, a Sc.-ban és a Met-ben is.

Pernet, André (1894-) - francia op.én. (B). 1921-ben debütált Nizzában. 1928-31 a párizsi O., attól kezdve az O.C. vezető basszistája. Híres Borisz, Mefisztó, Don Juan és Don Quichotte. Számos modern opera premierjének főszereplője, t. k. Milhaud Miksa császárjáé és Enescu Oedipusáé.

Perotti Gyula (1841-1901) - német szárm. op.én. (T). 1863-ban debütált Boroszlóban. 1892-99 a bpesti OH vezető tenoristája volt. Mind az olasz repertoárban, mind a Wagner-művekben ő énekelte e korszakban a tenor főszerepeket. Ő volt az első magyarországi Otello és Siegfried. Szerepeit rövidesen magyarul is énekelte. Ittléte alatt a közönség kedvence volt. A korabeli kritikák szerint színészi képességei eléggé korlátozottak voltak, viszont zengő és nagyerejű hangjának köszönhette sikereit. 1899-ben szerződésszegéssel távozott az OH kötelékéből, Amerikába ment. Egy olaszországi turné során Milánóban halt meg.

Per pietà → *Ó, bocsásd meg nékem*

Perras, Margherita (1908-) - görög szárm. német op.én. (S). 1927-ben debütált Berlinben, Norinaként. Bruno Walter azonnal szerződtette a Städtische Operhez, melynek 1930-ig volt tagja. 1931-től 1940-ig a berlini és a bécsi S.O. művésze volt egyidejűleg. Korának egyik igen híres koloratúrszopránja, neves Mozart-énekes. Házassága után visszavonult, és Zürichben ad néha dalestet.

Perseus - Zeusz és Danaé fia, a nagy görög hős. Számos opera készült róla. A leghíresebbek: M. A. Charpentier (1670), Lully (1682), Draghi (1691), Sacchini (1774), Philidor (1780), Paisiello (1792). (Vö. *Andromeda*.)

Persiani-Tacchinardi, Fanny (1812-1867) - olasz op.én. (S). Apja is énekes volt, tőle tanult; férje G. Persiani zeneszerző. Livornóban debütált 1832-ben, Fournier Francesca da Rimini-jében. 1835-ben ő volt az első Lammermoori Lucia. Az 1830-as, 1840-es években Párizs és London egyik sztárja, t. k. ő (ill. férje) segítette a C.G. átalakulását Királyi Olasz Operává. Hangja vékony volt és nem mindig biztos intonációjú, de virtuóz technikája szinte nem ismert akadályt. Ambitusa a nagy B-től a háromvonalas *f*-ig terjedt.

Perszephoné - Zeusz és Demeter lánya, akit Hádész, az Alvilág istene elrabol, hogy feleségévé tegye. A mítoszi témát operaszínpadra vitte: Monteverdi (1630, elveszett), Sacrati (1644), Lully (1680), Paisiello (1803), Saint-Saëns (1887). - Az istennő szerepel Monteverdi Orfeójában is.

perth-i lány, A - Bizet 4 felv. operája (1867, Párizs, Théâtre Lyrique), Saint-Georges és Adenis szövegére, Walter Scott regénye nyomán. Ma már teljesen letűnt a repertoárról, csak egyik boleró-ritmusú szoprániária él, mint virtuóz hangversenyszám.

Pertile, Aureliano (1885-1952) - olasz op.én. (T). Vicenzában debütált 1911-ben, a Márta Lioneljeként. Újabb tanulmányok után 1921-ben a Sc. egyik vezető énekese, Toscanini kedvence lett. Kora egyik legnagyobb énekese. Hanganyaga kissé érdes, de hatalmas vivőerejű orgánum volt, amellyel mindig a kifejezést, a drámai igazságot szolgálta. Ugyanakkor jó színészi készséggel is rendelkezett, s e tulajdonságok együttesen formálták Pertilét ideális olasz hőstenorrá. Leghíresebb szerepeiben (Otello, Richard, Radames) a bpesti közönség sokszor ünnepelte. (Az Álarcosbál kacagókvintettjét egy ízben kétszer meg kellett ismételnie!). - Visszavonulása után a milánói konzervatóriumon tanított.

Pescatrici, Le (A halászlányok) - Haydn 3 felv. „dramma giocosó"-ja (1769, Eszterháza), Goldoni szövegére. Haydn egyik legsikeresebb operája, melyet napjainkban több helyen felújítottak.

Peter Grimes - Britten 3 felv. operája (1945. London, S.W.), Montagu Slater szövegére, Crabbe költeménye nyomán. Magyar bem.: 1947, OH.

Britten első és máig is legjobb operája. Bár zenei eszközeit tekintve eklektikus és határozottan romanticizáló mű, a különböző elemeket egyéni egységbe forrasztja a drámai ízlés, az egységes és nagyszerű zenei dramaturgia. Szerepei - főleg a címszerep - nagyszerű. Pszichológiailag is remekművű alakításokra adnak alkalmat, a zenekar ezerszínű palettája és az izgalmas-differenciált ritmika szintén a pszichológiai dramaturgia és a tájábrázolás (tenger!) szolgálatában állnak.

A történet egy kis angol halászfaluban játszódik a múlt században. Peter Grimes (T), a különc és magányos halászmester a pénzt hajszolja. Így akar méltó lenni a falu tanítónője, Ellen Orford (S) kezére. Nemcsak magát, de inasait is túlterheli munkával, két inasa is szerencsétlenül jár és meghal. Petert kitaszítja a falu pletykás-álszent népe. Sőt, a második inas halála után valóságos hajtóvadászatot indítanak ellene, meg akarják lincselni. Ekkor Peter egy nyu-

galmazott hajóskapitány, Balstrode (Bar) tanácsára - kievez a nyílt tengerre és elsüllyeszti maga alatt a csónakot. A falu visszanyeri békés hétköznapi képét.

A Peter Grimes nemcsak Britten nagy kiugrása volt, hanem az angol zenei alkotóművészet és benne az opera újjászületésének kezdete is.

Peters, Roberta (1930-) - amerikai op.én. (S). 1950-ben debütált a Met-ben, Zerlinaként. Azóta napjaink egyik jónevű koloratúrszopránja, a nagy operaházak és fesztiválok egyik sztár-énekese. Főleg Mozart-szerepekben és Zerbinettaként aratott sikert.

Petkov, Dimitar (1932?-) - bolgár op.én. (B). A szófiai opera neves basszistája, a színház egyik vezető énekese. Legjobb szerepei a karakter-figurák: Borisz, Hovanszkij Iván és általában az orosz repertoár nagy alakjai. De énekli II. Fülöpöt is, sőt ezzel az alakítással alapozta meg nemzetközi karrierjét 1969-ben, a veronai Arénában. Fellépett Olaszország különböző színpadain és Bpesten is.

Pető Imre (1885-1944) - magyar karm. és zszerző. Pályáját Berlinben és Stuttgartban kezdte, miután t. k. Nikisch és Humperdinck tanítványa volt. 1913-ban lett az OH tagja mint korrepetitor, majd 1920-tól mint karmester. A színház egyik jó repertoárdirigense volt.

Petrella, Clara (1919-) - olasz op.én. (S). 1939-ben debütált Alessandriában, Liuként. Kisebb olasz színpadok után 1947-ben eljutott a Sc.-ig, ahol attól kezdve rendszeresen fellép. Mivel kiváló színésznő (hazájában „az énekesnők Eleonóra Duse-jának" nevezik), főleg a nagy játékszerepekben tűnik ki.

Petri, Mario (1920-) - olasz op.én. (B). 1948-ban debütált a Sc.-ban, az Oedipus Rex-ben. Az 50-es évek elején indult nemzetközi karrierje, főleg miután Karajan kedvelt Don Juanja lett egy időre. 1960-ban hátatfordított az operaszínpadnak, filmszerepeket vállalt s könnyűzenét énekelt. A 60-as évek végén tért vissza az opera műfajához, ezúttal mint baritonista. Kitűnő színészi kvalitásai elsősorban a nagy karakterszerepekre determinálják.

Petrov, Ivan (1920-) - szovjet op.én. (B). 1943-ban debütált a B.-ban, melynek éveken át vezető basszistája volt. Európa-szerte ismert énekes. Igen híres Borisz, Basilio, Ruszlán, Mefisztó.

Petrov, Oszip (1807-1878) - orosz op.én. (B). A pétervári opera igazgatója véletlenül fedezte fel egy kurszki vásáron, és azonnal szerződtette; 1830-ban debütált, Sarastróként. Kora legnagyobb orosz basszistája volt, az első Szuszanyin. Ruszlán, Molnár (Dargomizsszkij: Ruszalka), Varlaam, Rettenetes Iván (A pszkovi lány) és Leporello (Kővendég). Hangja a kontra *B*-től (!) a kis *gisz*-ig terjedt.

Petur - Erkel Bánk bánjában a békétlen magyar főurak vezetője (Bbar).

Pezsgőária - Don Juan (Bar) vérforralóan tüzes, életvágyó áriája Mozart operájának I. felvonásában. A hagyományos elnevezés ellentétben van a szöveggel, amely borra és nem pezsgőre utal; eredete abban a tradícióban rejlik, hogy a címszerepet alakító énekesek egy pohár pezsgővel a kezükben adják elő az áriát.

Phaedra - Minósz lánya, Ariadné testvére, Thészeusz hitvese, aki beleszeret Thészeusz fiába, Hüppolitoszba, és öngyilkos lesz. A mondát Szophoklész, Euripidész vagy Racine nyomán dolgozták fel operának: Gluck (1744), Paisiello (1788), Mayr (1820), Pizzetti (1915, d'Annunzio szövegére).

Phaetón - Héliosz fia, aki a Nap szekerét oly közel hajtotta a Földhöz, hogy Zeusznak le kellett sújtania villámával, mielőtt a Föld elégett volna. A nem túl operai témára mégis készültek művek: Lully (1663), Daniel Purcell (1698), Arne (1736), Paradisi (1747), K. H. Graun (1750), Jommelli (1753).

Philemon és Baucis - Az agg házaspár, aki Zeusznak és Hermésznek szállást adott, Ovidius Metamorphoses-ában kapta meg költői emlékét. Ennek alapján készültek a következő operák: Gluck (1769), Monsigny (1771), Haydn (1773), Gossec (1775), Gounod (1860).

Philemon és Baucis - Haydn báb-operája (1773, Eszterháza, Mária Terézia látogatásakor), valószínűleg C. G. Pfeffel szövegére. Később Haydn átdolgozta a művet igazi operaszínpadra.

Phillips, Adelaide (1833-1882) - angol szárm. amerikai op.én. (A). Manuel García növendéke volt, 1854-ben debütált, Rosinaként. Két év múlva az USA-ban debütált, és itt a New York-i Academy of Music (az akkori operaház) vezető altistája volt. Nagy sikereket ért el Amerikában és Európában egyaránt; saját operatársulata azonban megbukott.

Piave, Francesco Maria (1810-1876) - olasz librettista. Verdi kedvelt szövegírója, a zeneszerző minden kívánságának vakon engedelmes kiszolgálója. Ő írta a Verdi-librettók legtöbbjét: Ernani, A két Foscari, Macbeth, Simon Boccanegra, Corsaro, Stiffelio-Aroldo, Rigoletto, Traviata, Végzet hatalma.

Piccaluga, Nino (1893-) - olasz op.én. (T). 1918-ban debütált Novarában. A 20-as években már az összes nagy olasz színpadon jelentős sikerrel lép fel, főleg a Sc.-ban. 1935-ben betegsége miatt vissza kellett vonulnia. Elsősorban a verista operákban nyújtott kitűnő alakításokat.

Piccaver, Alfred (1884-1958) - angol op.én. (T). 1907-ben debütált Prágában, Rómeóként. 1910-37 a bécsi S.O. vezető tenoristáinak egyike, a bécsi opera e fénykorának kimagasló egyénisége volt. Bársonyosan puha, de nagy volumenű hangja, híres legátói és muzikalitása tették ünnepelt művésszé. 1937-1955 közt visszatért Londonba, ahol tanított. A S.O. 1955-ös újra-megnyitásakor visszahívták Bécsbe, itt élt és tanított haláláig.

Piccola Scala → *Teatro alla Scala*

piccolo Marat, Il → *kis Marat, A*

Piccolomini, Marietta (1834-1899) - olasz op.én. (S) 1852-ben debütált a firenzei T. Pergolában, Lucrezia Borgiaként. Londonban működött, inkább szépségével és színészetével hódítva, semmint hangjával. Az első angliai Violetta és Luisa Miller. Mindössze 8 évig működött színpadon, 1860-ban egy olasz főúr neje lett és visszavonult.

Pietà, rispetto, amore → *A béke boldog réve*

pietra del paragone, La (A próbakő) - Rossini 2 felv. vígoperája (1812, Milánó, Sc.), Romanelli szövegére. Magyarorsz. bem.: 1821, pesti Német Színház.

Pikkó hertzeg és Jutka Perzsi - Chudy József 2 felv. énekes játéka (1793, Pest), Szalkay Antal szövegére, J. Haffner színműve nyomán. Az első magyar opera, melynek azonban zenéje elveszett.

Pilarczyk, Helga (1925-) - német op.én. (S). 1951-ben debütált Brunswickban, Lortzing Fegyverkovácsában. 1954 óta a hamburgi és a kölni opera tagja. A modern operák nagyszerű tolmácsaként lett világhíres: Schönberg Erwartungjában, Luluként, a Wozzeck Marie-jaként, Dallapiccola A fogoly c. művének Anya-szerepében, a Kékszakállú Juditjaként (magyarul!). A szerepkör igényeit: a fölényesen biztos muzikalitást és a színészi tudást Pilarczyk tökéletesen elégíti ki. Hangversenyénekesként is világhírű.

Pilinszky Géza (1891-?) - magyar op.én. (T). Pilinszky Zsigmond öccse. 1920-ban debütált az OH-ban, melynek 1927-ig volt tagja. 1928-ban Berlinbe tette át működése színhelyét. 1930-ban, mikor bátyja énekelte Bayreuthban a Tannhäuser címszerepét (Toscanini vezényletével), ő volt Walther von der Vogelweide. Minthogy képzett hangszerjátékos is volt, 1937-től Berlinben brácsásként működött.

Pilinszky Zsigmond (1884-1960) - magyar op.én. (T). 1913-ban debütált a budapesti OH-ban, amelynek állandó vendége maradt 1944-ig, de rendes tagja nem volt. 1928-ban a berlini Städtische Oper tagja lett, 1930-31-ben Bayreuthban (t. k. Toscanini alatt) a Tannhäuser cím-szerepét énekelte; az előadást hanglemezre is vették, Karl Elmendorff vezényletével. Kissé nazális, de átütő erejű tenorja mindenekelőtt Wagner-szerepekben tűnt fel, de jeles Bánk, Turiddu és Faust is volt.

Pillangókisasszony - Puccini 3 felv. operája (1904, Milánó, Sc.), Giacosa és Illica szövegére, Belasco drámája nyomán. Magyar bem.: 1906, OH (Puccini jelenlétében).

A „népszerű trilógia" harmadik darabja. Először óriási bukás, majd a részben átdolgozott változat bresciai premierje (ugyanabban az évben) után világsiker. A korábbi, teljesen kiforrott Puccini-stílust itt színezi át először az egzotikum, emellett számos, akkor modern effektus is megjelenik a partitúrában, pl. a művet lezáró feloldatlan disszonáns akkord.

Pilou, Jeanette (1934?-) - görög op.én. (S). 1959-ben debütált Milánóban, Violettaként. Kiugrására Bécsben került sor, ahol Mimi szerepében aratott nagy sikert. A bécsi S.O. egyik vezető szopránja, 1967-től a Met művésze is. Ettől kezdve utazó világsztár; többször vendégszerepelt nálunk is. Egyike napjaink jelentős Puccini-szopránjainak.

Piltti, Lea (1904-) - finn op.én. (S). 1926-ban debütált Helsinkiben. Kisebb német színpadok után 1938-43 a bécsi S.O. Mozart-hősnője volt, jónevű koloratúrszoprán. Bpesten is fellépett. A háború után visszatért hazájába.

Pimen - Öreg krónikaíró barát (B) Muszorgszkij Borisz Godunovjában.

Pimen elbeszélése - Muszorgszkij Borisz Godunovjának 9. képében Pimen (B), az öreg krónikaíró barát epikus hömpölygésű monológja egy vak pásztornak a megölt Dimitrij cárevicsről való látomásáról.

Pimpinone - Telemann 3 részes buffa-intermezzója (1725, Hamburg), Pietro Parati szövegére.

Ping - Puccini Turandotjában a nagykancellár (Bar).

Pini-Corsi, Antonio (1858-1918) - olasz op.én. (Bar). Cremonában debütált 1878-ban, Rossini Hamupipőkéjének Dandinijeként. Hamarosan a Sc. egyik vezető karakterbaritonja lett; ő volt a Falstaff első Fordja. 1909-14 a Met-ben működött. Kora egyik leghíresebb buffo-baritonja volt (Bartolo, Don Pasquale. Leporello). - Fivére, *Gaetano Pini-Corsi* híres buffo-tenorként ismert.

Pinkert, Regina (1869-1931) - lengyel op.én. (S). 1889-ben debütált Varsóban, a Hugenották Marguerite de Valois-jaként. 1892-ben indult olaszországi karrierje, mely minden nagy olasz operaház színpadára elvitte. Európai hírű nagy sztár volt, aki nemcsak a Lucia-szerű szerepekben, hanem a buffa-figurákban is rendkívüli sikereket aratott színészi készsége, megjelenése és temperamentuma révén. Korának egyik legjobb Szerelmi bájital-Adinája volt, többek közt ő énekelte ezt a szerepet a darab híres Sc.-beli előadásán 1901-ben, Toscaninival és Carusóval.

Pinkerton - Puccini Pillangókisasszonyának férfi főszereplője (T), a könnyelmű és meglehetősen ellenszenves amerikai tengerészhadnagy.

Pinto, Amelia (1876-1946) - olasz op.én. (S). 1899-ben debütált Bresciában, Giocondaként. 1908-ban visszavonult, de 1914-16 újra színpadra lépett. A századforduló táján kialakuló olasz Wagner-énekes gárda legjobb heroinája, nagyszerűen deklamáló, kitűnő mélységgel, sötét középhangokkal rendelkező drámai szoprán. Wagner-szerepein kívül mint Sába királynője és Tosca aratta legnagyobb sikereit.

Pinza, Ezio (1892-1957) - olasz op.én. (B). 1914-ben debütált Soncinóban, Orovesóként; majd két évi katonai szolgálat után 1921-ben Rómában, Marke királyként. 1921-1924 a milánói Sc., 1926-48 a Met vezető basszistája. Általában kora legnagyobb olasz basszistájának tartották. Csodálatosan zengő hanganyag (igazi „basso cantante"-orgánum) birtokosa volt, megáldva nagy muzikalitással, színészi készséggel és átütő erejű egyéniséggel. Bruno Walter kedvelt énekese (Don Juan, Figaro). Leghíresebb szerepe Don Juan volt (több mint 200-szor énekelte!), de grandiózus Fülöp és Fiesco, ragyogó buffo is. Repertoárja közel száz szerepet ölelt fel. Több filmben is játszott. Pályája végén musical-ekben is fellépett.

Pique Dame - Csajkovszkij 3 felv. operája (1890, Pétervár), Mogyeszt Csajkovszkij szövegére, Puskin novellája nyomán. Magyar bem.: 1945, OH.

Az Anyegin lírikus epizódsorozatával szemben a Pique Dame Csajkovszkij határozott drámai érzékét bizonyítja. A komor és egzaltált történetet a zeneszerző adekvát eszközökkel ábrázolja muzsikájában. Hermann szerepe az irodalom nagy, lélektanilag megrajzolt figuráinak egyike.

Hermann, a fiatal tiszt (T) Jeleckij herceg (Bar) menyasszonyát, Lizát (S) szereti. Megtudja, hogy Liza nagyanyja, az öreg grófnő (A), akit mindenki csak Pique Dame-nak nevez, ifjúkorában megismerte a három bűvös nyerőkártya titkát. Hermannak rögeszméjévé válik, hogy meg kell ismernie ezt a titkot, mert csak a kártyán nyert vagyonnal nyerheti el Lizát. Liza is szereti a tisztet, aki a lány segítségével jut be a grófnő hálószobájába. „Pique Dame" nem árul el semmit, s amikor Hermann pisztolyt szegez rá, rémületében szörnyethal. - A fiatal tiszt látomásában megjelenik a halott grófnő és elárulja a kártyák titkát. Hermann, mit sem törődve Liza kétségbeesésével, a kártyaterembe rohan, ám Jeleckijjel szemben minden pénzét elveszti. A látomás hamis volt: a harmadik nyerőkártya nem az ász, hanem a pikk dáma. Hermann végez magával. Liza már korábban a Névába vetette magát.

pirata, Il - *kalóz, A* (Bellini)

Pirazzini, Miriam (1918-) - olasz op.én. (A). 1944-ben debütált Rómában, a Gioconda Laurájaként. A Sc.-ban, Rómában, a veronai Arénában aratott nagy sikereket, vendégszerepelt Európa számos országában és Japánban is. Nagyterjedelmű alt hangja főleg Verdi-szerepekben tűnt ki.

Pirker, Marianne (1717-1782) - német op.én. (S). 1737-ben debütált. Olasz színpadokon, majd Londonban működött, 1748-50 a Mingotti-társulat tagja volt, majd Stuttgartban aratott nagy sikereket. 1756-64 börtönben raboskodott, mert hűséges híve volt a férjétől elvált württembergi fejedelemasszonynak. Kiszabadulása után énektanárként tevékenykedett.

Pirogov, Alekszandr (1899-1964) - szovjet op.én. (B). 1919-ben debütált és 1924-től a B. egyik vezető basszistája volt. Híres Borisz, Mefisztó, Rettenetes Iván. A Borisz Godunov első teljes hanglemezfelvételére őt választották a címszerepre.

Pisaroni, Benedetta Rosamunda (1793-1872) - olasz op.én. (S, majd A). Szopránként kezdte pályafutását, nagy sikerrel. Betegség következtében elvesztette magas regiszterét, s áttanult altistának. Oly eredménnyel, hogy kora legjelesebb olasz alténekesnőinek egyike lett. Az 1830-as években - látva népszerűsége halványulását - visszavonult.

Pistol - Verdi Falstaffjában a kövér lovag egyik szolgája (B).

Pistor, Gotthelf (1887-1947) - német op.én. (T). Prózai színészként kezdte pályáját, 1923-ban debütált Nürnbergben. Kisebb német színpadok után 1929-ben a kölni opera első hőstenorja lett. Wagner-énekesként nemzetközi hírnévre tett szert, a 20-as, 30-as években Bayreuthban Trisztán, Siegmund, Siegfried és Parsifal szerepében ünnepelték. Az 1933-as bpesti nagy Wagner-ünnepségeken az OH-ban aratott igen nagy sikert, mint Parsifal és Trisztán. Visszavonulása után Kölnben volt énektanár.

Piszarenko, Galina (1938?-) - szovjet op.én. (S). 1962-ben debütált a moszkvai Sztanyiszlavszkij-Nyemirovics-Dancsenko színházban, melynek azóta is tagja. 1965-ben a bpesti Erkel Énekverseny egyik díjazottja. A lírai és a koloratúrszoprán szerepkörben működik.

Pitichinaccio - Offenbach Hoffmann meséi c. operájának velencei képében Giulietta egyik hódolója (T); a négyes tenorszerep része.

Pitz, Wilhelm (1898-1973) - német karm. Aachenben kezdte pályáját, hegedűsként. 1933 óta különböző operaházak karigazgatója volt; 1951-től 1971-ig ő tanította be és emelte kimagasló fokra a bayreuthi Ünnepi Játékok kórusát. 1957-től a londoni Philharmonia Orchestra énekkarát is ő vezette. Korunk egyik legjelentősebb énekkarnevelő dirigense volt.

Pizarro - Beethoven Fideliójában a gonosz és zsarnoki börtönparancsnok (Bar).

Plançon, Pol (1854-1914) - francia op.én. (B). Lyonban debütált 1877-ben, a Hugenották St. Bris-jeként. A párizsi O. (1883-1893), a londoni C.G. (1891-1904) és a Met (1893-1908) sztárjainak egyike, a századforduló korának egyik legjelentősebb basszistája. A Saljapin előtti korszak legmegcsodáltabb Mefisztója; egyaránt otthonos a német és az olasz repertoárban is, emellett természetesen sok francia újdonság premierjének főszereplője volt. Hatalmas - volumenben és ambitusban egyaránt - nagy terjedelmű hangja volt. Hihetetlen technikai készséggel rendelkezett: a hanglemezfelvételek korai időszakában nevezetesek voltak azok a lemezei, amelyeken tökéletesen szólaltatta meg, minden trillájukkal, ékesítésükkel és kadenciájukkal együtt ... a nagy koloratúrszoprán áriákat.

Plaschke, Friedrich (1875-1951) - cseh szárm. német op.én. (Bbar). A drezdai opera kórusában énekelt, majd 1900-ban ugyanitt debütált, mint a Lohengrin Hirdetője. Egész pályafutása során a drezdai opera tagja volt. Feleségével, Eva von der Ostennel számos Strauss-bemutatón szerepelt, és vendégjátékai során Bayreuthtól Bécsig, Münchentől Londonig és Amerikáig fellépett.

Plebe! patrizii! → *Főnemes! Plebejus!*

Pless László (1905-1974) - magyar karm. 1929-31 a V.Sz., 1931-től 1968-ig az OH tagja. Működésének első másfél évtizedében mint a színház egyik legjobb korrepetitora tevékenykedett, majd 1945-től karmesterként. Hosszú ideig ő volt a színház karigazgatója. Tanított a Nemzeti Zenedében, 1949-53 a Zeneművészeti Főiskola operatanszakát vezette. Kossuth-díjas, Érdemes művész.

ploërmeli búcsú, A → *Dinóra*

Plümacher, Hetty (1922-) - német op.én. (A). 1946-ban debütált Stuttgartban, és azóta is e színház tagja. Főleg Wagner-szerepekben és modern operákban arat jelentős sikereket.

Poell, Alfred (1900-) - osztrák op.én. (Bar). Pályáját orvosként kezdte, s így csak 1929-ben debütált Düsseldorfban, ahol tíz évig volt tag. 1940-től visszavonulásáig a bécsi S.O.-ban működött, mint neves Mozart-, Strauss- és Wagner-énekes. Híres szerepeit (Almaviva, Don Alfonso, Faninal, Beckmesser) Salzburgban, Glyndebourne-ben, a Sc.-ban és a C.G.-ben is énekelte.

Pogány Ferenc (1886-?) - magyar op.én. (Bar). Pályáját Németországban kezdte, majd 1912-ben az OH tagja lett. A színház neves lírai baritonja volt. A 30-as évek végén kivándorolt Dél-Amerikába, ahol azóta valószínűleg meghalt.

Poggi, Gianni (1924-) - olasz op.én. (T). 1947-ben debütált Palermóban, Rodolphe-ként. A következő évben már a Sc.-ban énekel, majd sikeres vendégjátékok során bejárja Európát és Dél-Amerikát. 1956-tól a Met-ben is énekel. A háború utáni évek híres és jelentős olasz

tenoristái közé tartozik, mind a lírai, mind a spinto-szerepekben kiváló alakításokat nyújt. Bpesten is vendégszerepelt.

Pogner - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájában a gazdag aranyműves (B), Éva atyja.

Pokoli lánggal ég a bosszú bennem - Mozart Varázsfuvola c. operája II. felvonásában az Éj királynője (S) hatalmas áriája, a koloratúrszoprán-irodalom egyik legnehezebb darabja. Nemcsak óriási magas regiszterben igényei miatt, hanem azért is, mert ezek a koloratúrák nem egyszerű ékesítések, hanem a hisztérikus női bosszúvágy kemény kifejezőeszközei.

Pokrovszkája, Nyina (1919-) - szovjet op.én. (S). Egy népi együttes tagja volt, majd 1947-ben a moszkvai B. művésze lett. Főleg a drámai szoprán szerepeket alakította nagy sikerrel, otthon és külföldön egyaránt (Aida, Pique Dame, Liza, Jaroszlavna stb.).

Polacco, Giorgio (1875-1960) - olasz karm. Pályáját Angliában kezdte, majd Európa legkülönbözőbb helyein töltött be karmesteri posztokat, és főleg Wagner-dirigensként szerzett nevet magának. Vezető karnagya volt a T. Colónnak és a riói operaháznak, majd a századforduló idején a Sc. vezető dirigense lett. Ő vezényelte a Pelléas olasz premierjét. 1912-ben a Met hívta meg, és 1915-ben, Toscanini távozása után egyike lett a színház vezető dirigenseinek. 1922-30-ig a chicagói opera zeneigazgatója volt. Egyike a századfordulós évtizedek jelentős olasz repertoárdirigenseinek.

Polgár László (1947-) - magyar op.én. (B). 1971-ben debütált az OH-ban, a Rigoletto Ceprano grófjaként. Azóta e színház tagja, a comprimario-basszus szerepkörben, néhány nagy szereppel.

Poli, Afro (1907-) - olasz op.én. (Bar). 1930-ban debütált Pisában, Georges Germont-ként. Igen hamar nagy karriert futott be, mind hazájában, mind egész Európában és Dél-Amerikában. Nemcsak hangja rendkívül kifejezésgazdag, hanem színészi játéka is kivételes képességről tanúskodik. Nyilván ezért szerepelt igen sok operafilmben, így pl. a Bajazzók, az Aida stb. megfilmesített változatában. Az említett filmekben már csak *játszott*, a szólamokat mások *énekelték*.

Poli-Randaccio, Tina (1877-1956) - olasz op.én. (S). Bergamóban debütált 1901-ben, Améliaként. Pályáját Mascagni támogatta. Mind a Wagner-, mind a verista szerepekben nagy sikerrel lépett fel a Sc.-ban, a T. Colónban és Barcelonában. 1931-ben visszavonult.

Poliuto - Donizetti 3 felv. operája, Cammarano szövegére, Corneille Polyeucte c. tragédiája nyomán. Nápolyban lett volna a bemutató, de a cenzúra nem engedélyezte. Ekkor készült Scribe francia szövegére Les Martyrs címen egy új, 4 felv. változat, mely 1840-ben a párizsi O.-ban került bemutatásra. Később I Martiri címmel visszafordították olaszra (1843, Lisszabon). Magyarorsz. bem.: Die Römer in Melitone címmel (4 felv. verzió): 1841, pesti Német Színház. 1960-ban Callas főszereplésével a milánói Sc. újította fel.

Pollak, Eugen (1879-1933) - cseh karm. A prágai Landestheater karvezetőjeként kezdte pályáját, majd Brémában, Lipcsében, Frankfurtban és Hamburgban (1917-1932) volt vezető karmester. Ő dirigálta Korngold Holt városának hamburgi ősbemutatóját. Főleg Wagner- és Strauss-tolmácsolásai voltak híresek. Élete utolsó két évében Chicagóban volt vezető karmester, és egy Fidelio-előadás közben halt meg.

Pollione - Bellini Normájának férfi főszereplője (T), a címszereplő volt kedvese és gyermekeinek atyja, a darab folyamán Adalgisa szerelmese. (A magyar előadásokon - a német fordítás nyomán - Severus néven szerepelt.)

Polovec táncok - Borodin Igor herceg c. operája II. felvonásának híres balettjelenete; igen gyakran önállóan is előadják, színpadon és hangversenydobogón egyaránt.

Pomádé király - Ránki György 3 (átdolgozás után 1) felv. zenés komédiája (1953, OH), Károlyi Amy szövegére, Andersen meséje nyomán.

Ránki legnagyobb sikerű színpadi műve. Első változata a Rádió számára készült, majd ezt bővítette ki az említett operaházi bemutatóra. Később rövidített változatban, gyermek-operaként került előadásra, míg 1973-as operaházi felújításakor 1 felvonásossá változott.

Ránki főleg a darab humoros-groteszk jeleneteiben találta meg az egyéniségéhez leginkább közelálló témát. Nagyszerűek a mű paródia-részei is, mint pl. Pomádé Muszorgszkijt parodizáló monológja, vagy a jazz-es beütésű számok. A 3 felvonásos verzió lírikus részei kevésbé sikerültek, ezeket a szerző később ki is hagyta.

pomo d'oro, Il (Az aranyalma) - Cesti 5 felv. „festa teatrale"-ja, prológussal (1667, Bécs), Sbarra szövegére. I. Lipót császár házasságának ünnepségeire készült, és valószínűleg ez volt az operatörténet legtöbb pénzbe került bemutatója: csak a díszletek költségeit (Burnacini tervei szerint készültek) százezer tallérra becsülték. A zene megmaradt, modern kiadásban rendelkezésre is áll, csak az 5. felvonás partitúrája veszett el.

Pomone - Cambert 5 felv. pastorale-operája (1671, Párizs, O.), Perrin szövegére. Az első francia operák egyike.

Pompeius - Caesar szövetségese, majd vetélytársa, a triumvir és hadvezér a következő szerzőket ihlette meg operaírásra: Cavalli (1666), Freschi (1681), Alessandro Scarlatti (1684), Giuseppe Scarlatti (1747), Sarti (1752), Rauzzini (1773).

Peng - Puccini Turandotjában a főpohárnok (T).

Pons, Lily (1904-) - francia op.én. (S). Mulhouse-ban debütált 1928-ban, Lakméként. Francia vidéki színpadokon szerepelt, itt hallotta meg Zenatello, a híres tenorista, aki rögtön be-ajánlotta Gatti-Cassazzának, a Met igazgatójának. 1931-től 1959-ig volt Lily Pons a Met vezető koloratúrszopránja. Hangszíne ugyan nem volt túl gazdag árnyalatokban, de technikája és személyiségének varázsa világsikert biztosított számára (...melyhez azonban hozzájárultak filmjei is).

Ponselle, Rosa (1897-) - olasz szülőktől származó amerikai op.én. (S). Mozikban és zenés színházakban énekelt, Caruso fedezte fel. 1918-ban debütált a Met-ben, a Végzet hatalma Leonórájaként. 1918-tól 1937-ig a Met olasz repertoárja egyik vezető drámai szopránja volt. Hatalmas és valóban drámai erejű hanganyag, minden regiszterében kiegyenlített matéria, izgalmasan sötét színezet - ezek voltak jellemző művészi tulajdonságai és egyben világsike-rének okai. Mindenekelőtt Verdi- és Puccini-hősnőként volt elismert. 1935-ben megpróbálko-zott Carmen szerepével, de mivel nem volt egyértelmű a siker, két év múlva, ereje teljében visszavonult. Azóta Baltimore-ban tanít. - Nővére, *Carmela Ponselle* (1892-) ugyancsak op.én. volt (MS). New Yorkban debütált 1923-ban, Amnerisként. Főleg a Met-ben működött.

Popov, Mihail (1899-) - bolgár op.én. (B). 1920-ban a szófiai OH énekkarának tagja, majd Nápolyban képzi ki hangját. 1927-ben lett a szófiai OH vezető basszistája, aki egész Európában nagy sikerrel szerepelt. Híres Borisz, Koncsak, Mefisztó stb.

Popovič, Dušán (1927-) - jugoszláv op.én. (Bar). Az 50-es években debütált Belgrádban, megnyerte a müncheni és a genfi énekversenyt. Az olasz és az orosz repertoárban egyaránt nagyszerű alakításokat nyújt, igazi olasz típusú, temperamentumos és árnyalt kifejezőerővel rendelkező hősbariton.

Popp, Lucia (1940-) - pozsonyi születésű, román op.én. (S). 1963 óta a bécsi S.O. tagja, de ugyanakkor számos más operaházban is az állandó vendégek közé számít. Napjaink egyik legjelentősebb koloratúrszopránja, aki a szubrett-szerepeket éppoly kitűnően énekli, mint a koloratúr-hősnőket. Muzikalitása, stílusérzéke és bájos, humorral is megáldott egyénisége mindenhol sikerre vitte.

Poppea megkoronázása - Monteverdi 3 felv. operája, prológussal (1642, Velence, T. SS. Giovanni e Paolo), G. F. Busenello szövegére, Tacitus nyomán. Magyar bem.: 1968, OH.

Monteverdi utolsó operája és egyben a műfaj első olyan darabja, amely nem mitológiai vagy mondai tárgyat dolgoz fel, hanem történelmi eseményeket. A legjelentősebb fordulópontok egyike az opera történetében: itt jelenik meg először a zárt ária, itt szüremlik be az opera-muzsikába a népdal hangja (Arnalta áriái); itt vagyunk tanúi annak is, ahogy a legtragikusabb jeleneteket vidám, közjátékszerűen beékelt, táncos lüktetésű dalok és duettek szakítják meg. Az aggastyán Monteverdi ugyanakkor a jellemábrázolásnak és a szenvedély zenébe való átültetésének csodálatos mintapéldáit adja e műben. A Poppea első modern felújítására 1926-ban Amerikában került sor. Azóta több változatban készült el modern feldolgozása. Nálunk a Leppard-féle verziót játsszák.

Porgi Amor → *Ámor isten*

Porgy és Bess - Gershwin 3 felv. operája (1935, Boston), Du Bose Heyward és Ira Gershwin szövegére, az előbbi drámája nyomán. Magyar bem.: 1970, E.Sz.

Gershwin egyetlen operája, s egyben az első igazi, amerikai stílusú jazz-opera. Zenei anyagában ugyan az *igazi* jazznek alig van nyoma, a darab hangulata zeneileg mégis a jazz levegőjét árasztja. A zenei anyagban a Gershwin-féle szimfonikus jazz- és Broadway-musical stílus ötvöződik a harmincas évek általános modern hangjával. A partitúra legértékesebb részei az önálló számok, melyek az operától függetlenül váltak világhírűvé: a Summertime, az I've got plenty o' nuttin és társaik. Nagy érdeme a darab dramaturgiájának, hogy ezeket a dalokat autentikus színpadi helyzetben szólaltatja meg. A Porgy: néger dráma; s ezért századunk közepe tájáig általában csak néger énekesekből álló társulatok játszották világszerte. Az utóbbi évtizedben kezd világszerte repertoárdarabbá válni.

Porpora, Nicola (1686-1768) - olasz zszerző és énektanár. Porpora komponista-munkásságán kívül kora legjelentősebb énekmestere volt. Tanítványok egész sorát nevelte, köztük olyan európai híresség̈eket, mint Farinelli és Caffarelli. Énekgyakorlatai, tanításának ezen alapjai állítólag nemzedékről-nemzedékre szállnak titokban, de kiadásra soha nem kerültek.

portamento - olasz énektechnikai szakkifejezés: sima, törésmentes csúszás az egyik hangról a másikra. Hagyományos eszköz az olasz operairodalomban; alkalmazása csak akkor helyénvaló, ha ízléssel történik és ott, ahol a zeneszerző kiírja. A századforduló és a század első évtizedei idején nagyon elharapódzott, modorrá vált a portamento, s csak korunk nagy énekesei szabadították meg az eladói stílust ettől a ma már meglehetősen ízléstelennek tűnő, állandó portamentózástól.

portici néma, A - Auber 5 felv. operája (1828, Párizs, O.), Scribe és Delavigne szövegére. Magyarorsz. bem.: 1828, pesti Német Színház; 1848, pesti N.Sz.

A szerző legnagyobb sikerű tragikus operája, a nagyopera egyik legjobb képviselője. A zene forradalmi lendülete oly tüzes, hogy 1830-ban hatására felkelés robbant ki Brüsszelben.

A cselekmény a híres 1647-es nápolyi Masaniello-féle lázadás keretében zajlik le. A címszereplő Fanella, Masaniello (T) néma húga. (Állítólag a bemutató idején nem volt a Nagyoperának megfelelő énekesnője, s ezért lett Fanella pantomim-szerep.)

Posa - Verdi Don Carlosának idealista-szabadságharcos hőse (Bar), az operairodalom legrokonszenvesebb figuráinak egyike.

Posa halála - Verdi Don Carlosa IV. felvonásának első jelenete, Posa (Bar) kétrészes nagyáriája, melynek során az inkvizíció végez vele: orvul lelövik.

Posa márki! - Verdi Don Carlosa II. felvonásában Posa (Bar) és II. Fülöp (B) hatalmas kettőse. A nagyjelenetet egyetlen kontraszt-elem élteti: Posa szabadsághívő idealizmusának és a király hideg állam-rezónjának ellentéte.

Postás Opera Együttes - 1949-1963-ig működött operaegyüttes, melynek bázisa a Postás Szimfonikus Zenekar volt. Kezdetben amatőr énekesekkel játszottak, a karmesterek az Operából jöttek vendégszerepelni. 1951-ben új alapokra került az egész vállalkozás, ekkor lett vezetője Vasadi Balogh Lajos. Tizenkét év alatt 14 művet játszottak, Bpesten és vidéken mintegy 80 előadást tartottak. Nemcsak repertoárdarabokat szólaltattak meg, sőt, ezeket általában csak koncertszerű előadásban produkálták. Műsorukon főleg ritkán hallott darabok szerepeltek, mint Bizet: Gyöngyhalászok, Djamileh; Donizetti: Rita, A csengettyű; Mozart: A színigazgató; Gluck: Rászedett kádi; Verdi: Luisa Miller. Többek közt itt kezdte pályáját Vadas Kiss László, Sebestyén Sándor, Molnár Miklós és mások.

postillon de Longjumeau, Le → *longjumeau-i postakocsis, A*

Posszert Emília (?-1973) - magyar op.én. (A). A drezdai, a braunschweigi és a mannheimi operaházban működött, úgyszólván minden nagy német színpadon vendégszerepelt, s az OH vezető altistáinak egyike is volt. Visszavonulása után tanított, az ő növendéke t. k. Simándy József.

poupée de Nurenberg, La → *nürnbergi baba, A*

Pozsonyi Opera - A 900 személyes Nemzeti Színházat az I. világháború után építették, társulatát Oskar Nedbal szervezte meg.

Pötzsch, Christian (1926-) - német op.én. (B). Egy népi együttesben működött, s csak azután tanult énekelni. 1956-ban debütált a drezdai operában, melynek azóta is tagja. Kitűnő basszus-buffo (Bartolo, Ozmin, Kecal stb.) és neves dalénekes.

Praetorius, Emil (1883-?) - német díszlettervező. A 30-as évek egyik legjelesebb szcenikusa, aki minden fontos német színpad, főleg Bayreuth és München számára dolgozott. A bayreuthi Ring-produkciók 1933 és 1942 közt mindig az ő díszletei között játszódtak.

Prandelli, Giacinto (1916-) - olasz op.én. (T). Bergamóban debütált 1942-ben, Rodolpheként. Karrierje kiugró pontja az volt, amikor 1946-ban Toscanini az újra megnyílt Scalába hívta hangversenyénekesként. Hamar ért el nemzetközi hírnevet, s több mint 50 szerepből álló repertoárját a Scalától a Met-ig sikerrel énekelte. Hangja nem volumenének nagyságával, hanem finomságával hatott, s sikerében részes volt művészi intelligenciája is.

preghiera - A XVIII-XIX. sz.-i olasz operák egyik gyakran alkalmazott jelenettípusa: ima. Rendszerint szólistaegyüttes és kórus szólaltatja meg, de lehet szólóének-szám is. Egyik legismertebb példája és a további preghierák modellje Rossini Mózesének híres „Dal tuo stellato soglio”-ja.

Preislied → *Versenydal*

prelude → *nyitány*

Prenderò quel brunettino → *Az a barna jó lesz nékem*

Preobrazsenszkája, Szofja (1904-) - szovjet op.én. (MS). 1928 óta a leningrádi Kirov opera tagja, egyike a klasszikus orosz repertoár kitűnő tolmácsolóinak. Elsősorban mint Márfa, Jeanne d'Arc (Csajkovszkij) és Pique Dame grófnő aratott nagy sikereket, de híres Azucena és Carmen is volt.

Près de remparts de Séville → *Seguidilla*

Prêtre, Georges (1924-) - francia karm. Marseille-ben debütált, a Sámson és Delilával. Különböző francia operaházakban működött, majd 1956-ban az O.C. dirigense lett. Az 1950-es évek végén már Európa-szerte vezényelt, és azóta is egyike napjaink dirigens-sztárjainak. Nemcsak a francia, hanem az olasz és német repertoárban is igen jelentős előadások fűződnek nevéhez.

Prevedi, Bruno (1928-) - olasz op.én. (T). 1958-ban Milánóban debütált, ekkor még baritonistaként, mint Tonio. 1960-ban lépett fel először tenoristaként. Nemzetközi kiugrása Bpesten kezdődött, amikor egy olasz stagione Nabucco-előadásán lépett fel. Hatalmas sikert aratott, és ettől kezdve egyenes vonalban ívelt fel pályája, két év alatt a Met-ig. Gyönyörűen csengő hang és átélt előadásmód állnak mindenekelőtt sikerei mögött, valamint sokoldalúsága; egyaránt otthonos a lírai és a drámai szerepekben.

Previtali, Fernando (1907-) - olasz karm. Vittorio Gui asszisztenseként kezdte pályáját, sok része volt a Maggio Musicale Fiorentino létrehozásában. Operakarmesterként főleg 1951-es nagy Verdi-ciklusával szerzett magának nagy hírnevet (e ciklust az olasz rádió rendezte, Previtali akkor a RAI zenekarának vezető karnagya volt). Több modern mű bemutatóját is dirigálta, t. k. Dallapiccola Éjszakai repülés-ének premierjét. Tevékenysége jelenleg megoszlik a hangversenypódium és az operaházak között. Bpesten is vendégszerepelt.

Prévost, Antoine-François, abbé (1697-1763) - francia író. „Des Grieux lovag és Manon Lescaut története" c. elbeszélése alapján Auber (1856), Kleinmichel (1883), Massenet (1884, majd „Le portrait de Manon", 1894), Puccini (1893), Henze („Boulevard Solitude", 1952) írt operát.

Prey, Hermann (1929-) - német op.én. (Bar). Berlinben tanult, majd 1952-ben egy 2000 résztvevős énekversenyt nyert meg. Amerikában turnézott, majd amikor visszatért Európába, a hamburgi Operaház tagja lett. Európa és Amerika minden nagy operájában és fesztiválján vendégszerepelt, korunk egyik legjelentősebb baritonistája. Nemcsak operaénekesként tartozik az élvonalba: Fischer-Dieskau után napjaink legnagyobb dalénekese. Gyönyörű, meleg baritonhangjához tökéletes stíluskészség és muzikalitás járul, mely egyaránt otthonos az opera-repertoár legkülönbözőbb stílusaiban, Mozarttól és Rossinitől Wagneren át a Wozzeckig.

Preziosilla - Verdi A végzet hatalma c. operájának temperamentumos cigánylánya (MS).

Pribékek... → *Azucena elbeszélése*

Price, Leontyne (1927-) - amerikai op.én. (S). A Juilliard-iskolában tanult és itt debütált Ford Alice-ként a Falstaff egy növendékelőadásán. 1952-1954 közt a Porgy és Bess női főszereplőjeként turnézott, majd különböző amerikai operaszínpadokon lépett fel. Az 50-es évek végén már világhírű drámai szopránként ismerték el. A világ minden nagy operaháza és rangos fesztiválja fellépteti. Nagyszerű Aida, Trubadúr-Leonóra, Pamina, Donna Anna, Liu. Főleg az olasz repertoárban emelkedik ki csodálatos szépségű és minden regiszterében kiegyenlített hanganyaga, ragyogó színészi készsége és szinte egyedülállóan tökéletes énektechnikája. Aida sötét drámaiságát éppúgy hibátlanul fejezi ki, mint a Trubadúr-Leonóra magas koloratúra-állásainak kristályos tisztaságát. A Verdi-Requiem talán legjobb mai szopránszólistája.

prigioniero, Il → *fogoly, A*

prima donna, primo uomo - A XVII. sz.-i olasz operai terminológiában meghonosodott kifejezések, melyek közül az első ma is él. Prima donna: kezdetben a társulat első szoprán-énekesnője, ma általában a kimagasló sztárok neve. Primo uomo: a vezető kasztrált énekes elnevezése.

Printemps qui commence → *Ha új tavasz éled*

Prinzregententheater → *Müncheni operaház*

Prinz von Homburg, Der (Homburg hercege) - Hans Werner Henze 3 felv. operája (1960, Hamburg), Ingeborg Bachmann szövegére, Heinrich Kleist tragédiája nyomán.

Pritchard, John (1921-) - angol karm. Fritz Busch mellett dolgozott Glyndebourne-ben korrepetitorként és karvezetőként. Karmesterként is itt debütált, a Don Juannal, 1951-ben. 1952 óta a C.G. egyik karmestere, több új angol operát ő mutatott be és ő vezényelt számos nevezetes felújítást. Külföldön is jónevű opera- és koncertdirigens.

próba - Az operaüzemben különböző próbákat ismernek. *Zongorás* vagy *szobapróba:* tulajdonképpen a betanítás munkája; *színpadi próba:* jelzett díszletek közt, zongorakísérettel, de már kész szereptudással ezeken állítja be a rendező a művet; *ülőpróba:* a zenekari próbák első fázisa, amelyen már zenekarkísérettel, de még játék nélkül, ülve vesznek részt az énekesek; *javítópróba:* felújításoknál és új betanulásoknál így nevezik az önálló zenekari próbákat; *főpróba:* több alkalommal kerül rá sor, ezen már előadásszerűen folyik a munka; *világítás-próba:* csak a díszletek különböző bevilágításának kikísérletezése, a szereplők és a zenekar részvétele nélkül; *állítópróba:* a díszletek elhelyezésének rögzítése; *nyilvános főpróba:* a bemutatót közvetlenül megelőző utolsó, előadásszerű próba, meghívott közönség előtt, szokták *sajtófőpróbának* is nevezni. *Emlékpróba:* hosszabb szüneteltetés esetén az előadás felfrissítését szolgáló próba, a körülményektől függően előadásszerűen, zenekarral vagy csak szobában, zongorával. *Rendelkező próba:* a színpadi játékot beállító próbák egy másik elnevezése.

prodigal son, The (A tékozló fiú) - Britten egyfelv. operája, „egyházi parabolája" (1968, Aldeburgh), William Plomer szövegére.

próféta, A - Meyerbeer 5 felv. operája (1849, Párizs, O.), Scribe szövegére. Magyar bem.: 1850, pesti N.Sz.

Meyerbeer egyik leghíresebb és a maga korában nagyon népszerű nagyoperája. A történet - az anabaptisták XVI. sz.-i münsteri felkelése - a maga izgalmas, fordulatos cselekményével éppúgy megtette a hatását, mint a nagyszerű énekes szerepek. A címszerep, Leydeni János, a legtöbb nagy tenorista, így pl. Jan de Reszke, Caruso és Martinelli parádés alakítása volt.

Prohaska, Jaro (1891-1965) - osztrák op.én. (Bbar). 1922-ben debütált Lübeckben. Kisebb német színpadok után a berlini S.O. tagja lett, 1931-től 1952-ig. Főleg Wagner-énekesként volt nevezetes (Wotan, Sachs, Amfortas, Hollandi); ezeket a szerepeket 1933-1944 között Bayreuthban is énekelte. Bpesten a berlini együttes vendégjátékakor szerepelt.

Prológ - Leoncavallo Bajazzókjának megnyitó része, melyet általában a Tonio szerepét alakító baritonista szokott énekelni. Nem tartozik hozzá a darab cselekményéhez; Leoncavallo a verizmus esztétikáját fejti ki benne; a való élet ábrázolása a művész célja.

Protti, Aldo (1926-) - olasz op.én. (Bar). 1948-ban debütált Pesaróban, Rossini-Figaróként. A következő évben már a Sc.-ban énekli Amonasrót és Rigolettót, majd Párizsban, Spanyolországban, az USA-ban arat nagy sikereket. 1957 óta a bécsi S.O. állandó vendégei közé tartozik. Világjáró sztár, aki többször fellépett Budapesten is. Érces, árnyalatokban nem túl gazdag, hatalmas hang birtokosa, aki nem annyira a hangbeli formálással, mint kitűnő színészi játékával aratja sikereit, elsősorban Verdi operáiban.

Prügelszene - Wagner Mesterdalnokokja II. felvonásának befejezése, a nagy „verekedési jelenet”: zenei formájára nézve monumentális fúga.

Přybil, Vilém (1925-) - cseh op.én. (T). Gépészmérnök volt, s csak 1951-ben kezdett énekelni tanulni. 1959-ben debütált Ústí nad Labem-ben. Két évig e színház tagja, majd 1961 óta a brnói operaház művésze. A lírai-spinto szerepkörben működik. E minőségében, valamint oratóriumszólistaként vendégszerepelt a Holland Fesztiválon, Edinburgh-ban, a C.G.-ben és Bpesten.

pszkovi lány, A - Rimszkij-Korszakov 4 felv. operája (1873. Pétervár, átdolgozva 1898, Moszkva), a zeneszerző szövegére, Mej drámája nyomán.

Pszüché - Érosz szerelme; Apuleius egyik legszebb betétnovellája tárgyalja a mítoszt az Aranyszamárban. Igen sok opera készült e témára, a legnevezetesebbek: Striggio (1565, madrigál-intermezzo), Marco Scacchi (1634), Locke és Draghi (1675), Lully (1678), Draghi (1688, önálló mű), Keiser (1701), Benedetto Marcello (1711), J. J. Fux és Caldara (1720), J. J. Fux (1722, önálló mű), Leo (1738), Mondonville (1760), Agricola (1767), Gassmann (1767), Méhul (1785, nem került előadásra), Thomas (1857).

Ptolemaiosz - Nagy Sándor hadvezére, majd Egyiptom királya, Alexandria könyvtárának alapítója is operahős lett: Pollarolo (1691), Domenico Scarlatti (1711), Händel (1728), Porpora (1760).

punktírozás - Időnként előforduló gyakorlat, amely az énekszólam bizonyos - rendszerint kényes magas - hangjait hangnemen belül maradva lejjebb helyezi. Tehát nem az egész áriát, csak annak egyes hangjait változtatják meg. Elég gyakran előfordul, hogy a zeneszerző maga ad alternatívát, melyek közül az egyik mindig könnyebben megoldható a másiknál. (Puccini a Bohémélet I. felvonásának Rodolphe-áriája végén két lehetőséget ad a tenornak: magas *c*-vel vagy csak magas *a*-val.) Ez utóbbi esetet „ossiának” (olaszul: vagy) is nevezik.

puritánok, A - Bellini 3 felv. operája (1835. Párizs, Th.d. Italiens), Pepoli szövegére. Magyarorsz. bem.: 1836, pesti Német Színház; 1849, pesti N.Sz.

Bellini utolsó operája, s egyben az egyetlen, amelyet Párizs számára írt. Ezzel indult volna franciaországi karrierje, de nem egészen egy évvel a premier után Bellini fiatalon, 34 éves korában meghalt. A párizsi bemutató valóságos sztárparádé volt, a fő szerepeket Giulietta Grisi, Rubini, Tamburini és Lablache énekelték. Az utóbbi évtizedekben a darabot újra felfedezték, elsősorban a nagy koloratúrprimadonnák: Callas és Sutherland. A Norma mellett Bellini legnagyobb szabású remeke a darab; egyes jeleneteinek izzó drámaisága éppúgy a jövőbe, Verdi felé mutat, mint recitatívóinak árnyalt kidolgozása és kórustételeinek monumentalitása. - A cselekmény a Cromwell-forradalom idején játszódik, hősei Lord Walton (B), a puritán kormányzó, annak lánya, Elvira (S), szerelmese, Arthur Talbot (T), aki puritánnak adja ki magát, de tulajdonképpen királypárti és Richard Forth (Bar), aki Elvirát szereti és ezért Arthurnak ellensége. A cselekmény a lefejezett I. Károly özvegyének megszöktetése körül forog, amiben Arthur is tevékenyen részt vesz. Végül Cromwell kegyelme révén minden jóra fordul.

Pur ti riveggo → *Most végre láthatlak*

Puskin, Alekszandr Szergejevics (1799-1837) - orosz költő. Műveit a következő zeneszerzők vitték operaszínpadra: *Ruszlán és Ludmilla:* Glinka, 1842; *A kaukázusi fogoly:* Kjui, 1883; *A cigányok:* Rachmaninov (Aleko), 1893, Leoncavallo, 1912, Csenki Imre, 1973; *Borisz Godunov:* Muszorgszkij, 1874; *Anyegin:* Csajkovszkij, 1879; *A kolomnai házikó:* Stravinsky (Mavra), 1922; *A kővendég:* Dargomizsszkij, 1872; *Mozart és Salieri:* Rimszkij-Korszakov,

1898; *Mese Szultán cárról:* Rimszkij-Korszakov, 1900; *Ruszalka:* Dargomizsszkij, 1856; *Pique Dame:* Csajkovszkij, 1890; *Az aranykakas:* Rimszkij-Korszakov, 1909.

Pusztay Sándor (1885-1945) - magyar op.én. (Bar). 1913-32 az OH neves comprimario- és karakter-baritonja volt.

pünkösdi királyság, A - Verdi 2 felv. vígoperája (1840, Milánó, Sc.), Romani szövegére. A komponista második operája és a Falstaffon kívül egyetlen vígoperája. Verdi egyik legnagyobb bukása, bemutatója után második előadást már nem ért meg. Napjainkban helyenként megpróbálkoznak feltámasztásával. A bukás egyik oka, hogy a kompozíciós munka idején halt meg Verdi fiatal felesége és két gyermeke.

Ugyanezt a librettót 1818-ban Gyrowetz is megzenésítette, bemutatója ugyancsak a milánói Sc.-ban volt.

Pürrhosz - Epirusz királya, a „pürrhoszi győzelem" fogalom névadója, operahősként is szerepel: Draghi (1675), Strungk (1696), Alessandro Scarlatti (1697), Gasparini (1717), Zingarelli (1792), Paër (1798).

Pütz, Ruth-Margret (1929-) - német op.én. (S). 1950-ben debütált Kölnben, a Hegyek alján Nurijaként. 1951-57-ig Hannoverben, azóta Stuttgartban működik. Napjaink egyik jelentős koloratúrszopránja, aki nemcsak kiváló technikájával, de jó játékkészségével is feltűnést keltett. Szerepelt Bayreuthban, Salzburgban és t. k. a Szovjetunióban is.

Pygmalion - Ciprus királya, aki beleszeret az általa készített szoborba. A szobrot kérésére Aphrodité életre kelti. Egyike a XVII-XVIII. sz. gyakran megzenésített operatémáinak: Draghi (1689), Conradi (1694), Rameau (1748), J. J. Rousseau (1770, tőle származik a szövegkönyv és a zene két száma), Zingarelli (1779), J. Benda (1780), Cimarosa (1792), Cherubini (1809), Halévy (1823, nem került előadásra). - Suppé (1865, A szép Galathea).

Pyramus és Thisbe - A szerencsétlen sorsú babiloni szerelmespárról részben a mese, részben Shakespeare Szentivánéji álom-beli paródiája nyomán készültek művek: Kusser (1694), Rebel és Francoeur (1726), Gluck (1746, pasticcio), Hasse (1769), Rauzzini (1769), valamint minden Szentivánéji álom-megzenésítés.

Q

Quadri, Argeo (1911-) - olasz karm. Egyike napjaink világjáró olasz karmestereinek, 1957 óta a bécsi Volksoper vezető karnagyai közé tartozik.

Qual cieco fato → *Mily szörnyű sors*

Quale insolita gioia → *Mily öröm fénye az*

Qual'occhio al mondo → *Nincs ilyen csillaga a magas égnek*

Qual voce! → *A hangja!*

Qual voluttà trascorrere → *Ó, mit jelent ez új gyönyör*

Quand'ero paggio → *Hej, mikor én még*

Quando le sere al placido - Rodolfo (T) lírikus szerelmi áriája Verdi Luisa Millerjének II. felvonásában.

Quando me'n vo' soletta → *Musette keringője*

Quando rapita in estasi → *Akkor, midőn oly lángolón*

quattro rusteghi, I - *négy házsártos, A*

Quel guardo di cavaliere → *Nem ismeretlen énnekem*

Quel vecchio maledivami → *A vén ember megátkozott*

Questa, Angelo (1901-1960) - olasz karm. 1920-ban debütált Genovában. Toscanini, Serafin, Gui és de Sabata mellett volt asszisztens. 1933-37 a genovai Carlo Felice opera zenei vezetője, majd Barcelonában, később Amerikában működött.

Questa o quella → *Kesztyűária*

Quickly → *Mrs. Quickly*

Qui la voce - Elvira (S) őrülési jelenetének kezdősora Bellini Puritánok-jában.

Quinault, Philippe (1635-1688) - francia költő és szövegíró. Lully állandó munkatársa, a legtöbb Lully-opera szövegköltője. Ahogy zenében Lully alapította meg a jellegzetes francia operastílust, úgy ennek a „tragédie-lyrique"-típusnak a librettisztikában Quinault volt hosszú időre modellt alkotó mestere. Librettóit később Johann Christian Bach, Gluck és Piccinni is megzenésítették.

quodlibet - 1. XVI-XVIII. sz.-i játékos zenei kompozíciós módszer, melynek lényege: különböző dallamok egyidejű megszólaltatása. Az operairodalom leghíresebb quodlibetje: a Don Juan első fináléjának három különböző ritmusú, de egyidejűleg hangzó tánczenéje. - 2. A múlt század korai évtizedeiben így nevezték német és osztrák színpadokon az egy vagy több zeneszerző népszerű darabjaiból összeállított játékokat; nagyjából a pasticcio-val (l. *ott*) azonos.

R

Raaff, Anton (1714-1797) - német op.én. (T). Olaszországban tanult, pályáját is Itáliában kezdte. A 40-es években már nagy sikerrel szerepelt különböző európai színpadokon, így t. k. 1756-59 Madridban, a Farinelli vezetése alatt álló udvari operában. Idősebb korában Münchenbe került, ahol ő alakította először (1781) Mozart Idomeneójának címszerepét.

Rabatinszky Mari (1842-?) - magyar op.én. (S). Rokona volt a híres Kaiser-Ernst Jozefának, aki Bécsben taníttatta. 1862-66 a pesti N.Sz. énekese. Ő volt az első magyar Oszkár, és 1863-ban a pesti Wagner-hangversenyek egyik szólistája. 1866-ban a bécsi operához szerződött, melynek 1873-ig volt művésze.

Rabok kara - A rabok hatalmas kórusjelenete Beethoven Fideliója I. felvonásának finálé-jában. A kórustétel - melyben két szólista is megszólal (T, B) egyetlen szabadsághimnusz.

Rachel, quand du Seigneur - Eleázár (T) nagyáriája Halévy A zsidónő c. operájának IV. felvonásában. A múlt sz. és a sz. forduló éveinek egyik legnagyobb tenor-„slágere".

Racine, Jean (1639-1699) - francia drámaíró. Művei alapján a következő operák készültek: *Andromaque:* Grétry (1780), Rossini (Ermione, 1814); *Mithridate:* Mozart (1770); *Iphigénie en Aulide:* Graun (1748), Gluck (1714); *Phèdre:* Lemoyne (1786).

Radames - Verdi Aidájának férfi főszereplője (T), az egyiptomi hadak vezére, Aida szerelmese.

Radamisto - Händel 3 felv. operája (1720, London), Haym szövegére, Tacitus nyomán.

Radev, Marianna (1911-1973) - román szárm. op.én. (A). 1938-ban debütált Triesztben, a Borisz Godunov Mannájaként. Olaszországi fellépések után a zágrábi opera tagja lett, majd 1945-től Milánó, Róma és Bécs operaházaiban működött. Sötét színű altja oratóriumszólistaként is nevessé tette.

Radford, Robert (1874-1933) - angol op.én. (B). A londoni C.G.-ben debütált 1904-ben, Komturként. Richter londoni Ring-produkciójának első angol Hagenje és Hundingja, az első angol Borisz. A Beecham-társulat kimagasló tagja, a Brit Nemzeti Operatársulat alapítója és igazgatója. Főleg Wagner- és Mozart-szerepekben tűnt ki.

rádióopera - I. Operaműsorok, majd teljes operák rádión keresztül való közvetítése a század első évtizedében már megkezdődött. Európában a londoni rádió közvetített először teljes operát, mégpedig 1923-ban, Humperdinck Jancsi és Juliskáját a C.G.-ből. 1930-ban került sor az első földrészek közti közvetítésre: a Fidelio drezdai előadását vették át amerikai rádióadók. Hamar a rádióműsorok szinte mindennapi kenyerévé vált operaelőadások „élő" közvetítése. Ma már - főleg amióta, mondhatni, minden opera hanglemezen hozzáférhető - inkább ezt az utat választják az adóállomások. Egyébként is, a mai technikai igények messze túlhaladták a színházból való „élő" közvetítés lehetőségeit. (Ennek ellenére: a hanglemezpiacon tekintélyes mennyiségben kaphatók a régebbi élő előadások közvetítéseiből kalózmódon felvett hangrögzítések.) - 2. Rádióoperának nevezzük azokat a műveket, amelyek egyenesen rádióadás, tehát stúdiófelvétel céljaira és egyes rádiótársaságok megrendelésére készültek. Az első ilyen mű az amerikai Cadman The willow tree c. műve volt 1933-ban. Napjainkban szinte minden rádiótársaság kötelességének érzi, hogy neves vagy éppen kezdő zeneszerzőktől operákat rendeljen. Minthogy ezek a művek később rendszerint színpadra kerülnek, igen kevés köztük az olyan, amely akár dramaturgiájában, akár zenei eszközeiben kizárólagossággal támasz-

kodna a stúdió és a mikrofon lehetőségeire. Nálunk rádióoperának készült eredetileg t. k. Ránki György Pomádé király új ruhája, Kadosa Huszti kaland c. műve.

Radnai Erzsi (1901-) - magyar op.én. (MS). 1925-27 az OH, majd a V.Sz. tagja volt. Híres Mignon, Carmen és Sába királynője.

Radnai György (1920-) - magyar op.én. (Bar). 1948-ban díjat nyert a genfi énekversenyen, ekkor szerződtette az OH, ahol 1949-ben Tonióként debütált. Azóta a színház vezető hősbaritonjainak egyike, elsősorban Verdi-énekes. Radnainál nem a hangszépség a siker titka, hanem komplex művészi alakítása, amelyben éppoly jelentős összetevő a kimagasló színészi készség, mint a hangi árnyalatok művészete, a szövegkiejtés vagy a stíluskészség. Nagy Verdi-szerepei (Rigoletto, Macbeth, Falstaff, Jago), Hans Sachs-a, Scarpiája vagy Tiborca egyaránt egy kifejezéssel méltatható: drámai művészet. Ausztriában, Törökországban, Kanadában és a népi demokratikus országokban vendégszerepelt. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Radnai Miklós (1892-1935) - magyar zeneszerző, az OH igazgatója. 1919-ben lett a Zeneakadémia tanára. 1925-ben váratlanul őt nevezték ki az OH igazgatójává. Tíz évig, tragikus korai haláláig állt a színház élén, mely vezetése alatt érte meg egyik virágkorát. Vaskézzel hozta rendbe a züllés határán álló együttest, és emelte európai színvonalra az előadásokat, valamint az énekesgárdát. Ő szerződtette vezetőkarmesternek Sergio Failonit, ő emelte ki a korrepetitorok sorából Ferencsik Jánost. Igazgatása alatt számos, akkor modernnek számító művet mutatott be az OH, műsorpolitikája a maga idején példamutató volt. Zeneszerzőként baletteket, szimfonikus műveket és kamaradarabokat írt.

Raffay Erzsébet (1913-) - magyar op.én. (S). 1939-ben debütált az OH-ban, Cherubinként. 1940-49-ig volt a színház tagja, majd 1960-68-ig állandó vendége. Operai működésével párhuzamosan operett-primadonnaként jelentős sikereket aratott. Az OH-ban főleg Mozart-énekesként (Éj királynője, Konstanza, Cherubin) és szubrettként (Oszkár, Rosina Musette, Siebel) működött.

Rágalomária - Don Basilio híres áriája Rossini Sevillai borbélyának I. felvonásában. Bájosan naiv és ellenállhatatlan humorú - de ugyanakkor félelmetes - hangfestő eszközökkel írja le a rágalom útját a szellőfuvalomszerű kezdettől az ágyúként robbanó „kivégzésig".

Raimondi, Gianni (1925-) - olasz op.én. (T). Bolognában debütált 1948-ban Mantuai hercegként. Pár év múlva, az 50-es években már egyike a nagy olasz tenor-világsztároknak. Minden nagy olasz operaházban, a Met-ben, a bécsi S.O.-ban vendégszerepelt, főleg Donizetti- és Verdi-szerepekben aratva nagy sikert.

Raimondi, Ruggero (1941-) - olasz op.én. (B). 1965-ben debütált Spoletóban, Colline-ként. A római operában aratott rendkívüli sikerei eredményezték, hogy 1970-ben már a Met-ben szerepelhetett. Ekkor indult meg igazán nemzetközi pályája: ma általában őt tartják a legkiválóbb olasz basso cantante énekesnek. Gyönyörűen zengő hanganyag és mélyen átélt előadásmód jellemzi, valamint kiváló színészi készség és a hang árnyalatgazdagsága. Valamennyi nagy Verdi basszus-szerepet énekelte, köztük az oly kevéssé ismerteket is, mint az Attila címszerepe, vagy a Lombardok Paganója. Ma már minden nagy operaháznak és fesztiválnak állandó vendégei közé tartozik.

Raimondo - Donizetti Lammermoori Luciájában Lucia nevelője (B).

Raisa, Rosa (1893-1963) - lengyel szárm. olasz op.én. (S). Lengyelországból fiatal korában egy pogrom következtében menekülnie kellett. Nápolyban tanult, 1913-ban Parmában debütált Verdi Obertójának Leonórájaként. 1913-tól 1937-ig a chicagói Opera tagja, közben 1923-tól 1926-ig Toscanini Scalájában működik. Ő volt az első Turandot, valamint Boito Nerone-jának első női főszereplője. Nagyszerű énekesnő és színész, említett szerepein kívül

világsikereket aratott Normaként és Toscaként. A nagy baritonista, *Giacomo Rimini* felesége, visszavonulásuk után Chicagóban tanítottak.

Rajna kincse, A - Wagner zenedrámája 4 képben, a Ring „előjátéka", (1869, München), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1889, bpesti OH, Mahler vezényletével. Vö.: *nibelung gyűrűje, A*

Rajta, bosszúra fel - René (Bar), Samuel (B), és Tom (B) bosszú-tercettje, mely később Amélia (S) belépésével kvartetté, majd Oszkárral (S) kvintetté fejlődik, Verdi Álarcosbálja III. felv. 1. képében.

rake's progress, The - Stravinsky 3 felv. operája epilógussal (1951, Velence, F.), W. H. Auden és Chester Kallman szövegére, Hogarth azonos című metszetsorozata nyomán.

Stravinsky legjelentősebb operája: ún. neoklasszikus alkotókorszakának egyik záróköve. Számos olyan eszközt használ a mű zenéjében, amelyek - természetesen a XX. sz. zenei stílusába transzformálva - a XVIII. sz.-i opera világából valók: cembalokíséretes secco-recitativókat, a bel canto korszak áriaformáit stb. Mindez azonban csak nagyon ritkán hat paródiaként. Lényegében ugyanarról van szó, mint a középső Stravinsky-korszak számos más művénél: a komponista számára minden eszköz felhasználható, ha célját azzal érheti el. Kifejezetten parodisztikusak természetesen Baba the Turk jelenetei, de a többi rész, elsősorban a csodálatos szépségű záróképek, a szerző hozzáállásának komolyságát tükrözik.

A cím nehezen fordítható; körülbelül ennyit jelent: A kéjenc útja. - Tom Rakewellt (T) az ördög kísérti meg Nick Shadow (Bar) képében. Egy gazdag örökségért Tom otthagyja szülővárosát és szerelmét, Ann Trulove-ot (S), és Londonba megy. Mindent végig akar élvezni, bordélyháztól kártyabarlangig, és Nick mindenben hű társa. Tom feleségül veszi a szakállas nő Baba the Turköt (MS), majd egy kőből kenyeret gyártó géppel kapcsolatos csalás során tönkremegy. Egy év és egy nap eltelt, és az addigi hű szolga, Nick Shadow ördögként leplezi le magát. Magával akarja vinni Tom lelkét. Kártyázni kezdenek Tom lelkéért, és az ördög elveszti a játszmát. Tomot azonban mégis elhagyja a lélek: Adonisnak képzelve magát, az őrültek házában hal meg, a hű Ann karjai közt. Az epilógusban a szereplők a darab morálját mondják ki: ahol henye a szív, a kéz és a gondolat, oda az ördög megtalálja az utat.

Rákóczi Ferenc - Zichy Géza 3 felv. operája (1909, OH), a zeneszerző szövegére.

Ralf, Torsten (1901-1954) - svéd op.én. (T). Stettinben debütált 1930-ban, Cavaradossiként. Németországban működött, 1933-35 Frankfurtban, 1935-44 Drezdában. Ez utóbbi operaházban ő volt Strauss Daphnéjának első Apollója. A háború után a Met együttesének tagja volt. Jelentős hőstenorja a két háború közti évtizedeknek, elsősorban Wagner-énekesként aratott sikereket, valamint a súlyos Verdi-szerepekben (Radames, Otello). Sokszor vendégszerepelt a bpesti OH Wagner-előadásain. - Fivére, *Oscar Ralf* (1881-?) 1918 és 1930 közt a stockholmi operaház egyik vezető tenorja volt, ugyancsak jelentős Wagner-énekes. Több mint 40 opera szövegkönyvét fordította svéd nyelvre.

Ramerrez → *Dick Johnson*

Ramfis - Verdi Aidájában a főpap (B), az „állam-rezón" könyörtelen képviselője.

Rankin, Nell (1926-) - amerikai op.én. (MS). Zürichben debütált 1949-ben, Ortrudként. 1951 óta a Met énekesgárdájának jeles tagja.

Rankl, Karl (1898-) - osztrák szárm. angol karm. Schönberg és Webern tanítványa volt Bécsben, pályáját a bécsi Volksoperben kezdte 1921-ben. Klemperer asszisztense volt a berlini Kroll operában, majd Grazba, később Prágába került. Ez utóbbi helyen ő vezényelte Křenek V. Károlyának bemutatóját. A háború elől Angliába emigrált, ahol különböző társulatoknál

tevékenykedett. 1958-60 Ausztráliában működött. Neves Wagner-, Verdi- és főként Strauss-dirigens. Zeneszerzőként is működött.

Raoul de Nangis - Meyerbeer Hugenották c. operájának tragikus sorsú férfi főszereplője (T), akit Szent Bertalan éjszakáján megölnek.

rape of Lucretia, The (Lukrécia meggyalázása) - Britten 2 felv. operája (1946, Glyndebourne), Ronald Duncan szövegére.

rappresentazione - 1. Az opera előfutárainak egyike a XV-XVI. sz.-i Itáliában, színpadi mű zenével, rendszerint vallásos szöveggel. Mint „rappresentazione sacra" is szerepel, az oratórium előfutáraként. - 2. A mai olasz terminológiában: prima rappresentazione = első előadás, esetleg helyi vagy országos bemutató; prima rappresentazione assoluta = ősbemutató.

rappresentazione di anima e dicorpo, La (A lélek és a test bemutatása) - Emilio de' Cavalieri műve (1600, Róma), Agostino Manni szövegére. Ma színpadi oratóriumnak neveznénk, tulajdonképpen mindkét műfaj - az opera és az oratórium - magáénak tulajdoníthatja, mint első megnyilvánulásainak egyikét. A szerepek az emberi lélek és test, valamint egyes tulajdonságok megszemélyesítései. Az 1970-es években igen nagy sikerrel újították fel és játszották sorozatosan a salzburgi Ünnepi Játékokon.

Rasi, Francesco (?-?) - XVI-XVII. sz.-i olasz énekes és zsz. A Camerata egyik tagja, aki énekesként a társaság több előadásán, így t. k. Peri Euridicéjének 1600-as bemutatóján közreműködött. Ő maga is komponált operát az új, monodikus stílusban.

Raskó Magda (1919-) - magyar op.én. (S). 1945-ben debütált az OH-ban, a Trubadúr Inezeként, de egy hónap múlva már ugyanitt a Verdi Requiem szoprán-szólóját énekelte. Mintegy két évtizeden át az OH egyik legjobb és legtöbbet foglalkoztatott, sokoldalú művészeként tevékenykedett; egyaránt jeles alakításokat adott a szubrett- és a lírai szoprán-szerepkörben. Fő szerepei: Sophie, Falstaff-Annuska, Mimi, Liu, Micaela, Papagena, Despina, Nedda. Sokszor szerepelt külföldön, operaszínpadon és hangversenydobogón.

rászedett kádi, A - Gluck 1 felv. vígoperája (1761, Bécs B.), P. R. Lemonnier szövegére. Magyar bem.: 1881, pesti N.Sz.

Gluck számos francia szövegre írt és francia stílusú vígoperáinak egyike, telve kitűnő, humoros ötletekkel és kedves melódiákkal.

Rataplan - Dobpergést imitáló, hangutánzó szó. Az operairodalomban többször fordul elő katonai jellegű jelenetek, szólók és együttesek szövegeként és elnevezéseként. Így Donizetti Az ezred lánya, Meyerbeer Hugenották, valamint Verdi A végzet hatalma c. operáiban. Az utóbbi a legnevezetesebb közöttük: a csak hangutánzó szavakat éneklő a cappella kórus adja elő, Preziosilla (MS) szólójával.

Ratti, Eugenia (1933-) - olasz op.én. (S). 1954-ben debütált Sestri Levanteben. Két év múlva már a Sc.-ban énekel, 1957-ben részt vesz Poulenc Dialogues des Carmelites c. operájának premierjén. Napjaink neves olasz koloratúrszopránjai közé tartozik, kitűnő Annuska, Musette, Oszkár és Zerlina.

Rautavaara, Aulikki(1906-) - finn op.én. (S). 1932-ben debütált Helsinkiben. Igen hamar futott be nemzetközi karriert, már 1934-ben óriási sikerrel énekelte a Figaro Grófnéját Glyndebourne-ben, 1937-ben pedig Salzburgban ünneplik. Berlinben, Bécsben, Münchenben, Amsterdamban és Stockholmban folytatódik karrierje, több ízben vendégszerepelt Bpesten is. Nemcsak operaénekesnő volt; gyönyörű megjelenése révén filmsztár is lett, és fellépett operettben is. Igazi területe azonban - erre predesztinálta hanganyaga, kultúrája és muzikalitása - Mozart operái voltak. Az 50-es évek óta Helsinkiben tanít.

Rauzzini, Venanzio (1746-1810) - olasz op.én. (férfi S). A római Teatro della Valle-ban debütált 1765-ben. München, Drezda, Bécs és Milánó ünnepelte briliáns technikáját és hangját. Mozart Lucio Silla c., a Sc.-ban bemutatott ifjúkori operájának egyik főszereplője volt, Mozart az ő számára írta az Exsultate, jubilate-motettát. 1774-ben Londonba költözött, és élete végéig ott is maradt. Zeneszerzőként és énektanárként is működött, növendékei közt igen sok ünnepelt sztár volt, mint: Nancy Storace, John Braham és Elisabeth Billington.

ravasz rókácska, A - Janáček 3 felv. operája (1924, Brno), Rudolf Tesnohlidek szövegére.

Janáček egyik legnagyszerűbb operája, valóságos panteista himnusz az élethez és a természethez. Zenéje, a szerző stílusának elveit követve, rövid, a beszélt nyelv dallamosságából levezetett témákra épül. Zenekara ezer színben csillog és tüneményesen teljesíti természetfestő feladatát. Az énekesek többsége kettős szerepben lép színpadra, ugyanis a történetben emberek és állatok szerepelnek, és sok énekesnek hol valamelyik emberalakot, hol egy-egy erdei állatot kell megszemélyesítenie.

Ravinia Fesztivál - 1910 és 1931 közt rendezték évenként Chicagóban. Az első alkalommal csak a Parasztbecsületet játszották, később operák egyes jeleneteit vagy felvonásait adták elő, a legnagyobb sztárok közreműködésével. Időtartama egyre hosszabb lett, 1920-ban már tíz hétig tartott. Az elmúlt években felújították, egy ideig Kertész István irányításával.

Rebiček, Jozef (1844-1904) - cseh karm. Előbb hegedűsként működött Prágában, majd 1875 Wiesbadenben kezdte karmesteri pályáját. 1882 Varsóban működött, 1891-93 a bpesti OH karmestere volt. Tőlünk Wiesbadenbe ment vissza, majd 1897-1903 a berlini Filharmonikusok vezető karnagya lett. Ő mutatta be Bpesten a Siegfriedet és az Istenek alkonyát.

Re Cervo → *Szarvaskirály*

recitativo - A szokásos és elterjedt fordítás: „énekbeszéd", tulajdonképpen nem fedi teljesen a fogalmat. A recitativo ugyanis minden körülmények között *ének* marad, a beszédből csak a tempót, az akcentusokat veszi át. Tehát tulajdonképpen olyan kötetlen éneklés, amelynek időbeli beosztását - ritmusát, tempóját, hangsúlyait - kizárólag az adott szöveg szabja meg. A műfaj születésekor születik meg tulajdonképpen a recitativo is: a Camerata-művekben alapelv volt a szöveg uralma és vele egyidejűleg a „nobile sprezzatura del canto", „az ének nemes megvetése". Amint az opera, fejlődése során megtalálja az áriaformákat (Monteverdi), dramaturgiailag válik szét az ária és a recitativo. Az előbbi mindig az érzelmek kifejezése, lírikus nyugvópont, a recitativo pedig a cselekmény hordozójává válik. Az opera klasszikus korszakában (XVII-XIX. sz.) két típusú recitativo ismert: a *recitativo seccó*t csak cembalo (esetleg vonósbasszussal megerősítve) kíséri, s ez a típus pontosan fedi a bevezetőben mondottakat. A *recitativo accompagnato* (valószínűleg a velencei Rovettino vezette be 1663-ban) a teljes zenekar kíséretét igénybe veszi. Ez a típus már középúton jár a secco és az ariózus éneklés között; a zenekari rész rendkívül kifejező, az operamuzsika drámai ábrázolóeszközeinek javát épp az accompagnatókban lehet a legjobban tanulmányozni. Rossini veti el a seccót. Utódainál, főleg Verdinél vagyunk tanúi annak, hogy a recitativo lassanként felszívódik a fellazított formájú scenává, jelenetté váló áriák és együttesek egyre szabadabban kezelt anyagában. Puccininál már teljes az összeolvadás, annak ellenére, hogy az áriák elkülönülnek. A német fejlődés vonala kezdetben párhuzamosan halad az olaszéval. Weber, majd nyomában Wagner kezdi összemosni a határokat recitativo és ariózus éneklés között; Wagner érett műveiben születik meg a *Sprechgesang*, mely ugyan ritmikusan *zeneileg* tagolt, de alapját mégis a beszéd természetes lejtése adja. Részben a wagneri deklamációból ered Schönberg és növendékei újfajta Sprechgesangja, amely már félúton van az éneklés és a ritmikusan tagolt, illetve ritmikájában rögzített beszéd közt. Korunkban az operairodalom zenei anyagának nagy része recitatívikus, éppúgy, mint a mai dalirodalom.

Recondita armonia → *Kép-ária*

Re dell'abisso → *Szellemek nagy királya*

regiszter - Az emberi hang természetes fekvése, amelyet mindkét irányban tágítani lehet, de csak a *természetes* lehetőségek határáig.

Regiszterária - Leporello (B) áriája Mozart Don Juanjának I. felvonásában. Kétrészes (gyors-lassú) jelenet: az elsőben Leporello szám szerint sorolja fel gazdája hódításait, a másodikban karakterük szerint. (A „harmonikás" megoldású könyveket azért nevezik „leporelló"-nak, mert régi színpadi hagyomány, hogy a hölgyek adatait Leporello egy ilyen könyvecskéből olvassa fel.)

Regnava nel silenzio → *Mélységes, néma csend*

Rehfuss, Heinz (1917-) - német szárm. svájci op.én. (Bar). Szülei is énekesek voltak, apja tanította. 1938-ban debütált Bielben, 1939-ben a luzerni, 1945-ben a zürichi opera tagja. Európa és Amerika számos színpadán vendégszerepelt, különösen modern művekben, amelyeknek specialistája és propagátora. (Ő volt pl. 1961-ben Nono Intolleranza c. operája premierjén a férfi főszereplő.) Nem nagyerejű, de rendkívül árnyalatgazdag hang, amely színpadon és hangversenyen egyaránt érvényesül. A moderneken kívül mint Don Juan és Borisz aratott sikert.

Reich - Nicolai A windsori víg nők-jében az egyik férj (Bar).

Reichardt Sándor (1825-1885) - magyar szárm. op.én. (T). 1843-ban debütált Lembergben, Rossini Otellójában. A bécsi udvari opera művésze volt, az 50-es években Londonban működött. 1860-ban visszavonult és Boulogne-ban zeneiskolát nyitott.

Reicher-Kindermann, Hedwig (1853-1883) - német op.én. (MS). A híres baritonista, August Kindermann (l. *ott*) lánya és növendéke. 1870-ben debütált Münchenben. Karlsruhéban, majd Berlinben működött; 1876-ban Wagner rábízta az első bayreuthi Ring-ciklusban Erda és Grimgerde szerepét. 1880-ban Angelo Neumann Wagner-társulatának tagja lett, és fiatal korában bekövetkezett haláláig itt működött.

Reichmann, Theodor (1849-1903) - német op.én. (Bar). 1869-ben debütált Magdeburgban. Berlin, Hamburg és München után a bécsi O. tagja lett, 1882-től 1902-ig. Korának egyik legnevezetesebb Wagner-énekese, az első Amforias (1882, Bayreuth). Híres Sachs és Wolfram. Nemcsak Európában, de a Met-ben is ünnepelték, itt a német repertoáron kívül olasz és francia operákban is nagy sikerrel szerepelt.

Reina, Giovanni (?-?) - olasz op.én. (Bar). 1847-ben a pesti Német Színházhoz szerződött, miután 1846-ban már egy olasz stagione keretében fellépett a N.Sz.-ban. (Ő volt az első magyarországi Verdi-előadás, a Nabucco Zaccariája.) A Német Színház leégése után a N.Sz.-hoz szerződött, s már első felléptekor magyarul énekelte Zaccariát. 1851-ig volt a színház tagja, de 1855-ig még többször visszatért vendégszereplésre. Ő volt az első magyar Macbeth, Francesco Foscari, Francesco Moor.

Reiner Frigyes (1888-1963) - magyar szárm. amerikai karm. Pályáját a bpesti OH-ban karigazgatóként kezdte 1909-ben. Ljubljanában, majd a bpesti V.Sz.-ban vezető karmester, ő dirigálta itt 1914-ben a Parsifal magyar bemutatóját. Még ugyanebben az évben a drezdai O.H.-hoz szerződik, itt marad 7 évig. 1922-ben az USA-ba költözött, ahol évtizedeken át hangversenydirigensként tevékenykedett. 1949-ben tért vissza az opera műfajához, ekkor lett a Met vezető karmestereinek egyike (1953-ig). Tíz év után visszatért a Met-hez, de már csak előkészíteni tudta az Istenek alkonya felújítását; a próbák ideje alatt halt meg. - Reiner mindenekelőtt koncertdirigensként vált világhírűvé. Néhány hanglemezfelvétele - így t. k. egy

csodálatos Carmen-produkció - azonban maradandó emléket állított a temperamentumos, a műveket mélyen átélő és ugyanakkor tökéletes precizitással kidolgozó operakarmesternek.

Reinhardt, Delia (1892-1974) - német op.én. (S). Boroszlóban debütált 1913-ban. A müncheni, berlini operaházak, a londoni C.G., majd a Met hírneves Richard Strauss- és Wagner-énekesnője volt; híres Pogner Éva, Elza és Octavian.

Reining, Maria (1905-) - osztrák op.én. (S). A bécsi S.O. évtizedeken keresztül legnagyobb sztárjai közt tartotta nyilván; 1931-től 1955-ig volt a színház tagja (közben 4 évig Münchenben működött). Toscanini ővele énekeltette Pogner Évát Salzburgban. Korának igen jelentős Strauss-énekesnője volt; kristálytisztán csengő hangja, színpadi megjelenése és hallatlan stílusérzéke tette ünnepelt művésszé.

Reinmar, Hans (1895-1961) - német op.én. (Bar). 1919-ben debütált Olomoucban. Zürich, Drezda és Hamburg után került a berlini Städtische Operbe, ahol 1928-tól 1945-ig a vezető Wagner-énekesek egyike volt. Igazi hősbariton, nagy drámai kifejezőerővel.

Reiss, Albert (1870-1940) - német op.én. (T). Pályáját színészként kezdte, s csak 1897-ben debütált operaénekesként Königsbergben, Lortzing Cár és ács c. darabjában. 1901-től 1920-ig a Met nagy epizodistái közé tartozott, neves Mime és Dávid volt. Ő énekelte Nick szerepét a Nyugat lánya New York-i premierjén.

Rejzen, Mark (1895-) - szovjet op.én. (B). 1921-ben debütált Harkovban. 1925-től 1930-ig a leningrádi Kirov operaház, majd visszavonulásáig a B. vezető basszistája volt. Egész Európát beutazta vendégjátékai során, nálunk is fellépett. Szerepkörének nagy alakításai elsősorban a klasszikus orosz repertoárból valók: Borisz, Doszifej, Gremin. Emellett a nagy basszus-szerepek, mint Fülöp király és Basilio avatott tolmácsolója is volt, de énekelte Wotant is. Igazi szláv basszushang birtokosa, mely azonban a magas fekvésekben is átütő erejű és ugyanakkor lírikus finomságokra is képes.

Rékai András (1901-1968) - magyar rendező. R. Nándor fia. 1919-ben lett az OH tagja, ahol 30 éven át működött rendezőként, majd főrendezőként. Munkáiban általában véve a hagyományos stílust képviselte, de ezen belül igen gyakran a lélektani meglátások és - néha különös - ötletek domináltak. Nyugdíjbavonulása után a Zeneműkiadó irodalmi vezetője volt.

Rékai Nándor (1870-1943) - magyar karm., és zszerző. 1902-ben lett az OH tagja, korrepetitorként. 1910-ben kezdett dirigálni, 1927-ben ő lett az OH vezető karnagya. A 20-as, 30-as években ő volt a leggyakrabban foglalkoztatott repertoár-dirigensek egyike. Zeneszerzőként több operát írt, valamint átdolgozta Erkel Névtelen hősök-jét. Ő végezte a Nádasdy-féle Bánk-átdolgozás zenei munkáját. (Vö. *Bánk bán*)

Relle Gabriella (1902-1975) - magyar op.én.(S). Még főiskolás korában, 1924-ben debütált az OH-ban, Elzaként. Oly sikerrel mutatkozott be, hogy azonnal rendes tagnak szerződtették. A két világháború közti évtizedek legjelentősebb magyar jugendlich-dramatisch szopránjainak egyike volt. A 30-as években gyakran vendégszerepelt Berlinben, a Városi Operában és a S.O.-ben egyaránt. Mintegy 40 vezető szerepet énekelt, főleg Puccini és Wagner műveiben. Csengő és minden regiszterében kiegyenlített szopránja egyike volt a magyar operajátszás története legszebb hangjainak. Fő szerepei: Liu (talán legjobb szerepe), Tosca, Mimi, Manon, Nedda, Elza, Pogner Éva, Sieglinde, Vénusz. Az OH örökös tagja volt.

Remendado - Bizet Carmenjában az egyik csempész (T).

Reményi Sándor (1915-) - magyar op.én. (Bar). 1941-ben debütált az OH-ban, a Carmen Moraleseként. Mintegy 70 szerepben lépett fel pályafutása során, a lírai bariton szerepkörben. Verdi és Mozart műveiben egyaránt jelentős sikereket aratott a háború utáni évtizedekben, a színház egyik legjobb Wolframja, Georges Germont-ja, Renéje, Masettója és Marcelje volt.

Vendégszerepelt hangverseny- és operaénekesként Rómában, Brüsszelben, Párizsban, Londonban és Bécsben. Érdemes művész.

remete csengettyűje, A - Maillart 3 felv. vígoperája (1856, Párizs O.C.), Cormon és Lockroy szövegére. Magyar bem.; 1881, pesti N.Sz. A századforduló egyik legnépszerűbb francia vígoperája.

Remsey Győző (1925-) - magyar op.én. (T). 1951-ben debütált az OH-ban, Almavivaként. A színház egyik vezető Mozart-tenorja volt hat évig, ez alatt az összes fontos Mozart-szerepeket elénekelte. 1957-ben külföldre távozott, ahol egy ideig a kölni opera tagja volt, majd a 70-es években lekerült a pályáról.

Rémy Lajos (?-1887) - magyar op.én. (T). 1851-ben debütált a pesti N.Sz.-ban, Ernaniként. Hamar elhagyta a magyar fővárost és Németországban, Itáliában, Párizsban és Bécsben működött. Egy-egy alkalommal hazalátogatott és vendégként fellépett. Betegsége miatt öngyilkos lett.

Renard (A róka) - Stravinsky „énekelt és játszott burleszk története" 2 részben (1922, Párizs, O.), a zeneszerző Ramuz által franciára fordított szövegére, orosz népmesék nyomán. A színpadon mímesek (köztük artisták is) játsszák a vidám állatmese-történetet, míg a kamarazenekarban foglalnak helyet az énekesek.

Renaud, Maurice (1861-1933) - francia op.én. (Bar). A brüsszeli La M.-ben debütált 1883-ban. 1890-ig e színházban, majd Párizsban működött. Korának nevezetes énekese volt, számos francia opera ősbemutatójának részese, híres Wagner-bariton. Bár sem hangszépsége, sem volumene nem volt különleges, nagyszerűen bánt vele; ez a művészi tudás, egyesülve a kiváló színészi készséggel, a mesteri maszkokkal, Renaud-t korának egyik legjelesebb francia operai művészévé tette.

rendezés - A fogalom az opera világában aránylag éppoly újkeletű, mint a prózadrámában. Az operarendező nevét csak az I. világháború körüli években kezdték kiírni a színlapokra. Régebbi időkben vagy a balettmester, vagy - buffa esetén - a vezető basszus-buffo állította be - úgy-ahogy - a színpadi játékot. Talán Mozart az első igazi rendező, akiről tudjuk, hogy nemcsak karmesterként vezette műveinek előadását, de ő irányította a színészi játékot is. Mozart nyomát és példáját követte Németországban Weber és Spohr, Olaszországban pedig Verdi. Verdi a leggondosabban előírta a díszleteket, az egész színpadi megjelenítést, és próbái során majdnem annyi gondot fordított a színpadi játékra, mint a zenei betanításra. A modern operarendező első modellje, legfontosabb őse azonban kétségkívül Richard Wagner volt. Már maga az „összművészet"-elv megkövetelte a gondos inszcenálást; Wagner azonban valódi, mai értelemben vett rendezőként gondozta műveinek előadásait, elsősorban természetesen a bayreuthi produkciókat (jellemző, hogy 1876-ban és később is a bayreuthi előadásokat Wagner soha nem vezényelte, ezt Richterre vagy másokra bízta, ő rendezte azokat). Példája aztán iskolát teremtett, és lassanként létrehozta az állandó operarendezői munkakört. Bécsben Mahler, Olaszországban Toscanini tevékenykedett rendezői vonalon is. Döntő fordulót jelentett, amikor R. Strauss a Rózsalovag 1911-es drezdai bemutatójára - szinte az utolsó pillanatban - Max Reinhardtot hívta meg rendezőként. Ettől kezdve számos olyan eset fordult elő, hogy operarendezők a prózadráma területéről kerültek át operaházakhoz. Így Carl Ebert, Walter Felsenstein, Günther Rennert, Visconti, Zeffirelli, nálunk Hevesi Sándor és Márkus László - mind prózai színészként vagy rendezőként kezdték pályafutásukat. Sztanyiszlavszkij ugyancsak foglalkozott operarendezéssel. Korunkban pedig egyre gyakoribb eset, hogy prózai rendezők időről-időre kirándulnak az operaszínpadra is.

Az operarendező feladata lényegesen különbözik a prózadrámai rendezőétől. Egy próza-drámát a rendező a legkülönbözőbb felfogásokban produkálhat, koncepciója szerint alakít-

hatja a játék menetét. Az operarendező kezét mindenképpen megköti maga a zene. (A híres példa: Shakespeare Othellóját sok szempontból és sok elképzelés szerint lehet színpadra vinni, Verdi Otellója nem lehet más, mint a féltékenység, az öncélú gonoszság és a sárbatiport ártatlanság tragédiája.) A színpadi mozgást éppúgy a zene szerint kell beállítani, mint ahogy a zene diktálja az esetleg állóképpé merevedő tablók beiktatását. Az igazi operarendező sohasem a mű alapjául szolgáló - esetleg irodalmi értékű - szövegkönyvből indul ki, hanem mindig abból, hogy ezt a szöveget, a benne foglalt jellemeket, akciókat és konfliktusokat a zeneszerző hogyan ábrázolja és értelmezi a partitúrában.

Mindez persze nem zárja ki, hogy az operarendezés stílusa ne változzék korszakról korszakra és ne fogadhassa magába akár a legmodernebb tendenciákat is. Így például korunkban talán két alapvetően különböző irányzat áll szemben egymással: a Walter Felsensteiné, a maga teljes realizmusával (és rendszerint a cselekmény legapróbb részleteinek minuciózus kidolgozásával), és az új-bayreuthi stílus (Wieland és Wolfgang Wagner), amely teljesen az absztrakció híve, s mindent a legelvontabb síkon, főleg díszletelemekkel, világítással és a szereplők szinte koreografált mozgatásával, *szimbolikusan* értelmez.

René (Renato) - Verdi Álarcosbáljában Richard gróf titkára és barátja (Bar), Amelia férje.

Rennert, Günther (1911-) - német rendező. Pályáját filmrendezőként kezdte, majd Wuppertalban és Frankfurtban volt színházi rendező (utóbbi helyen került Felsenstein hatása alá). Karrierjének további állomásai: Königsberg, Berlin, München - itt rendezett először operát, a Fideliót. 1946-tól 56-ig a hamburgi Operaház intendánsa, s egyben főrendezője. 1972-től a müncheni operaház intendánsa. - Korunk legnevesebb operarendezőinek egyike, a Wagner-unokák, Felsenstein és Visconti mellett a mai operarendezés stílusának egyik fő kialakítója. Munkásságát az ötletesség, a szellemesség és mindenkor *a zenéből* való megközelítés jellemzi. Tevékenysége kifejezetten humanista, talán ez a tulajdonsága tette napjaink legnagyobb hatású rendezőinek egyikévé.

re pastore, Il (A királyi pásztor) - Mozart 2 felv. „dramma per musicá"-ja (1775, Salzburg), Metastasio szövegére. - Metastasio e librettóját Mozarton kívül sok más komponista is megzenésítette, köztük: Sarti (1753), Hasse (1755), Gluck (1756), Piccinni (1760), Galuppi (1762), Jommelli (1764) stb.

Residenztheater → *München*

Resnik, Regina (1922-) - amerikai op.én. (MS). New Yorkban debütált 1942-ben, Lady Macbethként. 1944-től a Met művésze. Pályája kezdetén inkább szoprán-szerepeket énekelt, majd később áttért a drámai mezzó szerepkörre. Már az 50-es években utazó világsztár volt, a nagy fesztiválok (köztük Bayreuth) és operaházak állandó vendége. Világhíres Carmen, Amneris, Mrs. Quickly, szoprán korában nagyszerű Sieglinde. Nemcsak minden regiszterében kiegyenlített, gyönyörű hanganyaga tette világszerte ünnepelt művésszé, hanem hangi és színészi alakításának mélyen átgondolt, izzó drámaisága is. Mindezek a tulajdonságok talán leginkább Lady Macbeth-jében érvényesültek; ezt a szerepet napjainkban nálánál jobban nagyon kevesen tudták csak elénekelni.

Resta immobile - Rossini Tell Vilmosa III. felvonásában a címszereplő (Bar) megrendítő áriája az apai érzést próbára tevő helyzetben.

Restate → *Posa márki!*

Reszke, De → *De Reszke*

retablo de maese Pedro, El → *Pedro mester bábjátéka*

Rethberg, Elisabeth (1894-) - német szárm. amerikai op.én. (S). Drezdában debütált 1915-ben, a Cigánybáró Arzénájaként. Különböző német operaházak után lett a Met sztárja, ahol 1922-től kezdve 20 éven át a színház német és olasz repertoárjának egyik vezető szopránénekese volt. Met-tagsága idején számos alkalommal vendégszerepelt Európában is, így többek közt ő volt 1928-ban Strauss Egyiptomi Helénájának első címszereplője. Rethberg korának egyik legnagyobb drámai szopránja volt, aki azonban a lírai szerepkörben is nagyszerű alakításokat nyújtott. Egyaránt ragyogó Aida és Sieglinde, Desdemona és Elza. Nemcsak hangjának szépsége, hanem mindenekelőtt stílusérzéke tette a század középső évtizedeinek egyik leghíresebb énekesévé. Mint általában a német származású művészek, ő is nagyszerű dalénekes volt.

Réthy Eszter (1912-) - magyar op.én. (S). 1935-ben debütált az OH-ban, de két év múlva már a bécsi S.O. szerződtette. 1949-ig volt e színház tagja, közben azonban állandó vendégként működött Bpesten is. Finom, csengő szopránja főleg Mozart- és Strauss-szerepekben aratott jelentős sikereket Bécsben, Bpesten és a 30-as évek végén Salzburgban is. Operettprimadonnaként is működött, és 1949 után gyakran lépett fel a bécsi Volksoperben.

Réti Csaba (1936-) - magyar op.én. (T). 1962-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, Belmonteként. Azóta e színház tagja (egy évadon át a pécsi N.Sz.-ban működött). Lírai és karaktertenor szerepkörben tevékenykedik, valamint oratóriumszólistaként. Liszt-díjas.

Réti József (1925-1973) - magyar op.én. (T). Az OH-ban debütált 1953-ban, előbb a Honvéd Művészegyüttes szólistája volt. Pályája kezdetén karakterszerepeket énekelt, 1957-ben Almavivaként mutatkozott be vezető szerepben. Ettől kezdve - haláláig - az OH első Mozart-tenorja volt. Majd minden Mozart-szerepet énekelt, de emellett kimagaslóan nagyszerű karakter-alakítások is fontos állomásai voltak pályájának: Dávid, Pang stb. A spinto-szerepek közül Edgar, Rodolphe és Des Grieux tartoztak repertoárjába. Korán kezdett oratóriumokat és dalokat is énekelni, a 60-70-es évek legtöbbet foglalkoztatott koncertszólistái közé tartozott, s mint ilyen, egész Európát végigjárta vendégszereplőként. Énekesi arcképének legfontosabb vonásai: a tökéletes technika, az akadályt nem ismerő magas regiszter, a nagyszerű szövegmondás és hallatlanul biztos muzikalitás, valamint stílusismeret voltak. Korai halála egyik legnagyobb alakjától fosztotta meg a magyar énekeskultúrát. 1964-1973 a Zeneművészeti Főiskola tanára volt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Reuss-Belce, Luise (1862-1945) - német op.én. (S). 1881-ben debütált Karlsruhében, Elzaként. Részt vett a Parsifal bemutatóján, ő volt az egyik Viráglány. Karlsruhéból Wiesbadenbe került, de közben másfél évtizedig Bayreuth egyik oszlopos tagja volt, korának legjobb Frickája. Asszisztensként is működött itt, mint az utolsó olyan művész, aki még Wagner felügyelete alatt énekelt. Pályája végén Berlinben, majd Nürnbergben rendezőként tevékenykedett. Drezda nagy bombázása alatt halt meg.

Reverenza! → *Engedelmet!*

revizor, A - Werner Egk 5 felv. operája (1957, Schwetzingen), a zeneszerző szövegére, Gogol színműve alapján.

Reynolds, Anna (1935?-) - angol op.én. (MS). Londonban zongorát, Rómában éneket tanult. Pályáját Olaszországban kezdte, majd hamarosan - opera- és koncerténekesként - Európaszerte ismert és keresett művész. Mind Wagner műveiben, mind az olasz repertoárban a karakterszerepek kitűnő megformálója, amellett ismert, nagyszerű koncerténekes.

Rezia - Weber Oberonjának hősnője (S), Harun al Rasid lánya, Hüon lovag szerelmese.

rheimsi utazás, A - Rossini 2 felv. operája (1825. Párizs, Th. Italien, X. Károly koronázása alkalmából), Balochi szövegére. A darab a sztár-szereposztás ellenére megbukott; a zenei anyag nagy része később bekerült az Ory grófja c. műbe.

Rheingold, Das → *Rajna kincse, A*

Rhodes, Jane (1930-) - francia op.én. (S). 1953-ban debütált Nantes-ban, a Faust elkárhozásában. 1954-ben ő volt a női főszereplője Prokofjev Tüzes angyala koncert-ősbemutatójának. 1959-ben énekelte először a párizsi O.-ban a Carmen címszerepét, s ezzel indult nemzetközi pályája. Híres Tosca és Salome.

Riavez, José (1890-1958) - horvát op.én. (T). 1916-ban debütált Zágrábban, ahol 10 évig volt az együttes tagja. 1928-tól 1932-ig Berlinben, majd a prágai Német Operában énekelt, 1937-ben visszatért hazájába. 1948-tól haláláig a belgrádi Zeneakadémia tanára volt. A két háború közti évtizedek jónevű spinto-tenorjai közé tartozott. Bpesten Bruno Walter felejthetetlen Verdi Requiemjének tenor-szólistája volt.

Ricciardi, Franco (1921-) - olasz op.én. (T). 1947-ben debütált a nápolyi S.C.-ban, Pinkertonként. Hamarosan mint comprimario-tenor lett híres, Piero de Palmához hasonlóan gyakran foglalkoztatott, nagyszerű karakter-alakításokat nyújtó művész.

Ricciarelli, Katia (1946-) - olasz op.én. (S). 1969-ben debütált, Mimiként, Mantovában. 1971-ben megnyerte az olasz TV „Verdi-hangok" énekversenyét, s ezzel egyszerre az olasz szoprán-gárda élére került. Két év alatt karrierje a Sc.-ba, a torinói Regióba, a chicagói Lyricbe és a bécsi S.O.-ba vitte el. Igen tág szerepkörben tevékenykedik, a XVIII. századi klasszikus szerzőktől, Bellinin át Verdiig, Wagnerig és Pucciniig. Mindenekelőtt gyönyörű hangja és tökéletes technikája áll e sikersorozat mögött.

Richard Coeur de Lion → *Oroszlánszívű Richárd*

Richardson, Samuel (1689-1761) - angol regényíró. Pamela c. regénye a XVIII. sz. egyik legnépszerűbb irodalmi alkotása; ennek alapján készült a század talán legsikeresebb operája: Piccinni La buona figliuolája. Ugyane mű nyomán Generali és Traëtta is írt operát.

Richter János (1843-1916) - magyar karm. Bécsben tanult, majd ugyanott a Kärntnerthort-heaterben kürtös. A 60-as években már Wagner munkatársa, ő ajánlja be a fiatal muzsikust Münchenbe Bülowhoz. Ekkor kezdődik karmesteri pályája: 1868-69 München, 1871-75 Bpest, 1875-1900 Bécs - ezek pályájának legfontosabb állomásai. Bayreuthban 1876-tól 1912-ig vezető karmester. Ő dirigálta az első ünnepi játékon a Siegfried és az Istenek alkonya ősbemutatóit. Élete utolsó periódusában főleg Angliában működött, opera- és hangverseny-dirigensként. Richter korának egyik legnagyobb dirigense volt, aki főleg a Wagner-művek népszerűsítéséért tett rengeteget. Ugyanakkor az egész német repertoár (szimfonikus- és operamuzsika) leghíresebb tolmácsolója is volt. Nemcsak Wagnerért, de minden haladó, a korában modernnek számító zenéért kiállt, így többek közt a pályája kezdetén álló Bartókért.

Ricordi-cég - a legnagyobb olasz zeneműkiadó vállalat, amely elválaszthatatlanul összeforrott a múlt sz.-i olasz operazene két legnagyobb alakjával, Verdivel és Puccinivel. A vállalatot 1808-ban *Giovanni Ricordi* alapította meg. Virágkorát a cég *Giulio Ricordi* (1840-1912) alatt érte meg. Giulio Ricordi képzett zeneszerző is volt, s így kitűnő üzleti érzékéhez kifinomult zenei ízlés is párosult tevékenységében. Verdinek nemcsak kiadója, hanem jó barátja is volt. Ő fedezte föl és támogatta Puccini kezdő lépéseit. Mind Verdi, mind Puccini igen nagyra tartották, és ítéleteiben, üzleti módszereiben, propagandatevékenységében, a színházak és énekesek kiválasztásában megbíztak Giulio Ricordiban. - Fia, *Tito Ricordi* (1865-1933) már kevésbé volt jó vezetője a cégnek, mint apja. Rendezőként is tevékenykedett, többek közt ő vitte színpadra a Toscát. 1919-ben kilépett a vállalatból és visszavonult.

A két nagy mester mellett a Ricordi-cég számos kisebb jelentőségű zeneszerző kiadója is volt. Megjelentette az olasz opera nagyjainak műveit partitúrában és zongorakivonat formájában, Rossinitől Respighiig. A cég székhelye: Milánó.

Ridderbusch, Karl (1932-) - német op.én. (B). 1962-ben debütált a münsteri operában. 1963-ban Essenbe került, majd 1965-ben Düsseldorfba, ennek az együttesnek a tagja ma is. Karrierje rakétaszerűen ívelt föl: 1967 óta állandó tagja a bayreuthi együtteseknek, 1968 óta Karajan salzburgi Húsvéti Fesztiváljának résztvevője. Ma már utazó világsztár, aki a Sc.-tól Buenos Airesig és Londontól Bécsig vendégszerepel a legnagyobb színpadokon és fesztiválokon. Repertoárja 50 szerepre terjed. - Ridderbusch, fiatal kora ellenére egyike napjaink nemcsak legjobb, de egyben példamutatóan nagy művészegyéniségeinek. Egyrészt univerzális művész, aki bár Wagner műveihez áll legközelebb, kitűnő Mozart-, Strauss- és Verdi-énekes is. Hangja a legszebb basszushangok közül való, színészi készsége prózai színpadon is megállná a helyét. Ami a legfontosabb azonban, az művészetének komplex mivolta. Csak a legnagyobbaktól hallhatunk-láthatunk olyan minden ízében kidolgozott, színészi játékban és hangi árnyalatokban egyaránt mindent tolmácsoló alakításokat, mint Ridderbuschtól. Sokoldalúságára jellemző szerepkörének két végletes ellenpólusa, mindkettőt csodálatosan alakítja és énekli: a komor, sötét Hagen és a joviális, kedves, komikus Ochs báró. Kiváló oratóriumszólista is.

Rienzi - Wagner 5 felv. operája (1842, Drezda) a zeneszerző szövegére, Bulwer Lytton regénye nyomán. Magyarorsz. bem.: 1874, pesti N.Sz.

Wagner első jelentős műve, s egyben első sikere. Tipikus francia-stílusú nagyopera, annak minden előnyével és hátrányával. Zenéjében úgyszólván csak csírájában vannak meg a későbbi Wagner-stílus jelei. A cselekmény a középkori Rómába visz, ahol a viszálykodó főnemesi családok fölött Cola di Rienzi (T) győz. A főnemesek összeesküvése azonban Rienzi ellen fordítja a népet, amely felgyújtja a népvezér palotáját. A történelmi alapokon nyugvó cselekménybe Wagner szerelmi bonyodalmat is belesző, Rienzi húga, Irene (S) és az egyik főnemes fia, Adriano (MS) között. - A teljes mű eltűnt az operaházak repertoárjáról, nyitánya és néhány áriája hangversenyprogramokon él.

Rigó Magda (1910-) - magyar op.én. (S). 1935-ben debütált az OH-ban, Améliaként. A háború körüli évtizedek egyik legjelentősebb drámai szopránja volt, kiváló Amélia, Aida, Tosca, Sieglinde, Elza, Tannhäuser-Erzsébet és Senta. Vendégszerepelt Bécsben, Bukarestben, Érdemes művész.

Rigoletto - Verdi 3 felv. operája. (1851, Velence, F.), Piave szövegére, Victor Hugo „A király mulat" c. drámája nyomán. Magyar bem.: 1852, pesti N.Sz.

A Rigolettóval veszi kezdetét Verdi érett alkotókorszaka. Noha a modern Verdi-kutatás elutasítja a mester életművének alkotói korszakokra való bontását, és az egész oeuvre-t egységesnek tartja, tagadhatatlan, hogy a Rigolettóval áll be a legjelentősebb fordulatok egyike Verdi fejlődésében. Ez az első eset Verdi pályáján, hogy a teljes zenei felépítést a cselekményhez igazítja a mester, és csak ott alkalmaz hagyományos formákat és jelenet-típusokat, ahol azt a cselekmény, *a dráma* lehetővé teszi. Így habozás nélkül cseréli fel a tradicionális lassú-gyors felépítést a drámai igazság kedvéért annak fordítottjára a címszereplő II. felvonásbeli nagyjelenetében. Ugyanígy jelentősek a drámai fogantatású jelenet-típusok, mint például Rigoletto és Sparafucile kettőse, amelyben az énekszólamokban úgyszólván csak recitativo-jellegű frázisok szólalnak meg, míg a dallamosságot és a formát a zenekari kíséret adja. Az egységes nagyjelenet is tulajdonképpen itt bontakozik ki a maga teljes újdonságában: ilyennek tekinthetjük az egész első képet. Ám ami a legfontosabb a Rigoletto partitúrájában: a muzsika elejétől végig, minden hangjában a drámaiságot szolgálja. E művel kapcsolatban írta le Verdi egy levelében azt a mondatot, amely teljes életművének, de érett alkotókorszakának

mindenképpen mottója lehet: „Hangjegyeimet, legyenek azok csúnyák vagy szépek, sohasem a véletlen diktálja, azoknak mindig értelmet, karaktert akarok adni."

Rimini, Giacomo (1888-1952) - olasz op.én. (Bar). 1910-ben debütált Veronában. 1916-ban a T. Colónban vendégszerepelt, a kor nagy szopránjával, Rosa Raisával. akit később feleségül is vett. Ugyanez évben a chicagói Operához szerződött, s pályája végéig itt is maradt. Közben sokszor vendégszerepelt hazájában; ő volt a Scalában a Turandot-premier első Pingje (felesége énekelte a címszerepet). Korának egyik legnagyobb karakterbaritonja volt, világhíres és ellenállhatatlan humorú Don Pasquale, Schicchi, de mindenekelőtt - Stabile mellett - a korszak legnagyobb Falstaffja.

Rinaldi, Margherita (1934?-) - olasz op.én. (S). Spoletóban debütált 1958-ban, Luciaként. A következő évben már a római opera szerződteti. Napjaink egyik jeles és sokat foglalkoztatott koloratúrszopránja, kiváló Gilda, Oszkár, Violetta stb. Egyike a kevés jelentős olasz Mozart-énekesnőnek. Briliáns technikája Bpesten is sikert aratott.

Rinaldo - Händel 3 felv. operája (1711, London), Rossi szövegére, Tasso Megszabadított Jeruzsálem c. eposzának egyik részlete nyomán.

Rinaldo → *Armida*

Ring - Wagner Nibelung-tetralógiájának közkeletű elnevezése. (Lásd: *A Rajna kincse, Walkür, Siegfried* és *Istenek alkonya*.)

Rinuccini, Ottaviano (1562-1621) - olasz költő és librettista. Tagja volt a firenzei Cameratának, sőt, a társaság egyik vezetője. Ő írta az első operák szövegkölteményét: Peri Dafneját és Euridicéjét. Az előbbi szövegkönyvet Gagliano, Opitz német fordításában Schütz, az utóbbit Caccini is megzenésítette. Rinuccini a szövegírója Monteverdi Ariannájának és Il Ballo delle Ingrate-jának.

Rinuccio - Puccini Gianni Schicchi-jének fiatal hőse (T), Lauretta szerelmese.

Risley, Lelia (?-1892) - amerikai op.én. (S). Párizsban tanult, olasz színpadokon működött, majd 1882-88 a pesti N.Sz., ill. OH művésze volt.

Rissay Pál (1911-) - magyar op.én. (B). 1938-ban debütált az OH-ban, Strauss Daphnéjának egyik kisebb szerepében. 1960-ig volt az OH tagja, majd 1960-66 a szegedi N.Sz.-ban működött. A drámai és a cantante-basszus szerepeket egyaránt énekelte (Colline, Gvárdián, Ozmin, Sparafucile, Hunding stb.). Igen gyakran szerepelt mint oratóriumszólista. Egyik kezdeményezője volt a Gördülő Operának (l. *ott*).

Rita - Donizetti 1 felv. operája (1860, Párizs O.C.), Vaëz szövegére. Magyar bem.: 1963 Bpest, Postás Opera Együttes.

Donizetti egyik legsikeresebb vígoperája, melyet napjainkban kezdenek újra felfedezni.

Ritorna vincitor → *Térj vissza győztesen*

ritornello - olasz szakkifejezés az áriák vagy egyéb zárt számok bevezető zenekari előjátékára. A ritornello - mint szó szerinti fordítása (kis visszatérés) mutatja - az ária egyes szakaszaiban is visszatérhet.

ritorno d'Ulisse, Il → *Odüsszeusz hazatérése*

Ritter-Ciampi, Gabrielle (1886-1975) - francia op.én. (S). Apja, Ezio C. baritonista volt, nagybátyja Théodore R., a híres francia zongoraművész. Hangverseny-énekesnőként kezdte pályafutását 1902-ben, majd 1917-ben debütált operaszínpadon. 1919-ben az O.C., 1921-ben az O. tagja lett. Sokoldalú művész, elsősorban Mozart-alakításaival aratott nagy sikereket.

Ritzmann, Martin (1919-) - német op.én. (T). 1951-ben debütált Altenburgban. 1954-1957 a berlini operettszínház, a Metropol-Theater bonvivánja, de már ebben az időben is gyakran vendégszerepelt a S.O.-ben. 1957 óta e színház egyik vezető tenorja, a spinto-szerepkörben. Kiváló Puccini-hős, Lenszkij, Don José és Lohengrin. Vendégszerepelt több ízben Bpesten is.

Rizzieri, Elena - (1922-) - olasz op.én. (S). A velencei Fenice színházban debütált 1946-ban, Margitként. Az 50-es évek elején már a Sc. énekesei között van, és hamarosan utazó világsztár lett belőle. Leginkább Mozart szerepekben tűnt ki, így pl. Susanneként és Despinaként.

Robert le diable - *Ördög Róbert*

Roberto D'Evereux - Donizetti 3 felv. operája (1837, Nápoly, S.C.), Cammarano szövegére.

Egyike azon Donizetti-műveknek, amelyeket napjainkban fedez fel újra a közönség és a szakma.

Robin, Mado (1918-1960) - francia op.én. (S). Titta Ruffo fedezte fel; ugyan már 1937-ben versenyt nyert Párizsban, de a háború miatt csak 1945-ben debütálhatott Párizsban, Gildaként. A II. világháború utáni évek egyik jeles koloratúrszopránja volt, híres Lucia és Lakmé.

Rocco - Beethoven Fideliójában a jóindulatú, derék börtönőr (B), aki szolgálatába fogadja a férfiruhába öltözött Leonórát.

Rode, Wilhelm (1887-1959) - német op.én. (Bbar). 1908-ban debütált Erfurtban, a Lohengrin Hirdetőjeként. Kisebb német operaházak után 1922-ben a müncheni opera tagja lett. 1934-ig volt vezető Wagner-baritonja ennek a színháznak, valamint - vendégként - a bécsi és drezdai operaházaknak. 1934-1944 között a berlini Deutsches Opernhaus intendánsa. Korának egyik legjobb Hans Sachsja, Wotanja és Bolygó hollandija volt.

Rodelinda - Händel 3 felv. operája (1725, London), Salvi szövegére. Magyar bem.: 1943. bpesti OH.

Händel egyik legdrámaibb operája, amely ugyanakkor feltűnően gazdag lírai szépségekben is. Bertarik és Rodelinda búcsú-kettőse, vagy Grimwald álom-áriája Händel operazenéjének ékkövei közé tartozik.

Rodolfo - 1. Bellini Az alvajáró c. operájának egyik főszereplője (B). - 2. Verdi Luisa Millerjében a címszereplő szerelmese (T), Walter gróf fia.

Rodolphe - Puccini Bohéméletének költő-főhőse (T), Mimi szerelmese.

Rodostó - Zichy Géza 3 felv. operája (1912, OH), a zeneszerző szövegére. A Rákóczi-trilógia (Nemo, II. Rákóczi Ferenc, Rodostó) utolsó darabja.

Rodrigo - Verdi Don Carlosa Posa márkijának (Bar) keresztneve. Európában általában e néven ismert a szerep.

Rodzinski, Artur (1892-1958) - lengyel karm. Schalk növendéke volt, Lwówban debütált 1920-ban. Elsősorban hangversenydirigensként lett világhírű, de számos operaházban is tevékenykedett, így Clevelandben, Chicagóban, valamint több olasz operaházban.

Rogatchewsky, Joseph (1891-) - orosz szárm. op.én. (T). Párizsban tanult és ott is telepedett le. 1922-ben debütált Toulouse-ban - a háború alatt a francia hadseregben szolgált -, s még ugyanebben az évben az O.C. szerződtette. Két év múlva a brüsszeli La M. vezető lírai tenorja lett, 1953-1959 a színház igazgatója volt. Brüsszelben tanított is. Kora egyik legszebb lírai tenorhangja, főleg a francia repertoárban aratott nagy sikereket.

Roger, Gustave (1815-1879) - francia op.én. (T). 1838-ban debütált a párizsi O.C.-ban, Halévy „A villám" c. operájában. 1849 és 1859 közt a párizsi O. vezető tenoristája volt, t. k. a Próféta első címszereplője. 1859-ben baleset érte és fél karját amputálni kellett; műkarral még két további évig szerepelt színpadon, de 1862-ben vissza kellett vonulnia. Tanár lett a Conservatoire-ban, 1868-tól egészen haláláig.

Roger király - Karól Szymanowski 3 felv. operája (1926, Varsó), Jaroslaw Iwaszkiewicz és a zeneszerző szövegére. Szymanowski két operája közül a népszerűbb, az utóbbi időkben nemcsak Varsóban, de Európa más operaszínpadain is felújították. A cselekmény a kora-középkori Szicíliában játszódik, témája a kereszténység és a pogányság küzdelme.

Rohonyi Anikó (1944-) - magyar op.én. (S). 1972-ben debütált az OH-ban, Szilágyi Erzsébetként. Drámai szoprán szerepkörben működik.

Rohr, Otto von (1916-) - német op.én. (B). 1938-ban debütált Duisburgban. 1941-ben lett a stuttgarti opera tagja, kiváló karakterbasszus.

roi David, Le → *Dávid király*

roi de Lahore, Le → *Lahore királya*

Roi d'Ys → *Ys királya*

roi malgre lui, Le (Akarata ellenére király) - Chabrier 3 felv. operája (1887, Párizs, O.C.), De Najac és Burani szövegére.

Róka István (1941-) - magyar op.én. (T). 1970-ben debütált az OH-ban, a Lammermoori Lucia Normannójaként. A lírai tenor szerepkörben működik, igen szép hanganyaga érvényesül elsősorban (Edgar, Rodolphe).

Roller, Alfred (1864-1935) - osztrák díszlet- és jelmeztervező. A századforduló éveinek Adolphe Appia mellett legnagyobb jelentőségű tervezője volt. Állandó munkatársa volt a bécsi Hofopernek, elsősorban Wagner, Mozart és Beethoven operáihoz készített díszleteivel tűnt ki. Bécs mellett Salzburg számos produkciójának díszleteit ő készítette; leghíresebb munkája azonban vitán felül a Rózsalovag 1911-es drezdai bemutató előadásának színpadképe és kosztümjei voltak. Ez utóbbi munkáját Strauss éppúgy kötelezővé tette a Rózsalovag minden előadásán, a világ minden színpadán, mint Reinhardt rendezését. Roller díszletei főleg festőiségükkel tűntek ki és teremtettek iskolát; ő volt a századfordulós - lényegében realista, nem jelzett, de mégis stilizált - színpadi tervezés mintaképe.

Római elbeszélés - Wagner Tannhäuserje III. felvonásában a címszereplő (T) monumentális monológja, melyben Rómába vezető zarándokútját, a pápai átok történetét mondja el; a monológ vége Tannhäuser hívó szózata Vénusz istenasszony felé. Az érett Wagner-stílus egyik korai jelentkezése a Római elbeszélés.

Római Operaház - *Teatro Costanzi*

Római operaházak - Itália mai fővárosában a XVII. sz. elején kezdődtek el az operaelőadások. Kezdetben a Barberini-család palotájában voltak a legnevezetesebb előadások, ez a színház 1634-től 1656-ig működött. Róma első nyilvános operaháza a *Teatro Tordinona* volt, amelyet 1671-ben Stradella Lesbo e Ceffea c. operájával avattak fel. 1695-ben nyílt meg a *Teatro Capranica*, amely 1711-től 1747-ig Róma első seria-operaháza volt, csak 1744-től játszottak benne buffát (1881-ig állt fenn). A T. Tordinona még a XVII. sz. végén leégett, 1733-ban újjáépítették, 1787-ben újra leégett, míg 1795-ben *Teatro Apollo* néven nyílt meg. A XVIII. sz.-ban még két nevezetes operaház nyitotta meg kapuit: 1717-ben a *Teatro delle Dame* és 1732-ben a ma is fennálló és működő *Teatro Argentina*. 1880 óta az akkor megnyílt *Teatro Costanzi* (l. *ott*) lett Róma első operaháza, ez a színházépület ma *Római Operaház*

néven a főváros egyetlen állandó operaháza. A Rómában lezajlott nevezetesebb bemutatók: Sevillai borbély (T. Argentina), Hamupipőke (T. Valle), A két Foscari (T. Argentina), Legnanói csata (T. Argentina), Trubadúr (T. Argentina), Parasztbecsület (T. Costanzi), Tosca (T. Costanzi).

Romani, Felice (1788-1865) - olasz librettista. Eredetileg ügyvédnek készült, majd az irodalomhoz fordult, és korának legkeresettebb és legismertebb szövegkönyv-költője lett. Több mint száz librettóját Rossini, Donizetti, Bellini, Mayr és mások komponálták meg. Leghíresebb librettói: Norma, A kalóz (Bellini), Az alvajáró, Szerelmi bájital, Lucrezia Borgia, A török Itáliában.

romanza - Rendszerint rövid terjedelmű és mindig lírai tartalmú ária elnevezése. Esetleg többstrófás is lehet.

Rómeó és Júlia - Gounod 5 felv. operája (1867, Párizs, Th. Lyrique), Barbier és Carré szövegére, Shakespeare tragédiája nyomán. Magyar bem.: 1872, pesti N.Sz. A Faust mellett Gounod legnépszerűbb, legtöbbet játszott operája, az őáltala kezdeményezett „lírikus nagyopera" egyik legjellegzetesebb darabja.

Romerzählung → *Római elbeszélés*

Romulus és Remus - Róma alapítói, a farkas táplálta ikrek főleg a műfaj első századaiban kerültek operaszínpadra: Cavalli (1645), Galuppi (1695), M. A. Ziani (1702), Bononcini (1708), Terradellas és Latilla (1740), Hasse (1765), Mysliweczek (1773), Fusz János (1816, Pest).

Ronconi, Giorgio (1810-1890) - olasz op.én. (Bar). 1831-ben debütált Paviában. Rövid időn belül Olaszország egyik legjelesebb baritonistája lett, annak ellenére, hogy a kortársi visszaemlékezések szerint hangja szűk terjedelmű, alig egy oktávnyi volt, minőségben sem tűnt ki, viszont oly hatalmas drámai erővel rendelkezett, hogy alakításait mindenhol: Olaszországban, Angliában és máshol is a legnagyobb elismeréssel fogadták. Legnagyobb sikereit Verdi műveiben érte el: ő volt az első Nabucco is. - A család több tagja is énekes volt, így apja, *Domenico Ronconi* (1772-1839) tenorista, fivére, *Sebastiano Ronconi* (1814-1900) sikerrel szerepelt baritonistaként több európai országban; felesége, *Elguerra Giannoni* (S) viszont Európa úgyszólván valamennyi színpadán megbukott.

rondine, La → *fecske, A*

Rondó az aranyborjúról - Mefisztó (Bbar) áriája a pénz dicséretére Gounod Faustjának II. felvonásában. A rondó kifejezés nem az ária formájára, hanem inkább a színpadi megjelenítés körtáncjellegére utal.

Rooy, Anton van (1870-1932) - holland op.én. (Bbar). Bayreuthban debütált 1897-ben, Wotanként. Kora legnagyobb Wagner-baritonjainak egyike, a londoni C.G. és a Met, valamint Bayreuth ünnepelt sztárja. (Bayreuthban csak 1913-ig énekelhetett; mivel ő volt a Parsifal engedély nélküli New York-i premierjének Amfortasa, Cosima Wagner „száműzte" az Ünnepi Játékokról.) A sz. első évtizedében a legnagyobb Sachsként, Kurwenalként és Wotanként ismerték el.

Rosalinda - J. Strauss Denevérjének primadonnája (S), Eisenstein szép és okos felesége.

Rosbaud, Hans (1895-1962) - osztrák karm. A háború előtt kisebb német színházak, valamint a frankfurti opera karmestere volt. Karrierje a háború után lendült fel: 1947-59 az Aix-en-Provence-i fesztivál vezetőkarnagya volt. Elsősorban modern operák példamutató előadásaival aratott nagy sikereket; t. k. ő vezényelte Schönberg Mózes és Áronjának mind rádióbeli, mind színpadi ősbemutatóját. Hangversenydirigensként is világhíres volt.

Roselle, Anne → *Gyenge Anna*

Rosenkavalier, Der → *rózsalovag, A*

Rosenstock, Joseph (1895-) - lengyel karm. Darmstadtban, Wiesbadenben működött pályája elején, majd Bodanzky utódaként 1929-ben a Met-hez hívták meg. Néhány előadás után azonban lemondott és visszatért Németországba. 1933-36 ő volt a berlini Jüdisches Kulturbund zenei vezetője, majd elhagyta Németországot. 1948-tól 1955-ig a New York-i City Center, 1958-tól 1959-ig a kölni opera karnagya volt, majd 1960-ban visszaszerződött a Met-hez.

Rosina - 1. Bartolo gyámleánya Rossini Sevillai borbélyában (A vagy S). - 2. Ugyanő Paisiello azonos tárgyú és című operájában (S). - 3. Mozart Così fan tutte-jának Despináját magyar színpadokon e néven ismerik.

Rosner Ferenc (1800-1841) - magyar op.én. (T). Bécsben, a Szent István-templom kórusában énekelt, és ugyanitt debütált 1820-ban, a Leopoldstädter Theaterben. Az udvari opera tagja lett, majd Amsterdamban, Braunschweigben, Londonban, Darmstadtban szerepelt. A 30-as években látogatott Pestre, ahol több ízben föllépett a Német Színházban. Pályáját a stuttgarti operában fejezte be (1833-41), ahol a közönség ünnepelt kedvence volt.

Rossi, Gaetano (1780-1855) - olasz librettista. Több mint száz szövegkönyv alkotója, műveit t. k. Rossini, Donizetti, Meyerbeer és Nicolai zenésítette meg. Két leghíresebb szövegköltménye Rossini Semiramisa és Tankrédja. A velencei T. Fenice hivatalos szövegírója volt.

Rossi, Mario (1902-) - olasz karm. Noha elsősorban hangversenydirigensként lett világhírű, jelentős operakarmesteri pályafutás is áll mögötte. 1936-46 a firenzei T. Comunale vezető karnagya volt, s ebben a minőségében számos operát dirigált a Maggio Musicale-ünnepségeken. Budapesten 1942-ben a Trubadúr felújítását vezette, olyan előadást produkált, amely párját ritkítja a magyar operajátszás történetében. A Comunale együttese élén Rossini Hamupipőkéjét és a Falstaffot vezényelte nálunk, ugyancsak kirobbanó sikerrel.

Rossi-Lemeni, Nicola (1920-) - olasz op.én. (B). Olasz apa és orosz anya (énektanárnő) gyermeke. Velencében debütált 1946-ban, Varlaamként A következő évben már a Sc. előadásainak résztvevője, majd rövidesen utazó világsztár. A II. világháború utáni évtizedek egyik legnagyobb basszistája, az olasz és az orosz repertoár nagy basszus-szerepeinek grandiózus megszemélyesítője. Ragyogó színész, aki az ábrázolt figurákat szinte lélektanilag tudta elemezni s alakításaiban éppen ez a lényeges. Hangja inkább a szláv basszusok érdességére hajlott, de ugyanakkor - nagyszerű technikája folytán - a basso cantante szerepeket is gyönyörű legatókkal és puha hangon énekelte. Leghíresebb szerepei: Borisz Godunov, II. Fülöp, mindkét Mefisztó és Basilio. Sokszor szerepelt a budapesti OH-ban. Felesége *Virginia Zeani* (l. *ott*).

Rostand, Edmond (1868-1918) - francia drámaíró. Cyrano de Bergerac-ját Walter Damrosch (1913) és Alfano (1936) zenésítette meg, míg a Sasfiókból Honegger és Ibert közösen írt operát (1937).

Roswaenge, Helge (1897-1972) - dán op.én. (T). Neustrelitzben debütált 1921-ben, Don Joséként. Kisebb német színpadok után 1924-ben a berlini S.O. tagja lett, ahol a színház vezető tenoristája maradt 1945-ig. Korának egyik nagy tenorsztárja volt, aki éppúgy nyújtott monumentális Wagner-alakításokat (Parsifal, Lohengrin), mint finom és tökéletesen stílusos Mozart-tolmácsolásokat (Tamino). Emellett az olasz repertoárt is végigénekelte, sőt, a két háború közti évtizedek legjobb Radamesei, Manricói és Kalafjai közé tartozott. Művészetének lényege azonban nem ez a sokoldalúság volt, hanem az áradó szenvedély, az igazi operai pátosz, ami még öregkori fellépései alkalmával is elragadtatta a közönséget (Budapesten pl.

közel hetvenéves korában vendégszerepelt utoljára, töretlen erővel énekelte Radamest). A háború után visszatért Berlinbe, ahol egyrészt még énekelt, főleg azonban az S.O. rendezőjeként tevékenykedett.

Rothenberger, Anneliese (1924-) - német op.én. (S). Koblenzben debütált 1948-ban. A következő évben a hamburgi opera tagja lett, 1956 óta a bécsi S.O.-ban is állandóan énekel. A szubrett-szerepek kitűnő alakítója, aki hangjának kedvességével és megjelenésének bájával is hat. Az utóbbi időkben egyre inkább a különböző tv-társaságok sztárja lett.

Rother, Artur (1885-1972) - német karm. Pályáját zongorakísérőként, majd korrepetitorként kezdte. A 900-as évek végén debütált karmesterként Wiesbadenben (ugyanebben az időben már Bayreuthban asszisztenskedett). 1927-34 Dessauban, 1938-tól a berlini S.O.-ban volt főzeneigazgató. Egyike a század első fele jelentős német repertoár-karmestereinek.

Rothmüller, Marko (1908-) - jugoszláv op.én. (Bar). Zágrábban és Bécsben tanult, utóbbi helyen zeneszerzést is, nem kisebb mester, mint Alban Berg vezetésével. Hamburgban debütált 1932-ben, a Bűvös vadász Ottokár hercegeként. 1935-től 47-ig a Zürichi Opera tagja, majd Angliában és USA-ban működött. Kiváló muzikalitású énekes, aki a szerepek karakterének kibontásával érte el legnagyobb sikereit, s éppen ezért azok a figurák állnak hozzá legközelebb, amelyekben a drámai karakterizálás a leglényegesebb: Wozzeck, Rigoletto, Scarpia. (A Wozzeck címszerepét Erich Kleiberrel is énekelte.)

Roubal Vilmos (1877-1968) - magyar karm. 1897-ben lett az OH tagja, mint brácsás. Később korrepetitorként tevékenykedett, majd 1913-tól évtizedeken át ő volt az OH karigazgatója. Elsőrangú muzsikus, aki mint korrepetitor hosszú élete végéig aktívan részt vett az OH munkájában. Tanította még Rózsa S. Lajost, Pataky Kálmánt, Némethy Ellát; ő dolgozott állandóan minden Wagner-énekesünkkel. Kiváló művész.

roulade - A koloratúr-technikában használatos szakkifejezés virtuóz menetekre, speciálisan a lefelé (igen ritkán fölfelé) haladó kromatikus skálamenetekre.

Rouleau, Joseph (1929-) - kanadai op.én (B). Hazájában aratott hatalmas sikerei után a londoni C.G. szerződtette, azóta is e színház egyik vezető basszistája. Bpesten is vendégszerepelt a 60-as évek elején: a Margitszigeten hatalmas sikert aratott Mefisztóként. Nemcsak sötét színű, „kormos" hanganyagával tűnt fel, hanem nagyszerű, szinte koreografált mozgáskultúrájával és kiváló hangi-játékbeli szerepformálásával.

Rounseville, Robert (1914-1974) - amerikai op.én. (T). 1948-ban debütált a New York-i City Center operában, Pelléasként. Ő volt Stravinsky The Rake's progress-ének 1951-es velencei ősbemutatóján az első Tom Rakewell, s ő énekelte Hoffmann szerepét Beecham híres Hoffmann meséi-filmjében.

Rózsa Anna (1898-) - erdélyi op.én. (S). Amerikában, Romániában és Milánóban tanult, 1921-ben Siebelként debütált Kolozsvárott. 1928-tól 1934-ig Olaszországban élt és koloratúr-szoprán szerepektől a drámaiakig terjedt szerepköre. 1934-től 1944-ig Bukarestben működött. Visszavonulása óta Kolozsvárott él.

Rózsa-ária - Susanne (S) lírikus áriája Mozart Figaro házassága c. operája II. felvonásának 2. képében. Az elnevezés teljesen indokolatlan, a szöveg egyik sorára („díszítse rózsa e drága főt") vonatkozik.

Rózsálló hajnalról álmodtam én → *Versenydal*

rózsalovag, A - R. Strauss 3 felv. operája (1911, Drezda), Hugo von Hofmannsthal szövegére. Magyar bem.: 1911, bpesti OH (4 hónappal az ősbemutató után!).

Strauss operatermésének sok bírálója szerint a mester legkitűnőbb darabja. Nemcsak zenéje értékes: Hofmannsthal szövegkönyve azon nagyon kevés operalibrettó közé tartozik, amelyek zene nélkül is megállnák a helyüket. Strauss partitúrája tökéletesen kiaknázza a librettó nyújtotta lírikus, szenvedélyes, humoros, sőt groteszk jelenetek minden hangulati lehetőségét. Strauss egyik ideálja Mozart volt; a Rózsalovag zenéje a mozarti muzsika XX. sz.-eleji átértelmezése, legalábbis ami a Mozart-zene könnyedségét és báját illeti. Zseniális jelenetekben gazdag ez a mű: az erotikus mámort ábrázoló előjátéktól a záróduett légies artisztikumáig, Ochs báró humoros-kedves keringőjétől az ezüstrózsa-átadás jelenetének ezüst színben csillogó zenekari hangzásáig, a Tábornagyné lírikus-melankolikus monológjától a III. felvonás keringő-átszőtte groteszk kezdőjelenetéig. (A „modernizált Mozart-stílus" mellett éppen a bécsi keringő hangja a leglényegesebb alkotó eleme a partitúrának.)

Rózsa S. Lajos (1879-1922) - magyar op.én. (Bbar). A Népszínház énekkarában kezdte pályáját, majd Temesvárra került szólistaként. 1909-ben lett az OH tagja, s rövidesen a színház vezető énekeseinek egyike. Hatalmas vivőerejű és árnyalt hangja, kitűnő színészi készsége kora legnagyobb magyar Wotanjává, Hans Sachs-ává, Rigolettójává és Escamillójává tette. 1920-ban, egy Walkür-előadás során, jobboldali tüntetés zajlott le ellene az OH-ban, erre Rózsa felmondta szerződését, és Amerikába költözött. Alig indult meg nagy reményekkel bíztató karrierje a Met-ben, amikor 1922-ben gyomormérgezésben meghalt.

Rózsa Vera (1921-) - magyar op.én. (A). 1943-ban debütált az OMIKE Operaegyüttesben, Cherubinként. 1945-46 az OH tagja, majd 1946-51 a bécsi S.O. művésze. Énekelt Rómában és Brüsszelben is (Carmen, Hamupipőke, Azucena, alt-Rosina stb.). 1945 óta Londonban él és tanít. Nagyszerű hangversenyénekesnő, modern művek propagátora is.

Rozsos István (1944-) - magyar op.én. (T). Főiskolás korában, 1967-ben debütált az OH-ban, Strauss Ariadnéja Scaramucciójaként. A karakter-tenor, ill. a spinto-szerepkörben működik. A színház legtehetségesebb fiatal tagjainak egyike, kivételes tisztaságú szövegmondása és muzikalitása révén (Don Carlos, Pinkerton ill. Dávid, Rinuccio, Steva Burija).

Rösler Endre (1904-1963) - magyar op.én. (T). 1927-ben debütált az OH-ban, a Traviata Alfrédjaként. 35 éves pályafutása alatt 80-nál több szerepet énekelt. Tanulmányait magánúton végezte, majd Olaszországban de Luciánál és Garbinnál tökéletesítette. Már pályája kezdetén egyaránt énekelt lírai és drámai szerepeket, hamarosan kiderült, hogy szinte univerzális művész. Legsajátabb területe egész karrierje során a Mozart-oeuvre volt: énekelte valamennyi vezető Mozart-szerepet. Soha nem hangszépségével hatott (még fiatal énekes korában egy hangszálgyulladás „beszűkítette" magas regiszterét), hanem kifinomult muzikalitásával és stílusérzékével. Legfőbb erénye azonban a szerepek tökéletes átélése s így azok *teljes* tolmácsolása. Rösler számára minden hang, minden frázis a kifejezés hordozója volt, s ennek megfelelően alakította hangjának árnyalatait, a kifejezés módját. Muzikalitása ugyanakkor a nagyívű formálást is garantálta. Kitűnő szövegmondása és párját ritkító színészi készsége tette alkalmassá a Mozart-szerepekkel oly ellentétesnek tűnő figurák megoldására, mint a Borisz Sujszkija, Zandonai Francesca da Riminijének nyomorék-gonosz Malatestinója, a Bánk bán Ottója, vagy - talán legnagyobb alakítása - a Rajna kincse Logéja. 1935-ben Toscanini Salzburgba hívta Florestan szerepére, vendégszerepelt a Sc.-ban, több ízben a Maggio Musicale-n stb. Egyedülálló volt „Abgang"-ja: az 50-es évek végén visszaadta valamennyi főszerepét és - lemondva egyben vezető-énekesi fizetéséről - csakis comprimario- és karakterszerepeket játszott. 1953-tól haláláig a Főiskola tanára volt. - Rösler nélkül évtizedeken keresztül nem volt Magyarországon oratórium-előadás, s ugyanakkor egyike volt legjobb dalénekeseinknek is. Summázva: legműveltebb nagy művészeink közé tartozott. Kossuth-díjas, Kiváló művész, az OH örökös tagja volt.

Rössl-Majdan, Hilde (1921-) - osztrák op.én. (A). Hangversenyénekesként kezdte pályáját, 1950-ben került a bécsi S.O.-ba, amelynek ma is tagja. Európai karriert futott be, minden nagy operaházban és fesztiválon fellép. Napjaink jelentős altistái közé tartozik, aki az irodalom minden stíluskorszakában otthonos. Leginkább azonban Wagner- és Mozart-szerepekben, valamint oratóriumszólistaként aratott nagy sikereket.

Rőt lángok égnek → *Máglya-ária*

rövid élet, Egy - De Falla 2 felv. operája (1913, Nizza), Carlos F. Shaw szövegére. Magyar bem.: 1933. bpesti OH. A szerző legsikeresebb operája; táncbetétje állandó része a koncert-repertoárnak. A spanyol-cigány környezetben játszódó tragikus szerelmi történet zenéje folklorisztikus alapon áll.

Rubányi Vilmos (1905-1972) - magyar karm. A V.Sz. zenekarának tagja, majd korrepetitora volt. 1924-ben került az OH-hoz. 1925-ben debütált karmesterként és 1931 óta dirigált rend-szeresen; közben Failoni egyik korrepetitora volt. 1944-ig az OH tagja, egy ideig a szegedi N.Sz., majd 1958-tól haláláig a debreceni Csokonai Színház főzeneigazgatója volt. Kitűnő képzettségű, elsősorban az olasz operák terén otthonos, igen temperamentumos karmester, aki nemcsak operadirigensként, hanem a koncertdobogón is jelentős bel- és külföldi sikereket ért el.

rubato - olasz szakkifejezés az előadásmód bizonyos fokú kötetlenségére. Az énekes vagy a hangszerjátékos a kifejezés érdekében egy-egy frázison belül kisebb lassításokkal és gyor-sításokkal vagy rövid megállásokkal teszi szabaddá a ritmus játékát. Amennyire helyénvaló ízléses alkalmazása, annyira elítélendő túlzásbavitele, modorossá válása.

Rubini, Giovanni (1794-1854) - olasz op.én. (T). 1814-ben Paviában debütált. Egy évtizedig hazájában szerepelt, egyre nagyobb sikerrel, majd 1825-ben a párizsi olasz opera legnagyobb sztárjainak egyike lett. Csakhamar Londontól Pétervárig mindenhol ünnepelték. Ő alakította először Bellini A kalóz, Az alvajáró és A puritánok c. operáinak, valamint Donizetti Anna Bolenájának tenor főszerepeit. Sikerét mindenekelőtt hangszépségének köszönhette; hangja édes, de ugyanakkor, ha szükséges, erőteljes is volt. Rendkívül kifejezésgazdag énekes volt, aki többek között felfedezte, hogy megfelelő helyen a zokogás is bevihető az éneklésbe. Mindezek a jótulajdonságok azonban csak pályája delelőjén bontakoztak ki. Igen sokat köszönhetett a Bellinivel való együttműködésnek, mint egy kortársi visszaemlékezésben olvashatjuk: „Rubini énekes volt, akiből Bellini faragott művészt."

Rudel, Julius (1921-) - osztrák szárm. amerikai karm. Kisebb New York-i színházak után a City Center Opera tagja lett, előbb korrepetitorként, majd karmesterként, 1957 óta zeneigazgatóként.

Ruffo, Titta (1877-1953) - olasz op.én. (Bar). Rómában debütált 1898-ban, a Lohengrin Hirdetőjeként. A sz. első évtizedében már kora leghíresebb, legjelentősebb baritonistájaként ünnepelték világszerte. Mint egyik utóda, De Luca mondta, Ruffo „nem hang, hanem csoda" volt. Hangszépsége és hangjának kifejező ereje egyaránt jellemzője volt művészetének. Lemezei alapján ítélve azon kevés művész közé tartozott, akik már a századforduló idején a kifejezésre fektették a legfőbb súlyt. Jagóként, Scarpiaként vagy Rigolettóként olyan alakításokat nyújtott, amelyekben egyesült a hang drámai ereje a színészi készség teljével, a kifejezés gazdagsága a muzikalitás makulátlanságával. Elsősorban a Verdi-szerepekben adta legnagyszerűbb tolmácsolásait. Ereje teljében vonult vissza - s ez is ritka tulajdonság az operaszínpad világában.

Ruggiero - A középkori lovagregények híres hőse, kalandja Alcinával, a gyönyörű boszor-kánnyal a XVIII. sz. legkedveltebb operatémái közé tartozik, különösen Metastasio szöveg-könyve óta (az operák címe hol Ruggiero, hol Alcina): Francesca Caccini (1625), Campra (1705), Albinoni (1725), Händel (1735), Guglielmi (1769), Hasse (1771), Gazzaniga (1774), Paisiello (1785).

Rugyenko, Bela (1933-) - szovjet op.én. (S). Ogyesszában debütált, még növendékkorában, Gildaként. Tanulmányai végeztével a kievi Sevcsenko Opera tagja lett, melynek ma is vezető szopránja. Kristálytiszta hangján meggyőzően kelnek életre az irodalom nagy koloratúr-szoprán szerepei: Gilda, Violetta, Rosina, Lucia, Lakmé, Éj királynője stb. Több ízben vendégszerepelt Angliában, Svájcban, Franciaországban és Bpesten is. 1970-ben hatalmas sikerű USA-turnét bonyolított le.

Russ, Giannina (1878-1951) - olasz op.én. (S). 1903-ban debütált Bolognában, Mimiként. Két év múlva már a Sc. színpadán szerepel, majd Londont és Amerikát is meghódítja. Korának egyik legnagyobb művésze volt: különleges adottságai révén szerepköre Mozart hősnőitől (Donna Anna, Grófné) Aidáig és a Tannhäuser-Erzsébetig, Gildától Santuzzáig terjedt. Erre nemcsak stíluskészsége tette alkalmassá, hanem az a ritka képessége is, hogy drámai szoprán létére rendelkezett a lírai és koloratúr énekesnők hangi tisztaságával és bel canto-technikájával. Ezért volt kora legnagyobb Normája - ez az a szerepe az irodalomnak, mely mindezt a művészi tulajdonságot igényli. A korabeli beszámolók szerint csak egyéniségének hidegsége és színészi készségének korlátozottsága vont le valamit alakításai tökéletességéből.

Ruszalka - I. Dargomizsszkij 4 felv. operája (1856, Pétervár), a zeneszerző szövegére, Puskin drámai költeménye nyomán. - 2. Dvořák 3 felv. operája (1901, Prága), Kvapil szövegére.

Ruszlán és Ludmilla - Glinka 5 felv. operája (1842, Pétervár), Sirkov és Bakturin szövegére, Puskin költeménye nyomán.

Az Iván Szuszanyin mellett Glinka leghíresebb operája. Zenéje - a cselekményből fakadóan - először alkalmazza az orosz opera történetében az orosz Kelet zenei motivikáját, azokat az orientalizmusokat, amelyek később elsősorban Rimszkij-Korszakov műveiben válnak általánossá. A partitúra számos hagyományos olasz formaelemet is tartalmaz, Így pl. a jellegzetes „hadaró áriát" is.

A kissé bonyolult cselekmény során a hős Ruszlán (Bar) megküzd különböző gonosz erőkkel, amíg szerelmesét Ludmillát (S) kiszabadítja Csernomor törpe (T) rabságából.

Ruzdak, Vladimir (1922-) - horvát szárm. op.én. (Bar). 1947-től 1954-ig a zágrábi, azóta a hamburgi opera tagja. Európai hírű művész, az olasz és a szláv repertoárban, valamint a modern művekben jelentősek alakításai.

Rünger, Gertrude (1899-1965) - német op.én. (S). 1924-ben debütált Erfurtban. 1929-ben a bécsi S.O. tagja lett. 1938-1944 Münchenben is énekelt, 1949-től a berlini S.O.-ban működött. Pályája kezdetén altista volt, majd drámai szoprán lett. Legnagyobb sikereit Salzburg Strauss-előadásain aratta, de híres Wagner-heroina is volt. Hatalmas hang és magávalragadó drámai erő voltak fő jellemzői. Bpesten is fellépett.

Rysanek, Leonie (1926-) - osztrák op.én. (S). Innsbruckban debütált 1949-ben, a Bűvös vadász Agáthájaként. 1952 óta a müncheni opera, 1954 óta a bécsi S.O., 1959 óta a Met tagja. A háború utáni első Bayreuthi Ünnepi Játékok Sieglindéje. - Leonie Rysanekben napjaink egyik legnagyobb drámai szopránját tiszteljük. Megtestesítője annak a típusnak, amelyből sajnos oly kevés van, még a legnagyobbak között is: az ízig-vérig drámai énekes típusának. Alakításaiban teljesen egyenrangú szerepet játszik a színjáték és az ének, a nagyon jellemző gesztusok és arcjátékok művészete és a hang igen gazdag árnyaltsága. Egyetlen „üresjárat", egyetlen fölösleges, „operás" gesztus nem fordul elő játékában, és soha nem énekel semmit úgy, hogy az *csak* éneklés legyen. Tehát a teljes alak minden eszközzel való ábrázolása művészetének lényege. Ilyen alkatnál természetes, hogy leginkább a nagy drámai szerepekben találja meg otthonát: Verdinél, Puccininál, Wagnernél és Richard Straussnál. Napjaink talán legnagyobb Saloméja és Toscája, Lady Machbethje és Tannhäuser-Erzsébetje. - Húga, *Lotte Rysanek* (1928-) a bécsi S.O. lírai szopránja.

S

Sabajno, Carlo (1874-1938) - olasz karm. Pályáját különböző olasz és külföldi operaházaknál kezdte a 900-as évek tájékán, majd Toscanini asszisztense volt a Scalában és a torinói T. Regióban. 1904-ben a His Master's Voice lemezgyár olasz leányvállalatának művészeti igazgatója lett, mintegy harminc évre. Ettől kezdve csak igen ritkán lépett fel operaházban vagy koncertteremben, annál több teljes operafelvételt készített. A század első évtizedeinek egyik jelentős olasz operadirigense volt.

Sába királynője - Goldmark Károly 4 felv. operája (1875, Bécs, Hofoper), S. Mosenthal szövegére. Magyar bem.: 1876, pesti N.Sz.

Goldmark első és egyben legsikeresebb, ma is élő operája. A szerző jellegzetes stílusjegyeit: a keleties melodikát, a színes hangszerelést, a szenvedélyesen fűtött hangot már teljes kifejlődésében tartalmazza. Többféle hatás egyesül a zenében: Wagner, a francia nagyopera (nagy tablók!) és az olasz kantiléna.

Sabata, Victor de (1892-1967) - olasz karm. Pályáját zeneszerzőként kezdte, három operáját is bemutatták. Az I. világháború után 12 évig a monte-carlói opera vezető karnagya volt, majd két évtizeden keresztül a Sc.-é. 1951-54-ig ugyancsak a Sc. művészeti igazgatója. A két háború közötti évtizedek egyik legjelentősebb karmestere, aki mind az opera, mind a hangversenypódium magávalragadó egyénisége volt. Toscanini után vette át a Sc. vezetését, és fenn tudta tartani a Toscanini-éra magas művészi színvonalát. Nemcsak az olasz operákat vezényelte hatalmas sikerrel és példamutatóan, hanem a német és francia repertoár műveit is. Éppen ezért hívták meg gyakran vendégként Bayreuthba és Salzburgba. Nálunk csak hangversenydirigensként vendégszerepelt.

Sack, Erna (1903-1972) - német op.én. (S). Pályáját 1928-ban kezdte altistaként (!), a berlini S.O.-ban. Két év múlva váltott át a koloratúr szerepkörre, és ezen belül is a kivételesen magas regiszter virtuóz éneklésére. Századunkban senki nem érte el azt a magasságot (négyvonalas C), amit Sack hangversenyein, virtuóz számaiban produkálni tudott. Kisebb színpadok után 1935-ben került a drezdai operához, ahol t. k. részt vett Strauss Hallgatag asszony c. operájának bemutatóján. Pályája a legmagasabb csúcsokra azonban nem az operaszínpadon, hanem a koncertdobogón, a filmvásznon és a hanglemezen ért el. A háború óta Amerikában élt.

Sadler's Wells Opera, London - A színház épületét 1931-ben nyitották meg; helyén már 1683 óta különböző zenés vagy drámai színházak álltak. Befogadása 1650 személy. Kezdetben operát, balettet és drámát egyaránt játszott, de már 1934-ben kizárólag opera- és balett-színház lett. Azóta számos operát a S.W.-ben mutattak be Angliában, és igen sok angol operának itt volt a premierje, többek közt 1945-ben Britten Peter Grimes-ének. 1958 óta van állandó együttese a színháznak: műsorán központi helyet foglalnak el a modern művek, elsősorban a mai angol szerzők operái. Művészeti vezetői, karmesterei közt ott volt Colin Davis, Tyrone Guthrie, Beecham, Barbirolli és Coates, énekesei közt Florence Easton, Florence Austral, Heddle Nash, Peter Pears, Amy Shuard, Charles Craig stb.

Saint-Huberty, Antoinette (1756-1812) - francia op.én. (S). Pályája Varsóban indult, majd Berlinben és Strasbourgon keresztül jutott 1777-ben a párizsi O.-ba, ahol Gluck darabjaiban aratott nagy sikereket (Gluck maga pártfogolta és segítette elő párizsi fellépéseit). 1790-ben egy diplomatapályán levő gróf felesége lett, és visszavonult a színpadtól. Férjével Bécsben, Oroszországban és Londonban élt, a korabeli hírek szerint kémkedési ügyekbe keveredtek mindketten, s gyilkosság áldozatai lettek.

Saint of the Blecker Street, The → *Blecker street-i szent, A*

Saint-Pierre, Jacques Henri Bernardin de (1737-1814) - francia író. Paul et Virginie c. híres regényét Guglielmi, R. Kreutzer, Lesueur és Massé vitte operaszínpadra.

Saklovityij - Muszorgszkij Hovanscsinájában szereplő intrikus bojár (Bar), a cselekmény egyik mozgatója,

Sakuntala - Kálidásza hindu drámaíró (V. sz.) híres művéből Alfano, Paderewski és Weingartner írt operát. Goldmark műve - „nyitány" műfaji megjelöléssel - tulajdonképpen szimfonikus költemény.

Salamon - Goldmark Sába királynője c. operájában szerepel a nagy zsidó király (Bar).

Salce, salce → *Fűzfa, fűzfa*

Saléza, Albert (1867-1916) - francia op.én. (T). A párizsi O.C.-ben debütált 1888-ban, Lalo Ys királya c. operájában. Párizs, Brüsszel és Monte-Carlo operáinak vezető tenorja volt a századforduló idején, híres Rómeó, Faust, Don José és Otello.

Salignac, Eustase Thomas (1867-1945) - francia op.én. (T). A párizsi O.C.-ben debütált 1893-ban. Hazájában, Londonban és a Met-ben működött, egy ideig a nizzai operaház igazgatója, valamint egy francia utazó operatársulat vezetője volt. 1924-től haláláig a párizsi Conservatoire-on tanított; ő alapította az első operafolyóiratok egyikét.

Salimbeni, Felice (17127-1751) - olasz op.én. (férfi S). Pályáját Rómában kezdte, majd 1733-37 Bécsben működött. Legnagyobb sikereit Berlinben és főleg Drezdában aratta, ahol szinte elképzelhetetlen volt Hasse-opera előadása őnélküle.

Saljapin, Fjodor (1873-1938) - orosz op.én. (B). Parasztszülők gyermekeként, változatos, kalandos gyermek- és ifjúkor után a pétervári Mamontov-féle magántársulatnál tűnt fel operaénekesként. Itteni, majd a cári operaházban színpadra vitt alakításai hamar világhírűvé tették: 1901 Milánó, Sc., 1907 Met, 1913 London stb.

Caruso mellett a XX. sz. legnagyobb és leghíresebb operaénekese. Hangja igazi „kormos" szláv basszbariton, rendkívül árnyalatgazdag, pianóiról híres orgánum. A zenei szövettel gyakran önkényesen bánt, de mindent feledtetett sodró erejű, karakteres színészi játéka és önmagában is hatásos megjelenése. Legnagyobb alakításai természetesen az orosz szerepek voltak: Borisz, Doszifej, Koncsak kán stb. De éppígy legendás tolmácsolása volt Boito Mefistofelejének címszerepe, II. Fülöp, a Faust Mefisztója vagy az ő számára írt Massenet-opera, a Don Quichotte címszerepe. Önéletrajza (1926) és Ember és maszk (1932) c. könyve forrásmunkaszámba megy.

Salome - Richard Strauss 1 felv. operája (1905, Drezda), Oscar Wilde tragédiájának németre fordított szövegére. Magyar bem.: 1912, bpesti OH.

Strauss operaszerzői pályafutásának tulajdonképpen első állomása a Salome; az ezt megelőző Guntram és Feuersnot valójában még csak Wagner jegyében fogant, kísérletező alkotásoknak tekinthető. A Salome hihetetlen botrányokat kavart föl, első előadásai idején a közönség, a hivatalos körök és a szakma egyaránt „kiátkozták". Ennek az ellenállásnak egyik fő oka a szövegkönyv-választás volt: Wilde dekadens-pszichologizáló drámáját Strauss egyetlen rövid jelenet kihagyásával teljes egészében komponálta meg. A mű lényege az ezerszínű zenekarban szólal meg. Ez a zenekar ábrázolja Salome erotikus őrjöngését éppúgy, mint Jochanaan miszticizmusát, Heródes őrültség felé hajló idegességét éppúgy, mint Narraboth líráját. Az énekszólamok csak ritkán váltanak át igazi dallamosságba, inkább csak a beszéd hanglejtését követik. Kivétel Jochanaan szólama, amely elejétől végig a legszélesebb ívelésű kantábilitást képviseli. Érdekesen válik ketté a zenekar és az énekszólamok kezelése: a zenekar zsúfoltan

kromatikus, míg az énekes-szólamok rendszerint tiszta diatóniában fogantak. Az egész mű bonyolultan ellenpontos szerkesztésű, amely (a zsidók kvintettjében) a politonalitásig jut el.

Saltzmann-Stevens, Minnie (1874-1950) - amerikai op.én. (S). Jan de Reszke növendéke volt, a londoni C.G.-ben debütált 1909-ben, Brünnhildeként. Korának neves Wagner-énekese volt, aki 1911 és 1913 között Bayreuthban is énekelt, ígéretes pályafutását virágjában szakította meg súlyos betegsége az I. világháború idején: vissza kellett vonulnia.

Salut, demeure → *Ó, áldalak, te drága hajlék*

Salve Maria! - Verdi Lombardok c. operája I. felvonásában Giselda (S) imája.

Salvi, Margherita (1904-) - spanyol op.én. (S). 1925-ben debütált Firenzében, Gildaként. Különböző európai és amerikai színpadok állandó vendége volt, a leghosszabb ideig a chicagói operában működött. Korának egyik legjelentősebb koloratúrszopránja, híres Violetta.

Salzburgi Húsvéti Ünnepi Játékok - 1967-ben került megrendezésre először Herbert von Karajan „saját" fesztiválja szülővárosában, Salzburgban, a húsvét előtti héten. „Saját" ez a fesztivál annyiban, hogy Karajan önálló vállalkozóként rendezi, ő az egyetlen karmester és egyben az operaelőadások rendezője is. Az első négy évben került előadásra Karajan új felfogású és a Wagner-stílust forradalmasító Ring-produkciója. Ebben a nagy karmester a zenekart szinte kamarazene-szerű áttörtséggel szólaltatja meg, módot adva az énekeseknek arra, hogy nagyobb hangerőkifejtés nélkül, szinte bel canto módszerrel énekelhessék szerepeiket. Nem önkényes ez a reform, hiszen mindaz, amit Karajan megvalósított, benne van a partitúrákban. A Húsvéti Fesztiválokon általában egy vagy két operaelőadás és két vagy három hangverseny alkotja a programot. A Ringen kívül eddig előadásra került a Fidelio, a Trisztán és Izolda, a Nürnbergi mesterdalnokok, a nagy oratóriumok közül Bach h-moll miséje és Máté passiója.

Salzburgi Ünnepi Játékok - Mozart szülővárosában már régóta rendeztek ünnepi hangversenyeket a zeneszerző emlékezetére. 1877 és 1910 között Richter, Mottl, Mahler, Richard Strauss, Muck és Schalk álltak a nyarankénti ünnepségek zenekari hangversenyeinek és operaelőadásainak élén. 1917-ben alakult meg az ünnepi játékok rendezőbizottsága, tagjai a költő Hofmannsthal, a rendező Reinhardt, valamint Strauss és Schalk voltak. Az első fesztiválra 1926-ban került sor, amikor a régi lovasiskola épületét színházzá alakították át. 1927-ben nyitották meg az első (ma: „régi") Festspielhaust. A fesztiválok műsorát Mozart és Richard Strauss művei uralták évtizedeken keresztül. Bruno Walter, Clemens Kraus és Strauss voltak a vezető karmesterek, az énekesgárda a bécsi és müncheni operaházak legjobbjaiból tevődött össze. Toscanini 1935 és 1937 között vezényelt számos előadást, köztük a Falstaffot, a Fideliót, a Mesterdalnokokat és a Varázsfuvolát. Az Anschluss után Furtwängler és Karl Böhm álltak az Ünnepi Játékok élén. A háború után alakult ki az ünnepi játékok programnormája: az operaelőadásokon változatlanul Mozart és Strauss a központ, műveik mellett azonban majdnem minden évben egy-egy új, modern mű ősbemutatójára is sor kerül. Az operaelőadások mellett sok zenekari hangverseny, valamint kamara- és dalest szerepel a programon. 1960-ban nyílt meg az új Festspielhaus; színpada a világ legnagyobb operaszínpada, befogadása 2160 személy. 1957 óta Herbert von Karajan az Ünnepi Játékok művészeti vezetője (a nagy karmester salzburgi születésű). Az énekesgárda a világ legjobb előadóiból alakul ki. Karajan mellett ugyancsak a legkitűnőbb karmesterek és rendezők vesznek részt a produkciókban. A Salzburgban bemutatott jelentősebb modern operák: Einem: Danton halála (1947), Orff: Antigonae (1949), Blacher: Rómeó és Júlia (1950), R. Strauss: Danae szerelme (1952), Einem: A per (1953), Liebermann: Penelope (1954), Barber: Vanessa (1958).

Sammarco, Mario (1868-1930) - olasz op.én. (Bar). Palermóban debütált 1888-ban, Valentinként. 1896-tól a Sc. és a többi nagy vezető olasz operaház művésze, 1908-tól több amerikai operaházban is működött. Ő volt Giordano André Chénierjének első Gerard-ja,

valamint számos olasz opera premierjének bariton főszereplője. Nagy és szép hangja volt karrierjének titka. Visszavonulása után századunk egyik legjelesebb énektanára lett.

Sámson - Szokolay Sándor 2 felv. operája (1973, OH), Németh László drámájára.

A szerző harmadik operája, melyben mintha összegezni, összeegyeztetni akarná a Vérnász harsány hangvételét és a Hamlet intellektualizmusát. Németh László drámája egyrészt filozofikus monológjaival, másrészt a II. felv. színes-mozgalmas tablójával erre kitűnő alkalmat is ad.

Sámson és Delila - Saint-Saëns 3 felv. operája (1877, Weimar, németül), Lemaire szövegére. Magyar bem.: 1904, bpesti OH.

A szerző leghíresebb és legnépszerűbb operája. Stílusát tekintve vegyíti a francia és a német elemeket; sok benne a Wagner-hatás, de ugyanakkor jellemző rá a francia muzsikusok nagy zenekari színgazdagsága és szélesen ívelő dallamossága. Műfajilag közelebb áll a szcenírozott oratóriumhoz, mint az operához. Cselekménye nem sok van, ugyanakkor - főleg az I. és a III. felvonásban - igen sok a tablószerű statikus részlet. Delila áriái, a Bacchanália című balettzene és Sámson III. felvonásbeli áriája hangversenypódiumon is népszerű.

Sámy Zoltán (1903-1945) - magyar karmester. Szomorú vonatkozásban írta be nevét a magyar operajátszás történetébe: ő volt 1944. október 15-től december végéig az OH nyilas igazgatója. A színház személyzetének és felszerelésének nyugatra vitelében az OH munkatársai megakadályozták.

San Carlos Operaház, Lisszabon - Portugália fővárosában a XVIII. sz. eleje óta rendszeres operaelőadások folytak. Az első állandó színházépületet 1755-ben nyitották meg, a San Carlos épületét pedig 1793-ban, Cimarosa La ballerina amante c. művével. A színház a nápolyi San Carlo mása, befogadása 1700 személy. A San Carlost, mint az Olaszországon kívüli legkitűnőbb olasz operaházat ismerték fennállása óta. Ma nemzetközi sztárgárdával dolgozik. Az első portugál nyelvű operát. Moreira művét 1794-ben mutatták be.

Sanderson, Sybil (1865-1903) - amerikai op.én. (S). Párizsban Marchesi tanítványa volt, Hágában debütált 1888-ban, Massenet Manonjában. Csakhamar világhíressé vált, bár sem Londonban, sem a Met-ben nem tudta megismételni azt a hatalmas sikersorozatot, amelyet Párizsban aratott. (Massenet és Saint-Saëns írtak számára operákat.) Nagy kiterjedésű hangja (a kis *g*-től a háromvonalas *g*-ig), szépsége és drámai készsége voltak sikerének titkai.

Sándor Erzsi (1885-1962) - magyar op.én. (S). Tanulmányait Kolozsvárott, majd a bpesti Zeneakadémián folytatta. 1905-ben, még főiskolás korában debütált az OH-ban, Lakméként. Párizsban továbbtanult, majd hazatérve az OH vitathatatlanul legnagyobb sztárja, a közönség kedvence lett. Rövid idő alatt az összes nagy koloratúrszoprán-szerepet énekelte, korának nemcsak Bpesten, hanem világviszonylatban is egyik legjobb koloratúrszopránja volt. Magyarországon ő énekelte el először a Hoffmann meséi hármas női szerepét, ő volt az első magyar Rózsalovag-Sophie, Zerbinetta és Fiordiligi. Sikerrel alakította a lírai szoprán szerepkör jelentős figuráit is, így Pillangókisasszonyt, Oszkárt, Mimit, Donna Annát, Desdemonát, Liut. Csodálatos hanganyag társult művészetében a legtökéletesebben képzett technikával, a stíluskészség az átéltséggel. Muzikalitása is híres volt: igen sok oratóriumban lépett fel, és dalénekesként is jelentős egyéniség volt. Nagyszerű iskolázottságának és állóképességének köszönheti, hogy még idős korában is töretlen maradt hangja, minden fekvésében. Még a háború után jóval, az 50-es évek közepe táján is fellépett időnként hangversenyeken. 1936-ban, ereje teljében nyugdíjazták. Cs. és kir. kamaraénekes, az OH örökös tagja volt.

Sándor Judit (1925-) - magyar op.én. (MS-S). 1949-ben debütált az OH-ban, Cherubinként. Mind a mezzo, mind a szoprán szerepkörben számos kiváló alakítást mondhat magáénak,

szerepkörének széles skáláját jelzi, hogy énekli Cherubint és Mélisande-ot, a Fidelio Leonóráját és Octaviant, Magdalénát és Donna Elvirát. Ez utóbbi, valamint a Così Dorabellája talán legjobb szerepei, melyekben mind stílusérzéke, mind jó színészi készsége és átélőképessége a legmagasabb szinten nyilvánul meg. Sok mai magyar operában vállalt vezetőszerepet, így a Huszti kalandban, a Kádár Katában, a C'est la guerre-ben és a Vérnászban. Legkiválóbb dalénekeseink egyike, ebben a minőségében is sok magyar művet mutatott be. Vendégszerepelt a népi demokratikus országokban, Brüsszelben, Rómában, Bécsben, Berlinben. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Sándor Mária (1895-1964) - magyar op.én. (MS). Sándor Erzsi húga. 1912-14 a Népopera, majd 1916-33 az OH művésze volt. Főleg karakter-szerepeket énekelt. Férjével, Környei Bélával USA-turnét is lebonyolított.

San Franciscó-i Operaház - 1852-ben játszottak először operát a kaliforniai nagyvárosban, Bellini Alvajáróját mutatta be egy utazó társulat. Különböző épületekben adtak elő operákat, néha önálló társulattal is, míg 1932-ben meg nem nyílt az operaház állandó épülete. (Befogadása 3252 személy.) A színház általában a nemzetközi élgárdával dolgozik, az utóbbi időkben azonban nemcsak repertoár-darabokat játszik, hanem modern operákat is bemutat. Általában a Met után az USA második operaházának tekintik.

Santini, Gabriele (1886-1964) - olasz karm. 1906-ban debütált. 1925 és 29 között Toscanini asszisztense volt a Sc.-ban, majd a római operaházhoz került, ahol 1962-ig ő volt a vezető karmester. Működött Észak- és Dél-Amerikában is. A jeles olasz repertoár-karmesterek egyike volt.

Santley, Charles (1834-1922) - angol op.én. (Bar). Paviában debütált 1857-ben, a Traviata Grenviljeként. A következő évtizedben a londoni operaházak egyik vezető baritonistája, az első angol Valentin és Bolygó hollandi lett. Gounod-nak annyira tetszett alakítása, hogy egy új áriát írt a számára. Számos operaházban énekelt világszerte, sikereit nem annyira hangszépségének, mint kifejezőerejének és drámai színjátszókészségének tulajdonították.

Santunione, Orianna (1936?-) - olasz op.én. (S). 1960-ban debütált a milánói T. Nuovóban, Fedoraként. A kifejezetten drámai szerepekben éppúgy otthonos (Aida), mint a könnyebb, lírikusabb hősnők világában.

Santuzza - Mascagni Parasztbecsületének hősnője (S), Turiddu hűtlenül elhagyott kedvese.

Sanzogno, Nino (1911-) - olasz karm. Aránylag fiatalon került a Sc.-hoz, ahol főleg modern művek bemutatói fűződtek nevéhez. De ugyanakkor specialistája lett a XVII-XVIII. sz.-i olasz operáknak is, számos Scarlatti, Piccinni, Paisiello és Cimarosa művet mutatott be a Piccola Scalában. Minden nagy olasz operaházban tevékenykedik, és sokat dirigál külföldön is.

Sappho - A nagy görög költőnő és a leukádiai sziklákról szerelmi bánatában magát a tengerbe vető asszony a következő operák hősnője lett: Mayr (1794), Reicha (1822), Pacini (1840), Gounod (1851).

Sarastro - Isis főpapja (B) Mozart Varázsfuvolájában, az opera humánus-szabadkőműves szimbólumvilágának megtestesítője.

Sardou, Victorien (1831-1908) - francia színműíró. Művei nyomán készültek a következő operák: Giordano: Fedora (1898), Puccini: Tosca (1900), Giordano: Madame Sans-Gêne (1915).

Sárdy János (1907-1969) - magyar op.én. (T). 1936-ban debütált az OH-ban, a Bánk bán Ottójaként. 1958-ig volt a színház tagja a lírai és karakter-tenor szerepkörben. Már korábban

is szerepelt operett-színpadon, 1958-ban teljesen átállt e másik műfajra. Egyike volt a legkiválóbb magyar karakter-tenoroknak. Nem annyira hangjával, amely aránylag kis terjedelmű és kis volumenű volt, mint egyéniségének sugárzó erejével és kitűnő színészi játékával aratta sikereit. Ez tette nagyszerű Dáviddá, kedves Jaquinóvá és Pedrillóvá, magávalragadó Almavivává. Mind az opera, mind az operett jelentős képviselője, népszerűsége a legnagyobbakkal vetekedett. Érdemes művész volt.

Sargent, Malcolm (1895-1967) - angol karm. Főleg hangversenydirigensként volt világhírű, de operakarmesterként is tevékenykedett, főleg a húszas években. Ő vezényelte Walton Troilus és Cressidá-jának premierjét.

Sari, Ada (1888-1968) - lengyel op.én. (S). Milánóban tanult, és 1912-ben Rómában debütált, Margitként. Pályája elején lírai szerepeket énekelt, 1914 után egyre inkább a koloratúrszoprán szerepkörre állt át. Számos helyen vendégszerepelt, a T. Colóntól a Sc.-ig, Bécstől Bpestig. 1939-ben visszatért Varsóba, és haláláig az ottani konzervatórium énektanára volt. A XX. sz. első felének egyik nemzetközileg elismert nagy koloratúrszopránja volt, főleg staccato-technikáját dicsérték a kortársak.

Sarolta - Erkel Ferenc 3 felv. vígoperája (1862, pesti N.Sz.), Czanyuga József szövegkönyvére. A szerző egyetlen vígoperája. - A szegedi N.Sz. 1971-ben Vaszy Viktor zenei és szövegi átdolgozásával felújította.

sasfiók, A - Arthur Honegger és Jacques Ibert 5 felv. operája (Monte-Carlo, 1937), Henri Cain szövegére, E. Rostand ismert drámája nyomán. A két szélső felvonás Ibert, a három középső Honegger műve.

Sass, Marie (1838-1907) - belga op.én. (S). Párizsban tanult, és az ottani Th. Lyrique-ben debütált, 1859-ben. A következő évben a Nagyopera tagja lett, és korának egyik legnagyobb sztárja. Ő volt Meyerbeer Afrikai nő-jének első címszereplője és Verdi Don Carlosának első Erzsébetje. Nevéhez fűződik egy másik Erzsébet-alakítás is: Wagner Tannhäuserjének botrányosan megbukott párizsi premierjén. Nagy szegénységben halt meg.

Sass Sylvia (1951-) - magyar op.én. (S). 1972-ben debütált az OH-ban, az Istenek alkonya Gutrunejaként, miután már főiskolás korában is fellépett. Robbanásszerű nagy sikerrel indult karrierje, főleg mikor 1974-ben a Lombardok premierjén énekelte Giselda szerepét. 1973-ban megnyerte a szófiai énekversenyt, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy már nemzetközi érdeklődés mutatkozzék meg iránta. Kimagasló képességű énekesnő, aki minden regiszterében homogén, nagyon szép hanganyagával, árnyalt énekével, valamint jó színészi készségével tűnik fel. A lírai típusú hősnők állnak közel hozzá, ezek főszerepei is: Giselda, Mimi, Violetta, Desdemona. Fellépett Bécsben, Salzburgban, Moszkvában.

Savarese, Ugo (1914-) - olasz op.én. (Bar). 1939-ben debütált a nápolyi S.C.-ban, az Otello Heroldjaként. A 40-es évek közepén már a vezető hősbaritonok egyike jeles Amonasro, Georges Germont stb. Kissé tenorális baritonja átütő erejével és szép frazeálásával tűnt ki. Sok buffó-szerepet is énekel.

Sawallisch, Wolfgang (1923-) - német karm. 1947-ben debütált Augsburgban, ahol egészen 1953-ig működött. Pályájának további állomásai: Aachen, Wiesbaden, Köln, Bécs. Bár elsősorban hangversenydirigensként szerzett magának világhírnevet, számos nagysikerű operaelőadás is nevéhez fűződik, így t. k. Bayreuthban és a Sc.-ban. Jelenleg a müncheni Operaház főzeneigazgatója.

Saxlehner, Emma (1849-1938) - magyar op.én. (A). 1868-ban lett a pesti N.Sz. tagja, a színház vezető altistája volt, mintegy negyedszázadon át. 1889-ben vonult vissza, ezután tanítással foglalkozott.

Sayão, Bidu (1902-) - brazil op.én. (S). Jan de Reszke növendéke volt, a római T. Costanziban debütált 1926-ban, Rosinaként. Olaszországban, Párizsban, Buenos Airesben működött, majd 1937-től 1951-ig a New York-i Met vezető szopránjainak egyike. Egyaránt nagyszerű alakításokat nyújtott a lírai és a koloratúr-szubrett szerepkörben, egyaránt híres Mélisande, Manon és Mimi, valamint Zerlina. Nemcsak hangszépségével hanem hangjának árnyaltságával és kifejezésbeli gazdagságával is kitűnt.

säckingeni trombitás, A - Nessler 4 felv. operája (1884, Lipcse), R. Bunge szövegére, Scheffel költeménye nyomán. Magyar bem.: 1886, bpesti OH. - A századforduló idején egyike volt a legnépszerűbb operáknak; ma úgy tekintünk rá, mint a német érzelgősség legjellegzetesebb és legízléstelenebb példájára.

Sbriglia, Giovanni (1832-1916) - olasz op.én. (T). A nápolyi S.C.-ban debütált 1853-ban. Nagy sikerekben gazdag színpadi pályafutása után 1875-ben Párizsban telepedett le, és korának egyik legjelesebb énekmestere lett. Tanítványai közé tartozott a két De Reszke, Lilían Nordica, Pol Plançon és Sybil Sanderson.

Scacciati, Bianca (1894-) - olasz op.én. (S). 1917-ben debütált Firenzében, Margitként. Hamarosan Olaszország legjelentősebb drámai szopránja lett, minden nagy olasz színpad állandó vendége. 1926-ban ő énekelte a Turandot címszerepét a római, majd a londoni bemutatón. A II. világháború utáni években zárult le karrierje. Kora legjelentősebb Puccini- és Verdi-hősnői közé tartozott, hatalmas hanganyag és óriási drámai feszültség jellemezte produkcióit.

Scala → *Teatro alla Scala, Milano*

scala di seta, La → *selyemlétra, A*

Scalchi, Sofia (1850-1922) - olasz op.én. (MS). Mantovában debütált 1866-ban, Ulricaként. Két év múlva a londoni C.G. tagja, majd a század utolsó évtizedeiben a Met együtteséhez tartozott. (A színházat megnyitó Faust-előadáson ő volt Siebel.) Hatalmas terjedelmű hangja volt és olyan koloratúra-készsége, hogy könnyedén tudta énekelni a legvirtuózabb szopránkadenciákat is. A kortársak feljegyzése szerint azonban hangja egyenetlen volt, úgy mondják, négy különböző regiszterrel rendelkezett.

Scaria, Emil (1838-1886) - osztrák op.én. (B). 1860-ban debütált a pesti Nemzeti Színházban, a Hugenották St. Bris-jeként. Lipcsében, Drezdában, majd Bécsben volt vezető basszista. Ő énekelte először Wagner Parsifaljának Gurnemanzát (1882, Bayreuth). Híres Wagner-énekese volt korának. Elmegyógyintézetben halt meg.

Scarpia - Puccini Toscájának félelmetes rendőrfőnöke (Bar).

Scattola, Carlo (1878-1947) - olasz op.én. (B). Pályakezdéséről nincsenek adataink, a századforduló éveiben azonban már több olasz színházban fellépett, serioso basszus szerepekben. A háború után kezdődik második karrierje, amely hatalmas sikerekhez vitte el: ő volt a korszak egyik legnagyobb basszus-buffója. Oroszlánrésze volt a 20-as években kezdődő Rossini-renaissance-nak, Conchita Supervia partnereként vett részt az Olasz nő Algírban, a Hamupipőke és más Rossini-művek felújításain. Nemcsak Olaszországban, hanem Londonban és Amerikában is nagy sikerrel szerepelt.

scena - 1. jelenet, azaz olyan részlet, amely rendszerint a cselekményt viszi előre, vagy egy-egy áriát, együttest, általában zárt számot bevezet. Zenei szerkezete recitativikus. - 2. Az ária, fejlődése folyamán, egyes zeneszerzőknél elérkezett arra a pontra, amelyen a drámai feszültség többé-kevésbé szétrobbantotta a hagyományos formákat. Már a késő-nápolyi iskola egyes mestereinél (Traëtta, Jommelli) megvannak a nyomai, a nagy romantikus triásznál (Rossini, Bellini, Donizetti) gyakran kerül előtérbe, teljes kifejlődése azonban Verdi érett,

nagy műveiben következik be. A Rossini-korban általános jellemzője a zenekari kíséretben végig vonuló azonos motivika, valamint az egyre kifejezőbb recitativo. Tulajdonképpen az accompagnato (l. *ott*) szélesebben kidolgozott formája. Verdinél a scena már szabályos nagyjelenetté válik, amelyben az addigi hagyományos formaszkémák a drámai tartalomnak megfelelően változnak-lazulnak. Már korai operáiban is találkozunk scenával, az első, valóban nagyjelenetnek tekinthető scena azonban Rigoletto monológja (Pari siamo). Ez az előbb említett kiszélesített accompagnato továbbfejlesztése, míg pl. II. Fülöp nagyáriája (Ella giammai m'amò) a hagyományos ária lassú és gyors részeinek, valamint recitativóinak a drámai szituáció szerinti váltogatásán nyugszik. Az Otellóban aztán úgyszólván egyetlen formai koncepció lesz a scenából, bár ebben a darabban is találhatók hagyományos értelemben vett zárt számok. A Falstaff, majd nyomában az egész verista iskola is főleg Puccini már a scenát is feloldja - a zárt számok részben határozott elkülönítése mellett - a teljes felvonás drámai egységében.

Schack, Benedikt (1758-1826) - cseh szárm. német op.én. (T) és zszerző. Schikaneder társulatánál debütált 1786-ban, egy Paisiello-operában. Ő volt az első Tamino (a Varázsfuvola bemutató előadásán felesége volt az egyik Hölgy és Schack maga játszotta a fuvolaszólót). Ő énekelte először németül Don Ottaviót és a Figaro Almaviva grófját (!). A legenda szerint ő énekelte a tenorszólót a Mozart halálos ágyánál lezajlott állítólagos Requiem-próbán. Öt operát írt.

Schalk, Franz (1863-1931) - osztrák karm. Bruckner tanítványa volt. 1888-ban debütált Reichenbergben. 1889-95 Grazban, 1895-98 Prágában, 1899-1900 Berlinben, majd 1900-tól haláláig Bécsben működött. 1918-tól a S.O. igazgatója volt. Egyike a Salzburgi Ünnepi Játékok alapítóinak. Schalk korának legnagyobb operadirigensei közé tartozott, főleg Mozart és Wagner műveinek Európa-szerte nagyrabecsült interpretátora. Igazgatása alatt a S.O. tartani tudta a Mahler-korszak magas színvonalát, és megmaradt Európa akkor legjelesebb operaházának. Sokszor vezényelt a bpesti OH-ban.

Schaunard - Puccini Bohéméletjében a muzsikus (Bar).

Schauspieldirektor, Der → *színigazgató, A*

Schech, Marianne (1915-) - német op.én. (S). Koblenzben debütált 1937-ben, a Hegyek alján Mártájaként. Münchenben, Düsseldorfban, Drezdában, majd 1945 óta Münchenben működött. Jelentős drámai szoprán, Strauss és Wagner műveiből aratta nagy sikereit.

Scheidemantel, Karl (1859-1923) - német op.én. (Bar). Weimarban debütált 1878-ban, Wolframként. Később a drezdai opera híres vezető énekese lett. Korának egyik kitűnő Wagner-énekese, 1886 és 1892 közt Bayreuth Amfortasa, Sachsja és Wotanja. Ő volt a Rózsalovag első Faninalja és Strauss Guntram c. operájának első Kunradja. 1911 és 1920 közt Weimarban énektanár volt, majd 1920 és 1922 közt a drezdai Landesoper igazgatója. Könyveket írt a hangképzésről, valamint új szöveget a Così fan tutte-hez.

Schellenberg, Arno (1908-) - német op.én. (Bar). 1929-ben debütált Düsseldorfban. Egy évig Kölnben, majd 1932-től a drezdai operában működött. Európa számos színházában vendégszerepelt, 1950 óta Berlinben és Salzburgban tanít.

Scheppan, Hilde (1908-) - német op.én. (S). 1934-ben debütált Darmstadtban. A következő évben már a berlini S.O. tagja, ahol 1954-ig működött. A 30-40-es évek fordulóján ő volt Bayreuth állandó Pogner Évája, a II. világháború után ott is telepedett le. Korának jelentős drámai szopránja. 1957 óta tanít.

Scherchen, Hermann (1891-1966) - német karm. Bár elsősorban hangversenydirigensként volt világhírű, számos operaházban is működött. Neve operakarmesterként is egybeforrt korunk zenéjével. Ő dirigálta Dallapiccola A fogoly, Dessau Lucullus elítéltetése és Henze Szarvaskirály c. operáinak bemutatóit.

Scherman, Thomas (1917-) - amerikai karm. A mexikói Nemzeti Operában debütált 1947-ben. Ugyanebben az évben New York-ban zenekart szervezett, mellyel számos modern operát hangversenyelőadásban mutatott be.

Schick, Margarethe (1768-1809) - német op.én.(S). 1788-ban debütált Mainzban. Hamar Berlinbe került, ahol kamaraénekesnőként egyike volt a színház nagyrabecsült tagjainak. Főleg drámai Gluck-alakításait kísérte nagy siker.

Schikaneder, Emánuel (1751-1812) - német színigazgató, énekes, színész és író. Vándor-muzsikusként kezdte pályáját, majd a bécsi Kärntnerthortheater bérlője lett. Később Regens-burgban működött, majd visszatérve Bécsbe, a külvárosi, wiedeni színházat bérelte. Ebben a színházban mutatták be Mozart Varázsfuvoláját, melynek szövegét Schikaneder írta, s egyben ő volt az első Papageno. 1800-tól 1806-ig a Theater an der Wienben működött társulata. A Varázsfuvolán kívül Schack (az első Tamino), Süssmayr, Paisiello, Seyfried és Winter számára írt szövegkönyveket; „Vesta tüze" c. librettóját Beethoven számára írta, de a mester nem komponálta meg azt, Weigl zenésítette meg. Schikaneder a XVIII-XIX. sz. fordulójának jellegzetes bécsi színházi embere volt. A feljegyzések szerint kitűnő színészi készséggel rendelkezett. Operalibrettóin kívül számos bécsi típusú tündérjátékot is írt. (A Varázsfuvola-libretto szerzőségét egyes mai kutatók elvitatják tőle; többek feltételezése szerint a társulat nagyműveltségű basszus-énekese, Gieseke lett volna a szerző.)

Schiller, Friedrich von (1759-1805) - német költő és drámaíró. Művei nyomán igen sok opera készült, a nevezetesebbek: *Haramiák:* Mercadante (1836), Verdi (1847), Klebe (1957); *Fiesco:* Lalo (1866); *Ármány és szerelem:* Verdi (Luisa Miller, 1849); *Don Carlos:* Verdi (1867); *Wallenstein:* Weinberger (1937); *Az orléans-i szűz:* Vaccai (1827), Balfe (1837), Vesque von Püttlingen (1840), Verdi (1845), Csajkovszkij (1841), Rezniček (1886); *A messinai menyasszony:* Vaccai (1839), Fibich (1884); *Tell Vilmos:* Rossini (1829); *Wallenstein:* Zafred (1965).

Schindelmeisser, Ludwig (1811-1864) - német karm. és zszerző. 1838-44 ő volt a pesti Német Színház karmestere. Nemcsak számos művet ő mutatott be e minőségében, hanem hat operáját is e színházban adták elő. (Köztük 1839-ben a Szapáry c. magyar tárgyú darabot.)

Schipa, Tito (1889-1965) - olasz op.én. (T). Vercelliben debütált 1911-ben, Alfrédként. Kisebb színházak után 1914-ben a római Opera és T. Colón színpadán énekelt. 1915-ben már a Sc.-ban. s ugyanebben az évben Toscanini vezénylete alatt a milánói T. Dal Verme-ben. Ő volt Puccini Fecskéjének első Ruggierója. 1920-ban került Amerikába, Chicagóba, majd a Met-be. Még hatvanévesen is fellépett. A század első felének talán legnagyobb lírai tenorja volt, csodálatos technikai készség birtokosa, kifogástalan ízlésű és stílusú bel canto énekes. Hangja nem volt nagy volumenű, de annál árnyaltabb, főleg piano-regiszterében tökéletes. Gigli mondta róla: „Ha Schipa énekel, mindnyájunknak meg kell hajolni nagysága előtt". Több ízben vendégszerepelt Bpesten, az ötvenes évek végén egy ideig a Zeneakadémián tartott mesteriskolát.

Schipper, Emil (1882-1957) - osztrák op.én. (Bbar). Prágában debütált 1904-ben, Telramundként. 1916-22 a müncheni Opera, majd 1922-től 1940-ig a bécsi S.O. vezető Wagner-énekese. Világhíres, Amerikában is nagyra tartott Wagner- és Strauss-énekes.

Schippers, Thomas (1930-) - amerikai karm. 1948-ban debütált New Yorkban. Ő vezényelte Menotti A konzul c. operájának bemutatóját, majd számos Menotti-darabot New Yorkban és a spoletói Festival dei Due Mondi-n. Ez Utóbbi fesztivál állandó vezető dirigense. 1955 óta a Met karmestere.

Schlemm, Anny (1929-) - német op.én. (S). 1946-ban debütált Hallében. 1949-ben lett a berlini S.O. és egyidejűleg a Komische Oper tagja. 1951 óta a frankfurti opera együtteséhez tartozik. Kitűnő színésznő, s így az irodalom lírai szerepeit nemcsak hangjával, hanem szín-játékával is magas színvonalon eleveníti meg.

Schlusnus, Heinrich (1888-1952) - német op.én. (Bar). Hamburgban debütált 1915-ben, a Lohengrin Hirdetőjeként. 1917-től 1951-ig a berlini S.O. világhíres vezető baritonistája, korának legnagyobb német Verdi-énekese. Nem hangszépségével, hanem nagy kultúrájával és kissé érdes hangjának hallatlan árnyaltságával érte el világraszóló sikereit. Korának egyik legjelentősebb dalénekese volt.

Schlussgesang → *Brünnhilde záróéneke*

Schlüter, Erna (1904-) - német op.én. (S). 1922-ben debütált altistaként Oldenburgban. 1925-ben lépett színpadra először mint szoprán, Mannheimben. Tíz évig a düsseldorfi, majd 1940-56 a hamburgi opera ünnepelt drámai szopránja volt.

Schmedes, Erik (1866-1931) - dán op.én. (T, korábban Bar). 1891-ben debütált Wiesbaden-ben, a Lohengrin Hirdetőjeként, a drezdai Operában működött baritonistaként. Újabb tanulmányok után tenorként 1898-ban Bécsben debütált, mint Siegfried. A bécsi S.O. egyik vezető tenorja volt 1898-tól 1924-ig. Világhíres Wagner-énekes (1899-1902 Bayreuth Parsifalja és Siegfriedje), a Mahler-korszak egyik legnagyobb énekese Bécsben.

Schmidt-Isserstedt, Hans (1900-1973) - német karm. Kisebb német színházak után 1935-től 1943-ig a hamburgi Opera első karmestere, majd a berlini Deutsches Opernhaus tagja. Elsősorban hangversenydirigensként lett világhíres, főleg a II. világháború utáni időszakban.

Schmiede, mein Hammer → *Kovácsdal*

Schmitt-Walter, Karl (1900-) - német op.én. (Bar). 1923-ban debütált Nürnbergben. 12 évig kisebb német színpadokon szerepelt, 1935-ben lett a berlini opera tagja. Pályája delelőjén a nagy lírai baritonszerepeket énekelte hatalmas sikerrel, a háború után a karakter-szerepekre tért át, és még 1961-ben is énekelte Bayreuthban egyik leghíresebb alakítását, Beckmessert. Wagner- és Mozart-énekes, amellett kitűnő oratórium- és dalénekes, fénykorában számos könnyűzenei hangversenyt adott, filmekben szerepelt.

Schnorr von Carolsfeld, Ludwig (1836-1865) - német op.én. (T). Julius Schnorr von Carolsfeld, a híres festő fia. Karlsruhében debütált 1858-ban. Kisebb színházak után a drezdai Opera vezető tenoristája lett. Wagner annyira el volt ragadtatva Lohengrin-alakításától, hogy őt kérte fel 1865-ben Trisztán szerepére a müncheni bemutatón. A művész röviddel a premier után szívrohamban meghalt - a kor rossznyelvei szerint a szerep okozta kimerülés miatt. Felesége, *Malvina Schnorr von Carolsfeld* (1832-1904) ugyancsak op.én. volt (S). Férje oldalán ő volt az első Izolda. Később Hamburgban működött, majd Karlsruhében volt énektanár.

Schock, Rudolf (1915-) - német op.én. (T). Pályája a duisburgi opera énekkarában kezdődött, 1937-ben lett szólista Braunschweigben. A háború megszakította fejlődését, és csak 1945-ben került újra színpadra, Hannoverben. 1946-51-ig Berlinben, azóta a bécsi S.O.-ban működik. Főleg Mozart-énekesként, valamint a Mesterdalnokok Waltherjaként aratott nagy sikereket. Sok modern mű előadásán is részt vett, és jelentős karriert futott be filmszínészként, valamint operettszínpadon is. Biztos magasságú, hősies színezetű hang, mely jó színészi készséggel párosul.

Schodelné Klein Rozália (1811-1854) - magyar op.én. (S). 1829-ben debütált Pozsonyban, Agáthaként. Már az első fellépése kirobbanó siker volt, s ez a siker 20 éven keresztül mindenüvé elkísérte. Két oktáv terjedelmű, minden regiszterében kiegyenlített, kitűnően iskolázott hangja éppoly egyedülálló helyet biztosított neki a magyar operaénekesek között, mint átélt előadásmódja, nagyszerű deklamációja és - kritikusai ezt külön kiemelték - kivételes színészi készsége. Ő volt az első nagy magyar primadonna, a fogalomnak pozitív és negatív értelmében egyaránt (rendelkezett az összes rossz primadonna-allűrökkel is). 1833-36 Bécsben és Berlinben aratott diadalt, 1837-ben a pesti Német Színházban lépett fel, s még ugyanebben az évben - háromszoros gázsival - vendégszerepelt a magyar színházban, melynek 1838-tól volt rendes tagja. Hiába volt bármiféle botránya, hiába támadták, változatlanul a közönség elsőszámú kedvence és az együttes egyetlen igazi nagy erőssége maradt. 1849-ben búcsúzott a színpadtól. - A drámai szerepek voltak legnagyobb erősségei: Norma, Lady Macbeth, Abigaille stb. Énekelte azonban a koloratúra szerepeket is - mindkét szerepkörben nagyszerűek voltak alakításai.

Schoeffler, Paul (1897-) - német, majd osztrák op.én. (Bar). 1925-ben Drezdában debütált, a Lohengrin Hirdetőjeként. A drezdai Opera tagja volt 1937-ig, ekkor szerződött a bécsi S.O.-hoz, melynek ma is tagja. Világhíres művész, aki az irodalom szinte minden stíluskörében tökéletesen otthon van. Egyaránt nagyszerű Hans Sachs és Don Juan, Pizarro és Dr. Schön (Berg: Lulu). Grandiózusan nagy színész, s ugyanilyen nagy mestere a hangi árnyalással való szerepformálásnak. Minthogy lényegében a teljes klasszikus repertoárt végigénekelte és minden szerepet egyformán kitűnően, jelentős alakításait nem is lehet felsorolni. Több modern opera premierjének főszereplője volt, így t. k. Einem Dantonjának első címszereplője. Bpesten t. k. Don Juant énekelte, Klemperer vezénylete alatt (1947).

Schorr, Friedrich (1888-1953) - magyar szárm. német, majd amerikai op.én. (Bbar). Kisebb szerepeket énekelt a chicagói Operában, majd hivatalosan Grazban debütált 1912-ben, Wotanként. Grazban, Prágában, Kölnben működött, majd 1923-tól 1931-ig a berlini S.O. vezető Wagner-baritonja lett. Hitler hatalomrajutásakor elhagyta Németországot, de már korábban is állandó vendég volt a Met-ben és a londoni C.G.-ben. A Met-ben 1943-ig működött. Sok bíráló szerint a 20-as, 30-as évek legnagyobb Wotanja volt, mindhárom Wotant Bpesten is gyakran énekelte. Fénykorában egyike volt kora legszebb, legnemesebb hangjainak, s Wagner-énekes létére - abban a korban abban a Wagner-stílusban ez ritkaság volt - gyönyörű mezza vocé-i is nevezetesek voltak.

Schöne, Lotte (1891-) - osztrák op.én. (S). A bécsi Volksoperben debütált 1912-ben, a Bűvös vadász Nyoszolyólányaként. E színház tagja volt 1925-ig, majd 1933-ig a berlini S.O.-ban működött. A náci hatalomátvételkor Párizsba költözött, francia állampolgár lett és vendégként fellépett az O.-ban és az O.C.-ban. Korának neves koloratúrszubrettje, Salzburg állandó Zerlinája, Despinája és Blondéja.

Schröder-Devrient, Wilhelmine (1804-1860) - német op.én. (S). Apja híres baritonista volt (először énekelte németül Don Juant), anyja ugyanoly híres drámai színésznő. Szüleitől tanulhatta tehát mesterségének minden oldalát. Bécsben debütált 1821-ben, Paminaként. A következő évben már Weber vezényletével énekli Agáthát és 1823-ban (19 évesen!) ő volt a Fidelio híres felújításának Leonórája. 1823-tól 1843-ig Drezdában működött, itt ment férjhez Karl Devrient színészhez. Párizsban és Londonban vendégszerepelt, hatalmas sikert aratva Leonóraként, Donna Annaként és Euryantheként. Párizsban Wagner is hallotta, és éneke egyike volt az ihlető faktoroknak, melyek Wagnert a zenedráma felé vitték. Később ő volt a Rienzi első Adrianója, az első Senta és Vénusz. Azonban nemcsak a német repertoárban aratott hatalmas sikereket: ugyanolyan híresek voltak Bellini operáiban alakított főszerepei is. A korabeli visszaemlékezések szerint hatalmas terjedelmű volt hangja, de technikája nem volt

tökéletes. Így t. k. már pályája kezdetén bajok voltak magas regiszterével. De oly csodálatos drámai erő sugárzott énekéből, oly művészet és oly nagy egyéniség, hogy a közönséggel mindig feledtetni tudta hangi hiányosságait. Egyetlen jellemző tény: Donna Anna szerepét - melyet a szerepanalízis tanulsága szerint Mozart *nem* drámai szopránnak szánt - Schröder-Devrient óta mind a mai napig drámai szopránok éneklik. Jellemző az a „cím" is, mellyel a kortársak tüntették ki: ő volt „a könnyek királynője".

Schröter, Corona (1751-1802) - német op.én. (S). 1778-ban lett a weimari színház tagja, annak egyik legnagyobb művésze. Nagyszerű megjelenése és nemes éneke tették sikeressé minden fellépését, Goethe baráti köréhez tartozott, dalokat is komponált.

Schuch, Ernst von (1846-1914) - osztrák karm. Boroszlóban debütált 1867-ben. Kisebb német színházak után 1872-től kezdve a drezdai operaházban működött, egészen 1914-ig. (1882-től főzeneigazgató.) Az ő vezetése alatt vált a drezdai operaház Európa egyik legkiemelkedőbb zenés színpadává. Főleg R. Strauss műveinek ősbemutatóival tette Drezdát az európai operai élet egyik központjává. Ő vezényelte a Feuersnot, a Salome, az Elektra és a Rózsalovag premierjeit. Nagyszerű Wagner-dirigens volt, és igen sokat tett Puccini németországi népszerűsítéséért. - Felesége, *Clementine Proska* (1850-1932) a drezdai opera vezető koloratúrszopránja volt 1873 és 1904 közt. Lányuk, *Liesel von Schuch* (1891-) ugyancsak koloratúrszopránként működött.

Schuh, Oscar Fritz (1904-) - német rendező. Kisebb német színházak után a bécsi S.O. főrendezője lett, ahol főleg Mozart-rendezéseivel vált nemcsak világhírűvé, hanem példamutatóvá is. A Wagner-unokák, Felsenstein és Rennert mellett Schuht tartják a modern operarendezés egyik vezető szellemének. Rendezéseiben mindig a zenéből indul ki, szinte motívumról motívumra állítja be a színpadi mozgást, amely mindig tökéletesen egységben áll a zene karakterével. Mozart művei mellett igen híres lett Wozzeck-rendezése is. Bécs után egy ideig Berlinben, majd Kölnben működött. Jelenleg a hamburgi opera intendánsa.

Schumann, Elisabeth (1885-1952) - német op.én. (S). Hamburgban debütált 1909-ben, a Tannhäuser Pásztorfiújaként. Pályája első jelentős állomása a Met volt (1914-15), innen került a bécsi S.O. gárdájába, ahol 1919-től 1937-ig a társulat világhírű büszkeségeinek egyike volt. Az Anschluss után elhagyta Ausztriát, és az USA-ban telepedett le, énektanárként. Elisabeth Schumann a két háború közti évtizedek legnagyobb művészeinek egyike volt. Hangjának ezüstös csengése önmagában véve is indokolta volna világraszóló karrierjét; ez a hangszépség és a vele járó makulátlan technikai tudás azonban kizárólag eszköz volt számára, szerepeinek tökéletes megformálására. A Mozart-szubrett szerepkörben a maga korában nem volt hozzá hasonló senki; ugyanígy a Rózsalovag Sophie-ját vagy a Denevér Adélját is - a kortársak egybehangzó véleménye szerint - mindenkinél jobban és szebben, stílusosabban és magával-ragadóbban énekelte.

Schumann-Heink, Ernestine (1861-1936) - cseh szárm. amerikai op.én. (A). Drezdában debütált 1878-ban, Azucenaként. 1883-98 a hamburgi opera vezető altistája, 1898-ban szerződik a berlini S.O.-hoz, de felbontja a szerződést, hogy a Met meghívását elfogadhassa. 1899-től 1932-ig a Met egyik büszkesége volt. Világhíres énekesnő, aki számos alkalommal lépett föl Európa és Amerika nagy operaházaiban és fesztiváljain. Ő volt a drezdai bemutatón Strauss Elektrájának első Klütaimnésztrája. Repertoárja 150 szerepet ölelt fel. Korának énekes-mintaképei közé tartozott, hatalmas erejű hangjával éppúgy, mint drámai temperamentumával és nagyszerű technikájával.

Schüler, Johannes (1894-) - német karm. Gleiwitzben debütált 1920-ban. 1936-tól 1949-ig a berlini S.O.-ben. működött, 1949-1960-ig a hannoveri opera főzeneigazgatója volt. Sok modern művet mutatott be ez utóbbi helyen.

Schützendorf, Leo (1886-1931) - német op.én. (Bar). Düsseldorf, Bécs és Wiesbaden operaházai után 1920-ban a berlini S.O. tagja lett. Ő volt az első Wozzeck. 1929-ben színházának engedélye nélkül részt vett egy Koldusdiák-előadáson (Alpár Gitta és Tino Pattiera partnereként), mire felbontották szerzését. Üldözési mánia tört ki rajta, és két év múlva meghalt. - Bátyja, *Gustav Sch.* (1883-1937) ugyancsak op.én. volt (Bar), aki különböző német színpadokon, majd a Met-ben működött, igen sikeres karakterénekesként. Másik bátyja, *Guido Sch.* (1880-?) ugyancsak baritonista volt, míg harmadik testvére, *Hans Sch.* (1882-1946) basszista.

Schwaiger, Rosl (1918-1970) - osztrák op.én. (S). 1940-ben debütált Salzburgban, Susanneként, innen került a bécsi Volksoperbe, 1945-52 a S.O.-ba, majd Münchenben működött. Híres Sophie és Mozart-szubrett volt.

Schwarz, Vera (1888-1964) - osztrák op.én. (S). 1912-ben debütált Bécsben, onnan került Hamburgba, majd 1917-ben Berlinbe, végül 1921-től visszavonulásáig a bécsi S.O.-ba. Korának egyik nagy jelentőségű drámai szopránja volt. Híres Lady Macbeth, Octavian, Trubadúr-Leonóra stb. Amellett igen jelentős karriert futott be operett-primadonnaként, ő énekelte 1925-ben, Richard Tauber partnereként, Lehár Cárevicsének női főszerepét először. 1938 óta az USA-ban élt, de 1948 óta minden évben mesteriskolát tartott Salzburgban.

Schwarzkopf, Elisabeth (1915-) - német op.én. (S). A berlini Städtische Operben debütált 1938-ban, a Parsifal egyik Viráglányaként. 1942-ig Berlinben maradt, kezdetben a koloratúrszerepkörben énekelt kisebb, majd nagyobb szerepeket. 1942-ben átszerződött a bécsi S.O.-hoz, itt is a koloratúrszerepkörben tevékenykedett. A háború után Londonban telepedett le férjével, Walter Leggével, a Philharmonia Orchestra és a Columbia lemeztársaság művészeti vezetőjével. Ettől kezdve a lírai és drámai szoprán szerepkörben aratott egyre nagyobb sikereket. Ezekben az években Schwarzkopfot már a világ legnagyobb művészei között emlegették, és visszavonulásáig az élvonalban is maradt. Mozarttól a modern operákig minden stílusban teljesen otthonos volt. (Ő volt Stravinsky The Rake's Progress-ének első Anne Truloveja.) - Elisabeth Schwarzkopf ugyanazt a szerepet töltötte be az operaszínpad és a daléneklés területén, mint Dietrich Fischer-Dieskau. Ö is minden esetben a szövegből, a cselekményből, az ábrázolandó színpadi alak karakteréből indult ki, s ehhez alakította hozzá hangi és játékbeli eszközeit. Nem habozott hangját, ezt a rendkívül nemes, szép és tökéletesen kiegyenlített szopránt eltorzítani, ha a szerep, vagy a pillanatnyi szituáció ezt követelte meg. Hangi árnyalatainak palettája szinte végtelen volt: a leheletfinom, könnyed pianissimóktól a legsúlyosabb drámai akcentusokig. Mint minden német énekes, Schwarzkopf a dal előadásának is mestere. (A bpesti közönség már csak mint dalénekest ismerte meg.) Fölösleges hatalmas repertoárját felsorolni, s ezért „legjobb" szerepeit sem emelhetjük ki: valamennyi szerepében utolérhetetlen magaslatokra emelkedett. Maria Callas mellett Schwarzkopf korunk legnagyobb operaprimadonnája.

Schweizerfamilie, Die (A svájci família) - Weigl 3 felv. daljátéka (1809, Bécs, K.), Castelli szövegére. Magyarorsz. bem.: 1810, pesti Német Színház. A kor egyik legnépszerűbb, német nyelvterületen mindenhol nagy sikert arató Singspielje.

schweigsame Frau, Die → *hallgatag asszony, A*

Schwetzingeni Fesztivál - A württembergi kisváros gyönyörű rokokó kastély-színházában 1956 óta rendeznek évenként nyári operafesztiválokat. A programon általában Mozart és más XVIII. sz.-i szerzők művei, valamint modern operák szerepelnek. Itt volt Egk Revizorjának (1958), Henze Elegie für junge Liebende-jének (1961) és Fortner Don Perlimplin-jének (1962) ősbemutatója.

Scintille, diamant → *Tükörária*

Scipio Africanus - A punokat legyőző tulajdonképpen két - római hadvezér számos opera hőse lett: Cavalli (1664), Alessandro Scarlatti (1671), Kusser (1694), Strungk (1698), M. A. Bononcini (1707), Pollarolo (1712), Caldara (1722), Albinoni (1724), Händel (1726), K. H. Graun (1731), Araja és Sarti (1739), Perez (1741), Galuppi (1742). J. Chr. Bach (1765), Sacchini (1770), Mozart (1772), Romberg (1815), Mercadante (1821).

Sciutti, Graziella (1932-) - olasz op.én. (S). Aix-en-Provence-ban debütált 1951-ben, Menotti A telefon c. operájának Lucy-jaként. Rövid idő alatt napjaink egyik legismertebb koloratúr-szubrettje lett, aki főleg a bécsi S.O.-ban és a milánói Sc.-ban működik. Emellett Európa és Amerika nagy fesztiváljainak is ünnepelt vendége. Főleg Mozart-szerepeiben (Susanne, Zerlina, Despina) és Donizetti-darabokban aratott igen nagy sikereket. Édes csengésű hangja éppúgy kulcsa sikereinek, mint tökéletes muzikalitása és stílusérzéke. Színészként is egészen kiváló alakításokat nyújt.

Scott, Normann (1920-1968) - amerikai op.én. (B). 1946-ban debütált New Yorkban, Wolf-Ferrari A kíváncsi asszonyok c. operájában. 1947-52 a City Center Opera, majd haláláig a Met művésze volt. Repertoárja 45 szerepből állott, és több mint 650 előadáson vett részt. Korának egyik legjelentősebb comprimario-énekese volt, több Toscanini-felvételen énekelt (Ramfis, a IX. szimfónia basszus-szólója stb.)

Scott, Walter (1771-1832) - angol író. Műveit igen sok zeneszerző dolgozta fel operaként. A legnevezetesebbek: *A tó asszonya:* Rossini (1819), Vesque von Püttlingen (1829); *Guy Mannering:* Boieldieu (A fehér nő, 1825); *A puritánok utódai:* Bellini (A puritánok, 1835); *Rob Roy:* Flotow (1836); *Midlothian:* Carafa (1833), Ricci (1838); *A lammermoori menyasszony:* Mazzucato (1834), Donizetti (1835), Mackenzie (1890), *Ivanhoe:* Marschner (A templomoslovag és a zsidónő, 1829), Nicolai (A templomoslovag, 1840), Sullivan (1891); *Kenilworth:* Donizetti (1829), *A talizmán:* Balfe (1874); *A perth-i lány:* Bizet (1867).

Scotti, Antonio (1866-1936) - olasz op.én. (Bar). Málta szigetén debütált 1889-ben, Amonasróként. 1898-tól a Sc., 99-től a londoni C.G., ugyanez évtől a Met énekese. 1933-ig volt a Met olasz repertoárjának vezető baritonistája. New Yorkban és Londonban számos szerepet ő alakított először, így Scarpiát, Falstaffot, Jagót és Sharplesst. Hangja nem volt nagy volumenű, de annál szebb, és éneke annál művésziesebb. Nemcsak hangszépségével tűnt ki kortársai közül, hanem egészen kiemelkedő színészi kvalitásaival is. Éppen ezért igazi területe a nagy karakterszerepek voltak.

Scotto, Renata (1934-) - olasz op.én. (S). Milánóban debütált 1953-ban, Violettaként. Még ebben az évben a Sc. is szerződtette, és azóta minden nagy operaház és fesztivál ünnepelt sztárjai közé tartozik. Egészen az utóbbi évekig a koloratúrszoprán hősnők színpadravitelével aratta legnagyobb sikereit, a 70-es évektől kezdve kezd áttérni a drámai szoprán szerepekre. Scotto is azok közé a művészek közé tartozik - mint Callas vagy Schwarzkopf -, akik számára az operaéneklés a hangi produkció, a hanggal való karakterábrázolás és a színpadi játék komplex művészete. Számára Lammermoori Lucia sem kosztümben előadott ária-hangverseny, hanem drámai feladat. Mimi könnyed és könnyes lírája éppúgy csodálatos tolmácsolóra talál benne, mint Violetta drámaisága. Előszeretettel énekli az ún. „elfelejtett" operák felújításain a főszerepeket, nem egy Donizetti- vagy Bellini-művet az ő kedvéért ástak elő a kottatárakból. Színpadi játékáról tanulmányokat lehetne írni; egy-egy gesztussal, mozgással vagy arcjátékkal mindent el tud mondani a színpadi alak pillanatnyi helyzetéről, lelkiállapotáról vagy konfliktusáról. Mindehhez csodálatosan meleg, kiegyenlített és tökéletes technikával megszólaló énekhang járul. Bpest gyakori vendége és kedvence.

Scribe, Eugène (1791-1861) - francia színműíró és librettista. A múlt század legnevezetesebb szövegkönyv-íróinak egyike, hihetetlen termékenységű költő (műveinek összkiadása 76 kötetet tölt meg!). A korabeli leírások szerint valóságos „műhelyt" tartott fenn, azaz igen sok

esetben ő maga csak a fő vonalakat adta meg, és a szövegkönyveket a „műhely" tagjai dolgozták ki. Ennek ellenére Scribe kitűnő színpadi érzékű író volt, s mi sem jellemzőbb erre, mint a műveit megkomponáló zeneszerzők névsora (a nevek után zárójelben a megkomponált Scribe-librettók száma áll): Adam (7), Auber (38), Bellini (1, Az alvajáró), Boieldieu (4, köztük A fehér nő), Cherubini (1), Cilea (1), Donizetti (5. köztük a Szerelmi bájital és a Kegyencnő), Gounod (1), Halévy (6, közte a Zsidónő), Hérold (2), Meyerbeer (5, köztük Az afrikai nő, a Hugenották és a Próféta), Moniuszko (1), Offenbach (2), Rossini (2, közte Ory grófja), Suppé (1), Verdi (2, A szicíliai vecsernye és az Álarcosbál), Zandonai (1). - A „francia nagyopera" műfaji típusának megteremtésében Scribe-nek legalább annyi része van, mint Meyerbeernek. (Vö.: *nagyopera* 2.)

Scsegolkov, Nyikolaj (1905-) - szovjet op.én. (Bar). 1930-ban debütált Taskentben. 1931-ben a gorkiji, 38-ban a szverdlovszki opera tagja, majd 1944-től a moszkvai B. énekese.

Sebastian, Georges (Sebestyén György) (1903-) - magyar szárm. francia karm. Budapesten Kodály, Münchenben Bruno Walter tanítványa volt. Pályáját Münchenben kezdte korrepetitorként. További működési helyei: Lipcse, Berlin, San Francisco. 1947 óta a párizsi O. egyik vezető karmestere, főleg a német repertoárban sikeres dirigens. Hangversenypódiumon is gyakran szerepel.

Sebastiano - D'Albert Hegyek alján c. operájának gonosz földesura (Bar), akit a darab végén Pedro megöl.

Sebeők Sára (1886-1952) - magyar op.én. (S). Tanulmányait Bécsben végezte, Mahler szerződtette a bécsi S.O.-hoz. Ekkor még a drámai koloratúr szerepkörben működött (Norma). 1907-ben a frankfurti opera tagja lett, majd 1908-ban az OH-hoz szerződött. Ebben az időben már a nagy drámai szerepeket énekelte, beleértve a Wagner-heroinákat, Ortrudtól Brünnhildéig és Izoldáig. Pályája végén a karakter-szerepekben (Farsangi lakodalom, Háry-Császárné) aratott sikereket. Az OH örökös tagja volt.

Sebestyén Sándor (1920-) - magyar op.én. (Bar). 1957-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, a Hunyadi Rozgonyijaként. 1962-ig e színház, azóta az OH tagja. Hősbaritonként főleg Verdi műveiben énekel főszerepeket (René, Rigoletto, Ford, Don Carlos).

secco recitativo → *recitativo*

Sedaine, Michel Jean (1719-1797) - francia színműíró és librettista. Kora számos zeneszerzője dolgozta fel szövegkönyveit, így Gluck, Grétry, Monsigny és Philidor. Irodalmi vonatkozásban az opéra comique és a szabadító opera megalapítói közé tartozik.

Seefried, Irmgard (1919-) - német szárm. op.én. (S). Aachenben debütált 1939-ben, az Aida Főpapnőjeként. 1943-ig e színház tagja, azóta a bécsi S.O. művésze. A háború utáni években bontakozott ki világkarrierje, mely minden nagy operaházba és fesztiválra elvitte. Egyike korunk nagy és jelentős művészeinek az operaszínpadon éppúgy, mint dalénekesként. Varázsa hangszépségében ugyanannyira megnyilatkozik, mint mély átélésében és kifejezési skálája árnyalt gazdagságában. Minden stílusban otthonos, Bachtól a modernekig. Legnagyobb alakításait Mozart és Richard Strauss műveiben adta. (Strauss őt választotta 80. születésnapja ünnepségein az Ariadne Komponistájául). Korunk egyik legjobb dalénekese.

segreto di Susanna, Il → *Susanne titka*

Seguidilla - Carmen (A) dala Bizet operájának I. felvonásában. Ezzel a dallal kábítja el teljesen és bolondítja ma Don Josét. Nevét a dalban alkalmazott jellegzetes spanyol seguidilla-táncritmusról nyerte.

Seguin, Arthur (1809-1852) - angol op.én. (B). Londonban és New Yorkban működött, saját operatársulata is volt. Valószínűleg az egyetlen olyan operaénekes, akiből tiszteletbeli indián-főnök lett: indián nevet is adtak neki: a lágy mélyhangú férfi. Felesége és nővére is énekesnő volt.

Seidl, Anton (1850-1898) - magyar szárm. német, majd amerikai karm. Pályáját Bécsben kezdte karvezetőként, Richter János mellett. Richter hozta össze Wagnerrel; Seidl segítségére volt a zeneszerzőnek a Ring partitúrájának nyomdai előkészítésében. Wagner ajánlatára került Lipcsébe, Angelo Neumann társulatához. Itt működött első karmesterként 1879-1882-ig. 1885-ben került a Met-hez, amelynek egyik vezető karmestere volt haláláig. Ő vezényelte a Mesterdalnokok, a Trisztán és a Ring első amerikai előadásait, Londonban az első angol Ring-produkciót. Pályája tetőpontján hirtelen halt meg.

Se il mio nome → *Hogyha nevemet kérdezed*

Seinemeyer, Meta (1895-1929) - német op.én. (S). 1918-ban debütált Berlinben. Rövid élete során Berlinben, New Yorkban és főleg Drezdában működött, kora egyik legnevezetesebb lírai szopránjaként. Wagner és Verdi műveiben egyaránt nagyszerű alakítások fűződnek nevéhez.

Se la giurate fede → *Szent esküm ellenére*

Selig wie die Sonne → *Boldog üdvöm napja*

Selika - Meyerbeer Az afrikai nő c. operájának címszereplője, a tragikus sorsú indiai királynő (S vagy MS).

selyemlétra, A - Rossini 1 felv. vígoperája (1812, Velence, S. Moisè), Rossi szövegére.

Semaha királynője - Rimszkij-Korszakov Aranykakasának titokzatos figurája (S), Dodon király csábítója és tulajdonképpen végzete. Ő énekli a híres Naphimnuszt.

Sem a szó, sem a néma kérés - Donizetti Lammermoori Lucia c. operája I. felvonásában Lord Ashton (Bar) nagy cabalettája.

Sembrích, Marcella (1858-1935) - lengyel op.én. (S). Pályáját zongoristaként és hegedűművészként kezdte, az éneklés felé Liszt irányította. 1877-ben debütált Athénban, Bellini A puritánok c. operájának Elvirájaként. Drezdában, majd Londonban és a Met-ben működött, kora egyik legkitűnőbb koloratúrszoprán sztárja volt. 1924-ben vonult vissza, és haláláig a Curtis Institute és a Juilliard School énektanára volt. Több mint 30 szerepet énekelt, leghíresebb alakítása Violetta volt. Hangja a háromvonalas *f*-ig terjedt, gyönyörű színe volt, és tökéletes technikával szólalt meg. A múlt század nagy koloratúr sztárjainak késői utódát ünnepelték benne világszerte.

Semiramis - A legendás asszír királynő, aki minden szeretőjét megöli, a függőkertek építője - főleg Metastasio szövegére és Voltaire tragédiája nyomán - a legtöbbször megkomponált operatémák közé tartozik: Sacrati (1648), Cesti (1667), P. A. Ziani (1670), Alessandro Scarlatti (1701), C. F. Pollarolo (1714), Vinci (1723), Caldara (1725), Vinci (1729, másik darab), Porpora (1729), Vivaldi (1732), Jommelli (1742), Hasse (1747), Gluck (1748), Galuppi (1751), Leopold Mozart (1760, nem került előadásra), Traëtta (1765), Sarti (1768), Paisiello (1773), Salieri (1782), Cimarosa (1799), Catel (1802), Meyerbeer (1819), Rossini (1823).

Semiramis - Rossini 2 felv. operája (1823, Velence, F.), Rossi szövegére, Voltaire tragédiája nyomán. Magyarorsz. bem.; 1826, pesti Német Színház.

Rossini legnagyobb sikerű operáinak egyike. Zenéje igen sok drámai elemet tartalmaz, főleg az első felvonás finálója. Az ilyen nagy együttesekben tűnik ki, mily sok tekintetben állt közel Rossini drámai zenéje példaképének, Mozartnak operamuzsikájához.

semiseria → *opera semiseria*

Sempre libera → *Szabad élet*

Senesino (Francesco Bernardi) (1680?-1750?) - olasz op.én. (férfi MS). Debütálásának adatai különbözőek; ő maga 1709-ben jelöli meg első színpadralépésének évét Genovában, állítólag azonban csak 1714-ben debütált Velencében, Pollarolo Semiramisában. 1719-ben került a drezdai udvari operába; itt hallotta énekelni Händel, aki Londonba szerződteti. Nyolc évig volt Händel társulatának sztárja, majd kétéves kihagyás után újabb három évig. Ő volt sok Händel-operának az első címszereplője vagy főszereplője (Ottone, Julius Caesar, Tamerlano, Rodelinda, Admeto, Siroe, Tolomeo, Poro, Orlando stb.). 1733-ban elhagyta Händel társulatát, és a riválisPorporához szerződött, 1737-ig. Ezután visszatért Nápolyba, ahol a S.C.-ban működött még egy évadon keresztül. Korának egyik, ha nem *a* legnagyobb kasztrált énekese volt. Kortársai gyönyörűnek írják le hangját, mely a mezzoszoprán és az alt között ingadozott. A kortársi kritika szerint éneke tiszta, átütő erejű és hajlékony volt, hiba nélküli intonációval és tökéletes trillákkal. Egyetlen kasztrált volt, aki némelyek szerint nagyobb volt nála: Farinelli. (Neve egyébként szülővárosára, Sienára utal.)

Senki sem alhat - Kalaf (T) áriája a Turandot III. felvonásában. Egész Peking keresi Kalaf, az ismeretlen herceg nevét, ő azonban biztos győzelmében.

Senta - Wagner Bolygó hollandi-jának hősnője (S), Daland lánya, a címszereplőt sújtó átok feloldója.

Senta balladája - Wagner Bolygó hollandi-jában Senta (S) elbeszélése a II. felvonásban. Ebben mondja el a lány a szerencsétlen sorsú bolygó hollandi legendáját.

Sento avvampar nell'anima → *Ó, férfivérnek vak dühe*

Serafin, Tullio (1878-1968) - olasz karm. Pályáját a Sc. zenekarának hegedűseként kezdte, karmesterként Ferrarában debütált, 1900-ban. Az összes nagy olasz színházban működött, a legtöbben első karmesterként. A leghosszabb ideig Rómában volt művészeti vezető (1934-1943, majd 1962-től haláláig). Hazáján kívül számos nagy operaházban tevékenykedett, így Chicagóban és a Met-ben is. A Toscanini-korszak másik nagy jelentős olasz karmestere volt, a nagy hagyományok ápolója és továbbvivője. Számos énekest - köztük nagy sztárokat - fedezett föl és segített pályáján. Ő volt a háború utáni évek olasz operai világában a „nagy öreg".

serenata → *szerenád* 1.

Sereni, Mario (1930-) - olasz op.én. (Bar). 1953-ban debütált Firenzében, Lualdi egy operájában. Hamar nagy karriert futott be, 1956-ban már a T. Colónban, 57-ben a Met-ben énekelt. Korunk egyik jelentős és nagy sikereket arató hősbaritonja, főleg Verdi-szerepekben, valamint a verista operákban nyújt példamutató alakításokat. Hangszépségének értékét növeli kitűnő alakítókészsége.

Sergi, Arturo (1927-) - olasz szárm. amerikai op.én. (T). 1954-ben debütált Otellóként, Wuppertalban. Hamburgban, majd Frankfurtban működött, a 60-as évek óta főként Amerikában lép fel. Inkább csak hangjának erejével, semmint árnyalatgazdagságával ható hőstenor.

seria → *opera seria*

Serpina - Pergolesi Úrhatnám szolgálójának felvágott nyelvű szobalánya (S), aki végül mégiscsak meghódítja gazdáját.

Serse → *Xerxes*

serva padrona, La → *Úrhatnám szolgáló, Az*

Sevcsenko-Operaház, Kijev - A moszkvai B. és a leningrádi Kirov-színház után a Szovjetunió leghíresebb operaháza. Kijev több mint 100 éves operai hagyomány letéteményese, s az ukrán főváros operaháza méltó ehhez. Énekesei és balettkara egyaránt sikereket mondhatnak magukénak, bel- és külföldön egyformán.

sevillai borbély, A - Rossini 2 felv. vígoperája (1816. Róma, T. Argentina), Sterbini szövegére, Beaumarchais komédiája nyomán. Magyarorsz. bem.; 1820, pesti Német Színház; 1827, Pest. A római bemutató az operatörténet egyik legbotrányosabb bukása volt, különböző intrikák következtében. (Paisiello is megzenésítette a librettót, s a híres mester hívei szemtelenségnek tartották, hogy a 24 éves Rossini is hozzá mert nyúlni a témához.) A második előadás már óriási siker volt, s a darab másfél évszázad alatt mit sem vesztett népszerűségéből. A klasszikus olasz buffa legragyogóbb képviselője a Sevillai borbély: egyesíti magában a bel canto dallambőségét, a szellemes ritmikát, a formai kicsiszoltságot és az ellenállhatatlan humort. Az évek során Rosina eredetileg koloratúralt fekvésű szerepe a koloratúrszopránoké lett, csak napjainkban állítják vissza egyre gyakrabban az eredeti fekvést.

Se vuol ballare → *Hogyha tán gróf uram*

Shacklock, Constance (1913-) - angol op.én. (MS). A londoni C.G.-ben debütált 1947-ben, a Carmen Mercedeseként. 1956-ig volt a C.G. tagja, a német, francia és olasz repertoár egyik vezető énekese. Számos külföldi operaházban is énekelt, többek között Kleiber meghívására Berlinben is. Híres Brangäne, Octavian és Amneris.

Shakespeare, William (1564-1616) - angol költő és drámaíró. Színpadi művei nyomán a következő operák készültek: *Tévedések vígjátéka:* Storace (1786), Krejči (1946); *Makrancos hölgy:* Braham (1828), Goetz (1874), Bossi (1925), Sebalin (1957); *Rómeó és Júlia:* Benda (1776), Dalayrac (1792). Porta (1806), Guglielmi (1810), Vaccai (1825), Bellini (1830), Gounod (1867), Steibert (1893), Zingarelli (1896), Zandonai (1922), Sutermeister (1940), Malipiero (1950), Blacher (1950); *Szentivánéji álom:* Purcell (1692), Suppé (1844), Mancinelli (1917), Orff (1952), Britten (1960); *A velencei kalmár:* Foerster (1905), Radó Aladár (1914), Hahn (1935), Castelnuovo-Tedesco (1961); *IV. Henrik:* Mercadante (1834), Holst (1925); *Sok hűhó semmiért:* Berlioz (Beatrice és Benedict, 1862), Hahn (1936); *Julius Caesar:* Malipiero (1936), Klebe (1959); *Ahogy tetszik:* Veracini (1744); *Vízkereszt:* Smetana (befejezetlen, előadva 1924-ben); *Hamlet:* Mercadante (1822), Faccio (1865), Thomas (1868), Zafred (1961), Macsavariani (1964), Szokolay (1968); *Windsori víg nők:* Philidor (1773), Dittersdorf (1796), Salieri (1799), Balfe (1838), Nicolai (1849), Adam (1856), Verdi (1893), Vaughan Williams (1929); *Troilus és Cressida:* Zillig (1951); *Minden jó, ha jó a vége:* Audran (1882), Castelnuovo-Tedesco (1958); *Szeget szeggel:* Wagner (Szerelmi tilalom, 1836); *Othello:* Rossini (1816), Verdi (1887); *Macbeth:* Asplmayr (1777), Verdi (1847), E. Bloch (1910); *Antonius és Cleopatra:* Malipiero (1938); *Coriolanus:* Šulek (1958), Cikker (1969); *Athéni Timon:* I. Lipót császár (1696); *Cymbeline:* R. Kreutzer (1796); *Téli rege:* Bruch (1872), Goldmark (1908); *A vihar:* Purcell (1695), Asplmayr (1781), Winter (1793), W. Müller (1798), Reichardt (1798), Zumsteeg (1798), Caruso (1799), Halévy (1850), Napravnik (1860), Fibich (1895), Lattuada (1922), Sutermeister (1942), Atterberg (1948), Fr. Martin (1956).

Ez a hosszú lista csak a valamennyire jelentős zeneszerzők műveit tartalmazza; szinte számtalan Shakespeare-megzenésítés van.

Sharpless - Puccini Pillangókisasszony c. operájában az amerikai konzul (Bar).

Shaw, George Bernard (1856-1950) - angol író. Zenekritikusként is működött, különböző londoni lapokban jelentek meg kritikái, többnyire „Corno di Basetto" álnéven. A századforduló idejének londoni operai életére vonatkozóan Shaw kritikái - időnkénti extravaganciájuk ellenére - forrásmunka jellegűek.

Shaw, Mary (1814-1876) - angol op.én. (A). Pályája kezdetén hangverseny- és oratóriuménekesnő volt, operaénekesként Verdi Obertójának egyik kisebb szerepében debütált Milánóban 1839-ben, a mű bemutató előadásán. A 40-es években a londoni operaházak egyik kiválósága volt, főleg Rossini és Donizetti műveiben aratott nagy sikereket. Pályája tetőpontján betegség következtében vesztette el hangját és visszavonulni kényszerült.

Shaw-kórus - Robert Shaw amerikai karvezető (1916-) együttese, mely 1949 óta működik, s az USA talán legjobb énekkara. Toscanini számos felvételén működött közre.

Sheridan, Margaret (1889-1958) - angol (ír) op.én. (S). 1918-ban debütált Rómában, Mimiként. Pályája megoszlott London és Olaszország között. Korának egyik jelentős drámai szopránja volt, többek között a Sc.-ban a Toscanini-korszakban aratott nagy sikereket.

Sheridan, Richard (1751-1816) - angol drámaíró. Több színművéből készült opera, a legnevezetesebbek a *The Duenna*-ból: Bertoni (1779), Prokofjev (1946).

Shirley, George (1934-) - amerikai op.én. (T). 1959-ben debütált New Yorkban, a Denevérben. Olaszországban tanult tovább, majd 1961-ben a Met tagja lett. Több nagyhírű fesztiválon vendégszerepelt, és nemcsak az általános repertoár darabjaiban énekelt, hanem különböző régi művek felújításán, valamint modern operákban. Így t. k. ő volt Henze Szarvaskirálya amerikai premierjének címszereplője.

Shuard, Amy (1924-1975) - angol op.én. (S). Johannesburgban debütált 1949-ben, Aidaként. 1949-1955 a londoni S.W., majd a C.G. tagja. Napjaink legjelentősebb angol drámai szopránja volt: híres Aida, Amelia, Santuzza, Lady Macbeth, Elektra és Turandot. (Ez utóbbi szerepet a szegedi ünnepi játékokon is énekelte.) Utazó világsztár, aki mind hangjának erejével és szépségével, mind pedig drámai játékával hatott közönségére.

Siciliana - Turiddu (T) színfalak mögötti szerelmes szerenádja Mascagni Parasztbecsületének zenekari előjátéka közben.

Si colmi il calice → *Ha telt a serleged*

Siebel - Gounod Faustjában szereplő fiatal diák (S, nadrágszerep).

siège de Corinthe, La → *Korinthosz ostroma*

Siegfried - Wagner 3 felv. zenedrámája, a Nibelung gyűrűje-tetralógia 3. része (1876, Bayreuth), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1892, bpesti OH.

A muzsika meglehetősen éles cezúrával oszlik két részre a II. felvonás közepén: idáig jutott el Wagner a Ring folyamatos megkomponálásában, majd a Trisztán és a Nürnbergi mesterdalnokok kedvéért abbahagyta a munkát, és csak 12 év múlva folytatta. (L. még: *Nibelung gyűrűje, A*)

Siegfried rajnai utazása - Wagner Az istenek alkonya c. zenedrámájának előjátéka és I. felvonása közötti zenekari közzene.

Sieglinde - Wagner Walkürjében Hunding felesége és Siegmund testvére-szerelmese (S).

Siegmund - Wagner Walkürjében Sieglinde bátyja és szerelmese (T).

Siegmund heiss' ich → *Siegmund nevem*

Siegmund nevem - Wagner Walkürje I. felvonásának zárórészlete, Siegmund (T) túláradó, boldogságtól és bátorságtól feszült jelenete, melynek során kirántja a fatörzsből a Nothungot, Wotan kardját.

Siegmund, nézzél rám! → *Halál-híradás*

Siegmund sieh' auf mich! → *Halál-híradás*

Siems, Margarethe (1879-1952) - német op.én. (S). Viardot és Marchesi növendéke volt, 1902-ben Prágában debütált. 1908-tól 22-ig a drezdai operaház vezető énekeseinek egyike, a Rózsalovag első Tábornagynéja, az Elektra első Chrysotemise és az Ariadne első Zerbinettája. Rendkívül sokoldalú énekesnő volt, szerepköre a legmagasabb koloratúrszólamokat (Zerbinetta) éppúgy felölelte, mint a legsötétebb drámai mezzo-szerepeket (Izolda). Strauss ideálisnak tartotta saját operái főszerepeiben. 1920-tól 40-ig Berlinben, Drezdában és szülővárosában. Boroszlóban tanított.

Siena - A gyönyörű toscanai város századunk 30-as éveitől vonult be az operajátszás történetébe: Chigi-Saracini gróf ekkor alapította az Accademia Chigianát, amelynek keretében számos operaelőadást is rendeznek a Teatro dei Rinnovatiban. (A színházat 1753-ban Bibiena tervei szerint építették.) Számos barokk operát itt keltettek újra életre: Vivaldi Olympiadéját, Scarlatti Il Trionfo dell'Onore-ját, Galuppi Il Filosofo di Campagna-ját, Cimarosa, Cherubini és Sacchini műveit.

Siepi, Cesare (1923-) - olasz op.én. (B). Autodidakta volt, 1941-ben debütált Schio-ban, Sparafucileként. Karrierjét a háború szakította meg, s mivel aktív antifasiszta volt, Svájcba kellett menekülnie. A háború után nagy ívben lendült fel pályája, 1946-ban már a Sc.-ban énekelt, 1950-ben kinyílik előtte a világ: London, New York, Salzburg operaházai és fesztiváljai ünneplik. Korunk egyik legnagyobb olasz basszistája. Csodálatos szépségű hangja éppúgy hódító, mint az a mélységes és mindig humánus átélőkészség, amellyel szerepeit mind hangban, mind színészi játékban megformálja. A háború utáni évtizedek talán legnagyobb II. Fülöpje, nem-orosz Borisz Godunovja és egyik legnagyszerűbb Don Juanja. Szerepköre Mozarttól a modernekig terjed, s a művész mind e stílusokban tökéletesen otthonos. Bpesten is fellépett.

Siface, (Giovanni Francesco Grossi) (1653-1697) - olasz op.én. (férfi S). Nevét Cavalli egyik operájának általa énekelt szerepéről kapta; ebben a szerepben hódította meg 1678-ban Velence közönségét. Kora híres kasztráltjai közé tartozott, aki nemcsak hazájában, hanem Londonban is bámulatba ejtette mind a laikus, mind a szakmai közönséget. Tragikus véget ért: Bologna és Ferrara között útonállók meggyilkolták.

Signor Bruschino - Rossini 1 felv. operája (1813, Velence, S. Moisè), Foppa szövegére. Egyike Rossini napjainkban sok helyen új életre támasztott nagyszerű vígoperáinak.

Signore ascolta → *Uram, könyörgök*

Signore, v'assista il cielo → *Az ég áldása e házon*

Si j'étais roi → *Ha én király volnék*

Síkra szállok - Mozart Szöktetésének II. felvonásában Pedrillo (T) gyáván-hősködő, komikus áriája.

Silja, Anja (1940-) - német op.én. (S). Mindkét szülője színész volt, ő maga 8 éves korában kezdett éneket tanulni, és 10 évesen már fellépett. 1956-ban, 16 éves korában debütált a nyugat-berlini operában, Rosinaként. 1958-ban lett a stuttgarti opera tagja, ahová a 60-as évek végén visszatért. Pályája akkor indult meg nemzetközi méretekben és szinte robbanásszerűen, amikor Wieland Wagner 1960-ban Sentaként léptette fel Bayreuthban. Wieland Wagner

haláláig Bayreuth nagy sztárja volt. - Silja korunk legnagyobb énekesei közé tartozik. Mint Wieland Wagner, a nagy rendező neveltje, alakításaira mindenekelőtt a tökéletes színészi megformálás jellemző. Wagner-szerepeiben, vagy Salomeként, Luluként prózai színészeket megszégyenítő részletességgel kidolgozott játékkal szolgálja a szerep lélektani motivációját, felépítését, karakterét. Nem tartozik a kifejezetten szép hangok közé. Viszont ami kifejezésben, átütő erőben, muzikalitásban és karakterizáló készségben árad belőle, az mindenképpen kárpótol a hangszépség hiányáért. Bpesten is többször megcsodálták kivételes képességeit.

Sills, Beverly (1929-) - amerikai op.én. (S). 1946-ban debütált Philadelphiában, Micaelaként. 1953-ban a San Franciscó-i, 1955-ben a City Center Opera tagja lett. A hatvanas évek elején már az utazó világsztárok közé tartozott, s azóta is a legnevesebb operaházak és fesztiválok szívesen látott vendége. Korunk egyik legjelentősebb szopránénekese, aki egyaránt kitűnik a hagyományos repertoárban, a legmodernebb művekben és az „elfelejtett" operáknak felújításában. Nemcsak tökéletesen kiegyenlített és gyönyörű hanganyaga révén, hanem rendkívüli kifejezőkészségével, hangszínének gazdagságával is kiérdemelte a világhírt.

Silva - Verdi Ernanijának spanyol grandja (B), a címszereplő vetélytársa, majd - a mű végén - vesztének okozója.

Silveri, Paolo (1913-) - olasz op.én. (Bar). 1939-ben debütált Rómában basszistaként, majd 1944-ben baritonként, mint Georges Germont. A háború utáni évtized rövid karriert befutott, hamar letűnt csillagainak egyike. Az 50-es évek végén egy évig tenoristaként is szerepelt, majd visszaállt a bariton szerepkörre. Mindössze egy évtizedes működése alatt főleg Verdi és Puccini szerepeiben aratott sikert.

Silvio - Leoncavallo Bajazzókjában Nedda kedvese (Bar), ifjú pórlegény.

Simándy József (1916-) - magyar op.én. (T). 1940-ben kezdődik pályája, ekkor az OH kórusának tagja. A szegedi N.Sz.-ban mutatkozik be magánénekesként 1946-ban, mint Don José. 1947-ben szólistaként lett újra az OH tagja. Azonnal a színház vezető hőstenorja, s ezt a szerepkört több mint negyedévszázadon át tölti be. Végigénekelte a teljes repertoárt, Verdi műveiben éppúgy kimagasló alakításokat mondhat magáénak, mint Wagner, Puccini operáiban vagy a magyar művekben. 1956-60 rendszeresen lépett fel vendégként a müncheni operában. - Simándy igazi univerzális énekes: hanganyaga tulajdonképpen inkább a spinto- és lírai szerepkör betöltésére tette volna alkalmassá, de egyénisége a hőstenor alakok megformálásához áll közelebb. Ezeket a figurákat (Radames, Otello, Lohengrin, Richárd) egyéniségével tette teljesen elhihetővé, sőt mintaszerűvé. Rendkívül árnyalatgazdag előadóművész: hangja éppoly sokszínű, mint amennyire játéka részletekben, jellemző gesztusokban bővelkedik. Főbb szerepeit felsorolni tulajdonképpen egyenlő lenne a Bpesten játszott repertoár listájával: ez is bizonyítja univerzális tehetségét. Kossuth-díjas, Kiváló művész.

Simionato, Giulietta (1910-) - olasz op.én. (MS). 1933-ban énekversenyt nyert Firenzében, az ezt követő 5 év alatt főleg kis szerepeket énekelt különböző olasz operaházakban. Az 1930-as évek végén ugrott ki, de pályafutása tulajdonképpen csak a háború után bontakozott ki. Ettől kezdve mint korunk legnagyobb olasz drámai mezzóját tisztelték világszerte. Minden nagy operaházban és fesztiválon szerepelt, sokszor járt Bpesten. 1970-ben vonult vissza, tudása teljében. Simionato - mint pályatársnői közül Callas és Schwarzkopf, Scotto és Christa Ludwig - az operaéneklést mindig olyan komplex művészi feladatnak tekintette, amelyben a hang maga csak az egyik összetevő. A színpadi játék, a gesztusok és a mimika művészete éppúgy hozzátartozott nála a figura felépítésének eszközeihez, mint csodálatosan kiegyenlített, gyönyörűen zengő hangjának árnyalatai. Ezt a komplexitást minden szerepben megvalósította, az alt-koloratúra Rosinától a legsúlyosabb drámai szelepekig: Amnerisig, Ulricáig, Carmenig. Előszeretettel énekelte az ún. elfelejtett operák felújításain a főszerepeket. Óriási sikert aratott így Donizetti Anna Bolenájában, Bellini Rómeó és Júliájában, Normájában vagy

akár a pályája utolsó szakaszában énekelt Hugenották-Valentine-ben. Ám minden technikán, komplexitáson, színjátékon és hangi bravúron túl, Simionato művészetének leglényegesebb vonása személyiségének humánus vonása volt. Szavakba nem nagyon foglalható ez a karakterisztikum, de aki csak egyszer is hallotta-látta színpadon, az tudja, hogy minden szerepében mindenekelőtt *embert* alakított.

Simon Julianna (?-?) - A kutatás jelenlegi állása szerint az első magyar színházi énekesnő. 1809-ben tagja volt a Vida László-féle társulatnak Pesten; 1825-ben vonult vissza.

Simona néni - Dohnányi 1 felv. vígoperája (1913, Drezda), Victor Heindl szövegére. Magyar bem.: 1933, OH.

Simon Boccanegra - Verdi 3 felv. operája, előjátékkal (1857, Velence F., ill. 1881, Milánó, Sc.), Piave szövegére, Gutiérrez drámája nyomán. Magyar bem.: 1937, bpesti OH.

A műnek két változata ismeretes: az 1857-es velencei verzió megbukott, és néhány előadás után teljesen lekerült a repertoárról. Az 1881-ben bemutatott átdolgozás létrejöttében nagy érdemei vannak Arrigo Boitónak, aki ekkor már együtt dolgozott Verdivel az Otellón, s aki a Boccanegra szövegkönyvét átdolgozta. Az átdolgozott változat egyike Verdi legizgalmasabb és legkülönlegesebb partitúráinak. Talán egy műve sincs, amelyben az olasz népzene hangja ennyire az előtérben állana: a zenét át- meg átszövi a barcarola- és siciliano-jellegű metodika. A mű csúcspontja - mely teljes egészében az 1881-es verzióhoz tartozik - a tanácstermi jelenet, Boccanegra nagy békeszózata és az azt követő együttes. A Boccanegra zenéje egyébként tobzódik a komor és sötét színekben, főleg az előjáték és a III. felvonás. Figurái Verdi zenedramaturgiai jellemzőkészségének csodálatos példái. A zenén már nagyon érezhető az Otello stílusa, ami egyáltalán nem csodálatos, hiszen néhány év választja csak el egymástól a két darabot.

Simoneau, Léopold (1920-) - kanadai op.én. (T). Montrealban debütált 1943-ban, Mozart Figarójának Basiliójaként. A háború utáni években igen elismert nemzetközi karriert befutó Mozart-tenorként vált ismertté. Az Aix-en-Provence-i, glyndebourne-i és salzburgi fesztiválok, a londoni C.G., a bécsi S.O., a párizsi O. színpadán aratott nagy sikereket. A Mozart-szerepeken kívül a francia repertoárban voltak kiváló alakításai.

Sinclair, Monica (1926-) - angol op.én. (MS). Londonban debütált 1948-ban, Szuzukiként. Azóta a C.G. tagja, főleg régi, barokk operákban, valamint Rossini-művekben szerzett magának nevet muzikalitása és stíluskészsége révén.

sinfonia - Az olasz terminológiában az operanyitány neve (vö. *nyitány*).

Singher, Martial (1904-) - francia op.én. (Bar). 1930-ban debütált a párizsi O.-ban, amelynek 1939-ig vezető baritonistája volt. 1943-ban lett a Met művésze, ahol másfél évtizedig a francia repertoár első baritonistája volt. Mint különlegességet feljegyezték róla, hogy ő volt az egyetlen énekes, aki Debussy Pelléasának mind címszerepét, mind Golaud-ját énekelte.

Singspiel - a XVII. sz. végén kialakult német operatípus elnevezése. Mint a szó maga is mutatja (fordítása: daljáték), zenei anyagában a dalszerű formálás és a könnyed, helyenként népdalra emlékeztető hangvétel játszik vezető szerepet. Megegyezik az opéra comique-kal és az angol ballad opera-val annyiban, hogy a Singspielben is prózadialógusokban zajlik le a cselekmény és nem recitatívókban. A kezdeti időszak után megindult fejlődés végül olyan halhatatlan remekművekhez vezetett, mint a Singspiel műfaját megkoronázó Szöktetés és Varázsfuvola.

Sinkó György (1923-) - magyar op.én. (B). 1953-ban debütált az OH-ban, a Lammermoori Lucia Raimondójaként, majd ugyanebben az évben a szegedi N.Sz. tagja lett, ahol a basso cantante szerepkörben működik. Kitűnő karakterfigurák is fűződnek nevéhez.

Si, pel ciel marmoreo giuro! → *Esküszöm a bosszús égre!*

Si può? → *Prológ*

Si ridesti il leon di Castiglia - Verdi Ernanija III. felvonásában felhangzó nagy kórustétel, Verdi patrióta-kórusainak egyike.

Si, vendetta → *Szörnyű bosszúra*

Slezak, Leo (1873-1946) - cseh szárm. osztrák op.én. (T). Brnóban debütált 1896-ban, Lohengrinként (gyerekkorában a brnói opera kórusában énekelt). Rövid berlini szerződés után 1901-ben a bécsi S.O. tagja lett, melynek 1926-ig vezető tenoristája volt. Közben 1909-től 1913-ig a Met állandó vendégei közé tartozott. Slezak szinte legendás alakja volt a század első évtizedeinek. Óriás termete, félelmetes humora éppúgy ismertté tették nevét, mint nagyszerű alakításai. A Mahler-korszak nagy bécsi gárdájának egyik fő ékessége volt. Az irodalom minden stíluskorszakában otthonos művész, egyaránt nagyszerű Tamino, Radames, Otello, Hugenották-Raoul és Lohengrin. Hatalmas és biztos magas regiszterrel rendelkezett, de ugyanakkor baritonális mélysége alkalmassá tette a legsúlyosabb hőstenor-szerepek éneklésére. Színészi készsége is a kivételes nagyságrendű művészek közé emelte. Jellemző, hogy visszavonulása után igen sok filmben játszott prózai szerepeket. Humoros, de ugyanakkor bizonyos részeiben forrásmunkaszámba is menő emlékiratainak három kötete magyarul is megjelent.

Sly - Wolf-Ferrari 3 felv. operája (1927, Milánó, Sc.), Forzano szövegére, Shakespeare Makrancos hölgy c. vígjátékából vett ötletre. Magyar bem.: 1931, OH.

Smanie implacabili → *Szörnyű a szenvedés*

So anch'io la virtù magica → *Nem ismeretlen énnekem*

Sodero, Cesare (1886-1947) - olasz karm. Már 1906-ban az USA-ban működött, különböző operaházak és rádióállomások karmestere volt. (T. k. Edison fonográf-vállalatának zeneigazgatója is.) 1942-től haláláig a Met egyik vezető karmestere volt.

sogno di Scipione, Il (Scipio álma) - Mozart 1 felv. operája (1772, Salzburg), Metastasio szövegére.

Sok a szép nő → *Kesztyűária*

Sok század éve - A címszereplő (S) nagy monológja Puccini Turandotjának II. felvonásában, melyben elmondja a próbatét-felhívás okait. Utolsó mondataihoz Kalaf (T) szólama is hozzákapcsolódik.

Sok szépet hallott már - Hermann őrgróf (B) témát feladó szózata a dalnok-lovagokhoz, Wagner Tannhäuserje II. felvonásában.

Sola, perduta, abbandonata - *Árván, a dermesztő magányban*

Sola, sola in buio loco → *Mint a hűvös őszi szellő*

Solche hergelaufne Laffen → *Az ily jött-ment csúnya fráter*

Solenne in quest'ora → *Egy kérésem volna*

solfeggio - Az énekpedagógiában használatos gyakorlatok elnevezése. Céljuk kettős lehet: egyrészt a zenei biztonságot, a muzikalitást segítik elő, másrészt a különböző vokálisok és konszonánsok gyakorlásával az énekben használatos izomrendszer, gége stb. helyes beállítását és beidegződését is solfeggiókkal érik el.

Soll ich dich → *Én hősöm*

Solti György (1912-) - magyar szárm. karm. Dohnányi és Kodály növendéke volt, operai pályafutása a budapesti OH-ban kezdődött, ahol 1933-tól 1939-ig korrepetitorként működött. Már korrepetitori éveinek végén hatalmas feltűnést keltett egy Figaro házassága-előadás elvezénylésével. 1937-38-ban Toscanini mellett működött Salzburgban, majd a háború alatt Svájcba emigrált. Itt kezdődik karmesteri pályafutása. A háború után, 1947-től 1951-ig a müncheni, 1951-61-ig a frankfurti opera főzeneigazgatója, 1961-től 1972-ig a londoni C.G. művészeti igazgatója. Korunk egyik legnagyobb operadirigense, elsősorban Wagner, Verdi és R. Strauss műveinek kongeniális tolmácsolója. A frankfurti operát éppúgy igen magas színvonalra emelte, mint a C.G.-t. Ez utóbbi helyen számos modern művet is színpadra vitt, köztük emlékezetes Schönberg Mózes és Áronjának híres előadása.

Sólyom-Nagy Sándor (1941-) - magyar op.én. (Bbar). 1966-ban debütált az OH-ban, Scarpiaként. Azóta a színház egyik vezető hősbaritonja, aki főleg Verdi-szerepekben arat nagy sikereket. Szép hanganyag, kiművelt technika, muzikalitás és jó színészi készség jellemzi. Sokszor vendégszerepelt külföldön, a Szovjetunióban, a bécsi S.O.-ban. Prágában és Szófiában. Elsősorban a drámai alakok állnak hozzá közel, fő szerepei: Nabucco, Scarpia, Rajna kincse-Wotan, Jochanaan, Figaro-Almaviva. Liszt-díjas.

Somigli, Franca (1901-1974) - olasz op.én. (S). 1926-ban debütált Rovigóban, Mimiként. A két háború közti évtizedek egyik jeles drámai szopránja volt. 1938-ban, egy olasz stagione vendégjátéka során Bpesten is fellépett.

Somló József (1892-1954) - magyar op.én. (T). Pályáját a kassai színházban, majd a V.Sz.-ban kezdte (1914, ill. 1921), 1923 óta az OH tagja. Pályája kezdetén vezető hőstenor-szerepeket énekelt (Manrico, Don José, Turiddu), majd később a karakter-tenor szerepkörre tért át. Főleg Wagner műveiben nyújtott európai szintű, kimagasló alakításokat, a háborúk közti évtizedek legjelentősebb magyar Dávidja és Miséje volt. Visszavonulása után énekmesterként tevékenykedett.

Somogyvári Lajos (1922-) - magyar op.én. (T). 1946-ban debütált az OH-ban, a Hoffmann meséi Nathanieljeként. 1970-ig volt a színház tagja, részben lírai tenorként (főleg Mozart műveiben), részben kiváló comprimario-énekesként működött. 1970 óta az NSZK-ban énekel.

Son io dinanzi al re? → *Fölséges úr van itt?*

Son lo spirito che nega - a címszereplő (B) hatalmas monológja, bemutatkozása Boito Mefistofelejének I. felvonásában.

sonnambula, La → *alvajáró, Az*

Son Pereda, son ricco d'onore → *Ősi híres család sarjaképpen*

Sontag, Henriette (1806-1854) - német op.én. (S). Szülei színészek voltak, s ő 6 évesen szerepelt először közönség előtt. Bécsben debütált énekesnőként 1822-ben, Boieldieu Párizsi Jánosában. 1823-ban ő volt az első Euryanthe, 1824-ben ő énekelte először a IX. Szimfónia szopránszólóját. A következő években meghódította Berlin, Párizs, majd London közönségét. Néhány évig visszavonult a színpadtól, mivel egy olasz grófhoz ment feleségül. 1848-ban tért vissza a színpadra, és ismét sikert sikerre halmozott. Mexikóban halt meg egy vendégszereplése idején, kolerajárványban. Korának egyik legnagyobb énekesnője volt, híres ízlésű, tiszta, nagy ambitusú szopránhang birtokosa. Mind a német, mind az olasz repertoárban kiemelkedő alakításai voltak, leginkább Donna Annaként, Susanneként, Rosinaként és Semiramisként ünnepelték. E szerepek is mutatják, hogy egyaránt otthon volt a drámai és a könnyebb koloratúrszoprán szerepek világában.

Sonzogno-cég - híres milánói zeneműkiadó vállalat, melyet a XVIII. sz.-ban alapítottak. A múlt század utolsó évtizedeiben vált igazán ismertté, amikor Edoardo Sonzogno állt a vállalat

élén. Ekkor írta ki a cég azokat a pályázatokat, amelyek egyike Mascagni Parasztbecsületének az operaszínpadon való megjelenését hozta magával. 1894-ben a vállalat saját kezelésébe vette a milánói Teatro Liricót.

Soomer, Walter (1878-1955) - német op.én. (Bbar). 1902-ben debütált Kolmarban. Előbb Hallében, majd 1906-tól visszavonulásáig (1927) Lipcsében működött. Korának egyik legnagyobb Wagner-hőse volt, Bayreuth ünnepelt Wotanja, Hollandija és Hans Sachsa. A háború után átállt a basszus szerepekre, s ekkor is főleg Wagner-énekesként tűnt ki, mint Hunding és Hagen.

Soot, Fritz (1878-1965) - német op.én. (T). Pályája kezdetén prózai színész volt, énekesként 1908-ban debütált Drezdában, Donizetti Az ezred lánya c. operájában. E színház tagja maradt 1918-ig, majd Stuttgartba, végül Berlinbe szerződött. Híres Wagner-énekes, Otello és Canio volt. Még 70. életévén felül is énekelt kisebb szerepeket.

Sophie - Richard Strauss Rózsalovagjában Faninal lánya (S), Ochs báró menyasszonya, majd Octavian szerelmese.

Sotin, Hans (1939-) - német op.én. (B). 1962-ben debütált Essenben, a Rózsalovagban. 1964-ben a hamburgi opera szerződtette, ma is e színház tagja. Nemzetközi karrierje 1972-ben indult meg, ekkor kezdett Bayreuth állandó vendége is lenni. Fellépett Rómában, Stockholmban, Olaszországban, a Met-ben, a Glyndebourne-i és az Edinburgh-i fesztiválon. Nagyerejű és gyönyörű, minden regiszterében kiegyenlített magas-basszus, egyaránt kiváló Mozart- és Wagner-énekes. Muzikalitása, jó színészi képességei és nagyszerű karakterformáló ereje teszik napjaink egyik legjobb basszistájává.

sotto voce - Olasz előadási utasítás, nagyjából azonos a pianissimóval.

Souez, Ina (1908-) - amerikai op.én. (S). Olaszországban tanult, 1928-ban Ivreában debütált, Mimiként. 1929-ben Angliába ment férjhez és egy évtizedig Londonban élt, mint a C.G. és Glyndebourne legnagyobb Mozart-énekese. Klasszikusnak mondható Donna Annáját és Fiordiligijét a glyndebourne-i fesztivál híres felvételei örökítették meg. 1939-ben visszatért Amerikába, és a háború után feladta operai tevékenységét, jazz-énekesnő lett.

Soukupová, Věra (1931-) - cseh op.én. (A). 1957-ben debütált Plzenben. 1960-ig e színház, azóta a prágai Národní Divadlo tagja. Számos énekversenyt nyert meg. 1966-ban Bayreuthban Erdát énekelte, 1969-ben Salzburgban az Oedipus Rex Iokasztéját. Kiváló koncerténekesnő is.

Soulacroix, Gabriel (1853-1905) - francia op.én. (Bar). 1878-ban debütált a brüsszeli La M.-ban, a Remete csengettyűjében. 1885-ben lett a párizsi O.C. tagja. Ő volt a Falstaff párizsi bemutatójának Fordja. Később a francia főváros más operaházaiban, majd Monte-Carlóban működött. Karrierje tetőpontján hirtelen halt meg.

Souzay, Gérard (1920-) - francia énekes (Bar). Bár elsősorban dalénekesként lett világhírű, gyakran szerepel operaszínpadon is. Repertoárja Lullytől a modern operákig terjed. Híres Golaud és jeles Mozart-énekes.

sovrintendente - az olasz operaházak vezetőjének neve. Nem szükségszerűen művészeti vagy zenei igazgató, sőt rendszerint gazdasági-adminisztratív szakember.

Söderström, Elisabeth (1927-) - svéd op.én. (S). Stockholmban debütált 1948-ban. Híres Puccini- és Strauss-énekesnő (a Rózsalovag mindhárom szopránszerepét énekli), ugyanakkor előszeretettel lép fel modern operákban, így a Wozzeckben, Britten műveiben stb.

Spalanzani - Offenbach Hoffmann meséi c. operája Olympia-jelenetében szereplő fizikus (T), Olympia „apja”, azaz az automata baba feltalálója.

Spani, Hina (1896-1969) - argentin op.én. (S). 1915-ben debütált a milánói Sc.-ban, Catalani Loreley c. operájában. 1934-ig Olaszországban és hazájában működött, több mint hetven szerepet énekelt. Toscanini is igen kedvelte, a két háború közti évtizedek egyik jelentős drámai szopránja volt.

Spannraft Ágoston (1855-1910) - magyar díszlettervező. 1872-ben lett a N.Sz. neves tervezőjének, Lehmann Mórnak segédje, és 1873-ban már ő készítette a Bolygó hollandi díszleteit. 1877-80 Podmaniczky intendáns külföldi tanulmányútra küldte, 1880-tól haláláig a N.Sz., majd az OH vezető tervezője volt. Őt tekinthetjük az első valóban művészi színvonalon tevékenykedő magyar díszlettervezőnek.

Sparafucile - Verdi Rigolettójának bérgyilkosa (B).

speziale, Lo - *patikus, A*

Spieloper - A Singspiel (l. *ott*) másik elnevezése. Annyiban körülhatároltabb a meghatározás, hogy a Spieloper témája mindig vidám, míg a Singspiel lehet lírikus is.

Spieltenor, Spielbariton - német kifejezés arra a fajta énektípusra, amely könnyed hangot és nagy játékkészséget igényel. (Pl. a Mesterdalnokok Dávidja, A végzet hatalma Melitone-ja.)

Spiller, Natalja (1909-) - szovjet op.én. (S). 1931-ben debütált Kujbisevben. 1934-ben lett a moszkvai B. tagja, a lírai szoprán szerepkör jeles képviselője volt. Főleg a klasszikus orosz repertoárban aratott sikereket, és jelentős dalénekes volt.

spinto - az olasz terminológiában a tenor hangosztály egyik fajtája. Fekvésében a lírai és a hőstenor közt helyezkedik el, nem kíván kiművelt mély regisztert és nem olyan magas fekvésű, mint a lírai tenor. Karakterben a hősi hangszín felé tendál, körülbelül a szoprán „jugendlich-dramatisch" kategóriájának felel meg tenorban, „könnyű hőstenor"-nak lehetne mondani. Főleg Puccini és a korai Verdi néhány hőse lehetne példa rá: Cavaradossi, Des Grieux vagy a Mantuai herceg.

Spirto gentil - Donizetti Kegyencnőjében Fernando (T) nagy szerelmi áriája.

Spletter, Carla (1911-1953) - német op.én. (S). 1932-ben debütált a berlini Deutsches Opernhausban, majd két év múlva a S.O. tagja lett, 1945-ig. A háború után a hamburgi operában működött, ő volt a Lulu német bemutatójának címszereplője. Lírai szerepekben aratott sikereket, pályáját tragikusan fiatalon szakította meg halála.

Spoletói Fesztivál - 1958 óta évenként megrendezett nyári opera- és hangversenyfesztivál, más néven Festival dei due Mondi (A két világ fesztiválja). Alapítója és művészeti vezetője Giancarlo Menotti. Az előadásokat egyrészt szabadtéren, másrészt a Teatro Nuovóban, illetve a XVII. sz.-ban épült Teatro Caio Melisso-ban tartják.

Spoletta - Puccini Toscájának titkosrendőrje (T), Scarpia bizalmi embere.

Sportin' Life - Gershwin Porgy and Bess-jében szereplő kábítószerárus (T), aki Besst a darab végén Porgytól elcsábítja.

Sprecher - Mozart Varázsfuvolájának Öreg papját (Bar) gyakran nevezik így német nyelvterületen.

Sprechgesang → *recitativo*

Staatsoper, Städtische Oper - az állami, illetve a városi kezelésben levő operaházak elnevezése német nyelvterületen.

Staatsoper, Bécs - A múlt század közepén, amikor Bécs városcentrumának újjáépítését határozatba hozták, felmerült a terv egy új operaház építésére is. A Ringen felépült színházat

1869-ben nyitották meg, Mozart Don Juanjával. Az első igazgató Herbeck volt, aki többek között Goldmark Sába királynője c. operáját is bemutatta. Utóda, Franz Jauner szerződtette Richter Jánost, és alakította ki a színház első nagy énekesgárdáját. 1896-ig Richter fémjelezte az akkor Hofoper néven működő operaház művészi színvonalát. A bécsi opera legfényesebb aranykora 1897-1907-ig tartott, ekkor állt Gustav Mahler a színház élén. (Vö. a *Mahler* címszóval.) Mahler utóda ugyancsak zseniális karmester volt, Felix Weingartner. Az I. világháború után kapta a színház a Staatsoper nevet, s ekkor lett Franz Schalk a főzene-igazgatója - négy éven át Richard Strauss-szal közösen. A színház karmester-gárdája Európa dirigenstörténetének legnagyobb neveivel ékeskedik: Schalk és Strauss után Clemens Krauss, majd újra Weingartner, utána Bruno Walter, a háború után pedig Karl Böhm került a Staatsoper élére. 1945-ben bombatalálat érte az épületet, s így a béke helyreálltával a Volksoper és a Theater an der Wien épületében zajlottak le az előadások. Böhmnek köszönhető a társulat újjászervezése, és ugyanakkor az is, hogy a bécsi operaelőadások ismét az 1938 előtti színvonalra kerültek. 1955-ben nyitották meg az újjáépített Staatsopert, Beethoven Fideliójával. Egy évvel később Böhm lemondott az igazgatóságról. 1956-1964-ig Herbert von Karajan vezette a Staatsopert. Ez a korszak ismét a színház nagy fénykorai közé tartozik. Ekkor kezdtek el olasz és francia operákat eredeti nyelven játszani, s ekkor szerződtetett Karajan olyan nemzetközi elitgárdát a Staatsoperhez, amelyhez foghatót csak a Met vagy a Scala tud felmutatni. Karajan ugyanakkor számos hibát is elkövetett - legalábbis Bécsben így látták - s a kritikák miatt 1964-ben lemondott állásáról.

Staatsoper, Berlin - 1688 óta játszanak operát Berlinben. Nagy Frigyes uralkodása alatt, 1742-ben nyitották meg a Hofopert. 1819-1842 Spontini volt a zeneigazgató, majd 1842-49 közt Meyerbeer. Későbbi neves főzeneigazgatók: Weingartner (1891-98), Karl Muck (1908-12), R. Strauss (1898-1918), Leo Blech (1918-23, 1926-37), közben Kleiberrel osztozva (1924-34), a náci uralom alatt: Clemens Krauss, Robert Heger. Karajan és mások. 1943-ban az Unter den Lindenen álló házat súlyos bombatalálat érte. 1945-ben az Admiral-palotában kezdte újra tevékenységét, majd 1955. szeptember 4-én megnyílt az újjáépített színház, a régi helyén az eredeti tervrajzok alapján. 1962-ig Franz Konwitschny volt a főzeneigazgató, 1964 óta Otmar Suitner. A Lindenoper 1500 személyt fogad be.

Stabile, Mariano (1888-1968) - olasz op.én. (Bar). 1909-ben debütált szülővárosában, Palermóban, a Bohémélet Marceljeként. 1922-től a Sc. együttesének vezető baritonistája, Toscanini kedvenc énekese, legnagyobb Falstaffja. Világhírű művész, akinek repertoárja több mint hatvan szerepre terjedt. Főleg az olasz operák főszerepeit énekelte, skálája Malatestától Jagóig és Figarótól Scarpiáig terjedt. Minden idők egyik legnagyobb, ha nem *a* legnagyobb Falstaffja volt. Hangja nem volt különlegesen szép, de stíluskészsége, muzikalitása és főleg színészi képessége tolmácsolásait feledhetetlenné tették. Palermo egyik legszebb sugárútját nevezték el a város nagy szülöttjéről.

Stader, Maria (1918-) - magyar szárm. svájci op.én. (S). Zürichben Durigo Ilona növendéke volt. 1939-ben megnyerte a genfi énekversenyt, de karrierje csak a háború után bontakozott ki. Noha színpadon úgyszólván soha nem lépett fel (1949-50-ben a C.G.-ben énekelte az Éj Királynőjét), hanglemezei alapján mégis korunk egyik legjelentősebb Mozart-énekesnőjeként tartják számon. Gyönyörű hangjával, muzikalitásával, stílusosságával és árnyalatgazdag kifejezőkészségével ideális Mozart-szoprán. Dal- és oratóriuménekesként is óriási sikereket aratott.

stagione - 1. Az évad elnevezése olasz nyelvterületen. - 2. Utazó operatársulat neve.

Stagno, Roberto (1836-1897) - olasz op.én. (T). 1862-ben debütált Lisszabonban. A nagy siker még ugyanebben az évben bekövetkezett, amikor Madridban beugrott Tamberlik helyett. Ettől kezdve a spinto- és a lírai-tenor szerepkörben, majd pályája vége felé a verista

operákban igen nagy sikereket aratott. Ő volt - felesége. Gemma Bellinconi partnereként - az első Turiddu, s ő énekelte a Met megnyitó előadásán a Faust címszerepét. Szerepköre Edgartól Lohengrinig, Almavivától Don Joséig terjedt. Nem volt makulátlanul tiszta hangja, regiszterei kiegyenlítetlenek voltak, de intelligenciájával, nagyszerű technikájával és színészi készségével meghódította a közönséget.

Stahlmann, Sylvia (1929-) - amerikai op.én. (S). A New York-i Broadwayn mint musical-énekes debütált. 1951-54 a brüsszeli La M. tagja, majd 1956 óta a New York-i City Center Operában működik. 1961-ben énekelt először a Met-ben. Főleg a Mozart-szubrett szerepkörben, illetve a bel canto repertoárban aratta legnagyobb sikereit. Híres Gilda, Blonde, Puritánok-Elvira.

Starke Scheiten schichtet mir dort → *Brünnhilde záróéneke*

Staudigl, Joseph (1807-1861) - osztrák op.én. (B). A bécsi K.-ban kis szerepekkel kezdte pályáját. Később a Theater an der Wienben és az Udvari Operában működött, majd Angliába vándorolt ki, s ott egyike lett a C.G. vezető énekeseinek. - Fia, *Josef Staudigl* (1850-1916) a Met egyik neves Wagner-baritonja volt.

Steber, Eleanor (1916-) - amerikai op.én. (S). 1940-ben debütált a Met-ben Sophie-ként. Azóta is e színház tagja, korunk egyik jelentős Mozart-, Verdi és Puccini-szopránja. Híres Marie (Berg: Wozzeck), Tábornagyné.

Steffek, Hanny (1930-) - osztrák op.én. (S). 1951-ben debütált Wiesbadenben. Grazon és Frankfurton keresztül került 1958-ban a müncheni operához. Jelentős Mozart-szubrett és oratóriuménekes.

Stehle, Adelina (1865-1945) - osztrák szárm., trieszti születésű olasz op.én.(S). A múlt század utolsó évtizedeinek legjelentősebb lírai szopránjai közé tartozott. Ő volt 1892-ben az első Nedda, a következő évben a Falstaff első Annuskája (ugyanezen az előadáson férje, a híres tenorista, Edoardo Garbin volt Fenton), ő volt az első Wally, és ő énekelte 1898-ban Mimit azon a palermói Bohémélet-előadáson, amely a mű világkarrierjét elindította. Úgyszólván egész pályája során Olaszországban működött, csak 1902-ben vett részt egy dél-amerikai turnén. Visszavonulása után Milánóban volt tanár, majd a Verdi alapította milánói Casa di Riposóban töltötte utolsó éveit.

Stehle, Sophie (1838-1921) - német op.én. (S). Münchenben debütált 1860-ban, s ugyanebben a színházban ő volt az első Rajna kincse-Fricka s az első Walkür-Brünnhilde.

Stein, Horst (1928) - német karm. Kisebb német színházaknál kezdte pályáját, majd 1951-55 és 1953-63 a hamburgi opera karnagya volt, közben (1955-59) a berlini S.O. első karmestere. 1970-72 a bécsi S.O. vezető dirigense, 1972 óta Hamburgban főzeneigazgató. Igen gyakran vezényel Bayreuthban. Napjaink közismert repertoárdirigensei közé tartozik.

Steinberg, William (1899-) - német szárm. amerikai karm. Pályáját Kölnben kezdte 1920-ban, ahol Klemperer asszisztense volt. 1925-től 1929-ig Prágában működött, majd 1929-től 1933-ig a frankfurti opera főzeneigazgatója. E színházban ő vezényelte Schönberg Von Heute auf Morgen c. operájának bemutatóját. A nácizmus uralomrajutásakor egy ideig a Zsidó Kultúregyesületben tevékenykedett, majd Amerikába emigrált. A San Franciscó-i Opera és a Met karmestere lett; főleg Wagner és Strauss-tolmácsolásai jelentősek.

Steingruber, Ilona (1912-1962) - osztrák op.én. (S). Hangversenyénekesként kezdte pályáját, s csak 1942-ben debütált. 1948-ban lett a bécsi S.O. tagja, de karrierje inkább a koncertpódiumon bontakozott ki. Alban Berg Lulujának első hanglemezfelvételén ő énekli a címszerepet.

Stella, Antonietta (1929-) - olasz op.én. (S). 1950-ben debütált Spoletóban, a Trubadúr Leonórájaként. Három év múlva már a Sc. vezető drámai szopránjainak egyike, világhírű Don Carlos-Erzsébet, Aida stb. Gyönyörű hanganyaga éppúgy oka sikereinek, mint árnyalatokban gazdag drámai kifejezőereje.

Steuermann! Lass die Wacht! → *Kormányos, hadd az őrt!*

Steva Burija - Janáček Jenufájában a címszereplő csábítója (T), gyermekének apja.

Stevens, Risë (1913-) - amerikai op.én (MS). Prágában debütált 1936-ban. Mignonként. 1938-tól a 60-as évekig a Met világhírű vezető mezzója volt, korunk egyik legnagyobb Carmenje. Színpadi megjelenése, tökéletesen kiegyenlített hangja és nagy játékkészsége nemcsak az operaszínpadon, hanem a filmvásznon is ünnepelt sztárrá tette. 1964 óta a Met vándortársulatának vezetője.

Stewart, Thomas (1928-) - amerikai op.én. (Bar). Strauss Capriccziójában debütált. Egy évadot a City Center operában töltött, majd Nyugat-Berlinben telepedett le. Napjaink egyik legjobb Wagner-baritonja, 1960 óta Bayreuth állandó vendége. Gyönyörű hang, férfias egyéniség, kifejezésbeli gazdagság - ezek fő művészi jellemzői. A legtöbb nagy operaházban és fesztiválon szerepelt. Legsikeresebb szerepei a Wagner-figurákon kívül Don Juan, Escamillo, Amonasro, Jago és Ford.

Stich-Randall, Teresa (1927-) - amerikai op.én. (S). Tizenöt éves korában már Aida szerepét énekelte, majd a Met-hez került, és részt vett Toscanini utolsó amerikai éveinek több lemezfelvételén. (Aida-Főpapnő, Falstaff-Annuska). 1951-ben megnyerte a lausanne-i énekversenyt, a következő évtől kezdve a bécsi S.O. vezető énekeseinek egyike lett. Az Aix-en-Provence-i fesztiválnak 1953 óta állandó sztárja. Korunk egyik legjelentősebb Mozart-szopránja. Donna Anna vagy Fiordiligi szerepében a színjátszásnak és főleg a hangi szerepformálásnak kevesek által utolért mintapéldáit adja. Az ő számára is egyenlő mértékben fontos feladat a hangi produkció és a szerep lélektani eszközökig menő, tökéletes felépítése.

Stiedry, Fritz (1883-1968) - osztrák szárm. amerikai karm. Bécsben tanult, és Mahler ajánlására került Drezdába Schuch mellé. 1914-től 1923-ig Berlinben volt első karmester, majd a bécsi Volksoperben tevékenykedett. 1928-ban Walter utóda lett a berlini Städtische Operben. Karmestere volt itt Ebert híres Macbeth- és Boccanegra-produkcióinak. 1933-ban elhagyta Németországot és 1937-ig a Szovjetunióban működött, majd 1941-től Amerikában. Előbb a chicagói Opera, majd 1946-tól 1958-ig a Met dirigense volt; utóbbi helyen a vezető Wagner-karmester. Glyndebourne-ben és Londonban is nagy sikerű előadásokat vezényelt.

Stiffelio - Verdi 3 felv. operája (1850, Trieszt), Piave szövegére. Egyike Verdi legnagyobb bukásainak. 1857-ben átdolgozta a darabot, ekkor *Aroldo* címmel, 4 felvonásos formában került bemutatásra Riminiben.

Stignani, Ebe (1904-1974) - olasz op.én. (MS). A nápolyi S.C.-ban debütált 1925-ben, Amnerisként. Még ugyanebben az évben a Sc.-ban is fellép, amelynek 1956-ig vezető mezzói közé tartozott. Hangjának nagy terjedelme folytán drámai szopránszerepeket is énekelt, de igazi területe a nagy drámai mezzo Verdi-szerepek voltak. Színészi készsége nem tartozott a kitűnőek közé, viszont hangjának árnyalataival mindent ábrázolni tudott, ami egy-egy szerephez tartozott. Már pályája kezdetétől utazó világsztár volt, Európa és Amerika minden rangos operaházának állandó vendége. Több ízben vendégszerepelt a bpesti OH-ban is. Leghíresebb szerepei: Amneris, Eboli, Azucena, Adalgisa, Laura (Gioconda) és a Kegyencnő-Leonóra voltak.

stile concitato - Monteverdi egyik stíluskorszakának a szerző által meghonosított jellemzője: „felgerjedt stílus". Legismertebb képviselője a Tankréd és Klorinda c. „drámai madrigál", de

elemei Monteverdi késői operáiban is megtalálhatók; sőt az egész Monteverdi-oeuvret jellemzi. Lényege a szenvedély minden gátat áttörő, fékezhetetlen áradása, mely különböző - a maga idejében újnak számító - kifejezőeszközökben nyilvánul meg.

stile rappresentativo - A Camerata (l. *ott*) zeneszerzői által használt terminus technicus, saját stílusuk új kifejezőeszközei és új koncepciójuk jellemzésére.

Stilo, Gertrud (1914-) - német op.én. (A). Pályáját hegedűsként kezdte, s csak később tanult énekelni. 1947-ben debütált Flensburgban. 1950-ben a berlini Komische Oper, 1954 óta a S.O. tagja. Drámai mezzo szerepeket is énekel, főleg Verdi és Strauss műveiben szerepel sikerrel.

Stockholmi Királyi Opera - A svéd fővárosban Krisztina királynő uralma alatt (1644-54) játszottak először operákat. A XVIII. sz.-ban különböző - francia, olasz és német - társulatok szerepeltek. 1754-ben épült fel a Drottningholm-kastélyban az Udvari Opera (l. *ott*). Az első svéd operát 1773-ban játszották, szövegét III. Gusztáv király írta, zenéjét az olasz Uttini. Az első történelmi svéd opera szerzője Stenborg, címe: Gusztáv Adolf király vadászata (1777). A Királyi Opera első épületét 1782-ben nyitották meg; 1890-ben lebontották, hogy a mai épületnek helyt adjanak. Ezt a színházat 1898-ban nyitották meg, Berwald Estrella de Soria c. operájával. A színház befogadóképessége 1264 személy. Ebből a színházból világhírű énekesek egész légiója indult útnak, elsősorban Wagner-énekesek: Larsén-Todsen, Thorborg, Svanholm, Berglund, a két Björling, Birgit Nilsson stb. Az énekesek közül többen a színház igazgatói is voltak, így Joel Berglund 1949-54 és Set Svanholm 1956-63.

Stokolov, Borisz (1929-) - szovjet op.én. (B). A szverdlovszki operaházban debütált 1954-ben, Dargomizsszkij Ruszalkájának Molnárjaként. 1959-ben lett a leningrádi Kirov Opera tagja, melynek jelenleg is vezető basszistái közé tartozik. Főleg a klasszikus orosz repertoár főszerepeit alakítja nagy színészi készséggel, szép hanggal és átélt módon: Boriszt, Doszifejt, Szuszanyint, Galickij herceget, Gremint.

Stoll - Magyar énekes-család. 1. *S. Péter* (1813-1888) (T). Pályáját német és osztrák színpadokon kezdte, később egy betegség folytán tenorja baritonra váltott. 1854-88 a N.Sz., ill. az OH karigazgatója volt. Neves énekpedagógus, számos magyar művész tanára. Gyermekei: - 2. *S. Ágoston* (1853-1911) (T). 1869-ben debütált Ljubljanában. Különböző német és magyar, valamint osztrák színpadokon tevékenykedett opera- és operetténekesként, egy ideig a bécsi udvari operaházban főrendező volt. - 3. *S. Gizella* (1867-?) 1884-88 az OH, majd a regensburgi és a zürichi operatársulat tagja. Amerikában is turnézott. 1919-től Bpesten volt énektanár, t. k. az ő növendéke Marschalkó Rózsi, Medek Anna, Haselbeck Olga, Sebeők Sára és Relle Gabriella. - 4. *S. Károly* (1864-1922) (T). 1888-ban debütált az OH-ban, később vidéki színtársulatoknál énekelt, majd rendezett. Rendezője volt a századforduló idején különböző pesti színházaknak; operetteket is komponált.

Stoltz, Rosine (1815-1903) - francia op.én. (MS). 1832-ben debütált Brüsszelben. Hírnevét egy 1836-os Zsidónő-előadásnak köszönheti, ahol Nourrit partnereként lépett fel. 1837-től a párizsi O. vezető mezzója; az első Kegyencnő-Leonóra és az első Zaida Donizetti Don Sebastianójában. A párizsi Opera igazgatójának, Leon Pillet-nek lett szeretője, s így kezében tartotta a színház teljes személyi politikáját. Sajtótámadások után 1847-ben lemondott operai tagságáról. Ezután a brazil császár, Don Pedro kedvese lett, aki hihetetlen összegért szerződtette brazíliai turnéra. 1860-ban vonult vissza.

Stolz, Teresa (1834-1902) - cseh szárm. olasz op.én. (S). Tifliszben (ma Tbiliszi) debütált, majd Olaszországba került, ahol 1864-ben Bolognában lépett először színpadra, a Tell Vilmos Mathilde-jaként. Ezt az előadást a kor nagy karmestere, Verdi barátja, Angelo Mariani vezényelte, és Teresa Stolz röviddel ezután Mariani barátnője lett. Valóságos háromszög

alakult ki: a zeneszerző, a karmester és a nagyszerű szoprán több művet vitt sikerre. Így Stolz énekelte az 1868-as Don Carlos-átdolgozás első Erzsébetjét, ő volt a Végzet hatalma-Leonóra és Aida első olaszországi megszemélyesítője, a Verdi-Requiem első szopránszólistája. 1871-ben szakított Marianival; Verdi feleségének halála után a mester utolsó éveinek hűséges társa lett. Hangját a kortársi megemlékezések erőteljesnek, hajlékonynak, drámai erővel teltnek, tisztának és technikailag abszolút biztosnak írják le.

Stolze, Gerhard (1926-) - német op.én. (T). Drezdában debütált 1949-ben, a Mesterdalnokok egy kisebb szerepében. 1957-ben a bécsi S.O. tagja lett, majd a stuttgarti operaházhoz szerződött. Bayreuthban 1951 óta, Salzburgban kb. ugyanez idő óta állandó vendég. Korunk egyik, ha nem *a* legkiválóbb karaktertenorja, a legragyogóbb Mime, Dávid és Heródes. Stuttgartban nagy sikert aratott Wozzeckként is, a szerepet eredeti bariton fekvésében énekelve. Számos modern mű bemutatóján is részt vett. Művészi portréjának legfontosabb vonása - és éppen ez teszi korunk egyik legkiemelkedőbb operaénekesévé - a karakterizálás tökéletes képessége, mind hangban, mind a hang árnyalataiban, mind pedig színészi alakításban.

Storace, Nancy (1766-1817) - olasz szárm. angol op.én. (S). 1776-ban (!) debütált énekmestere, Rauzzini egyik operájában. 1784-től a bécsi B. tagja. Ő volt Mozart Figarójának első Susanne-ja. (A zeneszerzővel szoros baráti viszonyban is állt.) 1788-tól Londonban folytatja sikersorozatát. Leginkább vígoperákban tudta színészi képességeit és kedves színpadi megjelenését kamatoztatni. - Bátyja, *Stephen Storace* (1763-1796) zeneszerző volt, és ugyancsak Mozart baráti köréhez tartozott.

Storchio, Rosina (1876-1945) - olasz op.én. (S). Milánóban, a T. Dal Verme-ben debütált 1892-ben, Micaelaként. 1895-től a Sc.-ban, a 20-as évektől a Met-ben lép fel. Korának egyik leghíresebb és legjobb lírai szopránja, aki hangján kívül bájos megjelenésével és finom artisztikus énekével aratott nagy sikereket. Ő volt az első Pillangókisasszony, Leoncavallo Bohéméletének első Musette-je, Mascagni Lodolettájának, Giordano Siberiájának és Leoncavallo Zazájának első női főszereplője. Puccini és Toscanini kedvence.

Stracciari, Riccardo (1875-1955) - olasz op.én. (Bar). Bolognában debütált 1898-ban, Marcalként. 1898-tól a Sc., 1906-tól a Met vezető baritonistáinak egyike, világhírű művész, korának utolérhetetlenül legnagyobb Rossini-Figarója. (A szerepet több mint 900-szor énekelte.) Verdi-szerepekben is nagyszerű művész; egyike századunk legszebb hangjainak és legtökéletesebb bel canto-énekeseinek. 1942-ben vonult vissza. Énektanárként is tevékenykedett, többek közt ő volt Svéd Sándor egyik mestere is. Bpesten is többször fellépett.

Strada Del Po, Anna (?-?) - a XVIII. sz.-ban élt olasz op.én. (S). 1729-től 38-ig Händel londoni társulatának tagja. Bár Cuzzonit és Bordonit követte a színpadon, Händel segítségével mégis sikereket aratott, le tudta győzni elődei emlékét, sőt előnytelen külsejét is feledtetni tudta. (Ez utóbbi következtében „Malac"-nak nevezték.)

straniera, La (Az idegen nő) - Bellini 2 felv. operája (1829, Milánó, Sc.), Romani szövegére. Magyarorsz. bem.: 1832, pesti Német Színház; magyarul: 1837, Pest. - Bellini stiláris fejlődésének egyik legfontosabb állomása, a dramatikus-deklamatorikus Bellini-stílus első megjelenése.

Strasbourgi Operaház - a színház épülete 1821-ben nyílt meg, befogadóképessége 1190 személy. Az 1870-es háborúban elpusztult, majd újjáépítették. Több neves karmester működött a színházban, többek között 1915-17 Otto Klemperer. Sok modern mű francia bemutató előadásának színhelye, t. k. itt játszották francia földön először A kékszakállú herceg várát, a Wozzecket, a Három narancs szerelmesét, a Peter Grimest, a Mathis, a festő-t és Dallapiccola Prigionieróját.

Stratas, Teresa (1938-) - görög eredetű kanadai op.én. (S). 1958-ban debütált Torontóban, Mimiként. A következő évben már a Met szerződtette, s azóta napjaink egyik legjelentősebb lírai szopránjaként Európa és Amerika operaházainak és fesztiváljainak állandó vendége.

Strehler, Giorgio (1921-) - olasz rendező. Pályáját színészként kezdte, majd a milánói Teatro Piccolo prózai rendezője lett. 1947-ben kezdett operarendezéssel foglalkozni, első munkája a Traviata új színpadra vitele volt a Sc.-ban. Az ő rendezésében került színre Olaszországban a Lulu, a Tüzes angyal és a Mahagonny. Eddigi legnagyobb sikerét 1965-ös salzburgi Szöktetés-rendezésével aratta. - Strehler egyike korunk legjelentősebb rendezőinek, aki bátran szakít mindenféle hagyományos elemmel, de ugyanakkor sokat merít a régi olasz commedia dell'arte tradíciójából. Habozás nélkül alkalmazza a legmerészebb megoldásokat (pl. a salzburgi Szöktetésben végig árnyképszerűen jeleníti meg a szereplőket). Az utóbbi években Salzburg főrendezője.

Streich, Rita (1920-) - német op.én. (S). Aussigban debütált 1943-ban. 1946-tól 50-ig a berlini S.O., azóta a nyugat-berlini operaház tagja. 1953 óta a bécsi S.O.-gárdájának is egyik jelentős énekese. Főleg Mozart és Strauss operáinak koloratúr-szubrett szerepeiben aratott nagy sikereket, de ugyanakkor kiváló Éj királynője, Konstanza és Sophie is.

Strepponi, Giuseppina (1815-1897) - olasz op.én. (S). 1835-ben debütált Triesztben, a Mathilde de Shabran c. Rossini-operában. Bécsben, Rómában, Firenzében majd Milánóban működött. A Sc.-ban ő segítette színpadra Verdi első operáját, az Obertót, majd ő volt 1842-ben a Nabucco első Abigaille-je. Hét év múlva visszavonult a színpadtól és Verdi élettársa, majd 1859-től felesége volt. Az Abigaille-szerepből következtethetően óriási hangterjedelme és nagyszerű technikája kellett hogy legyen. Verdi életében igen jelentős szerepet játszott, emberi portréját a legtöbb Verdi-biográfia a legrokonszenvesebb vonásokkal rajzolja meg.

stretta - 1. Általában: a XIX. sz.-i olasz operák többrészes nagyáriájának gyors és gyakran indulóritmusú zárószakasza. Vö. *cabaletta*. - 2. Manrico (T) áriája a Trubadúr III. felvonásának végén, melyben bajtársait hívja harcba, hogy anyját a máglyahaláltól megmentsék. A minden hőstenor tudásának próbakövét jelentő híres záró magas *C* nincs benne a partitúrában.

Stride la vampa → *Máglya-ária*

Striggio, Alessandro (?-?) - A XVI-XVII. sz. fordulóján élt olasz hegedűművész és költő, az azonos nevű híres komponista fia. 1607-28 a mantovai udvarban működött. Ő írta Monteverdi Orfeójának szövegét.

Stuart Mária - A szerencsétlen sorsú skót királynő kedvelt operahősnő volt a romantika korában: Mercadante (1821), Fétis (1823), Donizetti (1834), Niedermeyer (1844).

Stuttgarti Operaház - A württembergi fővárosban már igen korán, a XVII. sz. elején játszottak operákat. Fénykorát élte az udvari operaház 1753 és 1771 között, amikor Jommelli volt az együttes vezetője. 1815-ben nyílt meg egy régi színház átalakítása eredményeként a Hoftheater, mely 1902-ben leégett. Az operaház jelenlegi épülete 1912-ben nyílt meg; befogadóképessége 1400 személy. Ugyanebben az évben itt zajlott le Strauss Ariadnéja első verziójának premierje. A stuttgarti opera nem szenvedett kárt a háború alatt, így már 1945-ben újra megnyithatta kapuit. Itt zajlott le 1946-ban Hindemith Mathisának első németországi előadása, majd ugyanebben az évben Orff Die Bernauerinjának bemutatója. 1947-ben Ferdinand Leitner lett a színház főzeneigazgatója; ezt a posztot jelenleg Carlos Kleiber, Erich Kleiber fia tölti be. Számos esetben rendezett Stuttgartban Wieland Wagner és Günther Rennert; az együtteshez állandó tagként sok világnagyság tartozott: Res Fischer, Grace Hoffmann, Martba Mödl, Wolfgang Windgassen.

Styrienne - Thomas Mignonjában a címszereplő (A) stájer táncdalra emlékeztető áriája.

Sucher, Rosa (1849-1927) - német op.én. (S). Kisebb német színpadokon kezdte működését, majd 1879-ben a hamburgi opera vezető Wagner-szopránja lett. Többször szerepelt Bayreuth-ban, a század utolsó évtizedében a berlini S.O. vezető szopránja. 1903-ban visszavonult és Bécsben volt énektanár.

Su! del Nilo al sacro lido → *Gyűljön mind a Niluspartra*

Sudlik Mária (1942-) - magyar op.én. (S). 1967-ben debütált az OH-ban, Poppeaként. Azóta a színház vezető szopránjai közé tartozik, főleg Verdi operáiban arat nagy sikert egyénisége, drámai alakítókészsége, árnyalt művészete. Osváth Júliára emlékeztet ösztönösségével és a szerepek átélt megformálásával. Ennek köszönheti, hogy noha hangja nem kifejezett drámai szoprán hang, kiváló Aida, Amélia, Desdemona és Carlos-Erzsébet. Legjobb szerepe, amely egyéniségének is legjobban megfelel: a Rózsalovag Tábornagynéja. Liszt-díjas.

súgó - A prózai színpadok súgójával szemben az operai súgónak manapság már nemcsak a szövegek „feladása" a kötelessége, hanem részben a karmester funkcióját is betölti. Az operai súgó ugyanis a belépéseket kézintéssel jelzi. Olasz operaházakban ezért hívják a súgót *maestro* suggeritorének: a karmester úgyszólván csak a zenekarnak adja avizóit, a színpadot belépések szempontjából a súgó irányítja. A rendezéstől függően előfordulhat, hogy nemcsak a rivalda közepén elhelyezett súgólyukban ül a súgó, hanem esetleg a színfalak mögött vagy a kulisszákban, vagy más megfelelő helyen is. Néhány Trisztán-rendezésben megtörtént az is, hogy a III. felvonásban Trisztán fekhelye alatt volt súgó. Ezek a színpadi súgók bizonyos fokig ugyanolyan funkciót töltenek be tehát, mint a színpadi „Dienst"-et ellátó korrepetitorok. Néhány operaházban (pl. Felsenstein Komische Operjában) ismeretlen a súgó fogalma.

Suicidio! - Ponchielli Giocondájának IV. felvonásában a címszereplő (S) nagy hatású drámai monológja.

Suitner, Otmar (1922-) - osztrák szárm. német karm. Pályáját koncertező zongoraművészként és hangversenydirigensként kezdte. 1960 körül kezdett operát dirigálni, Drezdában. 1964 óta a berlini S.O. főzeneigazgatója. Főleg Mozart-tolmácsolásaival aratott jelentős sikereket, mind az NDK-ban, mind Európa-szerte.

Sujszkij - Muszorgszkij Borisz Godunovjának a trónra törő, ravasz és intrikus bojárja (T).

Sul fil d'un soffio etesio → *Tündér-dal*

Suliotis, Elena (1943-) - görög op.én. (S). 1964-ben debütált a nápolyi S.C.-ban, Santuzza-ként. Oly nagy sikert aratott, hogy a következő évben Tito Gobbi klasszikus Nabucco-felvételéhez őt kérték fel Abigaille szerepére. Ezzel a szereppel aratta legnagyobb sikereit, egyike azon kevés énekesnőnek, aki ezt a pokolian nehéz szólamot hibátlanul és nagy meggyőző erővel tudja tolmácsolni. Talán az okozta karrierjének gyorsan bekövetkezett hanyatlását, hogy ezt a szerepet sorozatban énekelte a világ minden részén. Másik nagy szerepe, mely ugyancsak a legnagyobb drámai alakítást igényli mind hangban, mind játékban, és amelyet Suliotis ugyancsak világszínvonalon old meg: Lady Macbeth. Szerepköréhez tartozik még Luisa Miller, Végzet-Leonóra, Gioconda, Minnie és Donizetti Anna Bolenája. Több ízben vendégszerepelt Budapesten is.

Summertime → *Nyári ég*

Summ' und brumm' - *Fonókórus*

Sumszkaja, Jelizaveta (1905-) - szovjet op.én. (S). Egy műkedvelő társulatban tűnt fel 1927-ben; 1942-ben debütált a szaratovi operában. Két év múlva a moszkvai B. szólistája, a színház híres lírai koloratúr-szopránja (Margit, Violetta, Gilda, Hópelyhecske stb.)

Suor Angelica → *Angelica nővér*

Supala Kolos (1940) - magyar op.én. (B). Gyakorló orvosként kezdte pályáját, majd a Tv első „Ki mit tud”-versenyén tűnt fel. 1967-ben lett az OH tagja, Sarastróként debütált. 1969 óta az NSZK-ban működik.

Supervia, Conchita (1895-1936) - spanyol op.én. (MS). 1910-ben debütált Buenos Airesben, Breton egy operájában. A következő évben már Rómában énekli Octaviant a Rózsalovag olaszországi bemutatóján. A 10-es években újra Amerikába került, ahol a chicagói Opera, majd a Met egyik legnagyobb sztárja lett. Elsősorban Rossini műveiben aratott világraszóló sikereket. Ezeket a szerepeket eredeti, alt-koloratúra fekvésükben énekelte, s ez a tény századunk 20-as éveiben még szinte egyedülálló jelenség volt. Carmen-alakításáról vitatkoztak, de Rossini-produkcióit világszerte egyhangú elismeréssel fogadták. Sikeréhez színpadi játékkészsége és jellegzetesen spanyol színezetű hangja is hozzájárult.

Surányi Éva (1925-) - magyar op.én. (MS). 1947-ben debütált az OH-ban, az Igor herceg Poloveci lányaként. 1954-ig volt a színház tagja, a lírai mezzo szerepkörben.

Susanne - 1. Mozart Figaro házassága c. operájában Figaro menyasszonya (S). - 2. Wolf-Ferrari Susanne titka c. egyfelvonásosának női főszereplője (S).

Susanne titka - Wolf-Ferrari 1 felv. operája (1909, München), E. Golisciani szövegére. Magyar bem.: 1911, OH.

A szerző legsikeresebb operáinak egyike, mely kissé archaizáló zenéjével, finom pasztellszíneivel és artisztikus humorával ma is sikert arat. A cselekmény: Gil gróf (Bar) féltékeny feleségére, Susanne-ra (S), mivel hazajövetelekor mindig füstszagot érez a szobában és azt hiszi, Susanne-nak kedvese van. A rejtély nyitja: Susanne titokban a dohányzás szenvedélyének hódol.

Suszterdal - Wagner Mesterdalnokokja II. felvonásában Hans Sachs (Bbar) vidám nótája, melyet a cipőn való kalapálással „kísér”.

Suthaus, Ludwig (1906-1971) - német op.én, (T). 1928-ban debütált Aachenben, Stolzingi Waltherként. A stuttgarti Opera, majd a berlini S.O. tagja volt, 1948-tól a bécsi S.O. állandó vendége. Bayreuthban 1943-tól énekelt főszerepeket. A háború előtti és utáni évtized egyik jelentős Wagner-tenorja, híres Trisztán és Siegfried.

Sutherland, Joan (1926-) - ausztrál op.én. (S). Sydneyben debütált, Goossens Judith c. operájában. 1952-ben már a londoni C.G. tagja, majd 1959-ben következik be világraszóló kiugrása, ekkor énekli először a Lammermoori Lucia címszerepét. Azóta korunk egyik legjelentősebb koloratúr-szopránjaként tartják nyilván. A repertoár-darabokban éppúgy hatalmas sikerrel lép fel, mint az ő kedvéért felelevenített, „elfelejtett” Rossini-, Donizetti- vagy Händel-operákban. Káprázatos technikája, virtuozitása és hangjának tökéletes kiegyenlítettsége indokolják világsikerét, noha mindennek mondható, csak érzelmekben gazdag egyéniségnek nem. Számos kritikus hasonlította - némi joggal - „tökéletes géphez”.

Sűrű, sötét az éj - Verdi Otellója I. felvonásában Otello (T) és Desdemona (S) felvonást-záró szerelmi kettőse.

Süss, Reiner (1930-) - német op.én. (B). 1956-ban debütált Bernburgban. Hallén keresztül került 1959-ben a berlini S.O.-ba, melynek ma is egyik vezető művésze. Kiváló basszus-buffo (Ochs, Leporello, Windsori-Falstaff), aki azonban oly jó magas regiszterrel rendelkezik, hogy legjobb szerepe: Beckmesser. Ezt az alakítását több ízben fogadta nagy siker Bpesten is.

Svanda, a dudás - Jaromír Weinberger 2 felv. operája (1927, Prága), Kareš és Max Brod szövegére. Magyar bem.: 1930, bpesti V.Sz. - Egyike a népszerűvé vált, modern hangvételű XX. sz.-i operáknak. Zenéjében, amely igazi vígopera-muzsika, a cseh népi hanggal jól keveredik a XX. sz.-i, helyenként Stravinsky hatása alatt álló zenei kifejezésmód.

Svanholm, Set (1904-1964) - svéd op.én. (Bar. majd T). Baritonistaként 1930-ban debütált Stockholmban, a Bajazzók Silvio szerepében. Néhány évig baritonszerepeket énekelt, majd újrakezdte tanulmányait, és 1936-ban Radamesként lépett színpadra. Egy évvel később már Wagner-szerepeket énekelt, és 1942-ben mint kora egyik legjelentősebb Wagner-tenorja került Bayreuth színpadára. Világkarriert futott be, Salzburgtól a Met-ig, a bpesti OH-tól a londoni C.G.-ig. 1956-tól 1963-ig a stockholmi operaház igazgatója volt. A 30-as, 40-es évek talán legkitűnőbb Wagner-tenorja. Hangja főleg árnyalatgazdagságával és hősi fényével fogja meg a közönséget. Ugyanakkor nagyszerű muzsikus is volt, igazi intelligens énekes. Drámai intenzitása és átélt játéka feledtette egyetlen hiányosságát: alacsony növését. A bpesti OH egyik legszívesebben látott és igen gyakori vendége volt; nemcsak nagy Wagner-szerepeiben, de Radamesként, Otellóként és Maxként is fellépett nálunk. Sőt, 1942-ben az OH színpadán, szcenírozott előadásban, magyarul énekelte Kodály Psalmus Hungaricusának tenorszólóját.

Svätopluk - Eugen Suchoň 5 felv. operája (1960, Pozsony), Stefan Hoza szövegére.

Svéd Nóra (1927-) - magyar op.én. (MS). 1949-ben debütált az OH-ban. Szuzukiként. A drámai mezzo és a comprimario szerepkörben működik (Amneris, Fricka, Szuzuki, Maddalena stb.). Vendégszerepelt a Szovjetunióban, Csehszlovákiában és Londonban.

Svéd Sándor (1906-) - magyar op.én. (Bar). Tanulmányait Bpesten, majd Olaszországban - t. k. Sammarco és Stracciari vezetésével - végezte; Bpesten debütált 1928-ban, Lunaként. Hamar „elcsábították": 1936-ban a bécsi S.O. tagja lett, majd 1940-től 50-ig a Met gárdájához tartozott. Közben több ízben vendégszerepelt Olaszországban, t. k. a Sc.-ban, ahol a Tell címszerepében hatalmas sikert aratott. 1950-től 1956-ig újra a bpesti OH tagja. Azóta külföldön él, tanít, és még a 70-es évek elején is hazajárt vendégszerepelni. - Svéd Sándor mindenekelőtt tökéletes technikájával, énektudásával és hangszépségével aratott sikereket. Nem tartozik a drámai énekesek típusába; áradó, igazi olasz típusú hanganyaga azonban feledtetni tudja színpadi játékának merevségét és a drámai kifejezés háttérbe szorulását. Azon énekesek egyike, akiknél a matéria és a technikai tudás oly magas fokú, hogy az önmagában is élményt szerez. Kossuth-díjas, Érdemes művész.

Svoboda, Josef (1920-) - cseh tervező. 1948 óta a Národní Divadlo vezető tervezője. A világ szinte minden részébe meghívták, igen gyakran Václav Kašlik rendezővel együtt. Stílusában a nagyon egyszerű vonalak, a kevés elemmel sokat mondás elvei uralkodnak. Nemcsak az operaszínpadon tevékenykedik, ő volt az egyik alapítója és tervezője a híres prágai Laterna Magica színháznak. 1963-ban elnyerte a São Pauló-i biennálé nagydíját, 1966-ban a londoni kritikusokét.

Swarthout, Gladys (1904-1969) - amerikai op.én. (MS). 1924-ben debütált Chicagóban, a Tosca Pásztorfiújaként. 1929-45-ig a Met együttesének tagja; főleg a francia repertoár vezető szerepeiben (Carmen, Mignon) aratott nagy sikert.

Sz

Szabad élet - Violetta (S) I. felvonásbeli nagyáriájának táncos lüktetésű cabalettája Verdi Traviatájában.

szabadító opera - A XVIII-XIX. sz. fordulóján kialakult különleges operatípus. Francia földön született, az első megjelenése valószínűleg Berton „Les Rigueurs du Cloître" c. darabja volt, 1790-ben. Létrejötte szorosan összefügg a nagy francia forradalmat megelőző időszak eszmevilágával. Amint ebben a korszakban a szabadság, a zsarnokság elleni küzdelem és általában a felvilágosodás, az emberi haladás állottak a gondolkodók és írók munkásságának középpontjában, úgy a szabadító opera is ezeket az eszméket vitte be az opera műfajába. A művekben rendszerint egy ártatlanul bebörtönzött vagy üldözött hős megszabadításáról van szó, a szabadító pedig legtöbb esetben vagy barát vagy esetleg a hős (hősnő) férje vagy felesége. Az újfajta szövegkönyv-típus bizonyos fokig újfajta zenét is megkövetelt: a szabadító operákban igen sok drámai elem foglal helyet, a zenében meglehetősen nagy szerep jut az indulóritmusoknak. A leghíresebb szabadító operák: Cherubini Vízhordója (1800), Dalayrac Léhémanja (1800) és természetesen a műfaj koronáját jelentő grandiózus remekmű: Beethoven Fideliója (1805, ill. 1814).

Szabadits Judit (1937-) - magyar op.én. (S). A szegedi N.Sz.-ban debütált 1961-ben, Prokofjev Eljegyzés a kolostorban c. operájában. 1970-ig e színház, azóta a pécsi N.Sz. tagja, a drámai szoprán szerepkörben (Trubadúr- és Fidelio-Leonóra, Amélia, Santuzza, Donna Anna, Grófné, Carlos-Erzsébet). Svájcban, Jugoszláviában és Romániában vendégszerepelt.

szabadtéri operaelőadások - Meglepően korai dátummal kezdődik a szabadtéri színpadokon lezajló operaelőadások sora: 1788-ban Schikaneder társulata Regensburgban a dán Hartmann egy operáját adta elő a szabad ég alatt. A modern idők szabadtéri előadásai közül a veronai Aréna nyári fesztiválja volt a kezdet: 1913-ban alapította ezt a rendezvényt Giovanni Zenatello, a kor híres tenoristája. (Vö. *Veronai Aréna*). 1937-ben kezdték meg a római Caracalla-termákban a nyári operaelőadásokat. Franciaországban Arles, majd Aix-en-Provence, Németországban Augsburg és a München-környéki Schloss Nymphenburg, Ausztriában Bregenz, nálunk a szegedi Dóm tér és a Margitsziget a legjelentősebb nyári szabadtéri színpad. Igen sok helyen többszörös zavarásnak van kitéve a zenei élvezet: van, ahol vonatok és repülőgépek zaja keveredik a zene hangjai köze, van viszont olyan hely is - állatkertekben -, ahol egyéb zajokkal kell megküzdeni. Valószínűleg egészen kivételes a Veronai Aréna és a római Caracalla-terma helyzete, ahol még elektromos hangerősítésre sincsen szükség.

Szabad, szabad? → *Prológ*

Szabad vagyok? - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámája 4. képében Alberich (Bar) átokmonológja, a teljes Ring-ciklus konfliktusának egyik legfőbb kiindulópontja.

Szabady József (1927-) - magyar op.én. (T). Operettbonvivánként kezdte pályafutását Egerben, majd Miskolcon. 1966-67-ig a pécsi N.Sz. tagja, 1967-69 Karl Marx-Stadt-ban énekel, 1970-től a szegedi N.Sz. magánénekese a hőstenor szerepkörben (Des Grieux, Faust, Lohengrin).

Szabó Anita (1937-) - magyar op.én. (A). 1960-ban debütált az OH-ban. Kisebb szerepekkel kezdte pályafutását, majd 1962-ben Orfeuszként lépett föl, s azóta egyaránt énekelt vezető szerepeket (Azucena, Carmen, Amneris, Delila) és comprimario-szólamokat.

Szabó Gizella (1910-) - magyar op.én. (S). 1939-ben debütált az OH-ban, Gildaként. 1945-ig volt a színház tagja, a koloratúrszoprán-szerepkörben. Szabó Lujza testvére.

Szabó Ilonka (1911-1944) - magyar op.én. (S). 1934-ben debütált az OH-ban, Rosinaként. Tízéves pályafutása alatt a színház egyik legjobb koloratúr-szubrettje volt, rendkívül finom hangjával, lényének bájával és jó színészi készségével kiváló Rosina, Gilda és Blonde, valamint számos karakterszerep elsőrangú alakítója. Buda ostroma alatt, 1944 novemberében halt meg. Emlékét a Várban utca őrzi.

Szabó László (1937-) - magyar karm. 1963-ban a debreceni Csokonai Színházban debütált, a Bohémélettel. 1967-ig e színház, 1970-ig a pécsi N.Sz., azóta ismét a Csokonai Színház karmestere, majd zenei igazgatója. Oroszlánrésze van - Rubányi Vilmos halála után - a Csokonai Színház Verdi-kultuszában (Nabucco, Ernani, Attila stb.). A népi demokratikus országokban, Finnországban és az NSZK-ban vendégszerepelt.

Szabó Lujza (1904-1934) - magyar op.én. (S). 1927-ben debütált az OH-ban, az Éj Királynőjeként. Robbanásszerűen induló karrierje rövid pályafutása alatt a legmagasabb csúcsokra ért el, korai haláláig elénekelte az akkor játszott repertoár legtöbb koloratúrszoprán szerepét, és sikerrel kísérletezett a lírai szerepkörben is. Hét év alatt 50 szerepet énekelt. Kimagasló képességű, zseniális koloratúr-hősnő volt, tragikusan korai halála legnagyobb reménységeinek egyikétől fosztotta meg a magyar operajátszást. Csodálatos hanganyag és káprázatos technika jellemezte, olyan technika, amely számára nem volt akadály. Elindult nemzetközi pályafutása is: Berlinben és Amsterdamban vendégszerepelt.

Szabó Miklós (1909-) - magyar op.én. (T). Hangversenyénekesként kezdte pályafutását, majd 1941-ben az OH tagja lett. Színpadon 1939-ben, egy szabadtéri előadáson debütált, a Bajazzók Beppójaként. 1945-ig volt az OH tagja, 1946-48 a bpesti Vígoperában működött, aztán újra hangversenyénekes lett. Pályájának utolsó állomása a szegedi N.Sz. volt, ahol 1958-69-ig, nyugdíjbavonulásáig működött. Vendégszerepelt Hollandiában, a Szovjetunióban. - Szabó Miklós egyike leguniverzálisabb énekeseinknek. Színpadon éppoly nagyszerű karakteralakokat formált, mint hősi figurákat (Bardolftól Cavaradossiig, Des Grieux-ig és Alvaróig), mint ahogy legkiválóbb oratóriumszólistáink egyike is volt, hangversenyénekesi pályája az operettdaloktól a János passió Evangélistájáig terjedt. Nemcsak mint énekes működött, kitűnő műfordító is, aki számos opera szövegkönyvét ültette át magyarra. Kimagasló kultúrájú énekes, s ez a kultúra éppúgy vonatkozik az énektechnikára, mint a muzikalitásra, a stíluskészségre és az operai alakok, valamint az oratórium-szólók átélt megformálására. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Szabó Rózsa (1932-) - magyar op.én. (S). Pályáját az egri és a miskolci N.Sz.-ban kezdte operettprimadonnaként. 1965-ben debütált az OH-ban, a Pillangókisasszony Kate Pinkertonjaként. Azóta a színház lírai szopránjai közé tartozik, fő szerepei: Pillangókisasszony, Musette, Violetta, Nedda, Szaffi. Helsinkiben vendégszerepelt Violettaként.

Szadko - Rimszkij-Korszakov operája 7 jelenetben (1898, Moszkva), a zeneszerző és Bjelszkij szövegére. A szerző operaköltészetének egyik reprezentáns darabja, zenéjében számos keleties elemmel, mint például a híressé vált Hindu dallal.

Szalatsy István (1924-) - magyar karm. 1955 óta a szegedi N.Sz. tagja, 1956-ban debütált Verdi Álarcosbáljával. Azóta e színház dirigense, akinek keze alatt a színház teljes repertoárja megszólalt. Vendégszerepelt Izlandban, Romániában és Jugoszláviában.

Szállj, sóhajtás - Verdi Nabuccójának III. felvonásában a fogoly zsidók híres kórusa. A mű - és egyben Verdi egész életműve - egyik legnépszerűbb dallama. Igen gyakran kerül önállóan is előadásra, a mester temetésén is ezt énekelték.

Szállj, szállj ábránd! - Hans Sachs (Bbar) nagy monológja Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájának III. felvonása 1. képében, a világot uraló hiúságról.

Szalma Ferenc (1923-) - magyar op.én. (B). 1954-ben debütált a szegedi N.Sz.-ban, az Anyegin Zareckijeként. 1963-ig volt e színház tagja, azóta az OH művésze. Kitűnő drámai basszus, aki főleg Verdi-szerepeiben (Zaccaria, Fülöp király, Ramphis, Gvárdián) és oratóriumszólistaként arat nagy sikert. Jelentős Wagner-énekes is, kitűnő Marke, Hagen és Hollandi. Oratóriumszólistaként számos európai országban vendégszerepelt, ugyancsak sok helyen énekelte A kékszakállú herceg vára címszerepét. Színészi készsége és hangjának jellege folytán a nagy karakterszerepek állnak legközelebb egyéniségéhez. Liszt-díjas.

Szaltán cár története - Rimszkij-Korszakov 4 felv. operája prológussal (1900, Moszkva), Bjelszkij szövegére. - A Szovjetunión kívül ritkán kerül előadásra a mű; az opera muzsikájából készült zenekari koncertszvit azonban állandó repertoárdarab.

Szamosi Elza (1884-1924) - magyar op.én. (A majd S). Operettprimadonnaként kezdte pályáját, majd 1904-ben az OH tagja lett. Ekkor még altista, aki a Sámson és Delila 1904-es magyar bemutatóján ugrott ki. Nagyszerű Carmen volt, majd 1906-ban, már mint szoprán, ő vitte Magyarországon sikerre a Pillangókisasszonyt. Puccini maga tanította be, és az ő ajánlására került Szamosi Elza Amerikába, ahol ugyancsak a Pillangóval mutatkozott be, a mű amerikai premierjén. Főleg Puccini-szerepekben (Cso-Cso-Szánon kívül mint Tosca és Mimi) aratta legnagyobb sikereit. 1913-ban visszavonult.

Szamoszud, Szamuil (1884-1964) - szovjet karm. A legnevesebb szovjet operadirigensek egyike. 1918-36 vezető karmestere volt a leningrádi Kis Színháznak, s ebben a minőségében számos szovjet operát bemutatott. 1936-43 a moszkvai B., 1943-50 a Sztanyiszlavszkij - Nyemirovics-Dancsenko Színház vezető karnagya. Hangversenydirigensként is jelentős művész volt.

Szánthó Enid (1907-) - magyar szárm. op.én. (A). Bpesten tanult, majd 1928-ban a bécsi S.O.-ban debütált. 1939-ig volt e színház tagja, majd Amerikába vándorolt ki és azóta New Yorkban énektanár. A 30-as években igen neves Wagner-énekes volt, Bayreuthban is sokszor énekelt.

Szarvaskirály - Hans Werner Henze 3 felv. operája (1956, Nyugat-Berlin, átdolg. verzió 1963, Kassel), A. v. Cramer szövegére, C. Gozzi meséje nyomán. Henze első nagysikerű operája.

Szavadban nem szól - Puccini Toscája I. felvonásában Tosca (S) és Cavaradossi (T) szerelmi kettősének kezdősora.

Szecsődi Irén (1917-) - magyar op.én. (S). 1948-ban debütált az OH-ban, a Varázsfuvola I. hölgyeként. A színház egyik legkiválóbb lírai szopránja volt, ideális Puccini-hősnő (Mimi, Pillangókisasszony, Liu), aki egyéniségének melegségével és édes csengésű hangjával tökéletessé formálta szerepeit. Az OH együttesével és egyénileg is több ízben vendégszerepelt a népi demokratikus országokban. Puccini-szerepei mellett kiváló Micaela, Violetta, Melinda és Zerlina volt. Sok oratórium-szólót is énekelt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Szedő Miklós (1896-) - magyar op.én. (T). 1926-ban debütált az OH-ban, Rodolphe-ként. Egy évadot énekelt az OH-ban, majd 1939-ig a V.Sz. tagja volt. Ezután Dél-Amerikába emigrált, ahol Brazíliában, Argentínában és Chilében működött lírai tenorként egy olasz társulattal. 1948-ban tért haza, azóta orvosként tevékenykedik. Mintegy 50 vezető szerepet énekelt, Taminótól, Almavivától és Edgartól Rodolphe-ig, Cavaradossiig és Florestanig. 1932-ben a bécsi Volksoperben vendégszerepelt. Nemcsak operaénekesként, hanem operett-bonvivánként és dalénekesként is igen jó nevet szerzett magának.

Szegleth Ferenc (1934-) - magyar op.én. (T). 1957-60 az OH kórusának tagja, majd a Déryné Színházban és a szegedi N.Sz.-ban működött, 1970 óta az OH művésze. Szegeden debütált 1968-ban szólistaként, Manrico szerepében. Az OH-ban a comprimario-szerepkörben tevékenykedik.

Szeitz Gizella (1920-) - magyar jelmeztervező. 1945 óta az OH tagja, igen sok bemutató kosztümjeinek fantáziagazdag, artisztikus tervezője. Az OH-on kívül a Tv-nek, a filmgyárnak is dolgozik.

Székely Mihály (1901-1963) - magyar op.én. (B). 1923-ban debütált a bpesti V.Sz.-ban, Weber Bűvös vadászának Remetéjeként. Hamar az Operaház tagja lett, s már húszegynéhány éves korában olyan vezető szerepeket bíztak rá, mint Sarastro, Brogni, Mefisztó, Hunding és Marke. Nemzetközi pályafutása a II. világháború után bontakozott ki: 1946-50 a Met, 1957-62 Glyndebourne állandó vendége. Bartók Kékszakállújával szinte egész Európát végigjárta, Párizstól Moszkváig, Londontól Amsterdamig. Székely a magyar operajátszás történetének egyik legnagyobb alakja volt. Nemcsak párját ritkítóan szép hanganyaga hódította meg a közönséget, de talán még ennél is jobban grandiózus alakítókészsége, melyben a színpadi játékának éppoly nagy szerepe volt, mint a hangi megoldásnak. Káprázatosan sötét és zengő legmélyebb regisztere külön élményt jelentett. Egyaránt közel állt hozzá Mozart és Verdi, Wagner és Bartók világa. Leghíresebb produkciói a Mozart-szerepek voltak, köztük is talán egész pályája legragyogóbb alakítása, a félelmetes Ozmin. Ugyanígy lenyűgöző erejű II. Fülöp, ellenállhatatlan humorú Ochs báró, sötét Fiesco és zord-mitikus Hunding volt. A Kékszakállú szerepét Bartók engedélyével punktírozta; ennek a szerepnek világviszonylatban egyik legnagyobb életrekeltője volt. A háború utáni években az orosz repertoár legnagyobb feladatát, a Borisz Godunov címszerepét oldotta meg tökéletesen (már korábban csodálatosan énekelte Doszifejt és Koncsakot). Az OH örökös tagja, kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló művész volt.

Székely fonó - Kodály 1 felv. daljátéka (1932, bpesti OH), népi szövegekre, a zszerző dramatizálásában.

A mű nem más, mint laza cselekménynyszálra felfűzött népdalfeldolgozás-sorozat. Tehát éppúgy nem opera, mint ahogy a Háry sem; jelentősége is megegyezik a Háryéval, mert a Székely fonó ugyancsak bizonyítja: a magyar népdal betöltheti a színpadi nagyforma keretét.

Székelyhidy Ferenc (1885-1954) - magyar op.én. (T). Kolozsvárott jogászként működött, de ezzel egyidejűleg énekelni is tanult. 1909-ben szerződtette az OH, melynek a 30-as évekig egyik vezető művésze volt. Szerepköre rendkívül sokoldalú, felölelte a lírai és drámai szerepek egész sorát, Taminótól, Belmontétól, Don Ottaviótól Lohengrinig, Parsifalig, Radamesig. Nem annyira hangjával, mely kis volumenű volt, hanem stíluskészségével és átélt szerepformálásával tűnt ki. Oszlopa volt oratórium-hangversenyeinknek és egyik legnagyobb propagátora az új magyar zenének. Ő mutatta be Bartók és Kodály számos népdalfeldolgozását, ő volt a Psalmus első Zsoltárosa. Visszavonulása után a Zeneakadémia énektanára és az OH énekmestere. Az OH örökös tagja.

Széki Sándor (1930-) - magyar op.én. (Bar). 1967-ben debütált az OH-ban, Alfióként. A hősbariton szerepkörben működik, fő szerepei: René, Luna, Petur, Gara nádor.

Széll György (1897-1970) - magyar szárm. amerikai karm. Bécsben és Lipcsében tanult zongorázni, majd R. Strauss tanácsára lett karmester (t. k. 1929-37-ig a prágai Német Operaház főzeneigazgatója). Bár elsősorban hangversenydirigensként vált világhírűvé, igen jelentős operaelőadások is fűződnek nevéhez, mindenekelőtt prágai korszakából.

Szellemek nagy királya - Verdi Álarcosbálja I. felv. 2. képében Ulrica (A) kétrészes nagyáriája. Az ária formai különlegessége - egyedülálló eset a klasszikus, többrészes olasz áriaforma történetében -, hogy a lassú és a gyors szakasz azonos témára épül.

Szellő Lajos (1927-) - magyar op.én. (T). 1959-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, Turidduként. 1964-ig e színház, azóta az OH tagja, részben a hőstenor, részben a comprimario szerepkörben (Radames, Turiddu, Richard).

Szememben mámor, s öröm ragyog - Erkel Hunyadi Lászlója III. felv. 2. képében Gara Mária (S) virtuóz koloratúrákkal ékes, szólófuvola-kíséretes nászi cavatinája.

Szemere Árpád (1878-1933) - magyar op.én. (Bar) és rendező. 1898-ban lett az OH tagja, mintegy 50 hősi, lírai és buffo-bariton szerepet alakított. 1928-tól haláláig a színház főrendezője, 1931-33 a Zeneakadémia színpadi játék tanára. Az OH örökös tagja volt.

Szemere László (1910-1963) - magyar szárm. op.én. (T). 1937-ben debütált Troppauban. 1938-48 Svájcban működött, de már 1946-ban énekelt a bécsi S.O.-ban. 1948-tól tragikus autóbaleset-haláláig a S.O. neves lírai és karakter-tenorja volt.

Szemjon Kotko - Prokofjev operája 7 képben (1940, Moszkva, B.), a zeneszerző szövegére, Katajev elbeszélése nyomán.

Szende Ferenc (1887-1962) - magyar op.én. (Bbar). Tanulmányai befejezése után vidéken működött mint énekes és mint karmester. 1913-ban szerződött az OH-hoz. A két háború közötti időszak egyik legjobb hősbaritonja volt, kiváló Wagner- és Mozart-énekes. Ő volt az első magyar Ochs. Közel 100 szerepet énekelt, gyakran működött közre külföldi operaelőadásokon és főleg oratórium-produkciókban. Szerepköre Sparafuciletől és Hagentől Boriszon, Sachson, a Wotanokon és Don Alfonsón át Scarpiáig és Tonióig terjedt. 1938-ban, operaházi tagságának 25. évfordulóján vonult vissza a színpadtól, de 1944-ig még rendezőként működött. Ekkor külföldre távozott.

Szendrői Lajos (1850-1919) - magyar op.én. (B). 1881-től 1911-ig a N.Sz., ill. az OH karakterbasszistája volt.

Szenkár Jenő (1891-) - magyar karm. Kisebb színházak után 1920-23 Frankfurtban, majd a berlini Volksoperben működött, 1924-33 között a kölni Opera főzeneigazgatója volt. (Ő mutatta be 1926-ban e színházban Bartók Csodálatos mandarinját.) A nácizmus hatalomrajutásakor előbb a Szovjetunióban, majd Rio de Janeiróban tevékenykedett. 1950-ben visszatért Németországba, ahol 1952-56-ig, visszavonulásáig a düsseldorfi Opera főzeneigazgatója volt.

Szent esküm ellenére - Puccini Toscája II. felvonásában Scarpia (Bar) monológja, tulajdonképpen Toscával való, szinte felvonásnyi nagy kettősének részlete, melyben Mario életéért Tosca ölelését követeli.

Szentivánéji álom - Britten 3 felv. operája (1960, Aldeburgh), a zeneszerző és Peter Pears szövegére, Shakespeare színműve alapján. Magyar bem.: 1963, debreceni Csokonai Színház.

A Shakespeare-művet híven követő, abból csak néhány jelenetet elhagyó Britten-darab zenéje három élesen elváló intonációs szférára oszlik. Más és más zenei jellemzést kapnak a lírikusan ábrázolt szerelmesek, a groteszk-parodisztikus kézműves-jelenetek és az irreális tündérvilág (Oberon kontratenor, Puck prózai szereplő). Az opera muzsikáját azonban egységbe fogja az *erdő* mindig és mindenhol jelenlevő zenei képe.

Szent nap - Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operája III. felvonásában a Hans Sachsot köszöntő kórus kezdő sora. A szöveg Hans Sachs eredeti költeménye, Luther és a reformáció tiszteletére.

Szép csarnokod mi áldva üdvözöljük → *Vendégek bevonulása*

Szépen, csendben - Verdi Rigoletto c. operájának I. felv. 2. képében az udvaroncok híres, koncertszámként is gyakran előadásra kerülő kórusa Gilda elrablása előtt.

Szép Ilon - Mosonyi Mihály 5 felv. operája (1860, pesti N.Sz.), Fekete Mihály szövegkönyvére, Vörösmarty balladája nyomán.

Szép ünnepünk, Szent János nap - Wagner a Nürnbergi mesterdalnokok c. operájának I. felvonásában Pogner (B) nagy monológja, melyben Éva lánya kezét ajánlja fel a dalnokverseny díjaként.

Szerdahelyi József (1804-1851) - magyar op.én. (Bar), színész és zszerző. Debrecenben kezdte pályáját, majd 1824-ben egy kolozsvári társulat tagja volt: énekelt, a zenekarban játszott és korrepetitorkodott. Három évvel később saját társulatot alapított Kolozsvárott. Fellépett a pesti Német Színházban, aztán különböző vidéki színtársulatoknál működött. A N.Sz. megnyitásakor az énekesgárda tagja, itt tevékenykedett haláláig. Egyike volt azoknak az inkább színész, mint énekes operistáknak, akik a N.Sz. hőskorában, a színház működése első évtizedeiben minden feladatot vállaltak. Így Szerdahelyi volt a színház első Figarója, valamint számos más opera főszereplője. Bár énekesként is igen népszerű volt, hírnevét népszínműveinek és egyéb színpadi muzsikáinak köszönhette.

Szerelemhegyi András (1762-1826) - Az első magyar színtársulat zenei vezetője: korrepetitor, zeneszerző, karmester, súgó, fordító és szövegíró. Igazi „színpad-rajongója", aki minden igyekezetével és nem kis tudásával azon volt, hogy a Kelemen-féle társulat minél jobb és több operát játsszon. Egy időben neki tulajdonították a „Pikkó hertzeg" szövegkönyvét is, erről azonban kiderült, hogy Szalkay Antal műve. Szerelemhegyi fordította a társulat által előadott Schikaneder- és Paisiello-darabokat. A színtársulat bukásával polgári foglalkozást vállalt, a váci káptalan gazdatisztje lett.

Szerelmem, jöjj - Wagner Tannhäuserje I. felvonásában Vénusz (S) csábító monológja, mellyel Tannhäusert vissza akarja tartani. A monológ vezértémája a nyitány középrészében is szerepel, majd felbukkan a III. felvonásban, amikor Tannhäuser vissza akar térni a szerelem istennőjéhez.

Szerelmes ifjúságom után - Wotan (Bbar) nagy monológja Wagner Walkürje II. felvonásában. Egyike azoknak a Ring-jeleneteknek, melyekben valamely szereplő az addig lezajlott eseményeket visszatekintően összefoglalja.

Szerelmes lehelet - Ferrando (T) szerelmi áriája Mozart Così fan tutte-jének I. felvonásából.

Sérelmes levél - Eszterházy Ferenc egyfelvonásos vígoperája (1937, OH), Fóthy János szövegére.

szerelmi bájital, A - Donizetti 2 felv. vígoperája (1832, Milánó, T. Cannobiana), Romani szövegére, Scribe Auber számára készült librettója nyomán. Magyarorsz. bem.: 1838, pesti Német Színház; 1840, Kolozsvár. Donizetti legjobb buffáinak egyike, benne a lírai bel canto egyik legszebb gyöngyszemével, az „Una furtiva lagrima" kezdetű tenoráriával.

szerelmi tilalom, A - Wagner 2 felv. „nagy vígoperája" (1836, Magdeburg), a zeneszerző szövegére, Shakespeare Szeget szeggel c. vígjátéka nyomán. Wagner első előadásra került műve, melyben még teljesen a késői olasz buffa, ill. a francia nagyopera hatása alatt áll.

szerenád - 1. A „serenata" a XVIII. sz.-i operában külön műfaj neve: rövid terjedelmű, és mindig ünnepi alkalomra készült mű, amely legtöbbször valamilyen fejedelmi házasság vagy hasonló jelentős esemény alkalmából került előadásra. - 2. A szó „éji zene" értelmében

számos operában helyt kapott jelenet-típus, hangulati skálája Don Juan mandolin-kíséretes, alig-alig stilizált igazi szerenádjától Mefisztó gúnyos, idézőjelbe tett daláig terjed.

szextett - Hat szólóénekhangra és esetleg kórusra írt operai együttes. A klasszikus operairodalom leghíresebb szextettjeit a Don Juan II. felvonásában és a Lammermoori Lucia II. felvonásában találjuk. A szextett igen gyakran azonosnak vehető a finálékkal vagy a concertatókkal (l. *ott*).

szicíliai vecsernye, A - Verdi 5 felv. operája (1855. Párizs, O.), Scribe és Duveyrier szövegére. Magyarorsz. bem.: 1856, pesti N.Sz. (Guzman Giovanna címmel).

Verdi első francia szövegre készült operája és első kísérlete a francia nagyopera típusában. Még feszélyezik a kötelező keretek: az ötfelvonásos, monstre-terjedelem, a nagy balett-betét és a stiláris követelmények, s így a mű jellegzetes „átmeneti" jellegűvé válik. De az első találkozás is már jelentős eredményeket hoz Verdi dramaturgiájában, ritmikus fejlődésében, zenekarkezelésében és jelenetépítkezésében. Az igazi eredményeket persze a következő művek szűrik le, így az Álarcosbál, a Don Carlos és az Aida.

Az opera cselekménye a XIII. sz.-ban zajlik, Palermóban. Történeti háttere valóban megtörtént esemény: a franciák lemészárlása és kiűzése Szicíliából. A mű hősei: Monforte (Bar), Szicília francia helytartója, Elena (S), szicíliai hercegnő, a felkelők egyik vezére, Arrigo, ifjú szicíliai (T), Elena szerelmese, akiről kiderül, hogy Monforte fia és Procida (B), a győztes felkelés feje. A felkelés politikai bonyodalmát kissé háttérbe szorítja a főszereplők egyéni konfliktusa - főleg Arrigóé -; a szerelmesek és Monforte áldozatául esnek a vecsernye-harangszó jelére kirobbant vérengző felkelésnek.

Szidalom Loge bére csak - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámájának 2. képében Loge (T) nagy monológja a szerelem mindenható mivoltáról és a Rajna elrablott aranyáról. A wagneri, recitativo és arioso közötti énekszólamformálás egyik legszebb példája.

Szigeti László (1923-) - magyar op.én. (T). A Néphadsereg Művészegyüttesében kezdte pályáját, itt debütált 1958-ban, Mantuai hercegként. 1960-62 a debreceni Csokonai Színház, azóta az OH tagja. Sokoldalú énekes, aki Mozarttól (Tamino, Belmonte) Verdiig (Mantuai herceg, Alfréd), a karakterszerepektől a spinto-hősökig terjedő repertoárral rendelkezik.

Szilágyi Arabella (1863-1918) - magyar op.én. (S). 1886-88, ill. 1894-95 volt az OH művésze. Mahler „fedezte fel", s vele énekeltette a Walkür magyar premierjén Brünnhildét. Wagner-heroinaként aratta legnagyobb sikereit, mind Bpesten, mind Angelo Neumann társulatánál. 1908-ban visszavonult, és Bpesten tanítással foglalkozott.

Szilágyi Erzsébet - Erkel Hunyadi Lászlójában a Hunyadi-fiúk anyja, Hunyadi János özvegye (S), a mű női főszereplője.

Szilfidek tánca - Berlioz Faust elkárhozása c. drámai legendájának koncertszámként is igen ismert táncképe.

Szilvássy Margit (1910-) - magyar op.én. (S, MS). 1934-ben debütált az OH-ban. a Hegyek alján Mártájaként. A színház egyik legsokoldalúbb tagja volt évtizedeken keresztül: egyrészt egyaránt kitűnően énekelte a szoprán- és a mezzo-szerepeket, másrészt szerepköre az operett-primadonnától (Rosalinda, Szaffi) a szubretteken át (Musette, Nedda) a drámai hősnőkig (Tosca, Carmen, Georgette, Santuzza) terjedt. Nagyszerű színésznő, akinek alakításaiban a hangi teljesítmény és a színpadi megformálás egyaránt döntő jelentőségű volt. 1969 óta tanít. Az OH együttesével és egyénileg is sok európai városban vendégszerepelt. Érdemes művész.

Szimjonov, Jurij (1942-) - szovjet karm. Pályáját a moszkvai konzervatórium operastúdiójában kezdte, majd 1968-ban megnyerte a római Santa Cecília versenyt. Hangverseny- és

operadirigensként egyaránt tevékenykedett, de egyre többet vezényelt a B.-ban. Óriási sikert aratott Aida-tolmácsolásával. 1969-ben lett a B. állandó karmestere, jelenleg a színház vezető dirigense. Több Bolsoj-turnét vezetett külföldön, és nemcsak a klasszikus orosz műveket, de a nagy repertoár-darabokat is rendkívüli sikerrel dirigálta.

Szinetár Miklós (1932-) - magyar rendező. Különböző színházaknál fejti ki rendezői tevékenységét, a tv főrendezője. 1951 óta vendégrendezőként működik az OH-ban, többek között egy kitűnő, humoros effektusokban gazdag és a mű minden rétegét feltáró Così fan tutte rendezésével. Vendégként Genovában, Wuppertalban és Szverdlovszkban rendezett. Az opera mellett operett és musical-rendezései is kötik a zenes műfajhoz. Kossuth- és kétszeres Jászai-díjas, Érdemes művész.

színigazgató, A - Mozart 1 felv. „zenés komédiája" (1786, Bécs, schönbrunni kastély), Gottlob Stephanie szövegére. Magyar bem.: 1859, pesti Német Színház); 1946, bpesti Víg-opera („Éneklecke" címmel, Jankovich Ferenc átdolgozásában. Ez a szövegverzió sokszor ment Bpesten; az eredetit csak hangversenyszerűen játszották.) A kedves komédia egyike a XVIII. sz.-ban oly előszeretettel színpadra vitt színházról szóló daraboknak. Lényegében prózai színmű, melyhez Mozart a darabhoz képest aránytalanul széles kidolgozású, nagyszerű nyitányt, néhány betétáriát és egy tercett-finálét írt. A darab szereplői énekesek, valamint a szerencsétlen színházigazgató, akinek ki kell békítenie az egymással versengő primadonnákat.

Szinyavszkaja, Tamara (1943-) - szovjet op.én. (MS). 1965-ben debütált a B.-ban. A színház együttesével részt vett különböző külföldi vendégjátékokon, s ez alkalmakkor, valamint hangversenyein igen nagy sikert aratott. Főleg Carmenként és a klasszikus orosz repertoárban ünneplik.

Szirmay Márta (1939-) - magyar op.én. (A). 1964-ben debütált az OH-ban, Szokolay Vérnászának Anya szerepében. A színház vezető drámai altjai közé tartozik (Carmen, Azucena, Ulrica, Orfeusz, Arnalta). Sokat foglalkoztatott oratóriumszólista és - főleg pályája kezdetén - egészen kiváló jazzénekes. Vendégszerepelt Bécsben, Baselben, Kölnben, Lisszabonban, Firenzében, Rómában, Nápolyban, Moszkvában stb., jazzénekesként számos jazzfesztiválon. Liszt-díjas.

Szívem kinyílt - Saint-Saëns Sámson és Delilája II. felvonásában Delila (A) hatalmas áriája, mellyel teljesen magához láncolja Sámsont.

Szlobodszkája, Oda (1895-) - orosz op.én. (S). A pétervári Mariinszkij Színházban debütált 1918-ban, a Pique Dame Lizájaként. 1922-ben emigrált, és Párizsban, majd Londonban telepedett le. Több mű angliai bemutató-előadásának főszerepét énekelte. A 30-as években „Odali Careno" néven operettprimadonna lett.

Szlovén Nemzeti Színház, Ljubljana - A szlovén fővárosban 1652-ben egy olasz társulat játszott először operát. Később - a monarchia idején - a német előadások háttérbe szorították az olasz hatást. 1765-ben nyitották meg az első színházat, 1780-ban mutatták be az első szlovén operát. A jelenlegi színházépület 1895-ből való. Rendszeresen játszanak szlovén operákat; a társulat gyakran vendégszerepel külföldön és hanglemezfelvételeken.

Szmirnov, Dmitrij (1882-1944) - orosz op.én. (T). 1904-ben debütált a Mariinszkij Színházban, Rubinstein Démonjában. 1907-ben Monte-Carlóba szerződtették, 1910-ben a Met hívta meg, 1912-ben a párizsi O. A 30-as évek közepe tájától Londonban élt és főleg pedagógusként működött. Korának legjelentősebb orosz tenoristája volt, aki főleg a lírai szerepekben aratott világsikereket.

Szmolenszkája, Jevgenyija (1919-) - szovjet op.én. (S). Aránylag későn kezdett énekelni tanulni, s csak 1945-ben debütált Sztalinóban. 1947 óta a moszkvai B. tagja, a színház vezető drámai szopránjainak egyike.

Szobinov, Leonyid (1872-1934) - orosz op.én. (T). Moszkvában debütált 1894-ben. A moszkvai B. és a pétervári Mariinszkij Színház ünnepelt vezető tenoristája volt évtizedeken keresztül, híres Lenszkij, Lohengrin, Rómeó és Werther. Európa-szerte fellépett, egyike volt a századforduló évtizedei híres sztárjainak.

Szód éltet, mint a napsugár - Verdi Álarcosbálja II. felvonásában Amélia (S) és Richard (T) nagy szerelmi kettősének gyors zárószakasza.

Szófiai Operaház - A Nemzeti Operaházat 1908-ban alapították, az első bolgár nyelven énekelt opera 1909-ben a Bajazzók volt. A szófiai operaházból számos nagyszerű, később világsztárrá váló énekes indult el. Világhíres a színház énekkara, mely sok esetben szerepel a nagy operaházakban és lemezfelvételeken.

Szokolova, Natalja (1914-) - szovjet op.én. (S). Egy műkedvelő együttesben fedezték fel, aránylag későn, 1944-ben debütált a moszkvai B.-ban, melynek sokáig neves drámai szopránja volt (Aida, Halka, Pique Dame-Liza stb.).

Szolgalelkek - Verdi Rigolettójának II. felvonásában a címszereplő (Bar) többrészes nagyáriájának kezdő sora.

Szólok hozzád, nagyúr - Verdi Don Carlosának IV. felvonásában Erzsébet (S) többrészes nagyáriája.

Szomolányi János (1908-1962) - magyar op.én. (Bar). 1935-ben debütált az OH-ban, Goldmark Téli regéje Házalójaként. Haláláig az OH comprimario-énekese volt, de énekelte Papagenót és a János vitéz Bagóját is.

Szophoklész (kb. i. e. 495-406) - görög drámaíró. Művei alapján a következő operák születtek: *Elektra:* Lemoyne (1782), Haeffner (1787), R. Strauss (1909); *Oedipusz:* Enescu (1936); *Oedipusz király:* Leoncavallo (1920), Stravinsky (1927); *Oedipusz Kolonoszban:* Sacchini (1786), Zingarelli (1802); *Antigoné:* Honegger (1927), Orff (1949).

szoprán - A magas női hangosztály neve. Különböző fajtái inkább a karakter, a drámai funkció, semmint az effektív fekvés szerint különülnek el. Mint a többi hangosztálynál, a szopránnál is nemzetek szerint más és más az elnevezés. A leggyakoribbak a következők: *koloratúr S* (az Éj királynője), *szubrett* (Blonde, Zerlina), *lírai S* (Mimi, Liu), *drámai S* (Tosca, Aida), *„Zwischenfach"* (Izolda), lírai „spinto" v. *jugendlich-dramatisch* (Agátha, Elza, Desdemona).

Szorocsinci vásár - Muszorgszkij befejezetlen, 3 felv. operája, a zeneszerző szövegére, Gogol novellája nyomán. Muszorgszkij maga csak az első két felvonás zenéjét írta meg, azt sem teljes egészében. Többen próbálták a vázlatok nyomán befejezni a darabot. A legismertebbé a következők váltak: Ljadov (1904), Rimszkij-Korszakov-Karatigin (1912, bem.: 1913, Moszkva), Kjui (1917, Pétervár, magyar bem.: 1945. szegedi N.Sz.), Cserepnyin (1923, Monte-Carlo), Sebalin (1933).

A megmaradt Muszorgszkij-zene a Borisz Godunov és a Hovanscsina stílusát mutatja, vígoperai környezetben. Kiemelkedő számai a mű kezdetén álló tenorária, amely főtémája megjelent már az Éj a kopár hegyen zárórészében, és amelynek variánsa felbukkan Stravinsky Sacre-jának legelején; a híres Gopak, valamint az I. felvonás kórusai és a II. felvonás ördögjelenetei. A cselekmény a vásár vidám forgatagában játszódik, szereplői Cserevik gazda (Bar), kikapós felesége, Hivrija (A) és lánya, Paraszja (S), Grickó, a fiatal parasztlegény (T), a

pópa fia (T), akit Hivrija elbújtat, valamint a Koma (Bbar), aki rémmeséivel izgalomban tart mindenkit. Az ördög is kísért, de végül minden jórafordul, Cserevik ráncbaszedi feleségét, Grickó pedig megkapja szerelmesét, Paraszját.

Szorokina, Tamara (1928?-) - szovjet op.én. (S). 1952-ben debütált a leningrádi Kirov Operaházban, 1954 óta a moszkvai B. tagja. A színház vezető lírai szopránjainak egyike, aki az orosz klasszikus repertoáron kívül mint Violetta, Mimi és Margit aratja legnagyobb sikereit. Vendégszerepelt Svájcban, Japánban, Irakban és több ízben Bpesten.

Szostek-Radkowa, Krystyna (1934?-) - lengyel op.én. (MS). Már növendék korában (1956-tól) szólistája volt a bytomi operának, több énekversenyt nyert. 1962 óta a varsói Teatr Wielki tagja, a színház egyik vezető mezzója. Számos vendégszereplése során opera- és koncerténekesként szinte egész Európát végigjárta, így t. k. nálunk is többször vendégszerepelt. Színpadon főleg Verdi nagy mezzo hősnőit eleveníti meg sikerrel (pl. Eboli); a hangversenyénekesnőt a modern muzsika kedvelői ismerik világszerte: egyike a mai lengyel avantgardezene propagátorainak. Úgyszólván minden Varsói Ősz fesztiválon részt vett, számos művet neki írtak a lengyel zeneszerzők.

Szotkilava, Zurab (1942?-) - szovjet op.én. (T). 1966-ban debütált Cavaradossiként, a tbiliszi operában, melynek azóta is vezető hőstenorja. 1967-1969 Olaszországban tanult, közben 1968-ban megnyerte a szófiai énekversenyt, 1970-ben pedig a barcelonait. A hősi és a spintoszerepeket egyaránt énekli. Bpesten többször is fellépett.

Szóval én, ó, hihető-e? - Rosina (S vagy A) és Figaro (Bar) kettőse Rossini Sevillai borbélyának I. felvonásában.

Szoyer Ilonka (1880-1956) - magyar op.én. (S). Pályáját a lipcsei városi színházban kezdte, majd 1901-ben az OH tagja lett. Tíz évig működött itt, mint a színház egyik legnépszerűbb koloratúrszopránja, akit édesen csengő hangjáért és kiváló technikai tudásáért kedveltek. 1912-15 a V.Sz. művésze lett, ahol férje, Márkus Dezső (l. *ott*) volt a főzeneigazgató. Vendégszerepelt a berlini S.O.-ban is.

Szöktetés a szerájból - Mozart 3 felv. operája (1782, Bécs, Burgszínház), Gottlob Stephanie szövegére, Bretzner librettója nyomán. Magyarorsz. bem.: 1785, Pozsony (németül); 1833. Kassa (magyarul).

Mozart első teljesen érett operája (bár az Idomeneo, mely közvetlenül megelőzi, ugyancsak az érettkori alkotások közé sorolható). Műfajilag a daljáték (Singspiel) világába tartozik, hiszen az egyes zeneszámokat prózadialógusok kötik össze. A darab azonban messze túllép a Singspiel egyszerű formavilágán és dramaturgiáján, a jellemzésnek és az operaszínpadi formaalkotásnak mesteri példája.

Szőnyi Olga (1935-) - magyar op.én. (MS). 1954-ben debütált az OH-ban, Ebolikén. A drámai mezzo szerepkörben mondhat magáénak kitűnő alakításokat, elsősorban Verdi és Richard Strauss műveiben (Eboli, Amneris, ill. Octavian, Komponista). A Wagner-heroinák is repertoárjába tartoznak (Brünnhilde, Vénusz, Brangäne), és világszerte énekelte a Kékszakállú Juditját. Európa és Amerika igen sok operaházában és hangversenytermében vendégszerepelt. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Szörnyű bosszúra - Verdi Rigoletto c. operája II. felvonásában Gilda (S) és Rigoletto (Bar) kettősének frenetikus hatású, elsöprő lendületű zárószakasza, Rigoletto bosszúvágyának döbbenetes erejű ábrázolása.

Szörnyű a szenvedés - Mozart Così fan tutte-jának I. felvonásában Dorabella (S vagy MS) kétségbeesett, hisztérikus áriája.

Sztravinszkij, Fjodor (1843-1902) - orosz op.én. (B), Igor Stravinsky apja. 1876-ban lett a Mariinszkij Színház tagja, annak negyedszázadon át ünnepelt és népszerű első basszistája. A hősi és a komikus szerepekben egyaránt kiváló alakításokat nyújtott; pályája során több mint 1200 estén 64 szerepet énekelt. Hangerejével és kiváló színészi készségével tűnt ki. A tolmácsolás színészi vonatkozásában Saljapin sokban őt követte.

szubrett → *szoprán*

Szulamit - Goldmark Sába királynője c. operájában a főpap lánya (S), Asszad menyasszonya.

Szúnyogdal - Muszorgszkij Borisz Godunovja 5. képében a Dajka (A) népdaljellegű nótája. Jellegzetes muszorgszkiji alkotás: sem szövegéről, sem zenéjéről nem tudjuk eldönteni, tulajdonképpen vidám vagy szomorú-e.

Szuzuki - Puccini Pillangókisasszonyában Cso-Cso-Szán szolgálója (MS).

Szügyi Kálmán (1886-1942) - magyar op.én. (T). 1916-ban debütált az OH-ban, melynek haláláig egyik legjobb karakter- és comprimario-tenorja volt (Pedrillo, Mime, V. László, Dávid stb.).

szünet, felvonásköz - Időtartama és jellege változó. Német színházakban általában egy szünettel bonyolítják le az előadásokat; olasz operákban hosszú, nálunk lehetőleg rövid a felvonásköz. Bayreuthban minden szünet egy órás időtartamú, alatta általában megvacsorázik a közönség.

Szvetlanov, Jevgenyij (1928-) - szovjet karm. Tanulmányai végeztével a B. tagja lett. Néhány évi tevékenység után a színház művészeti vezetője. Tíz évig működött a híres moszkvai opera élén, többek közt vezette a B. külföldi vendégjátékait is. Mindenekelőtt a klasszikus orosz repertoárban és az új szovjet operák bemutatásával aratott jelentős sikereket. Jelenleg a Szovjet Állami Hangversenyzenekar vezetője.

T

tabarro, Il → *köpeny, A*

Tábornagyné - Strauss Rózsalovagjának egyik női főszereplője (S), Werdenberg hercegné.

Taccani, Giuseppe (1885-1959) - olasz op.én. (T). 1905-ben debütált Bolognában, Chénierként. Különböző olasz színházaknál szerepelt sikerrel, a Sc.-ban azonban nem énekelt soha. Spanyolországban, Dél-Amerikában, New Yorkban énekelt, a 20-as években egy ideig állandó vendég volt a bpesti OH-ban is. Karrierje hosszan tartó volt, még 1940-ben is fellépett. Visszavonulása után Milánóban volt énekmester. A kor egyik érces hangú olasz hőstenorja.

Tacchinardi, Niccolo (1772-1859) - olasz op.én. (T). Livornóban debütált 1804-ben. Közreműködött Napóleon olasz királlyá való koronázásának ünnepségén. Nemcsak énekes volt, a szobrászat is érdekelte; barátságban állott Canovával. Canova megmintázta mellszobrát, amelyről kitűnik, hogy az énekes rendkívül csúnya ember volt. Ennek ellenére Don Juanként (tenorra átírt szólamot énekelve) aratta legnagyobb sikerét. 1831-ben visszavonult a színpadról és neves énektanár lett. Leghíresebb növendékei: lánya, Fanny Tacchinardi-Persiani és Erminia Frezzolini voltak.

Tacea la notte placida → *Az éj ezüstös fátyla*

Taddei, Giuseppe (1916-) - olasz op.én. (Bar). Rómában debütált 1936-ban. A 40-es évek végén már európai hírű művész, az összes nagy operaház szívesen látott vendége. Hatalmas drámai ereje, színjátszókészsége és hangjának árnyaltsága a Tito Gobbi-típusú nagy énekes-színészek közé emeli. Egyaránt kitűnő alakításokat nyújt a komoly-drámai szerepekben (pl. Jago, Scarpia, Rigoletto, Macbeth) és buffóként (pl. Schicchi, Falstaff stb.).

Tagliabue, Carlo (1898-) - olasz op.én. (Bar). 1922-ben debütált Lodiban, Amonasróként. 1930-51 között a Sc., a C.G. és a Met vezető Verdi-baritonjainak egyike. Hazájában Wagner-énekesként is nagy hírnévre tett szert. A háború előtti évtizedek stílusát képviselte; nem annyira drámai kifejezőkészségével - bár ez is jelentős mértékben megvolt alakításaiban -, mint inkább hangszépségével és tökéletes énektechnikájával aratott nagy sikereket. Ő volt Resphigi A láng c. operájának első Basiliója.

Tagliafico, Joseph (1821-1900) - olasz szárm. francia op.én. (Bbar). 1844-ben debütált Párizsban, majd a londoni C.G. tagja lett. 1876-ig énekesként működött, majd rendező lett. Sokoldalú tehetségét jelzi, hogy utolsó évtizedeiben zenekritikus volt Párizsban.

Tagliana, Emilia (1854-?) - olasz op.én. (S). Milánóban kezdte pályáját, majd végigénekelve az összes nagy itáliai operaházat, Oroszországban, Bécsben és főleg Berlinben működött. Ez utóbbi helyen aratta legnagyobb sikereit. Visszavonulása után hazatért Olaszországba.

Tagliavini, Ferruccio (1913-) - olasz op.én. (T). 1939-ben debütált Firenzében, Rodolpheként. A háborús évek vezető olasz lírai tenorja volt, majd a háború után meghódította a Met-et, a londoni C.G.-t és a Buenos Aires-i T. Colónt. Pályája tetőpontján nem volt párja a bel canto éneklésben. Tito Schipa utódjának tekinthető ezekben az években a Donizetti- és Bellini-szerepekben. De nemcsak a tipikus bel canto-szerepeket énekelte, hanem olyan spinto-szerepeket is, mint a Mantuai herceg és Cavaradossi. Felesége, *Pia Tassinari* ugyancsak neves énekesnő (l. *ott*).

Tájfun - Szánthó Tivadar 3 felv. operája (1926, OH), Lengyel Menyhért világsikert aratott drámájára.

Tajo, Italo (1915-) - olasz op.én. (B). 1935-ben debütált Torinóban, Fafnerként. Csakhamar az olasz operaházak vezető basszistája lett, és rövidesen a világ minden vezető operaházához hívták vendégszerepelni. Pályája tetőpontjára a háború alatti és közvetlen utáni években érkezett el, elsősorban Mozart és Donizetti operáinak buffo-szerepeiben (Leporello, Figaro, Dulcamara stb.). Ugyanakkor igen jelentős drámai művész is, aki buffo-szerepeihez hasonló nagy sikereket aratott Mefisztóként, Boriszként és II. Fülöpként.

Takács Klára (1945-) - magyar op.én. (MS). 1973-ban debütált az OH-ban, a Parasztbecsület Lolájaként. Azóta az OH tagja; oratóriumszólistaként is működik.

Takács Paula (1913-) - magyar op.én. (S). Olasz szülők gyermeke, Palermóban született, s egy magyar családnál nevelkedett. 1941-ben a kolozsvári N.Sz.-ban debütált, Melindaként. 1948-ban lett az OH tagja, itt Turandot szerepében mutatkozott be. Már bemutatkozása kirobbanó sikert aratott; hatalmas, nagy vivőerejű és drámai feszültséggel telt, valóban olaszos szopránja önmagában biztosítéka volt a sikernek. Mintegy másfél évtizeden keresztül az OH vezető drámai szopránja, a legnagyobb Verdi, Puccini, sőt Mozart- és Wagner-szerepek kimagasló képességű alakítója. Oratóriumszólistaként is foglalkoztatták. Vendégszerepelt Münchenben, Svájcban, Olaszországban és a népi demokratikus országokban. 1969-ben vonult vissza. Kossuth- és Liszt-díjas, Érdemes művész.

Takáts Mihály (1861-1913) - magyar op.én. (Bar). 1884-ben debütált az OH-ban, melynek évtizedeken keresztül vezető baritonja volt. Rendkívül sokoldalú művész, aki egyaránt alakította Mozart, Verdi, Wagner és Puccini műveinek főszerepeit. 1894-ben Bayreuthban vendégszerepelt.

Talich, Václav (1883-1961) - cseh karm. Bár elsősorban hangversenydirigensként lett világhírű, jelentős szerepet játszott Csehszlovákia operai életében is. 1935-1945-ig ő volt a prágai Nemzeti Színház igazgatója, s ebben a minőségében fontos újításokat vezetett be.

Talley, Marion (1906-) - amerikai op.én. (S). Csodagyerekként kezdte pályáját, 5 éves korában énekelt, 15 évesen már hangversenyt adott. 1926-ban debütált a Met-ben, Gildaként. Pályája igen rövid volt. 1933-34-ben már lehanyatlott. E néhány év alatt hatalmas sikereket arató, virtuóz koloratúrszopránként működött.

Talvela, Martti (1935-) - finn op.én. (B). A stockholmi operában debütált 1961-ben. 1963 óta a nyugat-berlini Opera tagja, 1962 óta Bayreuth állandó vendége. Napjaink legnagyobb basszistái közé tartozik, az összes nagy operaház ünnepelt művésze. Nemcsak csodálatosan kiegyenlített hanganyaga - ez a jellegzetes „északi" basszus hang - az alapja világraszóló sikereinek, hanem nagyszerű színészi képességei és legfőként mindig átélt, hangi árnyalatokban gazdag szerepformálása. Mindenekelőtt Wagner-énekes, de otthonos a klasszikus és romantikus operairodalom egészében.

Tamagno, Francesco (1850-1905) - olasz op.én. (T). A torinói T. Regio kórusának tagja volt, 1873-ban beugrással debütált ugyane színházban, Donizetti Poliuto c. operájában. Hírneve a következő évben alakult ki, amikor az Álarcosbál Richard grófját énekelte Palermóban. 1877-től a Sc. ünnepelt művésze, Verdi rábízta a címszerepet az Otello premierjén. Ezzel a szereppel vált világhírűvé, ezután hívták meg Európa és Amerika legtöbb operaházába. 1902-ben vonult vissza. Korának legnagyobb hőstenorjaként tartották nyilván. A korabeli emlékezések szerint férfias és szinte határtalan erejű hang jellemezte, igen átütő, mély regiszterrel, de ugyanakkor tökéletesen kidolgozott magas hangokkal. (Állítólag könnyebb volt számára néhány szerepet fél vagy egész hanggal magasabban énekelni.)

Tamás Ilonka (1913-1943) - magyar op.én. (S). 1938-ban debütált az OH-ban, Gluck Május királynője c. operájának Helénájaként. Tragikusan rövid élete és mindössze 5 éves karrierje során rendkívül széles skálájú énekesnőként, az OH egyik legnagyobb reménységeként

működött. A lírai szerepektől (Margit, Pamina stb.) Donna Annáig és az Éj királynőjéig terjedt szerepköre.

Tamássy Éva (1933-) - magyar op.én. (MS). 1951-ben debütált az OH-ban, Kate Pinkertonként. 1958-ig volt a színház tagja, mint lírai mezzo. Ekkor külföldre távozott; jelenleg a kölni opera tagja.

Tamberlik, Enrico (1820-1889) - olasz op.én. (T). Nápolyban debütált 1841-ben, Bellini Rómeó és Júliájában. Londonban, New Yorkban, Párizsban, Madridban és főleg Pétervárott működött. Ez utóbbi helyen ő volt Verdi A végzet hatalma c. operájának első Alvarója. (Sőt, a cári opera Verdihez intézett felkérését is Tamberlik szervezte meg.) Korának nagy hőstenorjai közé tartozott, kitűnő és erőteljes magas *C*-vel rendelkezett. Ugyanakkor ízléses művész is volt, és kitűnő színész. Híres Manrico, Rossini-Otello, Próféta és Florestan.

Tamburini, Antonio (1800-1876) - olasz op.én. (Bar). 1918-ban debütált Centóban. 1824-től kezdve minden nagy olasz színházban fellépett, és 1832-től már Londonban és Párizsban szerepelt, korának vitán felül legnagyobb baritonistájaként. Tagja volt a híres párizsi világsztár-együttesnek, „a baritonok Rubini"-jának nevezték. Ő volt a Puritánok első Riccardója, a Don Pasquale első Malatestája és Bellini La Stranierájának első bariton-főszereplője. Donizetti és Bellini operáiban aratta legnagyobb sikereit, de híres Don Juan is volt. A korabeli leírások szerint nagy és gyönyörű hangja volt, mely két oktávra terjedt. 1859-ben visszavonult a színpadtól.

Tamerlan - Érdekes módon a kegyetlen mongol kán, Oroszország, India, Egyiptom, Kisázsia és Perzsia leigázója, kedvelt operahőssé vált a XVIII. sz.-ban: M. A. Ziani (1689), Gasparini (1710), Leo (1722), Händel (1724), Porpora (1730), Vivaldi (1735), Sacchini (1773), Mysliweczek (1780), Paër (1796), Mayr (1812), Seyfried (1822).

Tamerlano - Händel 3 felv. operája (1724, London), Nicola Haym szövegére.

Tamino - Mozart Varázsfuvolájának japán (!) hercege (T), aki különböző próbákon át elérkezik a beavatottsághoz.

Tancredi → *Tankréd*

Tango, Egisto (1873-1951) - olasz karm. 1893-ban debütált a velencei F.-ben. Két év múlva a Sc. karmestere, majd 1903-8 Berlinben, 1909-10 a Met-ben, 1911-12 megint Olaszországban működött. 1913-ban szerződtették a bpesti OH-hoz. Pályája tetőpontjára itt érkezett el. Már 1913-ban ő vezényelte azokat a Verdi előadásokat (Trubadúr, Aida, Traviata), amelyek az általános európai Verdi-reneszánsz előtt a Verdi-művek korszerű előadásának folyamatát megindították. (Ezeket az előadásokat Hevesi Sándor rendezte, a díszleteket az akkori intendáns, gróf Bánffy Miklós tervezte.) Számunkra legnagyobb tette Bartók két színpadi művének, A fából faragott királyfinak (1917) és A kékszakállú herceg várának (1918) bemutatása volt. A Tanácsköztársaság idején helyén maradt (miután 1916-ban, Olaszország hadbalépésekor felvette a magyar állampolgárságot), és 1919-ben még egy hatalmas sikerű Otello-felújítást is vezényelt. A Tanácsköztársaság bukása után távoznia kellett. 1920-26 Németországban, ill. a bécsi Volksoperben vezényelt, 1927-től haláláig Koppenhágában dolgozott. - Tangó nyitotta meg azoknak a jelentős olasz karmestereknek a sorát az OH-ban, akik Bpesten meghonosították, modellé tették az olasz repertoár igazi, stílusos, temperamentumos előadásmódját. A korabeli kritikák nemcsak könyörtelen precizitását magasztalták, hanem azt a költői lendületet és átélést, az értelmezésnek azt az érzelemgazdag és kifejező mivoltát, amely addig az olasz repertoárban sajnálatosan ismeretlen volt nálunk. Első jelentős munkája, a Trubadúr-repríz kritikáiban visszatérő mondat: vezénylése nyomán a mű zenéje teljesen újjászületett. Mint oly sok nálunk dolgozó kitűnő külföldi karmestert. Tangót is elüldözték.

Tankréd - Tasso Megszabadított Jeruzsálem-jének egyik hőse (Voltaire is írt róla tragédiát) érdekes módon sokkal kevesebb opera hőse lett, mint eposzbeli társai, pl. Rinaldo. A főbb operák: Monteverdi (1624, „drámai madrigál"), Campra (1702), Holzbauer (1782), Méhul (1796, nem adták elő), Zingarelli (1805), Rossini (1813), García (1826).

Tankréd - Rossini 2 felv. „heroikus melodrámája" (1813, Velence, F.), Rossi szövegére, Tasso Megszabadított Jeruzsáleme és Voltaire Tankréd-drámája nyomán. Magyarorsz. bem.: 1818, pesti Német Színház. Magyarul: 1835, Pest. - Rossini első világsikere, ennek köszönheti karrierje elindulását. Tankréd híres „Di tanti palpiti" kezdetű áriája a kor legnépszerűbb dallamainak egyike volt, melyre úgyszólván minden hangszer számára készült fantázia.

Tankréd és Klorinda párviadala - Monteverdi „drámai madrigálja" (1624, Velence, Mocenigo-palota), Tasso Megszabadított Jeruzsálem c. eposza egyik részletének szövegére. - Bár a mű nem opera, elképzelhető színpadi előadása is. Monteverdi maga előírja, hogy az énekesek kosztümben legyenek és kifejező mozgásokkal kísérjék saját maguk, illetve az Elbeszélő énekét. A drámai kifejezés egyik legnagyszerűbb remeke ez a mű, mely ebből a szempontból bízvást tekinthető az operai stílus modelljének. Különböző, akkor hipermodernnek számító újításokat vezetett be Monteverdi a kifejezés plasztikusabbá tételére, így pl. a vonósok pizzicatóját és tremolóját. Az igazi drámai kifejezés azonban az énekszólamokban található: a mű a stile concitato (l. *ott*) első és egyben legnagyszerűbb képviselője. Hallatlanul feszült és ábrázoló erejű énekbeszédben mondja el az Elbeszélő (A vagy T) a cselekményt, Tankréd (T) és Klorinda (MS) csak néhány szóval vesz részt a műben.

A cselekmény arról a tragikus kimenetelű párviadalról szól, amelynek során Tankréd lovag megöli szerelmesét, Klorindát, mivel egyikük sem látja a leeresztett sisakrostély mögött a másik arcát. A halálos döfés után derül fény a tragédiára, de a pogány Klorinda megbékélten hal meg, mivel Tankréd teljesíti utolsó kérését és megkereszteli.

Tanner István (1828-1878) - magyar op.én. (Bar). A pesti N.Sz. hírneves hősbaritonja volt sokáig, majd vidéken működött énekesként és színigazgatóként.

Tannerné Szabó Róza (1850-1922) - magyar op.én. (MS). 1866-ban debütált a N.Sz.-ban, Hunyadi Mátyásként. Hat évig (már mint Tanner István felesége) altistaként Debrecenben működött, 1872-től volt a N.Sz. szerződött tagja. 1882-ben feleségül ment Erkel Sándorhoz, és visszavonult a színpadtól. Ő volt az első magyar Sába, Amneris, Preziosilla és a Verdi-Requiem első magyarországi mezzo-szólistája. Énekelte Sentát és Elzát is. Korának egyik legjobb drámai mezzója, illetve szopránja volt.

Tannhäuser - Wagner 3 felv. operája (1845, Drezda), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1871, bpesti N.Sz.

Wagner korai alkotókorszakának egyik legjelentősebb darabja a Tannhäuser. Ebben búcsúzik végképp a nagyoperai stílustól, és ebben fedezhetők fel elsőként a későbbi zenedrámai koncepció nyomai (Római elbeszélés). Ugyanakkor még számos zárt szám található a műben (Csarnok-ária, Wolfram dala az Esthajnali csillaghoz), és a nagyopera együttesei is igen nagy szerepet játszanak benne (I. és II. felv. fináléi). A kifejező énekbeszéd, a wagneri parlando már teljes fejlettségében megtalálható, ugyanakkor a szélesen ívelt ária-dallamosság is jelentős szerephez jut a zenében. Félig-meddig nagyopera lévén, természetes, hogy Wagner a mű nagy és jelentős részét juttatja a kórusnak. A dalnokverseny-jelenet dramaturgiailag követeli meg a zárt számokat; Wagner zsenialitását mutatja, ahogyan ezeket a zárt formaképleteket a dráma követelményei szerint egyre inkább egymásba oltja, majd elvezeti a második finálé hatalmas tömbjéhez. Rendkívül kifejező már a zenekari nyelvezet, és a megelőző Bolygó hollandinál lényegesen több visszatérő téma (vezérmotívum) jelenik meg.

A művet Wagner 1861-ben a párizsi opera számára átdolgozta. Ekkor került a partitúrába a nagy Bacchanália-jelenet, és még néhány, kevésbé jelentős változtatást hajtott végre a művön. Mindez azonban nem mentette meg a darabot a zenetörténet egyik leghírhedtebb bukásától. Azóta a Tannhäusert hol az eredeti drezdai, hol a párizsi verzióban mutatják be, sőt néhány helyen a kettőt keverik is.

Tante Simona → *Simona néni*

Taranto, Vito de (1913-) - olasz op.én. (B). 1938-ban debütált Firenzében, a Titkos házasság Geronimójaként. Rövidesen az egyik legjobb és legismertebb olasz basszus-buffo lett. 1942-ben a firenzei együttessel járt Bpesten. Glyndebourne-ben Gigli partnereként énekelte a Szerelmi bájital Dulcamaráját, valamint Leporellót. Több filmben is játszott.

Tarare - Salieri 3 felv. operája (1787, Párizs, O.), Beaumarchais szövegére. Olasz nyelvű változatát (Axur, re d'Ormuz) Bécsben mutatták be 1788-ban. Magyarorsz. bem.: 1789, pesti Német Színház. Salieri legnevezetesebb operája.

Tarnay György (1939-) - magyar karm. Különböző vidéki színházaknál tevékenykedett, 1957-ben Kecskeméten debütált saját Othello-kísérőzenéjével. 1967 óta a debreceni Csokonai Színház karmestere.

Tarnay Gyula (1928-) - magyar op.én. (T). 1960-ban debütált az OH-ban, Dimitrijként. 1964-ig, majd 1966-tól az OH tagja, közben a zürichi opera művésze. Vendégszerepelt Bécsben, Koblenzben, Helsinkiben és Lengyelországban. A hőstenor-szerepkörben működik (Lohengrin, Tannhäuser, Parsifal, Bacchus, Bánk, Don Carlos stb.).

Taskin, Alexandre (1853-1897) - francia op.én. (Bar). 1875-ben debütált Amiens-ban. 1879-től 1894-ig az O.C. társulatának egyik legjelentősebb művésze volt. Nemcsak énekesként szerzett hírnevet, hanem segítőkész emberként is: amikor 1887-ben az O.C. épülete kigyulladt, Taskin számos ember életét mentette meg.

Tassinari, Pia (1909-) - olasz op.én. (S, majd MS). Casale Monferratóban debütált 1929-ben, Mimiként. Két év múlva már a Sc. színpadán áll, majd a római operaházat és 1947-ben a Met-et is meghódítja. A 30-as években a legjobb olasz lírai szopránok közt tartották nyilván. Később hangja sötétessé vált, ekkor kezdett mezzo-szerepeket énekelni, beleértve Carment is. A híres tenorista, Ferruccio Tagliavini felesége.

Tasso, Torquato (1544-1595) - olasz költő. Megszabadított Jeruzsálem c. eposza nyomán számtalan operát írtak, rendszerint *Tankréd, Rinaldo* vagy *Armida* címmel. A leghíresebbek a következők: Monteverdi (1624), M. A. Rossi (1633), Lully (1686), Pallavicini (1687), Campra (1702), Händel (1711), Schürmann (1722), Traëtta (1761), Jommelli (1770), Anfossi (1770), Sacchini (1772), Gluck (1777), Haydn (1784), Zingarelli (1786), Righini (1803), Rossini (Tankréd, 1813, Armida 1817), Dvořák (1904). Tassóról magáról Donizetti írt operát 1833-ban.

Tatjána - Csajkovszkij Anyeginjének hősnője (S).

Tauber, Richard (1892-1948) - osztrák, majd angol op.én. (T). Chemnitzben debütált 1913-ban, Taminóként. (Apja e színház intendánsa volt.) 1913-tól 1925-ig a drezdai opera tagja, majd 1926-38 a bécsi S.O. vezető Mozart-tenorja (még halála előtt egy évvel is tüneményes Don Ottaviót énekelt). Ugyanakkor spinto-szerepeket is hatalmas sikerrel szólaltatott meg; ő volt pl. az első bécsi Kalaf. Hangjának egyéni színezete, édes csengése és makulátlan technikája tette nagy sztárrá. Már a 20-as évek végétől kezdve operai pályafutásával párhuzamosan kezdett operett-szerepeket is vállalni. Lehár számos operettjét egyenesen Tauber számára írta, számítva az ő operai képzettségére, énektudására. A művész késői éveiben a sok operett-alakítás károsan befolyásolta operai szerepléseit. Mindez azonban nem von le semmit

abból, hogy a 20-30-as években a bécsi, salzburgi, müncheni Mozart-előadások eszményképe és ugyanekkor kifinomultabb operett-stílus ihletője Richard Tauber volt.

Tauberová, Marie (1914-) - cseh op.én. (S). Bécsben tanult, 1935-ben volt hangverseny-debütálása: Mahler II. szimfóniájának szoprán-szólóját énekelte Bruno Walter vezényletével. Színpadi debütálása a prágai Národní Divadlóban zajlott le 1936-ban, Gildaként. Azóta is e színház tagja. Számos európai és amerikai zenei központban lépett fel opera- és hangverseny-énekesként. Színpadon mindenekelőtt a „jugendlich-dramatisch" szerepekben nyújtott jelentős alakításokat.

Tavaszi dal - Wagner Walkürje I. felvonásában Siegmund (T) dala a tavaszról és a szerelemről.

távoli hang, A - Franz Schreker 3 felv. operája (1912, Frankfurt), a zeneszerző szövegére.

Teatr Wielki, Varsó - A lengyel operakultúra kezdődátuma 1613, amikor Stanislaw Lubomirski herceg egy olasz társulatot hívott meg rezidenciájára. IV. Wladyslaw alapította 1632-ben az első operatársulatot Lengyelországban, olasz gárdával, melyhez azonban néhány lengyel énekes is társult. A fővárosban 1637-ben épült az első operaház, fából. Kőszínházat ugyancsak Varsóban II. Ágost király építtetett, 1721-ben nyitották meg; ebben általában metastasiánus operákat játszottak hírneves vendégszereplőkkel, többek közt Faustina Bordonival. Az első lengyel nemzeti operát Kamienski írta 1778-ban, címe: Szerencsére fordult szerencsétlenség. 1779-től a Nemzeti Színházban működött operatársulat, majd 1843-ban nyílt meg a Teatr Wielki (Nagy Színház) klasszicista épülete. A színház 1939-ben leégett, és 1944-ben teljesen megsemmisült. A háború után egy régebben varietészínház céljait szolgáló, 1000 személyes épületben működött az opera, majd 1965-ben megnyílt az újjáépített Teatr Wielki. A színház régi épületében volt 1863-ban a Kísértetkastély bemutatója (a Halkát Wilnában mutatták be), míg az új épület eddig egy jelentős bemutatót mondhat magáénak: Tadeusz Baird Holnap c. művéét.

Lengyelországban a fővároson kívül még számos operaház működik, a legjelentősebbek Krakkó, Gdansk, Katowice, Poznan és Wroclaw társulatai.

Teatro alla Scala, Milano - A világ talán leghíresebb operaháza 1778-ban épült; nevét a valamikor helyén állt Santa Maria della Scala templomról nyerte. A felavató előadásra 1778. augusztus 3-án került sor, Salieri Európa riconosciuta c. operájával. Nincs olyan nagy olasz zeneszerző - nem beszélve a másod-, harmadvonalbeliekről -, akinek művei közül sok ne itt hangzott volna fel először. Csak néhány kiragadott példa: Rossini Tolvaj szarkája, Donizetti Lucrezia Borgiája, Bellini Normája, Verdi Nabuccója, Otellója és Falstaffja, Puccini Pillangó-kisasszonya és Turandotja, Boito Neronéja, Pizzetti Deborája stb. A színház leghíresebb fénykorát az 1898-1902, 1906-1908 és 1921-29-es szezonok jelentették, amikor Toscanini állt az együttes élén. Az első említett évadsorozatban kerültek sorra Toscanini Scala-beli Wagner- és Strauss-premierjei, a harmadik alatt a korabeli modern olasz művek. A Sc. művészgárdájának és karmestereinek felsorolása egyenlő lenne a világ 1778 óta működő operai élgárdájával.

1943-ban bombatámadás érte a Scalát, 1946-ban építették újjá; jelenlegi befogadása 3600 személy. Az újjáépített színházat egy Toscanini-hangverseny nyitotta meg. Újabb fénykort jelentettek az 50-es évek, amikor a Scala előadásait Maria Callas neve fémjelezte. Ugyanez a korszak az elfelejtett múlt századi művek feltárásának kezdete is. 1955 decemberében a színház baloldali mellékfrontján új termet nyitottak meg, a 600 személyes Piccola Scalát. Ennek színpadán régi és mai mesterek kamaraoperáit játsszák.

A színház együttesének alapja a világhírű, nagyszerű zenekar és az ugyancsak minden kritikán felüli énekkar. Mint általában az olasz színházak, a Scala sem rendelkezik állandó magánénekesi gárdával; az énekeseket egyes darabokra vagy évadokra szerződtetik. (Tehát a „Milánói Scala tagja" kifejezés éppúgy minden alapot nélkülöz, mint a „Metropolitan tagja".) A Scala jelenlegi vezető karmestere Claudio Abbado.

Teatro Argentina, Róma - 1880-ig, a Teatro Costanzi felépítéséig Róma vezető operaháza. Itt volt a Sevillai borbély, A két Foscari és a Legnanói csata bemutatója.

Teatro Carcano, Milano - 1803-ban nyílt meg, és a századfordulóig működött operaházként. 1830-ban itt volt Donizetti Anna Bolenájának, 1831-ben Bellini Alvajárójának premierje; itt játszották először Milánóban Verdi Legnanói csata c. operáját (1859) és Massenet Manonját (1893).

Teatro Carlo Felice, Genova - 1640-ben már játszottak operát Genovában, de érdekes módon 1821-ig nem volt a városnak jelentős operaháza. A Carlo Felice királyról elnevezett színházat 1828-ban nyitották meg, befogadása 2500 személy. Itt kezdte sikersorozatát a fiatal Toscanini a 90-es években, és Bologna mellett itt volt Wagner műveinek olaszországi központja (később Richard Strausséinak). A színház a háborúban elpusztult. A jelenlegi, kisebb méretű Teatro Margherita nézőterének befogadása 1500 személy. Egyike Itália legjelentősebb és legelőkelőbb operaházainak.

Teatro Colón, Buenos Aires - a világ egyik leghíresebb operaházát 1857-ben nyitották meg, a jelenlegi épületet 1908-ban. Befogadása óriási: 2500 személy és 1000 férőhelyes állóhely. Májustól szeptemberig játszik, minden operát az eredeti nyelven énekelnek. Kizárólag a nemzetközi sztárgárdát foglalkoztatja a színház; a világ minden jelentős énekese és karmestere megfordult a Colónban. Buenos Airesben egyébként a Colónon kívül még négy színházban játszottak operát a múltban, így pl. a T. de la Operában 1901-1906 közt Toscanini volt a vezető dirigens. Az első argentin nemzeti operát Berutti írta 1897-ben, címe: Pampa.

Teatro Comunale, Bologna - Olaszország egyik jelentős operája. A jelenlegi színházépület 1763-ban épült fel, Antonio Galli-Bibiena tervei szerint, befogadása 1350 személy. Az 1870-es években; Angelo Mariani karmestersége idején Bologna volt az olasz Wagner-kultusz központja. Ma is a haladó zene otthona, itt tartják a legtöbb modern opera-bemutatót.

Teatro Comunale, Firenze - Különös módon először tető nélkül építették fel (1864), igazi színházépület 1883-ban lett belőle. 1932-ben vette fel mai nevét, amikor Firenze városa saját kezelésébe vette. 1959-60-ban modernizálták. Az 1966. novemberi nagy árvíz után újra restaurálni kellett. Befogadása 2500 személy, belső kiképzése modern. A Maggio Musicale ünnepségsorozatán kívül opera- és hangversenyévadot tart évenként. Zenekara a legjobb olasz operazenekarok közé tartozik.

Teatro Costanzi, Róma - A mai Római Operaház 1880-ban nyílt meg, befogadása 2200 fő. 1926-27-ben átépítették és 1928-ban Királyi Operaház néven nyitották meg. 1946-tól kezdve Teatro dell'Opera néven működik. A századforduló óta számos ősbemutató színhelye, a legnevezetesebb közülük Puccini Toscájának 1900-as premierje.

Teatro Dal Verme, Milano - 1872-ben nyílt meg a Hugenottákkal. 1930-ig működött színházként, főleg a dráma otthona volt. Puccini Le Villi-jét itt mutatták be (1884), és itt volt 1892-ben a Bajazzók premierje. Toscanini itt tartotta híres hangversenyeit az I. világháború idején. 1930 óta mozi.

Teatro della Cannobiana, Milano - A Scalával szinte egyidejűig nyitották meg a színházat egy Mária Terézia által adományozott telken. Nyitó műsorán (1779) két Salieri-opera szerepelt. 1860-ig játszott rendszeresen, legnevezetesebb premierje Donizetti Szerelmi bájitala

volt, 1832-ben. A 2000 személyes színház egy időben a Scalának adott otthont, és opera mellett balettet is játszott. 1894-ben lebontották.

Teatro della Pergola, Firenze - A XVII. sz.-ban épült és ma is működő operaház Firenzében. Szinte semmitmondóan szürke homlokzata mögött a barokk színházépítészet egyik legragyogóbb alkotása tárul fel: valóságos ékszerdoboz. Itt zajlott le Mozart Figarójának és talán a Don Juannak, valamint a Szöktetésnek első olasz előadása (1788, 1792 és ... 1935!), itt volt Donizetti Parisinájának és Verdi Macbethjének premierje. Az olaszországi Meyerbeer-kultusz is innen indult, itt adták először a Hugenottákat, a Prófétát, az Ördög Róbertet és a Dinorát. A színház nézőterének és színpadának méretei miatt ma inkább csak kamaraopera-előadásokat tartanak benne.

Teatro Grande, Brescia - Az 1843-ban megnyitott, kb. 1000 férőhelyes színház fő nevezetessége, hogy 1904-ben itt aratott sikert és innen indult hódító útjára a Sc.-beli bukás után átdolgozott Pillangókisasszony. A színház a fiatal Toscanini egyik működési helye volt.

Teatro La Fenice - Velence híres operaháza. 1792-ben nyitották meg Paisiello I giuochi d'Agrigento c. operájával; az épület 1836-ban leégett, de az eredeti tervek alapján már a következő évben újra megnyílt. Befogadása 1500 személy; építészetileg és a belső díszítés finomsága révén a világ egyik legszebb operaháza. (1854-ben, majd 1938-ban restaurálták.) Évadja, mint általában az olasz operáké, rövid: két-három hónap télen, majd a Biennale idején néhány újabb előadás.

A Fenicében tartott ősbemutatók listája önmagáért beszél a színház rangjáról: *Rossini:* Tankréd, Olasz nő Algírban, Semiramis; *Bellini:* Rómeó és Júlia, Beatrice di tenda; *Donizetti:* Belisario; *Verdi:* Ernani, Attila, Rigoletto, Traviata, Simon Boccanegra (1. változat); *Mascagni:* Az álarcosok; *Stravinsky:* The Rake's Progress; *Britten:* The Turn of the Screw; *Nono:* Intolleranza.

Teatro Liceo - Barcelona nevezetes operaháza. 1847-ben nyitották meg, mai épületét pedig 1862-ben. Befogadása 3000 személy. Novembertől márciusig tart az évad, rendszerint világhírű énekesekkel és karmesterekkel. Alapítólevele előírja, hogy évadonként legalább egy spanyol operát kell előadni.

Teatro Lirico, Milano - 1894-ben nyílt meg a lebontott Cannobiana helyén; a híres kiadó, Sonzogno építtette. 1897-ben itt volt Cilea Arlesianájának bemutatója (egyben Caruso milánói bemutatkozása). Ugyancsak itt került sor Cilea Adriana Lecouvreurjének, Giordano Fedorájának és Leoncavallo Zazájának premierjére, valamint több francia opera (Werther, Louise stb.) olasz bemutatójára. 1938-ban elpusztult az épület, de a következő évben újjáépítették; a háború után - eredeti épülete helyreállításáig - itt játszott a Scala. Ma mozi.

Teatro Massimo Bellini, Catania - Olaszország egyik leghíresebb operaháza. 1890-ben nyitották meg, befogadása 2000 személy. Minthogy Catania Bellini szülővárosa, a zeneszerző különböző évfordulós ünnepségeit rendszerint itt rendezik. (A színházat is a Normával nyitották meg.)

Teatro Massimo, Palermo - Szicília fővárosában 1658-ban adtak elő először operát, Cavalli Serséjét. Az első operaház neve Teatro dello Spasimo. 1693-tól 1726-ig a Teatro di Santa Ceciliában működött operatársulat, az utóbbi évben nyitották meg a város második operaházát, a Teatro Santa Luciát. 1860-ban ezt a színházat Teatro Bellininek nevezték, miután már egy fél évszázaddal korábban felújították az épületet. 1874-ben nyílt meg a Teatro Politeama Bellini Rómeó és Júliájával; ez a ház volt a város fő operaháza 1897-ig. Ekkor nyitották meg Verdi Falstaffjával a 2500 személyes Teatro Massimót. A párizsi Nagyopera után ez a színházépület volt Európa legnagyobb méretű operaháza, egészen addig, amíg az újjáépített bécsi S.O.-t meg nem nyitották. A Massimo Itália egyik legjelentősebb operaháza ma is, az

élvonalbeli művészgárdát foglalkoztatja; műsora meglehetősen konzervatív. Intendánsa jelenleg az író Lampedusa herceg fia, Giovanni Lanza-Tomasi.

Teatro Regio, Parma - A nagy emiliai városnak operai hagyománya 1618-ra megy vissza, amikor Ranuccio Farnese herceg 5000 személyes színházat építtetett a Pilotta-palotában ... fából. (A színházterem ma is áll, és csak tűzrendészeti okok miatt nem használható előadások tartására.) Ebben a XVII. sz.-i szerzők, köztük Monteverdi számos műve került előadásra, illetve ősbemutatóra. Mária Lujza uralkodása alatt, 1829-ben nyitották meg a ma is álló Teatro Regiót (befogadása 1300 személy). Mivel Verdi Parma közvetlen közelében, Le Roncole-ban született, Parma „saját" zeneszerzőjének vallja a mestert. 1843 és 1951 (Verdi halálának félszázados évfordulója) közt közel 1400 Verdi-előadást tartottak a Regióban, köztük 1855-ben a Szicíliai vecsernye első olaszországi bemutatóját. Toscanini is Parma szülötte, tanuló korában játszott is a színház zenekarában. A Regio közönsége világszerte híres, illetve hírhedt. Verdi legfőbb szakértőjének vallja magát, ám ez nem egyéb hiedelemnél. Így például a Parmában született világhírű Verdi-tenor, Carlo Bergonzi nem énekelhet szülővárosa operaházában, mert egy Aida-előadáson csúfosan kifütyülték. Bergonzi ugyanis a zárókettős utolsó magas *b*-jét Verdi előírásának megfelelően pianissimo énekelte, a közönség viszont a „kivágott" magas hangot akarta hallani... Le Roncole Busseto városához tartozik, ahol évenként jóhírű énekversenyt rendeznek.

Parmában működik a Verdi-Intézet is.

Teatro Regio, Torino - Piemont fővárosában 1662-ben játszottak először operát, az udvari színházban. 1741-ben nyílt meg a Teatro Regio, melyet 1753-ban a város másik operaházának, a Teatro Carignanónak felavatása követett. 1880-tól kezdve lett a Teatro Regio Olaszország egyik vezető operaháza, a 90-es években került a színház élére Arturo Toscanini. 1880: Catalani La Wally-jának bemutatója; 1893: a Manon Lescaut, 1896: a Bohémélet premierje. Századunk 20-as éveiben egy másik nagy karmester, Vittorio Gui neve fémjelzi a színházat. Itt kezdődik a Rossini-renassance, itt zajlik le számos új mű itáliai bemutatója, mint pl. az Ariadnéé, a Pásztoróráé, az Aranykakasé. 1936-ban a T. Regio tűzvész áldozata lett. Ettől kezdve egyrészt a régi T. Carignanóban, valamint a Teatro Liricóban és a Teatro Nuovóban játszottak operát. 1973-ban avatták fel a T. Regio új, modern épületét, Verdi Szicíliai vecsernye című művével. Az új opera befogadóképessége 1800 személy.

Teatro San Carlo, Nápoly - A színház első épületét 1737-ben nyitották meg, Sarro Achille in Scirójával. Ez az épület 1816-ig állt fönn, ekkor tűz pusztította el. Ez idő alatt Pergolesi, Piccinni, Paisiello, Scarlatti, Cimarosa, Jommelli és Spontini számos operáját mutatták be. Igazi „bel canto" színház volt, azaz a hangsúly mindenekelőtt az énekes produkciók hangbravúrján volt. 1810-ben lett Domenico Barbaja a színház igazgatója (l. *ott*), aki számos új zeneszerző tehetséget fedezett fel, elsősorban Rossinit. A San Carlóban mutatták be Rossini Mózesát, Otellóját. Elisabettáját, Armidáját, a Tó asszonyát és a Maometto II-t. Barbaja Bellinit és Donizettit is megbízta operák írásával. Így a San Carlóban került bemutatásra a Lammermoori Lucia és Bellini Bianca e Fernando-ja. Az 1816-ban leégett színházat még ugyanebben az évben újjáépítették, ez az épület - különböző átalakítások után - ma is fennáll. Befogadása 3500 személy. Az új épületben néhány évtizeddel később Verdi néhány műve is premierre került, így az Alzira. az Attila és a Luisa Miller. - A San Carlót ma mint Olaszország második operaházát tartják nyilván, a Scala után.

Teatro San Cassiano → *velencei operaházak*

Teatro S. Moisè → *velencei operaházak*

Teatro Santi Giovanni e Paolo → *velencei operaházak*

Teatro Verdi, Trieszt - 1730-ban játszottak először operát a híres olasz kikötővárosban. 1801-ben nyílt meg a Teatro Nuovo, melyet 1819-ben Teatro Grande névre kereszteltek át. Fél évszázad alatt már Olaszország vezető énekeseiből tevődött össze a színház társulata, Rossini, Bellini és Donizetti szinte valamennyi operáját bemutatták. A Teatro Grandéban zajlott le Verdi két nagy bukása: 1848-ban a Kalóz és 1850-ben a Stiffelio. 1870-ben itt játszották először olaszul Thomas Mignonját, majd a század végén a színház egyike lett Itália Wagner-központjainak. 1936-ban nevezték el Verdiről, s azóta is egyike Olaszország vezető operaházainak. A városban a nyári évadban szabadtéri előadásokat is tartanak, a San Giusto kastélyban.

Tebaldi, Renáta (1922-) - olasz op.én. (S). 1944-ben debütált Rovigóban, a Mefistofele Helenájaként. Toscanini két év múlva őt választotta a Sc. újramegnyitásának díszelőadására szólistának. Ettől kezdve az egész világ legnagyobb sztárjainak egyike lett, Callas mellett és Callasszal szemben az operaszínpadok koronázatlan királynője. Talán mindenben ellentéte Callasnak: hiányzik belőle mindenféle sztár-allűr (a „tigris" Callasszal szemben Tebaldit „galamb"-nak nevezték), hangja és éneke nem a drámát, hanem a lírát szolgálja és a legdiszponáltabb drámai pillanatokban is megőrzi csodálatos hangszépségét. Ha Callast az emberi szenvedélyek életrekeltőjének nevezhetjük, Tebaldi az emberi jóság, a humánum megtestesítője volt az operaszínpadon. Verdi- és Puccini-szerepekben érte el legnagyobb sikereit. A 60-as évek legvégén lassan visszavonult, de hangja még ma is (1974) intakt.

Te Deum - Puccini Toscája I. felvonásának zárójelenete, tulajdonképpen Scarpia (Bar) nagy monológja. A rendőrfőnök Tosca iránti vágyának ad hangot, miközben a templomban ünnepélyes Te Deumot mondanak. Scarpia a kórussal énekli az utolsó verset.

Te, ki elűzted a vágyat - Puccini Turandot c. operája III. felvonásában Liu (S) nagyjelenete, melynek végén öngyilkos lesz és meghal. Ennek a monológnak és a rákövetkező kórustételnek befejezése után szakadt félbe a kompozíciós munka Puccini betegsége miatt. Az ősbemutatón Toscanini itt hagyta abba az előadást.

telefon, A - Menotti 1 felv. operája (1947, New York) a zszerző szövegére. Magyar bem.: 1958, bpesti OH stúdióelőadása. - A kedves egyfelvonásosnak mindössze két szereplője van, Lucy (S) és Ben (Bar). Illetve van egy harmadik is: a mindig rosszkor megszólaló telefon, amelyen Lucy hosszú-hosszú beszélgetéseket folytat. Végül is Ben nem tehet mást, minthogy telefonon hívja fel Lucy-jét, s úgy kéri meg a kezét.

Télemakhosz → *Odüsszeusz*

Téli rege - Goldmark 3 felv. operája (1908, Bécs, S.O.), A. M. Willner szövegére, Shakespeare színműve nyomán. Magyar bem.: 1908, OH.

Tell Vilmos - Rossini 4 felv. operája (1829, Párizs), Jouy és Bis szövegére, Schiller drámája nyomán. Magyar bem.: 1830, pesti Német Színház; 1856, pesti N.Sz.

Rossini utolsó operája az olasz operatörténet egyik nagy fordulópontja. Egyes műveiben felbukkanó kezdeményezések után e műben tér át a zeneszerző a romantikus-drámai nagyopera-formára, arra az útra, melyen először Bellini, majd a teljes fordulatot végrehajtva Verdi követi majd. A Sevillai borbély mellett Rossininak ez a műve maradt fenn folyamatosan a repertoáron, bár mindig erős húzásokkal, hiszen a teljes mű előadása közel 6 órát venne igénybe.

A cselekmény a Tell-legendát, illetve részben Schiller drámáját követi. Az őskantonok szabadságharca azonban kissé háttérbe szorul egyrészt Tell (Bar) egyéni sorsa, másrészt Arnold Melchtal (T) és Mathilde hercegnő (S) szerelme mögött.

Ugyane témát Grétry is operaszínpadra vitte (1791, Párizs), Sedaine szövegére.

Telramund - Wagner Lohengrinjében Brabant grófja (Bar), feleségének, a gonosz Ortrudnak áldozata.

Telva, Marion (1897-1962) - amerikai op.én. (A). 1920-ban debütált a Met-ben, a Manon Lescaut Énekeseként. 1931-ig volt a Met tagja, az olasz és a Wagner-repertoár egyik vezető énekeseként. 1935-ben visszavonult.

Te, mennybeszállott angyalom - Verdi A végzet hatalma c. operája III. felvonásában Alvaro (T) áriája. Az áriát bevezető zenekari előjáték valóságos kis klarinétverseny-tétel.

Templer und die Jüdin, Der → *templomos lovag és a zsidó nő, A*

Templeton, John (1802-1886) - angol op.én. (T). 1831-ben debütált Londonban. Ő volt az első angol Don Ottavio és Malibran állandó partnere. Hírhedten rossz színész, de részben Malibran partnereként, részben szép hangja miatt egyike volt a múlt század híres angol énekeseinek.

Templomban láttuk egymást - Verdi Rigolettója II. felvonásában Gilda (S) elbeszélésének kezdő sora, tulajdonképpen Gilda és Rigoletto (Bar) duettjének kezdete.

templomos lovag és a zsidónő, A - Marschner 3 felv. operája (1829, Lipcse), W. A. Wohlbrück szövegére, Walter Scott Ivanhoe c. regénye nyomán. Magyarorsz. bem.: 1832, pesti Német Színház.

Tenducci, Giusto Ferdinando (1736?-1800 után) - olasz op.én. (férfi S). Londonban, majd Dublinban szerepelt nagy sikerrel, részben saját átdolgozású operákban. (T. k. átírta Gluck Orfeuszát, de énekelte Londonban az eredeti változatot is.) Mozart is írt számára áriát.

Tengerészballada - Verdi Álarcosbálja I. felvonása 2. képében Richard (T) kétstrófás áriája.

tenor - A magas férfi hangosztály neve. Mint a többi hangosztálynál, a tenor különböző fajtáinak elnevezéseinél is inkább a karakter a meghatározó, semmint a tulajdonképpeni hangfekvés. Ennek ellenére, az egyes alfajok különböző magasságig viszik fel a hangfekvést. Az elnevezések országonként változók. A legismertebbek és nemzetközileg is fogadottak a következők: *hőstenor* (Radames, Otello), *Wagner-tenor, lírai tenor* (Max, az összes Mozart-tenorszerep), *„Spieltenor”* (Pedrillo, Dávid), *spinto* (Rodolphe, Cavaradossi, Mantuai herceg), *„tenore di forza”* (Otello), *„tenore di grazia”* (Nemorino és általában a Rossini-, Donizetti-, Bellini-szerepek), *tenor buffo* (Mozart-Basilio, Trabuco), *karakter-tenor* (Heródes, Mime, Loge). L. még *kontratenor*.

tenor, A - Dohnányi Ernő 3 felv. vígoperája (1929. bpesti OH), Góth Ernő szövegére, Sternheim színműve nyomán. - Dohnányi legsikeresebb operája, amely főleg humorának finom artisztikumával aratott sikert. Az eredeti Sternheim-darab éles társadalomkritikája hiányzik az operából. A bpesti Tv 1974-ben kitűnő felvételt készített a műből.

tenuto - Az operai gyakorlatban a hangoknak értéküknél valamivel hosszabb kitartására utaló szakkifejezés (a kottában néha csak a hangjegy fölött álló vízszintes vonalka jelöli). Nem tévesztendő össze a hosszú kitartást jelölő fermatával.

Ter Arutunian, Rouben (1920-) - örmény származású amerikai díszlet- és jelmeztervező. 1940-ben a berlini S.O.-ben kezdte pályáját, működött Drezdában és Bécsben is, majd 1951 óta Amerikában él. Több Tv-opera tervezője volt, majd 1953-59 a City Center Operában működött. Sok operaház hívta meg vendégtervezőként. A Broadway-színházakban is dolgozik.

tercett - Három szólóhangra írt operai együttes. A leggyakrabban alkalmazott együttes-típus a duett után.

Térj vissza győztesen - Verdi Aidája I. felvonásában a címszereplő (S) áriája, melyben ellentétes érzelmeinek, szerelmének és hazaszeretetének konfliktusáról énekel.

Ternina, Milka (1863-1941) - horvát szárm. op.én. (S). Még növendék korában debütált Zágrábban, 1882-ben. Később Németországban működött, Lipcsében, Grazban, Brémában, majd 1890-99-ig Münchenben. Amint nőtt hírneve, annál többet szerepelt az angolszász országokban, Londonban, majd a Met-ben. Ő volt az első londoni Tosca és a New York-i „kalóz" Parsifal-bemutató Kundryja. Kora legjobb Izoldái közt tartották számon, de nemcsak Wagner-heroinaként volt nagyszerű, hanem Puccini- és általában a drámai szoprán szerepekben is. Hangszépsége, tökéletes énektechnikája mellé hatalmas drámai temperamentum is járult. Ereje teljében kényszerült visszavonulni a színpadtól, paralízist kapott.

Teschemacher, Margarethe (1903-1959) - német op.én. (S). Kölnben debütált 1924-ben, Micaelaként. Kölni és stuttgarti szerződések után Drezdába került, ahol 1935-46 a vezető szopránok egyike volt. Ő énekelte először Strauss Daphnéjának címszerepét. Lírai és jugendlich-dramatisch szerepekben egyaránt csodálták.

Tesi, Vittoria (1700-1775) - olasz op.én. (A). A XVIII. sz. egyik legjelentősebb olasz operadívája volt. Drezdában, Nápolyban és Bécsben működött Itálián kívül.

Tess, Giulia (1889-?) - olasz op.én. (MS, majd S). Velencében debütált 1909-ben, Mignonként. Sikeres mezzo-karrier után Battistini tanácsára átképezte magát szopránná. Oly nagy sikerrel, hogy 1922-ben tagja lehetett Toscanini Scala-együttesének. Ő volt Pizzetti Deborah e Jaele c. operájának első Jaeleje. Híres Salome és Elektra, neves Puccini-énekesnő, de ugyanakkor a könnyebb fajsúlyú és kecsesebb Wolf-Ferrari-operákban is nagy sikert arató énekesnő. 1940 óta tanítással foglalkozott, 1946 óta a Sc. énekmestere volt. Később rendezéssel is kísérletezett.

tessitura - Olasz szakkifejezés egy szerep hangfekvésére. Nem azonos az ambitussal, amely a szerep legalsó és legfelső hangját jelöli, tehát szélső pontjait. A tessiturán magát a fekvést értjük, azaz azt, hogy melyik regiszterben mozog leginkább egy-egy szerep. Így mondható el pl., hogy Turandot vagy Zerbinetta szerepe különösen magas tessiturájú.

Te, te, hadd átölelnem - Puccini Pillangókisasszonyának III. felvonásában a címszereplő (S) drámai áriája, melyben öngyilkossága előtt kisgyermekétől búcsúzik.

Tetemrehívás - Farkas Ödön 1 felv. operája (1900, OH), Versényi Gy. szövegére, Arany balladája nyomán.

Tetralógia - Wagner Ring-jének közkeletű elnevezése.

Tetrazzini, Luisa (1871-1940) - olasz op.én. (S). 1890-ben debütált Firenzében, Meyerbeer Afrikai nő c. operájának Ineseként. Közel 15 évig énekelt Itáliában és Dél-Amerikában, amikor 1904-ben San Franciscóban kiugró sikert aratott. 1907-ben szenzációt keltett Londonban Violettaként és Luciaként. A következő évben már a Met együttesének tagja. Káprázatos koloratúrtechnikájának, főleg staccatóinak köszönheti világkarrierjét. - Nővére, *Eva Tetrazzini* (1862-1938) ugyancsak neves énekesnő volt (S). Ő is Firenzében debütált, 1882-ben, Margitként. 1888-ban ő énekelte először Amerikában Desdemonát. A híres karmester, Cleofonte Campanini felesége volt.

Teyber, Therese (1760-1830) - osztrák op.én. (S). Kora egyik jeles bécsi koloratúrénekesnője, 1782-ben, a Szöktetés bemutatóján ő volt az első Blonde.

Teyte, Maggie (1888-?) - angol op.én. (S). Monte-Carlóban debütált 1907-ben, egy Offenbach-operettben. A párizsi O.C.-nak, majd Londonnak, később amerikai operaházaknak volt hírneves énekesnője. Sok modern mű bemutatóján vett részt, leghíresebb szerepe Mélisande

volt (melyet még Debussyvel tanult be). 63 éves korában még fellépett Kirsten Flagstad oldalán, Purcell Didójának egy londoni előadásán.

Thais - Massenet 3 felv. operája (1894, Párizs O.), Louis Gallet szövegére, Anatole France novellája nyomán. Magyar bem.: 1924, bpesti OH.

Thamos, Egyiptom királya - Mozart színpadi kísérőzenéje Gebler drámájához (1779). Noha tulajdonképpen a mű nem tartozik az opera műfajába, mégis meg kell emlékezni róla. Egyike ez a darab azoknak a műveknek, amelyekben Mozart kikísérletezi érett operastílusát. Kórusai már teljesen a Varázsfuvola papi kórusait vetítik előre; igen jelentősek a mű melodrámái is: valóságos szótárai Mozart drámai kifejezőeszközeinek. Magyar bem.: 1971, Szombathely, Iseum, Devecseri Gábor fordításában.

Thatest du's wirklich? - *Óvtad-e hírem?*

Theater an der Wien - 1801-ben nyílt meg a színház, Schikaneder számára; a színház befogadása 1232 személy. Az osztrák főváros leghíresebb színházainak egyike lett belőle: itt volt Beethoven Fideliójának, Lortzing Fegyverkovácsának, Strauss Devenérjének ősbemutatója. 1821-22-ben a híres Barbaja igazgatása alá került, és több Rossini-mű bécsi bemutatójának színhelye lett. A múlt század 40-es éveiben Jenny Lind itt aratott hatalmas sikereket, és 1893-ban innen indult világhódító útjára Smetana Eladott menyasszonya. Az első Puccini-opera, amelyet Bécsben megszólaltattak, a Bohémélet, ugyancsak a Theater an der Wienben került előadásra. A századforduló idején operettszínház lett, Strauss, Millöcker, Lehár, Kálmán, Fall és számos más szerző világsikert arató operettjeinek itt volt a premierje. A háború után, amikor a Staatsoper épülete kiégett, az együttes a Theater an der Wienbe költözött; 1945-54-ig itt működött Bécs operaháza. 1962-ben teljesen renoválták a másfél évszázados épületet, és egy Karajan vezényelte ünnepi Varázsfuvola-előadással adták át újra rendeltetésének. Azóta főleg a Bécsi Ünnepi Hetek idején nagy zenei események színhelye.

Theater auf der Wieden - Bécs egyik híres színháza, melyet Schikaneder építtetett 1787-ben. Itt volt a Varázsfuvola ősbemutatója. A Theater an der Wien 1801-es megnyitásakor bontották le.

Théâtre de La Monnaie, Brüsszel - A belga főváros operaházának jelenlegi épületét 1856-ban nyitották meg, befogadása 1700 személy. (E néven az első színházat 1700-ban építették.) A színház első fénykora az 1875-1889 közti periódus, ekkor több Massenet- és Reyer-premier színhelye volt. Az újabb virágzás nem az operának, hanem Béjart balettegyüttesének köszönhető. Az utóbbi időkben a Monnaie elsősorban külföldi sztárokra és teljes együttesek vendégjátékára építi műsorát. M. Huisman igazgató a holland operát is vezeti, így a két színház együtt is működik.

Théâtre des Champs-Elysées, Párizs - 2000 személy befogadású párizsi színház, melyet 1913-ban nyitottak meg, Berlioz Benvenuto Cellinijével. Legnagyobb eseményei Gyagilev „Orosz évadjai" voltak 1913-tól a 30-as évekig. Több nagy vendégjáték zajlott le a színházban. Jelenleg prózai darabokat, balettelőadásokat és zenekari koncerteket rendeznek benne.

Théâtre des Italiens, Párizs - Olasz társulatok már 1570 óta vendégszerepeltek a francia fővárosban, és főleg az operaműfaj megszületése után nőtt a látogatások száma. 1829-32-ig már volt külön színháza az olasz énekeseknek és olasz műveknek. 1841-ben nyílt meg a Théâtre des Italiens, amely 30 éven át Párizs olasz operai centruma volt. Az itt működő társulatokban a legnagyobb sztárok szerepeltek: Grisi, Persiani, Mario, Lablache, Tamburini és mások. A színház leghíresebb premierje Donizetti Don Pasqualéja volt. 1871 után már csak néhány kísérlet történt az épületnek operaelőadásokra való felhasználására, így pl. 1883-ban itt volt a Boccanegra párizsi bemutatója.

Théâtre-Lyrique, Párizs - 1852-ben megnyílt párizsi operaház. 1856-68 között élte fénykorát e színház, Carvalho (l. *ott*) igazgatósága alatt. Ekkor került sor Gounod Faustjának, Botcsinálta lektorának, Mireille-jének és Rómeó és Júliájának, Bizet Gyöngyhalászok-jának és Perth-i lányának, Berlioz Trójaiak Karthágóban c. operájának bemutatójára e színházban. Carvalho utóda a híres karmester, Pasdeloup lett. Az 1871-es ostrom alatt leégett, majd 1874-ben átépítették a színházat, és azóta különböző neveken ismert. 1887-98 közt ebben a házban működött az O.C. Jelenleg Théâtre-Sarah Bernhardt néven ismert.

Thebom, Blanche (1918-) - amerikai op.én. (MS). A Met-ben debütált 1944-ben, Frickaként. Korunk egyik jeles Wagner-mezzója, főleg a Met-ben és a londoni C.G.-ben működik.

Thészeusz - A híres görög hős különböző kalandjai igen kedvelt operatémák voltak. Itt azokat a műveket soroljuk fel, amelyekben ő a főhős (lásd még: *Ariadné, Phaedra*): Cavalli (1653 és 1659, két különböző mű), Lully (1675), Strungk (1683), Draghi (1686), Händel (1713), Albinoni (1725), Mondonville (1767), Gossec (1782), Milhaud (1928).

Thill, Georges (1897-) - francia op.én. (T). 1924-ben debütált a párizsi O.-ban, Massenet Thais-ában. Olaszországban és Dél-Amerikában is sokat szerepelt, de pályája legnagyobb részét a párizsi Nagyoperában töltötte, ahol a háború végéig vezető tenor volt. Főleg a francia repertoár kiváló tolmácsolója, artisztikus énekéről, finom pianóiról nevezetes nagy művész.

Thomas, Jess (1927-) - amerikai op.én. (T). Orvosi tanulmányok után kezdett énekstúdiumokba, 1957-ben debütált San Franciscóban, Verdi Macbethjének Malcolmjaként. Ezután az NSZK-ban telepedett le: kezdetben a Badeni Opera, majd Karlsruhe és München után a nyugat-berlini Opera tagja lett. 1961-ben már a Parsifal címszerepét énekelte Bayreuthban és ő volt az új nyugat-berlini Opera színházavató előadásának Radamese. Jelenleg korunk egyik neves hőstenorja; elsősorban Wagner-énekes, de a hőstenor repertoár más stílusterületein is otthonos.

Thorborg, Kerstin (1896-1970) - svéd op.én. (MS). Stockholmban debütált 1924-ben, Ortrudként. Stockholmban, Bécsben, Berlinben volt szerződésben, de sokat énekelt Londonban, a Met-ben, Salzburgban és a világ más operaházaiban is. Számos kritikus szerint századunk legnagyobb Wagner-mezzóinak egyike volt.

Thornton, Erna (1880-1964) - angol op.én. (A). A C.G.-nek évtizedekig vezető énekesei közé tartozott, Richter felléptette Erdaként és Waltrauteként híres 1908-as londoni Ring-ciklusában. Neves Amneris és Delila volt.

Tibay Kriszta (1934-) - magyar op.én. (MS). 1958-ban a debreceni Csokonai Színházban debütált, Santuzzaként. Azóta e színház tagja a drámai mezzo, ill. drámai szoprán szerepkörben (Amneris, Gertrud, Vénusz, Sába, Fidelio, Judit). Hangversenyénekesként is sikeresen szerepelt itthon, valamint Bécsben, Firenzében, Rómában, Párizsban, Berlinben és Tokióban. Liszt-díjas.

Tibbett, Lawrence (1896-1960) - amerikai op.én. (Bar). 1923-ban debütált a Met-ben, a Borisz Godunov egyik kis szerepében. Karrierje egy 1925-ös Met-beli Falstaff-felújításon indult el, amelyen Fordot énekelte. 1950-ig a Met művésze volt, pályája tetőpontján, ereje teljében vonult vissza a színpadtól. (Utolsó fellépése: Hovanszkij Iván.) Egyike volt a két háború közti évtizedek legnagyobb baritonistáinak. Hangjának szépsége és kifejezőereje egyaránt alkalmassá tette a lírai és a drámai szerepekre. A világ minden operaszínpadán vendégszerepelt (Rigolettóként nálunk is); leghíresebb szerepei: Scarpia, Jago, Rigoletto, Simon Boccanegra, Iván Hovanszkij. Számos modern amerikai mű bemutató előadásának résztvevője (pl. Gruenberg: Jones császárának címszereplője). Kiváló színészi alakítókészsége és ragyogó megjelenése miatt szívesen látták a filmgyárakban is, sok film főszerepét játszotta.

Tiborc - Erkel Bánk bánjában a kisemmizett, nyomorgó paraszt halhatatlan figurája (Bar).

Tichatschek, Joseph (1807-1886) - cseh szárm. német op.én. (T). Orvosi tanulmányok után lett énekes. Előbb a bécsi K. kórusának volt tagja, majd ennek a kórusnak a vezetője és csak ezután szólista. 1837 és 70 között a drezdai operaház vezető tenoristája, az első Rienzi és Tannhäuser. Wagner igen nagyra becsülte művészetét, és Wilhelmine Schröder-Devrienttel is jó barátságban, sőt bizonyos mértékig tanárnő-tanítvány viszonyban volt. Többször vendégszerepelt külföldön, t. k. Londonban.

Tiefland → *Hegyek alján*

Tietjen, Heinz (1881-1967) - német karm. Pályája különböző német operaházakban bontakozott ki: karmesterként, rendezőként és intendánsként működött Trierben, Saarbrückenben, Boroszlóban, Berlinben. 1931-44, majd a háború után 1959-től állandó vendége volt Bayreuthnak. A II. világháború után előbb a berlini Städtische Opernek, majd a hamburgi operaháznak volt intendánsa. A két háború közti évtizedek egyik jelentős, bár nem kimagasló Wagner-dirigense volt. Vendégszerepelt Bpesten is.

Tietjens, Therese (1831-1877) - német op.én. (S). Hamburgban debütált 1849-ben, Donizetti Lucrezia Borgiájának címszerepében. Frankfurtban, Bécsben működött, majd Londonban telepedett le. Korában utolérhetetlen Norma, Donna Anna és Agátha volt, de ugyanakkor, óriási hangterjedelme révén a magas koloratúrszoprán Semiramist éppúgy tudta énekelni, mint a Próféta Fidesének altszerepét vagy Ortrudot. Hangterjedelme az egy vonásos *c*-től a háromvonásos *d*-ig terjedt, hajlékony, erőteljes, tiszta csengésű és színekben gazdag volt. Pályája elején nemcsak hangjával, de gyönyörű megjelenésével is hódított, később azonban nagyon elhízott. 1877-ben egy Lucrezia Borgia-előadás közben elájult és néhány hónap múlva meghalt.

Tihanyi Vilma (1902-1951) - magyar op.én. (S). 1922-ben debütált az OH-ban, melynek sokáig egyik vezető művésze volt. A lírai és a drámai szerepkörben egyaránt jelentős sikereket aratott, és ugyancsak egyaránt jeles Verdi, Wagner és Puccini énekesnő volt. (Elza, Senta, Pogner Éva, Desdemona, Aida, Mimi, Pillangókisasszony, Turandot.)

Ti hárman kocsiba ültök → *Te Deum*

Tikalová, Drahomíra (1914-) - cseh op.én. (S). 1937-ben debütált Brnóban. 1942-ben a prágai Národní Divadlo tagja lett. Főleg a cseh operák főszerepeiben aratott sikereket, híres Masenyka és Jenufa. Vendégszerepelt Budapesten is.

Till Géza (1920-) - magyar rendező és dramaturg. 1942 óta az OH tagja, 1963 óta dramaturgja. A Gördülő Opera előadásain számos operát rendezett. Irodalmi munkásságából kiemelkedik több kiadást megért Operakalauza.

Tirésziasz emlői - Poulenc 2 felv. „opera-buffája" (1947, Párizs, O.C.), Apollinaire szövegére. A szürrealista opera házaspár-főszereplői nemet cserélnek, s a férj 40 000 gyermeknek ad életet, mielőtt visszatér a férfi-léthez és a közönséget is szaporodásra szólítja fel.

Tiszaparti jelenet - Erkel Bánk bánja III. felvonásában Melinda (S) nagyjelenete, a romantikus operák „őrülési jelenetének" modellje szerint megírt többrészes nagyária, rendkívül magas virtuóz igényekkel.

Tiszay Magda (1919-) - magyar op.én. (A). 1944-ben debütált az OH-ban, a Cigánybáró Mirabellájaként. A háború utáni korszakban hamarosan ő lett az OH vezető altistája, főleg az Orfeusz igen nagy sikerrel elénekelt címszerepe után. Minden regiszterében kiegyenlített, gyönyörű tónusú alt hangja és stílusérzéke: ezek voltak sikerének és pozíciójának biztosítékai.

Leggyakrabban foglalkoztatott oratóriumszólistáink egyike volt. 1962-ben külföldre távozott és pályája is véget ért. Kossuth-díjas.

Tiszta csillagos éj volt → *Levélária*

Tisztán éltem → *Tosca imája*

titkos házasság, A - Cimarosa 2 felv. vígoperája (1792, Bécs, Burgszínház), Bertati szövegére, Colman és Garrick vígjátéka nyomán. Magyarorsz. bem.: 1797, pesti Német Színház; 1963, pesti OH.

Cimarosa legjobb, ma is élő operája, a késő-nápolyi buffa-stílus remeke. Szellemes, és lírai részleteiben is ragyogó zene, kiegyensúlyozott formavilág, nagyszerű szerepek - ez tette időtállóvá a darabot. Bemutatója valószínűleg az operatörténet egyedülálló sikere: az *egész darabot* meg kellett ismételni - igaz, hogy II. Lipót császár kívánságára.

Geronimo (Bbar), az idős bolognai polgár Robisone grófhoz (Bar) akarja férjhezadni lányát, Elisettát (S). A grófnak azonban jobban tetszik az öreg másik lánya, Carolina (S). Az öregúr rangkórságának mindegy, melyik lánya lesz grófné, Carolina azonban titokban házasságot kötött már Paolinóval (T), Geronimo alkalmazottjával.

A bonyodalmat fokozza, hogy Geronimo idősecske nővére, Fidalma (A) is szerelmes Paolinóba. A két fiatal szökni készül. Éjszakai hálószoba-cserék után kiderül minden és rendbe is jön a bonyolult helyzet: a gróf lovagiasan feleségül veszi Elisettát.

titok, A - Smetana 3 felv. operája (1878, Prága), E. Krásnohorská szövegére.

Tittel, Bernhard (1873-?) - osztrák karm. Pályáját orgonistaként kezdte Bécsben, majd különböző kisebb német színházaknál volt karmester. 1912-ben a bécsi Volksoper, majd 1915-ben a S.O. egyik dirigense lett. 1923-28 a bpesti OH vezető karnagya volt.

Titurel - Wagner Parsifaljában a Grál agg királya, Amfortas apja (B).

Titurel, der fromme Held - Gurnemanz (B) elbeszélése a Grál-kehelyről és Amfortas bukásáról Wagner Parsifalja I. felvonásában.

Titus kegyessége - Mozart 2 felv. operája (1791 Prága), Metastasio C. Mazzola által átdolgozott szövegére. Magyarországi bem.: 1797, pesti Német Színház; 1809, Pozsony (magyarul). Mozart utolsó találkozása az opera seriával. A cselekmény Titus római császár körül zajlik, aki kegyelmesen megbocsát az életére törő összeesküvőknek. - Valamikor gyakran játszották, ma inkább csak részleteiben vagy koncertdobogón él. Metastasio szövegkönyvét rengetegen megkomponálták, t. k. Caldara (1734), Leo (1735), Hasse (1737), Wagenseil (17,46), Gluck (1751), Jommelli (1758), Anfossi (1769), Sarti (1771), Holzbauer (1780), Guglielmi (1785), Niccolini (1797).

Todesverkündigung → *Halál-híradás*

Todi, Luiza Rosa de (1753-1833) - portugál op.én. (S). Pályáját Lisszabonban kezdte, prózai színészként. Énektanulmányai után Londonban debütált, 1777 Madridban lett sztár. Hatalmas sikert aratott Párizsban hangversenyénekesnőként, majd Bécsben és Berlinben volt primadonna. 1783-ban tért vissza Párizsba. Oroszországban, ismét Berlinben, majd újra Párizsban működött, mígnem visszavonulása után hazatért Portugáliába.

Tofts, Catherine (?-1756) - angol op.én. (S). Korának nagy londoni sztárja volt, a korszak legjobban megfizetett énekese, s ugyanakkor az első angol énekesek egyike, aki olasz operákban énekelt.

Toh, toh! Poffare il mondo → *Melitone prédikációja*

Tokatyan, Armand (1896-1960) - bolgár szárm. amerikai op.én. (T). Operetténekesként kezdte pályáját Párizsban, majd olaszországi tanulmányai után 1921-ben Milánóban debütált, Puccini Manon Lescaut-jának Des Grieux-jeként. Még ugyanebben az évben az USA-ba került és 1923-ban a Met együttesének tagja lett, ahol megszakításokkal 1946-ig a színház vezető tenoristáinak egyike volt. Főleg az olasz repertoár főszerepeit énekelte. 1946 után még énekelt Európában.

Toldi szerelme - Mihalovich Ödön 3 felv. operája (1893, bpesti OH), id. Ábrányi Emil és Csiky Gergely szövegére, Arany eposza nyomán.

Tolsztoj, Lev (1828-1910) - orosz regényíró. Három művét adaptálták operaszínpadra: a *Karenina Annát* Hubay Jenő, a *Feltámadást* Alfano, a *Háború és békét* Prokofjev zenésítette meg.

tolvaj szarka, A - Rossini 2 felv. vígoperája (1817, Milánó, Sc.), Gherardini szövegére, egy francia komédia nyomán. Magyarorsz. bem.: 1819, pesti Német Színház. A múlt sz.-ban elég gyakran került színre, majd „elavultnak" tekintették, és csak nyitánya élt a hangverseny-pódiumon. 1965-ös firenzei felújítása óta egyre több helyen játsszák.

Tomba degli avi mici → *Ősi családi sírbolt!*

Tom Jones - Philidor 2 felv. operája (1765, Párizs, Com.-Italienne), Poinsinet szövegére, Fielding híres regénye nyomán.

Tom Rakewell - Stravinsky The Rake's Progress-ének címszereplője (T), az ördögtől elcsábított „kéjenc".

Tonio - Leoncavallo Bajazzókjának „bambája", aki féltékenységében tulajdonképpen a tragédia okozója lesz. Általában a Toniót alakító baritonista énekli a mű prológusát.

Toperczer Ilka (1847-1876) - magyar op.én. (S). 1867-ben debütált a N.Sz.-ban, mint Margit. Két évig a lipcsei opera tagja volt, majd 1869-73 a N.Sz. művésznője. Ekkor visszavonult a színpadtól, és hangversenyénekesnőként működött. Jeles drámai koloratúrszoprán volt (Fidelio, Szilágyi Erzsébet, Donna Anna).

Tordai Éva (1937-) - magyar op.én. (S). 1965-ben debütált a luzerni operaházban, Verdi Haramiák-jának Amáliájaként. Egy évadon át e színház, majd a bécsi Volksoper, 1966 óta az OH tagja. Vendégszerepelt a népi demokratikus országokban és Kubában. A lírai szoprán szerepkörben működik (Pillangókisasszony, Liu, Margit, Tatjána).

id. **Toronyi** Gyula (1872-1945) - magyar op.én. (T). Pályáját kisebb színházaknál kezdte, volt operetténekes is. 1912-ben lett az OH tagja. Korának talán legnagyobb karaktertenorja volt, egészen ragyogó színész és vérbeli buffo. Két alakítása emelkedik ki szerepköréből, melyeket a magyar operatörténet csúcsteljesítményei között tartunk számon: a Denevér Frosch-ja és főleg a Hovanscsina írnokja, mely igazi példája volt annak, hogyan tud egy zseniális művész kis szerepből az egész mű légkörét determináló és megadó főszerepet kreálni.

ifj. **Toronyi** Gyula (1896-1966) - magyar op.én. (T). Előbbi fia. Operettbonviván, majd a V.Sz. tagja volt. 1929-ben debütált az OH-ban, a Mesterdalnokok Moserjeként. Kitűnő comprimario-tenor volt, néhány főszereppel: Pinkerton, a Zsidónő Lipót hercege, V. László, Denevér-Alfréd.

Torreádor-dal - Escamillo (Bar) belépőáriája Bizet Carmenjának II. felvonásában, melyben a bikaviadalok hangulatát és izgalmát énekli meg.

Torri, Rosina (1898-) - olasz op.én. (S). 1919-ben debütált Valenzában, Mimiként. Kisebb olasz színpadokon, majd San Franciscóban működött, 1926-ban a C.G.-ben vendégszerepelt, s ugyanebben az évben ő énekelte Liut - pályája legjelentősebb szerepét - a Turandot római bemutató előadásán. A 30-as évek elején visszavonult.

Torvaldo e Dorliska - Rossini 3 felv. operája (1815, Róma, T. della Valle), Sterbini szövegére. Magyarorsz. bem.: 1821, pesti Német Színház.

Tosca - Puccini 3 felv. operája (1900, Róma, C), Giacosa és Illica szövegére, Sardou drámája nyomán. Magyar bem.: 1903, bpesti OH.

A Tosca zenéjének ismertetését egy negatív megállapítással kell kezdeni: néhány zenetörténész véleményével és egy bizonyos fokig begyökeresedett szemlélettel szemben a Toscának semmi köze nincs a verizmushoz. Ez a partitúra éppúgy távol áll Mascagni és Leoncavallo lényegében drámaiatlan stílusától, mint bármely más Puccini-mű. Igazi hősi opera a darab, csak a II. felvonás kínzási jelenetének naturalizmusa ad neki külön, a hagyományos típustól eltérő színeket. Tökéletesen kiegyensúlyozott dramaturgia jellemzi: a mélységesen átélt líraiság éppúgy megtalálja a maga adekvát kifejezését, mint a heroikus hang vagy a feszült drámai izgalom. Mint minden Puccini műben, a Toscában is megcsodálhatjuk a zenének a színpaddal való tökéletes összeforrottságát és a dramaturgia tömörségét.

Nem sokan tudják, hogy mind a három főszereplő élő történelmi személy volt. Scarpia szicíliai báró, Tosca a kor híres énekesnője, Paisiello és Cimarosa tanítványa, Cavaradossi pedig Párizsban, Davidnál tanult festőművész, aki Rómába visszatérve a Teatro Argentinában volt díszlettervező, és itt ismerkedett meg Toscával.

Tosca imája - a címszereplő (S) áriája Puccini Toscájának II. felvonásában. A „Tosca imája" elnevezés - noha átment a köztudatba - helytelen, mivel a szövegben szó sincs imáról.

Toscanini, Arturo (1867-1957) - olasz karm. 1886-ban debütált Rio de Janeiróban, az Aida elvezénylésével, beugrásként. Mint csellista működött a zenekarban, s amikor a karmesteri pultra lépett ezen az estén, az első tette a partitúra becsukása volt. Mindent mindig kívülről vezényelt. Hazájába visszatérve különböző olasz operaházaknál tevékenykedett, s már egész fiatal korában hatalmas sikereket aratott: 1892-ben rábízták a Bajazzók, 1896-ban a Bohémélet bemutató előadását. 1898-ban lett a Sc. vezető karmestere. Több ízben szakított Milánó nagy operaházával, majd újra visszatért, így 1898-1902-ig, 1906-1908-ig és 1921-29-ig állt az élén. A közbeeső időszakokban a világ több nagy operai centrumában működött, főleg a Metben. Ebben a színházban ő vezényelte a Nyugat lánya ősbemutatóját, és ide tért vissza 1929 után, amikor egy fasiszta banda Bolognában megpofozta, mivel nem volt hajlandó eldirigálni a fasiszta himnuszt. Bayreuthba és Salzburgba még ellátogatott, felejthetetlen Mesterdalnokokat, illetve Falstaffot és Fideliót dirigálva, majd végleg New Yorkban telepedett le. Az ő kedvéért hozták létre az NBC zenekart, amellyel számtalan hangversenyt adott, s amely öregkori operafelvételeinek zenekara is.

Toscaniniben tiszteljük a XX. sz. utolérhetetlenül legnagyobb karmestergéniuszát. Megszállottja volt a partitúrahűségnek, produkcióiban (hanglemezfelvételein is) a legkisebb hangértékek is tökéletesen úgy szólalnak meg, ahogy a szerző leírta és elképzelte. A mélyére látott minden műnek, és minden zenei alkotásnak a legbensőbb lényegét tudta felszínre hozni tolmácsolásaiban. Univerzális lángelme volt, aki egyforma tökéletességgel szólaltatta meg a zeneirodalom remekeit Mozarttól Gershwinig. Igazi területe azonban az olasz operamuzsika volt. Verdi-tolmácsolásait késői hanglemezein „kritikai kiadásnak" ismerhetjük el; s ugyanígy Puccini-értelmezését, vagy bármilyen olasz operamuzsika realizálását tőle kaptuk a legautentikusabban. Mozart és Wagner operái éppígy közelálltak hozzá. Bayreuthi Mester-

dalnokok-tolmácsolása hallatán többen mondták: ezek voltak Wagner autentikus tempói, ez volt Wagner autentikus felfogása.

Mindezt csak úgy érhette el, hogy valóságos zsarnokként állt szemben a zenekarral és az énekesekkel. Anekdoták és legendák százai keringenek összecsapásairól, melyek során habozás nélkül tiltott ki énekeseket előadásairól. Nem egy botrány köszönhető annak, hogy nem tűrte az előadások megszakítását, az ismétlést. Mindez azonban egyetlen célt szolgált: az elképzelhető legtökéletesebb előadást, azaz, a művek és a mesterek elképzelhető legalázatosabb szolgálatát.

Tosi, Piero Francesco (1647-1732) - olasz op.én. (férfi S. és énektanár). Hazájában és Németországban szerepelt nagy sikerrel, majd 1692-ben Londonban telepedett le, ahol nemsokára befejezte színpadi szerepléseit és áttért a tanításra. Híres tankönyve, az *Opinioni de' cantori antichi e moderni o sieno osservazioni sopra il canto figurato* századokon át a bel canto stílus és módszer legfontosabb vezérfonala volt, melyet még a XVIII. sz.-ban lefordítottak angolra, németre és franciára.

Tóth Aladár (1898-1968) - magyar zeneesztéta. Tudományos és kritikusi működésének méltatása nem tartozik e lexikon tárgykörébe. 1946-1956-ig az OH igazgatója volt. Ő szerződtette Bpestre Ottó Klemperert, és ő építette fel az OH háború utáni repertoárját és művészgárdáját. Kossuth-díjas.

Tóth József (1923-) - magyar op.én. (B). 1957-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, a Márta Lord Tristanjában. Azóta e színház tagja a Mozart- és Verdi-basszus szerepkörben. Parmában vendégszerepelt.

Tóth Lajos (1900-) - magyar op.én. (Bar). 1946-ban debütált az OH-ban, Tonióként. Addig volt orvostanhallgató, kovács, kántor-karnagy, katonatiszt. Az OH-ban 1961-ig működött; zengő, hatalmas volumenű hangján a lírai és hősbariton főszerepek és karakterfigurák egész sora szólalt meg: Rigoletto, Germont, Salamon, Monterone, Fidelio-Miniszter, Komtur stb.

Tóth Péter (1924-) - magyar karmester. 1947-ben debütált a bpesti Vígoperában, a Szöktetés dirigálásával. 1950-67 az OH tagja, előbb korrepetitorként, majd karmesterként. Főleg modern operák betanításában és vezénylésében volt jelentős sikere. 1967-ben külföldre távozott, azóta Münchenben működik.

Tóth Sándor (1925-) - magyar op.én. (Bar). 1949-55 a Honvéd Művészegyüttes szólistája, 1956-68-ig különböző NDK-beli operaházak (köztük a drezdai és a lipcsei) művésze, 1968 óta az OH tagja. Gerában debütált 1956-ban, Luna grófként. Az OH-ban a karakterbariton szerepkörben működik (Alberich, Beckmesser, Lescaut stb.). Liszt-díjas.

Tourel, Jennie (1910-1973) - kanadai op.én. (MS). 1933-ban debütált a párizsi O.C.-ban, Carmenként. 1940-ig volt e színház vezető mezzója, igen híres Mignon, Adalgisa és Rosina. Ő énekelte először Stravinsky The Rake's Progressének Baba the Turk-jét. Az egyvonásos *g*-től a háromvonásos *c*-ig terjedő hatalmas hangja és briliáns technikája révén világszerte elismert mezzoszoprán.

Tozzi, Giorgio (1923-) - olasz szárm. amerikai op.én. (Bbar). New Yorkban debütált 1949-ben, Britten Lukréciájának Tarquiniusaként. Később Londonban, majd Milánóban tanult tovább, 1954-től a Sc., 55-től a Met állandó vendégei közé tartozik. Hatalmas hangerejű basszbariton, akinek kifejezés-gazdag hangján egyaránt életrekelnek Mozart, Wagner és Verdi alakjai. Híres Figaro (Mozart), Sarastro, Pogner és Gvárdián.

Tömjénfüst árad - Lucia (S) nagy őrülési jelenete lassú szakaszának kezdősora Donizetti Lammermoori Luciájának III. felvonásában.

Töpper, Hertha (1924-) - osztrák op.én. (MS). 1945-ben debütált Grazban. Ulricaként. 1952 óta a müncheni operaház tagja. Elegáns stílusú és nagy muzikalitású énekesnő, aki főleg Mozart-, Wagner- és Strauss-szerepekben ért el nagy karriert.

tragédie lyrique - a XVII. sz.-i francia operatípus általánosságban használt elnevezése. Témája mindig komoly, de nem szükségszerűen tragikus. Típusát legfőként Lully művei képviselik.

A Lully-féle operatípus igen sok vonásban elüt a kor olasz darabjaitól. A francia szellem és hagyomány megkövetelte, hogy a színpadi műben, s így az operában is egyformán legyen képviselve az ének, a tánc, a dráma és a szöveg. Így a tragédie lyrique rövidrefogott, rendszerint dalszerű formálása áriák, táncbetétek, kórustételek és recitatívók egybefüggő sorozata. Lully nemcsak a műfajt magát alapította meg és emelte magas szintre; az ő nevéhez fűződik - és olasz származású lévén, ez külön érdeme - a francia operai prozódia törvénybe iktatása. A tragédie lyrique mindig emelkedett hangú, de át is tud forrósodni a szenvedélytől, színes és izgalmas is tud lenni - ha nem is Lully, de követői, főleg Rameau műveiben.

transzponálás - ma már elég ritkán előforduló eset, régebben azonban elég gyakori volt: ha egy-egy énekes indiszpozíció vagy hangi hiányosság folytán nem tud az eredeti fekvésben elénekelni egy áriát, fél vagy egész hanggal letranszponálják. (Tipikus eset: Manrico C-dúr Strettáját, ha a tenoristának aznap vagy általában nincsen biztos magas *C*-je, B-dúrba, tehát egy egész hanggal lejjebb transzponálják.) Nem tévesztendő össze a *punktírozással* (l. *ott*).

Traubel, Helen (1899-1972) - amerikai op.én. (S). Pályáját hangversenyénekesként kezdte, 1925-34-ig. Ekkor szerződtette a Met. Kiugrása egy 1939-es Walkür-előadáshoz kapcsolódik, amikor Traubel énekelte Sieglinde szerepét. 1941-től, Flagstad távozásától kezdve ő lett a Met vezető Wagner-szopránja. 1953-ban a színház igazgatója, Rudolf Bing felbontotta szerződését, mert „túl gyakran fordult meg éjszakai lokálokban". Amerika-szerte hatalmas sikereket aratott, majd visszavonulása után ... detektívregényeket írt.

Traubmann, Sophie (1867-1951) - amerikai op.én. (S). Viardot és Marchesi növendéke volt, Wagner-szerepeit Cosima Wagnerrel tanulta. New Yorkban debütált a 80-as években, Vénuszként. 1888-tól 1902-ig a Met egyik neves Wagner-szopránja volt.

Traurigkeit ward mir zum Lose → *Mily nagy bánat...*

travesti → *nadrágszerep*

Traviata - Verdi 3 felv. operája (1853, Velence, F.), Piave szövegére, Dumas Kaméliás hölgy c. drámája nyomán. Magyar bem.: 1857, bpesti N.Sz.

A középső Verdi-periódus ún. „romantikus triászának" harmadik darabja. Rendkívül nevezetes alkotás, mind a teljes operatörténet, mind Verdi fejlődése szempontjából. Első eset volt ugyanis, hogy komoly, tragikus tárgyú opera saját korából merítse cselekményét. Verdi művészi pályáján azért jelentős, mert ebben a műben alkalmazza először azt a „társalgási stílust", amelynek lényege: a zenekar önállóan felépített zenei anyaga fölött melodikus recitatívóban zajlik a dialógus. Tipikus példája az I. felvonás kezdete és a II. felvonás nagy finálója. Ezekben a zenekar stilizált táncokat szólaltat meg, vagy, mint a híres kártyajelenetben, helyzet- és konfliktusfestő motivikát. A Traviata jellegzetesen szóló-opera: zenei anyagában túlnyomó többségben vannak az áriák és kettősök. Csodálatosan kidolgozottak és jelentősek a nagyobb együttesek, mint pl. a II. felv. említett finálója.

Tra voi, belle → *Hol a szőke, hol a barna*

Traxel, Josef (1918-) - német op.én. (T.) 1942-ben debütált Don Ottavióként Mainzban. Tulajdonképpeni pályafutása azonban csak a háború után indult meg. 1952 óta a stuttgarti opera tagja. Énekelt Strauss Danaejának bemutatóján, vendégművésze volt Bayreuthnak is. Nemcsak operai hőstenorként, hanem oratóriumszólistaként is jó nevet szerzett magának.

Trebelli, Zelia (1838-1892) - francia op.én. (MS). 1859-ben debütált Madridban, Rosinaként. Németországban, Angliában, a Met-ben működött, több ízben vendégszerepelt Bpesten is. Főleg nadrágszerepekben aratott nagy sikereket. Ő volt a Met első Carmenje.

Tréfás György (1931-) - magyar op.én. (B). 1957-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, az Otello Hírnökeként. Azóta e társulat vezető basszistája (Kékszakállú, Sarastro, Ozmin, Attila, Gremin). Parmában, Drezdában és Antwerpenben vendégszerepelt. Oratórium-szólistaként is sikerrel működik. Liszt-díjas.

tremoló - A hang túlzott reszketése, rendszerint rossz technika, esetleg fiziológiai hiány vagy rendellenesség következménye.

Treptow, Günther (1907-) - német op.én. (T). Berlinben debütált 1936-ban, a Bolygó hollandi Kormányosaként. 1936-50-ig a német fővárosban működött, 1955 óta a S.O. tagja. A háború alatti és közvetlen utáni évek egyik neves hőstenorja, Bayreuthban, Bécsben, a Met-ben és Londonban is megcsodált Siegfried és Trisztán.

Tre sbirri, una carozza → *Te Deum*

Treulich geführt → *Nászinduló*

trilla - Hangszeres és énekes díszítés: a főhang és felső váltóhangja gyors váltogatása. Az énekes-ékesítések közt talán a leggyakoribb és egyben a legrégebbiek egyike. A trilla hossza, azaz időtartama általában az énekes képességeitől függ, bár a zeneszerző néha megkövetelheti a rövid trillát (ezt mordentnek vagy parántrillának is nevezik.) A trilla befejezése után úgy-nevezett utóka következik, amely az alsó váltóhanggal kombinálja a trillát. Kadenciák végén a bel canto és a romantikus korban kötelező volt a trilla: a minél hosszabban kitartott záró-trilláról lépett az énekes a befejező hangra. A trillának lehet drámai kifejezőereje is, általában azonban a díszítés - bizonyos korokban, bizonyos énekesi stílusokban öncélú - eszköze. (Vö. *Koloratúr-technika*)

Trinke, Liebchen, trinke schnell → *Igyál kincsem, csak igyál*

triomphe de l'Amour sur des bergers et bergères, Le (A szerelem diadala a pásztorok és pásztorlányok felett) - La Guerre operája (1655, Párizs, Louvre), de Beys szövegére. A kutatás mai állása szerint ez az első francia opera.

Trionfi (Triumfusok) - Orff triptichonjának - Carmina Burana, Catulli Carmina, Trionfo d'Afrodite - összefoglaló címe.

Trionfo d'Afrodite (Aphrodité diadala) - Orff „szcenikus concertó"-ja (1953, Milánó, Sc., Schwarzkopffal, Geddával, Karajan vezénylete alatt), a zeneszerző szövegére, Catullus, Sappho és Euripidész nyomán. A „Trionfi"-triptichon része. Színpadon és hangverseny-elő-adáson egyaránt megszólaltatható.

Triptichon - Puccini A köpeny, Angelica nővér és Gianni Schicchi c. operáinak összefoglaló neve. Lásd az említett operák külön címszavainál.

Triquet - Csajkovszkij Anyeginjének kedves idős francia figurája (T).

Trisztán és Izolda - Wagner 3 felv. zenedrámája (1865, München), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1901, bpesti OH.

A Trisztán nemcsak Wagner fejlődésében jelent fordulópontot, hanem az egész múlt századi zene történetében. Ez az a mű, amelyben Wagner harmóniai stílusát megújítja: a hangnemek határvonalait és felismerhetőségét szinte teljesen elmossa az alterált akkordok állandó használata, s ezáltal az addig is már meglevő „végtelen dallamhoz" a harmóniai folyamat „végtelensége" járul hozzá. Mindehhez kapcsolódik a ritmika éles kontúrjainak úgyszólván teljes eltűnése, az átkötött hangok, szinkópák segítségével. Wagner ugyan a Nürnbergi mesterdalnokokban és Az istenek alkonya néhány részletében visszatér az éles ritmizáláshoz, de egész további alkotásában döntőek maradnak az említett karakterisztikumok. És ez az, amivel hatást gyakorolt az utána következő zeneszerzőkre. A Trisztán partitúrájából lehet levezetni Schönberg és köre újításait, a dodekafónia rendszerét. Hatással volt ez a muzsika Debussyre, Puccinira, a fiatal Bartókra, és a századforduló egész zenei világára. A Trisztán külső cselekménye tulajdonképpen nem túl lényeges. Az igazi cselekmény a lelkekben, az érzelmekben, szenvedélyekben zajlik le.

Trittico → *Triptichon*

Troilus és Cressida - William Walton 3 felv. operája (1954, London), Christopher Hassall szövegére, Chaucer költeménye nyomán (*nem* a Shakespeare-dráma alapján).

Trója → *Akhillész, Odüsszeusz, Paris és Heléna, Iphigenia Auliszban, Aeneas.*

trójaiak, A - Berlioz operája, a zeneszerző szövegére, Vergilius Aeneise nyomán. A mű eredetileg 5 felvonásos volt, de a szerző, hogy darabja előadásra kerülhessen, két részre osztotta. Így lett az 1. és 2. felvonásból „Trója bevétele" címmel 3 felv. opera (1890, Karlsruhe), míg az eredeti mű 3., 4. és 5. felvonásából „A trójaiak Karthágóban" címmel 5 felvonásos, prológusos darab (1863, Párizs, T. Lyrique).

Trompeter von Säckingen, Der → *säckingeni trombitás, A*

trovatore, Il → *trubadúr, A*

Troyanos, Tatiana (1938-) - görög szárm. amerikai op.én. (MS). 1963-ban debütált a New York-i City Center operában, majd 1965-ben a hamburgi opera tagja lett. Nemzetközi karrierje Richard Strauss jegyében indult: 1966-ban Aix-en-Provence-ban (az Ariadné Komponistájaként) és 1967-ben a C.G.-ben (Octavianként). Hangi kvalitásain kívül magasrendű előadóművészi-színészi képességei révén lett világsztár. Repertoárja Cherubintól Strausson át a legmodernebb művekig terjed (ő énekelte 1969-ben Penderecki Louduni ördögök c. operájának női főszerepét).

Trötschel, Elfriede (1913-1958) - német op.én. (S). 1934-ben Karl Böhm szerződtette a drezdai operához. 1944-ig e színház tagja volt. 1947-től korai haláláig a berlini S.O. és a Komische Oper ünnepelt szopránénekese. Híres oratóriumszólista volt.

trubadúr, A - Verdi 4 felv. operája (1853, Róma, T. Apollo), Cammarano szövegére, Gutiérrez drámája nyomán. Magyar bem.: 1854. bpesti N.Sz.

Verdi „romantikus triászának" középső darabja. A legvadabb, legszenvedélyesebb Verdi-operák egyike. Ugyanaz a fékevesztett szenvedély hatja át, mint korábban az Ernanit, később a Végzet hatalmát. S ennek megfelelően kifejezőeszközei is a legrikítóbb színekkel - ma így mondanánk: plakátszerűen - hatnak. De a Trubadúr partitúrája ugyanakkor mintapéldája a tökéletesen homogén zenedramaturgiai szerkesztésnek is. Visszatérő motívum-hálózat fonja egységbe a zenét, ilyen pl. az ún. „máglya-dallamok" azonos felépítésű rendszere. A lehető legtávolabb áll ez a muzsika attól, aminek a múlt század és néha még napjaink - főleg német - esztétái tekintik: a verkli-zenétől. Tökéletes jellemábrázolás, helyzetfestés és szigorú dramaturgiai felépítés - ezek legfőbb jellemzői.

Még egy félreértést kell eloszlatni: a Trubadúr szövegkönyve minden ellenkező hiedelemmel szemben világos és logikus. Nyoma sincs benne annak a zűrzavarnak, amit egy évszázadon át ráfogtak. A háttérhez annyit kell tudni, hogy a XV. sz.-ban, egy spanyol polgárháború idején játszódik. A király ellen fellázadt Urgel gróf; a királyi seregek egyik vezére Luna gróf, míg a lázadók vezérei közé tartozik Manrico.

Tucci, Gabriella (1932-) - olasz op.én. (S). Spoletóban debütált 1952-ben, a Végzet hatalma Leonórájaként. Igen hamar futott be nagy nemzetközi karriert, énekelt Rómában, a Sc.-ban, Veronában, Münchenben, a C.G.-ben, sőt Japánban is. 1960-ban a Met hívta meg. Az 50-60-as évek jelentős olasz drámai szopránjai közé tartozott, híres Tosca, Aida, Nedda stb. A 70-es évek elején lehanyatlott, és 1973-as bpesti vendégfellépése a magyar operajátszás egyik legnagyobb bukása volt.

Tu che a Dio spiegasti l'ali → *Ó, te hűséges szerelmem*

Tu che di gel sei cinta → *Te, ki elűzted a vágyat*

Tu che la vanità → *Szólok hozzád, Nagyúr*

Tucker, Richard (1914-1975) - amerikai op.én. (T). A Met-ben debütált 1945-ben, a Gioconda Enzójaként. Azóta a Met vezető tenoristája az olasz és francia repertoárban. Toscanini amerikai éveiben gyakran választotta produkcióinak főszerepeire. A háború utáni évtizedek egyik legjelentősebb spinto-tenorja, aki mind hangszépségével, mind előadói stílusának temperamentumával és sokszínűségével nagy sikereket aratott. A világ minden jelentős operaszínpadán és fesztiválján fellépett; leghíresebb szerepei: Cavaradossi, (Budapesten is), Enzo, Radames, Richard, Lenszkij és a Denevér Alfrédja.

Tuczek, Vincenz (17557-1820) - cseh szárm. karm. és zszerző. Pályája elején tenorista volt, majd különböző színházak zenekarában játszott és vezényelt. 1801-től haláláig a pesti Német Színház karmestere volt (egyidejűleg a bécsi Leopoldstädter Theaterben is működött). Pesti tevékenysége idején 20 színpadi művét, illetve oratóriumát mutatták be a magyar fővárosban.

Tu puniscimi, o Signore - Verdi Luisa Millerje II. felvonásában a címszereplő (S) drámai nagyáriája.

Turandot - Puccini 3 felv. operája (1926, Milánó, Sc.), Adami és Simoni szövegére, Gozzi komédiája nyomán. Magyar bem.: 1927, bpesti OH.

Puccini utolsó, befejezetlenül maradt operája; a vázlatok alapján Franco Alfano komponálta meg a mű zárójelenetét. - Noha a zenei kifejezőeszközök vonatkozásában a Turandot egyenes folytatása a komponista addigi műveinek, sőt, fejlődésének koronája, mégis külön helyet foglal el az életműben. Vannak olyan vonatkozásai a partitúrának, amelyek pl. a Manon Lescaut-ban találják meg párjukat: ilyen a kórus előtérbe helyezése. Dramaturgiailag külön érdekesség a II. felv. 1. képe, amelyben teljesen szünetel a cselekmény - egyedülálló eset Puccini oeuvrejében. Hangszerelő tudása a Turandotban ér el a tetőpontra: a mindig mindenkitől tanuló és kora zenei fejlődését figyelemmel kísérő mester zenekari palettáján vitathatatlanul nyomot hagyott a korai Stravinsky-stílus is. A zenei építkezés - a nagyméretű kórustételeket leszámítva - azonos a régebbi Puccini-stílussal: az áriák rövidre fogottak, és a recitativo-részek is ariózusak.

Ugyanezt a témát mások is feldolgozták operaként: Franz Danzi (1815), Reissiger (1835), Vesque von Püttlingen (1838), Bazzini (1867) és Busoni (1917).

A Gozzi-komédia Schiller-féle német átdolgozásához Weber írt kísérőzenét (1809).

Turco in Italia, Il (A török Itáliában) - Rossini 2 felv. operája (1814, Milánó, Sc.), Romani szövegére. Magyarországi bem.: 1821, pesti Német Színház.

Turiddu - Mascagni Parasztbecsületének férfihőse (T), a csapodár falusi Don Juan.

turn of the screw, The (Fordul a csavar) - Britten 2 felv. operája prológussal (1854, Velence, F.), Myfanwy Piper szövegére, Henry James novellája nyomán. A cím egyaránt vonatkozik a misztikus történet egyre feszültebbé váló drámaiságára, valamint a zenei szerkezetre, amelyben a főtéma „csavarja" 15 variációban „fordul meg".

Turner, Claramae (1920-) - amerikai op.én. (A). Operetténekesként kezdte pályáját, majd 1944-ben debütált a San Franciscó-i operában. 1946-ban ő énekelte először Menotti Médiumának címszerepét. Ez oly sikerrel járt, hogy a Met szerződtette. Azóta az USA egyik vezető altistája; főleg San Franciscóban működik. Repertoárja több mint 75 szerepre terjed.

Turner, Eva (1892-) - angol op.én. (S). - A Carl Rosa-társulat kórusának tagja, s ugyanitt debütált 1917-ben, a Tannhäuser egyik apródjaként. 1924-ig tagja az együttesnek, s ez alatt az idő alatt kiváló drámai szopránná fejlődött. Még ugyanebben az évben Toscanini Scala-együttesében lép fel, a Rajna kincse Freiájaként. Ideális Turandot volt, tulajdonképpen ő vitte világsikerre a darabot. Pályája Anglián kívül egész Európában és Amerikában is hatalmas sikerekben volt gazdag. Visszavonulása után (1950-től) Amerikában, majd Londonban tanított. Hatalmas volumenű drámai szopránhang birtokosa volt, mely Verdi és Wagner műveiben találta meg legfőbb előadói területét.

Turolla, Emma (1859-?) - olasz op.én. (S). Már világjáró sztár volt, amikor 1883-ban először vendégszerepelt Trubadúr-Leonóraként a N.Sz.-ban. Az OH-nak megnyitásától, 1884-től 1887-ig volt szerződtetett tagja; 1913-14-ben énektanárnőként működött Bpesten. Később Pétervárott férjhez ment, és hangversenyénekesként tevékenykedett csak. Mind a Verdi-, mind a Wagner-repertoárban működött, kiváló Aida, Desdemona, Elza, Tannhäuser-Erzsébet volt.

Turpinszky Béla (1933-) - magyar op.én. (Bar, majd T). 1957 óta az OH tagja, 1960-ig az énekkarban, azóta magánénekesként. 1960-ban debütált Britten Albert Herringjének Sid-jeként. 1967-ig baritonista volt, azóta hőstenor. E váltás után a Wagner-tenor szerepkört tölti be, énekli Siegmundot, a két Siegfriedet és Stolzingi Walthert, valamint Eriket. E szerepeket nemcsak itthon, hanem több NSZK-beli operaházban is megszólaltatta. Liszt-díjas.

Tutsek Piroska (1905-) - magyar op.én. (MS). 1933-ban debütált az OH-ban, Amnerisként. Hamar a színház egyik vezető drámai mezzója lett, 1937-ben már Bruno Walter vezénylete alatt énekli a bécsi S.O.-ban Eboli szerepét. Ettől kezdve a bécsi S.O. állandó vendégei közé tartozik, és énekel a salzburgi Ünnepi Játékokon is. Vendégszerepelt a Sc.-ban is. Nemcsak drámai árnyalatokban gazdag és szépcsengésű hanganyaga, hanem színpadi játéka és fejlett mozgáskultúrája is oka nagy sikereinek. (Lajtha Lysistrata c. pantomimjének főszerepét is alakította.) Verdi-szerepei mellett jelentős Wagner-énekesnő (Fricka, Vénusz, Ortrud, Kundry, Brangäne), s általában a drámai mezzo-szerepek kiváló alakítója. Ikertestvére, *Tutsek Ilona* drámai szopránként működött a lübecki operaházban.

Tutte le feste → *Templomban láttuk egymást*

Tutto nel mondo è burla → *Ez a világ mily furcsa*

Tu, tu, piccolo iddio → *Te! Te! Hadd átölelnem*

Tükörária - Dapertutto (Bar) áriája Offenbach Hoffmann meséi c. operájának velencei képében, melyben a költő lelkének megszerzéséről énekel.

Tündér-dal - Annuska (S) nőikar-kíséretes áriája Verdi Falstaffja utolsó képében.

tündérek, A - Richard Wagner 3 felv. operája (1888, München), a zeneszerző szövegére, Gozzi „La donna serpente" c. komédiája nyomán. Wagner 1833-34-ben írt első operája; a zeneszerző életében nem került előadásra. Ugyanezt a Gozzi-komédiát, az eredeti címmel, 1932-ben Casella is operaszínpadra vitte.

tündérkirálynő, A - Purcell „masque"-ja 5 felv.-ban prológussal (1692, London), Shakespeare Szentiványéji álom-jának anonim adaptációjára. Tulajdonképpen nem opera, hanem dalok, kórustételek és táncok sorozata; éppen ezért napjainkban inkább koncertpódiumon szólal meg.

Tündöklőbb az ő orcája - Luna gróf (Bar) szerelmi áriája Verdi Trubadúrjának II. felv. 2. képében.

tüzes angyal, A - Prokofjev 5 felv. operája (1954, Párizs, hangversenybemutató, 1955, Velence, F. színpadi premier), a zeneszerző szövegére, Valerij Brjuszov regénye nyomán. (A mű 1922-25-ben készült.)

Prokofjev sokak szerint legjobb operája, a romantikus orosz regényíró középkori boszorkánytörténete alapján.

Tűzkórus - Verdi Otellója I. felvonásában felhangzó virtuóz, vidám kórustétel.

Tűzvarázs - Wagner Walkürjének zárójelenete. Lényegében természetfestő zenekari kép, benne Wotan (Bbar) egyetlen frázisával. Koncertelőadáson általában Wotan búcsújával (l. *ott*) együtt szokták játszani.

Tűz-víz jelenet - Mozart Varázsfuvolája II. fináléjában Pamina (S) és Tamino (T), valamint a két Őrtálló (T, B) többrészes nagyjelenete. Az első rész szabályos korálfeldolgozás, melyben a két Őrtálló cantus firmusát a zenekar fugatója kíséri, majd a két szerelmes duettje következik, ehhez csatlakozik a fuvolaszólós induló, a próba tulajdonképpeni kísérőzenéje.

Tynes, Margaret (1930-) - amerikai op.én. (S). Egyetemi tanulmányaival párhuzamosan tanult énekelni, 1949-ben a New York-i City Center Operában debütált. A 60-as években Olaszországban telepedett le, azóta is ott él. 1962-ben járt először nálunk, az OH-ban és a Szegedi Szabadtéri Játékokon. Nem túl nagy hangvolumene ellenére drámai szoprán. Fénykorában csodálatos drámai művészettel, prózai színpadra méltó színészi készséggel feledtette, hogy hangja nem elég erőteljes Aida, Desdemona, a Lady vagy Salome szerepéhez. Mintapéldája a korszerű énekes-színésznek.

U

Uberto - Pergolesi Úrhatnám szolgálójának morcos férfi főszereplője (B), akit Serpina, az úrhatnám szolgáló férjül hódít meg magának.

Udvardy Tibor (1914-) - magyar op.én. (T). 1939-ben debütált az OH-ban, Hunyadi Lászlóként. Rendkívül sokoldalú énekes: lírai tenor szerepektől (Lenszkij, Alfréd) a spinto-hősökön át (Cavaradossi, Köpeny-Henri) a nagy drámai hőstenor-alakokig (Lohengrin, Siegmund, Hermann, José) terjed szerepköre. Ugyanakkor nagyszerű karakter-hős is, e területeken leghíresebb alakítása és talán egész pályájának csúcspontja a Peter Grimes címszerepe volt. Hangja a legpuhább árnyalatoktól a legdrámaibb akcentusokig minden nüansszal rendelkezett, ezt egészítette ki, teljes egységben a hangi alakítókészséggel, a nagyszerű színészi kvalitás. Gyakran énekelt oratórium-szólókat és szerepelt operettbonvivánként is. Liszt-díjas, Kiváló művész.

Udvarhelyi Miklós (1790-1864) - magyar színész és op.én. (B). Egyike a magyar színészet úttörőinek. Már 1808-ban játszott egy debreceni társulatban. Tagja a híres pesti Rondella-beli együttesnek, majd az országot járja be vándorszínészként, s t. k. Kolozsvárott a színház igazgatója. Itt ő szervezte meg az első magyar operatársulatot, ő íratta Ruzitska Józseffel a Béla futását. Vándorlása alatt tetemes mennyiségű operai szólamanyagot gyűjtött össze; mikor a megnyíló N.Sz. tagja lett, ezzel a szólamanyaggal kezdte tevékenységét a színház operai részlege. Egyaránt működött drámai színészként és énekesként, s mindkét minőségében igen népszerű volt. Ő volt az első magyar Nabucco-Zaccaria és Monterone.

Úgy hívnak, hogy Mimi - Mimi (S) bemutatkozó áriája Puccini Bohéméletének I. felvonásában.

Úgy nézett rám - Nemorino (T) híres románca Donizetti Szerelmi bájital c. operájának II. felvonásában. A késői bel canto-stílus vitán felül legcsodálatosabb dallama.

Uhde, Hermann (1914-1965) - német op.én. (Bbar). Brémában debütált 1936-ban, a Parsifal Titureljeként. Különböző német operaházakban működött, 1951-től haláláig Münchenben és Bécsben. Korának egyik jeles Wagner-énekese, híres Hollandi és Gunther. Elismert oratóriuménekes is volt.

Uher Zita (1919-) - magyar op.én. (MS). 1943-ban debütált az OH-ban, a Rajna kincse Flosshildéjeként. A drámai mezzo és a comprimario szerepkörben mintegy 40 szerepet énekelt, fellépett oratóriumszólistaként és dalénekesként is.

Uhl, Fritz (1928-) - osztrák op.én. (T). 1950-ben debütált Grazban. Különböző kisebb német és svájci színpadok után 1957-ben a müncheni és a bécsi opera tagja lett. Nagy karriert futott be Wagner-tenorként. 1958-ban már Bayreuthban szerepelt. Híres Trisztán, Parsifal, Loge és Erik.

Új barázdát szánt az eke - Dzserzsinszkij 3 felv. operája (1937, Moszkva, B.), a zeneszerző szövegére, Solohov regénye nyomán. A legjelentősebb szovjet operák egyike.

Új tettre indulj - Wagner Istenek alkonya c. zenedrámája előjátékában Brünnhilde (S) búcsúja Siegfriedtől.

Ulisse - Luigi Dallapiccola operája 2 felvonásban prológussal (1968, Nyugat-Berlin), a zeneszerző szövegére, Homérosz és Dante nyomán. Az Odüsszeusz kalandjait felsorakoztató, majd a művet Dante Odüsszeusz-szemléletében befejező opera tulajdonképpen az élet célját

kereső ember útjának operaszínpadra vitele. A mű szigorú dodekafon technikával készült, és benne a neves szerző egész életművének összefoglalását hallhatjuk.

Ulrica - Verdi Álarcosbáljában a néger jósnő (A).

Una cosa rara - Martin y Soler 2 felv. operája (1786, Bécs, B), da Ponte szövegére. Magyarorsz. bem.: 1789, pesti Német Színház. A korszak egyik leghíresebb és legnépszerűbb vígoperája, a szerző legnagyobb sikere. Egyik áriáját Mozart a Don Juan utolsó képének asztali zenéjében idézte.

Una donna a quindici anni → *Minden csitri lány*

Una furtiva lagrima → *Úgy nézett rám*

Una macchia → *Alvajáró jelenet*

Un'aura amorosa → *Szerelmes lehelet*

Una vela! → *Ott az árboc*

Una voce poco fa → *Hallottam szelíd szavát*

Un ballo in maschera → *álarcosbál, Az*

Un bel di vedremo → *Lásd egy szép nap végre*

Un detto, un sol → *Én hívtalak ide*

Un di all'azzurro spazio - Giordano Andrea Chénier-jének I. felvonásában a címszereplő áriája. Időnként „Improvviso"-nak is nevezik.

Un di felice → *Az ég úgy fénylett*

Undine - 1. E. T. A. Hoffmann 3 felv. operája (1816, Berlin), de la Motte szövegére. Tulajdonképpen az irodalom első valóban romantikus dalműve. Érdekes, hogy a nagyszerű író és több operaszövegkönyvet fordító Hoffmann nem saját szövegére írta operáját. - 2. Lortzing 3 felv. operája (1845, Magdeburg), a zeneszerző saját szövegére, de la Motte librettójának felhasználásával. - A témát operaszínpadra vitte még Seyfried (1817), és ide tartoznak a Ruszalka című operák is.

Und ob die Wolke → *Világít fönn a nap*

Unger, Georg (1837-1887) - német op.én. (T). Lipcsében debütált 1867-ben. Richter ajánlatára hallgatta meg Wagner, és őrá bízta 1876-ban, az első bayreuthi Ring-ciklusban a két Siegfried-szerepet. 1881-ig volt a lipcsei operaház tagja. Őt tekintik az első igazi Wagner-hőstenornak.

Unger, Gerhard (1916-) - német op.én. (T). Csak a II. világháború befejezése után bontakozott ki karrierje. Először hangversenyénekes volt, majd 1947-ben Weimarban debütált. 1949-ben lett a berlini S.O. tagja, amelynek 1961-ig volt művésze. Igen jelentős tenor-buffo, Bayreuthban is híres Dávid. 1961 óta a stuttgarti opera tagja. Azon énekesek közé tartozik, akik számára egy-egy figura megformálása nemcsak hangi probléma; Unger egyaránt játszik hangjával is, színészi eszközeivel is, tehát mindig teljes és tökéletes karaktereket ad. Dávidja mellett híressé vált Pedrillóként és más Mozart-szerepekben, valamint Bach-oratóriumok és passiók szólistájaként.

Unger Karolina (1803-1877) - magyar szárm. op.én. (MS). 1821-ben debütált Bécsben, a Così fan tutte Dorabellájaként. A híres Barbaja szerződtette színházaihoz, és hamarosan európai hírnevű énekes lett. Vezető szerepeket énekelt Donizetti Parisina, Belisario, Maria di Rudenz, Bellini La Straniera, valamint Mercadante és Caccini számos operájának premierjén.

Ismerte Beethovent és Schubertet, ő énekelte először a IX. szimfónia altszólóját; gyakran énekelte Schubert dalait. Jegyese volt Lenaunak. 1833-ban Rossini így nyilatkozott róla: „Megvan benne a Dél heve és az Észak energiája, ezüst a hangja és arany a tehetsége."

Un giorno di regno → *Pünkösdi királyság*

Un tal gioco → *Ej, barátim*

Uppman, Theodor (1920-) - amerikai op.én. (Bar). 1946-ban debütált Stanfordban, Papagenóként. Az 50-es évek elején a londoni C.G. tagja (ő volt Britten Billy Budd-jának első címszereplője), 1956 óta a Met-ben működik.

Uram, könyörgök - Puccini Turandotjának I. felvonásában Liu (S) áriája, melyben Kalafot akarja a Turandotért való versengéstől - szerinte: a biztos haláltól - visszatartani.

Uram, míg mesterré ütik - Wagner Mesterdalnokokja I. felvonásában Dávid (T) mulatságos monológja, melyben a mesterdal szabályait mondja el Walthernek.

Urban, Joseph (1872-1933) - osztrák építész és díszlettervező. A két háború közötti évek egyik legnevesebb tervezője, a Met, a bécsi S.O. és a londoni C.G. számos előadásának sikeres közreműködője.

úrhatnám szolgáló, Az - Pergolesi 2 részes intermezzója (1733, Nápoly S. Bartolomeo), Federico szövegére. Magyar bem.: 1926, bpesti OH.

Az opera buffa úttörő jelentőségű képviselője, a műfaj egyik első jelentkezése. Intermezzo, azaz egy opera seria két szünetében került előadásra. (A seria szerzője is Pergolesi volt, a darab címe: Il Prigioniero Superbo.) Mint általában a nápolyi operák, az Úrhatnám szolgáló is dallamvilágának a nápolyi utcai dalhoz közelálló életteliségével és sodró erejű ritmikájával tűnik ki. Ezek a dallamok és ezek a ritmusok Pergolesi művében azonban oly tökéletesek, oly magas színvonalúak, hogy az alig valamivel több, mint félórás darabot halhatatlan remekművé tették. Sikere nem korlátozódott Nápolyra; már saját korában is Európa-szerte bemutatásra került, és mindenhol hatalmas népszerűségre tett szert. A francia vígopera pl. e Pergolesi-darab hatása alatt született meg.

A cselekmény maga igen egyszerű: Serpina (S), a szolgáló behálózza urát, Ubaldót (B); addig mesterkedik részben bájával, részben humorával és részben a néma szolga, Vespone segítségével, amíg eléri célját, és Ubaldo felesége lesz. - Minthogy a darab előadásához két énekes, egy színész, vonósötös és zongora kell, igen gyakran kerül színre napjainkban, még amatőr társulatok műsorán is.

Úristen, ki nékünk lelket adtál - Don Carlos (T) és Posa (Bar) induló-ritmusú, ünnepélyes duettje, az ún. „Szabadság-kettős" Verdi Don Carlosa I. felvonásában. Zenei főmotívuma a darab során többször is visszatér.

Urlus, Jacques (1867-1935) - holland op.én. (T). Amsterdamban debütált 1894-ben, Canióként. Lipcsében, majd a Met-ben működött, egyike volt kora neves hőstenorjainak; híres Trisztán és Parsifal.

Ursuleac, Viorica (1899-) - román szárm. op.én. (S). A bécsi Volksoperben debütált 1924-ben. Frankfurtban, Bécsben, majd 1933-tól 1945-ig a berlini S.O.-ban működött. A híres karmester, Clemens Krauss felesége. Világhíres Strauss-hősnő, ő volt az első Arabella, a Friedenstag első Mariája és a Capriccio első grófnéja. Strauss maga művei ideális tolmácsolójának tekintette. Neves Wagner-énekesnő is volt. Bpesten férje vezényletével énekelte a Tábornagynét.

utolsó rózsa, Az - Régi ír dal, Thomas Moore szövegével. Flotow Mártájában Lady Harriet (S) énekli.

Uzunov, Dimiter (1922-) - bolgár op.én. (T). 1946-ban debütált Szófiában. Előbb lírai szerepeket énekelt, majd csakhamar nemzetközi hírű hőstenor lett belőle. 1958 óta rendszeresen szerepel a bécsi S.O.-ban és a Sc.-ban, valamint Veronában. 1959-ben a Met hívta meg, 1965-ben Salzburg. Az 50-60-as évek híres Otellói és Radamesei közé tartozott. Az utóbbi években rendezéssel is foglalkozik.

Ü

üdv szálljon rád - Wagner Tannhäuserje I. felvonásában a címszereplő (T) háromszakaszos Vénusz-himnusza. A dalnokverseny során is visszatér, dallama a nyitány középrészében is szerepel.

üllő - Ütőhangszerként kezelt valódi üllőn kalapálnak a Trubadúrban, a Rajna kincsében és a Siegfriedben.

Ütő Endre (1937-) - magyar op.én. (B). Még főiskolás korában, 1963-ban debütált az OH-ban, a Pelléas Arkel királyaként. Azóta az OH művésze, a karakterbasszus szerepkörben. Egyaránt jelentős alakításokat nyújt Verdi, Wagner, Puccini operáiban és - elsősorban a modern művekben. Kitűnő Wozzeck-Doktor, Kékszakállú, ill. Zaccaria, Hagen, Gremin stb. Oratóriumszólista is. Liszt-díjas.

V

Vadass Kiss László (1924-) - magyar op.én. (T). 1956-ban debütált Miskolcon, Cavaradossiként. 1958-ig itt, 1959-1969 a szegedi N.Sz.-ban, azóta a bpesti OH-ban működik. Jeles spinto- és hőstenor, aki hanganyagával és szenvedélyes előadásmódjával tűnik ki. Fő szerepei: Tannhäuser, Otello, Manrico, Florestan, Dick Johnson, Laca Klemen (Jenufa). Vendégszerepelt a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban, valamint (koncerten) Londonban, Bécsben, Salzburgban, Amsterdamban. Liszt-díjas.

vadorzó, A - Lortzing 3 felv. operája (1842, Lipcse), a zeneszerző szövegére, Kotzebue komédiája nyomán. Magyar bem.: 1894, bpesti OH.

Vágyódó ajkak - Verdi Falstaffja I. felv. 2. képében Annuska (S) és Fenton (T) szerelmi kettőse, melyet több ízben megszakítanak.

Vágyódva száll a sóhajom - Leonóra (S) ékítményes szerelmi áriája Verdi Trubadúrja IV. felvonásának 1. képében.

vajda, A - Csajkovszkij 3 felv. operája (1869, Moszkva, B.), a zeneszerző és A. N. Osztrovszkij szövegére. Csajkovszkij első operája.

vajda tornya, A - Dohnányi Ernő 2 felv. operája előjátékkal (1922, OH), H. H. Ewers és M. Henry szövegére.

Vallom, hogy rossz az isten → *Credo*

Vakula, a kovács - Csajkovszkij 4 felv. operája (1876, Pétervár), Polonszkij szövegére, Gogol Karácsonyéj c. novellája nyomán. A zeneszerző 1885-ben „Cserevicski" címmel átdolgozta (1887, Moszkva).

Valdengo, Giuseppe (1914-) - olasz op.én. (Bar). Parmában debütált 1936-ban, Rossini-Figaróként. 1939-ben a Scala, 1946-54 a Met énekese. Toscanini amerikai lemezfelvételeinek vezető baritonistája (Amonasro, Jago, Falstaff). Világos színű baritonja főleg kifejezőkészségével tűnt fel. Jelenleg főleg buffo-szerepeket énekel.

Válent Vilma (1873-1918) - magyar op.én. (A). 1893-ban debütált az OH-ban, melynek 1916-ig jónevű, mind az olasz, mind a Wagner-repertoárban jelentős sikereket arató tagja volt.

Valentin - Gounod Faustjában Margit katonabátyja (Bar), Mefisztó áldozata.

Valentine - Meyerbeer Hugenották c. operájának egyik női főszereplője (S), Raoul szerelme.

Valentino, Francesco (1907-) - amerikai op.én. (Bar). 1927-ben debütált Parmában, Germontként. 1937-40 a Sc., azóta a Met francia és olasz repertoárjának egyik vezető énekese.

Válj meg tőle, Wotan - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámája 4. képében Erda (A) intő szózata Wotanhoz: mondjon le Alberich gyűrűjéről, átok terheli azt.

Valleria, Alwina (1848-1925) - amerikai op.én. (S). Az első amerikai születésű énekesnő, aki a Met-ben főszerepet énekelt. 1871-ben debütált Pétervárott, majd Németországban, a Sc.-ban és Londonban működött. 1879-ben lépett fel először Amerikában, és 1883-ban a Trubadúr-Leonórát énekelte a Met-ben.

Valletti, Cesare (1922-) - olasz op.én. (T). Bariban debütált 1947-ben, Alfrédként. Különböző olasz színházak (köztük a milánói Sc.), majd 1953-62 a Met művésze. Neves lírai tenor, Rossini, Donizetti és Mozart operáiban aratott sikereket.

Vallin, Ninon (1886-1961) - francia op.én. (S). Pályáját hangversenyénekesként kezdte, majd a híres párizsi operaigazgató, Carré szerződtette az O.C. tagjai közé. 1912-ben itt debütált, Micaelaként. A két háború közti évek talán leghíresebb francia szopránja, aki finom hangjával és artisztikus kifejezőkészségével mindenekelőtt a francia repertoár vezető szerepeiben aratott világsikereket.

Való ez? Vagy álom? - Verdi Falstaffja II. felv. 1. képében Ford (Bar) nagy monológja a féltékenységről. Nemcsak a Falstaff-partitúra egyik gyöngyszeme a jelenet, hanem ugyanakkor csodálatos „idézőjelbe tett", komikus ellentétpárja Otello azonos jeleneteinek.

Valpurgisz-éj - Gounod Faustja IV. felvonásába beiktatott hatalmas balettjelenet.

váltóhangok - Az egyes regiszterek (l, *ott*) határhangjai. Minden énekesnek megvan a természetes regisztere, természetes hangfekvése, ezek felső határhangjai után csak voix mixte-tel (l. *ott*) képezik a hangokat. A váltóhangok sima kötése, kiművelése az énekpedagógia egyik fontos célja.

Valzacchi - Strauss Rózsalovagjának olasz intrikusa (T), a cselekmény egyik bonyolítója.

Vámos Ágnes (1929-) - magyar op.én. (S). 1950-ben debütált az OH-ban, a János vitéz Iluskájaként. A jugendlich-dramatisch szerepkörben működik, fő szerepei: Melinda, Violetta, Amelia Grimaldi, Elvira, Margit, Nedda stb. A Szovjetunióban és Csehszlovákiában vendégszerepelt.

Vámos László (1928-) - magyar rendező. Egyik legjobb prózai rendezőnk, aki sokszor mutatta meg kimagasló rendezői művészetét az operaszínpadon is. Mint a debreceni Csokonai Színház főrendezője, operák sorát állította színpadra 1952-55, majd később vendégként; a debreceni operatársulat előadásai ebben az időben elsősorban a rendezés miatt voltak híresek. Az operában 1969 óta működik vendégként. - Vámos munkáit egyrészt a zenei kifejezésmód teljesen adekvát vizuális megjelenítése, a virtuóz világítási hatások (mindig pszichológiailag vagy dramaturgiailag indokolt effektusok), másrészt a tökéletesen kidolgozott egyéni és tömegmozgatás jellemzik. Debrecenben Bánk bánja. Otellója és főleg Falstaffja, Bpesten Trubadúrja magaslik ki munkái közül. Mint a Fővárosi Operettszínház főrendezője és a Színművészeti Főiskola tanára a musical és a korszerű operettjátszás egyik vezető alakja. A Tv-ben sok operát és egyéb zenés produkciót rendezett. 1967-ben a berlini S.O.-ban rendezte a Turandotot. Kossuth- és kétszeres Jászai-díjas, Érdemes művész.

vámpír, A - Marschner 2 felv. operája (1828, Lipcse), Wohlbrück szövegére. Magyarorsz. bem.: 1828, pesti Német Színház. A szerző első jelentős operája, a maga korában igen népszerű mű. A romantikus operaszüzsé szélsőséges képviselőinek egyike.

Vanda - Doppler Ferenc 4 felv. operája (1850, pesti N.Sz.), Bakody Tivadar szövegére.

Van Dam, José (1937?-) - belga op.én. (Bbar). 1961-ben debütált a párizsi O.-ban, 1965-67-ig Genfben, azóta a nyugat-berlini operaházban működik. A karakter-basszus és lírai bariton szerepkörben egyaránt jelentős sikereket aratott, főbb szerepei: Leporello, Escamillo, Mefisztó, Fiesco és Golaud.

vándor, A - Wagner Siegfriedjében Wotan (Bbar) ezen a néven szerepel.

Vanessa - Samuel Barber 4 felv. operája (1958, Salzburg), Giancarlo Menotti szövegére. Olasz nyelvű átdolgozott verzió 3 felvonásban: 1961, Spoletói fesztivál.

Va, pensiero sull' ali dorate → *Szállj, sóhajtás*

Várady Sándor (1865-1913) - magyar op.én. (Bar) és műfordító. 1884 óta volt tagja az OH-nak. Maradandóak műfordításai: a Tosca és a Pillangókisasszony ma is változatlanul az ő fordításában kerül előadásra.

Várady Zoltán (1927-) - magyar karm. 1957 óta a szegedi N.Sz. tagja. Vendégszerepelt Csehszlovákiában, az NDK-ban.

Várakozás - Schönberg 1 felv. monodrámája (1924, Prága), Marie Poppenheim szövegére. A mind szövegében, mind zenéjében jellegzetesen expresszionista mű Schönberg első operája. (Kompozíciós ideje: 1909.) Ma túlnyomórészt a hangversenypódiumon szólal meg. - Cselekménye: egy asszony a sötét erdőn keresi kedvesét, végül holttestére talál csak.

varázsfuvola, A - Mozart 2 felv. operája (1791, Bécs, Theater auf der Wieden), Schikaneder szövegére. Magyarorsz. bem.: 1793, pesti Német Színház; 1831, Kassa (magyarul).

Mozart utolsó operája, melyet halála évében írt. A Singspiel-formakeretű mű mindent összefoglal, ami Mozart operai alkotásában lényeges, de ezen túl is megy. A darab egyik rétege megmarad a Singspiel stílusvilágában, és zenei alapanyaga az osztrák-délnémet népdal; képviselve van a zenében azonban az opera seria hangja (az Éj királynője áriái), a protestáns korál-feldolgozás (az Őrtállók jelenete), az olasz buffa és a szimfonikus Mozart-stílus is (nyitány, amely egyidejűleg szonáta- és fúgaforma). Mindez azonban csak külső körülírása a Varázsfuvola muzsikájának. A lényeg túlmutat formán és stíluson: a mű a humánum legmagasztosabb hangját szólaltatja meg, és ugyanakkor a földi élet teljes képét is adja. Sarastro világa a misztikus beavatásé s egyben a humánumé, Papageno és Papagena képviselik a két lábbal a földön álló realitást, Pamina és Tamino a szerelem minden akadályt legyőző erejét, Monostatos az emberi gonoszságot, s az Éj királynője a vak dühöt. A Varázsfuvola is azok közé a darabok közé tartozik, amelyek mindenféle hallgatórétegnek - laikusnak és szakmabelinek, gyermeknek és felnőttnek - egyaránt élményt tudnak adni. Röviden: az operairodalom egyik legnagyobb remekműve.

Kevesen tudják, és így érdemes megemlíteni, hogy nem kisebb költő írta meg a darab prózadrámai folytatását, mint Goethe („Der Zauberflöte zweiter Teil", töredék).

varázslónő, A - Csajkovszkij 3 felv. operája (1887, Pétervár), I. V. Spazsinszkij szövegére.

Varesi, Felice (1813-1889) - francia szárm. olasz op.én. (Bar). 1834-ben debütált Varese-ben. Korának egyik leghíresebb baritonistája, az első Macbeth, Rigoletto és Georges Germont. (Ez utóbbi szerepet „önmagához méltatlannak" tartotta.)

Varga András (1928-) - magyar op.én. (Bbar). Tanulmányait a Szovjetunióban végezte, majd 1949-ben a Főv. Operettszínház tagja lett. (A Dohányon vett kapitány Ivánjaként debütált.) 1954 óta az OH tagja, itt a Sevillai borbély Fiorillójaként lépett először színpadra. A karakterbariton szerepkörben működik (Varlaam, Melitone, Sharpless, Petur, Alfio).

Varga Magda (1922-) - magyar op.én. (MS). Az OH kórusában működött, 1956 óta a debreceni Csokonai Színház magánénekese, a Bánk bán Gertrudisaként debütált. A drámai mezzo szerepkört tölti be (Carmen, Azucena, Amneris. Székely fonó-Háziasszony). Érdemes művész.

Varga Pál (1908-) - magyar karm. 1929 óta az OH tagja, 1945-ig korrepetitorként, azóta karmesterként. A háború előtti időben a színház egyik legjobb korrepetitora volt (főleg Failoni mellett dolgozott), karmesterként a francia és az olasz repertoárban aratta legnagyobb sikereit. Operai életünk egyik legjobb muzsikusa, a repertoár, a stílus, a betanítási problémák nagyszerű szakembere. 1969 óta a Zeneművészeti Főiskolán az idegen nyelvű szerepgyakorlat tanára. 1959-67 az őáltala létrehívott Budapesti Kamarazenekar vezetője.

Vargha Róbert (1919-) - magyar op.én. 1953 az OH ösztöndíjasa, 1954-55 a pécsi, azóta a szegedi N.Sz. tagja. A spinto- és a karakter-tenor szerepkörben működik.

Várhelyi Endre (1924-) - magyar op.én. (B). 1946-ban debütált a bpesti Vígoperában, Don Pasqualeként. 1947-től az OH tagja. A színház egyik igen sokoldalú basszistája, aki fő- és karakterszerepekben egyaránt nagy sikerrel működik. Főleg buffóként nyújt kiváló alakításokat, hangi vonatkozásban éppúgy, mint színésziben. Kiváló Pasquale, Basilio, Csengettyű-Don Annibale stb. Ugyancsak a tágabban értelmezett vígoperai szerepkörből valók nagy szerepei is: Ochs, Ozmin, Kecal. Igen jó comprimario-énekes is.

Vári-Weinstock Miklós (1922-) - magyar op.én. (T). 1945-ben debütált az OH-ban, Alfrédként. Káprázatosan szép, Giglire emlékeztető hanganyaga üstökös-szerű pályát ígért. Egy évadon át énekelt az OH-ban, majd Amerikába távozott. Itt *Gafni Miklós* néven hangversenyénekes lett.

Varlaam - Muszorgszkij Borisz Godunovjában az egyik részeges koldulószerzetes (Bbar), a szerző legcsodálatosabban megrajzolt karakterfiguráinak egyike.

Varnay, Astrid (1918-) - magyar és osztrák szárm. amerikai op.én. (S). Apja Alexander Varnay énekes és rendező, anyja Jávor Mária énekesnő volt. A Met-ben debütált 1941-ben, Sieglindeként, Lotte Lehmann helyett beugorva. 1956-ig volt a Met-ben a Wagner-Strauss repertoár vezető szopránja. A háború utáni évektől kezdve utazó világsztár, minden nagy opera és fesztivál vendégművésze (1951-től Bayreuth egyik oszlopa). Mélységesen átélt alakítókészsége és színészi teljesítményei tették a Flagstad és Birgit Nilsson közti korszak legnagyobb Wagner-hősnőjévé, noha technikája sohasem volt tökéletes. Szenvedélyes-drámai stílusát Bpesten is megcsodálhattuk, még pályája delelőjén túl is a legnagyobb művészek egyike volt.

Varviso, Silvio (1924-) - svájci karm. Pályáját Sankt Gallenben kezdte, ahol 1950-62-ig volt karmester. 1965-72 a stockholmi opera első dirigense, 1972 óta Stuttgartban működik. Egyike napjaink utazó sztár-dirigenseinek, t. k. Bayreuth állandó vendége.

Vasadi Balogh Lajos (1921-) - magyar karm. Hangversenydirigensi pályafutása mellett jelentős operakarmesteri tevékenységet is folytat: 1949-1963 vezette a Postás Opera Együttest (l. *ott*), számos alkalommal vezényel külföldön stagione-előadásokat.

Vasco da Gama - Meyerbeer Az afrikai nő c. operájának hőse (T), a nagy felfedező, aki Indiában tragikus szerelmi bonyodalomba kerül.

Vasquez Italia (1869-1945) - olasz szárm. magyar op.én. (S). Triesztben született, ott is kezdte pályafutását. 1890-ben került Bpestre, hol egy hangverseny-szereplése után Mahler szerződtette az OH-hoz. Kezdetben az olasz operák főszerepeit énekelte, de csakhamar Wagner-heroina lett belőle. Ő volt az első magyar Izolda, Santuzza és Nedda. Az OH örökös tagja.

Vaszy Viktor (1903-) - magyar karm. Még főiskolás korában debütált karmesterként, 1925-ben. Pályája koncert- és kóruskarmesterként kezdődött, vezetője volt az Egyetemi Énekkaroknak és a Palestrina-kórusnak. E minőségében számos koncertturnét vezetett Európában és az USA-ban; ő mutatott be több magyar művet, s vezényelte Bartók Divertimentójának és Hegedűversenyének első magyar előadásait. 1941-ben kezdett intenzíven operadirigálással foglalkozni, ekkor lett a kolozsvári N.Sz. igazgatója (1944-ig). 1945-49, majd 1957-1975 a szegedi N.Sz. igazgatója, ill. főzeneigazgatója. A háború után Szegeden nagyszerű virágzásnak indította az operakultúrát, a N.Sz.-ban számos ma is működő vezető énekesünk kezdte pályáját. 1957-től fő célkitűzése volt olyan repertoár felépítése, amelyen a népszerű művek mellett Bpesten nem játszott régi és - főleg - új, modern művek szerepelnek. Igen sok mai opera magyar bemutatója fűződik Vaszy nevéhez és a szegedi együtteshez (l. az egyes operacímszavaknál). Oroszlánrésze volt a szegedi Ünnepi Játékok új életre hívásának. Koncertdirigensként igen sok európai országban vendégszerepelt, t. k. az 1969 óta az ő vezetése alatt

álló Szegedi Szimfonikus Zenekarral is. Zeneszerzéssel is foglalkozik (Kodály növendéke volt). Kiváló művész.

vaudeville - A bizonytalan eredetű francia kifejezésnek több értelme is van: 1. népies utcai dal. - 2. ilyen jellegű dallamra épülő operafinálé, pl. Mozart Szöktetésének zárójelenetében. - 3. Vaudeville-dallamokra épülő, operettszerű francia zenés komédia. (Az opera comique létrejöttében is része van.)

Va, vecchio John → *Menj, vén John*

Välkki, Anita (1926-) - finn op.én. (S). 1955-ben debütált Helsinkiben. Csakhamar vendégjátékok sorát abszolválta, Stockholmban ugrott ki mint Aida és Walkür-Brünnhilde. Ezután hívták meg 1962-ben a Met-be, majd 1963-ban Bayreuthba, Brünnhilde szerepére. Azóta is mint Wagner-énekesnő vendégszerepel különböző jelentős operaházakban.

Veasey, Josephine (1931-) - angol op.én. (MS). 1949-ben kezdte pályáját a C.G. kórusában; 1955-ben lett a színház magánénekese, Cherubinként debütált. A 60-as évek vége felé már Európa-szerte ismert sztár-énekes, nagyszerű Octavian, Rajna kincse- és Walkür-Fricka. (Ez utóbbi szerepet Karajan salzburgi Húsvéti Fesztiváljain is énekelte.) Nemcsak a C.G.-ben működik, állandó vendége Berlinnek, Bécsnek és a Sc.-nak.

Vecchia zimarra senti → *Kabátária*

Vedi! Le fosche nottume → *Cigánykórus*

Vedrai carino → *Légy jó csak szívem*

Vége már, vége a szép időknek - Figaro (Bar) áriája Mozart Figaro házassága c. operája I. felvonása végén. A karakterisztikus induló-ritmusú ária zenéjét - Figaro a katonaéletről énekel Cherubinnak - Mozart belevette a Don Juan II. felvonása asztali zenéjébe.

Végre, végre - Leonóra (S) és Alvaro (T) nagy kettőse Verdi A végzet hatalma c. operájának I. felvonásában.

Vegyernyikov, Alekszandr (1930?-) - szovjet op.én. (B). 1955-ben debütált a leningrádi Kirov operaházban, melynek 1958-ig volt tagja. Azóta a B. művésze. 1960-61 a Sc. stúdiójában tanult. Tudatos-intellektuális művész, aki szerepeit mind hangban, mind színészi játékban igen gondosan építi fel. Énekli a Borisz mindhárom nagy basszusszerepét, Fülöp királyt, Mefisztót stb.

végzet hatalma, A - Verdi 4 felv. operája (1862, Pétervár), Piave szövegére, Saavedra drámája nyomán. Verdi 1869-ben erősen átdolgozta a művet, a szöveget akkor Ghislanzoni írta át. Ma az utóbbi változat kerül csak színre. Magyar bem.: 1875, pesti N.Sz.

Verdi legtöbbet vitatott műve. Gyakran hibájául róják fel a vadromantikus librettót, kifogásolják a tarka zsánerképekkel meg-megszakított dramaturgiát. Pedig a darab a legnagyszerűbb Verdi-partitúrák egyike. Szépségei azonban nem öncélúak, az opera zenéjét igen szigorú zenedramaturgiai konstrukció fogja át (motívum-hálózat, a jellemzés egysége stb.). A zsánerképek pedig hozzátartoznak a romantikus drámához, melynek Saavedra műve egyik legjelesebb képviselője.

Vélem, vélem - R. Strauss Rózsalovagja II. felvonásában Ochs báró (B) nagy keringődallamának kezdősora.

velencei opera - 1637, az első nyilvános operaház, a velencei San Cassiano megnyitása után a Serenissima városának operaházai diktálják az új műfaj új stílustörvényeit. Monteverdi késői darabjai itt kerülnek színre, ezek még a firenzei hagyományok szellemében és Monteverdi géniuszától fűtötten, igazi mély emberi tragédiák vagy vígjátékok. Az őutána következő

mesterek, mint Cavalli, Cesti, a két Ziani vagy Pallavicino, később Vivaldi, Lotti és társaik kezén már lényeges változásokon megy át az opera: kifejlődik a látványosságra törő és a színpadi gépezetet előtérbe helyező, szinte már romantikusnak mondható típus és ezzel párhuzamosan az énekes sztárok uralma. Eltűnik a kórus, sőt az énekesek közül is csak a szoprán és a kasztráltak kapnak jelentős szerepet. Ugyanakkor számos maradandó újítás is létrejön, mint az ún. deviza-ária (l. *ott*), különböző jelenettípusok és a recitativo accompagnato (l. *ott*). A XVII. sz. végén egyre inkább hanyatlásnak indul az önálló velencei stílus, és csak a buffa idején, Galuppi (1706-1785) vígoperáival tűnik ki még egyszer.

velencei operaházak - A lagúnák városa büszkélkedhet vele, hogy itt nyílt meg a világ első nyilvános operaháza, melyet bárki látogathatott, ha megvette a belépőjegyet. 1637-ben nyitotta meg kapuit Manelli Andromeda c. operájával a *Teatro San Cassiano*. Ettől kezdve valósággal gomba módra szaporodtak Velencében az operaházak: valamivel több mint másfél évszázad alatt (1637-1794) huszonkét opera működött itt. A S. Cassiano után a legnevezetesebbek a következők voltak: *SS. Giovanni e Paolo* (megny. 1639, itt volt Monteverdi Poppeájának premierje), *San Moisè* (megny. 1639, Rossini öt ősbemutatójának - köztük a La cambiale di matrimonio, a mester első operája színhelye), *Sant' Angelo* (megny. 1677, itt játszották a legtöbb Vivaldi-operát), *San Giovanni Grisostomo* (megny. 1678, később Teatro Malibran néven játszott, t. k. itt mutatták be Händel Agrippináját), *San Benedetto* (megny. 1756, sokáig ez volt a legelőkelőbb velencei operaház). A város nemcsak az operaházak száma tekintetében állt az első helyen Itáliában: a XVII. sz. végéig a velencei operák stílusa is iránymutató volt. Nemcsak az itt élő és működő Monteverdi révén; Cavalli és Cesti éppúgy meghatározták a műfaj első évszázadát, mint ahogy számos formai és jelenettípusbeli, valamint az operai praxisra vonatkozó újítás innen indult ki. L. még: *Teatro La Fenice*.

Velluti, Giovanni Battista (1780-1861) - olasz op.én. (férfi S). Az utolsó nagy kasztrált énekes. Pályája kezdetén bársonyosan puha, édes csengésű - bár nem túl érzelemgazdag - énekével hatalmas sikereket aratott, de 1825-ben, utolsó londoni fellléptekor a közönség már idegenkedett produkciójától: az ízlés ekkorra már megváltozott.

Vencel - Smetana Eladott menyasszonyában Micha Tóbiás butácska fia (T), Masenyka kiszemelt vőlegénye.

Venczell Béla (1881-1945) - magyar op.én. (B). 1906-ban debütált az OH-ban. Az I. világháború körüli évtizedek legjelentősebb magyar basszistája volt, Ney Dávid örököse. Az irodalom minden stíluskorszakában és szerepkörében otthonos művész, aki egyaránt nagyszerű Sarastro, Marke, Hagen, Ozmin, Rocco és Windsori-Falstaff volt. Ugyanakkor a magyar oratórium-kultúra egyik megalapozója és nagyszerű dalénekes is. Vendégszerepelt német és olasz színpadokon; 1930-ban vonult vissza. Az OH örökös tagja.

Vendégek bevonulása - Wagner Tannhäuserjének II. felvonásában felhangzó nagy kórustétel, melynek hangjaira a dalnokverseny vendégei vonulnak be. Az indulójellegű zenét önálló zenekari számként is elő szokták adni.

Veneziani, Vittorio (1878-1958) - olasz karigazgató. 1921-ben Toscanini szerződtette a Sc. kórusához, itt működött 1938-ig, mikor a fasiszta fajüldöző törvény miatt elhagyta Olaszországot. 1945-ben tért vissza, és 1954-ig ismét ő vezette a Sc. énekkarát. Neki köszönhető, hogy a Sc.-kórus a világ legjobb operai énekkara lett.

Vén Fiesco gőgös vára - Paolo Albiani (Bar) sejtelmes-kísérteties monológja - férfikarral - Verdi Simon Boccanegrája előjátékában.

Venturini, Emilio (1878-1952) - olasz op.én. (T). 1900-ban kezdte pályáját lírai tenorként, de rövidesen áttért a buffo-szerepkörre. Tulajdonképpeni pályája a Met-ben indult el, mint comprimario-tenor. 1921-ben lett a Sc. együttesének tagja, s itt 1948-ig ő volt a buffo- és a

comprimario-szerepkörben a vezető énekesek egyike. 1926-ban a Turandot első Pongja. Nemcsak kitűnő énekes, hanem nagyszerű színész is volt.

Vénusz - A szépség és a szerelem istennője - főleg Adonisszal és Marssal együtt - számos operában szerepel, így: Sacrati (1643), Cambert (1662, nem adták elő), Bernabei (1689), Desmarets (1697), Campra (1698 és 1740, két mű, az utóbbit nem adták elő), Mondonville (1758), Bianchi (1781), Wagner (1845, Tannhäuser). Lásd még: *Adonisz, Mars, Paris*.

Vénusz - A szerelem istennője (S) Wagner Tannhäuserjében.

vêpres siciliennes, Les → *Szicíliai vecsernye, A*

Verachtet mir die Meister nicht → *Becsüld a mesterdalnokot*

Verbickája, Jevgenyija (1904-) - szovjet op.én. (A). 1926-ban debütált Kijevben, a Pique Dame Paulinájaként. 1931-ben a leningrádi opera tagja lett, 1948-tól visszavonulásáig a moszkvai B. vezető altistái közé tartozott.

Verd meg, verd meg - Zerlina (S) kedveskedő-békéltető áriája Mozart Don Juanjának I. felvonásában.

Veress Gyula (1926-) - magyar op.én. (B). 1958 óta az OH tagja. Három évig kisebb szerepeket énekelt, majd 1961 óta részben comprimario-basszus, részben karakter-szerepek alakítója (Hunding, Daland, Fiesco, Sparafucile, Ozmin stb.).

verizmus - A naturalizmus irodalmi megjelenésével párhuzamosan feltűnő, rövid életű operaiskola neve. Célkitűzése: az élet naturalisztikus ábrázolása, annak minden rútságával és szennyével együtt. Tulajdonképpen csak igen kevés szerzőt és művet sorolhatunk ide: főleg a két kezdeményező komponistát, Mascagnit és Leoncavallót, valamint D'Albert Hegyek alján c. művét. Érdekes ellentmondást figyelhetünk meg pl. az iskola-alapító darab, a Paraszt-becsület zenéjében: a naturalista cselekmény zenei ábrázolása meglehetősen drámaiatlan, a dallamanyag inkább népdal, nápolyi canzone-jellegű, semmint drámaian feszült. Nem sorolható a verizmus körébe Puccini; még leginkább veristának tűnő darabja, a Köpeny is csak cselekményében naturalista, zenéje sokkal nemesebb és - ami a lényeg - stilizáltabb, mint a verista komponistáké.

Vermes Jenő (1894-1970?) - magyar op.én. (B). 1911-ben debütált a V.Sz.-ban, ahol több főszerepet is énekelt (Brogni, Sarastro, Rocco). A 30-as években szerződött az OH-hoz. A kórus tagja volt, de énekelt számos comprimario- és karakterszerepet is.

Vérnász - Szokolay Sándor 3 felv. operája (1964, OH), García Lorca drámájának Illyés Gyula fordította szövegére. Szokolay első operája, és egyben nemzetközi karrierjének első állomása. A mű zenéje alapjában véve a verizmus eszmevilágát követi, annak plakátszerűen harsány eszközeivel dolgozik, és legfőként a szenvedélyt húzza alá. A zenei anyag maga csak egy jelenetben alkalmaz spanyol népi motívumokat és egy másikban - az irrealitás kifejezésére - a dodekafóniát. A bpesti bemutató után számos európai operaház műsorára tűzte a Vérnászt, és az OH együttese is sok helyen bemutatta.

Veronai Aréna - Az észak-olasz város főterén úgyszólván teljes épségben maradt római kori arénában 1913 óta rendeznek nyaranként operaelőadásokat. Az Aréna befogadása kb. 25 000 személy; akusztikája olyan fantasztikusan jó, hogy semmiféle hangerősítésre nincsen szükség - még a színfalak mögötti kórusoknak sem. Az Aréna-beli előadások ötlete a veronai születésű Giovanni Zenatello tenoristától ered. A hatalmas méretek és a fesztivál népszínház-jellege rányomja bélyegét az előadói stílusra: látványos-külsőséges rendezés, népszerű repertoár, hangi virtuozitás - ezek az Aréna követelményei. A leggyakrabban az Aida, ez a „par excellence" szabadtéri opera került színre; általában a nagyopera típusú műveknek kedvez

minden feltétel. De hogy az Arénában is lehet igazi művészetet adni, azt bizonyította az 1969-es, Jean Vilar-rendezte Don Carlos.

Verranno a te sull'aure → *Ha száll a szél*

Verrett, Shirley (1933-) - amerikai op.én. (MS). 1958-ban debütált a New York-i City Center operában, Kurt Weill egyik művében. Ezután évekig hangversenyénekesként működött, t. k. operák koncertelőadásain. 1962-ben a spoletói fesztiválon Carmenként aratott hatalmas sikert, amelyet Moszkvában, a B.-ban megismételt. Ettől kezdve utazó világsztár, napjaink egyik neves drámai mezzója, aki a Sc.-tól Londonig, a Maggio Musicaletól az Edinburgh-i fesztiválig szerepel nagy sikerrel.

Verschworenen, Die (Az összeesküvők) - Schubert 1 felv. daljátéka, I. F. Castelli szövegére, Arisztophanész Lysistratéja nyomán. Schubert életében nem mutatták be, első előadása 1861, Frankfurt.

Versenydal - Stolzingi Walther (T) dala a Nürnbergi mesterdalnokok III. felvonásában, mellyel megnyeri a dalnokversenyt s ezzel Pogner Éva kezét.

versenyek - 1. Időnként kiadók vagy intézmények pályázata opera írására. A legnevezetesebb a milánói Sonzogno-cég 1889-ben kiírt versenye, amelyet Mascagni Parasztbecsülete nyert meg. 2. Ének-versenyek, melyek napjainkban gomba módra szaporodnak. A legnevezetesebbek: Genf, Hertogenbosch, Busseto, München, Moszkva stb.

Verurteilung des Lukullus, Die → *Lucullus elítéltetése*

Vesd uram, Isten, reám sújtó kezed - Verdi Otellója III. felvonásában a címszereplő (T) megrázó monológja, a kétségbeesett ember csodálatos panasza, a partitúra egyik csúcspontja.

Ve' se di notte → *Mily furcsa látvány*

vespri siciliani, I → *Szicíliai vecsernye, A*

vestale, La → *Vesztaszűz, A*

Vesti la glubba → *Kacagj, Bajazzó*

Vestris, Lucia Elizabeth (1787-1856) - angol op.én. (A). A híres balettmester, A. A. Vestris felesége; 1815-ben debütált Londonban, Winter Il ratto di Proserpina c. operája címszerepében. Párizsban és Londonban működött főként; ő volt Weber Oberonjának első Fatimája. Később londoni színházakat vezetett. Valószínűleg egyedülálló kuriózum: állítólag a Don Juan címszerepét és a Koldusopera Bicska Maxiját is énekelte.

vesztaszűz, A - Spontini 3 felv. operája (1807, Párizs, O.), Étienne de Jouy szövegére. Magyarorsz. bem.: 1812, pesti Német Színház. - Spontini legjobb és leghíresebb operája, a francia nagyopera-típus egyik előfutára. Újabban egyre gyakrabban újítják fel, nagy primadonnák (Callas, Scotto) kedvéért, de főleg zenei értékei miatt. A mű, akárcsak Spontini másik nagy jelentőségű operája, a Fernand Cortez, különös, jellegzetesen átmeneti jellegű muzsika. Dramaturgiájának alapja a glucki operatípus: rövidrefogott áriák és együttesek, balettbetétek egymásutánja, hatalmas kórustablókkal. Ugyanakkor számos előremutató vonása már a romantikát előlegezi: igen gyakran a korai Wagner vagy Weber hangját halljuk a zenéből kicsendülni. Nem egy vonása Verdi műveiben találja meg igazi kibontakozását. Nagyszerűen épített, feszült drámaisággal telt finálei különösen jelentősek, csakúgy, mint zenekarkezelése, amely talán a legfontosabb új tényező a műfaj történetében. Spontini zenekara nemcsak sokkal díszesebb, masszívabb és hangszerelésében erőteljesebb, mint kora más operazenekari hangzásképe: talán Spontininél tapasztalható először a romantikában, hogy a zenekar a színpaddal egyenrangúvá válik, és igen sok esetben a dráma továbbfejlesztésének legfontosabb

eszköze. (Ebben természetesen a mozarti hagyomány más eszközökkel való újjáélesztésének lehetünk tanúi.)

Veszve minden boldog álmom - Orfeusz (A) nagy C-dúr áriája Euridiké második elvesztésének pillanatában, Gluck Orfeuszának II. felvonásában.

vezérmotívum - A szó maga („Leitmotiv") F. W. Jähnstől, Weber monográfusától és műveinek jegyzékbe foglalójától származik. Olyan - legtöbbször rövid - zenei gondolatot értünk alatta, amely egy zeneműben, de mindenekelőtt az opera területén, egy személlyel, tárggyal vagy fogalommal áll szoros kapcsolatban, szimbolizálja azt. A vezérmotívum Wagner óta tölt be jelentős szerepet az opera koncepcióban, azonban távolról sem Wagner találmánya. Bizonyos nyomai Gluck és Mozart műveiben is fellelhetők, az elsők közt alkalmazza Grétry, de Weber már teljesen tudatosan és rendszeresen nyúl ehhez az eszközhöz (pl. a Bűvös vadászban a Sámielt szimbolizáló szűkített akkordok és dobütések). Wagneré az érdem, hogy a vezérmotívumos rendszer az operaműfaj egyik konstrukciós pillére lett. Nála valóban minden vagy majdnem minden szereplőnek, a fontos tárgyaknak és fogalmaknak megvan a maga zenei megfelelője, és műveinek egyes jeleneteiben ezeket a motívumokat teszi a zenei történés alapanyagává. Nem annyira a „névjegyszerűen", unos-untalan megjelenő vezérmotívumok teszik ki a wagneri rendszer lényegét, hanem éppen az előbb említett technika: egy-egy zenei egység homogeneitását és ezzel formáját biztosítják a szinte kidolgozásszerűen végigvezetett motívumfejlesztések. A wagneri vezérmotívum néhány hangtól, akkordtól vagy egyszerű ritmusképlettől teljesen kibontott dallamokig, harmóniasorokig vagy kiemelt hangszínekig terjedhet. Megjelenésük lehet variált is (pl. átharmonizált vagy átritmizált), de sohasem változnak annyira, hogy ne lehessen őket könnyen felismerni.

A Wagner utáni generációk nem tudtak, vagy nem akartak megszabadulni a vezérmotívumtechnikától, még akkor sem, ha egyébként deklarált anti-wagneriánusok voltak (pl. Bizet). Egészen korunkig nyomon követhető ennek a kompozíciós technikának kisugárzása.

Teljesen más alapokon nyugvó rendszerrel dolgozott Mozart vagy Verdi. Mozart nagy olasz operáiban és német daljátékaiban a variatív elv az alap: főleg jellegzetes dallamképletek különböző változatai bukkannak fel dramaturgiailag indokolt helyeken, de ide kapcsolódik Mozart hangnemszimbolikája is (pl. a Varázsfuvola Sarastro-szférájának Esz-dúrja vagy a Don Juan Komtur-szférájának d-mollja). - Verdi koncepciójában a mozarti és a wagneri elv egyaránt jelen van. Operál kifejezetten vezérmotívumjellegű, visszatérő témákkal (pl. Aida motívuma), ugyanakkor azonban a mozarti rendszer értelmében vett motívumhálózattal is dolgozik, mely bizonyos metodikai vagy harmóniai elemeknek, alapsejteknek szélesen kibontott dallamokban történő tudatos megjelenésében nyilvánul meg.

Puccini látszólag a wagneri elvet alkalmazza (pl. Scarpia-motívum), az ő vezérmotívumtechnikája azonban abban különbözik a többi mesterétől, hogy gyakran, szinte mélypszichológiai látásmóddal, esetleg épp ellenkező értelművé teszi a motívumokat, ha a dramaturgia ezt követeli meg.

Külön érdekesség, hogy Wagner maga sohasem használta a Leitmotiv kifejezést, Hauptmotivnak (főmotívum) nevezte azt.

viaggio a Reims, Il → *rheimsi utazás, A*

Vianesi, Auguste (1837-1908) - olasz karm. Párizsban, Londonban, Pétervárott és Moszkvában működött, majd 1887-ben az O.C. vezető karmestere lett. Ő vezényelte Londonban először a Lohengrint és a Tannhäusert, valamint a New York-i Metropolitant megnyitó Faust-előadást (1883).

Viardot-García, Pauline (1821-1910) - spanyol szárm. francia op.én. (MS). A múlt sz. egyik legfényesebb énekescsillaga, a híres García-nemzetség tagja, az első Manuel García lánya, Maria Malibran és Manuel II. García testvére. Énekelni apjától tanult, zongorázni t. k. Liszttől. 1837-ben debütált Brüsszelben. Kiugrásának éve 1839, mikor a párizsi Théâtre-Italienben lépett fel. Ekkor ment férjhez a színház igazgatójához, Louis Viardot-hoz. Ő volt a Próféta első Fides-e, Meyerbeer kívánságára. Nemcsak a korabeli művekben aratott világra szóló sikereket: Gluck Orfeuszát és Alkesztiszét is énekelte. 1863-ban visszavonult; költészettel, komponálással és festészettel foglalkozott, valamint tanított. Növendékei közé tartozott Desirée Artôt és Marianne Brandt. Turgenyev kedvese, Schumann és Brahms barátja volt (Brahms neki írta az Altrapszódiát). Az egyvonásos *c*-től a háromvonásos *f*-ig terjedő hangja lehetővé tette, hogy szerepköre Azucenától és Orfeusztól Donna Annáig terjedjen.

vibrato - énektechnikai kifejezés, mely ugyanazt jelenti, mint a hangszerjátékban: a hang magasságának és intenzitásának igen gyors és igen kismértékű hullámoztatását. Énekben a szép, „élő" hangzás egyik feltétele; mértéktelenül és rossz technikával alkalmazva ízléstelen modorossághoz, illetve „mekegéshez" vezet. (Fiziológiailag: a légoszlop sima és akadálymentes rezgése.)

Vickers, Jon (1926-) - kanadai op.én. (T). Stratfordban debütált 1956-ban, mint Don José. Kirobbanó karriert futott be: a következő évben már Londonban, 1958-ban Bayreuthban, 1959-ben a bécsi S.O.-ban és a Met-ben lép fel. Napjaink egyik igen jelentős hőstenorja, egyaránt jeles Wagner- és Verdi-szerepekben (Otello, Trisztán). Nem annyira hangszépségével vagy volumenével hat a közönségre, mint hallatlan zenei intelligenciájával és átélt szerepformálásával.

vida breve, La → *rövid élet, Egy*

Vien a me, ti benedico → *Gyűlölj minden trónbitorlót*

Viene la sera → *Jő már az este*

Vieni a mirar → *Nézd ott a kéklő vízen*

Vieni, l'aula è deserta → *Kendő-tercett*

Vieni, t'afretta → *Jöjj hát*

Viens, Léonor - Donizetti Kegyencnőjének II. felvonásában Alfonz király (Bar) nagy áriája, baritonisták hangversenyműsorainak ismert száma.

Vieni, o levita! → *Jöjj, ó levita*

Vieuille, Félix (1872-1953) - francia op.én. (B). Aix-les-Bains-ben debütált 1897-ben, Leporellóként. 1898-1928-ig a párizsi O.C. vezető basszistája, a Pelléas első Arkel királya, Dukas Ariane és Kékszakállújának első Kékszakállúja és számos más modern francia mű első alakítóinak egyike. Rövid ideig New Yorkban is működött.

Vigaszra vár tőlem Don Carlos - Verdi Don Carlosa II. felvonásában Posa (Bar) kétstrófás románca, melyben Erzsébet segítségét kéri Carlos számára.

Viglione-Borghese, Domenico (1877-1957) - olasz op.én. (Bar). Lodiban debütált a Lohengrin Hirdetőjeként. Néhány év múlva abbahagyta az éneklést, és később Caruso tanácsára folytatta. Második debütálására Parmában került sor, 1906-ban, Amonasro szerepében. Kora egyik legjelentősebb karakter-baritonja volt, a Nyugat lánya legjobb seriffje. Több mint 70 szerepet énekelt, és még 60 éves korában is fellépett.

Vígopera, Budapest - 1946-48 közt működött a Zeneművészeti Főiskola kistermében az az operaegyüttes, melynek szervezője és vezetője András Béla volt. A kistermen kívül üzemek-

ben és a Madách Kamaraszínházban is játszottak, de kirándultak vidéki városokba is. Igen sok neves operaénekesünk kezdte pályáját ennél az együttesnél, így: Czanik Zsófia, Gencsy Sári, Sándor Judit, Kishegyi Árpád, Faragó András, Várhelyi Endre, Galsay Ervin. András Béla mellett Erdélyi Miklós és Tóth Péter voltak a karmesterek. Időnként operai vendégművészek is felléptek, mint Gyurkovics Mária, Osváth Júlia, Ernster Dezső és Svéd Sándor. A műsoron természetesen a kamara-méretű kisoperák szerepeltek többségükben. (Schenk: Csodadoktor, Mozart: A színigazgató, Méhul: A kincskeresők, valamint Donizetti: Szerelmi bájitala és Don Pasqualéja, a Sevillai borbély, a Szöktetés és a Denevér.) Bemutatókat is tartottak azonban, így a Vígoperában került először színre Magyarországon Rimszkij-Korszakov „Mozart és Salieri" c. műve, valamint Kadosa Pál „A törvény is tévedhet" c. fiatalkori egyfelvonásosa.

Víg télidőn - Stolzingi Walther (T) dala Wagner A nürnbergi mesterdalnokok c. operájának I. felvonásában; a mesterek kérdésére e dalban mondja el: kitől tanulta a versírást és a dalt.

Vigyázzon jól, ha kedves élte - Eboli (MS), Carlos (T) és Posa (Bar) feszülten drámai tercettje Verdi Don Carlosa III. felv. 1. képében.

vihar, A - 1. Dzserzsinszkij 3 felv. operája (1940, Moszkva), Osztrovszkij drámájára. (Ugyanerre a műre épül Janáček Katja Kabanova c. operájának szövege.) - 2. Frank Martin 3 felv. operája (1956, Bécs, S.O.), Shakespeare színművére.

Viharban - Hrennyikov 3 felv. operája (1939, Moszkva, B.), a zeneszerző szövegére, Virta regénye nyomán. A legsikeresebb szovjet operák egyike, témája az 1919-1921-es kulákfelkelés leverése, illetve a mezőgazdaság kollektivizálása.

Viharvarázs - Wagner A Rajna kincse c. zenedrámája 4. képének egyik természetfestő jelenete, melyben Donner viharisten (Bar) összegyűjti a fellegeket, vihart támaszt, hogy felívelhessen a szivárványhíd, melyen az istenek a Walhallába vonulnak.

Világít fönn a Nap - Agátha (S) imája (cavatina) Weber Bűvös vadászának III. felvonásában.

villi, Le (A tündérek, vagy A villik) - Puccini 1 felv. operája (1884, Milánó, T. Dal Verme), Ferdinando Fontana szövegére, Gautier novellája nyomán. Puccini első operája, amely teljesen eltűnt a repertoárról. A librettó nagyjából azonos Adam Giselle c. balettjének cselekményével.

Viñas, Francisco (1863-1933) - spanyol op.én. (T). 1888-ban debütált a barcelonai T. Liceóban, Lohengrinként. Elsősorban Wagner-tenorként, mindenekelőtt mint kora egyik legjobb Lohengrinje aratott sikereket hazájában, Olaszországban, a Met-ben, a C.G.-ben, Chicagóban stb. Nem volt igazán drámai karakter, bár énekelte Radamest, Turiddut, Don Josét is.

Vinay, Ramón (1914-) - chilei op.én. (Bar, majd T, majd újra Bar). - Mexikóban tanult és itt is debütált 1938-ban, Lunaként. Átképezte magát tenoristává, és 1943-ban a New York-i City Center operában debütált, Don Joséként. 1946-1961-ig volt a Met egyik vezető énekese. Toscanini utolérhetetlen Otello-felvételéhez őt választotta címszereplőként. 1962-ben visszatért a bariton szerepkörhöz, s ekkor Bayreuthban Telramundot, más színpadokon Jagót, Falstaffot és Scarpiát énekelt. Tenorista korában is megtartotta a bariton sötét színezetét, de ugyanakkor félelmetesen biztos, csengő tenormagassággal is rendelkezett. Igazi drámai énekes, aki nemcsak hangszépségével, hanem annak árnyaltságával és kifejezőkészségével is hatott.

Vinco, Ivo (1927-) - olasz op.én. (B). A Sc. ösztöndíjasaként kezdte pályáját. Karrierjét nagy és sötétszínű hangjának, jó szövegmondásának és muzikalitásának köszönheti. Egyike a leggyakrabban foglalkoztatott olasz művészeknek; a nagyobb és a comprimario basszusszerepeket egyaránt énekli. A világsztár mezzo, Fiorenza *Cossotto* férje.

vin herbé, Le (A bájital) - Frank Martin műve énekhangokra és kiszenekarra (1948, Salzburg, Fricsay Ferenc vezényletével), Bedier Tristan-legendájának szövegére. Időnként színpadi verzióban is játsszák.

Violetta - Verdi Traviatájának hősnője (S), a kaméliás hölgy.

Virágária - Don José (T) szerelmi áriája Bizet Carmenjének II. felvonásában; arról a virágról van szó, melyet Carmen az első felvonásban dobott oda a tizedesnek.

Virágkettős - Pillangókisasszony (S) és Szuzuki (MS) duettje Puccini operájának II. felvonásában, miközben a visszatérő Pinkertonra várva virágokkal díszítik a házat.

Virágos Mihály (1918-) - magyar op.én. (Bar). 1941-ben debütált a kolozsvári N.Sz.-ban, a Sevillai borbély Figarójaként. 1945-től 1952-ig a bpesti OH, azóta a debreceni Csokonai Színház tagja, hosszú évekig vezető baritonja. Az irodalom szinte valamennyi repertoárdarabjának vezető lírai baritonszerepét énekelte, legtöbbször Rigolettót. Vendégszerepelt a Szovjetunióban és a népi demokratikus államokban. Liszt-díjas, Érdemes művész.

Vi ricordo o boschi ombrosi - Monteverdi Orfeójának II. felvonásában a címszereplő nagy monológja.

Visconti, Luchino (1906-) - olasz rendező. Korunk egyik legnagyobb színházi és filmrendezője, aki 1954 óta időnként operarendezéssel is foglalkozik. Callas „hódította meg" az operaszínpad számára, vele realizálta a Scalában híres rendezéseit, Spontini Vesztaszűzét, a Traviatát, Bellini Alvajáróját stb. Rendezői stílusa érdekes módon kétarcú: egyrészt megtartja a műfaj hagyományos konvencióit, látványos rendezéseket produkál, ugyanakkor azonban a konvención belül vizuálissá tudja tenni színpadképben (melyet rendszerint ő maga tervez), mozgásban és játékban a zene minden összetevőjét. Színekkel, világítással, és tömegmozgatással valósággal színpadi freskókat varázsol a néző elé.

Visnyevszkája, Galina (1926-) - szovjet op.én. (S). 1950-ben debütált Leningrádban, Sztrelnyikov Holopka c. operájában. 1952-1974 a moszkvai B. tag-ja volt. Világjáró művész, aki a Met-ben, a C.G.-ben, Párizsban, a Sc.-ban egyaránt rendszeresen vendégszerepel. Az orosz repertoáron kívül leghíresebb szerepei Aida, Pillangókisasszony, Margit, Fidelio-Leonóra és Norma.

Vissi d'arte → *Tosca imája*

Vissza zord tél, virul a vágy hava → *Tavaszi dal*

Vitéz Tibor (1902-1972) - magyar op.én. (Bbar) és rend. 1927-ben debütált a V.Sz.-ban, majd 1932-ben az OH tagja lett; itt a Rózsalovag Jegyzőjeként debütált. 1941-44 a kolozsvári N.Sz. főrendezője, 1957-59 az egri Gárdonyi Géza Színház rendezője volt. Közel 100 szerepet énekelt, főleg a karakterbasszus szerepkörben: Hagen, Főinkvizítor, Daland, Ping, Leporello Gáspár, Ferrando.

Vittoria! Vittoria - Puccini Toscája II. felvonásában Cavaradossi (T) nagy kitörése; $^3/_4$-es ritmusa ellenére harci induló jellegű szabadsághimnusz, a végén csillogó, magas *H*-val.

Vivat Bacchus! - Mozart Szöktetése II. felvonásában Pedrillo (T) és Ozmin (B) janicsárzene-típusú, hallatlanul humoros ivóduettje.

vízhordó, A - Cherubini 3 felv. operája (1800, Párizs, Théâtre Feydeau), Jean-Nicolas Bouilly szövegére. Magyarorsz. bem.: 1804, pesti Német Színház, magyarul: 1827, Kolozsvár. Eredeti címe: A két nap. Cherubini leghíresebb, bár nem legjobb operája, a „szabadító opera" egyik legismertebb mintapéldája. (Szövegkönyvét ugyanaz a Bouilly írta, aki a Beethoven Fideliójának alapjául szolgáló francia librettót is készítette.) A mindig lojális Cherubinire jellemző módon ezúttal haladásellenes „szabadításról" van szó: Armand grófot (T) menti meg

a forradalmárok üldözése elől Micheli, (Bar) a vízhordó. (A cselekményt ugyan Mazarin korába helyezték, de forradalomellenes tendenciája félreérthetetlen.) A darab zenéje dalszerűen formált, népies hangú, témája ellenére nem drámai jellegű.

Vlagyimir - Borodin Igor hercegében Igor fia (T), aki Koncsakovna iránti szerelme miatt a polovecek között marad.

Voggenhuber, Vilma (1845-1888) - magyar op.én. (S). 1862-ben debütált a pesti N.Sz.-ban, melynek három évadon át volt tagja, s egyik vezető drámai szopránja. Innen különböző német színházakhoz szerződött, majd 1868-ban a berlini udvari opera tagja lett. Haláláig ebben az együttesben működött, kamaraénekesnői címmel.

Vogl, Heinrich (1845-1900) - német op.én. (T). Münchenben debütált 1865-ben, a Bűvös vadász Maxjaként. A müncheni operaház vezető tenoristája volt, ő énekelte először Logét és Siegmundot, majd az 1876-os első bayreuthi Ring-ciklusban ugyanezeket a szerepeket. - Felesége, *Therese Thoma* (1845-1921) híres op.én. volt (S), éveken keresztül az egyetlen német Izolda és az első Sieglinde.

Vogl, Johann Michael (1768-1840) - osztrák op.én. (Bar). Jogászként működött, majd Süssmayr tanácsára énekelni tanult, és 1794-1822 Bécs egyik legnagyobb operai sztárja lett. Zenetörténeti jelentőségét azonban azzal vívta ki magának, hogy ő volt Schubert dalainak első tolmácsolója.

Voi, che sapete → *Asszonyok, lányok*

Voi lo sapete, o mamma → *Még mielőtt elvitték*

voix humaine, La → *emberi hang, Az*

voix mixte - Szó szerinti fordításban: kevert hang; a fejrezonancia és a mellrezonancia segítségével előállított hangok művészi keverése. Több szempontból elengedhetetlen kelléke a kiművelt éneklésnek: ennek segítségével oldható meg a regiszterek áthidalása, és ez adja meg a lehetőséget a szép és telt piano éneklésre.

Volksoper, Bécs - Az osztrák főváros második operaháza, melyet 1898-ban nyitottak meg. Egy ideig prózai színház volt, 1904-ben lett operaház. (Az első operabemutató a Bűvös vadász volt.) A színház fénykora 1919-26, amikor egymást követve Weingartner, Fritz Stiedry és Leo Blech voltak vezető karmesterei. A háború után rövid ideig itt működött a kiégett S.O. előadóegyüttese, mielőtt átköltözött volna a Theater an der Wien-be. Jelenleg a Volksoper - mint múltja során is felváltva játszik nagyoperetteket (főleg a klasszikus bécsi műveket), musicaleket, és az opera-repertoár ún. könnyebb darabjait. Időnként egy-egy modern mű is bemutatásra került, mint pl. Janáček Makropoulos-ügye, Stravinsky Fülemiléje, Einem, Orff és Menotti művei. A színháznak önálló társulata van, de gyakran vendégszerepelnek benne a S.O. művészei is.

Volo di notte → *Éjszakai repülés*

Voltaire (François-Marie *Arouet*) (1694-1778) - francia író, drámaíró és filozófus. Művei nyomán a következő operák készültek: *Samson:* Rameau (nem került bemutatásra); Zaïre: Bellini (1829); *Alzira:* Zingarelli (1794), Verdi (1845); *Mahomet:* Rossini (1820); *Mérope:* Graun (1756, II. Frigyes szövegkönyvére); *Semiramis:* Bianchi (1790), Catel (1802), Rossini (1823); *Candide:* Knyipper (1926), Bernstein (1958, musical); *Tankréd:* Rossini (1813); *Olympia:* Spontini (1819); *L'Ingénu:* Grétry (1768); *La Bégueule:* Monsigny (1773).

Volta la terrea → *Mindig az égbe néz*

Von Heute auf Morgen (Máról holnapra) - Schönberg 1 felv. operája (1930, Frankfurt), „Max Blonda" (a zeneszerző felesége) szövegére. Schönberg egyetlen vígoperája; az első dodekafon opera.

Vorspiel → *Nyitány*

Votre toast → *Torreádor-dal*

Votto, Antonino (1896-) - olasz karm. A Sc. korrepetitora volt Toscanini idejében, majd a maestro asszisztense. 1925 óta ugyane színházban, majd a világ minden részén karmesterként tevékenykedik. A Toscanini-hagyományok képviselője és átörökítője, egyike korunk legjelesebb olasz operakarmestereinek. Bpesten is dirigált.

Vous qui faites l'endormie → *Mefisztó szerenádja*

Völker, Franz (1899-1965) - német op.én. (T). Frankfurtban debütált 1926-ban, Florestanként. E színházban, majd Bécsben, Berlinben, Bayreuthban, Münchenben működött. A két háború közti időszak Svanholm mellett legnagyobb Wagner-tenorja volt Európában. Gyakran vendégszerepelt Bpesten is. Hatalmas hanganyag, nagyszerű deklamálás, ugyanakkor nem túl erős színészi készség jellemezte alakításait. Wagner-szerepein kívül híres volt mint Otello és Canio is.

Vulpius, Jutta (1927-) - német op.én. (S), Goethe feleségének, Christiane Vulpiusnak családjából származik. 1952-ben debütált az Éj királynőjeként a berlini Komische Operban. 1954 óta a berlini S.O. tagja. Többször vendégszerepelt Spanyolországban, két évadon át Bayreuth vendége volt. Jólképzett és muzikális koloratúrszoprán.

Vyvyan, Jennifer (1925-1974) - angol op.én. (S). A glyndebourne-i fesztivál énekkarában kezdte pályáját, majd egy angol operatársulat szólistája lett. 1953-tól a londoni C.G. tagja, számos Britten-mű premierjének főszereplője, t. k. a Szentiványéji álom első Titániája.

W

Wach'auf! → *Szent nap*

Wachtel, Theodor (1823-1893) - német op.én. (T). Schwerinben debütált, majd a berlini opera tagja lett. Korának egyik neves hőstenorja, híres Manrico és Tell-Arnold. Leghíresebb szerepe A longjumeau-i postakocsis címszerepe volt, melyet több mint ezerszer énekelt. Nemcsak nagyszerű magas regisztere miatt kedvelte ezt a szerepet, hanem azért is, mert „professzionátus módon" tudott az ostorral bánni - gyermekkorában istállófiú volt.

Waffenschmied, Der → *fegyverkovács, A*

Wagner, Cosima (1837-1930) - Richard Wagner felesége, Liszt Ferenc lánya. 1857-ben Hans von Bülow felesége lett, akitől Wagner kedvéért vált el. A zeneszerző halála után Bayreuth minden ügyének autokratikus és néha zsarnoki intézője.

Wagner, Johanna (1826-1894) - német op.én. (S). Richard Wagner adoptált unokahúga. 17 éves korában lépett színpadra először, Drezdában, Agáthaként. Ő volt 1845-ben a Tannhäuser első Erzsébetje. Ezután folytatott csak komoly tanulmányokat, Párizsban, Pauline Viardot-Garcíánál. 1850-62 a berlini operaház tagja. Ekkor elvesztette hangját, de folytatta pályáját prózai színésznőként. 1870-ben újra énekelni kezdett, és ő volt az első bayreuthi Ring-ciklus egyik walkürje, valamint 1. nornája.

Wagner, Siegfried (1869-1930) - német zeneszerző és karm. Richard Wagner fia. 1896-tól karmestere, 1908-1930-ig művészeti igazgatója a Bayreuthi Ünnepi Játékoknak. 1901-től kezdve rendezéssel is foglalkozott. 15 operát írt, amelyek közül 12 színpadra is került.

Wagner, Sieglinde (1923-) - osztrák op.én. (A). 1943-ban debütált Linzben, a Siegfried Erdájaként. 1947-52-ig a bécsi S.O., azóta a nyugat-berlini opera tagja. 1956 óta a salzburgi, 1962 óta a bayreuthi fesztivál állandó vendégei közé tartozik. Neves Wagner-énekesnő és jeles oratóriumszólista.

Wagner, Wieland (1917-1966) - német rendező, Richard Wagner unokája. Már a II. világháború előtti években részt vett a bayreuthi előadások megrendezésében, 1939-ben ő tervezte a Parsifal díszleteit. Öccsével, *Wolfgang Wagnerrel* (1919-) együtt hívta új életre a háború után az Ünnepi Játékokat. Működése nemcsak Bayreuth vonatkozásában korszakalkotó jelentőségű: rendezői koncepciója forradalmasította korunk operarendezését. Wieland Wagner nagyapja műveit szimbólum-lényegüknél ragadta meg, és ezt a szimbolikát fejezte ki színpadképeivel, hihetetlenül fejlett és korszerű világítástechnikai effektusaival, valamint színész-mozgatásával. Végletekig egyszerűsítette a színpadképet, rendszerint csak egy-egy állandóan jelenlevő - szimbolikus - díszletelemmel dolgozott. Wolfgang Wagner nagyjából ugyanezeket az eszközöket használja, de rendezései kevésbé szimbolikusak és elvontak, mint bátyjáéi voltak. Wieland Wagner nemcsak Bayreuthban és nemcsak Wagner műveit rendezte. Gyakran hívták különböző német színházakhoz; Fidelio, Carmen, Orfeusz, Aida és főleg Salome rendezése éppoly feltűnést keltett, mint bayreuthi produkciói. (Vö. *Bayreuth, rendezés*.)

Wahn! Wahn! - *Szállj, szállj ábránd!*

Wakhevitch, George (1907-) - orosz szárm. francia tervező. Napjaink egyik legtöbbet foglalkoztatott díszlettervezője, aki főleg festőiségével, díszleteinek artisztikus finomságával aratja sikereit a Sc.-tól a bécsi S.O.-ig, a C.G.-től a párizsi O.-ig és számos amerikai színházig.

Waldweben → *Erdőzsongás*

Walker, Edyth (1867-1950) - amerikai op.én. (MS). Berlinben debütált 1894-ben, a Próféta Fides-eként. 1895-től 1903-ig a bécsi opera, majd a Met, később a hamburgi és a müncheni operaházak tagja. Visszavonulása után Párizsban és New Yorkban tanított. Korának egyik híres és világszerte elismert Wagner- és Strauss-hősnője volt.

walkür, A - Wagner 3 felv. zenedrámája (1870, München), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1889, bpesti OH, Mahler vezényletével. Lásd még: *Nibelung gyűrűje, A*.

Walkürenritt → *Walkürök lovaglása*

Walkürök lovaglása - Wagner Walkürje III. felvonásának bevezető képe. Wotan harcias lányai, a walkürök (8 A és S) gyülekeznek ebben a jelenetben a walkürök szikláján. A jelenet zenéje pregnáns lovaglóritmusra épül (a walkürök vezérmotívumára); noha az énekszólamoknak igen fontos szerepük van, zenekari műként is előadásra szokott kerülni. A mű egyik leghatásosabb ábrázoló jellegű részlete.

Wallace, Ian (1919-) - angol op.én. (B). Londonban debütált 1946-ban, Schaunard-ként. Különböző angol társulatok, főleg a S.W. keretében működik, ugyanakkor világjáró művész is. Napjaink egyik legjobb angol buffo-basszusa, híres Bartolo és Don Magnifico (Hamupipőke).

Wallberg, Heinz (1923-) - német karm. Zenekari muzsikusként kezdte pályáját, majd Münsterben lett karmester. 1955-ben a brémai opera zenei vezetője volt. A 60-as évek óta a bécsi S.O. egyik állandó vendégkarmestere, emellett Wiesbadenben és más német színházaknál is működik. Vendégszerepelt gyakran Európa és Amerika nagy operaházaiban is.

Wallerstein, Lothar (1882-1949) - cseh szárm. amerikai karm. és rendező. Pályáját Drezdában kezdte, majd különböző német színházak után 1927-1938-ig a bécsi S.O. tagja volt. Főleg rendezőként szerzett hírnevet magának, 1938-ig Európában, majd 1941-től az USA-ban. Több opera szövegkönyvét átdolgozta, így pl. a Don Carlosét is (nálunk hosszú ideig ezt a verziót játszották).

Wallmann, Margherita (1904-) - osztrák szárm. rendező. Pályáját a bécsi S.O. balettkarában kezdte, de egy baleset következtében nem táncolhatott többé. 1936-ban kezdett rendezni, Salzburgban ő vitte színpadra a Bruno Walter vezényelte Gluck-Orfeuszt. A világ számos operaházában tevékenykedett, az utóbbi időkben főleg Bécsben és a Sc.-ban. Rendezéseit általában nem túl kedvezően fogadja a kritika, mivel konvencionálisak és túl látványosak.

Wallnöfer, Adolf (1854-1946) - német op.én. (Bar, majd T). 1878-ban debütált Olmützben, Luna grófként. Egy ideig Bayreuthban élt, Wagner felléptette az első ünnepi játékokon, kisebb szerepekben. 1880-ban tenorrá képezte át magát, és egyike lett a korszak legnagyobb német hőstenorjainak. Tagja volt Angelo Neumann utazó Wagner-színházának, a prágai Német Operaháznak, szerepelt a Met-ben, Pétervárott stb. Komponálással is foglalkozott, és pályája végén pedagógus volt.

Walter - Verdi Luisa Millerjében a gonosz gróf (B), aki a szerelmesek halálát okozza.

Walter, Bruno (1876-1962) - német karm. Pályáját Kölnben korrepetitorként kezdte, majd Hamburg, Boroszló, Pozsony, Riga és Berlin után Bécsben (1901-1912) Mahler asszisztense lett. 1913-1922-ig a müncheni opera, 1925-1929-ig a berlini Städtische Oper, 1936-1938-ig a bécsi S.O. főzeneigazgatója. A nácizmus elől Amerikába emigrált; 1941-1946-ig majd 1955-57, ill. 1958-59-ig a Met karmestere. - Walter Toscanini mellett századunk legnagyobb karmestere volt. A szokásos - Stefan Zweigtől származó - összehasonlítás, amely szerint Toscanini dionüszoszi, Walter pedig apollói művészegyéniség volt, mint minden hasonlat, kissé sántít. Walter éppoly drámaian interpretálta a nagy mesterek szimfonikus és operai alkotásait, mint ahogy Toscanini is nagy mestere volt a lírikus kifejezésnek. Annyi igaz, hogy Walter leg-

nagyobb erőssége, legigazibb otthona Mozart világa volt. De ezt a mozarti stílust is úgy tolmácsolta, hogy abban minden összetevő tökéletesen a helyén volt. Valami szavakba alig foglalható humánus melegség áradt minden produkciójából: valószínűleg ez tévesztette meg a kortársakat, amikor a fentihez hasonló megkülönböztetést alkalmaztak a két nagy dirigens-lángelme között. Lemezei - a legtöbb sajnos gyenge technikai körülmények között készült - ma is példamutatóak, akár a Don Juan, akár a Walkür vagy a Fidelio értelmezéséről van szó.

Walter, Gustav (1834-1910) - cseh szárm. osztrák op.én. (T). Brnóban debütált 1855-ben, Edgarként. 1856-ban a bécsi udvari opera tagja lett, és 30 éven át e színház vezető lírai tenorja volt. Főleg Mozart-szerepekben ünnepelték. 1887-ben visszavonult a színpadtól, ám ekkor kezdődött a második, tulajdonképpeni karrierje: ő volt az első énekes, aki dalesteket adott. Európa minden jelentős zenei központjában ünnepelték dalműsorait.

Walter Rózsi (1901-1974) - magyar op.én. (S). Tanulmányait Anthesnél, majd Milánóban végezte, 1921-ben debütált az OH-ban, Toscaként. A két háború közti évtizedek legnagyobb magyar drámai szopránjainak egyike volt, aki főleg Puccini-szerepekben nyújtott európai szinten is klasszikusnak mondható alakításokat (Puccinival személyes kapcsolata is volt). Művészetét mindenekelőtt az izzó temperamentumtól fűtött és rendkívül feszült légkört árasztó színészi alakítás tette naggyá. Nagy teherbírású, átütő erejű hangja is főként a nagy drámai jelenetekben bontakozott ki teljes karakterében. Tosca, Turandot, Pillangókisasszony, Minnie, Manon benne találta meg ebben az időben legjobb magyar alakítóját. Énekelt azonban Wagner-szerepeket is (Vénusz), egészen rendkívüli Salome volt, és ő vitte diadalra Respighi Lángját. Ebben a szerepben a Sc.-ban is fergeteges sikert aratott, talán az ő alakítása miatt tartotta az ottani sajtó is jobbnak a magyar előadást, mint az olaszt. Az OH örökös tagja.

Walters, Jess (1912-) - amerikai op.én. (Bar). New Yorkban debütált 1941-ben, Macbethként. Kisebb amerikai társulatokban működött, majd 1948-1959 a londoni C.G. egyik vezető baritonja volt. 1960-tól Hollandiában működik.

Walther von der Vogelweide - Wagner Tannhäuserjében lép színre a híres Minnesänger (T), aki valóban élt és alkotott. Wagner a Nürnbergi mesterdalnokok I. felvonásában is idézi alakját és költészetét.

Walther von Stolzing - A Nürnbergi mesterdalnokok ifjú hőse (T), frank lovag, akiből mesterdalnok lesz, és így nyeri el Pogner Éva kezét.

Waltraute - Wagner Ring-jében szereplő walkür (MS). A Walkürben egyik tagja a III. felvonás walküregyüttesének, az Istenek alkonya I. felv. 2. képében egyénileg is szerepel, Brünnhildének ő hozza a hírt Wotan halálra készüléséről.

Waltz, Gustavus (?-1753?) - német op.én. (B) ... és szakács. Händel szolgálatában állott mind a két minőségében. Ő volt az Acis és Galathea első Polüfémosza. Mindezt figyelembe véve, egész más megvilágításba kerül Händel híres kritikus megjegyzése Gluckról: „A szakácsom jobban ismeri az ellenpontot."

Ward, David (1922-) - angol op.én. (B). 1953-ban debütált a londoni S.W.-ben, a Luisa Miller Walter grófjaként. E színház tagja volt 1952-1959-ig, 1960 óta a C.G. egyik vezető basszistája. Kitűnő Wagner-énekes, szerepelt több ízben Bayreuthban is.

War es so schmählich? → *Így hát a bűn*

Warga Lívia (1913-) - magyar op.én. (S). 1938-ban debütált a V.Sz.-ban, Antóniaként; a következő évadban már az OH tagja lett. A háború körüli évek egyik legjobb drámai szopránja volt, elsősorban Wagner- és Verdi-heroina. Gyönyörű, kiegyenlített és átütő erejű hangja volt sikereinek fő oka. Kitűnő Tannhäuser-Erzsébet és Elza (ezek voltak legjobb szerepei,

Erzsébetként Zürichben is fellépett), valamint Aida, Desdemona, Amélia és Carlos-Erzsébet. Érdemes művész.

Warren, Leonard (1911-1960) - amerikai op.én. (Bar). A New York-i Met-ben debütált 1939-ben, a Simon Boccanegra Paolójaként. Ettől kezdve, haláláig a Met vezető baritonja volt. Haláláig - a szó szoros értelmében: 1960-ban egy Végzet hatalma-előadás közben, a színpadon halt meg. Tito Gobbi mellett korunk legnagyobb Verdi-baritonja volt. Csodálatos zengésű, minden regiszterében kiegyenlített hangján a nagy Verdi-szerepek minden összetevője, drámaisága és líraisága megszólalt. Azon nagy művészek közé tartozott, akik számára az operaéneklés olyan komplex műfaj, amelyben minden összetevő egyetlen célt szolgál: a színpadi alak tökéletesen átélt életrekeltését. A kifejezés nagymesterei közé tartozott, de produkcióiban az is gyönyörködhetett, akit a hangi bravúr érdekelt csak. Tragikus halálával egyik legnagyobb művészét vesztette el a korszak.

Was duftet doch der Flieder → *Mért ontja szét jó illatát*

Washington, Paolo (1927-) - olasz op.én. (B). Firenzében debütált 1951-ben, a Macbeth egyik Jelenéseként. Gyakran foglalkoztatott énekes hazájában és külföldön is, jó képességű basso cantante. Bpesten egy olasz stagione keretében Zaccariát énekelte.

Wat Tyler - Alan Bush 2 felv. operája prológussal (1953, Lipcse), Nancy Bush szövegére, az 1381-es angol parasztlázadás korabeli krónikái nyomán.

Watson, Claire (1927-) - amerikai op.én. (S). 1951-ben debütált Grazban. Négy évig e színház tagja, majd Frankfurton keresztül került Münchenbe, ma is ehhez az együtteshez tartozik. Igen hamar európai karriert is befutott: Bécsben, a C.G.-ben, 1964 óta a Met-ben is énekel. Egyaránt jelentős alakításokat nyújt Mozart és Wagner műveiben, valamint modern darabokban.

Wächter, Eberhard (1929-) - osztrák op.én. (Bar). A bécsi Volksoperben debütált 1953-ban, Silvióként. 1954 óta a S.O. tagja, a színház vezető baritonistáinak egyike. Világjáró művész, korunk egyik legjelesebb lírai baritonja. Egyaránt otthonos az olasz és a német repertoárban, nagyszerű René és Amfortas, Don Juan és Wozzeck. Teljesen kiegyenlített, meleg zengésű hangjához kivételes színészi képességek, igen magas fokú muzikalitás és stílusérzék járul.

Weathers, Felicia (1937-) - amerikai op.én. (S). A Szófiai Énekverseny megnyerése után a zürichi operában debütált. Innen Münchenbe, majd Karajan hívására a bécsi S.O.-hez került. 1965-ben a Met-hez. Korunk jeles jugendlich-dramatisch szopránjainak egyike, Budapesten is vendégszerepelt.

Weber, Ludwig (1899-1974) - osztrák op.én. (B). A bécsi Volksoperben debütált 1920-ban, Fiorillóként. Kisebb német színpadok után 1930-ban Kölnbe, majd 1933-ban Münchenbe szerződött. 1945-től visszavonulásáig a bécsi S.O. tagja volt. A két háború közti évtized egyik legnagyobb Wagner-basszusa, főleg Hagen, Gurnemanz és Daland szerepében tekintették utolérhetetlennek. Budapesten is fellépett.

Wedekind, Erika (1868-1944) - német op.én. (S). Frank Wedekind, a drámaíró húga. Hangversenyénekesként kezdte, majd 1894-ben Drezdában debütált, a Windsori víg nőkben. Már első fellépése hatalmas sikert aratott, és 1909-ig a drezdai opera ünnepelt első koloratúrszopránja volt. Beutazta egész Európát, Salzburgban óriási sikerrel énekelte Mozart szubrettszerepeit. 1909-1926 főleg hangversenyénekesként működött, 1930-ban visszavonult. Rendkívüli stíluskészségű és óriási hangterjedelmű virtuóz koloratúra-énekesnő volt.

Weiche, Wotan, weiche! → *Válj meg tőle, Wotan!*

Weidemann, Friedrich (1871-1919) - német op.én. (Bar). 1896-ban debütált egy kis sziléziai városban, 1898-ban Hamburgba került. 1903-ban Mahler szerződtette a bécsi operához. Haláláig e színház ünnepelt Wagner- és Mozart-énekese volt. Számos bécsi premier résztvevője: az első bécsi Orestes, Golaud, Faninal. Salzburgban és a C.G.-ben is nagy sikerrel szerepelt.

Weidt, Lucie (1879-1940) - osztrák op.én. (S). 1900-ban debütált Lipcsében, majd 1903-tól 1926-ig a bécsi S.O. egyik vezető szopránja volt. Ő volt az Árnynélküli asszony első Dajkája, az első bécsi Pique Dame-Liza, Tábornagyné és Kundry. A nagy bécsi Mahler-gárda egyik büszkesége. Visszavonulása után Bécsben volt énektanár.

Weikl, Bernd (1942-) - bécsi születésű német op.én. (Bar). 1968-ban debütált Hannoverben. 1970-ben lett a düsseldorfi opera tagja, 1974-től a hamburgi opera művésze. A 70-es években kezdett nemzetközi karrierje megindulni, 1972-ben énekelt először Bayreuthban. Pályája rövid idő alatt tört fel az európai hírnévhez: napjaink egyik legjobb és máris igen keresett Wagner-baritonja. Hangja a sötét basszus-regisztertől a szinte korlátlan magasságú baritonig terjed.

Weill, Hermann (1877-1949) - német op.én. (Bar). Freiburgban debütált 1901-ben, Wolframként. A háború előtti évtized egyik jelentős Wagner-baritonja volt, híres Sachs és Kurwenal. Több mint száz szerepre rúgott repertoárja.

Weimari Operaház - A nagyhercegi udvari színház 1847-1858 között Európa egyik vezető operaháza lett: Liszt állt az élén, és a karmesterek közt ott volt Hans von Bülow is. Itt került bemutatásra a Lohengrin, Schubert Alfonso és Estrella c. operája, Cornelius Bagdadi borbélya. Liszt utóda Eduard Lassen volt, ő vezényelte a Sámson és Delila ősbemutatóját. Ugyancsak Lassen idejében, 1874-ben Weimarban került sor a Trisztán második színpadravitelére a müncheni premier után. A 90-es években Richard Strauss volt a vezető karmester; ebben az időben zajlott le e színházban a Jancsi és Juliska ősbemutatója, valamint Strauss első operájának, a Guntramnak premierje. A jelenlegi színház épületét 1907-ben nyitották meg, befogadása 2000 személy.

Weingartner, Felix (1863-1942) - osztrák karm. Grazban, Lipcsében és Weimarban tanult, ez utóbbi helyen Liszt növendéke volt. Ugyancsak Weimarban került bemutatásra első operája, a Sakuntala is. Königsbergben, Danzigban, Hamburgban működött, majd 1891-1898-ig Berlinben, 1908-1910-ig Bécsben, 1912-1914-ig Hamburgban, 1919-24 a bécsi Volksoperben volt főzeneigazgató. Közben a világ számos nagy operaházában vendégszerepelt; 1927-ben egy rövid időre a bpesti Városi Színház főzeneigazgatója is volt. Weingartner - noha elsősorban hangversenydirigensként tartjuk a legnagyobbak között számon - operakarmesterként is igen jelentős alakja a század első felének; főleg Wagner, Beethoven és Mozart műveit vezényelte példamutató módon.

Welche Wonne, welche Lust → *Ó, mi édes, drága hír*

Welitsch, Ljuba (1913-) - bolgár szárm. osztrák op.én. (S). 1936-ban Szófiában debütált, a következő évben a grazi operaház tagja lett. Innen Hamburgba, majd Münchenbe került, 1946-tól 1958-ig a bécsi S.O. egyik vezető szopránja. Temperamentumos, drámaian izzó énekesnő, aki a nagy dramatikus hősnők alakjában találta meg igazi területét. Rendkívüli egyénisége mindenekelőtt Salome szerepében aratott világraszóló sikert (1944-ben Strauss vezényletével Bécsben, 1949-ben a hírhedt Salvador Dalí-féle C.G.-beli előadáson énekelte a szerepet). Híres Tosca, Aida, Donna Anna, Turandot és Amélia volt. Bécsben ma is az ő drámai produkcióihoz hasonlítja a közönség a fiatalabb énekesnők alakításait.

Wenglor, Ingeborg (1926-) - német op.én. (S). Dessauban debütált 1948-ban. Lipcsén át került 1954-ben a berlini S.O.-ba, melynek ma is tagja. Kiváló lírai szoprán (Sophie, Pillangó, Mimi, Jenufa stb.).

Wer ein holdes Weib emingen → *Boldog az*

Wer ein Liebchen hat gefunden → *Ó, mily boldog az a férfi*

Werfel, Franz (1890-1945) - prágai születésű német író. A Musa Dagh 40 napja c. regényét Lodovico Rocca *Monte Ivnor* címmel vitte operaszínpadra, Juarez és Maximilian c. drámáját *Maximilien* címmel Milhaud. Számos Verdi-mű szövegkönyvét dolgozta át, kiadta Verdi leveleinek válogatott gyűjteményét; Verdi-regénye egyike a legjobbaknak a maga nemében.

Werther - Massenet 4 felv. operája (1892, Bécs, S.O.), Blau, Millet és Hartmann szövegére, Goethe regénye nyomán.

Wettergren, Gertrud (1897-) - svéd op.én. (A). Stockholmban debütált 1922-ben, Cherubinként. E színház tagja volt 1952-ig, közben a 30-as évek második felében a Met állandó vendége. A két háború közti évtizedek egyik jelentős Verdi- és Wagner-énekesnője.

When I am laid in earth - Purcell Dido és Aeneasának zárójelenete, Dido „lamentója". Zenei formája: passacaglia.

Whitehill, Clarence (1871-1932) - amerikai op.én. (Bar). Brüsszelben debütált 1899-ben, Gounod Rómeójának Lőrinc barátjaként. Több amerikai és európai operaházban működött, a század első évtizedeinek egyik híres Wagner-énekese volt. Cosima Wagnernél is tanult, több ízben föllépett Bayreuthban.

Widdop, Walter (1892-1949) - angol op.én. (T). 1923-ban debütált, Radamesként. Évtizedeken keresztül a C.G. egyik vezető énekese volt, híres Wagner-tenor (Siegmund, Trisztán, Lohengrin).

Wie aus der Ferne → *Mint álomkép*

Wiedemann, Hermann (1879-1944) - német op.én. (Bar). 1905-ben debütált Elberfeldben. Brnóban, Hamburgban és Berlinben működött, majd 1916-tól haláláig a bécsi S.O. tagja volt. 1922-től Salzburg egyik ünnepelt énekese volt, ő énekelte Toscanini felejthetetlen itteni Mesterdalnokok-produkciójában Beckmesser szerepét. Európai hírű Mozart-énekes, Beckmesser és Alberich.

Wie dünkt mich doch die Aue heut' so schön! → *Nagypénteki varázs*

Wiener, Otto (1913-) - osztrák op.én. (Bar). Állatorvosnak készült, majd Hans Duhan növendékeként énekelni tanult. 1939-ben lett hangversenyénekes, és csak 1953-ban lépett színpadra. Grazban debütált Boccanegraként. Düsseldorfban, Frankfurtban és Stuttgartban volt szerződésben, majd a nyugat-berlini opera tagja lett. 1957-től egyidejűleg tagja a bécsi S.O.-nak és a müncheni operaháznak. Napjaink jelentős Wagner-énekesei közé tartozik, híres - Bayreuthban is ünnepelt - Sachs, Hollandi stb.

Wiesbadeni Operaház - A színház épületét 1894-ben nyitották meg, befogadása 1325 személy. A háború utáni években, főleg az 50-es évektől kezdve, az NSZK egyik legjelentősebb operaháza, főleg modern repertoárja példamutató. Wiesbadenben május-június hónapokban évenként operafesztivált is rendeznek.

Wie stark ist nicht dein Zauberton! → *Mily földöntúli hangot ad*

Wild, Franz (1792-1860) - osztrák op.én. (T). Pályáját a kismartoni Esterházy-együttesben kezdte, majd 1811-ben a bécsi Theater an der Wien tagja lett. 1813-ban az udvari opera szerződtette, később Berlinben, Darmstadtban és Kasselban működött. 1830-ban tért vissza Bécsbe, ahol haláláig egyike volt a legnépszerűbb operaénekeseknek.

Wildbrunn, Helene (1882-1972) - osztrák op.én. (S). Dortmundban, altistaként debütált, 1907-ben. Innen került Stuttgartba, ahol drámai szopránná képezte át magát. 1918-tól 1931-ig Berlin operaházainak, ugyanakkor a bécsi S.O.-nek volt a tagja. A korszak egyik legnagyobb Wagner-heroinája volt, híres Kundry, Izolda, Brünnhilde és Rózsalovag-Tábornagyné. 1932-50-ig a bécsi Konzervatórium énektanára.

Wildschütz, Der → *vadorzó, A*

Willst jenes Tags → *Már ama napnak*

Wilt, Marie (1833-1891) - osztrák op.én. (S). 1865-ben debütált Grazban, Donna Annaként. 1867 és 1877 között a bécsi Opera európai hírű vezető szopránja volt: az első Szulamit, az első bécsi Aida. A színház megnyitásának estjén, 1869-ben, ő énekelte Donna Elvirát. A korszak egyik leghíresebb énekesnője volt, gyakran vendégszerepelt Bpesten is. Hanslick epés megjegyzése szerint: „Éneke gyönyör a fülnek, de még nyomokban sincs meg benne a drámai tehetség és a műveltség." Nemcsak hangjával, de termetével is „híressé" vált; egy bécsi szójáték Verne regénycímét (Reise um die Welt) így formálta át őrá; „Reise um die Wilt."

Windgassen, Wolfgang (1914-1974) - német op.én. (T). Énekescsaládból származik: apja Fritz W. 1923-1944 a stuttgarti opera vezető tenorja volt, anyja pedig a híres szoprán, Eva von der Osten húga. Pforzheimben debütált 1941-ben, Alvaróként. 1945-től visszavonulásáig a stuttgarti opera vezető tenoristája, a háború utáni évektől kezdve pedig utazó világsztár. Az 50-60-as évek utolérhetetlenül legnagyobb Wagner-tenorja. Nemcsak hangjával, hanem igen kifejező éneklésével és nagyszerűen átgondolt, néha már szinte koreográfiában rögzíthető mozgásával korunk Wagner-hős eszményének hibátlan megtestesítője volt. Minden Wagner-szerepet énekelt, a legtöbbet Bayreuthban is. Minden szempontból példaképül szolgál minden idők Wagner-énekeseinek. Működése utolsó éveiben több ízben vendégszerepelt Bpesten.

windsori víg nők, A - Nicolai 3 felv. operája (1849, Berlin), Mosenthal szövegére, Shakespeare vígjátéka nyomán. Magyar bem.: 1859. pesti N.Sz.

A zeneszerző legsikeresebb operája, a német romantikus vígopera szép példája. Verdi azonos témára írt Falstaffja ma már úgyszólván teljesen kiszorította a repertoárból.

Winkelmann, Hermann (1849-1912) - német op.én. (T). Sondershausenben debütált 1875-ben. Kisebb színházak után Hamburgba került (itt Rubinstein Nérójának címszerepét énekelte az ősbemutatón), majd a bécsi Operaház vezető tenoristája lett. 1882-ben ő énekelte először a Parsifal címszerepét. A kor talán legnagyobb Wagner-tenorja volt, aki Bécstől a Met-ig és Londontól Bayreuthig hozta lázba a hallgatóságot (Bécsben „Hermann-liga" alakult tisztelőiből).

Winterstürme wichen dem Wonnemond → *Tavaszi dal*

Wir winden dir den Jungfernkranz → *Nyoszolyólányok kara*

Wissmann, Lore (1922-) - svájci op.én. (S). 1941-ben debütált a stuttgarti operában, melynek azóta is tagja. Több ízben szerepelt a bayreuthi ünnepi játékokon is. Jelentős lírai szoprán.

Witte, Erich (1911-) - német op.én. (T). 1934-ben debütált Brémában. 1945-től az 50-es évek végéig a berlini S.O. tagja. Kezdetben karakter-tenor, majd hőstenor: híres Otello, Florestan, Peter Grimes, és - főleg - Loge. (Ez utóbbi szerepet Bayreuthban is énekelte.) 1961-től rendezéssel foglalkozik, a frankfurti operaház főrendezője.

Wittich, Marie (1868-1931) - német op.én. (S). Kisebb német színházakban énekelt, majd 1889-1914 a drezdai operaház tagja volt. Ő volt az első Salome. Korának neves Wagner-énekesnője, aki Bayreuthban Sieglinde, Kundry és Izolda szerepében lépett fel.

Wittrisch, Marcel (1901-1955) - német op.én. (T). 1925-ben debütált Hallében, Marschner Hans Heilingjének Konrádjaként. 1929-1943-ig a berlini S.O., 1950-től haláláig a stuttgarti opera tagja. Korának neves Mozart-énekese, aki azonban hőstenor-szerepeket is énekelt, így pl. Lohengrint, Bayreuthban is. Híres operettbonviván is volt.

Wohlfahrt, Erwin (1922-1972) - német op.én. (T). Aachenben kezdte pályáját a háború után, innen került Felsenstein Komische Operjába. E színházban bontakozott ki művészete, mely a karakterszerepekben jutott el legmagasabb színvonalára. 1961 óta a hamburgi opera tagja, napjaink egyik legjobb buffo- és karakterénekese volt. Bayreuth állandó vendége, a 60-as években csak ő énekelte itt Dávidot és Mimét. Európa számos operaházában vendégszerepelt.

Wolff, Albert (1884-1970) - francia karm. és zszerző. 1908-ban az O.C. karigazgatója, 1911-től karmestere, 1921-24-ig főzeneigazgatója, 1945-46 igazgatója. Számos modern francia mű bemutatóját vezényelte, több ízben vendégszerepelt Észak- és Dél-Amerikában. Hangverseny-dirigensként is európai hírnevet szerzett magának.

Wolff, Fritz (1894-1957) - német op.én. (T). 1925-ben debütált Bayreuthban, Logeként. 1930-1943-ig a berlini S.O. tagja volt, közben több alkalommal vendégszerepelt Londonban és az USA-ban. 1946-tól haláláig Münchenben volt énektanár. A két háború közti évtized egyik neves Wagner-tenorja, híres Lohengrin, Lege, Parsifal és Walther.

Wolfram von Eschenbach - Wagner Tannhäuserjében lép színre a híres Minnesänger (Bar), aki a darab egyik főszereplője.

Wood, Henry J. (1869-1944) - angol karm. Főleg hangversenydirigensként vált híressé, de pályája elején, a múlt század utolsó évtizedében több angol operatársulatnál működött, így t. k. ő vezényelte az Anyegin angliai bemutatóját.

Wotan - Wagner Nibelung-tetralógiájában (Az istenek alkonya kivételével) a tulajdonképpeni főszerepet játszó isten (Bbar).

Wotan búcsúja - Wagner Walkürjének zárójelenete, melyben Wotan (Bbar) elbúcsúzik büntetésből álomba merített lányától, Brünnhildétől. Hangversenyen rendszerint együtt kerül előadásra a Tűzvarázzsal, mely a darab zenekari befejezése.

Wotans Abschied → *Wotan búcsúja*

Woytowicz, Stefania (1926-) - lengyel op.én. (S). Napjaink legnagyobb lengyel szopránja, aki ugyan színpadon soha nem lépett fel, de számos lemezfelvételen mutatta meg egészen kiváló drámai tudását. Csodálatos hanganyaga, hipermuzikalitása és rendkívüli stíluskészsége vitte sikerre mint hangverseny- és oratóriuménekest.

Wozzeck - Alban Berg 3 felv. operája (1925. Berlin, S.O., Erich Kleiber vezényletével), a zeneszerző szövegére, Georg Büchner drámája nyomán. Magyar bem.: 1964, bpesti OH.

A XX. sz. legjelentősebb, legnagyobb hatású operaalkotása. Berg a humánum, a „megalázottak és megszomorítottak" mellett állt ki, már azzal is, hogy Büchner drámáját választotta. De a zene még ennél is többet mond. Visszatérő alapmotívuma, a „Wir, arme Leut"-téma egyértelműen vall a megnyomorított, tönkretett és gyilkosságba kergetett szerencsétlen katona, Wozzeck mellett. A partitúra a zenei expresszionizmus talán legszebb példája. Dramaturgiai felépítésének különlegessége, hogy a hangszeres zene formatípusait viszi be az opera területére: az I. felvonás 5 tételes szvit, a II. felvonás ugyancsak 5 tételes szimfónia, míg a III. felvonás 5 (ill. egy közzenét is idesorolva: 6) invenció. Ám, mint Berg maga nyilatkozta: a

hallgatónak tulajdonképpen „semmi köze sincs” ehhez a formai felépítéshez. S valóban: a Wozzeck zenéje akkor is mélységes emocionális hatást gyakorol a közönségre, ha a hallgató nincs tisztában a szerkezet tökéletes vaslogikájával. Minden a kifejezést, az érzelmek telítettségét szolgálja ebben a muzsikában. Az énekszólamok éppúgy - a rendes énekléstől az énekbeszéd (Sprechgesang) különböző formáiig -, mint a hangszerelés millió színe. Mint az egész Schönberg-iskolának. a Wozzecknek is valahol Wagnernél kell keresnünk a gyökereit; ugyanakkor a mű iskolát csinált, és korunk úgyszólván minden operája kisebb-nagyobb mértékben hatása alá került.

Az opera, illetve a Büchner-dráma alapjául szolgáló eset valóban megtörtént.

Wunderlich, Fritz (1930-1966) - német op.én. (T). 1953-ban debütált Freiburgban. Két év múlva a stuttgarti opera tagja lett, majd állandó szerződést kötött München és Bécs színházaival. 1966-ban bekövetkezett tragikus haláláig a II. világháború utáni évek vitathatatlanul legnagyobb Mozart-tenorja volt. Csodálatos lírai hang (Patakyra emlékeztető lágysággal és fénnyel), hihetetlen stíluskészség, kitűnő színpadi megjelenés és játék, valamint magasfokú muzikalitás jellemezte a nagy művészt. Tolmácsolásában nemcsak a Mozart-hősök szólaltak meg ideális módon, hanem a lírai szerepkör minden jelentős figurája. Oratóriumszólistaként és dalénekesként is világraszóló karriert futott be.

Wuppertali Operaház - Az 1956-ban megnyitott, 870 személy befogadású modern operaház egyike Nyugat-Németország legjobbjainak. Mint általában a nyugatnémet operák, a wuppertali is igen nagy gondot fordít a modern repertoár ápolására. Főzeneigazgatója 1975-ig Kulka János volt, aki több magyar operát is bemutatott színházában.

Wurda József (1807-70-es évek) - magyar op.én. (T). Apja foglalkozását követte, tímármesterséget folytatott, és mesterlegényként végigjárta Európát. 1830-ban fedezték fel énekesi tehetségét Bécsben. A Kärntnerthortheaterben működött, majd 1835-ben a hamburgi opera szerződtette. 1837-ben vendégszerepelt a pesti Német Színházban, 1842-ben a N.Sz.-ban. Jólképzett, kitűnően éneklő lírai tenor volt, aki azonban nemcsak a Bellini-művekben aratott jelentős sikereket, hanem énekelt olyan hősibe hajló tenor-szerepeket is, mint a Norma Pollionéja, vagy a Zsidónő Eleázárja. Zeneszerzéssel is foglalkozott.

Wurm - Verdi Luisa Millerjének gonosz intrikusa (B).

Wüllner, Franz (1832-1902) - német karm. és zeneszerző. A müncheni operában működött, Bülow utódaként. Ő volt a Rajna kincse és a Walkür bemutató előadásának karmestere. 1877 és 1882 között a drezdai opera vezető karnagya volt.

X

Xenia - Muszorgszkij Borisz Godunovjában a címszereplő lánya (S).

Xerxes - Händel 3 felv. operája (1738, London), Minato szövegére. Händel egyetlen víg-operája; zenei anyagában londoni utcai énekek is helyt kaptak. Egyik áriája a híres „Ombra mai fù", amely a darabban szatirikus jellegű. Ennek ellenére „Largo"-ként (l. *ott*) vált hihetetlenül népszerűvé számtalan átiratban az évszázadok folyamán - teljesen félreértetten ünnepélyes, sőt vallásos karakterrel.

A nagy perzsa király hőse még Cavalli (1654), Bononcini (1694) és Portugal (1795) operáinak is.

Y

Yaw, Ellen (1869-1947) - amerikai op.én. (S). A korabeli híradásoknak hitelt adva, az operatörténet legmagasabb regisztereket elért koloratúrszopránja volt. Hangja a négyvonásos *e*-ig terjedt (majdnem egy oktávval az Éj királynője magas *f*-je fölött!). Nemcsak kivételes, valóban kivételes hanganyaga volt, hanem egészen elsőrangú technikája is. Állítólag a teljes operatörténetben utolérhetetlen volt Lucia-alakítása.

Yniold - Debussy Pelléasában Golaud első házasságából való kisfia (S vagy gyermek S).

Young, Alexander (1920-) - angol op.én. (T). Olaszországban végzett tanulmányok után lépett színpadra Angliában. Állandó tagja lett a glyndebourne-i fesztivál társulatának; előbb karakter- és comprimario-szerepeket énekelt, csakhamar eljutott azonban a nagy Mozart-szerepekhez is.

Young, Cecilia (1711?-1789) - angol op.én. (S). 1730 táján debütált, 1735-ben Händel társulatának tagja volt. Később a zeneszerző Thomas Arne felesége lett, akitől azonban elvált. Burney szerint „hangja, éneke és alakítása az ország valamennyi énekesnőjéét felülmúlta”.

Ys királya - Lalo 3 felv. operája (1888, Párizs, O.C.), Blau szövegére.

Z

Zaccaria - Verdi Nabuccójában a zsidók főpapja (B).

Zaccaria, Nicola (1923-) - görög szárm. op.én. (B). 1949-ben debütált Athénben, a Lammermoori Lucia Raimondójaként. Csakhamar egész Olaszországot bejárja vendégjátékai során, 1953-ban már a Sc.-ban énekelt. Ettől kezdve nemzetközi pályát fut be, énekel Toscaninivel, Karajannal és korunk többi nagy karmesterével. Nemcsak operaénekesként nevezetes; a Verdi Requiem és a Missa Solemnis basszus-szólóit a legjelesebb karmesterekkel énekelte. Hatalmas hanganyag birtokosa, tökéletesen kiegyenlített regiszterekkel és káprázatos technikával. Ugyanakkor a zenei karakterizálásnak is mestere.

Zadek, Hilde (1917-) - lengyel szárm. osztrák op.én. (S). A háborús események miatt csak 1947-ben debütált, a bécsi S.O.-ban, Aidaként. Azóta is e színház tagja. Világszerte ünnepelt drámai szoprán, híres Verdi-hősnő és Mozart-énekesnő. Drámai ereje és kifejezésgazdagsága éppúgy indokolja nagy sikereit, mint hangszépsége.

Zádor Dezső (1870-1931) - magyar op.én. (Bar). Pályáját német színpadokon kezdte, főleg Wagner-szerepekben aratott sikereket. A 10-es években tért haza, és 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején egy ideig ő volt az OH igazgatója. Pályája második felében a Berlin-Charlottenburg-i Städtische Operben működött.

Zágrábi Nemzeti Színház - A horvát fővárosban 1797 óta játszanak operát. 1834-ben nyílt meg az első nyilvános operaház, ebben az időben főleg német társulatok vendégszerepeltek Zágrábban. A múlt század 40-es éveiben indult meg a horvát nyelvű előadások sora. A Nemzeti Színház épületét 1895-ben nyitották meg, a színházat a Magyarországon is ismert bécsi építészek, Hellmer és Fellner tervezték. Napjainkban a színház kitűnő társulattal rendelkezik, és repertoárja is igen sokoldalú. Innen indult sok híres énekes, mint például Sena Jurinac, Zinka Milanov stb. karrierje.

Zaide - Mozart 2 felv. befejezetlen operája, Schachtner szövegére. Különböző kiegészítésekkel 1866-ban került bemutatásra Frankfurtban. Cselekménye a Szöktetéséhez hasonlatos.

Zallinger, Meinhard von (1897-) - osztrák karm. Pályáját a müncheni operánál kezdte korrepetitorként, innen került 1930-ban Kölnbe karigazgatónak, majd vezető karnagynak. Sok német és osztrák operaházban működött, így a Volksoperben, Münchenben, a berlini Komische Operben stb. Jelentős Mozart-dirigens, több Mozart-operát közre is adott.

Zamboni, Maria (1900-) - olasz op.én. (S). 1921-ben debütált Piacenzában, Margitként. Hamar futott be jelentős olasz karriert, 1926-ban ő volt az első Liu. Nemcsak hazájában, hanem Dél-Amerikában is nagy sikereket aratott. Elsősorban Puccini műveiben nyújtott jelentős alakításokat.

Zampa - Hérold 3 felv. operája (1831, Párizs O.C.), Mélesville szövegére. Magyarorsz. bem.: 1832, pesti Német Színház; 1838, pesti N.Sz.

A múlt sz. legnépszerűbb operáinak egyike. Amint a budai Normafa Bellini Normájának emlékét örökíti meg, úgy a „Márványmenyasszony" vendéglő a Zampáét, a darab teljes címe ugyanis: Zampa, avagy a márványmenyasszony.

Zampieri, Giuseppe (1929-) - olasz op.én. (T). Comprimario-énekesként kezdte pályáját a Sc.-ban, majd 1955-ben egy berlini vendégjáték során a megbetegedett Di Stefano helyett ugrott be Edgarként. Nagy sikert aratott, és hamarosan jelentős karriert futott be. 1958-tól

állandó szerződés kötötte a bécsi S.O.-hoz, melynek a Karajan-érában vezető énekesei közé tartozott. Ma is e színháznál működik, de letűnt a nemzetközi élvonalból.

Zanasi, Mario (1927-) - olasz op.én. (Bar). 1953-ban debütált Cesenában, a Lohengrin Hirdetőjeként. Öt év múlva már a Sc. és a Met gárdájában lép fel. Napjainkban Itália keresett baritonistáinak egyike, főleg Verdi-hősök sikeres megszemélyesítője. Magas fekvésű baritonhang birtokosa, aki nem túl szép hangját kitűnő technikával kezeli.

Zandt, Marie van (1861-1919) - amerikai op.én. (S). Olaszországban tanult, Torinóban debütált 1879-ben, Zerlinaként. A következő évben a párizsi O.C. tagja lett, ő volt az első Lakmé. Pályája a Met-ig ívelt, kora egyik legnevesebb koloratúrszopránja volt.

Zanelli, Renato (1892-1935) - chilei op.én. (T). Pályáját baritonistaként kezdte, Santiagóban debütált 1916-ban, Valentinként. 1919-23-ig a Met-ben az olasz repertoár baritonistája. Itáliában újabb tanulmányokat folytatott, átképeztette magát tenoristává és 1924-ben Nápolyban debütált, a Hugenották Raouljaként. A 30-as évek vezető Wagner-tenorja volt Olaszországban, és ugyanakkor korának egyik legnevesebb Otellója.

Zanotelli, Hans (1927-) - német karm. 1945-ben kezdte pályáját a solingeni együttesnél, korrepetitorként. Wuppertal, Düsseldorf, Bonn és Hamburg után került 1957-ben Darmstadtba főzeneigazgatóként. Főleg a modern repertoár tolmácsolásában mondhat magáénak jelentős sikereket.

Zanten, Cornelia van (1855-1946) - holland op.én. (S). Pályáját altistaként kezdte, majd koloratúrszoprán lett. Torinóban még alt szerepben, a Kegyencnő Leonórájaként debütált. Később Amerikában, Oroszországban és hazájában működött, visszavonulása után Amsterdamban és Berlinben tanított.

Zarándokok kara - Wagner Tannhäuserének híres kórusrészlete a mű I., ill. III. felvonásában. Témája a nyitány vezető dallamainak egyike.

Zareska, Eugenia (1922-) - orosz szárm angol op.én. (MS). 1941-ben debütált a Sc.-ban, Dorabellaként. Napjaink nevezetes mezzóinak egyike, híres Mozart-énekesnő és Rosina.

Zar und Zimmermann → *Cár és ács*

zarzuela - spanyol színpadi műfaj, félúton a népies daljáték és a vígopera között. Általában egyfelvonásos, szövege gyakran szatirikus, sőt társadalomkritikus. Dialógusait néha rögtönzik, zenéje általában folklorisztikus. A műfaj múltja a korai XVII. sz.-ig nyúlik vissza.

Zauberflöte, Die → *varázsfuvola, A*

Zaubergeige, Die → *csodahegedű, A*

Zauberoper - XVIII-XIX. sz. bécsi operaműfaj. Általában a Singspiel formakeretébe tartozik, tehát recitatívók helyett beszélt dialógusok kötik össze az egyes zeneszámokat. A műfaj lényege: a cselekményben központi helyre kerülnek a tündéries, varázslatokban bővelkedő elemek. Ez természetesen magával hozta a színpadi gépezet (süllyesztő, repülő-kocsi, fényhatások stb.) fokozott kihasználását. A műfaj halhatatlan remeke: Mozart Varázsfuvolája.

Závodszky Zoltán (1892-) - magyar op.én. (T). 1920-ban lett az OH tagja, hat évig Kerner kívánságára kis és karakterszerepeket énekelt, 1926-ban alakította a Bolygó hollandi Erikjét, s ezzel megindult a Wagner-szerepekhez vezető úton. Néhány év alatt bemutatkozott az összes Wagner-zenedráma vezető tenorfőszerepében; ő volt az első magyar tenorista - s a mai napig az egyetlen -, aki ezt a szerepkört a maga teljességében vállalta. Évtizedeken át Závodszky volt minden Wagner-előadás központi alakja; a stílus magyar letéteményese és modellje. Tökéletes deklamáció, nagyszerű színpadi megjelenés, stílus és hangi erőnlét: ezek a tényezők jellemezték énekesi portréját. A hőstenor-szerepkörben más alakokat is megformált: Pedro,

Galicin herceg stb. Ő volt az első magyar Stravinsky-Oedipus színpadon. Még 70 éves korában is elénekelte Walthert. - Nyugalombavonulása után a Zeneakadémián, majd Bécsben tanított, és még jelenleg is (több mint 80 évesen!) ad dalesteket. Műfordítóként is működik, több operát az ő átültetésében játszanak. Az OH örökös tagja.

Zaza - Leoncavallo 4 felv. operája (1900, Milánó, T. Lirico), a zeneszerző szövegére. Magyar bem.: 1923, bpesti OH.

Zboinska-Ruszkowska, Helena (1878-1948) - lengyel op.én. (S). A lwówi operában mutatkozott be, majd a varsói együttes európai hírű tagja lett. Az 1913-as olaszországi Verdi-centenárium ünnepségein ő énekelte a Sc.-ban az Aida címszerepét. Visszavonulása után Varsóban volt énektanár.

Zbrujeva, Jevgenyija (1869-1936) - orosz-szovjet op.én. (A). 1894-1905 a moszkvai B., 1905-1917-ig a pétervári Mariinszkij Színház tagja. 1913-ban Saljapin partnereként énekelte Márfa szerepét a Hovanscsina tulajdonképpeni bemutatóján. Sokszor turnézott Németországban, mint az orosz zene tolmácsolója. 1921-től haláláig a moszkvai konzervatóriumon tanított.

Zeani, Virginia (1928-) - román szárm. olasz op.én. (S). Bukarestben, majd Milánóban tanult, Bolognában debütált 1948-ban, Margitként. A háború utáni évtizedek jelentős koloratúr- majd lírai szopránja, főleg Bellini, Donizetti operáiban, valamint Traviataként aratott Európa-szerte sikereket. A híres basszista, Nicola Rossi-Lemeni felesége.

Zeffirelli, Franco (1923-) - olasz rend. és díszlettervező. Zeffirelli is azok közé a rendezők közé tartozik, akik a prózai színpad és a film világából kerültek az opera műfajához. 1948 óta foglalkozik operarendezéssel, elsősorban a Sc.-ban és a londoni C.G.-ben, valamint Amerikában működik. Kiemelkedő művei a Sc. Rossini-produkciói, a C.G. Lammermoori Lucia-előadása, valamint a több helyen megismételt és a kritikákban nem egyértelmű sikert aratott Falstaff-rendezése. Zeffirelli is, mint általában a prózai színpadon nevelkedett rendezők, igen nagy súlyt helyez a kifejező játékra és arra, hogy az operaszínpadról száműzze az elavult, sablonos gesztusokat.

Zefiretti lusinghieri - Mozart Idomeneója III. felvonásában Ilia (S) dúsan ékesített lírai áriája.

Zémire et Azor - Grétry 4 felv. operája (1771, Fontainebleau), Marmontel szövegére.

Zemlinsky, Alexander von (1872-1942) - osztrák szárm. amerikai karm. és zszerző. Pályáját a bécsi Volksoperben kezdte, majd kisebb német színházak után 1911-25 a prágai Német Operaház vezető karnagya volt. 1927-32 Berlinben, 1933-38 Bécsben működött. A nácizmus elől az USA-ba emigrált. Kora egyik jelentős operadirigense volt, aki főleg prágai működése idején igen sok modern művet mutatott be. (Saját operái is a korszak modern nyelvét beszélik.) Schönberg, Bodanzky és Korngold mestere volt, Schönbergnek sógora is.

Zenatello, Giovanni (1876-1949) - olasz op.én. (T). Pályáját baritonistaként kezdte, Nápolyban debütált 1898-ban. Egy évvel később már tenoristaként lépett színpadra, ugyancsak Nápolyban, Canióként. (Egy korábbi előadáson még Silvio szerepét énekelte.) A század első évtizedében a Sc. együttesének tagja, ő volt az első Pinkerton, valamint Giordano Siberiajának, Pizzetti Jorio lánya c. operájának első tenor főszereplője. Karrierje csakhamar a londoni C.G.-ig és New York-i Met-ig vitte. Kora egyik leghíresebb Otellója volt (a szerepet több mint 300-szor énekelte). Zenatellónak köszönhető a veronai Aréna operafesztiváljának terve, elindítása és első éveinek művészeti vezetése. 1930-ban visszavonult és tanítással foglalkozott, növendékei közé tartozott Lily Pons is.

zenedráma - Bár a fogalmat általában Wagner műveire alkalmazzák, tulajdonképpen vonatkoztatható minden jelentős operára. A definíció szerint ui. a zenedrámában teljesen egyen-

rangú a zenei és a drámai elem, a muzsika nem öncélú, a drámát fejezi ki. Ebben az értelemben zenedrámákat írt Monteverdi, Gluck, Mozart, Beethoven, Weber, Verdi, Puccini, Bizet, Muszorgszkij - hogy csak a legjelentősebb zeneszerzőket említsük.

zenekari árok - Nem volt mindig: régibb színházépületekben (pl. bayreuthi Markgräfliches Theater) ma is látható, hogy a zenekar a nézőtér szintjén - de természetesen a színpad szintjénél lejjebb - foglalt helyet. Az idevágó legjelentősebb újítás Bayreuth teljesen fedett és mélységben tagolt zenekari árka. A teljes fedésben egyedülálló, a tagoltságot ma már a legtöbb helyen megvalósították.

zeneszerzők az operaszínpadon - Ritkán ugyan, de előfordul, hogy zeneszerzők jelennek meg opera-alakokként. Így *Bach* Ábrányi A Tamás-templom karnagya c. művében, *Wilhelm Friedemann Bach* Graener azonos című darabjában, *Lully* Isouard Lully és Quinaultjában, *Mozart* és *Salieri* Rimszkij-Korszakov azonos című művében, *Mozart* Hahn-nak róla írt operájában, *Palestrina* Pfitzner, *Stradella* Flotow azonos című műveiben, és *Richard Strauss*, aki önmagát írta meg az Intermezzo Robert Storch nevű figurájában.

Zengje hát - Gilda (S) szerelmi áriája Verdi Rigolettója I. felvonásának 2. képében.

Zeno, Apostolo (1668-1750) - olasz költő, librettista. A barokk opera nagy librettóreformját, amelyet általában Metastasio nevéhez szoktak kapcsolni, tulajdonképpen Zeno kezdeményezte. Elveit Metastasio valósította meg a legkövetkezetesebb módon (l. *ott*). Librettóit a korszak számos zeneszerzője komponálta meg, így: Bononcini, Cherubini, Duni, Fux, Galuppi, Händel, Hasse, Pergolesi, Porpora, Sacchini, Scarlatti, Traëtta, Vivaldi és Zingarelli.

Zerbinetta - Richard Strauss Ariadne Naxos szigetén c. operájában a commedia dell'arte-csoport vezetője, sztárja (S). Az irodalom talán legnehezebb magas koloratúrszoprán szerepe.

Zerlina - 1. Mozart Don Juanjában Masetto menyasszonya (S), a kedves és kacér parasztlány, akit Don Juan sikertelenül próbál elcsábítani. - 2. Auber Fra Diavolójában a kocsmáros lánya (S), Lorenzo szerelme.

Židek, Ivo (1922-) - cseh op.én. (T). 1944-ben debütált Ostravában, Massenet Wertherjének címszerepében. 1948-ban lett a prágai Národní Divadlo tagja, ahol egyike a vezető tenoristáknak. Sokszor vendégszerepelt Bécsben, fellépett Spanyolországban, Hollandiában és Bpesten is. Lírai tenorja egyrészt a cseh repertoárban, másrészt oratóriumokban aratott sikereket.

Zigeunerbaron, Der → *cigánybáró, A*

Ziliani, Alessandro (1906-) - olasz op.én. (T). 1929-ben debütált a milánói T. Dal Verme-ben, Pinkertonként. 1934-ben szerepelt először a Sc.-ban, majd Amerikába is meghívták. Gyakran vendégszerepelt Bécs, Berlin és München operaházaiban (énekelt - nem túl nagy sikerrel - Bpesten is). A háború után főleg hangversenyénekesként működött.

Zimmermann, Erich (1892-) - német op.én. (T). Drezdában debütált 1918-ban. 1925-31-ig a müncheni, 31-34-ig a bécsi és 1935-44-ig a berlini operaház tagja. A két háború közti évtizedek legjelentősebb német karaktertenorja volt, világhírű Mime és Dávid. Bayreuthban 1925-44-ig úgyszólván minden produkcióban szerepelt.

Zita anyó - Puccini Gianni Schicchijében a Buoso-rokonság vénasszonya (A), a darab egyik leghumorosabb szereplője.

Zítek, Václav (1932-) - cseh op.én. (Bar). A hadsereg együttesében működött, majd kisebb színházak után 1969-ben a prágai opera tagja lett. Sokszor vendégszerepelt külföldön, színpadon és oratóriumszólistaként. A hősbariton szerepkörben működik, de lírai szerepeket is énekel.

Zítek, Vilém (1890-1956) - cseh op.én. (B). 1912-ben debütált Prágában, és a két háború közti évtizedek vezető basszistája volt hazájában. Sokat énekelt külföldön is, leginkább Wagner-szerepekben. Legnagyobb sikereit a cseh operákban aratta.

Zitti, zitti → 1. *Csak a csendre jól vigyázzunk* → 2. *Szépen, csendben*

zongorakivonat - Főleg énekes művek, tehát operák, oratóriumok stb. partitúrájának zongorára való átirata, mely azonban tartalmazza az összes énekszólamokat is, a zongoraszólam tehát a zenekar anyagának zongorára áttett kivonata. Az operaházak működésében elengedhetetlen kellék, ebből tanulnak az énekesek, játszanak a korrepetitorok és zongorakivonattal követik az előadást a technikai személyzet vezetői is: az ügyelők, a súgók, a fővilágosító.

Zúgj és búgj → *Fonókórus*

Zukunftmusik - Wagner stílusának saját maga által alkotott elnevezése: „a jövő zenéje". A kifejezést a Wagner-polémiák idején igen gyakran használták gúnyos értelemben.

Zu neuen Thaten → *Új tettre indulj*

Zümmögő kórus - Puccini Pillangókisasszonyában a II. felv. zárójelenete, amelyben Pillangó és Szuzuki szótlan várakozását a kulisszák mögötti szövegtelen kórus festi alá.

Zürichi Operaház - A színházat 1833-ban nyitották meg, a jelenlegi épületet pedig 1891-ben; befogadása 1200 személy. Itt zajlott le a Parsifal első jogosított külföldi bemutatója Bayreuth után. (Már 1903-ban, mivel a svájci szerzői jogi törvény erre módot adott.) Az operaház mindenkori vezetői mindig gondot fordítottak a modern repertoár ápolására, így Zürich büszkélkedhet a Lulu, a Mathis, a festő, a Johanna a máglyán és a Mózes és Áron bemutatójával. A zenei vezetők között nem kisebb neveket találunk, mint Knappertsbusch, Furtwängler és Hans Rosbaud, az énekesek közül itt aratott nagy sikereket - mint a színház együttesének állandó tagja - Lisa della Casa, Ira Malaniuk, Böhm Endre és Heinz Rehfuss.

Zwangvolle Plage! → *Kényszerű munka*

Zylis-Gara, Teresa (1937-) - lengyel szárm. op.én. (S). Krakkóban debütált, Moniuszko Halkájában. 1960-ban megnyerte a Müncheni Rádió Énekversenyét, ezután az NSZK-ban telepedett le. Kisebb színpadok után a düsseldorfi operához került, majd európai hírű, a földrész úgyszólván minden nagy operaházában gyakran vendégszereplő sztárrá fejlődött. Napjaink egyik neves drámai szopránja, 1969 óta a Met vendége is.

ZS

Zsadon Andrea (1946-) - magyar op.én. (S). 1972-ben debütált a debreceni Csokonai Színházban, Manon Lescautként. 1974 óta a szegedi N.Sz. tagja; opera- és operettszerepeket egyaránt énekel.

zsidónő, A - Halévy 5 felv. operája (1835, Párizs, O.), Scribe szövegére. Magyarorsz. bem.: 1836, pesti Német Színház; 1842, pesti N.Sz.

Halévy leghíresebb műve, a francia nagyoperának Meyerbeer művei mellett legjellegzetesebb képviselője.

A cselekmény a XV. sz.-ban zajlik Konstanzban. Brogni kardinális (B) üldözi a város zsidóit, főleg a gazdag aranyművest, Eleázárt (T). Eleázár lánya, Recha (S) szerelembe esik Lipót herceggel (T), majd őt is, apját is halálra ítéli a kardinális. A lány halála után fedi csak fel Eleázár, hogy Recha nem az ő gyermeke volt, hanem Brognié. Eleázár és Recha a múlt század minden nagy énekesének parádés szerepe volt, akárcsak a Meyerbeer-operák főszerepei.

Zsigmond Gabriella (1947-) - magyar op.én. (A). 1971-ben debütált az OH-ban, Szuzukiként. Azóta a színház tagja, a karakter-alt szerepkörben (Mercedes, Emília, Hunyadi Mátyás stb.).

Zsögön Lenke (1906-) - magyar op.én. (S). 1929-ben debütált az OH-ban, Massenet Thaisának Myrtale-jaként. Házassága miatt megválik az állandó szerepléstől, de vendégként többször fellép, majd 1941-42 a kolozsvári N.Sz. tagja. A drámai szoprán szerepkörben működött (Tosca, Aida, Turandot stb.).